

SC. 24. P. 7.

ARA 1832

TITILIVII
PATAVINI
HISTORIARUM
TOMUS QUINTUS.

Continens

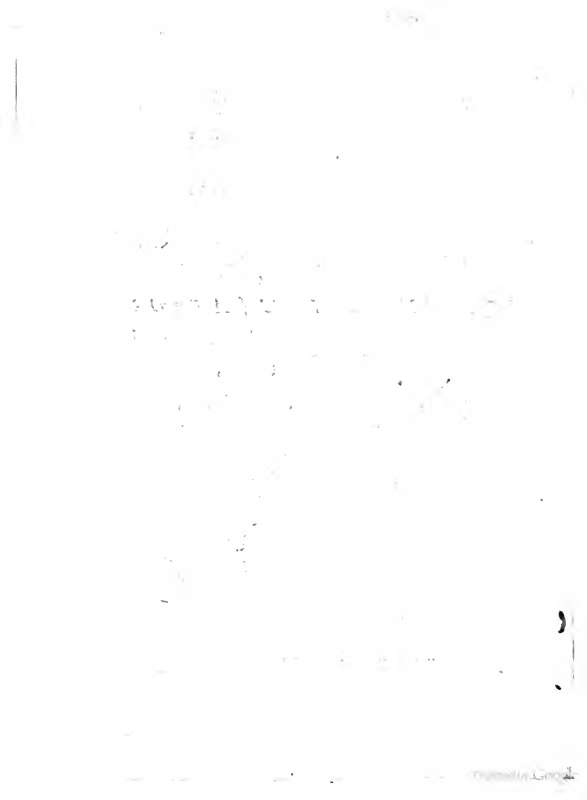
JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTA LIVIANA
A LIBRO LI. AD CVIII.

JOANNES DOUFATIUS
EDIDIT JUSSU CHRISTIANISSIMI
REGIS,
IN USUM SERENISSIMI
DELPHINI.

VENETIIS, M DCCXV.

Apud CAROLUM BONARRIGUM.
SUPERIORUM PERMISSU.

Illustrissimo atque Excellentissimo Viro
VICTORI PISANO
SENATORI AMPLISSIMO.

Aeternam Livii eloquentiam, de-
perditam jam, sed doctissi-
mi Viri Joannis Freinsheimii studio, vigiliisque
resti-

restitutam, Tibi, Senator Amplissime, facram
fero, ut nutritio, quo pascaris, gloriæ suc-
co perennis immortalitatis humor accrescat. Ti-
bi totum se se dedere Livio meo in votis erat,
cum primum prælo committeretur; verum
propriæ exultationis felicitati consulere visum
est. Si quis enim Pisanae familiae gesta com-
parasset cum ea Republica, cujus magnitudi-
nem ille superavit ingenio, non totius imperii
Romani præclara facinora, sed unius tantum
familiaë usitatos vivendi modos posteritati man-
dasse Livium credidisset. Sic dum ea, quæ de-
sunt, tibi pleno jure debita profiteor, optime de
historia merito viro fortunam servas. Licet in
illam sententiam omnes pedibus ituros pro cer-
to habeam, dum Te inter patronos enume-
rant, Te Livium non tam ad tutelam, quam
ad exemplar elegisse. Enimverò si per avorum
laudes veritatis amor excurrat, admiratione tan-
ta digna sunt, quæ pace, belloque exhausta
repererit, ut humanas vires excellere videan-
tur. Cum ingentem patriæ libertatem invida
fata in æquè grave, & periculosum discrimen
adduxerint, ex Pisana Familia inventus
est, qui quoque naufragio hostilem audaciam
fran-

frangeret ; perinde ac iactis iterum Reipublicæ fundamentis, nova æternitatis jura stabili-
ret . Jam antea populi voces in certam spem
futuri triumphi, Deus Optimus excitaverat ,
tumque Pisanus Heros patriæ parens ac-
clamatus est , cum tanto bello præficere-
tur . Nullo civium sanguine parta victo-
ria est ; aquis & mari impervio cesse-
runt arma ; tunc hostium classes victæ ,
cum se se stantes agnoscerent . Quidquid
gloriosum, magnisque proprium Heroibus to-
to terrarum orbe actum est ; ille trium-
phus exorbuit . Illud unum bellicæ vir-
tutis monimentum tuo signatur nomine ,
Victor Amplissime . Quidquid collati be-
neficii imaginem refert , in te est , ani-
moque persequeris . Profectò quot geni-
tos , tot probatos nobilis vena deduxit ,
ut semper existant , quibus Respublica de-
beat . Cætera silentio prætermittam , ne
eximiam tuam moderationem in mole-
stiam detorqueam . Præturas tacere juvat,
quibus functus es ; atque tanta civium
animos lætitia affecisti , ut potiori jure
te amorem Orbis , & generis humani
delicium dixerint , quibus præfuisi : Me-
que

que tibi addictissimum in obsequium pro-
nus enuncio , dum quam diutius fospitem
precor.

Dabam Venetiis Kalendis Augusti 1715.

Amplitudinis tuæ

Humillimus, adstrictissimisque servus
Carolus Bonarrigus Typographus.

JOH.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CARTHAGO in circuitu viginti tria millia passus patens; magno labore obsessa, & per partes capta est: primum à Mancino legato, deinde à Scipione Consule, cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthagenenses portum novum (quia vetus à Scipione erat obstructus) facto, & contracta clam, exiguo tempore, ampla classee, navali prælio infelicitèr pugnaverunt. Asdrubalis quoque eorum ducis castra ad Nephirim oppidum, loco difficillimo sita, cum exercitu deleta sunt à Scipione, qui tandem urbem expugnavit, septuagesimo anno, quam erat condita. spoliis major pars Siculis, quibus ablata erat, reddita. Ultimo urbis excidio, quum se Asdrubal Scipioni dedisset, uxor ejus, qua paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugeret; in medium se flagrantis urbis incendium duobus cum liberis, ex arce precipitavit. Scipio, exemplo patris sui naturalis Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit. transfugas ac fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quod legati populi Romani ab Achaicis pulsati sint: Corinthum missi, ut eas civitates quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio discernent.

P Scipio primo statim in Africam adventu haud parva aut dubia documenta dedit, quantum Romanis bonorum imperio suo, quantum calamitatis adlaturus Carthagini esset: Nam appulsam ejus extemplo memorabilis casus illustravit, non minus in præsentia utilitatis, quam ad summam rerum omnium præbens. Sero dici Uticensem portum attigerat classis, & vix dum expositæ copiae erant, quum sub mediam noctem à Mancino literæ venere, celerem opem inmaxima cum obstinatione flagitantes. Non ille quidem ad Scipionem scripserat, quem adesse nesciebat: sed Pisoni Proconsuli Uticensibusque significabat, se in capta parte Carthaginis obsideri certo cum exirio, nisi ante lucem succurreretur. Mancinus eni in animadversio urbem amplissimis spatii diffusam (ad tria & viginti millia passuum occupabat) non eadem sollicitudine omni ex parte custodiri posse, ad Megara, regio Carthaginis ista fuit, subito admove-
re promptas ex navibus scalas jussit.

II. Quanquam enim remotior à cætera urbe pars ista erat, tamen, quia sita circumalpero & aditu difficili satis munitam putabant, non magno præsidio tenebatur. Scalas adnoxis pauci adhuc murum conscenderant: quum Carthagenenses portum quæ proxima erat aperire, magnoque cum clamore ad deji-

Tit. Liv. Tom. V.

A

Scipio Co-
sul in Afri-
cam venit.

Zonara s.
Appian.

Liv. Epitom.

Bochart;
Geogr. sacra
Appianus.

Mancinus
partem Car-
thaginis ca-
pit, & in ea
obsidetur.

aiendos loco hostes fecerunt. Resistentibus fortiter, terga vertunt Pœni, refugientisque per eandem portam insequuti qui pepulerant, eodem impetu perurpere. Alacris exinde tanquam in certa victoria clamor, plures ex navalibus sociis, accensis procul classis aberat, excivit: de ad ferendum suis opem, pauci armati, plerique præ studio & festinatione semiermes accurrerunt. Erat in hoc agmine dux ipse, non ut ractor cæterorum, sed velut unus è turba, latarum rerum imagine capitis adversus ambiguas providere neglexerat. Tarde agnito periculo, quia necque relinqui locus tuto, neque defendi sine armis & comatu poterat, à Pisonem milites, ab Uticenis cibaria perit.

Mancinipet-
culum.
Zonar.
Appianus.
Suidas. in
ἐν τῷ πο-
Appianus.
Zonar.
Appian.
Zonar.
Appianus.

III. At frustra ad Pisonem respexerat, qui procul in mediterranea loca abdu-
xerat copias: noque Uticenis animus aut viret erat, sine majoris exercitus
præsidio ad mœnia Carthaginis adeundi: eratque in ea conditione Mancinus,
ut exemplis illorum ducum accessurus videretur, qui nulla receptus habita ra-
tione, quum in loca periculosa se coniecissent, tristi temeritatis exitu, monimen-
tum: posteris reliquerunt, *bono duci (quod aliquanto post Sertorius dixisse di-
citur) non respiciendum minus, quam prospiciendum esse.* Periclitantem, ne si-
mul cum luce Carthaginenses præcipitem per rupes ad mare agerent, fortuna
explicuit, in idem illud tempus Scipione adducto. Qui ut erat ad omnia subita
consilio & audacia promptus, mora nulla interposita classicum ad revocandos
qui exscenderant milites cani; pubem Uticensium cum armis sequi; à senio-
ribus commeatum in naves comportari iussit. Ad terrorem deinde hostium ex ca-
ptivis aliquot solvit, nunciaturos adesse Scipionem. Ad Pisonem etiam alios
super alios cum citis equis nuncios misit; ut quam celerime ad Carthaginem oc-
curreret.

Scipio Manc-
inum eripit.

IV. Ipse deinde quarta vigilia solvens, ut majoris exercitus speciem eminun
præberet, milites ubi appropinquassent urbi, stare instabulatis navium erectos
iussit. Adeoque fuit opportunus Consul, & ad salutem Mancini, quique cum
eo erant, necessarius adventus, ut si tantillum adhuc moræ interposuisset se-
rum post acceptam cladem auxilium accessurus videretur. In orbem pugnabant
Romani, receptis in medium inermium tribus ferme millibus, qui ab armatis
admodum quingentis tegebantur. Jamque crebris vulnerebus & numero ho-
stium fatigati ad ipsa mœnia se receperant, unde si decurbarentur, per abra-
pta & præcipitia fugientes, etiam sine hostili ferro, suustimor & in abscissis
locis facilis lapsus, velut ruina adfligeret. Ad conspectam Scipionis classem
animi ceciderunt Pœnis: pugnaque intermissa spatium dedere Consuli Man-
cinum cæterosque in naves recipiendi. Mancinum è vestigio Romam ire iussit,
nam & Successor ei Serranus ad classem venerat: ipse loco castris haud procul
Carthagine capto, majore vi bellum urbi inferre instituit, quam à prioribus
Consulibus factitatum fuerat. Carthaginenses quoque extra urbem progressi, ca-
stra pro muris opposuerunt: in quæ paulo post etiam Aldrubal imperator &
præfectus equitum Bithyas, cum peditum sex millibus, equitibus mille, veteri
& exercitato milite, sunt ingressi.

Scipioni con-
trarius exerci-
tus traditur.

V. Quum interea Piso ex mediterraneis reversus exercitum Scipioni tradidis-
set, isque milites ambizioso imperio habitos, pro labore & disciplina otium ava-
ritiamque & rapinas sectari animadverteret: nihil antiquius habuit, quam ut hoc

flagitium primo quoque tempore tolleretur. Erat & aliud haud minus militie dedecus, quod ex forensi plebe magnus numerus exercitum sequebatur, prædæ causa cū audacissimis quibusq; militibus injussu ducis excurrentium. unde si vel-
liis, siue prospera temeritas fuisset, exercitus ignominia incommodoque gravabatur, & clades eorum aut fugam fama Romanarum copiarum minue-
bat; & prædæ, siquam retulerant, discipline erat inimica. quum passim in ca-
stris, & in isdem saepe contuberniis cupiditas de lucro disceptantium in jara-
gia & rixas, & nonnunquam in vulnera ac cades exiret. His armorum dehone-
stamenti offensus Scipio, vereque secum reputans, difficile esse imperatori,
ut hostibus evadat superior, donec suis militibus impar est; ad concionem vo-
catos tali oratione castigavit.

Vellejus 1.
Appian.

VI. Si quidem qua facitis, milites, nam qualia sint & ipsi nostis, & me refer-
re pudet; ea vestra magis quam aliorum culpa fieri arbitrarer, non enim peccan-
tibus facilis, neque ad representanda supplicia piger: nunc autem quia nuper,
quum adhuc vobiscum militarem, meliores fuistis, spes est futurum, ut quos
larata disciplina corripuit, eadem adstricta & redintegrata corrigat. Quæ à vo-
bis postulabo, eadem omnia ipse feci salturusque sum. Bellum severa lege, & ut
nomine Romano dignum, animus est gerere: non in modum latrocinii globos arma-
torum sponte procurentium evagari sinere: neque laxarum magis quam militum
officia facientes pati, neque deliciis & mollietis locum in castris relinquere. Quæ
omnia quum faceretis nunquam vobis in mentem venit majorum vestrorum, &
antique severitatis, & his tantum artibus provellet ad summa imperii? Ne ca-
strensium quidem legem usquam occurrit recordatio, in quas adacti sacramento
estis? Si quis sine comœatu longius à castris discedat, quam unde tube cantum
audire possit, enimpro desertore habendum scitis: frumentum publice datum ven-
di, prædæ pecorum aut in incipiorem vino permutari, & alia quibus segnior ad
imperia molliorque miles redditur, vetita esse non ignoratis.

Alexander ab
Alexandeo
Appian. Pu-
nic.

VII. Ad hanc igitur formam vos componite, si effugere indignationem meam,
& militarium legum vindictam vultis. Et vos quidem quotquot milites non estis,
ante hostem facessere à castris jubeo: nisi cui nominatim manendi à me venia fue-
rit. Neque reverti quisquam vestrum ausit, nisi ex causa comœatus in castra
importandi, sed simplicis & militaris. Sed & his certum tempus constitutum, intra
quod res suas vendant, cujus rei curam ego quaestorque agemus. Et hoc sacra-
mento non obligatis dictum esto, vobis autem, milites, unum ad omnia præceptum
sufficeret, si meos mores industriamque imitemini. nam ad hoc exemplum si vos
composueritis, utque sine successu labor vester, neque sine gratia & fructu erit.
nunc igitur intendite animum nervosque belli tempus contentionem strenuitatemque
postulat; otio & deliciis si quis locus est, post victoriam erit. Atque hæc à vobis
ego legesque exigunt: vestrum est dare operam, ut potius præmia per obsequium
quam innumera versione nobis delicta mereatis.

Quid fieri vo-
lit elicit.

VIII. Repurgato ad hunc modum exercitu, quum jam satis attentos ad impe-
ria haberet milites, audendum aliquid adversus hostem statuit, & nocte ad hoc
consilium extequendum: delecta, regionem Carthaginis quæ Megara vocabatur
est adortus. Diversa hinc apud scriptores traditio est, alii Pisonem qui modo
Consul fuerat, cum parte copiarum ad unam portam consistisse narrare: & ad

Scipio partem
Carthaginis,
Megara, caput
Zonar.

Appian. Pu-
nic. 15.

aliam deinde longe distantem validam item manum obiectam: ipsum Scipionem intra moenia transfugarium ductu penetrasse, eosque qui ante portas opperiebantur, effractis claustris admisisse. Ceterum qui ad Carthaginem gesta prolixius sunt exsequuti, de Pisione nihil, sed duabus à partibus oppugnata Megara, neque tamen licet maximo conatu transcendendi moenia potuisse tradunt: donec Scipio conspecta privati cuiusdam turricula, qua haud procul muris pari altitudine aberat, juvenum promississimis ascendere iussisset, et inde aditum in urbem moliri. Per hos primo missilibus disturbatos propugnatores, deinde tignis tabulisque ponticulum effictum; per quod ex turricula in muros transensum. Inde ad portam impetu facto Consulem cum quatuor hominum millibus intromissum, Pænos tanquam ea parte urbis capta, in Byrsam compulisse, tanto terrore, ut etiam qui ante urbem habuerant castra, relictis iis eandem ad arcem confugerent.

Mactellinus
27.

IX. Utrumque gesta res est, penetratum in urbem eo die, ipsiusque Consulis magnam etiam in pugnando virtutem fuisse constat: ipsum quoque Polybio tantum & milibus triginta comitatum suffodisse portam, qua acceptus est exercitus, non contemnendi auctores prodiderunt; adversus superstantium hostium ictus restituere lapidea, qua fornicata porta erat, tectum. Occupatis Megaris Consul, loci naturam intuens, quod horti magno numero ibi erant maceris suis sepibusque distincti, rivis quoque multis & sinuosis interfluentibus, ne per tenebras & locorum imperitiam detinere acciperetur, militem inhærere tergis fugientium non est passus; receptisque signo dato, in castra sua rediit. Invenienti die tanquam in vindictam illatae cladis, scelerum atque crudele Asdrubal facinus facit. Captivos enim Romanorum, quorum in potestate habebat, in moenia, unde conspici à suis possent adductos, parim oculis aut lingua, aut pudendis privar, uno divellens corpora: aliorum amputat plantas aut digitos, quibusdam detrahi eurem jubet, atque ita vivos adhuc spirantesque per rupes barbara feritate præcipitat.

Asdrubalis
secundum & bar-
barum scien-
tius.
Polyb. apud
Valef.
Appian.
Jul. Obseq.Zonar.
Appian.

X. Eadem opera cautum sibi rebatur adversus mobilitatem vulgi, tanto periculum pacem quibuslibet conditionibus accepturi, ni magnitudine facinoris omnem spem à Romanis venia desperasset. At illi res adeo in contrarium vertit, ut ex eo non vulgus modo timidius ad defendendam urbem fieret, sed etiam odio haberet Asdrubalem, qui facto immanissimo in visos diis hominibusque Pænos reddidisset. Quibus ille opprobriis & suis sceleribus vaceors, atque in dies crudelior, aperte tyrannidem usurpare cepit, nihil sibi ad salutem reliquum fingens, nisi metu & terrore res suas stabiliret. donec eo profectus est, ut in civitate tot a sæculis libera impetu etiam in senatoribus facto, quosdam audacius præsentia increpantes, crimine prodicionis de medio tolleret.

Asdrubal a-
pud tyrannidem famit.
Polyb.
Appian.Opera Scipio-
nis ad oppu-
gnandam
Carthaginem
Appian.

XI. Scipio crematis hostium castris fauces inter paludem & mare transversa fossa occludere cepit, non ultra teli iactum ab urbe divisus. Spatium permuniendum erat amplius trium millium passuum, simul ad pugnam & opus intentum. Nam Carthaginenses ut ex propinquo continuis fere adultibus perumpere stationem, inserre se munitioribus, disturbare opera nitentur. Sed providetia Scipionis superior fuit: perfecta quoque quam instituerat fossa, jam minore periculo, quia munimentum hoc adversus hostem objecerat, aliam haud magno à priori intervallo duxit, in continentem versus: deinde aliis duabus adji-

ris, ut totum opus quadrata forma constaret; vallis præcutis undiquæque mun-
vit: præter hæc à tergo & lateribus aggerem, à fronte in urbem versus murum
opposuit, sex pedum crassitie, altum duodecim, propugnaculis atque turribus
per legitima intervalla prominentibus: una quæ in medio erat celsissima, cui insu-
per ex materia aliam tabulatis quatuor surgentem imposuerat. unde quidquid in
urbe rerum ageretur, oculis subijci posset.

XII. His intra diem vicinum effectis (summa enim contentione mili-
tium, alternarum opus & arma capessentium, supra ipsorum hostiumque expe-
ctationem res processerat) exercitum induxit Consul, duplex ab eodem labore
commodum adsequutus. Nam & castris opportunam sedem eadem munimenta
præbebant; & vice circumvallationis omni à terra aditu occluso, arcebant com-
meatus qui hæcenus ea parte inferri in urbem consueverant. Magnæ tamen ad-
huc molis erat obsidio: quam mœnium inexpugnabilis firmitudo etiam à maxi-
mo propugnatorum numero defenderetur: quos adhuc à Bithya submissi commea-
tus sustentabant. Redigebatur tamen quotidie annona in urbe gravior: quam
præter oppidanorum turbam, maxima hominum multitudo, ex agris eo confl-
xisset, quæ neque per hostium metum extra mœnia audebat progredi: neque
subvectione peregrinæ annonæ, mercatoribus periculum vitantibus, subleuaba-
tur. tantum ex vicina Africa res necessaria terrestri maritimoque itinere venie-
bant, parcius à mari, modo tempestatibus, modo per classem hostium parum
tota navigatione.

XIII. Tunc autem intersepta penitus via qua per terram erat aditus, forum
rerum vanilium maxima sui parte deficiens, Carthaginenses metu famis & jam
incommodis angebat. Neque Bithyas qui cum equitatu ante clausam urbem emis-
sus ad comparandam annonam fuerat, per castra Scipionis perrumpere, aut om-
nino propius succedere audebat: sed longo circumitu devectum ad mare fru-
mentum committebat navibus, quæ observato vehementiore vento, per clas-
sem Romanorum ante urbem exultantem, illaberentur. Nam ut in vadosis im-
portuosisque locis sparsæ, & longius à mœnibus, metu tormentorum, & ibi
maxime tumultuantium fluctuum, stantes, facilem præbebant onerariis tran-
situm, neque persequi transgressas usus erat, quum vento à mari fortiter stan-
te (hoc enim solo tempore utebantur) fugientia vela nullo remigio consequi
triremes possent. Sic Bithyæ naves, sic & aliæ mercatorum, qui lucri causa
quidlibet audendum crediderant, aliquem frumenti modum Carthaginem con-
vehabant. Sed neque sepe ejus rei obveniebat commoditas: & quidquid ad-
vectum fuerat, vix delectis ad militiam sufficiebat. triginta hi millia imple-
bant, quibus Afrubal commeatum omnem solebat dividere, ceteræ multitu-
dinis nihil miseris.

XIV. Sed neque hoc obsessis diuturnum esse solatium Scipio passus, conside-
rato loci ingenio, portus ostium, quod ad occidentem urgebat, obstruere in-
stituit. Spem dabat haud irriti laboris os ipsum non amplo aditu pa-
tens: vicinunque ostium, unde ducto in undas aggere sperabatur prohiberi
naves introitu posse. itaque ab ea lingua quæ paludem à mari distinguit
orsus, molem in undas agere versus ingressum portus cepit, prægrandium
saxorum magna copia crepidinem fulciens, ne vi fluctuum faciliteret totum

Zonaras.
Appian.

Annona im-
peravit in
urbe.

Bithyæ com-
meatum ad
annonam im-
mittendam
Suidas. in
B. 9. et.

Zonar.
Appian.

Scipio incre-
dibili opere
portum ob-
struit.
Liv. Epitoma.
Zonar.
Appian.

Zonar.
Appianus.
Zonaras.

Carthaginensium
portum effo-
diunt.
Strab. lib. 17.

Liv. Epitom.
Appianus.

Strab. lib. 17.
I. Iosus a. 1.
Appian.

Pugna navalis
ad portum
Carthaginis.

opus ita surgebat ab imo minori subinde latitudine, ut in fundo duos & nonaginta pedes crassum, in summo quatuor & viginti esset. Carthaginensibus quantum certum videbatur, improbae spei opus. ulterius cariturum successu esse, tamen nihil ad arcessendos incepto Romanos praetermissum est: sed frustra omnis eorum & vis & dolus fuit.

XV. Unde gravissimo terrore percussi, quum nihil solitorum remedium procederet, ad inusitati exempli consilium se contulerunt. Novum enim effodere ostium adgressi, quum medium in mare portus prospectabat, ubi major altitudo maris & vis ventorum impetuosior omnem obstruendi spem Romanis ademptura esset, opus tanto silentio perfecerunt, ut ne captivi quidem aliud indicare Scipioni possent, quam dies noctesque continuum strepitum audiri, quid autem fieret, ipsi Consulque juxta sciebant. Sed incus conclusi quibus locutura opus fuerat cum uxoribus & liberis alii effodiebant terram: alii naves longas (superabat enim ex veteri copia materies) fabricabant: donec perfectis omnibus, circa primam lucem aperto portu, subita classis emicuit. trirremium quinquaginta, cum cercuris & paronibus, aliisque levioribus navigiis haud paucis, ad omnem usum belli terroremque hostium instructissimis. Constat si statim adnavigatum esset Romanae classis, totam in hostium potestatem fuisse futuram: adeo ipso novi portus & classis haec ignorata miraculo attoniti obsecrores erant: accedebat, quod nautica turba fere omnis ad urbis oppugnanda varias partes abducta, vacuas defensoribus naves reliquerat. Maluerunt Pœni ostentatione virum ac industriae, inanem læticiam pascere, quam solidum aliquem fructum ferre tanti laboris. neque enim ad magnas occasiones semper gloria utendi mens hominibus datur: multique citius abstrusa penetrare, quam quæ ante pedes erant posita prospicere potuere: dum istis acriter intenti, ad propiora, tanquam nihil habitura magni, quodam fastidio negligentiaque caligant.

XVI. Tertio post die denuo egressis instructa jam Romana classis se objecit. pugnatum est summa utrinque animorum corporumque contensione, quum in hoc certamine totam alii salutis, alii victoriae spem consistere haud immerito existimarent. Punice naves ut magnitudine hostilium urgebantur, ita nauticis artibus & levitate subducebant se periculis, neque mediocriter incommodabant hostibus, quum celeri appulsu naves inter & remorum palmulas subintrarent: & alibi terebrata puppe, alibi gubernaculis aut remis detentis, aut alio per occasionem dato damno, priusquam prohiberi aut plecti possent, eadem celeritate refugerent. Hunc ad modum quum ad seram usque vesperam incerta victoria pugnatum esset, Punicarum navium gubernatoribus, recedere visum, non quasi vim hostium male sustinere, sed quia cum luce rodintegrare pugnam malebant. Ibi parva navigia quum introire portum occupassent, singulis pro se festinantibus, incursum aliorum in alia ita constipatus est aditus, ut majores deinde naves introitus desperato, ad aggerem applicare se cogerentur, quem haud procul. membris olim ad exponenda mercatorum onera structum, nuper, ne ab hostibus occupatus periculum urbi crearet, lorica præmuniverant.

XVII. Ad hunc igitur aggerem prorsus in hostem obversis, exclusæ portu naves constitorant, & suggredientes non ex tabularis tantum propulsabant, sed etiam ab aggere & lorica luperne jaculatum opus defendebantur. Ita nova pugna: tar-

ma erat, Romanis quidem æquior: ob liberum adversus stantia navigia impetum; sed quoties retrocedere volebant, molesteque ista longarum navium circumagenda erat, vicissim hæc minora ab hostilibus damna patiebantur, quam rectis prorsus intulerant: donec peregrinis artibus Romanæ virtuti subventum. Sidentium quinque naves inter auxilia Scipionis erant, quæ animadverso incommodo hoc remedium excogitarunt. anchoras rudentibus alligatas jecerunt eo Carthagenensium navibus intervallo, quod & ad impetum rostrorum sufficeret, & longitudinem funium, ex quibus religatæ erant anchoræ non excederet. Ita concitato remigio in hostem invectæ, ubi ictum intulerant, continuo attractis anchoralibus ad locum unde evectæ fuerant ita revertebantur, ut præca hostibus obversa, nihil inde accipere incommodi possent. ea ratione repetitis sæpe vicibus immixta retractatæ, hostibus detrimentum sine periculo suo inferebant. Sequuta est exemplum cætera classis, & in noctem usque protracto certamine in urbem Pœni recessere, depressa aut capta relinquentes navigia, quotquot fugam suorum sequi nequiverant.

Sidentium ingenio Pœni vincuntur.

Liv. Epitom. Appian.

XVIII. Postera die Scipio aggerem illum (erat enim ad portum occludendum vehementer opportunus) capere connixus, arctibus machinisque ad locum adductis, vim inferre jubet: jamque magna pars cotruerat, sperabaturque locus expugnari die sequenti posse: quum nocte interjecta Pœni licet fame multisque præterea calamitatibus premerentur, perditorum hominum emittunt manum: non terra, quoniam aditus ibi non erat; neque navibus, quibus in mari vadoso incertum iter: sed globus nudorum hominum, neque aliud præter faces, ne has quidem incensas, ferentium, ne luce conatus prodederetur, mare ingressi, qua nemo quemquam penetraturum esse crediderat; ut quisque in altiora aut depressiora loca incidisset, pedibus aut nando transirebant: donec ad locum ubi machinæ stabant, ventum. ibi sulcitate igne, accensisque facibus, ad machinas incendendas impetu provolant. eadem opera conspicui hostibus facti, multis vulneribus excipiuntur, quum vis ullum, ut in nuda corpora irritum telum caderet. Sed ipsi sola desperatione armati, feratrumque more in ferum & mortem ruentes, non minora mala quam patiebantur inferebant, neque discescere, donec machinis concrematis, tantum præterea terrorem Romanis iniecerunt; ut multi, tanquam amissis rebus fugam inirent.

tenorum adacillima erupcio ad machinas incendendas. Florus ad Appian.

XIX. Scipio metu majoris incommodi cum delectis obequitans, quia fugam aliter sistere non poterat, fugientes pro hostibus cædi iussit: ita paucis interfectis, reliqua turba in castra redacta, totam deinde noctem (tanta erat trepidatio) in armis exegit, nulla unquam fiducia hostium, quantum nunc desperatione omnibus exterritis. At illi successu læti, machinis corruptis, eadem qua venerant via domos reperiverunt. Adfirmavit is casus Polybii prudentiam, qui animadverso locis iis vadosum mare esse: ut tribuli aut asseres ferreis clavibus borrentes, ad prohibendam hostilem incursum injicerentur, lualerat. Ad consilium non vacordia aspernatus est Consul; sed quod absurdum esse diceret, si jam muro urbis superato, formidare congressum hostium viderentur.

Scipio fugam suorum sistit.

Polyarch. Apophtheg. om. cap. 200.

XX. Prima deinde loco Carthagenenses metu hostilium machinarum soluti, Appian: minas muri resececerant, turribus etiam in eo multis per intervalla excitatis. Adversus quas Romani, simul atque novas machinas fabricaverant, aggeribus stru-

Romani tur-
res Pemonum
incendunt.

etis, facies inde & plena picæ ac sulphuræ vasculâ in tabulata turrium jactu-
bantur. ita multis partibus materia concepit ignem: Romanisque inter flam-
mas irrupentibus, superata gemino periculo propugnatorum constantia cef-
sit. fuga tamen securior fuit; quod victoribus per loca quæ iisdem diebus sæ-
pius eruore perfusa lubricitate fallebant gradum, minor eundi facilitas fuit.
Consul toto aggere positus, murum ex adverso mœniorum urbis, non longo
ab illis intervallo, neque breviorum quam illa erant, lateribus straxit, fos-
samque ante murum objecit. Ibi præsidium imposuit quatuor jaculatorum at-
que velutum millia: qui continuo mœnia hostium observantes, simul apparere
quemquam in illis viderant, ut ab æquali altitudine non frustra perebant. At-
que inter hæc ferme opera, hæque pugnas, illa æstas præterit.

Zonar.
Appian.
Scipio Neph-
erim aggredi-
tur.

XXI. Consul compulsis intra munitiones Carthagenensibus, quum eruptio-
nes illorum minus jam frequentes minusque timendas operibus & armis effecis-
set; ne otiosum in castris militem pateretur, donec tempus anni sinebat, præ-
sidia Punica quæ passim adhuc per Africam erant, expugnare, omnemque spem
auxiliorum obfessis adimere statuit. Dimissis igitur varia in loca eum idonea ma-
nu legatis tribunitique, ipse Nopherim, celebre irritum priorum ducum conatu
oppidum proficiscitur, cui per absentiam Alcubalis Bithyas præerat. in qui-
buldam præfuisse Diogenem invenio: quod quia ignotum aliunde nomen est eo
bello, inclinare egor, ut hoc alterum nomen Bithyz fuerit, quemadmodum
per ea tempora duplici nomine celebratus Himilco Phamzas fuit. Huc ipse
navibus per stagnum, C. Lælio terrestri itinere circummissis quum advenisset,
castra ad centum quinquaginta passus ab hoste metatus, relictoque ad Afros con-
tinenter infestandos Gulussa, prope Carthaginem rediit, ne spaciū temeri-
tati suorum, aut hostium ingeniis, desperationique ad mutandam belli fortu-
nam daret. Atque ita sæpius ultro citroque commeano (absit autem Carthagi-
ne Nopheris tribus ferme & viginti passuum millibus) necubi res suæ darrimen-
tum caperent, strenue providebat.

Zonar.
Strab. lib. 17.
Appianus.

XXII. Inter hæc oppugnata machinis Romanorum Punica castra, collapsa
quod inter tres turres fuerat murorum spatio, aditum præfecerunt; quum su-
perveniens Scipio tria delectorum millia facere impetum jubet, ordinibus in al-
tum ita densatis, ut etiamsiurgerentur primi, incumbente tamen suorum pon-
dere; pedem quo referrent non habentes, vi ac necessitate perempere coge-
rentur. Dum ab ea parte magno clamore magnisque viribus certatur, à mille
ad hoc à Consule delectis castra capta sunt: qui neglectum à diverso latere val-
lum, omnibus in eventum periculi quod ante oculos habebant intentis, tran-
sescenderunt. Afri, conspectos intra vallum hostes numerare non permitte-
nte metu, tanquam totus Romanorum exercitus irrupisset, effusa fuga se castris
eiecerunt. Ibi patentibus in locis palantes adeptus Gulussa cum elephantis Nu-
midisque suis ingentem eandem fecit. interfecti dicuntur eo die milites agrestes-
que, cujus generis ad comineatus vehendos magna in castris multitudo fuerat, ad
septuaginta millia, capta decem; ferme quatuor millia effugisse.

Castra Pemo-
num expu-
gnat.

Strab. Epit.
Appianus.

Nopherim
capit, summe
utilitatis lo-
cum.
Strab. Appian.

XXIII. Nec tamen statim recipi Nopheris potuit, quæ petra præter im-
posita, adhuc duos & viginti dies exercitum occupatum tenuit, tanto difficili-
ori oppugnatione, quanto in locis asperis hiberna frigora vehementius sentiuntur.

Sed

Sed magnum operæ pretium ab hac expugnatione Conſuli fuit . eodem enim ſato Carthaginis vires cecidere . Hiſenim è caſtris commeatuſ mittebatur obſeſſæ urbi , hæc altera ſpes Punicum imperium amantibus , hoc unicum ad retinendos ambiguoſ vinculum erat . neque diſtulerunt cætera deinceps præſidia Romanorum fidei ſe permittere . unde clauſis in unam urbem Pœnis omnis in poſterum accipiendi ulla ex parte commeatuſ facultas intercedit .

XXIV. Capto caſtello univerſas iterum copias ad Carthaginis obſidium reduxit Scipio , inter quas quum Aſdrubal Numidarum conſpectiſ equitibus Guſluſſam revertiſſe conſpiciſſet , colloquium ejus expetivit . Tum maxime conſpecta hominiſ vanitas , fortunæque ſuæ perabſurde ignaruſ animuſ fuit . Accinctuſ enim , armiſque toto corpore tectuſ , quibuſ chlamydem ex Tyria purpura inſjecerat , cum decem cuſtodibuſ corporiſ macharæ ferentibuſ proceſſit . dein de reliſtiſ hiſ ad ſpatium ferme pedum viginti progreſſuſ , innuit Regi , ut ad ſe accederet , quum contra fieri oportuiſſet . At Numida pro ſimplicitate gentiſ , talia pro inanibuſ ſpermiſ , ſoluſ acceſſit : & quum ita ſollicitè perarimatum vidiffet , quanquam ſoſſa valloque interjeſto tegetetur , interrogavit cujuſ metu arma induiſſet . Illo Romanos metuere dicente , Non igitur , excipit Numida , ſine cauſa , aut præter neceſſitatem urbiſ te incluſiſti . cæterum quid eſt , quod petas ?

XXV. Tum Aſdrubal poſtulare , ut ad Romanorum imperatorem legatione ſungeretur , ſponderetque Carthaginenſeſ imperata obedienter ſacturoſ , modo urbiſ parceretur . Quum ad hæc Numida puerilem eſſe petitionem , quodque rebus integriſ & ſedentibuſ Uicæ Romanis impetrari non potuerat , nunc terraſque marique circumvallatiſ , omni ſerme ſpe ſalutiſ amiſſiſ , fruſtra ſperari diceret : Aldrubal & ſociorum opibuſ conſidere reſponſit (nondum enim quæ ad Nephertiſ erant geſta audiverat) neque de urbe diſperare : ſummam autem habere ſpem in deorum immortalium commiſſio . Non enim neglecturoſ injuriam per ſaderviſ ſimulacionem deceptorum : ſed multipliciter expedituroſ ſalutiſ viam . quapropter jubebat orari Conſulem , ut & deorum metu & fortunaſ reverentia inſeliciſ urbiſ miſereretur : ſciretque Carthaginenſeſ , ni poſtulata impetraſſent , extremaſ potiuſ omnia , quam deditioſ ſubituroſ . Hiſ ultro citroque jaſtatiſ , conditoque ut ante diem tertium eodem in loco colloquerentur , diſceſſerunt .

XXVI. Hæc ubi Scipioni ſunt ab Rege renunciata , ille ridens , hæc igitur quum eſſeſ poſtulaturoſ , inquit , Aſdrubal , tam impiuſ & inhumanuſ facinuſ in captivoſ noſtroſ deſignatiſ : nunc ſcilicet in diſ habendatiſ ſpeſ eſt , poſtquam omnia & divina & humana jura violaſti : ſubjicente tamen Guſluſa ſtudendum eſſe Conſuli ut celerem rebus ſinem imponeret , priuſquam alii exercituſ , & cum eo ſuorum laborum operumque fruſtum cogeretur tradere ; julliſ Aſdrubali renunciari , ſe incolentiam iſſi & uxori , & liberis , & propinquorum amicorumve familiſ decem , dare ; cum talentiſ decem & ſerviſ ſex , quos optaviſſet . Stato tempore item proceſſit Pœnuſ cum ſolito ſactuſ purpura & armorum , cultuſ inſeſſique , ut tyrannicoſ qui inſcenam producuntur ineptiſ longe vinceret . Nam natura corpulentuſ erat , & tum etiam ſagina aqualiculum auxerat : colore præter ſolituſ aduſto : ita ut potiſ boviſ referret ſpeciem in mercatuſ aliquo ſaginatiſ quam principiſ in ea civitate , cujuſ mala calamitateſque vel enumerare laborioſum eſſet .

XXVII. Ille tamen , audituſ quæ ab Romano Conſule Guſluſa referebat , per-

Tit. Liv. Tom. V.

B.

Aſdruballe
colloquium
cum Guſluſa
Zonariſ .
Polyb.
ap. Valeſ.

Scipio Inco-
lumentem of-
feri Aldrubaliſ .
Zonariſ .
Appianiſ .
Polyb. apud
Valeſ.

Afrubal
conditiones
rejecit.

cusso identidem femore, *Me vero, inquit, tantum hoc facinus dii & fortuna strint, ut ullas dies simul saluum Afrubalem, & eversam Carthaginem videat!* adiecit, *nusquam boneficus magnorum virorum busta, quam in patria ad extremum defensa incendio collucere.* Talis ea tempestate Porroius imperator fuit: cuius si orationem spectes, merito spiritus hominis & magnificas illius voces admireris: operibus deinde consideratis, convenientem sermonibus istis virum requiras. Nam inter publicæ famis horribilia mala, ipse funestius omnibus spectaculum, convivia agitans, & secundas mentes ambitiose instruens, obestitæ suæ maciem inopiamque miserorum traducebat. Neque transfugiis suorum, neque mortibus mutabatur: quum utroque modo magnum quotidie numerum amitteret: tanta jam vi necessitatis, ut etiâ cadavera quidam in cibum converterent. At ille querelas aliorum irrita, aliorum contumeliis aut nece prosequutus, in miserrima civitate potentiam iis artibus retinebat, quibus vix quisquam tyrannorum in beatissima uteretur.

Zonar.
Polyb. apud
Valerium.

XXVIII. Sed talibus nimirum opus est, quum populos diu felices ad interitum vocat humana omnia rotans rerum instabilitas. Itaque ne Græcis quidem (nam & horum maturefcebat exitium) meliores aut sapientiores eodem tempore principes fore. Nam & ab his bellum Achaicum hoc anno accensum est, quo totius Græciæ libertas desagravit. Causæ illius ab injuriis & avaricia Atheniensium ortæ; quas deinde civitatum aliarum variis ambagibus implicati principes majore væcordia exceperunt auxeruntque. Oropiis, ut supra diximus, multa debebatur, quam ab Atheniensibus Achaicum consilium ex mandato Senatus Romani debebat exigere. At Oropios Atheniensis populus etiam pluribus injuriis adfectus, Achæorum implorare fidem coegit. qui ubi amicitia & reverentia nobilissimæ civitatis contabatur, Menalcidam Lacedæmonium, qui tum prætor Achæorum erat, promisso decem talentorum, in sententiam suam adducunt. Ille socium operæ mercedisque Callicratem notum potentemque amicitia Romana adificiit: hi perficiunt, ut Oropiis auxilium promittatur. Quod ubi ad summam inuile fuit, nihilominus pecuniam ab Oropiis exegit Menalcidas, sibi que retinuit.

Belli Achaici
origo.

Pausanias.
in Achaicis.

XXIX. Unde ulturus hominem Callicrates, abeuntem magistratu legibus reum facit, quod Lacedæmoniorum Romanis legatus, ut Achaico fœderi civitas illa eximeretur, summo studio contenderat. Hoc periculum ut avertat Menalcidas Dixo Megalopolitano successori suo tria dat ex Oropico illo latrocinio talenta, & ab eo, licet inivitis Achæis eripitur. Magna inde invidia Dioxus esse: ad quam exortientiam, dum aliis occupare curis Achæos quaerit, commode Spartana lex negotia obnoscere. Spartani ad Senatum Romanum confugerant, orta de finibus controversia. Senatus eos ad Concilium Achæorum rejecerat, ut omnibus in causis ipsius iudicio interveniret, sola excepta capitalium rerum cognitione. Id responsum mendacio Dioxus corrumpit, etiam de capite Lacedæmonis civis arbitrium Achæis permissum esse commentus. Quo quum uti Achæi vellent, tanto acrius, quod controverebatur; minæ primum, mox arma Lacedæmoni illata, protugere qui jura civitatis tuebantur Romam cogerunt.

Spartanorum
controversia
cum Achæis.

Utrique lega-
ros misit
Romam.

XXX. Mixtuntur eodem ab Achæis Dioxus & Callicrates: sed hoc Rhodi mortuo, solus Dioxus pervenit. Hic ubi in curia multa indecora obiecit Menalci-

de, multa vicissim ab ipso audivisset, decretum ab Senatu est, *ut ad iudicandas eas controversias legati in Peloponnesum mitterentur*. Qui quum tardius proficiscerentur, spatium præbere, quo Dicus Achæos, Menalcidas Spartanos decipere potuerunt: utroque plenissime quod cupiebant impetratum fingente. Hic error denno in bellum populos illos egit, quum jam Damocritus prætura apud Achæos fungeretur. Hoc erat tempus, quo Q. Metellus victo Andrisco res Macedoniae componebat. Is missis sorte ad res Afix introspectiundas persuadet, ut aditis Achæis, differendi belli, expectandique venientes Roma controversiarum arbitros, auctores sint. Sed spreta horum admonitione Damocritus victos pugnæ Spartanos intra moenia compellit, vastat utrique agrum: urbis capiundæ potius neglecta quam non oblata occasione. quam ob noxam damnatus prodicionis exilii causa solum vertit.

XXXI. Fit iterum Dicus Prætor, Metelloque per legatos petenti promittit, nihil adversum Spartam moturos Achæos, donec qui Roma expectantur, advenissent. Interim vicos Spartæ circumfectos sponte incolentium præsidis firmat, totidem ad bellum Lacedæmonium castella habiturus. Contra Menalcidas creatus à Lacedæmoniis prætor, facinus insanum atque furiosum facit. Urbem omni genere cladum exhaustam, læsendis utro adversariis, novo bello implicat oppidum Jason in agro Lacedæmonio, sed Achæici tum juris, ex improvviso capite, captam diripit. unde quum in summo omnium odio se esse intelligeret, salute sua pariter & civitatis desperata, veneno hausto vita se educit.

XXXII. Inter hæc adfuerunt Achaici mille disceptatores: quorum princeps Aurelius Cerealis fuit. Hic magistratibus Achaicarum urbium, & prætore Dico Corinthum evocatis, ita loquutus fertur: *Nihil antiquius Senatui populoque Romano & fuisse, & esse, quam ut sociorum res, quas magnopere ad suam curam pertinere arbitrat, florentes quietæque sint: si quis in dubium vocare vellet, vos ante omnes æquitatis humanitatisque nostra testis producerem, Achæi. Vos enim Philippi Antiochique bellis, T. Quintio reliquisque nostris imperatoribus, ob ea quæ ex voluntate populi Romani beneficia vobis tribuerunt, sapere & in Senatum egistis gratias & illorum pariter nominisque Romani honoris causa plurima atque honestissima decreta facistis. Neque nos adhuc præstini in vos animi propositi: quæ penitet, quin eadem illa, atque etiam, si sit occasio, majora lubentes volentesque concedamus: sed à vobis interdum ea consilia suscipiuntur, quæ ad turbandam Græciæ pacem, & si verum auditis, ad periculum vestrum pertinent.*

XXXIII. Frustra Regibus Macedoniae Syriaque depulsis, Græciam liberavimus, sisadiis illam intestinis motibus opprimi patimur, quam si externa dominatione premeretur. Equando mutuarum inter consanguineos populos certaminum odiorumque finis erit? Quanta cum Mithridatis bella gessistis, quanta cum Spartanis? Atque adeo nuper, quum Macedonia Andrisco rapuisset, & licet sub falso nomine vetus gentis potentia resurgeret; vos neque veterum periculorum memores, nec adversus futura providi, iuvencorum civisque finitimorum bellis asterebatis. Quibus ne tandem aliquis statuatur modus, neque nimia licentia in insanabile vulnus rusticis Senatui placeat, neque Lacedæmonem Achæica formidare censeret, neque ipsam Corinthum. Sed & Argos & Heracleam, quæ sub Octa est, item ex Arcadiciis urbibus Orchomenum, & universas urbes quæ sub Philippo fuissent, eximiam oportere:

Justin. 14. 12.
Pausanias.
Achaici.

Florus. 2. 16.
Pausan.

Menalcides furor & factum.

Legatorum Romanorum oratio in concilio Achaico.
Zonaras.
Polyb. Excerpt.
Legit. 1. 14.
Pausanias.

Coneius ad consanguineos bella appropinquat.

Pausan. in Achaic.

Senatus ob-
temperare
monent, suam
culque civita-
ti temp. esse
juvent.

neque enim has aut generis Achaei, aut antiquitus in eodem fœdere fuisse censet :
XXXIV. Hæc erant quæ Senatus verbis nunciarem, reliqua nostra erit be-
nervolo magis consilio utilis, quam speciosa verbis oratio. Senatus sic de vobis
merito morem geri, non modo iustum bonestumque arbitramur, sed etiam utilita-
tis vestrae interesse. nam ut suas quæque civitas leges suæque iura habeat, id non
magis singulis, quam universæ genti expedire neuiquam obscurum est. Tot di-
versas civitates, ut ad tempus certo fœdere coire posse non negaverim, sic in unum
Reipublicæ corpus cogi, ita temperatis legibus, ut in tam impari potentia par om-
nium ius sit, id vero nec evenire facile, nec ubi evenit, diuturnum est: potest.
Citius inter flammam & aquas concordiam effeceris, quam ut pares emulatione,
potentiores cupidine, infirmi metu careant; neque adversus hæc consilium, & quæ
sunt à naturâ humano generi insita, ea legibus frustra coercetas.

Non posse
râ diversos in
eiusdem Rei.
publicæ for-
mula acquie-
scere.

XXXV. Sed ubi res ipsa clamat, supervacua omnis est oratio, siquidem ea for-
mula vestra vis esset, ut per hanc tranquilla beataque Republica frui possitis, cau-
sam non dicerem, quam ut eo in statu maneretis, cuius adhuc vestrum pœnitisset
neminem, sed ubi alii cogunt invitos ad easdem leges, alii perire quam cogi malunt:
quæ aut inter dissentientes societas, aut in commune felicitas esse potest? N si tan-
to jam tempore vobis experimentis constisset, non eadem omnibus Peloponnesi ur-
bus placere; rogari à reliquis urbibus debeatis, ut reciperetis in formulam, non
vero resistentes repugnantesque vi compellere. Quapropter, oro vos, Achæi, quam
semper optastis quietem vobis, pacem Græcia retinete. unaquæque civitas ex sup-
ercommodo rem suam publicam constituere optime novit.

Nec opus esse
iunctis viti-
bus, quia po-
tentia Roma-
ni defendan-
tur.

XXXVI. Multas inter sese ita convenire, ut loco, moribus, voluntate, & quæ
subnasci quotidie possunt, nec opinatis casibus, nunquam dissideant; optari potius
quam obtineri potest. si suis quique finibus contenti domi leges, foris pacem habeant;
omnes ex æquo liberi, omnes beati agent. Quæ oborientur controversiæ, aut non exi-
bunt in arma, aut intra parva & propedum innoxia bella consistent: vicinorumque
consilii & auctoritate nostra facile tollentur. Quid porro vobis opus est iungendis
per tot incommoda in unum opibus, quibus hoc rerum statu nulla potentia est opus?
Neque enim vos crediderim, quamvis eadere secretus sermo ortus est, adversus
Romanos bellum meditari: jam intestina bella perniciofa vobis sunt; adversus ex-
terna, quemadmodum contra Philippum Antiochumque defensi estis, virtute atque
fide Romana defendimini.

Tumultus Co-
pynthi ex hæc
oratio me-
paula m.
iustio.
Pausan.

XXXVII. Hunc sermonem ne audire quidem sustinentes Achæorum princi-
pes, adhuc loquente Romano profiliunt, conciliumque ex præsentibus repente
eogunt. Multitudo cognitis quæ Senatus præcepisset, velut furore acta, quicquid
Lacedæmonii nominis in urbe erat, partim trucidant; alios in vincula abripiunt:
inter hos & aliis ex locis hospites, ut quisque consura, aut calcamentis,
aut extero vestitu, vel etiam ipsa appellatione ac nomine Spartanum refer-
re videbatur. Neque legatorum reverentia, nam ad illorum hospitium multi
concurrerant, præsidio miseris fuit, quo minus inde quoque per vim extrahe-
rentur: multum obestante Oreste, ea facta ad injuriam Senatus populi que Rc-
mani pertinere. Sed parum apud tumultuantem multitudinem monita prudentium
aut futuri cura valet: tandemque abfuerunt à defendendis aliis legati, ut ipsi
quoque ad extremum fuga sibi consulere cogerentur.

XXXVIII. Qui ubi asperius omnia Romæ renunciaverunt, tanquam non repentina populi consternatione, sed consulto injuriis affecti forent, Senatus maxima commotus indignatione legatos è vestigio nominavit, inter quos præcipuus dignitate Sex. Julius fuit. His mandatum, ut leniter obiurgatis Achaïs, de cetero accurate docerent, non esse præbendas pravis consultoribus aures; qui populum in vitium ignarumque inimicitiiis Romanis illigare molirentur: esse adhuc penitentia locum, si in auctores facti per imprudentiam commissi vindicari sine-
rent. Perspicuum ex his erat, ne prius quidem decretum, quod Orestes petu-
lerat, ad dissolvendum omnino concilium Achaicum spectavisse: sed hoc potius
actum, ut terrore hoc injecto, frangeretur contumacia gentis, eaque ad colen-
dam majori cum reverentia Romanam amicitiam transduceretur. Neque de-
erant qui tempori tantum molliora mandata tribui putarent; quod adhuc Car-
thago resistebat. Sed nimirum is tum erat urbis Punica status, ut parvum om-
nino momentum in consiliis Romanorum facere posset: præsertim pacatis om-
nibus aliis; & magna civium Romanorum frequentia, quorum tum in tabulas
publicas relata sunt trecenta viginti duomillia, à L. Cornelio Lentulo Lupo, L.
Marcio Censorino censoribus: quod lustrum sextum & quinquagesimum Ro-
mæ fuit.

XXXIX. Magistratum deinde Cn. Cornelius Lentulus, L. Mummius Con-
sules invere. Ludos sæculares tum quartum factos Cn. Piso, Cn. Gellius, &
Cassius Hemina, qui eo tempore vivebat, auctores sunt Provincias Scipioni
Africam, Metello Macedoniam auferri non placuit. una Consularis nova facta est
Achaja, eamque Mummius sors attribuit: qui licet maxima festinatione profe-
ctionem pararet, bellum tamen opera Metelli jam adfectum reperit, ut postea
memorabimus. Eadem enim hieme Scipio Carthaginensium haud levius fame quam
per astatem armis premebat, unde mox facilius adversus invalidos & incia ex-
haustos victoria fuit.

XL. Ergo vere incipiente Cothonem Byrsamque simul oppugnare insti-
tuit Proconsul, quo magis etiam obsessos fatigaret. atque illi desperata utriusque
defensione, in Byrsam ut munitiorem cum rebus quas auferre inter trepidatio-
nem potuerant, se contulerunt, incensis noctu navalibus, totaque ea regione
Cothonis, quæ quadrata vocabatur, ne Romanis usui esset. At victores occupa-
to portu procinus aditum ad arcem molibantur. Ibi, dum Afrubal & Carthagi-
nenses in Scipionem intenti, qua plurimum periculi apparebat, excubant, Læ-
lius rotunda parte Cothonis, quam adhuc tenebant hostes, superata, clamo-
ribus & tumultu omnia implet. quo excitati qui cum Scipione erant, vim & ipsi
faciunt, viamque qua cuique proximum est, aperiunt. In foro propinquo, nox
enim superveniens tentari plura prohibebat, suos in armis continui Proconsul:
donec orta dies reddidit prosequenda victorie facultatem.

XLI. Itaque Proconsul ipsam, quæ sola restabat arcem invadere, dum amissa
relinquitur hostes trepidant, quatuor millia recentium militum jubet. illi prius
in templum Apollinis, quod in Cothone fuit, irrumpunt: Apollinisque vestem
aur eam, & fastigium auro bracteatum pondo mille talentorum in prædam ver-
tunt: neque prius inde à præfectis abstrahi possunt, quam gladiis conceisas opes
inter se dividant. ea militum aviditas, quum aliis rapientibus aurum, aliis cæ-

Justin. Polyb.
Alia legatio
decreta ad
Achæos.

Justin. Polyb.

Eusebius.
Capitol. Fast.

Urb. cond.
an. 677.
Censorinus de
die Natal.
L. Mummius
Achaja pro-
vincia decer-
nitur.

Scipio Cartha-
ginensium, præter
Byrsam, caput.
Appian. Pun-
ic. 1.
Florus a. 15.
Appian.
Zonar.
Appian.

Apollinis
templum spo-
lia, ur.

Hist. Miscell.
4. 20.
Val. Max.
lib. 1. 15.
Appian.
Byrsa maxi-
mo constu-
tione oppugnatur.

dentibus, & manus amputatæ quorundam essent, effecit, ut miraculo & Apollinis iræ res adscriberetur. At illi præda ablata, tum demum ad Byrsam oppugnandam convertuntur. Jam & Scipio ibi erat: magnoque certamine viam sibi aperiebat.

XLII. Ferebant autem in arcem à foro viæ tres, densis utrinque adificiis præaltisque comprehensæ, ex quibus quum in Romanos tela conicerentur, proxima quaque primum, deinde contigua expugnare. ut enim aliqua occupata domus erat, in vicinam aggeris præbebat vicem: semotisque propugnatoribus jungabantur tabularum iniectione, velut ponticulis angiportus, & ex domo in domum victor miles transcendebat. & hic quidem in rectis adium; neque secus infra, ut forte invicem occurrerant, ad angiportus certabatur. pleneque erant omnia gemitu, & dissonis clamoribus, vulnèrumque ac mortis varia imagine: dum ali ferro, alii ruina intereunt præcipitati ex solariis, adificiis humi, quidam etiam in erectis aliorum hastas gladiolque casu delati.

Vici aliquod
incenduntur.
Zonaras.
Appian.

XLIII. Solum adhuc incendium aberat, non misericordia; sed quia partis utriusque magno numero repletæ domus erant: donec ad muros Byrsæ à Scipione penetratum. ad quos suffodiendos quia propter vim propugnatorum valido robore erat opus, incendi tres inter forum arcemque vias iussit: statimque ruinas ut quæ ab igne factæ essent, repurgari, quo posset ad arcem exercitus citra impedimentum accedere. Hinc vero multiplicata malorum facie flammarum crepitus, procumbentiumque sonitus adificiorum longe lateque horrendum fragorem edebant. Sed & inter camenta materiamque domorum, quas ignis aut misus diruentium disjecerat, multa cadavera provolvebantur: multi etiam vivos, quibus præcipue sexus aut ætas infirmior lacebras suaserat, alii semiustulati, quidam laceratis ferro corporibus, miserabili cum ejulatu præcipites cadebant, ne sic quidem finis malorum erat. sed quibus munienda viæ datum negotium fuerat, quidquid ante pedes erat, lapides, ligna, cadavera, vivos atque semineces furcis ferramentisve correptos, in foveas & loca cava protrahabant. ibi quidam caputibus alii alia parte corporis exstantes, diu cum anima luctabantur, amissa omni vivendi spe ac voto, ne mortis quidem extremo solatio compotes: donec equorum ungulis oberiti, miserrimum spiritum acerbissimo sine expellerent, tam sine culpa facientium, quam sine misericordia.

Orosius 4. 22.
Appian.
Punic.
Oppugnatio
dies noctes
que sex contin-
tuas durans

XLIV. Nec enim data opera hæc tam crudelia gerebantur, sed festinatione: quemadmodum & à munitoribus nihil proposito, sed per festinationem omni a siebant. quippe contentio certaminis, & propinqua spes victoriæ, & his stimulis properans exercitus: præterea præconum voces, & tubarum cantus; tum tribunorum centurionumque cum cohortibus aut manipulis discurrentium strepitus, omnium sensus hebetaverant; ut veluti lymphati quantalibet objectorum speculatorum seditate parum moverentur. Duravit hæc oppugnatio dies noctesque sex continuas, in locum festorum succedentibus subinde recitibus, priusquam labore tam improbo Proconsul vinceretur. qui cæteris per vices quiescentibus, solus omnium perihus & pernox, somnique & cibi, nisi inter ipsum opus rapti expers, vigilias, labores, aspectum ipsum tot tristissimarum rerum eadem patientia perulcrat. Tum vero lassitudini cedens, in excessu quodam loco, unde inspicere quæ agerentur & moderari posset, confedit.

XLV. Septimo domum die quidam supplices cum infulis Esculapii venerunt (hujus enim dei aedes religiose apud ipsos colebatur) precati, ut *vita deditur sese salva esset*. Annuente Scipione, nisi quod transfugas exceperat, primo mulierum millia quinque & viginti, mox triginta millia virorum egressa potestate se victoris permiserunt. alii *virorum quadraginta millia*: quidam *hominum quinquaginta millia*, non distincto sexu, tradiderunt. Hoc tempore accuratissimis precibus oratum ab uxore Asdrubalem ferunt, ut *amissa omni spe defendenda urbis, postremum sua suorumque salutis presidium in clementia Scipionis quaereret*: sed expugnati tum stolidi & vani hominis pertinacia non potuit, in Esculapii templum, cum uxore & duobus filiis, transfugarumque reliquis, ad nongentos superare, se recipiens: inde adjutus altitudine loci, nam sexaginta gradibus adibat, & exansis per extremam necessitatem nihil non audentibus, repugnabat.

XLVI. Ut autem fame, vigiliis, laboribus, & metu imminuentium confecti succumberetot arumnis corpore; desertis quæ circum erant, in ipsam adem se includere: non quod spes ulla superesset, sed ipsa desperatione adhuc ex tecto ædis sese defensori. At ille magniloquus & inconcussa firmitudinis ostentator Asdrubal, nullo conficio, ne uxore quidem aut liberis admonitis, ad genus Scipionis cum ramis oleæ supplex procubuit. Quem ubi ad pedes adfidentem Proconsul ostendit transfugis, silentio impetrato, convicia dirasque in illum jaculati, adem incenderunt, ut eodem igne sepelirentur.

XLVII. Inter illam necessitatem uxor Asdrubalis, quam potuerat pulcherrime ornata ferret ex adverso Scipionis cum liberis suis, templo jam flagrantē substitisse; elataque voce hæc precata esse: *Tibi quidem, Romane, nihil eveniat ob ista mala, quæ contra hostilium urbem belli jure commisisti: at ab hoc Asdrubale patria, sacrorum, meique & liberorum proditore, diu Carthaginiis, & tu cum diis, promeritis penas expetatis*: mox in virum sermone vultuque converso, *Tu vero facinorosissime, perfidissimeque & effeminatissime mortalium*, inquit, iam quidem me cum liberis communibus hoc incendium tumultabit. at tu quale ad dedecus servaris, triumphum victoris ornaturus, dux magna Carthaginiis: quas postea penas huic, cui nunc supplex adfides, dabis? Hæc ubi dixisset filios jugulatos in ignem mittit; superque ipsos eodem se precipitem inserti, simili ferme fato defuncta novissima Carthaginis Regina, atque quondam absumpta prima fuerat. Hic exitus mulieris fuit, qualis potius virum decuisset.

XLVIII. Hoste non devicto tantum, sed etiam delero, quum excussus inter bellicos tumultus humanitatis sensus libero jam curis pecciore rediisset, illacrimasse Carthaginiis excidio Scipionem ferunt: & postquam diu tacitus atque meditandus adfuit, *versus Græci Poeta subito pronuntiasset, quibus impendens Iliaca urbis fatum prædicitur: interrogantique Polybio, quem bellidomique secum habere consueverat, quorsum ista diceret, aperte falsum, se reputatione fortis humane, summa quæque tam facile vententis, etiam de sua patria massis cogitationibus fuisse perturbatum*. acque hoc ipse Polybius in historiis suis exposuit. Erat sane haud vulgare ad redarguendam fortunæ suæ stolidæ confidentiæ vanitatem exemplum, tantæ urbis, vixiis per quos patratæ erant credibilis interitus, cuius quæ magnitudo fuerit, ex ignium mora non incepte conjici quidam jubent, qui per continuos dies septemdecim exstingui nequiverunt.

Orosius.
Ponitur multa millia se dedunt.
Florus. a. 89.
Appian.
Zonar.
Appianus.

Zonar.
Suetonius, in
Tiberio.
Appianus.
Florus. Orof.
Appianus.
Asdrubalis,
uxor, post per-
fidiam viro
exprobratam,
scq; liberos
in incendium
mittit.
Appianus.
Val. Max. 4.
a. 8. c. 1.
Zonar.
Appian.
Val. Maxim.
Hieron. adv. f.
Jovin. lib. 8.
Florus.
Appianus.
Terent. ad
Natonem 1. 1. 1.
p.
Asdrubal de-
fessis suis ad
Scipionem
confugit.
Scipio Car-
thaginis exci-
dio allucina-
tus.
Orosius.
Appian.
Velleius 1. 1. 1.
Appian.

Florus, Orof.
Appianus.

Zonar.
Appian.
Tib. Gracchus,
& C. Fannius
primi Car-
thagines mae-
rum confen-
derunt.
Plutarch.
Gracch. cap. 6.
Plutarch.
Apoph. Rom.
137.
Pedia. in di-
vinat.
I. iv. Epitom.
Diodorus,
apud Valesiū.
Scipio Sicilia
ornamenta
sua, quæ Car-
thaginem
fuerant trans-
lata, restituit.
Cic. in verrem
4-13. & 1. 1. 1.
Polyb. ap.
Vale.
Cicero.

XLIX. Scipio prædam urbis militi concessit, præter aurum argentumve & donaria templorum, ad quaestorem deferri iussa. Ex his nonnulla ad fidem victoriæ celeritatem navium imposita, Romam misit; bellicque sine nunciato, quid porro fieri Senatus vellet, consuluit. Præmia deinde donaque militaria, ut cuiusque virtus enituerat data: nisi qui templo Apollinis diripiendo noxam contraxissent. Inter cæteros insignis honor Tib. Gracchi fuit, ejus sororem in matrimonio Imperator habebat: itemque C. Fannii, qui duo ante cæteros mirum hostilem conscenderant. In recognitione prædæ quum plurima spolia Sicilia, à Pœnis diutissime vexata, inter signa præsertim ac statuas rarioris artificii roperrisset, convocatis qui tum aderant Siculorum legatis, omnia se restitutum edixit civitatibus Sicilia quæ potuissent agnoscere.

L. Erant multæ clarorum virorum pictæ imagines; multæ, etiam ex auro ærgentoque statux, & donaria deum: ex quibus quæ Himeræ quondam sublata fuerant, Thermitanis sunt reddita: alia Gelenisibus: Dianam suam Segestani receperunt: nobilem illum Phalaridis sævitia taurum Agrigentini quem Agrigenti unquam fuisse Timæus impudentius quam cautius negavit. Scipio certe quum Agrigentinis eum redderet, dixisse dicitur: *aquum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilis, suisne servire, an populo Romano obtemperare; quam idem monumentum, & domestica crudelitatis, & mansuetudinis Romanæ sine habituri.* Sed & Africæ, deinde Italix civitates, quæ inde fuerant à Pœnis abrepta, beneficio Scipionis recepere.

Scipionis ab-
stinencia in
tantis manu-
biis.
Eutropius.
Appianus.
Cic. de Offic.
Plutarch. A-
poph. Rom.

LI. Magnum id quoque favorem ei apud omnes populos peperit; quod nullam cuique beneficiendi occasionem prætermitteret, non solum donis magnificis, sed etiam æstimandi quibus quæ donari deceret solers. At inter hæc, quum aliis tanta largiretur, nihil quaesivit, ut quum partem spoliolorum divenderet, nemini familiarium suorum neque libero neque servo, quidquam ex iis ne emptum quidem habere sineret. hæc illi viro ratio, hoc ad felicitatem & gloriam iter placuit: quod si nunc inire quisquam cuperet, ultro insanire putaretur: dum neque sine opibus quoquo modo partis constare dignitatem posse creditur; & tamen iisdem aliis sine iudicio spargendis famam aucupantur: adeo hodie quam cuiuslibet laudis avidi, tam ignari veræ sumus. Cæterum Proconsul arma Punica machinalisque, & quod navium maritimis usus aptum esse desierat, Marti ac Minervæ donum Romano more concremavit.

Appian.

Gaudium in-
gens Romæ
audita expu-
gatione Car-
thaginis.

LII. At Romæ quum victoriæ nuncium & signa ferens navis appulisset, seroque jam vespere vulgata per universam urbem tanta latitæ fama esset, procurare in publicum præ gaudio homines, amplectique invicem & gratulari temporum felicitatem, quod nunc demum vivere se ac valere, neque libertatem solum sine metu, sed etiam imperium sine amulo tenere delecta Carthagine autumabant. neque sane nulla aut levi de causa sic exultabant animis, gnari, quamquam ingentia & alias bella, contra Macedones, contra Hispanos, demum contra Magnum Antiochum ipsi patresque eorum bellavissent; nullum tamen aut magnitudine periculorum, aut acerbitate cladum a quale Punicis fuisse, quibus in Sicilia Hispaniaque, sed maxime in ipsa Italia per sedecim annos immania damna pertulerant: quum unus Hannibal oppida quadringenta flammis, hominum trecenta milia ferro consumpsisse dicatur: ne computatis quidem

quos extrâ pugnarum fortunam alii casus abstulerunt.

LIII. Hæc igitur, & ad ipsam urbem Romam admoa Pœnorum signa re-
putantes, vix fidem rei gestæ capiebant animis: alius alium rogantes, *ecquid*
certis omnino auctoribus hæc tanta victoria crederetur? Deinde in admirationem
urbis victæ, hominumque extrema omnia pro urbe auctorum versi, *quantum illius*
robore, quanta hominum audacia, quam incredibilis durities, quam ingeniosa cal-
liditas fuisset, repetebant: non sine ingenti gloria imperatoris, *qui hæc omnia*
consilio, labore, ac virtute superavisset. His sermonibus nox ista exempta. si-
mul autem illuxit, honores diis sunt habiti, & spectacula varii generis per pu-
blicam lætitiâ edita.

Magnitudo
victoriæ, &
imperatoris.

LIV. De reliquiis porro Carthaginis etiam dum de liberatio in curia tenuit:
dicebantur enim, quod eventit, *urbe Punica excisa, liberatam externo metu ci-*
uitatem procliviorē ad domestica certamina fore. At Catonem contra suavis-
simum quidam referunt, *nunquam enim periculo vacuam fore Romam, donec aliquid Car-*
thaginis superesset. ceterum Catonis exitum plures & meliores auctores sequuntur,
ad superiora tempora retuli. Constat tamen Senatui placuisse urbem solo
aquari, neque habitari solum illud postea: additis etiam exsecrationibus,
si quis eum locum, maxime ubi Byrsa & Megara fuerant, iterum adifi-
ciis frequentasset. ita tamen, ne cui accessisset ad ea loca spectandi ergo frau-
di esset.

Senatus Car-
thaginem di-
ci suæ nec
postea edifi-
ci.
Zonaras.
Vellejus. l. 13.
Appian.
Zonaras.

LV. Decem præterea legati more majorum ad Scipionem missi, quorum
de sententia res ordinaret. Hi ubi venerunt, omnes reliquæ urbis funditus exci-
sæ. eadem aliis omnibus oppidis illata vastitas, quæ in parte Pœnorum per id bel-
lum fuerant. ager illarum locis populi Romani dono datus: largissime Uticen-
sibus, quibus quidquid Carthaginem & Hipponem regionis interjacet, con-
tributum. Neque Numidie Reges suo sunt præmio defraudati. Cæteris quo-
rum neque officium neque injuria insignis fuerat, tributum est impositum, in
âgros, & capita: factaque provincia, quam missus quorannis ab urbe Prætor
obtineret. Hæc ubi mandata legati ediderunt, Romam sunt reversi. Scipio
perfectis quæ Senatus præceperat, exemplo patris Æmilii, qui post Macedo-
nicam victoriam eodem genere magnificentie Amphipoli fuerat usus, eximia
spectacula, omnis elegantie non modo iudex idoneus, sed etiam solertissimus au-
ctor, edidit.

Scipio de sen-
tentia decem
legatorum res
ordinat.
Leg. si usus.
Frustrum. 6.
quib. mod.
usus fructus &c.
Strab. lib. 17.
Appianus.
Strabo.
Appian.
Liv. Epitom.
Livius 41. 32.

LVI. Hæc calamitas Carthaginem post septingentos quam condita fuerat an-
nos delevit. Alterum mox imbecillitatis humanarum rerum in urbe minus po-
terente, sed æque nobili, documentum fortuna dedit, evertenda per occasionem
Arhaicorum motum Corintho. Ejus cladis præcipua culpa penes Critolaum
fuit, pari imperitia & fastu Romana arma pertinacissime provocantem. Quam
enim hinc Sex. Julius Roma, inde Peloponneso Thearidas egressi, mutuo sibi
in itinere occurrissent, Romanusque *se adferre Senatus mandata diceret*, am-
bo in Achajam sunt profecti. Ubi quum Ægii consilium datum esset Romanis,
Sex. Julius humana oratione præsentem adloquutus, crimen in legatos admisissum
etiam clementius quam ipsi ferme Achæi interpretabatur: ut appareret, haud
magno negotio, satisfieri sibi de eo Senatum passurum: dum ne quid ulterius vel
in ipsos Romanos, vel contra horum decreta in Lacedæmonios peccaretur.

Carthagini
cladem se-
quentum Co-
rinthii exci-
dium.
Appian.
Cicilius.
Orosius.
Cicero de
Nat. Deorum.
3. 38.
Florus 2. 16. 2.
Polyb. Excer.
Legat. 114.
Pausanias.
lib. 7.
Polybius.

LVII. Quare quidquid in concilio sanum erat, grātanter hunc sermonem exceperet, concilii commissorum, & quæ pœna populi Romani hostes maneret, ante oculos versante Macedonum exemplo admoniti. Sed vulgus imperitum, magis quia quod orationi legatorum opponeret non haberet, quam quod probaret dicta, silentio sauciam ægramque mentem protegebat. At vero Dixerat & Critolaus, ille postremo prætura functus, hic, tum quoque prætor, & quot quot consilia cum his sociaverant (erant autem tanquam de industria delecti ex unaquaque civitate pessimus quisque), quum ipsi per se existimabant, tum aliis persuadere studebant, fœditiam eam & temporis causam adsumptam Romanorum mansuetudinem esse, omnia facere paratorumque, ne super Africanum & Hispana bella etiam Achæos concitarent. Tamen in præsentia satis modeste respondens: *se nihilominus Thearidam ad Senatam missuros, ut crimen de legatis dilueret: interea conventum indicituros Tegeam, ut ibi cum Lacedæmoniis de pace ageretur.*

Pausanias.
Polybius.Responsum
Achæorum
principum:Critolaus Ro-
manos eludit.
Pausanias.
Polybius.
Pausan.
Polybius.
Pausan.
Polyb.Populum sibi
conciliat.

LVIII. Cæterum hæc ad fraudem tantummodo comparata, longe dissimilem quam pro specie quæ præferabatur eventum habuit. Quum enim Romani adductis etiam Lacedæmoniis Tegeam constituto tempore venissent, Achæorumque principes adeo expectassent diu, & eorum adventum jam ferme desperarent, solus postremo Critolaus venit, non ut ulla in re promissa præstarentur; sed elusis quæ fuerant postulata negabat nisi de sententia populi quidquam iis de rebus consilium posse. expellendum igitur proximum concilium (id secundum leges Achæorum post semestrem futurum erat) in eo se de præsentibus negotiis relaturum. Ferunt ea quoque fraude Critolaum usum, ut palam quidem mitteret, ad arcescendos Tegeam Achæos: secreto autem moneret, ne vocati accederent. Romani aperte videntes, homini incredibiliter arroganti ludibrio se esse, dimissis domum Lacedæmoniis in Urbem redierunt.

LIX. His digressis, Critolaus tota deinde hyeme ad obeundas civitates usus, specie narrandi quæ Tegeæ forent acta, Romanos calumniando, leve vulgus odio, & cupiditate rerum novarum inflammabat. Idem mandabat magistratibus, ne quem aris alieni causa exenti, aut in vincula duci paterentur: neque debitorum solutio differretur, donec appareret quis eventus belli Lacedæmoni, futurus esset. His blanditiis delinita plebs, & futuri improvida, quidquid illi placuisset, facile & credebatur dicenti, & imperanti obsequabatur.

Legati Roma-
norum vio-
lantur Corin-
thi.
Liv. Epitom.
Florus a. 16.
Cic. pro L.
Manil.
Strab. lib. 10.
Polyb.

LX. Quod ubi Q. Metello Macedoniam administranti cognitum, legatos ad gentem Achæorum Cn. Papirium, & Ælium Lamiam juniorem, cumque his A. Gabinium & Fannium misit. Qui ubi ad eandem formam, ut Sex. Julius nuper, humanissime placidissimeque monuissent, caverent Achæi ullo modo tam necessariam genti cum Romanis amicitiam abruptere; non lenivit vulgi temeritatem, sed accendit legatorum modestia. paucis exceptis, qui quid ageretur intelligebant, cætera multitudo, & ante omnes Corinthii (concurrerat autem forensis turbæ numerus quantus alias nunquam) tanto furore correpti sunt, ut non modo irriderent Romanos, sed etiam cum tumultu & clamoribus maximis concione ejicerent. pullatos fuisse, aut hos, aut qui cum Orestes fuerant, neque adfirmare possis neque refellere, aliis auctorum aliter eandem rem referentibus: superbius appellatos, atque adeo à quibusdam quorum

ades præteribant, sordibus conspersos, certior fama est.

LXI. Quidquid eorum fuerit, Critolaus quum sibi destinata supra votum videret procedere, magistratus, maxime quos adversarios in Republica habuerat, perstringere cepit: non jam abstinens gravioribus & apertioris consilii etiam in Romanos verbis; Quisquis, inquit, verba nobis dari patiemur, Achaei aut quum modum finemque imprudentissimi mortales, opprimenda libertatis vestra statuent. Proximis annis, quam Republicam nostram contemptui, fœdera ludibrio haberi, principes nostros ad causam dicendam, quascapitulos in externas oras trahi, alia etiam velut indigna pateremur; Callicrates & pauci alii incensabantur: hi in ore atque odio omnium erant: absque his si foret, rei nervi dignitatem publicam, vitari servitutem posse putabamus. Quid igitur saltem est quod quieverunt post illorum fata injuria, simulque cum illis pericula nostra extincta sunt: an vero multos pro uno Callicrates nacti, postquam ille periit, perniciosius etiam, quam donec salvis esset laboramus?

Critolai festi-
tiosa oratio.

LXII. Scilicet hæc nostra culpa sunt, Achaei, qui juris à majoribus traditi parum memores, quos ad seipsum oportebat, honoribus atque magistratibus extolimus: eorumque in hominum manus tradimus Republicam, in quibus illa si fuisset, modis omnibus ad recuperandam illam liberandamque erat commendandam. Sunt adhuc deorum beneficio, qui commune Achaeorum iusta cura prosequantur: qui antiquiorem divitiis fidem habeant, & patriæ charitatem obviare se periculis non dubitent, quorum equidem rationem haberi oportebat, sed si tantum à veteri virtute descivimus, ut vel nullos ejusmodi viros reperiamus, vel repertis non limus uti; ponamus illos, ut a pulchreque gentis indiget nobis spiritus, & salutem eorum quibus servituri sumus, gratiam occupemus, sponte nos imperiis offerendo, nam si quo capimus ire pergitur, sub inani libertatis umbra, prodicione paucorum ignari in vitæ vendimur: ne viliissimorum mancipiorum instar, ne heris quidem continuo, sed communium herorum servus famulemur.

Adversarios
suos in repu-
blica crimi-
natur.

LXIII. Libenter equidem in hoc negotio mentione Romani nominis abstinerem, sed quia illud semper in ore habent, quorum opera libertas nostra perit, dissimulare non possum, jam olim cordatos apud nos viros mirari, cur hæc invidiam, aut immeriti ferant Romani, aut meriti ferantur à vobis? Etenim potentiam utrorumque iusta estimatione metior: sed ipsi quoque vidimus non semper pro modo virum belli fata dispensari, & interdum magnis apparatibus plus valere modicos, ubi concordia adsit, & morti quam servituti promptior animus. Sed de futuris videte: Dii! ego quemadmodum minime lasecendos esse Romanos arbitror, ita dicendum enim semel est) amicos pati possum, dominos non possum: vobis autem, si quidem viri futuri estis, socios non desore scitate; sin semiviri, dominos.

Romanos tra-
ducit.

LXIV. His atque similibus multis stimulare Critolaus ferocitatem amentis plebecule non desinebat. Quoque fortius omnes permoveret, interjiciebat voces, quibus non temere ad hæc consilia ferri, sed esse sibi Regum, esse civitatum aliarum conscientiam, & fore auxilia, significabat. Quum ad hæc seniores coëscere hominis intemperantiam vellent, & ab hujusmodi deterere sermonibus, ille armatis advocatis ultero minabatur molem, si quis accedere ad sese præhendere, aut omnino cblamydem attingere auderet. Tandem quum furcata mente regere se plane non posset, Atqui, inquit, nimis jam diu silco, ne quod in rem commu-

Critolai rixa
cum aliis
principibus.

nem est, edam. neque enim vel Lacedamonii nobis, vel Romani aque cavendi sunt, quam ex nostris civibus, qui potius illorum voluntati, quam patriae utilitatibus serviunt. quoque fidem dictis faceret, Evagoram Egiensem, & ex Tritea Strategium, quidquid in consilio magistratuum secreto tractaretur, id eos insinularet Cn. Papirio prodere.

Pausanias.
Polyb.
Achaj decre-
tum de bello
Lacedaemonio
saciant.

LXV. Quum ad haec Strategius sibi quidem cum Papirio aliisque Romanorum colloquia fuisse, & suarum tanquam Achaorum sociis amicisque diceret: quidquam autem arcani proculisse cum iurejurando infitaretur, potior apud corruptam multitudinem criminantis auctoritas, quam defendentis innocentia fuit. Qua inclinatione animorum abusus Critolaus, perfecit ut decretum fieret de bello cum Lacedaemoniis proseguendo: quo ipso arma adversum Romanos sumi, quamquam dissimulata eorum mentione, obscurum nemini erat. Atque sic quidem ille modis omnibus, ut ingenti malo patriam mactaret, laborabat. Legati autem Romanorum Cn. Papirius Athenas, inde Spartam profectus est, ad observandas temporum opportunitates; Alius Naupactum: dum reliqui duo Metellum, quem adfuturum esse non dubita bant, Athenis praestolantur.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

UM Achaïs, qui in auxilium Boeotios & Chalcidenses habebant, Q. Cecilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit, quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit. in ejus locum Diaus Achaici motus primus auctor ab Achaïs dux creatus, ad Isthmum à L. Mumio Consule victus est. qui, omni Achaja in deditiorem accepta, Corinthum ex Senatusconsulto diruit; quia ibi legati Romani violati erant. Thebae quoque & Chalcis, quae auxilio fuerant, dirutae. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit. nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quae praedives Corinthus habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cecilius Metellus de Andrisco triumphavit. P. Cornelius Africanus Scipio Aemilianus, de Carthagine & Asdrubale. Viriathus in Hispania primum ex pastore venator, è venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit. M. Vitellius praetorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius praetor nibilo felicius rem gessit, tantumque terrorem is hostis intulit, ut adversus eum Consulari opus esset & duce & exercitu. Praeterea motus Syriae, & bella inter reges gesta referuntur.

Alexander homo ignotus, & incerta stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus, ablegatus Grædon fuerat, contempta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolemaeo Egypti rege, cujus filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolemaeus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expiravit: atque in locum ejus frater minor Ptolemaeus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoro quodam uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asseribat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achaïis triumphavit. signa aerea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

DUM Critolaus inter Achæos omnia turbat miscerque, Thebis altera fax rerum novarum Pytheas Boeotarchus haud remissiore impetu cives suos in bellum Romanum impellebat. Is adolescentia turpiter transducta, mox etiam in Republica per audaciam atque avaritiam multa designabat in perniciem civitatis eruptura: sed ubi Merellus, cui negotium hoc Senatus dederat, nullam pro illatis Phocensium populo Amphibessensibusque, & parti Eubæe injuriis solvere iussit; ibi Pytheas exulceratos molesto imperio animos adeptus, prius excitulare non destitit, quam professis contra Romanos odiis, ad arma cum Achæis conjungenda incitaret. Trahuntur in societatem Chalcidenses; tam infirmis subnixus amicitiiis in Romanos fumere bellum Critolaus audet: ne ulla quidem in eventum sequiorem sibi excusatione relicta. Quippe impingere & vinci, etiam post consilia non inopre capta, humanum est, & fortunæ solet imputari: at audacia eum imbecillitate, non infortunium, sed amentia recte vocatur. Itaque non difficiolor Romanis victoria fuit, quam in tanta hostium stulticia oportuit.

II. Merellus, ut pondus legatorum suorum verbis adderet, eodem fere tempore, quo profecti illi erant, & ipse exercitum per Thessaliam præter Lamiacum sinum instituit ducere. Jam Critolaus, adjutus etiam Boeoticiis auxiliis, Heraclæam obsidebat; in Thessaliam sinibus sitam urbem, & Achæis contribui recusantem. Sed adventu Merelli cognito, Sperchiumque fluvium ab eo superatum, ex insana illa ferocia subito in tantum pavorem incidit, ut neque eodem loco expectare hostem, neque saltem in angustiis ad Thermopylas auderet consistere; unde contra ingentes Persarum Gallorumque copias Græci magna olim virtute, magnaque gloria dimicaverant.

III. Ad Scarpheam Locridis urbem itinere fugæ simillimo contendens, non tamen attingere illam potuit, quin à Metello, qui festinanter insequutus fuerat, pugnare cogeretur. Magnam ibi cædem fuisse non ambigitur; circiter mille vivi capti. Critolaus post res perditas judicii sui errore primum agnito, ut se presentibus malis exsolveret, venenum in fuga bibit. Apud alios neque vivus neque mortuus repertus esse post pugnam traditur: quem ad montis Oetæ radices fugam urgeret, in locis paludosis & profundis subsidisse creditus. Ex cætera multitudine mille Arcades, delecta juvenum manus, Elateam Phocidis urbem concessit, & ab Elatensibus pro veteris amicitiae jure hospitaliter excepta est. Sed ma proelii ad Scarpheam vulgata, metuentes iram Romanorum Phocenses excedere sinibus suis Arcadas jubent.

Theban ad bellum Romanum concitatus. Pausanias. Polyb. spud Valec.

Pausanias:

Liv. Epit. Pausanias?

Critolaus ad ventu Metelli cognito fugit. Orosius 4. J. Zonar. Pausanias.

Magna vis hominum cæsi. Velleius 2. 12. Pausanias. Liv. Epitom. Pausan. Vincitur & perit.

Difensus au-
dorum in hac
historia :
Orosius.
Florus a. 16.
Orosius.

Arist. de Vir.
Illiust. cap. 60.
Pausan.
Polyb.
Liv. Epitom.
Polyb.
Pausan.

Dixus Crito-
lao succedit.

Polyb.
Pausan.
Polybius.

Metus apud
Achros maxi-
mus.

Pausanias.
Polyb.
Pausan.
Polyb.

Nec apud
Thebanos
maior.
Pausan. Po-
lyb. Pausan.

IV. Hos reditum per Boeotiam tentantes, haud procul Chæronea Metellus delevit. Hæc rerum à Metello contra Achæos gestarum proxima vero videtur esse narratio. neque enim aut de numero præliorum, aut de loco, similia apud scriptores traduntur. Achæorum ad Thermopylas viginti millia iterum in Phocensibus septem occisa milia Claudius refert. In Achaja quidam & Elidis campis pugnatum produnt: etiam de duce hostium ambiguum Valerius Antias facit, qui cum *Diceo pugnas se Metellum* (sic tamen fidi sunt codices) scripsit. At Polybius qui res domesticas ignorare non potuit, cum plerisque omnibus, Critolaum nominat: neque dubium habetur, eo demum sublato, imperium ad Diæum revertisse. Hoc enim jure Achæi utebantur, ut ubi prætor fati concessisset, qui proxime prætor fuisset, is magistratum usque ad tempus comitorum gereret.

V. Igitur Diæus belli, cujus primus auctor ipse fuerat, administratione suscepta, præsidium Megara misit, ad hominum milia quatuor Alcamene duce, qui videlicet irremptentem Metellum repellerent, quem modo cum florentissimo exercitu prætor Achæorum Critolaus sustinere nequiverat. Ipse Argos profectus, inde literas ad omnes Achajæ civitates dedit, ut ex vernis ad milia duodecim manumissi cum armis Corinthum mitterentur. quibus vernæ ad numerum non essent, ex aliis mancipiis supplere permisum. ea quoque descriptio inæqualiter, & magis ut prætori placuerat, quam ex opibus civitatum impetrata. Quod etiam ob bella Lacedæmonia in magna difficultate pecuniariæ rei versabatur res publica, opulentiores quoque viros marronæque privatim aurum argentumque coagere cogit. Simul omnes qui ætate militari essent ex Achaja Arcadiæque Corinthum armatos convenire iussit.

VI. His omnibus de causis maxima per Achajam trepidatio maximusque cum desperatione metus erat. neque tamen ad sana consilia poterant adicere animos, sed quod percussis semel mentibus evenit, principum suorum demenciam damabant simul & sequebantur. Præ cæteris Elgorum Messeniorumque & Patrensiū flebilis erat conditio. Illi metu torquebantur, ne ad mare objectis regionalibus, primum Consul Mummii cum classe venientis impetum excipere cogerentur. Patrenses cum circumjectis oppidis accepta clades fregerat, magna parte juventutis in prælio amissa, tantaque illis locis consternatio fuit, ut multi necem sibi consciscerent, in puteos aut ex præcipitiis desilientes; plures deserere patriam, non quia ubi vitam acturi essent scirent, sed quia scire videbantur, in patria se non posse vivere. Erant qui ad Romanos proficiscebantur, alii alios, ut auctores novarum rerum accusantes: ne propinquis quidem parente metu, quanquam nemo erat, qui adhuc aut exigere delationem aut questionem exerceret.

VII. Neque alia rerum apud Thebānos facies erat; imo aliquanto fædior, quia fugientibus universis vacua urbis ædificia relicta fuerant. Inter cæteros & Pytheas cum uxore liberique in exilium profectus, tota Peloponneso oberrabat. Metellus enim cæsis apud Chæroneam Arcadibus, ad Thebas cum exercitu victore accedebat. Quo ubi pervenit, laudabili mansuetudine usus non templis modo domibusque pepercit; sed etiam quenquam Thebanorum vel stantem occidi, vel fugientem capi vetuit, uno Pythea excepto, quem ad se adduci iussit, ubi-
cumque repertus esset. captusque is post aliquod tempus, supplicio capitis lee-

lerum suorum furorisque pœnas luit. Thebis receptis ad Peloponnesum Romanus convertit iter. jamque Megaris adpropinquabat, quum Alcamenes ne tentata quidem urbis defensione, cum praesidio suo Corinthum in castra Achaëorum se recepit. Megarenses urbem sine certamine dederunt.

VIII. Jam & Diaus Corinthum venerat: neque multo post accessere missi à Metello Andronidas & Lagius & Archippus viri nobiles, ut ad pacem accipiant. Magna enim studio Metellus agebat, si qua ante Consulatus adventum componere res Achajæ posset. Neque temere sumpta spes erat, quod post infelicem pugnam multis jam displicebat bellum, positisque armis parati erant per condiciones transigere. Sed vicit Dixi factio, qui diu ante quos venturos noverat, tanquam fautores hostium calumniatus, postquam accessere, multitudinis odio temeritatisque objecit. comprehensi igitur statim, & cum omni genere contumeliarum in vincula rapti sunt.

IX. Sub idem ferme tempus etiam Philo Theffalus Corinthum se consulit, adeo manifesta salutis eorum ora, ut multos jam Achaëorum flecteret. Ex quibus Stratus Tritæensis præter ceteram dignitatem ætate quoque reverendus, Diaum amplexu blanditiisque rogabat, ut conditionibus à Romano propositis assentiretur. At consilii principes neque rationibus neque prece movebantur: desperata ab Romanis salute, quos atrocius offendisse rebantur, quam ut expectari venia posset. neque tamen ad exitum viris dignum se parabant, aut quidquam moliebantur, quod hominibus gloriæ imperique cupidis dignum esset. non tamen mirabatur vilis atem & amentiam hominum, quisquis meminisset neque alia decreta fieri posse, quam velint consilii publici moderatores; neque alios tum fuisse principes, quam Diaum & Damocritum, nuper exules, mox fatali temporum imprudentia in civitatem receptos, cumque his Alcamenem & Theodecem & Archicratem: prudentia ac probitate nihil iis quos dixi praestantiores.

X. Fit igitur decretum non de Andronida modo & cæteris; sed etiam Socrates in carcerem compingitur, hoc crimine, quod quum Prætoris vicem concilio præfisset, auctor, legatos ad Metellum mittendi fuerit, omniumque causarum malorum, quæ deinceps incidissent, sed & constitutis postridie iudiciis, condemnatum vinculumque acerbo cum cruciatu interemerunt: nihil eloquium quicquid voluissent. Lagium autem & Archippum & Andronidam missos fecere, quia supplicio Socratis irritatam multitudinem senserant: simul favente Diro, qui talentum ab Andronida, ab Archippo quadraginta minas acceperat. adeo his lordibus ille adfuerat, ut ne in tali quidem tempore posset à captandis undecumque muneribus desistere.

XI. Idem paulo ante hæc tempora crudele quoque in Philinum Corinthium facinus ediderat, mittere illum nuncios ad Menalcidam, & Romanorum seclæm sequi criminatus: verberibusque & tormentis ipsum & adolescentes filios, ut alios aliorum quoque dolore cruciaret, in mutuo conspectu occiderat. Unde quum tales haberet Achajæ duces, qui & domi crudelitate avaritiæque omnia corruptebant, neque militiæ cognitionem ullam, aut lectione aut auditione, aut usu, (qui soli res eas discendi modi sunt) paraverant: nihil potuit accidere felicius, quam quod accidit, ut quam ecelerrime victi, neque savendi in Achaos causam dare Romanis, neque ipsi haberent facultatem: agnovissentque hoc ipsi mox Achæi

Pois hœratos
res à Dixi fa-
ctione violan-
tur.
Polyb.
Pausan.

Zonar.
Polyb.

Principes A-
chaici concilii
eo tempore.

Socrates au-
ctor legatio-
nis ad Metel-
lum, supplicio
addictus.
Polyb.

Polyb. Fragm.
in Edition.
Cassub. p.
1014
Polyb. apud
Valerium.

Achæi perierant, nisi potuissent.

Plutarch.
Themistocli.
cap. 47.
Zonar.

A. Posthumii
veritas.
Polyb.

Agellius et. 8.
Plutarch. Ca-
ton. Major.
cap. 27.
Florus. 26.
Orosius 5. 1.
Pausanias.

I. Mummi
adventus in
Achaia &
copia.

Pugna cum
Dizo & victo-
ria.
Zonar.
Pausan.
Zonaras.
Pausanias.
Zonaras.
Justin. 19. 2.

Autor. de
Vit. illust.
cap. 60.
Pausan.
Zonar.
Pausan.

Autor. de vi-
ris illust. cap.
1.

Corinthus à
Dizo delecta
cepitur.

spud quos per ea tempora Themistocleum illud proverbii vicem usurpatum est, *perieramus nisi perissemus*.

XII. Inter hæc L. Mummius summa contentione ad exercitum festinabat, audito jam prospero Metelli prælio, ne post confectum bellum exors gloriæ imperium haberet, veritus. Nam rerum illarum non modo fama celeriter est evulgata, sed etiam nunci literæque Romam venire: ante omnes A. Posthumii, qui primus omnium de victoria Metelli ad senatum scripserat. Namque homo ingenio vanus, quum sub tempus conferendæ pugnae per simulationem valetudinis Thebas Phthioticas concessisset; post eventum omnia perscripsit diligenter, eo-que verborum genere, tanquam interfuisset. Inde quæ historiis ejus habenda sit fides, haud difficile arbitrari est, in quibus & ipsis quemadmodum à Catone sic illusa puerilis in viro consulari jactantia, multorum scriptis adnotatum est.

XIII. L. igitur Mummius, quum jam ad Isthmum castra Metellus admovisset, lictoribus tantum, & paucis equitum comitatus, non die, non noctu intermisso itinere, cum Aurelio Oreste, qui in Achaica legatione fuerat, in castra sub lucem venit. Inde Metello in Macedoniam dimisso: ipse in Isthmo subleat, donec universæ copiae convenissent. Summa exercitus fuit equitum tria millia. His accessit sagittariorum ex Creta manus: & duce Philopemene Attali Regis auxilia. Ex his partem Consul, adjunctis etiam nonnullis Italicis cohortibus ad mille quingentos passus ante castra locum capere stationibus jussit. Hos quum negligentius agere viderentur, subito effusa hostium manus turbat, occisive nonnullis, ceteros usque ad castra persequitur. unde submota, & ad sua vicissim castra repulsa, tamen secuta circiter quingenta ex hostibus capta refert.

XIV. Post hæc Dizus contracto quod ubivis habebat virium, potestatem pugnandi Consuli facit: Consul, ut hostium augeat vancordiam, in castris suos continet. crevit hinc Achæis animus, adeo intemperanti alacritate, ut non modo priores in vallem inter diversa castra mediam descenderent, sed etiam vehicula secum ducerent, ad hostium reportanda spolia, conjugisque suas cum liberis in vicinis montibus spectare dimicantes juberent: cito de spectatoribus prædam hostium futuros. Apud Leucopetram, sub ipsis Isthmi faucibus concursus est. Equitatus Achæorum statim fugit, viæ prima expectata impressione Romanorum equitum, quos Consul ex occultis latebris subito in latum hostium immiserat. pedes aliquanto constantius restitit: quanquam nudatus equitum fuga, minutoque animo, etiam multitudine hostium urgeretur. Tandem mille fortissimi viri conglobati, transversam aciem perrupere. Tum vero effusa fuga, ubi quisque potest, salutis præsidium querunt. Ipse Dizus recta Megalopolin patriam suam intendit eursum. qui si Corinthi munitionibus seque & qui ex fuga potuissent colligi, esset tutatus, potuisset Consulem radio obsidionis ad condiciones non iniquissimas adducere. nunc vero statim atque inclinare suos sensit, tota spe abjecta, refugit domum; eaque incensa, conjugem, ne in hostium veniret potestatem, interfecit, ejusque corpus in incendium misit, ipse veneno epoto vitam posuit.

XV. At qui in urbem Corinthum confugerant, absentia duæ perterriti, non de proxima omnes dilapsi sunt, exceperunt etiam Corinthiorum præ pavore plurimi, omnes quos in urbe sua non videbant, captos carissime Attali: neque tamen Consul licet vaquam apertisque portis indescensam continuo ingredi voluit, *insidia-*

insidiarum metu. Tertio demum die omnibus exploratis, Corinthum Romana signa intraverunt: puberes reliqui à militibus interempti ferme sunt; mulieres puerique sub corona vaniere. *multos etiam flammis consumptos esse traditur: dum urbs crudeliter prius direpta, præcinente tuba deletur. Tantum enim fuisse incendium ferunt, ut quomodo ex parte subiectæ edificiis faces essent, quidquid comprehensum intra mania fuit, eundem in apicem coeuntibus flammis, tanquam unus ignis arderet.* Atque indeceps etiam quomodo cineribus rudetibusque sopitus & oppressus videretur, diu retinuit fervorem, perieruntque eo facto multi Romanorum, quos ad scrutandum aurum argentumve flammis liquefactum, avaritia in fumantes adhuc ruinas miserat.

XVI. Muri deinde, qui soli remanserant, funditus sunt diruti, etiam lapidebus in pulverem comminutis. Ita Corinthum L. Mummius evertit ex Senatusconsulto, quod ibi violatur in legatis gentium jus fuerat; post annos nongentos quinquaginta, quam ab Alete Hippotis filio, qui sextus ab Hercule numeratur, condita fuerat. Hac acerbitate poenarum opus videbatur, ut quod imperium haecenus clementia commendasset populis, id etiam adversus mansuetudinis contemptum, terror severitatis defenderet. Atque hanc rationem augendi res suas firmandique priscis etiam imperiis placuisse credibile est, ut incipientem potentiam facilius lenitate putarent crescere, ad summa perductæ non esse firmiorem metu custodiam. Nam ad modicas opprimendas opes, si per sævitiam timeri meruerunt, haud difficulter concurritur: validioribus rebus majus à facilitate periculum est; viresque non quasi infirmæ, sed quasi otiose spernuntur.

XVII. Cæterum Mummius reliquis Græcorum concessa libertate, Corinthios omnes, & ex servis quos Dixeus armaverat, quotquot superstites prælio erant, sub corona vendidit. Ad quos sine ulla aliorum injuria, certo comprehendendos, hac arte dicitur usus. Convocatis promiscue omnibus, dissimulatoque interim proposito suo, armatos circumfudit: deinde edicere præconem iussit, Corinthios & qui manus missorum cum his militassent, in servitutem peti: cæteris periculum non esse. *jubere autem Consulem, ut quisque adstantem sibi teneat.* Ita quomodo effugium aut latebræ nullæ essent, facile qui quærebantur, sunt agniti. Cæteræ quoque prædæ magnam partem vendidit. Vis erat incredibilis signorum, tabularum vestiumque pretiosarum, præter ea omnia, quæ incendio hausta, aut à diripientibus contracta conculeataque perierant.

XVIII. *Militaris insolentia cum imperitia conjunctum grande specimen vidisse* Polybius refert, qui tum ad sublevandam si qua posset patriæ calamitatem, ex Africa recens advenerat. *Aristidis enim summus pictoris Liberum Patrem, qui admiratione perfectissimi operis proverbio, nihil ad Dionysium, dederit locum, boni jacentem, ludentibus aleam militibus alvei vicem præstitisse.* Eadem mox tabula, quomodo præda venderetur, Attalo Regi sex milibus nummum emptæ est. quomodo Proconsul pretium admiratus, rescidit venditionem, ex alieno judicio pulchritudinem tabulæ suspicatus: quam mox in templo Cæreris posuit, ubi spectata fuit magno visentium studio, donec ædis ejus incendio, postquam annos centum quindecim ibi fuisset, perit. Et quoniam ad hoc genus elegantie delapsi sumus, ex eo quoque tempore frequentatorem aris Corinthii nomen est: magis quia fluentibus in unum auri, argenti atque me-

Tit. Liv. Tom. V.

D

Tausan.
Auctor de
V. illust.
Pausanias.
Zonaras.
Florus 2. 16.
Pausanias.
Orosius 5. 1.
Justin. Oros.
Florus.
Orosius.

Suidas in
Tertio.

Funditus di-
ruitur à Mu-
mio.
Pausanias 31. 12.
Liv. Epitom.
Velleius 1. 13.
Velleius 1. 13.

Diodor. apud
Velleium.

Pausan.
Front. Strab.
Mummius alia
in depre-
hendendis
Corinthiis.

Florus 2. 16.

Militatio fo-
rocia rudis &
contemptrix
artium.
Strab. 1. 8.

Plin. 35. 4.
Plin. 35. 10.
Oros. lib. 50.

Orosius 5. 3.
Florus.
Plin. 14. 3.
Athenaeus 4. 1.

tallis, magna simul ejus materiæ copia existit: quam quod tum primum ejus mixturæ reperta sit ratio. nam & multis ante ætatibus celebrata Corinthii operis nobilitas fuit.

Thebe &
Chalcis ditu-
untur.
Zonar. Strab.
Liv. Epitom.
Polyb. apud
Vale.
Pausan.
Machab. v. 8.
Pausan. Con-
tinthi. Zonar.
Cic. in Ver-
g. 2. Pausan.
Achæi.

XIX. Ad hunc modum excisa Corintho, ager publicatus est, ejus maxi-
mam mox partem Sicyonii obtinuerunt. Irum deinde ad aliarum urbium sup-
plicia. Thebarum & Chalcidis everfis urbibus; Chalcidenſium equitibus mul-
tis occiſis, Bæotii Enboecneſque centum talenta Heraclæotis pendere juſſi: Achæi
ducenta Lacedæmoniis. Sed horum deinde gratiam civitatibus Senatus fecit. Ca-
terum aliarum quoque Græcarum urbium, quæ cum Achæis ſenſerant, mœnia
ſunt deſecta, armis adeptis. Sed & donaria ſtatuaſque multis ex civitatibus ſu-
ſtulit Conſul, ut tamen ſanctis ad cultum abſtineret, ex his, quæque Co-
rinthi fuerant capta, magnam partem Philopœmeni qui Attali auxilia dux-
erat dedit; quæ longa deinde ætate ſpectata Pergami fuerunt.

Decem legati
res Græciæ
conſtituunt.
Zonar.
Cic. ad Attic.
2. 6.

Pausan.
Zonar.
Pausan.

XX. Convenere deinceps decem legati, conſilium à Senatu imperatori ad-
dictum, ad res Græciæ conſtituendas. In his A. Poſthumius, & C. Sempronius
Tuditanus fuerunt. Patrem Mummi, quamquam ſit qui reſerat, fuiſſe non
puto: quum etiam de Sp. Mummi fratre Proconſulis M. Tullius dubitet,
quem in Achaja tum fuiſſe conſtat, fratris potius legatum, quam in decem
fuiſſe: quod non ſoliti eſſent majores legare in decem, qui imperatorum ne-
ceſſarii eſſent. Hi ubi venerunt, popularis ſtatus ubique per Græciam ſublatus
eſt, magiſtratusque cenſu conſtitutis. Libertas tamen urbibus, & ſux de cæte-
ro leges reliæ. Veltigalia deinde impoſita; poſſeſſionibuſque, quæ extra ſi-
nes urbium ſuarum habere locupletos conſueverunt, interdictum. Concilia
nationum in Achaja, Bæotia, Phoceniſibus, & per univerſam Græciam aboli-
ta: quæ tamen & ipſa paulo poſt ſupplices elemeniæ Senatus recipere. Præ-
tor ſane quotannis in Græciam mittitur, ſub nominis Achæici præſcriptione,
quia quum in provinciæ formam redigeretur, penes Achæos principatus
gentis fuerat.

Polybii eo
tempore me-
rita in Græ-
ciam.
Plutarch.
præcept. Ro-
litæ.
Polyb.
Plutarch.
cap. 7.
Polyb. Pausan.
Polyb.

Pausan.

Zonar.
Polyb.
Pausan.

XXI. Multum eo tempore Polybii virtus arque gratia, præcipue ex Africa
in Scipionis amicitia profuit Græciæ: nam & pro Philopœmenis honoribus,
qui per Achajæ civitates clariffimo viro conſtituti fuerant, quum abolerentur,
proſpero ſucceſſu egit: & ſtatuas Achæi, unde genti nomen, Aratiæque & Phi-
lopœmenis, quæ jam in Acarnaniam erant tranſlatæ, obtinuit, rem multitudi-
ni gratiſſimam; unde & ipſi ſtatuum ex marmore candido mox poſuere, cum in-
ſigni titulo; neque offeſſuram fuiſſe Græciam, ſi Polybii conſiliis paruiſſet; &
poſt offeſſam illum unum adſtititæ levamen exiſtiſſe. Idem quum quaſtori bona
dixit aliorumque damnatorum vendenti (bona enim eorum qui conjuges aut li-
beros non habebant, vendi placuerat) à decem legatis præceptum fuiſſet, ne
quæ ex illis Polybius poſtulaviſſet, gratis addicerentur, non modo pro ſe petit
quidquam, ſed etiam amicis auctor fuit, nihil ex ſpoliis iſtis attingendi.
Hæc omnia quum intra ſemeltre tempus decem legati perfeciſſent, in Ita-
liam redierunt. Polybius ex eorum mandato civitates obiit, reſpublicas ad
formulam ab ipſis præſcriptam compoſuit: lites ſuſtulit, brevique perfecit,
ut ſtatu præſenti non adquireſcerent modo Græci, verum etiam latarentur.
Unde viciffim omnibus illum eximiis honoribus per ſingulas urbes colere inſti-

tuerunt. Quos inter in foro Megalopolis ſtatua fuit, cum inſcriptione, quæ Pa-
lybium Lyſta filium Romanorum in Græcos iram mitigari teſtaretur.

XXII. At Romæ per idem tempus à duobus imperatoribus triumphatum
eſt. Prior Q. Cæcilius Metellus de Macedonibus Achæisque ſpecioliſſimum
triumphum in Capitolium duxit. Inter multos captivos qui currum ejus præceſ-
ſerunt, inſignis maxime Andriſcus fuit, qui ſe pro Philippo aliquandiu & Ma-
cedoniæ Rege geſſerat; magnum ad utramque ſortem fortunæ mutabilis exem-
plum. Tertiſ hinc de Macedonia triumphus fuit. in quo inter cætera ſpolia tranſ-
vexit turmam, Alexandri Magni imperio à præſantiſſimo artifice Lyſippo
factam. Quinque & viginti ex amicorum ala in pugna ad Granicum ille Rex
amiſerat: eorum equeſtres ſtatuas expreſſa ſingulorum ſimilitudine fieri juſſit,
ſuamque inter illas. Hæ omnes in urbe Macedoniæ Dio locatæ fuerunt: inde
Metellus Romam tranſtulit. Metello cognomen ex provincia debellata *Mace-*
donici hæſit: non quidem virtuti ejus indebitum; ſed aliqua mutatio morum
Romæ ex talibus quoque colligi poteſt: quum Q. Metellus cognomen adſu-
meret, quod ex eadem Macedonia neque T. Quintius primum, neque dein-
de L. Æmilius majoribus aliquanto rebus & contra veros Reges geſtiſ, adſum-
pſerant.

XXIII. Juſtioribus aliquanto cauſiſ Æmilianus Scipio *Africani* cognomen-
tum, quod hætenus hereditarium habuerat, ſuis meritiſ adſcripſit: hoſtibus
exſtinctiſ acerbiffimiſ, exeiſa urbe annula, ampliſſimiſque regionibuſ in pro-
vincia formam redactiſ. De quibuſ rebus quum reportato in Italiam exerci-
tu apud Patres diſſeruiſſet, *triumphus ei de Carthagine & Afdrubale*, magno
cum honore decretuſ eſt, quem longe ampliſſimum duxit, tranſlata ſtatua-
rum & donariorum magna vi, omnique illo apparatu opum, quas tanto tem-
pore multarum nationum Regumque victrix Carthago ex toto orbe congeſſe-
rat. Argenti tranſlatum reperio quater millena quadringenta ſeptuaginta mil-
lia pondo. Duxit ante currum inter alioſ Afdrubalem & Bithyam, qui mox
cum nobiliſſimiſ deditorum per Italici municipia diſtributi, vitam in libera cu-
ſtodia exegerunt: cæterorum pars in ſervitutem vendita: plures in carcere inter-
ierunt.

XXIV. Inter iſta tot proſpera (nec enim uti ſinguliſ hominibuſ, ita populis
imperiiſque ulla ſine triſtitiæ temperamento ſolida felicitatiſ eſt) reſ in Hiſpania.
non diſſiciliſ modo erant, ſed etiam magiſ ac magiſ adverſæ dureque. Precipuiſ
ibi Romanorum exercituum terror Viriathuſ erat, ex humilibuſ initiis, ad in-
gentem potentiam ſamamque proſectuſ. Nam ex paſtore venator, ex venatore
læto, quum & audacia patientiaque ad omneſ belli labores duratuſ, & cum ac-
curatiſſima notitia locorum, pernecitatem viſque corporiſ eximiaiſ conſequu-
tuſ eſſet, poſt Galbæ in Luſitanos facinuſ, quod ipſe periculum aſtu & robore
effugerat, hominum quibuſ neque reſ neque ſpes certa uſquam erat, manu col-
lecta, multa feliciter audendo cepit inclareſcere: donec conſluentibuſ ad eum
quotidie plurimiſ, juſti jam exercitiſ ductor, caſtra in aperto ponere, & cum
populi Romani prætoribuſ acie congregari auſuſ eſt.

XXV. Primuſ eorum C. Vetiliuſ collatiſ ſignis victuſ, & quum in poteſtatem
hoſtium præveniſſet, interſectuſ eſt. Reſ ad hunc moſum geſta traditur. Turpe

Q. Metelli
Triumphuſ de
Macedonibuſ
& Achæiſ
Liv. Epirom.
Val. Maxim.
7. 1. & 7. 5.
Eutrop.
Floruſ 2. 14.
Appian.
Puniciaſ.

Vellejuſ 2.
Plutarch. Alex.
cap. 26.
Aſian 1. 5.
Plin. 14. 5.
Vellejuſ.

Zonar.
Eutropiuſ.

Liv. Epitom.
Appian.
P. Scipioniſ
Triumphuſ de
Carthagine.

Eutropiuſ.
Pliniuſ 13. 27.
Zonariuſ.

Siliuſ 1. 154.
Liv. Epitom.
Iſtathiſ inſi-
tiaſ. & proſe-
cutuſ.

Diodoruſ.
14. 5.

Appian.
Hiſpan.
Diodoruſ.
Floruſ 2. 17.
Liv. Epitom.

Diodoruſ 2.
Appian.
Oroſiuſ.
Appianuſ.

C. Vetilius
contra iri-
dium profici-
scitur.

Lusitanorum
legatorum
oratio.

Necessitatem
excusant.

Utilem Ro-
manis pacem
fute docent.

Viriathus pa-
cem dissuadet
suis.

taniam vastabat Lusitanorum exercitus, ad hominum millia decem. In hos re-
ceus Roma egressus cum supplemento C. Vetilius, adsumptis veteribus copiis,
strenue movit: adeptisque pabulantes, magno interfecto numero, ceteros in locum
adeo iniquum compulsi, ut manentibus à fame, abeuntibus ab hoste certissima pernici-
cies imminere videretur. Ergo legatos cum velamentis supplicum mittunt. horum
talis oratio fuit.

XXVI. Non equidem eo proposito, Romani, bella nobiscum geritis, ut innoxia
gente deleta, solitudinem faciatis, aliter neque supplicatum venissemus, & si ni-
hil potuisset melius, hoc certe egissemus, ne inulti occideremur. haud secus atque
certamine cum feris inito, quod pacem ac fœdera nescit, nec nisi victoria aut morte
terminatur. Vos autem late per omnes terras non modo rebelles populos viâtricî
Marte domuistis, sed etiam plerosque aequis conditionibus illigatos, de hostibus so-
cios amicosque fecistis. Hi ipsi populi, pro quorum tuitione castra ista hoc loco posui-
stis, aliquando hostes vestri neque minori vobis odio, quam hodie Lusitani fuerunt.

XXVII. Igitur in causa haud multum dispari quid parem à vobis expectare
humanitatem vetas: præsertim quia vobis notissimum est, non ingenii ferocia aut
odio imperii vestri, sed fame ac necessitate cogente arma nos induisse, quo alimenta,
que nobis à vicina & consanguinea gente denegantur, quando per amicitiam
potiri non possumus, vi extorqueamus. Neque si belli ulla iusta causa est, aliis
armis restins ignoscas, quam que nulle imperii aut opum cupidine, tantummodo
extremi exitii prohibendi gratia sumitur. Natura enim que rerum omnium
mater atque domina est, ideo nimirum tanta frugum copia terras aliquas ditavit, ut
exinde sterilitati aliarum solatium esset, & populi, quos ipsa genuisset, necessariarum
rerum inopia interire ne cogerentur. Multis jam ab annis, inopia commeatuum in-
curfare provinciam vestram soliti, magnam agrorum partem vastavimus: magna
pars, metu cultorum otiosa jacet, remotiora quoque quo nos penetrare non possumus,
à vestris & sociorum exercitiis exhauriuntur. Horum non maximam portio-
nem, si nobis incolendam dederitis, jam omnia hæc bella quiescent. pacata fidaque pro-
vincia vobis erit, & bis apparatus ubi plus gloriæ præmiorumque apparbit, utemini.

XXVIII. Neque gratuitum id beneficium poscimus, que sola habemus corpora atque
arma offerimus invicem, omnibusque bellis vestris fortem fidelemque operam navabimus.
Id vobis utilem erit quam per invios montes pecora nostra consequi, & aut
difficili bello multos viros fortes amittere, aut etiam si victoria quæ sit, nihil inde
præter vanos titulos & inanem triumphum reportare. Sexaginta amplius anni sunt,
ex quo pulsus Hispania Panis nostris & exercitibus ducibusque signa conferre capimus:
qua toto eo tempore casuum varietas fuit, commemorare nihil attinet. hoc utique
tanto temporis experimento cognosci potuit, gentem Lusitanam neque excedi
facilem, neque servitii patientem esse. Denique sic habetote, libertatem nobis vita
dulciorem, ad vitam porro ducendam agro, & frugibus opus esse. hæc si tribueritis,
illam reliqueritis intactam, Diis bene jurantibus, efficiemus, ne quem socia-
rum vestrarum fide atque virtute ante Lusitanos esse opinemini.

XXIX. Non displicuit prætori conditio: jamque pacta sanciebantur, quum
Viriathus: Ecquæ hæc infamia est, exclamat, viri. Quotquot hodie hic sumus,
Romana perfidia, vitata Galba fraude, vitata Luculli, relique sanus: multiplicem
nostrorum numerum idem ille, quo nunc pecuniam, dolus hausit. Nocentior Romani de ætate

est, quum posito ferro pacis & fidei ministram simulat. Neque adhuc eo deventum, ut si deditione tuas esse possemus, tantum dedecoris sit subeundum. Si obsequi salutaribus imperiis potestis, parata mihi ratio est, qua incolames simus. Omnibus promptissime operam obsequiumque pollicentibus, exercitum eductum velut ad pugnam instruit: mille ex his delectos manere secum, ceteros ut primum vidissent equo insipientem, dispersos in omnem partem contente fugere jubet, admonitos, ut ad urbem Tribolam se opperirentur.

Frontin. Stra-
tag. 2. 13.
Appian.

XXX. Vetilius abeuntes metu resistentium insequi non ausus, suosque pene dediticios parato instructoque eripi dolens, tandem in Viriathum vertitur. At ille perniciosus equis conatum hostis omnem eludens, modo fugienti similis, deinde restitans, nonnunquam ultro minatus impressionem, & ea die & sequenti tota Romanos iisdem in campis detinuit. Tum vero suis abunde spatii ad securitatem fugæ fuisse coniectans noctu per ignotas vias equorum celeritate ablati, Romanos armis onustos, imperitiaque locorum & imparibus equis tardatos, frustravit. Hoc tam callidum & felix consilium, maximam apud barbaros admirationem Viriatho, maximamque auctoritatem peperit: magnaque deinde multitudine ad eum, tanquam unicū ducem sese aggregavit.

Vetilio eluso
suos abducto
incolames.

XXXI. Ceterum Vetilius Viriathum persequens, quem Tribolæ esse audiverat, eodem cum exercitu proficiscitur. Iter per saltus faciendum erat, in quibus Viriathus partem copiarum abscondiderat: ibi cum paucis conspectus, deinde velut pavore refugiens, Romanum pudore & ira incautus instantem in paludes & voraginosas loca pertrahit: ipse solidis notisque semitis quum evasisset, repente conversus, simul & lateribus exsurgentes qui occultati fuerant, Romanum agmen cæno impeditum adoriuntur, & in loca magis magisque difficilia detrufum fundunt fugantque. Vetilium qui ceperat barbarus, senem videns & obso corpore, tanquam vile mancipium interfecit. Cæsi cum eo captivi fuere millia quatuor: sex millia Carpestum (quæ celebris illa veterum carminibus Tartessus esse creditur) cum quaestore per fugere. Is trepido adhuc militi non injuria diffusus, a sociis tum nationibus Bellorum Tichorumque impetrato quinque militum auxilio, eam manum Viriatho opposuit, à quo sic internecione deleta est, ut ne nuntius quidem effugisse tradatur. Tanto major quaestori metus, majorque necessitas fuit, ut intra mœnia urbis, haud multum ab obfessi fortuna distans, copias contineret.

Non anos in-
sequentes
fundit fugat-
que.
Diodorus.
13. 5.
Appian.

Frontin.
Stratag. 2. 13.
Appian.
Frontin.
Appian.

XXXII. Unde C. Plautio, qui provinciam eam sortitus fuerat, major exercitus, millia pedum decem, mille trecenti equites dati. Huic etiam infelix & multis præliis adversa expeditio fuit. Quum enim ad suas artes Viriathus sese retulisset, ex Carpetania, quam post Vetilii cladem impune vastaverat, velut errore advenientis cum prætore exercitus, discessu facto; Plautius ad insequendum illum quatuor militum millia præmisit: quos ex inopinato conversus ille, paucis exceptis, occidione occidit. Inde Tago flumine superato, castra in monte quem Veneris vocant, oleis confito, posuit. Ibi cupiditate ulciscendi cladem acceptam Plautius cum eo congressus, nihilo pugnavit felicius, amissaque magna parte copiarum, quod super fuerat, per oppida distribuit, media restare in hiberna militibus deductis. Unde Viriathus sociorum populi Romani agros obibat, ne corrumperet messem, tributum exigens, & in recitantes ultione parata.

Vincit deinde
C. Plautium
prætozem.
Orosius. 5. 4.
Appian.
Orosius.
Appianus.

Livii Epl.

Segobrigenses
addigit.
Frontin. 5. 11.
tagem. 3. 11.

XXXIII. Tum etiam Segobrigenses adstricti, gemino Viriathi dolo. Quum enim locum insidiis opportunum haud procul mœnibus observasset, cohortibus in eo dispositis, paucos misit, qui pecora Segobrigensium abigerent. Quos illi fuga recedentes quum avide insequerentur, ad insidiarum locum deducti, caesque sunt. Iterum, quum itinere tridui discessisset, omne illud spatium uno die remensus, securam urbem & sacrificia tum maxime intentam, improvisus oppressit. Quæ res ubi Romæ sunt auditæ, Consulari decæ exercitoque opus esse Senatus censuit; quo utraque simul Hispania defenderetur. Q. Fabio Maximo & Emilio Mancino ea fors evenit, qui L. Hostilium Mancinum collegam in Consulatu habuit. Sed priusquam hic irem provinciam posset, Claudii Unimani prætoris ductu denuo insidiciter cum Viriatho dimicatum. Exercitus Romanus propemodum occisione cæsus est. Viriathus trophæa in montibus suis posuit, trabecis; & falsis imperatorum quos fuderat ad ignominiam Romani nominis exornata.

XXXIV. Etiam C. Nigidium à Viriatho visum reperio apud unum auctorem non ex optimis, cæterum neque quo omnino tempore, neque quo res gesta modo sit, additur. Quod magis constat, maximus ea tempestate terror ex Lusitanis fuit. quum dux callidus & audax genere hominum durissimo bellicosissimoque uteretur. Apud Claudium scriptum est, quodam in saltu per ea tempora mille Romanis Lusitanos trecentos occurrisse, pugna commissa ex his septuaginta, Romanorum trecentos & viginti cecidisse. deinde Lusitanis sparsim & seorsim abscedentibus, unum eorum peditem ab aliquot Romanis equitibus circumventum, unius equum lancea perfodisse, tum seorsim caput uno istius gladii discrucuisse. ita factum, ut cæteris attonitis & metu constantibus ille ad suos otiose & contemptum sese reciperet.

Q. talus E.
omnians in
Hispaniam
perducitur.
Ibid. apud
Valegium.
Tacit. 2. 71.
Mod. Appian.

XXXV. Inter hæc C. Plantius die ad populum dicta, damnatus Lege Majestatis, quod rebus male gestis imperium populi Romani minisset, exilii causa solum mutavit. Q. Fabius Emilianus Consul, cui Senatusconsulto decretum erat, ut legiones duas scriberet, tirones scripsit: ut iis qui modo Africam aut Græciam aut Macedoniam subegerant, pro navata utiliter opera aliquod ex vacatione præmium foret. Cum his & auxiliis sociorum in Hispaniam profectus, Ordone copias recensuit. quindecim millia peditum, equites ferme bis mille reperti. Hos quotidianis exercitiis confirmare instituit, priusquam hosti non spernendo novum militem objiceret. Id quoniam per legatos agi poterat, ipse trajecit in Gaditanam insulam, Herculi sacra facturis, quem etiam gentili religione colebat, quod Fabiorum progenitor ille credebatur.

Q. talus E.
omnians in
Hispaniam
perducitur.
Ibid. apud
Valegium.
Tacit. 2. 71.
Mod. Appian.

XXXVI. Per absentiam Consulis Lusitani lignatoribus Romanorum insidiat, multos occiderunt; etiam legatum Consulis collatis signis dimicare ausum fuderunt, ingenti præda potiti. Ad horum famam quum Fabius advenisset, Viriathus victoria ferax, & ut cum tironibus pugnaret, subinde instructis copiis Consulem ad pugnam provocabat. Sed ille consilii tenax eum universis quidem copiis in prælium descendere recusabat; per crebras velitationes modo hos modo illos suorum ferendo hostium conspectui vulnerumque & mortis terrori adstrictare contentus. Pari solitudine ne inter pabulandum improvise hostis incursum opprimerentur, providebat; ipse plerumque cum equitibus circumstantis, & armatorum custodia metuentibus adposita. Hanc enim diligenter

tiam à Patre Paulo, cantissimo imperatore, Persi bello didicerat. Cujus etiam
severitate in tuenda militari disciplina usus, clarissimam ex ipse famam repor-
tavit.

XXXVII. Sed in Urbe C. Licinius Crassus tribunus legem promulgavit, *ut
sacerdotes non ut antea ceptione collegarum, sed suffragiis tribunum crearentur.*
Erat plane populare legis argumentum: populi enim beneficium fiebat, quod
hactenus in potestate fuerat paucorum. Non placebat res Senatui, cujus in con-
tumeliam tribunus mutato veteri more, non in curiam & comitum, sed in fo-
rum versus agere cum populo instituit. Dissuasit legem C. Laelius Sapiens præ-
tor; nobilique oratione religionem iniecit populo, si quid in rebus ad euleum deto-
rum pertinentibus temere mutaretur. Eundem Laelium in Hispania res gessisse,
quamquam annalibus excederet, magni tamen auctoris testimonio constat. Nam
egregium illum Viriathi bello fuisse, ferocitatemque illius in prætura commi-
nuisse, ita ut facile bellum reliquis traderet, in M. Tullii Ciceronis lucubrationi-
bus scriptum est.

XXXVIII. Sub hæc tempora magna iterum mutationes rerum in Syria fue-
re. Alexander non melior quam pro obscuritate generis sui Rex, amicos neque
ferre neque regere prudens, pluribus interfecit, opera reliquorum personam
principis, sine auctoritate sustinebat. Ex quibus Hieracem, & Diodorum Apa-
monum (qui deinceps sub Tryphonis cognomine tyrannidem exerevit) An-
tiochenæ urbi præfecit. Adversus hunc ob stultitiam in visum populo Demetrius
Rege Demetrio genitus bellum excitavit. Illum cum fratre Antiocho pater
hospiti Guidio cum magna vi pecuniæ commendaverat, ne universam domum
periculo belli, quod cum Alexandro gerebat exponeret. Audito patris exitu in
Cretam per fugit adolescens; donec hortante Lathene Cretensem duce, & ex
eadem insula suppeditante auxilia, repetendis avitis opibus animum adjecit.
Alexander intellectu Demetrium ex Creta in Ciliciam trajecisse, magis metu
suam quam hostis robore pulsus Antiochiam recessit, relicta Cœlesyria, cujus
prætor Apollonius, quem Demetrii partes sequutus, hujus auspiciis contra
Jonathanem Judæorum ducem male pugnavisset; meliori spe sublati Alexan-
der, viribusque potior conatus hostium haud difficulter eludebat.

XXXIX. Ergo Demetrius majoribus auxiliis opus esse cernens, Ptolemæum
Philometorem Ægypti Regem excitat. Quamquam enim is filiam Alexandro
uxorem dederat, tamen sive insensus genero, sive occasionem invadendi regni
vicini amplexus, cum ingentibus pedestribus equestribusque copiis in Syriam
venit, quam genero suppeditas laturus, itaque civitates ei portas, ut amico
aperiebant, jubente Alexandro, sive credebat sinceram faceri mentem esse; si-
ve simplicitate sua putabat illius obligari fidem & pudorem posse. nisi tamen dis-
simulatione ista occasio quærebatur tollendi per insidias, quem viribus non erat
repellere. Nam & quæ sequuta sunt, hanc suspicionem vehementer adfirmant.

XL. Quum enim Ægyptius per Azotum & Joppen (ubi Jonathan ex Judæo-
rum dux occurrit) Ptolemaida venisset, firmatis præsidio quas relinquebat ur-
bibus, propemodum interfecit Ammonii dolo, qui omnia apud Alexan-
dram poterat. Ergo per literas petit ad supplicium, nec dedit Ammonio, gene-
rum insimulans consocium insidiarum in eam suum fuisse. cum Demetrio socie-

Tex. Alcina
de Sacerdoti-
bus creandi.
Velleus. 2.
Cicer. Lælio
cap. 26.

Var. de re
Rust. 2.
Cicero Bruto.
cap. 22.
Cicero de Nat.
Deorum 3.
Cicero Bruto.
Cic. de Orat.
2. 12
Liv. Epitom.

Alexandri &
Demetrii bel-
lum de Regno
Syria.

Diodorus.
apud Vales.
Eutobius.
Trogi. Prolog.
11.
Liv. Epit.
Justin. 37.
Epitom. Liv.
Sulpicius Se-
verus.

Joseph. 1. 3.
Machab. 1. 10.
Josephus.
Machabæi.
Iusebius.
Justin.
Sulpic. Sever.
Ptolemaeus
Alexandri so-
cer in Syriam
venit
Machabæi.
Joseph. Ma-
chab.

Joseph. Ma-
chab. Zonæ.
Joseph. Ma-
chab.
insidias gene-
ri appetitus.
Demetrium
juvat.
Plin. 5. 22.
Joseph.

tatem amicitiamque pangit. Habebat jam in potestate totam oram maritimam, ad Seleuciam usque, quam cognomento Pieriam vocant. inde Antiochenos sollicitans, & ipsos Alexandro iratos, ob scelera Ammonii, in partes suas attrahit. Commodum aberat cum meliori parte copiarum Alexander, ut Cilicium nonnullos qui defeceant, ad officium armis revocaret.

Liv. Epitom.
Sulpic. Sever.
Joseph.
Polyb. apud
Valef.
Joseph.

Syriaci Regni
diadema su-
mit. deinde
deponit.

XLI. Ita licentius mutantibus fidem Antiochenis, Ammonius in muliebri stola, quam ad dissimulandam personam induerat, interficitur: uxor Alexandri ad patrem redit, statimque Demetrio in matrimonium traditur. Ptolemæus Antiochiam ingressus, à populo militibusque Rex Syria salutatur, & omnibus magno studio tendentibus, gemino diademate insignis, utriusque Regni dominum proficitur. Sed ut erat natura bonus & aequitatis amans, ad hæc futuri non improvidus, neque recte se facere neque prudenter arbitrabatur, si alienum imperium invictis Romanis occuparet: quos utique emulatione potentia certos hostes putabat habiturum, quisquis Egypti Syriaque regna conjunxisset. Quare convocatis in concionem Antiochenis, post enumerata beneficia sua, in hunc maxime modum disseruit: *Erant hæc omnino talia, ut nemo præstaturus alteri videretur: ideoque plerique ad Regnum Syria comparandum hæc à me fieri sentiebant & loquebantur. Quorum ego opinionem quia factis refellere decreveram, verba verbis coarguere super sedi. Nunc autem & illis respondebo, & meorum factorum omnium rationem vobis reddam; hujus postremi maxime, quod & accipere Syria regnum mihi placuit, & reddere acceptum placet.*

Facti sul
rationem red-
dit.

XLII. Non enim aut caeca cupidine raptus hoc diadema cepi: aut coactus à quoquam, vel aliqua perperam facti penitentia depono: sed utriusque temporis iustissimis rationibus indultus. Quum enim in Syriam eo tempore descendissem, quo divisa mutuis dissensionibus opes, suum in exitum velut ruina ferebantur, & illum quem benevolentia mea Regem generumque fecerat; ipsius ingratus animus, compositæque in caput meum insidia hostem effecissent; nihil tam nocere rebus animadverti, quam quod honesta pars civium, qui in pace & Republica constituenda suam incolumitatem, suorumque fortunas omnes consistere intelligebant; non tam presentibus maesti, quam de futuro solliciti erant; neque quo se verterent, aut in quo deinde spes opesque suas ponerent, reperiebant.

Acus turba-
batia caput
deesse melio-
ri parti populi
moluisse.

XLIII. Alexander neque ab initio iustus legitimusque Rex à plerisque creditus, tanta sedit superbiaque egerat, ut eo salvo neque publicam rem, neque privatam cuique salvam esse consideret. Demetrium paterna odia prægravabant, & quia neque qualis futurus esset, præsciri, neque quantam potentiam ad defendendos quos adplicuisset, habiturus foret, provideri poterat. Idcirco temere permixta fortunæque permixta omnia neque consilium certum, neque propemodum voti copiam relinquebant. Nam ubi vi agitur neque recte aut secus factis idoneus ultor propositus est, boni mores illico extinguuntur. Hoc ego rerum statum meum nomen, meamque auctoritatem accommodandam censui, qui probos pariter improbosque adverterem, & finem aliquem calamitatis ac malefactorum, expellere alii auderent, alii facere cogerentur. Sic crevis

crebris civitatum animis, ingens statim ad meliores partes transitio facta, & ipsa caput Syriæ Antiochia decedit litem: abdicatione Alexandro, caso ministro scelerum Ammonio, & filiam mihi restituit, & insignia Regni dedit.

XLIV. Hactenus ego nihil pristina mea abstinentia indignum feceram, quod meritum virtute præmium ratio non erat aspernari. Sicut enim Olympicis Isthmicisque certaminibus victores virtutis causa coronantur, idque longe præcipuum tota Græcia decus est, sic ego non alienum nec iniustum arbitrabar, me quoque laborum aliquam mercedem capere: sed hanc, quæ semper summa ab omnibus æstimata est laudis & gloria. Nam opes, potentiam, Regna immodice angere vellet, non tam magni clarique, quam cupidi animi opus est. & hac interdum à fortuna etiam insignibus deferuntur. Mibis ut minime dolet, quod summa voluntate vestra Syrorum Rex appellatus, ad tuendam ejus nominis dignitatem animorum optimæque satîs habeo: ita majoris me viri specimen daturum arbitror, si honore contentus, Syriam, cui & dii destinant, & vos non inuidebitis, restituiam.

Honorem regni delati, ut virtuti s. præmium acceptum.

XLV. Genus meum Demetrius, bonus & fortis adolescens, Seleucidarum haud dubius sanguis, unus & hodie, cui diis hominibusque approbantibus possum hoc imperium reddere. Neque vos moveat, quod cum patre ejus iras atque bellum habuissis. Sepultis cum mortuo inimicitiis potiora nova merita erunt: neque si in me quidquam auctoritatis esse putatis, elementis imperii magister duxque deero. Te quoque Demetri, ne paternorum temporum memoria ita subeat, ut illud inclementum potius irarum, quam mansuetudinis habeas. Crebra mutatio Regum nec imperantibus nec quibus imperatur lata esse potest. Jam à multis annis tris do-cumentum Syria dedit, quid inter populum Regemque discordia possint: & quam invictos si consentiant, inter similitates exigue sæpe & inopinata causa possint evertere. Igitur quod mihi vobisque sanctum sit, quod à vobis accepi diadema, en restituo, ut huic Demetrio imponatis. Mibi sufficiunt Egyptiæ opes, quæ Magno Ptolemæo, cæterisque majoribus meis suffecerunt. Et tamen quantum adest, quin in parte imperii esse videar, cujus & filiam Reginam relinquo, & Reges spero nepotes?

Demetrius commendat Syriam. Justin. 35. Joseph.

XLVI. Ità persuâs Antiochenisibus Demetrius in regnum recipitur. Neque milites, quorum plerique sub patre Demetrio meruerant, signa contanter ad eum transferebant. Rediit inter hæc ex Cilicia Alexander, cum numerofo exercitu, sineque Antiochenos igni ferroque pervastat. Occurrunt ei Reges totis viribus. in campis ad Oenoparam amnem pugna committitur, duorum Regum exitio. Nam Alexander, quum ex adverso prælio ad regulum Arabiæ Zabdolum (Græci Dioclem interpretantur) cum quingentis ferme equitibus in urbem Abas perfuisset; suorum proditione & hospitis perfidia trucidatur. Ptolemæus paucos post dies ex vulneribus obiit. Quum enim equus ejus elephanti barritu exterritus regem excussisset, hostes multis in caput plagis prostratum convulnerant. Unde raptus à custodiis corporis in tabernaculum, quum medici terebrare ossa capitis contenderent, toto quadriuo sine voce & sensu jacuit. quintus demum dies utrumque, sed in perpetuum ablaturus reddidit; conspecto ante mortem Alexandri capite, quod Zabdulus ad eum miserat. id ergo sumptæ

Eusebius. Iugna inter Reges, exitio Alexandro & Ptolemæo. Joseph. Strab. lib. 16. Joseph. Euseb. Diodorus. 37. 7. Polyb. Joseph.

Liv. Epitome. Joseph.

Euseb. Diod. Strabo. D. ed.

ab inimico ultionis imagine postremum expiranti solatium gaudiumque fuit.

XLVII. Oraculum in Cilicia paulo ante hanc expeditionem ab Apolline Sardopomio (sive Dianæ potius hoc cognomento sanum fuit) redditum Alexandro dicitur, caveret locum, ubi bisformis esset editus. Hac ambage significatas Abas putant, ubi nata quadam Herais fuerit, quæ postea mutato cum sexu nomine Diophauntus, ex acie cum Alexandro in patriam suam refugerit. Demetrius ob victoriam cognomine Nicætoris à Syris honoratus mortem duorum Regum in occasionem suam convertit, nihilo magis iis parcens qui in iisdem partibus, quam qui in adversis steterant. Nam enim & auxilii quod à Ptolemæo acceperat, & quam cum eo coneraxerat, adinfinitis oblivis, exercitui ejus insidias struere cepit: passimque præsidia Ægyptiorum à civitatibus sunt interfecta. Reliquæ copiæ Alexandriam se recepere, relicti tamen elephantis, quos Demetrius cepit, Alexandrini fratrem extincti Regis Physconem cognomento, Cyrenis, ubi regnabat, arcessitum Ægypti regno præficiunt. Quod homo omnium facinorosissimus per annos quindecim quibus Alexandriæ tēgnavit, maximis implevit ramilitatibus.

XLVIII. Nam eodem die, quo ad accipiendum regnum Alexandriam intraverat, multos ex principibus, quos fratri filio favere cognoverat, interemit. Nuptiis deinde matris ejus Cleopatæ, quam sororem suam, fratri alterius viduam matrimonio sibi jungebat, ipsum quoque puerum; mox illorum etiam, à quibus vocatus in regnum fuerat, quotidie multos occidit. Hinc exacerbatis omnium animis, odioque simul ac metu agris, vulgo jam occaso-deficiendi circumspiciebatur: plenaque omnia inter insensos & suspectos, dissidentia & irarum erant.

XLIX. Igitur Demetrius, quem sublato in Syria æmulo, rebus Ægypti per intestinas discordias invalidis, omni se periculo exemptum esse crederet, in seigniriem pariter saltumque prolapsus, magnitudinem quam fortuna adstruxerat, suis consiliis factisque cepit demoliri. Sed duobus maxime rebus graviter impedit, quod & despiciebat suos, nec ex peregrinis legebat ut quisque aliqua re excelleret, sed qui suas virtutes impudenter jactarent, & inepte prædicarent Regias. Non tam proclive est bono quam sequiori principi similem sui aulam efficere: sponte ferimus in deteriora; virtutum exercitatio difficilis est etiam cum præmio placendi.

L. Igitur Demetrio hominis Regisque officium negligenti, non desuere, qui magis magisque præcipitem ad prava facta consultaque agerent. Maxima præceteris auctoritate Lasthenes erat, non levi merito, reducti in avitum solum Regis, illum Demetrius etiam in publicis edictis patrem vocare solitus, gravissimis regni negotiis præfecerat. ipse ad otium & voluptates applicabat animum, etiam meretriciis amoribus deditus. Quippe Myrinen Samiam quæ corpore questum fecerat, ita diligere dicebatur, ut nihil in regno præcipuum ipse præter diadema haberet, in ceteris haud inferior Myrinæ potestas esset.

LI. Lasthenes igitur homo pravus & temerarius juvenem blanditiis & adfentationibus impelli facilem, primum ad tollendos e medio, qui adversati ei fuissent, impellit. mox persuadet, ut exauctorato domestico in lite, tantummodo Cretensibus, cæterisque insularium, qui sequuti eum in miliciam

Appianus.
Syriz. Ioseph.

Demetrius in-
gratus in Ægy-
ptios.

Michab. x. a.

Ioseph.

Livii. Epitom.

Ioseph. contra

Appian. lib. ii.

Diodorus.

ap. Valer.

Iustin. j. b. 8.

Diodor. apud

Eusebium.

Physcon Pro-

lemæo succed-

it, homo fa-

cinosus.

Iustin. Diod.

Demetrii se-
gnitatis & fa-
tus.

Iosephus.

Diod. apud

Valerium.

Nicolaus Da-

malcenus apud

Athenæum.

lib. ij.

Myrinen me-

reticemamat.

A Lasthenæ ad

favitiū im-

pellitur.

fuerant, stipendia praeferantur. Ea res non modo plerosque privato dolore com-
modorum ereptorum urebat, sed reliquis etiam novi nec probandi exempli vide-
batur: quia prioribus Regum ad servandam vulgi benevolentiam, etiam in pa-
ce alere exercitus consueverat fuerat.

LII. Accedebat & seditio odium, quo ipsum quoque patrem vincere videbatur.
Igitur, Antiocheni, primum ad seditionis genus, non diu temperare animis po-
tuerunt, quin dictis factisque contumeliosis Demetrii lacefferent. Contra ille
mercenariis copiis conductis, arma tradere Antiochenos iubet. Illi magis irrita-
ti quam fracti hoc imperio, centum viginti hominum millibus regiam circum-
dant mortem aut vincula Demetrio minitantes. Facit in hos impetum cum mer-
cenariis Rex, & à majore oppidanorum numero repellitur: eratque in magno &
evidenti periculo, nisi auxilia Judaeorum (tria millia Jonathan miserat) recto ar-
cis consensu, in oppugnantis impune jaculati, ex vicinis domibus eos abegissent
domosque super incendissent.

LIII. Plena aedificiis, maximam partem ligneis, erat Antiochia: quare brevi tem-
pore sumptis viribus tota fere urbe incendium pervagatum est. Rex oppidanos
partim igne extinguendo, partim eripendis uxoribus liberisque occupatos prae-
lium omisisse videns, repente per angiportus erumpit: multi que caesis arma po-
nere ceteros, & elementa victoris se permittere cogit. atque illa magis promissa
dedentibus sese, quam deditis praestita est. Multi tanquam concitatores seditio-
nis ex cruciati tormentis, supplicioque adfecti sunt, bonis publicatis plures me-
ritodique Regis patria relicta passim per Syriam oberabant, occasionem vin-
dictae querentes. In ipso porro tumultu hominum interiisse dicuntur millia
centum.

LIV. At Demetrius, quasi parum inimicorum haberet, etiam amicos cepit infe-
stare. ducique Judaeorum minaces literas misit, *ut tributa omnium annorum, ex
quo pendi desissent, representarentur*. Latus hac Diodotus Apamensis audiebat:
qui fidus adhuc Alexandro, sub quo ad amplissimas praefecturas fuerat provectus
aut propriis causis, Malchum Arabem, apud quem Alexandri filius Antiochus
educabatur, exorat, *ut sibi puerum tradat, tempus enim adesse, quo in patriam
ille regnum restitui possit*. Bimulus admodum puer erat; quem in Syriam addu-
ctum, protinus deficientibus ad eum quas Demetrius sacramento solverat copiis,
regis insignibus ornat. Occurrit & cum suis Demetrius: sed pugna commissa
vincitur. Diodotus elephantos, & mox Antiochiam urbem in potestatem red-
dit: sponte oppidanorum, quibus Antiochus Epiphanes, & qui ab eo iacebant
genus, comiter praefuerant; Demetrius patri avoque similis, ut propria illi fa-
milia superbia crudelitatisque videretur, effecerat. Demetrius quum Laodiceam
perfugisset, ne adversis quidem factus temperantior, per voluptates & suorum
injurias, luxuriosus simul, & saevus, ingenio obsequabatur.

LV. Postea quum ibi quoque tutum se fore desperaret, in Ciliciam concessit:
Seleuciaque (ad Calicadum amnem sita urbs est) aliquandiu regiam habuit:
quum veluti divisus Syriz opibus Antiochus puer cum tutore Diodoto Antiochae
regnaret. De his rebus crebrae per id tempus legationes à Regibus civitatibusque
Aliae Romam venerunt. Inter quos & ab Jonathan Judaeorum Principe quidam
missi, faedus quod populus Romanus cum fratre Jonathanis Juda pepigerat, re-

Diodorus.
Iosephus. He-
todiæ. lib. 11.

Antiocheni
rebellant.
Ioseph. 11. p.
Diodorus.
Machab. 10.
11. Ioseph.

Diodorus.
Ioseph.
Sed victi duci-
tes tractantur.

Diodorus.
Livii Epitom.
Diodorus.
Machab. 1. 11.
Eusebius. Ioseph.
Eusebius.
Iosephus.
Diodorus. Alex-
andri filium
reducit, Dem-
etrio pallio

Livii Epit.
Ioseph.

Machab. 1.
Diodorus.

Livii Epitom.
Eusebius.
Strab. lib. 16.
p. 111. & 161.
Cassiodorus. Ioseph.
Machab. 1.
Jonathan fa-
edus renovat
cum Roma-
nis.

novarunt. Magnus hic vir & industrius habebatur, & illo quoque bello quum injuriis Demetrii coactus, cum hostibus ejus societatem inivisset, magna illi damna intulerat, sæpe suis regis prætoribus, & præter Ascalonem, Gazam, Damascum, nobilissimas urbes pleraque Phœnicie parte abstracta.

L. Mummius
Macedoniam
& Græciam
ordinat.
Polyb. ap.
Valef.
Pausan. lib. 3.
Polyb.
Polyb.
Liv. Epitom.
Frontin. Stra-
ta. 4. 3.

LVI. Dum hæc in Syria geruntur, L. Mummius profectus ex Achaja legatis, donec præfens status coalesceret, simul ne forte motibus Orientis recens stabilita Græciæ Macedoniæque pax sollicitaretur, aliquantisper subsistit, quo tempore & quod in Isthmo delubrum est, instauravit, & Delphicum templum ornavit, etiam Olympiæ Jovem æneum, itemque clypeos inauratos unum & viginti, de manubiis Achæorum dedicavit primus Romanorum: nam ante illum donum in aliquo Græciæ sano, Romanus nemo privatim posuerat. Postea civitates pleræque obeundo, exquisitis ubique honoribus exceptus est. Meruerat enim coli non tantum victoris auctoritate, sed magis etiam ob mansuetudinem, & abstinentiam: qua virtute illis etiam temporibus, quum adhuc multum antiquæ severitatis in moribus esset, admirationi fuit. quum enim longe opulentissimam urbem cepisset, omnisque generis ornamentis instructissimam, ex iis plane nihil in suam domum intulit, adeoque pauper decessit, ut exemplo majorum filia ejus dotem ex publico Senatus dari juberet.

Vellejus 2. 17.
Appian. Pun.
Virg. Æneid.
& Eutropius.
Val. Max.
7. 1.
Vellejus.
Strab. lib. 8.
Plin. 3. Cicer.
Officior. 2. &
in Verrem. 2.
27. Auctor. de
Vir. illust. c.
40.
Diod. apud
Valefium.
Strabo.
Diodor.
Cicer. in Ver-
rem 4. 2.
Triumphus
Mummii
magnorum
artificum ta-
bulis statuis-
que decoratus.
L. Lucullus a-
gus & Mum-
mius mago-
nimitas.
Tacit. 14. 27.
Polyb. apud
Athenarum
lib. 37.

LVII. Et erat aliqui ad intelligenda magnorum artificum opera rudis in tantum, ut cum tabulas ac statuas in Italiam portandas locaret, edixerit conducen-
tibus, si eas perdidissent, novas esse reddituros. Sed ille satis habuit his talibus triumphum suum instruere, quem de Achæis in Capitolium duxit; quo nullus neque antea neque postea rerum istarum spectaculis ornator fuit. Hic etiam licet delibata per Metellum victoriæ gloria fuerat, cognomen *Achæici* acceperat, favente Urbe, quæ non minus magnificis ejusmodi civium suorum titulis crescere videbatur, quam ductu illorum auspicio erevisset. Illi victoriæ maximam pulcherrimamque partem ornamentorum suorum in tabulis statuisque Roma debuit: sed & vicinæ circum urbes liberaliter excolæ sunt: etiam in egeram Italiam, ipsasque adeo provincias exundante copia,

LVIII. Vir enim magnanimus, & qui majoribus ex rebus querendam sibi gloriam arbitrabatur, non erat sane in concedendo talia difficilis: ferturque L. Licinio Lucullo, qui votam bello Hispano ædem dedicabat, commodato acceptas statuas reddere detrectanti, quod consecratione templi exemptas hominum commercio diceret, nequaquam successisse, manubiasque suas sub alieni nominis inscriptione conspici, æquo animo passum. Atque hic tam severus cetera, Iudorum tamen Græcorum in Urbe elegantius edendorum (nam L. Anicius incompete fecerat) primus exemplum dedit: quod vulgo deinceps sequuti homines sunt, quum probitas & abstinentia viri paucissimos imitatores inveniret.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

P. Clodius Consul Salassos, gentem Alpinam domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quaestore cum exercitu caesus est. Q. Cæcilius Metellus Proconsul Celtiberos cecidit. à Q. Fabio Proconsule pars maxima Lusitania, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græce res Romanas scribit.

I. SER. Sulpicius Galba, L. Aurelius Cotta Consules sequuntur. Quorum in magistratu, aut circa hæc tempora, quum innovatum esse de provinciarum administratione haud absurdus rationibus conjiciatur, utile erit, veterem circa prætorum imperia morem, & qui deinceps obtinuerit, exponere. Et quidem de initio magistratus hujus, & quomodo ab uno prætore ad binos, postea ad quaternos numerus auctus sit, adjectis deinde Hispaniis feni creari cœperint, suis quodque temporibus relatum est. Tum igitur quum adhuc feni quotannis prætores fierent, neque plures creari placeret, eveniebat, ut plures essent provinciæ, quam qui in illas cum imperio mitterentur.

II. Nam & nuper adjectis Africa, Macedoniaque & Aethiopia, magnis imperium auctibus ereverat. Igitur ista deinceps ratio placuit, ut non prætores, sed ex prætura provincias regerent, annum præturæ in Urbe exigerent, præter consuetas inter cives peregrinosque jurisdictiones, aliis etiam questionibus rerum capitalium, quæ exinde perpetuè haberi cœperunt, in sortem missis. Hoc modo fiebat, ut quum uno anno prorogatum imperium provincias obtinentibus esset; & sequente deinceps sex earum, quas Senatus censuisset, iis qui modo prætura essent functi, sorte darentur. Sed hæc quidem, quo maxime pacto, quoque tempore sint introducta, parum exploratum. Illud non jam ambiguitur conjecturæ, sed ex probatis monumentis certæ fidei est, neutrum ex Consulibus ejus anni ad Hispanienses exercitus mitti placuisse, quum de eo inter ipsos gravis contentio incidisset.

III. Quo tempore quum Senatu in diversas opiniones scisso, P. Africani sententia ab omnibus eupide expectaretur, *neutrū*, inquit, *placet mitti: nam alter nihil habet, alteri nihil est satis.* Ea vox utrique speratam provinciam ademitt. nam & Galbæ in maximis divitiis nota avaritia erat, per quam in prætura quoque multa prava facta fecerat: & Cotta obærat, vix quemadmodum ereditoribus suis honeste satisfacere, reperiebat. Igitur Patres conscripti æqualiter infensam esse imperatoris innocentia magnam inopiam sine magna probitate, atque in maximis opibus majorem cupiditatem existimant.

Urb. Cond.
ann. 609.
Provinciarum
administran-
dum ratio
mutatur.
Polyb. in
Annalib.
Roman.

Prætores an-
num in Urbe
exigunt: de-
inde profici-
suntur in
provincias.
Cic. Brut. cap.
27.

Valer. Max.
6. 7.
Neuter Con-
sulum in pro-
vinciam mit-
titur.

tes, imperium Hispaniarum Q. Fabio Æmiliano prorogarunt.

Q. Fabius Vi-
riatum vici-
cit.
Appianus.
Hispan.

Frontin. de
Aq. d. l. b. u. s.

IV. Ergo Q. Fabius, quum consue studiose exercitas copias viribus ani-
misque confirmasset haud dubitavit cum Viriatho congressi : quobusque præ-
liis superior, urbem quandam, quæ in societate hostium erat, diripuit; deinde
aliam incendio delevit. ipsum quoque Viriathum ad locum cui Bæcor nomen
est, fugientem consequutus, multos interfecit. rebusque his perfectis, quum
interim exisset aestas, Cordubam hibernatum abiit. In Urbe M. Titius prator,
qui inter cives & peregrinos jurisdictionem fuerat sortitus, negotium à Senatu
accepit, Anienis Appiaque aqueductus vindicandi : qui vetustate aut priva-
torum fraudibus minuebantur eidem injectum, ut novas quoque aquas curaret
inducendas. majorem enim aquæ modum incrementa Urbis postulabant : quum
à tot hominum millibus incredibilis ejus vis non potu solum, sed etiam ab-
luendis corporibus, eluendis vestibus, quotidie absumeretur.

Lipf. de ma-
gnitud. Ro-
manorum. 3.
11.
Metelli gemit-
na sepulchra in-
petitione
Consulatus.
Auct. de Vir-
tutibus. cap. 612

V. Pecunia ad hæc ex arario decreta, sesterium millies octingentes. Con-
sularibus deinde comitiis Ap. Claudius Pulcher, Q. Cæcilius Metellus Macedo-
nensis facti. Metellus post geminam continui biennii repulsam difficulter obti-
nuit, majore civitatis pudore, quam suo. nam uti tertio ante anno Q. Fabius
fratri Scipioni, L. Mancinus rebus ad Carthaginem utcumque gestis debere Con-
sulatum potuit : ita proximum par Consulatum, cui neque provincias credi Senatus
censuerat debere, nihil habebat, cur nobilissimo viro, fortissimoque im-
peratori anteferreretur : sed videlicet quemadmodum alia externa, sic honores at-
que magistratus, non continuo virtutis argumentum sunt : quia nonnumquam
deterioribus cupiditate tradita, bonis, ob hoc ipsum quod sunt boni, denegantur.
Idque Metello nocuerat, quem ob integritatem morum, & in Macedonia Acha-
jaque antiqua severitate actum imperium, corruptior in dies plebes, ut iniquum
& tristem aversebatur. Sed ipsam hanc injuriam civium incitamentum ille vir-
tutis habuit, ostensus, non leviore damno civitatem tali Consule, quam se
talem virum Consulatu caruisse.

Val. Max. 7. 3.

Urb. cond.
ann. 610.
Ap. Claudius
Salassus infer-
bellum.
Diod. apud
V. Iulium.

Liv. Epit.
Strab. lib. 4.
Diodorus.
Strabo Diod.

VI. Equiorem ad hæc, inito Consulatu, sortem expertus, quam ad obti-
nendum cum populi suffragia fuerant, Hispaniam accepit, in qua bellum gere-
batur; quum Appio Italia evenisset. In qua quia pacata erant omnia, Metello
invidens vir inquieti animi, & triumphii avidus, undique materiam belli cap-
tabat. Evenitque ei levis occasio, cui adeo non defuit, ut ex hac mox præ-
textum exculperet, arma Salassii inferendi. Salassii gens Alpina vallem amplam
incolebat, partemque montium quibus ea claudabatur. Iis erat ipsis perpetua
cum populis infra eos habitantibus ob Duræ amnis fluentia; qui ad ulum me-
tallorum (nam in Salassii aurum provenit) varie divisus intercipiebatur, ne ri-
gare inferiora colentium agros posset. Eam injuriam qui læsos se putabant, apud
Senatum questi, obtinuerunt, ut Appio Consuli disceptatio ista mandaretur.
Ille gentem innoxiam laceßendi arrepto titulo, regionem late vastando, ne ri-
gere arma Salassos omnia contatione cogit. Sed quum in locis impeditis & diffi-
cilibus non minori cupiditate gereret bellum, quam concitaverat, ad quinque
millia hominum adverso prælio perdidit.

Orosius 3. 4.
Iul. Obseq.

VII. Ejus rei nuncio Romam perlato Decemviri M. Æmilius Lepidum præ-
torem advenit, nuntiantes, se quum prodigiorum causa libros Sibyllinos in-

spexissent, reperisse, quoties bellum Gallis inferendum esset, sacrificari in eorum sinibus oportere. monuerunt etiam ex iisdem libris, aquam non Marciam, sed Atiniam in Capitolium perducendam esse. De aqua M. Titio negotium datum: ad Consulem ex Decemvirorum collegio missi duo, qui nunciarent simul, quid fieri oporteret, curarentque faciundum. Ita velut placatis munimentis majori omnium spe redintegratum est bellum: collatisque signis quinque millia hostium caesa. In pari utrinque clade, quum haudquaquam par ad reparanda damna facultas esset, perculsa gens Salassorum legatis ad Consulem missis imperata facturam ostendit. Consul aurifodinas, & quod agrorum in planis erat, admittit: superiora relicta; ut tamen aquarum ad metalla copiam redemptoribus pretio concederent, pactum.

Front. de Aquar. ductibus.

Eosque vincit.

Liv. Epitom. Strabo.

VIII. Ea victoria tumens Appius quum ad Urbem revertisset, non à Senatu, non à populo petita potestate triumphandi, tantum *pecuniam ex aerario ad sumptus triumphi*, tanquam suo jure, postulavit. Quod ubi ob detrimenta quæ passus fuerat, una cum ipso triumpho negatum est; *legis beneficio dicens nisi quæ triumphum daret ei, qui hostium quinque millia una acie occidisset*, privatis sumptibus, majore cum infamia quam gloria triumphavit: filix pietate adjutus. Nam quum intercedere ac vetare tribuni plebis vellent, essetque qui præterventem de curru detracturum minicaretur: adversus sacrosancctam potestatem, sacerdotii haud minus inviolabilem reverentiam filia Consul (alii forem faciunt) virgo Vestalis opposuit: simulque consensu curru, in Capitolium usque triumphantem prosequuta est.

Diodorus. Orosius. Val. Maxim. 7. 8 Orosius. Injussu Senatoris populique triumphat. Sueton. Tiber. cap. 2. Cic. pro Caelio cap. 14. Sueton.

IX. At in Hispania longe prosperiore fama Metellus agebat, quamquam validiorem hostem, & gravius bellum nactus. Viriathum enim adversæ cum Fabio Æmiliano pugnae monuerant, ne solis armorum viribus confideret. Ergo consiliis & legationibus apud Arvacos Titthosque & Bellos, pugnacissimas gentes, in tantum convulsus est, ut animos eorum ab Romana societate abalienaret. Unde seorsum aliud bellum in Hispania citiore ortum, quod à præcipua virtutis urbe Numantia celebratum historiis nomen habuit. In quo administrando dum strenue vigilanterque Metellus se gerit, adversus Viriathum male pugnatum est à Quincto, qui Æmiliano successerat.

Appian. Hispanicus.

Metellus in cæteris Hispania rebus prope ipse rexit. Val. Maxim. 3. 2. 21.

X. Lata huic principia belli fuerant, conjectusque in fugam Viriathus, & ad Veneris montem repulsus; haud exigua spem dabat gloriose laureæ. sed, ut infida hominibus expectatio magnæ fortunæ esse solet, conversâ fors citi eruptione subita hostium, qui multis pugnando caesis & signis quibuscumque ereptis militibus, Romanum exercitum in castra sua rejecerunt. Inde Viriathus Itucam deflexit, oppidumque istud expulso præsidio Romano cepit: inde vastavit Baetaniam, non prohibente Quinto, qui per imperitiam & ignaviam medio adhuc Autumno in Cordubensia hiberna concesserat: quamquam subinde manum quamdam emitteret, C. Marcio duce: qui ex Italica Hispania genus ducens, locorum & belli peritus habebatur.

Quintus à Viriatho vincitur.

XI. Mirum videri queat, unum hominem nullis suis viribus, nulla cognatorum potentia fultum, ne populi quidem iudicio electum, tot per annos arma populi Romani sustinuisse: verum enimvero tantum in eo virtutis robur fuit, ut se explere posset, quidquid fortuna dare neglexerat. Animus adversum pericula

Viriathi viri & moris: Julia 4-7.

Cic. de Offi-
ciis 2. 22.
Justin.

Temperantia
& contemptus
opum.
Diod. apud
Valegium.

Cic. Academ.
quæst. 2.
Justin. 37. 2.
Athenæus. 6.
Strab. lib. 15.
Justin. 36. 1.
Demetrius
Parthius iussit
bellum.
Orosius.

Joseph. 13. 9.

Græcorum ci-
vitarum lega-
tis incitantibus.

Et Parthorum
à variabilibus cu-
piditatibus in-
citantibus.

intrepidus, sagacitas ingens, peritia militaris rei summa, corpus edoctum ani-
mi imperia sequi. His omnibus justitiam, humanitatem, abstinentiam in-
credibilem addiderat. Partas armis opes inter suos æquissima partitione divide-
bat: ipse nihil inde locupletior, eodem armorum, vestium, corporisque cul-
tu quo bellare cœperat, post tot insignes victorias agere perseverabat.

XII. Hunc tenorem vitæ nulla solemnitas festorum, nulla remissio animi;
ne nuptiarum quidem omnibus gentibus hominibusque probata hilaritas ulla ex
parte interrumpebat. Quum enim ditissimi cujusdam viri filiam matrimonio jun-
geret, multisque poculis aureis argenteisque, multaque stragula veste eximii
operis adornatum triclinium esset, hæc allevans lancea, *ab hac pendere ista omnia*
dixit. Multum deinde rogatus, *ut lotus accumberet*, non paruit; sed ex instru-
ctissimis mensis nihil nisi panem, & carnes tollens, dabat comitibus suis; &
ipse stans comedebat haud diu: deinde *sponsam adduci iussit.* Quam peractis
Hispano more solemnibus, equo impositam, statim ad montes, in quibus eo
tempore præsidia sua habebat, secum abduxit. Hac disciplina intentam nego-
tioris mentem, & valida membra, & illibatam virtutis robur ad extremum usque
retinuit.

XIII. Interea Romam Æmilianus Scipio, Sp. Mummius, L. Cræcilus Metellus,
ex Ægypto Asiaque redierunt. Miserat eos Senatus ad res Regnorum componen-
das, quæ vitio dominantium, aut ambitione dominationem adfectantium variis
motibus vexabantur. Demetrius amissa majore parte regni, quum locordiam
suam contemptui esse videret, tanquam ex diurno somno excitatus, bellum
adversus Parthos sumpserat. neque causa improbabili, neque partum idonea oc-
cassione. Nam Mithridates Parthorum Rex paulo ante victo Demetrii præfecto
Babyloniam Syris eripuerat. Idem omnibus vicinis terribilis, Medos, Hyrcanos,
Bactrianos, & quidquid inter Hydaspem, & Indum gentium colit, partim
subegerat; partim subacturus videbatur. Itaque superioribus in præfecturis
incolentes Græci continuo miscebant nuncios ad Demetrium, omnia polliciti,
si ad liberandos à superbo Parthorum dominatu venisset.

XIV. Alexandri expeditiones, quibus primum apertus Oriens Græcorum colo-
nias accepisset memorabantur: civitatesque à successoribus ejus, ut essent fra-
na domitarum gentium condita. Sed jam versa vice servire illas quibus impera-
verint. Id adeo Græcorum accidisse discordia, bellisque civilibus, ut ignobilis an-
te gens Parthorum, quæ sub Persarum imperio contemptissima servientium pars
fuisse, primo libertatem arripuerit, mox adfectavit dominationem, & sane pro-
cessurum ei propositum, ni Seleucidarum oppositis viribus coerceretur. Ad hos
enim solos id decus pertinere. Demetriique hanc velut à majoribus reliquam hære-
ditatem esse belli gloriæque. Sic autem Antiochum, sic proavum Seleucum arma
rebellibus Parthis intulisse. Neque perventuros ad tantam potentiam fuisse Ar-
sacidas, nisi pater Demetrius aliis bellis impeditus, deinde supposititius Alexan-
der ignavia socordiaque sua fiduciam spatiumque crescendi præbuissem.

XV. Hinc adeo Mithridatis inflatus esse spiritus, ut ultro contemnere Macedo-
nas, eisquæ nuper Mesopotamiam ausus sit adimere. Quæ victoria si expleta esse
barbari cupiditates Demetrius putet, pernicioso in errore versari. Nam apud ta-
les animos irritamenta non satietatem plura desiderandi parere, quidquid banctum
esset

esset. Neque illud ignorare Demetriū debere, ferocius in ceteras ejus provin-
cias incursum Parthum esse, nisi rebus ipsis ostendat, superesse Syria vires,
quibus & quae teneat defendere possit, & quae amissa sint repetere. Andacia Regem
esse factum; ne dubitet, quibus artibus tuendum amplificandūque imperium ha-
beat. Attamen non vocari ad tantum periculum, ut non plerumque ejus partem
sustinere possint velintque à quibus vocetur. Omnes eas regiones Graecis civitati-
bus maximis opulentissimisque ita distinctas esse, ut has tenenti minime magna
molis futura sit barbarorum expugnatio. Esse sibi viros, arma, naves, commea-
tionem, pecunias: sed sub custode. cum qui tantillum submoverit, & velut alligatas
liberaverit manus, iisdem quom voluisset, usum.

XVI. His atque talibus auditis Demetrius, si bellum istud successisset etiam
ad recuperanda amissa vires inde fore reputans, strenue in Parthos movit. Erant
ex nationes tum adsuetae Macedonum imperio, tum Parthorum, ut novi popu-
li, factum ac saevitiam nequaquam laetis animis tolerabant. Igitur praeter Græ-
cās urbes, etiā Persæ, & Elimæi Bactrianique auxilia. Demetrio misere. qui-
bus auctus multa prospera praelia fecit, multasque occupavit provincias: do-
nec insidiis circumventus (quippe pacis studium simulantibus improvide credi-
derat) in potestatem hostium vivus pervenit, omni exercitu amisso.

XVII. Nec occasione desuit, quin per absentiam Demetrii cate-
ra Syriae invaderet: & alia parte Judæi propinquas sibi regiones infestabant:
alia Cilices, multis prædonum exortis manipulis ducibusque, latrocinia con-
tinua exercebant, regum discordiis tuti. Nec in Ægypto minus turbarum erat,
per saevitiam Ptolemæi, quæ nulla fortunæ indulgentia mitigabatur. Nuper
enim, quum Ægyptiorum lege Regale Memphi solium conscendisset, natus ei
filius erat, quem inter solemnia Regiæ inaugurationis editum, etiam omine
lætus, *Memphiten* appellaverat. Neque tamen aut hilaritas ista, aut natalitii
pueri debita celebritas impedimento crudelitati fuit, quin per eosdem dies Cy-
renensium amicorum principes occideret, quorum opera perductus in Regnum
Alexandriæ fuerat. Causa tantæ saevitiæ fuit, quod Regem amice monuerant,
ne uxorem, à qua & regnum paulo ante, & nunc stirpem haberet, pellicis Irenes
blandimentis posthaberet.

XVIII. Sed ille flagitia flagitiis cumulans, paulo post filiam uxoris per vim
stupratam ducit, Cleopatram sororem repudiat. Inter hæc cædes contrivian-
tur, non Regis tantum imperio, sed multa peregrinorum militum libidine fie-
ri. Quibus malis Alexandrini fatigati, jam ubivis tolerabiliorem sibi vitam,
quam in patria, futuram rati, passim urbem deserunt. Ptolemæus quo soli-
tudini subveniat, peregrinos ut in vacuis ædibus habitatum veniant, edicto
solicitare cogitur. Hæc & alia quum & Regum & civitatum continuis legationi-
bus in Senatu exponerentur, quod is quum aliorum, tum Ægypti & Syriae Re-
gnorum quasi perpetuus quidam tutor longo jam tempore fuerat; legatos ad
inspicuenda sociorum Regna Scipionem atque ceteros mitti placuit.

XIX. In ea legatione, qua magnæ orbis terrarum partis arbitrium auctus
erāt, vir tantæ dignitatis atque gloriæ, contentus uno comite Panatio, quem
domi peregreque secum habere præstantis ingenii causa consueverat, & septem
servulorum ministerio. ex quibus quum unus in itinere esset mortuus, domesticis

Demetrius
capitur à Pa-
thio Justin.

Justin. 36. 9.
Justin. 36. 1.
Joseph. Oros.
Justin. 36. 9.
Macha. 1. 2.
Strab.

Ægyptiatus
miserabilis ob
scelera Phyl-
conis.
Diod. apud
Valef.
Justin. 36. 8.
Epit. 19.

Alexandria
civium cad-
bus & fuga
vacuatur.

Scipionē Afri-
cani legatio
in Ægyptum
Plutarch.
Apoph. Romi
29.

42
Scipionis Africani legatio in Ægyptum

S U P P L E M E N T U M

Ap. Claud. Pulchro, Q. Cæcilio Metel. Coss.

Vellejus 2. 13.
Auct. de st.
illust. cap. 38.
Athenæus. l. 6.
Plutarch.
Justin.

scripsit, ut alium sibi domo transmitterent: emere enim volebat, ne quis domini disciplina non institutus, aliquid committeret, quoad heri probrum posset ullo pacto pertinere. Postquam Alexandriam perventum, & ex navi digressus Scipio caput pallio tegebat: circumfusa multitudo Alexandrinorum rogavit, ut conspiciendum se præberet hominibus: impetratoque, ingentem clamorem atque plausum præ læticia edidit.

Honores à Rege ei habitus
Diod. apud
Fulv. Ursin.
Justin. Pseudo-
ninus apud A-
thenæum.
lib. 22.
Diod. apud
Valef.
Justin. Plutarch.
Diod. apud
Fulv. Ursin.

XX. Rex quom ad excipiendos honorandosque legatos nihil studii præmitteret, magnam impendit curam, ut exquisitis epulis acciperentur, & quidquid in regia visu dignum, artificioque aut opulencia eximium esset, inspicerent. Ipse etiam cum iis circumibat, ostendens singula, vir deformis habitu, vultuque, & obest ventris prominenti mole, bellus quam homini similior: unde *Physconis* ei cognomen impositum fuerat. Ob eam corporis gravitatem quum vacillante gressu Romanos obambulantes ægre consequeretur, ridiculus iis est visus, Panætioque in aurem insurrexit Scipio, jam tum aliquem adventus nostri fructum ceperunt Alexandrini; nobis enim debent, quod Regem suam ambulantem videre,

Ægyptum
perlustrat.

XXI. Cæterum contemptis quæ maxima Ægypto videbantur, gula atque oculorum deliciis, ad ea quæ vere digna spectatu erant, considerata haud perfunctoriam operam contulere: situque & magnitudine urbis, & quæ circa Phærum admiranda erant, perlustratis, Memphin adverso Nilo vecti, bonitatem agri, comoda fluminis, multitudinem urbium, frequentiam innumerabilem populi, munimenta regionis, totius denique Regni excellentiam tantam repperunt; ut minime dubicaret, cujuslibet magnitudinis imperio sedem eam idoneam esse potuisse, si dignos se rectores invenisset.

Peracta lega-
tione Roman
sedit.

XXII. Ex Ægypto in Cyprum, deinde per Syriam & continentes regiones domum reversi, de rebus suis in Senatu exposuerunt. Plurimas adjerant gentes, ubivis excepti dimissique cum benevolentia & laudibus. Controversias, alias sponte partium composuerant, alias adactis ad æquiora, qui pertinaciores in faciunda injuria fuerant, plerumque verborum admonitionibus, partim etiam armorum metu intentato. Quod vero ob difficultatem negotiorum, aut alias causas, relinqui voluerunt, ad Senatum rejecerunt. Ita passim apud Reges atque civitates, renovatis quæ unicuique cum populo Romano erant fœderibus, reique publicæ majestate vehementer aucta, plurimum ubique venerationis Romano nomini conciliarunt.

Sequuntur
Regum Na-
tionumque
legati gratias
agentes.
Strab. lib. 14.

XXIII. Sequunturque sunt undique legationes gratulantium gratiasque agentium Senatui Populoque Romano, quod tantos ad se viros, Scipionemque non *amius modo urbis, sed omnium gentium virtutibus gloriæque principem misissent*. Res Regnorum in priori fere statu relictæ. Certum enim erat imperantium culpa pleraque peccati: neque illos removendi causa ulla justa erat: Ægyptii Regibus semper amicis: Syris eo quoque nomine tutis, quod contra fœderis cum progenitoribus eorum iniiti leges, pudebat in pace locis & amicis auferri, quod à majoribus relictum bello victis fuerat.

Lex Didia
sumptuaria.
Marob. Sa-
turnalis 3.

XXIV. Eodem anno rogationem de sumptibus tribunus plebis Didius tulit: qua pœna L. Fannia in cæteram quoque Italiam, & ad eos etiam qui sumptuosioribus quam lex sinebar epulis interfuisent, extendebatur, Triste videba-

tur & obscenum, inter famem & funera, pœnasque irati numinis, quorundam luxuriam convivorum impensis sine modo & pudore grassari. Magna enim sub id tempus annonæ caritas, & quæ hanc ferme sequitur, pestilentia fuit: cujus causa quum novi Consules L. Metellus Calvus, Q. Fabius Maximus Servilianus inivissent, per decenviros supplicationes habita: neque tamen aut hæc remedia, aut sevis aliud, androgynus aruspicum jussu mari merfus, ad averruncanda mala præsentia profuerunt. Usitatum id magis antiquitus Romæ, quam probabili ratione tixum, ut in prodigiis ambigui mares habeantur, putant, qui causas rerum attentius consideravere. neque ambiguum est, complura tanquam à mundi legibus abhorrentia, cum horrore adipici, non quia nullæ sint earum à natura legitimæ causæ, sed quia quæ sunt ignorentur.

Urb. cond.
ann. 611.

Iul. Obseq:
Orosius 1. 4.
Androgynus
mari mergitur.

Diod. l. 32.

Fa bil Serviliani pugna cum Viriatho

Liv. Epitoma.
Appian.
Hispanica.

Strab. lib. 3.
Appianus.

Alia cum eodem asperior.
Iul. Obseq:
Appian.

Cic. Lælio
cap. 1.
Appianus.

Viriathus discedit in Lusitaniam.

Censura Scipionis & Mummi.
Capitolinæ Tabulæ.
Pintarch.
Emilio c. 64.

XXV. Sed nos ad ordinem rerum gestarum Q. Fabius Consul vocat, qui in ulteriorem Hispaniam (ceterioris Q. Metello prorogatum erat imperium) duas legiones Romanas, sociorumque auxilia, in universum ad octodecim millia pedum, mille sexcentos equites induxit, Quorum adsumpta parte quum Iruam festinaret, objecit se in itinere Viriathus cum sex millibus suorum: & cum clamore tumultuque barbaris solito, impetum in Romanos fecit. Erat quum voce strepituque dissono, tum etiam adipectu horrida acies: non cetero modo ornatu, sed comis quoque muliebrem in morem obumbrantibus vultum: accedebat summa hominum diuturno jam bello exercitorum pugnacitas. Sustinuit tamen irrumpentes Consul, reque infecta discedere coactis, ipse institutum iter persequutus est.

XXVI. Ut deinde reliquus exercitus advenit, decemque ex Africa elephantum, quos Numidiæ Rex Micipsa miserat, castris pro magnitudine copiarum auctis, prior pugnandi potestate facta hostem splendide vieit: sed inter insequendum quum distracti ordines essent, Viriathus, ut erat ad omnia præsentis animo, suis repente ex fuga collectis victores aggreditur: tria eorum millia prosternebat, reliquos compellit in castra, tanto ex subita fortunæ conversione metu, ut vix paucis ad portas resistentibus, magna pars in terroris se absconderent, neque ab imperatore & tribunis ad pugnam capeffendam adigi possent. Insignis ea die C. Fannii virtus exstitit, qui C. Lælii gener, iis tum in castris militabat. Per hunc maxime retenta munimenta sunt: & nox superveniens diremit certamen.

XXVII. Neque tamen postea Viriathus desistit, modo nocturno modo servidissimo tempore diel negotium Consuli facessere: quum leves agileque & homines & equos habens, parvo suo incommodo hostem indefinenter fatigaret: donec moris castris Servilianus concessit Iruam. Tum Viriathus quoque, cui minor exercitus, neque huic sufficiens commectatus erat, noctu incensis castris in Lusitaniam est profectus. Servilianus quum velocissimum hostem adsequi nequidquam contendisset, in Baturiam impressione facta, quinque oppida, quæ cum Viriatho senserant, ordine expugnata diripuit: inde in Cunctos hiematum abiit.

XXVIII. Eodem anno censores in Urbe fuerunt P. Cornelius Scipio Africanus, L. Mummius Achaicus. In eundem cum Scipione locum Ap. Claudius petierat: qui quum nobilissimis viris stipatus, Africanum populari turba circumfufum in forum descendere vidisset, alta voce exclamavit, ingemisse apud matrem, Pandle Æmili, filium tuum sentiens ab Æmilio præcone, & Licinio Philonico

Istarch. in
præcept. ge-
rendæ Reip.
c. 10.
Agel. 4. ao.
Val. Maxim.
6. 4.
Aust. de Vir.
illust.
Iul. Obseq.

Pseudo-phi-
lippus Mace-
doniam tur-
bat.
Liv. Epitom.
Hist. Miscel.
4. 14.
Eutropius.

Varro de re
rustica. 4.
Eutropius.
Cn. Tremel-
li oratio ad
milites.

Romanorum
& hostium
collatio.

Tremellii vi-
ctoria de
Pseudo-phi-
lippo.
Liv. Epitom.

Q. Metellus
Contrebian
capit. severita-
te disciplinæ
usus.

Censuram candidatum deduci. Cæterum ille censuram populariter adeptus, non ideo minus incorrupte ac severe egit: illud moribus civitatis, hoc suæ magistratusque dignitati tribuens. Ergo & populum ad mores antiquos gravissima oratione hortatus est: & L. Mummii facilitatem gravatos, pro rostris dixit, *omnia se ex maiestate populi Romani gesturum fuisse, si sibi cives vel dedissent collegam, vel non dedissent.*

XXIX. Interim in Macedonia denuo turbatum: non minus improvise fine motuum, quam initium fuerat. Alter Pseudophilippus, qui Persici se filium ferebat, quum subito incremento ex servis aliisque perditis hominibus, quales recens Macedonia Græcique rei mutatio magno numero pepererat, ad septemdecim hominum millia contraxisset; castra Romana tentare est ausus. Spem dabat absentia Licinii Nervæ prætoris, qui certas ob causas nuper ex Macedonia discesserat, Cn. Tremellio quæstori in castris relicto. Is vocatos ad concionem milites in hanc sententiam est cohærtatus.

XXX. *Est quod fortune gratias agamus, milites, novam & insperatam gloria materiam objicenti. sape querelas audiui, immo, fætor enim, inter querentes de sorte nostra sui: dum alii Romani exercitus iustum hostem, & ex eo præmiorum uberem occasionem habeant, hunc in agro pacato, paucos rebellium Macedonum, aut latrunculos Thracas persequentem, non modo copiam, sed ne spem quidem habere maioris alicujus rei. At nunc subito se offert ita comparatum agmen, ut multitudo hominum speciem, nomenque prælii sit factura, genus armorum militumque, ad hæc conditio ducis certam nobis & incrementam pollicetur victoriam.*

XXXI. Quid enim contra legionarium militem, lorica clypeoque testum, pilo ac gladio terribilem, tot insuper stipendiis exercitum, servorum agrestiumve tumultuaria manus possit, nullis militaribus armis legibusque neque causam neque spem idoneam ad bellum adferens? Quid autem Rex ille scænicus, quem paulo ante natum esse nesciebamus? sane nuper etiam sic insaniuit Macedonia, sed tum majore ingenio apparatuque instructa erat fabula, multi potentes in provincia viri, nonnulli quoque externi Reges, audaciam Andrisciclam palamque magnis auxiliis fulciebant. At hic præter miseram egenorum turbam, quæ non tam ipsius promissis, quam tædio vitæ ad periculum proropat, nec spem, nec rem usquam ullam habet: nec quia victoriam sperat, sed quia alteri facere non potest, ad castra nostra successit, animam supplicio debitam, rebus suis desperatis; lubentius armis nostris daturus.

XXX. Quum deinde quid fieri vellet, ostendisset, & inter tribunos & præfectos loca militesque esset partitus, admonuit, ut signo dato secundum ea quæ præcepisset, erumprent, addique, se celeriter disiecturum hostes, ut porcellas seropha soleret. Quod quum factum esset, victoria illustri parta, quæ cum exercitu Pseudophilippus cæsus est, Licinius Imperator est appellatus, Quæstori Seropha cognomen tum hæsit, quod posteri quoque retinuerunt.

XXXIII. Difficilius in Hispaniis bellum erat, hinc Celtiberis, inde Viriatho Romanos duces exerceantibus. Sed ut adversus Viriathum dubiæ Serviliano res, ita Q. Metello Proconsuli prosperæ magnificæque fuerunt. Vir acier & intentus nihil neque apud hostes inexploratum, neque apud suos remissum patiebatur:

digno, quod referatur, severitatis saluberrimæ exemplo. Quum ad Contre-
biam res gereret, cohortes legionarias quinque, quod loco cesserant, indigna-
tus, ad eundem locum recuperandum continuo remisit. edixit etiam, *ne qui
eorum nisi victor in castra revertisset, pro hoste caderetur.* neque mutavit senten-
tiam, quum omnes, ut certam ad mortem ituri, testamenta in procinctu fa-
cerent. Ea necessitas acuit virtutem: & qui modo multitudini hostium cesserant,
ii eundem licet victoria recenti animatum, repulerunt: quæque inexpugnabi-
lis habita fuerat civitas, capta est. Hæc disciplina Romanum militem confir-
mavit, Celtiberos fregit: qui & collatis signis caesi sunt à Proconsule: & egre-
gias urbes amiserunt, Arvaccorum majori parte domita: quibus tempore mel-
lis, quum frumento convchendo intenti cætera incuriosi agerent, improvulus
incubuerat.

XXXIV. Ista quum severitate perfecisset, hæud minorem ex clementia fru-
ctum tulit, utriusque enim clara exempla edidit, illustri testimonio, non sè-
vitia, sed ratione rebusque cogentibus duriora nonnunquam imperasse. Ner-
to brigam obsidebat, unaque parte oppidi, qua sola subiri poterat, murum ad-
motâ machinâ erat disiecturus. Opponunt obfessi primis hostium ictibus Rho-
togenis filios, viri inter suos primarii, qui ad Metellum transierat. neque mo-
vebatur pater, sed ultro hortatus imperatorem, nullam esse viam aspernamdam
dicebat, quæ ad victoriam duceret; ex ea sibi postmodum solatium fore. Tum
Metellus parentis duritia damnatam liberorum vitam sua mansuetudine rede-
mit, solutaque obsidione urbis unius, multas alias admiratione huius facti sponte
ipsarum in populi Romani ditionem redegit. Dux maximæ restabant urbes
Termantia & Numantia, situ locorum & viribus feroces, adversus quas tum
quidem quoniam hiems aderat, nihil movendum ratus, quam primum anni
tempus sineret, has quoque ad imperata faciunda coactus videbatur.

XXXV. Interea Consularibus Romæ comitiis Q. Pompeius A. F. designatus
est, qui primus è gente Pompeja summos honores, nulla commendatione ma-
jorum adsequutus, amicitia Scipionis exeidit, quia Lælio suffragantem astute
sefellerat. Interrogatus enim an petere constitueret, negavit, ultroque Lælio
opem suam gratiamque ad petendum obtulit. Interea ipse profectus in forum,
ambire strenue cepit. Id quum expectantibus cum esset renunciatum, ceteri
que stomacharentur; *Nos vero inceptos,* inquit Africanus, *qui tanquam non ho-
mines sed deos effemus precaturi sedemque expectantes!* nam mater Pom-
peji indecora fama laborabat, tanquam tibiæni corpus prostitueret. Q. Pom-
pejo collega Cn. Servilius Cæpio fuit, qui quum magistratu inito de provinciis re-
tulisset, certamen de Hispaniis ortum, eas retinere qui ibi Proconsules erant
cupientibus. ad extremum Q. Fabio Maximo Serviliano prorogatum est impe-
rium in ulteriore provincia, ceteriorem Consul Q. Pompejus obtinuit.

XXXVI. Quod ubi Q. Macedonico nuntiatum, vir cætera cum maximis com-
parandis, ira dolorique temperare non potuit; non eo maxime offensus quod
omnino successor sibi, sed quod Pompejus mitteretur, quocum similitates exer-
cebat. Ne igitur illi suis laboribus quaesitum obringeret præmium, modis om-
nibus exercitum imminuere studuit: missiones & commeatibus petentibus promi-
sue dando: horrea remotis custodiis ad rapinam relinquendo: eo etiam profe-

Int. Obseq.
Florus a. 17.
Val. Max. a.
7.
Frontin. Strac-
tagem. 4. 1.
Val. Maxim.
Vellejus. 2. 1.

Auct. de vir.
illustribus et
et:
Appian:
Hispan.
Ejusdem clem-
entia & ab
ca fractus.
Florus.
Val. Max.
1. 10.

Florus.
Val. Max.
Appian.

Q. Pompeji a-
storia in peri-
tione Confu-
latus.
Vellejus a. 1.
Cic. Brutus.
125.
Plutarch. A.
poph. Rom.
cap. 21.
Urb. cond.
an. 41.
Certamen de
provinciis.
Europia.
Val. Maxim.
3. 1.

Q. Metelli in-
dignatio ob
provinciam
Pompejo da-
tam.

Florus 2. 17.

Atus, ut sagittas Cretensium fractas in animum abijci jussit; elephantis cibaria dari vetuit, qua indignatione non solum inimico laudem victoriæ, sed populo Romano fructum, sibi que meritum ceteris factis triumphum eripuit. Res enim eas gesserat, ut non minus hac expeditione Celtiberici, quam priore Macedonici cognomen meruisse videatur. Adeo nimirum plures aliis quam sibi bene imperant: faciliorque adversus armatos exercitus, quam virtuosos animi motus contentio est.

Fabii Serviliani gesta adversum Lusitanos. Appian. Hispan. Epitome Liv. Appian. Cic. de fin. 4. 14. Cic. ad Attic. 13. 5. Cic. de fin. 2. 16. Cic. de fin. 5. 28. Cic. de Nat. Deor. 1. 10. Cic. de fin. 2. 16. Cic. pro M. Scauro. L. 1. ubi iudicium & mors.

Afronius Pandion in Scauria.

Historia apud Romanos accuratius scribi compta.

Cic. de Orat. 2. 12. Julin. Prefat. Liv. Epit. Athenaus lib. 4. F. L. Lucull.

XXXVII. Atqui ut hunc ereptum imperium ad moram rebus injiciendam sollicitavit, ita prorogatum in altera Hispania Fabio Serviliano stimulos addebat prosequendi alacriter belli. Quippe ex Cuneis exercitu moto, Viriathum, quia se non offerebat, in sua Lusitania querere instituit. Per viam dimicandum ipsi cum latronum ducibus Curio & Pulcio fuit; qui opportunis locis insidiati pratervehentia impedimenta abstraxerunt. Occisus tamen in prælio est Curius: præda quoque paulo post à Serviliano recuperata. Venerunt etiam in potestatem urbes multe, quæ prædiis infestæ Viriathi fuerant: quarum Escadia & Gemella & Obulecula fuere. Hæ pro meritis singularum de versimode tractatæ; aliis venia data, quædam direptæ sunt. Ex captivis etiam ad quingentos supplicio capitis adfecti: novem millia quingentos Proconsul sub corona vendidit.

XXXVIII. In Urbe interea P. Scævola tribunus plebis de iudicio L. Hostilii Tubuli ad populum tulit, qui proximo anno prætor quæstionem de sicariis exercuerat, homo pudoris ita profligati, ut palam & aperte pecuniam ob rem iudicandam cepisse diceretur. accepta rogatione, Senatus quæstionem Cn. Servilii Capioni Consuli mandavit: qua re intellecta, reus quum manifestissimo crimine teneretur, non expectato iudicio disparuit. Interesse tamen publici exempli visum, ne homo ex omni memoria sceleratissimus & audacissimus, tam levi poenâ defungeretur. Itaque revocari ab exsilio ad causam dicendam placuit. Sed ille qui nullum alium eventum sperare poterat, quam ut in carcere necaretur, veneno epoto necem properavit.

XXXIX. Sub hæc tempora, ne tantummodo armis præstare ceteras gentes Romani crederentur, ingenio tardiores: quum alia se studia exercere, tum etiam historia scribi accuratius cepit; hæctenus enim qui ei admovebant manum breviter exposuisse res contenti, annalibus similia scripserant. Neque tamen adhuc Latini sermonis ea copia & venustas esse putabatur, ut ejusmodi operibus dignitate & gratia responderet. multique res Romanas Græcorum lingua traderunt; ab illis majestatem, ab hac decorum magis petendum arbitrati, quos inter eum C. Julius Senator fuit: quum etiam A. Posthumius idem tentaret, quos deinde P. Rutilius, L. Lucullus, & alii plerique sunt imitati.

FINIS LIBRI LIIL.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Pompejus Consul in Hispania Thermeſtinos ſubegit. cum eiſdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa civium capita trecenta viginti oſto millia, trecenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati conqueſtum veniſſent de D. Junio Silano pratore, quod acceptis pecuniis provinciam ſpoliaſſet, & Senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, Silani pater, petiit imperatoremque, ut ſibi cognitio mandaretur. & domi cauſa cognita, filium condemnavit abdicavitque. ac ne ſummi quidem ejus (quum ſuſpendio vitam finiſſet) interfuiſſet: ſedensque domipotēſtatem conſultantibus ex inſtituto fecit. Q. Fabius Proconſul, rebus in Hispania proſpere geſtis labem impoſuit; pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus à proditoribus, conſilio Servilii Cepionis, interceptus eſt, & ab exercitu ejus multum comploratus ac nobiliſſime tumultatus; vir duxque magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum geſſet, frequentius ſuperior.

I. IN Hispania quum grave moleſtumque Roſtanz civitati per aliquot annos bellum fuiſſet, intolerabilior pax excepit. Nam & Arvacci prius ab inſtituendo ſordere reſiliierunt; & poſtea pacem geminis cum hoſtibus pactam, neutrubi ratam Senatus eſſe voluit. Q. Pompejus Conſul quum primo vere in provinciam veniſſet, exercitum accepit genere numeroque cuilibet bello parem. Triginta millia peditum erant, equitum duo, ſub aliquot imperatoribus, & noviffime ſub Q. Macedonico præſtantiffimo ad omnia armorum munia diligentiffime exercitata juventus.

Q. Pompejus
Conſul in
Hiſpan. venit.

Appian.
Hiſpan.

II. Neque tamen perinde fortuna belli ſe dedit. Quum enim principio magna ſpes pacis & victoriæ fuiſſet, parvo momento ſors omnia retroegit. Tetrici tanto belli apparatu Arvacci legatis ad Conſulem miſſis eas in conditiones fœdus impetraverant; ut certa die utramque urbem, Thermeſtinam Numantinamque, in fidem populi Romani dederent: obſides trecentos, ſaga novem millia, coriatria millia, equos bellatores oſtingentos, arma omnia traderent: hæc ubi feciſſent, ſocii ac amici haberentur. Quum dies veniſſet, cetera quidem prompte alacriterque ſunt ſactitata: ubi ad arma tradenda ventum, ineret homines bellicoſos virilis fremitus oriri animique à rurpitudine præſentis ad priſtinæ libertatis decus pudore accendi. Igitur ſele mutuo reſpicientes interrogabant, idne ſacrinoris ſubire viri poſſent, ut arma vivis detrahi patiantur? neque virorum modo hi queſtus erant; pueri quoque ac mulieres negabant ſibi pro patribus aut

Arvacci pacem petunt, nec ſervant pacta.
Diod. apud Fulv. Uſtin.
Florus. a. 13.
Diodorus.

maritis futuros, qui tantum dedecoris adivissent. Itaque consensu retentis armis, *vitam potius quam hæc omisuros esse* confirmarunt.

Numantium,
deinde Ter-
mantiam
Consul ob-
idet frustra.
Appian.
Vellejus. a. 2.
Appian.

III. Consul his cõgitiis castra juxta Numantium ponit: Ea in obsidione, quum per abentiam Consulis, equites incaute transcurrentes excepti ab hostibus essent; in planitie quadam instruit aciem de summa rerum dimicaturus. descenderunt eodem & Numantini, at quum iniquior pugne futura conditio videretur, (nam de millibus virorum decem, quot initio belli Numantia armaverat, magnam partem tot certamina absumpserant) palatim se subducentes sine detrimento intra munimenta refugerunt. Pompejus difficultate locorum & quotidianis velitationibus fatigatus, quum à multo paucioribus carpi suas copias nullo opere pretio videret: Termantiam faciliorem oppugnantis fore ratus, eo transducit exercitum. Sed & ibi neque mollior hostis, neque faventior fortuna inventa: eodem die tribus incommotis acceptis. nam & pugna amissi milites septingenti fuerant; & tribunus militum qui comitatum in castra advehebat repulsus: & quum irâ ac cupiditate ultionis servidius insticisset, protusus ad præcipitia loca Romanorum ordinibus, multi pedes equique cum ipsis equis per præcipitia devoluti perierunt. Tenebræ intervenientes magis periculum, quam periculi opinionem distulere: totaque nox in armis exacta est.

Liv. Epitom.
Appian.
Strab. lib. 3.
Appian.
Ptolemæus. v.
Diod. ap. Val.
Sederantibus
latronibus
purgat.

IV. Neque secus atque conjeceant, cum luce simul hostes adfuerit: is quoque dies totus certando consumptus; & neutro inclinante victoria prælium nox diremit. Acrior tamen, ut in angustiore numero damni sensus Termestinis fuit: quo prope ultimam desperationem adacti sunt. Inde Pompejus ad parvum oppidum Maliam movit. Sed Malienfes occiso præsidio Numantinorum locum Pompejo tradiderunt. Ille armis obsidibusque acceptis, in Cetedaniam perrexit, ut eam regionem ab incurfionibus Tangini cujusdam, latronum ducis, lib. raret. Ibi felix expeditio fuit: multi latrones occisi; multi capti. Sed tanta fuit hominum feritas, ut servitutem nemo ferret: alii semetipsos, usitato gentibus illis facinore, alii emptores occiderent: quidam dum transportantur, navibus perforatis seque & cæteros profundo mergerent. At Pompejus urbem quam Lanci vocant, haud procul Maliacis, quum obsidere esset aggressus, Numantini vicinis auxilium juvenes quadringentos noctu submisserunt. Hos illi primum *servatores* suos appellantes, donisque prosequentes, summa læticia exceperunt. paucos post dies quum vehementius instaret hostis, de exitu rei dubitare cœperunt, missisque legatis urbem dedituros dicere, corporibus salvis.

Lancienfium
perfidia in
Numantinos
ab hoste pu-
nita.

V. Negabat Consul ullam deditiõis, nisi traditis prius Numantinis, conditiõnem esse: quod quum inhumanum factu & scõdum ad famam videretur, omnia potius experiri, quam bene de se meritis ad exitum dedere decreverunt. Mox ubi spes omnis salutis quotidie magis magisque decedebat, inque oculis extrema omnia erant; legatos ad Consulem secreto mittunt, *aliorum potius exitio quam suis severitati illius satisfacturos esse* nunciantes. Non fecellit perfidia sociorum. Numantinos: qui priusquam occiderentur vindicta se satiaturi, noctu imprefensionem in Lancienfes faciunt, magnumque eorum numerum occidunt. Concùrritur & ab oppidanis ad opprimendos hospites: magnoque cum clamore certamen atrox confertur. Consul causæ non ignarus *inter eum tumultum scalas* adificari mœnibus jubet: transiensque iis oppido potitur: cives ad unum omnes inter-

interfic: Numantinis, qui ad ducentos supererant, abundi ad suos facit potestatem. sive virtutis indigne circumvenz, sortem misertus: sive ut invidiam armis civitatem, ad Romani imperii patientiam, lenitatis exemplo sollicitaret.

VI. Eo tempore P. Africanus & L. Achaicus varia & inter ipsos ratione, & apud ceteros fama censuram exercebant. Erat enim par hoc censorum plane diversis inter se moribus: quum alter intentus & rigidus officii exactor, nullius rei cuiquam gratiam faciebat: sed multorum ex Senatu, multorum ex equestri ordine, de plebe autem longe plurimorum vitas exacta diligentia expenderet: Mummus contra nequipse notaret quemquam, & notatos à collega, quos posset, ignominia eximeret. Unde parum coneurs ea censura fuit: & Scipio quum Herculis ædem dedicaret, non vocato ad epulum collega, sermonibus hominum est repressus. Ita nullius aut virtus tanta aut dignitas est, quin iudiciis etiam longe inferiorum sit obnoxius; vulgoque homines etiam de suis censoribus censuram agunt.

VII. At Scipio ingenii pariter et nique non egens, partim facietis discutebat notandum querelas, partim severis vocibus retundebat. Neque de tanto viro etiam leviora referri indignum aut inutile Polybius iudicat; quia & optimorum artificum licet minutiora signa admiramur. Igitur quum tribu moveret quemdam, qui sub patre Paillo ordines ducens prælio non interfuerat; interrogaretque ille cur notaretur, qui custodia causa remansisset in castris: respondit, non amo nimium diligentes. Equum ademit adolescente, qui obsidione Carthaginis lauto convivio diripiendam sub figura & nomine urbis placentiam propulerat; quærentique causam, quia, inquit, me prior Carthaginem diripisti.

VIII. Idem in equitum censu C. Licinium sacerdotem videns accedere, clara voce testatus est se scire, perjurium à sacerdote factum: seque teste iurum esse, quævis eo nomine sacerdotem esset accusaturus. quum autem omnes tacerent, tunc equum, inquit, C. Licini: non enim possum idem & accusatoris implere vicem & iudicis. Cæterum censu perfecto, lustrum condidit censores. id septimum atque quinquagesimum fuit. Censa sunt civium Romanorum capita trecenta viginti octo millia, trecenta quadraginta duo. Inter condendum lustrum, quum ex publicis tabulis scriba solemne precatationis carmen censoribus præiret; quod dii immortales, ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, rogabantur: ibi Scipio, satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt. itaque precor ut eodem in statu perpetuo servent. atque proximus ad hanc formulam emendari in tabulis carmen iussit: neque posterius mutare.

IX. Censuræ publicæ non minus severe patriam potestatem exercitavit (nam & temporibus hæc conjuncta fuere) subijciam. Macedonum legati de D. Junio Silano queruntur, quod quum prætorio imperio Macedoniam obtrineret, pecuniis acceptis provincias spoliasset. Eam cognitionem quum suspicere Senatus vellet, T. Manlius Torquatus Silani pater impetravit, ne quid eo in negotio constitueretur, priusquam ipse causam cognovisset. Id viro summæ dignitatis, omnique publicæ ac privati juris peritissimo lubenter concessum. Itaque domi, suæ cognitione instituta, audiuit acculatores, audiuit defensiones rei: testes utrimque productos diligentissime examinavit. Id quum triduo continuo fecisset, tertio die pronuntiavit reum scisse videri, & in conspectum suum venire vetuit. Non tulit ignominia dolorem juvenis, suspensumque finivit vitam, adeo nulla commiseratione parentis, ut neque funeri interesset; & de jure consulentibus domi sedens, ut solebat, respöderet.

Tit. Liv. Tom. V.

G

Scipionis & Mummii censura discors. Cic. Somnior. Diad. apud Valerium. Velleius. 2.

11. Diodor. 2. 66. & pro Cluentio. cap. 41. Plutarch. in præcept. Reip. cap. 41.

Scipionis facietis. in Fragment.

Cic. de Orat. 2. 67. Plutarch. A. poph. Rom. cap. 22.

Tro Cluentio. cap. 41. Val. Maxim. 4. 1. Plutarch. Capitolina Tabula. Epitom. Liv. Val. Maxim. Lustrum conditum.

T. Manlii Torquati severitas in Silium. Liv. Epitom. Val. Max. 4. 8.

Liv. Epitom. Val. Maxim. Cic. de Finib. Liv. Epitom. Val. Maxim.

Fabii Servi-
liani favum
factum in de-
ditis.
Orosius. 4. 4.
Appian. Hisp.
Frontin. Stra-
tag. 4. 7.
Val. Maxim.
4. 7.

Orosius.
Valer. Max.
Appianus.

Pugna, & de-
inde pax cum
Viriatho.

Auctor. de
ir. illust.
cap. 71.
Constanti.
Porphy. cap. 24.
Appian.
Diodorus.
lib. 32.
Liv. Epitom.
Appian.
Jul. Obsequ.
Appian.

Urb. cond.
an. 613.
Ætna mons
ignem vomit.

Eutropius.
Appian.

Cæpio Viria-
thum perie-
quitur reuo-
vato bello.
Diodorus.
Appianus.

Frontin. Stra-
tagem. 4. 13.

X. At in ulteriore Hispania Q. Fabius Servilianus Bacciam urbem, obsidione Viriathi liberatam, in dedicationem accepit. Accessere multa castella: & quidam prædonum ductor Connobas: qui quum ejus potestate se permisisset, huic soli perpercit Proconsul; sed eorum qui cum illo fuerant (erant autem magnam partem transfugæ, qui ex prædiis Romanis ad latrones se receperant) dexteras amputavit. Id vero, sicut adversus tale genus hominum nihil nimium aut atrox haberetur; tamen quia non tam bello capti, quam in fidem dediti fuerant, crudelius quam pro mansuetudine aut populi Romani, aut ipsius imperatoris visum. Inde Erikanem ductus exereitus: eaque urbs quum portas venientibus clausisset, operibus est circumdata.

XI. Quæ dum sunt, Viriathus, qui per noctem in oppidum ignorantibus Romanis venerat, cum luce erumpit; eos qui in opere erant, projectis dolabris & ligonibus fugam inire cogit, æternum quoque exercitum subsidio suis venientem profligat. Ventrum plane ad ea loca erat, unde difficilis exercitui receptus esset; quod fortunæ munus Viriathus, ut erat futuri non improvidus æstimator, non victoriæ magis ad incendendum bellum quam finiendum valituræ, sed perpetuæ pacis occasionem facere maluit. Convenit, ut pax amicitiaque populo Romano ac Viriatho Lusitanisque esset, utrique quibus in præsentia finibus, iisdem in posterum possiderent. Id sædus quamquam parum honestum nomini Romano, rerumque hæcenus à Serviliano gestarum macula turpis haberetur: à populo tamen ratio diuturni belli acceptum est. In eo statu res Hispaniæ erant, quum C. Laelius Sapiens, Q. Servilius Cæpio Consulatum inivere.

XII. Prodigii loco tum acceptum, quod Siciliæ mons Ætna copiosum ignem evomuerat: idque postquam majoribus hostiis quadraginta procuratum est, alteri Consul uterior Hispania provineta decreta: Q. Pompejo prorogatum in citiore imperium est: datumque Senatoribus quibuldam negotium, ut novum exercitum ex tyronibus conscriptum ad eum adducerent, quo Proconsul ad id bellum, unaque consulatoribus iis qui adduxissent uteretur. Postquam in provinciam Cæpio venit (nam huic ultior Hispania evenerat) literas ad Senatam de sedere, quod frater ejus Q. Fabius cum Viriatho icerat, dedit: indignum id maiestate principis populi videri. Permissum ut quantum dissimulanter facere posset, Viriatho noceret. Ut vero rationem illam nullam esse Consul rescripsit, quæ tantumdem invidia, quam si palam sædus rumpetur, malo minus commo-
dorum esset allatura; continuis ejus literis expugnati Patres pacem irritam videri decreverunt, hostes aperto bello prosequendi potestate Consuli facta.

XIII. Hoc decretum ubi in provinciam perlatum, lætus successu consiliorum Cæpio confestim adversus Viriathum ducit. Arsa eis tum erat, sicut non plane securus ut in fida pace, ita neque satis instructus ad pericula subito resurgens belli. Optimum ex præsentibus visum, ut Arsa cito agmine se proriperet, omnia, quæ incedebat, vastans, quo minor hosti copia sequendi foret. Consul urbe recepta contentis itineribus ad opprimendum Viriathum festinans, tandem in Carpetanorum finibus eum attigit. Viriathus non ita vires lux placebant, ut fortunam prælii tentare cuperet: neque videbatur hoste tam propinquo discedere citra summum periculum posse. Quare ad suas artes conversus in cumulo quodam velocissimos suorum tanquam pugnaturus instruxit: hoc

agmen reliquos per sinuosam vallem se subducentes texit, ne ab Romanis fraus animadvertetur.

XIV. Mox quum eos jam satis itineris præcepisse crederet, ipse palam effuso cursu discessit; certus pernicitæ equorum sibi tutam ab hoste quantumvis propinquo fugam fore. Sequuti sunt Romani: sed celeritatem Lusitanorum adeo æquare non poterant, ut ne quidem, qua illi via profugissent, deprehendere ullo indicio possent. Consul in Vectones & Gallacos effudit iram, læque popu-
latus agros, Viriatho spem auxiliorum ex istis gentibus abstulit. Qui ubi gra-
vius in dies bellum fieri videt, multosque sociorum alios vi, alios sponte à par-
tibus suis deficere, interesse arbitratus integer au victus pacem peteret, ante-
quam signa conferrent, ad conditiones respicere cepit: nullis qui quando prius
fœdus disscisisset, quid addi de mure Consul vellet, quaerent.

XV. Eorum talis oratio fuit: *Quartusdecimus jam annus agitur belli, quod vobi-*
scum gerimus. Nec memorare clades opus est: ne vel acceptas commemorando,
dolorem nostrum augeamus; vel illatas, animos eorum exacerbemus, qui-
bis cum maxime placatis propitiisque opus est. Pacis enim petendæ causa adju-
mus, quam ita desideramus, ut excepta libertate, nihil habituri videamur anti-
quius. Idcirco cum his mandatis principes nostri nos miserunt, ut nihil eorum qua-
fieri possit, rensaremus. Sperabant autem equiores ideo conditiones fore, quod
rebus nostris integris, & si verum audire vultis, jam amici sociique vestri, pa-
cem quaerimus. Anno superiore fœdus cum fratre tuo pepigimus, Q. Servili, ra-
tumque id populus Romanus habuit. Cur post illud iterum in arma fuerit itum,
quanquam nesciamus, quaerere nolumus, ne cum potentiore litigare velle
videamur.

XVI. Si tamen prioribus conditionibus adjectum aliquid demptione cupitis,
non resistimus, dum toleranda viris imoerentur. Quid opus est bello, si præcipe-
re alteris quod volumus licet, alteris nullius rei major quam imperata faciundi cu-
ra est? Non enim ut gentem nostram excindatis, ideo bellum à vobis susceptum
crediderim, absit, abesseque hæc à vobis: etiam apud feras gentes damnata inhu-
manitas. Vos autem nihil tam impare dui immortalibus audio, quam quod sa-
vorem illorum, iustis tantummodo piisque bellis suscipiendis mereamini: neque
adversus homines alia ulla re magis gloriari, quam quod metuendi rebellibus,
iidemque supplicibus mites essis. ajuntque vobis baud pauci res populos aequitatis
vestra mansuetudine indultos, quam armis coactis obedire. Quo in numero si Lu-
sitanos etiam habere visum erit, operam dabimus, ut vestra lenitate nequaquam
indigni habeamur.

XVII. Ad ea Servilius de consilii sententia hæc ferme respondit: Non est
nova hæc quam nunc attulistis oratio, Lusitan. Olim jam & postulatis pacem,
quasi belli aderet; & bellum geritis, quasi pœniteret quietis. Toties imperato-
res nostri iterum cum orantibus fœdus: nec unquam satis certa pactorum apud vos
fides fuit. Sed priora mihi tamen nec cum fratre meo fœdus initum memorari atti-
net; quod Senatus irritum esse censuit. Neque ego ne ea de re discere vobi-
scum, sed ne vi armisque ad satisfaciendum de injuriis cogerem, in provinciam
veni. Quapropter in veteri pertinacia manentes omni clade belli persequi certum
est, nec antequam imponere labori, quam dignam Romani nominis maiestate ul-
timam à vobis exegerim.

Viriathus se
& suos eripit
Romanis.

Florus. 2. 17.
Vuthor de
Afr. Illust.
cap 71.
Diodor. apud
Valefium de
Fulv. v. 15.
Diodorus.
Diodorus.
Legatorum
Viriathi ora-
tio.

Prioribus
conditioni-
bus adiace
Consulium aut
denere quod
velit jubent.

Consulis re-
sponso.

XVIII. *Quod si vere consiliorum pœnitet, frustra que vos obniti decreto decuriam, qui per vos Romanos imperium terrarum gentiumque esse voluerunt, agnoscitis: non ita sum sanguinis vestri cupidus, ut in amicitiam vos recipere nolum, dum imperata prompte faciatis. Sed quia multas his annis civitates a societate nostra Viriathus abstraxit, illarumque principes quorum proditiōne patrata res est, secum in honore habet: illos ante omnia dedi necessum est. Hæc erit sponsio pacis, quæ deinde vobis haud gravate, nec malis conditionibus dabitur. Quamquam enim capta egregia urbe, vastatis aliquot populis, Vettonumque & Gallacorum sic accisis viribus, ut non sint tam cito reparaturi, quantum vobis decesseris non sim nescius, non sic amabo victoriam, ut odisse videar pacem. Quod si vero parcere illis potius quorum deditio poscitur, quam vobis ipsis volētis, ad me venire legatos postea veto. parate vos ad bellum. sortem quam armatorum fortuna dederit habituri.*

Principes civitatum, quæ defecerant ad Viriathum, postulat dedi.

Auct. de Vir. illustr. Diodorus. Appian. Diod. apud Aesch. Bellum Viriathi cum renovatur.

XIX. Viriathus, quem ante omnia principes civitatum, qui à Romanis ad ipsum defecerant, postulari videret, partem eorum, inter quos & focerum suum, proprii agminis ductorem, interfecit; alios Consuli tradidit: quorum omnium amputatæ manus sunt. nec per ipsum stabat, quo minus solida pax conveniret: nisi quod arma petebantur. hæc tradere nequiquis, neque qui cum eo erant, sustinere. Ita renovato bello, quem vicina inter se castra haberent, & Consul omni conatu bellum finire contenderet, minus aliquanto hostem, quam se suosque fatigabat. Unde primum indignatio & odium Consulis, mox etiam periculosa ipsi seditio in castris exstitit. Duro & superbo imperio cæterum exercitum à duriore equites habebat.

Equites à Consule lignatum ipsum in maximo periculo missi.

XX. Unde quum noctu multorum sepe conviciis proscinderetur; neque apprehendere certos auctores posset, iratus universis, quod ex eo utique corpore contumeliosos istos esse autumabat, præcepit aliquando: ut duarum legionum equites (erant omnino sexcenti) transmissis qui castra præterfluebat amne, ad montes Viriatho insecos, cum solis agasonibus lignatum proficiscerentur. Quum res manifestissimi periculi videretur, legati tribunice Capionem orare, ut ne tantum numerum honestissimorum civium in perniciem certam mitteret. Inter hæc equites, qui paulisper responsum Consulis expectaverant, postquam obstinatum audire, ni ipsi rogarent; mortem levius supplicium rati, ut imperatum fuerat, ad montes contenderunt. Ivit una sociorum equitatus, alii que voluntarii, clamitantes indignum esse, si tot fortissimi viri tanto in discrimine destituantur.

Isdem lignis exurere ipsum in tentorio volunt.

XXI. Id validior effecta manus, quam aut lacessere auderet hostis, aut obtinere facile posset: exstique lignorum faeces referebantur. Inter redcundum, quum furentes ira plerique Consulis iniquum imperium conviciis & querelis traducerent, exorta vox à paucis, statim excepta probataque est communiter, dignum esse lignis sic petitiuri, qui talia imperasset. Igitur protinus ad tentorium Consulis itur; strues lignorum cum tumultu & minis circumponunt: & nisi ardentibus vindictæ cupiditate animis velox fuga tutæque latebræ destinata victimam eripissent, à suis militibus, suis in castris, Romanus imperator, inaudito temporibus omnibus exemplo, fuisset concrematus.

Capio Viriathum per proditorum, tenduntque.

XXII. Id periculum, & quod Viriathus aliter vinci non posse videbatur, animum aperuit ignobili consilio, ut quoddam amicorum Viriathi pecunia, & spe

impunitatis ad ducem per insidias tollendum corrumpere. Audacem quemdam, & Ditalconem, cumque his Minurum missitare ad Consulem Viriathus solebat, de conditionibus pacis acturos: ii hoc modo destinatum scelus perfecere. Parsissimus fomni Viriathus, laboribus aut curis diurnum pariter nocturnumque stempus extrahebat. plerumque, ubi soporem extorsisset lassitudo, cubabat armatus, ut simul evigilasset, agendis quæ se offerrent rebus nulla mora injiceretur. nihil igitur vetabat, quin amicis etiam ad quiescentem aditus esset. Hac occasione proditores usi, quum per causam subiti negotii tentorium ejus intravissent, dormientem in armis, jugulo, quod solum patebat, hausto, interficiunt. egressique nemine sentiente, quod sine voce aut strepitu eadem vulnus opportunum peregerat ad Capionem transfugiunt, exposito facto præmium navatæ operæ postulantes. Capio concessis quæ hæcenus obeinuissent, de cætero Senatus arbitrium esse oportere respondit; imperatorem enim à militibus suis interfici, Romanis nunquam placuisse.

XXIII. Hic finis Viriathi fuit. cujus interitum quum numero & fide præcellentes auctores consilio Capionis adscripserint, alios sequi nolui, qui sequentis anni Consuli Popillio facti hujus ambiguum laudem transcripserunt. At in exercitu Viriathi, quum multa jam luce nondum dux conspiceretur, primo rem insolitam omnes admirari: mox cognita causa gemitu luctuque complere castra, nunc illius dolere vicem, nunc miserari suam, quibus in tali periculo tantus invidia deorum ablati imperator esset. Augebat dolorem nova rabies, quod auctores facinoris frustra requirentibus, ne ultionis quidem relictum solatium erat. Quod unum poterant, cadaver intercepti pretiosissimo cum cultu sublimi rogo impositum, multis super hoc cæsis victimis, combusserunt.

XXIV. Inde peditum cohortes equitumque alæ, barbaro more laudes defuncti celebrantes circa bustum decurrabant; nec ante discessum est, quam ignis proflus exstingeretur. Magnifico deinde tumulo cineribus reconditis, ducenta gladiatorum paria dederunt, eximiam viri virtutem enixo studio honorantes. Fuit enim haud dubie sicut in certando fortissimo militi, sic in providendo sagacissimo cuique imperatori comparandus. quodque bonis etiam ducibus haud perpetuum est, tunc imperii sui tempore benevolentia omnium militum & amore singulari usus est. quem moderatione beneficiiis provocabat, virili prædæ parte contentus, quum semper exercitus ipse ampliore capere juberet; atque hinc etiam multa præmiis meritorum, aut necessitatibus inopum decerpens. Præter hæc cibi vinique parcimonia viro incredibilis fuerat: neque plus aut somno, aut cuiquam generi voluptatum indulgebat. Quantum autem ille vir fuerit, ex ipsis rerum argumentis promptum est colligere. Nam continuis contra Romanos quatuordecim annorum bellis, quorum amplius decem totius ferme Lusitanie imperatorem egit, non modo concordēs inter se & adversus ducem copias continuit: sed etiam ab hostibus propemodum invictas præstitit. consilio conatque & tantum non successu, Hispaniæ contra Romanam potentiam assertor: vortique futurus compos, si paulo infirmiores hostes, & firmiores amicos habuisset.

XXV. Magnitudinem illius illustrarunt etiam sequentia, quoniam orbata incomparabili ductore Lusitana res, e vestigio est pessumdata. quum enim ab exercitu Tautanus quidam creatus imperator, ad Saguntum oppugnandam se contu-

Florus 2. 22.
Aust. de Vir.
illust. cap. 71.
Val. Max. 9. 6.
Appian.

Eutropius.
Orosius. 4.
Florus.
Diod. Apud
Fulv. Ursini
Appian.
Liv. Epit.
Appian.

Exsequia Viriathi.

Liv. Epit.
Diod. apud
Valefium.
Appian.
Diod. Appian.
Diodorus.

Ejusdem Encomium.

Liv. Epitom.
Justin. 4. 2.
Appian.
Diodorus.
Eutropius.
Diodorus.

Ex amice Lusitana res perit.
Diod. lib. 32.
Appian.

Diod. Appian.
Symb. lib. 2.
Diodor.

Vetus inscrip.
Veronæ apud
Anton. Aug.
dialog. X.
Antiquit.
Val. Max. 9. 6.
Auct. de viri-
lilitat. cap. 78.

Diod. apud
Valef.
Appian.
Diod. apud
Valefium.
Appianus &
Diodorus.
Appianus.
Q. Pompejus
iterum obli-
der Numan-
tiam.

Novo accepto
exercitu cla-
des multas
patitus.

Orogus 5. 4
Appian.

Pacem fecit
cum Numan-
tinis.
Eutropius.

lisset, repulsi inde mox circa Bætin fluvium, dum transire amnem conatur, à Cæpione superveniente in tantum defatigatus est, ut seque & exercitum quibus victori placeret conditionibus dedere cogeretur. Humaniter usus est Cæpio dedi-
tis, exarmatosque, ne iterum ad latrocinia per inopiam prolaberentur, in agro satis amplo, & commoda ad habitandum urbe collocavit. Hunc exitum Viria-
thici belli formidabiles diu motus habuere. Quorum ut finis gratissimus Senatui populoque erat, ita qua perventum ad illum fuerat, via displicebat. neque triumphum ex eo bello decernere Senatus voluit, cujus victoria, quod empta fuis-
set, magis erubescendum populo Romano, quam gloriandum judicabat.

XXVI. Erat omnino curus ille temporum, quo nihil ex Hispania satis gra-
tum accideret civitati. neque bellum ex commodo reipublicæ erat, neque pax ex
dignitate: jam etiam victoriæ ipsius tædebat. Auxit indignationem hominum de
Q. Pompejo sequior fama, qui Lanciensium urbe diruta, iterum Numantiam
adledit, & temere susceptum consilium de fluvio qui Numantinum agrum rigat,
in mœstem eorum immitrendo, quo fame domari civitas posset, post maximas dif-
ficultates postremo quidem exsequutus est, sed nullo neque suo commodo, neque
hostium detrimento: quum ipse interim crebra & acerba pateretur. Quippe Nu-
mantini militibus in opere occupatis sæpe se inferebant, tacito agmine, quo nec
opnantes impensius turbarent: exhibantque tam validæ ab oppido manus, ut etiam
qui à castris Romanis auxilium suis venerant, repellerentur. quod quum sæ-
pius accidisset, vix quicquam munimentis audebat excedere. præterea frumenta-
tiones effieciant periculi plenas; multique per eam causam castris egressi, cum
tribuno militum Oppio, sunt ab hoste interfecti. iterumque alia ab parte, eo-
rum qui fossam ducebant subito hostium incurfu quadringenti, acque inter hos
præfectus, oppressi.

XXVII. Dum ista maxime geruntur, adfuerunt à Senatu defecti, cum exerci-
tu tyronum, ut quæ sextum jam annum sub signis fuerant legiones deducerentur.
Consul quamquam novo militi confidere minime poterat, tamen eluende igno-
minia cupidus, simul ut ad labores belli exercitum duraret, hiemem sub tentoriis
agere instituit. Ibi per frigus hibernum, quum parum adlucta illis aquis co-
loque corpora sub dio agerent, morbo tentata sunt castra, & pars aliqua militum
ventris torminibus interiit. Major mox ab hoste clades fuit, nunquam segni-
bus ad struendas insidias Numantinis. Noverant ad convendendum in castra fru-
mentum multas cohortes exivisse. igitur non longe à castris manu valida oecu-
rata, quidam propius suggesti, velitari cum stationibus cœpere. donec Roma-
ni hostium insultum non ferentes, confertim munimentis proruperunt.

XXVIII. Ibi confurgentibus insidiis circumventi, plurimos militum & quos-
dam egregios clarosque viros amittere. neque hic stetit damnum; sed etiam com-
meatum advenientibus obviam profecti hostes, magnam eorum partem occide-
runt. His incommodis depulsi instituto Pompejus, reliquam hiemem sub
tæcis agere decrevit, distributis per oppida cohortibus, curaque præsidiorum in-
ter legatos, qui Roma venerunt, divisa. Quod autem ob rem male gestam suc-
cessorem venturum rebarur, unaque judicium & accusatores metuebat; clam ad
Numantinos misit, qui ad pacem petendam eos hortarentur, æquissimarum con-
ditionum spe ostensa. qui & ipsi, quamquam debellare Pompejum facile videro-

tur, tamen multos alios duces exercitusque Romanis superesse reputantes; ad hæc bello fessi, multis fortissimis civibus amissis, & ad magnam annonæ difficultatem redacti, quod ager tam diu coli non poterat cupide quod offerebatur, accipere. Missis deinde legatis quum pro concione Consul respondisset, *non alia se digna maiestate populi Romani fœdera nosse, quam ut in ius potestatemque ejus se suasque omnia Numantini dedant*: secreto cum iis quid esset acturus composuit. Summa colloquii quæ fuerit, res ipsæ docuere. captivos perfugasque reddidere Numantini, miseruntque obsides.

Florus 2. 28.
Appian.

XXIX. Pacta erant & talenta triginta argenti. eorum representata pars est, partis in diem dilata solutio. Interea successor Pompejo M. Popillius Lænas venit, qui cum Cn. Calpurnio Pisone Consulatum acceperat. Ibi Pompejus metu belli jam exsolutus, quum reliquam Numantini pecuniam offerrent, negat *sibi quidquam de pace convitum*. iplis contra deos hominesque, nam senatores quidam equitumque præfecti ac tribuni militum negotio interfuerant, testes in vocantibus: Consul *Romam eos ire iussit, coram Senatu cum Pompejo disceptaturos*. ipse, quia induciæ cum Numantinis manebant, donec Senatus de Pompejana pace statuisset, per quietem aut leves expeditiones (in Lusonas vicinos Numantinis, & fluminis Tegi fontibus moverat) annum exegit.

Orosius 5. 3.
Appian.
28. cond.
ann. 619.
Deinde factam
inicitur.

XXX. Eodem anno in Urbe peregrinarum religionum professores diligentiam magistratuum & Senatus animadverterunt. Inoleverat solitum magnis civitatibus malum, externi numinum cultus, & ad quaslibet suscipiendas ceremonias stultissimi ejusque propensio superstitio. Celebrari præcipue Jupiter Sabazius creperat, cultu absurdo, & ad corruptionem morum pertinente. Itaque negotium C. Cornelio Scipioni Hispallio, cui peregrina jurisdictio evenerat, datum. isque proposito edicto rituum illorum doctores discedere ex Urbe coegit. Erat & alia pestis, Chaldaei, qui ex siderum inspectione fortunam singulorum casusque venturos explicari posse asserentes, plectis levibus & inepris ingeniis, plurimos fallaci spe metuve dementabant: magna plerumque accepta à credulis hominibus mercede mentendi. Ex qua temeritate quum & patriæ religiones sperni inciperent, & vana plerumque fiducia futuri corruptæ mentes, magna sperando, nimia concupiscere discerent; idem prætor edictum proposuit, quo decimum intra diem Chaldaei ex Urbe atque Italia abire jubebantur.

Jovis Sabazii
cultores, item
que Chaldaei
Urbe pelluntur.

V. el. Max. 1. 3

XXXI. Tum etiam in suffragiorum ordine nova res introducta est, ad spectu parva, effectu non aspernanda. Gabinus tribunus plebis homo ignotus & sordidus rogationem tulit, *ut in magistratibus mandandis suffragia non voce, sed per tabellam ferrentur*. Id adversus optimatum potentiam repertum, qui contra suam sententiam cunctibus terribiles erant: ut sine metu offensionis tabella occultante suffragium, quilibet animi sui indicio libere uteretur. Sed hæc commoda non leve vitium suberat, quod nullo pudore nullaque meliorum reverentia deterritum vulgus, animique plerumque inconsiderato impetu sine rectore in deteriora ferebatur; multitudinisque arbitrio res maximæ fiebant.

Lex Gabinia
Tabellaris.
Cic. de legib.
3. 16.

XXXII. Nescio hoc anno an sequenti Clandius Asellus Tribunus plebis fuerit: in tribunatu certe diem ab hoc esse dictam constat P. Africano, quod eumque ei Censor Africanus ademerat. Atque ille quidem in hoc judicio non aliter quam pro solita animi magnitudine se gessit. Nam neque barbam radi desuit, neque

Cic. L. llio
Cap. 12.
Agell. 3. 4.
P. Africanus
accusatur ab
Asello.

Agel. a. 20.
Vellejus a. 9.
Cic. de Orat.
a. 64.
Lucilius apud
Agellium 4.
27.
Cic. de Orat.
a. 67.

vestem mutavit, aut quidquam fecit, quod ad misericordiam conciliandam rei solent. Verum alias festivitate jocorum, alias pondere orationis, erat enim dicendi minime rudis, accusatoris improbitatem exagitans, simul ingenti gloria pariter innocentiaque fultus, calumnias inimici non a gre depulit. Inter alia gloriante Afello, omnes se provincias stipendia facientem peragrassse, vulgare proverbium Africanum recitavit, *asellum, licet per omnes mundi plagas agatur, non ideo cursum discere*.

Magnorum
viro- rum
felli-
citas
non
ex-
tra
ip-
sos
pos-
sa.

XXXIII. Atque alio tempore, quum Afellus objecisset, *lustrum illud ab eo Censore malum atque calamitosum populo Romano fuisse*: noli mirari, inquit: nam *qui te ex arariis exemit, lustrum condidit, & taurum immolavit*. Talis in periculo suo Africanus fuit: atque ut sane ista referens indignari cogor, in ea magnitudine meritorum & integritate vitæ, pati civitatem clarissimi principis vexationem potuisse: ita deberi aliquid fateor iis moribus, per quos ingenti exemplo patefacta est via, quod summorum hominum felicitatem non in alieno vel adfectu vel officio, sed ipsorum virtute atque magnanimitate repositam & fundatam esse admoneret.

Q. Pompejus
cum Numan-
tinis de fæde-
re disceptat.

XXXIV. At sicut iste generosæ gravitatis, ita sub idem tempus illiberalis versutix documentum Q. Pompejus dedit. Quum enim à legatis Numantinorum multis argumentis convinceretur, fædus cum eorum civitate fecisse, essetque res manifestissima; tamen insistere contenti certam damnationem videns, homo calide improbus ad extremum pernegavit. Atqui plus adhuc apud bonos turpiculodotissimi delecti, quam insidiendi impudentia valebat: ferebaturque ad populum, *ut ad expiandum, quidquid iis pactis contrarium religionis publicæ esset, auctor eorum hostibus dederetur*. Tum vero ille totis blanditiarum artibus, & insinuarum precum vilitate omni adhibita, perpulit incuriosum publicæ decoris vulgus, ut potius unius improbi hominis, quam communis civitatis misericordia tangeretur; illiusque viram, quam dignitatem reipublicæ salvam esse mallet. Non accepta lex est: Pompejus pro insonte dimissus: Numantinis responsum, *fædus à Pompejo factum non videri*. Tantum mali patrare gratia potest, quoties arbitris iis, qui naturam utriusque juxta nesciunt, cum iustitia committitur.

Cic. de Fin.
a. 37.
Cic. de Offi-
ciis 3. 70.
Vellejus a. 1.

XXXV. Neque hic favor hominum stetit. Subinde enim quum repetundarum postularetur Pompejus, premereturque clarissimorum virorum testimoniis, nam Cn. & Q. Corpones, aliudque par fratrum Q. & L. Metelli testimonium in eum dixerant, plus gratia Pompeji, quam fides auctoritasque summorum virorum valuit. *Oppressum videri hominem novum inimicorum potentia noluerant iudices*: ut ajunt, quibus omnia majorum facta excusare moris est: tamquam aliam quam repetundarum lege questum esset, aut in illa questione novitas sua vel fraudi cuiquam, vel utilitati esse debuisset. Scilicet corruptus jam per ambitionem luxumque moribus, & pristina innocentia vix inter paucos reliqua, ceteri iudicium similes sibi reos absolvendo, suam securitatem stabilitum ibant.

Absolvitur
judicium repe-
tundarum.
Val. Max. 8. 1.
Cic. pro Po-
mpo cap. 7.
Cic. in Ver.
5. 70.
Val. Max.

Itemque L.
Cotta, accu-
sante Africa-
no.
Cic. divia.
cap. 22.

XXXVI. Neque aliam fuisse causam sentio, cur per eadem tempora gravissimorum criminum reus L. Cotta, P. Africano acculante condemnationem effugeret. qua in questione antiqui pudoris reliquæ ita cum improbitate recenti certaverunt, ut quum insontem pronuciare contarentur iudices, fontem eripere cuperent, septies ampliatum, octavo iudicio absolutus sit reus. Id factum & si-
milis,

milia, quum uno hoc colore defendantur, quo homines videlicet sapientissimi committere noluerint, ut accusatoris potentia dignitatisque tribuisse quidquam viderentur, manifestum est tam malam exculpationem, non nisi meliorum inopia placuisse. Nam si leges exercenda non sunt, cur sancuntur, aut præstat accusandi munus, in quo præ aliis gravitas & sanctitas & cum constantia fides requiritur, ademptum principibus viris, ad odia cupiditatisque sordidorum hominum demittere.

XXXVII. Nempe aliud & illis temporibus, & proximis, iudicium civitatis Romanæ principum fuit: quum nec paulo ante M. Cato, neque aliquanto post M. Seaurus, deforme aut fastigio suo indignum ducerent, ut defensionem innocentium civium, ita accusationes improborum suscipere. Interpretentur ut volent, qui artibus quibuscumque favorem bene queri putant; certe quemadmodum ferendi non sunt qui temere periculum cuiuslibet creant: ita pereuntis reipublicæ minime fallax indicium est, si vile opus, & hominibus honestis inconveniens habeatur, pro bonis civibus adversum malos mores præliari.

Val. Max. 8. r.
Cic. pro Mu-
rona cap. 28.

Olim summi
viri accusatio-
nes suscipie-
bant impro-
borum civium:
Tacit. 3. 66.

JOH. FREINSHEM II

S U P P L E M E N T U M

Libri LV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

PUBLIO Cornelio Nasica, cui cognomen Serapioni fuit, ab irridente Cu-
ratio tribuno plebis impositum, & D. Junio Bruto Consulibus delectum
habentibus in conspectu tyrorum, res saluberrimi exempli facta est: nam
C. Marius accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispa-
nia deseruisset: damnatusque sub furca, duæ virgis æsus est, & sesterio munus ve-
nit. Tribuni plebis quia non impetrarant, ut sibi denos, quos vellent, milites ex-
imere liceret, Consules duci iusserunt. Junius Brutus Consul in Hispania, iis, qui
sub Viriæho militaverant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M.
Popillius à Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam fieri censue-
rat, cum exercitu suus fugatusque. C. Hostilio Mancino Consule sacrificante, pul-
li ex cavea evolverunt. conscendenti deinde in navim ut in Hispaniam proficisce-
retur, accidit audiri, Mane, mane Mancine: quæ auspiciatristia fuisse, eventum pro-
batum est. Pictus enim à Numantinis & castris exutus, quum spes nulla servandi
exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus ve-
tuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant.
D. Junius Lustianiam, triginta urbium expugnationibus, usque ad Oceanum
& Oceanum, perdomuit: & quum fluvium Oblivionem transire nollent

Tit. Liv. Tom. V,

H

*milles, ereptum signis. ro signum ipse transtulit, & sic ut transgrederebantur per-
fussit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto,
qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est: corruptis me-
dicis, qui ipsum calculi dolore consumi, ad populum mentiti, dum fecant,
occiderunt.*

Appianus.
Hispanicis.

Urb. cond.
ann. 615.
Liv. Epitom.
Frontin. Stra-
tagem. 4. 1.
Liv. Epitom.
Defensor sub
furca cæsus,
venit.

Tribunorum
plebis conten-
tium cum Con-
sulibus.

Cic. de Legib.
3.
Liv. Epitom.

Plinius 7. 44.
Cicero.

Nafica Con-
sulibus conten-
tia & voc
memorabilis.
Val. Max. 3.
7. 3.

Val. Max. 9. 34.
Plin. 7. 32 &
33.
Cicero Bruto
cap. 22.

I. **A** BROGATA Numantini fœderis mentione, quum ulterius bellari Patri-
bus placuisset, acrior diligentia præparandi quæ ad bellum pertinerent,
duo magna, sed dissimilis valde exempli documenta præperit, quum altero non
minus everti Urbana disciplina, quam altera stabili militari videretur. P. Scipione Nafica, D. Junio Bruto Cons. detectum habentibus, in conspectu tyronum,
C. Matienius sub furca diu virgis cæsus est, deinde sestertio nummo venit. Iussu
Tribunorum plebis id factum, apud quos accusatus fuerat Matienius, quod exer-
citum in Hispania deseruisset. Ob hanc tam salubrem severitatem quum in ore
omnium tribani essent, iniquissimis adversum Consules contentionibus, prioris
facti gloriam turpavere.

II. Volebant à necessitate delectus eximere denos singuli, quos delegissent. ne-
que ignavius Consules renitebantur, quam tertium decimum ante annum eadem
postulanti collegio Tribunorum L. Lucullus, A. Posthumus restiterant. At il-
lius certaminis mitior eventus fuit: hic ad novi & ad eum usque diem inusitati
exempli fœditatem Tribunitia processit improbas. Quum enim constantiam
optimorum Consulum homines importunitissimi precibus minisque diu frustra
versavissent; ad extremum, incitante ceteros C. Curatio, qui ex sordidissi-
ma origine, ad Tribunatum plebis pervenerat, Consulem utrumque duci in car-
cerem iussere. Dolebant non boni modo, sed etiam vulgo jam plerique tanto
summi imperii dedecore. sed neque resisti sacrosanctæ potestati poterat, neque
ex collegio quisquam, ut intercederet, exorari. ea omnibus in pravi consilii ob-
stinatione erat consensus. At Nafica Brutusque, ut fama & virtute tantorum
virorum dignum erat, pati quidlibet, quam cedere Tribunitiis furoribus in
caussa honestissima maluerunt.

III. Neque minori deinceps fiducia Tribunorum aliis actionibus repugnave-
re. quâ in re Nafica Consulis nobilitata vox est, ingentis animi constantique
invictæ plenissima. Productos in concionem Consules C. Curiatius, *referre ad
Senatum* jubebat, *ut adversus invalescentem annonæ caritatem frumenti emen-
dicans legati decernerentur.* Ibi Nafica docere populum orlus parum probabi-
le illud institutum esse, quum interpellaretur, maxima fiducia, *tacete*, inquit,
Quirites, nam ego quid conducat reipublicæ rectius quam vos intelligo. His audi-
tis, tamquam venti posuissent, concitatum istud populi murmur contuit,
Consulisque oratio non modo eum silentio, sed etiam eum approbatione audita
est. In hoc Consulatū Serapionis ei cognomen ab irridendo Curatio impostum,
deinceps habuit. Erat enim Serapioni cuidam vilissimo homini, quippe Suario
negotiatori, vultu similis: quum genere nobilissimos, virtute optimos, di-
gnitate clarissimos æquaret.

IV. Non omitam referre iudicium cædis, quod his temporibus actum est:
quum tanti hoc Senatus fecisset, ut Consulibus mandandum existimaret. In Scan-

tia: sylva noti quidam homines interfecti fuerunt: infimulabaturque familia; quidam etiam liberi, societatis ejus; quæ pecuarias de Censoribus proximis redemerat. Contra hos quum aculeatores auditi essent; deinde C. Lælius pro publicanis accurate dixisset, ampliata à Consulibus res est. paucos post dies, quum idem dixisset, etiam melius elegantiusque itidem ampliatur. Ibi deducenibus cum sociis, orantibusque *ne defatigaretur*, C. Lælius, ut erat eximie probitatis, dixisse fertur, *sibi in causa illorum neque diligentiam neque fidem defuisse: ceterum existimare, causam illam à Ser. Galba, quod is acrior in dicendo fortiorque esset, defendi melius posse*. Sic auctore Lælio causæ patrocinium ad Galbam delatum. atque is tanta vi tantaque gravitate dixisse dicitur, ut nulla fere pars orationis sine clamoribus & plausu prætermitteretur. omnibusque approbanti-bus instituta quæstione societatem illa dies illaque actio abolveret.

C. Lælius
clientes suos
ad Ser. Galbam
meliozem ora-
torem remis-
sit.

V. Hæc domi gesta. At delectu interim actio, D. Brutus cui ulterior Hispania obvenerat (in citiore prorogatum Imperium M. Popillio erat) in provin-
ciam proficiscitur. Duas maxime res Senatus ei mandaverat, unam *ut eos qui sub Viriatho militassent, atque à Q. Cæpione accepti in deditionem essent, certis in sedibus collocaret*. alteram, *ut quod in Lusitania nondum pacatum esset, armis reducere ad quietem studeret*. Igitur quum dedititiis agrum jam urbisque locum à decessore suo adsignatum reperisset, condendi oppidi auctor adjutorque fuit opportuno situ, tribus à mari passuum millibus. Valentia id oppidum ap-
pellatum. In hoc opere quum pars magna ejus anni circumacta esset, deinde la-
trorum globos persequi instituit, qui locis istis passim grassabantur. Nam quia ex similibus initis magna potentia Viriathi, magnamque nomen fuerat; plures illius exemplo incitati, parem sibi fortunam haud operosa rudibus animis im-
probitate spei augerabantur.

Appianus.
Hispanicis.

D. Brutus Va-
lentiam in
Hispania con-
dit.
Liv. Epitom.
Plin. 3. 3.
Liv. Epitom.
Appian.

VI. Hi quidquid agrorum Tagum inter & Oblivionis flumen, Durium iti-
dem ac Bætin comprehensum est, solita genti pernecitate pervagantes, curam
injiciebant Consuli, qua potissimum via incertum hostem & nusquam facientem
copiam sui opprimeret. Velocissimos homines citato exercitu inlequi, difficile
erat: insequentem non consequi, ignominiosum. ne in ipsa quidem victoria quid-
quam aut laudis aut fructus futurum apparebat. Rectius visum civitates, unde
orti latrones dicerentur, bello aggredi.

Latrocinia
ompi-scere
necesse.

VII. Sic & ultionem sumi à meritis, & expleri militum præda posse: neque
defuturos latrones, quin ad ferendam suæ quisque patriæ opem spargerentur. Sic
in proxima quæque incendium belli inferenti, primo acriter ab indigenis resisti
cepit, non viris modo, sed etiam mulieribus, impigre pro defensione rerum
suarum arma capientibus, quarum quum diversis locis interfectæ plurimæ essent,
nullius aut lachrymas aut etiam vocem vulneribus ac morte elici potuisset, tradi-
tum est. Sed certamine frustra tentato, quum vinci se multitudine viderent, in mon-
tes cum rebus quas auferre potuerant refugerunt. inde ut subversionem oppidorum
suorum anteverterent, missis ad Consulem oratoribus, *veniam delicto petivere*. con-
cessit eam Brutus, & parte facultatum multatos in suas quemque sedes dimisit.

Strab. lib. 3.
Appian.
Mulierum t u-
lnerarum for-
titudine.

VIII. Jam etiam ad Numantiam certabatur, quod bellum M. Popillius pro-
consule, cognita Senatus voluntate resumpserat. Ibi quum ad oppidum copias
adduxisset, lentæ primum obsidionis species fuit: quum procul saluta ferocia Nu-

Popillius ad
Numantiam
male rem ge-
sit.

I iv. Epirom.
Frontin. Strab.
Ug. 3. 17.

manentini non ut antea consueverant, ingredienti fines occurrissent: ne pro muris quidem exercitu, adeo metum simulabant, opposito. Hoc ita constanter per aliquam multos dies factum, ut Proconsuli jam fides fieret, domitam malis & desperatione virtutem hostium esse. ideoque eo profectus est fiducia, ut etiam scalas admoveere mœnibus auderet. neque tamen illum adhuc omnis providentia deseruerat, quin dolum latere suspicaretur, quia ne tum quidem ad tuenda mœnia excitari Numantinos animadvertebat. Signum itaque receptui dari iussit: cui dum à spe occupanda urbis legniter miles parer, neque etiam servatis ordinibus recedere tam expeditum est, erumpunt in aversos & à scalis descendentes Numantini, magnaque strage edita totum exercitum fundunt fugantque.

Prodigia.
Urs. cond.
ann. 416.
Liv. Epirom.
Julius Obseq.
Liv. Epirom.
Val. Maxim.
3. 6.
Jul. Obseq.

IX. Huius cladis fama nunciisque percussam civitatem terruerunt & prodigiorum minæ, vix ullo anno crebriorum, quam qui M. Aemilium Lepidum, C. Hostilium Mancinum Consules habuit. Nam & Lanuvii, quum ibi Consules ex more auspicerentur, pulli è cavea in sylvam Laurentinam evolarunt: quæstisque non comparuere. Præneste fax ardens conspecta in cœlo erat, & sereno tonuerat. Lacus Fucinus per millia passuum quinque, caussis non apparentibus, in omnem partem exundavit. in Græcostasi & comitio sanguine fluxit. Exquilis equuleus cum quinque pedibus natus: multa Urbis loca fulmine percussa fuere.

C. Mancinus
malis omni-
bus contra
Numantinos
profectus nec
eventus me-
iores habet.
Orosius 5. 4.
Jul. Obseq.
De his D. Au-
gust. de civit.
Dii 3. 25.
Val. Maxim.
Auct. de Vir.
illust. cap. 59.
Liv. Epirom.
Val. Max.
Jul. Obseq.
Liv. Epirom.
Orosius 5. 5.
Auct. de Vir.
illust.

X. Atrocis visum, quod M. Claudius prætor, qui in provinciam iturus Terracine navem conscenderat, nave fulmine icta, conflagravit. His terroribus exarspicum responso procuratoris C. Hostilium Mancinum, cui bellum Numantinum venerat, per Latium & Etruriam in Ligures profectus est, ut à portu Herculis Monœci in Hispaniam navigaret. Sed consilium mutare coegit ominosa vocis ex improvviso audita terribilis religio: his ipsis verbis auctore non conspectu resonantibus, *mane Mancine*. Itaque nave quam conscenderat, relicta, Genuam ivit, ut inde solveret. Ibi repertum in mari serpencem ferunt, interque manus comprehendentium effugisse. Tristissimorum eventuum hæc signa fuisse, tum quoque creditum: sed indubitanter post res auspicio ductuque Mancini parum prospere gestas. Quamquam enim acceptum à M. Popillio exercitum, priusquam disciplina corrigeretur, haudquaquam parem hosti ferocissimo ratus, in castris, quæ & paulo ante fugientes texerant, continere studuisset; tamen quia propinqua oppido castra erant, vitari nequibat, quin sæpius aliqua parte copiarum configendum necessario esset. quibus præliis plerisque omnibus Numantina res superior, Consulem exercitumque Romanum haud magis præsentibus damnis, quam in futurum desperatione fatigabat.

Appian.
Hispan.
Græc. c. 8.

Lex Cassi
Tabellaria.
Cic. de Legib.
3. 16.
Cic. Lælio
cap. 12.

XI. Interea non minoribus animis, quanquam civili & incruento certamine, in Urbe depugnatum. L. Cassius Tribunus plebis legem promulgaverat, ut exemplo legis Gabinia, quæ biennio ante lata de comitiis erat, etiam in iudiciis suffragia per tabellam ferrentur. Jam Gabinia lex potentioribus displicuerat, quorum in suffragiis moderandis regnum encruebat. Nunc si idem in iudiciis fieret, plane in ordinem redigi, nihil magnopere pro infimis quibusque valituros haud obscure indignabantur. Itaque M. Aemilius Consul, clara temporibus illis eloquentia, contrariis actionibus, vindicare jus antiquum conatus, inimicitarum cum Cassio femina causæque inde collegit; sive dudum contractas acrius irritavit.

Cic. Bruto
cap. 21.

XII. Neque absonum vero est, quum à L. Cassio accusatum esse constet, ab illa causa profectis odiis iudicium rarissimi criminis conflatum ipsi fuisse. Nam in agro *Alsi. nisi villam habere dicebatur, nimis in sublime editam.* Hoc in magnam invidiam accusator rapuit, *non villam ibi, sed avcem ab homine libertatis æquam in me patiente struam esse dicitans.* Neque aliud causæ video, cur gravi multa populi iudicio adfectus sit eo tempore, quo jam sæpe atrociora crimina impunita manebant, quam quia dolorem suum populus, iisdem suffragiis, quorum impugnari libertas videbatur, cupide vindicavit. Sed præter Consulem resistebat adhuc tabellariæ legi M. Antius Briso tanto potentior adversarius, quod ipse quoque Tribunus plebis, actionibus Cassii iure sacrosanctæ potestatis intercedere poterat. Cæterum hic ad extremum non perstitit, auctoritate P. Scipionis Africani de sententia deductus (sic enim creditum fuit) quo facto lex perlatæ est.

Cassius Aimi-
linum accusat
ob villam al-
tius adifica-
tam
Val. Max. 8.3.

Cic. Bruto.
Cic. de Legib.
Florus 2. 18.
Plutarch.
Gracchi cap
17.

XIII. Interea C. Hostilius Mancinus assiduus velitationibus omnia nequidquam expertus, quum perpetuo superiores Numantini essent, tardio assiduorum cladum subactis relinquere castra noctu decrevit: ut longius abductum à conspectu hostium militem, qui jam nec vocem viri Numantini, nec oculos ferre poterat, quiete & securitate ad recipiendum animam data confirmaret. Eo consilio per tenebras educto castris exercitu solitudinem petit, locumque ubi Fulvius Nobilior castra nuper habuerat. Hanc profectionem Numantinis casus prodidit, velut ad firmandam prodigiorum fidem querente viam fortuna. Tempus erat anni, per quod more Numantino puellæ nobiles elocabantur. Ambibant unius formosæ nuptias duo, genere ac virtute pares. eos ut contentionibus, se molestia exsolveret virginis pater, *cum sibi generum fure dixit, qui dextram hostis prior tenuisset.* Nam dextras hostium amputare, diisque dedicare iis regionibus solitum. Geminato instinctu accensi juvenes, quum hinc amoris, inde virtutis æmulatione faces admoveret, ocyus arma capiunt, & silentio versus castra Romana procedunt, deinde, postquam in via occurrit nemo, propius subinde propiusque sgressi, solitudinem in castris esse vident: mirabundique, rem ad suos referre statuant.

Mancini fuga
à Numantia
mors calu de-
tegitur.

Auctor. de
Vir. illust.
Appian.
Auctor de
Vir. illust.

Strab. lib. 3.
Auct. de Vir.
illust.

XIV. Numantini, quod reserat, fugere profecto Romanos arbitrati, sine mora coacti, ad millia hominum quatuor, sequi abeuntes cœpere. Tanta enim in his virtus, tantusque hostium ex præteritarum rerum recordatione contemptus inerat, ut hac tam parva manu Consulem Romanum triginta millia milium ducentem adoriri nihil contarentur. Et castra quidem à suis deserta obiter occuparunt. cæterum fugientium agmen Numantini adsequuti, consistere quum cœgissent, trepidantes & consilii incertos adorti, quum proximos quosque, cæteris haudquaquam subvenientibus, circumvenirent, magnum numerum occiderunt: peritæque locorum adjuti, licet multis partibus pauciores essent, totum exercitum ita concluderunt, ut orta die nullam spem effugii, sed aspera & invia alibi loca, alibi his formidabiliores Numantinorum cuneos ostendente: victus ultima desperatione Consul (nec enim servandi exercitus alia ulla ratio apparebat) in leges hostium fœdera ferire cogeretur. Hoc enim ipsi, quum ad internecionem infelicis exercitus sævire liceret, maluerunt.

Numantini
insequentes
in summas
angustias re-
dignant ho-
stem.
Plutarch.
Florus.
Epitom. liv.
Appian.
Plutarch.
Orosius. 3.4.
Liv. Epitom.
Auct. de Vir.
illust.
Orosius.
Florus.
Plutarch.
Velleius. 2.2.
Auctor. de
Vir. illust.
Appian.
Audiain. 3. p.
Appian.

XV. De conditionibus quum per alios tractaret Mancinus, negarunt Nu-

Diod. ap. Val.
Cic. de Ha-
stul. resp. cap.
20.
Mancinus per
Tib. Gracchū
pacem facit
cum Numan-
tinis .

mantini, nisi Tib. Graccho fidem habituros. nam patris Tiberii magnam in Hispania famam & bellum fortiter gestum, & pax Celtiberiæ data effecerat: ipsius etiam juvenis clarum virtute & probitate nomen erat. accedebat ex magistratu auctoritas, nam in eum annum Quæstor creatus, Numantinam militiam & Consulem Mancinum forte acceperat. Gracchus igitur ad hostes profectus, quum in præsentia nihil obtineri melius posset; pepigit, ut *aquis legibus populo Romano Numantinoque sœdus ac amicitia esset.* quo facto quum haud obscurè viginti millia civium Romanorum, præter lixas & extraordinarios conservasset; non dubitabat, quin illa opera sibi non modo nulli detrimento, sed etiam laudi gratiæque futura esset.

Cl. Gnædige-
rius apud Pri-
scianū lib. 7.
Appian.
Valer. Max.
apud Agel. 8.
Florus.
Plutarch.
Iuxta juriscon-
sultū .

XVI. Qua spe postea falsus, ad civitatem seditionibus agitandam in Tribuna- tu preceps ferri cepit, ut suis locis exponetur. Tunc autem quum inter feren- das conditiones commemoratum à Numantinis esset, *quod sœdus Pompejanum sibi servatum non foret; eo se parem huius quoque negotii eventum metuere:* convenit ut Consul iurjurando, Quæstor & cæterorum honestissimus quisque: *sponsione se adstringerent, mansura quæ pepigissent.* Ita Numantini, dimissis Romanis, castra diripuerunt. in qua quia tabulas, Tiberius reliquerat, quæ rationes Quæsturæ continebant, cum tribus aut quatuor familiarium Numantiam rediit, reddi sibi eas rogans, ut *adversus inimicorum calumnias, uti hoc integritatis suæ testimo- nio posset.* Numantini comiter exceptum, atque in urbem suam invitatum, re- stituitis tabulis, *sumere præterea iusserunt de præda, quidquid optavisset.* ille tan- tummodo thure, quo ad sacra publica utebatur, recepto, ad consulem rediit. quem licet illa calamitate miserrime percussum depressumque, non ideo minori honore atque pietate prosequeretur.

Romæ indi-
gnatio oritur
ob pacem Nu-
mantinam .

XVII. Ab hoc in Urbem quum venisset, totum istud negotium avertis auri- bus acceptum est: indignantium, *co decideret virtutem famamque civitatis, ut post tot annorum bella, par demum, etiam sancitæ per sœderis religionem confes- sione, Romæ Numantia iudicaretur.* Neque crebrior per eos dies sermo apud iratos erat, quam Caudini sœderis penum in his esse renovandam, qui sœ- deris illius infamiam retulissent. At parentes propinque eorum, qui in exerci- tu erant, quod Tiberio se debere salutem suorum intelligebant, de consule qui- dem dedendo non dissenserunt: Tiberio parci volebant; huiusque in gratiam, cæ- teros etiam, qui in pari causa esse videbantur, eripere tendebant.

Mancinus ex
Hispania re-
vocatur .
Appian.
Diod. apud
Euseb. Ursin.

XVIII. Cæterum Senatui placuit, *exemplo ad causam dicendam ex Hispa- nia Mancinum revocari; collegamque ejus M. Aemilium cum imperio ad exerci- tum proficisci.* Mancinum decedentem etiam Numantinorum legati sunt sequen- ti. His *extra Urbem manere iussis, ne recepti pacis approbatæ hoc argumentum facerent: munera nihilominus missa; ut ipse maneret, componi, quod con- troversum esset, posse.*

Mancini ora-
tio in Senatu.

XIX. Die Senatus, Mancinus multa de necessitate passorum præfatus, quan- do ita diis, inquit, immortalibus placuit, ut hæc sola tantam civium Romano- rum multitudinem servandi ratio superesset; eadem mihi iusta piæque videri debuit. Tringenta hominum millibus hinc armis bellum, inde locorum iniquitate clausis, suprema dies aderat, si fastidire perrexissim sœdera, quæ tali in sorte ul- tro ambienda videbantur. Viderint quibus parentes, liberos, propinquos servavi,

quid de hoc consilio iudicaturi sint, per quod effectum est, ne ingens pars civitatis laeta & gaudio emergeretur. Neque tamen magna iactura salus exercitus constitit. nihil amissum est eorum, quae ante me Consulem in Hispania tenuisset.

XX. Vos autem oro quaeque, Patres Conscripti, quum de hoc facto deliberabitis, ne praesentem potius animorum habitum, postquam metus omnis decessit: quam illius temporis faciem, quum periculorum & terroris plena omnia erant, in consilio habetis: neque potius quae facta maluissetis, quam quae potuerint fieri cogitetis. Neminem equidem lacesso, quod & à moribus meis, & ab hoc tempore meo alienissimum est: sed quis ignorat quanta superiorum Consulium culpa nostras legiones ignavia, quantus disciplinae contemptus inceperit. Quam ego ignaviam quotidianis velitationibus corrigere, animumque confirmare conatus, quum in me nihil desiderari passus essem, frustra fui, quod neque pudore iam poterant, neque periculi magnitudine excitari. & rebus perditis licentiosius à me flagitabant, ut quia nihil esset melius, ad eandem pacem descenderem, quam ante me Pompejus impare pepigisset; cuiusque non servata, vindictam irata numina exigerent.

Culpam
exercitus
ignaviam
confert.

XXI. Et profecto si verum amamus, minus est mirandum, si in bello parum certe aequitatis, acerbiores paulo eventus fuerunt. Diis enim, diis, inquam, prodeuntibus discesum nostrum, quod calamitatis omnis causa fuit, senserunt Numantini. Quid enim tam incredibile, quam duos omnino viros id noctis ad castra nostra succedere ausos? deinde amor, amulatio, accedens à patre amara stimulus, & haec omnia in id temporis momentum concurrentia; quid aliud quam voluntatem consiliumque deorum arguunt.

tem in vin-
dictam deo-
rum ob pacem
priorem non
servatam.

Orosius. 5.9.

XXII. Atque utinam illorum aut credidisset auspiciis, aut voce revocantion parvissem! Quamquam si recte rem putamus, proficisci me & adesse rebus istis oportuit; ut si necessum sit, in meum caput, quidquid tempestatis inde impenderet, salvo exercitu recideret. Sane patrum nostrorum memoria, quum florentissimis populi Romani copiis alienissimo tempore perditis Varro Consul in Urbem solus reuertisset, gratia sunt ei ab Senatu acta, quod de Republica non desperasset, quam prope desperationem sua temeritate adegerat. Mihi servato exercitu venia facti suffecerit: quamquam & istam si quorundam negavit severitas, dum mea opera viginti alios civium Romanorum illa salva vobis esse meminere, laetus ac ludens quam dederitis sorte defungar.

Cum Varrone
sic comparat.

XXIII. Numantini deinde acciti, hunc in modum verba fecerunt: Quid hoc tempore de nobis iudicetis, Patres Conscripti, hostiumne an amicorum numero habeamur, Urbe prohibiti, muneribus adfecti dubitamus. at illud nequaquam nobis ambiguum est, quocumque apud vos numero simus, post pacem cum Tib. Graccho in tam semper amicorum & animos habuisse, & praestitisse opera, Vestris imperatoribus non solum annonam & milites ex formula, sed etiam & hoc saepius supra numerum, & alia quae non erant foederibus expressa, ultro dedimus. Etiam his sedecim annis, ex quo Segidensum negotio impliciti, arma non contra vos, sed pro pace vestra cepimus, neque acerbi implacabilesque hostes fuimus: & simul atque spes aliqua pacis ostensa nobis est, pecuniam, vestem, commutatum, & quicquid iungere ducibus vestris placuit, praebuimus.

Numantino-
rum Oratio in
Senatu.

XXIV. Pro his meritis aliud fere nihil quam contumelias iniuriasque experti, quatenus

De iniuriis
quatenus

quam earum rerum pigeret puleretque, modum quem facere auctores illarum no-
luerant, in armis querere coacti sumus: quod ultimum mortalitati beneficium na-
tura dedit, uti ubi consumpta spes omnis est, desperatione animentur, quicumque
asperiora sibi imponi putant, quam mortem non timenti ferre necessum est. Quid
jam commemorem quoties Consulibus vestris fœdera nobiscum illa, deinde rupta
sint: quia tanto pacis desiderio tenebamur: ut prudentes plerumque scientesque sal-
leremur, & toties experta fraude ad cautionem fugeremus eruditi. Antea quoque
non semel decepti, tamen Q. Pompejo habuimus fidem: quæ si apud illum aliqua
esset, neque postea venisset in periculum exercitus vester; neque in præsentia nos
laboraremus.

Eventum ad
deorum con-
siliū refer-
rant.

XXV. Nisi forte diis immortalibus ita visum est, ut clavo documento minime
sibi placere violata temere pacta ostenderent, quo & nos ad feriendum fœdus calli-
diores ab experimento essemus; & vos ad illud deinceps servandum, non ius tan-
tum, sedque, sed etiam pudor obligaret. A maioribus natuque accepimus, qua-
bus maxime rebus populum Romanum excellere, virtute ac iustitia, ab altero ha-
bere, ut bello superari nequeat; ab altero, ut nolitis beneficio vinci. Quem serva-
re aut perdere vestrum exercitum in manu nostra esset, quod humanius erat feci-
mus, ut dimitteremus incolumem.

Postremo pec-
cos adhibent.

XXVI. Pro hoc merito, ut jam pristina fœderum sponsiones sileant, nostro ju-
re pacem amicitiamque postulare poteramus: sed malemus precibus agere, vos-
que per jurata toties numina, per ipsos illos tam certos ultores perjurii deos, per
liberos, propinquos, civis denique vestros, qui nostro beneficio lucem hanc vi-
dent, obtestamur: ne perditum excisumque eatis civitatem, cujus ea in populum
Romanum reverentia, is animus est, ut ne tot quidem annorum injuriis bellique tam
acris quam iniqui cladibus, ad vindictam rapiendam occasionem potuerit commo-
veri. Si fas gentium respicitis; fœdus est, quod pepigimus: si religionem nomi-
num, dii sunt per quos juratum est, non debemus timere, ne factam pacem serva-
re nolitis, quam, si res adhuc integra foret, ita & meritis & mereri cupientibus
prestare debuissetis. At Senatus, quodlibet pretio pacem tam indecoram bene
abrumpi credens, censuit, ut quamprimum novi Consules magistratum inivissent,
de fœdere rescindendo, & auctoribus ejus populo Numantino dedendis referretur.
Dum hæc in Urbe fiunt, M. Aimiilius Consul accepto exercitu, quietem ut in-
fructuosam aspernatus, belli causas adversum Vaccæos querere instituit, quia
Numantinos sua virtute, & incerta adhuc Senatus voluntas ab injuria protegebat.

Florus 2.18.
Velleius 2.9.
Diodorus 2.9.
Appian.
Eutropius:
Auct. de Vir.
Illust.
Plutarch.
Græchis, c.9.
Appian.
Aimiilius
Vaccæis in-
ferre bellum
prohibetur:

XXVII. Criminatus igitur comæatu jurasse Numantinum hostem, agrum
eorum populatur, urbem Pallantiam, locis illis maximam, obsideri: vocato in
communione belli D. Bruto, quocum adfinitatem contraxerat, ulterioris His-
paniæ proconsule. Jamque copias illi conjunxerant, quum ab Senatu legati
Cinna Cæciliusque venerunt, prolatoque Senatusconsulto quo bellum inferre Cons-
ul Vaccæis vetabatur, ingratisimum molestissimumque Senatui facturum videri
dixere, si tot in Hispania incommode acceptis, novum insuper bellum cum Vac-
cæorum ferocissima gente conciret.

Nep. Hist. Se-
natu legatis.

XXVIII. Aimiilius multa in re præsentia facilia apparere, quæ absentibus ar-
dua videantur dicitans, minime se dubitare respondit, quin consilia sua proba-
tori Patres forent, quamprimum ceptum jam à duobus imperatoribus bellum mili-

etque & frumentum & pecuniam à Vaccis Numantiam missa accepissent: præ-
sertim quia revocatis exercitibus, universa Hispania, tanquam in confesso Ro-
manorum metu, rebellatura viderentur. Cum hoc responso irritos Senatus lega-
tos remisit datis literis, quibus eadem illa perscribebantur. Gravius hæc ab
Senatu accepta: quod inter alias difficultates publicas, etiam in vicina Sicilia
servile bellum se commoverat: Prætorque Manilius victus à fugitivis, castris-
que exutus, non modo detrimento republicam, sed magis etiam pudore ad-
fecisse videbatur.

XXXIX. Unus D. Brutus rerum clarissime gestarum nunciis spes animosque
civitatis recreabat. Quippe maximam Hispaniarum partem pervagatus, urbi-
bus triginta in potestatem redactis, Celticos Lusitanosque ad Oceanum & Oc-
ceani usque perdomuerat. Maximo insigne habitum, quod Oblivionis flumen
vix auditum antea, primus Romanorum cum exercitu transiit. Formidabilem
illum amnem militibus superstitio, quod inferni fluvii nomen referret fecerat;
transgredique non secus atque certissimi exitii limen verebantur: quum Brutus
signo è manu signiferi rapto, Jam, inquit, hoc signum & vester Imperator trans
flumen erunt: vos, quid facturos sitis, videritis. atque cum dicto transiens, non ul-
tra reculare obsequium sinente pudore, universos transduxit.

XXX. Neque præterceatur utilis vitæ admonitio: quam etiam ad res geren-
das opportunum sit mentem bonis artibus excoluisse. quæ disciplina quanto in
unaquaque natione latius diffundi potest; inepta superstitio, & per vanam cre-
dulitatem objecta negotiis impedimenta minuantur. Quis enim hodie non rideat
inanem tor millium metum, fortissimum exercitum ferocissimarumque
gentium domicorem, uniis non maximamnis ne fluctus quidem aut vortices,
sed solum nomen atque nudam appellationem horruisse. Scilicet evenit rudibus
hominum animis, quod in belluarum quarundam natura miramur; quæ quum
inani robore polleant, nullaque vi sint superabiles, contemptissimorum ani-
maleulorum terrore coërescentur. Leo quæ formidare dicatur, vix dignum tela-
tu est: elephas armatas acies obtinere solitus, ad conspectum muris, aut
grunnitum suis expavescit.

XXXI. Quibus haud dissimilis eorum exercituum pusillanimitas fuit, qui per
ignorantiam ad res innocuas exterriti, robur veris periculis indomitum, inani-
bus terrorelementis evilesce passi sunt: qualia classem Atheniensium sub Nicia,
Macedonicum exercitum sub Persæ pestum dedere: idemque periculum sub ea
tempora, quæ nunc describimus ad Numantiam exercitibus Romanis fuit, do-
nec à Scipione vates & arifoli à castris amandarentur. Atqui his malis cæterisque
plerisque certa sunt à sapientie studiis & rerum gestarum scriptoribus remedia.
nam & illa mentem cognitione veri munitam vanis terroribus liberant, & isti
paucorum experimentis animos omnium ad incommoda paria vitanda instruunt.

XXXII. Sed ad rerum ordinem redeamus. Brutus Oblivionis fluvio superato,
transiit & Minium amnem, ultra quem Bracari colunt; qui omnium Lusitanie
fluminum maximus esse creditur; ut barbarorum audaciam castigaret, & isti
paucorum experimentis animos omnium ad incommoda paria vitanda instruunt.
XXXII. Sed ad rerum ordinem redeamus. Brutus Oblivionis fluvio superato,
transiit & Minium amnem, ultra quem Bracari colunt; qui omnium Lusitanie
fluminum maximus esse creditur; ut barbarorum audaciam castigaret, & isti
paucorum experimentis animos omnium ad incommoda paria vitanda instruunt.

non fugæ, non ejulatus inter dura memores, sed uno metu servitutis, quam

Florus 3. 19.
Vellejus 2. 1.
Liv. Epitom.
Florus. 2. 17.
Vellejus.
Appian.
Hispan.
Plutarch.
Cæsar. Rom.
cap. 34.
Florus.
Liv. Epitom.
D. Brutus
Oblivionis
flumen trans-
sit.
Digressumcu-
li, de utilitate
audiorum in
rebus ge-
sendis.

Magni exerci-
tus vanis ter-
roribus per-
fundari.
Plin. lib. 8. 16.
Plin. 8. 22.
Fieri nosh. ad
Curtium 4. 21.
2.
Strab. lib. 3.
Appianus.
Hispan.
Plinius 5. 27.
Strab. lib. 3.
Appian.

Femina bel-
latrix.

Srrab.
Appian.

adeo tristiores morte iudicabant, ut capti seque & liberos interficerent, hoc solo plaente ipsis genere manumissionis. Venere tamen in deditionem aliquot urbes, & inter ceteras insignis Talabriga neque diutius in fide mansere, quam praesentis exercitus terror exigeret, digresso illo, iterum ad priora consilia revoluti.

Talabricenses
oratores ad
Brutum mit-
tunt.

XXXIII. Ea defectio retraxit Brutum, suntque de integro domitæ, quæ jugum excusserant elivitates. Hæc suorum fortuna Talabricenses coëgit, ut iterum oratores humillimis cum precibus mitterent, omnia facere paratos, quæ imperaturus esset. Sciebant præ aliis iratum infensumque sibi Romanum esse, quod sapius petitam acceptamque fidem, ludibrio contemptuique habuerant.

Is acriter ca-
rigatus in fi-
dem recipit.

XXXIV. Brutus captivos persequasque & arma omnia tradere: deinde, cum uxoribus liberisque oppido excedere iussit. quod ubi ab hominibus extrema necessitate subactis obedienter factum est, armato milite circumfusus acriter increpuit, quoties mutassent fidem, ad quot bella se coëgissent enumerans. additis deinde conviciis multis quum ad ultimos metus adduxisset; subiecit nihilominus se potius in eos pro moris Romani lenitate, quam ipsorum debito consulturum. equis deinde, & quod in publico frumenti pecuniæque & rerum aliarum fuerat, ademptis, oppidum ipsis incolendum præter omnem expectationem reddidit. Hæc prius à Bruto gesta, quam cum M. Aimilio in Vaccæos irrumperet, existimavi: nam interdum in scriptorum incuria aut pugna difficillimum fit, suis quæque gesta temporibus reddere.

Diod. apud
Fulv. Urin.
Diodorus Jo-
nathanem oc-
cidit.

XXXV. Quum tanti per Europam ubique motus essent, haud levioze tumultu concussa Orientis Regna intremuerunt. quas ob res frequentes in Urbem legationes ex Asia, & à Diodoro ex Syria venire, qui Regnum illud recens occupaverat. Quippe Demetrio Nicatore, ut supra memoravimus, à Parthis capto, quum uxor ejus Cleopatra sexu, frater Antiochus annis & inopia invalidi, parum adferre prædii rebus adstrictis possent, Diodotus animum adijcere cepit, ad Regnum Syriæ, puero Rege interfecto, sibi comparandum. In eo consilio quum adversaturum sibi Jonathanem Judæum intelligeret, fallacibus promissis Ptolemaida evocatum vineit, deinde occidit.

Mox Antio-
chum pu-
erum Syriæ
Regem.
Joseph. 13. 10.
Macchab. 1. 2.
Sulpic. Sever.
Liv. Epitom.
Justin. 16. 1.
Liv. Epitom.
Joseph.

XXXVI. Neque multo post Antiochum Regem, puerum decennem opera medicorum interficit, qui ad populum valetudine Regis anxium, calculi dolore consumi cum fingentes; dum secant, interemerunt. Diodotus amicis circum præsidia militum dimissis, homines de præsentis tantum utilitate sollicitos precibus & promissis prenare instituit. neque decora in speciem argumenta decrant. Neminem, aut melius de Regno exercitibusque meritum, aut tanto fastigio digniorem esse. Neque ad Seleucidas respiciendum: sapius hostes exercitum, quam duces patronosque, præterea Demetrium in potestate Parriciorum agere. Antiochum inimicitias iramque tanquam adversus defectores prostiteri: atroces ab intrinsecus pallas exaltorum, si quam facultatem ejus rei habuisset. ne bene quidem merentibus digna sperari præmia ab inopi posse: at in Diodoti manu æraria thesaurosque esse, quibus & alias haud parce usus, nunc tanto liberalius daturus pecuniam esset, quanto majorem ad spem suffragia militum pararentur.

Ipse invadit
Æcenum.

XXXVII. At illi olim omnia suis commodis metiri aduersi facile assentiuntur: neque civitates abnuunt. promptis præsertim Apamensibus, apud quos educatus fuerat Diodotus; quum Collianis, quod agri Apamensis castellum est,

Strab. lib. 16.
Appian.
Syriac.
Joseph.
Appianus : —
Diod. apud
Fulv. Ursin.

Lucem primum adspexisset. Sic igitur Syria potius, continuo quidquid hactenus vitiorum honestiore persona obtexerat, explicuit. Quamdiu enim privatum egerat, insigni specie comitatus & modestia ductare vulgum solitus; tum aperte suo ingenio uti cepit, verumque Tryphonem agere, quod cognomen occupato regno ipse delegerat. Quamquam autem satis se inivictum potentia putabat adversus arduos: tamen ad securitatem suam decusque plurimum pertinere videns, si Senatus Romani decreto titulum Regni munire potuisset; legatos misit qui auream Victoriam denum millium aurocorum pondere, donum populo ferrent. Id enim commentus fuerat: ea spe, futurum, ut simul compendii, simul omnis causa acciperet Senatus donum, Regemque se & amicum appellaret. Sed ista calliditas prudentia Patrum elusa effectum caruit. accepta enim Victoria, dedicataque est sub Antiochi, quem Tryphon occiderat, titulo, tanquam ipse donavisset: intelligique potuit, curae fuisse senatui, ne quis ab eo probatam pueri cædem, & ab impiis hominibus accepta munera iudicaret.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

DECIMVS Innins Bruns in ulteriore Hispania feliciter adversus Gal-
lacios pugnavit. dissimili eventu M. Emilins Lepidus Proconsul ad-
versus Pacteos rem gessit: eademque similcm Numantina passus est.
Ad exsolvendum Numantini faderis religione populum Mancinus,
quem hujus rei auctor fuisset, deditus Numantinis, non est receptus. Lustrum à Cen-
soris conditum est. Censu civium capita trecenta viginti tria millia. Fulvius
Flaccus Consul Pardeos in Illyrico subegit. M. Cosconius Prætor in Thracia cum
Scordiscis prospere pugnavit. Quum vicio datum bellum Numantinum non sine
publico pudore duraret, delatus est ultro Scipioni Africano à Senatu populoque Ro-
mano Consideratus: quem quidem illi capere ob legem, qua vetabatur quemquam in-
tra decem annos iterum Consulem fieri, non liceret, sicuti priori Consulatu, legi-
bus solutus est. Bellum servile in Sicilia ortum, quum opprimi à Prætoribus
non posuisset: C. Pulvio Consuli mandatum est. hujus belli incitum fuit Eamus ser-
vus, natione Syrus, qui contracta agrestium servorum manu & solutis ergastulis,
justi exercitus numerum implevit. Cleon quoque alter servus ad septuaginta mil-
lia servorum contraxit: & copis paucis, contra populum Romanum exercitum-
que ejus, bellum sepe gesserant.

Urb. cond.
20. 677.
Prodigia 2
Jul. Obseq.
Onofius 12.
Jul. Obseq.

I. P. Furio Philo, Sex. Atilio Serrano Coss. puer ex ancillâ natus geminâto pedum, manuum, oculorum, auriumque numero, sed & pudendo duplici, jussu aruspicum crematus est, cinisque in mare sparsus. Eorumdem de sententia procurata fulmina sunt, quibus multa Urbis loca quassata fuerant: & ostentum sanguinis, qui Puteolis inter rivos aquarum calidarum fluxerat. Etiam incendium Rheginæ urbis inter prodigia relatum est, quæ sine ullo humanæ fraudis & negligentie vestigio penè tota conflagravit. Tanto majore cura rempublicam capessî placuit, quæque ad stabiliendam ejus incolumitatem pertinerent, festinari.

Mancinus le-
gem suadet
quæ jubeba-
tur dedi.
Agell. 7. 9.
Cic. de Offic.
3. 10.
Tib. Gracchus
eiusdem op.
pugnat.
Plutarch.
Grac'h. cap. 9.
Auch. de Vir.
Illustr.
Plutarch.
Valer. Aust.
lib. 12.
Appian.
Hispanie.
Eutropius.
Plutarch.

II. Nihil prius neque instantius habitum, quam ut de causa C. Mancini re-ferretur: uti Senatus censuerat. factumque est Senatusconsultum, *Tribuni plebis ad populum ferrent, ut spax injussu populi cum Numantinis pacis pro infestis esset: antefores paciscenda hosti dederentur*, tulcrunt ex Senatusconsulto L. Furius Sex. Atilius. Magnum eo tempore virum, dignumque meliori fortuna Mancinus præstitit, legem suo capiti exitiosam suadendo: retulitque vultum ejus diei, quo Posthumius Veturiusque Consules in simili noxa haud dispari animo usi, non minus misericordiam omnium procurando penam suam merueri, quam indignationem culpa commoverat.

P. Furius ini-
micos suos se-
cum legatos
ducit.
Val. Maxim.
3. 7. 5.
Diod. apud
Valegium.

III. At non eadem Tib. Graccho voluntas erat: quin ille quantum favore populi, quantum eloquentia valeret, contendere: *indignam sibi ceterisque proseruato exercitu referri gratiam vociferari*: animos hominum anxietate, pudore, miseratione complere. neque pauci, quorum cognati adfinesque eadem in causa erant, tanquam suo periculo movebantur. Tandem populus de sedere, ut rogatus erat, jussit: dedi neminem præter Mancinum. Ferunt & Scipionem Africanum, quocum nupta Gracchorum soror erat, summâ potentia & gratia virum, periculo adfinitis adfuisse, neque tamen effugit, odia multorum, ipsiusque postremo Tiberii, quod non etiam Mancinum, & initum auctore propinquo suo fœdus defendisset.

D. Brutus Gal-
læcos vincit.
Vellejus. 2. 5.
Plinius. 36. 5.
Onofius 8. 5.
Liv. Epitoma:

IV. Mancinum in Hispaniam deducendum P. Furius Consul accepit, cui eâ provincia evenerat. quam quia ex ambitu ei duo Quinti Metellus atque Pompejus viri Consulares objecerat, multis & vehementibus verbis, inimici enim ejus erant, cupiditatem Consulis acerbam fore civitati vaticinantes: *ille ne, inquit, scitis, quo animo quoque proposito rempublicam gerere aggrediar, vos mecum legatos ducam*: neque destitit quin sequi eos cogeret. magno bonæ conscientie argumenco, quum hominum secum & inter se discordium usus ministerio, neque impedimenta rerum gerendarum ex æmulatione neque obrectationem gestarum ex malignitate formidaret.

V. Sed priusquam in Hispaniam hi pervenissent, D. Brutus & M. Aemilius Proconsoles, divisî iterum copiis consiliisque, dissimiles etiam eventus habuerunt. Bruto felix expeditio fuit, multisque urbibus & hominum vi magna raptis, gloria ingens, & Gallæi cognomen partum. Lusitanis, qui à Bruto premebantur, gens ea suppetias venerat, maximus exercitus, nam sexaginta eorum millia fuisse invenio. Non erat par aperto robore Brutus, nisi auxilium viribus ab astutia doloque petivisset.

VI. In ulteriore Hispania res gerebatur : estque dumetis sylvarumque ac cal-
- lium anfractibus opportuna ad struenda celandaque belli furta regio, & ille Moro-
nem oppidum communiverat, ad æstuarium Tagi situm : inde dispositis in utraque
ripa castellis, navigatione libera, & subvectione necessariorum tutus, locum
insidiis quæritabat. In quas haud difficulter præcipitati barbari, suopte ingenio
feroces, & multitudinis fiducia incauti, tantam cladem acceperunt, ut quinquaginta
millibus occisis, sex captis, de tanto numero minima manus incolumis ad
lares suos reverteret.

Serab. lib. 3.
Orosius.

Maxima strages barbarorum.
Val. Max. 6. 4.

VII. Post hanc cladem tota fere Lusitania deditionem fecit : quo majus mirum
est unius urbis incolas animum ferociam exuere necdum potuisse, Cinninien-
- sem enim, quum pecuniam Brutus imperasset, legatis ejus respondere sunt ausi, *ser-
rum sibi ad tuendam libertatem suam, non aurum ad emendam relictum à majoribus
esse*. Cæterum inutilis sine viribus contumacia est : nec ambigitur, quin ad pa-
candos universæ Hispaniæ populos tantæ pugnae victoria valere potuisset, ni ma-
le à M. Aemilio gesta res publica sub idem tempus in Vaccatis foret.

Cinninien-
- sum ferocia.

VIII. Is neglecto Senatus mandato, quo *abstinere vim innocentibus* jubebatur
in obsidione Pallantiæ, machinisque compingendis, & frumento convchendo to-
tus erat. Vaccæi contra nihil inausum relinquebant, quo insensî & importuni
hostis conatus & consilia frangerent. tamen à neutra parte pugnandi copia fiebat :
tantum per occasiones levibus præliis certabatur, captabanturque nocendi tem-
pora, contra frumentatores maxime dispositis insidiis. Fuisseque aliquando ma-
gnum detrimentum acceptum, nam palam circumventi Romani erant, si
Flaccus qui eam manum ducebat utili mendacio stuporem hostibus inculcasset : de-
dico per manipulos rumore, *Pallantiam à Consule captam esse* : quam ad vo-
cem quum accensis lætitia milites conclamassent, perturbati hostes, verumque
nuncium rati, præ mœnore & tadio falsæ cladis, certam victoriam è manibus
dimiserunt.

M. Aemilius
Pallantiam
obsidere parat.
Liv. Epitom.
Jul. Obseq.
Orosius.
Appian.
Hispan-

IX. Flaccus cum copiis & frumento in castra rediit. Non tamen ideo fames
& inopia diutius à castris Romanis arceri potuit : consumptis circa omnibus, aut
metu barbarorum intactis : jamque non modo jumenta passim, sed homines quo-
que multi moriebantur. donec omni patientia speque consumpta Proconsul re-
pente sub quartam vigiliam indici processionem jussit. Ibi longinqua miseria &
terrore subito, cui licentia noctis accesserat, nihil ordine, nihil consilio gestum.
Urgebantur à tribunis & centurionibus per castra discurrentibus ut ante lucem iter
ingroderentur : ea festinatio tumultum mirifice auxit, quum subito discedere
coactis, nihil in usum itineris, nihil adversus hostem provisum esset.

Deinde repen-
- ter relinquit.

X. Sua sponte trepidos magis etiam consternebantur lauciorum ægrorumque
fletus & querelæ, qui circumfusi vasa colligentibus, complexi abeuntres, omnia
necessitudinum sacrorumque nomina ciebant, *invalidos ac indefensos barbaro ir-
- ritatoque hosti ad extrema crudelitatis exempla relinqui* deprecantes. Ubi timor
occupavit animos, nullus pietati locus esse potest : pro se quisque vicinum pericu-
lum exire properi, dum sua corpora servarent, nihil pensî habebant aliarum
rerum omnium amissione pacisci.

Unde maxi-
- me in castris
turbæ.

XI. Ergo nullo cujusquam imperio, nullis ordinibus servatis, quum trepidi
atque semerme, fugæ simili processione abirent, acrem & vigilantem hostem hand

Orosius.
Appian.

Et Pallantinis
insequentibus
pericula.
Diod. apud
Valerium.
Appian.

diu latuerunt: effusa summis viribus Pallantinorum juvenus, ab ortu dici usque ad oceanum in tergo aut lateribus agminis hærebat: mulrique subinde, quum animo & viribus impares, simul submovere objicentem se hostem, simul iter facere cogentur, ab Hispanis interficiebantur: neque Proconsul his malis occurrere aut subvenire poterat, nimia mole corporis ineptus ad imperatoria munia & propemodum immobilis. Sustentata tamen utcumque acies est, donec tenebræ obortæ certamini intercesserunt. harum beneficio Romani se per globos, ut quemque nox & desperatio tulit, in campos eiecere, neque ultra insisterunt hostes, contentique victoria domum redierunt.

Postremo si-
milis Numan-
tinæ clades.
Orosius
l. iv. Epitom.
Appianus.

XII. Servati exercitus gloriam hominum nemo tulit. disegere gratias, quorum profecto aliquis hanc hostibus mentem injecisset, ut dissipatos, ac fame & labore confectos, quum delere nullo negotio possent, superesse paterentur. Millia tamen hominum sex desiderata, similisque Numantinæ habita clades: quum utrobique frustra oppugnatis urbibus castra deserta, in itinere pugnatum, & amissa copiarum parte, pars illie misericordia hostium, hic negligentia evasisset. Neque dissimilis imperatorum fors fuit: namque & Atilius abrogato imperio privatus in Urbem rediit. Accusatio deinceps & judicium sequuntur. Sed ad extremum pecunia his æstimata est. In Sicilia quoque male cum fugitivis hoc anno pugnatum à Cornelio Lentulo Prætor: magnaue pars exercitus cum ipsis castris amissa est.

Mancinus de-
ditur.
Florus l. 19.
Florus 2. 11.
Cic. de Orat.
Velleius 2. 90.

XIII. Inter hæc in Hispaniam P. Furius Consul venit, qui dedendum Numantinis C. Hostilium deducebat. Mirabile spectaculum, & ad arguendam ingenii humani securitatem efficax, ille modo Consul, numerofo exercitu, & tota imperii maiestate stipatus, nunc solemnibus caerimoniis à patre patrato hostium in potestatem nudus vinculusque tradebatur.

Nec receptus
ab hostibus,
Romam rediit.
Orosius 5. 4.

XIV. Neque hic miseriarum & ignominiarum finis, quum à Numantinis non reciperetur, vilem fraudatæ pacis victimam aspernantibus, antè portas expositus est; ibique in oculis civium hostiumque, ab illis relictus, ab his non admissus, ab utrisque desertus despectusque in noctem ulque perstitit. Tum demum quasi propitiata jam fortuna respexit, Romanique velut omni sua obligatione defunctum recipiendum censuere. Ne tamen inde piaculum aliquid exercitui populoque Romano contraheretur, consulere aves visum, iisque addicentibus in castra reductis, civitatem rediit, postea etiam Senatorium recepit ordinem, petiit Præturam & consequutus est. Neque tamen sine certamine res transacta.

Auct. de Vir.
illustr.
Fin. de Legat.

XV. Quum enim reveritus deum Mancinus, introire curiam non dubitasset, P. Rutilius M. F. Tribunus plebis, Cuperem, inquit, C. Mancine ultro potius abstinuisse curiam, quam indubitum honorem usurpando, diurnis me quam vellem agere corripisses. Ego te cum hoc in Rempublicam animo, dignissimum esse putem, qui summo patriæ consilio interesses, nisi religio & leges vetarent, contra quas ne meis quidem charitatibus integram esset parere. Quo tempore pater patratus, ad solvendam religionem civitatem, hostibus te populi Romani dedit, civis noster esse destisti: neque tibi prodest, quod non es receptus, excludere te sua civitate Numantini potuerunt; non potuerunt in nostram restituere.

Curiam in-
traentem P.
Rutilius edi-
ci jubet.
Cic. de Orat.
2. 1.
Fin. de Le-
gat.

Cic. de Orat.

De iure hosti-
um l. 1. §. 1.

XVI. P. solum non ante te frustra appellas: quum sit memorie proditum, quum pater suus, aut populus videret, aut pater patratus deditisset, ei nullum post-

liminon esse. Inuitus haec, eoque lenius quam pro causa magnitudine dico: qui sermonis omnem acrimoniam contra malos potius, quam contra calamitosos cupiam effundere. Tu vero talis in ea tua fortuna fuisti, ut sis misericordia, quam odio dignior, sed misericordia ius non dedimus. Saluum te sospitemque ad tuas reuertere gratum est: neque conspectum huius Urbis, propinquorumque & amicorum solatio invidemus: usurpam a te ius alienum, & pro Senatore esse, qui civis Romanus non sit, minime patimur.

XVII. Te quoque pro cetera tua verecundia deceat, non ultra appetere, quam retinere salvis moribus & iure populi Romani queas; paulo ante magno animo non solum hanc curiam & Urbem reliquisti, sed quidquid in ea charum atque iucundum fuit; ut corpus animamque in eorum manus traderes, quos acerbissimos tibi insensissimisque existimare debuisti. Sed hoc fecisti, quo salva religiones essent. nunc igitur eandem ob causam pro qua tam aspera subiisti luctus, carebis hoc ordine, cui te contrafas & religiones inseris. Nobilissimo apud nos genere natus, ignorare non potes, quam indigna res sis visa maioribus, in Senatu quonquam peregrinum esse.

Ipsi appellat verecundiam.

XVIII. Hec ideo sum praefatus, ut pudori tuo consulere, Mancine. Quod si neque amplissimum ordinem dedecore, neque te ignominia ultra exsolvis, educite de Senatu jubebo. Vicit tamen sententia mitior, quod vir optimus adversae fortunae culpam satis fuisse tanta ignominia miseriaque videretur. Aderat & juris species, poteratque defendi, nihil videri traditum posse, quod ab eo cui traderetur acceptum non esset. Itaque ne aut homini aut legi injuria fieret, auctore Senatu ad populum latum est, uti C. Mancinus civis Romanus haberetur: neque dedito ei fraudi foret. Consecravit utramque hanc fortunam suam Mancinus, posita sibi status eodem habitu quo deditus fuerat.

Cle. Topicum cap. 8.
1. Fin. de Legat.
Lex lata ut C. Mancinus civis Romanus esset.

XIX. Eodem anno Censores Ap. Claudius Pulcher, Q. Fulvius Nobilior lustrum duodevigesimum condidere. Censa sunt civium capita trecenta viginti tria millia. Magistratus temperatus fuit, atque praefervido alterius Censoris, alterius leni ingenio bene mixtus. Quippe Fulvius praecipitem collegae iracundiam obsequio frangebatur; sicut intracabilem contra tendentibus, ita dum cedi sibi credit, ultro cedentem. Sub eadem tempora quum Illyricum ab Ardyxis, Macedoniz confinia à Scordiscis vexarentur, Senatus fortiri novos magistratus, & mature in provincias proficisci iussit. Ardyxi vicinas nationes, quae in ditione Romanorum & ipsae erant, incursionibus damnumque multis addecerant. ipsius etiam Italiae, quae propinqua Illyrico est, populatores. ne legationem quidem reveriri erant, abstinere injuriam à civitatibus quae in fide populi Romani essent, jubentem. Datum igitur negotium magistratibus est, uti peditum millia decem, equites sexcenti ad coercendam Ardyxorum insolentiam scriberentur.

Liv. Epit. Diad. Apud Valerium.

Ardym Illyricum populi-
lantur.
Appian. Illyricis.

XX. Illi, quod nondum satis ad bellum parati erant, oratoribus missis avertere periculum tentaverunt, in potestate Senatus Populi Romani se fore polliceri. Senatus ob res in Hispania & Sicilia parum prosperas, lubens veniam potentibus dedit: imperata multa, quam civitatibus quae damnum injuria datum esset, exsolverent. Barbari, quia primus motus decesserat, mandata Senatus insuper habuerunt. Itaque quum de his rebus novi Consules retulissent, Ser. Fulvio Flacco Ardyxi evenerunt. Q. Calpurnio Pisoque circiter Hispania, Macedo-

pacem per tuas nec periculant.

Urb. cond. ann. 688.

Jul. Obseq.
Orosius. 6.
Appian.

niam M. Cosconius Prætor est sortitus. Reliquorum magistratuum tam nomina, quam provinciæ ignorantur. nisi quod Sex. Attilium Procos. ex S. C. Atellinis & Vicetinis tollendarum inter finitimos discordiarum causâ, terminos statuisse reperio.

Prodigia.
Obseq.

XVI. Frequentia illo anno prodigia nunciata: bos loquutus, Aetna majoribus solito ignibus exarsuans, & puer Romæ natus, nullo ad purgandam alvum exitu. in Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. bubo cujus vox in Capitolio, deinde circa Urbem audita fuerat, præmio proposito ab aucupe captus, cinisque combusti in amnem sparsus est. His de more procuratis, profectus in Illyricum valido eum exercitu Ser. Fulvius, quum hostes impares robore, & ob hoc egredi ad æquum pugnam non ausos, arctis locis premeret, postremo ad arma tentanda compulit: & eruptione pugnantes, uno vix iusto prælio vicie subegitque.

Ardyæ senel
domiti.
Liv. Epitom.
Strab. lib. 7.

XXII. Ablatis, quæ ad mare possederant, in mediterranea loca relegari gentem placuit: ut sine vicinorum injuria, victum agricultura quærere cogeretur. Nihil deinde Ardyæ valuerunt. ita non modo sterocia hominum, sed robur etiam ac multitudo vehementer hoc consilio attrita est; quum adfuerit maritimo latrocinio, ad rusticum opus segnes essent; & terræ steriles, etiam quum diligentius subigerentur, labori speique colementium minime responderent.

Q. Piso nihil
memorable
gerit in Hispania.
Appian.
Hispan.

XXIII. Collega Ser. Fulvii Q. Calpurnius Piso, quum in Hispaniam venisset, Numantiam quidem omittendam censuit; at Pallantinam regionem vastare aggressus est. Illis vero contra exeuntibus, nam res bene gesta spiritus viris addiderant, Consul exigua quam ceperat præda contentus, in Carpetaniam abiit; eaque in regione totum imperii tempus exegit. Ea res mororem atque tadium, quod ex leno & ignominioso bello dudum Senatam Populumque Romanum ceperat, auxit. respici inde ad P. Scipionem ceptum. *illum unum à diis immortalibus ducem civitati datum, qui difficilia & pudenda bella omnia tolleret. Sic Carthaginem, post multorum Imperatorum infelices, omnium irritos conatus, non ante cessisse, quam ad exercitum cum imperio missus Scipio foret.* idque tam firmiter mentibus omnium inhaesit, ut in annum sequentem minime petenti Consulatum deferrent,

Liv. Epit.
Eutropius
Velleius 2. 4.
Florus 2. 12.

Scipioni non
petenti deferretur
Consulatus.

Val. Max. 3. 15.
Orosius 5. 7.
Appian.
Epit. Liv.
Cic. Lælio
Cap. 3.

XXIV. Quippe comitiis, quum Scipio in campum descendisset, ut Q. Fabium Buteonem fratris filium tribubus commendaret quæsturæ candidatum; consensu omnium Consul designatus domum rediit. Quod quia contra leges actum videbatur, rogationem ad plebem Tribuni tulere, uti lege de magistratibus non iterandis Scipio solveretur. Ita singulari virtutis testimonio solus omnium, quum nunquam petisset Consulatum, bis adeptus est: non consuetudine, non scriptarum legum potestate ad impediendos viri iustissimos honores satis valida. Collega ei additus Q. Fulvius Flaccus. Hi quum magistratu inito de provinciis retulissent; Hispania & Sicilia Consulibus provinciæ decretæ: nam Macedoniæ res tranquilliores per Cosconium effectæ erant, qui Prætor Scordiscos in Thracia vicerat.

Vrb. cond.
ann. 620.
Provinciæ.
Marmora
Capitolina.
Liv. Epitom.
Val. Max. 9. 6.
Liv. Epitom.
Florus 3. 19.
Servilii bello
in Sicilia.

XXV. De Hispania dubitatio non fuit: quin P. Scipioni extra sortem traderet: Siciliam C. Fulvius acceperat, quum Prætores ortum in ea insula servile bellum opprimere nequiverint, nam & Piso nuper, & modo Hupseus victi à fugitivis fuerant. Ejus originem initiumque belli referendum esse duxi, ut constaret, nullum esse genus hominum, unde periculum non sit etiam validissimis imperiis, ni

sit in legibus & moribus, quod in reipublicæ perniciem itura mala, diu ante providere, & in ipso semine opprimere possi.

XXVI. Postquam Hannibalicæ belli sine accisa Carthaginensium potentia, & intra suam Africam cohibita; per annos ferme sexaginta Sicilia tranquillam pacem, atque in fertilissima insula securas opes reliquit; & Romani cives qui latifundia ibi possidebant, & Siculorum multi, aucta in immensum re familiarum maximam servorum multitudinem undique coemere cœperunt; eos notis crudeliter compunctos ad varia ministeria destinabant: validissimis quibusque & juvenatæ robore florentibus ad pecora pascenda ablegatis. Hi quum ab hominibus superbis & avaris, inter durissimos labores, famelici nudique haberentur; necessitate victi ad latrocinia converterebantur: utque magnus erat passim perditorum numerus, brevi cædibus & rapinis omnia complebant. Et conabantur quidem obviam ire Prætores. Sed metu dominorum etiam si deprehendissent fontes, supplicio non audebant adficere.

XXVII. Quod enim jam tum in manu Romanorum equitum, judicia erant, ejusque ordinis homines multos in Sicilia fundos, magnamque vim servitorum obtinebant: verebantur magistratus, ne post Præturam quoquo modo accusati, ab infensis iudiciis, etiam innocentes condemnarentur. His rebus fiebat, ut indies magis magisque convalesceret latrociniorum impunitas; jamque non modo singulis aut paucis viatoribus fierent insidiæ; verum etiam villæ pauperiorum noctu expugnata, cum cæde resistendum diriperentur. Pastores enim clavis & lanceis armati, & corpora lupinis aprugnisque pellibus tecti, haud procul militari specie, terrorem incutiebant aliis, ipsi inter sese visu adpectuque, & impunitorum facinorum memoria firmabantur.

XXVIII. Accedebant acerrimorum canum agmina: atque ipsa ciborum, vitæque sub dio agende natura, eosdem efferabat animis, & corporibus ad quovis labores robur addebat. Hac disciplina perfectum tandem est, ut quum neque numeri nec audaciæ & virium poeniteret, clandestinis per occasionem colloquiis de vindicanda libertate cogitarent. *Servire* tot egregios juvenes, paucis & luxu enervatis hominibus, non magis re importunum, quam ratione absurdum esse. Non se natura deteriores aliis; sed vi hanc in conditionem adactos, vim eam alia vi repellere, & exire iniqua imperia, vindicando se in libertatem posse. Negentium quidem jure secum ab inhumanis heris agi: quod utique operas & obsequium servis, sed tamen & necessaria toleranda vita reliquisset. at se deteriore loco apud dominos, quam jumenta aut canes esse: sibi arumnas intolerabiles perferendas, sibi consumelias & atrocias verbera perpetiendas; nullo neque sine neque modo, nisi quem berorum immanis libido dictasset.

XXIX. Præstare semel per virtutem mori, quam per tot supplicia miseram invivamque vitam ducere. licere tamen & melius ominari, reputantibus, quos & quales contra quos essent arma sumpturi. Paucis & luxuria disfluentibus, quos servi forent, tot hostes futuros: eoque acriores, quod & laborum patientia adfuit, & maximus inter mortales stimulus recuperande libertatis. Etiam aliquando sermonibus se interfuisse, referentium, quoties servis rebellare ausis fortuna favisset. Non longe abhinc abest (ajebant) Hetruria, cujus magnam urbem Volturnos aliquando servi, dominis subactis, dicuntur tenuisse. *Cam Scythis*

Tit. Liv. Tom. V.

K

E justorigo & causs.
Diod. apud Photium.
Florus.
Diod. apud Valef.

Diod. apud Photium.

Equites Ro. Prætoribus tectori in ne, propter judicium.
Diod. apud Valef.
Cic. contra Rullum.
Diod. apud Photium.
Diod. apud Valef.

Diod. apud Photium.
Servorum interfectio.
Rico colloquia.

Servorum exempla qui solent re bellantur dominis.

Claudian.
Eutropius.
v. f.
Julian. 18. p.

Enni historia.
Marcellin
lib. 14. f.

Diodorus :

Flammam in
ter verba fwa-
dit.
Florus 3. ep.
Diodorus :

Occasio belli
servilis.
Diodorus.
Arist. de Rep
a. 90
Diod. apud
Valef.
Pollidon. l. 1.
apud Athen.
l. 122.
Diodorus.

Damophilus fa-
vitus in ser-
vos.

*servi dominarum mariti gesserunt aquo Marte bellum: Fyrios deleverunt sua fami-
lia. ductisque itidem eorum uxoribus, alios procreaverunt Fyrios. Sibi quoque non des-
perandam similem fortunam, simul his qui hanc essent adepti, similes esse cepissent.*

XXX. His inter se sermonibus incitatos, maxime quidam Eunus permovet, placere diis consilium, & opem ipsorum adfore pradicando. De quo homine, quia tanti deinceps belli non aliud initium fuit, plura dicenda sunt, ut ludibrium rerum humanarum, & summa quaque, quam ab exiguis concuti possint, plenius noscatur. Syrus erat natione, ex Apameno agro, lorvituremque apud Antigenem Enne habitantem serviebat. hic quum magicæ vapitatis studio addictus videri vellet; à diis se per somnium de futuris fingebat moneri: quumque eo artificio nomen apud multos comparasset, ut sunt proclives ad ejusmodi ludibria rudiorum animi, sensim eo processerat, ut etiam vigilans & interdum numinum colloquio frui, & ex iis eventura discere jactaret. Forte evenit, ut in magna responsum copia, quibusdam verè prædictionis speciem fidemque evenus accommodaret. Ea quum, ut fit, sola prædicarentur, vana autem & irrita nemo redargueret, brevi pro fatidico homine in honore & admiratione esse coepit.

XXXI. Augebat opinionem vaser nebulo ignis miraculo, quem vaticinando inter verba emicabat. nucem enim utrimque perforatam materia igni alendo apta complebat, accensamque clam inferebat ori, sic agitata spiritu flamma inter labra loquenti emicabat: ipse Syrie de a præsentiam hoc efficere jactabat, illius imperio se agi, illam Regale sibi fastigium Regalesque opes promittere. Idque constanter non aliis modo, sed etiam hero præsentem prædicabat. Antigenes igitur his ineptiis haud indolatus, ad convivia secum ducebat balatromem, & subinde quum hilaritate incaluisse præsentium animi, quid facturus in Regno, & quomodo quemque tractaturos esses, interrogabat. ridebantque ad responsa clemens imperium pollicentis convivæ: nonnullique porroctis è mensa partibus munisse jubebant, quum Regnum accepisset.

XXXII. Atque ista jocorum levitas, paulo post in serium vertit: summaque potentia potitum mancipium pro ludicris beneficiis non ludicram gratiam retulit. Maturuerat enim jam in pastorum animis defectionis consilium, nihilque præter occasionem queriebant: quum hunc admodum casus aperuit. Habebat Enne quidam nomine Damophilus, affluens opibus, & perinde ingenio elatus. Hic quum late araret pasceretque, non modo ceterum luxum Italico rum in Sicilia degentium, sed etiam servorum numerum, & erga ipsos inhumanitatem amulabatur. Igitur per insulam ornatis equis carpentisque magna famulorum stipatus cætera ferebatur, aderat & formosorum puerorum agmen, & assentatores parasitice magno numero comitabantur. Domi autem suæ, & in prædiis argentea vasa cælata & stragulam vestem conchyliatam ostentans, superba convivia, & plane Regii sumptus instruebat: ut decantatos illos Persarum apparatus opulencia & luxuria supergrederetur. Sed eisdem etiam anteibat arrogancia. quippe homo nullius bonæ disciplinæ particeps, quum neque potentia sua, neque divitiis uti didicisset, ad extremum sibi ipsi perniciem, & calamitates maximas Patrie comparavit.

XXXIII. Quum enim ingentem vim servorum coemisset, hominum sortem, qui bello capti pristinam libertatem inlueta servitute mutaverant, minime miser-

bus, corporibus eorum notas ferro incidebat, & alios in ergastula conjectos agro colendo atterebat: alios ad pecus pascendum dimittebat, parcissime præbitis si-
ne quibus duci vita non potest. Præterea quum esset superbia & immanitate summa
præditus, nullum elabi diem patiebatur, quin aliquos servorum, minimis
plerumque de causis torqueret. Sed & uxor ejus, Megallidis nomen erat, pari
crudelitate in ancillas, servosque qui offerebantur, sæviebat. Quibus rebus exa-
cerbatæ miserorum mentes quum in summa se calamitate versari crederent, no-
que pejus sibi quidquam accidere posse, de defectione, & caede dominorum con-
silia inire cœperunt.

Diodorus :
apud Pho-
dod. apud
Valesium :
Diod. apud
Phot.

XXXIV. Profecti deinde ad Eunum, *urum cordi esset diis, quod molirentur*,
consulone. Is in habitum vaticinantis, ut adfuerat, composuit, *servantes*,
eis deos, & incerta secundarios canebat, modo nullam audendi moram facerens,
sed ante prorumperent ad facinus, quam obviam iri à dominis posset. Confestim
rapiunt arma quæ tempus offerebat juvenes ex eadem familia quadringenti : &
ductore Euno, qui flammæ ore fundens incedebat, in urbem Ennensem iram-
pant, domosque pervagati promiscuam edunt cladem, ne primæ quidem ætati
parentes : quam ab uberibus matrum raptam humi adfligebant.

Servi de-
ficiunt auctore
& duce Euno.

XXXV. Neque minore libidine quam sævitia grassabantur : multaque extre-
mæ sordidatis exempla in matronas etiam inspectantibus viris sunt edita. Concur-
sus ad hos fiebat urbanorum servitiorum : quæ & ipsa suis prius heris non sine cru-
ciatu interfectis, ad aliorum deinde supplicia provocabant. Interea nunciatur
Euno, Damophilum & Megallidem in suburbanis hortis agere. mituntur æ vest-
igio qui vincios adducant : ita religatis post terga manibus, anstrisque in via con-
tumelias passi sistuntur. Filie tamen eorum quæ adhuc in puellari ætate constituta
erat, modis omnibus empercerunt : quod ingenio micis sævitiam parentum qua
poterat humanitate emendabat ; fomenta verberatis, alimenta nexis dilargien-
do, quibus rebus eam apud omnes comparavit gratiam, ut inter hanc conversio-
nem fortunæ, in tanta illa hominum agrestium & perditorum licentia fuerit ne-
mo, qui ulla eam injuria vel adficere vellet, vel adfici pateretur.

Damophilum
cum uore ca-
piunt.
Diod. Apud
Valesium.

XXXVI. Sic inter eos per aliquot tempus modeste verecundeque servata, mox
consensu cæterorum ab Hermia quodam, ejus in ea defectione primaria aucto-
ritas erat, in urbem Catinensium, ubi propinquos habebat, deducta est. Lau-
dabile hoc factum, magisque ad causam fugitivorum momenti fuit ; quum osten-
dere videretur, eos non tam infesta crudelitate, quam vindictæ studio, acerbius
in alios consuluisse. Quippe Damophilum & Megallidem in theatrum productos
confluentibus eodem fugitivis, tamquam apud populum accusatum. illumque
defensionem orsum, quum multi vel misericordia subito mutata sortis, vel ora-
tione rei flecterentur, Hermias & Zeuxis, qui eum acerrimè oderant, veteratorem
appellantes, non expectato multitudinis judicio duobus vulneribus confecerunt.

Fille propter
ejus mansue-
tudinem pau-
catur.

Diod. apud
horum.

XXXVII. Atque ille quidem gladio latera transactus, securi in collo per-
cusso cecidit. ac fugitivi protinus Eunum Regem proclamant, non quasi auda-
cia aut imperatoris artibus prestaret, sed quia præstigiis ceperat animos, au-
torque defectionis fuerat : & sicut leves animi quantumvis parvis capiuntur,
ipsum etiam nomen hominis placuit, clementis & benevoli Regis prælagium
capienibus. Ille accepta potestate, quum *advocari concionem jussisset, Ennenses*

Eunum con-
stituit Re-
gem.
Plutarch. Syl-
la cap. 77.
Diodorus.

Florus : 1.
Diodorus.

Kellam servile in Si-
cilia.

S U P P L E M E N T U M

P. Corn. Scip. Afric.
Q. Fulv. Flacc. Coss.

Diod. apud
Valef.
Diod. apud
Iliothum.

quotquot comprehensi à servis, nec dum interfecti erant, occidi omnes imperavit: exceptis qui ante a ipsum in conviviis vaticinantem benigne tractaverant. etiam opifices, quorum ad arma fabricanda utilis est industria, servati, & in vinculis opus facere coacti sunt.

Eius instituta
& expeditiones.
Florus 3. 19.
Diodorus.
Plutarch. de
pythia Ora-
cul. cap. 22.
Diodorus.

XXXVIII. Megallis ancillarum potestati permissa post varios cruciatus ex præcipiti saxo dejecta perit. Antigem & Pythonem heros suos Eunus ipse percussit. Sumpro dein diademate, ceterisque Regum insignibus, etiam contubernalem suam, & ipsam Syram natione, Reginam appellavit: servorum ex variis gentibus promiscuam colluviem, in honorem suæ originis *Syros*, se *Antiochiam* vocari voluit. Ex iis qui prudentia excellere credebantur, consiliarios legit: quorum & Achæus fuit, patriæ suæ nomen gerens, vir consilio manque promptissimus. Horum auxilio intra triduum hominum amplius sex millia quo potuit modo armavit: accesserunt deinde alii partim alciis aut securibus instructi, partim fundis, aut falciis, aut sudibus præstiti; erant & qui coquinariis verubus pro hastis uterentur. cum his excursionem facta, solutiisque passim ergastulis, quæ majores quotidie copiarum fierent, castella primum & vicos, mox etiam oppida expugnabat diripiebatque. prætoribus quoque Romanis congregati ausus, quæ multitudinem longe superior esset, crebras de iis victorias reportavit.

Liv. Epitom.
Orosius 5. 6.
Diodorus.
Diod. apud
Valesum.

Cleon alius
dux fugitivorum.

XXXIX. Dum hæc aguntur, Cleon quidam ex Cilicia quæ circa Taurum est oriundus, qui à pueritia latro fuerat, quum captus & in Sicilia pascendens armentis eorumque præpositus easdem artes diu exercuisset; audita Euni defectione, succellusque, similem ad audaciam adjecit animum: persuasique nonnullis eorum qui juxta serviebant, Agrigentinum agrum & finitima loca infestare incursionibus coepit. Ea res, quamquam geminatum periculum videbatur, non tamen ingrata Siculis accidit, discordiam inter diversos fugitivorum exercitus, & mutuum exinde perniciem sperantibus.

Liv. Epitom.
Diodorus.

L. Hupseus
vincitur à ser-
vis.
Diodorus.

XL. Sed spem eam irritam Cleon fecit, qui nudo Euni præcepto ad se vocantis statim obsequutus, copias cum eo conjunxit: sub ejus tamquam Regis auspicio, deinceps exercitum ducturus. Habebat autem proprii militis ad hominum millia quinque: tantumque numerum intra sexagesimum à defectione diem coegerat. In hoc rerum statu L. Hupseus Prætor Roma venit, contractisque militum octo millibus, fugitivos, quorum jam numerus ad millia viginti excreverat, adortus eundem quem priores aliquot Prætores exitum habuit, sulcus prælio, & castris exutus. Tum vero passim ad felix facinus concurrente servorum turba, exercitus ad septuaginta millia hominum adactus est. diversis per totam insulam locis, ad ducenta servorum millia in armis fuisse creditum.

Diodorus.
Jul. Obsequ.
Noctigia.

XLI. Non igitur injuria dignum Consulari duce exercitum periculum visum mandataque C. Fulvio collega Scipionis Africani, sicuti diximus, provincia est. Commovebantur etiam animi crebris prodigiorum minis; quod in Amiterno Sol noctu visus fuerat. Anagninæ servo tunica arerit, nullo post extinctum ignem flammæ vestigio. In Capitolio noctus gemitus humanis similes ediderat. in arce Junonis Reginx scutum Ligusticum fulmine tactum dicebatur. ad hæc sanguineæ pluvie, & bos humana voce loquutus metum intenderant.

XLII. Sed apud plerosque quovis monstro formidabilior erat ipsa servilium motuum novitas: quam ignari rerum, quasi rem incredibilem & improvissam mira-

bantur. At quibus olim notatus ex copia divitiarum luxur atque fastus erat, neque fatum neque fortunam incusantes, ad veras causas, quibus diu ante obsistendum fuisset, eventum referebant. Et sane facile ab initio fuerat tantorum bellorum fomitem extinguere per remedia quibus avaritiæ luxuriæque modus ponitur: nisi ferme eorum humanarum condicio esset, ut inevitabilia nobis mala fiant, dum nascencia pro parvis contemnimus, adulta numquam satis mature coercerentur.

Ex copia divitiarum luxur atque fastus calamitates producit. Diod. apud Valegium.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

SCIPIO Africanus Numantiam obsedit: & corruptum licentia luxuriaeque exercitum, ad severissimam militiæ disciplinam revocavit. omnia deliciarum instrumenta recidit: duo millia scortorum castris eiecit: militem quotidie in opere habuit, & triginta dierum frumentum acceptos vallos ferre cogebat: ægre propter onus incedenti dicebat: Quum gladio se vallare scieris, vallum ferre desinito. Alii scutum parvum habiliter ferenti, scutum amplius iusto ferre iussit: neque id se reprobare, quando melius scuto quam gladio uteretur; Quem militem extra ordinem deprahendit, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, virgis cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sape adversus eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vaccei obfessi, liberi & conjugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho Rege Syria missa, quum celare aliis imperatoribus Regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, eaque omnia referre quæstorem in publicas tabulas iussit: ex iis, viris fortibus dona se datum. Quum undique Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret urgeri, hostes qui pabulatum exierant, venit interimi: quod diceret, velocius eos assumpturos frumentum, quod haberent, si plures fuissent.

I. SCIPIONI ad Numantinum bellum proficiscenti nullæ ex novo delictu copiarum data. nam & pluribus tum locis bellabatur: & Hispania (nam erant in ea priorum Consulium legiones) non tam exercitu quam duce indigere videbatur. Submolestè id ferebat Consul; & quum etiam pecuniarum præsentis nihil, sed vectigalia quorum dies nondum venerat, decreta essent: hoc quidem incommodum suis & amicorum copiis levare posse dicebat: ceterum de negato delictum durum esse, eo bello quo toties victus exercitus esset, sive virtute hostium,

Scipioni ad bellum Numantinum nec pecunia nec exercitus novus datus. Appian. Hispan. Appian. Plutarch.

frue sua ignavia hoc ei contigisset. Igitur permiffum Senatuseonfulto, ut à volentibus sociis acciperet auxilia: civitates enim Regesque privatim ei amicos ac hospites, honoris ejus causa lobenter missuros apparebat. Etiam ex necessariis ac cliivibus delectos ad quingentos unam in alam, quam amicorum vocabat, contribuit.

In usus & ignavia Hispanici exercitus.

II. Sic ad millia hominum ferme quatuor effecta. quæ fratris filio Buteoni, quæstori suo, quum in Hispaniam ducenda tradidisset, ipse cum paucis ad exercitum citatis itineribus perrexit. Nam ibi omnia luxu & discordiis fervere compererat: præter infamem illam adversus hostes ignaviã, quæ per tot annos timiditate ac ambitione ductum, pene in consuetudinem evaluerat. neque igitur dubitabat pati omnino viã sibi ad Numantiam struendum iter, quã usus in Carthaginis obfisione fuerat, neque prius sibi de hoste sperandam victoriam esse, quam exercitus sui vitiã devieisset.

Florus 2. 18.

A Scipione
corrigitur.
Val. Maxim.
2. 7. 1.
Iv. Epitom.
Appian.
Florus.
Polyb. apud
Val. 206. 27.
Appian.
Liv. Epitom.
Appian.
Frontin. Stratag. 6. 1.
Florus.
Appian.
Polyzenus.
Stratag. lib. 3.
Plutarch.
Appian.
Licht. mult.
calones à castris removen-
tur.

III. Itaque ut primum in castra vesit, statim omnia lusus instrumenta removit: institores atque lixas ingenti numero: duos; præterea scortorum millia castris expulit. expulit & sacrificios varesque motum militum: vanã superstitione augentes. edixitque ne in posterum victimas divinationis causa, neve alia non necessaria importare liceret. Sed & plausura majoremque partem sarcinarum, item jumenta, exceptis maxime necessariis, ne militum onere levarent, vendi jussit. vasa cibi causa, præterquam verum & anciam ollam, & poculum tantum habere voluit: itemque alium cibum, nisi carnem assam elixantem parari.

IV. Prohibuit & lectos, primusque dedit exemplum, humilis toro recubando. neque passus est inter eundem nullis insidere milites; quin etiam fluminum vada pedibus cogebat transire: quidem expectes, aiebat, in bello ab eo homine, qui ambulare non possit? Calones etiam dimitti jussit: & quum nonnulli causarentur in balneis ad fricandam & ungendum sanctorum opera indigere, Scipio, ut erat acuti ad jocos ingenii facetique, mads quidem, inquit, ignoscendum est, si alieno labore fricantur, manibus enim carent: sed tamen & bonam solertiam imitantes, alter alterum defricate. His rationibus factum est opinione citius, ut totis castris intemperantia luxusque pelleretur: sensimque ad laborem & parcimoniam homines reverterent.

Auctoritatē
conservanda
audet Scipio.

Orosius 5. 7.
Appian.
Iv. Epitom.
Florus.
Vegetius 3. 10.
Appian.
Vegetius.
Appian.

V. Neque minus studebat conservandæ auctoritatē suæ, conciliabaturque sibi reverentiam difficili aditu, neque promissa in meritis immeritosque liberalitate; Solebat enim dicere, *austeros & tenaces ressi ducens suis, faciles ac liberales hostibus miles.* nam apud hos lata quidem adspexit, ceterum ignara obsequii castra esse: apud illos tristitia, sed morigera, & ad omne imperium intenta. Quumque hac ratione magnam partem victorum in exercitu resecidisset, ne sic quidem ad Numantinos propius accedere ausus, multo prius labore durandum sibi militem existimavit. Igitur quotidianis ferme itineribus propinquos agros obeundo, ut lato inquinarentur, qui sanguine nollem (sic enim dixisse ipse traditur) nova solinde castra communiebat, quæ mox dirueret; fossas ducbat profundissimas, & statim complinabat: muros struebat, pauloque post iterum demoliebatur. his omnibus ipse ab incipiente luce ad desinentem præerat.

Ordinē
vare cogit
militum.

VI. In itineribus autem, ne quis, ut antea solebat, ordines relinqueret, agmine quadrato semper ducebat: ita quem quisque primum acceperat locum

deferere non poterat, quin statim depræhenderetur. depræhensus, si Romanus esset, vicibus; si sociorum aliquis, virgis cadebatur. Circumibat agmen imperator. & inter postremos plerumque incedens, infirmos in equis collocabat, descendere iussit equitibus: iumentis quæ nimium gravata videbantur, demebat onera, imponebatque militum cervicibus: quos alioquin complurium dierum cibaria portare cogebat, & interdum triginta dierum frumentum, ac septenos palos ferre.

Liv. Epitom.
Appian.

VII. Annotataque vox est, quum militem propter onus ægrius incedentem vidisset, dicentis, *quum gladio vallere te scieris, vallum ferre desinco*. alique scutum elegantius solito gestanti dixit, *se nanq. repræbendere, quod tanta cura ornasset, in quo plus spei, quam in gladio haberet; iussitque scutum amplius iusto ferre*. Ita subinde timiditatem & molliciem exprobrando, simul labore subigebat, simul contumelia stimulabat ad desiderium recuperandæ per virtutem famæ, quam per ignaviam perdidierant. Ne à nobilioribus quidem severitatem abstinerebat: ex quibus C. Metello, quo tribuno militum utebatur, stomachabundus aliquando dixit, *si quintum pareres mater ejus, asinum fuisse parituram*. & C. Memmii tribunum increpans, quod in expeditione vasa delicatioris usus secum ferret, *mihi, inquit, paulisper: tibi & Reipublicæ semper noquam eris*.

Dicitur acutius
exprobrat
ignaviam.
Frontin. 4. tit.
Livii Epitom.
Polyen. Strateg. lib. 8.
Florus.
Front. 4. r. 5.
Plutarch. A. poph. Rom. cap. 26.
Liv. Epitom.
Front. 4. r. 5.

VIII. Nam & hoc more utebatur, ut inter proficiscendum, sarcinis suspectiorum replicatis, reperta vitæ mollioris instrumenta confringeret abjiceretque. Statorum porro ponendorum hic erat ordo. ut, quique inter proficiscendum in primo agmine fuerant, ita locum ubi castra erant ponenda, armati cingebant. circum hos laxiore paulum spatio circumibat amicorum equitum ala interior, diviso inter se opere reliquis; exercitus ducebat fossas, edificabat muros, tentoria erigebat. eratque præfinitum tempus, intra quod quamlibet operis partem perficere necessum esset, instabat enim Imperator jubebatque *se-gnes ad alia belli munia, vili labore desungi*.

Sectiva caute
ponit.

IX. His artibus quum obsequentem sibi militem, patientemque laboris, & ad imperia promptum effecisset, tum vero propius Numantiam cœpit accedere: quumque in ipsorum agro castra posuisset, omnes copias intra vallum habuit, nollis per castella, ut adsolet, præfidiis aut stationibus antepositis. valde enim vitandum putabat, ne inter initia, quamquam modico incommodo accepto, contemptibilis hosti fieret: qua in re maximum victoriæ impedimentum fore providebat, contra fortissimos viros, & militaris rei pericissimos. sed neque tentare ullius certaminis fortunam volebat, donec ab diuturno contempu vindicare exercitum suum posuisset. id vero, quo maturius, adsequeretur, rationem totius belli, suasque occasiones, & hostium consilia quo vergente attente speculabatur.

Florus.
Appian.
Propius accedit
ad Nu-
mantiam.

X. Inter hæc à tergo castrorum palabatur mûrebat, frugeque licet nondum satis maturas ubivis desecabat, quod ubi perfectum est, ulteriusque promoveri castra placuit, ut reliquis etiam ager, unde Numantinis copia aut spes commectus erat, vastaretur, consilium vocari jubet. ibi quum plerique præter urbem Numantinam duendum censerent, quod ea brevissimum in campos qui petebantur iter erat: non repugnarem, ait Scipio, nisi mihi non de cuncto tantum, sed etiam de red:undo deliberandum videretur. nam certa vi viam istam ingrediamur, in nostram manu est: sed ingressos nisi forsutia servet, quod in nostris consiliis est, perire metumimus.

Consulat an
præter urbem
ducat.

Florus.
Fugandum
fore docet id-
que conditio-
ne iniqua.
Appian.

XI. Ducimus exercitum, qui paulo ante vix conspectum aut vocem hostis Numantini sustinebat: neque dubitari potest, quin acerrimi mortalium non patiantur nos præter muros urbis suæ quietum iter facere. pugnandum igitur erit: sed quæ utrorumque conditione considerate. Illos leves & expeditos, ubi occasionem suam viderint, emittet urbs munita, & ubi voluerint, recipiet: nos a frumentatione adhuc fessi, multumque impedimentorum trahentes, non incipere pugnam, non finire, nisi ex hostium eommodo poterimus.

Magnum Pe-
riculum exi-
gui commodi
causa susci-
pere demen-
tiam est.

XII. Unde neque aquum nobis aut periculum certaminis, aut præmium erit. victis enim immanis expectanda clades est, victoribus perquam modica utilitas. magnum autem periculum exigui eommodi causa suscipere, extrema dementia esse puto. mihi quæ magnus semper imperator visus est, non qui ante occasionem cum hoste properat confugere; sed qui provisis omnibus, tum demum experitur armis, quum ulterius differri ratio non patitur. Ne medici quidem ferrum & ignem, nisi solite prius perpurgatis corporibus admovent, & nos adversus præcoccem vim contumaces hostes, inopia prius & fame attenuemus.

Scipio agium
hostilem va-
stat.

XIII. Hæc ubi dixisset, longiore circuirendi copias iussit: statimque qui castris oppositus erat ager, vastatus est: flexit deinde in Vaccæos, qui Numantinis forum rerum venalium præbebant: ibi quoque demissa omnia, servatisque in usum exercitus quæ idonea erant, cætera in falciculos collecta, ignique supposito consumpta sunt. Accidit autem, ut in campo Pallantini agri, cui Coplanio nomen, quum messoribus hostes improvisi incubuissent, Scipio tribunum militum P. Rutilium Rufum, qui rerum harum historiam scripsit, cum equitum alis quatuor subsidio frumentatoribus mitteret. ibi Rutilius pulsos acriter infectatus, quum ad sublimiora loca & impeditiora pervenisset, confluentibus insidiis, quas hostes ibi collocaverant, subito in periculum incidit.

P. Rutilium
ab hostibus
circumven-
tum servat.

XIV. Neque succurrebat alia ratio, nisi ut eodem in loco projectis hastis consistentes, exciperent irrituros: ipsi neque laesserent hostem, neque cedentem persequerentur. Nam secus si fieret, distrahebantur ordines, quod summa contentione Rutilius, tanquam præsentis exitii, vitabat. Sed immoti equites à velitis Hispanis impune vulnerari poterant: neque diu restitissent, nisi diligencissimi Imperatoris providentia fuissent erepti. Quippe Scipio, simul atque Rutilium longius iusto proVectum vidisset, id quod erat suspicatus, confestim sequi instituerat. Viso igitur præsentis statu rerum, bipartito divisit equitibus, alternatim procurrere, & consertim tela conjicere, deinde se recipere jubet: non eandem in locum unde prorupissent, sed aliquanto versus campum longius. ita quum semper altera pars submoveret hostem, altera retro legeret viam, evolvit se locorum difficultatibus, planitieque recuperata incolumes suos abduxit.

Insidias ho-
stium evitat.

XV. Moventi deinde castra, quum ad vadum amnis, quem transiurus videbatur, expectare eum hostiles insidias dicerentur, nolens in difficili & cænofo tractu cum hostibus colligere, flexit iter, & longiore via, minusque insidiis opportuna, nocturnis itineribus regressus est. urgebat enim æstus & aquarum penuria, cui ut subveniretur, passim fodi puteos imperavit, in quibus amara plerumque aqua reperta. Quare magno cum labore servatis militibus, equorum tamen aliorumque jumentorum pars interiit.

Velleius. 2. 9.
Appian.

XVI. Hinc ad Caucazorum fines perventum: hic, quia profugerant incolæ, Lu-

Luculli memores, à quo decepri vastatique fuerant, proclamatum est, *Caneas reverti ad sua, fide Scipionis posse*. Transiit deinde in Numantinorum fines, ut eos potissimum hibernis premeret. ibi Jugurtha ad eum venit Masinix nepos, quem auxilio Scipioni cum duodecim elephantis, & contributo his sagittariorum & funditorum numero Micipsa miserat: non honori ejus studens, sed ut gravem ætati suæ liberorumque juvenem, asperrimis hostibus objectum, citra invidiam suam periculumque amoliretur. Sed id consilium feni in contrarium vertit: & Jugurtha consilio manūque strenuus brevi permagnam virtutis opinionem sibi peperit: & ab imperatore multis honoribus adfectus est.

Salust. Jugurtha cum auxiliis Numantio ad Scipionem venit.

XVII. Mira enim humanitate viros ille fortes complectebatur: & prout tempus aut occasio erat, modo munificentia donisque, modo verborum honore laudibusque eximie liberaliter efferebat. Nam & C. Marius, qui fatalis mox hostis Jugurthæ, tum iisdem in castris tyrocinium & ipse ponebat, ob singularem viri virtutem & ad pericula ac labores impigram alacritatem vehementer charum habebat: multaque ejus erga Marium honorifica memorantur. Nam proverbio quo *muli Mariani* appellentur, hanc originem fuisse volunt, quod inspicere volente Scipione, quemadmodum ab unoquoque jumenta curarentur, Marius optimum equum, pulcherrimeque habitum, & mulum robustissimum eundem mansuetissimumque produxisset: inde factum, ut Imperatore Marii jumenta mirifice commendante, *Mariani muli* pro præstantissimis dici cœperine.

Et C. Marius eodem tempore stipendia meret Scipioni charus. Vellejus. Plutarch. Macrob. c. 3.

Plutarch. Nat. c. 18.

XVIII. Sed longe amplissimi testimonii excepta vox est, quoniam forte post cœnam sermones fererentur; dixisset aliquis, *si quid Scipioni accidisset, equestris aliam similem imperatorem habitura respublica esset?* Scipio enim, percussio leniter humero Marii, fortassis istum, respondit. ajuntque ab illa voce tanquam divinitus emissa Marium erectum, dignos rebus quas postea gessit jam tum spiritus concepissee.

Et honorifice imperatoris testimonio escitur.

XIX. Dum ad hunc modum in Numantinis hibernatur, P. Mucius Scævola, L. Calpurnius Piso Frugi Consulatum iniverunt, magnarum rerum eventibus nobilem. Nam & belli expugnata Numantia est, & domi seditionibus tribunitiis ultra veterem turbam exempla laboratum. Tib. enim Gracchus & M. Octavius inimici tribuni plebis totam civitatem odiis contentionibusque miscuerunt. Sed antequam domesticæ calamitates referantur, externa bella memorabimus. Igitur P. Mucio Italia, L. Pisoni Sicilia provinciæ venerunt. *P. Scipio, D. Brutus imperatores* (nam & Brutus nondum ex Lusitania decesserat) *Hispanias Proconsulari imperio obtinere jussi*.

Urb. cond. 806-810.

Provincia.

XX. Quorum Scipio qui tempore & inopia comæatuum frangendam sibi Numantinorum pugnacissimam gentem statuerat, quoniam per hiemem & frequentj vere, quicquid ad propositum suum facere videbatur diligentissime administrasset; in multam ætatem usque hoc unum maxime agebat, ut omnem non copiam modo, sed etiam spem annonæ hostibus corrumpere. Itaque Numantini, quoniam agros suos impune vastari non ferrent, insidias ad vicum quandam collocarunt, maxime opportuno ad ejusmodi fraudes situ. quoniam enim majori ex parte vicus limosa palude cingeretur; qua sicco itinere adibatur, vallis profunda subfederat. in hac occulta hostium manus occasionem expectabat.

Orosius t. 7. Appian. Hisp. c. 1. Numantini Romanis insidias ponunt.

XXI. Romanique cum eum locum venissent, alii relicti ante vicum signis
Tit. Liv. Tom. V.

A Scipione
repelluntur.
Orosius.
Appian.

Florus a. 19.
Appian.
Plutarch.
Apoph. Rom.
cap. 35.

ad diripiendas domos irrupere; alii, manus non adeo magna, eminus circum-
equirabat. in hos impetum fecere, qui conditi in insidiis fuerant: neque difficul-
ter ut paucos & tale nihil opinatos pepulerunt. Sed Scipio qui forte apud signa
refugerat, revocatis classico qui vicum intraverant, quum pauciores mille accu-
rissent, opem ferre laborantibus cepit. concerta pugna, pari aliquandiu Marte
certatum est, donec subinde pluribus ex vico succurrentibus, hostes fugerunt:
neque codentibus institit Scipio, contentus à se tandem effectum esse, ut rem
prodigio similem, Numantini militis terga victor Romanus adspiceret. Pauci
utrimque desiderati referuntur. Numantinos, quum ad urbem refugissent, ac-
ter increpantibus senioribus, quod ab iisdem illis pelli sustinuerant, quos toties
superassent, responsum à quodam esse dicitur; oves quidem easdem esse, sed aliam
habere pastorem.

Scipio gemina
castra ad Num-
antiam po-
nit.
Orosius.
Appian.
Florus.
Appian.
Seneca de ira
1. 11.

XXII. Sed Imperator his successibus lætus, & militi jam fidens, proxime ur-
bem Numantinam adducere exercitum instituit; geminisque castris dispositis,
alteris frater Q. Fabium præfecit, altera servavit sibi. Numantini, frustra ten-
tata spe pacis & conditionum, certare prius cupientes, quam hostibus magis etiam
(ut quotidie fiebat) animi crescerent, instructa acie progressi, copiam pugnan-
di per multos dies facere non destiterunt. Fixum contra hæc destinatumque Sci-
pioni fuit, ferre potius suum publicumque dolorem, quam ancipiti remedio so-
licitare malum, quod patientia moraque non dubitabat expugnari posse.

Cum despera-
tis pugnae
non vult.
Florus.
Orosius.
Appian.
Agell. 1. 3.

XXII. Didicerat enim eos non tam ad pugnam quam mortem ruere destina-
se: convivatos prius inter se tanquam postrema voluptate, repletosque potu ce-
liæ: sic vocant Hispani potionem ex frumento. Igitur & hostium convicia, &
suorum preces faciliis cludebat: insanorum esse, manus conferre cum desperatis,
quam inclusos penuria & inedia consumere malle. Sibi quidem mire probari pa-
tris sui L. Pauli sententiam, qui negaverit cum hoste pugnandum esse, nisi sum-
ma necessitas, aut summa occasio adfuisset. Quod ex ore Scipionis exceptum Sem-
pronius Asellio, qui tribunus in illis castris meruit, annotavit. Huic rationi tam
constanter tamque certa fiducia adhærescebat, ut aliquando pabularum egressos
hostes, quum opprimere posset, interfici vetuerit, citius absumpturos esse quod ha-
berent frumenti dictitans, si plures fuissent.

Liv. Epitom.

Seneca:
App. aous.
Circumvallare
obsecros
instituit.

Frontin. Stra-
tegen. 4. 7.
Appian.
Orosius.

XXIV. Eum ad finem circumvallare urbem instituit, missis circum socios po-
pulos, qui auxilia imperata cogèrent. singulis enim quantum ab unoquoque ho-
minum, cuiusque generis mitti vellet, præceperat. funditores maxime sagitta-
riique petebantur: quos, ubi venerunt, suo quoque exercitu variè diviso, om-
nibus non cohortibus tantum, sed etiam centuriis interposuit. Adsignata dein-
de cuique manus parte operis, quam deberet perficere, fossa valloque circumve-
nire urbem cepit. Erat in colle sita Numantia, tria passuum millia complecten-
te ambitu: sive totum illud spatium refertum adificiis fuit; sive verior est opi-
nio, habitaculam urbis partem pro paucitate hominum longe minorem fuisse: cæ-
tera belli tempore pecoribus alendis, aut exercendo securus agro destinata.

Florus a. 18.
Strab. lib. 1.
Appian.
Eius operis
ratio.

XXV. Etiam muro cinctam fuisse Numantinam sane qui negent: iis forte cre-
dentes, qui quosdam ad Durium amnem contentium, Laconicis institutis vivere tra-
diderunt. Ut cumque fuit, certum habetur, vallum circa urbem ductum esse su-
pra sex millia passuum in orbem patens. In ejus præsidium copias, prædicto cui-

que loco quem defenderet, distribuit imperator, iussit extollere signum, qui ho-
sili incursum premerentur. interdiu purpuream chlamydem in hasta longa, noctu
ignem: ut ipse, fraterve Fabius, ut cuique proximius esset, ad suppetias ferendas
accurrerent.

XXVI. Ut vero confectum hoc opus est, & erumpentes ad impediendum
hostes submovere facile fuit; aliam fossam modico à priori intervallo effodit, la-
tam pedes decem, & bis totidem altitudine: quam undique sudibus præmunivit:
& post eam exstuxit murum octo pedes latum, altum decem, in rationem non
veniente pinnarum fastigia. totum hunc ambitum turres distinguebant, spatio
centum viginti pedum inter proximasque relicto. qua vero murum duci pa-
lus objecta non patiebatur, moles iacta est, ejus pari altitudine erassineque mu-
rus committeretur. Ea tum ratio belli Africano fuit, qui primus omnium, quan-
tum scimus, urbem quem pugnam minime detrectaret, operibus amplexus est.

XXVII. His ita perfectis quum nec emitti oppido, neque recipi terrestri itinere
quidquam posset: tamen Durus amnis, qui per munimenta labeatur, adhuc viam
dabat, natatu aut exiguis scaphis urbem petentibus; poterantque cum commea-
tu & supplemento, aut flante vento velis, aut ponente remis secundo flumine
percurrere: nec jungi ponte latus & præceps amnis poterat. itaque ad aliud inge-
nium conversus Imperator, ab utraque parte fluvii singula castrametum exardificat:
ab his trabes longas funibus firmissime vinctas in amnem ita porrigit, ut in me-
dio jungantur. porro in iis trabibus crebras faleas atque mucrones fixerat. ita fie-
bat ut cursu fluminis rotata assiduo trabes, neque navigando quemquam, neque
pando transire, neque urinando subterlabi paterentur.

XXVIII. Atque id maxime studebat Scipio, omnimodis ignaros eunctorum,
quæ exterius gererentur, tenere hostes: quo non modo commeatu omni, verum
etiam consilio excluderentur. Paratis omnibus, quum jam in turribus telorum va-
rii generis immensa vis congesta, catapultæque & aliæ machinæ quibus hastæ
aut saxa jaciuntur, dispositæ essent, & in castrametis sagittarii ac funditores collo-
cati: crebros per universum operis circumiectum homines constituit; qui noctu
diuque quidquid accidisset, clamore significarent: quem alter ab altero exce-
ptum, & proximo cuique statim traditum, momento temporis ad Imperatoris
aures perferrebant; similiter signum erumpentis hostis dari è muro iussit, eo modo,
ut si quando proxima periculo turris signum sustulisset: in omnibus turribus idem con-
tinuo fieret: sic futurum erat ut ex signis quidem statim intelligeretur alicubi tur-
bari, clamor autem, quid rei & ubi esset, aperiret.

XXIX. Porro ad omnes istos usus copia hominum superabat: contractis enim
Hispanarum gentium auxiliis, & suo cum exercitu conjunctis, ad sexaginta mil-
lia armatorum effecerat. Ex hoc universo numero triginta millia disposuerat ad
murum quem exstruxerat observandum, & cætera, quæ postulasset usus, obeun-
da militiæ munia: Alia viginti millia ita se paraverant, ut quum aliqua ex parte
pugnari ad murum sensissent, ad opem ferendam præsto essent. Reliqua multi-
tudo tanquam in subsidii erat locata: neque movere se cniquam, aut excedere
loco, in iussu Imperatoris licebat: signum expectabatur. id ubi fulserat, ad præ-
dictum quisque murus emicabat.

Fossam mu-
rumque circa
Numantium
ducit Scipio &
Orosius.
Appian.

Etiam Durus
amnem novo
ingenio præ-
ciudit.

Inventum
Scipionis ad
celeriter si-
gnificandam
hostium erum-
ptionem.

Dispositio co-
piarum Scip-
ionis.

Liv. Epitom.
Appian.
Numantini
sepe eru-
ptionem ten-
tant, sed fru-
stra.

XXX. Tanta cura diligentiaque Scipionis castra ad Numantiam permunita fuisse. neque sequior eventus fuit. nihil enim adversus hæc acerrimorum hostium impetus valuit: qui sæpius eruptione tentata, neque fallere intentos, neque per-
rumpere confertos possent, frustra omnia conati, nihil nisi vulnera & desperationem in urbem retulerunt. Quæ enim cumque parte impetum fecissent, & vestigio propugnatores formidabili specie concurrerant: quum omnibus & curribus signa momento efferrentur, nuntii parati discurrerent, & cubis undiqueque concinentibus, armatorum globi loco diu ante unicuique præscripto, sine mora conspicerentur. Neque ulla pars castrorum impeti poterat, quin statim universus ambitus, sex amplius millia passuum, certatim ad sua munia se parantium studiis & festinatione ferveret.

Numantino-
rum sollicitu-
do.

XXXI. Nemo interea plus aut laboris aut curarum duce ipso capebat: qui neque diem, neque noctem sinebat abire, quin totas illas tam late patentes munitiones castrorum per se obiret, ne quid usquam remissum neglectumve pateretur. Unde simul ipsi spes, simul apud Numantinos sollicitudo crescebat; neque diu repugnaturi videbantur, quum arctiora in dies fierent omnia, & minu-entibus præsidis, neque comæatus importari, neque arma, neque ullum intro-
duci auxilii genus poterat.

Rhetogenes
per opera Ro-
manorum ela-
bitur.

XXXII. Igitur rebus ad desperationem vergentibus, Rhetogenes summam in-ter suos virtute, re cum senioribus communicata, ex omnium familiarium nu-mero quinque fidissimos, quibus ad eandem tenenda animum verbis addiderat; cum pueris equisque toridem adsumit: & noctu quadam obscura delecta, cum ta-
bulis ita paratis, ut in usum pontis subito compingi possent, ad murum hostium ignorata accedit: quem ubi vigilibus qui ea parte excubabant oppressis conscen-
dissent; eodem silentio & festinatione alios quoque vigiles, altera ex parte muri, qua campum spectabat, locatos obruncant.

Arvacorum
implorat
opem.

XXXIII. Tum attractis per pontem equis, quum quos adduxerant pueros se-
licis ausi nuncios in urbem remisissent, citato cursu perurbes Arvacorum feruntur, cum habitu & vocibus supplicum *miserrimæ civitati à consanguineis & fratribus suis auxilium* orantes. Apud alios plus miserationis quam præsidii repertum; pronos ad subveniendum animos, torpescere cogebat Romanæ potentie reputa-
tio, & pene in oculis cum Imperatore maximo validissimæ copiæ. Lutiæ nonnihil adfuisse spei (oppidum est intra decem millia passuum à Numantia distans) ubi juvenus, ut cui plus animi quam consilii esset, civitatem ad socianda cum Nu-
mantinis arma impellebat. Seniores quum se frustra oblectari cernerent, statim in castra Scipionis miserunt, indicatum quæ in sua civitate gererentur.

I nunciis rebus
novis Ruden-
tem opprimit
Scipio.

XXXIV. Ille, quum hæc hora diei octava nuntiata essent, nihil contatus cum expedita parte copiarum postridie mane ad Lutiam fuit; principesque juven-
tis tradi imperavit. Causabantur oppidani, *erupisse illos ex urbe sub adventum Romanorum, & fuga sibi consuluisse*, donec excidium minitante Romano, Vac-
catorum popularium suorum exitum verici, qui nuper in urbe quadam obfessi, seque liberisque & uxores trucidaverant; partem civium, quam civitatem pe-
nare maluerunt. Ita dediti sunt ad quadringentos, quibus ad terrorem aliorum manus amputari Scipio iussit. abductoque secum præsidio iterum cum sequentis
lucis exortu in castra reversus est.

Liv. Epitom.
Appian.

XXXV. Dum ita ad Numantiam Scipio sedet, venerunt ad eum in castra Regis Antiochi legati, cum amplissimis muneribus. Erat seruae jam in more positum imperatoribus, ut ejusmodi dona occultarent, suas manubias auctura; sed Scipio qui nihil non ad rem publicam referebat, negavit se *visi insperante exercitu accepturum: referre in tabulas à Questore jussit, inde munera se fortibus viris daturum*, insigni ad virtutem stimulo, profectus. Causa legationis non traditur: sed ex fortuna Regis colligi fortassis potest.

XXXVI. Quippe res istius Antiochi paulo ante ea tempora subita mutatione, ex angustiis florentissimae redactae fuerant: quemadmodum non ita multo post, quum permixta viderentur, inopinata clade corruerunt. Ceterum interitus adolescentis ad sequentia tempora pertinet: incrementa narrari praesens locus postulat: ut quo interim loco res Orientis fuerint, compendio cognoscatur. Postquam infessor Syriaci Regni Trypho superbia & luxu milium animos abalienasset, ad Cleopatram, Demetrii uxorem, quae cum liberis Seleucia se incluserat, plerique se contulerunt. Unde illa resumptis animis, quum Antiochum viri sui fratrem toto Regno oberrare cerneret (metu enim Tryphonis civitas cum nulla recipiebat) ad rationes utriusque misit ut periret credere, si societate Regni simul thorique jungerentur. impulerant eodem quum amicorum consilia; tum quorundam Tryphoni studentium metus, à quibus una cum urbe tradi in tyranni potestatem timebat.

XXXVII. Antiochus cupide accepto insperatae fortunae munere, quum Seleuciam venisset, viresque suas augeri quotidie videret, bello petere Tryphonem ausus est: victumque proelio tota superiore Syria cecit; ne vivum caperet, avaritia suorum equitum praepeditus, qui sparsum à fugiente aurum colligendo, tempus, quod hac arte quaerebatur, effugiendi concesserunt. Tryphon in munitum Phoeniciae Castellum, *Dara* nomen est loco, quum refugisset, Antiochus eum exercitu pedestri centum viginti millium supervenit. admota etiam classis est, maritimum enim erat oppidum, machinisque confectis summa ope expugnatio cepta.

XXXVIII. Ceterum Trypho clam clapsus, Orthosiada haud procul Mæandro urbem, deinde Apameam perfugit, patriam suam. Erat enim urbis istius quum sis munitissimus: tum eximia temporibus istis potentia. Sed Antiochus haud segnitè oppugnata urbe, tyrannum eo necessitatis adegit, ut quum urbem capi videret, in ejus incendium se immitteret, postquam sceleris sui praemio non ultra triennium esset gavissus. At Antiochus elatus successu, Judaeos, quamquam auxilii eorum entis fuisset adjutus, per Cendebeum ducem bello petiit: iniqua fortuna donec princeps gentis superavit. ast illo fraude generi (Ptolemaeus vocabatur, Abubi filius) interempto; spem nactus perdomandae gentis contumacissimae, cum ingenti exercitu in Judaeam venit.

XXXIX. Joannes Simone genicus, quum paternum principatum suscepisset, in urbem Hierosolyma se inclusit, praepotentis hostis vires, quum armis morari non posset, objectu munimentorum cupiens eludere. Antiochus septem castris circum urbem positis, tamen propter firmitatem murorum, & propugnatorum virtutem parum proficiebat. ad haec aquarum penuria laborabatur. Ceterum sub occasum Plejadum copiosus imber arentes exercitus fauces refecit. Itaque meliori jam spe fretus, à boreali parte urbis (nam

Antiochi legatos audit. i. iv. Epitom. Cic. pro Dejot. cap. 7. i. iv. Epitom. Cic. Liv. p. 10.

Ejus Antiochi varia fortuna.

Joseph. 2. 3. 12. Justin. 36. 2. Joseph. Zonar. Joseph. Appian. Syriac. Joseph. Front. Strab. 2. 13. Joseph. Eusebius. Macchab. 2. 15.

Antiochus Tryphonem vincit.

Josephus. Plineus. 29. Josephus. Strab. lib. 16. Joseph. Zonar. Eusebius. Josephus. Macchab. 2.

Tryphonis interitus.

Joseph. 2. 3. 16. Antiochus Hierosolyma obsidet.

ea faciliior accessus erat) actis operibus, turres plurimas ternorum tabulatorum extruxit, implevitque militibus, qui defensores urbis arecerent missilibus, neque consistere in propugnaculis paterentur.

Diod. lib. 36.
Joseph.

XL. Sic inter quotidianas velitationes, duplici fossa hanc exiguae latitudinis altitudinisque circumdata urbs est. Neque ideo spes aut animus oblectos deservit: quin erebris eruptionibus hosti pro viribus nocerent: graves si incauti incidissent, & adversum paratos insigni ad receptum celeritate. Sed savior omni bello fames metuebatur. quam ut differrent, si effugere nequirent, Joannes inutilem bello urbem urbe excedere iussit. Ex diverso Antiochus, nec enim fallebat eum consilium hostis, neque recipiebat expullos, neque trucidabar: sed versus urbem re-
fectos, sollicitate cogebar misericordiam suorum precibus & lachrimis, & postremo fœditate exirus, quum ante ora civium infelicissimi mortales crudelem in modum fame contabescerent.

Inutilis turba
urbe ejicitur.

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

riam, qua contra communem hostem auxilia prompte ferentes, scilicet amicique vocabamur. Tu vero si ve pristini faderis apud te recordatio valet, suæ religionis animus tangitur, inducias tibi non obstruas, nobis ceremoniarum causa gratissimas, saltem in ejus Dei honorem concede, quem conditorem omnium, quemadmodum cunctis gentibus communis Rex & pater est, ita nostro quoque in templo adorari à quolibet, propitiarique sinimus.

Joseph. c. 1. v. 3.
Joseph. 8. 1.

XLV. Erat Antiocho sicut adversus pervicaces celsus animus, ita supplicibus mite ingenium, quare Judæorum mores admiratus, quos in tanto suo periculo, plus tamen de religionibus patriis sollicitos videbat, non modo concessit inducias, verum etiam ad sacrificium boves auratis cornibus, & cum omni genere odorum pocula aurea ac argentea multa, ipse ad portas urbis honorifice detulit: & quum ei omnia sacerdotibus tradidisset, exercitui suo epulam in honorem Hierosolytani Dei præbuit. Vere dictum est, sæpe majorem mansuetudinis quam severitatis fructum fuisse: beneficioque subactos, quos nulla vis armorum ad obsequium coegisset.

Antiochus dat
inducias, &
munera tem-
plo.
Diodorus.
Joseph.
Plutarch.
Apopht. c. 1. p. 11.
Joseph.

XLVI. Itaque Judæi Regis animadversa lenitate, quamque dissimilem se quibusdam majoribus suis, sacrum Judaicorum insensissimis hostibus præstitisset, publica omnium voce laudatum, cognomento *Pium* vocaverunt, & Joannes adolescens generosa natura captus (& jam necessaria defecerant) legatos misit, fidem Regi gentem fore pollicitus, si vivere suis legibus sineretur. Eo tempore plerique Regis amicorum suadebant, ut diis hominibusque ceteris omnibus inimicam gentem excinderet: Antiochum, qui Epiphanes cognominatus est, citantes: illum eadem urbe victa, spurcorum hominum sacrilega sacra & absurdos ritus dignis ludibriis traduxisse.

Judæi legatos
de pace mit-
tunt.Diod. Joseph.
Diodorus.

XLVII. Nihil hæc magnanimam Regis mentem, & ab acerbis consiliis naturæ bonitate averfam moverunt. igitur veniam delictorum pacemque dedit, si armis traditis, accipere in urbem presidium vellent, & pro Joppe nonnullique civitatibus quas extra fines Judææ possidebant, vestigal Regi pendere. Cetera non recusarunt; presidium ne ritus sui conversatione alienigenarum polluerentur, deprecati, pecuniam & obsides obtulerunt. Itaque trecenta talenta pecuniæ præsentis accepta, ducentis in diem dilatis: obsides quoque traditi, quos inter & frater Joannis fuit.

Eamque certis
conditionibus
impetrant.Ibid. c. 5. h.
Iod. Joseph.
Justin. 36. 4.

XLVIII. Muro deinde urbis dirupto, obsidionem solvit, quum gentem validam, & quæ post eum nulli Macedonicorum Regum paruit, magna cum gloria subegisset. Igitur adolescens hoc fortunæ obsequio magnificus, & bellum adversus Parthos animo volvens, quo sibi Romanam amicitiam munificentia conservaret, publice privatimque donis eos prosequutus, in primis Scipionem colere constituit: tum ob eximiam viri gloriam, tum quia neque potentior alius domi, neque in amicitia constantior credebatur; quum jam Romæ non apud singulos modo fides atque gravitas rarior in dies fieret, sed ipsa quoque Respublica contentionibus odiisque privata commoda publicis anteponentium, horrenda seditione quassaretur.

Judæi mitti
Macedonico-
rum Regum
posse paues-
cunt.

JOH. FREINSHEMI SUPPLEMENTUM

Libri LVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

I. Sempronius Gracchus tribunus plebis, quum Agrariam legem ferret adversus voluntatem Senatus, & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam quingenta jugera possideret in eum furorem exarsit, ut M. Othavio collega, causam diversa partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret: seque & fratrem Cajum, & Ap. Claudium socerum triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit & aliam legem Agrariam, qua sibi latius agrum patefaceret, ut iidem triumviri judicarent, qua publicus ager qua privatus esset. deinde quum minus agri esset, quod dividi posset sine offensa etiam plebis (quoniam eos ad cupiditatem ampla modo sperandi incoitaverat) legem se promulgaturum ostendit, ut iis qui Semproniam lege agrum accipere deberent, pecunia quæ Regis Attali fuisset, divideretur. Heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, Rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus graviter Senatus, ante omnes P. Mucius Consul, qui quum in Senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Quum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus: auctore P. Cornelio Nasica, in Capitolio ab optimatibus occisus est, istius primum fragmentis subselliorum: & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, inscriptus in flumen proijctus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversum fugitivos gestas continet.

Romanorum
internæ seditiones.

Tacit. 4. 38.
Salust. Frag.
Dionysia. 21.

Diod. apud
Valef.
Diod. apud
Valef.
Aul. Trib.
Graccho.
Cic. Bruto.
cap. 37.
Diodorus.

Materia ex
agro publico
Appian. Civil.
lib. 1.

I. HACTENUS egregiam Romanæ rei formam, ingentium bellorum lætos semper exitus, rarâs interea clades, rara armorum dedecora, sed melioribus statim correctâ consiliis fatisque enarravimus; nunc internæ seditiones, quæ à Graccho graves atque plenæ discriminis ortæ sunt, ad tristiora, sed non minus utilia vocant: quando hinc maxime veteris reipublicæ mala, & quibus initiis collidi inter sese diversæ in civitatibus potestates queant; ejusque morbi certiora post eventum remedia cognoscuntur.

II. Igitur Tiberius Gracchus Tiberii bis Consulis & Censoris filius, postquam sub matre Cornelia prioris Africani filia florentem bonis artibus, & pari omnium spe adolefcentiam exegisset, in Manciniani temporis adversa tamquam in seculum impactus est. quippe invidia quorundam optimatum, quos adversarios in negotio suo senserat, dolorem suum ulturus, adfectasse modis omnibus creditur, ut supra omne priorum exemplum popularis haberetur. neque sane aut materia res novæ volenti, aut speciosus obtentus deerat: palam iniqui in rempublicam plebem, agrorum possessores erant, qui inter aliorum paupertatem & famem, latissimorum prædiorum redditus voluptatibus & luxu consumebant.

III. Nam antiquitus subactis per partes Italarum civitatum aliquam agrî portionem victor Romanis ademerat: in eam ex Urbe aut Latio colonos mitti obtinuerat. & in singulos certum agrî modum distribui. Veniebant autem in eam
for.

fortem culta maxime: sed qua bello ut adfolet, vastata squalabant, quoniam impen-
sa & cultu longiore, & primis annis parum fructuoso cgebant, sub tolerabili
tributo publice elocabantur. de frugibus decimæ, de arboribus quinque pendeban-
tur: eratque etiam in armenta & greges vectigal constitutum.

IV. Ita putabant fore, ut possessorum quum ipsi tantum agrorum colere nequi-
rent, per mercenarios generis Italici colerent, quod quum laboris militizque pa-
tientissimum esset, ea potissimum ratione contineri simul aliquæ posse ad continuo-
rum bellorum auxiliares delectus arbitrabantur. Sed res alio vertit, avaritia
& astu divitum, qui publicos agros, ut longissimo tempore possessos, pro suis reti-
nebant, augebantque. Submotis enim paulatim aut vi aut pretio veteribus domi-
nis, non jam agros, sed latifundia colentes, ingenuorum operam aspernabantur,
& servitilique coemptis rura exercebant. id enim erat multo quaestuosius, tum quia
liberi homines ab agricultura stipendiis militaribus sæpe vocabantur; servis in
eodem tempore manentibus: tum quia etiam ex partu ancillarum aucta familia,
ad heros lucrum ingens redibat.

quem posses-
sore paulatim
sibi mancipa-
bant.

Luc. 1. 169.
Plutarch.
Gracch. c. 10.
Appianus.

V. Hoc modo fiebat, ut possessorum res familiaris, servorumque numerus in
immensum augetetur: paucioribus in dies ingenuis, qui præter inopiam domesti-
cam, tributis etiam & delectibus atterebantur. Quin & quoties à bellis vacatio erat,
pigrum ipsis infructuosumque tempus abibat, quum agros proprios non haberent,
& abundante servorum numero, conducticia istorum opera nemo uteretur. Non
erat obsecrum, quanto reipublicæ periculo sociorum quotidie minor copia fieret,
servi orti ab hostibus, & ipsi futuri hostes, si occasio venisset, aufererent.

Et per manel-
pia cohebant.
neglectis in-
geniis.
Plutarch.
Appian.

VI. Sed adversus ditiorum potentiam diu frustra sunt quaesita remedia: neque,
licet vehementibus quorundam studiis instaretur, vim ullam prius obtinuerunt,
quam sub annum Urbis CCCLXXX. rogatione Licinia caveretur, ne quis ultra
quingenta agri jugera possideret: neve plus quingentis capitibus pecorum, centum.
que majoris armamenti pasceret: neque certus mercenariorum numerus ex ingenuis ple-
be à possessoribus aleretur. Hæc non modo tribuum suffragiis sancita, sed etiam ju-
rejurando confirmata, egregie pauperibus & publicæ rei subveniente, ni apud
homines opum dulcedine captos validior legum decorumque metu cupiditas, im-
becilla juris claustra fraude vique perripisset.

Liv. 4. 31.
Appian.
Quod Licinia
lege collecta.

VII. Nam sub initia multi dolo malo partem agrorum in propinquos transfo-
rebant, sub illorum nominibus sibi possidentes: ex quibus ipse legis auctor C. Li-
cinius Stolo fuit. mox, ut elusæ aliquamdiu leges tandem pro abrogatis contem-
nuntur, ne colore quidem quaesito, palam à divitibus agri longe supra statutum au-
ctoritate publica modum retinebantur. Crebræ inter hæc tenuiorum querelæ, sed
& ipsæ boni decorisque publici cura multos egregios viros advertebant, ut moderi
cuperent: verum cuncta reputantibus tutius visum est, relinquere intacta civita-
tis ulcera, quam impari remedio sollicitare ad acerbitatem atrocioris mali.

Sed cito legi
fraus facta.
Livij 7. 16.
Appianus.

VIII. Pertinque non alia prudentia C. Lælius Sapiens cognomen quaesivisse,
quam quod in tribunatu movere talia conatus, ubi majora spe pericula vidit, desti-
terat. Majore deinde perseverantia, sed multis & ante omnes sibi exitiosa causam
eamdem agere Tib. Gracchus instituit, quum adolescens nobilis, facundus, & jam
Tribunatum plebis gerens, auctoritatem quam genus adscerebat, eloquentiæ præsti-
diis, & jure magistratus communis, ad contentionem de tantis rebus attulisset.

Plutarch.
Gracch. c. 11.
August. de ci-
vit. Dei 3. 4.
Appian.
Cic. de Orat.
2. 8.

Plutarch.
Eum vindicare conatur
Gracchus,
Amicus & matre
Cornelia impellentibus

Cicero Bruto
cap. 27.
Plutarch.
Itemque populo.

Gracchus rem
à principib.
olentis aggre-
ditur.

Interius populi
et con-
suetudinem
possessionis
media via.

Liv. Epitom.
Appian.
civil. lib. 1.

plebi grata
intoleranda:
lo upletibus
Plutarch.
Gracch. c. 11.
August. de ci-
vet. Dei 3. 24.
Plutarch.
Dion. apud
Valef.

Tiberius ple-
bem susci-
tur.

IX. Accedebant ad hæc quotidiani ab amicis, ab æqualibus, à matre stimuli: nam & Cornelia sæpe reprehendisse filios dicebatur, *quod à populo Scipionis socrus, nondum Gracchorum mater vocaretur*: & Sp. Posthumius æmulus laudum, & dum militiæ Gracchus abest, forensi gloria multum provectus, juvenilem animum urbat. Præcipui tamen incensores Diophanes Mitylenæus, & C. Blossius Cumis Căpaniæ oriundus fuerunt: alter disertissimus ea tempestate Græcorum, & dicendi Tiberio magister, alter Antipatri Tarlensis familiaris, & ab eo sapientiæ studiis eruditus.

X. Movebatur etiam misericordia plebis, maxime quod calamitatem pauperum dedecusque reipublicæ, ipse per Etruriam transiens viderat, quo tempore ad bellum Numantinum erat profectus. neque desinebat populus omnibus cum modis impellere, passimque in porticibus parietibusque & monumentis scripta proponebantur, quibus Tib. Gracchi Tribunatus, *unica spes creptis sibi agros recuperantium invocabatur*. Hæc tamen varix & tam efficaces machinæ vel senilis animi maturitatem expugnare potuissent, quo magis mirum fuit, ab acerrimo juveni in re tanta nihil sine magno consilio, summaque moderatione gestum fuisse, donec adversariorum iniquitate & contumacia irritatus, ipse quoque ad duriora deflexit.

XI. Tum vero adhuc non suo ipse arbitratu concepit legem, sed de sententia principum civitatis, qui sapientia & amore publicæ rei excellere credebantur, quorum P. Licinius Crassus fuit Pontifex Maximus, tum P. Mucius Scævola, quo nemo juris publici privatique peritor habebatur, tum maxime Consul, & App. Claudius cujus filiam Tiberius in matrimonio habebat. Quanta igitur in tam gravi injuria locum habere lenitas poterat, adhibita est: neque modo pœnæ legum remisit, sed ultro præmium oblatum possessoribus: quo æquiore animo partem alieni agri ad justiores dominos redire paterentur.

XII. Quamquam enim haud dubia æquitatis esset, quæ quisque contra mentem legis Liciniam possideret, ea cum fructibus & omni causa restitui, tamen dare se concordie civitatis aiebat, ut inter ius populi, & consuetudinem possessionis media via decidatur, per quam nec adimantur omnia locupletibus, nec omnia relinquuntur. Itaque se legem laturum, quæ populus egeat agros recuperaret: possessoribus qui filios in potestate haberent, supra legitimum modum, ducena quinquagena jugera in singulos retinerent. ad hæc administranda trium viros annuos creari placere, qui præterea animadverterent, ne quis portionem alienam, sicut antea in frandem legis factum frequenter fuerat, redimeret.

XIII. Hæc plebi grata, quæ facile præteriti temporis ferebat iacturam, dum in posterum sui ratio haberetur; intoleranda locupletibus erant, quamquam iniuste possessa, tamen quia longo tempore possederant, pro suo patrimonio impudenter defendentibus. multaque passim adversus Tiberium aspera & falsa iactabantur, juvenem factiosum, & nimia potestatis avulsum, nihil aliud hac largitione, nisi viam ad regnum querere. Facile refellebat ista Tiberius non causâ minus quam eloquentia superior, graviterque inbumanam possessorum iniquitatem accusabat, qui vires suos, quorum labore illa opes accumulata essent, & nunc quoque defenderentur, eos extorres agerent in idem arvis, quorum ius atque ditio- nem illorum sanguine respublica paravisset.

XIV. Etiam seræ, quibus per Italiam repleta sylva sunt, cubilibus & balneaculis non carent, quos se recipiant: at hi quorum laboribus Italia quies, quorum

mortibus ceterorum vita redimitur, nisi quod eandem cum locupletibus lucem vident, eundemque aerem trahunt, commodis communibus arcantur: non celsum, sub quo latent, non locum ubi pedem in suo ponant, obtinent: vagi cum uxori- bus & liberis in ipsa patria exilium agunt.

XV. Converlus deinde ad locupletium agmen invidiose interrogabat, qua tandem causa iniquum putarent, quod populi esset, id populo dividi: cur servos civibus, militibus inhabilem militum turbam, postremo suis alienis praeferrent? E- stra denique opera effectum est, ut mentiantur imperatores nostri, quum acie instru- ta pro aris & focis dimicare homines jubent: quotus enim quisque aram paternam, aut larem familiarem usquam habet: sed pro alieno luxu, proque alienis opibus spi- ritum vitamque prodigit Romanus ille populus, quem orbis terrarum dominum ma- gnifico sed inani titulo vocant, omnium egenum, & ne glebam quidem agri, paucis exceptis, possidentem.

XVI. Haec ab ingenti animo, & dolore non minori librata fulmina nemo ad- versariorum sustinere poterat. quare ad M. Octavium conversi, collega is in Tri- bunatu, idemque familiaris Graccho erat, auxilium implorabant. atque ille ve- recundia amicitiaeque retinentibus contabatur. postremo magna visorum illustrium frequentia orante convulsus intercedere legi, & collega obnunciare instituit. Tum vero accensus ira Tibertius priorē illa & leniore lege relicta, aliam ferre contendit majoris severitatis, tantoque gratiorem in vulgus, quanto acerbior futura posses- soribus erat: simpliciter excedere iubens agris, quos contra leges quisque occupasset.

XVII. Sic irritatis utrinque animis quotidiana quom in Rostris tum Senatu oriri certamina: singuli, multi, ut locus tempus tulerat, inter se iurgis con- viciumque rem gerere: nihil usquam sanum aut concors, sed velut in adversis cas- tris suspecta omnia & insensa esse. Inter ipsa tamen factionum capita, licet sane studiis & emulatione acriter contenderent, modestior, & contumeliarum ex- perts rixa fuit: insigni documento quantum in animis hominum praecelata idoles cum recta institutione valeat, cui uterque horum à pueritia adhaeserat.

XVIII. Rogabat Octavium Tiberius, quando & illum agri publici haud exi- quam possidere partem compererat, ut omnia contentione ferri legem sineres, & quamquam ipse haud sane abundaret opibus, pretium ex suis bonis offerebat. Im- moto ad haec Octavio, vetuit Tiberius quidquam prius publicae rei agi, quam per- lata lex esset. etiam ararium, ne adiri à quaestoribus posset, annulo suo clausit, & Praetorum quosdam ius dicere pergentes, proposita multa coercuit: tanta omnium trepidatione, ne possessores mutata veste sordidari & supplices in foro observaren- tur, etiam insidias Tiberio structas fuisse, cōductosquin caput ejus percussores traditur.

XIX. Post haec ipse quoque dolore haud dissimulante ac cinctus, in forum ven- titabat, magna prosequente turba, quum prodeuntem domo numquam minus terna aut quaterna hominum millia stiparont. Aderat interea dies, quam feren- de legi praxiderat. tum vero tumultu & ira fervere animi, nihilque satis ex praescripto legum aut sanae civitatis institutis fieri. Post multa invicem iurgia quum jussu Tiberii scriba recitare legem, silentium ei M. Octavius injunxit, anul- tum conquirente Graccho, & quia nihil proficiebat, in posterum diem adesse con- jectum jubente, tum enim se modis omnibus perlaturum legem esse.

XX. Quum ita majus etiam solito agmen, tamquam ad ultimam dimicatio-

Locupletes in-
crepat.
Appian.
Plutarch.

Salust. Catil.
cap. 20.
Plutarch.

M. Octavius
Agraria legi
intercedit.

Inde conten-
tiones & iur-
gia.
Plutarch.
Gracch. c. 14.

Tib. vetat
prius quidquam
agri, quam lex
lata esset.

Florus 3. 16.
Sempron. A. feli-
apud Agell. 2.
13.
tumultus
tempore legis
ferendae.
Appian.
Civil. lib. 2.

Plutarch.
Gracch. c. 15.

Consularium
quorundam
interventu
confider.

nem, in foro confluxisset, Tiberius *recitari legem* cum minis imperat, intercedit Octavius: vetanti Tribuno, sicuti oportebat, contra jubentem paretur. ea res, & quia divites urnas ad suffragia colligenda paratas abstulerant, certamen ingens excitavit. ventumque ad saxa omnia foret, ni Consularium quorundam inter-ventu, animorum morus paulisper confedisset. ii dextra Tiberii prehensa cum precibus & lachrumis obtestabantur, *ne misceret omnia seditione, & tumultu finiret*. isque reverentia virorum, & obversante jam animo malorum quæ imminabant specie, *quid igitur se facere vellent* interrogabat; *aut quid adferrent ad rem exulceratam consilii*.

Tib. exagita-
tus in curia.
Appian.
Plutarch.

XXI. Negantibus *ex se quidquam opis esse, & ut referri negotium ad Senatuum pateretur*, orantibus ad extremum adlenus est. nam & Patrum optimo cuique, & publicæ rei studiosissimo non ingrati fore legem confidebat. Sed quum in curiam venisset, ibique à plerisque Senatorum, nam hi plurimum agri publici possidebant, conviciis & jurgiis exagitatus est, ut inter paucos, & destituito concione sua Graccho liberius; in forum recurrent, orare collegam supplicibus verbis insticit, *remitteret obstinatum animi rigorem, plebemque commodis tantorum laborum periculorumque pretio comparatis aliquando frui sineret*.

Se aut Octa-
vium abdic-
are, necesse
autumat.

XXII. Nihil ad hæc mox collega, nullum igitur, inquit, *remedium video, quam ut alteruter nostrum magistratu abeat*. Tu M. Octavi, de me roga populum prior, is si jusserit, privatus repetam domum. Atque hanc quoque conditionem illo recusante, *Quando nihil, inquit, aequi à superbis & avaris hominibus imperari potest, in crastinum adeste Quirites. ille dies si viri estis, hæc certamina finiet* nam & de lege, & de Tribuno vos in suffragia mittam: ut intelligant homines, majoris populi Romani auctoritas esse debeat, an tua M. Octavi, qui Tribunitia potestatis telum, tuende plebi à majoribus comparatum, ad opprimendam illam perdendamque intorsisti.

Liv. Epitom.
Plutarch.
Octavius non
flectitur.

XXIII. Postridie consensu suggestu rogationem se de M. Octavio laturum dixit; ni incæpto desisteret, eumque ut jam sibi quoque, non tantum populo parceret, de- nuo accuratis precibus sollicitavit. Sed Octavio generosa mens erat, cæptique ad extremum tenax: quam puderet fidem tot illustribus viris datam, & in se uno spem possessorum recubantem destituere. Tum ad suffragia itum, deos hominesque testante Tiberio, *invictum se & ultima necessitate coactum, ad remedium tam tristic exempli descendere*.

Tribus abro-
gare magistra-
tum Octavio
incipiunt.
Appianus.
Plutarch.

XXIV. Jam sententia unius tribus adempta Octavio potestas erat, neque ille, quamquam renovante preces Tiberio scitebatur; jam pluribus pluribusque auctoritatem prærogativa sequentibus, de quinque & triginta tribubus septendecim, uti rogas, jusserant; & si una præterea accederet contextum negotium erat: quum iterum inhibito paulisper suffragiorum ordine Tiberius tam propinquo periculo per ultimas obtestationes obfirmatum collegæ animum expugnare conatus, pro- palam complexu omnibusque blanditiis oravit, *contra populi voluntatem nati, sibi que ignominiam, amico & collega dura consilia non lubenter amplexo, invidiam procurare desineret*.

Appian.
Plutarch.

XXV. Versabat inter hæc ancipitem Octavium hinc periculi magnitudo, si persisteret in incæpto; inde pudoris, si absterri se pateretur. feruntque deli- berantis animi haud dubia signa, inter diuturnum silentium lachrumas erupisse. Verum ubi ad possessorum agmen deflexit oculos, apud hos existimationem par-

tam amittere, eorumque conviciis proscindi, quorum ornari laudibus sueve-
rat, haud sustinens, id modo, *ageret sane Gracchus quod collibitum animo ejus*
esset, respondit. Hunc alio modo perrogato jussuque privilegio, viatorem Grac-
chus mittit, *privatumque detrahi de suggesto* jubet.

Octavius de
Rostris detra-
hitur.

XXVI. Erat hæc quum sua sponte tristis & indigna species, egregium juve-
nem paulo ante sacrosanctæ potestate prædum subito de Rostris deturbari :
& agebat invidiam, quod à liberto maxime Gracchi manus injecta homini foret;
Gracchus enim more cætera non improbabili apparitoribus libertinis suis uteba-
tur. Neque tamen Octavii fortuna populum commiseratione permovit, plus va-
lebat in iratis animis recentis offensæ dolor : magnaue in illum manu coorta, ni-
si vim accursu suo locupletis avertissent, in foro esset discerptus. servus tamen ex
fidissimis, qui pro domino corpus opposuerat, oculis effolis cæcatus est; ipse
quum ad tumultum etiam Tiberius accurrisset, sui que reverentia plebis impe-
tum inhibuisset, ægre effugit.

Forus. 1. 14.
Plutarch.

Et à populo
pene discerpi-
tur.
Velleius. 2. 1.
Epitom. 1. 1.
Velleius Ap-
pian.

XXVII. His ita gestis, neque ullo jam obistere audente, lex agraria continuo
perfertur. Triumviri dividendis agris, colonisque deducendis, Tiberius ipse
cum socero Ap. Claudio & C. fratre qui tum admodum juvenis ad Numantiam
militabat, creantur. Neque enim quemquam sibi satis fidem extra Gracchi do-
mum, commodisq; suis propensius faventem populus rebatur. Surrogatus etiam in
locum Octavii tribunus plebis est, ex clientibus Gracchi, cujus ne nomē quidē satis
constanter traditur, Q. Mucium aliis, aliis Minucium, aut Mummiū tradentibus.

Triumviri dic-
viduandis
agris.

Plutarch.
Gracch. c. 16.
Orosius. 5. 8.
Appian.

XXVIII. Hæc victoria plebis animos vehementer sustulit, magnoque homi-
num concursu auctor tam grata legis, non tanquam unius oppidi, sed totius Ita-
liæ conditor parentisq; domum reductus est. At Senatus & Equites Romani,
quibus ex ordinibus plerique agros hac lege amittebant, palam indignati, quibus
poterant modis dolorem suum ulciscerantur. & ingressus curiam Tiberius, quum
ex more *tabernaculum, divisuris agrum dari solitum* petcret, cum conviciis re-
pulsam tulit; etiam in diurnum sumptum ex sententia P. Scipionis Nasica, haud
amplius sestertios senos ei decreverunt.

Senatus & E-
quites ode-
runt Tiberiū.
Liv. Epitom.
Plutarch.

XXIX. Nasica enim, quod magnum agrorum modum possidebat : moleste se-
rens, auctore Graccho expelli, ad suscipiendas cum eo inimicitias cupide proru-
perat. Tanto avidius inceptum persequutus juvenis, immensam multitudinem
agros sperantium ab Urbe secum eduxit. Quo liberius iram & minas spirantes
cæteri, negabant *impune laturum, qui sacrosanctæ potestate violata, tantam in*
Italia seditionum tempestatem excitatum iret. Neque inanem periculi metum ei
quum alia indicia fecerant, tum unius amicorum subito defuncti suspecta signa
præferens corpus, concursuque quum efferretur factō, *hominem veneno interuisse*
creditum conclamatumque est, & ob *amicitiam Gracchi plebisque sublatum* inter-
pretati, subierunt lectum, rogumque circumsteterunt.

Appian.

Amicus qui-
dam Tiberiū
veneno subla-
tus.
Appian.
Plutarch. c. 17.

XXX. Atque erat haud multum aberrans à similitudine veri suspicio. namque
disruptum in igne corpus, tantam vim humoris effudit, ut flammam exstingue-
ret, neque iterum igne accenso uri potuit, donec alium in locum translatum, sic
quoque ægre, cremaretur. Ea res occasionem Graccho dedit, magna divites in-
vidia onerandi, qui mutata veste, productisque in forum liberis, *horum, matrisq;*
que sue curam populo commendabat, quandoquidem his moribus intelligeret

Unde timens
Tiberius suos
commendat
populo.

vitam sibi minime tutam aut diuturnam fore.

Epitom. Liv.
Aliam legem
agrariam pro-
mulgat:

XXXI. Sic in dies magis magisque exacerbatibus rebus, quum possessoribus ægre
facere, & populum demereri summo peregrino studeret, aliam promulgavit agrariam
legem, qua maiorem agri modum complecteretur, ut iidem triumviri qui dividun-
dis agris creati essent, qua publicus, qua privatus ager esset, iudicarent. Erat egeno-
rum ingens in Urbe multitudo: & repetiti à possessoribus agri, quum ad offen-
sam divitum satis valerent, necessitatibus speique plebis non sufficiebant.

Aliam item
de Attali Re-
gis pecunia.
Auth. de Vir.
illustr.
in Gracch.
Appiano. Mi-
nistris.
Plutarch:
Graccha. 20.

XXXII. Itaque jam utrobique malam inire gratiam Tiberius cœperat, quum
alteri *nimum ademptum sibi*, alteri *parum datum* quererentur. Hic velut ipsa for-
tuna munus hoc offerente, avidè arripuit occasionem ex Attali Pergameni testa-
mento pauperibus gratificandi. Nam Asia Rex Attalus, cui ab amore matris co-
gnomentum *Philometor* fuit, per eos dies hærede populo Romano decesserat. Igi-
tur Tiberius legem se promulgaturum ostendit, qua iis, qui *Lege Sempronia*
agrum accipere deberent, pecunia quæ Regis Attali fuisset, divideretur. De urbi-
bus autem quæ Attalo parviscent, negabat Senatuum statueri posse, verum populi
de iis cognitionem esse oportere.

Epitom. Liv.
Plutarch.
Q. Pompejus
Tiberius mi-
nistris.
Oratius. 5.

XXXIII. Id vero longe omnium gravissime Senatus tulit: neque unquam in-
fensus aut plurimum conviciis laeratus Tiberius est, præter alia quæ certatim in-
geriebantur, surgente Q. Pompejo, accusatoremque minitante, *quamprius magis*
magistratus Gracchi abivisset. Quod enim vicinus Gracchi esset, comperisse ad-
severabat, ex instrumento Regio eum diadema & purpuram, quasi Romæ regnatura-
rum, ab Endemo Pergameno accepisse.

Q. Metellus
Tiberium ob-
iurgat.
Cic. Bruto.
cap. 11.
Festus in Sa-
turnal.
Plutarch.

XXXIV. Quæ autem Metellus, (cujus in C. Fannii Annalibus exposita est ora-
tio) exprobravit, quod patre Tiberio Censore, quoties ille domum à cena se con-
ferret, extinguere lumina cives sint soliti, ne tanquam præter justum modum con-
vivitis & vino indulgentes gravissimi viri opinione notarentur: ejusdem autem si-
lio antacissimus quisque & egentissimus de plebe prælucet. Sed acerbissima cum
T. Annio Lusco contentio fuit, qui Iponione provocare Gracchum ausus est, ni
sacrofanctæ potestatis violata reus esset.

Contentio
Tiberis cum
T. Annio.
Epit. m. Liv.
Plutarch.

XXXV. Ibi multis adstreptantibus Tiberius in forum accurrens, convocata
concione prehendi Annium jussit. Is ubi adductus esset, videretque accusatum
se iri ab homine, cui neque facundia, neque gratia par esse posset, ad suas artes
conversus, erat enim ut in dicendo minime copiosus, ita ad interrogandum acutis-
simus, petiit ut pauca prius sciscitari liceret, quam concionari Gracchus inciperet:
neque abnuente illo, quum silentio ab omnibus audiretur: *quero*, inquit, *Tiberi*,
siquidem à te exagitat, quemlibet collegarum tuorum appellavero, isque auxilio
mibi fuerit, ira commotus ei quoque magistratum abrogabis.

A Interroga-
tionem Annii
Tiberius ob-
mutescit.
Auth. de Vir.
illustr.
in Gracch.
Plutarch.

XXEVI. Ad hanc interrogationem serunt ita perturbatum esse hominem alio-
quin ad dicendum juxta atendumque paratissimum, ut prorsus obmutesceret,
concioneque statim dimitteret. Inde haud oblitus peripiciens, quantæ sibi in-
vidiæ abrogata Octavio potestas esset; neque jam divites tantum, sed ipsam quoque
plebem molestius ferre, magistratum ad eum usque diem inviolabilem habitum,
novo prorsus exemplo imminutum esse; referre ratus, de jure Tribunorum, &
quam non inique depulsus potestate Octavius esset, populum edoceri: hunc in
modum pro concione disseruit.

XXXVII. Intelligo, Quirites, passim in Urbe sermones aduersos esse, quod abrogata M. Octavio lege mea potestas est, quæ res ad vestram potius quam meam accusationem pertinet: atque id eo qui privatus iniurias contemnere quam ulcisci soleo, non possum pro meo erga plebem Romanam studio hac ejus contumelia non graviter commoveri. Et quid enim esse causa potest, cur iudicium ejus incusent, qui vestram scilicet vicem indignantur, nisi Tribuno jus ademptum esse, homines, qui nunquam illud natum, & nunc quoque, si quis possint, eversum existimantque modis omnibus mallent.

Tiberii concio de jure tribunatus.

XXXVIII. Non temere, neque festinanter tanta res acta est: atque minam alia turba plebis ratio fuisset! neque auctoribus istis tantum ille juvenis contumacie indurisset, ut velut indicto sine missione certamine, aut illi cadendum, aut vobis pereundum esset! Nec ignari quid ageretur ad suffragia venistis; multa in ea causa ultro citroque dicta sunt: quæ invidia est, si tandem utilior eademque iustior sententia vicerit; sed quia de utilitate minus dubitari video, quæ sese ultro ingerit, omnemque criminandi ansam evidentiâ commodorum amputat; quo jure factum sit, quamquam ignorare non deberent, qui legem servarunt; tamen ut obviam eatur coram astutia, qui spem suam omnem in animis vestris quacumque dolum arte turbandis dissociandisque posuerunt, non modo quod factum est, quia factum est, finendum; sed etiam, si res foret adhuc integra nunc quoque fuisse faciendum ajo.

Utiliter iuste que contendit Octavianum remorari esse.

XXXIX. Non est profecto, ut isti me doceant, sacrosanctam Tribunorum plebis potestatem esse: scio enim meminique, neque vereri debent, ne aut ego obliviscar, aut quemquam oblivisci patiar: sed errat prorsus pueriliter, quicumque extollat, tantam illam reverentiam hominis esse, non populi, cuius ille commodis inferre debet, quoque foris & secus id faciat, eam nempe ob rem inviolabilis & sacrosanctæ potestatis jure munitur. Sic utrimque veluti pacto quodam inter se devincti Tribunus populo fidem, populus Tribuno honorem præstat: ut tamen semper populi major habenda sit ratio, qui non propter Tribunum, sed propter quem Tribunus est.

Tribunatus reverentiam non esse hominis, sed populi.

XL. Quæ igitur major vel noxa noceri, vel injuria vobis inferri, Quirites, potest, quam si Tribuni potestas supra jus populi adeo extollitur; ut populi quidem voluntatem atque commoda negligere, quid negligere? ludificari, spernere, obtere Tribunus impune queat, populus de Tribuno statere nequeat. Sacrosanctus enim est! certe, si conditioni quam accepit paret, si non solo nomine Tribunum, sed fide operaque præstat, sacrosanctus esto. at si hæc omnia pro nihilo habeat, sic quoque sacrosanctus erit?

Tribunus quatenus sacrosanctus.

XLI. Quid si quem in hac potestate furor invaserit, ut Capitolium diruere, navalia incendere velit, non eoercebitur? ratio habebitur sacrosanctæ potestatis? Et tamen qui hoc auderet facinus, malus sane Tribunus, at tamen Tribunus foret. sed qui M. Octavii exemplo hoc ageret, ut deleret jus populi, vim eriperet tribubus, libertatem opprimeret; is ne quidem Tribunus jam esse posset plebis, quam hoc utique pacto funditus sustulisset. Quid autem stultius quam potestatem æqui juris tuendam causa repertam, in tantum extollere, ut jam ipsis illis Consulibus, quorum nimicæ potentis opposita fuit, ipsis regibus major atque intolerabilior fiat?

Tribunus plebis non est, qui plebem tollit.

XLII. Consules in carcerem à Tribuno duci vidimus: exactum à majoribus nostris Regem scimus, eamque potestatem ob animi hominis delictum ex Urbe nostra sublatam esse, sub qua & cæperat Urbs ipsa & creverat. Quid autem jure

Etiam Reges exactus ejus ob delictum.

Regio, quod omnium & magistratum, & sacerdotiorum religionem unum complectitur, reperiri potuit sanctius? Etiam Vestales, cujus sacerdotii vel precipua apud nos veneratio est, quæ carinoniarum sanctimoniam incestu polluant, vivæ humanantur. neque enim ratio erat, eum ipsis præstari honorem ludentibus deos, quem colendorum eorum gratia accepissent.

Liv. 38. 33.
Plut. Tiber.
cap. 33.

In carinonibus
& maritatis
populi
voluntatem
omnia posse.

XLIII. Ergone Reges nullo plebiscito Brutus exegit: à quolibet Tribuno in carcerem duci Consules jubentur: flagris cadi Vestales Pontificis injussus est: Tribuno quem aliquot tribuum suffragia dare magistratum potuerunt, eum universæ potestatem videri volunt, sustinere! Donaria diis dicata, transferri quoque populo visum est, nemo vetat, magistratu se abdicare homines, translatum est: siue carinoniam in Tribunis, siue honorem esse volumus, quidni voluntate populi hæc religio, ut alia consecrata moveri queat, & hæc potestas exemplo cæterarum abdicari?

Appian.
Civil. lib. 2.
Diodorus.
apud Vales.
Appian.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Val. 2. 3.
2. 17.
Plutarch.
Diodorus.
Plutarch.
Florus. 3. 17.
Tiberius omnia miscet legibus promulgandis
Vellejus. 2. 3.
Diodorus.
Plutarch.

XLIV. Hæc inter certamina quum astas venisset, comitiis Tribunitiis instantibus, cura studisque fervebant omnia. Quippe divites omni ope adnabantur, ut quam infestissimi Graccho legibusque ejus Tribuni crearentur. ejus rei causa quum palam coitiones fierent, amicos Tiberii metus incescit, ne continuata illi potestas foret. Ab his inductus, ut populi studia recentibus meritis sibi pignoraret, omnia miscere legibus promulgandis cœpit, minus jam boni decorisque publici, quam irarum & simultatis cum Senatu memor. nam & militibus stipendiorum minuebat tempora: & provocationem à judicibus ad populum dabat: & quum antiquitus ex Senatu lecti judices essent, legem judicariam, quæ deinceps à Cajo fratre perlata est, ferebat, ut *Senatores equitesque Romani pari numero judicarent.*

A. Gellio apud
Agell. 2. 3.
Diodorus.
Tribunatum
sibi & fratri
ambi.

XLV. Etiam Italicis populis, ne quid ad conciliandas modis omnibus vires intenterat sineret, civitatem Romanam pollicebatur. Circum hæc tempora nihil à Graccho prætermisum ferunt, quo miserabilior populo fieret. cum atra veste prodire in publicum, supplicare, flere, commendare matrem populo, commendare parvos liberos, eum etiam quem virilis sexus habebat, producere ut conspectu ejus magis etiam animi commoverentur. Agebat autem non modo ut ipse Tribunus reniceretur, sed Cajo fratri eandem potestatem, Appio socero Consulatum dari cupiebat. Hanc unam ad perpetranda cœpta viâ rebatur.

Florus. 3. 14.
Plutarch.
Appian.
Plutarch.

XLVI. Nitebantur adversus hæc summa contentione locupletes, gratiaque & clientum studiis effecerant, ut in ferendis suffragiis quum vinci partem suam Gracchus animadverteret (plebis enim magna portio, intenta operi rustico aberat) commotus ira ac metu, jurgiis adversum collegas, qui commoda plebis, ipsi divitum satellites sui questus causa proderent, tempus eximere: deinde dimittere tribus cogere, edicto, ut postredie vellent adesse. Tum digressus à Rostis, & per forum obambulans, supplici voce lachrymisque manantibus populo se commendavit: periculo quod illius utilitatibus serviendo subisset, gravibus verbis exaggerato. quibus ita permovit homines, ut quum inter alia forte jecisset, *sibi ab insidiis inimicorum ne domi quidem sue securam nossem fore*, magna pars plebis circum fores ejus custodiæ causa pernoctaret.

Domus fuit
custodiæ plebis.

XLVII. Ubi dies adfuit, postrema vitæ ejus futura, non jam magnitudine modo susce-

fufcepti negotii, & imminētis certaminis obverſante ſpecie tardior, ſed etiam prodigiis quæ adverſa multa evenerant turbatus, quid capiendū conſilii foret, addubitat. Quum enim auſpicia prima luce peteret, neque pulli ad paſtum prodire voluerant, neque unus qui prodierat paſci, ſed ala ſiniſtra ſublata, extenſoque pede ruſus in caveam reſugerat. Sic aliud quoque recordatus omen, eo impenſus cohorruiſit. quippe quum haberet galeam, qua ſolebat in proliis uti, eximie compeam ornatamque, in eam clam omnibus irrepleſſerant angues, ibique poſuerant & excluſerant ova: id tamquam fatale ſux familiæ prodigium timuit: quum & Graccho qui in Lucanis interfectus eſt, & patri ſuo Tiberio, patriæ ſerpentum omen interitus feciſſent.

Turbatur pro-
digiiſ.
Val. Maxim.
4. 2.
Plutarch.

Val. Maxim.
2. 6. 8. & 4. 6.
Plutarch.

XLVIII. Quia tamen in Capitolio jam conveniſſe populum nunciatum erat, ſpem ſuorum prodero non ſuſtinens, domo proſectus eſt. Ibi eum alia exceperunt terrueruntque portenta: nam in ipſo ſtatim egreſſu ſiniſtrum pedem tanta vi impiegit limini, ut pollicis ungue perſectio, ſanguis per calcem emicaret. Neque longe proceſſerat, quum in ſiniſtro domus ſtillicidio corvos conſpexit pugnantes; deinde in adverſum ipſum occinētes, etiam fragmento regulæ ante pedes ejus projecto. Id vero non ipſum modo Tiberium, ſed totam illam, qua ſtipatus ibat, multitudinem conterruit: neque erat tam obſcurata mente quiſquam, quin magnum aliquod iſtare malum ominaretur.

In Capitoli-
um pergit.
Jul. Obſeq.
Plut. 1.
Val. Maxim. 2.
4. 2.
Jul. Obſeq.
Plutarch.

XLIX. Unus C. Bloſius, perpetuus Tiberio comes, & conſiliorum ſocius, negabat decorum fore, ſi Gracchi bis Conſulis & Cenſoris filius, T. Africani nepos, idemque plebis Romana prætorus, corvi metu deterritus eſſe dicatur, ne civibus tanto ſtudio vocantibus ſe præberet, & aderant eodem tempore frequentes, ab amicis nuncii, properare jubentes, omnia qualia vellet reperturum. Hoc inquebat Bloſius, non tacitum tibi abire probrum inimici ſinent, quia a ludibrio haberi populum, regio more tempus tibi commodum operiente, vociferentur.

Confirmatur
à C. Bloſio

L. Ita quum in Capitolium adſcendiſſet, multo favore plebis exceptus eſt, cingentibus eum notiſſimis quibuſque, quia periculum ab adverſariis ei metuebant. Neque urgebant illi ſegnius, turbæ immixti: quamquam agniti ſæpere pellerentur. Ita factum, ut iterum citante tribus Q. Mucio, nam is comitiæ, concedente Rubrio, cui ea ſors evenerat, habebat; nihil jam rite atque ordine fieret, trudentibus invicem hominibus, & ſtrepitu impellentium impulſorumque crebreſcente. Dum hæc in Capitolio geruntur, Senatus in ædem Fidei à P. Mucio Scævula Conſule vocatus, ut ex propinquo molitionibus tribunitiis reſiſtetur, quid tali in tempore faciundum eſſet, conſultabat.

Comitiæ tur-
bulentæ.
Appianus.
Civil. lib. 2.
Val. Maxim.
2. 2. 47.
P. Victor. de
Regionib.
1. 10. 19.
Val. Maxim.

LI. Plerique omnibus placuerat, ut Conſul armis rempublicam tueretur ſed is ut erat animo leni ac tranquillitatis ſtudioſo, quidquam ſe vi aſſurum pernegabat. Ergo ſegnitiem ejus inſulantes ceteri, quando Rempublicam Conſul timiditate proderet, alia capiendæ eſſe conſilia conclamantes, negotium ſuis dederunt, ut ſervos & clientes in armis haberent.

Senatus arma
per invito
Conſule.

LII. Id ex amicis Tiberii Fulvius Flaccus Senator renunciaturus accurrit in concionem, & ex ſuperiore loco innuens manu, eſſe de quibus certiorem Tiberium faceret ſignificabat. Vix jubente Tiberio permiſſus ad eum aditus eſt, cognicoque quid attuliſſet, qui proxime Tiberium ſtabant, præcingunt rogas, frangunt apparitorum haſtilia, denique ad vim repellendam quibus modis poſſunt ſe

Plutarch.
Appianus.
Appian. 1. 3.
de Voce Ita-
liæ. An ſaxes
An Virgæ?

Appianus.
P. Iurarch.
Ea recognita
concio tumultuatur.

Flor. 3. 14.
Audos, de
Vir. illust.
val. Maxim.
P. Iurarch.
Confilia oratio in Senatu.

Iure agendum
censet, non
imperu.

Indemnatum
necari nefas.
M. Cat. 1. 19.

Calumniam
de Graccho
fellit.

S. Ippionis Na.
sic sententi-
a u. refutat.

Exempla ma-
iorum allegat.

comparant, diffugiunt è comitio Tribuni ceteri: templum à sacerdotibus claudunt. Ea species commovet longius remotos, ut quid ageretur, cum trepidatione sciscitantes, omnia clamore tumultuque confunderent.

LIII. Ibi Tiberius, nam audiri non poterat, capitis instare discrimen indicans, admovit vertici manum. Hoc sic exceptum ab inimicis, tanquam diadema posceret: additumque, falso ut existumem, palam distitare cum, Senatu interempto omnia per plebem agi oportere. Tum vero accensis omnibus, P. Scipio Nasica petit à Consule, ut servet rempublicam, & tollat tyrannum. Atque ille, Video, inquit, Patres conscripi, plerosque magis ira, quam ratione permotos, egregium in Rempublicam animum, turbulentius agendo corrumpere.

LIV. Nam si de actionibus Tib. Gracchi queritur, tam lenis profecto nemo erit, quin praeservidi spiritus juvenem, ad fada & flagitiosa prolapsum fateatur. Sed ideo nimirum leges feruntur, mores servantur, & consilium publicum est, ut si quid peccatum in civitate fuerit, non impetu, qui plerumque cecus est & improvidus, sed ratione & iure corrigatur. Interesse aliquid inter seditiosum tribunum, & populi Romani Senatuum equum est; ut in illo andasia reprehendatur: Curiam maturitas ornet, & nunquam amica festinationi prudentia. Quod si subito nos indignatio precipitet ad vindictam, quid deinde respondebimus causae nobis fuisse, cur Gracchum plesteremus? Allegabimus leges ab eo violatas, iura convulsa civitatis? neque enim aliud quidquam crimini dabimus.

LV. Non igitur & quae civem indemnatum necari verant leges sunt: atque ille tanto maiori cum periculo perrumpentur, quanto tibiiores populo Romano sunt, qui suae libertatis illa maxime praesidia esse arbitrat. Sed fac, dum aliquem promittere nobis impune futurum quod agimus: hoc igitur in Rempublicam introducemus exemplum, ut simul aliquid admissum esse à quopiam dicatur, is incognita causa, inauditus, indemnatus opprimatur? Quid festinatione opus est, ubi contatoribus & consideratis esse licet? At vero Gracchum diadema poscere, Senatum tolli iubere distitane. Oro vos, Patres Conscripi, quis vidit vestrum? quis audivit? aut cui venire in mentem, dum sit adfectibus vaenus, possit, quemquam haud extreme furiosum, nullis ad eam rem paratis praesidiis, hoc sedente consilio, hoc populo circumstante, tam avido libertatis, tam renaci, tam etiam ab omni servitutis mentione & umbra abhorrentem, ea die claro, loco tam celebri postulatuum esse.

LVI. Scilicet inconditum hoc vulgus, & viatorum baculi rem tantam conficiunt: & hic, quemcumque tandem videris est, homo certe non excors neque fatuus cogitabit? Certe, Scipio vir clarissimus patriaeque amantissimus modo tollent continuo iubebat. Quod si integrum est facere, certe non ea potentia Gracchi est, ut periculum sit, ne Respublica per eum opprimatur. neque dubium, si possit armis opprimi, etiam ad causam dicendam cogi, modisque aliis, quales iura civitatis patiuntur, coerceri posse.

LVII. Apud maiores nostros multa à Tribunis seditiones motae sunt: nec unquam eo decursum, ut indicta causa trucidarentur. Idecirco quid neque sapientissimis optimisque viris placuit, neque legibus permixtum est, id ego me acturum nego. ceterum si quid contra leges Tiberius fecerit, id neque ratum

*habebo, & quod Senatus more ac lege censuerit: ita exsequar, ut omnes sen-
tiant, & Republica diligentem, atque etiam fortem Consulem minime desuisse.*

LVIII. His auditis, exiliens Nafica, dexteramque tollens, *quoniam, inquit
Consul, dum juris ordinem sequitur, id agit, ut cum omnibus legibus Romanum
imperium corrumpat, qui rempublicam salvam volumus, me sequantur.* His dictis
Iacinia caput obvolens ibat, sequebatur optimatum agmen, togis sinistro brachio
circumdati, obvios quosque disjiciens: quippe dignitatem virorum reveriti
homines non resistebant, sed quia quisque poterat, se proripientes, locum
dabant ruentibus. At illi raptis subcelliorum fragmentis, nam subcellia mul-
ta fugientes turbæ impetus ruperat, Tiberium petebant: clientum man-
cipiorumque multitudine, cum sudibus & clavis, quas domo attulerant,
comitante, jamque eade obvirorum coepta, tanto intentius ceteri fugere. quum
in turba Tiberius, quum jam comprehenderetur, dimissa toga tunicatus ef-
fuso cursu, per gradus, qui sunt super Calpurnium fornitem, abibat, ni-
torporibus jacentium retinentibus, oppressus nocatulus effert.

Nafica priva-
tus Tiberium
oppremit.
Val. Maxim.
Auctor. de
Vir. illust.
Velleius 2. 2.
Plutarch.
Livii Epitom.
Plutarch.

Orosius 5. 9.
Plutarch.
Diod. apud
Valef.

LIX. Haud equidem crediderim *Nafica manu cecidisse*, quamquam tradi-
tum à quibusdam est, qui forte, quod oppressum à P. Scipione Tiberium
compererant, ejus non consilio tantum & auctoritate, sed etiam vulnere pa-
triatam eadem esse putaverunt. Apud diligentiores invenio, quum ex prola-
pione se attolleret, pede subcellii à P. Satureio occupatum esse: altera de-
inde plaga L. Rubrium gloriari solitum. ita à collegis suis interfectus est,
neque Tribunicii juris sanctitas ei profuit, qui prior illud in M. Ovario vi-
debatur violasse. Observatum sane est, nemini unquam, qui collegæ magi-
stratum abrogasset, vitam ad alterum annum duravisse.

Czies Tibe-
rii, & ejus
auctor.

Plutarch.
Velleius.
Plutarch.

LX. Hoc exitu seque & Rempublicam turbandi finem fecit juvenis, si pau-
ca & postrema exceperis, innocentia vitæ, claritudine ingenii, sanctitate
propositi nemini postferendus. Occubuerunt cum eo homines amplius trecenti
fustibus omnes & lapidibus interfecti, nam ferrum abfuerat modestiore
paulo principio futuris cladibus prælucente discordia. Hactenus enim studiis
tantum verbisque certatum in Urbe fuerat: ab illo primum exemplo, civi-
lis sanguinis vilitas, & gladiorum impositas corpori. Corpora sepulcrorum,
adeo sepulcræ quoque odium inviderat, in Tiberim projecta; ipsius Gracchi
cadaver, ab Edile Lucretio in flumen præcipitatum, cognomen familiæ de-
dit, ut Vespillones vocarentur.

Tiberii Elo-
gium
Appian. Civil.
lib. 2.
Velleius.
Livii Epitom.
Appianus.
Auct. de Vir.
illust.
In Gracchi.
Plutarch.

LXI. Hæc atrocitas, neque enim fratrem Caium *ut nocte sepelire liceret* sup-
plicantem, audiverant suspicionem apud multos excitavit, non tam amore pa-
trix, quamquam hiæ ubique prætexitur, quam odii in Gracchum, & sui com-
pendii gratia facinus hoc designatum à locupletibus esse. præsertim, quum
numerus illorum qui juvenem tum stipabant, tribus millibus haud amplior,
facile mitioribus coerceri remediis potuisset. Laborabat interim servili bel-
lo Respublica, quod vario eventu gerebatur: & qui civium suorum actiones tam
hostiliter ulci erant, vicissim à mancipiis suis intoleranda pariebantur.

Corpus ejus
fratri ad sepu-
lcrum petenti
negatur.
Appianus.
Liv. Epitom.
Obseq.
Diodorus
lib. 34.
Orosius.
Obseq.
Orosius. 5. 9.

LXII. Nam præter fugatos cæloque in Sicilia exercitus, per Italiam quoque
atque in ipsa Urbe trepidatum est: ubi jam centum quinquaginta servi conjura-
verant. quorum indicis (comprehensi enim punitique fuerant) quum passim

Serviles motus
in Italia, &
alibi.

Diod. apud
Valeium.

per Italiam conjuratum esse patuisset, Q. Metello, Cn. Servilio Cæpioni datum negotium est, itque Sinuessæ ad quatuor milia servorum oppres-
serunt: etiam Minturnis quadringenti quinquaginta in crucem acti sunt. Ma-
navit præterea in Asiam, in Græciam idem furor: & in metallis quidem Athe-
niensium ab Heraclito prætoris, supra mille servorum occisi: in Delo quo-
que insula quum eadem molirentur, præventi à dominis, & supplicio ad-
fecti sunt.

Præmaxime in
Sicilia.
Orosius.
Diodorus.
lib. 33.
Diod. apud
Valef.
Orosius.
Val. Maxim.
2. 8. 9.
Frontin. Stra-
tagem. 4. 7.
Val. Maxim.

LXIII. Neque Macedonia malorum istorum exors fuit, quam late depo-
pulavere servitia. Maxima tamen in Sicilia moles erat, ubi urbes excideban-
tur à fugitivis, cædebantur legiones, neque in pugnantes modo, sed atrocius in
captivos sæviebatur: quorum manus non ad commissuras artuum, sed cum ipsis
brachiis amputabantur. Sed ubi L. Piso Consul, nam is C. Fulvio successerat,
exercitum accepit, severitate duels emendata disciplina res in meliorem statum re-
duxit. Nam ille C. Titium equitum præfectum, quod multitudine Syrorum
circumventus armis traditis salutem pactus fuerat, togæ laciniis abscisis, soluta-
que tunica, nudis pedibus, mane in noctem usque ad principia per omne tempus
militiæ adesse iussit. præterea conviviis balneisq; prohibuit hominem & turmas
equitum, quæ cum eo fuerant, ademptis equis in funditorum alas transcripsit.

Vbi Piso Con-
sul egregie se
gerit.
Val. Maxim.
3. 10.
Orosius. 5. 6.
Val. Maxim.

LXIV. Adfuit ergo, ut plerumque, levis imperiis fortuna: multisque lo-
cis bene gesta res, & magno ad Mamertinum oppidum prælio, urbs liberata est:
fugitivorum ad octo millia cæsi, quodque eorum capi potuerat, crucibus adfixum
est. nam Mamertinos, qui soli servos suos humaniter habitos in officio continuerant,
infectius oderant Syti; neque ipsis modo, sed etiam servis irati, à quibus sua
caussa damnobatur, magno exercitu oppidum circumfederant. Tum quoque
gravitas Consulis memorabili facto apparuit. quum enim pro concione dona-
ret eos, quorum forti fidelique opera ulus fuerat, & in his filium suum,
egregiæ virtutis juvenem, præfatus non oportere à magistratu de publico dari,
quod in ipsius domum rediturum esset, sicutum coronæ aureæ trium librarum
filio, dedit. tantumque ponderis se testamento legaturum ei dixit: ut honorem à
duce, pretium à parente haberet. Hæc atque talia ob facta Frugi appellatus
à populo, cum pulcherrimo cognomine memoriam virtutis & integritatis suæ
posteris transmissit.

Plinius. 33. a. f.
Val. Maxim.
Cic. pro Pon-
ticio, cap. 23.

101

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

UMANTINI fame coacti, ipsi se per vicem eradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevis, & de ea triumphavit, quatuordecimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius Consul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus Regis Eumenis filius, Asiam occupavit; quum testamento Attali Regis legata populo Romano, libera esse deberet. adversus eum P. Licinius Crassus Consul, quum idem Pontifex Maximus esset (quod nunquam antea factum erat) extra Italiam profectus, praelio victus & interemptus est. M. Perperna Consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius, Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe Censores facti, iustum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta tredecim millia, octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa. extat oratio ejus, quam Augustus Caesar, quum de moritandis ordinibus ageret, velut in hac tempora scriptam in Senatu recitavit. C. Atinius Labeo Tribunus plebis Q. Metellum Censorem, à quo in Senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici iussit: quod ne fieret, ceteri Tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo Tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem Tribunum plebis quoties vellet, creari liceret; rogationem ejus P. Africanus gravissima oratione dissuasit. in qua dixit, Tib. Gracchum jure casum videri. Gracchus contra suasit rogationem: sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syria, & Phraatem Parthorum Regem gesta. nec magis quæta res Egypti referuntur. Ptolemæus Evergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis in visus, incensa à populo regia, clam in Cyprum profugit. & quum sorori ejus Cleopatra, quam (filia ejus virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiaverat, Regnum à populo datum esset, insensu, filium quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque ejus, & manus, & pedes matri misit. Seditiões à triumviris Fulvio Flacco, & C. Graccho & C. Carbone, agro dividendo creatis, excitatæ: quibus quum P. Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tamquam ei venenum dedisset; Sempronîa uxor: hinc maxime, quod soror esset Gracchorum; cum quibus simul et Africanus fuerat. de morte tamen ejus nulla quæstio acta. eo defuncto, seditiões trium virales acris exarserunt. C. Sempronius Consul contra Japidas primo rem male gessit: mox victoria cladem acceptam emendavit; virtute D. Junii Bruti, ejus qui Lusitaniam subegerat.

Numantini
premuntur à
Scipione.
Epitom. Liv.
Orosius. 5. 7.
Florus. 2. 18.
Appian. His-
pau.

PREMEBANTUR inter hæc à P. Scipione magis fame quam armis Numantini; orantesque aut pugnam & viris dignum exitum, aut tolerabiles libero populo condiciones, neutrum impetraverant: neque donare certam victoriam volente Africano; neque fingere suorum emere. Igitur quum ex oppido quique principes ad eum missi essent, Abarusque legationis caput, non pro fortuna præsentis, sed ex instituto veteri gentis magnifice loquutus, petivisset, ut Scipio vir fortissimus, eiusdem indolis laudisque viros conservaret: atque in ejus jam esse potestate dixisset, ut vel deditione acciperet populum Numantinum, vel pugnando videret morientem, nihil à Scipione responsum est, nisi urbem gentemque cum armis dedi oportere.

Resperatio
Numantinorum.

II. Quo enim in statu res Numantinorum essent, non ratione tantum & conjectura, sed etiam indicis captivorum cognoverat. Hoc ubi Numantia auditum, homines jam ante præ magnitudine calamitatum diis omnibusque inserti, tum vero ad ultimam desperationis rabiem versi, quum non amplius incolumitatem, sed ex vindicta mortis solatium quaererent, legatos pertram, & quia forte de sua salute privatim pactos credebant, interficiunt, erumpendi consilium, licet aliquoties infelicitate experti, resumunt, si nihil aliud, maturiorem vitæ exitum, unicum malorum finem reperturi.

Florus.
Orosius.

Eorum eru-
ptio.

III. Erat adhuc aliquantum in urbe sacitii vini, Celiæ vocari diximus. eo diviso quum paulum renovassent vires, duobus portis erumpunt. Concurrunt subito ab omni parte, quemadmodum Imperator diu ante providerat, & vim ad opera facientibus strenue resistitur. Sed illi quum audacissime præliarentur, utpote qui non timerent mortem, sed quaererent; difficilem Romano licet rebus omnibus tanto superiori victoriam effecerunt. Tandem in urbem servatis ordinibus, nec fugientium in speciem redeunt: fortissimis suorum atque plurimis desideratis. quorum corpora, quum ad sepulturam offerrentur, accipere nolverunt: nulla jam cura aut religione tumultorum, quos & ipsos paulo post cernebant in arbitrio hostium fore. neque in urbe defuncti humabantur vulgo; sed consumptis omnibus quibus ali humana corpora solent, ut non pomum, non pectus, non herbam ullam reperire esset, carnes humane minutim concisse in cibum vertebantur. unde tanta vultuum morumque feritas facta, ut non modo aspectu diro, situque corporum squalore & pilis horrentium belluas referrent, sed etiam alios alii devorandos occiderent. neque jam ægros tantum, quod fiebat vulgo, verum etiam fastidio morbide carnis sani appetebantur, & infirmis formem quemque, qui plus viribus poterat, tanquam pecudem macchabat.

Orosius.
Erosius.

Florus.
Appianus.

IV. Quin & urbe capta vias esse matres, quæ semela liberarum corpora tenerent in sinu, proditum est. Non deerant tamen, qui adhuc de vita cum libertate servanda cogitarent, adco ne in ipsa quidem desperatione humanum ingenium se deserit. porro id quoque vanum ipsis consilium fuit. Plauerat eentate fugam, ut pro se quique pertumendi locum quaereret. Sed uxoribus eorum intellectum ruptumque propositum est, quæ nolentes relinqui, eینگula equorum sciderant. Tum demum permisere se victori, à quo arma certum in locum compotatæ, ipsi postmodum convenire, ubi esset imperatum, jussi prorogari diem petierunt. intra quam, qui superstitis esse libertati nollent, arbitrio suo morerentur.

Fames horri-
bilis.
Action.

Florus:

Appianus.

V. Neque enim idem mortis genus omnes optaverunt: sed erant qui præfixis ædium suarum foribus, fame qua cøperant, mormallent. Rhetogenes, de cujus virtute supra diximus, vicum suum, qui erat tota urbe pulcherri-
mus, incendit, gladioque in medio posito dimicare iussit binos. victus incisa
cervice conieciatur in flammam. sic absumptis omnibus ipse postremus ultro
se immisit incendio. Biduum pereuntibus datum. tertio die convenerunt prædicto
loco qui supererant, sœdum spectaculum, monstris quam hominibus similiore
formæ, tetri, horridi, olentes, quippe qui à longo tempore corporis omni cul-
tu carverant. Sævumque & horribile intuebantur, animos ira malisque & inhumani
alimenti conscientia efferratos ipso adspectu prodente.

Numantia no-
tum pleriqu
sibi consue-
runt necem.
Frontin. Stra-
p. 4. 1. f.
Appianus.

VI. Quinquaginta sunt delecti, ut in triumpho ducerentur, ceteri sub corona
venditi. urbs Imperatoris jussu deleta. Hæc tradentibus, quod similia vero vi-
debantur, credendum existimavi: licet nonnulli scriptores, quibus Hispanien-
sis origo est, remper se atrocem magis etiam exaggerando, negent unum virum
Numantium devenisse in potestatem victoris: sed omnibus voluntaria morte con-
sumptis; urbe ab ipsis incensa; neque duci in triumphum, neque ferri quidquam
potuisse. Cæterum ubi Romam hæc victoria nunciata est; decretis, quæ secun-
dis rebus solent, etiam legæi decem lecti, quorum de sententia P. Scipio & D.
Brutus, hic ulteriorem Hispaniam, ille ceteriorem, ordinarent.

Numantia de-
lectur.
Liv. Epirom.
Florus. Oroli.

VII. Eo tempore, quum Celtiberiam obiens Scipio, quemdam ex principi-
bus Titulum nomine interrogasset, quibus maxime causis factum esse putaret,
ut & tandem resisteret Numantia, & postremo victa succumberet: responsum ab
illo ferunt; concordiam saluti, discordiam exitio fuisse. eoque dicto magnopere
& Scipionis & legatorum fuisse commotos animos, velut ad omen domesticæ ea-
lamitatis horrentium: quia tum recens ingenti seditione Roma laboraverat.
Eam seditionem adeo aversatus Africanus erat, ut accepto Tiberianæ necis
nuncio nihil motus, quod sororis suæ filium, eundemque uxoris fratrem
amiserat Græci poetæ versu, cuiuslibet talia moventi, similem exitum im-
precaretur.

Appianus.
Orosius.

Concordia &
discordia ve-
ret.
Plutarch.
Graccho cap.
30.

VIII. Interea Consularibus comitiis, quum Ap. Claudius hoc rerum statu pa-
rum validus esset, P. Popillius C. F. P. N. Lenas Consul factus est. datus ei Col-
lega P. Rupilius P. F. P. N. magnis Africani studiis productus. His datum ab Se-
natu negotium est, in seditionis Gracchanæ satellites more majorum animadver-
tendi. In ea cognitione acerbior, pro familie suæ vehementia fuisse P. Popillius
fertur, qui collega ad expeditionem Siculam se parante, deinde profecto, qua-
stionem ferme solus exercevit. Ergo quibusdam amicorum Gracchi inauditis inde-
fensisque exiliū esse iussu tradunt: alios à carnificæ necatos. Inter quos C. Vil-
lii supplicium insigni decitate fuit: quem in vas quoddam serpentibus atque vipe-
ris repletum coniecerunt.

A. V. C.
621.
In socios Tibe-
rii crudeliter
animadver-
tuntur.
Frag. Capitol.
Cicero. Lælio
cap. 20.
Valer. Max.
4. 7. 2.
Plutarch.
Cic. Lælio
cap. 11.

C. Blossi per-
tinacia.

IX. Sed non minus miraculo hominibus quam indignationi C. Blossi pertina-
cia fuit, qui ad Lælium (nam & hic consulibus in consilio aderat) deprecatum
quum venisset, amicitiaque adferret exculpationem, per quam nihil negare Tibe-
rio potuisset: querenti Lælio, quid si Capitolium iussisset incendere, parvisset re-
spondit, hoc quidem Gracchum imperatorem non fuisse. Urgenti autem, dicen-
tique, at si imperasset, fecissem, inquit.

Val. Maxim.
Cic.
Plutarch.
Val. Maxim.
7. a. 6.
Plutarch.
Regem agrari-
am mitigata nde
plebis ratam ha-
bet Senatus.

X. Sed ille quidem ad hostes fuga elapsus, & crimen suum & dictum in praesentia impunitum habuit. Sed ut tristitia temporum aliquo opportuno remedio leniretur, legem agrariam ratam Senatus habuit: auctorque populo factus est, alterius in Gracchi locum triumviri creandi. creatus est P. Crassus cujus filiam Liciniam in matrimonio C. Gracchi fuisse multi tradiderunt: quum Cornelius Nepos Bruti Callaici generum eum facit. Neque tamen in patres mitigata hominum ira est, praecipuo Nasicae odio, quod Tribunum plebis delicias populi, juvenem egregium, eundemque adfinem suum interemisset. nam in connubio Nasicae Gracchorum matertera egerat.

Polyb. apud
Valef.
Cic. Lelio.
cap. 32.
Auct. de Vir.
Iulust.
Nasica per speciem legationis
emittitur
ex vabe.

XI. Quum appareret, vindicta tempus & occasionem quaeri, non aliter servari posse visus est, quam si per speciem legationis aliquo emitteretur. Commodum Asiae res postulare magna auctoritate virum videbantur: quas post Philometoris Attali mortem, audacia cujusdam Aristonici turbaverat. Sed ejus negotii causas originemque plenius exponi res desiderat: quia tum Pergamenorum in Asia Regum opes extinctae, Regnumque eorum Romana provincia facta.

Pergamenorum
Regum succe-
siones:
Polybius.
Stra b. lib. 11.

XII. Eumenes Attalo conditore regni genitus, multiplicatam à se potentiam Attalo fratri reliquerat, tutelamque filii, cui & ipsi nomen Attalus fuit. Sub hoc quoque non conservatum modo egregie Regnum est, verum etiam opibus & gloria crevit. Sed junior Attalus, qui post annos viginti Regiam potestatem adhuc penes patrum esse debebat, ad jus suum scelere patefecit aditum: veneno senem interemisse creditus. Neque justior in administrando Regno fuit, quam in querendo fuerat.

Postremit Attali
si mors & for-
tuna.
Diodor. apud
Valefium.

XIII. Unde sicuti majorum suorum mores minime imitabatur, ita neque felicitatem illorum, neque aetatem consequi potuit. Nam illis eximia humanitas, mirus populi amor, etiam apud externos pace belloque plurimum auctoritatis: praeterca diuturnum regnandi tempus contigerat. Hunc savientem in amicos, quorum etiam conjuges & genus totum solebat tollere: non suorum modo, sed etiam vicinorum, ingens odium excepit. Cujus dolore magis etiam efferatus, postremo in eam intemperiem incidit, ut vix compos mentis haberetur.

Iustin. 36. 4 a.
Strabo.
Iustin.
Eusebius.
Plutarch. Ti-
ber. cap. 30.
Florus 2. 30.
Is herede popu-
lo Romano
moriatur.

XIV. Hic igitur, post quintum regni annum, dum matris sepulchrum suarum manuum operibus ornat, morbo ex fervore solis contracto, septimum intra diem obierat, testamento condito, quo populum Romanum heredem faciebat. Id ab Eudemo Pergameno quum perlatum in Urbem esset, adiri hereditatem oportere Senatus censuit: missique haud contanter, qui populi nomine possiderent. Omnis, ut opinor, publici status mutatio periculi plena est: & ubi res ad externos deferuntur, magis. quorum odio aut contemptu popularium animos haud difficulter implent, quicumque quamlibet ob causam recentibus dominis iniquiores sunt.

Liv. Epitrom.
Sed Aristoni-
cus Regnum
sibi vindicat.
Acron. ad Ho-
rat. Carm. 2. 18.

XV. Igitur licet ad comparanda civitatum studia, nomen ostentatum libertatis esset; deleri tamen invidia non potuit, quod nullo ad eam diem exemplo, ignotus heres praescriptione testamenti Regnum alienum occuparet. Haec haudquaquam lenis observabat Aristonicus, quem mater Ephesia ci- tharandi cujusdam filia, susceptum ex Eumene Rege dicitur. Igitur quum
se ve-

se verum Regni heredem, & contra praedones vindicem ferret, urbes imperio Regum adsuetae sollicitare adgressus, principium spei conatuque Leucas habuit: quod oppidum situ, quam magnitudine aut potentia robustius, Tachos Persa, Phocaeam inter Smyrnamque in rupe mari imminente posuerat; quo tempore Regis Artaxerxis obsequio projecto, proprias in Asia opes stabilire latagebat.

Florus.
Strab. lib. 14.
Diod. 15. 18.

XVI. Occupatione Leucarum quum patefacta Aristonici consilia essent, varie commotis animis, tamen apud plerosque Romani nominis timor, Regique testamenti auctoritas valebat: etiam multi qui Romanos gravabantur dominos, Aristonicum nolebant, aut mentientem Regum genus, aut maternae originis foedantem sordibus. Igitur passim in conciliis fremebant principes, quid sibi cum hoc iuvene esset, quem ne si quidem, a quibus se diceret ortum, agnoscerent? Nam ab Eumene fuisse prateritum, & duos deinceps Attalos nullam ejus rationem habuisse: postremum etiam, velut haud dubie extincta Regia domo, populum Romanum heredem instituisse.

Sed illum plures respuunt.

XVII. Tantis praedictis prementibus, ne quidem si potentiam tantis cogitationibus parem habuisset, Regem adsciscendum honesta & justa sequentibus. multo minus habendum cum periculo, qui etiam si tutos praestare omnes posset, non sine pudore haberetur. Eam esse conditionem Asia, ut ubertate soli & humanitate incolentium plus aliquanto divitiis, & pacis artibus, quam armorum studio valeat. Vicinos autem habere feroces & ad bella pradamve semper paratos. Hinc Gallograecos accolare, à primastatim origine transmissa disciplina praedones. inde Bithynos & Cappadoces esse Reges, numquam non limis contuentes Asiam, & invasuros quamprimum occasio placuisset.

Quod jure & potentia esset infestior.

XVIII. Quid si jam Romanos sibi hostes Aristonicus conciliet, jure potiores armis intolerandos: quis enim credat Asiam neglecturos, pulcherrimam partem terrarum, & praecipue opulentia, quum praesertim Macedonia Regnum teneant, in Graeciam nittant Praetores, pro cujus libertate arma se adversus Philippum, arma adversus Antiochum sumpsisse, erant gloriati. Jam Eumene vivo, saepe in Senatu jactatum, quid ita florentissimas provincias unius hominis modico ante Regno adiecissent.

Neque Romanos id laturos.

XIX. Pudor tamen, & regnante mox Attalo amicitia quas potentes molesteque habebat, continuare cupidas manus: sed obsequio, sumptibusque immensis & summa contumeliarum patientia fuit emenda securitas. Nunc autem ubi nota hominum avaritia & ambitioni testamentum novissimi Regis obtentus, & immensa potentia ad manus est, ecquis ambigat, parvo post tempore pedestres equestresque Romanorum copias, validamque praeterca classem in media Asia fore. Meminerint igitur, quicquamque de jure Aristonici disceptant, se eadem opera de bello Romano discernere.

Avaros, ambitiosos, rellamento & armis nixos.

XX. Illud sane sumerent, quos neque maximi olim Reges, Philippus Antiochusque domiti, neque tot à Romanis subacta gentes, ne recentia quidem exempla moveant; notis Asdrubalis, notis Critolai, Diæque nuper eventibus, qui istud incendium belli Romani sua quisque domi excitasset, donec Punicum imperium, & Aethaica libertas concideret, pulcherrimaeque & maxima urbis Corinthus & Carthago delerentur. Hi multorum ubique sermones erant: sed Ephesii, primaria Asiae civitas, vires etiam ad verba adferebant. horum pra-

Ephesii Asiaticum vincunt. Strab. lib. 13.

Sed ille repa-
rat vires cum
suceffus.
Diodorus.
apud Vellef.
Strabo.
Justin.
Strab. lib. 13.
Strab. lib. 14.

cipit opibus educta clavis, Aristonicum occurrere haud procul Cumis ausum,
navali pugna profligavit, Leucasque recepit.

XXI. At ille in mediterranea delatus, quum rebus semel motis, nullum nisi
in audacia praesidium esset, egenis servilque concitatis, majores quam amiserat,
copias brevi contraxit. Nam & his locis dominorum asperitas tadium servientis,
& finientis quovis modo cupiditatem injecerat. His quoque novum nomen im-
positum. *Heliopolita* appellati. Cum his Aristonicus multa adversus civitates securi-
da praemia fecit, occupatisque fraude Thyatiris, mox Apollonidem Pergamo
proximam, cum aliis aliquot oppidis in potestatem redexit. tantumque fortunae
favorem expertus est, ut quamquam civitatibus Bithyniae & Cappadociae Reges
suppetias mitterent, nobilissimis urbibus Myndo, Samo, Colophone vi rece-
pris, justus jam Asiae Rex esse videretur.

Florus 2.20.
Justin.
Plutarch Tib.
Grace 2.21.
Strabo.
Plutarch.
Auct. de vir.
illust.
Val. Maxim.
2.1.8.
Cicer. in Ver-
rem 4. & 9.
Liv. Epitom.
Legatio Sena-
tus in Annal.

XXII. Quapropter & praesenti successu elatus, & Romanos internis discori-
diis laborantes contemnens (nam & Blossius Cumanus ex Urbe profugus spes ejus
exaggeraverat) magna cum fiducia non occupata modo retinebat, sed & plura
quotidie adiciebat ante partis. Placuit ergo legatos quinque mitti, qui res Asiae
quantum auctoritate consilioque, & sociorum viribus posset, componerent.
Princeps legationis ejus P. Scipio Nasica fuit: quo civium invidiae subduceretur.
Etiam in Siciliam decreta est legatio, quod ob tumultum Gracchanum inspectis
Sibyllinis carminibus, *vetustissimam Cercerem placandam esse* Decemviri retulerant.

P. Rupilius
servos in Sicil-
ia vincit.
Val. Maxim.
2.7.3.

XXIII. Igitur quamquam in Urbe templum ejus deae magnificentissimum es-
set; *Ennam mittendum* censuerunt Patres: *ibi & nata esse, frugesque primas*
repperisse credebatur. Sed haec eo per fugitivorum arma penetrari nequive-
rat: tum, ut posset, victoria P. Rupilii Consulis erat effectum. Nam ille magna
cura complexus bellum, facile praecaram spem sociis, terroremque fugitivis
injecit: quum & in reliqua omni administratione severum intentumque ducent
ageret; generum quoque suum Q. Fabium, quod ejus negligentia Tauromeni-
tanam arcem amissam cognoverat, provincia decedere coegisset.

Taurome-
nium obsidet.
Diodorus.
Tib. 34.
Val. Maxim.
6.9.8.
Diodorus.

XXIV. Erant multa fugitivorum praesidia, sed omnis eorum potentia maxi-
me constabat duarum urbium viribus, Ennae & Tauromenii: quas si recipere
potuisset pro confecto sibi bellum futurum Imperator haud injuria existimabat.
Prior obsidio Tauromenitana fuit: quam urbem acerrime oppugnatam, ante
tamen capere non potuit, quam diram ad famem obsessos adegisset. Neque erat
hoc difficile classis habenti: quia mercatores aut etiam praedones lucri causa
frumentum importaturos submoveret. Igitur obsessi nullam in victoris clemen-
tia sibi spem esse reponendam certi, necessitatem praesentem uti poterant susti-
nebant, non liberorum corporibus, non uxorum abstinentiae famis rabie; postro-
mo se quoque invicem lacerantes.

Et eo recepto,
Ennam.
Orosius 5.9.
Diodorus.
Florus 3.19.
Orosius.
Diodorus.

XXV. Cleonis ibi frater nomine Comanus praerat. qui fugam ex urbe circum-
fessa molitus, incidit in vigillum manus, & in custodiam traditus est: donec
prodicionem Sarapionis ejusdem arce capta, fugitivos, quotquot reperti sunt,
excruciatos Consul in praecipua jaci jussit. Tauromenio recepto, Ennam proces-
sit: parique conatu obsidionem urgens, ibi quoque rerum ad vitam necessaria-
rum ingentem penuriam brevi effecit.

Enna tradi-
tae.

XXVI. Magnae enim fugitivorum copiae inerant: adeoque hic & Taurome-

nii ad viginti eorum millia esse interfecta produntur. Ad Ennam semel eruptione magnis viribus certatum est, Cleone cum delectis suorum urbe egresso: qui etiam fortissime præliatus, tamen in potestatem hostium venit. neque multo post ex vulneribus obiit. Hoc quoque spectaculum, nam cognoscendum obfessis corpus Consul objecerat, animos eorum fregit: & reperi sunt, qui privatæ salutis pactione traderent urbem, natura atque opere ita permunitam, ut armis inexpugnabilis haberetur.

XXVII. Eunuus præstigiator, idemque Rex imaginarius, dum urbs capitur, cum sexcentis ferme stupratoribus in loca prærupta effugit. ceteri comprehensi catenisque religati sunt, ut servili supplicio crucis confluerentur. His Romæ auditis, delecti ex collegio, Decemvirorum in Siciliam venerunt, sacrisque Ennensi Cereri factis, cujus simulacrum antiquissimum ne fugitivi quidem & barbari violaverant: universam deinde insulam obiverunt, ut aras Æneæ Jovi dicatas, postquam ad eas sacrificassent, circumdatis maceris clauderent, interdicto aditu, nisi quibus ad eas aras publica & solemnia sacra essent. Hoc anno duo triumphi celebres ex Hispania ducti. de Gallacis & Lusitanis D. Brutus, de Numantinis P. Scipio Africanus triumpharunt.

XXVIII. Utrique Imperatori à devictis gentibus vocabulum inditum: Brutus *Callaici* cognomentum retinuit; in Scipione majoris gloriæ appellatio, *Numantini* nomen, quamquam usurpari cœptum, obsolescit. De manubiis templum Brutus Callaicus struxit, aditum L. Accii poetæ familiaris sui carminibus exornavit. Scipionis triumphus priori quidem, quem annos ante quatuordecim egerat, uti haud multo inferior gloriâ, ita specie ornamentisque minime comparandus fuit. Pauci ante ourrum Numantini ducti: milicibus argenti septemdecim millia pondo distributa: iique tam exiguo fuere contenti.

XXIX. Hispania Siciliaque fere perpacatis, nulla de rebus externis magna Senatui cura, præterquam de Asia, & bello Aristonici fuit. Nam & P. Nasica,

quum aliquândiu per Asiæ civitatés oberrasset, factus functus Pergami fuerat. Igitur quum de provinciis novi Consules, P. Licinus P. F. P. N. Crassus, L. Valerius C. F. P. N. Flaccus retulissent atque uterque habere Asiam vellent, magna contentione res acta est. Pontifex Maximus Crassus erat, nuper in P. Nasicæ locum factus: ideo collegæ multatam dixit, si à sacris discessisset: erat enim flaminio Martiali prædictus. Neque finis certaminum factus, donec ad popu-

Florus.
Cic. in Verrem. 4. 59.
Cic. in Verrem. 4. 50.

D. Brutus, P. Scipio triumpharunt.
Diod. ap. Val. Eutropius. lib. 4.
Plutarch. Tiber. Græco. cap. 29.
Vellejus 2. 5.
Ovid. Fast. 5. 26.

L. Accius poeta.
Cic. in Verrem. 4. 59.
Cic. in Verrem. 4. 50.
Cic. in Verrem. 4. 50.
Cic. in Verrem. 4. 50.

Nasica moritur.
Appian. Hispanici.
Plin. 33. 1. 3.
Urb. cond. an. 622.

Contentio
Consulatus de provincia
Asiæ.
Plutarch. Tiber. cap. 29.
Cic. Flacco. 2.
Val. Maxim. 5. 2.
Frag. Capitol. Cic. Philipp. 11. 2.

P. Crassi aucto-
ritas.

lum ferri placuit, quem id bellum gerere juberet.

XXX. Nam & de Crasso dubitabatur, ne Pontificem Maximum abire ex Italia contra religionem foret: dictæque sententiæ erant, ut potius Proconsul aliquis mitteretur, quum præsertim nuper clarissimi essent imperatores ex provinciis reversi. Populus remissa Flamini multa, dicto tamen audientem Pontifici esse iussit: privatum ei bello præfici non placuit, dualque tantum tribus quum Africanus tulisset, Consuli P. Licinio provincia decreta est.

Et professio
in Aliam.
Sempton, A-
scellio apud
Agellio. 17.
Orosius. 5. 10.
Val. Maxim.
8. 7. 4.
Mithridate Mi-
thridate. 4. 2. 1.
Val. Maxim.
Justin. 38. 1. 12.
Eutropius.

XXXI. Magna enim ejus auctoritas, magnaque in vulgus veneratio fuit: quod opes ac genus eloquentiæ jurisque studio perornasset. Profectus igitur cum instructissimo exercitu, quia sibi magno usui futuram esse sociorum benevolentiam cernebat, neque gratius quidquam vulgo, quam suo quemque sermone compellari, Græcæ linguæ tantum impendit operæ, ut quinque illa genera in quæ distinguitur, penitus perdisceret: proque tribunali, quæ quisque dialecto postulasset, eadem decreta redderet. Idque ei plurimum ad sociorum amorem profuit. Maximis igitur adjutus auxiliis. nam & à vicinis Regibus, Mithridate Ponti, Ariarathæ Cappadoce, Nicomedæ Bithynæ, itemque Paphlagone Pythæne missæ copiæ fuerant, bellum impigro orsus est: nec minori in collocatione usus, quam aliis in negotiis lenitatem prætulera.

Ejusdem se-
veritas.
Sempton, A-
scellio.
Vide Lip-
sius C. 1.
10. Post.
Mithridate-
sum (aut)
Eucatenium.

XXXII. Unum ejus factum memorabo, unde, qualis in cætero imperio fuerit, promptum sit cognoscere. Leucas, idem oppidum Aristonicus prosperiore fortuna usus receperat, quum oppugnare pararet, scripsit ad magistrum architectum Ekeatenium, qui eo bello socii amicique populi Romani erant, ut ex malis duobus, quos apud eos vidisset, majorem mitteret. Magister cognitorem ex eo malo fieri oportere, minorem quem ei instituto commodiorem judicabat, misit.

Censores duo
de plebe pri-
mum creati.
August. de
Civ. 1. 10.
Liv. Epit. 10.

XXXIII. Vocatum igitur, frustra que excusantem, quod obsequium ab ipso, non consilium petiitum fuisse Consul diceret, nudari, virgisque multum cædi iussit. Cæterum nulla ad memoriam satis insigni re, pro tanta expectatione, gesta, annus ille præterit. Nam & Aristonici magnæ vires erant, non ex Asia tantum: sed etiam Thracum & Achææ studiis auxiliisque utebatur. In Urbe Q. Cæcilius Macedonicus, Q. Pompejus A. F. Censores creati, tum primum exemplo dato, Censorem utrumque de plebe creandi. quum à C. Marcio, qui primus è plebe fuit, per annos ducentos viginti, semper patricius alter creatus esset.

Corbo Tribu-
nus Tiberii
mortem de-
plorat.
Cic. de Orat.
2. 40.
Liv. Epit. 10.
Cic. pro Mi-
lon. cap. 16.
& de Orat. 2.
20.
Val. Maxim.
6. 1. 3.
Scipionis gra-
vitas et con-
stantia.
Liv. Epit. 10.
Flutarch. Tib.
Gracchi 2. 20.

XXXIV. Negligentia præci moris id factum, an ut hoc quoque modo populi nondum placatos ob interitum Gracchi animos nobilitas mitigaret, non traditur. Suspiciones certe eo anno, & tantum non motus atroces fuerunt: incitantibus maxime plebem triumviris agro dividendo, & C. Papirio Carbone Tribuno plebis, qui sæpe Tib. Gracchi mortem deplorando, semel etiam quum de reficiendis Tribunis ferret, P. Africanum in concionem productum interrogavit, quid de nece Tiberii sentiret? ejus enim viri vocem, quæ proposito suo plurimum addidit momenti esset, expectabat: quia ob adfinitatem, & populi præsens studium, putabat pro Gracchi causâ loquuturum esse.

XXXV. At Scipio nihil à solita magnitudine animi deflebens, jure casum videri respondit. Tum primum obstrepere & acclamare populus cepit, qui summo hæcenus opere virum coluerat. Nec ipse cessit; rerum gestarum conscientia præ-

fidens, quin silentium indignanti imponeret populo, convicium quoque præcepit addens: *Taceant*, inquit, *quorum nocere est Italia*. Orto deinde murmure, *Non efficietis*, ait, *ut solutos timeam, quos victos adduxi*. tantusque omnium mentes ad speculum ac oratione gravissimi viri stupor invasit, ut omnis concio repente conticeret.

XXXVI. Ab eo tamen tempore relanguit, quam ante obtinuerat, populi benevolentia: remque potius eam salutarem L. Aurelio Cottæ fuisse putem, ut accusante P. Africano absolveretur: quam quod dicitasse quosdam supra tradidimus, eximiam accusatoris dignitatem reo profuisse. Turbulentum hoc Tribunitiis actionibus tempus fuit. Q. Carbo per lata lege, qua tabellam ad iubendas veterandasve leges populo dabat, majora orsus, rogationem de iisdem Tribunitis plebis quoties populo videretur rescindendis, promulgavit.

XXXVII. Non erat obscurum, quibus consiliis via hoc principio muniretur: igitur principes civitatis dissuaserunt legem, C. Lælius, & gravissima oratione P. Africanus. Itaque lex tam popularis, suffragiis populi repudiata est. licet disertissimi gratiosissimique homines in diversum niterentur. nam & ipse Tribuni blanda cum re, tum facundia viribus erat oratio, & C. Gracchus temporum eorum uberrimus orator, plebique longe acceptissimus, legem diligenter magnaque animi atque etiam doloris contentione suadebat, his ferme verbis usus.

XXXVIII. *Sifleri posset, Quirites, ut majores vestri, qui tam necessariam libertati potestatem, veluti per manus ad hac tempora transfuderunt, presentibus comitis interserent, ante omnia, credo, mirarentur, ecquid opus esset ferri, ut populo faciundi, quod vellet, jus esset: quum omnia civilia jura non aliunde, quam à voluntate populi profisciscantur: cujus summum in civitate jus est. Deinde si quis doceret hoc ideo agi, quod legibus aut moribus aliis uteremur, tamen vix intelligerent, quemadmodum aut plebiscito populi jus abrogari, aut obliterari consuetudine posset. Quin remotis his ludibriis, agi de utilitate publica juberent, ut tandem explosa iniqua & contumeliosa inquisitione quantum decerneret à populo posset, id potius requireretur quantum oporteret.*

XXXIX. In hac autem consultatione, utrumne potius ad illos respiceretis, Quirites, quibus vestras miseras latitiae, & libertatem dolori esse cognovistis: an vero valere iussis invidis, vestra commoda ponetis ob oculos, vobisque consuletis. Totum hoc quod in presentia agimus, populare est. Tribunorum enim plebis creandorum quod jus quemque morem esse oporteat, quaeritur. quam potestatem non itaque Senatus introduxit in Rempublicam: res quum per se aequissima, tum ad tuendam vestrâ libertatem pernecessaria, secessione plebis & contentione summa extorqueri debuit. Eam igitur nos & retinere & ornare ex vestra potius voluntate æquum est; quam eorum, qui hanc aut nunquam natam, aut certe quantocyus abolitam, cum omnibus qui hanc defendant, cupiunt.

XL. Quod vero ad hos attinet, quos vobis Tribunos, quum vestra sint comitia, & quoties præsiciatis? sed præclari illi, si diis placet, juris publici custodes, eundem Tribunalium plebis rescisus esse negant: & C. Papirius rogationem eam seferenti obstrigunt. An igitur rem novam fert Papirius, an quod antiquitus observatum, semper licitum fuit, temporibus Reipublicæ sic exigentibus, refert? Hodie primum, an vero post annos quadringentos, potestatis hanc vestra par-

Auct. de Vir.
Illustr.
Vellejus 2.4.
Plutarch.
Apop. Rom.
cap. 26.
Val. Max.

Carbonis
actiones tur-
bulentæ.
Cic. divin. in
Verrem. c. 21.
Cic. pro Mu-
tena cap. 18.

Val. Maxim.
8. 1. 22.
Cic. de legib.
3. 16.
Liv. Epitom.
Cic. Lælio 25.
Liv. Epitom.
Macrob. Sa-
turn. 3. 14.
Cicero.
C. Gracchus
legem de res-
cindendis Tribu-
nis suadet.
Cic. Bruto. 27.
Cic. Brut. c. 33.
Plutarch. C.
Graccho c. 1.
Liv. Epit.
Solipater Cha-
ribius.
Liv. Epitom.
Livod. lib. 34.

Populum ad
suum utilita-
tem respicere
juber.

Plebis esse
constituere
Tribunos, cu-
lus à qua sit
ipse Tribuna-
tus.

Antiquitus li-
cuisse Tribu-
nos eisdem
rescis.

tem usurpabit? Quod pati iis temporibus Cincinnati, & Cossi & Camilli potuerunt, id nimirum praesens atas ferre non poterit?

Id praesenti
tempore magis
esse necessarium.

XLl. An forte illo quidem aeo necessaria hac plebi cautio fuit, bodie servari nihil attinet? Immo vero, si nulla nunquam fuere tempora, qua libertatis vestra bonos fidosque desiderarent propugnatores & constantes, hoc illud est, Quirites. Quum inter maximarum rerum disceptationes, iidem perpetuo homines consilii publici auctoritatem habeant. vestris patronis annuo spatio satagunt finire libere pro vobis, & aliquanto efficacius, quam fieri à privato possit, agendi potestatem. Hunc deinde annum ad magna negotia breve & velox tempus, variis artibus coarctant. nonnunquam, ubi acres sibi viros opponi sentiunt, differentes impetant: saepe per aliquem ex collegio, quod plerumque non est difficile, praesertim enixe dantibus operam, ut in tanto numero nnum atiquod mancipium suum habeant, optimas leges impediunt: interdum vi & armis, quum alia artes infelicitate tentata fuerint, iure nostro depellimur.

Strenuus opus
esse defensoribus,
qui sint
pauci.

XLII. Adversus hos tam insensos & perpetuos & instantes adversarios, strenuis vos opus habere defensoribus, rebus ipsis admonemini. quos si taneo numero vobis praesto futuros putatis, ut quotannis alios aliosque possitis deligere, vereor ne valde fallamini, Quirites. Multa sunt atque magna, quae pro populi iure propugnaturum habere necessum est, Quirites. Jam primum ingenium tantarum rerum capax, notitia Reipublica, tolerantia laboris, contemptus periculorum. Atque haec omnia frustra inerunt, si desit animus omnia pro vobis paratus pati, blanditiis minisque iuxta inexphgnabilis, avaritia & ambitione vacuus.

Tenendos igitur
si quos
habet populus.

XLIII. Hic quoque sine facultate aliqua dicendi, saepe fructu contentiones sua frustrabitur. Tales equidem perpauci sunt in civitate, & pars eorum aliis causis à commodorum vestrorum cura abstrahuntur. Quum igitur aliquem quandoque nacti ex voto fueritis, non fruemini hujus opera; non tenebitis atque amplectemini, donec aliquod opera pretium efficiatis? An vero nequidquam apud vos haec jaciunt, fatali hac populi Romani simplicitate, ut illud sibi facile ferat, nec pro magnitudine rei ad sua pericula moveatur. Atque eam vel maximam causam reor, cur prodi libertatem vestram necessum sit, quia neque inimicorum conatibus mature itis obviam, neque defenditis, à quibus defendimini.

Tiberii fratris
exitum deplorat.

XLIV. Jampridem me revolvì ad domesticas lachrymas intelligitis: neque mehercule mirandum est, in tanto & Reipublica, & nostra domus vulnere, me non posse querimoniarum & doloris oblivisci. Te te, optime animoque meo clarissime frater desidero, quem illi quum iure essent impares, per seditionem crudeliter occiderunt, mitissimum virum, & ne quidem in ultimo periculo ad civile certamen ad lucum gnarum. Igitur ille, ne cuius alterius sanguinem funderet, suum dedit. aliis reliquit exemplum, ut easdem actiones aggressi, sibi non aliam exitum destinatum esse meminerint, donec & vobis haec focordia manebit, & illis haec tam impunita superbia.

P. Rupilius
Siciliam pacat.

XLV. Multis deinde tum in auctores Tiberianae caedis acerbè & vehementer inventus est, tum in Africanum, qui non timuerat dicere, Tiberium iure casum videri. Dum in his rebus spes animique dissidentium Romae jactantur, P. Rupilius Proconsulari imperio Siciliam obtinens, quum nihil ad pacandam omnino pro-

vinciam, præter ipsius falsi Regis captivitatem superasset, ad comprehendendum eum expedito cum milite processit. Tum vero desperata penitus salute, qui cum Euno fugerant, mutuis vulneribus suppliciorum crudelitati se exemerunt.

XLVI. Eunus, homo timidus & locors, quum in speluncis aliquandiu latuisset, reportus extraxtusque est, cum comitibus omnino quatuor: ex quibus ipsis æstimari stoliditas ac mollities vesani præstigatoris poterat; coquus enim pistorque ac balneator, cum scurra qui potantem exhilarare sueverat, extremi solique ministrorum ei superfuere. Coniectus ipse in Morgantinum carcerem, fœdo morbo, quum ex corrupto corpore pediculorum vis immensa pullularet, perijt. Proconsul ne quid reliquiarum usquam se conderet, totam insulam cum expeditis percucurrit: penitusque ropurgatam ab omni non modo materia, sed etiam suspitione belli, ordinavit; legibus de sententia decem legatorum datis.

XLVII. *Rupilia* ab auctore vocatur: diuque deinceps in usu atque honore apud Siculos fuit. Præcipue de iudiciali cavebatur: *ut qui ejusdem civitatis essent Siculi, domi certarent suis legibus: qui diversarum, inter eos Prator Romanus iudicaret.* Admirationi res ea haud immerito Siculis fuit, quod quem aliquando publicanis opera danda tueri se viderant, eundem nunc sibi leges, insulæ pacem, fugitivis & prædonibus supplicia reddentem viderent. Confluctus in Sicilia rebus, exercituque deportato, quamquam res triumpho dignissimas gesserat, ovatione contentus fuit, ne summum in hac civitate virtutis præmium servidi videretur inscriptione sedavisse.

XLVIII. Quum deinde C. Claudius C. F. Ap. N. Pulcher, M. Perperna M. F. Consules essent, C. Claudio de seditiosis C. Papirii actionibus referente, quum illius culpa quidquam factum negaretur, Senatus decrevit *eo invito, qui cum populo ageret, seditionem fieri non posse; quippe cui liceat concionem, simul atque turbari captum sic dimittere.* Idque P. Crasso absenti placuerat, qui iuris omnis consultius habebatur. Sed non uti civilium artium, ita bellicarum prosper ei successus mansit. ex provincia decedentem insidiæ hostium circa Leucas oppresserunt: non calamitoso tantum ob cladem exitu, sed etiam adperso avaritiæ labe.

XLIX. Opulentam enim prædam trahens, dum conservandæ ei studet, minus expeditas ad prælium copias habuit: aciemque inordinatam tempore & loco alieno objecit hostibus. Nam regionem situ interruptam & asperam, tempestatibus maxime obnoxia pars anni difficiliorem solito fecerat. Collatis igitur signis, licet aliquandiu fortissime Romani resistissent, magna tamen cum clade suli fugatique sunt. Imperator in fuga inter Eleam & Myrinam exceptus à Thracum auxiliis, quæ per magna Aristonicus habebat, ne in potestatem hominis abjecti Proconsul Romanus veniret, in Thracis unius oculum, quam ad equum regendum forte gerebat, virgam direxit.

L. Barbarus quum dolore & ira exarsisset, sic transverberatum quum ulcisci putaret, à captivitate, quam quærebatur effugere, liberavit. Caput ad Aristonicum relatum est, relictum corpus Myrinenfes humaverunt. Harum rerum fama Consulem M. Perpernam, cui Asia fors evenerat, incitavit, ut contenciore studio in provinciam veniret, ne sparium Aristonico daret, ad labefactandos sociorum animos victoria utendi. Multum celeritas illa ad summam rei profuit. quippe Aristonicus quasi non prælio, sed bello vicisset, in securitatem & festas epulas

Euni captivitas & mors.

Plutarch Syl- lab. cap. 74. Diodorus.

Rupiliæ leges in Sicilia. Alcock. redia. Cicin Ver. 2. 13. Val. Maxim.

Florus 3. 19.

Urb. cond. ann. 643. Cic. de Legib. 3. 19.

P. Crassi iurisp. prudentia & exilio. Velleius 2. 4. Senab. 1. 14.

Emmæ conservanda studiū. a lamitatis causa. Justin. 36. 4. 8. Florus 2. 20. 5. Frontin. Strat. 4. 1. Val. Max. 3. 2. 12. Orolius 5. 10. Val. Max. Florus.

Eutropius. lib. 4. Orolius. Eutropius.

Aristonici securitas & victoria.

Et ex secuti-
tate clades.
Eutropius.

Jul. Obseq.
cap. 17.

Cumani Apol-
linis fletus.
Florus 2. 8.
Jul. Obseq.
Apollin.
Mithrid.
Diod. apud
Valegium.
Augusti. de
Civ. Del. 1.
12.

Census Rome
actus.
Jul. Obseq.
Festi Capitol.
Liv. Epitom.
Agel 2. 6.
Liv. Epitom.
Suet. August.
cap. 19.
Liv. Epitom.

Censoris &
Tribuni plebis
certamen.
Agel 14. 8.

Ilin. 7. 44.
Liv. Epitom.
Florus.

Liv. Epitom.
Cicero pro domo
cap. 47.
Cicero.

Libertatis in-
temperantia.

Perperna Ari-
stonicum re-
digi in pote-
statem.
Florus 5. 20.
Eutrop. 1. 40.

resolutus, faciliorem de se, quam sperare quisquam potuisset, victoriam præbuit.

LI. Nam ex improvise Consul eum adortus, acie victum, exercituque omni exutum, fuga se ab instanti exitio eripere coegit. Sic effectum est, ut ortum in Urbe propter adversam pugnam luctum, cito fama victoria consolaretur. Utriusque eventus præfagia divinitus ostensa fuisse putantur. Lupus & canis quum inter se pugnarent Hostiæ, fulmine exanimati fuerant. quo ducum utriusque partis interitus haud obscure significatus videbatur.

LII. Nam Cumani Apollinis per quadriiduum fletus, Asia Græciaque suam mentis esse, vatium interpretata solertia est: dierum etiam numero respondens annis, quibus bellum duravit. Terruerat ab initio prodigium hoc haruspices, eorumque monitu frangis simulacrum, & in mare projici Senatus iusserat. Sed Cumani senes docuerunt, bello Persico itemque Antiochi, prosperum id Romanis ostensum fuisse. Igitur re iterum ad haruspices relata, quum acciti consulti que peritissimi quique fuissent, responsum est, quod Græcorum colonia Cumæ esset, Apollinem plorantem mala terris, unde esset adveniens, portendere. Sacrificiis igitur placari eum oportere: dona que in adem ejus mittenda.

LIII. Census eodem anno actus est, lustrumque undecimsexagesimum conditum. Censa sunt civium capita trecenta tredecim millia, octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum causa. Exstat oratio ejus, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam, in senatu recitavit, & per edictum notam populo fecit. Senatum quoque Censores hi legerunt; quumque in legendo Senatu præteritus à Metello C. Atinius Labeo fuisset, quod Tribunus plebis esset; maxime sunt à Labone turbæ excitatæ.

LIV. Nam & plebiscitum factum, uti Tribuni plebis Senatores essent: & Censorem, è Campis revertentem, quum vacuum, ut meridie solet forum atque Capitolium esset, Tribunus ad saxum Tarpejum oborto collo rapiuit, ut præcipitaretur. Convolaverunt ad periculum tanti civis filii ac propinqui, se- rum pene auxilium, quum neque vi repellendi sacrosanctam potestatem jus esset: neque Tribuni qui intercederent, ob tempus dici præsto erant, multoque labore primum unus repertus inhibuit collegam, ceteri deinde supervenientes, Metello, ne quid amplius tum pateretur, auxilio fuerunt.

LV. Tribunus furem à corpore Censoris, in bona vertit, eaque palam inspecante populo, foculo posito in Rostris, adhibitoque tibicine, consecravit. Ea res tamen neque fraudi Metello, & Atinio impunita mansit: quum tot haberet vir ille liberos, summis in civitate usos honoribus. Sed hanc propterantis ad finem libertatis intemperantius luxuriantem licentiam, non ita multo post Sullæ & Marii, & civilia bella, Tribunis ante, mox populo jus quo uti nesciebat adimendo, vindicarunt.

LVI. Intera turbulenta in Urbe tempora, bello bene gesta Respublica compenfabat. Nam Consul Perperna insistendum hosti jam fracto ratus, Aristonicum nusquam consistere patiebatur, donec mœnibus Stratonicensium se includeret. Ibi circumfessus, acriterque armis, sed magis fame oppugnatus, quum spe omni consumpta, urbem seque mox in potestate victoris fore videret, extremam necessitatem spontanea deditione prævenit.

LVII.

LVII. C. Bloſius perditis Ariſtonici rebus, ſibi conſecivit necem. Conſul, con-
jeſto in vincula Ariſtonico, deinde Aſiam peragrando, civitatibus jura ſua, ut
merita videbantur, minuit, auxilve: provinciamque populo Romano tributa-
riam fecit. Per eadem tempora Syria quoque Regem Antiochum amiſit, quem
Parthicum animo bellum volvere dicebamus. Nam ille, ſive Phrahatis præveni-
re conſilia ſtudens; ſive fratris repetendi cura, ſive, quod magis credas, floren-
tiſſimis Regni rebus, quum præter Syriam Babyloniam Mediamque imperaret, mi-
nime contentus, veteres Macedonum fines, & poſſeſſam Arſacidis imperii par-
tem armis repetiturus, ingentem exercitum collegerat.

Antiochi ca-
ſus ab ambi-
tione.
Plut. Tiber.
Gla. cap. 28.
Florus 2. 20.
Tacit. 1. 62.
Vellejus 2. 18.
Juſtin. 38. 2. f.
Appian
Syriac.
Hiſtor. Miſcel.
4. 25.

LVIII. Centum ad ſummum millia bellatorum fuiſſe creditur: egregiam ju-
ventutem; & multis finitimorum bellis duratam. Judæorum etiam adſuerunt
auxilia, ipſo docente principe eorum Hyrcano. Sed in Antiocho, ut magna vis
animi, multaſque ad virtutem eximia, ita non minus luxuriæ temulentiaſque inerat:
ut quibus ne bello quidem omiſſis, vigorem exercitus, & ſpes ipſe ſuas corrupit.
Trahebat enim calonum & laxarum, permixtis etiam ſcortis atque hiſtrionibus,
tantum agmen, ut iſte numerus, duplo quam armorum major haberetur.

Liv. Epitom.
Oroſius.
Juſtin.
Joſeph. 1. 1. 16.
Ælian. hiſtor.
Varia 2. 19.
Orat. Juſtin.
Pollidon. Ap.
Athenæ 12. 9.
Ejus vitutes
& vicia.

LIX. Sequebatur copioſa conviviorum ſupellex, non ad uſum modo, ſed
etiam oſtentationem luxus, quum culinaria quoque vaſa ex argento portarentur.
Eadem manipulorum ſpecies: tamquam ad pompam exornari omnibus, adeo
ut gregarii quoque milites ſibilibus aureis caligas ſtringerent. *Omen expeditionis in-
fauſta hirundines fuiſſe ajunt, qua nidum in tabernaculo Regio fecerant.* Initia ta-
men læta & magnifica fuerunt, multis obviam procedentibus Regulis, quos Par-
thicæ ſuperbiæ odium, ad alias reſpicere ſpes coegerat. Inde viribus animiſque
inſuſcit, ut primum copia pugnae data, ſtrenue congreſſus, magno prælio victor
fuit: indate Parthorum duce proſtigato, qui ad tranſitum Lyci fluminis occurrerat.

Luxus in ca-
ſtris & exerci-
tu.

Julius Obſeq.
cap. 28.
& Ælian.
hiſtor. Ani-
mal. 10. 34.
Juſtin.
Nicolaus De-
maſcen. apud
Joſephum.
Juſtin.

LX. Iterum deinde tertiumque ſimilis fortunæ ſucceſſum expertus, quum paſ-
ſim ad eum civitates nationeſque decederent, omni præter veteres Parthorum fi-
nes imperio Phrahatem exiit. Phrahates vi aperta inferior, totus ad alia conſi-
ſta ſe convertit: & quia Demetrius Antiochi frater, non alium forte ad uſum ſer-
vatus, apud ipſum erat; eum addito præſidio ad recuperandum Regnum miſit,
ut ita hoſtem ſuarum rerum periculo amoliretur.

Victoria de
Parthis.

LXI. Neque hac ſpe contentus, civitates, maxime quas Antiochi præſidia, ob
inſolentiam, ut ſic, militarem, gravate pati cognoverat, ipſe impunitatis &
premiſſorum ante ſolicitare non deſtitit, quam communis inter ſe conſilii, ad
oppugnanda eodem tempore omnium præſidia induxiſſet. Poſtquam prædicta
dies adiuſt, paſſimque per civitates turbati nuntii Antiocho eſſet, cum ea
manu, quæ præſilio erat, impigre ad auxilium proximis ferendum accurrit.

Appian.
Syriac. Juſtin.
Diodor. apud
Valeſ. Juſtin.

Civitates ab
Antiocho de-
ſeſcunt.

LXII. Sed objecit ſei ſi magno cum exercitu Parthus. Ibi quum acriter Antio-
chus pugnaret, metu ſuorum prodicus, incertum an ſua manu periret. Princeps
fugientium Athenæus fuerat, ut idem cordis Regis culpam ſuſtineret, qui rebel-
landi cauſam civitatibus unus maxime præbuiſſet. Sed utrumque ſcelus matura
vindicta punitum. Nam per loca, ubi rapinis injuriſque noſiſſimum ſe effecerat,
oberrantem, neque recto recepit quiſquā, neque cibo impertitus eſt, donec fame ac mi-
ſeriis cōrabeſcens, & ſpoliatis inopis, & deſerto derelictus ab omnibus, pœnas daret.

Antiochi mors

Appian.
Diodorus.

Juſtin. 47. 7.
Juſtin. 38. 204
Athenæ. 1. 10

LXIII. Phrahates magno captivorum numero poſitus, quod audita morte An-

Pharhari-
dum de An-
tiocho.

tiocchi, dispersæ passim ejus copię cupide se dediderant; & filia Demetrii, quam Antiochus adduxerat; forma virginis victus, in matrimonium eam accepit, hostique exsequias regio more fecit. Posidonius Apamensis historiarum scriptor refert, suprema perfolventem Antiocho Parchum dixisse: *dum te res sefellereunt Antioche, audacia, & temulentia. credebas enim ingentibus istis poculis imperium Asfacidarum te exhausturum esse.*

Justin. 39. 10.

Historiola de
Antiocho,
Plutarch.
Apoph. esp. 5.

LXIV. Gravis & luctuosa Syris ea fortuna fuit, qui licet Demetrium recepissent, haud eo minus Antiochum requirebant. Regem enim, si ebrietas abfuisset, commodum ac benignum, neque ulli temere postponendum gesserat. Non erit alienum, unum ejus dictum ponere, dignum sane memoratu, & ad æstimandos ejus mores vehementer pertinuens. Inter venandum a suis & via quum aberravisset, ad sylvestre rectum hominesque egenos ignotus venit, superque eorum de industria mentionem Regis intulit, ut quid de eo sentirent homines, incorrupta fide comperiret. Respondum est, *principem cetera bonum, nimium amicos quos haberet non probatissimos credere: sape etiam res necessarias negligere præ venandi studio.*

Ejus vox egre-
gia.

Liv. Epitom.
Athenz. 12.
Diod. apud
Vale.

LXV. Immothus ad hæc, ubi cum luce satellites adfuerunt, purpura & diadema-
te resumptis, ex quo vos primum accepi, inquit, veros de me sermones veri denum audiri. Quum hæc in Asia Syriaque fortuna Regum esset, etiam Ægyptus haud levioribus concussa turbis, similes mutationes pertulit: Ptolemæi maxime furtilis, qui neque finem sceleribus & flagitiis, neque modum faciebat.

Ptolemæus A-
lexandria pro-
fugit.

LXVI. Ob eas res quum Evergetes appellari ipse vellet, Alexandrini popula-
ribus facietis *Cacergeten* dictabant; olimque excusserant Regno, ni princeps purpuratorum Hierax, insigni gloria belli & comitate charus omnibus, ruentem sustineret: nam etiam ex sua pecunia persolutis militum stipendiis, defectionem certissimam aliquando prævenerat. Neque tamen moribus suis moderari homo profligata mentis potuit, donec cum incesta conjugē, adsumptam etiam, quem ex matre uxoris, eademque sorore sua susceperat filio, Cyprum insulam clandestina fuga petere cogerecur.

Orosius 5. 10.
Justin. 38. 8.
Liv. Epitom.

Propter sum-
mam crudeli-
tatem expul-
sus.

LXVII. Quippe supra alia adsiduæ sævitiæ documenta, quum in summo populi odio se esse videret, gymnasium, frequentissima juventute repletum na-
tus, circumdederat armatis, & igne immisso, qui flammæ vim evasissem, eos ferro conciderat. eamque cladem coorta infans dolore plebes, incensa vicissim Regia vindicarat. Igitur Ptolemæus contractis mercede copiis, bellum sorori patrique illaturus, maximum natu filium Cyrenis arceffit, veritus ne ad eum populus Alexandrinus Regnum derelqueret: juvenemque patris imperio pie obsequutum, facinorosus & impius tyrannus, solita crudelitate & amentia necat.

Val. Max.
9. 3. 1. ext.
Liv. Epitom.
Justin.

Filii occisi
membra ad
matrem mit-
tit.

Diodorus.
Val. Maxim.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Val. Maxim.
Justin.

LXVIII. Hac re cognita, statuz ipsius & imagines Alexandriæ detrahuntur: Regnum Cleopatrz traditur. Ipse uti vicissim illis ægre faciat, horrendum furore & impietate facinus patrat. Communi enim filio, *Mempites* vocabatur, qui, etiamsi pater non esset, forma, & ætate, & indole miserabilis esse cuivis potuisset: hoc, inquam, filio, in conspectu suo jugulato, præcidi caput pedesque & manus jubet: deinde in cistam hæc condit, chlamydeque injecta operit. Forte natalis instabat Cleopatrz, pro more Regum festis epulis lætitiæque publica celebrandus. id quum ignotum Phylæoni non esset, satelliti cuidam suo dedit negotium, ut ci-
stam curaret Alexandriæ in vestibulo Regiæ proponendam, ea ipsa nocte, quæ

diem Reginx præcederet : quasi natalitium in ea munus mitteretur .

LXIX. Ita factum est , ut cum aliis quæ oblata Reginx ob celebritatem temporis fuerant , illa etiam cista inter epulas illata aperiretur . Nemo præsentium ignorare , quam belluina feritate Phiscon esset , tam multis ab eo jam ante crudelissime designatis poterat : obstupuerunt tamen ad conspectum hoc nefas : quo non modo omnis ævi sævitiam , sed sua ipse exempla vicerat . Conuersi deinde ad questum & iras , quid aliud igitur restaret , quam ut talia aut vindicarent aut paterentur ? inuicem interrogabant . cui enim martium deinceps charitatem aut misericordiam sperari posse apud eum , qui in puerum innocentem , eundemque filium suum tot modis scelestus fuisset ? Hic ergo dolor & Reginam & populum Alexandrinum iustis stimulis aduersus Physconem adeo exulceravit , ut nihil ad summam acerbitate odiorum addi posse videretur .

Unde summa
omnium indi-
gnatio .

Diodorus .

LXX. At Romæ quum jam C. Sempronius C. F. C. N. Toditanus , qui Prætor P. Popillio P. Rupillio Coff. fuerat , Consulatam cum M. Aquillio M. F. M. N. inisset : Aquillius cui Asiæ fors euenerat , nondum audita deditione Aristonici , us illum quasi suo triumpho debitum , Perperna eriperet , magnis itineribus in provinciam festinabat . neque Perperna rem prope confectam videbatur dimissurus : expectabaturque aliqua inter duces Romanos discordia , sed fortuna composuit litem , alteri gloriæ indebitum fructum , alteri vicam extorquendo . Nam & ad Aristoniceum ierus Consul venit , quem cum Artalicis thesauris Romam Perperna præmiserat ; & hic , provincia decedens , quum Pergamum venisset , morbo correptus vivere desit . matravique ejus mors & Aristonici fatum , quod enim alium de eo triumphare iniquum videretur , iussu Senatus in carcere strangulatus est .

Urb. condi-
tæ . 624 .
Aquillius C. N.
sul contra A-
ristoniceum
proficiscitur .
Cic. ad Atti .
13 . 13 .
Iustin . 36 . 4 . 2 .
Eutropius .
lib . 4 .
Strab . 1 . 14 .
Orosius 5 . 10 .
Val . Maxim .
3 . 4 . 1 . &
Vellejus 2 . 4 .
Florus 2 . 20 .

LXXI. Non desunt tamen , qui triumphasse Perpernam velint : sed quoniam facilius hi errare poterunt , plus habere fidei accuratiora tradentibus debui . Quod satis constat , reliquias Asiatici belli M. Aquillius confecit : aliquanto minori laude , quod ad deditionem quarundam civitatum maturandam , fontibus venenum miscuerat . In Urbe res adhuc turbulentæ erant , gliscentibus in dies Tribunicia seditionis fomtibus .

Aristonici
supplicium .

LXXII. Cum his C. Gracchus , C. Carbo triumviri dividendis agris consilia communicabant . quibus nuper lectus in locum P. Crassi , M. Fulvius Flaccus accesserat . Hi quum negotium sua natura difficile ac invidiosum , animis dolore aut novarum rerum studio ardentibus suscepissent , omnia mox querelis ac contentionibus efferverescere ceperunt . Quum enim possessores modum situmque latifundiorum suorum indicare nollent , edito triumvirali excitati indices , falsis verisque delationibus plurimorum jura convellebant . Nam promotis agri publici terminis , ut quæque vicina erant , turbabantur , incertis jam omnium finibus , & neque contractu privatorum ullo , neque divisione veteri publica obtinente .

Urbanæ turbe
ob divisionem
agrorum .
Plutarch .
Tib . Gracch .
cap . 28 .
Appianus .
civil . 1 . 2 .

LXXIII. Ita fiebat , ut moris ubique limitibus transferrentur mutarenturque agri ; & sæpe inculta pro cultis , & pro fructuosis uligines aut arenia redderentur . eratque plerumque cæca in distinguendis publicis privatisque agris æstimatio : quum etiam antiquis haud accurata captorum ab hostibus facta distributio esset : permissumque fuisset , indivisa cuilibet volenti , sub certo vectigali colere . sic enim vicinam suis prædiis partem arantes , omne discrimen confuderant . & hæc longo tempore factitata , locupletum injuriæ , licet magnam esse constaret , obscu-

Et ejus rei
difficultas .

ram tamen efficiebant, tegebantque intricato, & ad arguendum haud facili errore.

Africanus de-
fensionem
possessorum
iusticie.
Liv. pitom.
Appianus.

LXXIV. Jamque nihil propemodum tota Italia satis certum tutumve cuiquam habebatur: quum socii præsentem rerum statum mollesce ferentes ad Scipionem Africanum confugerunt: adversus iniqua trium virorum judicia, fidem ejus invocantes. Ille quum equitate causæ, tum gratia orantium permotus, erant enim magnæ auctoritatis virtutisque homines, strenuamque ei superioribus bellis operam navaverant; defensionem eorum non recusavit. multaque in Senatu, non contra legem Gracchanam, ne populum irritaret, sed de incommotis exercenda loquutus, impulit Patres Conscriptos, ut causam agrorum iudicandam à Triumviris, quos ut suspectos plerique gravarentur, ad quoscumque videretur transferrent.

Murmurante
plebe.

Plutarch.
Gracch. cap. 1.
Appianus.
1. r. accitex ex-
postulante C.
Graccho.
Plutarch.
Apoph. Rom.
cap. 26.
Orosius 5. 10.
Cic. pro Mu-
renæ cap. 11.
Orosius.
Cic. Som.
Scip.
Cic. ad Q. 3. 5.
Diodorus.
apud Vales.
Cic. de Nat.
Deor. 2. 3.

LXXV. Nec iniqua Patribus, neque temporum parum conveniens oratio visa; Consilium C. Sempronius cognoscere causas possessorum iussus est. Sed imbecillum hoc remedium, & minime diuturni usus, tergiversatio Consulis fecit. qui primis statim experimentis intellecta difficultate rei, prætextu Illyrici belli, quod sibi decretum ab Senatu fuerat, paludatus ab Urbe profectus est. Quum ita tota res agraria refrixisse videretur, quia Triumvirum foro se abstinebant, Consul, cujus ea cognitio esse debebat, aberat: murmurare contra Scipionem plebs cœpit, quod à se ornatus bis ob-
lato contra leges Consulatu, magis tamen sociorum quam civium utilitati studeret.

LXXVI. Non omiserunt eam turbandi occasionem Triumviri, quin nunc spar-
gendis in vulgum rumoribus, hoc agi, ut armis atque vi lex abrogeretur; nunc contentionibus in Senatu, in foro, Scipioni quantum possent, invidiam odiumque conflarent: eo acerbicatis provecto certamine, ut palam exclamaret Gracchus, tolli tyrannum oportere. quum Scipio, Res hoc quidem inquit, nam hostes patriæ, optare mortem meam debent: quia sciunt neque me vivere, nisi Republica incolumi posse, neque me vivo Rempublicam defensore cariturum. Quod non magnificencius ab eo, quam verius dictum putant: quum tantus ejus viri & vigor esset, & moderatio ac lenitas, ut illo sospite neque Sociale bellum, neque Civile timendum fuisset existimeretur.

Novendiale
sacrum ob pro-

LXXVII. At quo magis furor inimicorum inflammabatur, eo validior fiebat acriorque apud reliquos favor: neque dubium habebatur, quin Dictator constituenda Reipublicæ causa creandus Scipio foret. Sed his consiliis novendiale sacrum intervenit, quia multis locis lapidatum de cœlo fuerat, templa; percussa deorum, & homines quidam exanimati. Soles etiam gemini simul visi prodigio accesserant.

P. Africanus
interitus.
Plutarch.
Gracch. c. 13.
Cic. Lælio.
cap. 3.
Orosius.
Liv. Epitom.
Orosius.
Cic. Som.
Scip.
Oros.
Appianus.
Civili. 1.
Liv. Epitom.
Appianus.

LXXVIII. Peractis feriis certamina resumpta: non jam occulte vitæ Scipionis insidias struuntibus Triumviris, perisse consilia sua, nisi huc periret, ratis. Neque ignarus ipse periculi, quum pridie mortis lux à M. Fulvii multis conviciis petitus esset, malam sibi rependi gratiam laborum pro Republica susceptorum ab improbis & ingratis civibus questus est: non indissimulato, quanta in solitudine versaretur. Quo majore studio hominum, dimisso sub vesperam Senatu, domum reductus est, plerisque Patrum, & sociorum Latinorumque maximo agmine prosequentibus. Ita quum se domum fortis atque validus recepisset, postridie, in cubiculo suo exanimis est repertus.

LXXIX. Creditum est fraude proximorum illa: am ei mortem: & suspecta vehementer uxor Sempronia fuit: qua deformis & sterilis, quum nec amaret maritum, nec ab eo amaretur, facile paruerit Cornelia & Triumviris, ut sine venenum

viro propinare; sed (nam & istud traditur) noctu apertis foribus intramitteret homines, virum elisis sancibus oppressuros. idque servos in tormentis esse confessos ferunt: at qui hoc reseverint, efferre non ausos, propterea quod insensum populum Scipioni gaudere interitu ejus viderent. Reperte quidem secuturum in cervice ejus nota. neque aliam ob causam capite velato elatum, quam ut ille tegeretur. At inimici sponte sumpsum exitum vulgabant, quod quæ pollicitus Agrarius fuerat, præstare posse diffideret. quo minus credas auctoribus, qui fato sum-
tum tradiderunt.

LXXX. Ita sextus & quinquagesimus ætatis annus vivendi finem attulit viro sæculi sui longe principi, de quo verissime pronunciare visus est, quum mortuum laudaret, Q. Fabius Maximus, fratris ejus filius. gratias namque diis immortalibus egit, quod ille vir in hac Republica potissimum natus esset. necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. Atque hæc ipsi quoque ejus inimici, æquis accipiebant auribus. Neminem enim temere nisi pro Republica offenderat, & quia de cætero nihil sibi tribuebat immodice, his quoque non poterat esse supra modum exultus. Ego siquæ superstitem in multis experti gravem adversurum fuerant, extinctum tamen desiderabant: ut publice utilissimum; sibi non ultra, quam ratio pateretur, infestum. Die funeris ejus, Q. Metellus Macedonicus, cui simulas cum Scipione magna intercesserat, liberis suis dixit, *Itæ filii exequias, nequam civis majoris funus videbitis*. Ita quamquam publico funere privassent cum offensiones, efficere tamen, quin omnium ordinum de eo judicium admiratioque multitudine prosequentium testata fieret, non potuerunt.

LXXXI. Iidemque motus animorum intellecti postea sunt, quum Africani nomine epulum populo Q. Maximus filius in Capitolio daret. ab eo enim Q. Tubero, quod esset ejusdem Africani sororis filius, triclinium sternere rogatus, quia lectis ligneis pelliculas hædinas pro stragulis injecerat, & fictilia Samia pro vasis argenteis exposuerat; intempestiva frugalitate adeo hominibus displicuit, ut præturam deinde petens, vir alias integerrimus, civis optimus, ad hæc Alimihorum & Africanorum decora præferens, non alia de causa repulsam ferret. Quæstio tamen de morte tam insignis viri non est habita: non sine rubore bonorum, quibus apparebat, quum maximum dedecus civitatis interfectus Africanus videri posset, majus multo fore, non vindicatum.

LXXXII. Populi studiis factum id putant, C. Graccho metuentis, ne ille adfinitis culpa reperiretur: eaque de causa etiam suppressa, quæ diximus, servorum indicia. Nam collegas ejus in Triumviratu Fulvium quidem magna suspicio, Carbonem opinio pene certa onerabat. Nec pratermissem, in bonis Africani haud amplius triginta duas libras argenti, duas & selibram auri fuisse; hodiernos mores evidenter arguente testimonio, posse viros ex se magnos, altissimum civitatis gradum, etiam sine opum lenocinio parare & obtinere. Caterum remoto à rebus humanis Scipione, tamquam vinculis exsoluta Triumvirorum temeritas exultare ferocius cepit: non sine maximo detrimento, & tantum non vastatione totius propemodum Italiae.

LXXXIII. Modicum inter has molestias gaudium C. Sempronius, quem profectum in Illyricum diximus, quum Japodum gentem debellasset, A. D. Kal. Octobris triumphans in Urbem invehctus est. Mixta ex Illyriis Galliisque Japo-

De eo vox Q. Fabii Maximi. Vellejus. 2. 4. Auf. de vita illust. c. 58. Appian. Cic. 50m. Scip. Cic. pro Murena cap. 6. Itemque Q. Metelli Macedonici. Diodorus. apud Vales. Cicero. 1. 11. cap. 19. Diodorus. Appian. Diodorus. Plin. 7. 44. Appian. Cic. 1. 11. c. 3. Cic. pro Murena. Seneca. Epist. 98. Cicero. Seneca. Epist. 98. Val. Max. 7. 1. 1. Quæstio de morte Africani nulla habita. Liv. Epitom. Val. Maxim. 5. 3. 1. Modica Scipionis opes. Plutarch. C. Gracchi. 13. Appian. Plutarch. Cic. ad Q. frat. 2. 3. Plin. 11. 1. Auf. de vita illust. c. 58. Diodorus.

C Sempronius Japodas debellat. Liv. Epitom.

Diodorus.
Marmora Ca-
pito l.
Strab. lib. 4.
Strab. lib. 7.
Appian.
Illyric.
Florus 4. 12. 6.
Strabo.
Liv. Epitom.
Appian.
Cic. pro Balbo
cap. 14.
Plin. 3. 9.

dum natio, inter Istrum & Adriam incolit. quæ omnis ora stadiorum mille navigatione circumitur. caput gentis Metulum vocatur urbs Cæsaris Augusti bello nobilitata. Cum his commisso certamine, quod & locorum & hominum magna asperitas erat, nonnihil offendit Consul, detrimento haud levi accepto. Sed emendavit hanc fortunam D. Bruti virtus, ejus, qui Lusitaniam subegerat. Visi igitur magna pugna Iapodes, pacem ac fœdus impetraverunt: *ne quis sue gentis in civitatem Romanam reciperetur* pacti. C. Sempronius erecta iis in locis statua quæ victoriæ suæ monumentum esset, in eadem situm quoque gentium & intervalla locorum adscripsit.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Aurelius Consul rebellantes Sartos subegit. M. Fulvius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit: missus in auxilium Massiliensibus adversus Salvios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. L. Opimius Prætor Fregellanos, qui defecerant, in ditionem accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti multitudine locustarum, & deinde necatarum strage, fuisse traditur. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, Tribunus plebis eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam & frater ejus tulerat: tertiam, quæ equestrem ordinem tunc cum Senatu consentientem corrumpere: ut sexcenti ex equitibus in curiam sublegere ntur: & quia illis temporibus trecenti tantum Senatores erant, sexcenti equites trecentis Senatoribus, admiscerentur. id est, ut equester ordo bistantum virum in Senatu haberet. & continuato in alterum annum Tribunatum, legibus agrariis latis efficit, ut complures colonie in Italia deducerentur, & una in solo diruta Carthagini, quo ipse Triumvir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello Consule adversus Baleares gestas continet: quas Graci Gymnesias appellant; quia æstatem nudi exigant. Baleares à teli missu appellati: vel à Baleo Herculis comice ibi relicto tunc, quem Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, indignata, quod occiso patre ejus à se, in iussu suo diadema sumpsisset, interemit.

I. CUM Africano juniore, tamquam non rei modo, sed etiam historię Romanę extinctum lumen essent, ita proximorum aliquot Consulū neque multa ad modum, neque illustria gesta conspiciuntur. Cn. Octavii Cn. P. Cn. N. T. Annii Lucii Consulatus nihil ferme insigne habet, præter incrementum luxurię, quia tum ex Attalica hereditate Regium instrumentum hastę auctionum subiectum est: nulla jam verecundia emendi habendique, quod populus ipse divenderet.

II. A Massiliensibus legati venerunt, pro Phocænsium populo deprecatum, quorum urbs propinqua Leucis, in partibus Aristonici fuerat. id quum ex odio populi Romani fecisse viderentur, nam & Antiochi bello pertinaces hostes egerant, Senatus urbem nomenque omne Phocænsium deleri jubebat. Massilienses igitur, quod inde profecti conditores suę urbis essent, haud secus quam pro parentibus solliciti accuratissimis precibus impetraverunt, ut in gratiam amicissimę fidissimęque civitatis, sæpius hostili, semper infidę parceretur. Regibus deinde amicis, qui auxilia nostris Imperatoribus tulerant, quę præmia persolverentur, quum mature deliberatum esset, adnitente M. Aquillio Proconsule, quem Mithridates Ponticus muneribus suam fecerat, illi Phrygia major, filius Ariathis, qui eodem bello occiderat, Lycæonia & Cilicia concessa.

III. Hęc partim eum in annum inciderunt, qui L. Cassium Q. F. L. N. Longinum L. Cornelium L. F. Cinnam Consules habuit. Tum quoque sollicita civitas agrariis actionibus erat; & aliorum metu, aliorum expectatione; quorsum C. Græchi multis bonis artibus efflorescens adolescentia eruptura esset. Quum enim impigrum sese incorruptumque supra ætatem ostenderet, ac magno populi favore uteretur, qui pro Vectio disertissime dicentem incredibili alacritate, multisque summę benevolentię testimoniis exceperat; inimicos Tiberii invasse timor, ne hic multo acerbior ipsis adversarius atque formidabilior exerceceret, quam quem sustulissent.

IV. Nec enim obscurum erat, quietum sperari non posse: idque jam satis patefactum nonnullis ejus actionibus contentionibusque fuerat. Quare hæc consilia tum sua optimates conserebant, ne acerrimi juvenis vigorem armari Tribunicio jure paterentur. Nihil igitur evenire, ut putabant, felicius potuit, quam quod designatus Quæstor, dimitti aliquo posse videbatur, donec ipsi res Urbanas per commodum ordinarent.

V. Sors etiam favere, huic proposito visa, quem M. Aimiho M. F. M. N. Lepido, L. Aurelio L. F. L. N. Orestes Consulibus, provinciam ei Sardiniam dedit. Sardi enim quum sub hæc tempora rebellassent, causam dederunt Patribus alterum eo Consulū cum exercitu mittendi. missus est L. Aurelius Quæstor additus C. Gracchus. Ajunt negotium istud haudquaquam ingratum adolescenti fuisse: quod bellicę laudis haud minus quam togatę studiosus, neque militiæ detrectaret labores, & solvi se civilium certaminum necessitate latus lubeatque pateretur. plerique contra credunt, ingenio turbidum, ac factionum appetentem fuisse. In confesso tamen est, quęcumque ab initio illi ratio mensque fuerit; alias etiam causas, & nescio quam vim occultam, sive retinentis traxisse animum, sive ulcro mentem magis etiam validiusque impulisse.

Cicero de Nat. Deorum. 2. 5.
Historię desc. ctus.
Urb. cond. an. 615.
Attalica hereditas subhastatur.
Plin. 33. 12.
Phocænsibus in honorem Massilię partitur.
Justin. 37. 8.
Strab. lib. 10.
Justin. cap. 7.
Liv. 37. 32.
Justin. 37. 32.
Justin. 37. 32.
Justin. 37. 32.
Livius 37. 32.
Livius 37. 32.
Justin.

Urb. cond. an. 615.
C. Græchi florescens adolescentia.
Appian.
Michr.
Justin. 37. 5.
Justin. 37. 5.
Plutarch. C. Græcho c. 1.

Quæstor factus: ardiniam

Urb. cond. an. 617.

Vana de co. judic.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Græch. c. 22.
Diodor. apud Vales.

Eius somni.
Cic. de divin.
1. 26.
Val. Maxim.
1. 7. 6.
Cicero.
Plutarch.
Censoria. de
die Natal.

Val. Maxim.
6. 1. 5. & 5. 12.

Prodigia.
Iul. Obseq.
cap. 89
Pollidon. apud
Strab. lib. 6.
Orosius 5. 10.
Iul. Obseq.
Pollidon.

Pestilentia
circum Insa-
las.
Iul. Obseq.
Pollidon.
Iul. Obseq.
Orosius.
Pollidon.
Iul. Obseq.

Gracchus dis-
suadet legem
de peregrinis
Urbe pellen-
dis.
Cic. de Offic.
3. 11.
Cic. Bruto.
cap. 48.
Clandian.
Rom. laudib.
Cic. de Natur.
Deot. 1. 25.
Deot. & natu-
ram hoc pro-
hibere.

VI. Sane Caelius Antipater, qui temporibus illis vixit, C. Gracchum scribit, *prinsquam Tribnus plebis fieret, multis narrare solitum, sibi quo tempore Quaesturam petebat, Tiberium fratrem per quietem esse visum hac verba dicere: 'Nihil agis Cai, quantamlibet contentem, idem mecum exitus manet. Hoc anno sculaculares ludos quartos celebratos esse quidam voluerunt: nam, quod mireris, in re tam illustri, & quæ nota temporum insignis esse debeuerat, multum opinionibus dissidetur. Neque certior est de Censura suspicio: quamquam hoc quidem anno Q. Fabius Maximus Servilianus, L. Cæcilius Metellus gerere potuerunt: quos quia Censores fuisse certum est, neque magistratus illorum tempus aliud reperitur; hoc anno creatos putare possis; & quoniam Censores alios sequens annus habuit, ob vitium aliquod abdicasse: tanto proclivioribus ad religionem animis, quanto plura & sceleriora nunciata tum prodigia fuerunt.*

VII. Ex quibus terræ motus & fulmina, quamquam illo templa aliquot in Capitolio tremuerant, his Romæ & circa percussa disiectaque passim multa erant: tamen quia frequentior horum auditio est, haud ita commovit homines: atrocius visum, quod circa solstitium æstivum, non solum Ætna mons ingentibus flammis colluxit; sed etiam mare ad insulas Liparæorum sic effervuit, ut quibusdam ambustis navibus, loci navales exanimarentur.

VIII. Multis postea diebus, intermicantibus sæpe flammis, limum ebullit mare: qui postremo speciem molarium lapidum concretus prætulit. Hæc quum ex Sicilia T. Quintius Flaminius Prætor ad Senatum perferipisset, consulti haruspices *seditiones portendi* dixerunt: iis avertendis legati missi, qui & Liparæ & in parva insula quam *Hieram Pulcani* vocant, diis manibus acque marinis sacra facerent. Nec ideo mitior circum eas insulas grassata mox pestilentia est, contracto, ut creditur, morbo per corruptos ad flatu mortifero pisces, quia magnam eorum vim quaquaversum ardens mare tostam expulerat, & multitudo incauta & avida, tamquam munere deorum oblatam in cibum verterat.

IX. Interim lex de peregrinis Urbe pellendis à M. Junio Penno Tribuno plebis, cujus pater cum Q. Allo Consul fuit, perlata est: quamquam eam C. Gracchus, priusquam ex Urbe proficisceretur, dissuaserat. Humanissimus adolescens, *Urbus usu prohiberi peregrinos durum profecto & immane arbitrabatur. Ideo quo minus quorundam pro civibus se gerentium audacia prohiberetur, non repugnabat: temperamentum requirebat. quo nec malis impunita delicta essent, nec boni laderentur. Esse ex dignitate urbis Romanæ, ut qua caput orbis terrarum esset, eadem gentium omnium velut communis patria haberetur. Sic etiam Jovem deorum principem, eundem & Regem omnium & Patrem celebrari.*

X. Neque enim alienum est, inquit, imitari numina quæ colimus, & quorum beneficio ad summum in terris imperium pervenimus, etiam benignitatem exprimere. Ipsa quoque natura sic conjunctum est universum genus hominum, ut in illius leges peccare videantur, qui illam ejus partem tam superbe fastidiunt. Corpora similia omnibus; animos quoque virtutis atque rationis capaces dedit; cælum, terram, maria publicavit: quæ igitur tanta voluit omnibus esse communia, noluit profecto, noluit, quosdam, non ob aliud, quam quod certis locis non sint nati pro impuris atque contaminatis ab atatu nostro conspectuque sumoveri.

XI. Atque hæc ita honesta sunt, ut nulla tanta esse militas queat, propter quam

quam tolli debeant aut abrogari. Ego vero legem tuam, M. Penne, haud mi-
nus damnosam Reipublicæ, quam indecoram esse iudico. Næ si tu illis temporibus
vixisses, quum conditor urbis Romulus tanti mox futuri imperii valida fun-
damenta jecit, peregrinos exesse juberes, suasque res sibi habere. At ille lon-
ge sapientior non in Urbem modo, sed etiam in civitatem, atque adeo societa-
tem Regni, peregrinos accepit. quod ita probatum usu atque auctoritate exem-
plum est, ut numquam à majoribus ea deinde sit intermissa largitio.

XII. Ex quo igitur hominum genere illi ad tot gravia bella fortium fidelium-
que virorum infinita millia paraverunt, quod nisi factum esset veteres Romani
vix libertatem tueri, nedum quærere imperium potuissent: id tu universum
una rogatione ex oculis nostris, & pene ex animis atque memoria removere co-
nabere? ut quemadmodum ea humanitate populorum omnium amorem olim con-
ciliavimus, ita his novis consiliis acerbissima commoveamus odia, qua summo
studio vitanda essent quantumvis potentibus. Semel iterumque factum est, ut
exire Urbe socii juberentur. neque temere quidquam unquam egrius sunt passi,
quum tamen ob maximas suspiciones, nec in perpetuum emitterentur.

XIII. At nobis egregius orator, peregrina exempla commendans, qui homines
indidem negas admitti oportere. Quasi vero nobis, aut cuiquam sani capitis sit
necessum, alia quam majorum facta consultiæque sequi, quorum virtute atque sa-
pientia tantas opes adepti sumus. At illi maluerunt in consortium cuiuslibet for-
tuna vocare quolibet idoneos, quam ut vacordi cupiditate, que nunc magna ra-
tio multitudinem imperitam stimulat, plura se habituros commoda putarent, si
qui in Urbe essent, soli haberent, neque partem ullam decerpi à peregrinis pa-
terentur. Quasi vero illi hac conditione nobiscum degant, ut plus percipiant uti-
litas, quam adferant.

XIV. Sed ea in parvisoliditate, aliorum invidia aliorum libido est, ut quia cæ-
natos minoris, & habitaturos largius putent, æquum iudicent, quidlibet con-
tra decus imperii & humana societatis jura delinqui. Sed qui præcipui rerum ha-
vum machinatores sunt, magnam sibi paratam esse prædam intelligunt, si com-
motis tot millium fortunis, in se suaque auctoritate vel levamentum trepidanti-
bus, vel novum injuria auxilium esse positum ostenderint. Quibus enim harum
rerum committeretur curatio, quanti venderent unam forte dieculam, ut in Urbe
maneant diutius quam permissum lege sit, quibus vel parva mora magnam alla-
tura utilitatem videbitur.

XV. Nam aut negotiis, aut quia morbo gravatis incommoda migratio erit,
aut charitate Urbis in qua nati quidam sunt, alii lubenter & diu vixerunt, ne
fessinare cogantur, magna pars pecunia volet depacisci. Neque deerunt, qui
neque dictam intra diem exportare res suas queant, neque apud hospites, à qui-
bus tractati tam hostiliter fuerint, ausint relinquere. Quid autem de iis loquar,
si à lege nominatim excipientur, ut audio? quos utique neque pauperimos
omnium, neque parcissimos esse necessum est. Tales potius homines, qui huius-
modi ob causas pudendis rogationibus hanc Urbem infamant, quum sint ab hone-
state & fide & amore civitatis alieni, quam qui apud nos non censentur, exigen-
di erant. quibus ego simile omnino fuisse puto multos in iis nationibus, quæ cum
aliis rebus flourerent, per avaritiam atque stultitiam Reipublicas suas amiserunt.

Erlam dam-
nosam Reipub-
licæ legem
esse.
ac it. 11. 19.

Vires ita mi-
nus, odia au-
geri.
Cic. pro Cor-
nel. Balbo.
cap. 19.
Diod. apud
Valegium.
pag. 191.

Majorum ex-
pla & consilia
sequi jaber.

Invidiam &
avaritiam ca-
usas legis hu-
ius auguit

Prædæ occasio-
nes in ea lege
ostendit.

Horrenda pestilen-
tiaI ex ramen
perfertur .
Fest. v. Resp.Valer. Max.
3. 9. 5.M. Aquilius
Triumphus
deinde judi-
cium .
Plutarch.
cap. 37.
Frag. Capitol.
Velleius. a. 7.
& salust. hist.
4.Cic. in Caeli.
cap. 27.
Appianus.
Civil. lib. 5.
Jul. Obseq.
cap. 90.
A. V. C. 628.
Prodigia .
Phlegon Tral-
lian.
Orosius 5. 27.
Livii Epitoma.
Jul. Obseq.
Orosius.
Jul. Obseq.
Orosius.Horrenda pe-
stilentia.M. Fulvius
Consulturnbu-
lentus .
August. deci.
vir. Dei. 3. 37.
Plutarch. 6.
Gracca.
ca. P. 22.
Appianus .
Civil. lib. 2.
Val. Maxim.
9. 1. 1.

XVI. Hæc & alia quum dixisset Gracchus, nihilosciscus legem populus scivit. Credo ad seditiones minuendas pertinere visum, turba hominum ignoto rum atque alienorum civitatem exonerari. Nam ut quisque horum improbi- simus erat turbulentæ plebi tribuumque sæpe comitiis gaudebat immisceri : & hoc genus hominum plus etiam quam ingenui cives tumultuabatur. Hæc lego patrem M. Perpernæ, ejus qui Aristonicum ceperat, in peregrinitatem esse re- ductum, non futilis conjectura est : is enim post filii mortem, repetentibus eum Sabellis, civitate Romana tamquam nihil ad se pertinente caruit. memorabili casu, ut qui Consul populi Romani fuisset, civis Romanus non fuisset judicaretur.

XVII. Eodem anno triumphatum ex Asia reperio. M. Aquilius A. D. III. Idus Novembr. triumphavit. Ductum ab hoc in triumpho Aristonicum sunt qui putent : mihi verior ea opinio visa est, quam superiore libro retuli. Honorem istum haudquaquam sine multorum indignatione decretum ei fuisse argumento est ; quod paulo post à P. Lentulo principe Senatus, subscriptore C. Rutilio Rufo, repetundarum postularus fuit : & absolutus magna cum infamia judicum, sic quo- que manifestum fecit, quibus artibus, qualiumque hominum studiis triumphum esset adeptus.

XVIII. Proximus deinde annus M. Plautium L. F. Hupfæum, M. Fulvium M. F. Q. N. Flaccum Consules vidit. Tum quoque non leviora prioribus prodigia nunciata. *fruges in arboribus natæ : lactis & olei pluvie in Peienti agro, lapidum Arpis. bubo etiam in Capitolio visus : & ambigui sexus homo repertus Roma ob quod decemviri libros adire jussi, magna imperio pericula, & incertos bello- rum motus instare reviderunt.* Africa quoque vastatio horribilis ad instar prodigij accepta est : cujus omnes in agris fruges herbasque cum ipsis arborum foliis, post- quam immensa locustarum nubes exederat ; deinde vento depulsa in pelagus fue- rat, duplicata calamitas est ; iisdem bestiolis, quæ vivendo famem fecerant, morte sua pestilentiam atrocem excitantibus.

XIX. Stabant immensi in litoribus accervi undis eo propellentibus, mortife- ramque tabem cum teterrimo fetore exhalabant, donec vulgato per omne genus animalium morbo, cadaveribus passim omnia complerentur. Nam & in Mici- pæ Regno ad octingenta millia hominum tum interiisse : & in provincia Cartha- ginensi supra ducenta millia traditur. Etiam Uticæ ubi circiter triginta millia mili- tum castra habebant, ad totius Africæ præsidium, eadem die per unam portam mille quingenta elata funera sunt : non remittente malo, donec totus ille exerci- tus tamquam interfectione deleteretur.

XX. Hæc tam tristia non majore tamen curâ Senatam, quam propior in Urbetimor, affecerunt : M. Fulvio Triumviralem licentiam in Consulatu poten- tius exercente. Vir enim inquieti præfractique spiritus, legibus perniciosus tran- quillitatem pacemque publicam sollicitate videbatur. *Sociis enim, quise pelli agro querebantur, civitatem Romanam solatii causa dabat : ipsis quoque hanc mercedem, ut ampliorem amissis, cupide amplectentibus. Ferebat præterea, ne provocare liceret ad populum, iis qui lege Penni postulati civitatem mutare gra- varentur.* tantaque hæc contumacia agebat ut multis Patrum precibus minique venire in Curiam vix compulsus ; partim monenti, partim oranti Senatui, *desiste- ret incepto*, responsum non dederit.

XXI. Neque tamen perlatæ leges sunt, bona quadam fortuna Massiliensium interjaciente necessitatem, qui ab accolentibus Gallis pressi, ad auxilium populi Romani denuo confugerant. Neque Consuli res illa, neque Senatui ingrata accidit: illo triumphi spem agitante animo; Patribus importunum Consulem probabilis aliquo prætextu extrudere cupientibus.

Massiliensium
necessitatibus
ea Urbe avo-
catus.
Liv. Epitom.
Frontin. de
Aquaduc.

XXII. Quare non difficulter obtinuit, ut ipsi sociis auxilio mitteretur. Centores his Consulibus Cn. Servilius Cn. F. Cn. N. Cæpio, L. Cassius Q. F. L. N. Longinus produntur. Hi aquam, *Tepula* vocatur, Romam & in Capitolium adducendam aucraverunt: Legibus veteribus Cenforiis quædam addiderunt: *Æmilius Lepidum Augurem, quod sex millibus ades conduxisset, quodque villam in Alsienfi agro nimis sublime exstructam haberet; adesse iusserunt.* adeo tum adhuc luxur hic videbatur. Cenforia animadversione coercendus, quod si quis non multis post annis fecisset, eum *sordidus quam Senatorem deceret habitare*, dicturi homines erant.

C. Servilius L.
Cassius Longinus
Censura.
Cic. Ver. 1. 55
Velleius. 2. 10.
Val. Maxim.
1. 8. 7.
Velleius.

XXIII. Princeps Senatus ab eisdem Cenforibus electus est P. Lentulus. Iisdem temporibus diu jam quasi sub cineribus giscentis ignis, conjuratione Fregellana emicuit, aliquanto immaturius, eoque reprimendis facilius. Nec dubitabatur, si diutius tegi consilia defectorum potuissent, quin bellum sociale, quod post aliquot annos violentissimum exarsit, eo potius tempore fuerit erupturum. Nunc priusquam latius contagio serperet, Fregellanam urbem L. Opimius Prætor obsidione cinctam, quum ad bellum tolerandum nullis rebus satis instructa esset, haud difficulter in potestatem redegit: prodente insuper patriam Q. Numitorio Pullo. Captam urbem diu oportere non dubitatum. de principum pœna quum in consilio deliberaretur, plerorumque haud ambigua condemnatione, diu agitata Numitorii causa est; quum recens meritum, prioribus quibusdam dictis ejus factisque, quibus aversum à populo R. animum aperverat, levius videretur. ad extremum tamen deprecanti venia data: plusque valuit, quod rei Romæ profuerat, quam quod nocere voluisse arguebatur.

Fregellana re-
bellio.
Jul. Obsequ.
cap. 90.

Velleius. 2. 6.
Rhetor. ad
Herenn. 4. 9.
Cic. Philipp.
1. 6.
Livij Epitom.
Cic. de Inven-
tione. 2. 34.
Cic. de Sen. 5.
22.

XXIV. Ita bello feliciter gesto, maximique periculis liberata Republica, quoniam hoc terrore compressa inhibitaque lociorum Latini nominis conspiratio fuerat, L. Opimius triumphum petiit, nec impetravit. non quin res triumpho digne viderentur, sed quia de receptis populis triumphari solere Senatus negabat; *augentibus imperiis, non recuperantibus amissa, honorem istum antiquis decretum dictitando.*

L. Opimio tri-
umphus nega-
tur.
Cic. in Pison.
cap. 39.
Alcio in Pi-
sonia.
Val. Maxim.
2. 8. 4.

XXV. Ceterum ille tumultus, tumultus enim verius quam bellum fuerat, ægros multorum animos magis etiam suspicionibus & cura maceravit: non sine invidia M. Fulvii Consulis, Caiique Gracchi, quo præcipuo incensore socii ad res novas consurrexisse dicebantur. Igitur neque tum nequis auribus Senatus accepit, quod urbes Sardinia, quum in prætura & insalubri hieant tunicas ad exercitum mitti L. Auselius iussisset, detractaverant imperium, & Romæ, per legatos, gratiam mittendi obtinuerant: deinde C. Graccho Quæstore circumcuncte roganteque, alacriter & prompte præbuerant, unde *pluris apud Sardos auctoritate adoleferendi, quam imperium Consulis, quam nomen populi Romani fuisse, electores ejus fremebant.*

Mæcellinus. 25.
31.
Invidia C. Grac-
chi ea nego-
tio Fregellano,
& aliis ea usis.
Auct. de Vir-
tutibus. cap. 65.
Plutarch.
Gracch. cap.
21.

XXVI. Ab eodem deinde animo, quum prorogata L. Aurelio provincia fuisset, Gracchus in Urbem sedes legatque Regis Micipsæ Romam venissent, nuntiantes Regem C. Gracchi hominis cupit.

Gracchus in
Urbem sedes
cupit.

caussa frumentum in Sardiniam Imperatorum misisse, magna Patrum coorta indignatione, legatio rejecta est. Quibus rebus, sicut ira Senatus, ita populi favor in Gracchum in dies augebatur. cui ut se praeberet, quamprimum in Urbem reverti desiderabat. Contra moliebantur civitatis principes, ut eum, quam possent diutissimo in externis nationibus detinerent: donec providere quæ in usum erant, aut avertere ab eo populi amorem, senescentibus, ut sit, per absentiam studiis potuissent.

XXVII. Igitur C. Cassio Longino, C. Sextio Calvino Consulibus, quum de provinciis ornandis ageretur, M. Fulvio in Gallia L. Aurelio in Sardinia prorogatum imperium est, haud minus, ut Proquestorem Gracchum retineret; quam quia bellum gnauiter administraverat. Nam & M. Fulvium abesse potissimum simili de causa voluerunt. Et hic quidem rebus gerendis gaudens, prorogam sibi provinciam æquiore animo tulit: Caius intellecto Patrum consilio, tanto minus utilem sibi moram in Sardinia ratus quanto diligentius optimates eam procurabant, confestim ex provincia abnavigavit: & quum famam prævenisset, non modo magnis inimicorum querelis, sed etiam non sine plebis ipsius admiratione ac sermonibus, subito Romæ conspectus est.

Eius defensio
apud Censo-
res.
Solinat. Cha-
ris. lib. 2.
Plutarch.

XXVIII. Cæterum quum adesse iussus a pud Censores, causam suam ingenti facundia, magnisque rationum ponderibus egisset, statim ei non restitutam modo populi voluntatem, sed etiam auctam esse apparuit: quum injuria facta innocentem videretur. *Stipendia enim se secisse duodecim ostenderat, quum à cæteris baud amplius dena poscerentur: in tertiam usque annuum in provincia fuisse, quam alios exactus Quæstor æ annis in Urbem remiseret.*

C. Gracchus
Tribunatum
plebis petit.
Agel. 25. 28.
Plutarch.
Frag. Epist.
Cicero. 12.
Plutarch.

XXIX. Alia deinde de moribus abstinentiaque sua loquutus, addidit se loculos pecunia onustos portasse in Sardiniam, vacuos reportasse: alios amphoras quas onustas vino detulissent, auro atque argento refertas domum remisisse. Neque infelicitus deinde suspicionem Fregellanæ rebellionis, sociorumque in prava consilia clam impulsorum diluit. Quibus actionibus tum apud omnes clarior, tum incitator ipse (nam frequenti contentione animus incaleverat) Tribunatum plebis, matre plurimum dehortante, instituit petere. Hoc aliud maximi morus initium fuit, toto virium suarum pondere resistentibus, quotquot vel Tiberio fuerunt inimici, vel illius legibus similes alias metuebant. Sed horum pugnacitas incitamento plebi fuit, quo cupidius contenderet. tantusque die comitorum confusus ex universa Italia, tantum hominum studium fuit, ut infinitam multitudinem non capiente campo, magna pars ex tectis & fastigiis adificiorum acclamaret.

Et consecra-
tur.
Appianus
Civil. lib. 2.
Plutarch.

XXX. Spem enim agrorum varie partim ipsius rei difficultatibus impeditam, partim locupletum artibus extractam iniquissimo animo ferentes, hunc sibi virum divinitus missum credebant, qui fraternalium legum, suarumque ipse in triumviratu actionum acerrimus vindex, & quod intricatum esset, explicare ingenio, & quod convulsam restituere animo ac auctoritate posset. Igitur quin Tribunus fieret, haud magna dubitatio fuit. in hoc tantum feliciter obvisi Patres sunt, uti non pro expectatione sua primus, sed omnino quartus renunciaretur. Ipse tamen paulo post vigore actionum & eloquentia constituit se omnium facile principem.

XXXI. Interim colonia deducta est, in Volscis Fabrateria: Lustrumque in Urbe sexagesimum Cn. Servilio, L. Cassio Censoribus conditum. civium Romanorum capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex censa fuerunt. Sequens annus Q. Cæcilio Metello, T. Quinctio Flaminio Consulibus, & bella foris, & plus ex urbanis contentionibus terroris domi habuit. Baleares ignobilis antea natio, nec temere nisi inter Punicos auxiliares cognita, tum Consularis provincia facti, Q. Metello obvenērunt.

Census actus Velleius. l. 15 Livii Epitom. A. V. C. 630. Balearicum bellum.

XXXII. Piraticam faciebant audacius jam crebriusque: ut solet, ubi primi conatus impune, & cum præmio fuerunt. Hominum ad triginta millia insulas incolunt duas potissimum (nam Ebusus, quamquam vicina, perperam a quibuldam adicitur) quarum quæ Major vocatur & est, ab Hispaniæ Tarraconensis litore, ubi Dianium est, spatio mille quadringentorum stadiorum disjungitur. centum millia passuum longitudine, trecentorum octoginta millium ambitu patens. Huic deinde intervallo stadiorum septuaginta Minor adjacet, quæ sexaginta millia passuum longa, centum quinquaginta in circuitu numerat.

Balearium descriptio. Strab. lib. 3. Florus. l. 8. Diodorus. 5. 17. Zonaras. Plin. l. 3. Pompeius. Ma. l. Plin.

XXXIII. Græci *Gymnesias* vocaverunt, quia per ætatem præter sisynniam nullis vestibus operiuntur. Nobis *Balearium* recepta est appellatio: siue & ipsa Græcæ originis ad jactum fundarum, quibus præcipue valent, respicit: siue antiquis fabulis credendum est, nomen à *Baleo* quodam arcescentibus, quem *Herculis Thebani comitem*, & ab eo relictum iis locis narrant, quo tempore ad *Geryonis abigenda armenta heros ille properabat*. Utraque insula dives habet solum, omniumque rerum, præterquam vini & olei, ferax: portus sunt commodi, nisi quod saxo plerumque ore, curam atque peritiam gubernatorum introitus desiderat.

Cur vocatæ Gymnesias, & Balearæ Strab. Plin. Liv. Epitoma. Lyceus. Gal. l. 1. Dionysius Perieg. Liv. Epitoma. Marcell. 5. 26. Liv. Epitoma. Strab. Diodorus.

XXXIV. Absurda quædam, ut barbaris, instituta sunt, quæ referri non attinet: illud etiam sapientibus haud spernendum crediderim, quod aurum & argentum neque signant, neque alibi signatum importari sinunt: *edocti*, ut aiunt, *Geryonis calamitate, cui propter magnitudinem pecunie bellum illatum ab Hercule fuerit*. Ergo qui mercede apud Carthaginenses militabant, pecuniam non reportabant domum: sed vinum emebant, cuius cupidissimi sunt, & mulieres, in hanc quoque voluptatem adeo projectum genus, ut cum piratis unam mulierem quatuor permutare viris consueverint.

Aurum & argentum signatum non habent. Auctori imp. l. 8. vult cap. 73. Diodorus.

XXXV. Discrimini in bellum eunt, securum ex corio manu gestantes, & jaculum prævulsa plerumque cuspidē, non sæpe ferro eoque exiguo præfixum. Maxima vis in fundis est: quas ex melancranide (junci genus est) lecite confectas, in præliis ternas ferunt, una caput vincientes, altera ventrem, dum tertia in manu est. nec ad idem spatium omnibus promiscue utuntur. aliz enim ad longiores jactus sunt commodiores: aliz propiore meta certius validiusque feriunt. Hoc solo genere armorum metuendi sunt, tribuente illis vigorem ac peritiam usu, quem à teneris adhibent: neque matres panem ante dare dicuntur infantibus, quam scopi vicem propositum funda deiecerint.

Punda Balearium. Strabo. Diodorus.

XXXVI. Pacificum alias hominum genus, cum studio pecuniarum pleraque bellorum causas abjecerant, paucorum temeritas in calumniam, & ex calumnia in calamitatem traxit. nec enim publico consilio mare infestum habuerunt, sed cupidus triumphus Consul, noxiam videri gentem, quam ipse

Bellum cum Romanis causam Florus. l. 8. Strabo.

esse innocens maluerat. Hoc ita traditum à ratione non abhorret, nec enim duas istas insulas consentaneum est, arma Romana, quorum non ignorabant potentiam, in se concitare voluisse. Illud etiam incredibile, venienti ab alto Romanæ classis, quod prædam putarent, ultro occurrisse.

Metellus Ba-
leares vincit.
Florus.
Strabo.
Florus.

XXXVII. Quod satis certum est, vim propulsare conati prælium acre fecerunt; terrore tamen majore, quam damno: quia Metellus super tabulata navium pelles extenderat, quibus excepta hostium missilia innoxia caderent. Igitur simul cominus ventum, & adversus nodos pila conjici capere, pæcedum in morem sublato clamore dilapsi, sparsique in proximos tumulos, majore deinde labore inveniendi, quam vincendi fuerunt. unde infestior miles, plurimum ubique sanguinis fudit.

Triumphus M.
Fulvii de Sal-
liviis.
Orsius y. 13.
Strabo Pompon.
Mel.
Strabo.
Appianus.
Civil. lib. x.
L. Tit. Liv. 1.
Liv. y. 34.
Marcel. 15. 29.
Florus y. 2.

XXXVIII. Consul facile pacatis Balearibus, reliquum imperii tempus urbibus condendis consumpsit. Palma orientem versus, in occidua parte insulæ Pollentia est posita. In has ex coloniis civium Romanorum, quæ in Hispania erant, tria virorum millia scripta. Romæ triumphum hoc anno M. Fulvius Proconsule duxit: quem Massiliensibus sociis adversum infestos & præpotentes accolas auxilio profectum fuisse in Consulatū diximus. Salluvii præcipue Massiliam urgebant, quorum in agro condita, nunc invidia finitimorum, nunc metu, nunquam non odio premebatur. Fulvius tamen res haud sane magnas ibi gesserat, magisque omnis causæ triumphus ei datus videri potest, quod ea prima trans Alpes expeditio Romana fuit.

Itemque Ligu-
ribus & Vo-
contis.
Triumphale
Colum.

XXXIX. Adjuverunt haud dubie spes plebis, erectæ jam C. Gracchi Tribunatu, patronisque suis hanc dare gratiam studente, non magis præmium prioribus actionibus, quam incitamentum futuris. & Senarus, quem adimi posse honorem desperabat, per se potius tribuere maluit. Triumphavit non de Salluvii modo, sed etiam de Liguribus atque Vocontis, qui forte per agrum suum ducendo occurrerant. Secundæ M. Fulvii res, momentum C. Graccho cum ad voluntatem ferendi leges, tum ad fiduciam pettendi attulerunt.

C. Gracchi
actiones con-
tra Senatum.
Plutarch.
61. cch.

XL. Ergo omnia subito novis contentionibus fervere ceperunt, graviter accūsante potentes Caio, paratamque & popularem ex nece fratris materiam miris artibus ad inflammandos hominum animos versante. Præcipuum ad hæc telum habebat, violatæ sacrosanctæ potestatis invidiam, quam ita miscebat omnibus actionibus suis, ut non magis interitum Tiberii, quam populo factam injuriam deplorare videretur. At vero majores nostri inquitabat, *Falsis bellum intulerunt, quia Tribunum plebis Gennucium contumeliose habuerant C. Petrium damnaverunt capitis, quod incedenti per forum Tribuno unus via non decessisset.*

Tiberii eadem
invidiose ex-
aggerat.

XLI. At vobis inspectantibus Tib. Gracchum isti fragmentis subselliorum occiderunt: vobis inspectantibus mediam per Urbem traxerunt, ne quis locus crudelitatis eorum nota vacaret, & cuius in Capitolio erepta vita fuerat, ejus exanime cadaver in amnem projiceretur. Quid jam de amici s ejus querat, qui in defensi indemnitate supplicio affecti sunt? idque in ea cruitate factitarum est, in qua capitalis noxa reos, si forte lateant, ante suarum adium fores occidente subdite vocari in iudicium mos est, neque prius in suffragia iudices mitti. Tam illi religiose, tamque circumspecte, ubi de capite civis quaestio esset, agendum esse consueverunt.

XLII. Hæc atque talia, quum præter proprii doloris stimulos, etiam oratoris arte, etque vocis sono dicerentur, qui rebus ipsis mire congruebat, totius populi Romani lacrumarum concitabantur. Ergo Caius, ubi satis accensos multitudinis animos vidit, leges initio duas promulgat, quarum altera vetabat honores petere eum, cui à populo abrogatus magistratus esset: altera dicere causam in iudicio populi iubebat eum qui indemnatum in magistratus suo civitate expulisset.

Leges ferre in
M. Octavium,
& P. Popillium
Quinilis. 22. J.
Plutarch.

XLIII. Hæc leges aperte M. Octavium & P. Popillium petebant: quorum ille Tribunatu se coactus abdicaverat; Popillius amicos Tiberii quosdam in exilium eiecit dicebatur. Ex his Popillius, non expectato populi iudicio, solum venit: Octavium Cornelia servavit, Caiusque matris se dare hoc precibus dicens, ipse antiquavit legem suam non retinente populo, qui & pietatis filii laudabat, & mulierem non ob liberos modo, sed etiam patrem Africanum magnopere suspiciebat. cuius rei indicium statua quoque præfert ei nomine populi posita, eum hoc titulo *Cornelia mater Gracchorum*. Sed & Caius minime ignarus quantam civis facerent, ejus mentione nonnumquam ad exagitandos adversarios abusus est: ut quum conviciationem quemdam increpans, *Tunc Cornelia*, inquit, *aufus male dicere, qua Tiberium peperit, qua porro fronte Cornelia te comparas, qua se diutius mulier, quam tu vir, à viro abstinuisti*.

Octavium Cor-
nelia servat.
Gracchorum
mater.
Agel. 11. 23.
Plutarch.
Cic. Brutus.
cap. 34. &
post redit. in
scen. cap.
ultim.

XLIV. Atque hujusmodi dictorum frequens amarulentia nunc etiam in orationibus ejus comparet. Cæterum modis omnibus & plebis extollere potentiam, & Senatus auctoritatem deprimerere cupiens, plura majoraque quam frater Tiberius audebat. Principium ab agraria lege fuit, qua acrius atque plenius cavet, ne quis contra legem Liciniam plus quingentis jugeribus haberet: neque ager publicus pauperibus divideretur. Triumviros agris dividendis seque & M. Fulvium denuo creavit, C. etiam Crasso in societatem curæ adsumpto.

Ciciliæ Agra-
ria.
Velleius a. 6.
Plutarch.
Flor. 3. 15.
Plutarch.
Auct. de Vir.
Illust. cap. 65.
Velleius. Flor.

XLV. Portoria quoque & vectigalia nova constituit, ex Asia & Attali Regis hæreditate: quo respublica tantis largitionibus sufficeret. Nam & militari lege, qua minorem annis septemdecim rogari sacramento vetuit, vestem gratuitam militi dabat; & annonaria pauperibus frumentum mensuram dividere semisse & triente instituerat. quæ largitio quum esset nimia, exhauriretque ærarium, & plebem ad desidiam avocaret, boni repugnabant; sed à pluribus vincebantur. Sumptum præterea incredibile municio viarum suscepta absorbebat, non ad utilitatem magis quam gratiam & decorem omnibus exacte dispositis.

Leges de por-
toris, Milita-
ris, Fœnem.
taria.
Agel. 11. 20.
Plutarch.
Velleius.
11. 4. Epitom.
Cic. Offic. a. 2.
Cic. pro Sen.
a. 4. 8.
Appianus.
Civ. lib. 5.
Plutarch.

XLVI. Ducebantur rectissimæ per agros viæ, partim saxo quadrato, alibi glareæ strata. ubi torrens aut cavernæ ruperat iter, pontes imponebantur, aut complebantur depressa, donec totum opus æqualem ubivis faciem præferret. Id deinde miliaribus distinguebatur, quarum notas & numerum justis intervallis positæ ex lapide columnæ indicabant. paulo minus octo stadiis in singula miliaria tribuebatur. Ad hoc frequentes secundum viam erectæ erant pilæ, quarum ope qui iter facerent, commodius inscendere in equos, usque ita ferente, possent.

Via munit
Caius.

XLVII. Hæc aliæque per se curabat, mire sufficiente vigore corporis ad omnia quæ animus imperasset. mirabanturque cum homines, cum legatorum, magi-

Ejus vigor &
humanitas

Velleius.
Appianus.
Civil. lib. 2.

Unde major
optimatus
metus.

Pietarchi:

Caius refici-
tur Tribunus.
Appianus.
Velleius.

Demetrius
Syria Rex æ.
Syræ bello
petit.
Joseph. 13. 87.
Appianus
Syrac.
Justin. 39. 21
Diod. apud
Valef.
Justin;

Interim ab eo
deficiunt Syri.
Porphy. apud
Euseb.
Joseph. Zonar.
Justin.

Alexandro
quodam Rege
constituito.
Porphy. Scal.
apud Euseb.
par. 267. 44. 21
Justin.

stratum, eruditorum, militum, opificum caterva incedentem, sufficien-
temque unum omnibus & amorem universorum ita tuentem humanitate, ut
tamen gravitatem ejus cuncti revererentur. Sed ista majorem juveni invidiam
excitabant, quum nihil intactum inque tentatum relinquere videretur, quo
sibi magnas opes, Regiæque parem potentiam, auxilio plebis, rogationum
talium insecrare dulcedine compararet.

XLVIII. Idque atrocius metui ceptum, ubi tempore magistratus ejus fer-
me consumpto, M. Fulvius haud obscure diserebat, *altero ei Tribunatu ad-
ferenda qua instituisset, opus esse.* neque dubius erat populi favor: & ne
prohiberi omnino posset, lege juvabatur, per quam tribuniciis comitiis si
ad numerum Tribuni non essent, jus erat populo ex omnibus quem vellet ad-
legendi. Jam ergo minus de Tribunatu, sed aliquid novum atroxque timeba-
tur, & erant qui suspicarentur, simplici potestate non contentum, Tribuni
simul Consulisque nomen ac imperium invadere statuisse.

XLIX. Terruerat eos vox, quam inter applausum populi & flagrantium stu-
diorum testificationem jecerat: *se aliquid in beneficii loco à plebe petiturum, quod
si adeptus foret, habere instar omnium; sin vero, nihil tamen queri decrevisset.*
Comitiorum tamen Consularium adveniens tempus ostendit frustra cum suspe-
ctum hoc nomine fuisse: quippe cum amicis C. Fannium C. F. deduxit in campum,
petentique suffragator graciosus & efficax exstitit. ipse autem Tribunus plebis,
quamquam id quidem non peteret, resectus est.

L. Dum ita Romæ dissidetur, etiam Orientis regna multas calamitates discor-
diis mutationibusque Regum pertrulerunt. Demetrius iterum Rex Syriæ, privati-
tate morum populi & militum odium meruerat; uxoremque Cleopatram, ob su-
perinductam apud Parthos Rhodogunen, insensam habebat. His quasi parum
negotii haberet, bellum Ægyptium adjunxit, socru Cleopatra auxilium adver-
sus fratrem Phisconem orante, & auxilii pretium ostentante Ptolemæorum opes.
Acciderat enim, ut Hegelochus Ptolemæi dux, exercitu Alexandrinorum inter-
necione deleta, & prætor Marsya capto, Cleopatram rerum suarum desperatione
confugere in Syriam cum thesauris Regiis compelleret: à filio generoque subsi-
dium fortunæ præsentis petituram.

LI. Sed Demetrium aliena sollicitantem regna, defectio Antiochenfium, qui
duce Tryphone rebellabant, de suo coëgit dimicare. Mox enim Apameni cate-
ræque nonnullæ civitates, per absentiam Regis, qui jam ad Pelusium admovebat
copias, exemplum Antiochenfium sequuta sunt: & à Ptolemæo, tamquam ad-
versus communem hostem auxilia, Seleucidarumque aliquem, quem sibi Regem
constituerent, petierunt. Ptolemæus juvenem quemdam Ægyptium eum ingenti-
bus auxiliis misit: ut tamquam Antiochi familiæ per adoptionem insertus, de-
jecto Demetrio Syriam sibi quasi jure vindicaret.

LII. Neque Syri aspernati sunt: quemlibet potius habituri Regem, quam
prioris ultra passuri superbiam, quæ Parthicæ arrogantie conversatione, fa-
cta prorsus intolerabilis fuerat. *Alexandri* nomen impositum est novo Regi,
quibusdam *Alexandri Regis filium* dicentibus; quum Protarchus ei pater es-
set, mercibus permutandis tolerare se solitus, unde *Zabine* cognomentum
Alexandro, à Syris est inditum. Forte sub idem tempus à Rege Parthorum in
gento

argenteo loculo remissum Antiochi corpus, magni favoris occasione novo Regi attulit: quum reliquias non ineptus histrio maxima cum reverentia, lachrymisque ubertim manantibus excipiendo, stultæ plebeculæ pietatis opinionem, tamquam domestici funeris dolorem non ferens, iniecit.

LIII. His auditis Demetrius à Peluso cum exercitu redit: nec segnius ab Alexandro occurritur. hand procul Damasco quum signa contulissent, vincitur Demetrius. Tum vero concepta olim odia, postquam ex rebus adversis contempeus accesserat, nemine dissimulante, quum ad Cleopatram, quæ tum Ptolemaide cum liberis communibus degebat, ex fuga se reciperet, clausæ advenienti portæ sunt. Sic ab uxore filii que desertum se videns, Tyrum navigio petit, ut saltem sanctitate veteris templi se defenderet. Sed ibi quoque cum inimica fors, & infestæ conjugis fraude comparatum exitum expectabat.

LIV. Ita Rex paulo ante potentissimus, nunc famulorum suorum supplex, dum excensionem facit, præfecti jussu corripitur, & paulo post non sine cruciatu & contumelia occiditur. Nec mora, quemadmodum in sceleribus facile proficitur, & primum quodque facinus ad majora fere & causam & audaciam præstat, viri necem Cleopatra majoris filii morte cumulat. Seleuco nomen erat: qui audita morte patris, de jure suo nihil dubitans quum diadema sumpsisset; Cleopatra marer, in justis suis factum frendens, arrepto arcu juvenem sagitta transfixit. jam non inodo voluntate & voce ad jubendum parricidium, sed etiam ad patrandum manu certa.

LV. Sic amoto Seleuco, frater ejus Antiochus, cui à nasi magnitudine cognomen Gryps fuit, hæcenus à matre Rex constituitur, ut ille quidem nomen principis, ipsa potestatem obtineret. Inter hos Syriæ motus, quum nec tum satis quæta Ægyptus foret, cætera quoque regna multis calamitatibus vexata sunt. Cappadociam morte Regis destitutam Nicomedes Bithynus affectabat: Ariarathis domum adfinitatis jure Michridates Ponticus tuebatur. Neque magis inter hos apud Cappadociam bello quam Romæ largitione certabatur: legatis Regum, quia lex Auleja de rebus istis promulgata erat (ut in oratione C. Gracchi, qui legem dissuasse, scriptum est) aliorum vocem, aliorum etiam silentium impensio pro cunctis redimentibus.

LVI. Babylonios & Seleucenses vicaria potestate quidam Himerus obtinebat, à Phræate impostus, cujus gratiam per turpia obsequia promeruerat. Is quum ad suum patriæque genium, Hyrcanus enim erat natione, Parthicæ etiam educationis vitia adjunxisset, tantæ crudelitatis fuit, ut omnium qui usquam fuerunt tyrannorum supergredi feritatem videretur. neque enim aut occasionem, aut genus ullum sævitæ prætermittebat. multosque Babyloniorum ob leves pleurumque causas, cum omni familia in servitutem redegit, misitque in Mediam, ut pro mancipiis venirent.

LVII. Ne monumentis quidem ædificiisque vel sacris vel profanis pepercit: forum Babylonis & templa quædam incendit: pulcherrimam partem urbis perdidit. His ejus sceleribus licentiam & impunitatem dabat, implicitus bello Scytharum, deinde à suis militibus interfectus Phræates. Utriusque initium et vihorias Antiocho dedit. Adeo plerumque nesciunt homines quid aut quorsum cupiant, sæpiusque, sub alia specie ac nomine, malorum suorum origine causis-

Tit. Liv. Tom. V.

R

Demetrii elades & mors.
Ptolemy.
Ioseph.
Justin.
Ioseph.
Justin.
Ptolemy.

Cleopatra Seleucum
Illum inter-
fici.
Liv. Epitoma.
Appian.
Syriac.
Justin.
Iosephus.
Justin.
Livii peritom.
Ptolemy.
Appian.
Justin.
Cappadociæ
calamitates.

Appian.
Michridates.
Agell. lib. 10.

Itemque Ba-
byloniæ.
Trog. Ptolemy.
Athen. lib.
10.
Justin. 42. 71
Diodor. apud
Valerium.

Eriam Phra-
tæ Partho-
rum Regis.
Justin.

que delectantur. Scythas Phrahates cum Antiocho bellans exciverat. & post victoriam venientibus mercedem pernegabat.

Scytharum
oratio ad
Phrahatem.

LVIII. Igitur illorum legatus, pro more gentis horrida & truci oratione, Peninus ad te, inquit, Rex Phrahates, tuis promissis exiti, pactoque stipendio, quod negari conditionem, quantum in nobis est implentibus, non debet. Si citius quam speraveras bellum consecisti: non ideo minas delectum habuerunt Scythæ, suisque finibus ut tibi militarent, sunt egressi. Tanta juvenus neque cogi sine spe pramiorum, neque contineri sine praestatione potest. Nihil prater arma qua numquam nobis deerunt attulimus, quo pecuniam, qua deerat reportaremus. Non ita facilis auctoranti exauctorantique turba sumus, ut quoties alicuius necessitas & negotia poscant, accurramus acciti, & quum illa praterierit, remittamur inanes.

Etiam sero
venientibus
stipendium
debetur pugnat.

LIX. Plus datus Antiochus erat, sed Parthicum nomen, & cognatio gentis effecerunt, ut tuam causam praeferremus. Ne igitur injuria dignos existimes, qui tam impigre accurrerunt, ut te ab injuriis hostium vindicarent. At sero venis, inquit, an igitur postulandum erat, ut alas aptaremus pedibus aut currum solis conscenderemus: si citius existimatione tua vicisti, fortunatua age gratias, & tanto liberaliorem te exhibe, quanto factus es potentior. Nec in uno Antiocho cecidisse omnes Parthorum hostes credas. magna imperia non patitur Deus diu sine armis consistere. Signiores ad stipendia tua venient: qui meminerint nulla mercede venisse. ac semel elusi, semper eandem fraudem timebunt.

Famae ve-
nientium pro-
fuisse Parthos.

LX. Sicut operam a nobis, sic a te praestari stipendia oportuit: ne illa narraretur, per nos non stetit. per testare non debet, ne stipendia represententur. Si corporibus non pugnavimus, quid refert? sitantundem fama Scythicorum armorum effecit, quantum vix aliorum arma potuissent. Non ame defecerunt ab Antiocho civitates, quam de Scythicis auxiliis auditum est: nec ille tam festinanter commisitset pugnam, nisi occupare adventum nostrum studisset. Denique ne quid postulare indebitum videamur, da aliam hostem, & videbis, non accipere Scythas stipendia cupidius, quam mereri.

Scythæ Partho-
rum agros va-
sant.

LXI. Si vero nulla te ad aequitatem ratio flecit, hoc a nobis non ferociter, sed libere dictum accipe. pauci ut de jure ageremus missi sumus. si non erit impetratum, iam omnes illi ad exigendum stipendium adierunt, qui ad merendum venerunt. Nec dictis defuit fides, versisque in eos armis, pro quibus illa domo extulerant, vastare Parthorum agros Scythæ coeperunt. Occurrit cum suis Phrahates, Græcosque milites Antiochi bello captos; quamquam ea cum ipsis ratio & causa non erat, ut magnopere deberet atrociter habitis confidere, tamen adversum hostes secum rapit.

Copias Regi-
que cedunt.
Iustit. 37.1.

LXII. At illi cum pristinorum odiorum, tum recentis injuriæ memores postquam prælio commisso laborare senserunt Parthos, translatis ad hostem signis, intermissione copiarum Parthicarum ipsiusque Regis eade captivitates suæ mala vindicarunt. Scythæ depopulata Parthia, neo ultra fortunæ insistentes, ad sua reversi sunt. Neque multo post Laudice, quæ Cappadociam post mortem mariti cum liberis sex virilis sexus acceperat, avida regnandi, quum reliquis veneno interceptis, numerum ad unum parvulum, cui & ipsi nomen Ariarathes fuit, deduxisset, vicissim a populo occisa est.

LXIII. Mithridates quoque cognomento *Euergetes*, qui primus Pontico-
rum Regum amicus populi Romani appellatus fuerat, eumque bello Punico
prius, deinde Asiatico navibus & copiis iuverat, Regnum uxori liberisque in-
fantibus reliquit, insidiis amicorum interfectus. Sed me tot Regum uno tempe-
re flebiles exitus, tam fœde & quasita & amissa Regna, scelus quomodo ac pœna-
rum multiplices vices reputantem, generis humani miseret pudetque. Quæ
enim, malum, amentia est, vel opibus iniuste partis securam possessionem; vel
in ea inquietudine agimi, felicitatis partem ullam querere?

LXIV. Nul forte se quisque nequissimum mortalium credit: ceteris neque
cupiditatem eandem, neque malitiam fore arbitratur. quasi vero maxima
maleficia plurimo ingenio egeant: aut fidum sibi quemquam sperare possit,
qui perfidus in conjunctissimis ipse extitisset! Verum enim vero malis libidini-
bus excoctæ mentes, inemendabili pervicacia in exitium præcipitant: non sa-
pientiz monitis, non experientiz documentis coercita temeritate: sed argumen-
tis usque rerum nequidquam circumstrepentibus, rationi non relinquunt locum,
exempla horrent & imitantur. Neque enim cessatum ab his artibus postea est:
donec pleraque omnes illæ Regum familie stirpis cum Regnis ipsis interirent.

LXV. Sed ab exterrorum contemplatione malorum ad res Urbanas reflecten-
tus est animus, quæ & ipsæ C. Gracchi altero jam Tribunatu majorem in mo-
dum turbabantur. Sic enim jam declaraverat animum suum Cajsus, ut certum
adversarium Senatui ei fore dubitare nemo posset. Ergo ad hujus infringendam
auctoritatem, conferte consilia sua opesque omnes intulit: & quia honestissi-
mus quique de populo atque locupletissimus partes tuebatur, ipse quo-
que sibi displicebat, nullam actionibus suis dignitatem ab intus tantum plebis
ad sensu constare arbitratus.

LXVI. Quo igitur Senatui illa parte virium privaret, & consentientes ha-
ctenus cum illo populi primores avelleret, vestigia fratris sequutus, quod ille
concupiverat, perfecit, ut appellatione iudicium Equites à reliquis civibus se-
pararentur. Prius tamen majus adhuc ausum tenuerant, ut trecentis Senatori-
bus Equites sexcenti adderentur, ferendo: quo illi pacto duplicem in Senatu par-
tem virium erant habituri. Deinde, quum hoc atrociter, quam ut obtineri pos-
set, videretur; id omnino, contra Patrum obnixam dimicationem tenuit, ut
non ex Senatu, sicut factum antiquitus fuerat, sed ex solis decurii Equitum sor-
te iudices ducerentur.

LXVII. Orationem Tribuni reliquis etiam rebus omnibus popularem, alla-
ta postremorum aliquot iudiciorum exempla iuverunt, quum dedecus ac pericu-
lum civitatis, invidiose deploraret, in qua nemo tam esset nocens, quin absolvi
pecunia data posset; sic eum Aurelium Cottam ac Salinatorem nuper; sic modo
Adan. Aquiliam vindictam legum effugisse. Accendebatur populus re nota ac re-
centi, quum adhuc in Urbe legati lociorum essent: de suis injuriis & absolutio-
ne reorum multa passim quicquid agres. Hic maxime pudor cohibuit Senatui, ne
ad extremum oblineretur.

LXVIII. Perlata lege Gracchus exultans, nunc vero se dominationem Senatui
à culmine subtrahisse jactavit. Atque hæc actio quum ad contumeliam Patrum to-
ta pertineret; addidit ei quoque ex re non ita magno magnum sane momentum.

Causarum
que detesta-
tio.

C. Gracchi
Tribunatus
aliter trou-
lentus.

Ejus Judicia-
ria leges.
Liv. Epitom.
lib. 33. r.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Grac cap. 7.
Liv. Epitom.
Ruald. in
Plut. Animad-
vers. 26.
Plutarch.
Alcibiades in
divina.
Appian. civil.
lib. 2.
Propter no-
centes quod-
dam recentia
absolutio, sa-
gis, excepta

Cajsus infestat
Senatum.
Plutarch.

Nam ad ea usque tempora, qui cum populo agebant, ad Comitium Curiamque respicere erant soliti: Cajus ad forum obverit sese, posteaque morem illum tenuit, quod verbis non audebat dicere, factio significans, in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, plebem potius quam Senatûm intuentum, atque illius quam hujus ad voluntatem componendum sermonem esse.

Cui multum roboris eo modo detrahit.

LXIX. Hæc judiciaria lege Cajus multum & Senatûi ademittit roboris, & sibi adjecit. præsertim, quia populus ei decurias instituendi describendique in eas ad numerum Equites potestatem permiserat. Sed ipse quidem haud diuturnum victoriæ suæ fructum percipere potuit. Senatûi quantum inflictum vulnus esset, paucis deinde annis apparuit, quum Equites Romani, quibus subnixis judiciorum potestute, vexare quemlibet ex principibus facillimum erat, occasione abutentes, quandoque accusatores subornarent inimicis, ipsi vere Rempublicam impune pecularentur, quod neque in provinciis Prætores obviam audebant ire, nec in Urbe leges poterant; quorum alteros terror judiciorum cohibebat, alteras judicantium circumveniebant improbitas.

Applan. Florus 3.17. Appian. Florus 3.13. Diod. 34.2. Velleius 2.6. Aufid. de Vir. illust. Plutarch. Velleius. Appian. Velleius. Plutarch. Senatus Gracchi adversarium parat M. Livium Drusum.

LXX. Sed hæc deinceps acciderunt: tum autem perurgens cæpta Gracchus legem de coloniis ferebat, nominatim *Tarento & Capua*. eodemque tempore, sociorū etiam benevolentiam captans, pene ad Alpes usque populis Italicis, sub nomine Latinorum *civitatem Romanam cum suffragiū jure* permittebat: quo paratam ad omnia quæ cuperet sciscenda concionem haberet. Senatûs propemodum Regali licentia, cuncta quæ collibita animo forent Gracchum facere facturumque esse prospiciens, neque sese jus suum obtinere posse, donec Tribunus studia plebis integra & illibata manerent, adversarii illi collegam ejus M. Livium Drusum nova ratione comparat, non quia leges ejus intercedendo moraretur, sed qui Senatus nomine majoribus largicionibus antiquaret: ut quibus artibus invaluerat Gracchus; iisdem subverteretur.

Hic auctore Senatus plura largitur populo quam Caius. Tacit. 3.17. Diodorus. apud Velleius.

LXXI. Non ingenium ad hæc Druso, non facundia deorat. auctoritatis vero, quantum aliis vix provecta ætas conciliat, severitate morum & incorrupta juvenia quæsierat. Hoc igitur leges promulgare aggresso, statim patuit, non tam actionibus Gracchi, quam opibus infensos Patres esse. nam qui *duas ab illo colonias constitui non ferendum* conclamaverant, iidem nunc ferri à Druso de *duodecim, & in eas cerna hominum millia scribi* facile patiebantur. quique pauperibus agrum tributo imposito diviserat, Latinis civitatem cum suffragio dare studebat, *eum largicionibus plebem sociosque corrumpere* criminabantur: hunc summa ope adjuvabant, tributum remittentem plebi, & socios, militia quoque, virgis cadi verantem.

Drusi modestia & justitia. Plutarch. apud Plutarch.

LXXII. Igitur in legibus Reipublicæ perniciosis, hæc tamen non contemnenda utilitas inerat, quod populus Senatûi, quo auctore hæc se facere Drusus dictitabat, conciliatus, Caji conata sensim destituebat. Multum ad hæc modestia Drusi justitiæque valebat, dissimilis superioribus fere latoribus legum. Nam & Cajus pleraque rogationibus suis iussa per se exsequabatur, pecuniaque maxima tractabat: ea res tametsi animum ejus non corrumpere, suspicionem tamen aliquam asserbat. Drusus ab omni calumnia liber alios creavit coloniis deducendis trium viros, pecuniamque populi iussit ab aliis administrari.

Rubius de

LXXIII. Deductæ sunt eodem anno Scylacium, Minervium, Tarentum.

Neptunia. Interea Cajus sive sponse sua, sive quod minui sibi vires sentiebat, Senatam lege de provinciis lata delinire studuit; quas per illum constituit decernique jubebat, in Consularibus etiam intercedendi jure Tribunis negato. Dum hæc aguntur, Q. Rubrius Tribunus plebis, ne inter illustres collegarum actiones ipse inglorius otiosum magistratum ageret, legem tulerat, ut in solum Carthaginiæ à Scipione dirutæ, colonia deduceretur. Accepta lege, non ægre reportum, quibus carimoniai devotum ab Africano solum religione liberaretur.

LXXXIV. Trium viros deducendæ coloniz C. Gracchum apud omnes, M. Fulvium apud quosdam invenio: tertium ipsum legis auctorem Q. Rubrium fuisse credibile est. Prima coloniarum Romanarum extra Italiam hæc fuit: multisque res exempli formidabilis videbatur, complures colonias opportunis locis positas intuentibus, quæ progressu temporis originum suarum splendorem, nonnullæ & imperium, subitis potentiz incrementis extinxerunt. Parum prospera hæc curatio Cajo fuit. quippe domi M. Drusus contra absentem invalescebat, maxime M. Fulvii temeritatem in odium adducendo, cujus verba factaque ob consiliorum communicationem etiam Graccho imputabantur.

LXXXV. In ipsa Africa ceptum opus prodigia turbabant. Nam & valido spirante vento, quum signifer summa ope signum retineret, contractum est: & victimæ quæ aris impostæ erant, eodem turbine raptæ. Sed & in Urbe dimittenda defixos stipites, qui terminorum indioes essent, lupi noctu evulserunt, corrososque longe à locis ubi positi fuerant transtulerunt. Quæ nunciata Romanis, quum angustibus haud obscura veterantium numinum signa viderentur, moverunt Patres, ut ea de colonia iterum referendum esse arbitrarerentur. Et erant ob alia quoque nunciata prodigia trepidi. Vitulus bipes natus fuerat: & in Gallia tres Soles, totidemque Lunæ visi. androgynus etiam ex haruspicum responso in mare deportatus est.

LXXXVI. At Triumviri nihilo segnius perfectio negotio, coloniaque *Junonia* appellata, quod in ejus divæ tutelæ antiquitas Carthago fuerat, intra diem septuagesimum constitutis quæ usus postulaverat, Romam recurrerunt. In Carthaginensem coloniam sex millia civium Romanorum scripta: quanquam pauciores comprehensi lege fuerant, sed Senatus ipse inquietum egenæ plebis numerum lubens exhauriebat.

LXXXVII. Festinare cogeabant Cajum tum cætera, tum ex L. Opimio metus, qui se in prætura adversarium ei intenderat, Fregellanz rebellionis culpa involvere juvenem conatus. Hunc proximis comitiis commendato C. Fannio depulcrat: nunc iterum petentem aut submovendum sibi aliqua ratione videbat; aut graviozem in Consulare inimicum sustinendum. Sentiebat & ventisfescere potentiam suam, populumque, eadem jam & aliis, Senatuque adeo ipso largientibus, delinitum præsentium fructu, ad reliqua actionum relenlescere.

LXXXVIII. Hortatus igitur ad constantiam, ignominiosum fore & indignum populo Romano dixit, si quæ per illos annos cupide appetissent, eadem magno labore parata nunc temere repudiarent. & ne ullum prætermitteret lenocinii genus, ex Palatio demigravit in forum: magis hanc popularem habitationem fore ratus, quia frequentes inopes humilesque ea parte Urbis incolebant. Ex hinc reliquas promulgavit leges, tribulque de iis ostendit missurum in suffragia. Quum maximus in Urbem concursus hominum fieret, Senatusconsulto jussu Consules edicere, ne

colonia fert in
solura. Cai-
shaginis de-
ducenda.
Cicero de Pro-
vine. consul.
cap. 12. ibid.
cap. 7.
Plutarch.

Coloniz mul-
tis suis origi-
nibus exitum
Cic. cont. Nat.
Appian.
Velleius 2. 15.
Velleius 2. 15.

Plutarch.

Prodigia inter
Carthaginens-
is Coloniz
initia
Tertull. de
Pallio cap. 10.
Plutarch.
Orosius 4. 12.
Jul. Obsequ.
Plutarch.
Appianus.
Jul. Obsequ.

Coloniz nihilominus de-
ducitur.
Plutarch.
Virg. Æneid.
Appianus.

Cajus L. Opimium me-
tuit.
Auct. de Vir-
tutibus.
Plutarch.
Appianus.
Agel. 11. 12.
Plutarch.
Appianus.
Plutarch.

Novas leges,
promulgat.

quis, præter cives Romanos, qui suffragii jus haberent, per eos dies Roma, aut intra quintum ab Urbe lapidem esse vellet.

Verb. cond.
ann. 537.
Eius contentio
cum C. Fannio
Consule.
Plutarch.

LXXXIX. Hoc editio à Fannio, Consule proposito, C. enim Fannio, Cn. Domitio Ahenobarbo Consulibus ista gesta sunt, tanto impatientior Græchus, quod quem ipse Consulem fecisset, is suis consiliis tantopere noceret, contrarium Consulibus editio edictum proposuit; *si quis fuoriorum manere Roma vellent, iis auxilio se futurum.* Neque tamen stetit promissis: sed quum unum notorum atque familiarium præter ora sua trahi videret à Fannii lictoribus, tacitus tulit. siue vim suam stacciscentem impari contentione prodere veritus; siue, ut dicebat ipse, *non prabiturus ansam certaminis, quarentibus inimicis.*

Alia cum collegis fuit.

LXXX. Sed & cum suis ipse collegis per eos dies offensione quadam & discordia commissus ex tali causa est. Dabantur in foro gladiatores, & plerique magistratuum cuneos in orbem ad spectandum instruxerant, quos pecunia locarent. Iussit eos tolli Cajus, quo spectare pauperes iisdem ex locis sine mercede possent. Id quum à nemine fieret, expectans noctem quæ munus anteibat, adsumptis quoque quot habebat conductos fabris, omnem illum apparatus amolitus, in spectaculi diem populo locum vacuum exhibuit.

Cæsi ardor ob-
tinendo pro-
posito.
Val. Maxim.
8. 10. 1.
Diod. apud
Valefium.
Plutarch.

LXXXI. Hoc factum sicut apud multitudinem magni & constantis viri laudem meruit; ita tanquam nimius & præferocis animi collegarum commovit odia. Erat enim in eo mirus ad res quas animo proposuisset, obtinendas ardor, quem etiam in dicendo quum temperandum esse sciret, temperare ipse non posset, novo invento servum musicum cum eburnea fistula post se collocavit in rostris, quoties verba ad populum faceret: ut qui modus vocis ubique tenendus esset, levi indicio submoneret.

Multas Reip.
partes egregie
constituit.
Cic. de Orat.
3. 60.
Diodorus,
apud Valef.
Quintil. 12. 3.
Cic. contra
Rullum 2. 5.
Plutarch.
Cic. pro
Cluent. 6. 75.
Cic. pro C.
Rull. 1. 4.

LXXXII. Ab eodem ardore fuisse observant, quod præter morem omnium ad eam ætatem oratorum, inter concionandum nudato brachio ambulavit. Cum ista tamen violentia multas ab eo Republicæ partes egregie constitutas facendum est: eoque auctore subinde quædam Senatus maiestate amplissimi ordinis digna decrevit. Inter quæ quum à Proprætore Q. Fabio missum Romam frumentum ex Hispania esset; frumento vendito civitatibus, unde sumptum fuerat, restituta pecunia est: Proprætor increpitus, qui provinciis imperium Romani populi durum ingratumque efficere instituisset.

Horrea ædifi-
cat.

LXXXIII. Ipse legem de horreis ædificandis enit: in quibus ad usum Urbis recondi annona posset. Sed & in Senatores atque Magistratus penam lanxit, *si quis eorum convenisset, coissetque, quo quis iudicio publico condemnaretur.* & de capite civis Romani in iussu populi iudicari vetuit. Sed me jam Urbanis turbis eradendis fatigatum, ipsa temporum series ad alia vocans, grato munere effecit; ut aliarum commemoratione rerum tam levæ discordiæ fastidium interposceret.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

Sextius Proconsul, victa Salutorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam, & calidis & frigidis fontibus, atque à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius Proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalinum feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod Tentomalius Salutorum Regem fugientem receperant, & omni ope iuvissent: quodque Eduorum

agros, sociorum populi Romani vastavissent. C. Gracchus seditioso Tribunatu actus, quum Aventinum quoque armata multitudine occupavisset, à L. Optinio Consule, ex Senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus, interemptus est: & cum eo Fulvius Flaccus Consularis, socius eiusdem furoris. Q. Fabius Maximus Consul, Pauli nepos, adversus Allobroges, & Bituntum Arvirorum Regem, feliciter pugnavit. Ex Bituntis exercitu caesa millia hominum centum viginti. & quum ipse ad satisfaciendum Senatui Romam profectus esset, Alba custodiendus datus est: quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congentiatus, filius eius comprehensus, Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Optimus accusatus apud populum à Q. Decio Tribuno plebis, quod indemnatos civis in carcerem coniecisset, absolutus est.

I. **Q**UUM Italiam C. Fannius Consul provinciam haberet; collega eius Cn. Domitius in Galliam (Gallia enim tunc evenerat) profectus est. Magnam tum in ea motus erant, & majores quotidie sperabantur. Salluviorum potens & bellicosa natio, tentata magis à M. Fulvio, quam victa, suis & accolarum copiis exercitum haud ægre reparaverat. Non igitur levius C. Sextio, qui Proconsule provinciam acceperat, quam adversus integros bellum fuit. Præter immanitatem gentium, locorum obstabat asperitas, eoque multis, sed munitis præliis pulsæ, ex facili instaurabant bellum, donec virtute simul & humanitate ducis Romani mitigata nonnihil agrestium hominum feritas cessare.

II. Locis erat calidis & frigidis fontibus irriguus, ubi collato pede dimicatum, & major quam antea Salluviorum strages fuit. Ufus fortuna Romanus, ad oppidum hostium duxit, quod frequens propugnatoribus, quum in potestatem redactum esset, & captivi sub corona venderentur; unus eorum, Crantor nomine, Proconsulem edocet, semper se partium Romanarum fuisse, eaque causa multas à civibus suis contumelias, & detrimenta magna passum, & constabat veram allegationem esse. Tum Proconsul allucandos magnis præmiis duos animos ratus, non modo Crantorem eum propinquis omnibus libertati restitui, bonaque iis reddi jubet; sed insuper potestatem homini facit, ex omni numero captivorum capita nonnongenta liberandi.

C. Sextii bellum in Gallia: Florus 3. 4. Marcellin. 17. 29. Liv. Epitome Vellejus 2. 15. Diod. apud Vellej.

Ejus victoria, & clementia.

Aquas Sextias
condit.
Liv. Epitom.
Strab. lib. 4.
Tab. Triumph.

III. Hiberna deinde in loco ubi pugnaverant habuit, & quia ortum ab hoste erat, moribus excitatis urbem instiguit condere, vocavitque *Aquas Sextias*: quæ hodie manent, quamquam minore fontium fama, quorum magna pars, calidas olim aquas fundere solita, refrixit. Valido deinde praesidio novæ urbi imposito, quum licus à Massilia Italiam versus; remotis ad passus mille quingentos, ubi iniquiora loca erant, ad mille passus barbaris, agrum illum Massiliensium civitati dono dedit, Romanque profectus, de Liguribus, Vocontis, Salluviiisque impetravit triumphum.

L. Aurelius
Orestes trium-
phat ex Sardi-
nia.

IV. Neque multo post L. Aurelius Orestes triumphavit ex Sardinia, quum eam provinciam quincum in annum obtinuisse, evidenti argumento, haud parvum ibi laborem fuisse, cui conficiendo quinquennium necessarium fuerit, & confecto præmium triumphus. Splendidiores in Gallia Cn. Domitii, qui Consul provinciam à C. Sextio acceperat, res gestæ fuerunt; quanto cum fortioribus populis, & in nobiliore solo bellatum est. Salluviorum mala, gentes asperissimas Allobrogum Arvernorumque conciverant.

Bicuiti Regis
Arvernorum
legatio ad Cn.
Domitium.
Liv. Epitom.
Appian.
apud Fulv.
Vrsin.
Lucan. possi-
do. apud A-
thenæum 4.
23.

V. Allobroges Salluviorum Regem Teutomalium patria profugum benigne exceperant, omnique ope juvabant. Miscuerunt cum his Arverni causam, quorum Rex Bicuitus missa legatione veniam Salluviorum Regulis postulans, nihil à Domitio impetraverat. Legationis nova forma fuit, quod hominem præclare vestitum, non modo satellitum, sed etiam canum custodia sequebatur. Aderat & barbarus vates, bardos patria lingua vocant, quo genere magnopere delectantur, qui gentili carmine Regem gentemque & legatum celebrarent.

Ædui Roma-
norum socii
primitrans
Alpes.

VI. Quum ab his causis omnia jam satis ad bellum spectarent, etiam Æduorum querelæ Domitium attraxerunt, quæ prima trans Alpes natio societatem, & amicitiam Romanam concupivit: avide & nostris ansam distinendi Gallias arripientibus; quorum concordiam, experti ferociam singularum nationum, haud injuria metuebant. Quum igitur summa in hoc populo auctoritas esset, præ cæteris gentibus omnibus honorifice ab Romanis habiti, multi que Senatusconsultis *fratres ac consanguinei populi Romani* sunt appellati.

Cæsar. Gal. 6.
Ptolemy. Con-
stantino di-
ctus.

VII. Quo infestius à gentibus, quæ nihil æque ac Romanum nomen oderant, premebantur: Arvernensis etiam emulatione principatus studiosius in id bellum incumbentibus. Quorum tanta per id tempus opes fuerunt, ut supra ducenta armatorum millia in aciem possent educere: pecuniarum ita copiosi, ut Luerius Rex per campos patentem carpento in vectus, nummos aureos & argenteos, colligendos popularibus, per luxum & ostentationem opulentie sparserit: lep: o deinde quadrato effecto, quod omnem in partem spatii passus mille quingentos amplecteretur, lacus in eo pretiosa portione repletos dederit, cum tanta ciculentorum abundantia, ut unicuique volenti per multos dies comessandi copia fieret, adstantibus perpetuo qui ministrarent.

Arvernorum
opes.
Cæsar. Gal. 2.
Cic. pro Mil.
Scolia. 1. 10.
Cæsar. Gal. 6.
Strabo.
Ptolemy.
Strab.
Ptolemy.

Domitius Al-
lobroges bel-
lo petit.
Liv. Epitom.
Cic. pro Pon-
tico. cap. 2.
Velleius 2. 10.
2.
Flis. 2. 29.
Velleius 2. 7.
Flis. 2. 4. 13.

VIII. Hujus filius Bivitus tum Arvernus imperabat, patre suo non opibus, non animo minor. Ita quum hinc Allobroges, inde Arverni crebras & validas in agrum Æduorum incursiones facerent, villas vastarent, oppida expugnarent, excitatus sociorum precibus Domitius exercitum finibus Allobrogum admoveat. Inter hæc L. Opimius, Q. Fabius Maximus Æmilianus filius, Consulatum inierunt. quo anno circa Solem arcus apparuit: maximo optimi vini proventus, quod Opti-
miani

miani nomine nobilitatum, in multos deinceps annos incorrupta bonitate duravit. Urb. cond. ann. 612.
IX. Consulibus provinciæ Italia & Gallia decreta, hæc obvenit Q. Fabio: Italiam obtinuit L. Opimius; Cn. Domitius exercitum suum Proconsulari imperio re- Vinum Opimisum -
tineere jubetur: nec enim a vocari eum à legionibus ratio belli sinebat, quum in- Prælium
stare confictus videretur, priusquam successor proficisci in provinciam posset: & committitur.
esse duos in Gallia duces totidemque exercitus ex usu & necessitate temporum videbatur. Neque falsi opinione sua Patres sunt. Domitio quum hostes occurrissent, neutra parte pugnam detrectante, quia Romanus viribus ac disciplina valebat, Allobrogum ingentes copię maximis Arvernorum auxiliis auctæ erant, ad confluentes Sulgæ fluminis & Rhodani, juxta Vindalium, id oppido nomen traditur, acri prælio concursum est.

X. Ibi victoriæ magnum momentum elephantum attulerunt, ratur in Romana acie præsidium. horum insolita forma ac stridore hostium agmen exterritum, ju-
mentis maxime per consternationem & tumultum solventibus ordines fufum fugatumque est. capivorum millia tria fuerunt. exorum major numerus, ad viginti millia cecidisse referuntur. Dum hæc trans Alpes geruntur, socius in Urbe certamen inter cives, & occisis insignibus viris funesta victoria fuit. jam enim Gracchanorum motuum eventus exsequi tempus monet. Professas invicem inimicitias L. Opimius & C. Gracchus proximis aliquot annis aluerunt, non sine mutuis contumeliis ac periculis, utrisque ut sit, adversarium quovis modo deprimere studentibus.

XI. Opimius per factionem Caji serius Consulatum adeptus, vicem ei reddiderat, curato, ne Tribunicis Comitibus suffragia quæ plurima tulerat, ex fide renunciarentur, id quamquam controversia non caret, probabilius effecit inimicorum insultatio, qua & ipse commotior, risum eos ridere Sardonium dixit, ignaros, quantum ipsis tenebrarum actionibus suis offudisset. At L. Opimius omnia sibi Consuli contra privatum proniora videns, nullum non lapidem movebat, ut contumeliis injuriisque irritatum juvenem ad violentius aliquod factum impelleret, quo fratris exemplo perderetur.

XII. Igitur dum ille cum M. Fulvio Flacco, conquirendis per Italiam colonis occuparet, quæ Carthagine deveharentur, Consul omnes suas artes viresque ad subvertendas ejus leges, tollenda acta explicat. Præcipue terminorum à lupis motorum prodigium celebratur: tantum non voce missa monere Martium animal, non esse diis cordi eam instaurari urbem, quæ de imperio terrarum orbis cum populo Romano dimicasset. eo jam progressu amentia homines, ut non solum consulta Patrum pro nibilo ducerent, sed neq; deorum carimonis, & formidabili religione moverentur.

XIII. Plane de ruinis Carthaginis edificandis cogitationem nullam suscipiendam non fuisse: nunc autem, quia quod factum esset, mutari nequiret, providendum ne in pernicioso incæpto pergeretur; orandosque deos, ut quidquid his ausis contraximus piaculus esset, id omne salva Republica suis periculis auctores luerent. His sermonibus quum accessissent augurum responsa, motus est Senatus, ut cum populo ea de re agi juberet. Promulgavit legem ex Senatusconsulto M. Minucius Rufus Tribunus plebis. Id quidem haud citra magnum dolorem, sed tamen civiliter laturus Caji videbatur, sive magnitudine periculi appropinquantis segnior; sive damnata spe cutandi civitatem, tot vitiis ægram, & aliorum im-

Victoria Romanorum -
Strab. 4.
Vellejus 2. 10
Strab.
Liv. Epitom.
Florus 3. 2.
Orosius 5. 13.

Opimius curat, ne Tribunicus reficiatur Cæsar.
Plutarch.
Gracch. cap. 36.

Appianus.
Civ. l. 10.
Plutarch.
Appian.

Leges ejus subvertere conatus.

Colonium Carthagine fecim impugnat.

Florus 3. 15.
Auctor. de Vir. illust. cap. 45.
Plutarch.

Caius resistit,
auctore & lo-
cio M. Fulvio.
Appianus.

probitate, aliorum stultitia, quotidie in majora mala precipitem.

XIV. Sed desidentem ejus impetum amici, & princeps omnium M. Fulvius extimulavit, provecta jam ætate sed juvenili temeritati propior. Surgit de ingro acerbius quam antea unquam contentio. Triumviri furentibus similes in forum provolant. Senatus convicium ingens facient, *nihil in Africa trisie visum: artes has locupletum esse, qui defensores plebis, atque Reipublice salutaria ut eveniant, consumptis frustra machinationibus aliis, ad fissa prodigia se receperint.* Levissimus quisque de plebe criminationibus eorum facile credit, magna hominum multitudo agglomerata impellit ultro ruentes, societatemque laborum ac periculorum pollicetur.

An etiam
matre Cornelia.
Plutarch.
Orosius 5. 12.
Plutarch.

XV. Ajunt & matrem Caji Corneliam, conductos etiam mercenarios, specie messorum, à Misenò in Urbem misisse: idque ex epistolis ejus intelligi posse, quibus per verborum ambages consilium suum filio significasset. Sed incerta ea fama est, & ex diverso asseritur, invicissima matre postremas actiones Cajum suscepisse. Die comitiorum quum populus primâ luce Capitolium implevisset, jamque M. Flaccus cum eo agere exorsus esset, magnostipatus agmine Cajo eodem contendit: sed impeditus inimicorum occurso, declinato comitio in porticum secessit, donec quid agendum pro tempore esset, consideraret.

Consulis pro-
co à Graccha
na turba in-
terficiunt.
Appianus.
Auctor de
Vir. illust.
Plutarch.
Appian.

XVI. Interim Q. Antyllius Opimii præco, quum à sacrificio Consulis exta deportaret, turbam Triumviralem findens, date locum, exclamat, bonis civibus improbi! Simul nudatum brachium turpiter commotum exporrigit. In contumeliam id acceptum, stylisque longioribus, qui de industria præparati cædis causa dicebantur, confestim homo confossus est. Qui Græcho iniquiores sunt, nihil contumeliose dictum factumque ab Antyllio tradiderunt, sed hinc in portum sacrificantem, quum præteriret Gracchus, injecta manu rogavisse, patri parere.

Removerunt
me faciente
Cajo.
Plutarch.
Appian.
Plutarch.
Auct. de Vir.
Illust.
Appian.
Plutarch.
Appian.
Plutarch.

XVII. Tum Graccho tamquam ad cogitati sceleris exprobrationem torruum intente clientium aliquem, nec vocem ullam, nec signo expectato, sed ex vulsu mentem perspexisse ratum, districto pugione eadem patravisse. Utcumque res gesta est, æger animo tulit eam Cajo: quumque se purgaturus in forum descendisset, nec audire quisquam sustineret, eade enim cognita, nesci ubi constitutum id exemplum esset, templo diffugerant, & tentantem dicere, tamquam civili sanguine pollutum averfabantur; magno dolore correptus, turbam suam increpuit, quod inimicis jam pridem hoc querentibus, colorem adversus sese præbuisent.

Cui tamen
magis invidiam
condat
Consul.

XVIII. Neque defuit Consul occasione, quin magnam Cajo invidiam constarer, quasi cive interfecto, concionem etiam à Tribuno plebis avocare ausus esset. Dato deinde certis hominibus negotio, ut ante lucem armatos in Capitolium adducerent, dimissis præconibus Senatum indicit. Ipse ade Castorum occupata, occasionem suam operitur. Irritatis omnium animis, non tamen ulterius ea die processum: & imbre coorto Cajo atque Fulvio rebus præsentibus mœsti, sua quemque manu comitante, domos discesserunt. cætera plebs, ut in magno discrimine civitatis, forum de media nocte occupavit.

Eriam corpore
Aurelii ad
Curiam delato.

XIX. Ubi diluxit, & Senatus convenerat, nudum Antyllii corpus cum gemitibus & ploratu portantium per forum deferretur ad Curiam; conscio omnium Consule, sed per dissimulationem mirabundo, quæ causa luctum istum excitaret & procurrentibus ad videndum Senatoribus, quum depositus in foro lectus esset, vari-

animatorum motus fuerunt. Patres velut lævum ac triste facinus impense misera-
bantur: vulgus ira & indignatione fremebat, *quam illa pravitas animorum ef-*
fet, ut qui Tib. Gracchum Tribunum plebis in Capitolio interfecissent, insepultum-
que abiecissent; iidem nunc apparitoris Antylli non iustissimam forte necem, sed
cujus ipse causam præbuisset, tanta cum doloris demonstratione deplorarent.

XX. Propositum in foro cadaver esse mercenarii hominis, circumstare Sena-
tam, tamquam in magna Reipublicæ calamitate tristitiam: at hos tam bonos ac mise-
ricordes animos, eo ipso tempore nihil aliud agitare, quam quibus modis unum reli-
quum Romanæ plebis adfertorem circumveniant. Non obstiterunt hæc querela: quo
minus in Curiam regressi Patres, M. Æmilii Scauri sententiam sequuti, Senatuscon-
sultum, quale in extremo metu solet, facerent: Quod L. Opimius Consul verba fa-
cit de Republica, de eare ita censuerit, Ut L. Opimius Consul Rempublicam defenderet.

XXI. Hoc accepto Senatusconsulto L. Opimius Senatu in armis adesse, equi-
tibus præterea binos servos armatos adducere iussit, Cajum & Flacem ad rationem
actorum reddendam in Curiam arecessit. Vicissim & Flaccus præsidium quantum
potest cogit, certus vitam atque dignitatem si jure non liceat, armis defendere.
Longe alia Graccho mens erat. solus & inermis perire malebat, quam eum pe-
riculo & clade civium vincere. Sed foro digrediens quum forte præter statuam pa-
tris via duceret, diutule ad eam substitit; nullaque voce edita, tantum lachrymis
& gemitu prorumpentibus, discessit.

XXII. Id conspectum incitamento multis fuit, ut sine summo suo scelere dese-
re posse negantes domum ejus contenderent, eumque actis tota nocte excubiis cu-
stodirent. Et hæc quidem cæteroquin quieti, sumum ac reipublicæ tempus mente so-
licita metuebantur: ad Flaccianas ades non eadem modestia erat quum ipse inter
primos multo mero inebriatus, pleraque præter ætatem indecore jactaret ageret-
que, & duces exemplo factio ex fece plebis collecta, cum multis in primores Pa-
trum liberis dictis, ulque ad diluculum vino ac clamoribus omnia replerent.

XXIII. Læce orta M. Fulvius ægre à somno excitatus, spoliis Gallicis, quæ
domi à triumpho habebat, armat suos, & ad collem Aventinum occupandum pro-
ficiscitur. Armavit & Cajus familiam, ipse brevem pugionem sumpsit, inermis
cætera, togatusque tanquam ad forensem actionem exivit domo. Ibi conjunx oc-
currit Licinia, unaque manu filium communem, altera virum tenens, quo ruis, in-
quit, Caji non ad Rostra te, ut olim, dimitto legislatorem sacrosancta potestate prædi-
tum, quanquam & hæc in fratre tuo violata est. ne adversus hostem quidem di-
micaturus egredieris, ne si quid humanius contigisset, luctum licet consolari.

XXIV. Acerbissimis inimicis Sempronia domus, Tiberii Gracchi interfectori-
bus temet objicis, nondum quidem recte, nam in civilibus discordiis perire quam per-
dere viro bono convenienti: sed in nullum patriæ usum debitam illi vitam profu-
sum ire, cum nulla officii laude, crimen habet temeritatis. Non est nescius regnare
viam in foro & comitiis: ferro, non jure, controversias transigi: etiam ultra mor-
tem extendi odia, & amisso spiritu, corpus exanime ludibrio & penis destinari. si
ad Carthaginem aut Numantiam Tiberius cecidisset, judicis factis ad sepulcrum
repositi cadaver potuit: nec enim vel insensibilis hostes funeribus occisorum invident.

XXV. Sed in hac Urbe quo evaseris improbitas vides. me miseram! quid ego
sciam, si non flammis aut mari max supplicandum erit, ut corpus continuandum

Senatuscon-
sulto Respab.
Consuli com-
merdatat.
Auct. de Vir.
illust. c. 76.
Cic. Philip. 8.
Plutarch.
Appianus.

Consul arma
parat coorta
Cajum, &
Flaccum.
Auct. de Vir.
illust.
Appianus
Plutarch.

Cajus quie-
scit. Flaccus
tumultuatur.

Cajum vocat
detrahit.
Appianus;
Auct. de Vir.
illust.
Plutarch.

Tiberii favorem
ob oculos el-
ponit.

refugiunt! nam quid usquam sanctum intemperatumque esse queat, ubi Tiberius occidi potuit? quid vero posthac aut legibus credas, aut quam ultra spem habeas in tutela decorum? Inter hæc lamenta Gracchus clementer laxatis mulieris amplexibus, tacitus cum amicis digredi cœpit. mulier togam abeuntis comprehendens coacta, procidit humi; quumque diu sine voce jacuisset, tollitur à servis, & in ædes fratris Crassi deportatur. Cajus atque Fulvius sociatis in Aventino consiliis adæm Dianæ muniunt, etiam servos ad pileum vocatos, quemquam sine successu, quidam auctores prodiderunt: quod placidis Caji moribus parum congruit, nisi forte in extremo periculo nullum esse contemnendum auxilium existimavit.

Fulvii tamen
sua de pace
legatum mit-
tunt.
Velleius a. 6.
Plutarch.
Appian.

XXVI. Ne tamen quidquam retinendæ concordiz intentatum relinqueret, Fulvio persuasit, ut Quintum filium minorem cum infulis mitteret in forum, existimans, ob innocentiam adolescentiæ, gratiosum hunc & utilem imperandæ paci legatum fore. namque annum duodevicesimum necdum transgressus, ingenua formæ pulchritudine excelebat. Atque hic ubi vultum verecundiæ & lacrimis perfusus, mandata modeste ac decenter exposuit; haud pauci præsentium ad condiciones inclinabant. Quum Opimius Consul, ipsos, inquit, venientem positis armis oportuit, seque Senatus arbitrio permittere. tu igitur hac nuntiatus abito, & nisi acceptæ condiciones erunt, ne revertitor.

Fugatus in
 Avaricus.
 Flutarch.
 Apianus.
 Flutarch.
 Apianus.
 Crofus 5. 12.
 L. Ampelius.
 Apianus.
 Cic. Philip.
 2. 4. & in Catil.
 4. 6.
 Val. Max.
 5. 3.
 Flutarch.
 Orofus.
 Apianus.
 Flutarch.
 Orofus.
 M. Fulviuscū
 alio interfici-
 tor.
 Diodorus.
 apud Valef.
 Orofus.
 Flutarch.
 Auct. de Vir.
 Illust. cap. 65.
 Flutarch.
 Cuius fugit.
 Orof. Auct. de
 Vir. Illust.
 Flutarch.
 Velleius 2. 6. 6.
 Flutarch.
 Velleius.
 Flutarch.
 Velleius.
 Flutarch.
 Diod. apud
 Valef.

XXVII. Ajunt his renunciatis paratum fuisse Gracchum descendere reliquis omnibus reclamantibus retentum. Ita remittitur cum prioribus mandatis adulescens, & ad cupido pugnandi Consule in vineula conicitur. continuo valida manus cum iustis armis, & Cretenses sagittarii multi in Aventinum mittuntur. Hos D. Brutus vir Consularis, qui locus Caji fuerat, per Clivum publicum duces, adducendi judicatos hostes jubet. Fit acris pugna, ferociter dimicante Flacco P. Lentulus princeps Senatus grave vulnus accipit, donec amissis hominibus ferme ducentis quinquaginta, qui maxime sagittis eminus confixi fuerant, & diffugientibus reliquis M. Fulvius una cum majore filio, per adem Lunæ, in cuiusdam notum domum perfigit.

XXVIII. Ibi quum in balneum quoddam neglectum olim se abdidisset, & inimici latebras ejus ignorantes, toti vico incendium minitarentur; tertiusque receperat, quum inditium facere vercedundetur, subornavit proditore. ita reperti tamen obiectis foribus se defendebant, donec refcisio craticio pariete jugulati sunt. Cajum manus conferere cum civibus nolentem, in Dianæ sanum abstulit prima fuga. Ubi præ dolore manus sibi inferre parantem, fidissimi amico- rum Pomponius & P. Lætorius attinuerunt: quamquam alii pro Lætorio Licium nomen ponunt.

XXIX. Sic extortus juveni pugio, ac ipse in fugam abreptus est. Ibi genu posito terendisse ad simulacrum dææ manus dicitur, eum imprecatione in Romanam plebem, *faceret deæ, ut ingratus & desertor suorum populus, perpetuam nobilitati serviret servitum*. Subito enim, quum promissa voce præconis impunita arma ponentibus esset; ab universis fere relictum animadverterat. Familiæ tamen aliquot amicique pro eo adhuc propugnabant: quorum ope vix ad portam. Trigeminam & Sublicium pontem pervenire potuit. ibi Pomponius Eques Romanus & Licinius (sive is Latorius fuit) more Coelitis pontem obsequi corporum suorum clausuræ irruentibus. postremo his quoque, dubium suo an hostili ferro interemptis, passus, ne comprehendetur Græchus, aberat.

XXX. Plurimi enim eum nec ab odio magis, quam avaritiâ persequébantur; quia Consul caput ejus auro pensaturum edixerat. Igitur perterrita multitudo, cui eoque charissimus fuerat, nemo aut defensor capitis ejus, aut adjuvor fu-
gæ existit: tantum, velut ludici certaminis spectatores, properare eum hor-
tabantur; adeo non ferentes opem, ut equum petenti nemo sustinuerit adduce-
re (nam à templo Dianæ desiliens talum intorserat) hæcenus omnium animi per-
cussî victoriæ Senatus erant.

Jugulum ser-
vo præbet.
Plutarch.
Velleius.

XXXI. Jam in lucum Furinæ, qui trans Tiberim est, pervenerat; quum
propinquis admodum Opimii satellitibus, occupandum fati arbitrium ratus,
jugulum servo præbuit; qui dominum & mox semetipsum super domini corpus
interfecit. manavit tamen & hæc fama, *vivum utrumque deprehensum à per-
cussoribus esse: atque ab his servum primo, qui Gracchum suo corpore tegebat,
deinde Cajum obruncatum esse.* De fide hominis consensit: auctor mortis & no-
men in incerto est. quidam *Philocratem*, plures *Euporum* prodiderunt.

Capita occiso-
rum ad Con-
sulem refe-
runtur.
Diodorus.
Orosius.
Plutarch.
Val. Maxim.
6. 8. p.
Appian.
Plutarch.
Cic. de Orat.
2. 47.
Florus. 3. 15.
Plin. 33. 3. 13.
Diodor.
Plutarch.
Diodor.
Auct. de Vir-
tutibus.
Plutarch.
Diodor.
Cicero.
Septimulejus.
cranio Grac-
chi plumbum
infindit.

XXXII. Capita Flaccorum & Gracchi relata sunt ad Consulem; hæc pari
crudelitatis præmio. nam tenuiorum gratuita opera fuit: L. Septimulejo Anagni-
no, qui lancea præfixum Caji caput attulerat æquale auri pondus persolutum est.
eademque res & consulis capita civium licitantis, & Septimuleji multa sugilla-
tione non caruit; qui quum inter familiares Gracchi fuisset, non modo casum
amici non est miseratus, sed etiam caput sua manu præcisum, aut obscuro cuidam
homini, qui amputaverat, quasi causa ereptum, in ades suas detulisse dicitur;
ibique cervicem perforata cerebroque exempto, plumbum infindisse. certe quum ap-
pendum caput fuisset pondus septemdecim cum besse pendisse adnotatum est.
Atque hic merito deinceps in odio & contemptu omnium exegit vitam, etiam
Prætoris Q. Mucii faceto dicto noratus. Nam petenti, *ut se præfectum in Asiam
duceret, quid tibi vis*, inquit, *insane? tanta malorum est multitudo civium, ut
tibi ego confirmem, si Roma manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse
venturum.*

XXXIII. Hunc ad modum preceptis ducibus, Consul in ceteros tam acer-
be questionem ejus criminis exercuit, ut *supra tria millia hominum plerumque in-
dista causa, in carcere Triumviri supplicio necata referantur, bonis publica-
tis, corporibus in profluentem abjectis.* Gracchi tamen truncus, misericordia
quorundam, an spe præmiorum, nec enim memoriæ proditum est, extractus
aquis, & Misenum ad matrem Corneliæ deportatus. Flaccus adolescens, quod
accepto mortis arbitrio non uteretur, in robore necatus est.

Consul acerbo
quærit in
Gracchanor.
salut. iugur.
11. 5.
Orosius.
Plutarch.
Orosius.
Appian.
Orosius.
Velleius. 2. 72.
Haruspiciis
Tusci factum
situmque
Plutarch.
Diodor.
Velleius.

XXXIV. Huic etiam, quemadmodum C. Graccho, fides amicorum, quum
salutem dare non posset, societatem mortis præstitit, haruspex Tuscus, flentem
in vincula publica duci videns, *Quin tu hoc potius*, inquit, *facis: & cum dicto
caput illis in postem lapideum januæ carceris, effulgoque cerebro exanimis cor-
ruit.* Memoria quoque occisorum damnata, viduis luctu interdictum: Licinia
Caji dote insuper ipsolata est. M. Fulvii diruta domus, *area Flacciana* appellatur.
Omnis ista severitas, quum à privato magis odio, quam publici boni cogitatio-
ne profecta videretur, magis ad invidiam Consulis, quam ad auctoritatem valuit.

XXXV. Utique postquam Urbe lustrata, Concordiæ sanum ex Senatuscon-
sulto L. Opimius in foro posuit, tamquam enim de civibus interfectis trophæum.

Concordiæ
sanum in foro
posuit Consul.

Appian.
Augustin.
Cic. 3. 25.
Plutarch.
Velleius.

frementes intuebantur, nocturne titulis dedicatæ adis interpositum carmen est, quo *templum istud Concordiæ opus esse veteridia significaretur*. Hunc cursum exitumque vitæ nobile par fratrum habuit: quasi quibus natura & educatio ingenium & alia præclara similiter contulerant, eos etiam germanis, ut ita dicam, casibus fatorum industria damnavisset.

Gracchorum
elogium.
Plutarch.

XXXVI. Uterque insignis animo, & par cuilibet ducem futurus: tum abstinentia & facundia inter præcipuos fuit. uterque amore Reipublicæ, quam oppressa plebe ingenua, sensim robore virorum subducto labefactari per avaritiam principum intelligebant, arduum opus, & ad extremum infelix moliti, quorum consulere commodis studuerant, eorum metu proditi, haudquaquam dignam sanctissimi propositi mercedem retulerunt. Postea tamen, ut vera rerum prælia mortales sero intelligunt, revixit ipsorum in mentibus civium amor, ut & effigies haberent propaculo, & primitias fructuum locis, ubi interfecti illi fuerant, libarent: quibusdam etiam quotidiana ibi sacra facientibus, adorantibusque tamquam ad pulvinaria deorum.

Istorum inter-
plebibus li-
bentia conci-
dit.

XXXVII. Paulatim enim, quidquid actionibus Gracchorum partum fuerat, quum plebi detraheretur, tum demum vidit cum his fratribus libertatem suam interisse. Neque multo post lege lata permisum, litigiosos agros possessoribus accepta pecunia relinqui, quod superior Gracchus vetuerat. patrefactaque diviti-
bus via est, partim pretio, partim calumniis aut vi extrusis pauperibus, fundos suos in immensum amplificandi. Quod ubi continuis querelis molestum & infame fuit, Sp. Thorius in totum abrogavit agraria leges, instituto ut *agris penes pristinos possessores manentibus, vestigal dederetur plebi*.

Cic. Brut.
cap. 36.
Appian.

Publicæ cala-
mitates inter-
fuit.

XXXVIII. Sic egestati civium nonnihil consultum, frequentia detractum est: & circumscriptis semel hac astutia legibus, ut nihil improbe cupiditati fa-
vis est, divites haud ægre Tribunalium alium repererunt, qui etiam vestigal tolle-
ret. ita servilem in modum oppressa plebe rata Caji morientis imprecatio fuit: Quin & publicæ mox calamitates ab hoc initio prodierunt. civium ac militum in-
frequentia orta. ærarium populi Romani defraudatum. legum etiam Gracchanarum velut oblitio & interitus sequutus. quum per annos ferme quindecim ex iis
iudicia nulla aut rara agerentur.

Corneliæ ma-
tris Graccho-
rum constan-
tia.
Salust. Jugur.
31. 2.
Velleius.
Orosius. 5. 22.
Plutarch.

XXXIX. Non omittenda mihi videtur hoc loco Cornelie constantia, quæ vi-
tam ultra hæc tempora produxit in Mileno, quo post Tiberii necem, Urbem
perosa, secesserat. Magnifica mulier & erudita, doctorum hominum, etiam
æ Græcia, conversatione dolorem animi leniebat: sociorum Regum omnium
amicitias retinens, muneribusque colere ac coli solita. Frequentes igitur domi
illius hospitum adveus erant, quoties acta dictaque & interiorum vitam patris
Africani referret, cum voluptate auscultantium: iidem stupebant, quum audi-
rent fata filiorum eo vultu ac voce narrantem, tanquam aliena ac vetera mala
exponeret.

Ejus dictum
de locis ubi
sili occide-
runt.

XL. Nam & ad cætera omnia nullum mæoris signum edebat, & quum in lo-
cis sacris occisos diceret, amabat addere, dignas esse illos ejusmodi defunctis tumu-
los. Unde quidam senio & calamitate emotam ipsi mentem judicant: amantes
ipsi, quos falleret, quantum etiam in muliebribus animis, ac humana bone se-
renda valeat recta indoles, cum bona educatione, & iis studiis, quæ omnia mor-

talium caduca & fluxa esse docent, neque secundis rebus abuti ad superbiam; neque ad vilicatem adversis compelli patiuntur.

XLII. Sub idem tempus, quod interfectis inimicis res matura videbatur, de P. Popillii reditu, quem priore Tribunatu suo C. Gracchus expulerat, L. Calpurnius Bestia Tribunus plebis ad populum tulit. multisque ut pro nobilissimo homine, cognatis adinibulque, sed maxime filiis adolescentibus deprecantibus, populus reditum iussit. Idem annus sicuti Romam Urbem discordia, ita Sicilia partem incendiis & ruinis laceravit. auditaque Catanensium legatio est, sibi *Et-na montis viciniam, sepe & antea gravem, tum propemodum exitiosam fuisse*.

XLIII. Nam ab eo monte torrentibus ignium profusis, fines suos omni hostili impressione fadus vastatos. urbis quoque celsa mole cinerum oppressa, ardore exusta passim concidisse. Senatus levamen malorum, immunitatem tributorum atque vectigalium omnium in annos decem dedit. Dum ista Romæ geruntur, Q. Fabius Consul, quum in provinciam venisset, adversus Bituitum Arvernorum Regem, qui à priorum clade, ex Allobrogibus, Rhutenisque, & sua civitate, haud minorem pristino exercitum confaverat, versus Isaram flumen, haud procul Rhodani confluentibus progreditur.

XLIII. Hostes, etiam paucitate Romanorum animosi, quam vix canibus, quos haberet in agmine, suspecturam Bituitus iactitabat, primo quoque tempore cupiebant configere: nihil aliud metuentes, quam ne paratam è manibus clavi victoriam sinerent, quod intra hominum millia triginta Consul adduxisset. Ab hac fiducia quam negligenter & temere fierent, ea Consuli patefacta occasio est, ut quemadmodum febrici quantæ, seu quemadmodum alii scripserunt, recenti vulnere debilis, suo tempore locoque utendam iudicaret. Namque Bituitus, licet Rhodanum ponte iunxisset, transferendis celerius copiis tumultuarium alterum ex lintribus struxit, quos, imposito ex asseribus tabulato, catenis ferreis revinxerat.

XLIV. Regio ob viciniam montium, partim aspera collibus, partim aquis interrupta, mediocribus quam magnis exercitibus instruendis habilior erat. accedebat tempus anni, magnis caloribus, quorum impatientes Galli sunt, momentum allaturus victoriæ. nam A. D. VI. Id. Augusti dimicatum est. Igitur curru circumvectus agmen, auesi in pedes se demississet, proximis ægrum sustentantibus, ordinabat aciem, milites cohortabatur, quid fieri in pugna vellet, edocebat. Diligentiam consiliumque Consulis ingens victoria, & quanta ex eo hoste parva numquam fuerat, approbavit. Ad ducenta millia Gallorum fuisse referuntur.

XLV. Ex his qui minimum, centum viginti millia cæsa; qui plurimum, centum quinquaginta interempti armis, aut aquis suffocati prodiderunt: nec insignior victoria clade hostium, quam victoris exercitus incolumitate fuit: ex quo milites omnino quindecim amissi referuntur. Satis apparet, subito invadendum impetu perterrefactum hostem, quum & multitudine sua, & transcendendi studio præpeditur, neque explicatam aciem, neque omnino provisi parative quidquam ad prælium habuisse. Igitur pugna cadentium magis numero, quam pugnantium robore, satis diu sustentata, postquam perditas esse res apparuit, ad pontem consulis ordinibus multico do ingens properavit. qui mole pressus, dissolutis vinculis, multa hominum millia modis in fluctibus rapidissimi amni exposuit.

P. Popillius ab exilio redit. Cic. post reditum in Senat. c. ult. Cic. Brut. c. 4. Cic. post redit. ad Quintiles. cap. 1. Orofius 5. 13.

Ætæ horribile incendium. Orofius. 5. 14. Cæsar. Galli. 1. 45. Strab. lib. 4. Orofius.

Bituiti Regis Arvernorum bellum cum Labio.

Strab. Plin. 7. 50. Appian. Celtic. 2106.

Prælii tempus Plinius. Appian.

Arvernorum clades. Strabo. Liv. Epitom. Orofius. Appian.

Orofius. Verner. Roff. Vinck. in Pacific. Temp.

Victoriae praemia.
Plinius.
Marcellin. 25.
29.
Velleius. 2. 10.
2.
Val. Maxim.
9. 6. 3.

XLVI. Consul rebus ex animi sententia procedentibus; etiam corporis sanitatem ex ista acie retulit; siue animi intentio & labor horrentis suos dispulit fœbrim; siue læticia victoriæ excussit. Res enim sane magna gesta erat: potentissimæque civitates, non tentandam ultra fortunam belli ratæ bonis conditionibus in fidem acceptæ. ex unius nomine Fabius *Allobrogicus* appellatus. Populos istos reperio, quum duplici clade percussis, non tam de pace petenda, quam ab utro Imperatore peteretur, agitarent (nam adhuc proconsule imperium in eadem provincia Cn. Domitius obtinebat) tandem ob maioris potestatis nomen, & quod verum rebantur, ei se finiti belli gloriam dare, cui illustriorem de se victoriam dii dedissent, ad Consulis dextram confugisse.

Biruitus fraudat Cn. Domitii capitur.

XLVII. Quod quia Bituiti Regis auctoritate factum dicebatur, Cn. Domitius, qui pacatæ Galliæ titulum ardentem concupiverat, ulcisci dolorem suum minime commendabili arte statuit. Quippe Biruitum, quasi de maximis rebus colloqui eum eo cuperet, in sua præsidia evocavit. ubi ubi positus jam armis nihil ultra metuens, Gallica simplicitate venisset, hospitio exceptum hortari cepit, ut ad satisfaciendum Senatui Romam proficisceretur: deinde recusantem in vincula imposuit navi, deportandumque in Urbem curavit.

Cogentiatius Bituiti filius Romæ educatur.
Val. Maxim.
Epitom. Liv.
Eutropius.
Epitom. Liv.
Val. Maxim.
Diodorus.
apud Valef.

XLVIII. Senatus, quamquam Domitii factum probare non posset, quieti tamen pacisque dandum putavit, ne hæc injuria exacerbatum in patriam remitteret. Sed & filium ejus Cogentiatum comprehendit, Romanque mitti: ipsum *Alba* in custodia haberi placuit. Adolescens Romæ liberaliter educatus, quum beneficio Senatus in regnum postea revertisset, amicitiam Romanam constanter retinuit. Allobroges Senatusconsulso in deditionem accepti sunt; Arvernus etiam & Ruthenis pax data: stipendium neutris impositum. Interea Q. Cæcilius Metellus Balearicus, pacatis insulis istis, coloniisque tamquam fræno impositis, Urbem triumphans ingressus est.

L. Opimius ob eandem Gracchi accusatur.
Urb. cond.
an. 633.
Epitom. Liv.
Cæsar de bel. Gallico. 1. 45.
Triumph. Capitol. Vighi.
Annal.
Velleius. 2. 15.
6.
Cic. de Orat. 3. 31.
Cic. In partitionib. Orat. 30.
Accusatoris oratio.
Liv. Epitom.

XLIX. Magistratum deinde novi Consules inierunt P. Manilius, C. Papirius Carbo. His Consulibus L. Calpurnius Piso, Q. Cæcilius Metellus, qui paulo ante triumphaverat, Senatu recensito principem legerunt Q. Metellum Macedonicum, Censoris patrem. Magna tum omnium expectatione iudicium L. Opimii agitatum est; quem simul abiit magistratu, P. Decius Tribunus plebis die ad populum dicta, corripuerat. Violatas ab eo leges objeckabat, quæ civem Romanum indemnatum necari vetuissent. at reus auctoritate Senatusconsulci se defendebat. Id ipsum arguebat acculator, simul Senatui ereans invidiam.

L. Quid enim posthac, inquit, certi vobis fidesque iuris erit, Quirites, si leges pro salute vestra, & quod saluti antepositis, pro libertate, sanctissimis carumque nobis latas, ubi factioni paucorum, qui regnum in curia obtinent, visum fuerit, quolibet Senatus nutu tollentur? Ad tria millia, horresco referrens, ad tria millia civium Romanorum in carcere necata sunt: neque miseris aut innocentia sua, aut ad populum Romanum respectus; ne Porcia quidem Sempronique leges profuerunt.

Gracchum super leges non de se ferunt.
Cic. pro Rabinio. cap. 4.

LI. Quamquam quid ego Sempronias leges advoco, quæ in ipso auctore violatae sunt? C. Gracchum, Tib. Gracchi filium, P. Africanus nepotem, iterum Tribunum plebis, sua leges defendere non potuerunt, quo minus inauditus, indefensus, sine iudicio, sine iure, sine more mactaretur: His enim hostis superbissimorum hominum.

hominum crudelitas gaudet: neque gravior cadere victima vestra libertatis hostibus potuit, quam qui eam adversus impotentiam illorum constantissime adseruerat. Atque huius quidem viri vitam defendi omni ope oportuerat, sed id quidem quia fatali quadam conspersione praetermissum est; saltem ulcisci, non magis ipsius quam qualiscumque exitus semel malis omnibus liberavit, quam vestra liberorumque vestrorum interest.

LII. Quis enim posthac deorum hominumve, quemquam Quiritium C. Gracchi leges invocantem feret; nisi C. Gracchum sua lege hoc tempore, & in hoc reo vindicatis? Cuius ego rei frontem audaciamque miror, qui non, ut biennio ante P. Popillius ultro cessit Urbe, conspectumque vestrum reveritus est, quo ille pudore misericordiam vestram reffe meruit: sed offerri se, adsistit, aspicit adspicieturque, vix maiore vultu, quam nuper fuit, quem juvenem Tribunicium, quem senem triumphalem, quon deinceps ex vestro numero cohortes innocentium interfici juberet. Responde L. Opimi, quae tibi mens eo tempore, quod consilium fuit, ut inauditi exempli auctor, pretium in caput, non dicam C. Gracchi, sed omnino civis Romani constitueres?

in Optima
iuretur.

Florus 3.15.
Velleius. 2.6.

LIII. Quid umquam tam nefarie vel acerbitas Regum, vel libido decemviro-
rum prodidit? Hoc utique non iussit Senatus! in quem transferre criminum tuorum invidiam soles: ex Senatusconsulto feci. Tunc tibi, si maxime Senatus auctor fieret, ius & fas omne conculcandum, populi libertatem obtinendam, legum re-
verentiam abiciendam putes? Misera vero civium Romanorum conditionem, quorum terga cervicisque non diutius tuta erunt, quam donec infestus plebi Consul sui
simulium conspiratione, Senatusconsultum ad occidendos sine iudicio civis fecerit!

Etiā in Sen-
natum, sed
obliquius.

LIV. Sed alia nunc non exsequar. id dii ne firmit, ut quod post longum & accu-
ratum examen universus populus Romanus iussit, hoc pars aliqua, nec maxima, civitatis, possit uno tumultuario decreto tollere! nam haec quidem si invaluerit
consuetudo, actum est, Quirites. quis enim praestabit, ne quotidie deinceps adver-
sus leges Senatusconsulta fiant, & facultates nostrae, corpora, liberi, conjuges, quidquid charum unicuique sanctumque est, quotidie ex paucorum dominorum ar-
bitratu pendat? Quae enim tam atrox causa extremae necessitatis Senatusconsultum extorsit?

Leges Sena-
tusconsultis
tollit posse
negat.

LV. An ad portas Hannibal erat, aut Capitolum Herdonius aliquis occupa-
verat? Adversus inermem adolescentem armanda servitia, ducenda peregrina auxilia erant, ut Cretensium sagittis, in ipsa Roma civium Romanorum corpora
velut per ludibrium figerentur. At horrenda res incidit, Q. Antyllus praeco
interfictus. Fieri id quidem non oportuit: sed quo merito C. Gracchus invidiam
facti tulit, quod constat nemini omnium accidisse acerbius? S. licet hic Senatum
accendit dolor, & ad ulciscendam civis Romani necem iusta indignatione com-
motus est!

Nullum peri-
culum a Grac-
cho fuisse.
Liv. 3.15.6.

LVI. O misericordes Patres! Quis jam nesciat, quanto plebis amore teneami-
ni, qui propter libertinum hominem, Sempronios & Flaccos; propter unum, ali-
quos millia civium occidistis; an & M. Fulvius Antyllum interfecit? Sed alte-
ra scilicet fax seditionis extinguenda fuit: esto! quid vero filius? pugnavit enim
in Aventino: id quodque demus, iure interficere videri, quia non liberem in-
terfectus est. sed quod filiorum minori quem pene puerum, tamen modo quod patris

De Fulvii &
filiorum acce-
disputat.

imperio, cum precibus & lacrimis pacem ab hoc Consule orare sustinuis, in robore necavistis?

Opimii Advoca-
tos incusant.
Liv. p. 166.
Orobolus.

LVII. Quid illa deinde civium Romanorum millia, qui tam cupide sunt interfecti, ut ne spatium quidem cognoscendi causas relictum fuerit, etiam si propositum adjuisset? Quae omnia si jussu & voluntate Senatus gesta sunt, quid dicam nescio: sin & à natura hominum, & ab officio civium, & à dignitate amplissimi ordinis vehementer abhorrent, cur cognoscuntur; cur istorum invidiam in se recipere, quam in L. Opimio habere, civitatis principes maluerunt? cur tot egregii viri, maximis populi beneficiis usi, adestis huic reo? faveris? studium, gratiam, auctoritatem, vocem, accommodatis? Ad vos enim orationem meam converto, teque nominatim C. Carbo, quem equidem in istis subselliis conspici miror, ut causam populi Consul oppugnes, quam Tribunus acriter, nec, sine gloria, defendisti.

Carbonis Con-
sulis pro Opi-
mio Oratio.
Cic. Deutor-
cap. 28, de
de Orat. 2. 25.

LVIII. Quum hæc atque talia homo minime infans turbulenta oratione jecisset; C. Carbo Consul, optimus illis temporibus patronus, rei defensionem orsus, Resse, inquit, P. Deci; Tribunarius me admonuisti. Nam & ego tum annis & judicio infirmior, eodem pene modo, quo tu nunc facere aggressus es, per causam Gracchanæ necis, multa mihi in civitate turbanda esse existimabam. Sed ubi omnes nostros principes, qui domi forisque praestantissimam Reipublicam operam navaverant, ipsumque adeo P. Scipionem Africanum, in alia sententia esse cognovi; subit animum meum dubitatio, nunquam profecto ejusmodi viros inultam clarissimi juvenis eadem passuros fuisse, nisi publicæ quietis felicitatisque studium privatis rationibus anteposuisent.

Gracchum ju-
re casum as-
sermat.

LIX. Tum vero refrinxit inconsultus ardor, absurdusque mihi videri cæpi, si me aut plus videre crederem, quam isti tot sapientissimi homines vidissent: aut plus amare Rempubl. quam quorum in banc tanta exstarent merita: aut amicitia Gracchi permoveri, quum sororis suæ filium interfectum esse P. Africanus æquo animo pateretur. Igitur quod ille olim de Tiberii nece, idem ego de Caji casu nunc interroganti respondeam, jure casum videri. Quod enim Senatu auctore factum sit, id jure factum esse, nemo negaverit, nisi cujus interest hoc praesidio nudari Rempublicam, ut in ordinem coactis Senatu, improbis civibus omnia seditionibus miscendi impunita sit audacia.

Senatus au-
thoritatem
descendit.

LX. Neque sine publico consilio civitas stare potest, neque sine auctoritate consilii sua constare salubritas. Ideo majores nostri, prudentissimi mortales, jus amplissimi ordinis semper sartum rectumque habere studuerunt, ut non modo quoties temporibus rectorum consiliorum maturitas esset; sed etiam dubiis, adversum subita pericula non deesset salubrium extemporalis copia. Sacrosancta quidem legum potestas esse debet: neque ab earum voluntate vel latum unguem recedi. sed ne ipsa quidem leges valint, hac praescriptione fraudem fieri Republica quæ fraudem uti caverent, & lata à magistratibus, & à vobis accepta jussuque sunt.

Leges ordi-
narias inter
extraordina-
ria pericula
non spectare.

LXI. Pacata tempora, tranquillamque civitatem, exsequuntur legum & requirit, & respicit: ubi tumultus & seditiones celerius minantur periculum, quam in legibus esse remedium queat; extra ordinem providendum, ne immedicabile vulnus accipiat, per quod ne ipsi quidem legibus possit in civitate

locus esse possit. Quod si hoc animo aut M. Brutus Regum tempore, aut in liber-
tate C. Servilius fuisse; non esset Tarquiniorum tyrannide exonerata Respubli-
ca, aut infadiorem Sp. Maelii dominatum recidisset: ne recentiora commemo-
rem quæ multo malim oblivione sepeliri.

LXII. Prohibere seditiones ac discordias, servare patriam, occurrere con-
siliis impiorum, qui in perniciem ejus conspirarunt, nulla lege vetitum; neque
violata dici possunt, quidquid in speciem contra ipsas actum fuerit: si aliter re-
meri salus publica non potuit, ad quam omnia in civitate, & ante omnia leges
ipsa referuntur. Quod si leges semel latas nusquam interruptis obsequiis ser-
vari oportet, nullumque ob pretium necessitas ista remittitur; quid sibi volunt
comitia vestra, Quirites; quibus toties solam hanc ob causam coitis, ut prius
constituta, propter spem aliquam majoris utilitatis nova rogatione rebus præ-
sentibus accommodentur.

LXIII. Sin vero, temporibus Reipublicæ mutantibus, easdem perpetuo re-
tinere leges, non solum incommodum, sed etiam insanum est: cur ægre fertis,
non paucorum, aut improborum, aut saltem imperitorum hominum arbitratu,
sed consilio ac prudentia Senatus; neque levibus de causis, sed ne summa rerum
in discrimen veniat, unam aliquam legem, ne mutare quidem, aut infringere,
verum quod illa vetare videatur, id eo tempore statuque civitatis facere, quem,
si prævidere lex potuisset, ipsa haud dubie disertis verbis fuit acceptura.

LXIV. Adeo mentem magis, quam orationem, legum adspicere prudentium
est, verba enim infirma sunt, & quamlibet diligenter scripta lege, nec dubita-
tionibus omnibus occurrere, nec effugere calumnias possunt: unum in omni lege
certum perpetuo explanatumque est, nolle, in verborum suorum sinu periculum
Reip. & improbitati latebras esse. Hæc enim non scripta, sed nata nobiscum
lex est, quam non solum homines, verum etiam omne animantium genus natu-
ræ magistrâ tenet, extraordinaria pericula extraordinariis rationibus depelle-
re, neque segnia opponere remedia celeribus malis. Scipionum fratrum cla-
dibus amiseramus Hispanias; retinuit L. Marcius: non facturus, si leges & co-
mitia magistratum exspectare voluisset.

LXV. Eodem bello, quum Hannibal copias admovisset Urbi, & pavens mul-
titudine pluribus locis tumultuaretur; omnes qui dictaturam, consulatumve,
aut censuram gessissent, donec Pænus abscederet, cum imperio esse placuit. Qua-
liâ commemorare ex omni ætate plurima possem: nam ejusmodi exempla & in
nostra civitate, & in aliis omnibus exigente usu frequentata sunt. Si igitur,
quod talibus temporibus fieri solet debetque; à L. Opimio factum est; cur L. Opi-
mius, tamquam fædis facinoris auctor accusatur? cur invidia criminique cedit,
quod honori dari oportebat?

LXVI. In Thebana civitate aliquando longe principem virtute & moribus
Epaminondam fuisse accepimus. Is quum supra præstitutum legibus tempus con-
tinuata Prætura, res maximas patriæque utilissimas gessisset; quarum occasio
præteritura fuerat, si legitimo tempore imperium deposuisset; penam non depre-
catu, adscribi petiti decreto, Epaminondam à civibus morte multatum esse,
quod eos superatis apud Leuctra Spartanis, quorum conspectum in acie Bæocii,

Liv. 5. 59.
Liv. 4. 14.

Salus Publica
suprema lex.

Mens legum
spectanda.

Verba non
posunt oc-
currere omni-
bus calum-
niis.

Ad exempla
provocat.
Liv. 2. 5. 7.
Liv. 26. 10. 10.

Epaminonda
factum cum
Opimiano
confert.
Cora. epi
Epamin. 6. 4.

ante se imperatorem ferre nequivissent, coegerit Thebas ab interitu, Græciam in libertatem vindicare. Vos damnationi L. Opimii quem titulum præscribere iustiorum poteritis, quam, quod impiorum supplicii servata civitate, hæc omnia, vosque ipsos, quantumlibet invitos, atque repugnantes, salvos esse coegerit?

Rem narrat,
ea quæ pro
Opimio erant,
præcipue.

LXVII. Cives armati, duobus viris nobilissimis Aventinum infederant: non causa, non proposito, ne specie quidem eadem, qua olim nostri milites eundem collem occuparunt. vis illos & libido decem virorum conciverat; neque ut aliis injuriam facerent, sed ut à se suisque liberis arcerent, satagebant. utque animi civiles, sic etiam arma signaque Romana noscebantur. nunc homines seditiosi, bonis omnibus inimici, triumphata nuper arma & Transalpinum ornatum ostentabant, ut Urbs iterum à Gallis capi videretur. Capita factionis, quum in Senatum vocarentur, venire detestabant: quia quod per vim in iuriamque fecerant, non audebant jure defendere. In eo rerum articulo; quid aliud agere Consul, quam referre ad Senatum poterat? quid aliud Senatus, quam mandare Consuli tutelam civitatis?

Senatus esse
causam ait.
Cic. de Orat.
a. 32.

LXVIII. Nec ego jam L. Opimium defendo: totius Senatus ago causam. Senatus, si vera vultis, hoc iudicio reus est. per L. Opimii latus legum violatarum Senatus insimulatur. Atque earundem legum assertor & vindex, si diis placet, P. Decius est: quem ego idoneis eiusque multis testibus pecuniam contra leges cepisse cor. vincam.

Accusatorem
cum
Opimio.

LIX. Atque hic accusare L. Opimium audeo, quod in Caput C. Gracchi constituerit præmium. quid enim simile? tu pecuniam accipis, ut bonis civibus periculum crees; ille dedit, ut improbos tolleret. factum tuum infamia plenum, & avaritiæ fardibus inquinatum est: ille suas opes non anxius, publicas non profudit, sed impendit. Atque utinam fas esset, omnium malorum interitum quietem Urbis atque securitatem comparare. nullum in usum rectius æraria nostra aperirentur! Neque mihi magistratus ac triumphos Semproniosque ac Africanos ingesseris: conerant hæc: non excusant, amentiam hominum, qui neque honoribus, quos acciperunt à Republica; neque genere, quo procreati sunt, dignos se præstiterunt.

Fleceum &
Gracchos sua
culpa interfe-
ctos inquit.
Cic. de Orat.
a. 40.

LX. Nam quid ego de M. Flacco loquar, cuius arrogantiam contumaciamque nemo unquam probare potuit? de Gracchis tacere malim: quorum ego dilexi Tiberium, Cajum non odi: atque utinam egregius alias juvenis, saltem fraterno casu monitis ad seniora consilia se retulisset! Nam quod etiam adolescentes Flacci, aliorum aliquis numerus, armis aut suppliciis interit, habeat sane crimen, si in hostes & proditores patria nefas est animadvertere. Sed hoc videlicet, hoc ipsum est, quod jam dudum à perditis hominibus quaeritur. impunita scelera sua, atque etiam honorata esse cupiunt, eoque nuntiant, ut seditiosorum quidem civium etiam infelicia ausa vindictæ solatium habeant: bonis, si quiescant, à vi improborum; sin resisterint, à iudicii periculum proponatur.

Opimius ab-
solvitur.
Cic. de Orat.
a. 34. & pro
lex. cap. 67.
Liv. Epitom.
Cic. pro Pon-
te. cap. 4.

LXI. Quod quia vobis obscurum esse non potest, Quirites, per omnia quæ cordi curaque sunt, per & communia civitatis iura, & suos quemque liberos oro, ut euntes in suffragia non de L. Opimio quaeri hoc iudicio, sed de summa Reipublica, deque Urbis vestra securitate existimetis. Tibi vero Tribune denuncio, ut pravis actionibus turbare civitatem desinas: quod si rure perrexeris, quidquid de L. Opimio fiet, neque Senatus Reipublica,

utque Senatui Consul deerit. Missis in suffragia tribubus, qualem optaverant Pa-
tres eventus fuit; quum hortando docendoque populum, ut quisque gratia fa-
cundiaque apud singulos universolve pollebat, evicissent; ut contra suum ipse sta-
dium, plerisque suffragiis reum absolverit.

1. Ior. 3. a.
Suetonius
Neron. c. 11.
Strab. lib. 4.

LXXII. Interea in Galliis res ab Imperatoribus nostris constituta. Cn. Domi-
tius viam munivit, quæ ab auctore Domitia est appellata. Trophæum, rem inu-
sitatam antea Romanis moribus, ex saxo struxit, hostiumque spoliis exornavit.
Et ne uno tantum insolenti facto morbum impotentis animi proderet; elephan-
to per provinciam inductus est, militibus quasi triumphantem prosequutis. Q. Fa-
bius ipse quoque in loco pugnae trophæum ex lapide albo constituit: templaque duos,
Martii alterum, alterum Herculi, ædificavit. Notabilis in hoc Fabio morum varietas
& raro alias exemplo, post luxuriosam adolescentiam, ætate matura in melius pro-
fectus fuit: belloque ac pace insignis, egregiis laudibus, & *Allobrogici* cogno-
mento gentis Fabiæ veterem gloriam auxit, etiam opibus virtute amplificatis,
ut primus omnium argenti mille pondo possideret.

Cn. Domitii
ad in Gallia.

Fedion in
Vet. 11.

LXXIII. Ab hoc igitur & Cn. Domitio decedentibus quum provinciam P.
Manilius Consul accepisset; duo splendidi triumphi Romæ ex transalpina Gallia
spectati sunt. Prior Q. Fabius Maximus de Allobrogibus & Rege Arvernorum
Bituito triumphavit. Multa ut ex ditissimis gentibus transvecta spolia, signa mi-
litaria, currus, torques auri: multi insignes captivi ante currum ducti. Sed om-
nium in se avertit oculos ipse Bituitus, præstantia formæ habituque conspicuus;
quæ discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat, transduceretur.

Triumphus de
Gallia Q. Fa-
bi, & Cn. Do-
mitii.
lin. 3. 11.
Triumph. ca-
pitul.
Eutropius.

LXXIV. P. Manilius, C. Carbonem Consules L. Cæcilii Metellus, L. Au-
relius Cotta sequuntur. Annus solito quietior foris fuit; pacata recens Gallia, nec
ullo alibi memorabili bello. Tantum Segestanus his Consulibus in fidem venisse,
incertum quibus causis auctoribusve, reperio. Carnorum Segeste est, opportuno
contra vicinas gentes situ, ad confluentes multorum amnium navigabilium, quo-
rum nobilissimi Savus & Noarus, qui deinde in Istrum exeunt. Oppidum in plani-
tie jaceret, quam Alpes finiunt, ad gentem Japodum longo tractu pertinentes.

Urb. cond.
ann. 614.
Segestani Car-
ni veniant in
fidem.
Appian. llyst.
Plin. 3. 19. 8.
Strab. lib. 4.
idem l. 7.

LXXV. Sed in Urbe nondum satis res confederant, ferventibus judiciis. & so-
licitabar homines religio, quod in agro Romano repertus esset octo annorum an-
drogynus; sædum ac turpe prodigium. Repertum igitur ex haruspicum respon-
sis est, ut illo in altum demerso, virgines ter novenæ per Urbem euntes solemnem
carmen canerent. Procuratorum prodigiorum cura levati animi in iudicium C.
Carbonis se intenderunt; quem Consulatu abeuntem L. Crassus perculit unius &
viginti annorum adolescens. sed ab hoc exordio summam forensis eloquentiæ
gloriam consequutus.

C. Carbonis
iudicium.
Jul. Obseq.
Cic. de Orat.
2. 10.
Cic. de Orat.
3. 10.

LXXVI. Exstat ejus oratio, qua inimicum infectatus est, & nunc quoque non
minori cum admiratione legitur, quam tum audita est: quum pro tyrocinio ce-
pisset accusationem nobilissimi eloquentissimique hominis, qui modo Consul fuis-
set, & antea gratus plebi, L. Opimii defensione Patres quoque sibi conciliasset. *Id
ipsum non ex animi sententia, sed per simulationem factum, aliudque sub ea specie
quesitum* Crassus arguens, effecit, ut ne reditus quidem ad optimationem causam,
re apud ipsos opimates proderet. Aderat adolescentulo mirificus pudor, &
ætate favorem etiam commendatione probitatis adjuvabat.

Ejus accusa-
tor L. Crassus.
Auct. de cau-
sor. eloquen-
cap. 34.
Cicero.
Cic. de Orat.
2. 40.
Cic. de Legib.
3. 16.

Cic. pro Pont.
cap. 7.
Cic. de Orat.
1. 26.
Cic. de Offic.
2. 17.
Val. Max.
6. 5. 6.
L. Crassi pu-
dor, & iustitia.

C. Marii Tri-
bunatus:
Val. Maxim.
3. 7. 6.
Cic. 9. ar.
Cic. Brutus:
cap. 27.
Val. Max.
6. 9. 14.
Plutarch.
Mario cap. 14.
Cic. de Legib.
3. 17.
Plutarch.

Ejus certamen
cum Patribus.

Senatu cedente
legem per-
fecit.

Collegæ Fru-
mentariam
ferentis re-
lit.

LXXVII. Initio accusationis ita commotus est, ut Maximus, qui iudicium exercebat, quod fractum ac debilitatum metu videret, consilium dimiserit. Neque minorem à moribus animoque laudem, quam ab ingenii excellentia, eo iudicio meruit. Nam servum inimici qui serinium domini ad se detulerat, unde accusationem multis instruere argumentis posset, eum serinio sicut erat obsignato, vinctum hero remisit. Unde maiorem reo simul metum, simul verecundiam injectam esse crediderim; qui ab adolescentulo non magis causa, quam animo, consilioque, & dicendi arte vinceretur.

LXXVIII. Igitur damnationem timens, ne solum verteret, sumpto, ut existimatum est, cantharidum veneno, severitatem iudicium spontaneo exitu prævenit. Hic annus C. Marii Arpinatis nomen, cuiusque humile, nobilibus in Tribunatu actis extulit. Homo etiam in municipio suo exclusus ab honoribus, Romæ petiit: faventibusque Metellis, Tribunatum adeptus est. Erant jam tum in juvene spiritus, quales rebus gerendis postea emicuerunt. Igitur iudiciorum & campi perfidiam perosus, quam pluribus in Quæsturz Tribunatusque petitione repulsis, quam industria confideret, adversam senserat, ambitum coercere lege promulgata instituit.

LXXIX. In ea novum hoc & singulare fuit, quod pontes fieri iussit angustiores: ne quum ad suffragia transiretur, inspicere tabellæ, rogative aut appellari homines clanculum possent. Id quum ad minuendam principum potentiam pertinere; L. Cotta Consule hortante Patres, & legem impediri placuit, & ad reddendam incæpti rationem, C. Marium in Curiam accessit. Venit ille, non tamquam ignobilis & adolescens sollicito animo; sed imperiosius & minax: *Consulemque, nisi sententiam mutaret, in carcerem abduci iussurum* denunciavit.

LXXX. Consul nihil terribius, rogare Senatum incipit, Metellus cuius prima sententia fuerat, *Senatusconsulto parendum esse* censet. tum vero Consule dimisso, hunc prehendi per viatorem Marius jubet; neque prius abstitit; quum Metello cæteros Tribunos appellante, auxilio nemo esset, quam Senatu cedente legem perferret. Includus ab hoc facto apud multitudinem Marius esse: quæ oppressum ab se Carbonem, dimissum Opimium mirabatur ac dolebat.

LXXXI. Patrum nimirum artibus atque clientelis effectum, ut etiam in populi iudiciis nomen potestatis penes ipsam, vis ac robur penes optimates esset. Auctoritate, gratia, pecunia, plurimorum studia pervertere facile illis: nisi contra corruptionum fraudes consilio & audacia pugnaretur. In hoc, munere deum, obtigisse Tribunum unicum, qui & ipse non animo tantum, sed genere totus plebejus, satis & ad excogitanda salubria ingenii, & ad perficienda virtutis adferret, blanditiis incorruptus, contra metum imperterritus. Verumtamen haud diuturnam de se hanc opinionem esse passus est, mutavitque meliorem famam, quum collegæ frumentariam legem ferenti, ad extremum restitisset: ut jam neutrarum partium spectare gratiam, sed quod factum æquum, & usu salutare esset, intueri putaretur.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

Marcus Consul Stenios, gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa Numidarum Rex mortuus, regnum tribus filiis reliquit, Atherbali, Hiempsali, & Jugurtha fratris filio, quem adoptaverat. L. Caelius Metellus Dalmatas subegit. Jugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem ultum interemit: Atherbalem Regno expulsi, qui à Senatu restitutus est. L. Caelius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus, Censores, duos & triginta Senatu moverunt. Præterea motus Syria Regum continet.

Urb. cond.
ann. 635.
Prodigia.
Plin. a. 31.
Jul. Obseq.

I. **A** NNO ab Urbe condita sexcentesimo tricesimo quinto, quum M. Porcius Cato, Q. Marcius Rex Consulatum inivissent; tres Soles conspecti sunt. ob hoc, & examen apum in foro visum, lactisque pluviam, & quod terram cum mugitu tremuerat, libri Sibyllini aditi, & ex iis sacrificatum. Quum de provinciis Consularibus ageretur, Galliæ numquam satis quietæ, Africam comparari placuit: in qua novarum rerum initia morte Micipsæ Regis erumpebant. Is Masinissa patre genitus, Manstabale & Gulustæ *fratris filius* adoptivis, Regnum per multos annos solus possidebat: quietus ingenio, humanitatisque ac sapientiæ studiis deditus.

II. Quamquam autem more Numidarum ex multis mulieribus liberos, sed præcipue dignationis Atherbalem & Hiempsalem haberet, Jugurtham fratris Manstabalis, sed ex concubina filium adoptavit, & testamento pariter eum suis hæredem instituit. Sie enim optime se consulturum familiæ suæ existimabat, si virum acrem, & Numantino bello multas apud Romanos insignes amicitias nactum, quia per insidias tollere non erat ausus, beneficio sibi liberisque suis obstringeret. Haud multis ante mortem diebus, convocatos omnes, cognatis ac amicis adhibitis, gravi oratione admonuit, concordiam inter se colerent: id si fecissent, invictas eorum opes, sin vero, fluxas & ad interitum pronas fore. Veriorem fuisse vatem, quam feliciorum consiliarium, sequentia docuerunt.

III. Quamprimum enim iusta mortuo exsoluta fuerant, congressi in unum Reguli, ut de constituendis rebus deliberarent; illud discordiarum incendium excitaverunt, quo paucis deinde annis Masinissæ domus, Regnumque Numidicæ conflavit. Ambitioso ac perfido Jugurthæ animo stimulum admoverat importuna Hiempsalis ferocia, qui fratrum natu minimus, quum jam Jugurtha & Atherbal confediscent, ad latus Atherbalis cepit locum, ut Jugurtham medio, qui honestissimus apud Numidas est, depulsum, in postremam sedem detruderet: quia non solum, ut consortem regni, oderat; sed etiam, ut materno genere imparem, despiciebat.

IV. Adnitente tamen Atherbale fratre, & ætatis habendam esse rationem præ-

Agut de dividendo Regno.

Micipsa liberis hortatur ad concordiam.

sed illi marcedinebant.

ecipiente, vix in alteram partem concessit. Mox, ubi de negotiis discessi coeptum, & Jugurthâ forte dixerat, *quinquennii consulta & decreta omnia rescindi oportere, quod per ea tempora confectus annis Micipsa parum animo valisset: id vero magnopere sibi placere*, Hiempsal respondit; nam & Jugurtham proximum intra triennium adoptatum esse. Satis apparebat, non posse in tam discordibus animis sperari societatem Regni, qualem inter Masinix & totidem numero filios P. Scipio Africanus feliciter instituerat. igitur ad postremum eo deventum est, ut constitui certum diem placeret, quo imperium thesaurique dividerentur.

Q. Metellus
constantia in
filii morte.
Apul. 23. 105.
Vid. Maxim.
5. 10. 3.

V. Ex hac dissensione Regulorum, quia cura patribus injecta erat, ne in Africa bellum fieret, alteri Consulum provinciam Africam decreverunt. Neutri lata sortitio fuit. M. Cato, cui Africa obvenerat, quum in provinciam pervenisset;

fato ibi functus est. Q. Marcus Gamus sortitus, inter adornandam profectio- nem, domesticum grave vulnus accepit, amisso unico filio, summæ pietatis & magnæ spei juvene. Sed hanc familiæ calamitatem in augmentum laudis conver- tit, constanter atque fortiter casus acerbiter ferendo. nam protinus à rogo filii curiam petens, quia Senatus ea die legitimum tempus erat, quasi nihil triste pas- sus esset, Reipublicæ negotiis animo imperturbato vacavit.

Ejus bellum
cum Liguri-
bus Strenis.
Liv. Epitom.

VI. Neque mirari convenit, virum hoc animi robore præditum, etiam in provincia belloque strenue feliciterque res gestis, se quam labore majori, quam gloria; quanto plus illis gentibus ferociæ, quam nobilitatis erat. Cum Strenis præcipua dimicatio fuit, quæ Ligurum Inalpinarum natio est, fœda feritate, si- cut eo bello est cognitum. Quum enim à Romanis circumventi, timere libertati cœpissent; uxoris cum prole interfectis, ignibus in ædificia coniectis, perire maluerunt. ne ex iis quidem, qui capti ab Romanis fuerant, servari quisquam po- tuit: etiam pueris vario mortis genere in corpora sua servientibus.

Colonia de-
ducta tunc in
Galliam Nar-
bo Marcius.
Cic. pro Fon-
tejo c. 1.
Fompon. Me-
la 2. 5.
Eusebius.
Velleius 2. 14.
& 2. 8.
Triumph.
Capitol.

VII. Ea quum renunciata Senatui essent, quo, adversus tam intrastabile ho- minum genus, quod in Galliis partum fuerat, firmius contineretur; amicisque po- puli Romani gentibus propior spes, & ambiguis terror esset; novam deduci in ea loca coloniam placuit. Deducti sunt ex Senatufconsulto cives Romani. Inter Triumviros deducendæ colonię L. Crassus adolescens fuit: qui rogationem eam, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, ut se populo nonnihil vendicaret, etiam Senatus auctoritati derrahendo, acerrime dissuaserat. Colonia deducta est. Narbo Marcius à nomine Consulis appellatus.

VIII. Interea L. Cæcilius Metellus de Dalmatis triumphum, & Dalmatici cognomentum retulit: templumque Castoris de Manubiis struxit. Auctores habeo, neque causam ejus belli ullam; neque gesta memoratu digna fuisse. tantum improbitate Metelli, qui triumphandi cupiditate gentem quietam bello petere gestiret, Senatus decretum extortum. ex quo arma inferentem, quom benigne & in speciem pacis à Dalmatis exceptus esset, Salone hiberna tranquilla exegisse, posteaque Romam reversum, nulla majore re gesta triumphasse.

L. Metellus
uliraticus.
Cic. Brut. c. 43.
Cic. pro Cluent.
cap. 31.

IX. Neque me fugit, declinantibus sub ea tempora moribus, haud minus nonnumquam ambitioni, quam virtuti dari cœpisse: nondum tamen depuduerat, ut sine maxima contentione, cujus vestigium nulum ullum deprehendo, triumphus tam nulla, aut levi causa decerneretur. & in melioribus annalibus Dalmatas à L. Cæcilio Metello subactos invenio. Sed in Africa post mortem M. Catonis, tamquam remoto custode liberior Jugurtha, non amplius distulit, quin animo cupiditate imperii & accepta contumelia saucio morem gereret. donec in bellum erupit res, fratrumque alter ferro casus occubuit: alter, exactus Regno, Romam confugere coactus est.

Jugurtha fra-
tres bello pe-
tuit.

Liv. Epitom.

X. Eo quum venisset, L. Cæcilius Q. F. Metellus, Q. Mucius Scævula Consulles erant. quo anno Saturniæ androgynus annorum decem inventus. *Præneste* quoque *lacte pluvis* renunciatum; *hastamque Martis in Regia motam*; *Triverni terram septem jugerum in cavernam dedidisse*; fulmine quoque circa Urbem & in ipsa pleraque icta sunt. Urbe virginum cantu lustrata, res quietæ manserunt: externorumque Regum atque populorum negotiis transactus annus est; inter quæ Numidici motus magnitudinem ac periculo eminebant: quos licet paulo ante indigatas, operæ pretium est uberius exponere.

Urb. cond:
ann. 836.
Numidici
motus.
Jul. Obseq.

XI. Jugurtha fratrem Hiempsalem, cu bello aperto, seu insidiis captum (nam quod mireris in re non admodum antiqua, dissensus est) quum occidisset, vindicem fraternæ cædis & sui periculi Atherbalem armis petiit. Atherbal quamquam legatis missis, Senatus populi que Romani, cujus in fide atque clientela Regnum erat, opem consiliumque in hac fortuna sua expetisset, tamen quod, magna ad eum confluyente hominum multitudine, placere vires cœperant, pugnandi copiam nihil aliud querenti Jugurthæ facit. Imperitus adolescens ab exercitatisimo & acerrimo viro, qui sicut pauciores numero, ita bello meliores sub signis habebat, haud ægre victus, ex mala pugna protinus in provinciam, & exinde Romam proficiscitur.

Jugurtha
Hiempsalem
occidit: A-
therbalem ex-
pellit.
Liv. Epitom.
Salust. Jugurt.
cap. 12.
Florus l. 2.
Salust.

XII. Id ubi Jugurtha cognovit, haud magis prospero prælio latus, quod paucis diebus totius Numidiæ dominum effecerat: quam anxius cura, ne miserabilis fortuna Regis socii & amici Romana in se arma concitaret, propere legatos Romam cum multa pecunia mittit. Quod enim & potentiam populi Romani, & avaritiam nobilitatis perspectam atque cognitam haberet, nihil in viribus, plurimum in largitione spei ponens, auro quam ferro fortunam experiri malebat. Igitur dat negotium suis, ne *usquam muneribus parcant, sed ubi veteres amicos exploravissent, quemcunque possint, concilient: neque, dum causa sua defensores adquirant, quidquam nimium ad largiendum putent.*

Legatos cum
muneribus
mittit ad Se-
natum.
Oronius l. 15.
Salust. Flor.

XIII. Quod ubi strenue per aliquos dies, nec absque successu, à legatis factita- tum est, Senatus ipsis & Regulo datur. Atherbal quum ipso aspectu per squallo-

Atherbalis
Oratio in Se-
natu.

Claudian. de
bello 408.
Salust.

rem & lachrymās misericordiam multorum permovisset: convenientem his orationem habuit. *Venerabilis iste conspectus vester, Patres Conscripti, atque ipsa loci religio, magnopere me consolantur, ut in simillimo diis confesso non timeam, quæ homines precaturo sollicitudinem curamque iniecissent. Ut enim quisque alienæ opis maxime indiget, plerumque potitur ægrius: aversante tamquam contagio transieras miseras, qui rogatur; maxime ubi nullo ante officio devinctus, denegare sine rubore auxilium potest.*

Patris & avi
alliciat meci-
vo.
Salust.

XIV. Sed dii immortales, quorum vos imitatores esse decet, neque beneficia cuiusquam desiderant, & in maximis calamitatibus gaudent approbare benignitatis suæ potestatisque magnitudinem. Ne usui vobis esse possem, opum vestrarum firmitudo, & brevis regni mei tempus effecit. sed pater Micipsa, sed Masinissa avus, quum adhuc fide & opera sociorum fortuna imperii vestri egeret, quidquid à fortissimis viris, nominique Romano amicissimis postulari debuit, enixe præstiterunt. Idem propositum in me fratri, emque non exemplo magis majorum, quam consilio & institutione patris ita propagatum est, ut quemadmodum Regnum vitamque, ita vestram amicitiam servandam retinendamque esse semper existimavimus.

Jugurthæ im-
manitatem
accusat.

XV. Atque utinam per Jugurtham & fratri meo diuturnior vita usus, & mihi otium mansisset; nullam occasionem præterire passi essemus, quo fieri quidquam potuisset, quod ad cultum vestrum obsequiumque nostrum pertinere videretur. Sed ille fera & inhumana natura præditus, cujus beneficio liberorum in jus receptus est, ejus liberos plusquam hostili odio persequitur: alteram cum diris cruciatibus occidit, me nisi evasissem eadem passurum, hæcenus fuga servavi, postea quoque aut inopem sollicitamque ducturum vitam, aut acerbam subiunctorum mortem, nisi vestra mihi misericordia succurreret.

Jugurthæ le-
gationem Rec-
ponio.

XVI. Per igitur vestram istam potentiam atque gloriam, quas consulendo miserris præcipue auxistis, per avi mei memoriam, patrique Micipsæ nuper amicissimum vobis nomen, oro obtestorque, ut injurias meas meorumque vindicetis: ita perpetuo florentes, æmulam diis obtineatis magnitudinem, ut semper perfugio inique oppressis esse possitis omnibus, ipsi nullius auxilio egeatis. Adhæc legati Jugurthæ paucis responderunt: Hiempsalem in iussu ejus, ob servitium suam, ab Numidis interfectum: Atherbalem ultro bellum inferentem, bello repulsum esse, quod jure gentium liceat.

Disceptatio
inter Patres.

XVII. Numantino bello cognitam Jugurthæ virtutem ac fidem esse, neque ul- lum exendi ea, & mutandi, pretium petere igitur, eundem adhuc putarent Pa- tres Conscripti, neque plus verbis inimici, quam factis suis crederent. His ultro citroque dictis, quum Curia egressi utrique essent, longa in Senatu disceptatio tenuit. magna pars Senatus palam Jugurthæ erat, & ad eandem causam propin- quos amicosque gratia pertrahebat: aliis nec contemnenda auctoritate, acriter re- pugnantibus, qui de vindicanda Hiempsalis nece, reducendo Atherbale, deque pa- na Jugurthæ levetas sententias dicebant.

Scævi oratio
contra Jugur-
tham.
Cic. Brut. o
cap. 29.

XVIII. Præ cæteris M. Aimilius Scævus, qui jam tum plurimum in Senatu facundia & auctoritate poterat, Longam nobis, inquit, & ambiguum disceptatio- nem non tam difficultas causa, Jugurthæque facinus, sed nostra vitia faciunt, Pa- tres Conscripti. Scelus per se atrox, in nos contumeliosum, socio & amico nostro Re- ge altero pulso, altero etiam occiso, esse non dubitatur: quod neque sine culpa nostra de-

fendi, nec sine turpitudine dissimulari possit: & adhuc consultamus, idne vindicari oporteat? Censeamus ergo jure casos, qui non prævenerint inimicum: introducamus hanc in sociorum animos opinionem, ut maximis sceleribus potentissimos in hoc consilio defensores paratos esse putent: nihil amplius in sua probitate, nihil in fide nostra existiment repositum, audacia domi, apud nos pecunia confici omnia posse!

XIX. Qua deinde piacula hujus imperii dedecora satis eluents: aut quis adeo tanto humanior nostram ultra appetendam amicitiam putabit, si conversis nunc vicibus pro pristina nostra iustitia & aequitate hunc invaluisse morem crediderint, ut injurias sociorum non jam per oblivionem aut alia negotia, sed quod omnium est seditissimum, prudentes scientesque ob mercedem negligamus? Annon venit in mentem aliquando cogitare, quibus artibus ad hanc potentiam & gloriam, res Romana ex parva & tenui adoleverit? aliudne à majoribus acceperimus, quam quum propter virtutem illorum, multi ad societatem nostram accesserint, propter fidem & hos māsisse in sadere, & alios ultro ut reciperentur ambisset

Sociorum neglectum dedecus exaggetat.

XX. Quos igitur ea ratio nobis adiunxit, quod infide nostra dubia sua fortuna firmum crediderāt præsidium fore; annon eos inde deduces cognitus error, si semel in hanc opinionem venerint, alium nunc Senatū, alium populum Romanum esse, quam quorum illi mores tanti fieri oportere iudicassent. Dicant nunc qui muneribus aut gratia expugnati, contra fas & fidem, contraque dignitatem populi Romani, patriciale facinus inopportuni mortales defendunt, quid responsuri sint majoribus suis, si qua possint ab iis rationem novi corruptæque moris repetere? quid poteris? quibus nescio an potentiam eandem, famam certe in nime relicti sunt qualem ipsi à parentibus acceperunt.

Adversus munera & gratiam detrahit.

XXI. Multa deinde de Masinissa, multa de Micipsa loquutus, acerrime Jugurtham oppugnavit. Neque iis, quos accusabat, melior ille: sed occultior erat: alioquin ex paterna inopia pecuniarum avidus, quia Regis largitionem notam vulgo infamemque esse senserat: non amore virtutis, aut sanctitate morum, quanquam egregius simulandi eam artifex, sed invidiarum metu se cohibebat. His nequidquam resistentibus, quum numero vincerent, qui vero vincebantur: Senatus consultum fit, uti decem legati crearentur, qui Regnum, quod Micipsa obtinuerat, inter Jugurtham & Atherbalem dividerent.

Regnum dividitur. Salust. Jugurth. c. 1. Auct. de Vir. illust. cap. 76. Cic. pro Murena cap. 17. Salust.

XXII. Qui ubi venerunt, iisdem artibus aggressus Jugurtham; pleramque partem magnitudine largitionum promissorumque suam fecit. inter quos & L. Opi-
mius fuit, C. Gracchi interfectior & tum legationis princeps. Dividitur ex voluntate & usu Jugurthæ Numidia: ipse partem Mauritaniam finitimam occupat, agro virisque potiorem: alteram, haudquaquam opibus parem, tamen quia portuosior, ædificisque pulchrioribus erat, Atherbali impuraverunt. Ita compositis utrumque rebus, & auctoritate Senatus Atherbale restituito, species, sed infida, quietis per aliquod tempus renuit: mox reversus ad ingenium Jugurtham, non ante desistit, quam æmulum, sequi perderet, ut suo unumquodque loco narrabitur.

Jugurthæ melior portio datus. Florus l. 2. Salust. Scrab. lib. 17. Liv. epitom. Salust. Jugurth. cap. 20.

XXIII. Non pratermiserim geminam hoc anno C. Marti repulsam in petitione Ædilitatis, unde & animus viri, & fortuna plenius cognoscatur. Candidatum comitiis Ædiliū professus, quum frustra senecti animadvertisset, repente plebejam jam Ædilitatem petere instituit. hie quoque repulsus, eadem die, quod antea

C. Marti duplex repulsam uno die. Plurarch. Mor. cap. 5.

C. Marius de ambitu postulat.

Val. Max.
6. 9. 49.
Cic. pro Plan.
ciccap. 21.

Q. Marcii triumphus de Stœnis.
Cic. pro Mar.
mora.
Ænea Tab.
Genua.
Urb. cond.
ann. 617.
C. Marius de ambitu postulat.
Cic. pro Mæsen. cap. 17.
Plutarch.
Mario cap. 6.

Vix evadit ambustus.
Val. Maxim.
Plutarch.
Cato apud Agel. 1. 13.
Plutarch.
Cic. de Offic.
3. 24.
Salust. Jugurt.
63. 4.
Auct. de Vir.
Ilust. cap. 74.
Plin. 8. 17.
Auct. de Vir.
Ilust.
Liv. Epitom.

C. Marii spiritus.

Urb. Cond.
ann. 638.
Prætor à Consule coercetur.
M. Metelli Cn. Domitii Censura.
Val. Maxim.
2. 9. 9.
Cic. pro Cluent. c. 43.
Plutarch.
Salust. Jugurt.
25. 20.
Plutarch.
de Fort. Ro.
cap. 6.

Q. Metelli Macedonici felicitas.

ciderat nemini, duplicem campi notam passus est. Cuiusvis alterius spem alacritatemque tam gravis ignominia fregisset: C. Marius hoc magis excitavit intenditque animum, ut honores, quos nec omittere per ambitionem, nec obtinere per gratiam poterat, labore & virtute extorqueret.

XXIV. Fine anni Q. Marcii Q. F. Q. N. Rex Procos. de Liguribus Stœnis triumphavit, III. Non. Decemb. Idibus scinde, quia in Liguribus semina bellorum omnia solite extinguenda videbantur, Q. & M. Minucii Rufi, quum in re præsentis fuissent, inter Genuates & Veituros, qui de finibus dissidebant, Romæ sententiam ex Senatufconsulto dixerunt. Anno sequenti C. Licinius Geta, collega Q. Fabio Maximo Eburno, qui contra opinionem plurimorum in petitione M. Scaurum superaverat, Consulatum gessit. nulla re memorabili ad famam posteritatis insignem, nisi quod ejus anni Prætoria comitia iudicium ambitus pepererunt, C. Mario reo, qui quum vix & ægre postremo loco renunciatus esset; haud minus negotiis in retinenda salute habuit; quam in obtinendo magistratu habuerat.

XXV. Suspicionem haud vanam conspectus intra Septa Cassii Sabaconis servus, permixtusque suffragia ferentibus fecerat, magnam inter dominum ejus Mariumque necessitudinem non ignorantibus. Et acrior invidia coarctabatur, quasi non veteres modo leges, sed & se quoque nuper latas primus infregisset. Ita per aliquot dies periculose iactatus, & propemodum damnationis certus, postremo pari uterque sententiarum numero, vix ambustus evasit. In eo iudicio, testis in eum citatus C. Herennius, excepit, *patronis testimonii dicendi adversus clientes remissam moribus esse necessitatem, porro C. Marium jusque parentes semper in Herenniorum clientela fuisse: quum ea exculatio à iudicibus acciperetur; Marius ipse reclamavit magistratu capto jus patronum tolli testificatus.*

XXVI. Unde cognoscere spiritus viri licet, etiam salubris tum humilitatis ita pertæsi, ut productum ab acculatoribus, à se irritatum testem audiri mallet, quam se clientem cujusquam confiteri. quum præsertim ne vera quidem ratione uteretur. nec enim quilibet magistratus, sed curulis tantum clientela liberat. M. Æmilius Scaurus, M. Cæcilius Metellus Consules sequuntur. quo anno C. Marius Præturam gessit cum mediocri laude, & sequentium temporum honoribus fere oblitteratam. Collegam ejus in Prætura P. Decium, quod se transeunte sederet, assurgere Consul Scaurus iussit, eiq; vestem scidit, sellâ concidit, *ne quis ad eum in ius iret*, edixit.

XXVII. Eadem gravitate sumptuariam legem tulit, eadem, aliam de libertinorum suffragiis. Neque minori severitate censuram L. Cæcilius Metellus Dalmaticus, Cn. Domitius Ahenobarbus exercuerunt, duobus & triginta Senatu moris: quo in numero & Licinius Geta prioris anni Consul fuit; ipse post aliquot annos Censoriam potestatem adeptus. Nota Cassii Sabaconis ad C. Marii Prætoris infamiam pertinuit. iudicio Mariano interrogatus à iudicibus, *ecquid servus ejus in Septis egisset: sitienti sibi frigidam attulisse, deinde poculo recepto statim digressum respondit.* Censores sive fallâ respondisset, ob mendacium: sive vera, ob intemperantiam, dignum animadversione sua factum habuerunt.

XXVIII. Senatu deinde recensito principem legentem M. Æmilium Scaurum Consul: quia Consul aliter patet Q. Metellus Macedonicus, qui superioribus Iustri legi consueverat, fato erat functus. Raram hujus Metelli felicitatem multi scriptores concelebrant, *cujus post longam viresplendide peractam, decessu pro Rostris*

quatuor filii sustulerint, unus Consularis & Triumphalis, & Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus Prætorius, candidatus Consulatus, quem mox adsequutus est. Aderant & generi, (tres enim filias, & ex omnibus nepotes reliquerat) quorum duo paulo post Consules & ipsi facti. Iidem Censores artem ludicram ex Urbe removerunt, præter tibicinem cum cantore, & ludum talorum. Agri quoque publici, de quo tam acriter certatum fuerat, vestigialia fruenda locaverunt.

XXIX. Jam in Urbe satis omnia pacata erant; Regna sociorum motibus confectis quæiebantur; quum non modo inter æmulos Reges, sed etiam in earumdem Regiarum penetralibus, bella ex bellis, scelera ex sceleribus gignerentur. Syrix partem potissimum victo Demetrio Alexander obtinebat, pars filio Demetrii Grypo adhæserat, & adversus robustiorem & avidum ægre defendebatur, quum utrique ex præfenti statu commutatio fortunæ nata est.

XXX. Nam Alexander successu elatus, Ptolemæum Ægypti Regem in fastigium suum debebat, superbia abalienavit; eundem conciliavit sibi Grypus, pro rerum præsentium modulo humilis, & potentiori blandus, & ne deforme obsequium esset, necessitudine sanguinis opportune tegebatur; quod filia Ptolemæi Grypus erat editus. Ex eo tempore Rex Ægyptius nihil non meditari ac facere, quod ad destruendas Alexandri opes, augendumque Grypum pertineret, quumque sciret magni eam rem ad omnia momenti fore, cum ingentibus auxiliis filiam Tryphenam Grypo nupturam mittit; ut omnes intelligerent, non solum amicitia Ptolemæi, sed etiam adfinitate hunc validum esse.

XXXI. Nec id consilium sperato exitu caruit, Syris alioquin haud tenacissimæ fidei populo, postquam instructum Ægypti viribus Grypum viderunt, non gravatim ab Alexandro deficientibus. Ille tamen imperterritus, eductis impigre copiis, Laodiceam oppugnat; ut priusquam à Grypo venire auxilia possent recuperaret; simul defectoribus Antipatro, Clonioque & Æropo, nam urbem hi abalienaverant, in potestatem redactis, majorum motuum materiem præcideret, quum in oppugnanda Urbe singularem animi magnitudinem adhibuisset; non minorem in capta ostendisse dicitur. quippe veniam delicti omnibus dedit: natura mitis ac placidis, & in congressu ac sermonibus comis, eoque multitudini percharus: nisi quod inclinante fortuna apud leves animos omnia præfenti utilitati postponuntur.

XXXII. Igitur quum aliquanto post collatis cum Grypo signis, magna pugna victus esset, statim de fuga in Græciam cogitare cœpit, quod in bellis simul infidoque populo salutem suam credere non audebat. Hæc agitante, quum nihil magnopere aliud propositum esset, quam quomodo plurimum pecuniarum deportare secum posset; compilatis Regiis thesauris, etiam deorum donariis adjecit manus. In templo Jovis Antiocheni, quam in urbem ex adversa pugna se receperat, signum erat Victoræ ex auro solidum. id per causam stipendiorum quæ militibus aliunde persolvere nequiret, tolli iussit; Victoriam sibi ab Jove commo-
dari dicentans.

XXXIII. Stabat & ipse Jupiter aureus, magnitudine cubitorum quindecim; & hinc quoque, ut sit, majore vulgi cultu celebratus. quare metuens, ne Græci milites religione detererentur, cum externis quibusdam (Judæos fuisse verosimile

Velleius. 3. 19.
Plutarch.
Flin. 7. 44.
Velleius.
Cic. de Fin.
3. 27.
Auct. de Vite
illust. c. 99.
Velleius.
Val. Maxim.
7. 1. 1.
Plutarch.
Cassiod.
Chron. Ma-
rian. Scot.
Regnorum
sociorum ca-
lamitates.
Ænea Tab.
apud Fig.
Epitom. Liv.
Alexander
Syrix Rex
Ptolemæum
offendit.
Justin. 36. 2.

Ejus virtutes.
Diodorus.
apud Velleius.

Sacerlegia.
Ioseph. 13. 17.
Diodor.
Justin.

periculum in
sacerlegio.
Arnob. lib. 6.

Clemens Alexand. in ad- gen- til. est, quorum princeps Alexandro socius & amicus erat, contemptu & odio peregrinorum sacrorum omnium præ ceteris ad sacrilegii ministerium idoneos) silentio noctis amovere simulacrum aggressus est.

XXXIV. Sed re patefacta, in conatu depræhensus, concursu multitudinis fere cum omni exercitu internecione cæsus esset. Elapsus tamen cum modica manu, contendit Seleuciam; quo jam fama eorum, quæ erant Antiochiz gesta, prævenerat. Igitur exclusus à Seleucensibus, Possidium petit: nusquam à maritima ora recedens. Sed infelix misero fuga fuit: non hominibus modo, verum etiam, ut eredicum est, diis adversantibus. Plane quasi Jove injurias persequente, magna vi tempestatis oppressus, deinde à suis desertus; dum in locis solitariis occursum hominum vitabundus oberrat, à latronibus capitur: agnitusque, & ad Grypum perductus, interficitur.

XXXV. Hæc mihi verior narratio visis quamquam alii auctores sunt, cædido malæ pugnae mortem sibi veneno conscivisse. Defunctus ingenti periculo Grypus videbatur, quod armulo sublato, solus universa Syria sine motu potiretur; quem inter blandientis fortunæ delicias, longe præsentius, unde non timebatur, oblatum periculum est. Mater Regis Cleopatra, mulier omnes adfectus cupiditati dominationis posthabere solita, ubi victoria excitatum adolescentem, non jam nomine tantum, sed etiam animo Regio, capessere Rempublicam videt; venenatum poculum ab exercitatione siccanti offert.

XXXVI. Ille, quamquam prodita res à conscio fuerat, ignorantiam simulans, quasi honoris causa, bibere illam priorem jubet. Reculante muliere, quem hoc ipsum pro manifesto sceleris argumento accepisset; acrius instat: pernegante illa, postremo producit indicem, &, *hic me*, inquit, *oblatam à te potionem accipere vetat. nihil malim, quam innocentem te reperiri. neque ambagibus opus. unica eademque æquissima defensio est; si, quod obtulisti bibas. quod ego citra periculum sumpturus eram, etiam tibi non oberis. sin vero non innocentius poculo quam arcu miteris; recusare non potes, quo minus, quod filio miscuisti, mater haurias.*

XXXVII. Ita factum vindictæ instrumentum est, quod facinoris esse debue- rat; extinctæque Regina, *Philometoris* agnomen filio, apud decias ingenti populum dedit. Post hæc per aliquot, octo termè annos quæta Syria fuit: donec matre Regis & patruo genitus Antiochus solita illi familiæ certamina instauraret. Eisdem temporibus Mithridates, qui Magni cognomen factorum & imperii amplitudine meruit, post necem patris peridosi turores nactus, eorumque vitandis insidiis prudentiam ac virtutem coactus intendere, major atque melior evasit, quam si à benevolentissimis fuisset educatus.

XXXVIII. Quamquam enim honestæ blanditiæ, & tempestiva hortamenta plurimum apud egregios valent; potentiores tamen stimuli à periculis & metu adhibentur. Puerum adhuc, nam patrem natus annos undecim amiserat; equo ferro impositum exerceri jaculando eoegerunt: ita effectum, ut quamlibet feroces equos viribus & peritia domaret. Veneno aggressi sunt collere: adegerunt non ad sumenda tantum, sed etiam excogitanda remedia, quibus firmatus, tum quoque, quum mori veneno vellet, non potuit. quæ adhuc ipsius nomine memoriae celebrantur.

Fuga, & exitus.
Iosephus.
Diodot.
Justin.
Diodot.
Justin.
Diodotus.
Justin.

Grypus venenatum poculum offert mater.
Porphyz. in Eusebian. scalig.
Justin.

Ille bibere priorem jubet.

Applan. Syriac.

Mithridatis pueritia.
Porphyz. Paul. facias.

Tutorum insidiis perita Strab. lib. 10.
Justin.
Flin. 23. s. 24.
L. Senecus cap. 62.
Flin. 25. a. 2.
Justin.

XXXIX. Ferro mandare scelus instituerunt : necessitatem impoluerunt adolefcentulo non urbana tantum , sed etiam rustica tecta vitandi . vagatus per sylvas & montes sæpe mutabat eubilia , ignaris omnibus ubi pernoctaret . quibus laboribus non modo admirabile corporis animique robur comparavit , quod ne senem quidem reliquit ; sed etiam plurimarum linguarum cognitionem , rem minime inutilem imperanti , adeptus est . ut ad hæc tempora solus mortalium repertus sit , qui linguas supra viginti callens , annis LVI . quibus regnavit , subiectarum gentium legatos omnes , nullo adhibito interprete audiverit .

Ad corporis animique robur proficit .
Appian .
Mithrid .
Plin .
Val . Maxim .
l . 7 .
Plin . Iustin .

XL. Magnitudinem huius Regis cometarum apparitionibus prædictam fuisse ajunt : qui per dies septuaginta & quo natus est anno , & quo imperare cepit , cum ingenti luce deflagravit . Solis fulgore ab his victum narrat : quum cæli partem adeo magnam tegerent , ut donec toti orirentur aut occiderent , spatio quatuor horarum indigerent . Ingentis ejusdemque diuturnæ prælagium fuisse , postquam utrumque evenit , creditum . Minime ab instituto alienum roor , & hæc , & aliorum populorum res , quales ea tempestate fuerunt , attingere . quia enim opes Romanæ jam eo magnitudinis creverant , ut omnia ferme Regna nationesque cognitæ bello aut fœderibus amplecterentur ; ad externa nonnumquam defleendum est : ut animadverto , quæ quoque tempore Regna civitateque , & sub quolibet fuerint ; non solum nexus eventuum , sed etiam causarum series , quibus excitatum adjutumque hoc imperium pleraque alia absorbit , deprehendatur .

Cometæ maximæ .

XLI. Igitur tali Syriaci Ponticique Regnorum statu , Cappadociam Ariarathes , Bithyniam Nicomedes obtinebat , quieti eo tempore , aut nullo insigni ad nostram cognitionem motu . Parthorum opes maximis deinde bellis cognitæ , nihil tum ad Romanum pertinere putabantur . In Africa suspecta magis inter Reges omnia , quam mota erant : nondum audente Jugurtha , Senatus auctoritate recens restitutum fratrem aperta vi laceffere . Sed Ægyptum mors Ptolemæi , qui *Physcon* appellatus est , novis tumultibus aperuerat : filiis duobus ex Cleopatra relictis : quorum uterque more gentili Ptolemæus quum vocaretur , eognominibus *Soteris* & *Alexandri* distinguebantur .

Regnorum eo tempore status .

Ptolem . de Canon .
Iust . 99 .
Porphyr . in Euseb . & alib .
Iust .
Pausanias , lib . 3 .

XLII. Imperium uxoris esse , & filiorum alterius , quem mater eligisset , moriens Ptolemæus jusserat . ea res jam tum ab initio turbas in Regia , & paulo post crudelia fratrum adversus matrem & inter se bella concivit . Ipsa vivo adhuc marito , ne Soterem Regem appellaret , obstitit : perfeceratque , ut à patre in Cyprum ablegaretur : minoris filii studiola , quem imperii sui patientiorem fore sperabat . Igitur alter nedum ut Regnum daret , uxorem , eandemque sororem suam , eripuit ; compulsiq; minore natu Selenen ducere , dimissa cujus amore flagrabat , Cleopatra : quæ mox Antiocho Cyziceno nupta , eognatum quoque Syriæ Regnum magnis calamitatibus involvit .

Turbæ in Ægypto .

Iustin .
Pausanias .
Iustin .
Pausanias .
Porphyr .

XLIII. In Rege tamen Ægypti constituendo , plus voluntas populi , quam inclinatio matris potuit . quæ quum Alexandrum frustra commendasset , postremo majorem filium Regem dixit ; Alexandrum Cypro præfecit , ut opulentæ insule vires per illum retinens , Regi formidolosior esset . Brevi tamen major Ptolemæus obsequiis suis studia benevolentiamque matris promeruit : si quibus artibus parata erant , tueri voluisset . Tam varia rerum utique facies , tamen in summa fere ad incrementum Romanæ potentie spectabat : quæ opportunitate tem-

In Rege constituendo voluntas populi valet .

porum usa, cuncta quæ modo memoravimus Regna, excepto Parthico, in ditionem potestatemque redegit.

Auctoris in hoc opere consilium mutatum.

XLIV. Sed ego quidem hæcenus, ut licuit, historiæ Livianæ detrimenta, quamquam eloquentia copiaque longe impari, conquistis undique supplementis, ita refarcire studui: ut nullum posterioris ætatis vestigium notaretur. gratiora studiosis rerum Romanarum, quæ componebam, fore arbitrat, si sub qualicumque colore magni nominis, & tamquam antiquis temporibus scripta legerentur. Illud autem propositum diutius retinere difficultas tradendarum rerum vetat. nam penuria scriptorum plurima ignorare, de plerisque dubitare cogor, quæ quum viveret Livius, recentis adhuc memoriæ, publicisque ac privatis monumentis plurimis & certissimis compertissima fuerunt.

Mutandi ratio.

XLV. Quis enim ferat, quando ad M. Scauri Consulatum, seriem annalium sequenti, pervenimus, de hujus clarissimis eo tempore gestis, pauca & incerta sub ejus præscriptione Liviani nominis confarcinare satagentem; quum ut cætera tam multa silentio præteream, tres fuisse libros sciamus, quos ipse Scaurus de vita sua ad Fusidium scripserat: qui etiam post Livium adhuc in manibus hominum versarentur? Igitur persona, quam sustinere nequeo, deposita; neque meam ætatem ultra, neque Joannis Freinsheimii nomen dissimulabo: sed Deo bene juvante, quidquid Livianis annalibus tractatum perit, Epitomarum vestigia legens, ita pertextere conabor, ut opinioni CHRISTINÆ Reginæ, quæ mihi titulum Historiographi sui non rogata, sed tanquam merito, tribuit; si non facundia, diligentia certe & fide respondeam.

Cic. Brut. cap. 39. Plin. l. 13. c. 2. Val. Max. 4. 9. 2.

CHRISTINÆ majestatis & judicio ad diligentiam incitatur.

XLVI. Quod ut pro virili contendam adsequi, moveor quidem majestate florentissimum imperium regentis, imo facientis: sed plus adhuc judicium illius, ut doctissimæ Principis, & hæc lecturæ, revereor. Quæ utraque licet clarissima ubique fama orbi innouerunt; mihi lubentius credo: qui studiis ejus supra triennium quotidianum administer aderam, quo tempore (quamquam gravissimo bello implicata, nihil negotiis detraheret) incredibili ardore & felicitate ingenii eruditionem rapuit, Latinosque & Græcos scriptores celebriores, qui nostram ad ætatem pervenire potuerunt, plerosque omnes evoluit.

Ejus in Historia scribenda propositum.

XLVII. Cæterum, tamquam in principio operis, testificari licebit, eo me animo ad historiam scribendam accedere, ut nemini legisse eam aliquando fraudi noxæque, sed utilitati potius atque emolumento fore confidam. Temporum enim eorum scriptores omnes, cæteris fortasse rebus quolibet antiquorum inferior, una illa, sed eadem sane maximi momenti re superaturum esse ominor, quod Christianæ philosophiæ præceptis institutis inhærentisque, nullas illorum more, sub blandæ eloquentiæ involucri, exitiosas moribus insidias struam.

Non laudare vituperanda. Plutarch. de fid. et O. l. 1. c. 19.

XLVIII. Mihi enim, Romanam historiam varie sparsam, atque sæpe in minutissimas particulas dissectam redintegranti, quum Hippolyti & Osiridis fabulæ obversentur animo, similitudinem Osiridis prætulerim. *cujus quum lacerata & disjecta membra colligerentur, pudendas partes nusquam comparuisse* memorant. Eadem mihi opera sedulo dabitur, ne quid superstitione spurcum, aut adulatione sordidum, aut qualibet vitiorum labe pudendum, etiam si ut ab aliis dicta factave referri necessum erit, me auctore quisquam amet probetve.

Quod id esse perniciosum intelligat.

XLIX. Quum enim historiæ cognitione, quanto unum quodque ingenium gene-

generosius est, tanto vehementius adficiatur, fieri potest, soletque, ut benevolis magis quam cautis lectoribus hic obrepit error, ut iudicium scriptoris sequantur, priusquam ipsi de scriptore iudicaverint; appetendaque aut evitanda singula arbitrentur, prout ab illo laudata aut reprehensa esse compererunt. Quem errorem saepe magnis suppliciis laceratur humanum genus. quum enim plerique scriptores historiarum ambitiosa & violenta modestiae rectoque multum anteponant, eaque mirificis praeconiis efferrant, ad quae alioquin humanum ingenium, si potentiam adjicias, nimis proclive est; quid miramur si ea facta cum mercede sunt, quae poena quoque gravissima praedicta, vix & aegre omitterentur?

L. Atqui non potior alius Historiae fructus erat, quam ut propositis bonis malisque exemplis, homines naturam utrorumque casusque, & praemia intendo, non solum à confessis vitiis, sed etiam à falsis virtutibus abducerentur. Fieri enim non potest, quin qui variarum gentium gesta casusque prudenter recogitans, ea quae saepe à magnis Regibus populisque committuntur, quam inania & incerta sint, deprehendant, quamque falso & perniciose bona oppelluntur. Id quoque consideratum dignum, & adversus vanam gloriae cupiditatem efficax est; non opera tantum, modo hominum, sed ipsam eorum memoriam plerumque & cito intercideret, & in ipsa Historia frequentes de Historiarum interitu querelas esse.

LI. Quae omnia qui plane pleneque perspexerint, abesse non poterit, quin quocumque inter homines in loco sint, quidquid agant, Rectorem omnium DEUM cogitent, nihil sibi vel ad laudem magnificum, vel ad felicitatem utile sciant, nisi ad officium, obsequiumque DEI referatur. Sed ego quidem haec, ne spero, non alieno loco, nec frustra interfatus, ad institutum revertor. M. Aemilium M. F. M. N. Scaurum, in Consulatu de Gallis Karnis, triumphasse, Capitolina Marmora, quorum haud levis auctoritas est, testatum faciunt. neque de rebus eo bello gestis quidquam praeterea invenio; nisi quod Ligurum ignobilem nationem Gantiscos domuisse dicitur; hoc enim credibilis, quam quod, per errorem puto, exaratum est, *Ligures & Gantiscos*, tamquam diversum genus, domuisse.

LII. Fuisse sicut fama obscuram, sic etiam rebus gerendis haud difficilem expeditionem opinari licet, quia tempus ei superfuit, à Placentia Parmam usque fossas navigabiles ducendi, exsiccandis paludibus quae juxta Placentiam Pado incidens Trebia aliisque supra eum amnes, incommodas, praesertim cum exercitu transeuntibus efficiebant. quae res etiam Hannibalem olim, magna cum vexatione copiarum iis locis iter facientem, praeter jumenta & milites amissos, altius oculi damno mulctaverat.

LIII. Praetermissa haecenus illa cura non tam Imperatorum ignavia fuerat; quam quia munimentum Italiae adversus Gallos in difficultate viarum putabatur: quam autem prosperis trans Alpes rebus, quam appareret duces exercitusque Romanos saepe ea transituros esse, diligentia Scauri via opportune permunita est. Vir enim impiger, & magna per omnem vitam gravitate, militarem optime laboribus contineri sciebat: tam largiter voto potitus, ut ipse disciplinam exercitus sui, certe admiratione dignam, praedicans, memoriae prodiderit; *pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metastis*,

Non solum à
confessis vitiis
sed etiam
à falsis virtutibus
homines
abducere.

Historiae con-
tinuatio.

Auct. de Vir.
illust. cap. 72.
Figli. in An-
nal.
Strab lib. 4.
Livius a. 2.

M. Scaurus ad
Placentiam
& Parmam
vias munit.

Disciplina
militaris ex-
emplum.
Salust. lugur.
15. r.
Cic. pro Mu-
rona cap. 17.
Frontin. Stra-
tagem. 4. 3. 11.

Urb. cond.
80. 619.
Prodigia.
Plin. 2. 29.
1 fin. 2. 36.
Orosius. 5. 15.
Jul. Obseq.
Orosius.
Plutarch.
quest. Rom.
cap. 81.
Orosius.
Jul. Obseq.
Plutarch.
Orosius.
Plutarch.
Julius Obseq.
Plutarch.
Jul. Obseq.
Helvia virgo
fulmine per-
cussa.

Matius Lusi-
tanos pacat.
Plin. 2. 54.
Velleius. 2. 81.
Plutarch.
Mazro. cap. 7.
Appian.
Hispan.
Salust. lugur.
cap. 63.

Macedonia
descriptio.
Liv. 45. 29.
Pausanias.
lib. 6.
Eustathius in
Homer. Iliad.
2. 444.
Ptolem.
3. tab. 1. b. 7.

postero die, abeunte exercitu, intallis fructibus relictam.

LIV. M^o Acilio Balbo, C. Porcio Catone Consulibus, infamis servitia pro-
digiorum annus fuit. Nam & circa Solem orbis apparuit: & lacte & sanguine
pluvis in monumenta relatum est. Sed præ cæteris fœdum ac terribile videbatur,
quod equitis Romani L. Helvii filia virgo, quum à ludis Romanis in Apuliam
cum patre reverteretur, fulmine icta est: non magis morte puella miserabili,
quam minarum plenis, quæ circa evenerant. Oborta tempestate quum exani-
matam metu pater vidisset, quo citius propioribus tectis succederent, relictis
vehiculis descendit equum; ipsamque, icidem equo impositam, in medium
agmen accepit.

LV. Ibi fulmine sic percussa est Helvia, ut equus fræno cingulisque & orna-
mentis omnibus nudatus, exanimis procumberet; procul inde puella jaceret;
partibus quas tegi pudor jubet, ita reiectis, tanquam dedita opera reducta ve-
stimenta fuissent. pectoris etiam ac pedum dissoluta vincula; annulique & capitis
redimiculum & monilia hinc inde dispersa sunt: illæso cætera corpore, nisi quod
lingua exserta cernebatur. Consulti aruspices ingentem infamiam Vestalibus &
Equestri ordini portendi, quod virginis & equi, discussis ornamentis omnibus,
nudata corpora fuerant, responderunt.

LVI. Huic prædictioni detecta mox Vestalium flagitia fidem fecerunt: ma-
gnopere confirmata auctoritate artis, cujus vanitas & alias sæpe, & nuper M.
Scauro Consule, tacta Junonis ade, deprehensa fuerat. Quum de provinciis
ageretur, alteri Consulibus decerni Macedoniam placuit ob Thracicos tumultus, C.
Marius ex Prætura Hispaniam ulteriorem sortitus; provinciam à latrociniis re-
purgavit: quæ nondum satis pacata gentium immanitate, extra infamiam, &
ultra gloriola ducebantur.

LVII. Nam Lusitani, quamquam Viriatho interfecto, facis amplios ad cul-
rum agros accepterant; sive aucto numero, quod satis antea fuerat, amplius non
sufficiebat, sive quod ex rapto quam laboribus vivere, præferocibus ingeniis dul-
cius & honestius videbatur, finitimi molestierant. Hos igitur in deditionem
redegit Marius, quum exiles Romanas copias haberet. Celtiberorum usus ope-
ra, qui sponte ad eum ex civitatibus suis confluerant, quibus deinde in præmium
navatæ operæ sedes apud oppidum nomine Colendam attribuit: Romamque re-
versus, ut ratum Senatui haberetur, perfecit, quum res ita gessisset, ut majori-
bus etiam honoribus, quam obtinuerat, dignus videretur.

LVIII. Sed postquam ad ea tempora perventum est, quibus in Macedonia
Thracique & vicinis gentibus sæpe & acriter pugnatum est: minime ab institu-
to alienum fuerit, sicut illarum, & quemadmodum hodiernis nominibus anti-
qua respondeant, tanquam in tabella spectanda proponere.

LIX. Macedonia quam L. Paulus Perse victo, quatuor in regiones diviserat,
à Borea Thraciæ conjungitur, qua Nessus amnis per Abderitarum fines in Ægeum
mare decurrit. Inde jam terrarum amplissima spatia Thraces teneant, quos à
meridie mare quod diximus claudit, ad Chersonesum usque, cui hodie *Brace-
chium S. Georgii* nomen ab Italis est impositum inde ab ortu Propontis est, By-
zantium pertinens; diu Romani imperii; hunc Turcici præcipuum locum
deum ubi deinceps Pontus Euxinus incipit, ab Oriente is quoque Thraciam alluens.

hoc latus Meseimbria finit, haud procul jugis, quæ cum Æmo continuantur, & in Septentriones vergunt,

LX. Trans Æmum montem duplex Mœsia est, superior, inferiorque, à præterfluentis Danubii cursu nominantur. illam Servii, hanc Bulgari postea possederunt: quibus adhuc nominibus notæ, Turcarum imperio parent. Tum Triballi intra Danubium & Thraciam colebant: supra Triballos inter idem flumen & Macedoniam, aliæ gentes, sed celebrior cæteris Dardani: quas regiones à Dacis, qui hodie Transylvani sunt, Danubius determinat: à Dardania per Scordiscos & Dalmatas ad mare Adriaticum & Italiam perveniri poterat: unde facile intelletu est quam & ob locorum viciniam, & bellicosissimarum gentium multitudinem arma Thracica magnis viribus magnæque cura Romanis sustinenda fuerint.

LXI. Nec sum ignarus ab aliis omnes istos populos, tractu terrarum amplissimo Thracibus coneribui, ut Æmi montibus modicam dividi Thraciam autem nec immerito, nam omnes istæ nationes ut plurimi præstantissimæque artes narrant, unius originis erant, linguaque & moribus isdem utebantur. Danubius autem Germaniam Hungariamque permeans, qua olim Rhari ac Vindolici, Noricique & bipartiti Pannonæ tenuerunt: ubi Savum amnem recipit, mutatoque nomine Ister antiquis vocabatur, Taurinum fuit, quo stru hodie Belgradam esse constat.

LXII. Ab his confluentibus deinde Scordisci habitabant: postea Mœsi, de quibus exposuimus. infra Mœsiam & Triballos, ubi nunc Valachi Rascique nominantur: vetustis temporibus ad ostias usque Istri variæ gentes reducere: alias Getæ quos Romani *Dæces* frequentius vocant, mox Sarmatæ: postea Scythæ. quæ res uti confundit regionum terminos ac vocabula, difficilemque earum disceptationem efficit: ita haudquaquam ambiguis argumentis docet, non esse quidquam in rebus humanis stabile, nec singulos modo brevis ævi, sed etiam populos Regaque ac Imperia, mutationibus & interitui obnoxia haberi.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

Porcius Consul in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Istrum à Consensibus conditum est. Censa sunt eruvum capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Vestales incesti damnatae sunt: idque incestum quemadmodum & commissum, & deprehensum,

Et vindicatione sit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo Consul cum exercitu fusus est. Titus Drusus Consul adversus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnavit, magnamque honorem tulit.

Scordiscorum origo sedes, ac mores. Liv. Epitom. Justin. 31. 3. Aul. in Plutarch. Animadversio. Athenæus. 6. 5. Strab. lib. 7. Justin. Strabo. Phlegon apud Steph. Plin. 3. 3. 3. Beatus Rufus cap. 9. Marcellin. 27. 7.

I. SCORDISCORUM hoc tempore terribile nomen vicinis, atque etiam longe diffisis gentibus esse cepit. Quæ Thraciæ natio, Gallicam originem à tempore Brenni reperebat. nam amisso apud Delphos Imperatore, reliquas copias quæ poterant rediisse domum: suos majores duce Bathanato, cujus tum adhuc sub eodem vocabulo manebat genus, ad confluentes Danubii & Savi sedibus captis, Scordiscos appellari cepisse. Ab hoc initio, parlatim submotis accolis, regionem sitis amplam occuparunt, ut finitimis Pannoniis, adeoque Pannoniæ pars, à Tauriscis monte Claudio disjuncti, usque Thraciam ditione prolata, illius populis accenserentur: quibus etiam moribus & feritate perfimiles evaserant, quæ antiquitus infames Thraciæ cultores fuerunt. neque minus avaritiæ dediti, quamquam ob mala quæ sacri auri causa progenitores ipsorum perperissi fuerant, ejus metalli usum damnavissent; neque inter diripiendum res alienas auro abstinebant: & ob argenti studium haud minus scelerata perpetrabant. nec enim proderat; quum improbitatem animo retinerent, rem externam & innoxiam stolidè abjecisse.

Bellum cum Romanis causa. Athenæus. 4. 4.

II. Præter insitam genti ferociam & cupiditatem prædæ, causam belli Romanos quoque dedisse crediderim: qui proximis annis ad statim illis Carnos porrigere manus cœperant. Quum ergo Macedoniam alialque provincias frequentibus incursionibus vexarent, neque captivos modo abducerent homines, sed plebsque crudelissime excruciatos necarent, graves undique ad Senatum querelæ pervenerunt. Non jam solita bellorum mala, quæ quodam quasi jure gentium tollerentur, incumbere: sed adeisse gentem inaudita sevitia; quæ litare bellonæ Martique sanguinem humanum, bibere in ossibus capitum, igni fumoque perimere captos, gravidarum etiam partus extundere tormentis pro ludo ac joco duces.

Marcellin. Sext. Rufus. Flor. Eutrop. Diodorus. apud Val. Florus. Marcellin. Florus. Scordiscorum victoria, & progressus.

III. Adversus hos populos, quum iustum bellum, & C. Porcius Cato Consul, cui Macedonia provincia evenerat, cum exercitû profectus esset; infeliciter & ignominiose pugnatum. Hostis enim callidissimus horumque peritus; Romanorum copias, in sylvarum & montium impedita temere conjectas ita circumvenit, ut universis una cum duce exercitus amaleteretur. Hæc victoria Macedoniam Thessaliamque & quid Danubium & Adriam interjacet, barbarorum populationibus late aperit: nullis paratis vel prohibendum juribus, & præfidiis Romanorum, vix ad urbem quas insederant, tuendas validis.

Iustum conditum. Frontin. 3. 10. 7.

Florus. Marian. Cor. Liv. Epitom. Jul. Oros. Diod. apud Val.

IV. Quorum quod Heracleus fuit, arte interceptum est; militesque octingenti cum præfecto Lucullo caesi. Alam enim equitum, velut ad pecora abigenda, Scordisci succedere mœnibus jusserant; qui erumpentem Lucullum simulata fuga in collocatas prius insidias deduxit. Hinc provinciis Romanis longè lateque pervastatis, per Dalmatiam ad mare Adriaticum penetratum est: ubi velut obex à natura positus esset, barbarorum imperus substitit: relique in ipsas undas conjectis recesserunt. Hoc anno Iulianus à Censoribus conditum est, censæ sunt civium Romanorum capita trecenta nonaginta quatuor millia trecenta triginta sex,

V. Per idem tempus incesto Vestalium patefacto, maximis Romanam urbem ex religione terror invasit, quod enim non modo legum rupta repagula, sed etiam religionis horrorem, & atrocissimæ pœnæ metum victa videbant: jam nihil cogitari poss: tam flagitiosum aut horrendum autumabant, quod à tali temporum corruptela non esset p. ritimendum. Unam quoque virginem damnatam, quod tamen raro accidisset, Urbem in luctu atque gemitu ponere. tum obvios quosque de via ma-
stos tacitosque decedere, aut cum silentio & gemitu comitari: neque tristiores ul-
lum civitati diem agi.

VI. Nunc tres simul Vestales, dimidiam totius sacerdotii partem, summo loco natas; præterea equitum Romanorum agmen, eodem furore correptum, pollutis ca-
rimoniis, corruptis ad extremam turpitudinem moribus, omnia sæva infestaque &
inferre, & portæ dare. Non jam esse querendum, eni ab ignobili hoste sanctus exer-
citus una eum Consul: sit increptus: Offensos aversosque deos rem Romanam preme-
re: pressurosque in supplicatibus & sacrificiis, & ante omnia panis nocturnum pla-
ceretur. Cæterum ejus incesti indicium servus L. Buticii Barri equitis Roma-
ni detulerat.

VII. Barrus libidinosæ admodum vitæ homo, quum formæ illecebris multa-
rum matronarum pudicitiam expugnasset, novissime, ut perditis ingeniis severis-
sime vetita maxime expetuntur, Vestalis virginis consuetudinem concupivit,
Æmilia corrupta. per hanc deinde Licinia atque Marcia, ipsæ quoque Vestæ sa-
cerdotes, sollicitæ, in consortium criminis supplicique venerunt. Sed Marcia
eum uno tantum equite consuetudinem stupri secreto habuerat: Æmilia & Licinia,
quum subinde eos à quibus rem detegi posse putabant, societate culpæ illigarent,
turbam habebant, non recusantibus primis corruptoribus; quippe rivales ferre
quam indices scire, levius incommodum videbatur. Ita modo cum singulis & se-
creto, modo palam cum pluribus volutabantur. In quibus & fratres illarum erant:
quorum Licinius cum Æmilia Æmilius cum Licinia solebat.

VIII. Hæc sacra castissimum, ut putabatur, Vestæ nimen in penetralibus suis
diu passum est. quamquam virorum feminarumque, liberorum & servorum ma-
gna multitudine conscia: donec Manius (id ei mancipio nomen fuit) neque liber-
tatem sibi, neque alia ab hero promissa præstari indignatus, rem omnem aperuit
irrefragabilis index, ut qui totius fabulæ ipse administer actorque primus fuisset.
In pari tamen culpa, sententis Pontificum, ad quod collegium ea cognitio ex le-
ge Numæ pertinebat; Æmilia damnata, Marcia & Licinia absolutæ sunt. credo
quia secretius peccaverat Marcia; Liciniam gentilis sui L. Crassi eloquentia eri-
puerat: qui tum septimum & viceimum ætatis annum agens, admirabilem pro
ea orationem habuisse dicitur. Æmiliam A. D. XV. Kalend. Januar. damnatam
reperio. postero die fuerunt Saturnalia. deinde A. D. XIII. Kalendar. Januar. Li-
cinia causam dicere iussa est.

IX. Interea C. Cæcilius Metellus, Cn. Papirius Carbo Consules facti. Multa
tum prodigia nuntiata. clarum diei lumen nocte visum: Adiculam & signum de
celo tacta; aram salutis interruptam: in Lucanis & Privernati agrum lase hiasse.
montem Albanum, & in Gallia caelum arsisse. Quibus in vulgum deditis, quum aucta
cælestis iræ formido esset, iudicium Licinæ multis sermonibus agitari coepit: à
pontificibus illam, non à diis absolutam esse. hos quia negligi se videant, contempta

Vestalium in-
cestus.

Plutarch.
uma. cap. 19
Dionis. 2. 48
Cic. pro Do-
mo cap. 52.

Æmilia, Lici-
nia, Marcia
Vestales cor-
ruptæ.
Plutarch.
Cæsar. Rom.
cap. 19.
Porphy. in
Horatium
Sat. 1. 6.
Orosius 5. 28.
L. Epitomæ
Orosius.
Diodorus.

Incestus indi-
cio servi pate-
factus.

Dionis. 1. 75.
Cic. Bruto.
cap. 63.
Festus. apud
Macro-
biurn. 1. 10.

Prodigia.
urb. cond.
an. 440.
Plin. 2. 19.
Iul. Obsequ.

quasi stas actionem manifesto sumere decrevisse, id non modo frequentibus & sa-
vis prodigiis minari; sed crudelissimum gentium bellis atque populationibus offer-
dere: Scordicos, Cimbrosque, & inaudita patrum etate nomina, ne longe quidem
abesse: jam in proximis provinciis, in ipsi Italia finibus conspici.

Homines etre
frunt Vestal-
les abfoliar.
Cic. pro Domo
cap. 13.

X. Muentibus malorum causis finem frustra expectari: liberandam ocyus reli-
gione civitatem, & nocentium supplicio redimendam deorum pacem esse. Neque
referre, quid semel decrevisse collegium dicatur: etiam in sacris populi quam Ponti-
ficum majorem potestatem esse: idque Pontifices ipsos agnovisse. Sic C. Cassium Cen-
sorem, si quum Concordia dedicare cupientem, à collegio ad populi voluntatem re-
verti: sic decimo ante anno ediculam sub saxo sacro, ex Pontificum responso sub-
latam esse, quod eam in ius populi Licinia Vestalis dedicasset.

Iterum de illa
causa cogno-
scitur.
Cic. de Nat.
Deorum. p. 10.
Antonius in
Milon.
p. 14. Maxim.
p. 2. a.
Cic. pro Ver.
Roscio c. 10.
Antonius.

XI. Hæc non jam privatim, sed à Sex. Peducejo Tribuno plebis pro Rostris
jactabantur, qui L. Mitellum Pontificem maximum, totumque collegium Ponti-
ficum male judicasse criminatus, postremo rogationem tulit, ut extra ordinem popu-
lus Prætorum faceret, qui de incesto quaestionem exerceret. Creatus est L. Cassius,
qui Consul & Censor fuerat. tristis enim & incorruptus iudex quærebatur, qualem
eum fore populus Romanus existimabat. Neque conceptam de se opinionem fe-
sellit. Non enim duas modo virgines, sed adeo præterea multos condemnavit, ut
tribunal ejus scopulus reorum diceretur, ob nimiam, ut plerique existimabant,
asperitatem.

M. Antonius
abfolvit.
Val. Max.
Antonius.
Diod. apud
Valer.

XII. Populus tamen ea severitate gaudebat; volentique erat, supplicium non
de convictis modo, sed etiam de nominatis omnibus sumi. Ego autem L. Cassium
ea gravitate virum, neque misericordia reorum molliorem, neque in populi gra-
tiam crudellem factum existimo: sed condemnatis fontibus, innoxios absolvisse.
Nam & M. Antonius, par L. Crassi eloquentior orator habitus, eo judicio evasit:
quum innocentiam suam non modo causa egregie dicta, sed etiam hoc ipso, quod
dicere non reculaverat, approbasset.

Reus ejus fi-
des & cog-
noscitur.
Val. Max.
p. 1. a.

XIII. Quæstor Asiam sortitus, jam Brundisium pervenerat, quam incesti se
quoque postulatam esse cognovit. Licebat discurrere causæ dictionem, & lucri face-
re tempus, donec, ut ad solet, repesceret quaestionis fervor, aut saltem mitiorem
pro Cassio quaestorem dies offerret. hoc enim beneficium Reipublicæ causa ab-
solutis lex Mæmia dabat. Sed ille subire formidabilis judicii aleam, quam ale-
re suspicionum ac sermonum malignitatem maluit. Neque etiam leve periculum
ei creatum ab accusatoribus est: quum præter alia servum, à quo prælatum ad stu-
porem eunti læteriam concedebant, ad tormenta poscerent. Perturbatum veho-
menter Antonium, neque enim sciebat, quantum vel patientiæ servi, vel etiam
ætat, quod imberbis adhuc erat, confidere posset; ipse, cujus ad cruciatum res per-
tinebat, hortatus esse dicitur: ne dubitaret se ad quaestionem tradere, nullum tam
acerbum dolorem fore, qui ex ore suo verbum veri causam læterum posset extor-
quere, & præstitit promissa: damnoque celerem absolutionem, & honestiorem
in provinciam professionem comparavit.

Dignatio de
Quæstione
absolutum tem-
porum.
Val. Max. p. 1.
Petrar. ch.
de Fort. Rom.
cap. 17.

XIV. Quum igitur eodem tempore duo nobilissimi oratores, M. Antonius pro
se, L. Crassus pro Licinia dixerit; commemorare paucis lubet, quæ tum eloquen-
tix ratio præmiumque Romæ, quique habitii oratores fuerint: quando iidem prin-
cipes plerumque civitatis existierunt. neque minus facundia, quam eorum dena

temporum Imperatores armis, aut compositam turbaverunt, aut turbatam com-
posuere. Sicut enim armorum, sic orationis anceps usus est: qui cum virtute pu-
blice privatimque celeberrimus, quoties in pravam corruptumque ingenium in-
cidit, quanto potior cuiusque facultas est, tanto vehementius nocet. neque dec-
runt clara utriusque eventus exempla, postquam paucorum adhuc annorum gesta
censui erinius.

XV. Sed in eo tractu temporum, in quo adhuc versamur, princeps Senatus
M. Scaurus magna gravitate tum defendendis quibusdam rebus, tum maxime dieun-
dis in Senatu sententiis valuit: quam laudem sequutis quoque temporibus retinuit,
quum partem sua aetate ab eloquentia gloriam, magnitudine recentiorum praeum-
brante perdidisset. Eriam familiaris Scauri L. Fufidius in aliquo patronorum nu-
mero fuit: & inimicus P. Rutilius, qui plus adsequi potuisset, nisi Scaura sapientia:
addictus, lenocinia verborum etiam in periculo suo repudiasset. & ejusdem sectae
C. Fannius; Q. Tubero, mediocres in dicendo fuerunt.

XVI. C. Scribonius Curio, qui velut hereditariam eloquentiae possessionem in-
siliam ac nepotem transmissit, de incestu pro Ser. Pulvio dixit: quae oratio tempo-
ribus illis omnium optima est habita. Sed horum gloriam C. Gracchus, quam-
quam in flore juventutis peremptus, vicie: plenior prioribus & uberior, quem pas-
sim ut egregium oratorem Cicero nominat, Romani eloqui parens. Etiam C. Sul-
picius Galba, & Calpurnius Bestia lege Mamiliam damnati, non indifferenter fuerunt:
Bestiaeque in Consulatu collega P. Scipio, & Ser. Galba. M. Scaurus. Sed & Q.
Metellum Numidicum; A. Albinum, C. Carbonem, idem temporum tractus ha-
buit: Quintumque Cæpionem, & Memmios.

XVII. Horum ferme ingenis vocibusque illo tractu temporum curia & forum
fervebant. Inter quæ Senatus ob incestum Vestalium libros Sibyllinos inspicere quum
censuisset: *prædicta in illis quæ evenissent decemviri retulerunt: magnasque se-
quantur clades, nisi his averruncandis, genisque, nescio quibus, placandis, in fo-
ro Boario Gallus & Galla, itemque Gracchus & Græca, viri defoderentur.* factum
est. adeo nimirum fraudes malorum animos superstitione capros omni-
& ratione & humanitate spoliante: ut peccata majoribus maleficiis deleri posse pui-
tantes, immanissima, quæque facta pro piis exerceant, ipsique ea committant,
quæ ubi ad se redierunt, in aliis indubitanter damnant & ulciscuntur.

XVIII. Nam & idem ille Senatus, qui hæc iusserat, paucos post annos barba-
re cuiusdam civitatis principes evocavit, poenas daturos, quod humanas victimas
diis immolassent. quod, ubi ex lege factum esse apparuit, missos quidem fecerunt
homines, sed edixerunt, *ne posthac ita sacrificarent.* Nisi forte, quod parum pro
philosopho Plutarchus judicabat, homines immolari genis fas est, diis nefas. Ex
eisdem libris etiam Veneris templa in Urbe numero aucta sunt, non alio tum ro-
pento numine, quod melius mulierum virginumque mentes ad pudicitiam à libi-
dine converteret. ab hoc officio *Verticordiam* appellaverunt. Ejus simulacrum, quum
à castissima muliere dedicari vellent, ex omnibus matronis consuetum: deinde ex his
decem sorte ductæ sunt, quarum judicio crederetur. ex Sulpiciam legerunt, Pa-
tetuli filiam, Q. Fulvio Flacco nuptam.

XIX. His ita procuratis, non ideo minus Cimbri Teutonique, gentes Germa-
nicæ, sædam sociorum primo, mox civium Romanorum stragem ediderunt: tum

Audi. de Caus.
corrupt. Eloq.
quent. cap. 38.
Cic. de Invent.
lib. 2.

M. Scaurus.
Cic. Brut. c. 28.
Audi. de
Vir. illust.
cap. 72.
Cic. Brut.
c. 30.
Val. Maxim.
6. 4. 4.
Cic. Brut.
cap. 37.

Audi. de Caus.
corrupt. Eloq.
quent. lib. 5.
Plin. 7. 10.
Cic. Brut.
cap. 33.
Vellejus 2. 5.
Cic. Brut.
cap. 18.
Val. Max.
8. 5. 28.
Ovidi Fasti.
lib. 3.
Plutarchi.
Quæst. Rom.
cap. 83.

Homines vivi
defodiuntur.

Vetus Verti-
cordia.
Ovid. Fasto-
rum 4. 21. 8.
Val. Maxim.
1. 1. 1. 1.
Val. Obseq.
lib. 1. 1. 1.
Plin. 7. 33.

Cimbro-
rum
origo.
Val. Maxim.
Solin. cap. 7.
Jul. Obseq.
Vellejus 2. 12.
Tacit. Ger-
m. 37. 3.
Plutarch.
A. 410 c. 15.

multitudo ex
varis natio-
nibus colle-
cta.

Diodor. 5. 12.
Herodot. 1. 6.
Strab. lib. 7.
Euseb. Scalig.
Herodot. 1. 15.
Polyen. Strat.
tag.

Renecius in
med.

Plutarch.

Mar. c. 24.

Stephan.

Strab.

Krausz. Succ.

5. 13.

Teutonorum
antiquæ sedes

Victor. Cæsar

39. 2.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

Strab. lib. 7.

primum auditis illarum gentium armis. Quæ quia deinceps tantis Romanum im-
perium eladibus conculcaverunt, ut omnino everluri viderentur, unde, & quibus
caussis hoc ad bellum profecti sint, operæ pretium est cognoscere. Cimmericorum
antiquissima mentio temporibus Cræsi superior est: nam apud Homerum reperi-
tur, cujus ætate, aut paulo supra, usque in Joniam populabundi venerunt. Lon-
ga post ætate, Scytharum Nomadam armis in Asiam pulsæ, ab Alyatte canum
auxilio Asia cjecti; quum diu incertis sedibus vagarentur, postremo in extremis
Germaniæ finibus, qua Oceanum respicit, constitisse existimantur, ubi nunc Cim-
brica Cherfonesus est, vocabulo gentis leviter immutato.

XX. Quod etiam si refellere non est animus, quis enim de rebus tam vetustis
comptum adferre queat? magis tamen adducor, ut non unius gentis, sed ex va-
riis nationibus collectæ multitudinis eam appellationem fuisse putem. quales si
idem postea locis Vitaliani, & in Gallia aliquando Bagaudæ fuerunt. Nam & mo-
res hominum, vagabundi enim & prædones erant; & nominis significatio congruit.
quo lingua Cælica latrones appellatos fuisse, bonis auctoribus erendum est. Præ-
terea majores illorum exercitus fuisse traduntur, quam ut ab illa Cherfoneso edu-
ci potuerint: Sed ex Dania Suetiæque & finitimis late gentibus, quæ tum perpe-
tuum inter se & contra vicinos bellis agitabantur, magnum adfluxisse nume-
rum simile vero est.

XXI. Imo Posidonius non contemnendus auctor, qui tractu illo temporum vi-
xit, non à Cimmericis, Cimbros vocatos, sed hos prædabundos ad Merotin pen-
trasse, nomenque locis istis imposuisse credit. Nec ab alia causa, quam prædandi
consuetudine & studio vagatos esse, scriptor quantivis præcii Strabo suspicatur,
ultra deridens eos, qui *Oceani assibus ad novas sedes quærendas compulso* tradide-
runt. Teutonorum porro antiquas sedes cognitu faciles Pytheas Massiliensis efficit,
qui *Guttonibus proximos esse ait, æstuarium maris, ubi succinum colligitur accolen-
tibus*: & Pomponius Mela, cujus ævo Codanoniæ insulam, magnitudine & fer-
cunditate aliis circa potiorem obtinebant. Horum deinde nomen toti Germaniæ
commune factum manet: Borealiū forte Regnorum incolis, proximæ sibi civi-
tis nomen, ut solet, genti universæ imponentibus.

XXII. Ex iis igitur terris quomodocumque in unum contractæ copiæ, quum in
Hercinia sylvæ sedes figere conarentur, à Bojis qui ea loca incolebant (unde *Bojo-
hemum* appellatum, quasi Bojorum patria) pulsæ, ad Istrum & Scordiscos Gallos
descenderunt. inde ad Teuristas Tauricosque & ipsæ Galliæ originis nationes, vi-
nam Danubio Illyrici partem tenent. trajectoque flumine, prædas ex agro Norico
agebant. Quod ubi Cn. Papirius Carbo Consul accepit, Italiæ timens, à qua haud
procul aberant, Alpes, ubi maxime trajectui opportunas cognorat, cum exercitu
insedit. deinde postquam illos alia omnia cogitare videt, ultro procedit obviam,
minitabundus, quod *amicos & hospites populi Romani Noricos popularentur*.
quamlibet jus hospitii, quale populo Romano cum gentibus quibusdam erat, ar-
mâs eos defendendi necessitatem non imponebat.

XXIII. Illi fama adventantis exercitus Romani audita, missis legatis excusa-
re, quod *ignari quidquam illis gentibus cum populo Romano esse, molissi Norico
fuissent. Ignoscere Consulem debere, si homines ab ultimo Aquilone profecti; quo
jure regiones ad Dannubium essent, parum calleant. Quam se natura, comprobantem*

Cuasecrusant
Consuli Car-
boni.

omnium gentium consensu legem scire, ut potentiorum sint omnia: neque suum quis esse putet, quod nescit armis defendere. Neque aliter existimare populum Romanum ad tantam pervenisse amplitudinem, quam quod iis quibuscum negotium habuisset, armis fuisset praestantior. Inde nimirum factum, ut clarissima ejus imperii fama, quum terrarum orbem pervaserit, nemini posse esse ignota.

XXIV. Si quoque auditis, quae de illius potentia & pugnacitate ubique praeferantur, Romani nominis reverentiam, admiratione virtutis ejus, olim induisse. Et quum enim existimare, ut quod summum in humanis rebus esse censeant, id in illis qui maxime compotes ejus facti videantur, honorent colantque. Idcirco neque antea invasuros fuisse Noricum, si scivissent ejus tuitionem ad populi Romani curam pertinere, & nunc quoque illius honoris causa facturos, ut quamprimum ex iis regionibus discedant.

Romani nominis reverentia.

XXV. Nullius quidem se vim ac arma pertimescere: sed amicitiam fortissimi potentissimique populi longe pluris, quam totum agrum Noricum facere. Late patere terrarum orbem: neque sibi molestiam peregrinationem esse, vagari à pueritia adfuerit; & sedes considerare paraturos ubicumque libuisset. Quod tamen in praesentia facerent, id institutum postea servaturos, ut temperarent à populis, qui in fide aut amicitia Romanorum essent. Pro ea sua voluntate sperare bona gratia populi Romani facturos, ut cum quibus aliis populis vellent, cum iis bellum pacemve suo arbitratu habeant.

Ejus amicitia plurimis estimare Cimbris Teutonisque.

XXVI. In praesentia redituros ad Tauriscorum fines, unde nuper exissent. Ulterius multas colere nationes, quae neque societate junctae Romanis, & ultro obferantur invisa essent. his se non modo sine injuria populi Romani sed etiam in gratiam illius arma illaturos. Consul astuto consilio, quod ipsi postea in malum vertit, laudata Teutonorum voluntate, benigne respondet. ceterum ducibus itineris, quos addiderat, clam imperat circumdare eos ducerent, quo sibi ad ea quae meditabatur, plus spatii foret. Ipse vero cum expeditis copiis breviori itinere legatos antegressus, Teutonibus improvisis supervenit: qui jam uti facturos legati receperant, Norico decedentes, ad Noricam oppidum castra posuerant.

Consul astutus astutia.

XXVII. Tauriscorum antiquitus Noreja fuit, ubi nunc Goricia Carinthiorum est, quod navigatio ad Aquilejam secundo Natifone, & distantia locorum ostendit. Teutoni, licet in re subita, nam somno adhuc quiescentes Romanus invaserat; tamen animi magnitudine & rei militaris peritia freti, celeriter arma capiunt: Consulque magna cum clade rejiciunt funduntque. & nisi ingens vis imbrum coorta, duos exercitus, tamquam caelo se inruperent diremisset, occisione caesa Romanorum copiae forent. Tantus enim terror fuit, ut passim per sylvas palantes, quo quemque fuga abripuerat, vix tertio post die colligerentur.

Ad Goriciam Carinthiorum à Teutoni a vincit. Strab. lib. 5. Plin. y. 19. & Strabo. Appian. Liv. Epitome. Plutarch. Marc. c. 49.

XXVIII. Teutonibus quoque persequendi victos voluntas absuit; & quibus causis incertum, in Galliam & Helvetios deflexerunt. Idque Romae quum esset nunciatum, vehementi metu levavit civitatem: pensato etiam dolore cladis & damno, Consul alterius rebus, quae Macedoniae provinciam habenti satis feliciter succedebant, quibus & in Thracia nomen Imperatorum, & mox domi triumphum meruit: singulari domus Caecilii laetitia gloriaque, quod eodem die frater ejus germanus, M. Caecilius Q. F. Q. N. Metellus, ex Sardinia triumphavit: quum etiam Corcos rebellantes vicisset.

Ducum Metellorum una die triumphum statim apud Tugli. Vellejus 2. p. 2. Eutrop. 1. 4. Tabulae Trig. Sex. Rufus. cap. 4. Vellejus 2. 11: 1.

Ejus familiæ dignitas & fortuna.
Alcon. in Cic. divinatione.
Cic. Pison. c. 25.
Florus 1.4.10
Sext. Rufus. cap. 9.

C. Cato damnatur reo-rundarum.
Vell. ius. 2. 8. 7.
Cic. Ver. 4. 10.
Vellejus.
Cic. Ver. 3. 80.
Urb. cond. ann. 641.
1) rovinciæ Consulium.
Cassiodor.
Chroni.

M. Drusus Consul cōtra Scordiscos prospere pagnat.
Liv. Epitom. Florus.
Marcellin. 27. 8.
Diod. apud Velleium.
Liv. Epitom.

Antiochi Cyrenen bellum cum Grypo.
Florus 1. 5. 15.
Joseph. in Euseb. Scalig. Appian. Syriac.
Justin. 39. 2. 10.
Joseph. 13. 17. Iulian.
Sermones de nuptiis inter Cyrenum & Cleopatram.

XXIX. Plane iis temporibus hæc familia magistratibus & honoribus incredibiliter effloruit, quum intra annos XII. totidem aut ultra Consulatus, Triumphosque aut Censuras, numeraret: ut jam ignoscere Navio poeta Metelli debeuerint, si *fato eos Romæ fieri Consules* existimavit. Ex eadem deinde Thraciæ, & T. Didius T. F. propratore triumphavit, quia Scordiscos victo Catone incautus exulsantes, & libera populatione diffusos, intra Thraciam suam repulerat. Quò notabilis C. Catonis dedecus fuit: quem nescio quo pacto, Romam reversum duo ex iisdem gentibus triumphum arguebant, sua magis culpa, quam hostium virtute, exercitum perdidisse.

XXX. Unde hanc quoque causam haud levissimam damnationis ejus fuisse putem: quamquam judicio reperundarum ex Macedonia cecidisset. Neque enim alias causa satis gravis videbatur, cur homo Consularis, L. Paulli & M. Cætonis nepos, & P. Africani sororis filius, propter octodecim millia, hæc enim litis aestimatio fuit, tantam ignominiam pateretur. Sed hæc in eum annum egressa videntur, qui M. Livium Drusum, L. Calpurnium Pisonem, Consules habuit. Horum Druso Macedoniam provinciam evenisse constat: alteram Consularem forem Italiam fuisse ut credam, elades recens Carbonis, & periculum ne victores ad priora consilia redirent, facit. etiamsi profecto, Cimbriis atque Teutonibus alio verentibus, plus timoris eo anno, quam periculi fuit.

XXXI. In Macedoniam Thraciamque conversæ hominum cura est latis subinde nuneis levior, quia M. Drusus Consul in Thracia contra Scordiscos prospere pugnaverat; hostemque submotum in ulteriorem Danubii ripam, suos intra fines continebat. Hæc sua sponte satis gloriosa ac splendida; in majus etiam Catoniam eladis comparatione faventes interpretabantur, & quia moderato imperio exercitum habuerat, uberiorem quam pro gestorum portione gloriam tulit. Dum hæc in provinciis & urbe Romana geruntur, iterum concussa fratrum armis Syria est. Antiochus uterque vocabatur: de Grypo supra memoravimus; juniore cognomentum Cyricus dedit, nobilissimum Propondis oppidum: ubi apud Craterum eunuchum metu patrum, ejusdemque vitrici educatus fuerat.

XXXII. At quum se nihilominus dolo fratris veneno appetitum cognovisset, comparato exercitu in Syriam venit, pœnas exacturus à Grypo, aut si fortuna contra daret, honestius bello quam insidiis casurus. Neque defuit ei Syriacæ gentis mobilitas, qua multis ad eum deficientibus, etiam capite Regni Antiochia potiretur. Commodum sub eadem tempora soror Ægyptii Regis Cleopatra, fratris pulsa matrimonio, in Syriam se contulerat.

XXXIII. Ea res causam sermonibus præbuit; non sine numine divinum ista fieri: sed plane mirifica opportunitate temporum atque rerum dignam offerri novo Regi conditionem. Genus utriusque, ætatem, formam congruere: fortunam quoque; haud multo discrepare, si ve calamitatem amborum respicias, si ve initium & spem resurgendi. Antiochi patrem fuisse Syriæ Regem, sed tantam natalium claritudinem diu nihil ei præcipuum nisi pericula tulisse. Educatum peregre ne exilium quidem tutum habuisse, quo minus in caput ejus insidiæ ab impio fratre struerentur. Nunc eundem hactenus usum rebus prosperis, ut magnam Regni partem, capique omnium Antiochiam voluntate popularium receperit. Sed æque celeriter hanc sibi civitatem dilabi posse, quam acciderit: ni validiore aliquo firmamento muniat: neque con-

modius aliud, quam decorum matrimonium esse. mansura melius hominum studia, quam suscipiendis liberis etiam post se relicturus videatur suis partibus maximum sacramentum servanda fidei, & remuneranda pignus.

XXXIV. Vicissim Cleopatram paulo ante fraterno matrimonio florentem, tot Regum sobolem, Reginam amplissimi Regni, præter originis splendorem, quem unum eripere fortuna nequivisset, cætera perdidisse: Reginam primum, nunc omni Regno extorrem. Igitur nihil ei op:abilius fore, quam si cum hoc juvene juncta, pari dignitate matrimonium, præterea non spernendas in præsentia opes, cum magna expectatione ampliorum recuperasset. Neque tamen indotatam venire, qua maximis ubique amicitiiis atque clientelis polleat. Nam in Cypro quidem qui sit exercitus, eum ab his hominibus regi, qui acceptis ab ea beneficiis quoquo modo relaturi videantur gratiam: præstet. mibi eo in loco illam viderint, unde expectari possit novorum beneficiorum occasio.

De varia fortuna Cleopatraz.

XXXV. Neque Regem Egypti moleste laturnum, si tale quid accidisset. Constat enim, non lubenter, sed quia matrem sic veritus, divortium fecisse: cæterum bene illi cupere, & haud dubie quibus possit modis sublevatam adiutamque velle. Sed & cum Alexandro fratre emulationem accedere, per quam utique potius civilis illa arma sit passurus accedere, quam ut in fratris potestate sint, cui mater Cleopatra, quum Regnum Egypti non potuerit, Cyprum dederit, haud dubie majori Ptolemæo hostem instructura.

Clientela ejus & amicitia.

XXXVI. Quum hæc populari sermone agitata, ne ipsis quidem displicuissent, coeunt nuptiæ, & ne nudum uxoris nomen adferre viro Cleopatra videretur, sollicitum qui in Cypro alebatur, exercitum, mariti partibus adjungit. Cyzicenus auctis hoc modo copiis, pugnam ausus, vincitur à fratre Grypo fugaturque. Proinus ad Antiochiam victor exercitus ducitur, quo Cyzicenus post infelicem pugnam concesserat: Sed ille quidem deprehendi non potuit: uxor Cleopatra, quum quam urbem videret, ad sanctissimum ibi templum confugit. Quod ubi Tryphæna prope nunciatum, nam ante omnia sororem intentissima cura pervestigari jussu erat, summa ope contendit à viro, ut ne dubitet tollere Egypti exulem, Syriæ pestem, nec nisi utriusque Regiæ malo villuram. ab hac immissum Regno æmulum, ab hac armatum esse. nihil æquius, quam ut in sororis & adfinis capita comparatum exitium, in ipsam turbarum auctorem recidat.

Cyzicenus à Grypo vincitur.

Josephus Justin.

XXXVII. Lento ad hæc marito, qui pudendum id facinus, neque inter tot domus suæ discordias ab ullo majorum usurpatum: præterea sororis confobrinatione, & alia necessitudinum nomina, quibus sibi uxoriq: & liberis toties innexa Cleopatra esset ingeminabat: mulieris lævitiæ supra consuetam pertinaciam etiam suspitionibus accenditur, ne amanti potius ista verba, quam misericordia commoti forent. Neque satis efficax ad persuadendum auctor cognitione parci jubeat: qui matre interfecta fratrem veneno necare studuisset.

Grypus necare Cleopatram gravatur.

XXXVIII. Igitur nihil morata contationem viri, vocatos ad se milites ire in templum, & ubicumque reperissent occidere Cleopatram jubet. Atque illi simulacrum deæ complexu tenentem quum avellere non potuissent: magna crudelitate miserimæ mulieris manus amputant. ita extremis vocibus ultrices parricidis diras ab eo quod violassent, numine imprecata, moritur. Neque diu teterrimæ bellæ impunita immanitas fuit. Vulgato Cleopatraz casu inflammatus ad vindictam Cy-

igitur coniux ejus, Cleopatra soror eam interfici jubet.

Vistor iterum Cyzicenus Cleopatra necem ulciscitur. Zonaras. Porphyre. in Euseb. Justin. 39. 4. 3. 12. Porphyre. Appian. Porphyre. Diod. apud Valerium.

Cyziceni venditiones.

Eusebius. Chron. Porphyre. Strab. lib. 14. Joseph. 13. 17.

Syria divisa inter duos Antiochos. Porphyre. Zonaras. Scalig. in Euseb. Sulpicius Severus. Pseudo-Josephus. 4. 19.

Judeorum res efflorescunt. Joseph. Justin. 36. 1. 10. Joseph. Justin. 36. 1. 10. Joseph. Eusebius. Joseph.

Samaria obsideretur à Ladgia Pseudo-Joseph. Sicac. cap. 51. Ios. ph.

zicenus, eo plures reperit, qui crudelissimi facti odio, illi se adjungerent.

XXXIX. Fuit & fortuna in partibus : magnoque proelio superior & universo Regno Grypum expulit ; & Tryphnam redegit in potestatem . neque dubitatum diu est , quin ejus supplicio manibus interfectæ sororis parentaretur . Ex hinc quia Grypus ad Aspendios se contulerat , pro eo Regnum in Syria Cyzicenus obtinuit : incipiente apud Græcos Olympiade centesima septuagesima septima , quum Romæ M. Livius Drusus , L. Calpurnius Piso Consulatu fugerentur . Cæterum Rex novus quum longe alia instituta tempus posceret , luxui vinoque deditus , inter mimos & præstigiatores , & carum sordium artificia degebat , dictataque ab his excepta contento studio meditabatur . sed & animalium formas fabricabat , quæ in morem viventium moverentur , interdum quinque cubitorum magnitudine , quas aureis argenteisque laminis operiebat .

XL. Præter hæc infano venandi studio sæpe cum binis ternisque ferrulis noctu clam amicis exhibebat . eratque projectæ in eam rem audaciæ , ut cum leonibus , apris , pardis congregaretur , neque raro vitam suam in gravissima discrimina conjiceret . Interca belli apparatus jacebat , quos hic tam in ludicris machinationibus diligens , nulli curæ habebat . Hæc audita fratrem Grypum ad spem repetendi Regni excitavit , statim altero quum inde pulsus erat anno . Igitur adjutus ab Aspendiis , Pamphyliæ vix sacis populosa , unde & cognomen ei postea novum fuit , quum in Syriam venisset ; aliis ob veterem amicitiam , aliis quod novi Regis mores non probabant , studia sua certatim offerentibus , denuo par armulo fuit : multisque deinde annis certatum inter fratres est , transmissis etiam in filios odiis , donec & Regnum Syriæ , & Seleucidarum genus , funditus interiret .

XLI. Sed aliam quidem Syriam Grypus ; eam quæ *Cele* vocatur , Cyzicenus obtinebat . Sic divisa inter duos potentia quum minus à vicinis timeretur , Judæorum respublicæ , Joanne principe , magnis incrementis ad pristinarum opum speciem restituit . Huic Joanni cognomen *Hyrcani* fuit : etiam ante populis illis non incognitum : ne quis à gente victa vocabulum inditum inepte adfirmantibus credat . Ipsi quidem Judæi , quamquam gloriæ gentilis impotenter studiosi , fratrem id nomen fuisse referunt , & post mortem illius ab adfines proditorie interfecti , decreto seniorum in hunc collatum ; ut clarissimi juvenis quia salva esse nequiverat , saltem superstes & honoratum nomen foret .

XLII. Hic igitur quum Syriaci Regni formidabilem antea potentiam , perpetua Regum inter se bella debilitassent , jam à morte Antiochi , quo natus est Cyzicenus , abiecit jugum : neque postea quidquam pro obnoxio aut cliente facere voluit . Sed maximis pecuniis ex quæta fertilissimæ regionis possessione , maxime ex opobullami vestigalibus , paucos intra annos collectis , quum Romano populo socio & amico uteretur , & amissas Antiochi bello urbes recuperavit , & ultro plures alias expugnavit armis . Quin & Idumæos bello fatigatos in dedicationem accepit . Judaicoque populo , circumcissionis & sacrorum communione accensuit . vestigiis tamen servitutis in juris inæqualitate exstantibus .

XLIII. Mox & Samariam , alteram olim gentis Judaicæ Regiam , sed tum Syrtis parentem , fossa & duplici muro circumdatam , ad insolitos cibos adiegit . Qua necessitate quum Cyzicenum Antiochum ad opem sibi ferendam permovissent , à filius Hyrcani Aristobulo & Antigono superatus fugit : Scythopolyn usque persequentibus eum Judæis . Perferre tamen omnia prius Samaritæ malue-

runt, quā infestissimis hostibus se dederent. Igitur quamquam quotidie grāvius urgebat fames, & vix sperari poterat, Regem Antiochū rem semel infelicitē tentatā, præsertim qui minime copiis abundaret, iterum aggressurum: tamen oratores per custodias hostium emisērunt, qui *bene merita civitatis extrema pericula, & unam in ipso residuam spem*, nuntiarent.

XLIV. Antiochus precibus illorum, & suarum rerum damnis excitus, sex millia militum à Ptolemæo Lathuro impetrat, quæ res nec ipsi magnæ utilitati, & amico propemodum exitio fuit. Nam mater Ptolemæi Cleopatra, quod se invita traditi Antiocho milites erant, rem ita tulit indigne, ut vix mitigari posset, quo minus quod postea fecit, filium Regno depelleret. Antiochus autem accepta Ægyptiorum manu, quum ne sic quidem par Judæis esset, in moerem latrocinii magis quam belli agros hostium vastabat; ad ista prohibenda maleficia abstracturum Judæos ab obsidione Samariæ ratus.

Frastra repugnante Cysæno.

XLV. Sed ubi rem parum procedere, suos passim exceptos insidiis multos interficere, nec ideo Judæos ab incerto deterreri posse videt, Callimandro & Epicrati bellum Judaicum mandat, ipse Tripolim proficiscitur. Ex his ducibus Callimander audacius quam perseverantius cum hostibus inito prælio, victus fugatusque à persequentibus occiditur. Epicrates neque obsidionem solvere Samariæ quivit: & accepta pecunia palam Judæis Scythopolim tradidit, cum finitimis oppidis vicisque. ita Samaria in potestatem Hyrcani venit, annum integrum obsidione tolerata. isque finis antiquo oppido fuit: nam ab Hyrcano non diruta modo, sed suffossis ædificiis in torrentes præcipitata veluti diluvio ita interierit, ut vix vestigia urbis relinquerentur. Augusti demum ætate ab Herode magno condita, honoris Cæsaris causā *Sebaste* nomen accepit.

Samaria capta deletur ab Hyrcano. Kusebina. Iosephus.

XLVI. Dum in Syria hunc in modum sceleribus & armis certatur, etiam Ponti Regia tragicis exemplis non caruit; quum parricidia parricidiis punirentur. Qui Mithridatem cognomento *Evergeten* dolo interfecerant, à filio Mithridate, cui jam ætas sua roburque ad capellendam administrationem Regni satis placebant, quum & se insidiis eorumdem varie petito meminisset, vicissim sunt interempti: etiam matre veneno necata, quod in suam patriſque perniciem cum cæteris conspirasset.

Pontice Regie tragicis casus. Strab. lib. 10. Iustin. 37. 3. 1. Salust. apud Serv. Appian. Mithrid.

XLVII. Ab his auspiciis sævitia ejus, cui ex sylvestri vita, perpetuisque venationibus à puero adfuerat, ad cætera deinceps crudelitatis opera processit, quibus atrociora nemo unus edidisse legitur; non alia parte morum deformior. De cætero ingentis animi adolescens, & inusitatae amplitudinis potentiam à principio statim animo complexus, seque & copias, etiam quum procul hostis esset, indefinenter exercebat. Spem ejus inflabant veterum atque novorum prodigiorum observatio, varumque vanitas, Regibus utique haud facile alia, quam ipsos velle intelligunt, promittentium. Hi *per sagittarios & levem armaturam mirabilia ei porrendi* responderant; quod fulmen quum in casam ubi formam forte capiebat, incidisset; tacta, quæ juxta suspensa erat, pharetra, sagittas ambuſerat. sed & prima ætate tam prope fulmen ceciderat, ut fascias, quibus erat involutus accenderet, & cæsariem infantis lamberet, intacto alias corpore, nisi quod frons leviter obusta vestigium casus ejus indiciumque retinebat.

Mithridatis sævitia. Memnō apud Photium. Iustin. 37. 2. 87. Iustin. 37. 4. 11.

Plutarch. Sympos. 1. 6.

XLVIII. Hinc ei *Bacchi cognomen inditum esse* quidam crediderunt, quod illius

Cut fuerit Bacchus cognominatus.

Nicolaus apud
Athen. 10. 3.
Justin.
Appian.

quoque infantia tacta fulminibus, neque laesa esse ferebatur. nam alii ex bibacitate quasitum ferunt, & quod edendi bibendique proposito certamine, haud dubiam victoriam obtinisset. sane multi cum cibi vinique fuisse constat: sed magnitudini corporis atque virium congruebat, frequentibusque exercitationibus, quibus totum se dederat, convivii atque luxui minimum tribuens. Neque sane tam vasta cogitanti remissione cura opus erat, quod accolas omnium pugna-
cissimos habebat.

Regni ejus
incrementa.
Memnon.
Strab. lib. 7.
Plutarch.
Apop. c. 19.
& de garru-
litate c. 19.
Strab.

XLIX. Quippe supra Pontum Euxinum Scythicae Sarmaticaeque gentes late incolebant; quibus ad bella nihil umquam fuit promptius. Hos tamen partim ductu suo, partim auspiciis per Diophantum maxime & Neoptolemum praefectos, ita perdomuit, ut ad Maotidem & Colchos usque, immenso terrarum sinu, imperium extenderet. Adjuvit eum, quae nunquam potentiori deest, occasio. semper enim reperies, qui aliorum injuriis exagitati, ultionem vel cum libertatis lux periculo meditentur. Tum Cherronesus urbs libera, ne Scytharum in manus incideret; itemque Bospori tyrannus Parisades, majus solito tributum ab his exigi indignatus, Mithridati se dederunt. frustra prohibentibus Sciluri filiis, quos numero & paternis monitis notos, frequentibus praeliis subegit. *Quinquaginta fratres fuisse* Posidonius, *octoginta* Apollonides memoriae tradiderunt.

Confilia de
impero orbis,
& bello Ro-
mano.

L. His successibus animosior, totius orbis imperium improba spe sibi destinans, Asiam & Romanos amulos cogitare cepit: subactis usque ad mare Adriaticum populis, illa parte interrupturus Italiam, unde maximum & longissimum postea bellum erupit, ut suo loco memorabitur. nunc Regni exordia signasse suffecerit, quae in M. Livium Drusum, L. Calpurnium Pisonem Consules, aut proximum ante, vel post eos, annum inciderunt. siquidem sex aut septem & quinquaginta imperii annis exactis, C. Antonio, M. Cicerone Consulibus decessit. Et haec quidem atque talia, latentibus inter primordia rerum Pontici Regis consiliis, Senatus negligebat: in Syriacum Regnum intentior, cuius opes defectione civitatum, aliisque damnis quae bella civilia sequi solent, quotidie minus, non invitus accipiebat. ne Africanas res eodem animo ferret, pudore & ira vetabatur; quum neque Regum amicissimorum progeniem indefensam relinqui decorum; neque suam à Jugurtha maiestatem contemni tolerabile judicaret.

Appian.
Plin. 23. 8. 9.
Cic. de Pro-
vin. Consu-
lar. c. 12.

Jugurtha eius-
dem belli ad-
versus Athar-
balem quirit.
Justin. Jugur-
tha. 10.
c. 10.

LI. Majore igitur cura ac severitate coercere impotentem hominis audaciam cepit: tardius tamen, quam populi Romani dignitas, & salus Atharbalis requireret. Quippe Jugurtha fratris modestiam injuria opportunam videns, summa ope causam belli quarebat, etiam fines ejus cum magna manu hostiliter populatus, ut hoc dolore commotus, ad arma contra se capienda compelleret; eaque res sibi deinceps ad ea, quae animo destinaverat, peragenda obtentui esset. Atharbal neque armis confusus, quorum expertus infirmitatem fuerat, & populi Romani praevalentem voluntatem sibi pollicitus, si ejus reverentiam bello abstinuisse videretur; legatos ad Jugurtham de injuriis questum mittit ab hoc cum multa contumelia verborum remittuntur.

Atharbal
exercitum co-
git.

LII. Ne sic quidem moto ad bellandum Atharbale, qui prius omnia pati de-
ceverat, ipse impatiens morae, justum exercitum in fines Atharbalis inducit:

& palam totius Numidix imperium sibi asserens, quacumque incederet, impe-
rata facere reculantium urbes, agrosque vastat. Tum demum necessitas expres-
sit Atherbali, ut Regnum, nisi relinquere mallet, armis tueri statueret. Igitur
collecta quanta potuerat manu, prope Cirtam oppidum, quæ Numidix anti-
quæ regia fuit, haud procul Jugurthæ castris cum exercitu confedit: missisque
Romam legatis, quo fortuna sua loco essent, edoceri Senatam iussit.

Liv. 30. 12.
Salust.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

A THERBAL bello petitus à Jugurtha, & in oppido Cirta obses-
sus, contra denunciationem Senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi
Jugurtha bellum inditum: idque Calpurnius Bestia Consul gerere
iussus; pacem cum Jugurtha in iussu populi & Senatus fecit. Jugur-
tha fide publica evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum,
quod multos pecunia in Senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: & propter
eandem admissam in Regulum quandam, nomine Massivam, qui Regnum ejus po-
pulo Romano irvisi appetebat, Romæ interfecit, quem periclitaretur, causam
capitis dicere iussus, clam profugit, & cedens urbe fertur dixisse: O urbem ve-
nalem, & cito perituram, si emptorem invenerit! A Posthumus legatus infeli-
citer pratio adversus Jugurtham gesto conflixit. pacem quoque adjecit ignominio-
sam, quam non esse servandam Senatus censuit.

COGNITIS per legatos Numidix rebus, quum in Senatu vehementes &
inimicos & propugnatores Jugurtha haberet; tandem eo perventum:
ut tres legati in Africam decernerentur, verbis Senatus populi que Romani Regulis
denunciatori, abstererent bello: & si quid controversie incidisset, id jure potius quam
armis disceptarent, ita maxime ex Senatus populoque Romani & sua dignitate sa-
cturos videri. Quum legatio amplius impediri non posset, operam tamen amici
Jugurthæ dederunt; ne insigni aliqua auctoritate præditi legarentur.

Legatio in
Numidiam
decernitur.
Salust. Jugurth.
at 5.

II. Ita tres adolescentes nominati, dum itineri se parant; in Africa prope-
modum de Regno & vita Atherbalis tractatum est. Eodem enim tempore, quo
legati Numidæ ab illo missi discesserant, quum jam præcipiti in noctem die
prælium amplius non speraretur; Atherbalis copix quieti se tradiderunt. At Ju-
gurthini milites ante lucem signo dato irrumpunt hostium castra, imparatoque
& ex somno trepide arma corripiantes trucidant. multis interfecit, ceteris fuga
palantibus, Atherbal cum parva manu equitum Cirtam profugit.

Atherbal à
Jugurtha in-
vincitur.

III. Cirtam urbem situ loci munitissimam, etiam Græcis inquilinis allec-
tis

Jugurtha cum Atherbale bellum.

Circa Numidie Metropoli.
Diodot. apud Valerium.
Strab. lib. 7.
Salust.

u

Ab Jugurtha oppugnatur.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Salust.

Jugurtha legationem Senatui eludit.

Atherbal iterum mittit Romam.
Diodorus.
Salust.
Diodot.
Salust.
Diodorus.
Salust.
Salust. Jugurth.
at. r.
Salust. Jugurth.
s. j. a.

Rius miserabiles literæ.

plurimis, in tantum Micipsa frequenter verat; ut decem equitum millia, duplicem peditum numerum emitteret: sed tum interfectis aut fuga dilapsis plerique quos Atherbal eduxerat, ceteris metu exanimatis, peregrinæ virtutis indigebat. Multitudo Italicorum Cirtæ negociabatur: ea Jugurtham, quum fugientem Atherbalem studio capiendi æmuli inflammatus insequeretur, non sine spe urbem eodem victoriæ impetu in deditionem venturam, à mœnibus repulit. quod nisi esset factum, una dies initium bellandi duobus Regibus finemque attulisset.

IV. Jugurtha ubi primus conatus frustra fuit, obsidione Cirtam claudit, operibusque excitata summa vi expugnare contendit, priusquam Roma venire legati possent. nam ad sollicitandum Senatum missos ab Atherbale certos homines esse cognoverat. Eo magis maturandam professionem suam Romana legatio censuit. nam de prælio & oppugnatione Cirtæ, dum iter adornant, quamquam molliora vero rumor attulerat. Neque tamen hæc diligentia quidquam ad liberandum Atherbalem valuit. cujus ne appellandi quidem potestate facta, responsum tale ab Jugurtha tulerunt.

V. Sibi Senatus auctoritatem semper sanctam inviolabilemque fuisse: neque aliud ab adolescentia studium, quam ut optimo cuique maxime probaretur. His artibus & P. Africanum summo viro placuisse; & Micipsa, à quo licet ex se genitos haberet, ob virtutem & merita fuerit adoptatus. Sed ejusmodi rerum confisos animos plerumque injuriarum impatientes fieri. Atherbalem vita sua struxisse insidias: id scelus armis ulcisci certum sibi decretumque; esse orare ne populus Romanus se interponat justissima ultioni: neve id vetet, quod jure gentiū permixtum sit Regibus. postremo, de rebus omnibus precipi se legatos Romam missurum esse confirmat.

VI. Sic irrita & inanis ista legatio fuit. Qua digressa, quum oppidum natura loci validum, vi expugnari non posset, vallo atque fossa circumdatur: turribusque in circuitu exstructis præsidia imponuntur: nihil reliquum Jugurtha facit, quo minus confirmando suos, terrendo aut sollicitando hostes, vi, dolo, diurnis nocturnisque conatibus, finis negotio imponatur. Tanto vehementiori metu perculsus Atherbal, postquam inopia rerum necessariarum fatiscere obesos animadvertit, ex iis qui una Cirtam profugerant, duos maxime impigros, promissis & miseratione sortis suæ permovet, ut per munitiones hostium ad mare, quod nec longe aberat, deinde Romam pergant.

VII. Ab his miserabiles literæ Senatui redduntur, in hæc verba scriptæ: Non mea culpa sepe ad vos oratum mitto, Patres conscripti, sed vis Jugurthæ subigit: quem tanta libido exstinguendi me invasit, ut neque vos, neque deos immortales in animo habeat; sanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quantum jam mensum socius & amicus populi Romani armis obsessus teneor: neque mihi Micipsa patris beneficia, neque vestra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgear, incertus sum. Plura de Jugurtha scribere dehortatur fortuna mea: etiam ante expertus sum, parum fidei miseris esse. nisi tamen intelligi illum, supra quam ego sum petere; neque simul amicitiam vestram, & Regnum meum sperare: tutum gravius existimet, nemini occultum est. nam initio occidit Hiempsalem fratrem meum: deinde patrio Regno me expulit, quæ sane fuerint nostra injuria, nihil ad vos. verum nunc Regnum vestrum armis tenet: me, quem vos imperatorem Numida posuistis, clausum obsidet: legatorum verba quanti feceris, peri-

pericula mea declarant. quid est reliquum, nisi vis vestra, qua moveri possit? nam ego quidem vellem, & hac qua scribo, & illa qua antea in senatu questus sum, quana forent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret.

VIII. Sed quoniam eo natus sum; ut Jugurtha scelerum ostentui essem: non jam mortem, neque arumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidia quod vestrum est uti libet, consulite: me ex manibus impiis eripite, per majestatem imperii, per amicitia fidem; si ulla apud vos memoria remanet avi mei Masinisse. His auditis pars Senatus incorrupta non dubitabat, quin ante omnia subveniendum Atherbali foret, exercitum in Africam misso: de Jugurtha, quod ille verbis legatorum non parvisset, per orium statui posse. exterum fautores Regis acerrime pugnant, ne tale quid decerneretur. saepe multis magnisque injuriis acceptis populum Romanum omnia tamen prius tentasse, quana bellum decerneret.

Disensio Se-
natus.

IX. Multa ab Hannibale, multa à Philippo passum, donec arma Panis aut Macedonia inferret. Nec enim pio iustoque bello certaturos putasse; nisi liqueret, aliter tueri jus suum nequivisse. Inter socios deinde Reges; quamquam illa & patrum aetate, in Aegypto, in Syria, & apud cetera Asia Regna multa turba exstiterent, auctoritatem suam prompte, armararo & contanter interposuisse; sic adsequutos, ut sociis integram permittere libertatem visi, laudibus ac favore omnium celebrarentur: & inter externa populorum bella, mutuis cladibus debilitatos Reges, imperium firmitus retinerent.

Fauctorum Ju-
gurtha verba:

X. Nihil accidisse, quo minus eodem instituto uti pergerent. nullas adversus Jugurtham bellandi proprias Romano causas esse: fratrum inter se certamina nullo rei Romanae damno exarsisse. non utilitate ulla, non jure cogi Senatum, ut bello minime necessario implicet Rempublicam. Queri quidem invidiæ Atherbalem, sed prius etiam haud minus atrociam falso questum. atque ita judicasse Patres, quum Hiempsale caso Regnum inter fratrem ejus & Jugurtham divisissent. non enim profecto parricida pramium dedisse sceleris, sed non ideo damnandam putavisse, quod in depellendis insidiis ille felicior, quam in ponendis Hiempsal fuisse.

Nullas esse
causas bel-
landi cum Ju-
gurtha.

XI. Frustra Masinissam advocari, non minus Jugurtha quam Atherbaleis avum. & similiorum quidem ei Jugurtham esse animo ingenioque, & declaratis in populum Romanum studiis. Illum acerrimo Hispaniensis bello, quum Romanorum plerique metu segiores ad militia munia essent, P. Africano prestantissimo Imperatori praeter ceteris omnibus industriam suam fidemque probavisse. Ab Atherbale nihil ultra verba profectum, qua cum factis alacrius conferri non oporteat. Sane ne cui jus suum prater mentem voluntatemque Senatus eripiat, neve precipitanter aliquid durius decernendo sociorum alienentur animi; legatos in Africam mitti posse, qui res inspiciant, & Senatus verbis denuncient, amicissimi Regis nepotes armis potius quam jure contendere Senatui non placere: eumque per quem stetisset, ne arma ponerentur, Senatum pro hoste habiturum.

Legatos ite-
rum mitti
posse.

XII. Haec à Jugurthae patronis, quum magis ob pecunias, quas acceperant aut sperabant, quam ulla alia idonea causa dicerentur; factum est, quod saepe evenit, ut privatis rationibus egregium publicum cederet. Legantur

Diodorus.
Salust.

tamen in Africam senes, summo loco nati, amplisque honoribus usi: quorum & M. Æmilius Scaurus fuit, de quo supra memoravimus. Hi precibus Numidarum, & populi sermonibus moti, proximum intra triduum navem conscenderunt; paucisque diebus transvecti Utica, literas miserunt ad Jugurtham, prentes *ut quam celerrime in provinciam accederet, se ad eum à Senatu missos esse.*

Ille contentus
paret.

XIII. Jugurtham pugnantes invicem adfectus timor & cupiditas incertum consilij faciebant: vim Romanam metuebat, nisi legatis parvisset, vicissim inflammatus cupidine cuncta, dum animo obsequeretur, leviora ducebat. Igitur si Atherbalem interfecisset, priusquam mandata Senatus exponerentur, veniam admissorum pecunia redimi posse sperans; corona urbem circumdatam summis viribus oppugnat. Sed virtute Italicorum rejectus, quum trahere tempus non auderet, ne moram legati, & quem præ omnibus metuebat, Scaurus pro contumacia interpretarentur; cum paucis equitibus in provinciam venit.

De infecta di-
ceditur.
Diodorus.
Salust.

XIV. Post acrem contentionem verborum, quamquam graves minæ Senatus nomine, *non mitteret Atherbalem*, denunciabantur; hæc quoque legatio sine effectu digressa est. Sed ubi Cirtæ de iterata legatione auditum, & inde Senatus populoque Romano res Numidicas curæ cordique esse creditum est, Italici generis homines, quorum virtute defensum adhuc oppidum fuerat, consilii Romanum sibi nomen præsidio adversus injuriam fore, Atherbalem ad *deditionem* cohortantur. *neque aliud pacisci quam vitam incolumem jubent: cetera Senatus auctoritate facile recuperaturum.*

Atherbal cum
cruciatum occi-
ditur.
Diodorus.
Liv. Epitom.
Strab. lib. 17.
Salust. Diod.
Salust.

XV. Non erat ignarus Atherbal, quam parum fidei in passionibus Jugurthæ esset: sed quia videbat in illorum manu situm, ut se invito urbem hosti tradant; cum insulis ad Jugurtham egressus, *permittere se Regnum meliori ait. tantum orare, ut privato vivere beneficio fratris liceat.* Ille ut qui numquam vivo Atherbale firmam sibi Numidix possessionem fore olim judicavisset, neque preces ipsius fratrumque nomen, neque Senatus populique Romani denunciationem reveritus, excruciatum occidit, deinde puberes omnes Numidas interfecit: ne Italicis quidem iram & crudelitatem abstinens, quo minus quotquot comperti erant arma pro Atherbale tulisse, torti necarentur.

Id facinus in
Senatu à mul-
tis defenditur.

XVI. Hæc Roma cognita clarissimo documento patefecerunt, quem ad finem lapsi mores, & ab innocentia & gravitate veterum recessum esset. Tam atrocibus enim rebus in Senatu agitari cæptis, per multos dies extracta disceptatio est: mancipiis illis auri Regii nunc gratia, nunc de jure disserendo, interdum & jurgiis, quod adversus Jugurtham leverius decretum fieret, intercedentibus. Putantque prolatandis consultationibus futurum fuisse, ut eluso primæ iræ impetu, vindictæ à sceleratissimo mortalium expectandæ studium evanesceret: nisi C. Memmii, qui Tribonis plebis designatus erat, vir acer, & nimiam principum potentiam speculans & carpere solitus, populum Romanum edocuisset, *id agi, ut per paucos factiosos scelus Jugurthæ condonaretur.*

Fit tamen Sc-
ontra Jugur-
tham.
A. V. C. 643.
Salust.

XVII. Hæc invidia demum Senatui, ex delicti conscientia populum timentis, expressit, ut *Jugurtha bellum indiceretur: Lege Sempronia futuris Consulibus Numidia atque Italia provinciæ decernerentur.* P. Scipio Nasica, L. Calpurnius

Bestis Consules facti. Hi, postquam majoribus hostiis procuratum prodigi-
um fuit, quod lactis pluviz per triduum ceciderant, provincias sortiti, L.
Calpurnius Numidiam, P. Scipio Italiam obtinuerunt. Delectus deinde à
Consulibus habitus. quorum causa quam indictum iustitium esset, populi Ro-
mani sensum præco Granius expressit, homo liberis neque venilibus faciliis
notus: qui roganti Nasica Consuli, *ecquid tristis esset, quod auctiones cessent* :
minime, inquit, sed quod leges.

Jul. Obseq.
Cic. pro Ca.
Plan. cap. 14.
Granius præco-
nis liberum re-
sponsam.

XVIII. Sed nondum eo perventum erat, ut vel avaritiæ suæ puderet Rem-
publicam quaestui habentes principes; vel satis virium ad hos reprimendos
in publicis judiciis esset. oportebatque multa præterea, & à magnis viris
peccari, donec Patribus pudore aut conscientia victis, ad vindicanda legibus
scelera populi consensus evigilaret. Erant in Consule Calpurnio multæ magnæ
que corporis & animi dotes; nisi avaritia corrumpentur. cætera patiens la-
borum, providus, impiger, bellum acriter parabat. jam ne Senatu quidem
cantante, exercitus qui in Africam portaretur, scribicitur: stipendium, &
alia quæ bello usui forent, decernuntur.

Calpurnius
Consulis vir-
tutes & vitia.
Salust.
Cic. Bart.
cap. 1.

XIX. Hæc ubi Jugurthæ longe alia quam speraverat adlata sunt, nam cum-
cta Romæ venalia esse pro comperto habuerat; majori metu correptus, filium,
& præterea duos amicorum ad Senatum mittit. His quoque præcepta eadem
data, quæ antea iis quos Hiempsale interfecto legaverat, *ut quibuscumque vo-
lentibus accipere pecuniam largirentur.* sed irritas Jugurthæ insidias diligentia
Calpurnii Consulis effecit: qui legatorum audito adventu, consuluit Senatam,
recipere manus legatos Jugurthæ placeret : Senatus decrevit, nisi regnum
ipsorum deditum venissent, uti in diebus proximis decem Italia decederent.

Jugurtha fili-
um mittit ad
ma m.

XX. Sic illi rebus infectis, domum revertuntur. Consul exercitu commea-
tusque paratis, legat sibi homines nobiles, principes factionum, magna in Sena-
tu auctoritate: quorum opibus, quæ deliquisset, defendi posse arbitrabatur. in
his & M. Æmilius Scaurus fuit, vir eo ingenio, iisque moribus, qualem supra
descripsimus. Ita legionibus per Italiam Rhægium deductis, inde in Siciliam, ac-
que ex Sicilia in Africam transpositis, acriter Numidiam ingressus est, multos-
que captivos, atque etiam urbes aliquot in potestatem redegit.

Consul expe-
ditionem Nu-
midicam sus-
cipit.

XXI. Jugurtha, ubi præter expectationem arma Romana in Regno, & se-
rio bellum geri videt, ad solitas artes conversus, legatos ad Consulem mittit,
difficultatem suscepti belli ostendi, pecunias offerri jubet. Quibus pro animi sui
vitio facile expugnatus Consul, in societatem consiliorum Scaurum adsciscit:
aque is, licet acerrimus antea Regis oppugnator fuisset, magnitudine mercedis
ad oblivionem pristinae gravitatis adductus est. Nulla res majores Numidæ animos
facere potuisset, neminem jam Romanum auro inexpugnabilem esse rato, post-
quam ille victus esset, cujus tum probatissimi mores habebantur.

Jugurtha Con-
sulem & M.
Scaurum pec-
catis corrup-
pit.
Florus 2. 2. 7.
Salust.
Florus 2. 2. 5.
Salust. Florus.
5 a lult.

XXII. Igitur qui antea per magno ducturus fuerat, si tantummodo tempus
redimere potuisset, quo interim Romæ gratia aut pretio res suas meliorem in lo-
cum reponeret: nunc, quia Scaurus in partibus esset, maxima pacis impetran-
dæ spe concepta, Consuli significandum curat, *si suo venire in castra posset, ro-
ram de conditionibus acturum.* Ita mittitur à Consule Sortius Quæstor in op-
pidum Jugurthæ Vaccam, specie frumenti accipiendi, quod palam imperatum

In castra Ro-
mana venit.

se suaque in fi-
dem populi
Romani per
simulationem
dedit.
Liv. Epitom.
Orosius 3. 45.
Eutropius.
Sallust.
Cic. Bruto:
cap. 14.
Diod. apud
Valefium.
Cic. de Offic.
2. 10.
Julius Obseq.
Liv. 29. 37. 1.
Val. Maxim.
2. 8. 11.
Hieron. ad-
vers. Jovin.
lib. 1.
Sueton. Tib.
cap. 17.
Sallust. Jug-
urt. 10.
Incendium in
gens Romæ:

Regis legatis fuerat: reverà, ut pro corpore Jugurthæ obses esset.
XXIII. REX in consilio paucæ de rebus suis loquutus, *se suaque in fidem populi Romani d:dere paratum* fingit: cætera cum Scauro & Bestia secreto transiguntur: postero die quasi per saturam sententiis exquisitis, Rex pro consilio in deditio- nem accipitur: elephantis triginta, pecus atque equi multi, cum parvo argen- ti pondere, uti erat imperatum, Quaestori traduntur: denique injussu populi, & Senatus pax Numidæ pudendis nomini Romano conditionibus datur. His ita con- stitutis L. Calpurnius ad comitia Consulium habenda Romam proficiscitur: quia P. Nasica Consul diem suum obierat, vir per omnia pravis collegæ moribus dis- similis. tota vita firmus contra largitiones munerum, sapientiaque deditus, quam non sermonibus tantum, sed magis vita exprimebat. de cæterò non infa- cundus, hilaris, comis, & tamen auctoritatis suæ retinens: omnino dignus proavo, qui vir optimus fœderatus fuerat, & patre Nasica, domoque Cornelia quæ summorum virorum ferax & pacis ornamenta multa tulit; & ex tribus orbis partibus partis virtute bellica cognomentis illustrata est.

XXIV. Eodem anno incendium ingens Romæ fuit, magnæque pars Urbis de- flagrav. Eo quum ades Matris Deum in colle Palatino consumpta fuisset, in- violata Claudix statua, quæ in vestibulo stabat, tum quoque admirationi homi- nibus fuit: sed maxime postquam Augusti principatu, M. Servilio, L. Lamia Consulibus, alio incendio iterum intacta flammis stetit. Hæc illa Claudia Quin- ta est, sive Vestalis virgo, ut multi putaverunt, sive matrona, ut Livius memo- riæ prodidit; quæ adhaerentem in vado Tiberis navem qua mater Idæa vehiba- tur, quum nulla juvenum vi moveri posset: in patrociniis suspectæ pudicitix cingulo traxisse dicitur: quo merito haud dubie statua illi apud eandem deam, cujus suffragio casta judicata fuerat, collocata est.

XXV. His claudibus nactam civitatem acrius irritavit pactum cum Jugur- tha fœdus, & dubitatio Senatus, qui neque probare fœdi & perniciosi exem- pli rem poterat, neque rescindere, magno ad potentiam Scauri respectu, audebat. Sed C. Memmius Tribunus plebis, frequentibus ad populum concio- nibus, *Romani nominis ignominiam, facinora nobilium audacia avaritiaque nihil non patrantium, Senatum conscientia contantem*, arguens; acta Consul- lis, quique in eadem causa essent, vehementer impugnabat, ingenio & exer- citatione acer & acerbis accusator.

XXVI. Cujus rei fidem facit vel una ex quam multis oratio, cujus ipsa verba quia se referre Crispus Sallustius ait, ex eo Sallustio referemus, quem non tantum ut optimum Jugurthini belli scriptorem, sed etiam ut unum de compluribus reliquum, sequimur. Sed ille C. Memmium hunc in modum facientem verba inducit: *Multa me debortantur à vobis, Quirites, ni stu- dium Reipublicæ omnia superes, opes factionis, vestra patientia, jus nul- lum, ac maxime, quod innocentia plus periculi, quam honoris est. nam illa qui- dem piget dicere, his annis quindecim, quam ludibrio fueritis superbia pauco- rum; quam fæde, quamque inulti perierint vestri defensores, ut vobis animus abignavia, atque fœcordia corruptus sit: quic nunc quidem, obnoxii inimicis, exurgitis: atque etiam nunc timetis eos, quibus vos decet terrori esse.*

XXVII. Sed quamquam hæc talia sunt: tamen, obviam ire factionis

C. Memmius
Jugurthinam
pacem refutat

Hic oratio ad
Quirites.

Appianus.
Lib. 1. Civil.

potentia, animus subigit. certe ego libertatem, quæ mihi à parente meo tra-
dita est, experiar: verum id frustra, an ob rem faciam, in v:stra manusi-
tum est, Quirites. Neque ego vos hortor, quod sæpe majores vestri fecere,
uti contra injurias armati eatis. nihil vi, nihil secessione opus est: necesse est,
suometipsi more precipites eant. Occiso Tiberio Graccho, quem Regnum pa-
rare aiebant, in plebem Romanam quæstio: habita sunt.

XXVIII. Post C. Gracchi, & M. Fulvii cædem, vestri item ordinis multi
mortales in carcere necati sunt. utriusque cladis non lex, verum libido eorum
finem fecit. Sed sane fuerit Regni paratio, plebi sua restituere: quidquid sine
sanguine civium ulcisci nequitur, jure factum sit. Superioribus annis taciti in-
dignabamini ararium expilari: Reges, & populos liberos paucis nobilibus ve-
tigal pendere; penes eosdem & summam gloriam, & maximas divitias esse.
tamen hæc talia facinora impune suscepisse, parum habuere: itaque postremo
leges, majestas vestra, divina, & humana omnia, hostibus tradita sunt. neque
eos, qui ea fecere, pudet, aut panitet: sed incedunt per ora v:stra magnifici,
sacerdotia, & Consulatus, pars triumphos suos ostentantes, perinde quasi ea bo-
nori, non præda, habent: servi, ære parati, injusta imperia dominorum non
perferunt. vos, Quirites, imperio nati, æquo animo servitutem toleratis?

XXIX. At qui sunt hi, qui Rempublicam occupare? homines sceleratis-
simi, cruentis manibus, immani avaritia, nocentissimi, iidemque superbissimi,
quibus fides, decus, pietas, postremo honestas, atque inhonesta omnia quæstui
sunt. Pars eorum, occidisse Tribunos plebis, alii quæstiones injustas, pleri-
que eadem in vos fecisse, pro munimento habent: ita, quam quisque pessime
fecit, tam maxime tutus est. metum à scelere suo ad ignaviam vestram transu-
lere, quos omnes, eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in unum coegit.
Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos fæctio est.

XXX. Quod si tam vos libertatis curam haberetis, quam illi ad dominatio-
nem accensi sunt, profecto neque Respublica, sicuti nunc, vastaretur, & benefi-
cia vestra penes optimos, non audacissimos, forent. Majores vestri parandi juris,
& majestatis constituenda gratia, his per secessionem armati Aventinum occupa-
vere vos pro libertate, quam ab illis accepistis, nonne summa ope nitemini? atque eo
vehementius, quo majus dedecus est, parva amittere, quam omnino non paruisse?

XXXI. Dicit aliquis, quid igitur censes? Vindicandum in eos, qui hosti pro-
diderunt Rempublicam, non manu, neque vi; quod magis, vos fecisse, quam illis
accidisse, indignum est, verum quæstionibus, & indicio ipsius Jugurthæ; qui
si dediticius est, profecto jussis vestris obediens erit. sin ea contemnit, scilicet
æstimabitis, qualis illa pax, aut deditio sit, ex qua ad Jugurtham scelerum
impunitas; ad paucos potentes maxima divitiæ, in Rempublicam damna, atque
dedecora pervenerint.

XXXII. Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet: &
illa, quam hac tempora, magis placent, cum Regna, provincia, leges, jura,
judicia, bella, atque paces, postremo divina, atque humana omnia penes pau-
cos erant. vos autem, hoc est, populus Romanus, invicti ab hostibus, impera-
tores omnium gentium, satis habebatis animam retinere, nam servitutem qui-
dem quis vestrum recusare audebat? Atque ego tamen viro flagitiosissimum

Libertas in ad-
terendo jure
populi.

Inimici No-
bilitatis coar-
guit.

Convicia ef-
fundit.

plebis innavi-
am vituperat.

Suum consili-
um exponit.

Prioris status
admonet.

existimo impune injuriam accepisse, tamen, vos hominibus sceleratissimis ignoscere, quoniam cives sunt, æquo animo paterer, nisi misericordia in perniciem casura esset. nam & illis, quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse, si deinde faciundilicentia eripitur: & vobis æterna sollicitudo remanebit, cum intelligetis aut servendum esse, aut per manus libertatem retinendam.

XXXIII. Nam fidei quidem, aut concordie quas spes est? Dominari illi volunt, vos liberi esse: facere illi injurias, vos prohibere. postremo sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur. Potestne in tam diversis mentibus pax, aut amicitia esse? Quare moneo, hortorque vos, ne tantum scelus impunitum dimittatis. Non perculatus ærarii falsus est; neque per vim socii erepte pecunia: quæ quamquam gravia sunt, tamen consuetudine tam pro nihilo habentur. hosti acerrimo prodita Senati autoritas, proditum imperium vestrum: domi, militiæque Respublica venalis fuit, quæ nisi quasita erunt, nisi vindictam in malos, quid erit reliquum, nisi ut illis qui ea fecere, obediens vivamus: nam impune qualibet facere, id est Regem esse.

L. Cassius ad
Jugurtham ed-
ducendum
mittitur.

Salust. Jugurt.
32. 1.
Epirom. L. vii
salust.

XXXIV. Neque ego vos, Quirites, hortor, ut malis cives vestros perperam, quam recte, fecisse, sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis. ad hoc in Republica multo præstat beneficii, quam maleficii, immemorem esse, bonus tantummodo seignior sit, ubi negligas: at malus improbius. ad hoc, si injuria non sit, haud sæpe auxilii egeas. Hæc atque talia sapie ingendo, diligencia Memmii pervicit, ut L. Cassius Prætor ad Jugurtham mitteretur, eumque fide publica interposita Romam adduceret. quo Regis ipsius indubitabili indicio Scavrinis, & cæteri, quos pecunia corruptos autumabant, convincerentur. quorum invdiam relictis in Numidia exercitus aggravabat, plurimis & flagitiosissimis factis

Jugurtha pa-
ret.

XXXV. Nam fuerunt, qui pecunia accepta elephantos à Jugurtha traditos, itemque perfugas ad supplicium restituerent: alii ex pacatis agris prædas agebant: ea cum avaritia velut rabies animos hominum invalscent. Igitur Cassius Prætor ex rogatione C. Memmii ad Jugurtham proficiscitur: eique ni pareat, extrema pericula demonstrando, persuadet, ut semel in fidem populi Romani Regno seque dedito, misericordiam ejus quam iram provocare malis. tandem futurum se in potestate Numida respondet: quum præter publicam fidem Cassius suâ quoque privatim spondisset, quam Jugurtha non minoris faciebat. tanta temporibus illis de sanctitate justitiæque Cassii fama erat.

Cui ille Cas-
sius fuerit?
A. V. C. 643.
Cassiod. Chio.
Salust.
Orosius, 5. 25.
Salust.
Jugurtha C.
Bæbium Trib.
pleb corruptum

XXXVI. Quibus rebus adducor, ut hunc tam celebrati nominis Cassium, non eum esse opiner, qui paucis post annis in prælio adversus Cimbrum occisus est; sed Censorium illum, quem quaestionis incesti causa Prætorem creatum, resectum deinde puto, quamdiu id judicium duravit: aut ab initio hac lege factum, ut donec ea peracta quaestio esset, Præturam obtineret. Interea Consules Romæ M. Minucius Rufus, Sp. Posthumius Albinus facti. Jugurtha humili cultu Romam adductus, quum factorum conscientia trepidaret; confirmatus ab his, quos consiliorum suorum auctores habuerat, C. Bæbium Tribunum plebis magna mercede emit: cujus impudentia turis contra jus pariter injuriæque foret.

Ab hoc defen-
sus.

XXXVII. Sic omnia iterum Romæ, secus atque existimatum fuerat, seditionibus discordiisque permisceri cœpere. Quum enim C. Memmii productum

ad Rostra Jugurtham indicare juberet, *cujus ope consilioque tam scelesti patravisset*; jamque nemini dubium esset, quin multi Senatores nominarentur. C. Babi-
us *tacere Jugurtham jussit*, & populo nequidquam tumultuante intercessio va-
luit. Tum vero confirmatus animi Numida, quod nihil non pecuniæ cedere videret,
adeo priorum facinorum poenam non timuit: ut in ipsa Urbe novum parricid-
ium committere non dubitaret. Massiva patruclæ tollendo.

XXXVIII. Hunc Gulussa Masinissæ filio procreatum (quippe dedita Cirra, 5 alufæ. Masinivæ pater-
quum in partibus Aetherbalis fuisset, Romam profugerat) Sp. Albinus Consul in- tatem in ip-
stigabat, ut *inviso ac jacente Jugurtha, Regnum Numidiæ ab Senatu peteret*: sa urbe occi-
non tam regulo consulens, quam cupiditate belli concitandi; quod Jugurtha mi- dit.
nime cessuro, futurum, & seduce gerendum videbat. nam M. Minucio Mace-
donia, Sp. Albino Numidia provincia evenerat. Jugurtha, postquam quid age-
retur, animadvertit, haud constanter immisso percussore conficit æmulum. de-
prehensus, qui eadem fecerat, multis hortantibus *indicium proficere*. *Bomil-*
carem Jugurthæ familiarem facinus mandasse ostendit. nomen Bomilcaris, qua-
quam comes ejus esset, qui Romam fide publica venerat, magis ex æquo & bono,
quam ex jure gentium recipitur. vades ex amicis Regiis quinquaginta dantur.

XXXIX. Fervente iudicio, Jugurtha in maximis angustiis constitutus, quod Deinde profu-
omnia expertus, gratiam atque pecuniam suam inferiorem invidia facti sentie-
bat; quum diu agitaſſet, utrumne vades prodi, an vero Bomilcarem deferri
ſatis foret, poſtremo Bomilcarem clam in Numidium dimittit, neminem poſt-
hac juiſſis ſuis obtemperaturum ratus, ſi hic huiuſmodi ex cauſa plecteretur. Ne
ſic quidem ſatis extirpatus (habent enim hoc ſcelera, ut facinorofos magis ma-
gisque terrore & incommodis implicent) quum ablegato Bomilcare in ſe recidiſſe
periculum animadverteret; capitis enim anquiri cœperat: ex Urbe fuga ſibi con-
ſulere coactus eſt.

XL. *Fertur quum egressus Roma esset, saepe eo respectasse tacitum: postremo bac ipsa verba protulisse: Orbem venalem! & cito perituram, si emptorem invenerit! Senatus comperto Regis abitu, Italia cum decedere iussit.* Hæc altera bellandi causa quum existisset, fœdus Calpurnianum rescinditur: Sp. Albinus paratis omnibus cursum adornat in Africam, eo diligentius, quod comitiorum tempus haud longe aberat, ad quæ redeundum ipsi Romæ erat. Sed huic uti maturare bellum, ita Jugurthæ trahere consilium erat, omnique modo prosperantiam Consulû remorari. quapropter modo legatos de *deditione* mitterbat: modo negabat infestis sibi Romanis salutem suam credere posse, interdum cedebat quum hostis instaret, ducendi temporis gratia: mox ut suorum animos confirmaret, ultro instabat.

Eius vox notabilis.
 Liv. Epitome.
 Salsf.
 Florus j. 18.
 Orofius.
 Salsf.
 Florus j. 7.
 Europius.
 Salsf.

XLII. Inter hæc ludibria quum dies comitiorum adventarent, Albinus nulla re gesta, exercitum Aulo fratri, quem sibi legaverat, tradit: deinde Romam proficiscitur: non intactis suspicionibus, quasi & ipse pecunia magis quam alia arte Regis otiosum imperium exegisset. Comitiorum tamen Tribunicis seditionibus prolatum tempus est: quia P. Lucullo & L. Annio Tribunis plebis continuare magistratum cupientibus, collegæ acriter resistebant. Hanc inter moram A. Albinus, qui exercitui Numidico præerat, quum quadraginta millibus armatorum instructus, rei alicujus ad gloriam aut opes insignis patraturus

f. Livij Epitoma
 Salust.
 f. Livij Epitom.
 Flor. 1. 2.
 f. Salust.
 Florus.
 Liv. Epitom.
 Salust.
 Florus.
 Salust.
 3. Massivam pa-
 rruclamin ip-
 sa urbe occi-
 dit.

Eius vox no-
tabilis.
Liv. Epitome
Salust.
Florus j. 18.
Orosius.
Salust.
Florus j. v. p.
Eutropius.
Salust.

A. Albini ex.
pediis infe-
lis.

Orofius.
Salust.
Orofius.
Salust.

Seneca Epist.
114. 23.
Sallust.

dæ occasionem sibi à fortuna patefactam arbitraretur; mense Januario ex hi-
bernis milites evocat: magnique itineribus ad oppidum Suthul, in quo the-
sauri Regis adservabantur, ducit.

Jugurthæ as-
fructus.

XLII. Quod licet loco atque tempore anni tutum oppidum erat (nam in
prærupti montis extremo situm limosa planities hiemantibus aquis effecta
palude clauferat) tamen operibus circumdare Aulus instituit: sive formidi-
nem injecturus Regi; sive, quod thesauros ibi conditos sciret, cupidine ob-
cæcatus, oppidi potiturum sperabat. Hæc ubi Numidæ intellecta temerita-
tem imperitiamque hominis detexerunt; quo magis vanitatem alceret, mit-
tit alios super alios cum mandatis humilibus legatos: ipse tamquam congres-
sum metuens, per impedita loca eum exercitu incedebat. postremo spe que-
stuosissimæ pactionis Aulum inducit, ut relicto Suthule, se veluti per for-
midinem in interiora Regni cedentem insequatur: ita minus emanatura consilia sua
& simulationem esse.

Castra Roma-
na capiuntur.
Florus 3. 19.
Sallust.
Livii Epit.
Florus, Sallust.

XLIII. Interea per homines talium artifices, non die non noctu intermissis
solicitationibus, magnam exercitus Romani partem ad prodicionem emercentur:
denique paratis, ut optaverat, omnibus, obscura nocte castris legari multitudi-
nem Numidarum subito circumfundit. Percellit insolita res & inexpectata ani-
mos omnium. discurritur; trepidatur: neque manere præsens periculum, ne-
que fugere alterius periculi metus finit. Inter hæc ex iis, quos donis ac promissis
Jugurthæ, fidem mutasse diximus, cohors una Ligurum, turmæ duæ Thracum
palam ad Regem signa transferunt: & à centurione primi pili tertiæ Legionis, per
munitionem, quam tuendam acceperat, locus introcundi hostibus datur.

Turpis pax
adjicitur.
Eutropius.
Sallust.
Orosius:

XLIV. Ita captis castris, Romani milites, plerique abjectis armis, alii præ
metu, nonnulli voluntaria fuga, proximum collem petunt: eo paucioribus desi-
deratis, quod inter tenebras tutius evadebant, Numidæque prædæ castrorum in-
tenti erant. Infelici prælio postridie turpior pax adjicit. In colloquio Jugurtha,
quum in sua manu esse dixisset, omnes ferro & fame conficere; adiecit, casum
humanorum memorem sub iugum eos mittere velle, cætera incolumes, sed hac le-
ge, ut intra dies decem Numidia decedant.

Inde Romæ
terror & me-
tus.
Orosius.
Sallust.

XLV. Quæ tametsi turpitudinis & ignominie plena erant; ab hominibus ni-
hil ante vitam ponentibus, accepta sunt. Hæc Romam perlata, civitatem in
mœrore atque metu posuerunt: aliis dedecore imperii, plerisque periculo an-
xiis. Quid enim non ausurum Jugurtham, tanto animo virum, tanta militie &
hostis peritia? nihil illi occultum esse, nihil impervium: aurum habere & artem
utendi: neque nescire, cognitis & principum & populi Romani moribus ingenis-
que, adversus quos ferro melius, adversus quos pecunia pugnet.

senatus de fe-
dere Numidi-
co consultus.

XLVI. Crescebatque in dies sollicitudo, quod incrementa ejus frequentibus
nunciis, & ferme ut mos è longinquo, in majus audiebantur: neque unam aut
alteram gentem, sed universam pene Africam à Romanis deficientem Regno
suo junxisse. Ideo querelæ & convicia omnium in A. Albinum ferebantur:
præcipue frementibus, qui bello res præclare gesserant, quod contra decus
patrum, quam arma haberet ingnominiolis conditionibus querendam salutem
existimasset. His rebus impulsus Sp. Albinus, quo magis ab ir vidia f. accensæ cul-
pæ se abjungeret, Senatum de fadere Numidico consultit: ipse incensissimâ curâ
sup-

supplementum exercitui parat: ab focis & nomine Latino auxilia evocat, in Africam secum portaturus.

XLVII. Ab Senatu, quemadmodum saepe alias, & nuper factum fuerat; decernitur, *suo atque populi injussu nullum potuisse sedes fieri*. Spurius in Africam paucis diebus reversus, quamquam arderet cupiditate fraterna delicia per virtutem emendandi; tamen quia veteres copias non fuga tantum, sed etiam corrupta disciplina enervaverat; nuper paratas Tribuni plebis deportari verabant; nihil moliri ausus, in provincia, quo ex fodere Auli deductus exercitus fuerat, hibernavit.

XLVIII. Interea Romæ à C. Mamilio Limerano Tribuno rogatio promulgatur, *ut queratur in eos, quorum consilio Jugurtha Senatus decreta neglexisset: quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias acceperissent: quique elephantos, quique transfugas tradidissent: postremo, qui de pace aut bello cum hostibus pacificationes fecissent*. Magnum ea promulgatio terrorem Patribus objecit, quorum multi adfines illi culpæ erant; alii ne quamquam innocentes invidia opprimeret, metuebant.

XLIX. Igitur summo omnium conatu præsidia contra parabantur: non palam, ne scditissima delicta defendere viderentur; sed dissimulanter per homines maxime Latini nominis, & focis Italicos impedimenta struendo legi, *quam coram populo placere sibi dictabant*. Sed incredibili studio plebis perlata rogatio est: tres Quæritores constituti. neque M. Scaurus, (qui ut inter illos crearetur effecerat; licet eodem crimine contactus,) obstare potuit, quo minus asperè violenterque ea quæstio exerceretur, quin & ipse, quamvis periculum effingeret, probra tamen audire, ab inimicis contumeliose exagitatus.

L. Certe, quum sub idem tempus nonnullam haberet invidiam ex eo quoque, quod bona Pompeji Phrygonis, hominis locupletis, sine testamento possederat, in judicio L. Calpurnii Bestiæ, quum inter advocatos ejus sederet, & forte mortuus efficeretur, accusator Bestiæ C. Memmius, *quid sedes*, inquit, *Scaure? mortuus rapitur. vide si possis esse possessor*. Caterum & L. Bestia, & eodem crimine multi præterea clarissimi viri ceciderint. Judices enim Græchani erant: & instabat urgebatque populus, letus occasionem sibi promendæ nobilitatis præbitam: nam eo velut partium odia processerant, ut major ad illa plerumque, quam ad utilitatem Reipublicæ respectus haberetur.

LI. Primus post Romam conditam eorum qui in collegio sacerdotum essent, C. Sulpicius Ser. F. Galba, quum pro se ipso dixisset, publico iudicio damnatus est. præterea Consulares quatuor eadem tempestas oppressit. L. Calpurnius, Sp. Albinus, ex causis, quas ante memoravimus, damnati sunt. C. Catonem cum L. Opimio in legatione fuisse putem, tantoque cupidius eondemnatum, quo ne L. Opimius, super omnes ob C. Græchi necem plebi invisus elaberetur. Neque dubitabatur, quin pecuniam à Rege Jugurtha, ad quem legatus iverat, acceperisset. cæterorum quoque talia delicta erant, ut, si iustitia magis quam odium commodata tanta severitas foret, ne ipsi quidem queri potuerint, quod bonis & civitate pellerentur.

LII. Opimius post senectam in contumeliis odioque hominum exactam, in Dyrrachino litore sepulchrum desertissimum nactus: Cato, quum solum verisset, Tarracone confedit, ejusque civitatis civis effectus est. magnum enim ibi

Tit. Liv. Tom. V.

A a

Nullum esse
decernitur
liv. Epitom.
Macellian. 25.
35.
Cic. de Nat. 3.
Deor. 3. 30.
Bruto cap. 33.
Mamilia ro-
gatio.

Ex ea tres
Quæritores
constitutum
sunt.

Multi nobi-
les viri dam-
nantur.
Cic. de Orat.
2. 70.
Cic. Br. ut
cap. 34.
Salust.
Cic. Bruto
cap. 33.

Inter quos
Consulares
quatuor.
Velleius. 2. 7.
41.
Cic. pro Sext.
cap. 27.
Alcon. Tis-
nia.
Plutarch.
Græc. cap. 25.

Lex Licinia
sumptuaria.
Cic. in Philo.
cap. 39.
Plutarch.

Cic. pro Sex.
Cic. pro Ba. bo
cap. 11.
Macrob. Sat.
turn. 2. 17.
Agell. 20. 1.
Plin. 14. 10. 2.
Macrob. Agell.
1. 1. 1. 1. 7.
16. Agell.
Festus in
Cenc. Agell.
1. 1. 1. 1. 10.
Plutarch.
Lucullus cap.
11.
Ejus aliquot
capita.

Catonum nomen, jam à Censorii Catonis Hispaniensi imperio, magnæque clientelæ erant. Quum tot nobilium hominum clades profectæ ab aviditate opum essent, cujus utique rei minor sit æstimatio, si luxus, cui potissimum opes inferunt, recidatur: morum sub eadem tempora P. Licinium Crassum cognoverunt Divitem apparere, de cænis & sumptibus legem promulgasse. ea tanto opum matium applausu excepta est, ut licet nondum ex more confirmata trinuindino erat, Senatusconsulto ab omnibus juberetur haud secus observari, quam si a populo jam probata iussaque esset.

LIII. Eadem propemodum, quæ antiquiore, sed desueta, L. Fannia continebantur; cujus pleraque capita per omnes deinde leges ambulant: ne qui iussu lucrum poneretur præter unam gallinam, quæ non esset altitilis. Calendis Nonis, mensibus Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret. cæteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quam carnis arida pondo tria, & falsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arborve natum esset.

LIV. Ludis Romanis, item ludis plebeis, & Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus, centenos asses Fannia lex indulserat. id à Licinio servatum: adductumque, ut nuptiis ducenos liceret impendere. Non diuturnior huic, quam prioribus aliquot legibus observantia constitit. jam enim adolefcebat Rullus, qui non jam gallinas & ejusmodi nugas, sed solidos apros in epulis apponere doceret: jam Lucullus, qui pro centussibus eum paucis convivis, subito se offerentibus, doceant sextertii cœnaret. quæ si ad nostræ pecuniæ nomen & æstimacionem redigantur, thalorum imperialium milia amplius quinque conficiunt. sed & intra decennium jussu populi, agente Tribuno plebis Duronio, lex abrogata est.

LV. Consules interea Q. Cæcilius Merellus, M. Junius Silanus, quum de provinciis retulissent; Merello Numidia & Jugurthinum bellum obvenit: Silanus accepit Galliam, quia M. M. nuncio Proconsuli prospere contra Thracicos populos rem gerenti, prorogari in Macedonia imperium placuerat. Neque nulla causa erat, cur Narbonensem Galliam Senatus provinciam Consularem decerneret, quod in eam regirasse Cimbri ferebantur, qui post Carbonis Consulis cladem, quum ex Noricis in Italiam irrupturi timerentur, alio averterant imperium, in Gallia, deinde Hispania, quærendis sedibus intenti.

LVI. Sed istis populis, ut quisque possidebat, acriter fines suos tutantibus, exclusos, petere Romanam provinciam fama nuntiabat. Quum igitur duo gravia bella, alterum in manibus, alterum in expectatione essent; intentiore cura Consules agebant: etiam Senatu populoque ad censenda, quæ tempus postularet, pariter promptis. Igitur quum de Republica graviter accurareque verba fecissent; milites, commeatus, cætera quæ militiæ usus desiderat, liberaliter decernuntur. & ne quid inquam rebus gerundis impedimento esset, leges aliquot, quæ de stipendio militum ara minuebant, aliore quo modo adversæ delectibus erant, auctore Senatu abrogantur.

LVII. Etiam socii Senatus populi que Romani iussa non exsequuntur tantum alaeriter, sed sæpe antevertunt: quum & nomen omne Latinum Italianique loci, præsto essent ad imperia: & ab Regibus auxilia ultro mitterentur. Ita Q. Merellus, delectu diligenter habito, quum legatos ex usu magis quam ambi-

Urb. cond.
an. 441.
Provincia
Consulium.
Val. Max. 2.
1. 1.

Leges delecti
bus advectu
a. rogantur.
Florus. 1. 1.
1. 1. 1. 1. 1. 1.
cap. 11.
Cic. Bruto.
cap. 11.
Cic. pro
Cornel. apud
Alcon.
Saluste.
Cic. de Orat.
2. 68.
Saluste Jugurt.
cap. 50.
Saluste Jugurt.
cap. 11.
Q. Merelli
expectatio in
Numidiam.

tiose legisset, C. Marium, P. Rutilium, quorum cognita virtus & abstinentia erat: in Africam navigavit magna omnium spe, quod belli artibus egregius, & adversus avaritiam firmus erat: ad quam præcipuam aut solam causam, omne quod in Numidia acceptum dedecus detrimentumque fuerat, referebatur.

JOH. FREINSHEMII S U P P L E M E N T U M

Libri LXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Cacilius Metellus Consul duobus præliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit. M. Junius Silanus Consul adversum Cimbrorum infelicitèr pugnavit, legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent postulantiibus Senatus negavit. M. Minucius Proconsul contra Thraças prospere pugnavit. Cassius Consul à Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui à civitate successerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu casus est. milites qui ex ea clade superaverunt, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolomes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

L. Q. Metellus, quum in provincia Sp. Albini Proconsulis corruptissimas ignavissimasque copias accepisset; prius contra vicia militum, quam hostium certandum sibi statuit: Scipionis imitatione, cui ad Carthaginem, deinde itorū ad Numantiam, eadem ratio fuerat. Idcirco, licet mora comitiorum imminutum imperii sui tempus, & civitatem, quid acturus contra Jugurtham esset, impatiēter expectare sciret; nihil antiquius habuit, quam ut ab otio & molliē exercitū ad patientiam laboris & operum, & disciplinam majorum revocaret.

II. Quod sane difficile inceptum, neque minus arduum, quam si validissimos hostes vi fregisset; eo temperamento comitatus & rigoris ad exitum perduxit, ut hinc quoque virum, nullique sæculi sui secundum approbaret. Ante omnia edixit, ne quisquam in castris panem, aut quem alium colitum cibum venderet: neve alio cibo, quam carne asia elixæve miles uteretur: lixas etiam expulit castris, gregariisque militibus, ne quis jumentum servumque in agmine aut castris haberet, interdixit. cætera deinde arte magis quam vi correctæ, frequentibus itineribus, & stativorum accurata munitione desidiā expugnavit: signa sequi, ordines servare, cibum & arma ferre, quod ipse sociis omnibus sedulus & frequens custos adesset, pudore cœgit: & ut omnes intelligerent, non plus à militibus exigere Imperatorem, quam in se suosque statueret, adole-

Metellus cor-
ruptum exer-
citus discipli-
ni instaurat.
Valer. Max.
2. 7. 2.
Frontin.
Stratagem. 1.
Salust.

Ejus instituti
ratio.
Eutrop.
Velleius 2. 11.
Salust.
Val. Maxim.
Frontin.
Val. Maxim.
Salust.
Val. Maxim.
Salust.

scientem filium, quum secundum leges in contubernio suo habere posset, in ordine mereri maluit.

Jugurthæ ter-
ritus veram de-
dicionem pa-
rit.
Front. Stat.
4. 2. 22.
Salust. Jugurt.
64. 4.
Eutropius.
Salust.
Orosius. 3. 25.
Salust.
Florus. 8. 1. 20.
Frontin.
Strab. 1. 80. 8.
Salust.
Metellus le-
gatus Jugur-
thæ corrup-
pit.

III. His rationibus effectum est, ut neque cruentum aliquid in milites fa-
ceret, & tamen exercitum, tamquam miraculo immutatis moribus & animis bre-
vi confirmaret. Jugurtha rebus his auditis in magno errore erat: verumque ali-
quando ducem, ferro pariter ac auro invictum, venisse intellegebat. nam de di-
sciplina viri frequentes accipiebat nuncios; integritatem ipse, quum Romæ
fuisset, cognoverat. Igitur non jam per simulationem legatos de deditioe mittit;
strata sibi liberis que detur, cetera in potestatem populi R. mani tradere paratum.

IV. Non erat ignota Metello Numidicorum ingeniorum mobilitas. Igitur ad-
versus hominem dololum dolis uti non dedecorum existimans, legatos alium alio
loco ac tempore tentat. ubi patefacere corruptioni animos videt, promissis on-
erat: & ut Regem *vivum maxime, aut saltem mortuum: radant*, paciscitur. alia
deinde pro consilio nuncianda Regi quum inandasset, homines dimittit, paucis
post diebus ipse cum exercitu insequitur. In Numidiam quum esset ventum,
omnia impacis faciem composita apparuerunt. prodibant obviam præfecti Re-
gii, frumentum advehcbant atque comæcatum, *omnia que imperasset facturos*
esse confirmabant.

Exercitum
providit ducit.

V. Tanto providentius incedendum sibi Consul rebatur, nec enim quam cum
aeri & callido hoste negotium esset, nesciebat. Igitur cum expeditis cohortibus,
funditorumque & sagittariorum delectis ipse ducebat agmen; C. Marius cum
equitatu clandeabat: latera tribuni legionum & præfecti cohortium, cum auxi-
liariis equitibus inter mixtoque velutum numero, tutabantur: ut adversus Nu-
midæ equites, velox ad invadendum refugiendumque genus undecumque appa-
ruissent, parata ac disposita manus esset.

Jugurtha fa-
litem armis
defendere
statuit.
Frontin.
Salust.

VI. Interea Vaccam opulentam foro rerum venalium urbem præsidio occu-
pat: simul patientiam gentis explorans; simul opportunitate loci invitante, mul-
ti enim ibi etiam Italici generis homines & mercabantur & colebant: quorum fre-
quentiam comæcatui, & jam pacatis munimento, fore confidebat. Ibi dum
frumentum, & alia quæ bello usui sunt, imperantur, novi ab Jugurtha cum iis-
dem mandatis legati veniunt: eademque Consulis arte corrupti ad Regem remit-
tuntur: Jugurtha postquam sibi neque dari pacem neque negari, bellum tamen
re ipsa geri videt: amissa maxima urbe; regni parte non contemnenda hosti-
bus quasi per otium explosata, sollicitatos Numidarum animos: salutem armis
defendere statuit. non sine magna spe victoriæ; quod, per loca difficilia Metel-
lum incedere, per speculatores cognoverat.

Metello in-
sidias feruit.

VII. Pergenti ad ulteriora necessario transcendendus collis erat, oleastro myr-
tisque & quæ alia arido sole gignuntur, confitus hunc Jugurtha, quum per oc-
cultos calles Metellum antevenisset, cum suis insidet, late diductis ordinibus,
ne species exercitus venienti objiceretur. Nec tamen ita tegi humilitate stir-
pium poterat, quin Romani ab edito monte descendentes, quid rei esset, agno-
scerent. Sistit agmen Metellus: & dextro latere, quod objectum hostibus
erat, triplicibus subsidiis firmato, funditores & sagittarios gravis armaturæ ma-
hipulis permiscet: equitatus in cornibus locatur. sic instructa acie, milites
pro tempore breviter cohortatus, in planiciem, quæ à monte ad fluvium

Muchol, per millia ferme passuum viginti protenditur, descendit.

VIII. Quum ad hæc Numidæ nondum moverentur, Metellus lassitudinem stimulo militum expectari sentiens: P. Rutilium legatum cum expeditis cohortibus & parte equitum præmittit ad flumen, ut castris locum caperet: ipse cum sinistræ alæ equitibus agmen suorum antecedit; reliquæ copiarum legato Mario subsequuntur. Jugurtha, qui suos, donec totus Romanorum prætergressus exercitus esset, quietos continuerat, bis mille peditibus ad montem, unde Romani venerant, occupandum missis, ne hostes eo se recipere possent; ubi adesse tempus incipiendæ pugnæ putat, signo celeriter dato, quam maximum potest terrorem locis omnibus infert.

Fugam committit.

IX. Numidæ jam ante à Rege docti; alii torga hostium cedunt, alii laceribus circumfundunt, missilibus maxime rem gerunt: quoties impressionem Romanus eques faceret, solitis ordinibus in diversam fugam effusi, deinde recedentibus iterum instantes. Quod si pertinacius insequerentur, eos longius à suis avulsos, facile circumveniebant, multitudine superiores, & eo, quod adfuerat Numidarum equum per plana, per aspera, pariter usui erant; Romanos asperitas & insolentia locorum morabatur.

Equi Numidarum adfuerat locis asperis.

X. Hæc facies pugnæ quum magna parte die tenuisset, omnibus æstu & labore defessis, velut tacite induciæ esse cœperunt: spatiumque Metello fuit, vario prælii genere distractos ordines componendi. Quod ubi factum, multisque suis cohortationibus redintegratos militum animos videt: quatuor cohortes legionarias adve rsus Numidicum pediatum constituit, ejus pars magna pugnando defatigata superioribus locis confederat: Neque Jugurtha ullum boni ducis aut militis officium prætermisit: artibus belli par Metello; natura loci superior: sed virtute militum vincebatur.

Jugurtha victus.

XI. Vesperascente jam die Romani, quibus una hæc salutis via supererat, ne ab hostibus velut obsessi rerum omnium, & præsertim aquæ penuria fatiscerent; vi magna conissi, superioribus locis hostem expulere. Hic finis prælio fuit. majori exercitus ob victoriam molestiam gaudio, quam jactura Jugurthinis militis: qui levius & expeditus, per notas regiones, labore pugnæ languidos, & locorum imperitos, facillime evadebat. Interea Bomilcar, ex præcepto Regis, cum elephantis & parte pediatas, Rutilium lento gradu adsequutus, castra communientem aggreditur.

Tandem vincunt Romani.

XII. Jam & Rutilius aciem struxerat, pulvere quem adveniens hostis excitabat, præmonitus: idcirco pugnandi mora nulla fuit. sed elephantis ramis arborum, quæ propinquis flumini locis frequentes enatæ fuerant, impediri disjectique, facilem Romanis victoriam præbuerunt. capti quatuor, reliqui omnes, haud pauciores triginta occisi. Numidæ, qui spem omnem non in sua virtute, sed ferocia & robore belluarum habebant: iis circumventis, in pedes se coniecerunt. Rutilius fugatis hostibus, de imperatore, & qui apud eum remanserant, anxius, quamquam fessos opere castrorum & prælio milites, eadē qua venerat via, reduxit.

Etiā altero prælio, inter Bomilcarem & Rutilium.

XIII. Res optime eogitata propemodum tristem eventum habuit, occurrente Metello, quum per obscuram noctem utrumque Jugurtha adesse crederetur, pernicioso errore ad manus esset ventum, ni præmissi equites explorata cognitaque omnia retulissent. Ita majus ex vana sollicitudine gaudium fuit. Metellus duobus præliis eadem die victor, donatis laudatissime militibus: quum minime fractum

Rutilius & Metellus occurrunt sibi invicem per tenebras, & prope confusant. Liv. Epitom. Salust. Liv. Epitom. Salust.

animo Regem, in locis saluosis atque munitis novas cogere copias cognovisset de ratione belli consilio habito, ab acie ac præliis, unde sibi pene plus incommodi, si vinceret, quam Jugurthæ, si vinceretur, foret, ad populationem agrorum se rationesque suas transfert: non alio atque speraverat eventu.

Namida mul-
ti se Metello
dedunt.
Flor. 3. 1. 11.
Sallust.
Liv. epitom.
Sallust. Flor.
Sallust.

XIV. Quippe Numidæ, postquam late omnia vastari: vicos, castella, oppida infirmiora, capi incendique, puberes interfici, cætera prædæ militum cedere: caque tantum non præsentem & inspectantem Jugurtham fieri vident: Metello se suaque omnia dedere, frumentum, obsides, alia quæ imperasset dare, præsidia locis quibus illi placuisset accipere, passim conperunt. Id acerbius Jugurthæ quam prælium male pugnatum accidebat, reputanti opes suas & famam, in qua plurimum esse sciebat, sibi quotidie minui; Metello augescere: si cessaret, brevi omnes & omnia victoris, sui probiberet, ire se cogi quæ Metellus præcederet, & quem fuga elusus fuerat, insequi, quam deinde spem haberet, cum in condita multitudine, ubi Romanus optasset, certaturus; qui loco sibi opportunissimo florescentes & veteranas copias amisset.

Jugurtha Ro-
manos subitis
adventibus
carpit.

XV. Etenim post adversam pugnam Numidæ ad sua quisque dilapsi erant: quod moribus gentis licitum. delecti tantum equites Regem in fuga comitantur. Igitur quod ex præsentibus optimum videbatur, exercitum plerumque aliis locis habebat: ipse cum lectis equitibus Romanum agmen sequebatur, carpebatque, multis hostium, ut forte palantes adipisci poterat, interceptis. Homines enim & equi velocissimi, etiam quum longe abesse crederentur, nocturnis itineribus per avia plerumque loca, securis & animo vacuis superveniebant.

Cimbricæ pro-
perantibus, M.
Junius Con-
sul negat.
Liv. Epitom.
Vellejus 2.
1. 1. 1.
Piorus 1. 20.
Pedian in
Cornel.
Liv. Epitom.
Florus.
Liv. Epitom.
Florus.

XVI. Adversus hæc incommoda Metellus providencia & disciplina pugnabat, verito vagari milite; & si lignatum aquatumve live ad alios usus proficiscendum esset, provisis armatorum præsidiis. Quæ ubi Romæ sunt audita, Senatus supplicationes ob res à Metello gestas decrevit: læta civitate, quod libantem priorum ducum vecordia disciplinam famamque, vir egregius, restituisset. Dum hæc ad meridiem geruntur, gravioribus Cimbrorum armis Sepeemtrio inhoeruit: haudquaquam pari Consul alterius fortuna. Quippe M. Junius Silanus, quum ad eum in Galliis castra habentem legati Cimbrorum venissent: si agri darentur, manus & arma sua Romanis auspiciis offerrentes: neque agros dare populum Romanum, neque illis auxiliis indigere responderat.

Et signis col-
latis vincitur.

XVII. Illi vi tentantes quod impetrare precibus nequiverant, egredientem contra Consulem, signis collatis fundunt fugantque. deinde, quum ab hoc successu majorem cupitis porius diu spem concepissent, ad Senatum quosdam ex principibus legant: qui pacatis animis venientes à Consule coactos ad prælium dicerent, postquam certiora, quam vellent ad versus Romanos, experimenta virtutis dedissent, non ignavos aut inertes futuros socios: sedes tantum & agros, unde se suosque alerent, velut in stipendium poscere. Senatus, sive avaritia Principum, sive prælio victi quod dedissent, potius necessitatis quam beneficii specimen prælatum arbitrat, legationem irritam dimiserunt.

M. Minucius
Sordicus
Triballorum
funder.
Liv. Epitom.

XVIII. Cimbricum bellum infeliciter gestum bonæ sub idem tempus M. Minucii res consolabantur. In Thracia enim ad Hebrum flumen Scordilorum, & Triballorum ingentes copias fuderat: quum victoriam arte adjuvisset. Numero enim suorum diffusis, nam & Daci hostibus auxilio venerant: sub tempus prælii

fratrem cum ancatoribus & parva equitum manu per occultos tramites circummisit: ut pugna cepta, concinentibus ancatoribus, à tergo Thracum se ostenderet. id ex composito factum, quum jagis montium resonantibus, simul conspectus pulvis terrorem magni adventantis exercitus inferret: hostes in fugam cōpulsit.

XLIX. Sed tamen paulo post, nulla vi hominum, cæterum natura cœli & locorum, mediocriter accepta clades est: dum victoriæ fructum avidius prosequente Proconsule, ne hiberna quidem expeditione abstinetur. Nam post prosperam dimicationem omnia quæ in citiore Hebræ ripa erant depopulatus, ipsum quoque flumen, jam gelu confectum, transire eum exercitum ausus est. ibi glacie rupta, haud contemnenda manus militum interit. Eodem anno contra Lustranos à Servilio Capione prospere dimicatum: sed in Hispania citiore L. Calpurnius Piso interfectus est.

XX. Ejus Pisonis laudata continentia est, tam religiose diligentis, ut annulo inter exercendum fracto, artifices sessam Cordubæ in foro poni: auroque palam appenso, præsentibus omnibus annulum fieri iussit. Scilicet quum L. Pisonis filius esset, qui primus legem de repetundis tulit: non modo crimen à sese, verum etiam suspicionem omnem amoliri debere existimabat. Quum ita foris temperati lætorum tristitiamque eventus essent, ut plura tamen prospera nunciarentur (nam & in ultioribus Hispania Lustranos Servilius Capio vicerat Romæ Censoris atque Tribunorum plebis contentionibus inquieta pars anni fuit.

XXI. M. Æmilius Scaurus, quum mortuus in magistratu collega M. Livius Drusus abdicandi necessitatem impoieret, contra mores magistratum retinebat, sed ad extremum Tribuni carcerem minicantibus cessit. Æmilia tamen via Censuræ ejus monumentum est, & pons Mulvius. Pontem Mulvium, quod antiquior ejus memoria est, restitum à Scauro, quam factum, verius apparet. viam primus stravit: eamque per Pisas & Lunam, & Sibbaria vada Dertthonam perduxit. nam, quæ Flaminia committitur Æmilia via, eam M. Lepidus Consul à Placentia Ariminum fecit: quum in Flaminia munienda, C. Flaminius, collega Lepidi, occupatus esset. Sed & Mentis adem ab hoc Æmilio Scauro dedicatam, inter Censuræ ejus opera retulerim.

XXII. Q. interea Metellus in Numidia rebus prosperis, & cognito quæ de se fama in Urbe esset, atacer, divisit cum Mario copiis, ita incedebat, ut utriusque hostes supervenissent, promptè succurrere ab altero posset. ita vastabatur late Numidia, neque Romanos invadendi hostibus opportunitas dabatur, licet impigre quilibet tentante Jugartha. Ille quacumque iterum Romanum fenserat, pabulum & fontes aquarum corrumpere: sæpe Metello, sæpe Mario se objectare; deinde post levem impressionem in colles recedere, ita prælii copiam impar viribus non faciebat: tantummodo hostem, quibus poterat modis, ab incæpto remorabatur.

XXIII. Metellus arte Jugarthæ fatigatus, ad obsidionem validæ cujusdam urbis animum applicat: quo vel defensa à Rege, occasio pugnandi; vel relicta, pretium operæ victoribus foret. Ideo Zamam versus, quæ caput circa regionis erat, cum exercitu proficiscitur. Id ubi Jugarthæ perfugarum indicio percussus est, magnis itineribus prægressus, oppidanos confirmat, & ad virtutem cohortatur; se ubi res poposcisset, in tempore adfuturum. interim præsidio relinquere transfugas, hos certo apud Romanos exitio propositum, seque urbem pertinacissime defensuros.

Enterp'us.
Iornatides
cap. 12.
Eutropius.
Liv. Epitom.
Frontin. ita
tagem. 4. p.

Contra Lustranos prospere
pugnatum.
Aulus Florus.
1. 4. 5.

L. Pisonis
continentia.
Eutropius.
Cic. in ver. 4.
25.
Appian.
Hist. Cic.
Eutropius.
Plutarch.
Quest. Rom.
cap. 50.
Fam. Capionis.
Plutarch.

Aud. de Vie.
Iustit. 4. 5.
Amian. 27. 6.
Liv. 27. 1.
Strab. lib. 5.
Liv. 32. 2.
Plutarch.
de Fort. Rom.
cap. 17.
Sallust. Jugarth.
cap. 35.

Scaurus Censor,
collega
mortuus, cogi-
tur abdicare

Metellus Numidiam
vastat.

Metellus Zamam
prosequitur.
Flor. 1. 2. 22.
Sallust.

Iugurthe pro-
lium cum
A. Mario, ad Sic-
cam.

XXIV. Ipse in loca quam maxime occulta digressus, quum Marum ex itinere frumentatum mitti cum paucis cohortibus cognovisset, per noctem Siccam advocat, quæ prima post adversam pugnam à se defecerat: & egredientes jam porta Romanos nactus, cum delectis equitibus incurfat. simul magna voce Siences hortatur, ut *à tergo Romanos aggrediantur; veniam præteritorum, & insuper præmia abunde pollicitus*: non vano apud levissimam gentem consilio, ni Marius educere suos properasset, prælioque cæpro, Numidæ, frustra retinente Iugurtha, postquam aliquos videbant cadere, profugissent.

Aliud, cum
Metello ad
Zamam.
Cl. Quadriga-
rius apud
Azellum, &c.
causit.

XXV. Jam ad Zamam castra Metellus posuerat, adventuque Marii acriter cæpta oppugnatio. neque segnius obfessi certabant: tamen quia sagittis & fundis maxime res gerebatur, quibus validior quum sursum mittuntur, impetus, prono jactu languet; pro meliore Romanis pugna erat: quorum & pauciores vulnerabantur, & quod maxime opus erat, hostes à pinnis haud difficulter defendebant. Dum ita ad muros certatur, intentique eventui qui ad tuenda castra relicti fuerant, custodiam negligunt: Iugurtha ex improviso cum magnis copiis irrumpit. vulnerantur cæduntque complures: cætera turba ad urbem, ubi Metellus pugnabat, fugam intendit. nec amplius homines quadraginta resisterunt, Romanæque virtutis memores, quum editiorem paulo locum occupassent, non potuerunt expugnari. propere missum à Metello, quod aderat equitum, & statim C. Mario duce sociorum cohortes, Numidam exturbant castris. ibique, quia vallum & angustiarum portarum morabantur fugam, non exigua Iugurthæ militum cædes fuit.

Oppugnatio
Zamæ, & pug-
na cum Iu-
gurtha.

XXVI. Ita neutri Imperatorum ea die, quod conatus fuerat, perficere concessum: urbemque Iugurtha, Metellus castra tenuit. Postero, dispositis diligenter omnibus, & equitatu pro castris locato, Romanus ad oppugnationem redit. Quam ubi commissam esse ex clamore & tumultu Rex cognovit; subita iterum impressione primos quosque turbat. subveniunt alii, neque procul muris equestre prælium conferitur, ancipiti Marte, quia Numidas, ne suo more statim terga darent, pedibus intermixtis Rex firmaverat. Hæc omnia cum in conspectu oppidanorum fierent, eveniebat, ut ubicumque vacuum à periculo tempus nacti essent, eam in partem omnes se converterent.

Metellus ab
obsidione Za-
mæ discedit.

XXVII. C. Marius, postquam ex vocibus & nutu & agitatione corporum, toto animo in id spectaculum intentos esse apparebat, consulto remisit pugnam, quasi difficultate incæpri dererit: deinde illis studio spectandi, & cura popularium pugnantium, sui periculi oblitus; subito magna vi suggestitur, neque multum absuit, quin scalis admotis, priusquam animadverterent obfessi, miles in murum eniteretur. repulsus tamen est, & quia nox jam aderat, quietis pugnandi locis omnibus facta. Consul intellecto frustra se hoc consilium volvere, quod neque capi oppidum, neque Iugurtham, nisi ex suo commodo, cogi ad pugnandum videbat; exacta jam æstate obsidionem solvit: præsidiiisque circum urbes quæ ad se defecerant, missis, cæterum excreitum in provinciam, quæ Numidæ proxima est, in hibernis collocavit.

Florus, &c.
Sallust.
Appian. apud
Valecium.
Died. apud
Valecium.
D. odor.
Appianus.

Iugurtha ire-
rum deditio-
nem offert.

XXVIII. Ipse nihilo remissior, quam si propinquus hostis esset, tempus quod rebus gerendis incommodum erat, consiliis impendit, eaque haud minus ipsi prospera, quam inter bellandum arma fuerunt. Quippe Bomilcar spe impunitatis, & sua omnia retinendi, ad prodicionem illectus, persuadet Regi, ut *missis denno le-*
gatis,

gatis, se suaque omnia in fidem Metelli sine exceptione dedat. Romanus callido consilio non simul sed per vices, argentum, obsides, arma, elephantos tradi; captivos reddi; postremo perfugas adduci jubet. Omnia obedienter facta: nisi quod perfugum pauci, simul dedit Jugurtham audivissent, in Mauritaniam ad Bocchum Regem transierant. in cæteris (tria amplius millia erant, Ligures & Thraeces plerique) acerbe saevitum: quibuscum manus præcise: pars umbilico tenus in terram defossa, jaculis appetita, deinde igne admoto exusta est.

XXIX. His ita peractis *Regem ad se Tysdrum venire Imperator jubet, uti cætera mandentur.* ille conscientia & metu anxius, quem etiam ex Romanis Metelli gloriæ infensis quidam acuebant, præcipua C. Marii malignitate; quamquam omnibus ferme instrumentis belli spoliatus, obsides præterea trecentos dederat, arma, quam ullam aliam spem tentare maluit. Quum his rebus gerendis circumactus annus esset, Romæ Ser. Sulpicius Galba, M. Aurelius Scaurus Consulatum auspiciantur. Scaurus in Hortensii locum factus erat, qui designatus morte, an alio quo casu præpeditus, magistratum non iniit.

XXX. Multa deinde nunciata prodigia. avis incendiaria visa in Urbe, buboque conspectus fuerat: & in latoniis homo ab homine aefus. Ob hoc prodigium per triginta ingenuos patrimonios & matrimonios, totidemque virgines in insula Cimo-
lia sacrificatum. Nursæ geminos mulier ingenua pepererat; puellam membris omnibus integris: puerum alvo patente, ut intestinum conspiceretur, posteriore parte solida, qui voce missa expiravit. lacte quoque bis eo anno pluit; & inundationes magnæ fuerunt: & intumefcente Pado & Arctino stagno, multa hominum millia aquis sunt obruta.

XXXI. Quum deinde Consules de provinciis Senatam consuluisent, quæ decretae ipsi fuerint, in obscuro; Q. Metello imperium in Numidia prorogatum esse certum est. Quia tamen interfecto in Hispania Pisoni successisse Galbam lego, Consulem Galbam, ob gravioris forte belli minas exortas, eo missum inclinatus animus ut credam. neque levis est suspicio ex rebus postea sequutis, Scauro Consuli provinciam Galliam evenisse. Lustrum tertium & sexagesimum his Consulibus conditum esse, Capitolina marmora demonstrant. Censorum nomina ignorantur, nisi quod Q. Fabium Allobrogicum, C. Licinium Getam fuisse consentaneum est. Getam enim post Censoriam notam ad Censuram pervenisse supra relatam est: & Fornix Fabianus, juxta Regiam in Sacra via constructus arcus, Fabianæ Censuræ monumentum est, etiam statua Allobrogici juxta posita.

XXXII. Cæterum hæc & alia ejus anni obicula sunt; Metelli gesta Sallustius in luce collocavit, quem nisi haberemus, neque plura neque certiora, quam de reliquis adferre possemus. Igitur Jugurtha renovato bello, quum vi, fraude, pecunia, omnes atque omnia versaret atque volveret, tandem Vaccensium principes ad occidendum Metelli præsidium impulit. Certo die, qui festus per omnem Africam lascivia & conviviis duci consueverat, eoque tegendis insidiis aptior habebatur, centuriones, tribunos, ipsumque T. Turpilium Silanum, quem præfectum fabriū secum duxerat Metellus, & præsidio Vaccensi præfecerat, diversi ab oppidanis invitantur: deinde super menlas, ad unum omnes præter Turpilium interficiuntur.

XXXIII. Sublato inde clamore, quum milites inopinato terrore percullos, præ-
Tit. Liv. Tom. V. Metelli mæcos.

Orosius 1. 19.
Appianus.
Sallust. Jugurth.
39. 62. 5.
Diodorus.
Sallust.
Tab. Capitol.
Jul. Obsequ.

Et iterum
omitit.
Urb. cond.
ann. 643.
Hortensius
Cof. design.
non init.
Prodigia.

Lustrum con-
ditum.
Appianus.
Hispanic.

Capitol.
Marmora.
Pedian. in
verulam. 11.

Vaccenses præ-
sidium Ro-
manum occi-
duot.
Sallust. Jugurth.
cap. 66.
Plurarch.
Marc. cap. 9.
Sallust.

terea inermes, & sine imperio palantes invasisent; plebs Numidarum pro levitate gentis rebus novis læta momento se aggregat. Romani plerique iulci cadunt, quia neque arma suppetebant; nec effugium usquam erat, quod Vacenses, misso sub tempus exedis præsidio arcem, ubi signa scutaque Romanorum erant, præoccupaverant, oppidumque undique clausurant. Harum rerum nuncio præter modum adfectus Imperator, aliquantisper conspectu hominum caruit: mox omnia experiri certus, dum ne pessimi exempli defectio impunita Vaccensibus esset, cum legione quæ in iisdem hibernis erat, & quod equitum Numidarum colligi subito poterat, pariter cum ocase Solis egressus, postridie in planiciem quamdam collibus cinctam pervenit: militesque animo satientes, multum enim itineris rapim ducti confoceras: *Vaccam oppidum non ultra mille passuum abesse demonstrans, prædamque benigne pollicens, ad reliquum laborem confirmat.*

Vaccensium
proditiō puni-
tur.

XXXIV. Vaccenses exercitum ad se venire conspicati, primo portas clausurunt: mox, quia nec agri vastabantur, & Numidicum equitatum esse apparebat, hic enim astu Imperatoris in primo agmine ibat: jugurtham rati, gesticulibus gaudio animis obviam effunduntur. Metellus supra votum omnia succedere videns, signo repente dato, equitem peditemque partim ad portas occupandas, alios ad eadem palantium dimittit. Hoc maxime modo Vaccenses non ultra biduum sua perfidia lætati poenas dederunt. oppidum direptum est: senatores omnes supplicio consumpti. De Turpilio præfecto deinde agitur, quod enim unus omnium oppido clauso intactus profugerat, proditiōnis acculabatur.

Masil impro-
bitas.
Appian.
apud Vellef.
Sallust.
Plutarch.
Appianus.

XXXV. Intercedebat huic cum Metello amicitia, & hospitii necessitudo: neque manifestus criminis, sed potius misericordia oppidanorum, quos humaniter & benigne tractaverat, credebatur emissus. Tamen de consilii sententia, urgente, & alios inflammante Mario, Proconsul invitus supplicium de eo sumpsit: verberato prius more majorum, nec enim civis Romanus, sed è Latio erat. Neque multo post patuit, falso de proditiōne suspectum fuisse. ubi quum ceteri Metello ægerime rem ferente condolerent, exultasse Marius fertur, & palam in circulis suum hoc opus iactavisse: à se hospitii interfectori Metello diras ultrias comparatas.

Inimicitia cū
Metello.
Diod. apud
Vellef Sallust.
Diodorus.
Plutarch.

XXXVI. Jam enim profectas cum Imperatore inimicitias gerebat; inevitabili apud superbos offensione: dum alter ex infimo loco ad summos honores nititur; alter idem esse æquari, quod deprimi, putat. Quippe Marius quum legatus à Metello ductus in Africam esset, statim à principio, non ut alii, ad Imperatorem, sed ad se consulta factaque sua omnia referebat: & quum ob ignobilitatem contempnui Metello esset, eaque sibi videret imponi, quæ plurimum laboris ac periculi, gloriæ haud æquam partem haberent: in speciem de injuria quebatur, ceterum præberi virtutis exercendæ, vulgusque militum conciliandi occasionem penitus gaudebat. Quod enim animo atque corpore firmus quamlibet duos labores facile perferret: nihil tam aut magnum aut parvum erat, quod non susciperet: semper ita re gesta, ut cum incremento laudis benevolentiaque manipularum reverteretur.

Virtutes mili-
tares.
Sallust.
Plutarch.
Theodorus.
Appianus.

XXXVII. Nam in imperiis benigne & comiter se gerebat: neque temere jubebat quidquam, quod inter primos ipse non exsequeretur. præterea voluptuam divitiarumque victor, eodem fere victu cultumque, quo gregarii milites agebat: non in pugnando, non in opere manibus parcens. Unde magna in illum toto exercitu

charitas: nec alio duce promptius pugnabatur: ceterorum ferme legatorum tribunorumque, militibus maligne parentibus, minus prosperæ expeditiones erant; Marium enixa omnium studia, & in jussis obeundis alacritas, aliis super alia bene gerendis rebus, ad gloriam extollebat. Neque deerat ille per occasiones indigna de Imperatore loqui; hominem tyrannici spiritus, quod diutius cum imperio esset, bellum trahere: sic dimissum ex manibus Jugurtham: sic quum finis imponi bello posset, fuga simili profectione exercitum ex Numidia in provinciam per causam hiemis raptum. neque de servitie ejus quod in militaribus delictis severior justo vindex esset, virgis & securi in hospitem stricula reticebat.

XXXVIII. Erat enim Marius ingenio turbulento ac seditioso, ambitiosus, astutus, calumniator. Atque is, quum à prætura septimum jam annum jacuisset, neque petere Consulatum ausus esset, ad quem longo jam tempore novus homo nemo aspiraverat; rebus prosperis elatus, adicere ad altissima quaque animum coeperat, & quod à Metello impediabatur, ejus criminationibus gratiam sibi & suffragationem, quorum poterat, comparabat. Metellus enim, cætera vir egregius, sed communi vitio nobilitatis superbus, & humilium natalium contemptor, Marius ad petitionem dimitti postulantem, quasi per amicitiam monuerat: ne tam prava inciperet, neve peteret à populo Romano, quod jure negaretur. deinde læpius instantem obtentu publicorum negotiorum moratus est: quum ne sic quidem flagitandi finem faceret Marius, animo commotiorem dixisse ferunt; satis tibi matura petitio erit, si cum hoc petas, ostendo filio, qui tum quasi vixinti annorum adolescens aderat.

XXXIX. Sed hoc ipsum, quum perscriptum in Urbem, atque pervulgatum sermonibus esset, magnopere Mario profuit: quod in illo se despectum, suamque humilitatem ludibrio habitam credens populus, in interiori studio contemptum nobilitatis altum ibat. Per hæc atque talia conciliata in exercitu & Romæ voluntate vulgi, etiam aliorum hominum quibuslibet rationibus attrahere favorem non omittebat: apud publicanos, itemque negotiatores, quorum magna erat Uicæ multitudo, Metelli contationem inculcans, si dimidium ipse exercitum haberet, paucis diebus Jugurtham victum visuros dicebat: prompte illis & cum assensu auscultantibus, quia bellum privatis eorum rationibus adversum damnosumque erat.

XL. Sed neque Numidarum suffragationem parare neglexit: quorum princeps partibus Romanis Ganda erat, Manastabalis filius, ejus qui & Jugurtham, sed ex alia muliere, procreaverat. Hujus amicitiam captare Marius, adire, donec opportunum sibi ratus, post alios sermones, & affectatam officiorum pollicitationem, quæ ferme nulli promittuntur accuratius, quam qui minima præstaturi sunt, ita coepit: Nunc illud in propinquo tempus est, quo maxime perspicere, quo quisque in alios sit animo, poterit. Non es nescius, quam contumeliose mihi responderis Metellus, commeatum petenti, quod commotionem dies appropinquat: neque mihi tam infeliciter gestus Tribunatus plebis, deinde Prætura est, neque tam angustus animus, ut his honoribus contentus virum, donec aliquis eris in civitate nostra superior.

XLI. Ea res, quamquam pro amicitia nostra tibi dolori est, non tamen petere, ut ad tuam ultionem pertinere eroderes, nisi ejusdem hominis superbia in te, quam in me fuit, intolerabilior existisset. Nam quod meus tamen Imperator est, & no-

Marius ad
Consulatum
aspirat.
Diodorus.
ap. Vales.
Cic. de Offic.
3. 20.
Sallust.

Favente populo Romano
Sallust.
Diodorus:
Velleius 2. 127.

Et Gauda Manastabalis nepote

Quem adversus Metellum Marius invocat.

билitate generis anteit, non quidem idoneam, sed tamen aliquam ei excusationem præstat: sed quodnam in te illius imperium est: aut qua ratione tibi se antepomit, quem sis vetustis Africæ Regibus editus, vir apud populares & in Urbe nostra honoratissimus, Matinsia amicissimi clarissimique Regis nepos, unicus Numidici Regni verus hæres, postquam iisdem facinoribus & alios susculit Jugurtha, & sibi jus quod habebat, liberis opem successionis admittit: Scilicet immanis arrogantia in suorem egit hominem, ut neque se ulterius respicere iusta estimatione, neque alios possit.

Remendi ejus
rationem o-
scendit.

XLII. Idcirco, quod res ipsa cogit, adversus communem inimicam, communibus auxiliis opus est. iam facile juncti illum despexerimus, quam ipse seorsim utrumque contempsit. neque difficiles aut invidiosares est. Ad Consulatus petitionem his diebus decedam: parata mihi populi voluntas est. commendari à militibus, à provincialibus, à civibus Romanis, quibus in locis negotiantur. iis quam tua commendatio acceperit, quem apud amicos hospitesque tuos gratia, apud omnes testimonio me adjuveris, non erit dubium quin magistratum, & hoc initio provinciam Numidiam adipiscar.

Gaudet multa
pollicetur.

XLIII. Id quum erit factum, non poterit deesse referenda gratia locus: & qua Metellus superbe negavit, statim repræsentabo, & proprium bello finem faciam. nec enim quod nunc sit, ambitioni meæ potius, quam populi Romani gloria utilitarique deserviam: & hæres sunt nostræ & hostium, ut si accedat Imperator idoneus, distinuum esse bellum non possit. Demoto autem Jugurtha quis ambigat, quin te certum Regem populus simul Romanus atque Numida facturi habiturique sint. Facile persuadetur homini ex morbo non satis compoti mentis, præterea spe regnandi delinito, & alioquin graves causas offensionis adversus Metellum habere putanti. neque enim transfugas suos, aut præsidium Equitum Romanorum impe-
trabat: neque etiam sella ei juxta Proconulem ponebatur. quæ Metellus omnia potenti negaverat.

Conjuratio de
verius iugur-
tham.
I iodoque.
Sajla.

XLIV. Nempe transfugarum causam ad se totius belli Imperatorem pertine-
re; equites Romanos Numida satellites haberi contumeliosum Romano nominis: sel-
lam iis demum deberi autumabat, quos Reges populus Romanus appellasset. Ceterum hæc omnia Marci proposito serviebant: cuius victoriæ Jugurtha debebatur, ne aut caperetur à Metello, aut conjuratione amicorum interiret. Sub idem enim tempus Bomilcar, cujus impulsu dedicationem Jugurtha fecerat, post paenitentiam ejus rei, suspectum se Regi, nec falso arbitratus, occupare statuit insidiarum fraudes, assumpto in societatem facinoris Nabdalla, qui plurimum inter Numidas nobilitatis & virtutis opinione præstabat.

Bomilcaris
verbe ad Nab-
dallam.

XLV. Cum hoc, ubi data fuit occasio, ita instituit agere: Si ullum tempus in terris fuit, quo Regibus amicorum consilia ex usu potius quam adfectu suo metiri consuevit; amicis sola Regum commoda spectare opus fuit: id profecto huic in quo vivimus, perquam dissimile fuisse necessum est, Nabdalla. Quod enim si quisquam alius, certe clarissime atque apertissime perspicis, hodie res ita se habent: ut pessima consilia quam animum impotentem reperiunt, perplaceant, bona & salubria non ipsa modo spernantur, sed ultro periculo suo sint ductoribus suis; quibus si melior humana fors respiceret, honori emolumentoque esse deberant. Fortuna Jugurtha talis bis temporibus fuit, ut nisi reconciliatum Romanis servare ne salus quidem ipsa

perisset. Sussus, misceis, in gratiam cum his ut rediret: vidit non esse rem à presenti statu temporum alienum, deliberavit, adensus est.

XLVI. Deinde nescio quam ob causam immutatus, quum idem consilium ambo probassemus, se inculcat, me odit: neque sermonibus abstinere, qui homini anle non imperito satis magna certaque significationes sunt, eorum, quæ postmodum mihi sunt expectanda, nisi præveniam insidias. sano si talis causa esset, ut ad me unum pertineret, te ceterosque procures neque re neque exemplo contingeret: tacerem potius & vel silentio perferrem, quidquid ingrato Regi suggereret crudelis & fallax animus: vel fuga ad Romanos, cujus nondum ablata est copia, securitati meæ consulerem: sed quia quod mihi accidit, jam & evenit aliis, & evenire omnibus potest, & illustrissimo cuique facillime; neque te dignitate quisquam antecedit: maluit te socio fortius ulcisci commune discrimen, & hoc agere, quando cum hoc nulla nobis ulterius amicitia fides esse potest, ut novis sociis utilitatis simul & admirationi simus. Id adeo consequi non erit difficile si meis consiliis conatibusque, tuam præsidium, audaciam, opes conjunxeris.

De injuria Re-
gis queritur.

XLVII. Nam capere aut obtruncare Regem haud maximo negotio poterimus: & Metellum nulla æque res atque traditus seu vivus, seu mortuus Jugurtha conciliabit. Quam autem Metellum dico, minime dubitari poterit, per hunc à Senatu populoque Romano impetraturos, quidquid voluerimus. Eam spem mihi certissimam, omnium prope gentium exempla faciunt: & si cetera omittimus, in hac ipsa Africa nuper bello Punico tertio Phamaas, & superiore Mutines, ac præ cæteris magnam & illustre monumentum Masinissa, docuerunt. Quum hæc atque similia Bomilcar haud aliena præsentibus commemorare videretur; motus Nabdalsa; venit in societatem consiliorum, & compositis cum Bomilcare rebus digreditur.

Eam vivum
aut mor-
tuum Metel-
lo tradi posu-
lat.

XLVIII. Summa pactorum hæc erat, ut Nabdalsa proficisci ad exercitum, quem plerumque seorsum ab Rege ducitabat, & rebus ibi ex commodo conjuratorum constitutis, ad patranda scelus die dista adesse deberet. Sed ubi ad constitutum ille non occurrit, Bomilcar metu hominis rem prodi ratus, literas ad eum scribit, segnitatem accusans, qua neque Jugurthæ nihilominus perituro prodesset, & spem præmiorum à Metello corrumpere. Eas literas Nabdalsa, ut ab exercitatione sessus in lectum se conjecerat, accepit; perlectasque quum supra caput reposuisset, obrepente ut solet inter fatigationem & curas sopore, in pulvino reliquit. Erat ei fidus ad hæc tempora negotiorum curator Numida, secretorumque, præterquam hujus novissimi, particeps.

Falsa Bomil-
caris & Nab-
dalsæ.

XLIX. Is quum audito literas venisse, pro more & jure suo tabernaculum ingressus esset; repertaque non excitato Nabdalsa legisset; cognitis quæ Regi struebantur insidiis, protinus ad ipsum eum iisdem literis contendit. Nabdalla expergescens quum ablatas literas videret, & rem omnem, uti erat acta, expurgis, à quod genus hominum custodiæ causa circum se habebat, cognovisset; ante omnia indicem exitinere reprehendere conatus est. deinde, ubi illum adsequi non potuit, ipse quoque ad Jugurtham proficiscitur, raptaque à perfido cliente, quas ad Regem ipse portare decrevisset, literas, questus, orat: ne sibi hoc in animo Regis fraudi sit, neve alium se credat, quam qualem perpetuis obsequiis & incorrupta fide probavisset. id quoque certum & efficax innocentia sue

Jugurtha inhi-
die delegatur.

In Nabdalla
ignoscit, Bo-
milcaris no-
rat.

Metellus Ma-
rium dimittit:
Plutarch.
Mar. cap. 70.
Velleius. 2. 11.
2.

In pugna scri-
ptum quao-
doq. deterio-
ribus plus
credendum.
Salust. Jugurr.
6. 1.

ic. de Offic.
3. 20.
Salust.
Velleius.
Diodorus.
apud Vellei.
2. 11.
Plutarch.
Marcius. opus-
latum petens
impetrat.

Urb. cond.
20 646.
Avis inen-
diaria.

testimonium acciperet, quod tam atroci casu percussus, nulli alii aut homini aut loco salutem debiturus, ad Regem suum properasset,

L. Jugurtha, licet omnia alia volvens animo, tamen placide in praesentia re-
spondit, ne qua forte seditio apud armatos & Nabdalla beneficiis ulos oriretur:
& jam Bomilcaris aliorumque consiliorum supplicio iram leniverat. Sed non per-
inde abducere animum ab sollicitudine potuit, quin tot egregiis viris interfe-
ctis, omnia deinceps infesta intutaque occurrerent: quum tanti periculi memori-
am, metumque ne qui alii eadem auderent, excutere nequiret. unde de somni
quidem faris queta copia erat, & saepe subito excitus arreptis armis tumultum
faciebat: sero agnita stulticia, quæ nec potentia nec landis egentem, dum per
scelera & perjuria enitit ad majoris fortunæ fastigium jubet; alio super aliud deli-
ctio delictorumque supplicio, infra miserimi cujusque sortem detrahebat.

LI. Exitu Bomilcaris comperto, Metellus, qui sedente se bellum illius pro-
dictione transactum iri speraverat, hac expectatione depulsus, iterum, quasi
ad integrum bellum apparare omnia cepit. quam ad rem quia Marci præsen-
tiam majori de cætero molestia quam usus fore judicabat; ne offensum invitum-
que retineret, ante duodecimum omnino diem, quam erant futura Romæ co-
mitia, compectum homini dedit. Atque is rapido cursu ab exercitu profectus
Uticam, quum in itinere duos omnino dies cum intermedia nocte consump-
set priusquam navigium adscenderet, sacrificavit. quo tempore quum *admirabi-*
lem ei, & omni spe majorem felicitatem extra portendere haruspex dixisset; magis
etiâ confirmatus animo, quem deinde mira cursus prosperitas, transmissio ite-
ra quæritudum mari, auxit, Romam ad comicia temporis venit.

LII. Sallustius magnus auctor, & in his rebus unicus, hoc Maril Uticense sa-
crum prioribus aliquanto temporibus adscribit: à cujus sententia non oblivione,
aut neglectu, sed judicio discessi. Quod semel monitum, ubicumque simile ali-
quid observatum fuerit, occurrere legentis animo velim. Nam in hac infirmita-
te humanorum operum non debemus admirari; si deteriores interdum scripto-
res veriora quædam adferunt: præsertim in levibus rebus, quas magni illi, dum
in his ipsis, ob quæ magni videntur, occupati sunt, incuriole habuerunt. Cæte-
rum C. Marius, ubi Romam venit, eadem omnia quæ in exercitu fecerat di-
ceratque, sancto imponis agere: *dedecus publicum, detrimenta negotiatorum,*
fatigationem exercitus imitari; & ante omnia criminari Metelli *inordinem,*
quæ res incommodorum una origo esset: si se Consulatem fecissent, brevi tempore
aut virum aut mortuum Jugurtham in potestate populi Romani fore.

LIII. Laus hæc & favoreis populi auribus accipiebantur: quia cujusque generis
impeccatas literas ex Africa ad suos mittendo, calumniant Metellum & se extol-
lenti Mario fidem honestissima iustificatione faciebant. & Metellus ob claritudi-
nem generis in visus plebi; Marius ipsa humilitate graciosus erat: gaudensque
premienda nobilitate populus, tenebat occasione, dum Mamiliæ rogatione
damnatis optimationum plurimis, auctoritas & potentia Patrum langueret. ad hæc
omnia, quum Cn. Manlius Mancinus, alii quoque Tribuni plebis, omnibus concio-
nibus Metellum petulantibus dictis proscinderent; magno favore renunciatus
Consul C. Marius, collegam L. Catium Longinum accepit.

LIV. His magistratum gerentibus Urbis lustrata est, ob avari incendiariam, item-

que bubonem Romæ visus. Quod genus illud avium fuerit, quas vocarent *incendiarias*, etiam his temporibus; quibus adhuc regnabat vetus superstitio, libri que augurales in manibus erant, dubitatum video. quidam *spinturnicem* vocant, turpem figuram tribuentes, quum qualis esse, non possent dicere: Nihil si milius vero, quam quod ajunt, *quæcumque apparatus carbonem ferens ex aris, vel altaribus, incendiariam esse*. idem credo iudicatum esse, si carbonem tulisset ex busto. Ea res quum sorte nido inflammato incendium aliquid excitasset, inter præfagia cladis, cuius esse causa poterat, haberi cæpta. Sed his præter institutum ex occasione quaestis veniam, uti spero, non ineptum scrutanda vetustatis studium conficiet, nequid eorum, quæ sunt in annalibus scripta, ne-
sciat.

LX. Cæterum C. Marius Consulari non contentus, etiam provinciam Numidiam Senatui extorsit, qui Metello eam deareverat. id ob Tribuniatiam rogationem Cn. Manium irritum fuit, qui quum tulisset ad populum, *quem cum Jugurtha bellum gerere vellent, iuberent* populus C. Marium frequens iussit. Tum vero ille rebus ista præcedentibus exfulcans & feribz, *scd magnificum inferre nobilibus, instare, lacessere*; denique dum esset unde illi dolerent, neque facto ulli, neque dicto paræra. Sed aliter Consul L. Cassius; qui Gallia Transalpina provincia erat, quum Tigurinos, nobilem Helvetiarum pagum, relicta civitate sua per Allobrogum fines transitum moliri cognovisset, ut occurreret illis, eosque priusquam in provinciæ Romanas effunderentur, includeret; magnis itineribus eo contendit.

LXI. Tigurinos Cimbræ exiverant. gens vaga & errabunda, plerisque Ruripæ regionibus popularis, quam ad Helvetios pervenisset, quietos ad id temporis homines, autique divites; qui tamen plus opum parasse Cimbræ ex rapinis cernebant, ad similes quaestus cupidinem mori sunt. Tigurini autem omnes, quos deinde Tugeni quoque sequuti, postquam illis prima prospere evenerant. Quippe Tigurini suis & Germanorum validis copiis, occurrentem in finibus Allobrogum Consulem, ad Oceanum usque cedendo, pertraxerunt ad insidias, circumventumque ipsum & L. Pisonem legatum, qui ante quinquennium Consul cum M. Livio fuerat, occiderunt.

LXII. Ita maiore parte copiarum amissa, quum reliquæ in castra confugissent; ibique rerum omnium inopes, & exitii certi obsiderentur, auctore C. Popillio legato, cum hostium ducibus in collocationem venerunt. Quum nihil æqui à superbis victoribus impetrari posset; neque tantum simul civium sociorumque numerum famæ aut ferro perire pati C. Popillius facis è fide sua Regis publicæ duceret; annuit eorum desiderio, ut ab hostibus permissa conditione uterentur. Ita datis obsidibus, & eorum omnium dimidia parte, sub jugum missi, damno impedimentorum, & famæ salutem redemerunt. Ob eam rem deinde dies à Cælio Tribuno plebis dicta Popillio est: & quia res ad causam perditionis Cælius rogatione parlata huic quoque iudicio tabellam dedit, quo certius C. Popillius opprimeretur.

LXIII. Huc enim interea perierat ventum in Republica erat, ut leges jam non ex usu civitatis in commune, sed ex favore aut odio singulorum secretetur. Ipsum

Plin. 20. 9.
Fellus

C. Mario Numidia provin-
cia decerni-
tur.

Salut.
Liv. Epitom.
Veilius 222.

Strab. lib. 7.
T. cit. Germ.

37. 1.
Orosius. 5. 25.
Ado Viennensis. Cæsar. Gal.

1.
Rhetoric. ad
Her. 4. 24.

Orosius.
Rhet. ad He-
ren. 3. 25.

Tigurini L.
Cassium Con-
sul occiderunt.

Reliquias
Romani exer-
citus turpi
passione di-
mittunt.

Liv. Epitom.
Cæsar de bel.
lo c. allice. 10.

7.
Orosius.
Cic. de legib.
1. 16.

Tacit. 3. 27.
120.

Cic. Bruto.
cap. 65.

Cic. Ver. 3. 78.
Legum. 181.
temperat. les-
boratur Ro.
ma.

que postea Caelium, virum cætera egregium, quum per inimicitias laboresque haud mediocres, ad summos honores homo novus contendisset, tota vita do-
luisse ferunt, quod nimio Popillium damnandi studio Reipublicæ nocuisset. Ete-
nim se imprudentem calumniæ ac improbitati tabellam qua siccam porrexisset
videbat, quæ in multorum clarorum & infontium caput atque fortunas injicere-
tur. Sed sera nimirum poenitentia in istis est, quæ semel facta non revocan-
tur. Cæterum perlatam legem tabellariam C. Popillius haud dubium damnatio-
nis omen accipiens, die judicii non expectata, solum exsilii causa vertit: cum
imitatus Popillium, qui C. Gracchi lege petitus, Urbe cesserat.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

JUGURTHA pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi Mauro-
rum Regis adjutus est: & caesis prælio Bocchi quoque copiis, volente
Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere; victus ab eo &
Mario traditus est: in quare præcipua opera L. Cornelii Sulle, Qua-
storis Marii, fuit.

Jugurthæ res
persum eunt.
Salust. Jugurth.
cap. 74.

I. **A**T Metellus nondum comperto quod Romæ actum erat, quum sibi
provinciam Numidiam prorogatum iri non dubitaret; bellum ac: &
vehemens Jugurthæ faciebat: relique Regis in dies deteriore loco, non magis
ob vim hostium, quam ipsius consternatione siebant. Præter alia quæ bello op-
portuna multa amiserat, præfectorum amicorumque penuria fatigabatur. Ete-
nim haud paucis ab ipso interfectis, cæterorum plerique, ne eadem paterentur,
ad Romanos, aut Regem Bocchum transfugerant: neque bellum geri nullis ad-
ministris; neque reperire Jugurtha quibus se crederet, poterat. Anxius igitur,
& varia solitudine distractus, dum modo versus hostem movere, modo in solitudines
refugit, superveniente Metello pugnare cogitur. neque ambigue certatum, Nu-
midis, post leve prælium diffugientibus. ipse cum persugis & parte equitatus,
per loca humani cultus expertia Thalam pervenit, magnum oppidum: in quo
thesauri Regis, & filiorum ejus pueritæ cultus erat.

Thalam peti-
tior.
Florus 2. l. 21.
Salust.

II. Ea re cognita Metellus, bellum pro confecto habens, si Jugurtham in i-
la urbe opprimere potuisset; difficultates locorum, erant enim haud mediocres,
superare consilio & labore statuit. Igitur quia inter Thalam & proximum flumen
quasi passuum milia quinquaginta, asperæ & siccæ solitudines erant; in-
venta,

menta, sarcinis amotis omnibus, frumento diebus decem, & viribus onerari; pecus etiam vasis rusticis, plerumque ligneis; ut ex turgidis Numidarum colligi poterant, impositis agi; præterea regionis ejus accitas, qui post fugam Regis in fidem venerant, die locoque præditiis, quamplurimum possent aqua portare jubet. Postquam perventum ad flumen est, impletis utribus ad locum, quem Numidis edixerat, petgit.

III. Ibi quum castra ponerentur, præter ejus cæli naturam, tanta vis pluvie effusa dicitur, ut ea sola aqua sufficere exercitui posset. Igitur milites decorum hoc munus interpretati, quamquam adesset provisa aquæ copia, pluvia magis usi sunt. etiam commeatus abunde præsto fuit; Numidis, ut in nova deditio-
ne, studia sua approbare conantibus. Sic resecto milite ad Thalam postero die perventum est, contra opinionem Jugurthæ, qui numquam eo penetraturum Romanum exercitum esse speraverat. Sed oppidanis strenue arma opponentibus, quum etiam locum natura & operibus apprimè permunitum haberent, difficilis oppugnatio fuit. multoque labore & periculo militum post quadragesimum diem quam obsideri Thala cœperat, capta est.

Eamque oppugnatio-
nem ca-
pit.

IV. Perfugæ preciosis rebus cunctis in Regiam comportatis, inter vinum & epulas seque & illas injecto igne consumplerunt. Jugurtha primo adventu Metelli cum liberis & parte pecuniarum, per causam adducendorum subsidiorum discesse-
rat. Is ex eo tempore nusquam amplius uno die, aut una nocte commoratus, ut prodicionem, quam continuo meruebat, celeritate vitaret; postremo egressus Regno per magnas solitudines ad Getulos pervenit; collectamque ex his multitudinem ad ulum & morem militiæ exercere instituit. Bocchum quoque Mauritaniam Regem, quum amicos ejus magnis donis ac majoribus promissis sibi propitios effecisset; in societatem armorum pellexit, nonnulla de causa iratum Romanis, quod initio belli Numidici fœdus & amicitiam frustra petiverat.

Jugurtha ex-
cedit Regno.

Florus. j. c. 15
Salust.

V. Quippe res maximi ad victoriam momenti futura, impediens Jugurthæ pecuniis, quibus ille tum potentes in Senatu patrones sibi conciliaverat, repudiata est. Hæc offensa magis apud Bocchum, quam ad finitas Jugurthæ valuit, quia Numide Maurique pro opibus ac libidine multas uxores ducunt. eo levior apud illos ea necessitudo habetur. Inter hæc ad Metellum, quo tempore Thalam expugnabat, Leptitanorum legati venerunt, præsidium & præfectum petentes, ad Hamilcaris opprimenda consilia, qui potens & factiosus rebus novis studebat. Hi ad Consulem Calpurnium, deinde Romam initio belli missis legatis amici sociique Romanorum facti, quicquid imperatum à Consulibus fuerat, promptè studiose fecerant. Igitur Metellus ad tuendam civitatem quatuor illis Ligurum cohortes, & præfectum C. Annium dedit.

Bocchus arma
cum Jugur-
thæ conjun-
git.
Flurarch.
Mario cap. 2.
Salust.

VI. Cognitis deinde Jugurthæ Bocchi que consiliis, apud urbem Cirtam castris communitis Reges expectabat. Illi enim quod à Q. Metello captivi, prædaque, & impedimenta Cirtæ collocata essent, ad eam urbem suis quisque copiis accedere constituerant, summis viribus impellente Jugurtha, qui aut urbem se recepturum; aut si à Metello defenderetur, prælium fore sperabat; unde Bocchum Romano bello prorsus illigatum, stabiliorem ad cetera constan-
tiores socium haberet. quamquam paulo post ex voluntate Jugurthæ con-

Eos ad Cirtam expectat
Metellus.

filio mutato, Reges diversis itineribus in difficiliora loca discesserunt. Inter hos apparatus ad Metellum deferretur, Marius Consulem factum : eique provinciam Numidiam datam, qua re supra modum anxius, neque lacrimis, neque vocibus temperabat, vir ut cetera egregius, ita injuriæ impatiens.

Legatos ad
Bocchum
mittit.

VII. Ergo rerum gerendarum, quas alienæ gloriæ cessuras arbitrabatur, abjecto proposito, legatos ad Bocchum mittit, & à bello Maurum dehortatur. Ille vicissim *cupidum se pacis respondet: modo Jugurtha rationem aliquam Romanam habeant.* Ita militandis ultro citroque legationibus, sicuti Metellus voluerat, tempus in otio trahebatur. Dum in eo statu res Numidiæ sunt, C. Mario supplementum Senatus lubens decreverat, non ut gratula Consuli faceret, quem haud mediocriter oderat; sed astutia quadam, ut irritum ejus inceptum; aut ipse populo invisus fieret, qui gravate novum delectum passurus videbatur. Sed hæc expectatio frustra fuit. Nam Marius concione advocata, suis rebus extollendis ita accendit hominum studia, ut supra decretum numerum etiam voluntarii multi auspicia ejus sequerentur.

Marius subli-
tatem exa-
gitat.
Plutarch.
Marius cap. 22.
Salust.
Plutarch.
Salust.
Plinius 31. 1.
Florus 3. 1. 13.
Dionysius 42.
Jul. exuperant. cap. 14.
Plutarch.
Val. Maxim.
3. 3.
Agel. 16. 10.
Florus.
Diod. ap. Val.
Quintil. de
clam. 11. 7.

VIII. Illa in primis oratione magnopere nobilitatem exagitasse dicitur, solitus & antea per quamlibet occasionem superbis & contumeliosis dictis inceslere. Nam & *Consulatum ex victis illis spolia cepisse dicebat, non aliena facta, & mortuorum tumulos: sed suos labores, suas cicatrices præferendo: quærebatur ex circumstantibus, si majores Albini aut Bostia respondere possent, utrumne illorum, an Marii similes posteros optaturi viderentur?* Quod non magis contumacia ingenii faciebat, quam ut plebi se daret, quæ hac licentia nobilitatis arrogantiam læta libensque vindicabat. Neque eo segnius præare comæatus, onerare naves, stipendia, arma, cetera bello utilia cum legato A. Manlio Prætorio viro in Africam mittere; ipse milites scribere, non ex classibus & more majorum, sed capite censos plerisque. quod genus antiqui duces spreverant; militiam, ut alios honores, non cuilibet committendam rati, sed iis, qui rem habentes eam acceptis armis tamquam pignori opponere viderentur.

IX. Id Marii factum diversimode acceptum est: quibusdam penuria aliorum militum fecisse interpretantibus; aliis, ut se isti hominum generi, per quod maxime creverat, vendicaret. idque vero propriis arbitror, quum pro obscuritate generis sui humillimum quemque maxime studeret extollere; se quoque jocos dicacium obnoxium fore putans, si conditioni & fortunæ, cui propinquus ipse fuisset, jus militandi negaretur. Et sane virtus ex censu non venit: modo vires animusque suppetat, & disciplinæ capax indoles. Cum his copiis Uticam paucis diebus pervectus, exercitum P. Rutilio legato Metelli tradente accepit: quia Metellus conspectum inimici fugiebat, cujus astutia non ereptum modo sibi provinciam, sed etiam plebem Romanam alienatam esse rebatur.

Metellus in
urbem rediit.

X. Sed hoc quidem, Romam profectus, longe aliter habere comperit; quum extinctâ jam invidiâ non minoribus populis, quam Patrum studiis exciperetur. atque illi iudicium à Tribuno plebis Manilio intentatum, triumphusque impeditus non majori primum molestiæ, quam postea gloriæ fuit. Neque vero anxie aut demisso animo, sed juxta solitam suam gravitatem atque constantiam, quum data ei concio populi esset, verba pro triumpho suo socie, quorum pauci adhuc noscuntur; sensus omnium iste propemodum fuit: *Quem ab omni*

antiquitate soletis habere honorem Imperatoribus vestris, ut Republica bene gesta hostibus victis & exercitu incolumi, Urbem triumphantes ineam; enim mihi, quam Senatus frequens iusseris, neque vestra sit voluntas obscura, negare perfruerat Tribuns, me quoque dictis petulantibus laceſcendo, Quirites.

XI. Igitur & pro causa dicenda mihi quadam video, & de illo cur nolim dicere, exponendum est. Nam quod ad illum attinet, Quirites, quoniam se ampliorum putat esse, si se mihi inimicum dixerit, quem & ego mihi neque amicum recipio, neque inimicum respicio, in eum ego non plura dicturus. Nam cum indignissimum arbitror, cui à viris bonis bene dicatur: tum ne idoneum quidem, cui à probis male dicatur. Nam si in eo tempore huiusmodi homunculum nomines, in quo punire non possis: majore honore, quam contumelia afficias. Restat igitur, ut de triumpho paucis disseram: idque ipsum, quum sit in Senatu factum plenissime, resque decreto Patrum confirmata, non ita de ea loquar, tamquam aut vestram iudicium de rebus meis extimescam, aut etiam verear, ne Senatus auctoritatem sequamini.

XII. Multi olim clarissimi viri, ex maximis bellis; nuper etiam multi rebus haud ita magnis effectis, triumpharunt. Eorum nonnullis controversia de iure triumphi mora est: interdum per calumniam; saepe, quia probabiles causae erant, cur negandus illis tantus bonus videretur. P. Africano post recuperatas Hispanias, M. Marcello post captas Syracusas, L. Lentulo post res in Hispania gestas negatus triumphus est; quia majorum moribus ignotum erat, eum qui neque Dictator, neque Consul, neque Praetor res gessisset, triumphare. Aliis obiectum est, ob levia praelia triumphum eos petere: nonnullis, ut Q. Fulvio Capnà captà, ut L. Opinio nuper Fregellis receptis, quod tantum recuperassent amissa, nihil novae ditionis imperio populi Romani adiecissent. L. Manlius victis Gallogracis, per illam causam repellere inimici studuerunt, quod illius culpa multos perisse Romanos milites, virosque aliquot egregios dicerent: quodque populus illis, quum nondum iudicati hostes essent, bellum fecissent.

XIII. In me quid horum argui potest, Quirites? Consul, deinde provocato imperio, iussu vestro ac Senatus bellum cum Jugurtha gessi; acerrimum hostem, nostrisque vitis & sua virtute formidabilem magnis praeliis cecidi: urbes amplas opulentasque, & alias situ operibusque & praesidiis munificentissimas cepi: provinciam ita successori tradidi, ut minus in consumanda victoria laboris, quam ego habui in inchoanda, sit habiturus; eaque omnia gessi, exercitu incolumi, Senatu gratulante, vobis non illaudatus, arario non onerosus. Nam & eam in imperio continentiam praestiti, quam aequum erat ab eo, qui & eharum haberet animi sanitatem, & vestra iudicia cuperet retinere.

XIV. Quam enim ego colendam esse iustitiam persuasissimum habui, etiamsi nemo hominum, neque animadversurus eam rem, neque landaturus esset; eam equidem degustato fructu inavissimum non erat ratio relinquere. Quum nihil in vita sit honesto melius: nihil etiam suavius esse reor, quam ob honestum in praeio hominibus esse. nam amari colique natura iucundum est: & vir bonus gaudet, quum & se compotem bona fama videt; & multo magis eo, quod pretio adhuc esse virtuti putat; delectatur. Et hanc ob causam amplius quam pro meo

Inimicum
suum mala
animo
nit.

De iure
triumphi
disputat.

De suis rebus
disputat.

Honesti digni-
tatem extol-
lit.

honore facturus fueram, pugno: neve vos ingrati potius atque inepti iudices factorum cuiusque, quam graves ac incorrupti habeamini. Plus enim, praesertim iuvenibus studii in virtute ponetur, si bene factorum apud vos constare gratiam atque praemia putabunt. Nam mihi haud multum peris: si levissimum hunc Tribunalium audiveritis, de premio decedere aliquantum poterit; de merito decedere nihil.

Agell. 12. 9.

Triumphum
& Numidici
cognomen
consequitur.
Velleius. 2. 11.

V. L. Maxim.
2. 10. 1.
Cic. pro Bal.
bo. cap. 5.

XV. Igitur ille hac in re, quanto universi me unum antefatis, tanto vobis, quam mihi maiorem injuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto probi injuriam facilius accipiunt quam alteri tradunt, tanto ille vobis, quam gratiam mihi, maiorem honorem habuit. Nam me injuriam ferre, vos facere voluit, Quirites. Pronis auribus excepta oratio est: nec triumphus modo clarissimus, sed etiam meritum virtute Numidici cognomen datum. Neque minori deinde gloria in foro de calumnia inimici, quam in Capitolio de hoste victo triumphavit. Quum enim repetundarum reus, tabulas, ut mos erat, iudicibus inspicundas edidisset; viri gravissimi, Equites Romani, qui tum ante legem Capionis adhuc iudicabant, vultum universi averterunt, ne de fide cuiusquam rei, quae relata in his esset, dubitare viderentur. tanta Metelli, tamque testata civibus suis integritas fuit.

M. Scaurus, P.
Rutilius se
invicem reos
de ambitu
faciunt.
Cic. Bruto.
cap. 30.
Cic. de Orat.
2. 69.

XVI. Comitibus tamen Consularibus, pro P. Rutilio Rufo, quem legatum in Africa habuerat, & qui in locum L. Cassii petebat, gratiam suam parum efficaciter interpoluit: prevalente M. Emilio Scauro, competitore. Hinc magnae inter hos similitudines, designatumque Scaurus Rutilius postulavit ambicus, & ab hoc absolute vicissim postulat est. Quo in iudicio quum in Rutilianis nominis enidam adscriptas literas A. F. P. R. Scaurus ostenderet, idque diceret esse, Atum fide P. Rutilii; Rutilius autem, antefactum, postrelatum; C. Cannius eques Rom. qui Rufo aderat, exclamavit, neutrum illis literis declarari. Quid ergo? inquit Scaurus. tum ille; *Emilius fecit, plebiscit Rutilius.*

C. Maecii gesta
in Numidia.
Val. Maxim.
6. 9. 13.
Velleius 2. 2.
3.
Salust.

XVII. Haec eo anno in Urbe acta comperi, & duos praeterea triumphos ex Hispania Thraciaeque ductos. Q. Servilius Cyprio de Lusitanis; & clariore fama de Scordiscis M. Minucius Rufus triumpharunt. Sed in Numidia Marius, magna cum veteribus exercitis copiis, adfectis ad munera casibus militum cironibus, quum Getulos & Jugurtham saepe levibus proeliis fudisset, maiora moliri coepit: quo Jugurtham de summa rerum dimicare cogeret, priusquam contrahere ad Mauris auxilia potuisset. Nam Bocchus super missis ad Consulem nunciis, quidquam ab se hostile timeri verabatur. Igitur multis oppidis castellisque expugnatis quum tamen praevententem alia Jugurtham attrahere nequi visset, Capfam aggredietur, frequens incolis, & natura loci munitissimum oppidum, ubi thelauros habere Jugurtha consueverat, benevolentia oppidanorum, quos immunes, leni imperio, & ob ea fidos semper habuerat, sed magis locorum asperitate confusus.

Cypre oppidis
fatis.
Strab. lib. 17.
Orosius, 5. 15.
Salust.
Florus 3. 21. 4.
Orosius.
Florus.

XVIII. Nam in mediis Africae solitudinibus Capfam, si vera fama est, Libycae Hercules condiderat, ameno ipsam loco; sed haud procul omnia horrebat incultu, arenisque & serpentibus infecta erat. Tanto acrior lubido capiendi oppidum Consuli incescebat, quod Metellus Thalam haud dissimili situ cepisset: nisi quod Thalam propinqua fontes habebant; Capfenses, aridis circa omnibus, & uno tantum intra moenia fonte, plerumque aqua pluvia utebantur. Sed has aliasque difficultates Marius consilio & industria superaverat. Simulato

enim itinere ad oppidum Laris, quo ad famam adventus sui spargendam A. Manlium legatum cum expeditis cohortibus præmiserat; longe alia via exercitum Caplam versus duere instituit, quæ ab eo loco millia passuum ferme centum octoginta aberat.

XIX. Cæterum magnam vim pecoris per equites auxiliares secum agens, inde quod satis esset, per centurias turmasque quotidie distribuebat: quo simul alebatur miles; simul ex eorum numerus ingens utrum ad instantes usus fiebat. Ergo ubi sexto die ad flumen, quod eo itinere erat, peruentum est: *quiescere suos, si- boque capto signum proficiscendi expectare* jubet. Sub noctem deinde stativis egressus, quantum per tenebras potest, itineris conficit, orto Sole castra muniuntur, post iterum noctu pergitur, dies datur quieti: sic tertia nocte mulo ante lucem, duobus haud amplius à Capla millibus, occultate inter colles copie, egressum oppidanorum præstolabantur. Atque illi simul illuxit, rerum omnium ignari, quam pro consuetudine ad sua quisque negotia tenderent, Consul *equitatum*, *quod inter pedites velocissimum erat, cursu contendere ad portas urbis* jubet: ipse cum signis legionum insequitur.

Et Marius improvius accedit.

XX. Adjuvit dolum fortuna, & Capenses improvise terrore trepidi, simul suorum multos in potestate Romanorum esse videntes, portas patefecerunt, inco- lumitatem passi. Sed Marius direpto inenloque oppido, & puberibus interfe- ctis, cæteram multitudinem sub corona vendidit: non per avariciam, aut scelus, jure belli neglecto; verum quia ob situm loci & levitatem gentis, mansuram in fi- de Caplam esse desperabat. id enim Sallustius causatur: quasi non ingenio perfi- dus C. Marius fuisset; aut in fide frangenda, ulla possit esse juxta excusatio. Cæte- rum re tanta sine periculo perfecta late circum exercitus Romani sparsus terror est; multaque oppida relicta à suis paruerunt. vi expugnata pauca sunt. Hæc felici- tate successuque rerum fretus Consul, majoris molis opus palam aggreditur, cas- tellum arduo loco situm, haud procul Mulucha fluvio, qui Mauros Numidasque mediis aquis determinat.

Oppidumque in potestatem redigit. Orolius. Sallust.

Florus. tab. lib. 17.

XXI. Ibi cum ex magna sollicitudine fortuna magis, quam consilium aut vir- tus explicuit. Quum enim in obsidione, multis diebus pudore magis irriti inco- pti, quam spe potiundi hæssisset: anxium animi, & manere an abire deterius foret, ambigentem, unius cujusdam Liguris opera, casus absolvit. Is quum aquatum pro- gressus, cochleas inter saxa repentes legere cœpisset; paulatim ad summam rupem enisus est: repertoque in castelli planicie aditu, nemini visus, quod in hostem obversi propugnatores, locum illum, ut prorsus inaccessum, custodire neglexe- rant: rem ad Marium detulit. Marius velocissimos ei milites, cum centurionibus quatuor, ex omni numero cornicinum & tubicinum levitate corporum præstantes quinque adjungit. quæque magis obfessi à sensu rei avocentur, qua parte oppugnare castellum consueverat, majore quam antea tumultu vim ostentat.

Casus Mario vim ostendit Mulucha potendi. Sallust. Florus. Frontin. Strabo. tag. 2. p. 2. Frontin.

XXII. Interim qui delecti ad id negotium fuerant, partim adjuti ab Ligure, partim laqueis ad prominencia saxa adjectis sublevati, quandoque clavis inter præcipitia sustinentibus gradum, magno labore, quo intenderant, pervenerunt. Quod ubi conspectum certi homines Mario nunciarunt, cohortatus milites, *pro- cedi extra vineas, promoveri testudinem; tormentis, sagittis, glandibus quam tu- multuosissime potest, impeti hostes* jubet. Illi pro muris intrepide agere, pugnare,

Mulucha alim parte oppugnatur: alia capitur. Frontin. Sallust.

simul ferocibus dictis increpare Romanum, quem superioribus diebus saepe corruptis operibus repulerant. Sed celeriter in maximam conformationem versa fiducia est: quum repente à tergo clausum audiri: mulierumque & puerorum, deinde aliorum qui visum quid esset rei processerant, clamor & fuga fieri coepisset. eo tempore Consul usus, cum hoste intra muros se recipiente irrupit.

L. Sulla Marii Quaestor.
Frontin.
Silv. Epitom.
Orosius 5, 15.
Frontin. Strateg. 4, 1, 22.

XXIII. Latum his, nihilque jam fortunæ suæ nimis arduum putantem, etiam L. Sulae Quaestoris adventus, in spe belli celeriter finiendi, consociendæque provinciae, confirmavit: quod à Consule relictus, ut in Latio & sociis exercitum cogeret, egregium & numerosum equitatum adduxerat. Unde Jugurtha rebus suis quotidie deterioribus, quum oppida & castella in quibus maximam spem habuerat capta, pecuniæ magnam vim amissam, se Numidia expulsum reputaret; Bocchum ad iungendas secum copias acriter sollicitat: contantemque promissa parte Numidiae certia, amicosque ejus muneribus, ut auctores sumendi belli sint, ad desiderata impellit. Denique sexaginta equitum effectus millibus, proficiscentem in hiberna Marium Reges ambo, vix decima parte diei reliqua adoriuntur. idque consuetum Jugurthæ fuit, ut semper inclinato die dimicaret: quia propter locorum peritiam non ipsi ad omnes casus æque opportuna: Romanis, nec si vicissent, victoriam persequi, nec si victi essent, effugere in expedito erat.

Pugna Marium cum duobus Regibus.

XXIV. Pugna magis uti fors eularet, quam arte imperatorum commissa (neque enim Romano exercitus instruendi datum tempus fuerat) quam jam ad noctem producta esset: nihil tamen hostes remittebant. Ibi Marius, qui cum turma quam ex fortissimis quibusque collecta circa se habebat: tota volitans acie, succurrere suis, terrere hostem, omnibus modis moliri victoriam non omiserat: quod exercitu parum ordinato pugnare in tenebris nollet, ex collibus duobus alterum, qui castris angustus, aquæ fontem copiosum habebat: per L. Sullam & equites occupat: in alterum, postquam paulatim ordines instaurasset, legiones citato gradu ducit. Finisiste praelii, nec tamen ideo periculi fuit. Nam Reges utroque colle circumflesso renovaturi certamen erant. sed Numidæ pleramque noctem per latitiam & strepitum insomnem agebant: aluique negligentiam Marius, neque ignes excitati suis in castris, neque signa, uti mos est militiæ quorundam vigiliæ mutantur canere passus.

Martianorum & Gervilorum ciades.

XXV. Sed ubi reddita dies est, fessis jam & paulo ante somno capitis hostibus magno terrore incubuit. Nam & à militibus ingens sublati est clamor: & anatores tubicinesque maximum strepitum ediderunt: quæ quum Mauris atque Getulis nova & insolita accidissent, veluti stupore destituti, neque pugnam capessere, neque fugam potuerunt. pluresque eo praelio, quam omnibus simul superioribus, desiderati sunt: arma signaque militaria pleraque capta.

Orosius.

Alia de hoc praelio paratior.

XXVI. Hæc ita apud Sallustium scripta sunt: nam auctores quos sequutus Orosius est, diversa quædam retulerunt. *Post Jugurthæ Bocchi que conjunctionem, numeroso Regum equitatu Mariam exercitum creberrimis incursionibus vexatum fuisse: postremo circa expugnationem meditante Romano, occursum à Regibus. Anticeps id praelium & multiplici terrorum specie atrox describitur, quum à tot millibus equitum excitata pulveris nubes cælum operiret, diem supprimecet, visusque ad cavendum adempto, corpora telis confestim incidentibus, injecta atque in custodia preberet. Nocte remissam pugnam: eandemque sequentis etiam diei no-*

Etisq; fuisse faciem additur. Tertia demum die desporantes Romanos universo agmine erupisse. ne sic quidem, ab impetu hostium extremos carpentium, & sitis assusque violentia, nisi celestiope, liberatos: repentina, tamquam è machina pluvia beneficio urisq; mali remedium invasisse. nam & refrigerationem simul potumque praestitisse aquas: & easdem inhabilem hostium armaturam fecisse.

XXVII. Afri enim sine amentis manu incoquere jacula solebant: scutaque habebant ex elephanti corio. igitur hastilia imbre lubrica conatum mitrentium frustrabantur, & scuta, quod ejus corii hæc natura, ut aquam in spongiæ morem ebibat, auctum admodum pondere circumferri ad excipienda tela nequibant. Sed Marius quamquam intra submotis hostibus, reliquum iter non minus cautus intentusque inibat: maritimam oram petens, ubi comneatus expeditior copia erat. Neque jam longe Circa aberat, quum ab omni parte speculatores citi veniunt, hostem adesse nuntiantes. Quippe Jugurtha suos quadrifariam diviserat, rarus ex omnibus utique aliquos terga hostium adepturos, & priusquam illi se converterent, tumultum illuros esse.

XXVIII. Verum Marii providentia spem ejus elusit: qui nescius, ubi plus discriminis futurum esset, acies eodem ordine, quo iter faciens inceserat, continebat. Primi Maurorum in L. Sullam inciderunt, cum equitatu dexteram laetis regentem. ibi pugna contracta dum ferociter dimicatur, Bocchus cum pedibus quos Volux filius ejus adduxerat, neque priori proelio, in itinere morari adfuerant, extremum Consulis agmen invadit: quum illum in primam aciem Jugurtha, magnis viribus invehens, attraxisset. Tum Jugurtha, Bocchi advenit cognito, clam cum paucis equitibus ex proelio se subducit, & ad pedires advolans, elatum alte gladium quem hostili sanguine cruentaverat, ostendit: adjecto Marii hunc cruorem esse, quem sua manu occidisset. Imperatore amisso frustra pugnare Romanos.

XXIX. Hæc latine proloquutus (nam apud Numantiam didicerat) ita percussit Marianos milites, ut jam patum abessent, quin hostibus Jugurthæ præsentia & dolo majorem in modum confirmatis terga darent: quum L. Sulla eorum, à quibus initio pugnae impeditus fuerat, victor, Mauris qui cum Jugurtha erant, obliquos sese intulit: idem & ab Mario, qui sibi oppositos similiter fuderat, factum. Bocchus è vestigio se coniecit in fugam: Jugurtha prope partem victoriam è manibus eripi dolens, dum nihil ad summam contentionem reliquum facit, omnibus circa amissis, vix inter tela hostium solus effugit. Magna deinde caries in campis patentibus fuit: nonaginta millibus armatorum, qui adducti à Regibus fuerant, propemodum internecione deletis. & rem propius invenientibus, hoc demum proelio debellatum est.

XXX. Quippe quintæ post tam pugnam die, legati à Boccho Circam venerunt, ubi Marius hibernare constituerat, petentes, uti duos quam fidissimos ad Regem mitteret, quibuscum de commodis populi Romani susque loqueretur. Missi sunt A. Manlius legatus, L. Cornelius Sulla Quæstor. Ibi Sulla, cujus sacundie Manlius ætate prior cesserat, verba facere incipit, Bocchum laudans, quod pernicioso errore celeriter abjecto, potius amicitiam populi Romani, quam longiu: bellum expeteret. Ejus populi hos à principio mores, hæc instituta fuisse, ut neque armis à quoquam neque beneficiis vinci pateretur. id experiri Regem olim potuisse, si eordi curaque habuisset, sed ne sic quidem servum esse, quam in manu ei sit, Romanorum benevolentiam gratis officiis promereri.

Afforem ac-
matia.

Sallust.
Flor. 3. 1. 15.

Alia pagina.

Reges sun-
duar.
Diod. lib. 36.
Elog. 1.
Orosius 3. 1. 15.
Diod. apud
Fulvium.
Sallust.
Appian.
apud Fulv.

Sallust verba
ad Bocchum.

Responsum
Regis.
Appianus.
Sallust.
Diodorus.

XXXI. Contrà hæc Bocchus: non odio Romani nominis, ne qui missis Romanis legatis amicitiam sponte petivisset, sed repulsa, deinde nonnullis injuriis provocatum ad arma respexisse. nam agrum, unde ipse Jugurtham expulset, jure belli suum factum: neque mirari quemquam debere, si vastari cum à Mario pati nequisset. Cæterum si sibi partem illam Numidia populi Romani voluntate retinere liceat: arma lubenti animo positurum. Tum vero Manlius, quod de Jugurthæ Regno tenes, ait, Rex Bocchæ, majores nostri iusto pique bello captum, Masinisa dono dederunt. cui rei hæc inest conditio, ut donec Senatui populoque Romano visum fuerit, habeat qui acceperit. Nunc vero mortuo olim Masinisa, nepotibus ejus ab Jugurtha interfectis: neque penes hostem esse, quod amico dederit, populus Romanus patitur: neque quod suum est, id à tetamquam Jugurthæ adeptum possideri.

Bocchi lega-
tio ad Ma-
rium, & in
Vibem.
Sallust.

XXXII. His ultro citroque jactatis, quum, si per Marium liceret, legatos ad Senatam mittere velle Rex adjecisset, in præsentia discessum est. Bocchum amici à Jugurtha corrupti, (nam comperta Sullæ Manliique legatione preces & dona cumulaverat) à proposito parumper dimoverunt. Deinde mobilitate ingenita, & amicis quibus Jugurtha nihil dederat, impellencibus, ingenio & fide maxime probatos quinque delegit, qui ad Marium, & si visum illi fuisset, Romam proficiscerentur, cum liberis mandatis, bellum quoquo modo componendi. Iisdem injunctum, ut Sulla in primis adiutore pacis uterentur.

Appianus:
Sallust.
Piat. Syll. c. 3.

Humanissime
excipitur ab
Sulla.

XXXIII. Hi quum ad hiberna Marii proficiscerentur, in Getulos latrones intiderunt, à quibus spoliati, dimissique pervenerunt ad Sullam, quem Imperator, donec ipse rediisset, pro Pratore reliquerat. Nam in Getulos cum expeditis cohortibus & parte equitatus profectus, turrim Regiam; in qua Jugurtha perfugas omnes præsidio imposuerat, obsidebat. Interim Sulla legatos Bocchi humanissime liberalissimeque exceptos, hac opinione imbuit, ut & famam de avaritia Romanorum falsam, & Quæstorem sibi amicissimum arbitarentur. ipsi enim dari putabant, quod ambitioni suæ Sulla tribuebat; ut ex oppressi deditive Jugurthæ gloria quamplurimum sibi decerneret. Sed illi beneficio victi, quid in mandatis haberent, secreto exponunt, opem consiliumque talis viri poscunt, Regis sui magnitudinem, & alia, quibus induci eum posse credebant, magnifice deprædicant.

Venit ad Ma-
rium.
Appianus.
Sallust.

Pars legato-
rum profici-
scitur Romam

XXXIV. Sulla benigno responso, quibus apud Marium verbis, quibus in Senatu uterentur, præcipit, sic attemperans, uti ad suum incrementum maxime profectura judicabat. Sed & Regi persuaderi jubet, si bene prospexit suis rebus velit, Sullam ad omnia consultorem adhibeat. Jam quadragesimum ferme diem opperiebantur; quum Marius ab expeditione rebus infectis Cirtam rediens, intellecto Maurorum adventu, ipsos Sullamque venire ad se jubet: evocato etiam ab Utica pratore L. Bellieno, & præterea quicumque Senatorii ordinis in Africa agebant.

Appian.
Diod. apud
Fulvium &
Strab. lib. 17.
Scæbo.

XXXV. In hoc consilio audita Bocchi legatione, legatis potestatem proficiscendi Romam, & donec illi revertissent, inducias Regi permitti, post aliquam disceptionem placuit. Tres ex numero legatorum, cum C. Octavio Rufone, qui stipendium ex Urbe Quæstor attulerat; Romam, cæteri ad Regem profecti sunt. Ex his quum Rex acta cognovisset, præ cæteris rebus benignitate & studio Sullæ delectatus, quæ legati magnopere efferebant: inclinare jam animum ad pacem prodicatione Jugurthæ redimendâ cepit; quum etiâ Marius aliter convenitur negavisset.

Bocchi expe-
ditio in Æ-
thiopia.

XXXVI. Igitur tegendo consilio per causam injuriæ ab occiduis Æthiopibus

acce-

acceptæ, copias eo mittit, nam ea natio Mauritanie finitima est & ab Eois Æthiopibus situ & nomine distincta, ad montem Atlanticum pertinet. Multa de hac regione mira referuntur. *Camelopardales draconesque magnos ibi gigni, & qui sauro forma, sed robore & mole pares elephantis, rhinoceros appellantur. etiam terra nascentium incognitam sub alio celo magnitudinem esse, Bocchumque Regem Iphicrates narrat, ex Æthiopica expeditione, multo majores quàm alibi proveniebant, asparagos uxori dono misisse: ite calamos Indici similes, quorum genu quodlibet chanices ovis caperet.*

XXXVII. Interea Jugurtha, quod legationibus istis nihil sibi latum parari intelligebat, in penitissimas solitudines se abdedit: passim tamen relictis, per quos certior fieret, quid ubique ageretur. Romæ legatis Bocchi, veniam erroris, & fœdus petentibus, hoc modo responsum est: *Senatus & populus Romanus beneficii & injuria memor esse solet. ceterum Boccho, quoniam panisset, delicti gratiam facit: fœdus & amicitia dantur, quum meruerit.* Hoc Africanarum rerum statu Consules C. Attilius Serranus, Q. Servilius Cæpio magistratum inierunt, quo tempore M. Tullius Cicero natus est ante diem III. Nonas Januariæ. sed & alterius magni hominis nativitas illustrem annum fecit, Cu. Pompejo A. D. pr. Kal. Octob. in lucem edito.

XXXVIII. Procuratis prodigiis, nam *Roma & in agro Perusino locis aliquot late pluisse, fremitus caelestes auditos, pila celo cadere visa, nunciatum fuerat* provincie Consulibus Italia Galliaque decreta: Galliam Q. Servilius accepit, Italiam C. Attilius. C. Mario prorogatum in Numidia imperium. Legem deinde Q. Servilius petulit, quæ judicia Senatoribus & Equitibus Romanis communicata sunt, derogatumque Sempornia, quæ remotis Senatoribus Equites solos judicare jubebat.

XXXIX. Res tam grata Senatui fuisse traditur, ut Q. Servilium Consulem patronum suum appellaret. L. Crassi, nam legem eam suavit, edita fuit oratio, qua iudicium & acculatorum increpita fazione, Senatui perornavit, in Equites multa asperere dixit: quum in oratione Colonia Narbonensi contrarium institutum tenuisset: idque postea ab accusatore Plancii Bruto objectum, exposita temporis utriusque ratione diluit: *non ingenii propositique sui hanc pugnam, sed hominum verumque varietatem, & ad hac accommodandam orationem fuisse.* Ceterum laudem in Urbe partam Consul Servilius expeditione Gallicana corrupit. eam rem ita gestam accepimus.

XL. Tolosa nobiliss Gallorum civitas, quum in fœdere populi Rom. esset, à Cimbris solicitata, milites Romanos, qui præsidii causa in oppido erant, occultata conjuratione oppressos, in vincula conjecerat: eo cum delectis impigre profectus Consul, quum ignaris cæteris per consocios intra mœnia receptus esset, urbem veteri opulencia claram diripuit, non profanis modo, sed etiam sacris pecuniis ablati. Ex Apollinis quidem fano centum M. pondo auri, & argenti CX. M. pondo rapta auctores habeo. apud alios multo majus auri pondus, nec ex delubro, sed Toloseni lacu sublatum, invenio.

XLI. *Tectosages enim qui cum Brenno fuissent, rapti ex Delphico templo donarii quum domum reversissent, pestifera lue correptos non antea potuisse librari, quam vastum montis quasitum bello sacrilegioque aurum & argentum Tolosano lacu mergerent.* Sed fabulam de Delphis bene refutat Posidonius, quod neque Galli templum Apollinis, nisi jam sacrilegio Phocensium exhaustum caperint: & quod repertum ibi fuit inter innumerabiles copias divisionem evanuerit: raptore quoque (si

Tit. Liv. Tom. V.

Dd

Jugurtha in
solitudines
rec. edit.
Diodorus.

Urb. cond.
aon. 647.
Cicero &
Pompejus
scilicet.

Prodigia.
Agel. 15. 28.
Cic. ad Attic.
7. 13. 40.
Velleius 2.
53. 40.
Gruich. de
Comit. pag.
66.
Plin. 37. 2.
Jul. Obsequ.
Cassiod.
Chron.

L. Crassi
orationes contra
sic.
Val. Max.
6. 13.
Cic. Brutus.
c. 40.
Cic. pro
Cluent. c. 58
Quintil. 6. 3. 16
Cicero.

Tolosa occupa-
tur à Servilio
Cæpio.
Diod. apud
Valerium.

Annum Tolo-
sanum.
Strab. lib. 4.
Agel. 3. 9.
Orosius 5. 15.
Justin. 32. 3. 10
Diodorus.
Iustin. Strab.

cut à multis est proditum) aut statim internecione deletos aut dispersos, variaq; pes-
ste possim extinctos vix reverti in patriam paucos potuisse; nedum ut tantas secum
opes deportare potuerim. ceterum Gallos auri argentique divites, eosdem in quotidiana
no culin parcos, ad hoc superstitionibus mire deductos, multis locis sacros thesauros in
lacubus habuisse: neque signatum aut factum aurum argentumque, sed rudi pondere,
ut cuique religio suadebat, immittentes. iisq; lacubus postea locatis, redemptores saepe-
mero solidos argenti lateres extraxisse. Tolosa vero, quam esset saniam celeberrimum,
ab omnibus circa populis plurimum eo placandorum mininum causa com-
portari consuevisse.

XLII. Utrumque se ista habuerunt, ingentes ibi repertas opes constat: sed me-
dioeris in publicum relata portio. pleraque aut inter manus diipientium perio-
runt; aut ab ipso Consule furtior versa. Quum enim prædam in Massiliensium
orbem portari iussisset, in ipso itinere per insidias interfectis qui deducebant, omnes
illas opes furatus esse traditur. Sane de rebus istis acerrimæ mox quaestiones sunt
habita; et omnesque illo sacrilegio contacti, tam miserum crucibilemque exitum
fecisse creduntur, ut res in proverbium verterit, & præter morem calamitosi, au-
rum Tolosanum habere diceretur.

XLIII. In Numidia jam eo perductæ res erant, ut nihil Jugurthæ spei opisque,
præterquam in dubia & ancipiti Maurorum amicitia superesset: gravioribus quoti-
die timoris & diffidentiaë causis. maxime postquam reversis Roma legatis, Sullam
à Boccho acciri audiverat. Igitur ad speculanda loceri consilia, Numidam quem-
dam Apfarem per speciem legationis in Mauritaniam præmittit; ipse, siquidem ex
usu videretur, sequuturus. Sed Bocchus haud minore astutia mortalis, quum alia
omnia animo volveret, per se benigne compellando, & Magdalla principi amico-
rum Bocchi, Cornelioque Carthagenensis cuiusdam liberti, quibus plurimum ute-
batur, prolixè de voluntate Regis pollicentibus, Apfarem cludebat.

XLIV. Interim L. Sulla, quem ad literas Bocchi cum medioeri præsidio Pro-
consul miserat, obvium in itinere filium Regis Volucem suspectum proditionis
habuit. quum tertio post occursum ejus die, Jugurtham haud procul abesse cognov-
visset. Ibi juvenis nullam in ea re neque suam, neque patris culpam esse testatus: ni-
hil melius esse demonstrat, quam si per media Jugurtha castra palam proficiscantur,
se cum Sulla iturum, præmissis aut relictis equitibus suis, quo minus timeri dolus pos-
set. Jugurtha neque magnas copias, & spem omnem in patre suo esse: eam corrumpere
non ausurum eo homine violando, quem deduci à filio Bocchi videret.

XLV. Sulla probato, ut in tali tempore, consilio, prius è manibus Jugurthæ
elapsus est, quam ille statuere, quid esset agendum, in re improvisa potuisset. Cujus
adventu cognito, Rex Bocchus Dabarem Massagradæ filium, benevolum fidum-
que Romanis, ad Sullam mittit, ut colloquio diem locumque Romanus statuat; neque
Jugurthæ legatum timeat: ita provisum omnia, ut illius presentia magis usui quam
impedimento consiliis communibus futura sit. Hac simulata tum temporis à Boccho,
quam decreta fuisse putant: quum proditionis certus, id tantum, utrum proderet,
parum expediret. Sullam Jugurthæ tradi suadebat animus: at contra metus impe-
rabat. tandem in perfido & vili ingenio adfectus omnes timor vicit.

XLVI. Sulla, sicuti cum Dabare compulerat, ad Bocchum perductus, palam,
præsentem etiam Apfare Numida, se missum à Consule dicit, quæsitum, bellumne Rex

an pacem cum Romanis habere mallet. Ille nihil se dum constituisse respondit, jubetque post diem decimum reverti. Sic in sua quisque castra digrediuntur. Sed multa jam nocte Sulla à Boccho occulte arecessit. nemine præterquam fidis interpretibus, & internuncio totius negotii Dabare adhibito, Rex Sullæ gratias comiter agit, ob ea quæ in Oratores suos benigne liberaliterque fecisset, quodque eos apud imperatorem & Senatam gratia consilioque iurisset. quod ad reliqua attineret, Numidia parte quam à Jugurtha cepisset dimissa, neque Mulucham flumen, antiquum utriusque Regni limitem egressurum, neque Jugurtham intrare passurum pollicetur.

XLVII. Ad ea Sulla de se breviter ac modeste; de Republica multis disseruit: non alia concedere Regem, quam vel invito eo populus Romanus armis obtineret. Sed si quid populi magis Romani, quam sua causa fecisse videri, magnamque ab eo inire gratiam vellet in manu ac potestate ejus Jugurtham esse: hoc tradito, quidquid voluisset, impetraturum. Maurus ad hæc affinitatem, cognationem, sedus cum Jugurtha obtendere: etiam popularium voluntatem, quibus in visi Romani, Numida contra charissimus esset. adeo ne pessimis quidem mortalium iusti honestique notitia abest: ipsi: sua plerumque flagitia priusquam commiserunt, iudice conscientia prædamant.

XLVIII. Ad extremum pertinaci sollicitatione expugnatus, omnia facturum ex voluntate Sullæ promittit. dolique serie composita, postredie Jugurthæ legatum appellat, sibi per Dabarem ex Sullæ cognitum ait, posse conditionibus bellum poni: optimum factum videri ut profectus ad Regem suum sententiam ejus exquirat. Ille properato itinere post diem octavum reversus, facturum imperata Jugurtham renunciat: cæterum semel iterumque; deceptum, Romanis ducibus parum fidere pigrus rati faderis in manu esse Bocchi. scienim Sullam sibi tradidisset, futurum ut Senatus populusque Romanus respectu talis viri, pacem formam petentibus daret. facile comprehendi Sullæ per speciem colloqui posse. si simul omnes velut de pace assuri convenissent.

XLIX. Maurus ad hæc diu tacitus, multa atque dubitationem præferens, tandem annuit. ajuntque nocte quæ colloquium antecessit, postquam hinc Sullam, inde Apparem bonæ spei implevisset, multa secum agitare, vultus & gestuum inconstantia suspensum & ancipitem animum prodente. ad postremum advocato Sulla: Quanti inquit, tum populi Romani amicitiam publice, tum etiam privatim tuam astutem, proxima dies aperiet, L. Corneli. Si me ambigam aliquandiu, & contumaciam videri, mirari noli: tot & tanta superanda mihi resellendaque rationum momenta fuerunt, ut majus mirum sit, aliquando hæc abjici vincique potuisse. Olim ita matrimonii adfinitatibusque iuncta sunt Maurorum Numidarumque Regia, ut nos sanguinis videar irasci, quoniam Jugurtham desero, præsertim postquam tradidæ in omnis fortunæ commotionem filia mea, generum adfivi, novoque nodo vetustissima nostræ consanguinitatis vinculum firmius adstringere visus sum.

L. Atque bene Regum suorum conjunctionem, ut sit, multi popularium sunt imitati: conjugibus ex Numidia datis, aut in Numidiam nuptum datis filiabus. Horum omnium totiusque Mauritania iudicia me haud parum commoverent, nisi formioribus argumentis vestram ad societatem tractus essem. Certe non odi meos: sed quia eos propterea maxime amo, quia mei sunt: ideoque, ut me ante illos amem, ratio postulat. Idem illi, quos nunc forte cæca inclinatio ad reprehendenda consilia mea perpelles: laudabunt, ubi vestra amicitia maturi fructus ostenderit, non aliter & mihi & illis rectius meliusque consuli potuisse.

Responsio ad
orationem
Bocchi.
Diod. lib.
37. Egl.
bellum.

Bocchus omnia facturum
ex voluntate
Sullæ pollicetur.

Bocchi quaestio.

Argumentum
procedendi Jugurthæ.

perfidus accu-
sat perfidum
alterius.

LI. Etiam Jugurtha plura in me hostilia quam amica facinora exstant: & ani-
mum ejus cognovi perfidum, insidiosum, ubi occasionem crescendo adfuisse putet, non
cognationis ultra, non faderum me morem. Neque mihi displicet Micipsa filiorum
ultrisci necem, quibuscum, par mihi cognatio, nec ullis debilitata injuriis societas
fuit. In ea re primas vobis partes magnitudo vestra dedit, & quod propterea appel-
lati ab Atherbale estis: me iustiore causam, & diis quoque probantibus felicio-
rem sequi, non indecorum est.

Romanorum
potentiam re-
spicit.

LII. Et, ut verum fatear, potentia virtutisque vestre non ita sum imperiens, ut
amicos quum habere liceat, hostes mihi factos velim. Tua quoque benevolentia,
quam legatis meis exhibuisti, veluti constrictum vinctumque me sentio, ut non susti-
nam aliud velle, quam tibi placere intelligo. Tu modo & statim, & postquam co-
magnitudinis perveneris, quo te virtus tua atque prudentia vocat: fac memineris
ejus diei, qua te tradito Jugurtha decoris ejus compotem faciam, quod frustra bis annis
maximi viri Imperatores vestri, per ingentes labores & paria pericula quassaverunt.

Jugurtha Sul-
la traditur.

LIII. Hæc loquutus, & vicissim cum multa verbocum comitate dimissus ab Sul-
la, sicut ille voluerat insidias Numide terrendis, orta luce, quum hand procul abes-
se Jugurtham nunciatum esset, Bocchus cum paucis amicis & Quæstore Romano,
quasi honoris causa occurreret, in locum editum progreditur, qui collocatis antea
insidiis facillimus conspectu erat. Atque illi simul Jugurtham cum plerisque neces-
sariis inermem adesse viderunt, signo dato coorti ceteros ad unum omnes interfici-
unt: Jugurtha catenis oneratus Sullæ traditur.

Cam aliqua
jactura Marii-
na gloria.
Liv. Epitom.
Plinarch.
Sulla & Mario
Val. Maxim.
23. 7. 4.
Plinarch.
præcept. c. 25.
Plin. 17. 1.
Val. Maxim.
28. 14. & 4.
Fulv. Virg.
Plinarch.
Mario c. 2.
Cic. pro
Flacc. cap. 5.
Vnde semina
inter eos dis-
cordiarum.
Urb. cond.
ann. 448.
Cn. Mallius
in petitione
Consulatus
Q. Catulo
præfuit.

LIV. Delibavit ea res nonnihil C. Marii gloriam, quod ea erat Jugurthæ fama,
ut cetera parum firma ad victoriam existimarent homines, ni corpore ipsius poti-
rentur; qua in re præcipua Quæstoris opera fuerat. Nec ipse L. Sulla moderate le-
titiam animi habuit, quin successum illum sibi modis omnibus vindicaret. Quin
etiam annulo traditionem Jugurthæ insculpendam curavit: quo & Dictator signa-
re est solitus, jam Michridatis & civilium bellorum victor. Unde filius quoque Sul-
læ Faustus, quanti rem eam pater fecisset conscius: inter toc ejus magnifica hoc
maxime delegit, quod donariis quos eudebat exprimeret.

LV. Sed & Mario istam Sullæ jactantiam tanto fuisse dolori ferunt, ut propte-
rea inter Cimbrica & Socialia bella operam repudiens, flebilibus discordiis quibus
ambo Rempublicam propemodum everterunt, initium faceret. Cæterum tradi-
to Jugurtha, dum res Africanæ per Marium consuecuntur, P. Rutilius Rufus,
Cn. Mallius Maximus Consulæ facti. P. Rutilius omni honore dignus & erat,
& habebatur: Cn. Mallius non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio,
vita etiam contempta ac sordida Q. Catulo prælatum fuisse, mirum videri queat
ignorantibus, rationem requirendam non esse in iis, quæ auctore vulgo geruntur.
Provinciæ, Numidia C. Mario, Gallia Q. Servilio Capioni prorogantur. Con-
sul P. Rutilius Italiam sortitus est, Cn. Mallius Galliam: quod unus exercitus im-
par futurus Cimbris Teutonisque videbatur, quorum maximæ copię, Tigurinis
etiam & Ambronibus accedentibus in Galliam se effuderant.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M Aurelius Scaurus legatus Consulis à Cimbris fuso exercitu captus est: & quum in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiani petaturi, eo quod diceret Romanos vinci non posse, à Bojorige Rege, ferocè juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Mallius Consul & Q. Servilius Capio Proconsul, victi prælio, castris quoque binis exiit sunt. octoginta millia militum occisa, calorum ac lixarum quadraginta. Secundum populi Romani iussuonem, Capionis, cujus temeritate clades accepta erat, dammati bona publicata sunt: primi post Regem Tarquinium: imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, & in carcere negatus est. Marius triumphali veste in Senatum venit, quod nemo ante eum fecerat: eique propter Cimbrici bellimetum continuatus per complures annos magistratus est. Consulatum secundo & tertio absens Consul creatus. Quartum Consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius, Pontifex Maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reversique in Galliam, bellicosos se Tentoniis conjunxerunt.

I. C N. Mallii Consulis adventu, quum maxime jungendis viribus atque consiliis contra validissimum hostem opus esset, inter se Imperatores Romani discordias agitare cœperunt, præcipua Q. Servilii ferocia, qui Consullem, ut rebus omnibus imparem, despiciebat. Huic malo remedium ex dividenda provincia quaesitum, ut inter duorum curationem Rhodanus interesset, utriusque pesti & calamitati fuit. Cimbri enim, quum plerisque Gallorum benevolis uterentur, nihil horum ignorantes, eo majori alacritate militiamunia obibant. profecto enim ulcores sacrilegii deos, quo nocentes ad penam pertraherent, mentem Romanis ducibus ademisse, ut quod optare magis hostes quam perficere potuissent, disjungerent exercitus, & neutra parte satis validi, faciles se aggressoribus darent.

II. Voto igitur diis suis facto, quale Germanicis Gallicisque nationibus frequentabatur, ut quid ex hoste cepissent, sacrum esset; primo legatum Consulis M. Aurelium Scaurum, virum Consularem, cum parte copiarum nacti, fusi exisque quos duxerat, vivum ceperunt. Ea res quum tantum animi hostibus, quantum timoris Consuli addidisset, mitti ad Servilium placuit, petitum, ut quantocius cum exercitu ad se accederet. Ille suam cuique provinciam tuendam

Cn. Mallii
& Q. Capio-
nis discordia
Orosius. 16.
Diodorus. apud
Valef.

Crudele Cim-
brorum votū.
Juſt. 32. 3.
Orosius.
Tacit. 3. 17. 3.
Cæſar. Gal.
6. 17.
Liv. Epitom.
Veſſelius 2. 12.
Diodor.

ferociter respondit. Sententia deinde mutata, ne per absentiam suam victis hostibus penes Consulem confecti belli gloria foret, profectus est.

Capionis te-
meritas.

III. Carterum nequo illdem locis castra metari, neque consilia, aut quidquam rerum omnium commune cum Consule habere voluit: sed medio inter Romana & Cimbrica castra loco confedit, quo prior iniret pugnam victoriarque laudem in se totam averteret. Interea Cimbri fama, deinde conspectu venientis alterius exercitus permoti, quod ob commune periculum Servilium Malliumque posthac concorditer acturos credebant, missa legatione tentare spem pacis constituerunt. Qui ubi in Servilii castra pervenere, atque ille nulla ad se mandata habere, sed ad Consulem mitti cognovit, amulatione vacors & pacati nihil loquutus est, & minimum ab interficiendis legatis absuit.

Ab exercitu
coactus in ca-
stra Consuli
venit.
Orosius.
Diodorus.
Sallust. Jugurt.
cap. 114.
Liv. Epitom.
Quintil. de-
clamat. 7.
Iod. lib. 36.
Ecl. 2.
Cimbri duos
exercitus Ro-
manos occi-
dione delent.

IV. Ea proconsulis asperitas ingratiissima exercitui fuit, praefragienti cladem suam, nisi concordia ducum & societate consiliorum averteretur. Igitur precibus, & ubi precibus nihil promovebatur, expostulatione omnium coactus Capio in castra Cn. Mallii venit. eiterum consilio de rebus praesentibus habito, adeo non convenit inter ipsos, ut post turpem rixam & gravia invicem convitia, majorem in modum auctis odiis digrederentur. Hac causa populo Romano scdioris cladis fuit, quam ab Urbe condita perperiss umquam fuerat.

V. Cimbri, quum hinc ex injuria legatorum dolor, inde spes ob discordiam hostium stimulerent, utendum calore animorum, & temporis opportunitate rati, cum omnibus copiis egressi, duos exercitus Romanos spatio locorum & similitate ducum divisos oppresserunt, binisque castris potiti sunt. Horrenda deinde sunt, quae apud Livium & Valerium Antierum scripta fuisse referuntur. *Duos filios Consulis, cum octoginta millibus Romanorum sociorumque, itemque calorum & lixarum millibus quadraginta interfectos. neque ex omni numero amplius decem hominibus, qui nuntii cladis essent, effugisse. postea victores voti memores, pessumdedisse quidquid redactum in potestatem erat. vestem discissam & projectam, aurum argentumque in flumen missum, loricas virorum concisas, phaleras equorum corruptas, equos ipsos gurgitibus immerfos, homines laqueis collo innexis ad arboribus suspensos esse.*

Q. Sertorius
vixit.
Plutarch.
Sertorio c. 3.
Plutarch.
Matio c. 16.
Liv. Epitom.

VI. Nec oblivione transcursums Q. Sertorius, qui sub Capione stipendia faciens, equo amisso, corpore lauciato, rapidissimum Rhodani flumen nando traiecit, lorica & scuto retentis. Multa posthac apud victores disceptatio fuit, quemadmodum fortuna uteretur. plerique placebat protinus in Italiam & ad Urbem ducendum, neque spatium dandum Romanis esse, quo tanta ex confirmatione animos colligerent. alii in diversa euntibus, adhiberi M. Aurelium Scaurum visum est, quem superiore pugna ceperant.

M. Aurelius
Scaurus dis-
cussit Cim-
bras expedi-
tiones Itali-
cam.

VII. Atque ille rogatus lententiam, *Nequidquam, inquit, spem metumque intenderetis, Cimbri, ut vobis profuturum consilium suggererem si pessimum idem populo Romano fore videretur. Nam quando d. is immortalibus ita visum est, uti in fortunam M. Reguli incidere, eisdem etiam incidere animam, qui summas potius cruciatus sciens prudensque subiit, quam ut contra patriam Carthagine as-
bat, quorum in potestatem devenerat, meliora suaderet.*

ad consilium
convocatum
esse.

VIII. Nunc quoniam idem utrinque conducere video, dubitare non debetis, quin ex animi mei sententia sim loquutus. Rom. nequam incipitis, & magno-

rum indicium animorum, Cimbri: sed si verum audire potestis, non aliter vobis gloriosam, quam si intra deliberationem steteris. Nam uti profecto eximiam vobis admirationem pariet, quod de tanto incepto deliberare ausi estis: ita si expeditionem susceperitis, maiora viribus aggressos pro temerariis potius dam- nabit fama, quam pro fortibus commendabit.

IX. Nec ex ducibus exercitiisque viciis vim ac robur populi Romani putaveritis, majores enim melioresque multi supersunt. Et quia sequentium even- tus divinandis, non alia certior quam ex comparatione prateritorum ratio est, duorum vobis Imperatorum consilia exitumque proponam, quorum tanta suis existimatio, ut nunc quoque post infelicia capta, summis quibusque viris com- parari soleant. Horum Pyrrhus Epiri, quandoque Et Macedonia Rex, cum veterano exercitu, Et incognitis in id tempus elephantis in Italiam eo tempore venit, quo mediocres adhuc populi Romani vires, pauciores in ditiones populos, quam adversarios hostesque habuerunt.

X. Igitur multis ad eum deficientibus, quum insuper uno alteroque praelio majores nostros superasset, ad junxissetque opibus suis Siciliam, multi jam ulti- mum imperio nostro diem adesse vaticinabantur. Quid igitur factum est? Acrius insurgentibus Romanis, quorum crescere virtus pro magnitudine periculorum consuevit, pulsus in Graciam Pyrrhus, socii ejus amicique expugnati, tota de- nique ad Adriaticum usque mare Italia Romano juri adjecta est.

XI. Jam Carthaginiensem Imperator Hannibal, quum oppida nostra qua- dringenta cepisset, intra tertium ab Urbe lapidem posuisset castra, maximam Italia partem armis amicitisque teneret; populus Romanus in Hispania Afri- caque res Punicas sic accidit, ut à suis revocaretur Hannibal in patrio solo de- bellandus. Neque minor ideo Pyrrhi Hannibalisque per homines asstimatio est. ignoscendum enim iis putant, si cum irruento populo congressi, calamitatem evi- tare nequiverunt: magisque laudandos putant, quod tam diu potuerunt resiste- re; quam reprehendendos, quod aliquando sunt superati. His enim auguriis con- dita Roma est, ut vinci nequeat: Capitolium, quadrigas fissile, si de his rebus audivisti, praterca penates, aliaque deorum fata ea habet, ut ibi caput orbis terrarum esse necessum sit.

XII. Non tulit loquentem ista Regulus Cimbrorum Bojorix, acer & ferox juvenis, Et ut armatis coire in concilio gentibus istis mos est, protinus nudato ferro parantem plura confodit. Hæc clades alia super aliam nuntiatur (nam & in Hi- spania contra Lusitanos infeliciter pugnatum erat) Urbem atque Italiam univer- sam lucubus & terrore exsternaverunt. Confestim ut contra instant periculum consultationibus habitis, dies fœdissima cladis (pridie Nonas Octobres erat) ut inter aras habeatur, decernitur.

XIII. Q. Servilio cujus temeritate perditæ res fuerunt, frustra culpam in for- tunam conferentis, populi iussu imperium, primo post Tarquinium Regem abro- gatur, bona publicantur: datur negotium P. Rutilio Consuli, ut novos delectus habeat. Id à viro præstantissimo intensissima cura faciendum, nulla re præterita, quæ vel ad cogendum novas copias, vel ad exercendum esset utilis. Nam & si- lium, credo Q. Metelli Imperatoris sui exemplum sequutus, quum salvis legibus

Docet exem-
plo Pyrrhi.

Item exem-
plo Hanniba-
lis.

Appianus.
Punic.

Plin. 18. 17. 16.
populum Ro-
manum iavi-
tum esse.

Scaurus à Bo-
jorix occidi-
tur.
Lis. Epitom.
Flogus 1. 1. 19.
Tacit. Germ.
11. 1.
Diod. ap. Val.

Jul. Obsequ.
Plutarch.
Lucul. cap. 19.
& Apoph.
Rom. cap. 11.
Rhet. ad He-
reo.
Cic. Bruto
cap. 17.
Fœdum. in
Corn.
Cic. de Orat.
1. 11.
Q. Cæpioni
imperium ab-
rogatur.
Front. Strat.
4. 1. 12.
Val. Maxim.
2. 1. 2.
Vegeti. 2. 15.

habere in contubernio posset, in legione militem fecit. & quo tironi adversus durissimos exercitissimosque hostes pugnaturus, plus audacix & usus esset, novi reperti auctor, evocatis lanistis è ludo, quem Aurelius Scaurus adolescens Edilicatem petiturus insignem habebat, milites vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem docuit.

Campidoctorum initium.
a. ult. Jugurt.
Cic. pro L.
Manil. c. 200.
Livens. 250.
Florus. p. 3-5.
Plutarch.
Mario cap. 26.
Cic. Siden.
Cat. 2. 14.
Plutarch.
Marius absens
consul crea-
tur.
Diodorus lib.
36. Ecl.

XIV. Hoc initium Campidoctorum in exercitiis Romanis fuit, qui sequentibus temporibus vulgo adhiberi consueverunt. & sic effectus ille exercitus est, qui postea C. Mario ducente, terrorem Europæ Cimbros Teutonesque horribili clade prostravit. Marius enim confecta commodam provinciam Numidia, Regisque Jugurthæ captivitate clarissimam famam adeptum, tamquam unicum laborantis imperii præsidium populus Romanus respiciebat. Cæterum lex oberat, & quæ creari absentem Consulem, & quæ refici intra decennium verabat.

XV. Sed præsentium temporum necessitas vicit, & ne res omnino nova videretur, nuper etiam P. Cornelius Carthagenensis belli, mox iterum Numantini causa, solutus legibus fuerat. Cimbrorum victoriâ trepidam Italiam etiam serviles motus hoc anno concusserunt; majori tamen terrore, quam malo. Et Nuceriæ quidem, ubi servi triginta conjuraverant, priusquam vires acquireret, oppressa conspiratio est. Idem subinde factum ducentorum fere servorum apud Capuam fuit. plus aliquanto turbarum P. Vettius eques Romanus excitavit, qui ditissimo patre genitus, quum opibus flagitiose consumptis, libido tamen & luxus manerent, ad insolitæ temeritatis facinus erupit.

P. Vettius ser-
vile bellum
concitant.

XVI. Ancillam amore correptus septem talentis Atticis in diem certam emorat. ubi dies venit, nec illi res ad solvendum, & creditor molestus erat; quingentas armaturas emit, illis quoque creditoribus fidem hominis sequentibus, quod ejus egestas pristina famâ, & manente adhuc divitiarum specie tegebatur. Vettius armis clam in agros comportatis, servos suos cohortatus, armat ad quadringentos, & ante omnia comprehensos qui pretium puellæ contentiosius exegerant, virgis caros securi percutit: deinde purpura & diademate sumpto proximas villas invadit, resistentes obruncat, cæteros in societatem & commilitum adseiscit. brevi plures septingentis armatos centuriat; valloque circumducto fugicivis velue asylum aperit.

A. L. Lucullo
Prætoris oppo-
nitur.

XVII. Eam rem Senatui non tam magno quam veloci remedio egere arbitrat, negotium dat L. Lucullo qui tum in Urbe Prætor erat. Hic eodem die sumptis militibus admodum sexcentis Capuam contendit, multis passim in itinere se agglomerantibus, donec ad millia pedum quatuor, equites trecenti efficerentur. Auxiliæ interim & servorum copix, quasi tria millia quingenti tumulum quemdam aditu difficilem occupaverant; pugnaque contracta, loci auxilio superiores hi fuerunt. Lucullus vim parum videns procedere, dat operam ut aliquos ex ea colluvie corrumpat, id consilium felix fuit, adducto ad proditorem Apollonio, quem præclarus Rex Prætozem exercitus sui nominaverat. hic accepta fide impunitatis, Vettio manus injectit. argue ille si comprehensus esset cruciatum corporis metuens, sibi conseivit necem.

C. Marius in
urbem venit.
Plutarch.
Mario cap. 27.
S. Iul. Fin.
Idguat.

XVIII. Ita duce submoto de cæteris pœnæ facile sumptæ. Apollonio fides servata est. Interea C. Marius, quum ex literis magistratum, quid de suo Consulatu esset actum, cognovisset, maturata professione venit in Italiam: & ante diem

diem Kalendas Januarias Urbem simul triumphans, simul collega C. Flavio Fimbria Consulatum init. In eo triumpho Jugurtham qui Numidarum Rex fuerat, cum duobus filiis ante currum egit. Auri præ se tria millia & septem pondo ferri jussit: argenti infecti pondo quinque millia septingenta septuaginta quinque: assignati denarios ducenta octoginta septem millia.

XIX. Cæterum ista tum quoque leviora visa sunt, omnium in Jugurthæ stupentibus oculis. Virum sive potentiam sive peritiam belli spectes, arvo Masinissa non minorem, neque magis ferro quam auro metuentium repente de summo rerum humanarum calmine ad miserrima sortis extrema dejectum loquebantur. Esse profecto scelorum ultricia numina, quorum vindictam quisquis meruerit, nulla humana æque possit effingere. Atque hoc cum primis in tradenda rerum memoria uelle esse arbitror, ut in qualibet fortuna nihil appareat esse innocentie tuius: multumque vera providi & magni animi gloria desistere, qui pro prudentia calliditatem sectantur, & pro virtute ferociam.

XX. Quibus certe rebus nulli mortaliū secundus Jugurthæ, miserabilem nec miserandum vitæ exitum fecit: Jam ex quo cætenis adopertus currum victoris antecessit, attonito & stupenti similem fuisse ferunt. mox in carcere, quum ab aliis tunica violenter direpta, ab aliis inanes cum ipsis auriculis avulsæ essent, in locum circiter duodecim pedes humi depressum, Tulliano nomen erat, præcipitatum exclamasse, *proh Herculis fidem, quam frigidum vestrum est balneum!*

XXI. Ibi demum loci, sextum in diem cum fame & vita luctans spiritus expulsus est: quum super omnia mala, etiam in his malis vivendi cupiditas accessisset. Hæc ita diligenter relata majorem apud me fidem inveniunt, quam quod alii tradiderunt: puto, quod sic morem fuisse sciebant, in carcere strangulatum. De filiis humanis consultum: & alter neque Oxintas, proximo bello sociali adhuc Venusie in custodia fuit. At Marius ei quem triumphaverat simillimus, neque multo molliorem habiturus exitum, sive ad oblivionem moris patrii rebus prosperis elatus, sive sciens prudensque, statim à curru cum triumphali veste, calcæis que puniceis in Senatum venit, quem ad id tempus in Capitolio indixerat.

XXII. Tamen ubi se oculis vultuque omnium vidit notari, celeriter egressus, in solita magistratibus prætexta rediit. Hoc Marius fecit, quum sacro adhuc annulo uteretur, quem tertio demum Consulatu mutasse aureo traditum est. Cæterum in Senatu de provinciis & exercitiis ita decretum: uti C. Marius Consul, cui jam extra sortem data Gallia erat, facultatem eligendi exercitus haberet ex duobus, quorum alter sub P. Rutilio, alter sub Metello, & postea sub ipso Mario meruerat. utrum reliquisset, cum eo collega C. Marii, C. Flavius Italia præsideret. C. Marius Rutilianum, minorem quidem, sed quia certioris disciplinae arbitrabatur, præoptavit.

XXIII. Sed hic & sequens annus, uti sine conflictu Cimbricorum armorum, ita non sine metu eorum transierunt: idque causæ fuit, cur primo omnium C. Mario tot Consulatus continuarentur. Ille interim per absentiam hostium spatium exercendi militis nactus, contra pericula sortem, & obedientissimum Imperatori fecit. innovavit etiam: nonnulla in re militari, inter quæ cæteris signis, quibus legiones distinguebantur, abdicatis, solas aquilas retinuit. Sed omnia

Tit. Liv. Tom. V.

E e

Velleius. a. 117.
Urb. cond.
an 449.
Ejus triumphus.

In quo ducit Jugurthæ.
Liv. Epitom.
Marmor. apud Pighi. Annal. 612.
Plutarch.

Jugurthæ miser.
Florus 2. 17.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Marmor. apud Pighi. Annal. 612.

Et fudus exitus.
Sidon. catm. 2. 330.
Orosius, 5. 16.
Lutropius.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Liv. Epitom.
Marmor. apud Pighi.
Plutarch.
Plin. 13. 1. 70.
Front. Strat. 4. 2. 2.
Marius sacro annulo usus.

Causa continendi Consulatus.
Velleius. a. 117.
Plin. to. 4.
Val. Maxim. 6. 1. 23.
Plutarch.

bene acta provisaque vincit insigne factum, quo admirationem apud omnes, amoremque apud milites incredibilem promeruit.

XXIV. In exercitu C. Lusius Tribunus militum agebat, vir strenuus, & ob hoc, simul propinquitatem sanguinis, avunculo Consuli charus. Is infana libidine correptus, quum manipularem quemdam (Trebonium, aut C. Plorium diversimodè nominant) noctu in tentorium vocasset; & adolescentulus dicto Tribuni ex more militiæ audiens extemplo venisset; vim nefariam intentans, à milite confossus est. Profectus tum aliquo è castris Marius fuerat. simul revertit, iudicio in principis instituto acriter accusatus est reus: & ipse, quamquam adesset ei nemo, constantissime dixit causam: testesque produxit, qui *adolecentem à C. Lusio sape de stupro appellatum* confirmabant.

XXV. Idcirco non solum absolvit eum Imperator, sed etiam coronam, quæ ob fortia facta dari consueverat, manibus suis imposuit. Eadem ætas aliud etiam vindicatæ pudicitie exemplum tulit, ancipiti æstimatione, plusscæ sceleris commiserit; qui influxit poenam, an qui meruit. Q. Fabius Maximus, *Ebur-nam* alii, alii *Serviliam* tum aliquo cognomento appellant, vir Censorius, filium dubie castitatis primo rus relegavit: deinde etiam occidit. duosque servos quorum ministerio patrata crades fuerat, ne quaestioni subicerentur, continuo manumisit.

XXVI. Quo crimine à Cn. Pompejo accusatus, in voluntarium exilium abiit. Nucere postmodum civis adscriptus. Eiusdem temporis aliud Fabiæ domus opprobrium refert Fabiorum Pompejorumque mentio admonet: quod Q. Fabii Allobrogici filio Quinto, paterni exempli errores, nec poenitentiam sequuto, Prætor Urbanus Q. Pompejus administratione bonorum interdixit; adeo perditis ejus adolescentis moribus, vulgataque infamia, ut in tanta civitate reperiretur nemo, qui decretum illud reprehenderet.

XXVII. Interea Cimbrica clades non plus negotii Consulibus ad exercitum, quam magistratibus domi facessabant: plerisque ad minuendas nobilitatis opes pertinentibus. L. Cassius Tribunus plebis Q. Cæpionis odio legem ferebat, *ne quis in Senatu esset, cui populus imperium abrogasset*. C. Servilius Glaucia, ut erat homo acutus, de repetundis plenius & diligentius sanxit, *comperendinationem* introducta, & ut pecunia contra leges capta, ad quoscunque pervenissent, *re-peterentur*. Sed hoc acerbius, quod in capita fortunæque Senatorum etiam peregrini accusatores alliciebantur, *civitas Romana proposito præmissi quis Latinius repetundarum iudicio reum damnasset*.

XXVIII. Etiam Agrariæ leges teneatæ sunt L. Philippo agente, si modo is Tribunus plebis eo anno fuit, ab illo multa populariter, sed hoc perniciose dictum constat, *non esse duo millia in civitate hominum qui rem haberent*. adversante tamen Senatu, modestiorem se præbuit, vincique, & legem abrogari passus est. Hoc anno C. Fimbria Consuli negotium cum desertoribus & fugitivis fuisse ea conjectura est, quod ab his vastatum agrum Thurinum esse memorizæ proditur.

XXIX. Sed iste motus clemens fuit, in Sicilia concitatis acrius servis, bellum ingens, & Consulari demum exercitu comprimendum existit. Huic quoque calamitati ex malis moribus, & Romana avaritia initium fuit. C. Marius Cimbrico bello delectus Imperator, ex Senatusconsulto à focis Regibus auxilia contrahere

C. Lusius mi-lite, quem de stupro ap-pel-laverat inter-secutus.

C. Lusius de-ecle.

218.

Phararch.

Val. Max.

Orosius 5. 16.

Quintil.

Val. Maxim.

6. 1. 5.

Orosius.

Cic. pro Balbo.

cap. 8.

Val. Maxim.

1. 6. 8.

Cic. Tulcul.

2. 13.

Milto à Mario

absoluitur.

Fabiæ domus

opprobria.

Lex Cassia, &

Servilia.

Afron. in Com-

nelianam.

Cic. pro Rab.

Post. cap. 6.

Afron. in Ver-

de.

Cic. pro R.

Post. cap. 4.

Cic. pro Bal-

bo, cap. 14.

Cic. de Offic.

2. 21.

Agrariæ leges

tentæ.

Iul. Obsequ.

Diodorus.

lib. 36. Ecl. 1.

Belli Servilii

in Sicilia

causæ.

bat. Qui missi ad Nicomedem ea gratia fuerant, responsum à Rege retulerunt; non voluntatem sibi, sed copiam hominum desse: Bithynorum enim permultos à publicanis raptos, passim per provincias in servitute esse. Fit Senatus decre- tum: ne quod liberum caput, ex iis nationibus ac Regnis, quibuscum populo Ro- mano societas & amicitia esset, in provinciis Romanis servitutem serviret. utique Praetores provinciarum eos qui in ea causa essent quantocius liberarent.

XXX. Siciliam tum Praetor P. Licinius Nerva regebat. is edictum proposuit, uti qui ex Senatusconsulto liberi esse deberent, Syracusas ad se probanda causa venirent: neve quis impedimento venientibus ad Praetorem esset. Magna ea multitudo per totam insulam fuit: paucosque intra dies octingenti amplius in lib-
P. Licinius
Nerva Siciliam
Praetor.
V. l. c. d. apud
Valecium.
Diodorus.

beratam vindicari. Ea res quia facultates divitum valde minuebat, sive gratia, sive pecunia (nec enim avaritia suspicione Licinius carebat) hominem à propo-
Servi ad Pali-
corum lucum
confugunt.
Diodorus.

to moverunt, neque ultra vindictae secundum libertatem dabantur: sed qui ad eam spem frequentes undique ad Praetorem confluerant, cum minis repulsi, ad dominos remittebantur.

XXXI. Hæc injuria conjuncta cum timore, ne ab offensis heris multa gravia
Armacopine:

paterebantur, confugere ad Palicorum lucum servos coëgit, quasi loci sanctimo-
Fraude sup-
paratur.

nia fidem à dominis impetraturos, impunita fore que contra voluntatem illorum, libertatis recuperanda gratia fecissent. Atque id quo firmius esset, etiam Praetor auctoritatem suam interposuit, quo sic utrique generi satisficeret, periculum
Mox coarct-
pietur.

ex ambobus metuens. neque enim servos ita dissipatos postea occasionem aut ani-
E

imum tentandi res novas habituros rebarur. Sed ibi, donec una fuerant, crebris
E

invicem consultationibus re agitata, libertatem, quam per factionem iniquo-
E

rum dominorum jure adipisci non potuissent, vi & manu asserturi discesserant.

XXXII. Primus in Ancylio agro motus fuit: duorum fratrum prædavitum
E

servis triginta auctoribus. qui heros somno sopitos quum jugulassent, eadem nocte
E

accidentibus aliis usque ad numerum centum viginti, locum natura firmum
E

insuper operibus muniunt. Neque Licinius Praetor, quamquam festinanter egres-
E

sus, ante pervenire ad eos potuit, quam alii, & quidem armis instructi octo-
E

ginta sese prioribus adjunxissent. Itaque frustra tentata oppugnatione C. Tici-
E

nius, qui ante biennium capitali supplicio damnatus profugerat, pacta in-
E

columitare inducit, ut specie sociandorum armorum castellum ingressus, si-
E

bi prodar.

XXXIII. Titinius ab eo tempore quo penam effugerat, in liberos grassari, fraude
E

parcere servis solitus, non modo fidem apud ejusdem ingenii fortunæque homi-
E

nes facile invenit, sed quia manibus promptus erat, dux adscitus est. Ita castel-
E

lum proditione captum: fugitivi partim pugnando, alii metu suppliciorum con-
E

corporibus in præceps jactis, perierunt. Ibi quum servari sub signis milites, donec
E

similium turbarum suspicio cessaret, ratio esset; dimisit Praetor copias: idque
E

causæ fuit, accedentibus etiam aliorum pravis consiliis, ut neque nuntiata P.
E

Clodii Equitis Romani morte, quem servi sui occiderant, in tempore motus,
E

otium illis augendi numerum, neque rebus omnibus confirmandi dare cogeretur.

XXXIV. Ergo post paucos dies præsentibus cum copiis profectus, quum Al-
E

ba amne superato, præter montem caprinum, in quo defectores comederant,

dūxisset; adeo nihil eos terruit, ut contra sparso rumore *Pratorem Romanum metu intactos praeiussit*, confirmarentur: adeo multis ad hanc famam confluentibus, ut septimum intra diem, quoque modo armati plures octingentis numerarentur. & sicut hæc talia facilius augentur, quam incipiunt, paulo post supra duo millia hominum in armis fuisse. Id ubi Prætor accepit, M. Titinio milites cum quibus Heracleam venerat, adjunctis insuper sexcentis quos Enna detraxerat præsidio, tradidit.

C. Titinium
vixit.

XXXV. Sed infelix Titinio pugna contra desperatos & ingenio loci potiores fuit. multi milites amissi: cæteri abjectis armis fugientes, defectoribus & instrumentum belli quo maxime egebant, & magnam ex victoria famam reliquerunt. Certatim igitur, ut ad communem causam spemque concurrentibus fugitivis, supra sex millia effecti, quum fiduciam numerus augetet, ne sine certis legibus imperioque agerent, Regem creant Salvium nomine, quem in mulierum orgiis tibias inflare solitum, ob illam & haruspicinæ scientiam, quasi divinum hominem eo honore dignum existimant: nec causa nec omine dispari, atque ante aliquot annos Rex fugitivorum Eunus in eadem Sicilia fuerat.

Salvius Rex
fugitivorum.

XXXVI. Cæterum Salvius acrius & constantius quam pro superioris vitæ turpitudine imperium capeffens, tripartito divisis copiis totidem duces præficit: *prædas ex agris quantas possint agere, homines suam causam sequuturos recipere, deinde in unum eo quem prædixerat loco convenire jubet*. His alacriter iussa exequutis, magna vi cum aliorum animalium, tum equorum coacta, tantus exercitus coaliuit, ut novus Rex Morgantinam validam urbem, cum duobus equitum millibus peditum viginti circumfunderet. His rebus cognitis P. Licinius Italicas Siculasque copias, addecem millia hominum, celeriter contractas, nocturno itinere ducit: occupatisque castris fugitivorum, in quibus pauci propugnatores, cæterum fœminarum cæteraque prædæ plurimum erat, atque direptis, ad urbem Morgantinam contendit.

Servi vixit
deinde victo-
ret.

XXXVII. Fugitivos quemadmodum repentinus terror facile castris expulerat, ita notitia locorum & nox tutatæ erant. omnes ferme incolumes, neque longe fuga palati, postquam vires animiunque recollegerunt, *reddendam Romano vicem fremunt, & contra auctorem vertendas insidias easdem tenebras, quæ sibi nocuissent, multo magis hostibus obscuras. victoria incautos, præda graves, si à superioribus locis incurses, dissipari posse*.

Salvii callidi-
tas.

XXXVIII. Neque legnius quam loquuti fuerant, impressio facta: neque alius quam animis præceperant, eventus fuit. Quum tamen pugna traheretur, trepidantibus Romanis, & magis desperatione fugæ, quam virtute ac robore resistentibus; Rex fugitivorum opportuna calliditate pronuntiari voce præconis jubet, *ne quis nisi armatus cadatur*. nec mora fuit, quin plerique armis abjectis fugerent. Ex his millia quatuor vivi capti: haud plures sexcentis interfecti, quod ex Regis edicto parcitum inertibus fuerat. Salvius castris recuperatis, splendideque victoriæ commodis & fama auctus, quum ut rebus secundis solet, magnus ad eum concursus fieret, tum numerosiore quam prius exercitu ad obsidionem Morgantinæ rediit.

Urbs Morganti-
na contra
servorum servis
defenditur.

XXXIX. Defensâ tamen urbs est, etiam servorum enixa opera, quos à Salvio sollicitatos, oppidani, *ut potius à se libertatem acciperent, ita firmitus hone-*

stiusque habituros, perpulerunt. Irritam deinde pacitionem Prætor Romanus fecit: eoque dolore complures ad Salvium transfugerunt. Sub eisdem dies in Ægestanorum Lilyætanorumque agro servos idem furor, veluti contagio corripuit, Athenione Cilice duce: qui fratrum duorum locupletissimorum dispensator, circiter ducentis ex familia corruptis, ab herili sanguine, quod solemne & primum ejus militiæ velut sacramentum erat, rebellionem auspiciatus, intra quintum omnino diem, mille hominum sub signis habuit.

Florus 3. 19.
10.
Diodorus lib.
36. Ecl. 1. c. 7
Florus
Diodorus.

XL. Apud quos, quia manu promptus, & divinationis astrorum peritus eredebatur, in magna veneratione habitus, ipse quoque Regia insignia cepit. Cæterum diverso à prioribus instituto, non quoslibet ad se venientes in manipulos recipiebat; Sed delectu idoneorum habito, cæteros quæ sub antiquis dominis quisque fecisset, eadem sibi præstare coegit. Inde factum, ut & commeatu largiore uteretur, & agri à maleficia tuti essent: quibus *parciunt jam suis* jubebat, *sibi deberi totius insule imperium* dicitans, *ita diis cordi. neque se novas ad Regnum cogitationes, sed diu meditatas, tantoque salubriora adferre, quod olim fortunam suam spondentibus astris prænovisset.*

Athenio aliter
Rex fugitivorum.

XLI. Hæc opinio, quum jam à principio fatis infecisset animis, mox majorem fidem accepit ex eo, quod exponemus. Athenio contracto decem millium exercitu Lilyætum obsidere ausus, quum in urbis munitissimæ oppugnatione frustra tempus tereret, *non placere id consilium diis* causatus, *cladem imminentem propera discessione vitandam* dixit. Forte dum in eo res est, nondum in tutum omnibus deductis copiis, naves prope Lilyætum appulerunt, cum delectis Maurorum cohortibus, quas auditis Siciliæ turbis, novus Romanorum socius amicusque Bocchus subsidio miserat, impigro viro Gomone præfecto.

Lilyætum obsidet.

XLII. Is cognitis quæ agerentur, noctu impressione in discedentes facta, quum post multa fugitivorum vulnera cadisque in oppidum se recepiisset, Athenionis prædicationibus magnam apud cæteros admirationem atque fidem concilia vit. Cæterum ne servilibus tantum tumultibus Sicilia vexaretur, etiam per liberorum hominum inopiam aut petulantiam maleficia multa fiebant. Accedebat, quod indicto propter hos motus iustitio neque jus dicebat quisquam, neque formidabat. Eratque hæc aliquanto crudelior servili pestis, quod illi palam velut jure belli agebant; hi latere cupientes, ubi res rapuerant, aut animalia abigebant, obvium quemque sine discrimine liberos servosque, ne quis index existeret, occidebant.

Siciliæ calamitas.
Diod. apud
Valef.
Diod. lib. 36.
Ecl. 1. c. 10. &
11.

XLIII. Ita vix in urbibus fatis cuique ruta, quæ possideret, habebantur: in agris pro delictis erant omnia, & quanto quis opibus exercebat, tanto pluribus curis, quum ex maximo numero servorum, & qui fugerant insens, & qui remanserant suspecti essent, anxia ei ac sollicita vita debebatur. Spes quoque frustra fuit, fore ut duo servorum Reges, dum ad se quisque res trahere cupit, emulatione virium in mutam perniciem colliderentur. Quippe Salvius à Morgantina usque in Leontinos omnia perpopulatus, recensu copiarum facto, quum delectæ juventutis ad triginta millia reperisset, Heroibus Italis sacrificavit: dicatæque velut in mercedem concessæ victoriæ purpurea stola, *Tryphonis* appellatione ab suis decoratus, ad imperium ordinandum serio adjicere animum cepit.

Salvius imperium serio ordiatur.

XLIV. Cæterum sedem Regni habiturus Triocala, sic appellata, quod his tribus, aquarum opimarum copia, bonitate circumjacentis agri, postremo situs

Si se submit-
ut Athenio.

propemodum inexpugnabili monumento præstabant, Athenionem acciri jubet, tamquam ejus opera ufurus. Ille, præter opinionem omnium, dicto audiens, dimissis ad prædam, & sollicitanda ubique servitia cæteris copiis, eum delectorum tribus millibus, tamquam ad Regem suum venit. At Tryphon homine mature in custodiam tradito, ne forte se oppugnaret, redactum in potestatem castellum, supra antiqua munimenta novis operibus firmat: spatiumque circa unius ferme miliaris fossa profunda circumducta, in urbis formam exædificat, Regia exstructa, & foro pulcherrimo amplissimoque. neve quid vel ad usum vel ad speciem Regni desideraretur, consilium ex prudentissimis quibusque deligit. ipse toga prætexta, tunica latelavia amictus jns diebat: lictores cum virgis & securibus ante se habebat: alia demique hoc genus solita Imperatoribus Regibusve usurpabat.

XLV. Sub idem tempus, haud dubie quia tumultus servilis in Sicilia, velut oculo Urbis horreo, annonam arctaverat, L. Apulejus Saturninus Quaestor Ostiensis rei frumentariæ præfectus est, quod magnarum calamitatum initium fuit. Quum enim adulescens luxui & inertie deditus negotium segnitè administraret, adempta sibi ab Senatu, translataque in M. Scaurum principem curatione sic indoluit; ut statim à priore luxuria ad temeritatem se referret; & popularem rationem amplexus, Patribus infestissimus acerbissimisque adversarius fieret.

XLVI. Consularibus interea comitiis C. Mario tertium fasco, collega L. Aurelius Orestes additur. Mario, quod belli gloria præfulgens, nuper egregiam justitiæ opinionem, & ex ea charitatem militum quæsierat; & Consulatus absenti datus, & Cimbricum bellum cum provincia Gallia decretum. Hæc extra ordinem dabantur, etiam M. Scauri Merellorumque sententiis: quod inter magno metus privatis adfectibus necessitates publicæ potiores erant. Prætores provinciarum eo anno L. Licinium Lucullum, M. Antonium certos; Fulvium & Pisonem ex cotta cœtura reperio.

XLVII. Magnum in Urbe ex pluribus bellis timorem, nam & maria piratæ infestare cœperant, auxerunt sæda prodigia. *canim apud se loquuntur* Ariminenses, *arma caelestia inter se concurrisse, utrisque ab occasu occurrerant*, Tudectes Amerinque nunciaverunt. Ex haruspicum responso populus stipem Cereri & Proserpinæ tuit, Siciliæ nomina placaturus, virgines ter novenæ dona canentes tulerunt. Siculum bellum L. Lucullo: piraticum M. Antonio provincie datæ: Pifo Macedoniam, Fulvius Hispaniam sortitus est.

XLVIII. A C. Mario hic etiam annus in apparatu consumptus: nisi quod hoc & superiore Consulatu, per absentiam Cimbrorum, contra Gallos quosdam, & Germanorum nationes, quæ per eadem tempora in Galliam irruerant, rebus gerendis fortem & fidelem L. Sullæ operam fuisse argumento est, quod priore anno legatus Consul Gallicum splendidissimos duces fudit, & Teutolagorum Regulum Copillum vivum cepit: & hoc tertio Marii Consulatu Tribunus militum, Marfos, magnam & populosam gentem, ad amicitiam Romanam à Cimbrorum societate perduxit. Marfi enim Italica natio, quum nullum in hac commemoratione locum habere, relinquatur, ut Teutonis vicina gens intelligatur, quæ nunc quoque vestigia nominis & sedium antiquarum retinet.

XLIX. Eodem tractu temporis, quum omnia bellis, aut bellorum apparatu streperent, judicia insuper inquietam civitatem habuerunt. C. Memmius repetua-

L. Apulejus
Saturninus.
Mort. in Flo.
J. 19-3.
Cicet. pro-
sex cap. 17.
Diod. apud
Valegium.
Cic. de Ha-
rulp. Resp.
cap. 20.
Diodorus.

Vrb. cond.
anno 450.
Marius ter-
tium Consul.
Plutarch.
Marius & 20.
Cic. de Pro-
vinc. Consul-
las cap. 20.

Prodigia.
L. V. Ep. rom.
Jub. Obseq.
Flinius & 17.
Plutarch.
Vellejus & 22.
J. Auct. de Vir-
tutibus. cap. 71.
Vellejus & 17.

Sullæ acta sub
Matio.

Judicia C.
Memmius, &
T. Pontia.
Val. Max.

darum absolutus est, frustra reus premente M. Scauri testimonio, quod ob notam inter eos similitudinem minus ponderis habuerat . T. Albucius damnatus est, non ob culpam magis, quam propter vanitatem inivisus despectusque, & jam ante ab Senatu negata supplicatione quasi prædamnatus .

L. Quum enim rebus non ita magnis in Sardinia Proprætoris gestis supplicationem ab Senatu decerni petisset : primo omnium qui tali ex causa literas misissent, est denegata . præcipue ideo, quod homoq; levis, & Epicuro, vanissimæ Græcorum sectæ deditus, jam in provincia quasi triumphaverat . Ejus accusationem duo, C. Julius Cæsar, & Cn. Pompejus Strabo postulabant : sed quia moribus adversum videbatur, ejusdem accusatorem aliquem esse, cujus Quæstor fuisset, C. Julius, qui præterea etiam rogatus à Sardis erat, prelatus est .

LI. Dixisse cum & Q. Mucius Augur in Albucium, laudis forensis aueupanda gratia creditur . Sed neque dignitas atque Scævulæ patitur, ut rem alioquin temporibus istis Romanæ juventuti usitaram, forensis operæ tyrocinio commendationem quæreret ; & quod Scævula contra T. Albucium in judicio repetundarum dixit, id pro se dixisse, non obscure apud Ciceronem legimus, contra hominem inimicitias ex causa haud satis gravi creptas, juvenili ferocia exerecentem .

LII. Quod enim Albucius Græcarum literarum usque ad ineptias erat studiosus, Scævula, quum Prætor Athenis transiret, officii gratia ad se visentem Græce salutaverat : idemque lictores, & omnis deinceps cohors fecerat . ejus ludibrii sensus tam altè in pectus Albucii descendit, ut ex illo tempore Mucius insigniter odisset, atque etiam legibus repetundarum interrogaret . Sed & absolutum eo judicio Scævulam, apud eundem Ciceronem relatum est . Idcirco duo diversorum temporum reorumque judicia in unum miscenda non fuerunt .

LIII. Sed hæc atque talia, ubi vetus historia deliquit, ex tenuibus & obscuris antiquitatum stricturis, difficulter eruuntur . Caterum idem Albucius damnationem & exilium majore sapientius tulisse proditur, quam paulo ante Imperium habuerat : ne sic quidem omni studiorum deficiente fructu, quamvis in vanum ingenium inciderant . Nam Athenas reversus æquissimo animo philosophabatur : satyrisq; Luciliano stylo scribendis, suam paciter alienamq; stulticiam transducebat .

LIV. Sed majus aliquanto certamen, & adversus majores viros eodem anno Cn. Domitius Ahenobarbus commovit, M. Junio Silano, deinde principi Senatus Scauro, die dicta . Silanus *in jussu populi collatis cum hoste barbaro signis, omnium quas deinde Cimbri intrulissent cladum præbuisse causam* arguebatur . Sed quamquam tabella de reo data erat, plenissime absolutus est, quum duæ tantummodò tribus Sergia & Quirina tristitiorem senectutem tulissent . Sed hanc accusationem Domitius Egnitomaro Gallo hospiti paterno, dedisse dicitur, quod eum Silanus Galliam obtinens injuria adfecerat : cum Senuro propriæ irarum causæ erant : sed aliis potior & recentior, quod illius opera alium quam se in patris sui locum augurem coopertum fuisse Domitius dolebat .

LV. Igitur obiecto, *sacra publica populi Romani deum Penatium, qua Lavinii fuerent, opera ejus minus recte casteque sacri, alia quoque sacra populi Romani multa deminuta esse, & multam irrogavit, & summa contentione reum opprimere studuit* . Quo majori merito celebrata ejus justitia est, quod ad se venientem Scauri servum, multaque heri crimina deterentem, nec audire voluit, & statim reduci ad

Cic. pro T. An.
cap. 7.
Cic. de Pro-
vinc. Consul.
cap. 7.

Albucii vani-
tas .
Cecila Pison.
cap. 18.
& Brag. c. 35.

An in Albu-
cium dixerit
Q. Mucius
Augur .
Cic. divin.
cap. 19. & ibi
Festian.
Cic. de Offic.
2. 17.
Aptilejus
Apolog.
sc. Bruto .
cap. 26.
Odiorum in-
ter hos causa:
Lucilius .
Cic. de sign. 3
Cic. de Orat.
2. 70.

Albucius
damnationem
sapienter ferebat .

Cic. Tuscul.
3. 17.
Vatro de re
Rust. 1. 8.
Velleius 2. 18.
Athen. in
Cosa.

M Junius Silanus absol-
vitur . Cic. divin.
cap. 20.
Cic. Ver. 4.
Festian. in
Scauro .
Nero . 1. 7.
Val. Maxim.
5. 1. 1.
Cic. pro R.
Deiot. cap. 11.
Diodorus
apud Vales.
Domitii Scau-
rum accusan-
tis exilium
factu .

Val. Maxim.
Liv. Epitom.
Cic. de Leg.
Agr. 2. 7.
Cic. pro. orn.

Scamum iussit. Inde factum, ut forte minus instructus Scamum damnare non posset: at, quod anteponendum illi desiderio fuit laudem apud omnes, tantumque moris gratiam inveniret, ut & legitima ætate Consul Censorque, & adhuc Tribunus plebis Pontifex Maximus crearetur. quod tamen etiam præmiū latē in Tribunatu legis fuit.

Eiusdem lex
de sacerdotiis

LVI. Tulerat enim, ut *quatenus propter religionem sacrorum populus sacerdotia mandare nequiret; minor dumtaxat pars populi vocaretur; ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur*. Ita tribus septemdecim vocabantur: quem novem tribus fecissent, is obtinebat: potentissimorum hominum collegiis cooptandorum suo arbitratu sacerdotum potestas eripiebatur. Hæc domi acta, foris interim res à prætoribus exercitiisbusque Romanis varia fortuna gesta. L. Lucullus in Siciliam civium Romanorum & nominis Latini quatuordecim millia trajecerat, additis Bithynorum Thessalorumque & Acarnanum octingentis: variarum deinde gentium auxiliares sexcenti, totidemque Lucani Cleptio, viro perstrenuo, duce accesserant.

Diod. lib. 36.
Ecl. 1. cap. 12.

LVII. Fugitivi prætoris adventu cognito, diffidebant sententiis *expellendos Triocalis hostes* Tryphon, *occurrentium venientibus* Athenio censebat. nam & hunc in gratiam receptum, consilio Tryphon adhibuerat. Sed & sententiam ejus sequutus est: egressique haud pauciores quadraginta millibus, castra prope Scirthei posuerant, à Romanis intervallo mille maxime & quingentorum passuum. Ita quæ quotidianæ velitationes fierent: tandem accidit, ut summis viribus concurreretur.

Bellum L. Luculli cum fugitivis.

LVIII. Multis hinc inde eadentibus, tamen sustentata pertinacibus animis prægna est, donec Athenio, qui eum ducentis delectis equitibus præliatus egregie fuerat, genu utroque faucibus, tertia insuper accepta plaga pro mortuo concidit. Hic terror solvit fugitivorum ordines, & cum cæteris ipse Rex Tryphon Triocala beneficio noctis evasit, eadem Athenioni, quum inter mortuos secessisset, saluti fuit. Cæterorum ad millia viginti cæsa: debellarique, si institisset Romanus, potuit; adeo superstitum animi ceciderant. vulgoque audiebantur voces *præcepti & invisi sum diis consilium* damnantium; *neque aliud melius, quam ut ad dominos reversi, misericordiam potius illorum, quam certam bello perniciem experirentur*.

Pugna fugitivi
vi vincuntur.

LIX. Lucullus trahendo tempus, consternatis ad se redeundi copiam fecit: denique decretum est, *nihil non prius tentandum, quam ut se invisissensensque ad ludibrium & cruciatus dederint*. Nona demum die adducta ad novam urbem signa, post magnum & inane laborem, multis & hostium occisis, & suorum deperditis, ad extremum irrita & infrequentia discesserunt. Ita defensus Triocalis ad pristinam fiduciam erecti sunt animi fugitivorum, multasque Siciliæ clades intulerunt, sedente Prætoris per negligentia, aut quia præda provinciæ discendi prior cura erat.

Sed per con-
rationem vi-
floris resu-
munt animos
Flor. 3. 19. 17.
Diod. lib. 36.
Ecl. 1. cap. 12.
Audi. de Vir.
Illo. cap. 62.
Appian.
Hispan.

LX. Repetundarem certe, nequidquam reculato contra leges iudicio, ab Augure Servilio damnatus est. unde postea nullæ graviore in Urbe quam Serviliorum atque Lucullorum inimicitia longum ad tempus existerunt. Sed hæc aliquanto post acciderunt. In Hispania res incertæ ab aliquot annis fuerant, crebris utrique latrocinis, interdum & bellis. occursum tamen à Romanis copiis est, donec crebrescente Cimbrico terrore, Sicilia quoque servilibus armis iterum infecta, Hispanias domesticis præfidiis permitti oportuit. Prætores tamen eo, sed sine exercitu mittebantur.

Hispania res

Cimbri sum-
duuntur à Cel-
tiberis.

LXI. Interea Cimbrī post Mallium & Cæpionem fufos, quum more fulminis omnia percurrerent, quicquid inter Rhodanum & Pyrenæum est depulati, per saltum

saltem Pyrenæum transcederunt in Hispaniam : & quum ubivis vastationem facerent, à Celtiberis fusi fugique sunt. Eam rem Imperatore Fulvio Prætor Romano gestam cre lentibus ut accedam inclinat animus, quia victos ab hoc Cimbris, neque aliam ei provinciam, quam Hispaniam reperio, quum Italiam Galliamque per omnes eos annos Consules obtinerent. Adde quod & res ita gesta traditur, ut haud multum imminutis copiis, consilium tamen relinquendæ Hispaniæ placere Cimbris potuerit.

LXII. Collatis enim castris, equites suos ad vallum hostium accedere, deinde refugere Fulvius iusserat. Id ubi per aliquot dies factum : Cimbrisque avidè persequentibus, haud magnam custodiendis castris manum relinqui Romanus advertit, cum expeditis cohortibus terga illorum elam circumiens, postquam Cimbris fuggressi de more equites longius abrupuerunt, castra à suis deserta cepit. Eodem anno in Macedonia prospere cum Thracibus bellatum. Pisonis, ut opinor, ductu, à quo Rodopem etiam Caucasumque penetratum L. Florus auctor est. quod quia de nobili illo Canealo accipi nequit, neque Thraciæ aliquem hoc nomine montem fuisse reperio, auctorem pro se posui.

LXIII. Dum hæc diversis in provinciis geruntur, C. Marius relicto ad exercitum M. Aquillio in Urbem ad habenda comitia venit ; quia Consul alter L. Aurelius paulo ante fato concesserat. Multis egregiisque viris petentibus, Tribunus plebis L. A. pulejus Saturninus, quo usque post Gracchos ad concitandas vulgi mentes instructor eloquentia habebatur, cum populo agebat, ut C. Marium Consulem quartum faceret : rebus accommodari consilia distans, nec temere mutandum negotiis inanebibus, quod illorum causi semel esset salubriter deliberatum.

LXIV. Est enim ridiculum, aiebat ille, quæ ad provisiâ necessitatem præsidia paraveris, ea ad instantem dimittere. Proximis & superioribus comitiis, nulla oblatione legum, sed quia Cimbricum bellum in expectatione erat, C. Marium semel iterumque refecit. At qui eo biennio vult turbine quodam actus hostium impetus in Hispaniam se avertit. nunc quia propius admoveatur periculum, jamque suis imminere sinibus, fidissimique socii nostri Missilienses nunciant, alium duce creabimus : tamquam ad parandum modo bellum opera Marii egissemus, ad gerendum alius esset præstantior.

LXV. At vero non aliam ob causam Mario secundum, tertiumque Consulatum dedisti, quam quia summæ discrimini summum opponendum Imperatorem esse constabat. Adversus hæc frustra leges ingerunt, quæ tantæ est perversitas, ut perbe per alterius imperium, quam incoluntis ductu Marii esse malint. Atqui maximam debere reverentiam legibus & scimus & defendimus : sed minime profecto maiorem, quam Republicæ salutis : Urbis ac Imperii, quæ rerum gratia constituta leges sunt. quod si aliquando contra bonum publicum pugnant, auctoritas ipsis iure merito abrogatur.

LXVI. Neque P. Scipionem, multis etiam, uti nunc Mario, sic illi adversariis, solvi legibus iussu vestro contigit : quem igitur ejus consilii pœnitet ? quem illius, quo & prior Africaque ante legitimos annos imperium Consulatumque nactus est ? Quod nisi esset factum, fortassis adhuc Carthago & Numantia stare, & quod omen dii avertant, Roma suis ruinis operta jaceret. Di faciant. ut felices potius latitæ, quantum in duce potenti sit experiamur, quam post aliquam similem offi-

Tit. Liv. Tom. V.

FF

Plutarch.
Mrio cap. 16.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Jul. Obseq.

Thracæ à Pi-
sone.
ront. Stra-
toga 5. 1.
Jul. Obseq.
Florus 3. 4. 6.
Plutarch.
Cic. Bruto :
cap. 62.

Saturninus
populo suadet
ut Marium
quartum
Consulem fa-
ciat.

Quod eo Im-
peratore con-
tra Cimbro
ut ipse con-
stituit.

Neque leges
respicendas,
quæ obitent.

Quibus etiam
alii fuerint
solati.

*jam, quales jam nimis multas, contra eundem hostem dissimiles huic Consules mir-
tendo, incurriturus.*

Incommoda.
si alius mitta-
tur, Imperator
exaggerat.

LXVII. Sed fac esse conferendum alium huic consilio, virtute, felicitate, an ideo tantum etiam auctoritatis ei apud exercitum erit. Ad ignotos milites novus ipse Imperator veniet: loca incomperta, animi hominum parum explorati, tota ratio belli minus expedita, omnia terribiliora atque molestiora occurrent. Marius in ea opinione apud hostem est, ut dum ille ad exercitum esset, arma nostra vitasse videatur: in eo amore apud socios, ut nullius imperata sint libentius salturi: tanta apud exercitus virtutis atque iustitiae admiratione, ut hoc uno duce vincere sperent ac cupiant; neque aliter accipiant de successore mentionem, quam ut, si quis venerit alius, se quasi victos tradi hostibus putent.

Marius Con-
sul designatur

LXVIII. Igitur vestrum potius iudicium, provinciarum voluntatem, spem militum nostrorum, quam emulorum C. Marii dicta sequimini: ne quem unicum Cimbrici belli à diis immortalibus oblatum ducem agnovistis, sub ipsam edenda opera tempus ab imperio removeatis. Cupiente haud dubie Mario hæc agebantur, sed ille quasi per modestiam, aut placandæ invidiæ detrectabat. Ergo ab Tribuno, pari simulatione, acerbis conviciis verberatus, quod aris focisque in certo discrimine positis, desiderari operam suam patria proditor sineret; tandem designatus est: cæteris, licet hæc ludibria intelligerent, minus repugnantibus, quia Cimbricos, postquam exclusi Hispania fuerant, in Galliam revertis cum Teutonibus iterum se conjunxisse compererant, & immanem futuram belli molem apparebat, nec temere cuiquam nisi Mario sustinendam.

Vellejus a 12.
2.
Liv. Epitom.
1. interech.
ar. cap. 80.
Florus 1. 3. 2.

Plutarch.
Auct. de Viri-
tutibus c. 78.

LXIX. Factus est una Q. Lutatius Catulus, cujus & in Senatu magnæ opes, & ad populum illuxa gratia erat. Eodem anno L. Apulejus, quo plus à Mario militibusque gratiæ iniret, uti veteranis agri qui in Africa captis Jugurthino bello fuisset, centena jugera dividere vultis. Accepta rogatio est, Barbio Tribuno plebis qui intercesserat, à turba peculante lapidibus abacto, ii jam mores invaluerant, ut non ex utilitate publica, neque consensu leges ferrentur; sed sicut parti, quæ viribus & audacia potior erat, placuisset.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

Antonius Prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius Consul summa vi oppugnata à Teutonibus & Ambromibus castra defendit. duobus deinde præliis circa aquas Sextias eos hostes delevit: in quibus caesa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius

absens quintum Consul creatus est. triumphum oblationem donec & Cimbrosvinceret, distulit. Cimbrirepulsio ab Alpibus fugatoque Q. Catulo Proconsule, qui fauces Alpinum obsederat, & ad flumen Asbesim castellum editum infederat reliqueratque, quum virtute sua explicitis fugientem Proconsulem exercitumque consecuti, in Italiam trajecissent; iunctis ejusdem Catuli & C. Marii exercitibus, praelio victi sunt ab eis: in quo caesa traduntur hostium centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius totius civitatis consensu exceptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquandiu, ut novo homini ad tantos honores erecto inviderant, conservatam ab eo Rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre interempta, primus omnium insutus culco, in mare precipitatus est. Ancilia cum strepitum mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella praterea inter Syria Reges gesta continet.

I. QUUM hic status ubique rerum esset, Romanis per Cimbrica, item Thracia & Servilia bella distractis, Regibus Syrorum parricidiali bello vires imperii, majestatisque reverentiam solventibus; ne Aegypto quidem, sub qua & Cyprî Regnum erat, per emulationes Regum prohibente: Cilices, Syriacæ ditionis pars, maria latrocinii infesta tenebant, sensim etiam alius nationibus ad eandem licentiam corruptis. Contra hos M. Antonius Prætor cum Proconsulari imperio missus, partem eorum ad Misenum profiggavit. Exinde, postquam propter difficultatem navigandi per aliquam multos dies commoratus Athenis esset, in Asiam venit: auctoque à Byzantinis aliorumque sociorum navibus classe, prædonis in ipsam Ciliciam persequutus, multis eorum captis depressive paronibus, dignam triumpho, quem postea egit, victoriam obtruncavit.

II. Nescio an ea pugna, certe in Cilicia interfectus est M. Gratiidius præfectus Antonii, & eidem persamiliaris. C. Marius quartum, Q. Lutatius Consules inito magistratu mature in provincias profecti, summa ope bellum contra imminentes jam Italici Cimbrosv parabant: ita divisis partibus, ut in Alpibus ad præsidium Italici Carulus excubaret; Marius Galliam transeuntibus se objiceret. Nam & hostes bipartito agmine Italiam petere dicebantur. Cimbrî per Noricos, Teutoni per Liguriam cogitabant irumpere.

III. Igitur propiore in dies discrimine; quia Gallorum multi palam hostilia agitantur, neque Liguribus ob levitatem ingeniorum credebatur; Marius quo certius exploraret animos, hoc commento usus est. Literas circum suspectos populos misit, quibus apertis, vetabat interiores quæ seorsum sigillo clausæ erant, ante certam diem legi: deinde pruliquam ea dies venisset, tabulis repetitis, eos à quibus ante prædictum tempus resignatae fuerant, haudquaquam constantis in societate fidei esse cognovit.

IV. Castris deinde motis ad Isaræ Rhodanique confluentes quum pervenisset, locumque stativis idoneum judicaret; diligenter circummunivit eum; magnaque com meatuum copia prelevit: ne rerum forte necessarium penuria contra commodum suum pugnare cogeretur. Quod enim multi magnique ab his populis exercitus cæsi fuerant, non prius audebat in aciem descendere, quam confirmatos suorum animos, adfuetudine videndi audiendique terribiles hostium vultus atrepitusque intelligeret.

Florus 1. 6. 1.
Strab. lib. 14.
Trog. Prolog.
39
Appian us.
Mithrid.
Liv. Epitom.
Cic. pro L.
Munil. cap. 12.
& de Orat. 1.
18. 2. 1.
Tacit. 2. 2. 8. 2.
M. Antonius
contra piratas
mittitur.
M. Gratiidius.
Urb. cond.
ann. 491.
Marius & Ca-
tulus bellum
contra Cim-
bros parant.
Plutarch.
Matio c. 16.
Frontin. Sta-
tag. 1. 2. 6.
Ciculus 6. 9.
Frontin.
Florus 1. 3. 9.

Marius explora-
vit animo
Ligurum.

Castra ad Isaræ
& Rhodanique
confluentes
communit.

Rhodani navigationem
commodiorē
effecit.

Pompon. Me-
la 2. 4.
Strab. lib. 5.
Plutarch.
Strabo.
Orosius.
Polyæn. Strat.
lib. 8.

Non facit ho-
sti pugnandi
copiam.

V. Interea nihil pratermittit summæ diligentia: militem alloquio erigit, exercet armis, durat opere; simul subvectioni commeatuum consulens, quam late circumstagnans Rhodani ostium; repletis arena altoque limo aestuariis morabatur. Idcirco Marius egregium molitus opus, ab alveo fluminis ad mare, qua situs commodior, nec tam vexatum æstu litus erat, ingenti fossa ducta, majorem Rhodani partem immisit; etiam grandibus ferendis navibus habili alveo. Sed jam Cimbrorum, Tigurinorum, Tugenorum, Tentonorum, Ambronumque immensa agmina adcrant, mutato priore consilio junctis viribus incedentium: trucia visu corpora, horrendi fremitus, omnia etiam peritis alias militiae nova & atrocia.

VI. Nec faciebat pugnandi potestatem Marius, sed evastatis circa omnibus, etiam ipsa castra ferociter assultante hoste, tamen continebat suos: tantummodo per vices mittebat in vallum, ut eos oculorum auriumque terrores pati discerent: gnarus insuetos horum, si subito offundantur, plurimum percelli: eadem apud expertos ususque peritos vilesce. Hac arte ducis brevi perfectum est, ut milites non modo timere hostem desinerent, sed etiam valli magis quam armorum opem defendi indignarentur. Jamque tribunorum & centurionum plerique deserte ad Imperatorem querimonias militum suasque audebant: quos ille acriter objurgabat, patriæ proditores appellando, qui quantum in ipsis esset, florentissimum populi Romani exercitum, tuam Italia, spem Urbis unquam, præcipiti temeritate perditum irent. hæc privatim, & contra singulos, at multitudinis impetum comi sermone leniebat: non ignarum se quibus viris præfset, neque virtutis illorum aut robori diffisum rem trahere. monitum deorum esse, ut debitum victoris tempus opparetur.

VII. Facilius pravæ religionis ludibrio, quam rectæ reverentia regi vulgares animæ patiuntur: neque ulla continendis tum militibus efficacior ratio fuit. Et Marius, live ipse quoque credulus talibus; five utilitatis hujus gratia, sagam ex Syria, Martham nomine, in castris, & futurorum præseiam & sacrorum magistratam habebat. Hanc artis suæ specimen in Urbe edoce satagentem, Senatus superstitionis externæ contempror, patriæ tenax, quum repulisset: ad Marium uxor Julia miserat: admirata prædictionis eventum, quod gladiatorio certamine victor, quem Martha futurum indicaverat, exstiteret.

VIII. Ut ergo mulieri tanto plus auctoritatis in exercitu conciliaret: læticiæ impositam cum veneratione circumferebat: eadem, quoties ad sacra obscunda prodiret, in purpureo amiculo duplici, quod aurea fibula subnectebat, hastam tæniis & coronamenti redimitam manibus ferens, conspiciebatur. Præterea, quod Alexandri Myndii fide relatum est, duo vultures frequenter in exercitu Marii apparuerunt, ex ancis collaribus noti, quæ captis milites addiderant, nuncii, ut credebatur, victoriæ, eoque nunquam sine maxima militum læticia conspecti, quemadmodum paucis post annis, ut probabile est, vasframentum Imperatoris sui imitatus, cervam Q. Sertorius habuit.

IX. Sed illis temporibus, præter insitam hominibus væcordiam, & in metu cuiusvis superstitioni facilem, ludibriis hoc genus terribilem speciem A. Pompeii Tribuni plebis mors acerba & inopinata circumdederat. Batabates quidam Matris Magnæ Pessinuntius Sacerdos Romam veniens, ex adyto numinis vocem missam Senatui exposuit: pollutum dea sanum esse, Romanaque Urbis nomine publice adhibenda piacula. Obtemperantibus felicia tempora, & ingentes bello victorias fore.

Prava super-
stitione mis-
cet animos.
Frontin. Strat.
v. 11. 12.
Plutarch.

Marius sagam
habet in cas-
tris.
Virg. Æneid.
6. 119.
Plutarch.

Batabates
Matris Ma-
gnæ sacerdos.
Diod. lib. 36.
Eci. 11.
Plutarch.
Diodorus.
Cicero Sert.
cap. 26.

X. Senatus, quod id sanctissimarum & antiquissimarum religionum sanum habebatur, homini tamquam deorum legato lautia & locum comiter decrevit, templumque voveri deo iussit. Hæc annuntiaturus populo Batabates quum Rostra conscendisset, ubi concio ei ab alio Tribuno data erat; A. Pompejus agyrcam appellando, verba facere, coronamque autem gestare vetuit. cum corona enim iussitatem magnitudinis, & veste picta aureisque filis intertexta processerit.

XI. Sed ille quidem non suam magis, quam Magnæ Matris injuriam esse increpans, publico abstinuit: Pompejum, ubi dimissa concione domum vix pervenerat, ardens febris tanta levitiam corripuit, ut amissa voce, intra triduum exspiraret. Iste casus horrorem in omnium animos sparsit: redditusque Batabati solitus ornatus; ipse, quum multis muneribus auctus proficisceretur, ingenti non vi-
rorum modo, sed etiam mulierum agmine deductus est.

XII. Cæterum Cimbrici sociique castris Romanorum adequantes, quo illos ad pugnam elicerent, neque factis ferocibus ullis, neque verbis abstinebant. Ipsum quoque Imperatorem quidam Teutonorum armis & corporis habitu conspicuus, singularem ad pugnam provocabat. Et respondit Marius, *siquidem finienda vita cupidus esses, nisi se suspenderet*: deinde ostenso parva statura & exactæ propemodum ætatis gladiatore, hunc ei se parem dare, per ludibrium dixit; illum si superasset, cum victore honestius dimicaturum.

XIII. Nondum ea infania ceperat animos, ut provocationem etiam commilitonibus sprevisse probro; contra decus militiæ & utilitatem publicam gladiatorio more sanguinem vitamque profundere, magnum & virtute egregium haberetur. Hostes; ubi pugna copia non fiebat, impatentia moræ ad oppugnationem castrorum versi, continuo triduo ad vallum intulerunt signa. Sed nemine contra exeunte, quum missilibus inuicti caderent, præter castra Marii ducunt, Italiam petere clamitantes; si quid ad uxores Romani milites vellet se mandata perlaturos.

XIV. Sexto demum die postremum agmen castra præterisse fertur, tantam fuisse armorum multitudinem. Neque deinceps una, sed tripartito inceserunt. Teutoni, qua proximum ad Alpes iter erat: Cimbrī circumitū petebant Ache-
sin, Helvetiis ad Noricas Alpes pergentibus. Marius, simulatque prætervecti hostium agmina fuerant, Teutonos, unde proximus Italiæ metus, ita subsequi cœpit, ut quam proxime illos stativa semper poneret, sed locis idoneis, & diligen-
ter munitis.

XV. Sic ad Aquas Sextias processum, inde quum parum ad Alpes itineris restaret, eo maxime loco de summa rerum dimicare Marius statuit. Erat castris ita caput locus ut hostibus quidem superiora, eoque tutiora essent; cæterum val-
lem fluviumque hostes tenerent. Id quamvis dedita opera factum à Mario quidam prodiderunt; propius fidem est, profectum à metatorum imprudentia vicium, consilio ducis, in occasionem victoriæ versum esse. Nam ille sitim metuentibus, digritum procendens, en, inquit, aquam sed sanguine venalem. succlamantibus, duceret ergo, priusquam astu sanguis exarvisset, prius esse munienda castra respondit.

XVI. Hoc opus dum demisso vultu miles aggreditur; à calonibus ortum pu-
gnæ initium est: qui aequatum cum armis, qualia cuique sors obtulerat, profe-
cti, quum à paucis hostium turbarentur, sublato clamore manus conseruerunt i-
ægreque militem continebat Marius, de agaloniis & jumentis sollicitum, donec

Ab A. Pompe-
jo contumpe-
tiose traſta-
tur. A.
Diodorus.
Plutarch.

Pompejus fla-
ſſim correptus
mo. bo expi-
rat.
Orosius. 4. 16.
Front. Strat.
4. 7. 5.

Teutonisque
dam Marium
provocat.

Duellorum
ioſiana tum
exploſa.
Liv. Epitom.
Orosius.
Plutarch.
Florus 1. 1. 6.
Florus.
Velleſius 2. 12.

Hostes tripar-
tito agmine
petunt Ita-
liam.

Marius pu-
gnare statuit
ad Aquas
Sextias.
Florus.
Plutarch.
Front. Strat.
2. 7. 12.

A. calonibus
ortum initium
pugnae.
Plutarch.
Appoh. Rom.
cap. 29. &

Mario cap. 22.
Orosius.
Plutarch.
Marius.
Festus. Veget.
J. 10
Plutarch.

Ambrones ad
pugnam pro-
cedunt.
Scalig. in Eu-
seb. num.
2060.
Oros. Hist.
Britan. 2. 6.
24. & 25.
Plutarch.
Vincuntur à
Viginti &
Romanis.

Mulierum
audacia.

Marius hosti
insomnem ten-
net, suis quie-
scentibus.

Insidia hosti-
bus ponit.
Front. Strat.
2. 9. 4.
Plutarch.
Frontin. 2. 4.
6.
Polyan. Strat.
8.
Liv. 7. 24. 7.
Orosius. 5. 6.
Sext. de Ira.
V. 9.
Liv. Epitom.
Entonius.
Florus. 3. 170.
Marius. Gall.
ad An. 169.
Iugurta Marii
cum Teutonis.

Ambronibus in prælium procedentibus, ipse quoque instruxit suos. Exercitus hostilis haud postrema pars Ambrones erant, ad trigintra hominum millia, eorumque maxime opera victi Mallius Cæpioque dicebantur.

XVII. Hi licet onusti cibo, meroque accensi erant, non tamen in composito gradu, neque incondito ululatu; sed militatim incedebant: cum pulsu armorum & tripudiis nomen *Ambrorum* increpantes, quod sibi cognomentum ex latrocinandis licentia sumpserant, nec enim gentis hoc vocabulum est: eoque Galfridi tempore Britannicus sermo nebulones significabat. At hanc antiquitus appellationem etiam Ligures habuerant. Ergo quum in prima acie collocati hunc clamorem audissent, *suam esse nomen* ingeminantes, haud minorem reddiderunt. Cæteris etiam utrimque copiis, ut suis adderent animum conclamantibus, ferociter concursum est.

XVIII. Sed Ambrones in transensu fluminis occupatos Ligures turbaverunt. mox Romanae legiones, à locis superioribus magna vi ineumbentes, retruserunt ad amnem: multisque inter consternationem mutuo impediendum trucidatis, ipsi quoque amne superato, reliquos convertere aciem non ausos, ad munimenta plaustorum, quibus pro vallo utebantur, prosequuti sunt.

XIX. Ibi vero terribilis & fœda visu facies fuit. mulieres cum horrendo clamore & ululatu, gladiis ac bipennibus raptis, inter armatos Erinnyum specie discurrerant, non suos minus quam hostem impetendo. *proditores* enim appellabant, *qui toties partes splendide victorias insani fugæ corrumpere*. neque ferrum aut vulnera pavebant, quin ubivis occurrentes, lecta Romanorum & ipsos sepe gladios nudis manibus comprehenderent. Hunc eo die exitum sorte magis, quam voluntate Consulis commissa pugna habuit.

XX. Nox neutris satis lata sequuta est: quum clade suorum Teutoni dolerent, Romanos castra nondum permunita, hostium dissoni strepitus, belluarumque quam hominum vocibus similior stridor sollicitos haberent; ipso quoque Mario curarum non experte, memori tamen Imperatoriarum artium, quas vix alio tempore copiosius prudentiusque explicuit. Nam & maiorem ex re male gesta errepidationem apud hostes haud immerito conjectans, quo incertos consilii, insomnesque teneret, tota nocte per paucos suorum clamore per intervalla breviter sublato, suspensos, & omnibus momentis impressionem expectantes ita defatigavit, ut prope diei vicibus prope defectis ad prælium venientes, leviori negotio devicti esse credantur.

XXI. Eadem nocte Claudium Marcellum cum tribus millibus misit ad insidenda juga, quæ sylvis opaca castris hostium a tergo imminabant; ut pugna cepta in averfos cum tumultu decurreret. quoque plus inferret terroris, ad speciem multitudinis, agasones, lixasque armatos simul ire juber, jumentorumque magnam partem, stratis detractis, binisque tantum concuntulis relictis. Cæteras copias cibo ac quiete refectas, orta luce ante castra in aciem locat. quo & hunc laborem ad se per iniqua loca subeundi hostibus adderet, equitatum tamen in campum permittit.

XXII. Hostis ira magis quam consilio, quæ maxima aut sola res exitio gentibus istis fuit, correptis subito armis, nec expectato donec ad se veniretur, in adversum collem ruunt. sed ex superiore loco vim facientibus Romanis, qui pilo

omisso gladiis ac umbonibus, ex præcepto simul exemploque Consulis rem gerebant, repressi, pedem in planiciem referunt. Ita quum usque ad meridiem neutro inclinante victoria pugnatum esset; æstu atque lassitudine fatiscere Teutonorum acies cœpit. Sic adfectis hostibus, ubi decurrente, ut iussum erat, Marcello terror inopinatus à tergo ingruit; accipiti metu distracti sunt ordines: neque proelium deinde, sed cædes ad multam noctem fuit, quum nec ad pugnandum ultra, nec ad fugiendum, aut vires lassitudo, aut animos reliquisset.

XXIII. Armatorum millia centum his duobus præliis oppetiisse mortem, aut capta esse, relatum apud auctores, qui modestissimi in æstimanda clade fuerunt: ab aliis cæsa traduntur ducenta millia, capta nonaginta, inter quos & Rex Teutobodus vir proceritatis ætatis, proximo in saltu comprehensus est: alii quoque Reguli per Alpestria fugientes, à Sequanis excepti retractaque. Neque desunt qui oculum ibi Teutobodum scripserunt. unde tot postea sæculis argumentum fabulæ fuit, qua ossa quadam portentosa magnitudinis, pro Teutobodi reliquiis, quadagesimo ante anno quam hæc scriberem, admirata Gallia est; donec doctorum hominum scriptis pene puerilis error detegeretur.

XXIV. Porro de mulieribus Teutonorum eadem, quæ de Cimbricis postea, referuntur. Romani quum uxores etiam liberique hostium interficerent, neque plus tribus millibus capitum fugisse crederetur, universam à se Teutonorum gentem esse deletam gloriantur. Hoc modo pugnatum ad Aquas Sextias cum Teutonon esse, non modo plures & nobiliores auctores sequenti probabilis visum; quibusdam Cimbro ponentibus, Teutonorumque in quintum Marii Consulatum transferentibus cladem: sed nomen ipsum Teutobodi, ab iis quoque, qui in cæteris discrepant commemorarum, quod muneri potius, quam hominis fuisse crediderim, ut prioribus credam efficit: nec enim aliud, quam Teutonorum Imperatorem significat: ut honoris magis quam hominis vocabulum fuisse videatur.

XXV. Ceterum quidquid ex tot provinciarum spoliis multorum annorum felici latrocinio congestum ab hostibus fuerat, quum in manus Romanorum incidisset, omnium consensu Imperatori (universi enim exercitus conclamatione appellatus Imperator fuerat) donatum est: nemine non consistente, nullam ei satis dignam ex victoria fructu referri gratiam posse, qui rerum adeo latarum auctor unus extitisset. Magnificentiissime his opibus usum fuisse Consulem, neque arcem potius pecunia, quam domum gloria locupletasse reperio.

XXVI. Quippe convocata concione; Vos quidem, inquit, milites, neque meam de vobis, neque patria spem siselistsis. Senatus triennio ante vos comparavit cuncto exercitum, quo Numidiam pacavimus: ego vos prætulî, & quem mihi data esset optio; has legiones aliasque delegi. Nec profecto aut vos Imperatoris, aut me melius munere debet. Meis auspiciis, consiliis, ductu, vestra virtute, trucidantissimi Teutonorum domiti animi; immania corpora, quorum imperium non Romana, non barbara ulla sustinere acies potuit, vestris manibus profusa sunt.

XXVII. Hi barbarorum omnium pugnacissimi fuerunt; quorum clade, credite mihi milites, Cimbro etiam & Helvetio vicinus. Cujus victoria magnitudo nem neque nos, ad edenda quam predicanda clara facinora aptiores, pro meritis exponere possumus: & hoc melius tantis exempla periculis patria, florentisque

Occisorum
numerus.

Teutobodus
nomen hono-
ris non ho-
minis.
Gaudendum in
vita Persephi.
pag. 45. & 210.
Orosius.
Diodor. apud
Valef.
Velleius. 2. 22

Aust. de Vis.
Illust. cap. 67.
Sidon. cat. 23.
23.
P. adam Im-
perator! do-
nar euerit us
Flutarch.
Diodorus.
lib. 16 Ecl. 3.

Marii Oratio
ad milites.

Victoriam ex-
tollit.

facundia viri facient. Ego interim pro concione militaribus donis praestantem quorundam virtutem ita honorabo, ut se conditum & benignum recte salutorum aestimatorum nactus esse intelligant.

Exercitum
laudat.

XXVIII. *Sed quoniam universus exercitus ita se gessisse videtur, ut nemo vel laudis vel praemii exorsus esse debeat: plura quidem & ampliora Senatui patri aequae reservo, ne illorum in vos benignitatem praeripere videar: eaterum in praesentia meam quoque munificentiam aequum est vos experiri: ut & aliquod pro exhaustis laboribus susceperisque periculis habeatis opera pretium; & ad reliqua belli eundem animum, eandemque patientiam & virtutem, & quo maxime superiores fuimus, amorem disciplinae, eò libentius retineatis.*

Villissimopretio
praedam
vendit militi-
bus.

XXIX. *Sed unde mihi liberalitatis materia, quum praedam, ex qua donari milites ab Imperatoribus solent, mihi omnem concesseritis? neque redonare vobis eam audeo, ne vile mihi vestrum munus, vestrorumque animorum illustre testimonium esse putetis. Igitur quod unum relinquitur, non interceditis, quo minus quod meum esse voluistis, eo, tamquam rem mea, quemadmodum liberum utar. Vendi jubere, sed non nisi vobis, atque ita, ut ne quem vestrum pauciat emissae. Villissimum deinde pretio curavit addicendum, eoque facto non tantum militibus ad omni deinde promptissimi usus est; sed etiam principibus civitatis, quibus contempni odioque fuerat, confessionem extorsit, pluris esse quae sibi quisque dederit, quam quae transmissa à parentibus habeat: & natales quamlibet sordidos, facile tantis virtutum radiis, ad æmulum clarissimi domibus splendorem illuminari.*

Ind. sp. Val.
Diodorus.

Marius quin-
tum Consul
creatur.
Liv. Epitom.
Eutropius.
Diod. lib. 4.
Olivar. ia
Mela. 2.5.
Plutarch.
Mario. cap. 34.

XXX. *Neque diu dubitatum fuit, quum designandi novi Consules essent, quia tam & fortis bellator, & magnificus victor, abiens quintum crearetur: quod id etiam quod adversus ceteros barbarorum exercitus restabat operis, illius potissimum auspicii ac ductu gereretur. Massiliensibus deinde, quorum fortis fidelisque opera, eo & superioribus pluribus bellis fuerat, quam alia quaedam de manubiis, cum fossas quas ad Rhodanum duxerat, dono dedit. unde vestigal civitati, uberesque proventus fuere, donec id opus oblitum cæno, & impellentibus undis arena replectum, aquarum mortuarum faciem nomenque nostrum ad ævum pertulit.*

3. affligens
compoda ex
morte ho-
stium.

XXXI. *Sed & hostes terram Massiliensem, quam vivi vastaverant, mortui magno adfecerunt commodo: nam ossa in sepes vinearum versa; tabo carniump ita pinguefacta arva sunt; ut nunquam largiori segete luxuriaverint. Tantarum rerum lætitiā, velut de industria prosperas res accumulante fortuna, novæ causæ duplicarunt. Armorum hostilium splendidiissimæ triumphalem ad pompam reservatis; cætera cremare diis victor constituerat.*

Marius arma
hostilia solem-
niter cremat.
Liv. 10. 7. 10.
23. 17.
Liv. Epitom.

XXXII. *Magno sacrificio instructo, laureatus circum exercitus stabat: ipse de more sumpta prætexa, incinctus cinctu Gabino, facem accensam corripuerat, jamque ambabus manibus elatam in cælum rogo parabat subdere; quum accurrentes citatis equis amici moram expectationemque & ipsi & cæteris injecerunt. Sed quum ad Imperatorem venissent, desilientes equis decreta Senatus nunciant, literasque porrigunt quibus ea perhibebantur.*

Marius trium-
phum decre-
tum discessit.

XXXIII. *Quibus lectis Marius, quando ita Senatui Populoque Romano visum esset, quod felix sanctumque dii faverent, Consulatam se accipere ait, triumphum* (is quo-

(is quoque decretus fuerat) celebraturum, ubi reliquis barbarorum delectis copijs victoriam consummasset. Magna omnium admiratione excepta vox est, quæ prima inter homines haberetur, propemodum contemptim differentis: major deinde fiducia cepit animos, minime quidem facturum fuisse arbitrantium, nisi aut virtute, aut deorum monitu fretus certam sibi de Cimbris quoque victoriam promitteret.

XXXIV. Post hæc inter plausum exercitus, strepitumque armorum, Consul altera quoque laurea, legatis Senatus imponentibus decorus, facem subdidit victis armis, sacrificiumque peregit. Circum hæc tempora lustrum quartum atque sexagesimum duo Metelli fratres patruales fecerunt, Q. Numidicus L. F. & C. Capriarius Q. F. Censores. Inquieti hæc & severitatis atque vitiorum consuetudo difficilis Censura fuit.

XXXV. L. Apuleius, cujus maxime opera C. Marium quartum Consulem factum diximus, ab eadem amicitia, Q. Metelli acerrimus osor, Censorem creatum domo per vim extraxerat, & in Capitolium confugientem armata manu obsederat: donec equitum Romanorum indignatione, non sine multa cæde rejectus est. cum ergo Apulejum, quum Tribunatu abisset, itemque opprobrium Curæ C. Glauciam Q. Metellus Censor notabat: idem institutum Glaucium censu prohibebat. quod utrumque multitudini adversum, maximas in civitate contentiones excitavit.

XXXVI. L. quidam Equitius C. Tiberii Gracchi filium esse simulabat, favente plebe & ad ea quæ volebat credenda facili. sed Censor tres omnino filios fuisse Tiberio dicitur, quorum unus in Sardinia miles, alter Præneste insans, tertius posthumus Romæ decussisset; neque clarissima familie sordorem obscuri hominibus sordibus inquinari oportere, in sententia perstitebat. adeo incalcescente rixa, ut ad extremum lapidibus à furente vulgo impeteretur.

XXXVII. Sed & postea vir illorum temporum sanctissimus seditionibus vulgi vexatus, & ad summam civitate pulsus est; L. Apuleji primum Tribunatu, deinde P. Furii, cui equum publicum Censor ademerat. sed tum à collega Numidici Metello, Glaucia & Apulejus exempti noræ; & in Senatu retenti sunt. Neque dubium est, quin idem popularium studiorum tam metuens, etiam à C. Graccho censum acceperit: pro cuius asserendo statu violentissime concitata multitudo, supra consuetam pervicaciam insaniebat.

XXXVIII. Igitur & Gracchorum sororem Semproniam, Scipionis Emilianii viduam, tribunicio iussu in populi concionem adductam legimus: sed eandem, licet ipsa fori facies, vix primoribus viris, sine horrore ferendi, minimeque amplissimæ potestatis, & innumerabilis populi fremitus, objecta mulieri omnium earum rerum insuerat essent; tamen adigi nequiverat, ut Equitium pro filio fratris, osculo ferendo agnosceret. In eadem Censura Q. Metellus, quod ob Cimbricas maxime elades multo pauciores, quam superioribus Lustris censi cives Romani fuerunt; orationem ad populum de maritandis ordinibus & augenda prole habuit: multis dehinc atatibus celebrem.

XXXIX. Nam & Augustus Cæsar tanti eam fecit, ut Senatui totam legeret, populoque per edictum commendaret: & Adriani adhuc successorumque temporibus gravitate dictionis, & sententiarum salubritate se commendavit. neque

Tit. Liv. Tom. V.

Gg

Dubium Metellorum, Censura. Valerius 2. 2. Cicero pro Sen. cap. 47.

L. Apuleii cum Q. Numidico inimicitia. Orolius 1. 17.

Itemque Gracchi instituti cum eodem Censore. Cicero pro Sexto cap. 57. Cicero de Oratore 1. 41. Appian. 1. Cluver. Auct. de Viris Illust. cap. 73. 62. Floccus 3. 16. 1. Val. Max. 9. 7. 1. 1. 6. 6. Diod. ap. Val. Notatos à Numidico Censor alter eximit noræ. Val. Maxim. 3. 8. 6. Semproniam Gracchi humilitatem agnosceret non vult. Agel 1. 34.

Oratio Q. Metelli de maritandis ordinibus.

Sueton. Aug.
cap. 86.
Agel.

referre piget inter alias eminentem : quo magis pudeant nostra ætate, quos di-
vinorum ex certissima disciplina peritos, pietate tamen ii vincunt, qui ratio-
nem unam docem, inter multas superstitionum ineptias, errorumque inexplica-
biles humanâ industriâ labyrinthos habuerunt.

Ex ea Oratio-
ne pulchra
Antecia,
Val. Maxim.
l. 2. c. 8.

XL. Igitur deos quidem immortales posse omnia in ea oratione Metellus dixit ;
*sed hominibus nullam esse causam opinandi, indulgentiores sibi fore, quam sint in
liberos boni sapientesque patres.* Cæterum amor cœlibatus, aliis aliisque causis
ad finem Urbis duraturus, jam tum inoleverat: dum puellis aut etiam maribus il-
ludendo, corrupta juventus, vitato matrimonii onere, libidinem solucius exer-
cet. Cui tamen flagitio sub ea tempora haud raro obviam itum : iudicio quo-
que memorabili, quod C. Cosconium Servilia legereum ; multisque & cer-
tissimis criminibus nocentem, in odium accusatoris Valerii Valentini iudices absol-
verunt ; ob recitatum Valerii carmen, quo *puerum prætexitatum, & ingenuam
virginem a se corruptam* poetico joco significaverat.

Fugitivi
Servilium
Prætorum
vincunt.
Diod. lib. 36.
Ecl. 2.

XLI. Hoc etiam anno male contra fugitivos in Sicilia res à C. Servilio Præto-
re gestæ. capta quoque castra ejus auctores habeo. Sed in his quidem rebus sequi
Diodorum tutius est, genericum in Sicilia temporibusque quibus ista gereban-
tur, supparem : modo transmissus ad nos integer ille scriptor foret. In iis quas
habemus reliquiis magis desidia quam elades Servilii, & is, quod nihil in eo im-
perio memoria dignum fecisset, accusatus postea Romæ solum vertisse traditur.

Athenio Rex
fugitivorum.
Florus.
Diodorus.
Diod. apud
Valef.

XLII. Nam Athenioni proelivia omnia Prætoris ignavia fuisse creditum est :
ad quem extincto forte Tryphone summa servilis imperii pervenerat. Quam-
quam, ut verum fatear, non video quid obftet, cur non & victum ab Athenione
Servilium, & ex eo casu deinde timidiorem factum, occasiones pugnandi vita-
visse credamus. Is eerte sumpta veste purpurea, argenteoque baculo, & diade-
mate, quum vicos, castella, oppida impune diripisset, ad magnarum urbium
obsidionem animum adieciere cœpit.

M. Fessam
capere cona-
tur.

XLIII. Messanam quidem parum absuit quin improvise impetu caperet. Huc
omnia quæ abieci præti essent, ut ad tutam custodiam, comportata ex agro
Mamertino fuerant. Eo magis cupiditate amplissimæ prædæ illectus, insidias
solemne sacrum in suburbio celebrantibus struxit. Cæterum id ut impetu formida-
bile, ita vanum exitu consilium fuit. Athenio Macellam, Punicis quoque bellis
hæc ignobilem locum, communivit. inde emissis prædonum catervis omnia cir-
cum longe lateque popularis, eam de se famam excivit ; ut non nisi Consulari
imperio opprimendum crederetur.

Urb. cond.
an 652.
Prodigia.
Diodorus.
Jul. Orq.
l. 4. Epitom.

XLIV. Eam provinciam M. Aquilius inito magistratu Consul accepit ; quia bel-
li Cimbricum decretum C. Mario, Q. Catulo prorogatum in sua provincia exerci-
tuque imperium fuerat. Nova prodigia, novaque explendorum carimonias
annus iste habuit. In Aventino lacte pluit : ancilia enim strepitu mota sunt : mi-
nori hæc terrore civitatis, ut in re sæpius audita, plus inusitate obsecrationis
exemplo movit animos, quod servus Q. Servilii Cæpionis Matris Idææ se præ-
ciderat, tales jam fructus incipiente edere Pessinuntii sacerdotis in Urbem
adventu.

Decorum ex-
positiones mo-
ta.

XLV. Servus ex responso haruspicum trans mare exportatus est, ne um-

quam Romam reverteretur. Urbs lustrata. capra cornibus ardentibus per Ur-
bem ducta, porta Nævيا emissâ, relictaque. Inter hæc Cimbris, noto itinere
per Noricas Alpes in Italiam irrumpere conantibus, Q. Catulus, ne custodia lo-
corum plurius divideret copias, deductis undique prædiis juga montium dese-
ruit: ut in Camos regressus, Atesis fluminis objectu hostem moraretur, ca-
stris in citiore ripa positis.

XLVI. Pro Athesi fluvio Plutarchus Atesionem ponit: idque hodie vi ris eru-
dicis placere video. Sed neque Atesionem recte pro Natifone nominari reor: &
quidquid sit de nomine, potius ad Atesin hæsisse Cimbrorum imperum, quam
longius remotum flumen crediderim, quia Tridentinis jugis degressos, & Vene-
tiæ delictis effœminatoss invenio: quod si cui circa fluvium Atesim examussim con-
gruit. sed ad historiam redeo. Cimbrî discesu Proconsulis vacuum ad Alpes adi-
tum nacti, quamquam hiems erat, nivibusque montium creverant vertices,
nullam itineri moram fecerunt; quin per glaciem & altas nives, nudatis etiam
nulla necessitate, sed ad ostentationem patientiæ corporibus, ad summum
eniterentur.

XLVII. Dehinc latioribus scotis insidentes non descendunt, sed per lu-
brica gelu præcipitia, & confragosas rupes in modum ruinæ provoluti sunt. Q.
Catulus in Tridentino saltu ita se muniverat, ut junctum ponte flumen utrimque
operibus amplecteretur: majora castra in citiore ripa, minorâ versus hostem
essent. Cimbrî, quum perventum ad amnem esset, manus & elypeos objicisse
ruentibus aquis dicuntur, quasi fluvium retenturi; quod non tam ab ipsis stolidè
factum, quam à scriptoribus pueriliter eroditum autem: quorum nonnulli
de iisdem Cimbris Celticisq; gentibus aliis retulerunt, eas contra exundationem
aquaarum gladios stringere, & velut in hostem, atque sensurum, vulnera moliri,
quæ merito severiores etiam Græci, cæteroquin læta fabulis natio, pro ridiculis
& anilibus commentis explofere.

XLVIII. Certe flumina sic transiri cum exercitu posse, si quod firmissimum
robore est, ad frangendum aquæ impetum supra, cæteri inferiore vado per-
meant, multis exemplis magnorum Imperatorum constat. Nam & postea
Pompejus ita Cyrum in Albanos tendens transmisit; & Rubiconem Cæsar, &
alios alii. Tale potius aliquid eo tempore tentatum à Cimbris fuisse ratio dicatur;
quam ut annium fluentia teneri manibus posse crediderint: nisi forte prius-
quam ad Atesin penetrarunt, fluvios quillos domi, nullos in tot aliis provinciis,
quas pervagati populando fuerant, viderunt.

XLIX. At Cimbrî, postquam ista transcendendi fluminis vanâ ratio apparuit,
magnos iniecerunt in profluentem arborum trunco; ut pontem Romanorum
convellerent: rotas etiam cum radicibus arbores, & fragmenta rupium giganteo
nilu ingesserunt, quo in adversam ripam, velut aggere jacto, transcenderent.
His rebus tantus Romanis injectus terror, ut ex majoribus castris palam fuga
inciperet fieri. quam ubi nullis precibus hortamentisque Proconsul impedire po-
test, præclaro consilio, ut signa potius & ducem sequuti, quam timore ablati
viderentur; convelli aquilam jubet, & in primum agmen cursu porlatus, ser-
vatis ordinibus proficisci coegit.

L. Equitum tamen partem abripuerat sparsèratque consternatio: inter quos

Liv. Epitom.
Flor. 3. 1. 2.
Plutarch.
Mario c. 16.
Notæ ad Flo-
rum.

Cimbrî ad A-
tesin, an Ari-
sonem vene-
runt.
Florus. L.
Ampel.

Plutarch.
Florus.
Orosius 5. 16.
Senec. de ira.
3. 3.
Front. Stra-
tag. 4. 7. 12.

Cimbrî per
lubrica gelu
præcipitia ru-
ina devoluti
sunt.

Epiph. apud
Strab. in lib.
7.

Ellian. hist.
vot. 2. 23.
Polidon apud
Strab. & ipse
Strab.

Fluminum
transcendun-
dum ratio.

Alia qua tum
uti Cimbrî.
Plutarch.
Flutarch.
Apoph. Rom.
cap. 30 et
Mario cap. 17.
L. Ampel.
Frontin.
Auct. de Viri.
Illust. cap. 7.
lin. 22. 6. 1.

M. Cauri fe-
veritas in fi-
lium qui fu-
gerat.

& M. Scāuri filius, severitatis paternæ, pudorisque ingenui miserabile futurus exemplum, quum Romam venisset, denunciante parte ne in conspectum suum accederet, animam quam hostilibus armis reddere timuerat, suo gladio, propriisque manibus expulit. Minora castra quum fortissime defenderentur, Cimbrī virtutem militum honorantes, illatis abire permiserunt. æneum taurum jurati, quem deinde inter manubias Q. Carulus domi suæ habuit.

C. Perrei fa-
ctum celebre.

LI. Cn. Perreio Atinati, facti ejus gloriam adscribi video: qui centurio primipili tribunum, quod per castra hostium erumpere dubicaret, interfecit, legionemque in locum tutiorem deduxit: obsidionali corona mox à militibus donatus. Etiam L. Opimii clarum tum nomen fuit, qui provocatorem Cimbrum interfecerat. Per hæc tempora Urbem amentia potius hostium, quam viribus suis consilii servatam invenio, quam si statim infestis signis petivissent, non in minore consternatione offensuri fuerant, atque olim eandem ab Allienſi pugna Galli repererunt. nunc consilii cum sociis capti memores, ut qui primi venissent in Italiam, ceteros opperirentur; agrum circa Atesin fuga Romanorum apertum late populati, mora belli in ortū & luxu occasione versā, indomitam prius vim mollitia cœli, solique Italici, & cultu ac cura corporum delicatio- re fregerunt.

Florus.
phurarch.
Diod. apud
Valerium.

Cimbrorum
vigor delicia
Italie resolu-
vitur.

LII. Olim enim agere sub dio, lavari frigida, vesci cruda soliti, jam æstiva sub tectis agitabant, aquis calidis, carne cocta, scitamentis etiam & conditis, quales Italice fere mollissimus tractus Venetiæ promittit, utebantur: pro labore, vigiliis, æstu frigorisque patientia, animis corporibusque mollietatem inducebant. Caterum excitus à trepido Senaru C. Marius in Urbem venerat, dilatoque prior de causa triumpho, & quia optime meritis exercitus aberat; quum de rebus omnibus colloquutus, adversus imminentes metus populum Romanum confirmasset, in castra Catuli profectus, suas etiam copias evocat è Narbonensi Gallia, ubi post Teutonicam pugnam eas reliquerat.

Caruli Strata-
gema.

LIII. Quippe Catulus, quantum in re obscura colligi conjecturis potest; non prius consistere cum pavente exercitu, quam ad Padī ripam potuerat. Eo dum contendit, Cimbrorum pars ad amnem, qua transeundum Catulo erat, se objecit. Ille spem unam salutis habens, si flumen liberasset; in proximum collem avertit iter, tamquam ibi castra locaturus: paucisque in conspectu hostium pōitis tabernaculis, excitari ignes, strui vallum, lignatum etiam exire quosdam jubet. interea solvi farcinas, deponi onera, deserti ordines ac signa vetat.

Frontin. Stra-
teg. l. 1. §. 3.

Cimbri decli-
piuntur.

LIV. Ita decepti Cimbri, dum stativa illic habiturum Romanum putant, ipsi quoque castris capere locum, & necessaria ex regione circumjuncta eo convocare instituerunt. Quod ubi factum Proconsul animadvertit, majoremque Cimbrorum partem per agros sparsam, subito eductis copiis & amnem transcendere, & castra hostium turbare potuit. Quum deinde Marianus exercitus venisset, trans flumen iterum castra mota: ut Italia Cispadana ab hostium incurſionibus tuta esset.

L. Sullæ in eo
bello strenua
opera:
Frontin.

LV. Ibi L. Cornelii Sullæ præclara opera extitit, qui insensus invisusque Mario ad Q. Catulum se contulerat, & maximis quibusque rebus ab eo præfectus, adversus Inalpinas gentes multa prospera prælia fecerat. Is tum ar-cto ubique comitatu, quum ex agro vastationibus exhausto, tanti alendi

exercitus essent; tali industria egit, ut & Catuli copiis annonam uberem praestaret, & ab his etiam Marianorum sublevari egestas posset: hinc quoque auctis inter Consulem & Sullam odiis.

LVI. Cimbri conjunctos adversum se Romanorum exercitus venire conspicati, legatos ad Consulem miserunt, *agros urbesque suis & fratrum sedibus suffecturas* postulantes. Teutonos enim adhuc expectabant, de clade illorum nihil dum credentes, cujus etiam nuncios excruciauerant. Marius quæsit, *quos illi fratres dicerent*; quum *Teutonj* nominarentur, ridendibus qui aderant; *omittite*, inquit, *fratres. tenent hi acceptam à nobis terram, & æternum tenebunt*. Tum legati se ludibrio haberi sentientes, *panas Mario minati sunt, quos Cimbris daturus esset statim Teutonis, simul atque adfussent*.

LVII. *Atqui adfussent*, inquit Marius, *neque sane civile foret, vos fratribus vestris insalutatis discedere*. ad quod verbum, quum introducti Teutonorum Reguli victi essent, omnis de fortuna eorum exempta dubitatio est; Cimbrique his rebus auditis, continuo moverunt castra, & cum paucis suorum ad vallum Romanum adequitans Bojorix, Marium ad pugnam provocavit. Ille, *quamquam non esset moris apud Romanos, ex voluntate hostium pugnandi locum tempusque legere, tamē illi daturum respondit, ut tertio deinde die ad prælium se pararet*. locum etiam indicavit, apud Vercellas campum (*Raudium* an *Caudum* vocari oporteat, ambigitur) qui Romano equitatu explicando satis parens, hostili multitudini confusione nem præbiturum videbatur.

LVIII. Ad hoc prælium excogitatum à Mario ferunt, ut de sibus ferreis duabus, quibus præfigi pilorum hastilia consueverant, una exempta, ligneus paxillus fragilis adhiberetur: quo excepta securis hostilibus pila, neque remissis habilia essent, & fracto ligneo clavo, gemino hostis incommodo ferrum se inflecteret. sic enim neque evelli poterat, & majori ad circumferendum securum impedimento erat, quam si rectum in eo stetisset. Postquam tempus pugnandi adfuit, A. D. III. Kal. Sextil. in aciem exercitus educuntur.

LIX. Catuli copie viginti circiter hominum millia erant. Marius duo & triginta numerabat. Cæterum Romanis omnia ad pugnandum meliora sive consilio Marit, sive forte fuerunt. Translatitium enim est, ut felices duces, sapientes; quibus adversa fortuna fuit, etiam parum providisse credantur. Ergo & Marii artibus ascribi video, quod nebulosum diem nactus erat: quasi dies prælii non fuisset prius constituta, quam qualis futura esset, sciri posset. cætera jam talis, ut ab ipso prospici potnerint: ita ordinata acie, ut adverso sole & vento pulvis in oculos & ora hostium ferretur; & ex splendore galearum, sicut ex captivis mox cognitum est, quasi cælum ardere videretur.

LX. Cæterum ita struxerat aciem C. Marius, ut in medium acceptis Catuli legionibus, suos milites dextra sinistraque adjungeret, cornibus productis, & longe ante mediam aciem prominentibus. Id utrumne eo fecerit, quia suis & numero, & tanta modo victoria ab hoc genere hostium telata potioribus plus confidebat: an vero, ut ipse solus eum exercitu suo vicisse videretur, priusquam ad prælium Catulus accessisset, in medio relinquam: illud enim experientia viri, hoc moribus congruit; & ambitioni quidem illius, sed ab inimicis ascriptum est.

LXI. L. enim Cornelius Sulla, qui prælio interfuit, auctor est: sed & ipse Ca-

Cimbri legatos ad Marium mittunt.

Marius legatos Teutonos capros occidit.

Florus.
Plutarch.
Florus.
August.
de Vit.
Illiust. cap 45.
Vellejus 2. 22.

Maxil inven-tum ne alia rem litta à sibus possint

Porphy. in Ho ar. ferm. 2. 2. 24. c. 2. 2. de Bel. Gal. 25.

Numerus Romanorum militum.
E. otus.

Front. Strat. 2. 2. 8.
Plutarch.
Klogus.
Polyzenus.
Stratag. 8.

Acies C. Marit.

Cimbrorum acies.

Cap. Bruto
cap. 35.
Plutarch.

tulus in libro, quem de Consulatu rebusque gestis suis ad A. Furium misit, inter argumenta, quibus Marium morose maligneque secum egisse queritur, hoc recensuit. Cimbrici peditatus acies quadrata fuit: unoquoque latere passuum tria millia, prætereaque septingentes quinquaginta parente. Dextri adfultabant equites numero & ornatu conspicii. quindecim millia erant: arma singulis, lorica ferrea, scutum album, eminus missili telo, ubi ad manum ventum esset, magna gravi- que machæa rem gerebant.

Armatura
Cimbrorum
Tacit. Ger.
lib. 4.
Plutarch.

LXII. Galeæ formis insuatis, & ricini belluarum horrentes, alatis cristis in altitudinem crescebant, ad maiorem quam essent corporum speciem hostium oculis obijciendam. Quum in propinqua expectatione proelium esset, Marius facto sacrificio, extisque porrectis, suam esse victoriam proclamavit: locas deinde manus ad cælum tendens, centum boves immolaturum vovit: vovit & Catulus eodem gestu. *Fortune huius dici templum.*

Impetum mi-
litum sequi
coactus impe-
rator.

LXIII. Sed equitatus Cimbricus, qui ab recto in Romanos itinere ad dextram deflectebat, duces quidem non fessellit, dolum hostium esse sentientes ad circumven- niendam suorum paucitatem: cæterum milites, quum temere à manipulari quodam exclamatum esset, *fugere Cimbrus*, tamquam ad persequendos concitato gra- du contenderunt. Ea res omnia alia fecit, quam Marius animo præceperat. Siqui- dem impetum suorum sequi coactus, dum inter densissimi pulveris à tot millibus excitatum ealigine incerto itinere fertur, ab hostibus aberravit: eosdem hostes in. Q. Catulum improvvis itidem occurfus impexit. quod ipsis timori, ut in re subi- ta, Romano in bonum cessit, qui multitudine hostium non animadversa, integros animos, neque ulla terribili specie præoccupatos in proelium adferebat.

Florus.
Orosius 3, 16.Cimbrorum
Arma, &c.

Plutarch.

LXIV. Ita factum, ut incredibile strage, minimoque Romani exercitus dam- no, vis illa Cimbrorum, tot per annos omnibus late imperiis gentibusque formi- dolosa prosterneretur. Equites in quos primus pugne impetus inciderat, multis acceptis vulneribus, in suorum peditum agmen aversi, tantum consternationis intulerunt, ut ea una res universam aciem conturbaret. Ubi vero simul hostis ad- fuit, & velut ex composito discussa, quæ diu tuerat nebula, Sol cum vehementi vento ortus, pulvere ac splendore ablutit conspectum, & emollita insolitis deliciis corpora sudore dissolvit: non majori labore cruciata suæ agmina, quam necessum fuit in hominibus, quos post longa & atrocia latrocinia, tamquam manibus vin- ctis ad supplicium ultio divina tradiderat.

Romanorum
in ferendo ex-
tra mira pa-
tientia.Orosius.
Florus.
Plutarch.

LXV. Nam etiam quo minus effugerent, ante signani longis catenis per Bal- theos transmissis ordines junxerant. Sed æstus Cimbris intolerabilem Romanus adeo facile ferebat, ut neminem ex tot millibus sudantem anhelantemve fuisse con- spectum, ipse Q. Catulus prodiderit. In hunc maxime modum fusa Cimbrorum acie, reliquæ ad castra refugerunt, vestigiis insistente Romano. Tum nova pugne species orta. mulieres plautris carrisque suis, irruentem militem lanceis arce- bant: ne suis quidem parentes, quorum multos acerbè exprobrata fuga confode- runt: donec novo cædis genere territæ, quia cruges cum ipsa cute capitis Romanus abscondebat, legationem ad Marium cum his mandatis miserunt.

Cimbrorum
Arma, &c.
Plutarch.

LXVI. *Mariorum nostrorum interitu, nec te, nec deos incusamus, Imperator: tu hostes tuos superasti; diis etiam habenda gratia est, quod fortissimos viros, quum immortales esse nequirent, non à vili aliqua natione aut duce, sed à te vinci volue-*

runt, quem populus Romanus antiquissima belli gloria praevalens, non refecisset toties Consulibus, si alium vir ut potius habuisset. Ceterum ut vidisset viros, viro gloriosum: ita quo iuniorque est bellicosior, maiori impetum cum feminis pugnat.

LXVII. Neque vero aequum est, innocentes aliqua perire culpa: quod si passi injuriam a viris nostris estis, habetis vindictam, qua crudeliorem opere inhumanum esset, tot concisis Cimbrorum millibus, tot in captivitate redactis. nos quid commernimus, quod ex lege quam sexui nostro natura dicitur, viros sequi a bas in tetras accessimus? nec si jura gentium, quidquid vultu fuisse fieri iustioris voluerunt, eidem intercedunt, quo minus jure suo, ut magnorum animorum insita misericordia dignum est, utatur.

LXVIII. Quare magna nobis spes est, te post excisum tot gentium terrorem ad summum gloria culmen elatum, virtutis parto egregie decori, adiuncturum esse illustrem clementia famam. Haec adeo te consequetur, si a nostris corporibus vim atque injuriam abstineris. Quod si libertatem integram abnuis, at Vestia nos sacerdotibus dona, quo saltem virginibus & sacris, pari castitatis servanda lege serviamus.

LXIX. Sic enim sunt mores nostri: libertatem ante vitam, pudicitiam ante utraque ponimus. Audimus profecto xaninis loco apud Romanos pudicitiam coli: huic aras esse, huic sacra constituta. Vestalium autem sacerdotio nullum in urbe vestra censeri sanctius, diisque gratius. igitur non à nobis tantummodo, sed & ab hisce proficisci preces istas puta: sic tibi pudicitiam dicere; qua castissime à tua Julia colitur, mihi cense tributum, Imperator, quod mea causa benigne in has consulueris: sic Virgines, pro ancillis nostris, & usque bonare castitatis & abstinentia, quam communiter cultus a sumus, deprecamur.

LXX. Idem dū, qui pro populi Romani tuaque victoria vota nostra audierant, hanc à te velut manubiarum partem petunt: largius qua postula veris daturis, quam per te plures, à quibus pure colantur, adepi: summas fuerint. Neque multum est, si verum licet fateri, quod à te petimus. Ita sunt propemodum in potestate tua nostra corpora, ut tamen in sua animi maneant. non potes bis invictis auferre quiddam. si nibil concesseris, nibil retinobis.

LXXI. Quae sint Germanicarum mulierum ingenia, Teutoniarum te docere potuit exitus, non sumus cognatis nostris, aut cura castitatis, aut contemptu mortis inferiores. Haec ubi irrita rediit legatio, Romanique fas esse negarunt concedi quod postulabatur: proxima nocte totis castris Cimbricis mulieres suffocatis elisique passim infantibus, alix ferre inter se concurrerunt, partim suspendio finierunt vitam. memorant conspectū, qua pedibus suis duos filios, seipsā ē subrecto remone suspenderit.

LXXII. Viros etiam qui vel effugerant cladem, vel relicti praesidio aut ob causam in castris fuerant, inopia arborum, fumes jugales obducos ad cornua aut crura boum alligasse; deinde stimulis concitasse armenta ad cursum, quo strangulati obtrivite interfrent: Reguli interea duo mutuis vulneribus conciderunt. Sic quoque superuisse feruntur ad hominum millia sexaginta, quos in captivitatem victor abstraxit. Caesorum à nonnullis centum viginti millia referuntur, quidam alia viginti millia adiciunt huius numero. quum Romani de utroque exercitu trecentis minus desiderati essent.

LXXIII. Reguli Cimbrorum Bojorum non inultus, aliisque nomine Lugius in acie ceciderunt: Claudius & Celsus captivum. Signa militaria Marcius ex-

Se innocentes
esse testantur.

Hortantur ut
virtuti addat
clementia fa-
mam.
Orosius.
Val. Maxim.
6. 1. 3. Ext.
Livio. 27. p.

Pudicitiam
prestant vi-
te.

Negant se
multum ab
eo petere.

Necem sibi
conferunt.
Jo. Sacerdoti-
um Post. re-
tico 7. 11.
Val. Maxim.
Flores.
Orosius.
Plutarch.
Mario 1. 1.
Liv. Epitom.
Eutropius.

Feodum gentis
mortis.

Cicero major
quam Marii
opera in Cibi-
lico peritio.

Eutropius.
Plutarch.

exercitus duo tantum cepit : qui sub Catulo militabat, unum & triginta. Hoc argu-
mento quum minime ambiguum esset, penes utras illo die Romanas copias victo-
rix pars major fuisset ; tamen ad se trahentibus prædam Marianis, aliud adjectum
est evidentiùs ; Parmenibusque legatis, qui tum forte aderant, velut arbitris dele-
ctis, ostensum à militibus Catuli est, pila quibus hostes transfixi jacebant, suis
emissa manibus esse. id enim cognoscere promptum erat ex hastilibus, in quibus
Imperatoris sui nomen inscripserant.

Marius tamen
toram prope
gloriam re-
portat.
Val. Max.
2. 1. 7.
Plutarch.

LXXIV. Mario tamen priorum rerum splendor, & Consulatus nomen, hujus
quoque victoriæ gloriam sic adjudicavit, ut vix tenuis inde suctura Catulo relin-
queretur. Jam tum his rebus in Urbe auditis, quum initio noctis nuncius prove-
nisset, nemo fuisse dicitur, quin cum domesticis hilariter epulando, inter dorum
nomina C. Mario libaret. Sed in communi civitatis lætitia, studium tamen Ro-
mana plebs eminebat, quæ alioquin Marti tota, nimis in cælum laudibus efferen-
do, tertium post Romulum Camillumque conditorem appellabat; huic soli triumphum
dandum dicitans, neque societate cujusquam imminuendum tanti viri & Impe-
ratoris honorem.

Marti etiam
phas
Cic. Tuscul.
Quæst. 3. 19.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Eusebius.
Joven 8. 23.
10. 112.
Aust. de Vir.
Hist. cap. 67.
Val. Maxim.
2. 2. 3.

LXXV. Cæterum excludi Catulum ne ipse quidem volebat, non invidiam mo-
do aliam veritus ; sed etiam ne militibus Catuli reclamantibus suo quoque trium-
pho impedimentum objiceretur. Quin & alio facto modestiam haud vulgarem
prætulit. Quum enim totius civitatis consensu, tamquam haud dubius servator
Urbis exceptus esset, duplexque triumphus offerretur, contentus uno fuit : simul-
que de Teutonibus ac Ambronibus, quos ad Aquas Sextias, & de Cimbris, quos jux-
ta Padum vicerat, speciosissime triumphavit.

Teutobodol-
proceritas.
Florus 3. 30.
Gassend. in
Vit. Petres-
chii p. 147.
Eutropius.
Plutarch.
Florus.

LXXVI. Inter nobiles captivos Teutobodum Regem ante currum egit, tantæ
proceritatis virum, ut super trophæa ipsa eminere. quæ res staturam arguit pe-
dum vulgarium decem aut eo amplius. Duxit & Q. Catulus de iisdem Cimbris
triumphum. utrumque suis prosequutus est Imperatorem exercitus : quem dele-
ctis ad internecionem cæteris, Tigrinorum autem copiis ex Noricarum Alpium
præsidio fuga dilapsis, nec attinebat iisdem in locis decineri ; & operæ strenuissime
navatæ præmium eripi itiquum erat.

Romula forti-
ter pregnantis
fin. ad 6. 2.
Plutarch.

LXXVII. Quamquam & in castris jam honorem quibusdam Imperatores ha-
buerant, quorum maxime conspicua virtus fuerat. Nam & Atinai Perrejo, à quo
servatam in minoribus Catuli castris legionem diximus, datum ut Mario Catulo-
que adstantibus, immolaret foculo posito ad tibicinem prætextatus ; & Camertium
duas cohortes, quæ præ cæteris egregium certamen ediderant, civitate Romana
totas donavit Marius : idque postea quum scisse contra leges diceretur, ita defen-
dit, præ strepitu armorum se legum vocem tum exaudire non potuisse.

Q. Sertorio
hæc honor
Cic. pro Cor-
nelio C. 22.
Plutarch.
Sertorio C. 3.
Marmor apud
Pigh.
C. pro Sextio
cap. 56.

LXXVIII. Quinto etiam Sertorio virtutis causa honor est habitus, quod ves-
tito Gallico Cimbris immixtus, multa utiliter explorata ad Marium retulerat.
Post hæc monumenta de manibus Imperatores fecere : C. Marius templum Hono-
ris atque Virtutis ; Q. Catulus, quod Fortunæ hujuscæ dici voverat. Suam adem
Marius spreta peregrinorum marmorum nobilitate, artificumque Græcorum inge-
niis, per C. Mucium Romanum hominem vulgari lapide curavit ædificandam :
invidia credo ingeniarum artium, quibus quod plerosque inimicos suos delectari vi-
derat, rude & agreste ingenium quanta poterat edentione decus omne detrahebat.

Marius con-
tempor ele-
gantis.
Vitruvius.
præf. lib. 7.
Val. Maxim.
2. 2. 3.

Nam

LXXIX. Nam & Græcas literas despiciēbat hoc prætextu, *quod doctoribus suis ad virtutem parum profuissent*: virtutem autem ille potentia armorum metiebat: & erat omnino adversus humaniora studia durior. Quare quum in dedicatione ædis ex more spectacula Græca ederet, ingressus theatrum adfuisse tantum dicitur, & statim discessisse. Atque idem, quum quod in illa natione commodum ac liberale inerat, tantopere averfaretur, à vanitate credendarum imitandarumque Græcarum fabularum non abhorruit: nam ut Bacchi victorias suis non fuisse majores indicaret, post alterum triumphum, cantharo potare solitus est, quod eo poculi genere post Indicas expeditiones usus ille diceretur.

Salust. Jugur.
85. 19.
Cic. pro Ar-
chia cap 8.

LXXX. At Q. Catulus longe dispari humanitate & modestia, neque insolens quidquam fecit dixitve, & pro magnificentia Urbis & elegancia temporum, monumenta sumptu & arte egregia struxit: Porticum in area publica, ubi olim M. Fulvii domus steterat: ædem, quam diximus, in Palatio, quæ regionum Urbis decima numeratur. Novus & inusitatus antea titulus ædis, eoque notabilior fuit, Fortumæ hujusce diei; quia prælium iniciturus ita votum conceperat: sed hoc in singulos valere dies credebatur.

Caruli huma-
nitas & opera
de manubio
val. Maxim.
3. 6. 6.
Plin. 33. 16.
Cic pro domo
cap 13.
Jovis 3. 3.
20.

LXXXI. His rebus lætissima civitas, *desumptam se omni periculo, liberatam Italiam, assertum imperium, & chorum numinibus populi Romani nomen omnibus sermonibus celebrabat*: maximo, quod eadem, qua pugnatum erat die, pro Castoris juvenes duos laureatos Prætoris porrexisset literas percrebuerat: quodque in theatro inter spectandum, nullo certo auctore, victoriæ Cimbricæ plausum fuerat. Hoc enim in tanto locorum intervallo fieri sine numin: deorum nequivisse: neque alios juvenes quam Castorem & Pollucem interpretabantur, præniore in fabulam fide, quod in victoria Paulli Macedonica vulgatum simile miraculum fuerat.

Victoria Cim-
brica, eodem
quo pugnatus
est die, Romæ
nunciata.
Flor. 2. 12. 15.
Jul. Obseq.

LXXXII. Subinde etiam ex Hispania Siciliaque rumores & nuntii grati adventabant. In Hispania victi Lusitani erant: M. Aquillius Consul rem adversus fugitivos bene gerebat. Iisdem consiliis usus, quæ priore servili bello salubria P. Rupilius fuisse noverat, commeatu angustia maxime subigebat hostem; cui omnis pecenda ex desertis aut vastatis Siciliæ agris annona erat. Consul undique subvectis commeatibus ita abundabat, ut etiam civitatibus passim mutuum frumentum daret.

In Hispania
exercitus re-
prospere.

LXXXIII. Sed hanc civitatis ob res lætas exultationem continuo compressit inusitati sceleris vindictæque horror in Policio Malleolo, qui servis adjuvantibus matrem interemerat. Quo crimine simul atque damnatus est, os folliculo obvolutum, & iolex lignæ pedibus inducta, & in carcerem ductus est, donec culeus compareretur: in quem deinde insutus vivus est, & in mare præcipitatus. Idque supplicii genus deinceps in patricio, lege lata sancitum mansit.

Publicus Mal-
leolus in atrio
intermit.
Flor. 3. 19. 12
Cic. de Leg.
Agr. 2. 10.
Liv. Epitom.
Orosius 5. 14.

LXXXIV. Nam antea, quemadmodum Athenis Solon, sic qui leges Romæ tulerunt, pœnas ponere crimini, de quo forte nec cogitabant, insuper habuere: neque enim ante Malleolum tam impius quisquam in Urbe repertus esse dicitur, excepto L. Hostio, qui post bellum secundum Punicum patre interfecto, primus inter Romanos reterrimi facinoris exemplum edidit. Hoc temporum tractu iterum Syria vehementissime agitata bellis est, quam super domestica Regum certamina, Judaica etiam & Ægyptia arma fatigabant.

Ejus criminis
pœna.

LXXXV. Judæorum principe Hyrcano mortuo, filius natus maximus Aristobulus sumpto diademate primus omnium post instauratam urbem Rex appellatus
Tit. Liv. Tom. V.

Aristobulus
primus Rex
Judæorum,
post instaura-
tam urbem.

vix degustato imperio successorem fratrem habuit, qui Alexander cognomento Jannæus fuit. Is quum in ora maritima præter Ptolemaida Gazamque, & quod tyrannus Turris Stratonis Zoilus tenebat, omnia sibi parere videret, adungere cætera cupiens à Ptolemaidis obsidione orsus est. Syria Reges Grypus atque Cyrenus Antiochi, velut athletæ quos viribus defectis cedendi pudor dirimi non sine, ne præsidio essent, rebus accisus, & mutuo metu verabantur. Zoilus, quamquam coactis copiis omnia tentaret, haud satis idoneus defensor erat.

Ptolemæus
Lathurus Æ-
gypti Regno
pellitur.
Forphyrt. apud
Eusebium.
Fausanias.
lib. 1.
Justin. 89. 4. 11.

LXXXVI. Ad Ptolemæum Lathurum legatos mitti placuit, qui pulsus Ægypto Cypri Regnum occupaverat. Causa pellendi varie traditur, ut ab initio haud dubie parum constanti rumore, & pro odio studiove ejusque in Regem aut matrem ejus. *Sævisse quidam in paternos amicos scripserunt: alii solum id erimen, & frande Regina productos in publicum eunuchos vulnera qua sponte passi erant, tamquam Regiæ crudelitatis notam ostentasse; alia quoque adjecta atroci criminatione, ideo tam acerbè tractatos, quod insidias matri struente in prohibuissent.*

Ptolemæus
Alexander
cum matre
regnat.
Justin.

LXXXVII. Multitudo veris simulatisque perinde moveri sueta, 'concurso ad Regiam sacro, haud dubitanter interfecisset Ptolemæum, nisi propere conscensa navi furentium manus evasisset. Inter hæc Ptolemæus Alexander, qui 'consiliorum istorum haud ignarus in Ægyptum venerat, Pelusio evocatur, à matre, & sicut decimo ante anno Cleopatæ cordi fuerat, sed citius non potuerat obtineri, dejecto fratre Rex appellatur, ut commune cum matre jus imperii haberet.

Cleopatra etiã
uxorem adi-
mit Lathuro.
Strab. apud
Joseph. 17. 8.

LXXXVIII. Mulier omnia divina humanaque odiis, armis, incestuque miscere sueta, etiam alteram majori filio uxorem Selenen admittit, quamquam duos ex ea liberos habenti: quam deinde in Syriam Grypo nuprurum eum ingentibus auxiliis misit, ne Cyrenus ad recuperandam Ægyptum amico & socio Lathuro ferre opem posset. Interea neque copias in Cyprium mittere desinebat, ut ea quoque insula filium expelleret: sed ut quisque in insulam venerat, è vestigio ad Ptolemæum deficiebat, præter Chelciam & Ananiam fratres Oniæ filios, qui fidi manebant Cleopatæ propterea, quod gens eorum Judæi in pretio apud Reginam erant.

Lathurus in
Syriam venit.
Joseph. 12. 20.

LXXXIX. Lathurus precibus Ptolemæensium motus exercitum triginta circiter millium imponit in naves, & vela in Syriam facit. Spem enim legati fecerant, simul fuisset confectus, protinus Gazæ ad illum, Zoilumque & Sidonios eum aliis circa civitatibus accessuros. Sed dum in cursu Ptolemæus est, sit certior mutata Ptolemaide consilia esse, Demæneto quodam auctore, qui cives suos admonuerat, ne vano fortasse libertatis amittenda metu, certum & grave jugum arcescerent. & periculum ex Cleopatra ostendebat, non passura filium, quem etiam Cyprio ejicere studebat, ad ipsos Ægypti fines opibus & clientelis auferere.

Ad Ptolemai-
dem movet.

XC. Ille nihilominus quo intenderat classe ducta, ad Syca minum excensionem facit: copiiisque recensitis, ad Ptolemaidem movet. Oppidani neque ad ipsum mittebant legatos: neque missos ab ipso recipere moribus, aut omnino audire voluerant. Zoilo tamen Gazæisque societatem cum eo jungentibus, Rex Judæorum Alexander, potentiam hostis veritus, ab obsidione Ptolemaidis discedit: pecuniaque Ptolemæo promissa palam amicitiam ejus fingit; at clandestinis in Ægyptum nunciis Cleopatram in perniciem ejus stimulat.

Alexandrum
Judæum vin-
cit.

XCI. His rebus compertis Lathurus parte copiarum in obsidione Ptolemaidis relicta, cum cæteris ad vastandum Alexandri Regnum proficiscitur. Itè obviam

Judæus cum ingenti exercitu. quinquaginta hominum millia fuisse, quidam etiam octoginta tradiderunt. Ibi magnum ad victoriam momentum Ptolemæo Philostephanus attulit, aciei struendæ non vulgaris artifex. ingens Judæorum cades fuit. triginta millia interfecta alii auctores sunt; Timagenes, millia quinquaginta.

XCII. Sed filii successibus invidens Cleopatra, mittit Helciam & Ananiam duces, mox filium Alexandrum, deinde ipsa subsequitur: Ptolemæum undique proturbat. is non segniter invadit Ægyptum, quam sine copiis & Regibus facilem recuperatu existimabat. Sed à Cleopatraz ducibus iterum ejicitur. Regina cum Alexandro Judæo fœdus ferit Scythopoli: deinde in Ægyptum redit. Judæus, etiam regresso in Cyprum Ptolemæo, Syriam Cælen magno iterum bello premit: Amathunta, Raphiam, Anthedonem, & nobilissimam Gazæorum urbem expugnat: multa millia occidit hostium, multa & ipse cæsus à Theodoro Zenonis filio, cæsus ab Apollodoro perdit.

Sed proturbat
à matre
Cleopatra.

XCIII. Hoc ferme in statu res Syria & Ægypti erant: neque mora fuit, quin lævissimis iterum motibus urbis Romanæ quies & concordia turbaretur. adeo maximis quibusque opibus minimum securitatis inest, quando abolito justî honestique studio, mortales ambitione & avaritia vâcordes, forensibus atque militaribus artibus, quæ firmandis publicis rebus esse debuerant, ad convellendas abutuntur.

Maximis opibus
minimum
securitatis
inest.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Apulejus Saturninus, adjuvante C. Mario, & per milites occiso A. Nonio competitore, Tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter Tribunatum, quam petierat gessit: & quon legem Agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam non juraverat, diem dixit: qui quum à bonis civibus defenderetur, ne causa majorum certaminem esset, in voluntarium exsilium Rhodum profectus esset: ibique legendo, & audiendis magnis viris vacabat. Profecto C. Marius seditionis auctor, qui sextum Consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apulejus Saturninus Tribunus plebis C. Memmii candidatum Consulatus, quem maxime adversarium actionibus suis timebat, interemit. quibus rebus, concitato Senatu (in cujus causam & C. Marius homo mutabilis, & varii consilii ingeniique semper secundum fortunam, transierat) quum eum tueri minime posset, oppressus armis cum Glaucia prætore, & aliis ejusdem furoris sociis, à Rabirio quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exsilio, ingenti totius favore civitatis, reductus est. C. Aquilius Proconsul in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

C. Marius ci-
viliū tem-
pestatum prae-
cipuus turbo.

Apulejus ob
legatos Mi-
thridatis vio-
lentos.
Diod. apud
Fav. Orsin.

Reus agitur.

A Patribus
oppressi se
queruntur.

Patres ulcisci
audet.
Appianus.
lib. 1. Civil.

Val. Maxim.
9. 7. 3.
Orosius. 5. 27.
Appianus.

Occiso Nonio
Tribunus per
vim creatur.
Florus 1. 16.
Val. Maxim.
Liv. Epitom.
Appianus.
Auct. de Vir-
tutibus. cap. 76.
Plutarch.
MARIO c. 47.

I. **TEMPESTATUM**, quæ deinceps continuata malorum serie Romanam urbem, per horrendas seditiones & arma civilia ad naufragium libertatis compulerunt, causæ quidem variz, sed præcipuus turbo C. Marius fuit, cuius inexplabilem sitim, neque soliti honores ulli, neque insoliti satiabant: quo minus semper avidus & hians, majorem, quam legibus aut voluntate civium adipisci erat, potentiam affectaret. Igitur commodissimum rationibus suis L. Apuleji Saturnini ingenium priori ejus Tribunatu expertus, eundem magistratum denuo petentem modis omnibus juvandum existimabat.

II. Apulejus enim non modo Q. Metellum, à quo notatus Censore fuerat, habebat odio, sed erat omnino Senatui ob hujusmodi causam infestissimus. Rex Pontici Mithridates, quum sibi nihil non effecturus tuto videretur, si Patres muneribus propitiasset, legatos cum magna vi pecuniæ Romam miserat. Ea res ubi cognita Saturnino est, jam tum Senatus inimicus & obrectator, cum magna contumelia principum, legatos ignominiosissime accepit. Illi à Patribus omnia pollicitis animati, accluso Saturnino, uti de injuriis suis cognosceretur, postularunt.

III. Lege Servilia de causis hoc genus Senatores judicabant: quum igitur & factum atrox esset, semper enim apud Romanos sanctum habitum jus legationis fuerat, & iudices reum odissent; in maximas angustias metusque conjectus Apulejus est. Idcirco gravitate periculi demissos animos gerens, ad communem infelicibus misericordiz portum confugiebat, sordidatus promissaque barba cæcis obiens, & genibus hominum accidendo,prehendendo manus,obtestando cum lachrumis, nihil prætermittebat eorum, quæ in ultimo timore fieri à periclitantibus reis confueverunt.

IV. Plebi præcipue salutem suam commendabat, *opprimi suam innocentiam invidia & conspiratione Patrum dictitans: non ob aliud quam quod commodorum plebis studiosissimus semper fuisset. neque spem ullam in religione judicantium esse, eosdem inimicos & accusatores & iudices habenti.* Sic occupatis irritatisque vulgi animis, quum die ferendorum suffragiorum infinita hominum millia ad iudicium concurrissent, territis iudicibus factum est, ut præter opinionem omnium Apulejus absolveretur.

V. Igitur vindictæ locum querens, quum à Glauca Prætoris, illo quoque parem ob causam inimico Metelli comitia Tribunitia haberentur, candidatum se ostendit. Non erat obscurum, quam id inimicum adversumque Patribus & quieti civitatis esset: itaque consensu hominum, quibus aliqua alterutrius eorum cura erat, effectum, ut eo præterito, novem utique Tribuni designarentur: tanto ille impotentius satagere, ut vel extremo loco adhæresceret. Sed competitor A. Nonius vir insignis pariter in ipsum atque Glauciam libera contentione invehctus, ut repulso Apulejo ipse designaretur, obtinuit.

VI. Quod ubi factum, & virum acrem Tribunitia potestate suffultum, homines scelesti timuerunt: protinus solutis comitiis, populi facem, & de C. Marii militibus aliquam multos immiserunt. à quibus in caupona quo forte trepidus confugerat, confossus est. Id facinus quum omnibus æquis atque iniquis sævum, atrox, neque contra mores tantum, sed etiam contra libertatem videri, auctores ejus intelligerent: operam enixe dederunt, ut postridie summo mane per infrequentiam L. Apulejus Tribunus plebis fieret.

VII. Sic nemo de Nonii indigno interitu queri ausus: eademque potestas quæ innocentem contra vim injustam auxilio esse non potuit; facinorosis adversus vindictam legum præsidio fuit. Neque multo melioribus artibus, quum deinde Consularia comitia haberentur, C. Marius sextum designatus est. Quo enim Q. Numidicum, qui unus ea tempestate nobiliorum recuperare velut Mancipatum Mario Consularum posse videbatur, illo honore depelleret, per tribus divisa pecunia ipse cum L. Valerio Flacco renunciatus est.

C. Marius sextum Consul.

VIII. Et ipsi quidem in mercedem meritum datus videri Consulatus poterat. L. Valerium non ut collegam, sed ut administrum haberet, allectum ab eo constabat. Hunc in modum parti magistratus, nihil deinde quietius sanctiusque gesti. idque licet fallere neminem posset, prodigiorum quoque terrores denunciare visi: clypeus ardens ab Occasu ad Ortum occidente Sole, scintillans transueurit: id Tarquiniis nunciatum; è Piceno; terra motu passim adificia prostrata, fremitumque armorum ex inferno auditum esse. In foro quoque Romano quadrigas auratas sudorem emisisse ereditum.

Urb. cond. an. 653.
Prodigia.
Velleius, a. 14.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Plin. a. 14.
Jul. Obseq.

IX. Sed Apulejus inito magistratu, quo simulatione legum, jus omne perturbaret atque tolleret, promulgavit sane multas non sine motu civitatis, & promodum manifesto bello. Ad hæc omnia adjuvatore C. Mario utebatur, ejus etiam in gratiam pleraque fiebant: quo & plebi militibusque ejus multa darentur, & inimicus Marii Q. Metellus opprimeretur. Igitur agrum, quem Cimbris Gallis, Marius Cimbris ademisset; publici juris factum esse contendens, ferebat, ut colonis civium Romanorum nominisque Latini divideretur.

Apuleji & Marii conspiratio.
Cic. de Orat. a. 25.
Appian.

X. Achajam atque Macedoniam Thracico bello, Servili Siciliam desolatam, novis colonis: præterea Cæpionis aurum Tolosanum emendis alibi agris destinabat, adjiciebatur Mario, ut in singulas colonias sociorum & novos cives Romanos facere posset. Ferebat & Frumentariam, ut semissibus & trientibus, quod Sempronius lex pretium posuerat, remissis, frumentum populo divideretur. Id quum Senatus, à Cæpione qui tum Quæstor Urbanus erat edoctus, ararium huic largitioni ferenda impar esse, contra rempublicam fieri decrevisset; neque tamen Saturninus absisteret, etiam collegarum intercessione spreta: Cæpio cum viris bonis impetu facto disturbat pontes, disjicit stellas, legem que contra Senatus auctoritatem & sacrosanctæ potestatis prohibitionem vi ferebatur, vi repellit.

Apuleji leges.
Cic. pro Balbo. cap. 22.
Rhet. ad Heren. 1. 22.

XI. Sic frumentaria lege Apuleji rejecta; Agraria tamen, non sine magno tumultu, & civitatis dedecore perlata est. Sanctionem Apulejus addiderat, uti ex quo die populus legem accepisset, intra diem quintum Senatus in eam juraret: si quis Senator non jurasset, is Senatu moveretur, ei que multa esset festeria quingenta. quidam expressum referunt, ut jurare nolentibus aqua & igni interdiceretur. quæ non tam firmamenta legi, quam infideliæ primoribus, & ante omnes Metello parabantur: ejus gravitatem & constantiam si flecti recusaret, opprimi per causam spreti juris publici posse rebantur.

Ejus lex Agraria.
Appian.
Plutarch.
Florus. 2. 16.
Orosius. 5. 17.

XII. Interea dimittuntur ab Apulejo per agros, qui ad diem comitorum frequentes cogant rusticis tribus; quibus, quia stipendia sub Mario fecerant, firmisimam usuram propugnatoribus sperabat. Comitibus, quum de lege ageretur, eaque nec Urbane plebi gratissima esset, quod majorem sociorum & Latini nominis rationem habendam putabat; reperti ex collegio sunt, qui legi intercede-

Comitia turbulenta.
Cic. pro Sextio cap. 19.
Appian.

rent. Tum vero furiosa exarsit contentio, quum non modo Tribunorum inter se, sed etiam concionis discordes animi essent.

Apuleji fero-
cia.
Auct. de Vir.
illust.
Appian.
Epitom. Liv.
Plutarch.

XIII. Postremo Apulejus, postquam intereessores cum convicio Rostris deturbati erant, legem perferre pergit. Ocllamatur à nobilibus & meliore parte populi, *tonare Jovem*; quod ubi esse factum, cum populo agi nefas habebatur. Ibi vero velut lymphatus ira ac dolore Apulejus, magna voce, *jam grandinabit*, exclamat, *nisi quiescetis*. Ad hanc vocem non modo murmur & fremitus Urbanorum ortus; verum etiam togis circum brachia convolutis, saxisque & fustibus, quæ cuique tela fors obtulerat, res geri cœpta.

Marii turpia
vassities.

XIV. Diffugiunt agrestes, Apuleji factio. deinde resumptis animis à duce suo confirmati, correptis & ipsi paribus armis, adversarios loco pellunt. lex Agraria per vim perfertur. Nihil non horum de consilio Consulis Marii geratur. ilque in Senatu quo magis adversarium illaquearet dolis, multa in speciem de impotentia Saturnini quaestus, adjecit, *neque se juraturum, neque alium, qui saperet facturum existimare*. non dubitanter idem de se C. Numidicus confirmavit.

Ejus & Metel-
li Jispar inge-
nium.
Diodor. apud
Valef.
Appian.
Plutarch.

XV. Sed neutiquam par utrique in eodem sermone fides erat. Metello timore turpe, mentiri morte pejus videbatur. Marius honestarum artium rudis, & atrocium belluarum more tantum ad nocendum instructus ingenio, quid polliceretur, aut quomodo servaret promissa, nihil pensi habebat. Vultum ac verba fingere, fallere, pejerare, quod deterrimo cuique promptissimum est, artem atque virtutem arbitrabatur. Die quinto quam rogata lex erat, Tribunus Patres ad jurandum in Rostrâ vocat. Marius vix quinta diei parte reliqua Senatum trepide cogit: verbisque de lege & jurejurando factis, *venisse sibi in mentem ait salubre consilium, ne plebs irritata turbas det, si jurare Senatus nolit. censere jurandum in legem siquidem lex esset. ita deceptam agrestem multitudinem Urbe amoveri: neque religione quemquam ejus servandæ legis adstringi, quam per vim & contra auspicia ratam Jove tonante constaret*.

Metelli con-
stantia.

XVI. Neque diu contatus, quum nemo responderet, Patribus angustia tem-
poris & atrocitate rei turbatis ac stupentibus, ad ararium pergit, ubi jurare Quæstores moris erat: primusque omnium in legem jurat. Idem quum inter plau-
sum & exultationem præsentis plebeculæ amici ejus fecissent; ceteri deinceps ad unum omnes metu sequuti sunt. Unus inter tot primores Q. Metellus firmus immotusque in sententia perstitit: non minis Tribunitiis, vulgique strepitu ter-
ritus animo; non propinquorum amicorumque precibus mollicius. Ajunt disce-
dentem foro, cum prosequentibus ita disputasse, ut peccare pravorum ingenio-
rum esse diceret; recte facere sine periculo, vulgarium: at egregios animos, ab
justo bonoque nullis aut præmiis aut minis dimoveri.

Glaucia im-
probitas.
Florus 3. 16. a.
1. c. pro Sex.
cap. 16.
Valleius a. 25.
†

XVII. Die sequenti L. Apulejus missio viatore Q. Metellum extrahi Curia ju-
bet. appellati alii Tribuni vetant: ibi Glaucia Tribunitii furoris satellites ad rusti-
cas tribus advolat: frustra perlatam legem, frustra spem agrorum conceptam cla-
mitat, si Metellus in Urbe sit: neque agros accepturum quemquam, si lex non sit:
neque legem fore, si vim ejus solvi à quoquam impune contemnendo patiantur.

Metello aqua
& igni inter-
dictum.

XVIII. Eadem & Apulejus inculcat. pro suo lucro quidvis volente vulgo, fa-
cile fit plebiscitum, ut ex certa die Metello aqua & igni interdictum sit: neque
exinde testis eum suo quisquam recipiat: eamque rem Consul: proposito edic-
to

consciscant. Omnium tanta re turbatis animis, quam deterior pars vulgi tollere Metellum euperet, boni cives defenderent: atrox cerramen imminabat, nec nisi multorum mortalium sanguine, Urbisque ipsius periculo transigendum.

XLIX. Eo tempore Q. Numidicus egregium & virum & civem præsistit: nam neque de sententia, quam rectam atque salutarem esse sciebat decedere; neque cuiquam causa periculi esse voluit: patriæ salutem potius, quam conspectum retinere cupiens. Gratiâ igitur agens civibus, qui se paratos ad omnia, pugionibus etiam accincti, offerebant, ægros animos leni sermone mulcebat & *infinitis modis sibi futurum molestius, si hoc modo manendum in civitate esset. neque vero grave aut indignum aliquid accidere, si proficiscatur: nam aut revocatos eum cives, si resipuissent; aut si pergerent insanire; ubi vis melius, quam tali in civitate futurum.* Ita voluntario exilio solum vertens, navigavit Rhodum: ibique legendo, & magnis audiendis viris vacans, fructum quem jam ex iisdem studiis præclarum ceperat, magis magisque confirmavit.

XX. Profecto C. Marius, ut plebilcito comprehensum erat, aqua & igni interdidit. At Apuleius licet civilis certamine victor, haud adeo multa ex legibus suis egisse videtur, tempore exclusus, & abrogatis, post necem ejus quæ tulerat plurimis. Unam sane eo anno deductam in Gallias coloniam invenio Eporediam in Vagiennorum agro. sed ne id quidem oppidum L. Apuleio originem debere argumento est, quod *ex libris Sibullinis conditum* affirmant. *nomen inde datum, quod Eporedias Galli bonos equorum domitores vocarent, accepimus.*

XXI. Ita non diu latatus proveniit seclerum Apuleius, ipso, cujus in gratiam tam multa peccaverat, C. Mario vindice pœnas dedit. Quotidie enim insolentior, ne amicos quidem jam respiciebat. denique Glauciæ Prætori sellam conscidit; quod se concionante jus dicens populi partem avocasset. Marium quoque, pro præstito ei obsequio adstrictum ad omnia quæ vellent ratius, cœptorum consiliorumque impotentia lassabat. atque is, quum hinc Senatus, inde plebis studia voluntatemque spectaret, sententiæ diu anceps, ad extremum facinus fecit plane illiberale & veteratorum, quo magis etiam inter se commisit utrosque, faxque & incensor sanguinariæ seditioni quæ mox insequuta est, infidelis amicis, neque melior civis, exstitit.

XXII. Quum enim noctu ad eum principes civitatis venissent, ut *perditis Apuleji conatibus obviam Consuliret*, petentes: illis ignorantibus admissum alio ostio Tribunal in diversa ædium parte operiri jussit. Deinde simulato alvi profluvio ad hunc, rursus ad illos, sæpius transcurrentes, quum utrisque voluntia respondisset, ita dimisit, ut cupidiores contentionis abirent quam venerant. Saturninus, quo destinata persiceret, tertium Tribunalum plebis petebat, producto etiam, ut magis popularis videretur, in comitia quodam Quintio libertini ordinis, vel, ut alii credebant, fugitivo, sed qui, ut prædiximus, Tib. Gracchum patrem mentiebatur.

XXIII. Ejus nominis favore quam charus populo fuerit, tum præcipue patesfactum, quum à petitione nolens desistere, jussu C. Marii Consulis in publicam custodiam ductus est. Plebs enim claustris carceris convulsis raptum, humeris suis reportatum, una cum L. Apuleio Tribunalum fecit. Tum vero semel ruptis omnibus timoris & verecundiæ vinculis, Apuleius nihil quod animo

Is sponte ce-
dit.
Val. Maxim.
l. 8. 4.
Cic. pro Sent.
cap. 47. & pro
Balbo. cap. 1.
Appian.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Velleius 2.
Flin. l. 17. 2.

Eporedia co-
lonia.

Apuleji seclerum
Marius &
concitator, et
vindex.
Auct. de Vir.
Illustr. c. 71.
Plutarch.
Appian.

Marii illibe-
rale et vetera-
torum facinus.

Subditi
Gracchi favor
apud populum.
Auct. de Vir.
Illustr. cap. 62.
Appian.
Cic. pro Rab.
cap. 7. et pro
Sent. cap. 18.

Florus; 14.
Val. Max. 9.
7. 3.
C. Memmii
candidatus
Consulatus
occiditur.
Orosius. 5. 17.
Cic. Bruto.
cap. 64.
Græchius de
Comitiis lib.
2. pag. 66.
Velleius 2. 12.
6.
Appian.
Liv. Epitom.
Florus.

suo collibitum esset, aut turpe cogitatu, aut arduum factu putans, aliud facinus non modo summa audacia, sed etiam exempli novi aggreditur.

XXIV. Comitibus Consularibus, quum haud dubiis suffragiis reuocatus M. Antonius esset; in alterum locum C. Memmii, C. Servilius Glaucia competitorum erant. Non poterat ambigi uter potius crearetur; si fux potestatis mentis. que populus esset: jam viro nobili fordium, acri & integro seditiosum, comparabant; & secundum legem petenti eum, cujus tum maxime Præturam gerentis haberi legibus ratio non poterat. biennium enim duos inter Curules magistratus interesse, neque continuari honores oportebat. Glaucia & Apulejus quum obesse consiliis suis legem viderent, Consulem autem Cajum utique Memmii, cuius vim, moremque timebant, fieri nolent; seditione moti, cui rei olim adfuerant, fugientem adversarium, percussoribus in conspectu omnium immisiss, per quemdam P. Mettium fustibus comminutum sustulerunt.

XXV. Turbatis ita comitiis, L. Apulejus domum cum operis suis regressus; intra privatos parietes concionem habet, acta defendit, studia suorum laudat, utque velint ad reliqua sibi præsto esse cohortatur. Illi lætis vocibus adstrepunt, suam operam pollicentur, fausta in eum omnia congerunt, Imperatorem aliis, aliis Regem appellantis. easque voces ab homine v. lano gratanter exceptas reperio. Postmodum Senatus in Curia, Eques & quidquid in populo integrum erat; in foro convulsam civitatis statum, fractas & abjectas leges, salutem bonorum scelestissimi cuiusque audacie obnoxiam acerbè queritur; vindictam poscit, Apulejo cæterisque minatur.

XXVI. Fit Senatusconsultum, ut C. Marius, C. Valerius, Consules, adhiberent Tribunos plebis & Prætores, quos eis videretur: operamque darent, ut imperium populi Romani, majestatemque conservaretur. Omnibus promptissime obsecrantibus, Marco etiam Scauro vehementer hortante, Marius Consul homo mutabilis ingenii, quum se adversus consensum Urbis causam improborum civium tueri non posse cerneret, transit palam ad bonos, plebemque leni oratione sedatam centuriat, arma ex ædificiis publicis distribuit, portas communit, Flæcum collegam cum prædiis in colle, M. Antonium Consulem designatum extra Urbem excubare jubet.

XXVII. L. Apulejus cum suis, & quos præterea subito concire ex agris proximis potuerat, in forum venit. ibi occurrentibus Marianis aperto prælio concurrunt. Victus Apulejus cum suo fictitio Graccho, itemque Prætor Glaucia & C. Saussejo Quæstore in Capitolium evadit: Marium Consulem sibi cogitatorum aformamque omnium auctorem esse proclamatur: & ad servitia concitanda pileum in modum vexilli extollit. Multi tamen rebellium, priusquam se recipere quo intenderant, possent, in clivo Capitolino conciduntur, ob hæc & priora quum Apulejus & qui cum eo erant hostes ab Senatu judicati essent; incredibili consensu Patrum Equitumque Romanorum armatis completur forum: quos inter & M. Scaurus, & Q. Scævula hastilibus confecta ævo morbisque corpora sustinentes, in comitio stabant.

XXVIII. Postremo sive jussu Marti, sive dum ille consulto contatur, sponte aliorum fistula, quibus in Capitolium aqua deducebatur, abruptuntur. Ea res tantam sitis rabiem iniecit obsessis, ut C. Saussejus incendi Capitolium juberet:

Apulejus à
suis Rex ap-
pellatus.
Florus.
Plutarch.
Appian.
Cic. pro C.
Rabie. cap. 7.
& Philip. 4. 5.
et Cæcil. 2. 2.
Val. Maxim.
3. 2. 18.
Liv. Epitom.
Florus. 1.
Orosius.
Cicero.
Aust. de Vir.
Illust. cap. 73.
C. Marius A-
pulejum in-
hinc repri-
mere.

Apulejus fu-
sus in Capito-
lium fugit.

Obsessus ibi,
dedit se Ma-
rio.
Appian.
Florus.
Cicero.
Orosius.

huberet: *id magnis & infelicibus ausis pulcherrimum bustum fore.* Sed Apulejus & Glaucia, quibus in amicitia Marti plurimum erat fiduciae, legatos mittunt, acceptaque fide, cum ceteris ducibus factionis, ab arce descendunt. Sed vociferante populo *nullam sine Senatusconsulto dari fidem potuisse*, C. Glaucia, quum in domum Claudii fugisset, extractus, fractaque cervice, publice occisus est.

Cic. Bruto.
cap. 14.
Auct. de Viri-
tibus.
Velleius. 2. 6.

XXIX. Cn. Dolabella Saturnini frater, & L. Geganus in Olitorio foro interfecti. Ceteros Consul Marius in Curiam Hostiliam accepit, quasi legitimum ad supplicium servatorus: sed intelligens artificium populus impetu in Curiam facto, aliis fores molientibus, aliis tegulas jacentibus in inclusos, vanam ei hanc calliditatem fecit. Ita multi mortales, quos inter Q. Labienus, & cum ipsis magistratus insignibus C. Sulpicius, L. Saturninus, itemque ille, qui C. Gracchus vocabatur, eadem die qua Tribunatum inierat, id est, A. D. Nonas Decembres trucidati.

Sed à plebe
cum aliis con-
iunctis occi-
ditur.
Appian.
Ordeus.
Auct. de Vir-
tibus.
Illiud.
A. D. Nonas
Decembres.

XXX. Corpus L. Apulei Saturnini in ipsa morte laceratum est: caput, deinde C. Rabirius Ludibri causa per convivia circumtulit. Sexvz, servo Q. Crotonis, cuius manu cecidisse L. Apulejus ferebatur, libertas publice data: bona intersectorum, P. Furio Tribuno plebis ferente, publicata sunt. Crebrae per eos dies Senatus populiue voces atque significationes rescindi acta obsecrari Tribunatus, revocarique ab exsilio Numidicum postulaverant: quibus induci L. Porcius Cato, Q. Pompeius Rufus rogationem de reductu ejus promulgarunt. erat omnino ea causa Metelli, ut speciosa esset & facilis suadennibus legem oratio.

De revocando
Numidico
agitur.

XXXI. Eum virum patria se restitutum cupere dicebant, quem, si esset alibi natus, ultro adsciscendum, atque etiam quovis pretio invitandum in civitatem omnes faterentur. Nunc ab antiquissimis temporibus nobilem Cacliorum familiam, hoc nulli majorum impar decus ideo nimirum protulisse, ut inter illustrem domi bellique navatam operam, Urbe quam ornasset pelleretur, & inglorium, neglectum, abjectum, in exsilio consenesceret! Quem vero animi proprie & vere Romani hunc publicum dolorem, & hanc turpitudinem perpeti posse? summa virtutis & innocentie virum per Graciam Asiamque & transmarinas provincias obambulare, quatenus incederet, probitate oris, sanctitate morum, testimonium suae gravitatis, signum egrotantis Reipublicae, praesagium ruitura circumferentem.

Oratio pro il-
la lege.

XXXII. Quid enim aut salvisperari bonis remotis viris, aut quid obijci Metello posse, quo minus inter optimos numeretur? Quum aetas ejus in ea tempora incidisset, quibus antiqua virtus atque integritas mirifice decrevisset: in periculis foret, in magistratibus & imperiis abstinentem fuisse: domi optimum patremfamilias, in Republica praestantissimum civem, gravissimum Senatorem egisse. Illud ipsum unicum viri crimen, quod in legem Apuleiam iurare noluisse, ita comparatum, ut laudari satis nequeat. tantum uno illo facto gravitatis in moribus, constantia in periculis, pietatis in causa patriae eminuisse.

Metelli com-
mendatio.

XXXIII. Nec enim repugnasse illum voluntati populi Romani: sed exemplum dedisse omnibus, quid velle deberent, & quomodo vitare fraudem improborum, qui sub larva boni publici suis commodis prospexerint, eorumque audacia possent resistere. Frustra legem obtendi, quae per fraudem lata, per iracundiam

Contra legem
Apuleiam di-
sputatur.

Civitatia vo-
luntatem lege
potiorem eſſe.

diam juſſa, neque initio probata ſit, vel ſuis auctoribus. & nunc eodem populo reſeindente, poſtquam eſſet omnibus exſolutus cacitatis & imprudentie vinculis, abrogari poſſe, quod tum à decepto & properante decretum eſſet.

XXXIV. Idque ipſum omnino fieri oportere, jam totam civitatem, omneſque illius partes, gravi ſignificatione voluntatis præjudicaſſe. Plane in legem Apulejam, auctore C. Mario, exigente populo Romano, juſſaſſe Senatum; ſed poſtea, quum ejus hominis actiones paulo maturiore judicio expendiſſent, hoſtem ab Senatu judicatum Apulejum; à Conſulibus obſeſſum, à plebe cōtrudicatum eſſe. Minime decorum domina gentium civitati, ut quem ob pravas actiones interſeciſſet, ejus acta contra publicam utilitatem, contraque ſua voluntatis inclinationem ſervet, ac teneatur. talem fuiſſe Apulejum, ut odio noſarii hominis, etiam proba commodaque, ſi qua eſſent, rogationes eſſe irritæ, atque per alium referri deberent: legem ipſam talem, ut quia publicam utilitatem ſamamque laderet, abolenda ſit, etiamſi ab optimo Tribuno & patriæ amatiſſimo perlata fuiſſet.

Certum ali-
quid eſſe de-
bere, quod
homines ſe-
quantur.

XXXV. Omnino letandum eſſe quod malis factis tameſi ſera pœna, graves tamen ſint redditæ: ſed non poſſe exiſtimari qua porro ſit futura conditio vivendi in ea civitate, in qua peſſimis exitium, optimis exilium ſit propoſitum: qui inter hos ſint, incerti de ſuo ſtatu, aliorum morte, aliorum fuga vel gaudere intemperanter, vel contriſtari acerbè cogantur. Neque temere exiſtimandum, qui pro Republica certaminibus graviffimis domi bellique ſe offerat; ſi etiam in ſummæ integritate & proſperimo rerum curſu, bonis factis, ubi prælare ceciderit, tralatitius bonos; ſape nihil præter inimicitias & odia cum privatione dignitatis patriæque & chariſſimorum pignorum rependantur. neque à tanta iniquitate aut ſua quemque merita, aut majorum ingentes laudes poſſint vindicare.

Metelli & ma-
jorum ejus
merita.

XXXVI. Si nihil feciſſet Metellus, quam quod domando Jurgurtha, labantem populi Romani auctoritatem, apud ſocios hoſtesque & aliorum ducum culpa ad priſtinum ſplendorem induſtria ac virtute renovaviſſet; tamen non fuiſſe committendum, ut adverſus hoc tantum meritum tam ingrata civitas eſſet: jam multa Cæciliorum egregia poſſe commemorari, ſine quorum ope longiſſimo tempore nullum ſit magnum geſtum à populo Romano bellum, nulla cum quoquam hoſte ſuſcepta contentio, in qua non aliquod inſigne virtutis amorisve in patriam opus Metelli edidiſſent.

Metellorum
cognomina
bellica.

XXXVII. Extare quidem ejus opera teſtimonium ampliſſimum in ipſis cognomentis, quibus ſecunda maximorum virorum familia, pari decore, appellationibus diverſis diſtinguatur. Inde Macedonicos ortos, & Baleares, & Creticos, prætereaque Dalmaticos, quorum cognomentis totidem Romani populi inſignes viſtorie commemorantur. Hos & his ortos quotidie pro Q. Numidico deprecari, alios coram, eiremeundo civitatem, preſendendo obvios, proſundendo lacrymas; alios memoria nominis & gloria, & quodam imaginum more, qua ſordida neglectaque per lugentes domos, muta quadam ſignificatione deſiderare gentilem dominorum ſuorum videantur.

ſua & de-
ſcriptione
Metelli p. 1.
Diod. apud
Valer.

XXXVIII. An à quoquam non emortua pietatis adſpici Q. Metellum adoleſcentem ſicis oculis poſſe; tantum lacrymarum profundentem pro reditu patriſ, tantum in precandis etiam infimis civium ſubeuntem indignitatis? quum

ille jam mactatus honoribus, nulla aliarum rerum cura, id unum in magnam pe-
nitentiam concedi postulat, quod sine summa immunitate negari non possit:
Q. Numidicus, hoc est, custodem defensoremque suum recipiat Respublica;
non minus orba ejus tiri discessu, quam sit ea domus, quæ in copia multorum
prestantissimorum virorum, tamen omni luctu calamitosius judicæ fere deside-
rant minus.

XXXIX. Nam idem vobis L. Dalmaticus vir Consularis, idem C. Metellus Censorius, cum liberis suis, sapissimæ, neque magis verborum, quam intimi doloris æstilitæque significatione, confirmarunt. Jam sororum ejus filios Luculos, Servilios, Scipiones quid referam, illustrium virorum postere ipsos? Tunc magnis populi Romani beneficiis ita usos, ut majora meriti viderantur? Non possunt horum omnium tam iuste, tam adstrictæ preces sperni, non debent. At legem obijciunt, quos confiteri in hoc facto sensum suum operamque merito pudeat? Omittite eos, qui tamen nec genere spernendi, nec num. ro pauci sunt, qui legem fuisse negent. fueris sane lex, & quod per vim rogatum est, jure valere defendamus: tamen & olim Furius Camillus, & nuper P. Popilius in civitatem recepti sunt, quum iis legibus pulsæ essent, quas fuisse leges nemo dubitaret. Nam qua in sciendæ rogationibus populi potestas est, eadem in abrogandis valet: & minor est pudor emendare, quam peccata sunt, quam errorem contumacia tueri.

XL. Quum hæc consensu prope omnium audirentur, tamen factione Marii Confusis, & improbitate P. Furii, conatus ille tum quidem frustra susceptus est. Homo libertini generis, ob eum qui a Censore Metello ademptum adeo pertinaciter retinebat iras, ut Q. Metellum adolescentem ad genua sibi accidentem in conspectu populi superbissime fastidiret, irritumque petitionis repelleret. Quæ res summam uti Furio invidiam, ita Metello laudem attulit, qui ob enixum reducendi parentis studium, non minus magnifico nomine, quam si opulentissima gens perdomita cepisset, *Pias* appellatus est: tantumque favoris promeruit, ut in petitione Pontificatus Consularibus viris adolescens præferretur.

XLI. Dum hæc in Urbe, mixta bonis malisque exemplis geruntur, M. Aquilius Proconsul bene cum fugitivis in Sicilia depugnavit, Regemque illorum Athenionem sua manu interfecit; ipse vicissim ab eodem iuxta caput vulneratus. Reliquis servorum ad decem millia, quum pugnandi copiam non facerent, in loca munita et inaccessa refugientes, claustris obsessaque ad id necessitatem redacti sunt, ut præfate alii ab aliis vorarentur. Circa idem tempus etiam Atheniensis ager servili tumulo vastatus est, ex arce Sinus promontorii: quam præfectis & custodibus interfectis metallarii, multa hominum millia occupaverant. neque quando aut à quo motus iste compressus sit reperio. nisi quod suspicari licet Posthumio Consuli Achajam provinciam evenisse. collegam enim Aronion in Urbe manifeste, argumenta multa sunt.

: XLII. Quam deinde M. Antonius, A. Posthumus Albinus Consules essent, C. Julius L. F. Pontifex nunciavit in sacratio in Regia bastas Martis movisse. de ea re ita consuit Senatus, ut M. Antonius Consul hostiis majoribus Jovi & Marti precaretur: quod & ceteris diis (quibus videretur) placandis, ubi procerasset, suis habendum. si quid succidantibus opus esset, Robigus accederet. Quod postre-

rum arguit, nondum pacata Sicilia, & malis Italiae frugibus, famis metum fuisse: quem etiam fremitus ab inferno ad cælum ferri auditus significare putabatur.

C. Cæsar ni-
scimus.
Jul. Obseq.

XLIII. Ob id & pleræque alia prodigia (nimbis enim & procellis aut fulmine dissipata plurima, Lannvii in æde Junonis Sospitæ in cuniculo deæ sanguis guttæ, in Urbe bubo visus; Nursia sacra ædes terræ motu disiecta fuerat) Urbs illustrata. populus stipem; matronæ thesaurum, & virgines donum Cereri & Proserpinæ tulerunt. Per virgines viginti septem cantitarum: signa euphræsea duo Junoni Reginæ posita. At hi procurandorum prodigiorum tam diligentes & periti, maximam futuram præsentis status pestem nullis sacrificiis expiarunt. Natus enim hoc anno C. Julius Cæsar traditur, Reipublicæ quam repererat, & æque libertatis everfor.

C. Claudice-
lebrez Iudi.
Pighii Anagl.
Cic. de Offic.
2.70.
Fenest. apud
Ilinium. 2.7.
Plin. 36.3.
Cic. in Ver.
4. 3.
Val. Max. 9.
2. 9. 6.
Cic. de Orat.
2.11.
Cic. Bruto.
cap. 92.
Sex. Titicer-
tamen cum
M. Antonio.

XLIV. Iisdem Consulibus C. Claudius App. F. Pulcher Ædilis Curulis insignes ludos fecit: tum primum in Circo elephantis pugnantis. cætera quoque splendide apparata, passim ab amicis ac hospitiis commodato sumptis, quæ ad instruendos ornandosque ludos pertinerent. Praxitelis certe Cupidinem, Mæmertiæ civitas & Herorum domus, quæ jam inde ab Ap. Caudice in clientela Claudiiorum erant, tempore muneris in foro proponendum commodarunt. id quoque solito magnificentius factum, quod scenam, quæ ante vacuis pictura tabulis tendi fuerat, varietate colorum adumbravit; tam spectabili artificio, ut ad regularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

XLV. Sed alia diversique longe generis spectacula Tribunorum discordiæ, & præcipites quocumque impellerentur motus, ediderunt. Maximum certamen Sex. Titius excitaverat, homo loquax & satis acutus; sed qui M. Antonio Consuli rebus omnibus impar esset. cuius eloquentissimi viri non seris modo & perpetuis actionibus, sed etiam brevibus contortisque ingeniose dictis vapulabat. Nam ubi se nihil proficere agendo cum populo, suaque monita sperni lentiens, *Cassandram esse dixisset: excepit Consul, multos possum tuos Ajaxes Oileos nominare.*

Corvorum se-
laccanum
prodigium.
Jul. Obseq.
Val. Maxim.
2. 1. 3.
Cic. de legib.
2. 2. 2.

XLVI. Postremo non hominibus modo (nam & à collegis repugnabatur) sed etiam avibus iniquis, legem Agrariam, quam ferebat, omittere coactus est. Dum enim inter latorem & adversarios rogationis in concione certatur; duo corvii alto volantes, ita pugnaverunt, ut rostris unguibusque lacerarentur. Re ad Augures relata, collegium sacrificandum Apollini, & de lege supersedendum pronunciavit. Inter cætera reliquias servorum rebellantium M. Aquilius ferro fameque ad paucissimos redegit. ne enim se dederent, ad extrema omnia perpetiendi metu suppliciorum continebantur. postremo non amplius mille homines, cum duce Satyro, deditionem fecerunt.

Finis belli
Servilis in Si-
cilia.
Liv. Epitom.
Jul. Obseq.
Diod. lib. 36.
Ecl. 1.
Florus 3. 19. 3.
Appianus.
Hist. 1. Civil.
Cic. pro Rab.
cap. 9.
Val. Maxim.
3. 2. 2. de 2. 2.

XLVII. Hic finis alterius belli Servilis in Sicilia fuit, multis utrimque claudis, ad annos fero quatuor gestis. Cæcilius Calactinus, nobilis ex Sicilia rhetor, & temporibus hiisce proximus, de hoc cæterisque bellis Siciliae Servilibus commentarium edidit: in quo fuit præscriptum, *consumpta iis esse servorum decies centena millia.* unde suspicari licet, quanti feracissimæ insulæ suæ fertilitas steterit: & quam facile quæ vulgo maxima felicitatis instrumenta putantur, si iustitia & temperantia absit, in contrarium vertatur.

XLVIII. Iisdem Consulibus adversus Lusitanos prospere pugnatum esse repetio. L. Cornelium Dolabellam in Hispania cum fuisse certum; exercitum quoque Romanum, credibile est: quia sub initium ejus anni prostratum in Sicilia bellum, cum Cimbris ante finitum fuerat: quæ duo impedimenta per aliquot annos copias in Hispaniam duci prohibuerant. Novi deinde Tribuni plebis quum inivissent, acris de revocatione Metelli actum; & è veteri collegio tres postulati sunt; è quibus damnati duo: tertius ante sententiam judicum pœnas dedit.

Cum Lusitanis prospere pugnatum.

XLIX. C. Canulejus Tribunus plebis diem P. Furio dixerat. sed reum omnibus notis turpitudinis insignem, præsertim ob Metelli Pii contumeliam ea concionis invidia excepit, ut priusquam dicere causam posset, à furente populo discerpere. C. Decianus, qui modo in Tribunatu L. Valerium Flaccum Aedilem Curulem frustra accusaverat, vir factis innocens, ob verba quædam incommodiora damnatus est. Is quoque P. Furium accusaverat: & in ea actione de morte Saturnini interjecerat querelas: ideoque neque damnavit reum, & ipse civitate caruit.

P. Furio à populo discerpiatus.

L. Eiusdem Saturnini infausta memoria Sex. etiam Titium in exilium egit: quia accusatus ob alia, M. etiam Antonii testimonio reum onerante, tamen erat evasurus, quum graciosus Agraria lege, & à plerisque innocens haberetur: nisi propterea quod imaginem L. Apuleii domi habebat, suffragiis totius concionis effecit oppressus. Inter hæc tam aperta Apulejani nominis odia Q. Calpidius rogationem de Q. Metello revocando pertulit: quam rem prope per biennium concionibus omnibus agitatam, tandem victus consensu civitatis Marii livor impugnare destitit.

Saturnini infausta memoria. Val. Maxim. 5. 2. 7. Audi. de Vir. illust. cap. 62. Cic. pro Plancio c. 28.

LI. Et populum sua sponte in favorem Numidici pronum, omnes Metelli Metellorumque liberi, fed ante omnes indefessa supplicanti diligentia Metellus Pius plurimum movit. Is barba capilloque submisso in fordida veste flens circumibat: modo Quiritium universorum, modo singulorum invocans fidem: sæpe, quo efficaciores preces forent, ad genua hominum se demittebat. Idcirco licet exempli parum salubris videretur, redeundi spem exsilibus ullo modo ostendi; Calidia rogatio accepta est. Is quoque reditus haud minus magnum virum probavit, quam discessus ex Urbe demonstraverat.

Metelli Pii preces pro patre. Diod. apud Velleium. Plutarch. Mar. cap. 52. Cre. ad Quirit. post redit. c. 10. Diodorus.

LII. Forte Trallibus in theatro sedenti literæ de perlata lege, summiisque Senatûs atque populi & concordibus studiis sunt redditæ. has ille non nisi finito spectaculo perlegere dignatus, eundem latius rebus, quam antea asperioribus retinuit vulgum: animo in omnia juxta firmo; nullumque paulo robustioris adfectus indicium edente. Revertentem tantus civitatis favor excepit, ut diem suffecisse gratulationibus ad portam occurrentium negent. Postridie quum ei concionem Q. Calpidius dedisset, hanc in Sententiam verba ad populum fecit.

Metellus Romanum reverentur. Val. Maxim. 4. c. 13. Audi. de Vir. illust.

LIII. *Quantas ego vobis grates agere debeam, Quirites, quia verbis exponere nequeo, reverentem enim gravitas & amplitudo vim orationis longe exsuperat; id potissimum conabor efficere in præsentia, ut beneficii vestri magnitudinem ipsi intelligatis. sic enim utrumque vobis cognitum atque persuasum erit: & me daturum operam ut æqualem vestræ prolixissimæ voluntati gratiam, si non opere, quod factum perquam est difficile; animo certe, votoque ac conatu rependam, & majora esse vestra promerita, quam ut temere quisquam ea non admonitus neque edoctus quanti sint intelligas.*

Ejus oratio ad Quirites. Velleius 1. 45. 1. Liv. Epitom. Quadrigat. apud Agellium 13. 27.

LIV. Id quidem in promiscuo apertoque positum est, quidquid in Urbe rerum do-

Beneficia populi enumerat

mina honores amplissimi, dignitas eximia, locus in summo terrarum orbis consilio illustis, conferre homini felicitatis possunt, id omne ferente viro fortissimo, Q. Calidio Tribuno plebis, vobis approbantibus atque iubentibus, redditum mihi ac restitutum esse. Præterea patriam, domum, penates, quæ cuique gratissima esse solent, vestro beneficio recepi. filium piensissimum, charissimos fratres, iucundissimos propinquos amplexus, vestri muneris magnitudinē ex modo mea bonæ lætitiæ metiri potui.

His aliud ma-
ius esse in-
nult sibi red-
ditum.

LV. Amicis insuper, neque numero spernendis, nec genere (quando quibus chara Respublica est, iidem ferme salutis meæ fuerunt studiosi) aucto etiam post absentiam desiderio, quomodo iterum frui datur, vestri favoris, per quem rei mihi longe pretiosissima tanta restituta facultas est, non possum non meminisse. Estne igitur aliquid his in rebus amplius? Est profecto! nam ut ego quidem existimo, vir bonus quandoque his omnibus, si non iubenti, æquo tamen animo careat: ubi teneri illa tam grata nequeunt, nisi fas est honestum negligatur.

Id dictum
uberius expli-
cat.

LVI. Cujus rei quamquam est in utraque fortuna mea magnum et præsens monumentum, de me tamen nihil dicerem, nisi res ista plus ad huiusce diei gratulationem, quam ad molestant præteriti temporis recordationem pertineret: immo tanto erit hæc commutatio rerum latior, quoniam priorum iuxta posita imagine illustrabitur. Igitur quoniam pestiferas leges L. Apulejus ferre inciperet, earumque rerum fundamenta jaceretis, quas deinde, quod aliter fieri nequebat, cum ipsis auctoribus averruncandas præcivissis: idem ego patriæ amantissimus, cupidus vestri, pater non tristis, amicus non morosus, horum omnium potius ferre desiderium, quam videre ruinam, nedum hæc velut cuniculo seffodientibus auctoritatem atque manum præstare malui.

Conscientiam
viro huius plu-
ris esse quam
cetera.
Val. Max. 2.3

LVII. Nec erant hæc latu parum acerba aut levia: sed tamen in animo meo tantum valuit ea consolatio, quod his interea omittendis servata mihi fides in Republicam, servata patriæ charitas, officium civis, dignitas Senatoris erat: ut nullam mihi voculam excidisse, nullam lachrynam aut frontis vultusve nubeculam conspectam neque exceptionem aliud indicium à quoquam putem, quo aut penitentiæ consilii mei, aut deploratio fortuna argueretur. Vincit enim omnes vitæ suavitates mentis bene sibi consciæ tranquillitas: et hæc recordatio, nihil me in Republica aut fecisse turpiter, aut suavisisse cupide: nihil aut dixisse per adulationem, aut reticuisse per metum, adeo sensum omnem absterfit exsilii mei, ut pro nihilo ducerem loco se jungi à vobis, quibus animo manerem affluque conjunctissimus.

Ideoque exte-
rit quam ho-
stia meate
carere malie.

LVIII. Sani tum quoque nihil iucundius fuisse, quam si conspectu complexuque bonorum omnium frui, simulque cum bis consulare de Republica, leges morisque bonos tueri, resistere pravæ licuisset. Cæterum majoris illa felicitatis videbantur, quam ut à diis immortalibus petere aut sperare deberem. Quod igitur vel optare improbum videbatur, id mihi reddidistis, Quirites, ut de meo reditu, quoniam ab eo qualis discessem nihil sciretis immutatum, scisceretur. Quæ una in re quoniam multiplex insit gratia, quod ab unoquoque cerni potest, quodve primum est significatum, de iis in præsentia taceo: id silere nullo pacto possum, in quo non solum magna est præsentis temporis exultatio, sed etiam futuri fiducia.

Nunc illa sibi
reddi à popu-
lo, hæc non
eripi.

LIX. Si vis enim ad me refero cogitationem, si vis inimicos respicio: si vis ad hunc populum Romanum oculos vertere: nihil occurrit, quod non sit aliqua nec mediocri gratulatione dignum. Me enim quia revocastis eadem illa sentientem, ob quæ eram ex Urbe ejectus, amplissimum præbetis testimonium, non quoque si quid acciderit, id

innocenti, vobisque inuitis, accidisse. Enimicos autem sic ulciscitur hac mea resti-
tutio, ut si aliquando patriæ charitatem suis affectibus anteferre didicerim, iis plu-
rimum profutura videatur.

LX. Quam enim nihil æque ac honores opesque affectent, quas sine vobis adipi-
sci nemo salvis legibus potest, hinc sensum cognoscere populi Romani, eademque per-
spicere poterunt, quanto meliora ac honestiora sint, quam volentibus & scientibus
vobis, quam que deceptis obtinentur. Vos autem, Quirites, hoc facto documentum
omnibus gentibus exhibuisti: populum Romanum etiamsi cum aliis commune hoc ha-
beas, ut aliquando circumveniri possit ac decipi: tamen id habere proprium & exi-
mum, ut in errore minime diu perseveret.

Idque publice
esse docet
utile.

LXI. Idcirco quod à vobis peccatum aliquando fuit, id eis adscribendum appareret, Populi iudiciū
qui vos simulatione honesti bonique ad alia omnia illexerunt: quod autem re plenissi-
me cognita, vestra voluntati, vestrisque relictis moribus statueritis, id tale esse, ut
incepto magnificum, iure honestum, utilitate non aspernandum omnes fateantur. At-
que id mihi fundamentum est minime infirmum egregiæ spei, fore in posterum ut ve-
stro iudicio atque voluntate perspecta, melius & aquabilius se res Romana habeant,
probi confirmantur, pravi corrigantur: si qui corrigi non poterant, ab eorum tamen
furore consensu plurimum & meliorum defendatur Respublica.

LXII. Sed hæc omnia quia non sine numine deorum facta sunt, eorumque tutela
opus habent, quorum munere data sunt & restituta: ad salutandos eos, & precan-
dos, ut hanc mentem perpetuam populo Romano esse velint, ire me æquum est. His
dictis in Capitolium adscendentem, & inde repetentem lares suos, tota propemo-
dum civitas deduxit. Sub eisdem dies C. Marius, ne reditum inimici videret, per
causam voti, quod bello Cimbrico Magnæ Matri vovisset, in Asiam navigavit.

C. Marius Ma-
tellum redē-
tem videre
gravatur.
Quadriger.
apud Agel. 13.
a7.
Plutarch.
Mario cap. 58.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

¶ UTM Marcus Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse ro-
gare iudices noluit. M. Antonius qui pro eo perorabat, tunicam à pectore
ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubi-
tante absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. D. dius Proconsul ad-
versum Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemaus Cyrenarum rex, cui cognomen-
tum Apioni fuit, mortuus, heredem populum Romanum reliquit, & ejus regni ci-
vitates Senatus liberae esse jussit. Ariobarzanes in Regnum Cappadociæ, à L. Cor-
nelio Sulla reductus est. Parthorum legati à Rege Arsace missi ad Sullam venerunt,

ut amicitiam populi R. mani peterent. P. Rutilius, vir summe innocentia, quoniam legatus Q. Mucii Proconsulis à publicanorum injuriis Asiam defenderat, intrusus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exsilium missus est. C. Sentius prætor contra T. braces infelicitè pugnavit. Senatus quum impotentiam equestri ordinis in iudiciis exercendis ferre nollèt, omni vi niti cæpit, ut ad se iudicia transferrentur, sustinente causam ejus M. Livio Druso Tribuno plebis: qui, ut vires sibi acquireret, perniciosè spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syria Regum continet.

Urb. cond.
ann. 611.
Jul. Obseq.

I. Q. Cæcilius Metellus Nepos in Consulatu collegam T. Didium habuit, cum qui de Scordiscis nobilem triumphum duxerat. Hi quum inivissent magistratum, prodigia frequentia nuntiata. Bubo conspectus in Capitolio supra deorum simulacra fuerat. deinde taurus, ad piandum adhibita victima, ante cultrum exanimis procubuit. Sereno tonuit. Fulmine pleraque decussa. Hastæ Martis in Regia motæ. Apud ædem Apollinis quum Decemviri immolarent, caput jecinori desuit.

Cic. pro Sert.
cap. 44. & ad
Atticum a 20.
pro dome. c.
15. & 20. &
Philippic. 5. 3.
Val. Max. 1. 1. 1.
Cic. pro Balbo
cap. 24.
Marmor. Capi.
tol.
C. 30. de Orat.
2. 47.
Athenæ. 5. 14.
Diod. lib. 36.
Ecl. 1.
Cic. Ver. 5. 6.
C. 30. Brut. c. 62.
Liv. Epitom.
Cic. de Offic.
3. 14.
Cic. pro Flac.
co cap. 30.

II. Sacrificantibus anguis ad aram inventus. Item androgynus in mare deportatus. In Circo pila militum ardere visa. id quidè portendisse victoriam judicatum est: quemadmodum fruges & tempestates bonas, quod ludis in theatro cæta candida pluit. His temporibus lata est ex nominibus Consulum lex Cæcilia, & Didia appellata, de trinundino ferendarum legum: & si pluribus capitibus promiscue sit latum, populo repudiare aut accipere quæ viderentur; liberum: neque totam simul rogationem aut abjicere, aut jubere necessum esset.

III. Sub hæc tempora, quo sanctius religiones Cereris haberentur, cuius pacem ad Siciliæ tutelam plurimum pertinere putabant; sacerdotem à Velia arcessi placuit, quæ perita sacrorum Græcorum esset: Prætoresque Urbanum C. Valerium Flaccum de Civitate ejus ad populum ferre. C. Valerius ex Senatusconsulto ad populum tulit, ut Calliphanæ Veliensis (id nomen mulieri) civis Romana esset. Eodem anno L. Cornelius L. F. L. N. Dolabella Proconsul ex Hispania ulteriore de Lusitanis Urbem triumphans ingressus est, A. D. V. Kal. Februarias. M. Aquilius, cuius si non majora, celebriora certe, latioraque Urbi gesta fuerant, exemplo P. Rupillii, de Fugitivis ovatione contentus fuit.

Sacerdos Cere-
ris Velia
Romam vo-
catur.

Fugitivi in
Circo deduc-
ti, murnis
vulneribus se
consciunt.

IV. Tum producti in Circum deduciti, aliud quam expectabatur, populo Romano spectaculum dedere. Quum enim in hoc tantum prorogata sibi vitam cernerent, ut alienæ voluptatis causa per ludibrium morerentur, ferrum quod adversus bestias datum erat, in mutua vulnera strinxerunt. Superstes omnibus Sætyrus venabulum in sua viscera direxit. Multi rebantur majori gloria perisse victos, quam victorem vivere. vir enim bello fortissimus, sed avaritia infamis, anteceps iudicium sustinebat, à L. Fusio de pecuniis repetundis postulatus. & quoniam multis criminibus testimoniisque convictus, misericordiam iudicum, in qua una reliqua spes erat, precum humilitate concitare aspernabatur; non evitasset tridua suffragia, ni M. Antonii eloquentia ingenioque fuisset liberatus.

M. Antonius
M. Aquiliam
defendit.

V. Is inter perorandum moto insigniter confelsu, quum & sedenti inter iudices Mario collegam suum, communemque imperatorum sortem commen-
dando,

dando, lachrymas expressisset, mira movendorum affectuum arte moestum atque sordidatum senem excitavit. Huc inquit, ades M. Aquilli, & quoniam verba mea fletus impedit, tu saltem pro temetipso, in huc fortunarum capitisque dis-
serimine hos roga. Est omnino, est etiam, ubi fortes viros non pudeat, de-
mittere paulisper invictos spiritus, & quemadmodum deos, sic etiam in quo-
rum manibus fata nostra dii posuerunt deprecari. M. miserum, non movetur,
silet, siccos oculos, vultum priorem retinet: homo nihil ab adolescentia aliud
meditatus, quam ut omnia quae sibi putaret optanda, per virtutem obtineret,
quid sit rogare nescit

VI. Vos igitur iudices quid facietis? quo tandem animo eritis? hanc conde-
mnabitis tam rigidam mentem, quae, utinam aliquantum suo periculo flexere-
tur. Sed ille maximis periculis assuetus, timoris expertus, & qui in asperrimis
bellis militem constantissimum, imperatorem invictum praestitit; interire quam
supplicare melius, sanguinem quam lachrymas fundere facilius putat. Atque
utinam, quae pro Republica passus sit vulnera, quas exceperit plagas, vide-
re possitis: non vereretur ne minus ad misericordiam facta huius, quam aliorum
verba valerent; neve sanguini huius pro Republica effuso denegandum clemen-
tia vestra duceret quod multorum saepe reorum pro semetipsis edito ploratu
tribuendum iudicavit.

VII. Sed bene, inquit, (tunicam Aquillii cum dicto scindens) quod fide cica-
trices adhuc indubitabili testimonio vulnerum pro patria exceptorum honesta lo-
ca monstrant: pro hac, inquam, patria, cuius conspectum carere miserum esset
eos quorum opera conspicuam suam inter omnes populos amplitudinem illa reti-
nuit. His atque similibus ab Antonio dictis, quum etiam multa de vulnere illo,
quod Aquillius ab Athenione acceperat, dixisset, & si post haec omnia talis am-
tendus civis esset, facunde miseraretur; concionem universam velut injecta
manu ab ira criminum, ad lenitatem ac misericordiam ita retraxit, ut summa
populi Romani voluntate, M. Aquillius haud dubitanter absolveretur. quod no-
tabile summi Oratoris artificium, neglectum annalibus, solo Cicerone aucto-
re, Livius in historias suas retulit.

VIII. Interim Sicilia supra horribiles bellorum calamitates, etiam magistratuum
Romanorum avaritia crudeliter vexatam L. Sempronius Aferlius Praetor abstinen-
tia & aequitate sua recreavit, quae res quo rarior his temporibus, eo magis ne-
cessaria diligentius quam in transursu notanda est. Romanus populus, quum
olim bonis legibus institutisque uteretur: maxima bella feliciter confecerat: mul-
tisque devictis populis pulcherrimum & firmissimum omnium, quorum memo-
ria exstat, imperium constituit. Sed eodem auctu crescente fama atque opibus
superbia & luxus invaluit: explosaeque veteri frugalitate & patientia, qui in otio
atque deliciis contererent vitam, clari beatique habebantur. Sumptuosae epulae,
unguenta, vestis stragula, ceteraque suppellectilis immensa pretia in honore
erant: quacumque adspiceret ebore atque argento nitebant triclinia; neque ea
pior pars impensarum, materiam longe vincente manipe-
rio.

IX. Vina quantumvis bona, nisi Falerna aut Chia essent, contemne-
bantur: in piscibus, ceteroque obsonatu, idem fastidium erat. neque alia
Tit Liv. Tom. IV.

K K

Excusat eum
quod supplicare
nesciat.
Cic. pro Mi-
lon. cap. 37.

Tunica eius
difficilis cica-
trices monstr.
tat.
Quintil. 2. 15.

L. Sempronii
Aferlius Praetor
L. Epitome
Diod. apud
Valerium.

Florus 3. 12.
7. Piodorus.

Plin. 14. 6. 1.
9. 17. 9. 7.
19. 1.
Diodorus.
Juli. 18. 8. 20.
Plin.

reliquarum rerum ratio mollibus pellucidisque vestibus, meretricio potius quam muliebri cultu iuvenes amicti uel in foro conspiciuntur. Atque inter hæc cecertamina uiciorum, uti cuique rei dignitas ex insania hominum constabat, pretia in immensum augebantur. Falernum centenis in testam denariis: Pontica salsamenta quadringenis uendebantur: quaterna talenta coquorum laudatorum affirmatio erat: delicatos pueros etiam maiore multo pecunia licitabantur. Hi mores ut exhaurire areas docuerant, ita his artibus exhaustas aliis æque perniciosius replere cogebant inde mira mox rapinarum, iniuriarum, fraudumque & periuiciorum seges. neque alii jam in provinciis quam apud Urbem mores erant: luxus & auaritia omnia peruascerat.

Q. Mucii Scævulae integritas.

Val. Maxim.
8. 1. 6.
Diodorus:

X. Sed supererant adhuc pauci ex insignibus uiris pristinae severitatis & patriæ memores: quibus debet imperium populi Romani, quod aliquanto diutius stetit. Hi ubi in provinciis cum imperio uenissent, serio uicii obuiam ibant non magis acerbitate poenarum edictorumque, quam exemplo: quum suam quicque uitam, ut ex alto & conspicuo loco, imitandam provincialibus proponerent. Ex his uel clarissima fama circum hæc tempora Q. Mucius Scævula fuit. Qui Prætor in Asiam missus, probatissimum ex amicis P. Rutilium integerrimæ uitæ hominem sibi legauit, cuius fide, consilio, industria ad omnia uteretur. Jam primum neque ipse cuiquam ne minimo quidem sumptui erat; neque comites esse patiebatur: omnia, quæ socii Proconsulibus Prætoribusque præbere consueverant, sua pecunia emebat.

Et in provincia administranda iustitia. Cic. ad Attic. 6. 1. 18. Diodorus.

XI. Frugalitate deinde & incorrupta iustitia provinciam ex pristinis calamitatibus mire recreauit. Superiores Proconsules, ne offenderent Equites, in quorum manu iudicia Romæ, & apud eosdem in provinciis publica erant; quadam quasi societate cum auaris & uiolentis hominibus inita ferri agique omnia ex illorum arbitratu sinebant: interdum & ipsi pro se rapiebant, spoliabant: nihil à cupiditate intactum; nihil à libidine purum patiebantur. At Q. Scævula se suosque abstinentia, ceteros jure diligenter & sancte dicundo, & quorum insanabiles essent, poenis coercerebat. Asiaticos suis legibus inter se disceptare jubebat: pactiones publicanorum scrupabat: extra quam si ita negotium gestum esset, ut eo stari non oporteret ex fide bona de quibus rebus in jus itum esset, quod causa cognita dati iudices (dabat autem inculpato) pronunciafent, dari fieri exclusa calumnia cogebat. atrociora erimina capitali uindicta inexorabiliter prosequatur: ut etiam dispensatorum societatis facile principem quamquam de libertate cum dominis pactum, manumissione non expectata, in crucem tolleret.

Publicanorum iniurias coercet.

Cic. ad Attic. 5. 17.
Cic. Verz. 2.
a. & ibi Pedianus, & adhuc Pedianus dicitur.
Val. Maxim.
8. 1. 6.

XII. Interim & publicani, spectaculo ipsis acerbo, provincialibus lato, omnibus novo, ab iis quos antea modis omnibus impune vexauerant, condemnati in vincula ducebantur. His rebus quum per menses ferme novem (nec enim diutius in provincia fuit) indefensam operam dedisset: tantam ubique approbationem promeruit, ut & in provincia decreto civitatum Mucia festum instituerentur: & Senatus deinceps iturus in provinciam magistratibus, exemplum atque formam officii Scævulam proponeret. Haud dubie publicani fremebant. nam & occasione uindictæ oblata, quum in Scævulam non possent, in Rutilium deinde virus conceptum bilemque turpiter effuderunt, ut in loco exsequemur.

XIII. Sed P. Afellio patrē Quafitorio natus, quem recens Q. Scævula gloria lau-
dabili æmulatione accenderat, optimū ex amicis C. Longum fecum in Sicili-
am legatū & adiutorem duxit. Syracufis deinde fplendidiſſimum Equitū Ro-
manorum adhibuit Publium quemdam quem, vidit & valde laudat, forte be-
neficiis eius uſus Diodorus, cuius ex reliquis hæc nobis hiftoriæ concinnata eſt por-
tio. Horum conſilii & opera tum ceperam juridiſtionis partem præclare abſol-
vit: tum imprimis effecit, ut iis maxime proſpiceret, quorum opportuniſſima
ad iniuriā infirmitas erat. Pupillis enim & viduis quibus legitimi tutores non
eſſent, quum alii magiſtratus dare tutorem conſueviſſent, tutorem neminem
dedit: ſe tuſelam illorum curamque recipere profeſſus. præſtititque promiſſa, &
litibus eorum omnibus diligenter & integre iudicatis, ipſos patrimoniumque
eorum contra potentium aut callidiorum hominum iniquitatem protexit.

XIV. Privatis etiam publiciſque maleficiis ſecundum leges moreſque bonos co-
ercendis aſſiduum vindicem, pacis vigilantiffimum cuſtodem exhibuit; ſervos,
ne iterum res novandi occaſiones caperent, eum telo eſſe vetuit. Hæc inſtitu-
ta quum toto imperii fui tempore conſtanter retinuiſſet, ita deceſſit ex Sicilia, ut
quam intra verat miſerrime adſectam inſulam eam tantum non ad priſtinæ felici-
tatis exemplum beatam florentemque relinqueret. Romæ quoque Cenſores
creari non tempus magis, quam mores poſtulabant. Petiturus eſſe Marius cre-
debatur. ſed ille abſtinuit, offeſas declinans, quæ tam corrupta civitate bono
Conſori certæ gravæſque immincebant. ſic ipſe prætulit uerbis: ſed alii metu
repulſæ territæ hominis ambitionem putabant, quod ex Apuliciana ſeditione
magna ſe apud Senatū pariter populumque invidia laborare ſentiret.

XV. L. Valerius L. F. L. N. Flaccus, M. Antonius C. E. M. N. creati. T.
Didius Conſul in Hiſpania citiore contra rebelles ſignis collatis feliciter dimi-
cavit. eidemque prorogata in annum ſequentem Provincia eſt, quo Cn. Corne-
lius Lentulus P. Licinius Craſſus Conſules fuerunt. *His Conſulibus anni magni
converſionem cum phœnicis avis viſa (ſic enim ſolere) Manilius ſenator factum
prodidit circa meridiem, quo die ſignum Arietis Sol intraverit.* Hoc demum
anno Senatū conſultum factum eſt, ne homo inmolaretur. & ex eo ſociis etiam
qui tam prodigioſa ſacra uſurpabant, iis interdictum. In Urbe ſupplicatum
eſt, quod androgynus inventus erat: homo in mare deportatus eſt. Piſauri ex
terra fremicus auditus.

XVI. Muri pinna ſine tremore paſſim deſectæ, ciuiles ſignificare diſcor-
dias uſæ. Nuriſæ ſimulacrum Jouis in partem ſiniſtram conuertum. Cupreſſica
ſimulacra Junonis Regiæ poſita ſunt per uirgines ter nouenas, quæ Urbem lu-
ſtrauerant. Conditum a Cenſoribus Luſtrum eſt quintum atque ſexageſimum.
Alia Cenſura acta latent; niſi quod princeps Senatû lectus eſt M. Amilius Sca-
urus, quem & ſuperiores Cenſores binis luſtris legerant, nec enim ornata ab
Antonio manibus Imperatoris Roſtra magnopere ad rem pertinent. Una ta-
men res haud indigna memoratu, motus Senatu M. Duroſum traditur,
quod legem de coſcendis conuiuiorum ſumptibus latam Tribunus ple-
bis abrogarat. iſque M. Antonium ab hac ira poſtulavit ambitus, fa-
ceto ad Cenſorem Helvii Mancie dicto, aliquando ipſi ſuum negotium
agere liceret.

Mucil. exem-
plum Afellio
ſequitur.
Diodorus.

Pr. Inſt. de An-
til. tur. in ſin-
de Offic.
Præſt.
Diodorus.

S. aſtariæ Sici-
liæ inſtituto.
Cic. in Veir.
S. P.

Plutarch;
Mario. cap.
11.

T. Didius in
Hiſpania bene
rem gerit.
Capitol.
Fragmen.
Iul. Obſeq.
A. V. C. 656
Anni magni
converſio.
Plinut. 2. j.
Jo. 1. 2 j.
Plutarch.
Quæſt. Romæ
cap. 8 j.

Prodigia.
Capit. Frag-
Cic. de Orat.
2. 47. 3. 2.
68.
Val. Maxim.
2. 9. 1.
Iul. Obſeq.

*Adversus Mē-
sus & Celtibē.
23. bene pa-
gnatur.
Cic. in Tisul.
cap. 34.
Jul. Obsequ.
Liv. Epitom.
Solut. apud.
Agel. 3. 27.
Plutarch.
Sertor. cap. 4.
usqueb.
num. 1916.
Castulo.
C. hion.
Scylig. ap. Eu-
seb. n. 1533.
A. V. C. 637.
Prodigia.
Cyrenarum.
Regnum testa-
mento Regis
transferebat ad
populum Ro-
manum.
Sext. Ruf.
cap. 13.
Iulian. 39. 1. 2.
Appian. Al-
thi. fin.
Iv. Epitom.
Tus Regni
descriptio.*

XVII. Eodem anno contra Mafos Dardanofque, itemque in citiorie Hispa-
nia, bene gesta Respublica est. Prius illud decus incertum est, utrumne sic
ad alium quem ducem referendum; an vero tribui C. Sextio debeat, quem
Proprietore Macedoniarum Denseleris sociis, adversus ceterorum barbarorum de-
fectionem bellasse novimus. Celtiberos eorumque motus haud dubie T. Didius
Proconsul vicit. quo tempore incluta Q. Sertorii virtus fuit, qui in exer-
citu Didii Tribunus militum agebat. Cn. Domitius Ahenobarbus, C. Cas-
sius Longinus Consules sequuntur. Lupus Urbem ingressus, in domo priuata,
bubo in Capitolio occisus. Fulmine pleraque decussa. Signa aurata Jovis
cum capite, columnaque disiecta. Fasulis sanguine terra manavit. Arrecti mu-
lieri e naso spicæ farris natæ: eadem farris grana vomuit. Urbs lustrata est.

XVIII. Hoc anno Ptolemaeus, qui Cyrenis regnauerat, quem testamen-
to populum Romanum heredem reliquisset, decessit. Huic Ptolemaeo cogno-
mentum *Apioni* fuit: ab *Ægyptio* numine *Api*. quo etiam vocabulo Rex al-
ter fuit, qui nicesimo post anno Libyam in qua regnauerat, imperio populi
Romani, eodem usus genere liberalitatis, adjecit. eaque parum animaduer-
sa res, ad perturbandam rerum gestarum seriem fraudi quibuldam scriptoribus fuit.
Cyrenaicum Regnum eo tempore civitas maxime Libyæ *Pentapoleos* comple-
ctebatur, à numero præcipuarum urbium *Pentapolis* appellata. Præter ipsam
Cyrenen, Berenice, Artinon, Ptolemaias, Apollonia fuerunt.

XIX. Id Regnum antiquitus ditionis *Ægyptiorum* Regum fuit: Ptolemaeo
Physcone genitus Apio, sedex pellice, testamento patris acceptum, ad Ro-
manos, quam suam stirpem transmittere maluit. quod quo minus prohibere
qui tum *Ægyptum* tenebant, præter inveteratam nominis Romani magnitu-
dinem, domesticis incommodis vetabantur. Ne tamen per occasionem amissa re-
cuperarent, ipsis fortasse Cyrenensibus adsueta imperia, quam nova & externa
desideraturis; *civitates liberas esse, suisque legibus uti* Senatus iussit: facis pro
suo futurum ratus, quidquid alienæ ditioni detraxisset.

XX. Hoc etiam anno res in Hispania Imperatore T. Didio gesta. Urbs cele-
berrima Celtiberorum Castulo culpa militum amissa, statimque virtute & in-
genio Q. Sertorii recuperata est adiecto & auctario vicini oppidi expugnati, a cujus
juventute adjuti rebelles fuerant. Quippe Castulonenses, ubi pars Romanarum
copiarum hibernabat, quum ex copia rerum milites multa petulanter, & ple-
rumque tumultuosos agere viderent, à Gyrisenis clam evocato auxilio, passim per
domos, ut quemque Romanum nacti erant, oberuncant. Otto tumultu Q. Sertor-
ius cum paucis, qui forte cum eo erant, oppido elapsus, aliosque subinde, qui
inter trepidationem evadebant, colligens, mœnia circumibat, donec ad portam
qua admissi hostes fuerant, pervenit. adquam collocato præsidio, quod facere
Hispani, dum ad occidendum præsidium plus celeritatis quam consilii adhibent,
neglexerant; cum ceteris irrumpit in urbem: incautos & nihil jam hostile,
deletis aut fugientibus, ut rebantur, Romanis expectantes invadit, turbat. pars
intra oppidum, multi ad portam, quo erupturi properaverant, opprimuntur.

XXI. Puberibus omnibus interfectis, Q. Sertorius armis vestibusque Cel-
tyrisenorum tiberorum sumptis, protinus ad Gyrisenos tendit. Illi specie patrii cultus de-

C. Sertorius
Castulouem
recuperat.
Plutarch.
Sertor. cap. 4.

Gyrisenorum

cepti, quom redire suos re Castulone ex sententia perpetrata putarent: portis patentibus obviam per gratulationem effunduntur. ibi facta celeriter impressio- ne, multi mortales intercepti: ceteri dediti sub corona veniunt. Egregium deinde par Consulum iniiit P. Licinius Crassus, Q. Mucius Scævula, qui in om- nibus magistratibus, præterquam Tribunatu, collegæ fuerant. His Consuli- bus & causis Socialis belli quedam, & præfagia complura exstiterunt. Lex Li- cinia Mucia de civibus regundis qua maximus numerus sociorum pro civibus Romanis se gerentium, ad suas quisque civitates remittebantur, ita alienavit principum Italicorum animos, ut ea vel maxima causa belli post triennium erupturi fuisse credatur.

XXII. Prodigia multa nunciata sunt. Lactis pluvia Carre: Hiatus terræ Ve- nasro. Præterea fulminis afflatu pleraque animalia exanimata. Agnus biceps; puer ternis manibus pedibusque natus: sed hastas Martis moeras, tumultus cer- tam significationem habere visum: illud etiam instantis inter consanguineos populos belli, quod vultures canem mortuum laniantes ab aliis vulturibus occisi comestique fuerant. Sed & maioris miraculi res additur: Eutychiden quemdam Lebadiæ in Throphonii antrum digressum (multorum mensium expiatione, va- riisque superstitionum & terribilibus ludibriis, curiosorum hominum ca temer- itas constabat) tabulam æneam extulisse, quæ ad Res Romanas pertineret.

XXIII. Cæterum domi forsique satis tranquillus annus fuit. eoque Q. Scævula Consul, quum alioquin regendis provinciis, ad gloriam ex Asia partem ni- hil ultra posse adici putaret, detrahi aliquid posse; ne sumptui esset arario, pro- vinciam deposuit: cuius cupiditate plerique, etiam satis boni solebant delinque- re. L. Crassus Galliam citiorem sortitus, provinciam excursionibus ignobili- um latroneulorum, infestam pacavit, summa diligencia oppressis prædonibus, quem ideo spiculis prope scrutatum esse Alpes Cicero dixit, ut ubi hostis non erat, ibi triumphum causam aliquam quaereret. Sed huius quidem ineptæ cupiditatis fru- ctu caruit: opprobrio manente. Quum enim Romam reversus triumphum à Senatu postularet, Senatusque propter summam ejus in Republica potentiam ac dignitatem in decernendo gratificaretur, Q. Scævula non dubitavit Reipublica magis quam collegæ habere rationem, intercessitque ne Senatusconsultum de tri- umpho ejus fieret, qui neque eo nomine, neque numero præditi, ut digni essent, qui hostes populi Romani esse dicerentur, adhuc nullius illustis, neque certi ducis signa sequutos consecisset.

XXIV. Ita contra virum eloquentissimum, integerrimi gravissimique, aucto- ritas vicit, ne per vulgato eximie virtutis aut felicitatis præmio, & iniuria honorem eum severa lege meritis, & Reipublicæ detrimentum proveniret: minus postea adinsumis plerisque, si eadem merces mediocribus rebus, quæ maxi- mis, summaque ut plurimum cura periculoque conficiendis præstaretur. De cætero sancte integreque consul Licinius præfuerat: ut neque inimicorum judicia conscientiamque exhorresceret. Namque C. Carbonem cuius patrem damnave- rat, studio vindictæ ad speculanda aëta sua venientem, adeo non submovit, ut insuper locum ei daret in tribunali, nec nisi eo coram cognosceret. Dixisse ta- men Crassum ferunt, quum se ita videret observari, se nullius rei tam poenite- re, quam quod umquam in iudicium vocavisset.

opp. tam pul-
ch. o. strage-
mate capis.
A. V. C. 698.
socialis belli
causa & per-
fugia.
Cic. pro Corn.
Apud Alcon.
Cic. pro Bruto
cap. 41.
Cic. Offic. 1.
110.

Prodigia.
Alcon. in Coe-
necian.
Jul. Obseq.

Pausanias.
lib. 9.

Consul Scæv-
ula provin-
ciam depouit.
Jul. Obseq.
Alcon. in Ysto-
rianam.
Cic. de. uveg.
2. 8.
iclio Pison.
cap. 26.

Premia non
eodem medio-
cribus rebus
danda. quæ
maximis.
Cicero.

Val. Maximi:
1. 7. 4.

XXV. Interim in Urbe Siculis Hælefinis, quod habebant inter se de Senatu Melesinis leges scribuntur a C. Claudio. *Ap. F. Pulcher, prætor, de Senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, qui antiquis novisque de causis bene Siculis cupiebat, adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, insula Patronis, de eorum sententia leges Hælefinis dedit, ne quis minor anni striginta, quæve quasluariam artem exercuisset; cuius census iustus non esset, legeretur.* Iisdem Consulibus gravissimam seditionem Tribunus plebis C. Norbanus excitavit, die Q. Servilio Cæpioni dicenda. Cum L. Licinius Consul defendebat. intercedebaturque rogationi à duobus de collegio L. Cotta, T. Didio. sed Norbanus concitata plebe, & vi pulsus ex templo intercessoribus petulit legem.

XXVI. In illo tumultu & fuga quum alia indigna facta, tum M. Æmilius principem & Senatus & civitatis lapide percussum esse constabat. Damnatum fuisse Cæpionem, atque in carcerem ductum consentitur. exinde duplex fama est: alii necatum, & a carnifice in Gemonias unco tractum; alii exemptum vinculis, in exsilium ivisse tradiderunt. quæ & à pluribus affirmata, & alioquin probabilior sententia est, exstante quoque liberatoris nomine. *L. Reginum Tribunum plebis edunt; eum veteris amicitia memoria: non auctorem modo libertatis, sed etiam comitem fuge fuisse.* Certe M. Cicero inter exempla clarorum virorum, quos ipse viderit civitatem Romanam amittere, Q. Cæpionem nominat, eundemque Smyrnæ civem effectum ait: quemadmodum (paulo post hæc tempora) P. Rutilium.

XXVII. Bis damnatum esse Cæpionem (nam & statim post infelicem pugnam Senatu motum bonis publicatis ostendimus) incredibile videri non debet, tempora Reipublicæ & legem Norbanam per vim latam reputantibus: præsertim quum aliqui novum non esset, eundem sæpius diversis ex causis damnari, quod & in C. Catone factum esse docui; & antea ob rem male gestam, nunc ob sacrilegium auri Tolosani condemnatus videri potest. Nam & auri Tolosani mentio nuper in Apulii Tribunatu mota fuerat: & hanc exsilii causam fuisse Cæpioni diserte Timagenes prodidit, à quo etiam annotatum, divinaque ultioni adscriptum est, *liberos Cæpionis impudicitia criminibus insanes turpem viam exitum habuisse.* Ejusdem anni comitiis ex tribus candidatis Consulatus L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus designatus est: alterum (L. Cornelium Dolabellam fuisse non inani conjectura putant) hominem ita nobilissimum, ut tamen in eo cætera ornamenta plenis, quam ipsa nobilitas esset, C. Cælius Calvus homo novus, nec ulla ferme re conferendus, in petitione superavit.

XXVIII. C. igitur Cælio, L. Domitio Consulibus Novem diale sacrum fuit quod in Volscæ gente lapidibus pluerat. idem prodigium è Vestinis nuntiatum. Vulsiniis Luna nova decidisse visa, non nisi postero die hora tertia comparuit. Puella biceps, quadripes, quadrimana, gemina feminea natura, mortua nata. Avis incendiaria visa, occisaque. Fax in cælo apparuit, & totum cælum ardere visum. Terra sanguine manavit, canes laxa tegulaeque vulgo roderunt. Fæculis ingens multitudo inter sepulchra lugubri veste, pallida facie, interdiu ambulare gregatim visa. P. Sulpicius C. Norbanum L. Apuleia teum fecit maiestatis, celebris postea orator, & jam in illa adolescentia non contem-

Melesinis leges scribuntur a C. Claudio.
Cic. Verr. 3. 1. 2. 490.

Seditio in judicio Cæpionis.
Cic. Brut. cap. 49.
Cic. de Orat. 3. 47.
Val. Maxim. 6. 9. 1.
Timag. apud Strab. lib. 5.

Cæpio bis damnatus.

Strab.

Timag.

Cicero de Po. lit. Conf. cap. 1.
Prodigia. A. V. C. 459.
Jul. Obsequ. Cic. de Orat. 2. 25. & 49.
Val. Maxim. 6. 9. 2.
Cic. divin. cap. 16.

manendus. idem causam quoque idoneam nactus, tantum excitavit incendium, ut L. Crassus ad restinguendum vix conaretur accedere. quum etiam princeps M. Scaurus religione restis, studio & acerbitate accusatoris in reum incubuisset.

XXIX. Sed Crassus *Quaestorem sibi Norbanum fuisse memorando, cui ipse Romanis moribus parentis esse loco debeat*, causam invidiosissimam tanta dexterritate tractavit: ut quum inter initia vix tenuis venia daretur pro seditioso & pravo homine dicenti, opratum iudicii eventum absoluto Norbano habuerit. Crimen ab audacia Tribuni ad Romani populi nec iniustum dolorem referebat, reprehendendaque Cæpionis fuga, & exercitus deplorando interitu, dolorem suos lugentium oratione refricabat: ut jam ipsi quoque iudices, mœsticia & murmure adstantis populi, memoria publicæ calamitatis, & proprio in Cæpionem odio (Equites enim Romani iudicabant, à quo ordine iudicia ad Senatum transferre Cæpio molitus fuerat) quidquid in illum à quoquam factum esset, non iniuria accidiisse crederent.

XXX. Scauri quoque cæterorumque testimonia, non inficiando, sed ab eadem populi ira refellebantur: *quod per illam excitato tumultu esset factum, id C. Norbano in nefario crimine atque in fraude Capitali poni non oportere*. Ita vir disertissimus, seditioso ac inutili cive in Republica retinendo, præclaras fortiter & pulcherrimum vitæ civilis instrumentum misere dishonestabat. Sub idem tempus decem in Hispaniis legati sunt, ordinandis provinciis, quas T. Didius P. Crassus Proconsules recens pacaverant. P. Crassi res adeo sepelivit vetustas, ut vix in Hispania fuisse sciremus, nisi Triumphus ejus exstaret memoria; Strabonem nobis P. Crassum narraret ad Calliterides insulas ex Hispania navigasse.

XXXI. T. Didii aliquanto illustriora gesta sunt: qui Vacærorum millia viginti occidit: Terrestinos, validam nec umquam satis pacatam gentem in planum deducere urbem coëgit & cingi mœnibus vetuit, Colendenses, oppido post novem mensium obsidionem recepto, cum uxoribus & libris vendidit. Hæc omnia vir belli peritissimus, non vi tantum ac armis, sed etiam ingenio veteranique ducis calliditate perfecit. Semel acerrimo prælio, quum ad noctem usque, sicut incerta victoria, ita multa utrimque eade pugnatum esset; pleraque suorum corpora silentio densa noctis sepelienda curavit. Postridie Hispanis per inducias ad simile officium procedentibus, quia multo pauciora Romanorum quam sua cadavera cernebant, ceciderunt animi: conditionesque pacis ex voluntate Imperatoris acceptæ sunt.

XXXII. Pulchrum & bonis quoque viris imitabile vasaumentum hoc fuit: illud alterum, licet decem legatis approbantibus, numquam laudaverim. Quodam ex Celtiberis convenas circa Colendam C. Marius annis aliquot ante locaverat. Iique audaces & egeni pacem provinciæ, in posterum quoque turbaturi videbantur. Ideo postquam agros Colendensium, hos enim T. Didius promiserat, accepturi cum uxoribus & liberis ad castra Romana venissent; educit milites Proconsul, castrisque recipit barbaros: sic enim numerum capitum describi melius posse, ab eadem causa segregati pueros mulierisque à viris jubet. Postremo his ita uti voluerat factis immisso milite universos trucidat. adeo jam in præceps ita mores à vereri gravitate coeperant, ut homines se miserrime callidos patriæque vehementer consultum existimarent, quod particulam ditionis superuacue; ne

Crassus Norbanum defendit.

Decem legati mittuntur in Hispanias. Cic. de Officiis.

Appian Hist. Strab. Fen. lib. 3. Front. Strab. 2. 10.

Appianus. Liv. præfat. Cic. pro Muren. cap. 17. Val. Maximus. 3. 6.

T. Didii gesta in Hispania.

Ejus illaudatum stragem.

Plin. 19. 8.

L. Philippi re-
pulsus.
A. V. C. 660.
L. Asperitium
Cyrenis publi-
ce advectum.
Eulias.
Chron.
Iul. Obseq.

scique dem firmiter, populo retinebant: iusticiam famamque, quibus nulla per homines possessio est prastabilior, decoxerant.

XXXIII. Huius etiam anni Comitia non dissimilem superioribus eventum habuerunt per L. Philippi repulsam: quem nobilissimum eloquentissimumque virum, eundemque summa apud ordines gratia, obscuræ fortis homo M. Herennius superavit; C. Valerio Flacco collega additus. His Consulibus Cyrenis advecta publice L. Asperitii pondo triginta, sic libertatem istis civitatibus ab Senatu indultam esse arguunt, ut tamen vestigalium agrorumve pars populo Romano exciperetur, sicut raro gratuita sunt potentiorum beneficia. Natus eo anno poeta nobilis traditur, T. Lucretius Carus.

Prodigia.

XXXIV. Prodigia multa fuerunt. Romæ & circa, fulmine pleraque decissa. Ancilla puerum unimanum peperit. Fregellis ædes Neptuni nocte patefacta. Vitulo mari quum exta demerentur; gemini vitelli in alvo ejus inventi. Arretii signum æneum Mercurii sudavit. In Lucanis gregem vervecum, quum pasceretur, & nocte in stabulo, flamma circumdata nihil adussit. Carseolis torrens sanguinis fluxit. Lupi Urbem ingressi. Præneste lana volitavit. In Apulia mula peperit. Romæ milvus in æde Apollinis comprehensus. Herennio Consule bis immolante, iecinori caput defuit. In sacro novendiali cœna deæ posita, à cane adepta antequam delibaretur. Vulturni prima luce flamma cœlo emicare visa, quum in unum coisset, os flammæ ferrugineum ostendit; cœlum visum descendere, cuius hiatus vortices flammæ apparuerunt.

Sulla Prætoris
Iudis.
Plinius l. 8.
20.
Auct. de Vir.
Illust. cap. 75.
ex Emendat.
Fighi. Seneca,
de Brevit. vi-
tæ cap. 21.
Val. Maxim.
7. 5. 5.
Plutarch.
Sulla cap. 6.
Cic. de Offic.
2. 16.

XXXV. Hæc tam multa atque formidabilia lustrationibus prospere expiata fuisse creditum: utique postquam domi forisque pax fuit, L. Cornelius Sulla Prætor, cui inter cives & peregrinos iurisdicção evenerat, centum leonum iugatorum pugnam in Circo dedit, omnium primus. neque hoc maximum in ea re miraculum, sed quod solutos dedit: quum antea alligati darentur. Rex Bocchus ornandis amici ludis & leones miserat, & Mauros jaculatores, à quibus conficerentur. Hanc Præturam Sulla, mox in manu totam habiturus Rempubli- cam, ægre, neque optimis artibus adeptus est. Jam inter anni superioris candidatos repulsam passus erat: quam ille sugillationem in commentariis suis hoc colore inumbrat, *populum maximos ab se ludos propter amicitiam Bocchi expectantem, Prætura negata cogere ad Ædilitatis petitionem voluisse* nam ab Ædilibus, inveterato iam more, splendidissima munera populus exigebat.

Eius Prætura
non optimis
artibus para-
Mormo. Ca-
pirol.
Alicon. in-
fin-
Jul. Chæq.
Lic. apud
Auct. de
Causis cor.
rupt. Eloq.
3. 1.
Jæ. t.
Suet. de Clau-
d. Rhetor. 1. 6.
Agel. 1. 1. 22.

XXXVI. Sulla, cui præter atatem minoribus gerundis magistratibus tempus terere non placebat; Ædilitate transmissa, nihilominus comparavit bestias, in Prætura daturus. eaque spe, simul ambiendo lasgendoque, populum induxit, ut iterum, petentem, Prætorem facerent. Idque falsè ipsi exprobatum est a Cæsare, de cuius sacro ingenio supra narravimus: qui Sulla per iram minitanti, *sua se potestate usurum; recte, inquit, tuum appellas, quod emeris.* Eadem æstate duo; ex Hispania triumphi à duobus Proconsulibus intra triduum ducti. A. D. IV. Idus Jun. de Celtiberis T. Didius T. F. Sex. N. triumphavit. pridie Idus de Lusitanis P. Licinius M. F. P. N. Crassus. Neque tamen Hispani quiescebant, quin statim res novas molirentur, nisi motus eos mature supplicio quorundam principum, urbiumque ruinis Nasica compressisset.

Cen.

XXXVII. Censoris deinde Comitii Cn. Domitius Ahenobarbus, L. Licinius Crassus facti, Latinos, uti se vocabant, rhetores claudere ludum impudentiæ iusserunt. Cujus edicti verba veneratione antiquitatis lubens refero. *Remneciam est nobis esse hominis qui novum genus disciplinae instituerunt: ad quos iuventus in ludos conveniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras: ibi homines adolescentulos totos dies desidere. Majores nostri, quæ liberos discere, & quos in ludos irare vellent constituerunt. Hæc nova quæ præter consuetudinē ac morem majorum sunt, neque placere neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habet, & iis qui eo venire consueverunt, videtur faciundū ut ostendamus nostram sententiam, nobis non placere.*

Cn. Domitius,
L. Crassus Cen-
sura.

XXXVIII. Credo multos eorum, qui talia nunc legunt, ex præsentibus moribus miraturos, quid ita Crassus clarissimæ homo eloquentiæ, studia quibus favere debebat, sustulerit: imo tum quoque non defuerunt, qui dicerent, Crassum acui adolescentium ingenia, veluti per invidiam, noluisse: quum ille contra, ingenia obtundi, corroborari impudentiam nolle. intelligebat enim vir ingeniosissimus, quod utinam omnes qui civitatibus præfunt, quanto Reipublicæ dehonefamento & periculo, adolescentuli pro egregiis & profuturis, absurda, fatua, & ab ulu rerum abhorrentia doceantur.

Crassus Ora-
tor cuius scho-
las Rhetorum
sustulerit.
Cic. de Orat.
3. 24.

XXXIX. Cæterum Censoribus haud plus contra mores aliorum, quam propter suos certaminis fuit. Crassi celeberrima contra collegam oratio fuit, quæ in maxima populi consensione, si umquam fuit, Cn. Domitium haud minus facietis feris prudentibusque dictis obruit: in utroque genere pariter validus, ingenique tam admirabili temperamento, ut urbanissimus falsissimisque omnium, idemque severissimus & gravissimus videretur. De Cn. Domitio Ahenobarbo dixit, *non esse mirandum, quod ahenam barbam haberet, cui esset os ferreum, cor plumbeum.* Novi inter hæc Consules C. Claudius Pulcher, M. Perperna supplicationem ad pulvinaria deorum indixerunt prodigiorum causa. quod in æde Fortunæ Equestris bubo comprehensus inter manus expiraverat. Fasulis fremitus terræ auditus; puer ex anilla natus sine foramine naturæ, quæ humor emittitur; mulier duplici natura inventa; fax in cælo visa; bos loquuta fuerat. examen apum in culmine privata domus confederat.

Censorum in-
ter se certa-
mina.
Cic. Brut.
cap. 14.
Cic. de Orat.
2. 16.

Sueton. Ne-
ron. cap. 2.
Vrb. cond.
ann. 660.
Supplicatio
prodigiorum
causa.

XL. Volaterris sanguinis rivus manaverat. Romæ lætæ pluerat. Arretii duo androgyni inventi; pullus gallinaceus quadrupes natus, fulmine pleraque icta fuerant. Populus Cereris & Proserpine stipem tulit. Virgines viginti septem carmen canentes, Urbem lustraverunt. Censores recensito Senatu, & M. Scauro quartum principem lecto, lustrum fecerunt sextum atque sexagesimum. quo inter se consensu, non reperitur: censuram sane totam dissimilitudine morum & frequentibus jurgiiis discordem fuisse constat. quum austeritatem atque contumaciam Domitio Crassus, sumptuosam domum & alia luxui propiora Crasso Domitio objectaret.

Lustrum con-
ditum.

Fasti Capito
lin. 17. 1.

XLI. Sane multa egerat Crassus, quæ severe judicanti, Censorem haud satis decere viderentur. duos sepyphos ex argenteo Mentoris manu cælatos sestertii centum, hoc est, tribus fere millibus imperialium emptos: itidem argentum factum sex millibus nummis in libras, sive imperialibus plus minus centum quinquaginta, emptæ habebat. sed præcipue magnificam in palatio domum adversarius taxabat, graviterque increpans tanti habitare Censorem, pro illa sestertium sexagies (ad centum octoginta millia imperialium) idem eundem offerbat,

Crassi Censo-
ris luxus.
Plin. 3. 21. 10.
17. 1. 16. 1.
Val. Max.
9. 1. 4.

Tit. Liv. Tom. V.

L

Et Crassus, ut erat præfens ingenio semper, & faceto lepore solers, addicere se respondit, *exceptis sex arboribus, ex fuere loti, patula ramorum opacitate insignes, ibi Domitio, ne uno quidem denario, si hæc demerentur, emptam domum cupiente; Crassus utrumne igitur, inquit, ego exemplo gravis, & ab ipsa mea Censura notandus sum, qui in domo qua mihi hereditate obvenit, comiter habitem; an tu, qui sefertio sexagies umbram sex arborum æstimas.*

Censuræ Vire-
nem mortuæ
luxit.
Val. Maxim.
Flin. 14. 3. 4.
17. 1.
Macrob. Sa-
turna l. 3. 15.
Æliu. Hist.
Animal. 8. 4.

XLII. In eadem domo triclinia ærata & in atrio columnas habebat Hymettii marmoris, quarum decem ad ornandam in Ædilitate scenam, centum sceleratæ pactus, emerat: ipsas quoque exprobrante Domitio, quum eo tempore ne in publico quidem columnarum ullæ marmoreæ essent. Idem ei quasi deforme erimen in Senatu objecit, quod murenam in piscina domus suæ morte uam, atratus, tamquam filium luctu prosequutus esset. Nec inficiatus ille tantummodo alia fugillatione proflavit probum: *sibi quidem humanos affectus, & facilem in lacrimas misericordiam esse: at Domitium tres uxores siccis oculis extulisse.*

Cappadociæ
Regnum Ni-
comedes &
Mithridates
adfectant.
A. emmon-ap.
Ihorium.
Appianus.
Mithrid.
Plutarch.
Masio cap. 53.

XLIII. Per ea tempora turbatæ res Asiæ pulcherrimam L. Sullæ crescendi occasione præbuerunt. Cappadociæ Regnum hinc Nicomedes Bithynus, inde Ponticus Mithridates vehementibus studiis adfectabant, neque parum ad Romanos pertinebat, jura sociorum pacemque tueri. Sed acrius excitabantur Mithridatis incremento, ejus olim suspectam potentiam habebant. accedebat Marii cupiditas, qui nulla satietate gloriæ bellum operabatur, quum aliarum artium rudis, rebus quietis senescere famam suam videret. Neque aliud ei propositum fuisse rebantur, quum in Asiatico itinere multas provincias obiret, quam ut res Regum specularetur, & eos inter se committeret, quo tempore Mithridati in colloquio aperte dixit, *aut parendum Romanis, aut operam dandam, quo esset illis potentior.*

Mithridates
legatis Roma-
nis molliter
respondit.
Diod. apud
Julv. Orfin.
Justin. 38. 5.
38. 9. 10. 38. 19.
Memnoui.

XLIV. Sed Mithridates, nondum ita paratis rebus, ut bellum sumeret, & illi, & qui postea venerant legatis, molliter respondit: neque thesauris pepercit, quo pacem retineret; & quamquam a Nicomede lacerabatur quievit. Scytharum quoque Regulis erepta restituere jussus, quædam reddidit. Cappadociam tamen uti relinqueret, ab animo impetrare non potuit. Hanc sua manu perfide interfecto fororis filio raptam, deinde iterum amissam, quum armis repeteret; Nicomedes suæ quoque Bithyniæ timens, Laodice uxorem, quæ prius Ariarathi Cappadociæ Regi nupta fuerat Romam mittit: *ut se matrem adfereret pueri, cui Nicomedes, tamquam Ariarathis filio, Regnum traderat.*

Senatus Cap-
padociam &
Paphlagoniam
liberos
esse jubet.
Strab. l. 12.
Justin. 37. 7. 1.

XLV. Hoc comperto Mithridates Gordium mittit, nihilo verecundiore mendacio defensorum, *filium ejus Ariarathis qui bello Aristonico cecidisset, puerum cum esse, qui esset à Mithridate in possessione Regni collocatus.* Senatus impudentiam Regum miratus, Cappadoces, quod extincta Regum stirps esset, liberos esse jubet. idem decernitur de Paphlagonia, quam Nicomedes obtinebat: per filium ille quidem sed impostico Ptolemæus nomine justum videri heredem voluerat. Eo tempore Cappadoces admirationi Romanis fuerunt. Magnas ageret Senatui populoque Romano gratias dicebant; qui se compotes facere vellet ejus conditionis, quam inter omnes Respublicarum formas pro præstantissima omnium optimaque ipse populus Romanus elegeret.

Cappadoces
libertatem su-
bi salutarem
esse negant;

XLVI. Sibi quoque prima fronte nihil visum fieri posse felicius, quam si simili jure modoque, atque princeps omnium gentium populus regerentur. Sed postea sic à ma-

jaribus natu accepisse, quem admodum singulorum hominum, ita generum etiam varias longeque inter se diversas differentias esse. paucos ad imperandum natos, nullius equi juris tolerantis. alios sive ad regimen rerum, sive ad obsequium vocentur, parere per vices & imperare nosse: maximam hominum multitudinem ita comparatam, ut tantummodo sequi recte præcipientes, non etiam præse cuiquam genus esse. raros in ea gente viros excellentes & imperio dignos nasci. si libertas sit, summos magistratus sapientum: proventuros ad eam hominum sortem esse, quæ ne sibi quidem consulere possint: nedum ut publica consulerent rei.

XLVII. Inde nihil se præter incommodum dedecusque gentis, & internas expectare posse discordias. In populo Romano multos esse præstanti virtute & moderatione viros, qui nec se indignos imperio censeant, nec aliis sibi similibus dicto audientes esse graventur. Sibi tam felicibus esse non licere. Cappadocii ingenia, nimis acerbe fortassis, non tamen prorsus sine causa (fatendum enim esse) proverbiorum carminumque mordacitate perstringi. Quidquid sit, ab ultima gentis origine Regibus paruisse Cappadociam constare. Nec à tam vetustis institutis esse ad longe diversa securum transiitum, præsertim ubi nulla magna incommoda priorum tempora infamia aut odiosa effecerunt. Neque aut parum grati animi, aut nimis absurdi damnari se oportere, si oblati à Romanis eum Reipublica statim abnuant, quo ipsi patroni uterentur.

XLVIII. Etiam diis immortalibus nihil tam eximium aut dulce quem ipsam immortalitatem esse. tam: reptos dici, qui hoc accepto munere valde indoluerint. adeo quælibet non quod optimum, sed quod sibi convenientissimum sit, expectere debere. sibi liquere, non posse Cappadoces sine Rege vivere. Romani nihil sua referre dicentes, si Regiam servitutem Cappadoces, quam libertatem æquum malles, quem vellent ex suis ipsi legerent, permiserunt. In Gordium multorum inclinabant affectus: sed quia palam erat, ingratum id ob amicitiam Gordii cum Mithridate Romano populo fore, Ariobarzanem legerunt. Senatus re audita regnare Ariobarzanem iussit.

XLIX. At Mithridates qui nec omittere Cappadociam, nec offendere Romanos sinebat: adfinitate cum Tigrae Armenio, data ei in matrimonium filia sua Cleopatra contrahit. deinde per Gordium dissimulante instigat, ut Ariobarzanem novo & segni Regi bellum inferat. Mittuntur à Tigrae Mithraus & Bagoas duces: quorum primo adventu Ariobarzanes, sublatis rebus suis, Romanum profugit. Hic rerum status, quum virum acrem, bellique & pacis artibus promptum desideraret, L. Sullæ, qui prætor superiore anno fuerat, Cilicia provincia decernitur, finitima Cappadociæ: non tantum ut eam inter Regni Syriaci præcipientis casus, quos extremum hoc libro exponemus, populo Romano servaret: sed etiam ut adversus Tigraem Mithridatemque Reges ex propinquo & providere, quæ ex Republica essent, & conari facilius posset.

L. Is modica secum adducta militum manu, cæterum sociorum auxiliis instructior, Gordium cum Cappadocibus occurrentem, multis hostium interfectis, profligat: mox Armenios, supplicias illi venientes, majorem cum strage expellit Regno: rediitque Ariobarzanem nemine ultra resistere auso, Regem appellat. Quum deinde provinciam obiens circa Euphratem ageret, venerunt ad eum rex Artabæ Parthorum Rege legati, amicitiam populi Romani petierunt, neque parvam id Sullæ felicitatis argumetum putatur, quod à Regum potentissimo, qui

Similiam gentem Romanis esse inscientiam.

Quemlibet quod sibi conveniatissimum sit, expectare debet.

Mithridates Tigraem concitat in novum Cappadociæ Regem. Just. 38. 3. 4. Appianus. Mithrid. 1. Iura. Sulla cap. 7. Aut. de Vir. illust. cap. 75. Liv. Epitom. 24. 3.

Sulla Tigraem duces Cappadociæ expellit.

primi miſſi legati ſunt, eos ad hunc potiſſimum fortuna deduxit. Et agnovit, deſti-
naram ſibi magnitudinem Sulla, poſitiſque tribus ſellis, inter Ariobarzanem Re-
gem & Orobazum (id legato nomen erat) medius adſedit, quod varie laudi aut cri-
mini Sulla datum; Orobazo capitale fuiſſe traditur, maiſtatis imminuta vindi-
ctam ſeverius exequuto Rege.

Judicium eu-
juſdam phy-
ſogonomacum
de Sulla.
Vellejus 2. 3.
Plutarch:
Liv. Epitom.
Cic. de Orat.
1. 33.

LI. Ferunt Chalcedenſem quemdam ex Parthico comitatu, qui ſe naturam cu-
juſque ex fortuna perſpicere proſitebatur, conſiderato Sullæ vultu, animique & cor-
poris motibus, *neceſſum eſſe pronunſiaſſe, ut vir talis omnium evadat maximus.*
adeoque ſe mirari, quod etiamnum ſibi: quemquam æqualem eſſe pateretur. Sed hæc
quidem foris magnifica populo Romano pudenda domi judiciorum publicorum
corruptio deformabat, quæ adverſus peſſilentes cives inſtituta, jam in perneciem
bonorum vertebantur. P. Rutilius, quum conſuſione omnium probitatis atque
innocentiæ exemplum haberetur, repetundarum puſtulabatur; longiſſime à mo-
ribus ejus abhorrenti crimine.

P. Rutilius ab
improbis ad-
verſariis iudi-
cio adſignetur.
Poliſion. apud
Athenæ.
Senec. Epit.
8. 17.
Cic. de Orat.
1. 33.

LII. Sed quia contra publicanorum injurias Aſiam defenderat, conſpiratione
Equitum, penes quem ordinem tum erant judicia, facile & calumniatores im-
probos, & judices perjurios nactus eſt. Et quo magis ſciamus, quales potiſſimum ha-
buerit adverſarios, præcipuus ei condemnatiſſe auctor Apicius exſtitit; hæud mi-
nus iſis temporibus luxu infamis, quam poſtea Tiberio imperante Marcus fuit. Sed
res tam indigna non oppreſſit virtutem clariffimi viri, ſed illustravit. Jam primum
neque capillum barbaſque reorum more promiſit, veſtemve mutavit, aut depre-
catus quemquam eſt: & quum ſummis oratoribus, L. Craſſo, M. Antonio amicis
uteretur; neutrum adhibere voluit, injuriam interpretatus innocentia, ſi quæ ma-
los quandoque deſendiſſet eloquentia, ad eam in ſuo periculo conſugere videretur;
paulum partium C. Coctæ tribuit deſertiſſimo adoleſcenti, ſed filio ſororis. Dixit
& cauſam illam ex parte quadam Q. Mucius, qui Proconſul illius in Aſia fuerat,
majore vir jurisprudentiæ, quam eloquentiæ fama.

P. Rutilius
vitas & in-
ſta condem-
natio.
Cic. de Orat.
34.
Cic. pro Pon-
teſo cap. 13.
Val. Maxim.
Grotius.
Vellejus.
Diodorus.
op. Valeſ.

LIII. Cæterum ipſe P. Rutilius, Socratem Athenienſem imitatus, quum præ-
ter pecunias captas, multa quæ ad luſpicionem ſtuprorum atque libidinum perti-
nerent audiviſſet, ita reſpondit, ut obſecta quidem perſpicue dilucet: cæterum ne-
que ſupplicaret iudicibus, neque verbum ei ullum mollius aut viro bono indignum
eſſiheret; reique magis publice quam ſuam vicem miſeraretur. Sed ille, quum opi-
nionem bonorum omnium pro abſoluto haberetur, ſcelere iudicum, non ſine gemitu
civitatis eſt condemnatus.

Inter eius
inimicos C.
Marius.
Val. Maxim.
2. 10. 5.

LIV. Hujus tam infamis operis particeps etiam fuiſſe C. Marius creditur, per
inimicitiam Metelli inſectus Rutilio, & communi adverſus bonos odio, quorum
veris meritiſque laudibus barbarum ingenium gravabatur. Idcirco Rutilius, nullo
inter tales commorandi deſiderio, Mitylenen, relicta Urbe, migravit. quamquam
exilium ei juſſum non erat. Bona tamen publicata: majori rubore iudicium, quam
domini damno. minorem enim pecuniam ei fuiſſe quam æſtimata liſ eſſet: eamque
omnem juſtiſ legitimiſque titulis ad eum perveniſſe patefactum eſt.

Rutilius à ci-
vitatibus &
Regibus im-
mo hoore
adſignetur.
Liv. Epitom.
Jul. Obſeq.
Sex. Ruſſus.

LV. Itaque neque auctoritas ſummi viri, neque facultates ullum ex hoc iudicio
detrimentum paſſæ; quin magis ornata auctoreque fuerunt. Simul enim Aſiam cum
petere pererebuit, omnes provinciæ civitates legatos obviam miſerunt, ubicumque
ſecceſſum opraviſſet, officia ſua deſerentes: & proſciſcenti, ne quid deſeſt, Q.
Mucii liberalitatis providerat: deinde in Aſiam ingreſſum, quotquot illum antea

Reges nationesque eognorant, tanta accipere munera coegerunt, ut multo copio-
sior esset exsul, quam ante iudicium Consularis in Urbe fuerat.

LVI. Dum ista Romæ & alibi fiunt, C. Geminius Prætor adversus Thracas
infeliciter pugnaverat, magno Macedonia malo, quam victores, præcipua Mæ-
sorum in portunitate, cruenta vastarunt. Sed in Hispaniam C. Valerius Procon-
sule missus, viginti millibus Celtiberorum castris, Imperator appellatus est. Bel-
gedensis populi furor tumultum eum conciverat, oblesso in Curia, concremato-
que Senatu suo, qui rebellare contra Romanos cupientibus resistebat. In huius se-
ditionis auctores, quotquot in manus venerunt, iussu Proconsulis post victoriam
severe animadversum.

LVII. Inter hæc Rutiliani iudicii recente invidia, quum Senatus Equestris or-
dinis Regnum in iudicium ferre non posset, ad se transferre iudicandi potestatem
nitenti M. Livius Drusus adiutorem se præstitit, qui tum ereatus Tribunus ple-
bis fuerat. Sed ille meliore fortassis animo, quam consilio usus, quo majores
ad ea quæ parabat, sibi vires quæreret, ad delinien-^{dam} plebem Agrarias aliasque
pro vulgare leges cepit, pernicioso eventu, & quan-^{to} & plebe, sociisque con-
citatatis grave patriæ bellum, & sibi immaturum, suisque ornamentis, quæ præ-
clara habebat, prorsus indignum exitum peperit.

LVIII. Jam enim ad p^{er}nas tot gentibus quo iure qua injuria oppressis Romæ
Imperium sua vitia traherant: ut sociali prius, inde civilibus bellis vexa-
tum, paulatim eo deficeret, ut exhausta civitas, quæ consanguineos antea po-
pulos fastidierat, advenis vernisque replenda esset; neque jam cives modo
barbaros, sed etiam dominos pateretur. Adhuc tamen non stabant modo Roma-
næ opes, sed etiam incrementum capiebant: iisdem fere qui domi malis consi-
liis moribusque Republicam affligebant; foris eandem militaribus factis atque
disciplina fulcipientibus.

LIX. Neque minus vitis externorum Regum, quam suorum civium indu-
stria res Romana crescebat. Jam Paphlagonum Cappadocumque Regna, alte-
rum libertatem, alterum Regem à Romanis ita acceperat, ut tamen sua omnia
in potestate populi Romani esse, non dubitarent. Cyrenen ab Ægyptiaco Re-
gno, à Syris Ciliciam avulserant: majorumque inde progressuum causas conti-
nua eorum Regum bella struebant. Neque alienum ab historia sua Livius existi-
mavit, eas hoc loco res exsequi, quæ opulentissimo & maximo Regno, Seleuci-
darium senescente potentia, Romanos dominos imposuerunt.

LX. Sed hos tantarum rerum tam notabiles transitus, tenuibus scriptorum,
iisque pugnantibus inter se reliquis, quo laboriosius erat evolvere; tanto inten-
tione cura scrutatus, ut verissime potero, tradam. quando Reges isti non minus
intricatas gestorum memoriam habent, quam gesta ipsa, nominibus, matri-
moniiis, imperiis prodigiose mixti, habuerunt. Neque qui nostro aut patrum
ævo tempora curiose digesserunt, satis, aut inter sese, aut cum rerum gestarum
fide consentiunt. Igitur Josephum atque Porphyrium maxime, locis & ætati,
de quibus scribimus proximis; & ubi variant auctores, probabiliorem senten-
tiam sequuti, Grypum Antiochum, quinto & quadragesimo vitæ, undetricesi-
mo Regnianno, cuiusdam Heracleonis dolo interfectum ponimus, Regnum ad
se trahere molientis, quo tempore Consulatum Romæ Cn. Cornelius Lentulus,
P. Licinius Crassus gererant.

Appian.
Hispan.
Nul. ap. Figh.
Thracas. Ge-
minium vici-
cant.

M. Drusi Tri-
buni plebis
actiones.
Liv. Epitomæ
Flor. 3. 29. 30
17. 4.
Velleius 2. 13.
Aust. de Vir.
Illustr. cap. 66.
Orosius. 5. 18.
Appian.
I. Civil.

Romani Im-
perii mutatio
in p^{er}us.

Vitis exte-
riorum Re-
gum erecit.
Liv. Epitomæ
Cic. Ver. 4. 30.

Syriaci Regni
isocritus &
deliquium.
Joseph. 13. 21.
Trog. Prol. 10.
Athenæ. 4. 20.

Selencus Gry-
pi filius.

Porphyr. apud
Eusebium.
Appian.
Syriac.
Joseph.
Strab. lib. 16.

LXI. Igitur post longa fratrum certamina, quum submotus hoc modo Grypus Seleuco filio fecisset locum, atque ita veluti defessum pugilem recens viribus excepsisset; superatus bello Cyricenus, quum caperetur, manus sibi intulit. Seleucus Antiochia potitus, Antiochum Cyriceni filium ad necem quærebat. Sed ille servatus meretricis opera, quæ propter eximiam formæ pulchritudinem eum deperibat, ad Aradios tamquam ad asylum confugit. Aradii enim, concessu Seleuci Callinici, hoc jure utebantur, ut Syria profugos bona Regum venia recipere, neque delendos repetentibus, neque invitis illis aut ignorantibus emittendos.

Ab Antiocho
in viâ pæ-
nit.

LXII. At Syri, quos asperum Seleuci violentumque ingenium alienaverat, servatum sibi Regem miraculo jactantes, Pium appellarunt, tamquam morum merito gladios patruelis evasisset. Igitur, auctis ab eodem favore celeriter viribus, Seleucum expellit Syria: persequutusque in Ciliciam, apud Mopsuhæstiam prælio vincit. Seleucus ad reparandas vires, quum acerbe pecunias exigeret, ab oppidanis igne in gymnasium, ubi diversabatur injecto, manu sua mori maluit. ædificium cum amicis Regis incendio haustum est. Pro eo statim, tamquam Hydræ reciso capite, fratres Antiochus & Philippus, re & appellatone gemini, hostes Pio exoriuntur, quum fratris mortem capta rebellis urbe solumque æquata vindicassent; superveniente Pio amiserunt exercitum, alterque frater Antiochus, dum in fuga Orontem eques transmittere conatur, verticibus amnis una cum equo raptus est.

Quatuor Syriæ
Reges intra
triennium
occidit.
Næ. apud Scali-
ger in Eusebio.
num. 3.

Porphyr.
Appian.
Joseph.

LXIII. Nec eo segnius bellum Philippus prosequatur; Philadelphi sumptu cognomine, ob gemini, ut videtur, fratris desiderium. Huic tam præcipiti mutationi rerum, quatuorque Regum moribus, triennium fere sufficit: annusque tum tertius agebatur confusæ septuagesimæ primæ Olympiadis, quo Consules Romæ C. Valerius, M. Herennius fuerunt. Philippo igitur Pioque de Syriæ Regno dimicantibus, quartus etiam Grypi filiorum diadema sumplit Demetrius, quum ad cætera Syrorum mala, ne umquam deesse faces suscitandis bellorum incendiis possent, generis Regii sæcunditas accessisset. Eucarius is vocabatur: quem Ptolemæus Lathorus Cnido excitum, Damasci constituerat Regem.

Notum inter-
cata historia.

LXIV. Quæ deinceps sequuntur, vix explicari possunt: ita miscento omnia scriptorum negligentia & dissensu vix tenuis intermicat strictura veri. Porphyrus Philippo biennium tantum tribuit Regni: Josephus etiam fratribus strenue resistentem Antiochum Pium, celeriter occisum à Parthis esse: Porphyrus pulsus ab æmoliis, confugisse ad Parthos, ac ibi usque ad Asiaticam Pompeji victoriam fuisse tradit; Justinus in angulo Ciliciæ delituisse. Nobis nullum, cui certius ad veritatis inquirenda usum insistere possimus firmamentum est, quam temporis hæud dubia notatio, quo Syriam Pompeius ordinavit. Nam id Consulibus D. Junio Silano, L. Licinio Murena, factum esse constat.

Syria ab Ti-
grane occupa-
tur.
Justin. lib. 40.
Ap. ian.

LXV. Sed octodecim ante hos Consules annis, ab Tigrahe occupatam fuisse Syriam, Pompeji Trogi mutilator locis duobus adfirmat: à quo cur minime dissentire Appianum putem, ubi res referenda Tigranis erunt, apparebit. Ergo ad L. Sullæ, Q. Metelli Consulatum, Antiochi Pii, & æmoli ejus Philippi Regna produci necessum est: quando hi dicuntur ab Tigrahe Armenio spoliati. Cæterum Pius ille cognomento suo minime respondens moribus, Selenen novercam,

Ægyptii Regis aliquando conjugem, deinde Gyro, postea Cyrenico nuptam in matrimonium accepit: honesti atque adeo humani moris in tantum perturbatis legibus, ut multiplicatarum inter duos necessitudinum varietatem intelligere labor sit: nominibus distinguere velle, vanitas.

LXVI. Tales ferme quum Syriæ res esset, Regibus cognatis acriter inter se pugnabantibus, gravior à Parthis Arsaces, ab Armenia Tigranes, hostis accessit. & intra biennium mortibus aut fuga Regum, omnis illa Seleucidarum progenies in Syria disparuit. Parthi Mesopotamiam populabantur. profectusque eo Pius Antiochus, si Iosepho credimus, fortiter pugnans interemptus est. Sed verior sententia est, pulsum armis Philippi ac Demetrii ad Parthos fugisse. certe multos post annos superstes, atque adeo iterum Rex in Syria fuit. Inter has inexpiabilium bellorum elades Regum suorum pertæsus populus, ad externa respicere imperia cœperat.

LXVII. Tres omnino de quibus cogitari posset, Reges erant: Mithridates, Ptolemæus, & Armenius Tigranes. Ptolemæum ut perpetuum Syriæ hostem aspernabantur, implicitus bello Romano Mithridates (nec enim bellum fore in obscuro erat) ne Regnum quietis egens novis turbis involveret, timebatur. nihil melius visum, quam ad Tigranem concedere, cujus potentia sicut metuenti alienis, ita præsidio futura illi se permittentibus esset. In hanc sententiam itum. Tigranes Syriæ Regnum, imposito Magadate præfecto, multorum annorum sic latè pacata possessione tenuit. Ob has tum causas, aliasque, de quibus est expositum, missus ab Senatu Sulla provinciam Ciliciam habuit.

Mesopotamia
vastatur à Par-
this.

Porphyr.
Trogi Prologi
40.

Syrii ad emen-
nos Reges re-
spiciunt.
Justin. 40. 11

Appian.
Syriac.
Justin.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. Livius Drusus, Tribunus plebis, ne majoribus viribus Senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos, spe civitatis Romanæ sollicitavit: iisque adiutantibus, per vim legibus Agrariis frumentariisque latis, judicariam quoque pertulit, ut æqua parte iudicia penes Senatum & equestrem ordinem essent. Quum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Itali defectionem agitare cœperunt, eorum coitus, conjurationes, & conciones in conciliis principum, referuntur. propter quæ Livius Drusus etiam Senatus in visus factus, velut socialis belli auctor, incertum à quo, domi occisus est.

Urb. cond.
an. 668.
Prodigia fre-
quentia.
Flut. 1. 1. 2. 23.
Jul. Obseq.
Orosius. 1. 12
Cic. de divin.
1. 44.
Strab. lib. 6.
August. de ci-
vit. Dei. 1. 11.

I. L. Marcio Philippo, Sex. Julio Cæsare Consulibus, bonis ubique populi Romani rebus, prolato imperio, magnis ætatis opibus, in quo tum auri octingenta quadraginta sex pondo erant; prodigia quæ his omnibus interitum minari viderentur, frequentia exstiterunt. Sub ortu Solis, globus ignis à septentrionali regione cum ingenti sono cæli emicuit. Arreii frangentibus panes, cruor è mediis fluxit. In Samnitibus, itemque Ænarix vastissimo terræ hiatu, flamma prorupit, & usque in cælum extendi visa est. In Vestinis per dies septem lapidibus testisque pluit. Circa Rhegium terra mota, pars magna urbis muri-que diruta. In Spoletino colore aurco globus ignis ad terram devolutus, major-que factus, à terra ad Orientem ferri visus, magnitudinem Solis obtexit.

Montes inter
se cœcitant.

II. Cum in arce, simulachrum Apollinis iudavit. Edes Pietatis in Circo Flaminio fulmine icta: ancilla serpente peperit. Sed nihil formidolosius fuit, quam quod in agro Mutinensi montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo adfultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque in cælum exeunte, interdiu, spectante è via Æmilia magna Equitum Romanorum, familiarumque & viatorum multitudine. Eo concursu villa omnes elix, animalia permulta; quæ interfuerunt, exanimata sunt.

De prodigiis
sensus aucto-
ris.

III. Sed mihi talia sæpe referenti, faciendum omnino videtur, ut quo proposito quaque causa hæc recenscam, & quale de his concipiendum iudicium putem, semel exponam. Ego vero quod in vetustioribus libris reperiebam, quæ sæpe his relictis pauca de quorundam annorum gestis supersessent, quadam necessitate, & quia subinde inerant, quæ cognoscere cupidi antiquitatis non nollent; nequaquam præmittenda censui. præsertim quum præcis temporibus tanti haberentur, ut in iis sæpe senatus populi Romani, Sacerdotesque, diu plurimumque fuerint occupati. Accedebat, quod idem à Livio diligenter factum esse videbam: neque consilium erat, historiam illius utcumque supplenti, præterire, quæ ab ipso petraçtata fuisse constaret.

Raderus ad
Curtium. 4.
20. 7.

Gregorius L.
vium abolere
constituit.

IV. Sane non eram nescius, ob eam rem T. Livium quibusdam displicuisse: Papamque Gregoriumque narrari odio superstitionum, quas ille descripsisset laudassetque, tam infestum ei atque iratum fuisse, ut ejus opera omnia abolere conaretur. Sed ego neque Gregorio tam levam mentem fuisse crediderim; & alia quædam tradi de eodem illo video, quæ studiosus veritatis nemo recipiat. Neque sane tam ineptus in his est Livius, ut non aliquoties temere ficta aut credita prodigia, hominumque inanès interpretationes taxet. Cæterum quidquid de illo fuerit, mihi sane vel ideo hæc annotare placet, ut qui hodie rebus ejusmodi multum moventur, eadem se credere, iisdemque aut confidere, aut perturbari discant, quæ dementata vanis opinionibus, veræque sapientiæ penitus ignara tempora respexerunt.

Florumum fa-
cultas in nar-
randis creden-
diisque prodigiis.

V. Eadem enim adhuc fatua & insulsa fabula luditur, narranturque & audiuntur magna adfervatione pleraque, in quibus nihil sit prodigiosum præter hominum amentiam, post divinæ veritatis aperta oracula, rationisque lucem, & tot ætatum experimenta, adhuc indocilem inaniam contemnere. Neque ego nihil metuendi cuiquam auctor sum; sunt enim quæ non immerito, nec tamen ut prodigia timeantur. Nam si forte, quod nonnumquam accidit, flumina resta-

gnent,

gnent, aut terra moveat, percelli atque extimescere non inhumanum est: sed nimirum id non prodigium, & omen venturæ calamitatis, sed initium & causa præsentis est: neque mortes animalium, ruinam ædificiorum significat, sed adducit.

VI. Cætera etiam, quantumvis raro eveniant, quæ tamen causis naturalibus sunt, in portentorum numero ponere perquam importunum est. Si fulmine tactum Imperatoris alicujus prætorium est, si equus exanimatus; castrorum videlicet oppugnationem, & clarissimorum virorum interitum significavit. Atqui necessum est, salvis naturæ legibus, frequentissima cælo descendere fulmina: quæ & ipsa omnia in aliquod certe corpus incidere necessum est. Toties igitur omnia fierent, quoties fulminaret: atque eadem de cæteris ratio esset; pluvix, venti, frigora, etiam animantium inanimatorumque omnia genera, quoties se illa causa commovissent, prodigia nuntiarentur! Sane ingenita humanis mentibus dulcedo est mira & nova jactandi credendique. isque mos jam olim omnia sic replevit miraculis, ut majus jam mirum sit, nullum aut annum, aut propemodum locum reperiri, qui miraculo vacet.

VII. Igitur gaudentibus generis humani ludificatione ac miseria genis, non fuit difficile, apud curiosa & improvida ingenia, putidissimam fraudem in artis opinionem atque auctoritatem adducere. Unde plurimæ apud varias gentes divinationum species exortæ: institutis dissimiles, vanitate pares. Nam ut in universum quod sentio dicam: nulla earum rerum, quæ oculis patent, eam naturam habet, ut quod voluntate DEI aut consiliis hominum gubernantibus futurum est, ulla certa prædictione possit enuciare. Hinniant equi, garriant aves, vortices annuum turbinentur ut volent, radiorum lucis inenarrabilis permistio in aëre quorumlibet figurarum efformet ludibria: non ideo quid prosperum cuilibet Republicæ, quid adversum immincat, ullo pacto noveris.

VIII. Sane cognati animæ humanæ spiritus, quos corpore non onustos, Angelorum vocabulo significamus, quia scire facile possunt, quod geritur; sapienter feliciter conjiciunt, id quod geretur. Cæterum neque horum omnis prorsus erroris expertis sagacitas est: & sancti purique spiritus, nihil tale, nisi mandato DEI denunciant hominibus: credere perversis, quia & falli possunt, & fallere cupiunt, nimis excors est, & perniciosa securitas. Unum immortæ certæque fidei oraculum superat, ita sapienter accommodatam aptamque rerum inter se feriem, à potentissimo justissimoque DEO esse, ut ad extremum neque male bonis esse possit; neque bene malis. Neque M. Drusum eo tempore prodigia, sed ipsorum mala mens in exitum impulerunt.

IX. Drusus, ut Senatui judicia redderet, in omnes se formas vertebat, quibuslibet quælibet indulgendo, ut neque fallo jactasse videatur, nemini se quidquam ad largiendum reliquisse, præterquam si quis aut cælum dividere vellet aut cænum. Igitur ut socios Latini nominis, Italicosque populos adjungeret, jus civitatis enixe petentibus, ea de re laturum, Senatuumque auctorem fore respondit: si ad eas quæ essent in manibus perferendas leges operam navassent. Jam ab antiquissimis temporibus qui Latine formulæ socii erant, suffragium ita ferebant, ut ex opportunitate magis temporum jus illud usurpare, quam certa confessione possessione niti viderentur. Multum tamen in illis virum erat, quia

Naturalia non sunt ponenda in prodigiorum numero. Jul. Obsequ. cœl. Lycosth. cap. 10.

Diebolorum fraudem invitat inoperta creduitas.

Angeli boni furari non nisi mandato Dei denunciant hominibus. Lips. Polit.

Drusi largitio. Liv. Epitom. Aud. de Vir. illust. cap. 66. Florus 3. 17. Diod. lib. 17. Ecl. 1. Appian. Jurs. Civil. Dionis. 1. 74.

non tantummodo sanguine commerciiſque permixti, multoſque Romanos ciues ſuis in urbibus habentes haud leuiter gratia & auctoritate pollebant; ſed etiam ſuffragiorum poteſtatem anxie retinebant; ſæpe ſub Comitiſſorum tempora frequenter in Urbe, neque umquam acerbius offenſi, quam ſi, quod raro factum, ex Urbe exire à Conſulibus iuberentur.

Plebem de-
vincire ſtudet
Drufus.
Cic. pro Sex-
cap. 64.
Appian.

X. Igitur nemine uno ad tantas inimicitias ſuſcipiendas facili, Senatu quoque cum verecundia cognationis, cum metu alienandi ſocios, contante; haudquaquam parui ad omnia momenti favor Italicorum populorum in comitiis erat. Prior tamen atque potior cura Druſo fuit, ut plebe Romana tribubusque propitiis uteretur: id ubi conſequutus eſſet, cætera ſibi in procliu futura rebatur. Igitur quodam tempore, quam incredibilis hominum vis ad Roſtra concurrifſet, talem orationem habuit. *Sæpe ego adoleſcentulus, atque etiam puer patris mei M. Drufi ſermonibus interfui, quam de Republica, cum familiaribus ſuis, principibus civitatis noſtræ, diſputaret. Quin & digreſſis illis multa ſciſcitantem diligenter edocebat quod me iſdem artibus conſiliis que Rempublicam aliquando capeſſere volebat, quibus ille eam periculoſiſſimis temporibus pulcherrime feliciffimeque geſſiſſet.*

Tota ſimul
Reipublica
curanda.
Cicero.

XI. Sed ſumma omnium eo ſerme pertinebat, ut medicinam rebus ægris adſcribere ſtudenti, ante omnia duo tenenda diceret, qua qui neglexiſſent, exulceraffe magis vulnera, quam ſanaffe contendeat: alterum ut ad totam Rempublicam curandum omnis conatus conferretur; alterum ut unde majus eſſet periculum, inde inciperet medicina. Sicut enim in corpore, etiamſi ſerie membrum aliquod ita foris alicui poſſet, ut inuſitatum in molem atque firmitudinem evaleſceret, tamen illud tamquam certa peſtis, illius etiam tam diligenter curata partis, vehementer eſſet vitandum; ita qui in civitatibus paucorum potentiam nimis extendere; aut contra plebis opes ſupra modum augere inſtituerunt; eas plerumque conciliant turbas; ex quibus & ipſi, & quos confirmatos cupiebant, in pejorem conditionem, quam antea habuiſſent inſiderunt.

Drufi patris
conſilia.

XII. Igitur pater meus, illo ſuſpicioſiſſimo tempore Gracchanorum tumultuum non tamquam inter bello diſſidentes legendas ſibi partes arbitratuſ eſt; ſed tamquam eiſdem urbis ciues communis utilitatis vinculo continendos. haud dubie quieturi ſalſtionibus, ubi ſe quiſque videret adſequutum, quid ſalva Republica concuſſere ac ſperare potuiſſet. Felix id conſilium fuit: nec alio tunc remedio Gracchana ſeditiones cobibita, Patres facti populares, placatus Senatus populus; quam quod ita Tribunalium geſſit Drufus, ut ſibi nihil præter laborem & pericula ſumens, auctore Curia in plebem liberalis, concordiam ordinum, ſuperiorum temporum injuriis odiſque labeſactatam, nova beneficiorum amoris que dulcedine reſerveret.

Ea ſequutu-
rum præſert
ſunt.

XIII. Quid igitur patris ſermonibus exemploque conſilium utiliſſimum ſananda Republica eſſe dici, id hoc maxime tempore ſequi certum eſt, Quiritis. Quo in propoſito primum orandi mihi ſunt dii immortales, ut huic populo bonam mentem duint: deinde homines, quotquot aut iure civitatis huius utuntur, aut inter ſocios Latini nominis locum habent, & unuſquiſque contentus his bonis, qua opulentiſſima omnium Republica tribuere ſingulis, ſalvo ſtatu ſuo poteſt, ulteriora non appetat: aliis non inuideat: Senatu conſtare auctoritatem ſuam, populo li-

bertatem velit. Ea res bene observata efficiet, ut qui populorum omnium pot-
tentissimi sumus Romani, iidem & sapientissimi ac felicissimi habeamur.

XIV. Sed quia simul omnia nec attentari debent, nec obtineri possunt; quod
bene vertat, in animo est, ad eam prius civitatis partem respicere, qua maxi-
ma necessitate premitur. Nam cetera tamen si pratermitti non oporteat, differ-
ri tam: in minori incommodo possunt: at magnam plebis Romanae partem, in his
floquentis imperii opibus, non habere unde familiam alar; id profecto tolerare diu-
tius pudendum at famam, resarum atque inhumanum, concordia quietique
periculosum atque inimicum foret. Igitur Agrarias frumentariaeque leges pro-
mulgabo, non ut novum aliquod beneficium populus Romanus accipiat sed ne ca-
reat eo, quod olim ei multorum rogationibus datum est. Quibus artibus per om-
nes hos annos fructus earum legum ereptus vobis sit, Quirites, queri nihil atti-
net; nec enim, ut quemquam ob praeferitas injurias oderitis, sed ut recepto
jure vestro quietem & habeatis & praestetis, auctor sum.

Agrarias Fru-
mentariaeque
leges promit-
tit.

XV. Neque vero locupletibus displicere res debet. misereantur potius ci-
vium suorum, quos post repetitas toties leges, post divisiones agrorum, in ea-
dem egestate nunc quoque agere vident: validiore ad erigendum fraude, quam
ad restituendum ius & leges esse potuerunt. Equidem viros virtute & opibus
praestantes novi, qui hac injuria pauperum in tantum commoveantur, ut quod ipsi
de agro publico tinent, libenter animo sint reddituri: modo idem ceteris fiat,
neque pauci & oprimi nullo populi emolumento, possessionibus suis careant, &
nitro à sui dissimilibus irrideantur. De his non dubito, quin adiutores propugna-
toresque legum nostrarum habituri sumus, modo tales nos praebeamus, ut animo
nostro constantiaque possint confidere.

Offenditur
locupletes re-
pagare non
debent.

XVI. Plerosque etiam reliquorum aut reputatio suarum opum permovebit,
quum etiam restitutis quae contra leges possident, futuri sint praedivites: aut
quietis amore semel anferri tot certaminum materiam patientur: aut honorum
impellet bonis artibus parandorum aviditas, ut beneficia populi cupiant prome-
reri. Qui relinquuntur deterrimi omnium, non ita multi erunt; & consensit
civitatis non resistent. Hac ita non inepte licet argumentari de singulis. Sena-
tum vero, cui & maxima communis satis cura est, & praecipua Reipublicae scien-
tia, quis credat huic adversarum consilio, quod variis temporibus probavit
ipse, cuiusque patri meo auctor existit? Certe quantum ego possum recordari,
quanto quisque Patrum illustriore fortuna famaue egit, tanto sapius ac dili-
gentius de concordia ordinum, cura pauperum, libertate omnium differen-
tem audiui.

Senatum uti-
que a discen-
tum pollice-
tur.

XVII. Neque prater paucos, qui nihil non ad suam avaritiam referunt, quis-
quam est, qui propter iniquum lucrum interire cum Republica, quam illo dimis-
so, salvis in salva civitate degere malit. Sed forte de agrorum jure, quod in-
dubitatum atque certum est, nihil prater summam in mala causa impudentiam
opponi poterit: Frumentariam legem arguent, quod nimis liberalitate sit ararium
exhaustum; Hic vero quid primum, quid postea dicam? Ideone ararium habe-
mus, ut semper clausum inaccessumque teneat quas hausit opes, tamquam inex-
plabilis Oceanus, aut Regia Diis numquam redditura quod absorbit? An pote-

Frumentariae
legis avaritia

rit aliquis esse usus sanctior atque landabilior, quam si his opibus sustententur ii, per quorum vulnera sudoremque comportata atque congesta sunt?

Ita facilitas.

XVIII. Ex manubiis triumphorum aut provinciarum vestigalibus ille creverunt; sed hæc sine civium Romanorum legionibus neque parari poterunt, neque parata conservantur. Sed neque verendum est, ut impari oneri futura sit res publica; modo sumus in altis decernendis sumptibus moderatiores. Neminem nominabo, sed ideo cuiquam obscurum esse poterit, quantæ summe, quibus hominibus, & quos in usus decreta præstareque sint? Ibi potius parcos homines, & futuri providos esse oportuit, quam de ornandis ambitiose provincijs, magis in singulorum gratiam, quàm ullum Reipublicæ com mō lū ageretur: nunc ubi necessaria tot millibus civiū alimēta petuntur, profusio in laude, parcimonia prope crimis est.

Utramque
legem simul,
quam alteru-
ram solam
tolerabilio-
rem esse do-
cet.

XIX. Nec tamen ego temere omnia erogandi censeam: sed neque opus est. & Agraria lex servata, tolerabilem efficit Frumentaria. ideo decepti deceptumve fuerunt, qui duplici largitione possundari perdidit Rempublicam clamitabant. Contra est, & alterutra lex per se esset longe, quam simul utraque gravior. Si enim agros non damus, huic innumerabili turbe quæ annona sufficere? Si damus agros, neque dari omnibus poterunt, & quæ relinquuntur multa millia, quo alio beneficio consolabimur, aut à fame defenlemus? Nihil ergo melius, quam in agros duci quoque poterunt. Sic & illi quo se tueantur habebunt; & in Urbe manentibus citra metum publica paupertatis alimenta præstabitur.

Leges Agra-
riae frumen-
tariæque præ-
stentur.
Liv. Epirom.
Florus. 1. 17.
Appian. Jur.
Civil.
Plin. 33. 3. 1.

XX. Hujusmodi crebris orationibus quum satis profectum arbitraretur, Agrarias Frumentariasque leges, quales antea Gracchus in Tribunatu tulerat, ferre instituit. Mira vis hominum ad diem promulgandarum occurrere dicitur, plebe sociique incredibili studio certantibus. Idcirco contra voluntatem optimationem per vim latae leges: Colonizque per Italiam & Siciliam, quod olim ferente Apulejo iustum, deinde intermissum fuerat, deductæ. Postea Drusus, ne sumptibus succumberet ætæ, in cudendis nummis argento partem artis octavam miscendi auctor fuit. Quum hæc non ita magno certamine constitissent; acriore conatu pugnaque ad legem Judicariam perferendam suitopus. qua in re quum dedisse operam videretur, ut & Senatui gratum faceret, nec irritaret Equitum odia, & utrique ordini partem æquam judiciorum tribuisset; ea ipsa re offensionem omnium incurrit.

Judiciaria
Lex Drusi &
Equites offen-
dit.
Appian.
Auct. de Vir.
Illust. c. 66.
Cicero. pro
Cluentio. 56.
Appian.
Cicero.
Auct. de Vir.
Illust.

XXI. Senatus crebris seditionibus imminutus, ad numerum trecentorum decreverat. Tulit ergo Drusus, ut his totidem numero Equites Romani, delectu insigniorum habito, adderentur. ex his sexcentis decuria judicium fierent: si quis pecuniam iudicandi causa accepisse diceretur, de ea re quæstio esset. At vero crimen ita pervulgatum persequi, ut ad consuetudinem videndi pro crimine haberi desisset, acerbum plerisque videbatur. adeoque C. Flavius Puffio, Cn. Titinius, C. Mæcenas principes Equestris ordinis, Curiam his legibus ingredi aperte recusarunt. Et accedebant aliæ suspiciones, hoc agi ut penes solum Senatum, exclusis posthac Equitibus, Judicia forent. Etiam difficilem electionem faciebat, præteritis ignominiam, delectis invidiam allatura æmulatio.

Et Patres:

XXII. Neque Patres patienter ferebant, tanto simul numero cooptari in amplissimum ordinem Equites. quem deinde consensum sperari posse, antiquo Senatu, quæ communicata cum viris hominibus essent, pro amissis aut maculatis habituro: his non quieturis, donec omni antiquato discrimine, par dignitas

utrisque constitisset. Hoc habitu animorum, discordes inter se ordines, in uno contentiebant, ut ex quo Drusum odissent: quidquid ingratum aut molestum cuiquam accidebat, illi auctori imputantes, quum grata & violentia taciti amplecterentur. Præ cæteris graves adversarios duos habuit Q. Servilium Cæpionem, & L. Marcium Philippum tunc Consulem.

XXIII. Pro Equitibus Cæpio, pro Senatu Consul, insensibilis in Tribunum animis ibant. Simultas cum Cæpione privatis orta causis violentior erat: quemadmodum nulla solent infestiora esse odia, quam quæ ex magna familiaritate cœperunt. At horum tanta intima aliquando amicitia fuerat, ut inter se matrimonia permutarent, quæ res ab honestate, quam moribus Romanis remotior, magis solvenda juvenum, quam adstringenda concordia fuit. Itaque mox parum digna accedente causa dissiluit, quum annulus forte in auctione vanales, infans studiis simul leicaretur. Par utrique dignitas, pares animi, potentia gloriæque idem studium: & quanto genere divitiis & liberalitate Drusus antecederet; tanto plus audacia confidentisque Cæpioni, & in prava facinora calliditatis erat.

XXIV. Sed prior Cæpio impetu in Senatum facto, M. Scæurum repetundarum, L. Philippum ambitus reos fecit. Absolutus tamen uterque est. Scæurus eo insignis, quod quum in Asiatica legatione à Mithridate alisque pecunias contra leges cepisset argueretur; vicissim & ipse postulavit Cæpionem, acceptaque brevioris inquisitionis, effecit, ut ille prior diceret causam. Paulo ante Judiciariam Drusi legem ea aciebat, maturitatem legi attulerunt. Quum enim lege Servilia obtinente, in multos clarissimos atque innocentissimos viros Equitum petulantia decessisset, ea de re pro libertate ingenii sui atque gravissime questus Scæurus, & Tribunum plebis M. Drusum ad commutanda judicia aperte cohortatus est.

XXV. Idque mox à Druso, ut Vellejus Patroculus iudicat, meliore ingenio animoque, quam fortuna factitatum. quem ego Vellejum hoc loco non fidei causa nomino, sed ideo, ne tenere credatur homini sparsissima adulatione tradere paratissimo, quidquid Tiberio Cæsari matrique ejus Livie, genus ad hunc Drusum referentibus, gratum fore credidisset. At ego Drusum M. Livii Consularis atque Triumphalis viri filium multa laudanda, non sine mixtura magnorum vitiolorum habuisse comperio. Juveni eximium populi favorem, parcesque divitias reliquerat pater: quibus rebus ille facundiam, & in promittendo fidem quum adiecisset, & pro cætera claritudine animum quoque haberet; nemo iis temporibus fuit, cujus patrocinio amplissimi ordinis dignitas rectius concedi posse videretur.

XXVI. Superbum tamen, dominandi cupidum, præfractaque contumacem fuisse, satis evincunt, quæ minime ambigua suspensa que sequuntur. Quippe tardio præsentium & ingratum hominum iudiciis exagitatus, Senatum, quem antea unice defenderat, despiciere, eique acerbior esse cœpit. tanta quidem impotentia, ut aliquando L. Philippum Consulem, quod agentem se cum populo interfari ausus esset, ne viatore quidem, sed aliquo ex clientibus misso, in carcerem rapuerit, tam violenter obtorta gula, ut multus è naribus ejus sanguis efflueret. Nec hoc acerbissimum fuit; sed quod Tribunus inter hanc conculcatam majestatis Consularis indignitatem cavillis laudabat, non cruentum illud, sed muriam de turdis esse dicendum. quod Consul Philippus luxui mensarum paulo intemperantius indulgebat.

XXVII. Neque reverentior in Senatum tuit, à quo vocatus in Curiam, quare

C. Cæpio ad-
versarius Dra-
si.
C. C. Bruco:
cap. 45.
Florus.
Diod. apud
Valegium.
Strab. lib. 12.
Plin. 33. 182.

M. Scæurum.
L. Philippum
reos facit.
Ascon. in
Scæuro.
Val. Maxim.
3. 7. 8.
Vellejura, 13.

Vellejus.

Drugi ingenii
bonis malisque
mixtum.

Diod. apud
Valegium.
Florus.
Val. Maxim.
Auct. de Vir.
illustr. c. 66.

Eius vitia.

Diana incli-
da.
Plin. 9. 54.

Val. Maxim.
9. 5. 2.
Auct. de vir.
illuſtr.
Florus.
Liv. 1. p. com.
Flin. 28. 9. 25. 8.

*non ipſe potius in Hoſtilium, inquit, propinquam Roſtris? & paruit Tribuno Senatus; quum Senatus imperium pro nihilo Tribunus habuiſſet. Ne jam illud iociv-
lis animi maxime in eo notabile ſignum eſſet: quod obſiſtenti Q. Cæpioni præci-
pitum de rupe Tarpeja interminatus eſt. At ſocii, quibus adipiſcendæ civitatis cupi-
dine, mora omnis nimia videbatur, rogationibus quas voluerat Drufus, ipſorum
maximo ſtudio perlati, mercedem navaræ opere impatientiſſime flagitabant. Id-
circo Drufus hinc prementibus Italis, inde tota reſiſtente civitate, poſtquam nihil
aliud fatigando, præter omnium odia quaſitum videt, anxius & incertus conſilii,
ad diſſidendum, cui præſtando impar erat, cogitationem curamque orationem con-
vertere cœpit.*

Morbus ſpon-
te contractus.

Liv. Epitom.
Auct. de vir.
illuſtr.
Liv. 21. 63. 10.
Florus 3. 18. 8.

XXVIII. Quo tẽpore etiam caprinũ hauſiſſe ſanguinem creditur, ut ſimul invidiã
Q. Cæpioni crearet, tanquam veneno appetitus. Cecidiſſe quidem repente in publi-
co ajunt, idque, quum per Italiam percrebuiſſet, vota pro eo paſſim publice ſu-
ſceptra. Quidam comitalem morbum fuiſſe putaverunt: qui olim apud Anticy-
ram hellebori uſu depulſus, enris vigiliſque conſectum repetiverit. Eo magis pro-
perandum ſocii, dum adhuc Drufum haberent, omnemque deinceps hoc exſiſtẽto
ſpem ſuam in irricum caſuram arbitrati, quemadmodum M. Fulvio, C. Graccho
trucidatis cecidiſſet: conſilio inter ſe inito vim parare, dolos neſtere, quidlibet
quod perficiundo negotio conducere videretur, moliri atque tentare cœperunt. Fer-
riæ Latine indiſtæ à Conſulibus erant, quæ antiquiſſimo more in Albano monte,
totius ſerme Italię concurſu celebrabantur. ibi ſceleſtum conſilium ſocii cœperunt,
ut ſacrificantes Conſules Romanos, inter ipſa ſacra & aras in modum hoſtiarum
caderent. ſed id neſas proditiõne diſcuſſum: & ab ipſo Druſo admoniti Conſules
non præbuerunt ſe inſidiantibus.

Marii & Sullę
ſimulſas ad
tempus obru-
ta Reipub.
periculis.
Plutarch.
Livio c. 53.
Plutarch.
Sulla cap. 8.

XXIX. Cæterum hæc tam triſtia & formidoloſa tamen alicujus boni cauſa po-
pulo Romano fuerunt, dilatis civilibus armis, & ad tempus obrupta ſimulacra,
quæ inter Marium & Sullam in apertam ſeditionem & numpebat: veterem virorum
armulationem inflammante Bocchi Regis recente dono: qui amicitiæ ſux cum po-
pulo Romano monumentum, Victoriã auream, & juxta effigiem Sullæ ſuamque,
tradentis illi Jugurtham miſerat. Quæ ſigna quum in Capitolio poſita detrudere
Marius acriter repugnante Sulla, euperet: amicorum interventu, & temporibus
Reipublicæ ſopita interim rixa eſt. Atque id niſi factum eſſet, Reſpublica ſtare
non potuiſſet. Quippe ſocii, quum patefactis inſidiis ſuis, nihil aliud exſpectare
poſſent, quam ut in auctores quæreretur: quum ſemel ruere cœpiſſent, alia quoti-
die & atrociora machinari non deſinebant.

Cn. Domitius
Socios Ve-
bem petentes
avertiſſe.
Diod. apud
Val. ſc.

XXX. Eo tempore magnum ab Urbe periculum Cn. Domitius avertit. Is ne-
ſcio qua de cauſa itinere ſulcepto, forte in Pompadium Silonem incidit Marlo-
rum principem, cum magno hominum agmine eadem via venientem. Quum fa-
miliariter inter ſe ſaluſtaſſent, *ecquãnam tanta ſtipata cæterva tenderet?* Domitius
interrogat, ubi Romam ire, *vocatum à Tribuniſ plebis, civitatis accipiunda gra-
tia reſponſum eſt: imo vero, ait, non aliud tam inimicum ſpei veſtræ conſilium ca-
pere potuiſſes, Senatus nihil tam indignum ſua majeſtate credit, quam cogis & quod
rogantibus conceſſurus ſuis donum, minantibus pernegabit. Quapropter etiam atque
etiam videt, quid incipiat. violentum conſilium turpia initia, ancipites eventus
habet: & ſi, quod equidem haud minus veſtra quam noſtra cauſa abominor, quam*

*felicitissime successerit, quæ pax aut securitas esse poterit inter insensos inuisosque de-
gentibus: omnia vobis aspera adversaque prævideo, vim & metum ostentantibus:
per modestiæ & iustas preces, non honestior modo, sed etiam tutior, ad civitatē via est.*

XXXI. Hac oratione persuasus Pompeius abduxit suos, Urbemque non transi-
tatio discrimine liberavit. Pugionibus enim sub veste accincti venerant, neque
genere hominum neque numero spernendi. Decem milia, delecti ex omni mul-
titudine quæstiones timentium, Curia circumfessa civitatem perire deliberatam ha-
bebant; si negatum esset, ferro atque igne grassari. Sed neque Consulibus satis cum
Senatu conveniebat, ita permixta omnia simulatibus turbisque fervebant: Ludil-
que Romanis, quos M. Claudius Marcellus Aedilis Curulis edebat, L. Philippus
in maxima civium concione *videndum sibi aliud esse consilium dixit, illo Senatu se
Rempublicam gerere non posse.* Commotis per hæc vehementer animis, A. D. Adus
Septembres Senatus frequens vocatu Drusi in Curiam venit. Aderat & L. Crassus,
isque antea omnes, quum pro copia sua vique dicendi, Senatus contumeliam effi-
cassissime desisset, irritavit Consulē, acris & arrogantis ingenii virum, ut ma-
num in hominē injici juberet.

XXXII. Contra Crassus negando sibi Consulē videri, omni Senator ipse non vi-
deretur, lictorem repellebat. Post longam vehementemque contentionem, Sena-
tus auctoritas in sententiam Crassi facta, *numquam Senatus neque consilium Repub-
licæ, neque fidem defuisse.* Crassus deinde, postquam scribendo adfuisset, cum fe-
bri domum rediit, dieque septimo lateris dolore consumptus est: hoc tamen ex
commodum adferente maturo obitu, ne flagrantem bello Italiam, & quæ deinde
mala cumulare ingruerint, videret. Jam enim & Drusi susceptus pro Senatu Tri-
bunatus infringi: & ipse in mala apud eum ordinem gratia esse coeperat: causam-
que turbæ omnium optimates in illum conferebant: *unius adolescentis temeri-
tate convulsa civitatis jura, majestatem Senatus imminutam, Republicam ut Biga-
lia sublata esse: nunc etiam electos spe civitatis obtinenda socios insanire cepisse. ne-
que finem miseriarum fore, donec horum omnium dux & auctor tolleretur.*

XXXIII. Fit adversus vitam Drusi conspiratio. Q. Cæpio pertinacissimus ejus
æmulus, & importunissimus homo Q. Varius Tribunus plebis, in consilii commu-
nionem adfiscuntur. Horum opera Consules excita lociorum multitudine ad
Hetruscis maxime & Umbris, perniciem juveni struebant. Hos enim Agraria le-
ge sua offenderat, quia nova Coloniis destinabat populi Romani publicum agrum,
cujus magnam partem ad id temporis focii, ut cuique opportunum fuerat, clam,
palamve possidebant. etiam bene conscii hic metus accidebat, ne consulis olim
agrorum finibus, contenti suo Romani non essent, sed etiam vicinorum jura soli-
citarent. Drusus intellecto suum in caput illas comparatas insidias esse, domi in-
subobscura quadam porticu agere cœtas, habere conciones, raro in publicum
egressu, ne se periculis offerret.

XXXIV. Eo vehementius accusatus in Senatu, quo aliquando retunderet cri-
minantes in forum profectus est: eaque ipsi postrema cum populo actio fuit. Ha-
bebat ille in more, quod & C. Gracchi institutum fuerat, ut segregaret turbam, &
paucos interioris admissionis haberet. sed ne sic quidem evitare periculum potuit.
Quippe ab immenso illo & incognito agmine, quo semper stipatus incedebat, de-
ductus, quum in actio domus suæ & porticu quam diximus, multitudinem dimit-

Consilio &
Senatus dis-
cordia.
Cic. de Nat.
1. 1. 1. 1.
Val. Max.
Cicer.

Crassi Orato-
ris extrema.

Cic. de Orat.
1. 1.
Festian. in
Corn.
Liv. Epitom.

Drusus in-
fidiis petitur.
Florus 1. 1. 1. 1.
Cic. de Natut.
Deor.
Appianus.
lib. 1. Civil.

Domus suæ oc-
ciditur.
Auct. de Vir.
illustr. c. 66.
Senec. de Be-
nef. 6. 1. 1. 1.
Velleius 2.
1. 1. 1. 1.
Appianus.

Seneca de Bre-
vi. vita 4. p.
Semp. Aſci-
lio apud A.
gel. 13. ro.
1. 19. Epitom.
Cicer.
Florus 3. 17.

teret, *istum seſe exclamans*, corruit, & inter paucas horas deceſſit. Priuſquam ex-
piraret, ad circumſtantes merentesque diſſiſe fertur, *Ecquando propinqui amici-
que, ſimilem mei ciuem habitura eſt Reſpublica*? Percuſſus autem eſt circum ingui-
na, crepidario cultro, quem in vulnere percufſor reliquit, miniſter necis in turba
latuit: inuidia penes Cæpionem & Philippum, & Varium fuit: fruſtra diſſeminato
to quibuſdam rumore, *quaſi rerum temere moturum conſcientia & angore, ſe ſe-
riculis inſtantibus, voluntaria morte deſperabundus exemiſſet*.

Vox ejus pul-
cherrima.
Vellejus 2.
15.
Diod. lib. 37.
Eclog. 2.
Oroſius 5. 18.
Jul. Obſeq.
Seneſina apud
Cicer. de di-
vina 1. 44.

XXXV. Tali ſine vir tot naturæ fortunæque dotibus cumulat, alienas pariter
ſpes, & ſuas terminavit. De cujus vitiis quando pro munericis noſtri fide tacendum
non putavimus; illam quoque vocem quæ ex multis ejus præclaris pulcherrima ad
nos pervenit, lubenter referemus. In Palatio domum ædificabat, quo loco M. Ci-
cero habitavit. eam promittenti architecto ſic ædificaturum, ut libera ab omni vi-
cinorum deſpectu, inſtituta domini fido ſecreto tegeret: Tu vero, ſi inquit, ſi quid in
te artis eſt, ſic potius ſtruato, ut quidquid agam, omnes videant. M. Livii Druiſi in-
teritum quum oppreſſum iri bellum Italicum Senatus ſperaviſſet, res in contrarium
vertit: ſtatimque hiſ auditis ſocii in arma iverunt. quod quum ita futurum eſſe
plerique appareret, tamen velut ex abundanti prodigia ſæda præceſſerunt.

Prodigia ante
ſociale bellum.

XXXVI. Namque domeſticorum animalium omnia genera, repente efferata,
ſtabulis paſcuiſque relictis, ad ſylvas & montes fugerunt. Canes cum ululatu per
agros more luporum oberrarunt. Quum ex agris in Urbem pecora armenta que La-
tini agerent, animalibus ſubita rabie concitaſis, ſtrages hominum facta: lachru-
mari animalia viſa ſunt. Cælum diſceſſit, ex occulto voces audire, quæ pericula
belli nunciarent. quodque triſtiſſimum haruſpicibus viſum Lanuvii clypei ſunt à
muribus arroſi. Quod ſequitur, magis Senatus Romani ſarua & crudeli ſuperſti-
tione, quam rei miraculo prodigioſum fuit. In agro Romano androgynus viro nu-
pſerat. id à marito ad Senatum, ab Senatu ad Augures delatum, quum fuiſſet, ex
auctoritate Tuſcorum haruſpicum vivus eſt crematus.

Fruſi leges
aboleantur.
Afron. in
Cornel.

XXXVII. Et ne Græca ingenia plus vididiſſe putemus, ſub eadem ſerme tempo-
ra Athenis alius ſimili ſupplicio conſumptus eſt. Tanta eo ſæculo ignorantia veri,
apud ſapientiſſimos, ut rebantur, populos, tantaque humanarum animarum vili-
tas fuit. Cæterum ſublato quemadmodum diximus Druiſo, inimici morte hujus
minime ſatiati, plenam victoriam concupiverunt. Jamprimum L. Philippo Conſu-
le referente, quidquid ille legum tulerat, uno Senatuſconſulto colliſus. contra
auſpicia lataſ, neque hiſ teneri populum, diſſitabant. Ex diverſo Equites Roma-
ni, quibus, quæ à Druiſo patefacta Cura fuerat, iterum oculis debeatur, Q. Varium,
quem propter obſcurum juſ civitatis cognominabant Hybridam, vaſtum homi-
nem atque ſædum, ſed non ſpernenda dicendi facultate magnam vulgo gratiam
adeptum: rogationem ferre impulerunt, ut quaereretur de iſis, quorum dolo malo
ſocii ad arma ire coacti eſſent.

Appianus.
lib. 2. civil.
Val. Maxim.
8. 6. 4.
Cic. de Orat.
2. 28. 13. 1. 3.
Cic. Brutus
cap. 62. 16.
Diod. lib. 37.
Ecl. 1.

XXXVIII. Eo crimine civitatis principes rei deſtinabantur, à quibus, pro na-
tuta contra populares partes opera, promiſſa ſociis civitas dicebatur. Idcirco Equi-
tes, ſi hos, uti facile erat iudiciorum poteſtate præditiſ, damnatos expulſiſſent;
majore deinceps licentia quidquid colluiſſet acturi videbantur. Intercedeſſet pars
Tribunorum: ſed hiſ equites ſtriſtis ſicis circumſtantes injeceſſerunt metum, perla-
taque lex eſt, magna & præſenti Reipublicæ clade, neque enim poſtrema hæc cauſa.

Equitum in
iudiciis in-
iquitas & pe-
tulantia.

sa fuit, cur tumescens olim Sociale bellum, velut effractis claustris vehementius erumperet, eoque nondum consopito Civile insuper oriretur. Sed Equitesuti voluerant perrogato, conati non sunt, quin splendissimo enique subornatis accusatoribus, periculum facerent.

XXXIX. Inter quos L. Calpurnius Bestia vir Consularis, ne se potestati inimicorum erederet, in exilium, quam in iudicium ire maluit. M. Aurelius Cotta per invidiam Tribunatu quem petebat, depulsus, deinde L. Varia postulatus, causa facunde dicta, ut erat insignis orator, in Equitum impotentiam, & exereita iudeiorum specie latrocinia libere inuectus. Quid igitur superest, inquit, horum libidine atque crudelitate instatum: aut quid ultra desiderant importuna bellum, qui neque luctu innocentum civium, neque periculis optimorum, neque ulla calamitate Republica possunt exsatiari? Quamquam enim pro causa mihi satis dictum est, samen ab his iudiciis nec expello aqua suffragia, nec desidero. Damnari enim a talibus quam absolvi honestius puto. & si facultates & patriae conspectus admittit, quocumque locorum pervenero, quietus & fortunam conscientia levans, iactationem horum & cruciatus audiam, qui pravis mentibus, hoc est, truculentissimis tormentis relictis, quo diutius in hac Urbe vivunt, plures scelerum suorum persolvunt penas, diis hominibusque exosi, neque his quos reliquerunt in civitate, quam quos expulerunt, cbariores.

In quam M. Cotta invehitur.

XL. Scilicet ea nunc tempora sunt; ut qui salvam Rempublicam velint, eam his viris spoliare cupiant, quales illi multos eiecerunt, alios plures paulo post eieciuri videntur. Tuam quidem, infelix patria, vicem dolere non desinam: erit tamen nonnulla consolatio, quod quas impendero tibi clades certum est, audiam potius quam videbo. Me quidem si respicio, in qualibet solitudine, inter serpentes & bestias, quam apud hos Roma tutius feliciusque vivam. bonorum miseret, qui pauci inter multos, & ab his, & propter hos intoleranda quavis patientur! Hæc atque talia quum ingenti concitatione animi & verborum effudisset, non expectatis suffragiis Urbe cessit. Comitata eum Rutilia mater est, fratris Publii experimento nihil in exilio mali esse docta.

Deinde ultra Urbe cedit.

XLI. L. Mummius Achaicum, clarissimis gestis, extrema ætate hominem, ne aliorum exemplo damnationem voluntario secessu anteverteret, Equitum insidiosa promissa turpi arte deceperunt. favorem enim & laxa suffragia prolixe polliciti, ubi ad ferendam sententiam ventum est, fugam ei frequentes iusserunt. Sic in Delum insulam profectus ille, quod superaret ætatis, ab ingrata patria pulsus, ab iis quos patriæ subjecerat receptus, exegit. Hæc ita ferme sunt ab Appiano tradita. Sed ut in rebus Romanis auctores Græci haud raro hallucinantur, non L. Mummius, sed L. Memmius accusatum lege Varia putem: quæ duarum familiarum nomina sæpius permiscetur. Nam L. Memmium causam eo crimine dixisse Cicero narrat: Mummius nemo auctor est, tam diu produxisse vitam, ut quarto & quinquagesimo post suum Consulatum anno potuerit accusari. Inter hos illustrium hominum casus, M. Æmilii Scauri, adversus intentatum periculum victrix gravitas & pervicacia existit. Q. Cæpio vetus inimicus Scauri, & ipse in illum L. Varia dixerat, & cum Q. Vario Tribuno plebis egerat, ut adesse eum juberet, hanc opprimendi senis maxime idoneam occasionem reperisse sperans.

L. Mummius ab Equitibus deceptus, in exilium mittitur. Cic. aut alius auct. de Orat. anteq. quam flet in Gall. cap. 11. Senec. Consolat. Hel. riam. 16. p. Appianus.

Charif. Gram. medic. lib. 11. Fedian. in Scaur.

XLII. Annus illi alter æque septuagesimus ætatis agebatur, & præter annos etiam Tit. Liv. Tom. V. Na

Scauri brevis & nervosa descriptio.

Auct. de vir-
tutibus. cap. 7.
Tertian. Quin-
til. 5. 4. 5. 4.
Val. Max.
3. 7. 8.

adversa valetudine corpus afflictum gerebat. Sic adfectum negabant amici, populari invidia licentiaque obijci oportere. Sed ille pristinum animi vigorem retinens, nobilissimis juvenibus innixus descendit in forum, acceptoque respondendi loco, pauca verba in hanc sententiam proloquutus est. Q. Varius Suetonensis M. Scaurum principem Senatus socios in arma ait convocasse: M. Scaurus princeps Senatus negat. testis nemo est. utri vos Quirites convenit credere? Hac voce ita commutatos hominum animos tradunt, ut ipse etiam Tribunus, pertinaci populi acclamatione victus, morari se eum negaret. Non tempero mihi quin statim adscribam, licet posteriore tempore Varii exitum, quem scelerum & turbatae Reipublicae justa oppressit ultio, hae etiam inique circumventis donata consolatione, ut nocentissimae rogationis auctor sua ipse lege damnaretur.

Q. Varii exi-
tium.
Val. Maxim.
8. 7. 4.
Cic. Bruto.
cap. 89.
Cicero Natur.
Deor. 1. 11.

XLIII. Ne hoc quidem ei concessit fortuna, ut saltem in exilio prorogaret vitam, communem cum tot innocentibus sortem habiturus: sed à sociis, ut opinari licet, exceptus, summo cruciati supplicioque poenas ejus interfectivae clarissimis viris dedit, etiam Metellum veneno sustulisse creditus. sed ad ordinem rerum Luciumque Philippum, & Sex. Julium Caesarem Consules revertor. ejus anni finem, quum jam nulla nisi Varia lege judicia redderetur, & populus moleste ferret, tot uno tempore viros illustres civitate pelli: & Socii, spe omni desperata, jus aequum voluntate Romanorum obtineri posse, ad consilium belli communiter inferendi totis animis moei sunt. Nullum enim praeferquam in armis remedium superesse cernebant, amissis in Urbe patronis, & unico jam crimine, si quis favisse sociis videretur. neque aliis causis aut M. Drusum luce, aut ceteros patria carere.

Cic. Bruto.
Appianus.

Sociorum in-
ter se foedus
et Respub. no-
va.
Liv. Epitom.

XLIV. Principum inde occultis coitionibus, postea horum impulsu publice missando legatos foedus inter multos populos iectum. Id quantum poterat dissimulanter agebatur, eo tardius animadvertere Romani, quorum animos continua domi iudicia, quae perraro sine seditione transigebantur, occupabant. Ergo velut per otium Italicae gentes novae Rei publicae formam commentari atque adeo constituere potuerunt; ad exemplum Romanae civitatis comparatis legibus. Caput rerum, consiliique publici & omnis necessarii apparatus arcem, Confinium interrim esse voluerunt, Pelignorum maximam urbem. sed velut communem omnium patriam, pro Cortinio Italicae appellantes, curia foroque ceterisque publicis aedificiis proposito suo convenienti magnificentia exornantur.

Diod. lib. 37.
Ecl. 1.
Strab. lib. 5.
Vellejusa. 16.
5.
Appianus.
Stabo.

Eius Reipub.
ordinatio.
Diodorus.
Appianus.

XLV. Huc deinde omnia belli praedia concorditer congesta, obsides ex omnibus populis missi: magna vis pecuniae magna commectum. Summa omnium penes quingentos viros erat; tota Italia, pro ejusque civitatis opibus electos. hic Senatus vocabatur. Ex hoc numero binos quotannis Consules, duodenos Praetores creari oportebat. Quamdiu bellum esset, alteri Consulum cum sex Praetoribus à Cercolis usque ad mare Adriaticum provinciam esse, totidem pari honore magistratibus ceteram Italiam, placuerat. Inter haec Romani, velut ex profundo stupore receptis sensibus, quaque versum certos homines ad consilia Sociorum speculanda dimittunt. quibus haud magna calliditate opus ad hoc negotium fuit, quum jam ita virescunt placent Sociis, & consilia matura viderentur, ut peruisitatis ubique sermonibus civitatem Romanam, suo majoremque sanguine servatam ausamque sibi debere palam loquerentur: eamque hoc tempore parare certum omnibus ac

*deliberatum dicerent, id unum interesse, utrum volentibus qui tum essent Romanis,
an vero invitis impetraretur.*

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

ITALICI populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marru-
cini, Samnites, Lucani: initio belli à Picentibus orto. Q. Servilius
Proconsul in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in op-
pido erant, occisus est. saga populus sumpsit. Servius Galba à Luca-
nis comprehensus, unius famina opera, ad quam divertebatur, captivitate exem-
ptus est. Aesernia et Alba, colonia ab Italicis obsessa sunt. Auxilia deinde Latini
nominis, externarumque gentium, missa populo Romano, et expeditiones invicem
urbiumque expugnationes, referuntur.

BELLUM Italicum, quàmquam Sociale vocari consueverit, si verum spe-
ctemus, simillimum civili fuit: quum sanguine, locis, belli denique ac
pacis pleraque communione mixta unitaque populo Romano nationes, repente
hostilia induerent, asperioribus odiis, ut solet in dissensione conjunctissimorum,
quam si cum quantumvis barbara gente susceptum certamen foret. Igitur in-
tra paucos deinceps annos plusquam trecenta millia juventutis Italica bello ad-
sumpta traduntur. Multi enim validique populi defecerant, postquam initio à
Picentibus orto, civium Romanorum Asculi effusus sanguis est. Ex iis quos ad
explorandum quæ à Sociis fierent Roma missos fuisse diximus, quidam adole-
scentem Asculanum duce Corfinium viderat, ut ibi, sicut communiter conve-
nerat, pro sua civitate obses foret.

II. Id quum Q. Servilio qui in ea parte Italiae Proconsule agebat, nunciatum
esset, propere accurrit Asculum, ut incipienti adhuc malo occurreret. Cate-
rum nec opprimere morbum potuit, & sua cum pernicie supra modum exul-
ceravit. Ludi tum forte agebantur; res una omnium maximos cogere cætus
solita. Erant ea omnino tempora, sique hominum animi, ut lenissima quæque
remedia vix lacuri viderentur; quum Servilius, quasi mancipia conviciis minisque
ferociter inceperat. Proh Jupiter! inquit, diique ceteri, qui Romanum Capitolium
ideo nimirum incolitis, quod ibi caput rerum terrarumque omnium, sedemque sicut
numinum vestrorum, sic imperii esse voluistis; quod tantum admisisse nefas, ut

Belli Sociatis
moles & cala-
mitas.
Florus 3. 36;

Vellejus 1. 19.
Liv. Epitom.

Appianus.
lib. 1. Civil:

Q. Servilius
Asculum re-
nit.

hæc audire, hæc videre tam fæda ac pudenda cogeretis!

Graviter cor-
ripit Ascula-
nos.

III. Eone deveniri indignitatis oportuit, ut Itali nos contemnerent, & quos potentissimi Reges formidant, clientibus nostris contemptui effemus? Jam igitur, si diis placet, regimen rerum Asculanus capesset, & pro Romanis patribus facta gentium Regumque Picentes semperabunt. Id vero facinus dii prohibeant, aut si tam nefanda permittere decreverunt, prius quidquid usquam est Romani nominis, intemeratum adhuc impollutumque pereat! Hi bi quidem satius fuerit, vel mille mortes perferre, quam hanc tantam subire ignominiam, ut meo suffragio jus Romanum ad dedititios nostros transeat. Pistrinum autem si foret mira-ri satis nequeo, Asculani, quos non populi Romani majestas ultra, non ve-strarum virum reputatio, ne prioris quidem ævi memoria deterret, ne tam perniciofa inciperetis.

Asculani Ser-
viliæ et aliorum
Romanos truci-
dant.

Orosius 5. 17.
Cic. p. 10
Pont. 1. 16.
Flor. 1. 18.
Liv. Epitom.
75.
Strab. lib. 5.
Velleius 2. 6.

Bellum Mar-
cium cum ap-
pellatum.
Orosius 5. 18.
Front. 1. 17. 8.

IV. Cum omnibus Italia populis majores nostri bellaverunt: nec par omnibus aut virtus, aut resistendi spatium fuit. nemo tamen omnium æque facile, atque Picentes subacti sunt. Uno prælio victi, continuo sese P. Sempronio, & primi omnium Asculani, dediderunt. Vos igitur, qui tam levi momento spem libertatis abjicere soletis, quibus præstigiis dementati ad rebellandum vultis esse principes? Non tulerunt ista vociferantem Asculani, tanto furore exacerbati, ut quidquid deprehendi civium Romanorum in oppido potuit, cum ipso Proconsule, legatoque ejus Fonte-jo, trucidaretur; bonis omnium direptis. Ab hoc initio, quum ultra diffimulandi non esset locus, per Italiam populos & urbes signa cecinerunt, discurrente passim Pompadio, quem præcipuam istius belli faciem fuisse confentitur.

V. Hic igitur quum primos omnium Marlos suos eduxisset, motum toti bello fecit, ut à plerisque Marficum appelleretur. His in Urbe cognitis tumultum esse decretum; justitium edictum; saga populus sumpsit. Interea Cn. Pompejo Prætori negotium Senatus dederat, ut cum exercitu Asculum accederet, initia belli oppressurus. Iste strenue profectus, Asculanos ad satisfaciendum populo Romano, tradendosque defectionis auctores cohortatus, renuentibus vim intonat, edu-ctasque copias oppugnationi paratas habet. Oppidani de industria metum simu-lantes, ut incautos invaderent, juventutem intra muros instructam tenent: pau-cos homines, eosque magnam partem valetudine aut ævo inutiles in monibus locant.

Asculanorum
stragem in
oppugnantes
Romanos.

Vrb. cond.
anno. 663.
Metella som-
nium.
Plin. 2. 30.
Jul. Obseq.
Cic. de divi.
nat. 1. 2.

VI. Idcirco Romani, profecto dimissis alio juniores arbitrat, remque sibi tan-tum cum parvo debili numero fore, contemptim saggrediuntur. Dum alii suffodere muros, alii superare scalis tendunt, & in hanc unam rem intentis omnis periculi metus & cautio abest; subito apertis portis, sic Asculanorum acerrima eruptio, Romanique multis desideratis à muro rejiciuntur. Inter hos Italiam motus, ex-spectationemque longe gravissimi belli L. Julius Cæsar, P. Rutilius L. F. L. N. Lupus Consulatum Romæ inyerant (Cæsari multis Appiani locis pro Lucio præ-nomen Sexti additur) quo anno Sol rubenti circulo circumdatus apparuit; ma-gno apud animos alios jam ante caussis sollicitis metu: eodemque mox insigniter aucto propter Metellæ Cæcilie somnium, Q. Balearici filix. Junonem Solpitam quod templa sua immunde haberentur, profugientem, suis precibus ægre revo-catam esse per quietem viderat.

VII. Eam rem Senatus minime negligendam esse celsit: quod pacem numinis, cui salutaris inesset appellatio, & cui Consules omnes facere necessum esset, in primis ad tutelam Reipublicæ pertinere credebatur. Igitur de sententia Patrum supplicationibus habitis, L. Julius Consul templum refecit: adeoque quidem negligenter habitum, ut præter alias sordes sub ipso simulacro dex canis catulos enixa reperiretur. Metellæ negotium datum (quod eam præ cæteris Junoni gratam esse appareret) ut grege navarorum sordidis obscansque corporis coinquatum misterius, religiose commundato, pristino splendori omnia restitueret. Hujus mulieris infamium quamquam mirifice cum re convenisse videretur, fuerunt tamen Romæ qui nihil somniis tribuendum crederent, inter quos & L. Silenna fuit, eorundem temporum rerum celebris scriptor.

VIII. At Senatus à religionibus ad belli molem omni cura conversa, Samnium & Marsi provinciæ Consulibus decreta: Marsi P. Rutilio evenerunt; L. Julio Samnium. Hi præcipui rebellantium populi erant. multi enim præterea defecerant. Picentes Vestinique, & cum Pelignis Marrucin, & Apuli. tum Ferentini, Hirpini, Pompejani, denique totus ille tractus Italiæ, qui à Liri fluvio ad maris Adriatici sinum intimum porrigitur. Consules hi Q. Pompeidius Silonem, C. Aponium Murillum legerant. pro Aponio quidam *Papium* nominant. Prætores, è Marrucinis Herium Asinium, è Marsis C. Vettium Catonem, è Lucanis M. Lamponium, Tib. Cleptium reperio.

IX. Habuerunt & Samnites Marium Egnatium & Trebatium, & Pontium Telesinum. Sed C. Judacilium sive Apuli, sive Picentes, utrumque enim traditum est; & Peligni A. Cleutium. Præter hos clari Sociorum duces; non adjecto quorum quisque populorum fuerit, nominantur T. Afranius, P. Ventidius, C. Pontidius, P. Præsentius, Titus Herennius. præterea Juventius quidam & Obsidius, & Capuanus Gutta. quorum alii statim ab initio Prætores sunt: cæteros vel in abeuntium locum factos, vel in occisorum suspectos intelligimus. Sub horum imperio urbium insignium præfecti multi, cum suo quisque præsidio erant. Igitur contra hos tam peritos militiæ & impigros viros quum instaret dimicatio, diligenter curatum, ut qui tum erant, quique postea facti sunt, Consulibus quam præstantissimi legati adderentur.

X. Sed tum quidem Rutilio Cn. Pompejus Magni pater, Q. Cæpio, C. Perperna, C. Marius, Valerius Messalla, proconsulari omnes potestate, adjuutores dati: Cæsari P. Lentulus frater Consulis uterinus, T. Didius, P. Licinius Crassus, L. Cornelius Sulla, M. Marcellus. Præterea M. Cornutus, L. Cinna, Q. Catulus, Q. Metellus, itemque P. Sulpicius, & M. Antonius legati bello Marfico fuisse memorantur. L. Calpurnius L. F. Piso armis faciendis præfectus est. Sed Italici populi, prius quam bellum inciperent, legatos in Urbem miserunt. Eorum, preces atque minas ita miscerunt, ut malle pacem, plus confidere armis viderentur, talis ferme oratio fuit. *Qui sumus, unde veniamus, Patres Conscripti, neque Vos ignoratis; & nobis nota templa, familiares vultus occurrunt: adhuc consanguineosque videmus, quibus cum domi militiaeque magnus nobis usus, & conjunctissima necessitudo sit.*

XI. *Inter homines tot nominibus invicem devinctos, & proloqui paulo du-*

Junonis sospi-
ta templum
negligenter
habitu
Cic. pro Mur-
ren. cap. 41.
Cic. de divi-
jul. Obseq.

Cic. de divi-
a. 44.

Populi rebel-
les: & eorum
præcipui Du-
ces.
Memnon.
apud Phot.
Appian.
Diodorus.
Liv. Epitoma
73.
Senec. de Be-
nefic. a. 23. 6.
Plinius 3. 21.
Orosius.
Macrob. 4.
turn. 3. 2.
Vellejus.
Eutropius.
Romani Con-
sulibus præ-
stantissimos
legatos ad-
dunt.

Cic. pro Front
cap. 15.
Diodor. apud
Valef.
Appian.
Cicero.
Cic. Bruto
cap. 38.
Italicorum
Legatio ad
Romanos.
Cic. in Titum.
cap. 26.

A vota Italia
missos se di-
cunt legati.

riora, & audire juxta grave est. Sed mandata nimirum accepimus, quae cum fide perferenda sunt, rationem Italia toti reddituris. Ne enim à nostris tantummodo civitatibus missos credideritis: eadem hic uti causa Italorum omnium, ita voluntas est. Et ne, ut in repentinis consiliis facilem sedatis motum imaginemini, jurejurando & obsidibus missis usque eo devincti sumus, ut eundem omnes casum experiri necessum sit. Hic & Senatum communiter legimus, & consilio publico constituimus temporariam sedem. creavimus interea magistratus, legiones conscripsimus, arma, comectatum, pecuniam coëgimus, eo omnia animo, ut prius cum omnibus nostris, quod dii avertant omen, funditus intereamus, quam diutius defraudari nos jure nostro patiamur.

Refiderium
suum non po-
vum, sed à
majoribus
transitum.
Cic. de Ha-
rusp. Resp.
ca. 9.
Velleius 2.16
liv. 8.3.

XII. Neque nova haec nobis incidit, sed à patribus avisque transmissa & ransfita est cogitatio. Jam olim indigne serimus, Romani, quod rebus omnibus repares, numero meritisque superiores, quippe tanto jam tempore duplicem numerum militum ad omnia bella praebeamus, ita negligimur à vobis atque contemnimur. Igitur quae nunc de communicando Sociis jure, tamquam inaudita audacia verba averfamin, ea jam ante ducentos annos in Curia vestra sonuerant. & quamquam eo tempore, quum paucis Italiae populis sociis uteremini, mediocres eorum opes fregistis, subinde tamen postea querela audita sunt, & interdum consilia capta. & ne longius abeamus, patrum nostrorum memoria, quid mentis Italiae fuerit, plenissime essetis experti, nisi rem nondum maturam Fregellanorum festinatione prodidisset.

Idemque
aquilinum
esse.

XIII. Hodie vero non unius oppidi, ne paucarum quidem civitatum, sed Italiae legatos auditis, deorum hominumque obstantes fidem, ut aliquando temperetis ab injuria, & ad utilitatem tum cetera Italia, tum etiam vestram vestrique imperii Urbisque salutem respiciatis, quando res in eum statum devenit, ut una haec vobis sit in praesentia deliberatio, utrumne cives sitis nos Italos, an vero hostes habituri. Neque est, ut ad haec verba tumulinemini, Patres. liberam sed veram vocem audistis, neque indignam, aut his quorum nomine emissae est, aut his apud quos prolata. Quid enim in nobis est, cujus communione quasi pollui credatis vestram civitatem, Romani. Natos in eadem Italia, iisdem institutos edoctosque moribus & artibus, pari usumilitia, qui & pro vobis tam diu feliciter pugnavimus, & si necessum sit (quod abominamur) contra vos pugnaturi sumus, non anteponetis mantipiis vestris, à quibus jure manumissionis cives Romanos quisquis voluit, fecit?

Ipsam sibi ju-
natur favere.

XIV. Fieri non potest, ut hanc indignitatem qui abjicere possunt, diutius ferant. ne natura quidem rerum sine, ut in aequali virtutis atque libertatis indole, alii dominantur perpetuo, alii serviant: & qui vim facere conati sunt, neque tranquillam imperium unquam, neque certum diu habuerunt. A majoribus vestris, & hujus Urbis frequenti seditione discite, quam sit difficile, adversus viros & armatos, simul & securitatem suam, & crepta aliis jura tueri. Quam pertinaciter olim patricii vestri, quorum tum in manu erant omnia, repugnarent, ne Tribuni plebis crearentur. creati sunt: eorumque potestas in tantum evaluit, ut nobilissimo cuique potentissimoque maxime formidabilis esset.

Iterum deinde, per speciem decemviratus obtinuerunt tyrannidem: illa quoque cum perniciē sua quam cito sunt dejecti.

XV. Matrimonia plebeiorum tamquam rem miseram & pudendam quum essent vehemensissime aversati, postremo concedere coacti sunt. Plebeios ab honoribus, sacerdotiis, magistratibus diu repulerunt: sed postquam illi carere ultra iure quod se mereri sentiebant noluerunt, id quoque cum illis communicatum est. Quod igitur tenuis tum & inops illa plebecula, illa ex variis Italia partibus collecta colluvies, obtinere potuit, id huic Italia pernegabit, Romani? quid enim in petitione nostra vel iniquum iure, vel exemplo sedum, vel ad famam dedecorum inest? Quam multae fuerunt storentissima nostra civitates, priusquam Roma conderetur? quanta ubique principum nobilitas, qui familiarum splendor? sed neque virum opumve publicarum privatarumque pariter.

Et similia Ro-
maz plebeios
contra vim
patriciorum
vi obtinuisse.

XVI. Quid deinde postulamus? pares vobis, quemadmodum sumus, ita babeamur. Haec tam impudens postulatio, tamque contumeliosa est & nefaria, ut potius omnia praesenti exponere periculo, vastare atque urere Italiam, in eundem casum colonias vestras Urbemque ipsam permittere, denique caelum (quod agunt) terramque miscere, quam hac concedere oporteat? Per haec omnia que nominavimus, & per cuncta quae his continentur pietatis adfectusque vocabula, nolite consanguineos populos, quorum deberetis amare concordiam, patricidiali bello committere! nolite vos nosque in eam adigere necessitatem, ut pro hostili sanguine cognatum hauriamus: oppida, fana, domus, quae majorum utrimque nostrorum manibus condita sunt, nostris diruantur; pulcherrimum quod unquam fuit, imperium suas intra ruinas sepeliatur.

Preces minas-
que miscnt.

XVII. Nec enim nescire vos, aut negligere arbitramur, quanta cupiditate externi Reges nationesque, quibus jam olim prae grave videretur hoc imperium, hanc velut à diis oblatam occasionem sint arrepturi. Antiquissimi populi Romani monumentis traditum accepimus, paucas à Romulo raptas Sabinorum mulieres, quum in media Urbe inde patres suos fratresque, hinc maritos exitiabili praelio dimicare cernerent, interventu suo precibusque infestas diremisse acies, recipiendisque in civitatem Sabinis, perpetua concordia stabilivisse pignus. Idem nunc neque paucas matronas orare, sed infinita millia filiarum sororumque nostrarum, quos in matrimonio habetis; vestrarum iidem, quas nobis elocastis, credite. neque majori quam tum pretio redemeritis pacem. accipite in civitatem veteres socios, vete res cognatos vestros, cum optimo quoque pietate in hanc patriam certaturos.

Merum ab ex-
teris Regibus
& gentibus
obstant.

XVIII. Hoc non modo nostri principes populi que contendunt; sed omnes ferme, quae sunt per Italiam, colonia civium Romanorum, plebis etiam Urbana pars melior, ac quod inter vos sapientia & amore patria primum est: adeoque si verum amamus, jam praedudatum est à maiori parte Romani nominis, nec ferme nisi pauci maligni & invidi, & ab his deinde aliorum decepta multitudo repugnat. Horum pravitate effectum est, ut res olim agitata perfici nequiverit: eoque jam deducta sit loci, ut nisi vestra prudentia obstituerit, Patres Conscripti, propediem longe atrocius sensura bellum sit Italia quam ant Pyrrhus olim, aut postea Carthaginienses intulerunt.

Sociorum pre-
cibus etiam
Romanos
pietatisque fa-
vere.

A paucis se
queruntur im-
pediri.

XIX. Horum infelicibus nefandisque artibus & Gracchi duo, & nuper cla-
rissimus juvenis, & cui pares Romana civitas perpaucos tulit, in sacrosancto
magistratu occisus est. Ab iisdem, quos spes omnis impetrandi iuxta sociis ve-
stris semel eriperetur, nefaria lex excogitata est, per quam, ne cui dubium fo-
ret, quales illi cives pati nescirent, sanctissimi amplissimique viri, adfertores
amplificatoresque hujus imperii, ornamenta Urbis ac Senatus, exsilio multati
sunt; ceteris, ut quis virtute atque dignitate praeclis, idem periculum; nobis,
apertum bellum denunciatur. Sed ne Jupiter diique ceteri sinint, ut precibus
nostris, benignitate vestra, salute omnium hac superior sit factio: & plus pau-
corum importunitas ad prostigandam Italia pacem, quam ad conservandam con-
firmandamque ceterorum virtus & benevolentia possit.

Patres & ho-
mos suppli-
cet omni.

XX. Scilicet horum imperium perpetuo feremus socii, qui tam insolenter
potestatem suam exercent in cives suos, & quos aequo jure esse, licet fa-
ctis negent, ore coguntur confiteri. Et quoniam ita se res habet, ut non eadem
omnium Romanorum sit sententia, sed diversis factionibus dividatur civitas;
nos etiam orationem nostram dividemus. Et vos quidem, Patres Conscripti, &
quidquid in civitate sanum est, his manibus ad genna vestra protensis oramus &
obtestamur, ut aliquando consanguineorum vestrorum, ut vestri etiam, uxorum li-
berorumque vestrorum, quibus quod exspectamus responsum, aut fidem securi-
tatem, aut perpetuam sollicitudinem, & qua dicere nolumus, allaturum est;
miseremini: sociisque vestros, quorum fidem virtutemque semper probavistis,
bene de hac civitate meritos, bene merituos, arctiore vobiscum jure copuletis.
Ita rem non indignam sapientia vestra, Urbi autem totique Italia saltem sece-
ritis: & à posteris etiam optima sententia auctores celebrabimini.

Adversariis
minantur.

XXI. Si quis autem est adeo juris omnis & equitatis hostis, ut servire sibi
postulet viros ad imperium natos, is sibi & si qui praeerea eadem superbia &
perviciacia ager, hoc ab universa Italia dictum putet: Viri sumus, arma habe-
mus: virtute, disciplina, scientia rei militaris pares; causa & numero superio-
res sumus. Ins ejus civitatis petimus, cujus imperium nostro auxilio parum,
auctum, servatum est. quae invidia est, quom laborum atque periculorum par-
tem majorem tulerimus, si juris & praeiorum saltem aequum efflagiamus. Ci-
ves, si vultis, habebitis optimos vestrique & Urbis amantissimos; hostile non
modo factum omne, sed etiam nomen detestamur: servos tamen sub nomine So-
ciorum ultra non habetis. sine quibus nec parare tantas potuistis opes, nec tueri
quaestas potestis; iis imperare velle desinite.

Senatus re.
sponsum.
Appianus.
lib. i. Civil.

XXII. Vix petorare legati potuerunt, tantus audiendi talia dolor fuit, tanta-
que impatience. multorum deinde simul voces audita inreperantium, ominan-
tiumque, ita demum feliciter eventura Sociis qua agerent, si Latini olim, si Cam-
panis eadem superbia bene cessisset. Idcirco & Senatus nomine responsum animo-
se est: Ubi patientiam suam Socii approbassent, posse iterum de iisdem rebus
legatos mittere: de cetero priusquam satisfactum Senatui populoque Romano es-
set, mittendi veniam non fore. Hac ubi renunciata legatio est, passim totis vi-
ribus bellum instrui, delectus agi, & praeerea copias, quas suis quisque tuendis
sinebus populis paraverat, in commune exercitus, pediculus equitumque ad mil-
lia centum, conscribi coepit.

Neque

XXIII. Neque minores Romanis apparatus erant. E quibus quod Urbi custo-
diendæ satis visum erat retento, ceteræ copiæ Consulibus legatisque sunt tradi-
tæ: nam ut in magno & intestino tumultu ambo simul Consules votis nuncupatis
paludati profecti sunt. Interea diversis Italiæ locis cives Romani, præsertim
qui in dignitate aliqua crant, trucidabantur; vulgo mancipiisque vita æ lege da-
batur, ut sub signis sociorum militarent. Præ cæteris notata Picentum immani-
tas fuit, qui barbaro more multos excruciarunt: ne in populares quidem mitiori
rabie, si qui contra Romanos arma capere detrectarent. nec enim viros tantum
in conspectum suorum productos, omni genere contumeliarum adfligebant; sed
matronis etiam capilli cum ipsa simul cute avellebantur.

In Italia cives
Romani tru-
cidantur.
Suet. August.
27. p.

Jul. Obseq.
Diod. apud
Valellum.
ylio. 2. p.
Cluver. Ital.
p. 7. 50.

XXIV. Pinnensium (in Vestinis id oppidum hodieque est) nescio quo casu
excepti à sociis liberi fuerant. Eos rebellium agmen ad mœnia Pinnæ deductos,
quo parentes consanguineosque misericordia charissimorum pignorum ad defe-
ctionem impellerent, postquam id inceptum frustra esse apparebat, ante ora
suorum crudeliter interfecit. His & talibus in facinoribus multa Cilicis cujusdam
archipiratæ opera erat, quem ob frequentia maleficia & homicidia à Romanis
Æsculi in custodia habitum, Picentes initio defectionis vinculis exemerant. Is
ergo quasi pro meritis cujusque gratiam relaturus, collecta perditorum homi-
num manu, pro liberatoribus acriter, in Romanos infenso animo militabat; &
agros, vicos, oppida rebellibus accedere renuentium, latrociniiis à puero exerci-
tus, supra cæterorum furorem incendiis cadibusque pervasabat.

Pinnensium
constantia &
calamitas.

XXV. Lucani Ser. Sulpicius Galbam comprehenderant, sed ille unius mu-
lieris opera ad quam direveratur, captivitatem evasit. Multa tum florentissima
longæ pacis bonis oppida fœde vastata. Oriculum in Umbria, Fæstolas in Tu-
scis, Carseolos Æquiculanorum, & in Campania Nuceriam, caputque gentis
suz Picentiam, cum multis æque nobilibus eo bello plurimum vexatas esse reperi-
o. Sed omnium pertinacissime obsessæ defensæque sunt Æternia & Alba colo-
niæ. quarum illa duobus Maniis Valerio Messalla, & Octavio Crasso Consulibus
deducta est anno Urbis conditæ quadringentesimo nonagesimo; Albenes ad La-
cum Fucinum totis annis quadraginta ante Æterninos deducti sunt, quum Ser.
Cornelius Lentulus, L. Genucius Aventinensis Consules essent.

Ser. Galba ca-
ptivitate
evadit.
Flor. 3. ro.
Liv. Epitom.
Supplementa
Liviana lib. 6.

Orosius. 5. 17.
Liv. Epitom.
Appian.

XXVI. Sed Rutilius, Juliusque Consules, ut obsessis opem ferrent, in Sam-
nium Marsosque diversi abjrun. Inter hæc à nomine Latio, reliquique ex-
tera Italiani sociis frequentia venerunt auxilia. nam etiam tum magna pars Italiæ,
omne Latium, Etrusci, Umbri, alique validæ nationes in fide manebant.
Sed & in aliis quibusdam quæ defecerant, adeo repentinus inter omnes consen-
sus esse non potuit, ut non magna portio immixta bonorum esset. In Hirpinis
certe justam legionem Minatius Magius conscripsit, Æsculanensis quidem civita-
te, sed intactus à scelere, & avitæ in Romanos fidei tenax. Nepos enim Decii
Magii Campanorum principis erat; ejus qui deficiente ad Hannibalem Ca-
pua, ut ruentem in dedecus & exitium patriam retineret, multa ausus passusque,
fortissimi atque fidelissimi viri famam emeruit.

Auxilia Ro-
manis mitun-
tur.

Velleius 2. 16.
Liv. 3. 7. 3.
Velleius.

XXVII. Neque segnis Minatii eo bello opera fuit; nam & Herculanei capti
communem cum T. Didio laudem habet: & cum L. Sulla Pompejos oppugna-
vit, Cosamque occupavit, agnovitque meritum Romanus populus, & ipsum
Tit. Liv. Tom. V.

Minat. Ma-
gii, & Quæ-
storico bello
opera.

Salust. Incer-
s. 1.
Plurarch Ser-
tor. cap. 3.
Salust.

quidem nominatim donavit civitate: duosque deinde filios ejus creavit Prætores, quum adhuc seni crearentur. Utilior etiam quam celebrior industria Sertorii fuit: cujus egregia facta toto eo tempore primum ignobilitas hominis, deinde scriptorum invidia obscuravit. Sed istum Galliæ Cispadanæ Quæstor arma virosque magno numero coëgerat: ne ipse quidem suo corpori parcens. unde eo- dem bello, dum nullum periculum refugiens, acriter pro patriæ imperio pugnat, effosso altero oculorum, *non debens famæ tum id oris, sed ornamentum habere*, haud injuria gloriatus est.

Memnoniser-
tor geographi-
cus.
Memnon. ap.
I. bot. Cod.
134.

XXVIII. Venerunt & ab ultimis terris auxilia, non Regibus modo, magnif- que populis prompte submittentibus, sed etiam mediocrium civitatum alacri studio. Inter quas & ab Heraclea Pontica duas triremes testas venisse Memnon scriptum reliquit, cujus in populorum adsignandis sedibus error admonet, ut operæ pretium facturi videamur, si qualis initio belli Socialis Italia, quibusque habitata gentibus fuerit, velut in tabella spectandum exhibeamus. Quum enim vir, ut existimari potest, cætera non ineptus, adhuc paulo post hæc tempora, flo- rente certe Romanorum imperio natus, Marlos Pelignosque ac Marrucinos, Li- byæ gentes Gadibus finitimas potuerit credere; profecto nobis haud translaticia diligentia erit opus, ne in rebus tot sæculorum vetustate oblitteratis, tot interim mutationibus aliam aliamque subinde faciem adeptis, hallucinemur.

Plin. j. 5. 9.
3. 17. 2.
Cluver. Ital.
p. 96.

Italiam descri-
ptio.

XXIX. Igitur omnis Italia decies centena & viginti millia passuum in longi- tudinem protenditur, ab Augusta Prætoria per Urbem Capuamque ad Siculum fre- tum, ubi Rhegium oppidum est, pergentibus. Augusta nomen adhuc hodie retinet, juxta geminas Alpium fauces, Grajas atque Pœninas, sita. Latitudo minime respondet longitudini, ipsa quoque varia, maxima proxime Alpes inter Varum & Arsiam fluvijs, ad quadringenta decem millia patens; deinceps quanto magis in Austrum vergit arctior: nisi quod in media ferme longitudine inter Ti- beris & Aterni ostia, brevissimo itinere in centum millia tumet. ad Scyllacium quidem, & sinum Terinzum, qui hodie S. Euphemix dicitur, angustissima Italia est, vix millia passuum viginti inter superum inferumque mare occupan- tibus terris.

Plin. j. 10.
Cluver.

Italij divisio.

Sæcus Histor.
Ticinens. 2. 1.

XXX. In hoc situ plurimæ gentes civitatesque nobiles & nunc sunt, & olim fuerunt. sed in præsentia satis habebimus eas descripsisse, quarum tum temporis præcipua celebritas & potentia, aut Sociali bello insigne aliquod fatum fuit. Er- go naturam sequuti quatuor in partes Italiam dividimus, ut Circumpadana montibus & Adriatico sinu planiciestermineatur; partem secundam Apenninus mons, totam Italiæ longitudinem pertransiens, cæteras, quæ cis, aut trans Apenninum jacent, constituent. à prima quam fecimus regione commodissime descriptionem totam ordiemur. Sub ipsis Alpium radicibus, ubi nunc ex argu- mento vocati *Pedemontani* colunt, angustis primo spatii, deinde latioribus, campi fertilissimi extenduntur, quos Polybius, qui plurimas terras peragravit, *tota Europa præstantissimos esse, passuumque in ambitum millia MCL. completi prædicat*.

Polybius. 2. 14.
Plin. j. 29.

Gallia Cisal-
pina.

XXXI. Hos ita interfecit Padus, ut longe majorem efficiat partem, quæ ad Adriaticum mare quam quæ ad Ligusticum vergit. Utramque ripam Galliæ nationes Etruscis pulsas antiquitus occupaverant: ut Vespasiani avo de

Tuscorum in ea regione oppidis sola Mantua superesset. Cum his populis diutissime depugnandum Romano fuit, & ab his omnis ea regio Gallia Cisalpina appellata. Nobilissima illarum gentium, in sinistra ripa Insubres, Cenomani; in dextra, quæ propior Romæ est, Boji atque Senones fuerunt. Horum Boji pulsi sedibus: Senonum tota natio à populo Romano deleta. Ab his illustres urbes multe conditæ: in agro Insubrium Mediolanum Bellovesus exstruxit; Veronam & Brixiam Cenomani. Senenses quidem ipsa appellatione prodere originem videntur: & Comum, Bergamum, Tridentum, Vicentia, Trogo auctore, Gallis auctoribus initia sua debent.

Strab. lib. 5.
L. 7. § 10.

Sar. lib. 2.
6. 17.

XXXII. At Placentiam & Cremonam M. Livio, L. Paulo Consulibus sub Hannibalis bellum Romanæ colonix occuparunt. A latere Gallorum usque ad mare Adriaticum Veneti sunt, antiquissima celebritatis nomen, & hodie quoque pulcherrima urbe, neque integra modo libertate, sed etiam imperio non contemnendo præcipue famæ. Sed Galliæ Cispadanæ Ligures ad mare sui nominis prætextuntur. His antiquitus caput Genua fuit, nunc quoque florentissima. Durum bello, minusque fidei quam libertatis tenax genus, arma Romana, jam Africam Asiæque magnis victoriis peragrata, sæpe sustinuit, aliquando repressit. neque ulla Italicarum gentium serius perdomita est. Inter hæc mons Apenninus à Liguribus per mediam ferme Italiam porrectus, apud Brutium in duo brachia dilcedit, altero Leucopetram Rheginorum contingens ad Siculum fretum, altero promontorium Lacinium, quod à Junonii templi ornamentis posteriora tempora *caput Columnarum* vocaverunt.

Veneri.
Justin. 20. § 2.
Supplem. L. 1.
v. 20. lib. 10.

XXXIII. Isto montium tractu Ligures habitant, quos ab Etruscis Arvi fluentia separant. Inde jam in mediterraneis Arretium, ad mare Pisæ sunt in Tuscorum finibus. Tuscis ex Lydia repeti genus, nec nescio, nec refello. tantum ut ingenii talia studiose rimantibus argumentum non inamoenæ disquisitionis subijciam, non dissimulo, per mihi mirum videri, nullas earum gentium origines, uti nunc vulgo fieri scimus, ita antiquitus etiam è Germania peri, quon tot exsistent noræ huic trahi faciles: gentium Septentrionalium creberrimæ migrationes, vicinia locorum, sermonis quidem etiam expressa vestigia. Nam & in Asia Lydiaque ipsa Cimbros olim sedes habuisse constat; ut etiam inde venire Germanici sanguinis populi potuerint: & è magna Germania per Alpes nec longior, nec difficilior, trajetibus erat; quam postea iisdem Cimbris fuit. præterea quo tempore Hannibal in Italiam transit, partem Alpium semigermanæ gentes renebant.

Tusci.
Strab.
Farnab. in
Lucan. 4. § 19.

XXXIV. Nomen autem Tuscorum propter sacrficiorum religiones à Græcis impositum credatur licet; quemadmodum alia non minus inepta creduntur: dum ne ignoremus nunc quoque Germanos inter se aut à consanguineis nationibus *Lydos* atque *Tuscos* nominari. Sed & *Italiam*, nisi quem fabulæ delectant origines, à Tuscis appellatam fuisse suspicio est, iis, inquam, Tuscis, qui subjectam Alpibus regionem tenebant, in valle (hoc enim ipsum significat Italia) se habitare indicantibus. Quid quod *Bodinici* nomen Pado antiquitus inditum, vix alia in lingua notatione quam ci tribuit Plinius fundo carentis invenierit. Quid jam extra Italiam regiones, sed in quas infero mari accessus Tuscis fuit, aliter à Græcis, aliter ab Italis appellatas commemoram, ea ratione

Tusci & Lydi
Germanorum
nomina.
Livius 2. § 8.
S. Servius ad
Æneid. 10.

Plin. p. 16. m.

nominum; ut in sola Germanica lingua certum & convenientem locis intellectum præferant?

Sicilia & Africa Germanicæ voces.

XXXV. Eandem insulam *Zanelen* Græci: *Siciliam* Itali dixerunt; rem etiam eandem utraque denotante voce, nam hodieque facem (cujus figuram insula refert) hoc nomine Germania designat. Quum autem Græci *Lybiam* vocant, eam esse ab Tuscis *Africam* nuncupatam ob simiorum multitudinem non absurdum est credere, Nam & Simiorum Regnum apertissime notat Africæ vocabulum: & genus illud animalium non modo frequentissimum iis locis esse constat; sed etiam urbes fuisse, quæ à simiis se denominarent, simios divino honore colerent, liberis denique, ut Græci à diis, ita illi à simiis nomina imponerent.

Tuscorum opes. Strab. lib. 2. D. ony. 1. 19. Strabo.

XXXVI. Cæterum Tuscorum, undecumque illis nomen aut origo fuerit, & antiquitus summa potentia, & belli Socialis tempore magnæ adhuc vires memorantur. Urbes præcipue adhuc Pisæ erant, & Luca coloniz, Volaterræ, Arretium, Cosa. Proximi Etruriæ Umbri habitant, Tiberi fluvio discreti, gens antiqua & ampla. Narnia tum & Iguvium Ameriumque & Camertes cum Tudertibus, & ad Tiberim Oriculum, claræ urbes populique erant. Ab his deinde Picenum ab ipsis illis montibus incipit, in quibus Camerinum, hodie quoque antiqui nominis retinens, jacet. Ariminum hi tenebant, Aesculumque, unde initium defectionis fuit, & Firmum clarissima oppida. Vestini Aternum habent, quod nunc *Pescara* nominatur, ad amnem ejusdem nominis, qui medius inter Vestinos, aditosque Marrucinos & Pelignos labitur.

Cluver. Ital. Antiq. p. 751.

Mitiorum Fortitudo.

XXXVII. Marrucinatorum Teate fuit, caput gentis: erant & alia oppida, sed frequentius vicatim habitabant. At Pelignos Corfinium nobilitat, arx rebellantium Sociorum, & Italicæ appellatione communis omnium civitas. itemque Nasonis origine clarus Sulmo. In latere Pelignorum Vestinorumque Maris Fucinum lacum accolunt, celebratæ fortitudinis viri, adeo quidem, ut eousque neque de Maris Romæ, neque sine Maris triumphatum esse opinio tenerit. Præcipua urbium Marruvium fuit: deinde Alba ad Fucinum, colonia. Hinc Æquorum veteres fines, sed tum Latio contributi, Caracolis maxime gloriabantur. Sed à Pelignis, & Sagro flumine Samnium longo tractu porrigitur, antiqua fama & maximis urbibus clarum, Æsernia, Boviano, & quod nunc quoque veteri vocabulo noscitur, Benevento.

Strab. lib. 2. Florus 1. 1. 12.

Campania. Ptolemæus.

XXXVIII. Campaniæ etiam pars montosa Samnitibus connectitur: in qua post Capuam, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Nuceria, tum quoque adhuc Pompeji erant, nobilissima oppida. Teanum præterea & Larinum Frentani populi fuerunt. at post Beneventum coluerunt Hirpini: quorum urbes Aquilonia, Abellinum, Aesculanum memorantur. Lucania deinde sequitur magna regio; Urbes, Velia, Copix, Thuriorum prius, & ante Thurios, Sybaris nomine nobiliores; Grumentum, Potentia.

Apennines.

XXXIX. Hinc deinde per Brutios & extremum Italiæ angulum Apenninus Siciliam versus sinuatur. Tempa horum erat, Vibo Valentia, & celeberrimæ omnium Rhegium & Locri. Tertia pars Italiæ quæ monte Apennino & Mari infero clauditur, primo quidem Ligurum, deinde Etruscorum populos continet, utraque gente à montibus ad litus porrecta, summeque nomen dante

quàm accollit parti maris. Post Etruriam Latium est Tiberi flumine disjunctum, ubi caput non Italix modo, sed præ orbis universi Roma est.

XL. Ampla regio, validi populi, nobilissimæ urbes hac parte Italix fuerunt. præter antiquum Latium, Rutulio, & Aurunci ad maris oram: interius Volsci, Hernici, Æqui. Lanuvium, Aricia, Tusculum & Præneste Latinos veteres illustrabat: Arpinum Marii tum natalibus gloriabatur; nondum agnito quanto majus Volco Romanoque nomini decus Ciceronem peperisset. Et Anagnia caput Hernicorum, Tarracinaque, & Minturnæ, & Formiæ, & Sinuessa, in Auruncis, opulentæ illa tempestate urbes erant.

XLI. Per Minturnas fluvius Liris transit: ejus in læva ripa Sidicini colebant, quorum Teanum oppidum fuit. Ex his Campania rerum omnium adfluentia luxuque præ cæteris Italicis celebrata regio. de qua jam occupavimus dicere, quod pars ejus Apennini jura sequentibus occurbat. Post Campanos Picentini sunt, ad Præsternum sinum ex veteri Piceno à Romanis victoribus trajecti. Hic Picentia clarum oppidum erat, & Romanorum colonia Salernum.

XLII. Ab eodem sinu deinceps Lucani Brutiique Italiam, uti dictum est, finiunt. Superest quarta, quas fecimus partium, inter Apenninum & Mare Superam, quod & Adriaticum vocatur, intercepta regio. Hæc à Venetis, per Umbriam, Picenumque, memoratos antea populos ad Prætutinum Hadrianumque agrum pertinet: post quos Marrucini Frentanique ipsi quoque inter Apennincolas jam recensiti; à Frentanis Apuli habitabant, longo ad Adriaticum mare tractu.

XLIII. Hic Venusia est, Horatii Flacci patria, itemque Luceria, tum Romanorum colonix. Deinceps extremum Italix cornu, Brutii oppositum (nam iis locis lato hiato discedentes terras mæria intrarunt) peninsulam efficit, Messapiam antiquitus appellatam, cujus interior pars, Tarentum nobilissimum oppidum habet, cum sinu cognomine: deinceps per Salentinum ad Japygium promontorium excurrit. At pars Adriatico obversa mari Calabria vocatur, in qua Brundisium est cum incluto portu; & cum alio, sed minoris famæ usulque Hydruntum.

XLIV. Hæc illa Italia fuit, hæc gentes ac urbes, quæ cum paribus inter se animis viribusque concurrebant. Nam si populos qui descenderunt, cum Romanis eorumque fidelibus sociis compares; vix reperias, utram partium aut hominum numero, aut militum genere, aut munimentis locorum, anteponas. opes quoque, pecuniarum, comæatuum, armorum copias æquales; ducum etiam haud impares spiritus artesque deprehendas. Senatus haud dubie Romanus auctoritate rerumque usu longe præstabat; sed horum vim atque velut aciem internæ seditiones & insolita vitia hebetabant: Italicum industria firmabat, & concordia, favensque novis cæptis humanus animus, & omnia in principiis meliora.

XLV. Fortuna quoque a deesse partibus visa: plerumque superioribus inter initia Sociorum rebus, dum in Urbe Romana quæstione Majestatis, in castris suspicionibus infensa omnia & impedita sunt. Nullum jam Romæ nisi L. Varia judicium exercebatur, quo præter alios Q. Pompejus Rufus, & M. Antonius orator caussam dixerunt. Quum satis irarum cæcique metus domi esset, acris exultavit animos P. Rutilii Consulis imprudentia, qui consilia sua hostibus prodi videns, quum viros patricios quos secum habebat criminis ejus reos designasset, rem non perquisitam Senatui perscripsit.

Sidicini
Strabo.

Lucani.

Morali patria

Comparatio
Romanorum.

Turbæ apud
Romanos do-
mibellique.
Diodorus.
lib. 35.
Cic. Bruto;
cap. 89.
Cic. Tuscul.
Quæst. 2. 24.
Diod. apud
Valef.

Proditio in
castra.

XLVI. Neque dubium est, quin magnus inde motus oriturus fuerit; ni mature emerisset error, verique prodicionis auctores, tenere suspectos periculo liberaf-
sent. Marſi quidam immixti Romanorum pabulatoribus, & pro locis se gerentes,
castra simul ingredi conſueverant: inde quæ viſu audituque comperiebantur, ſuis
occulte nunciabant. His ſupplicio adfectis reſtinctâ magis præſens invidia, quam
ex ſuſpicaci Conſulis ingenio evulſa ſolicitude eſt.

Rutilius Con-
ſul. a-
nium ſuſpectum ha-
bet.
Orosius 4:17.
Diodorus.

XLVII. Nam & C. Marium, licet propinquum ſuum, id agere putabat, ut
præſenti anno ſegniter extracto, ille ſeptimum Conſul factus bellum integrum ac-
ciperet. Quamquam Mario conſilii ſui idonea cauſſa erat: quod enim in hoſtica
bellum eſſet, trahi oportere identidem ſubmonebat: ſibi enim aliunde non deſuavos
commætuſ, at hoſtibus ſuum agrum inter utriuſque partis crebras populationes mi-
nime diu ſuſſeſſiturum: inſerere a tyronem militem in caſtris exerceri poſſe. Fruſtra hæc
dicebantur, nec ab animo pravo atque contumaci Conſul impetrare potuit, ne po-
tius damnoſam Reipublicæ temeritatem ſuo cum exitio, quam ſalubria aliorum
monita cum incolumitatis ſamæque magna mercede, ſequeretur.

Treſculpt.
Tom. 2. d. 12.

JOH. FREINSHEMII S U P P L E M E N T U M

Libri LXXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejuſdem Libri.

*L. Julius Caesar Conſul male ad verſus Samnites pugnavit. Nola colonia
in poteſtatem Samnitium venit cum L. Poſthumio Prætor, qui ab iis in-
teremptus eſt. Complures populi ad hoſtes deſecerunt. Quum P. Rutilius
Conſul parum proſpere contra Marſos pugnaſſet, & in prælio cecidiſſet, C.
Marius legatus ejus meliore eventu cum hoſtibus conflixit. Servius Sulpicius Pel-
ignos prælio fudit. Q. Cæpio, legatus Rutilii, quum obſeſſus proſpere in hoſtes erupif-
ſet, & ob eum ſucceſſum æquatum ei cum C. Mario eſſet imperium, temerarius ſa-
ctus, & circumventus inſidiis, ſuſo exercitu cecidit. L. Caſar Conſul feliciter con-
tra Samnites pugnavit, ob eam victoriam Roma ſaga poſita ſunt, & ut varia bel-
li fortuna eſſet, Aſernia colonia cum M. Marcello in poteſtatem Samnitium venit.
Sed C. Marius prælio Marſos fudit, Hirno Aſinio, prætor Marrucinorum, occiſo.
C. Cæcilius in Gallia Tranſalpina Salvios rebellantes vicit.*

Senatus eque-
ſtri judicia
vetat.
Fedi. in
Cognellia.

I: I N T E R E A, quum inter crebras Italicorum defectiones, etiam domi omnia
ſuſpicionibus & maxore ſolicita eſſent, appareretque lege Varia multis in-
nocentibus extrema intendi pericula, decrevit Senatus, ne judicia, dum tumultus
ſi alius eſſet, exercerentur. Huic Senatuſconſulto Tribuni plebis intercedebant.
Idcirco in concionibus populi frequenter agitata res eſt, atrociter in Senatum in-

vehementibus Tribunis. Quorsum enim, ajebant, legiones Imperatoresque rebellibus opponitis, si quod longe majus est periculum, domi non esse modo fautores hostium, sed etiam praese patimini, Quirites.

II. Nam externam vim forte pari robore non agere caveas, aut repellas; at quod in ipsis quasi visceribus venenum latet, id nisi mature ejeceris, frustra postmodo invocabis deos: sine remedio, sine spe salutis, ad extremam usque perniciem grassabitur. Quin Senatus populusque Romanus in Urbe, quid Consules in castris egerint, immo quid astiti sint, citius certiusque ad hostes quam ad civis perferitur. qua deinde spe geremus bellum, si proditores consiliorum habemus, quos habere auctores debuimus, conscios vitare non possumus?

Tribuni ob-
loquantur:

III. Nuper à P. Rutilio Consule sunt allatae litterae: viri quidam nobiles band ob-
scure proditoris arguebantur. Quid igitur factum est? Cognatorum, adfinium, sed
plures etiam eorum, qui eadem in causa sunt, potentia in tantum valuit, ut omnes ea
dere non inquisitio modo cessaret, sed etiam sermo conticesceret, reique criminis pro
bis quis fuerant indicati, nescio qui viles ignotique homunciones nomine Marjorum
subderentur. Scilicet aliquis ullius nominis locique in Mursi est, ut apud hostes ex-
plorator idoneus, apud suos fide dignus haberi debeat; qui Romanis in castris se sal-
tere speret: qui neminem in tanta multitudine fore putet, à quo agnosci, deprehen-
di, atque indicari queat?

Rutilii Con-
sulis litterae
citant.

IV. Sed inter pabulatores latuerunt? narra igitur mihi, pabulatores ignotum
promiscuum in castris genus sunt: an vero, ut imperatori visum est, è legionibus
auxiliis electi milites, interim etiam tota cum signis suis cohortes emittuntur? Fac
autem fuisse. quid viro illi explorent, nisi quae non amplius in secreto habentur. hic
autem non modo quae palam fecerat edixeratque Consul, sed consulta ejus omnia, quae
modo cum paucis communicasset, et propemodum cogitata enunciabantur.

Non à Mursi,
sed Romanis,
ejus prodi-
cia defen-
dunt.

V. Locum castris constituerat capere; mox vidit praeceptum ab Italis: tentabat
eorum praesidia; tentabat oppida; ubi minime credebat existimatuos hostes, dabat
impetum: omnia tam accurata, tamque recenti cura septa reperiebat, quam fide in-
dustria hostibus in eum locum condixisset. Et tamen hi pro innocentibus laudantur.
quis enim umquam hac lege tam certus, tamquam evidenter nocens postulatus reus
est, ut non ab iisdem hominibus acerrime defenderetur? An igitur fieri citra pericu-
lum nostrum, et civitatis potest, Quirites, ut cuiusquam salus, aut huius imperii
injestas sarta totaque sint, donec hi homines, non dicam in Urbe vestra, sed in
improvisis et consilio publico erunt?

Id argumenta
docet.

VI. En quibus Reipublica sacra, dignitatem Romani nominis, nostra denique no-
strorumque liberorum ac conjugum facultates, corpora, libertatemque ac penicilium
credimus! Haec tam atrocia quamquam diu jam patimur, erat tamen nonnulla con-
solatio, quod adhuc dolere vicem nostram et Reipublica miserari, postremo accusa-
re proditores licebat. nunc etiam hoc auxilium nobis ereptum eunt, Quirites, tam
turpi confessione noxae, ut quae iussistis lege reddi iuvicia, isti vetent, vosque et
haec omnia perire malint, quam aut desistere à pernicioso consilio, aut iudiciorum
subire discrimen.

Maxim rerum
tollit iudicia
querantur.

VII. Proh deum atque hominum fidem! esse in libera civitate, qui hanc sibi po-
tentiam arrogant ut suo arbitratu cludere leges, tollere iudicia audent! quorsum au-
tem isti? licentia pertinet, Quirites! aliudne quaeritis, quam ut nudata omni legum

Eam eam ad
periculum
Reipublicae
pertinet.

præsidio impune prosterantur Respublica? Cur enim iudicia fugiunt, si tantorum scelerum sibi non sunt conscii: sin vero, cur vivunt in hoc populo, quem oderunt; in hac civitate, quam vendiderunt? Sed vereor ne forte per calumniam vexare innocentes videar. non enim abnuunt iudicia, sed tantum ad res quietas differunt, & pacatiorem statum civitatis!

Dedignantur
populo sic il-
ludi.

VIII. O stulte simplicem populum Romanum, si patitur his tam crassis præstigiis sibi imponi, quibus ne servilia quidem ingenia circumveniri paterentur! In præsentibus prementibusque malis & universæ ruina metu celeribus remediis opus est: quæ quisquis in illa tempora rejicit, ubi futuri amplius non sunt quibus adhibeantur, illum aut egregiè factum esse, aut summe improbum oportet. Incendio forte oborto ædificet, si quis adferri aquam & restingui flammam prohiberet, donec tumultus conquiesceret, obsecro vos, Quirites, qualem esse diceretis?

Periculum
exagitant.

IX. Jam pulcherrimum hoc ædificium imperii Romani flagrat bello: lambis ipsam Urbem ignis, corporumque & fortune vestrarum omnium sedem atque domicilium afflat: & sunt (proh summe Jupiter vosque dii deæque quotque Urbem hanc incolitis!) qui resistent restinguere cupientibus, atque adeo incendiarios ipsos jubent tolerari, donec scilicet periculum prætereat. Sed quid opus est pluribus: non difficultis nec obscura prædictio est. & omen quidem dii avertant, sed nisi dum vestri juris estis, Quirites, provideritis ne prodamini: proditis servam & alienum erit pangs proditoris persequi: quomodo reliquarum rerum omnium potestas, & ipsa iudicia penes proditores erunt.

Contraria O-
ratio pro Se-
nato.

X. Non decrant tamen, qui pro Senatu loquerentur: In æqua omnium libertate plus tamen juris atque commodorum apud nobiles & locupletes esse, iisdem ingentium inolitumque à maioribus longa temporum serie, ut rempublicam ament, cui ultra communem adseclum, tot sunt pignorum obligati, quot habeant præ aliis civibus eximia. Sic esse comparatum, ut pro conservatione cuiusque rei plus sint soliti, quibus ejusdem interitu plura sint peritura commoda. Neque credi posse, majestatem populi Romani cuiquam majori curæ fore, quam Senatui in quo majestatis ejus universus ferme splendor resurgat.

Fatrum maxi-
me interesse,
salvum esse
Rempublicam.

XI. Scilicet hos à proavis & avavis adfectos gerere magistratus, imperia, quid in Urbe sit vel ad dignitatem præcipuum, vel ad rem familiarem expeditum, solos aut primos consequi; jus illud cum tota Italia cupide communicatos, cuius in possessionem vix cives suos post longa & atrocia certamina receperint! Non magis hos Patres quemquam admissuros, nedum accituros, quem arcere possint, potius socium; quam olim longe minoribus populi Romani opibus, Latinos idem petentes admisisse. Atque hæc tam esse certa & perspicua veritatis, ut accurata defensione non egeant, potiusque videndum sit iis, qui Senatui tali criminatione vexent, quemadmodum se à calumnia, quæ Senatui, quomodo se tam inepta suspitione liberet.

Nec illorum
culpa quid,
quam accidit
se.

XII. Quod si forte tam periculosis temporibus aliquid acceptum incommodi, vel adhuc timendum sit: ejus culpam non Senatui, sed potius his qui de Senatu querantur, imputari debere. Hos enim nihil aliud agere, dum egram & sanciam Rempublicam necessaria quiete defraudant; quam quo unice optare hostes; & ab his conducti facere atque procurare vellent: Tot illustrium virorum simul deferre nomina, & in capitalem fraudem vocare multos innocentes, nec injuriam a quo animo laturos; nihil aliud esse, quam inter flammam socialis belli, notum & atrocius civilis certaminis incendium excitare.

Non.

XIII. Nondum oblitus esse majores natu, quum diruptis Fregellis in socios consiliorum attentius quæreretur, eaque suspitione C. Gracchus adflatus esset, quanti inde existerint tumultus, vitrici tum & robusta Reipublica vix tolerabiles: & exitio futuros, si debili & aliunde impedita incubuissent. Sed bono urbis Romanæ nullum tum Q. Varium, aut ei similem fuisse: quem propitii tum dii, nunc irati populo Romano, in hac potius tempora servassent: ut exulceratum civitatis statum ad extremum periculi adduceret homo non Hispaniensis sed Hispanus, & si quid forte Romani sanguinis haberet, ambiguus hybrida.

Periculosum in potentes inquirere, non quietis rebus.

XIV. Hunc scilicet Reipublica cura duci, quæ nihil ad illum pertineret; aut nulla honesta causa, cuius in tota vita nihil non solum atque probrosum esset: quique ipse criminis hujus, per quod negotium aliis faceres, multis & bonis rebus argui posset! Caterum tali aliquo, hoc est, vili, impudente, & perditio hominis fuisse opus: nec enim alium reperiri potuisse, qui se Romanis Equitibus venditaret, ad horum confirmandam impotentiam tam infami famulatu.

Q. Varius ora, excitatur.

XV. Frustra incusari alios: Equitum hanc intemperiem esse, regno judiciorum exultantium, vel usque ad interitum civitatis. Non posse dissimulari aut nesciri quæ in conspectu populi Romani sint acta. hoc inspiciente cupidissime damnatos, quicumque aut publicanorum fraudes se verius vindicassent, aut judicia studuissent emendare, aut quacumque de causa iratum hunc ordinem habuissent.

Itaque Equites Romani.

XVI. Quem enim comminisci causam aliam posse, quod M. Scaurus principis Senatus, quamquam annis & corpore invalidus, sit postulatus: nisi quia & alias semper obliuisceris iniqua flagitantibus; & nuper auctor Druso fuerit, judicia ad Senatum transferendi? M. Costam disertissimum adolescentem quo alio crimine cecidisse, quam quod P. Rutilium avunculum suum imitatus, rectum animum, & ambitioni impenetrabilem praeluisset. ideo nimirum tantis in illum animis iussu iratos equites; ne suam quidem infamiam, nec publicam veritatem, si Rutiliani iudicii turpitudinem recens invidia renovaret. His tamen velocibus ad vindictam hominibus judicia tradi perinde esse: ac si furioso gladius detur inter inermes & imbecillos.

Qui flagitiose iudicarent.

XVII. Tam brevi tempore plures consilio & virtute præstantes cives amissos esse; quam fortassis longo bello absumere hostilia arma potuissent. Neque finem fore, donec eadem accusandi licentia daret. Quem enim esse non Senatorem tantum sed omnino honestiorem aliquem civem, cui non fuerit cum his aut illis priorum multa familiaritas, & inde suspicionum materies, & criminandi occasio? Jam antea satis in Urbe irarum, satis invidia & amulationum esse. hac tam inimica publica saluti opprimenda potius, & excidenda esse; quam ut ultro corrobores & augas.

Eaque re per hanc Urbi nocuissent, quam bellum ali, quod.

XVIII. Unicum præsentium malorum levamentum, unicam meliorum temporum spem esse in concordia civium repositam. hanc qui studeant abrupte, quibuslibet hostibus peius timendos atque abominandos esse. Quid enim futurum, si ex Senatu aut legatione exciti, quam Reipublica curam operamque necessario tempore navaturi fuerint, suis periculis cogantur impendere? perituras rei bene gerende plurimas occasiones, donec qui in consilio publico aut curatione aliqua sint positi, sollicitis mentibus, plus de civium suorum injuriis, quam de hostium armis cogitent.

Concordia civitatis maxime studenda.

Romani male
rem gerunt.

Orosius 5. 28.

Cn. Pompejus
obfederat.

Venafrum
amittitur.
Liv. Epitom.
Appianus.
lib. 5. Civil.
lib. 13. 14.
Front. Strat.
2. 4. 16. 4. 7. 4.

Iremq; Gru-
mentum.
Appianus.
Frontin. Liv.
31. 37. 8.
Quadriger.
apud Senec.
de Benefic.
Macrob. 1. 2. 1.
Quadriger.

Servorum fi-
dei.

Præfentejus
C. Præfentium
vincit.
Appianus.

C. Papius No-
lam occupat.
Liv. Epitom.
Appianus.
Galenus.

XIX. Hæc difceptatio quum aliquamdiu tenuiffet, tandem melioris parti
victoria, faltem in tempus necessariam felle civitati quietem præbuit. Interea
dum Romæ hæc fiunt, & in Marfis à P. Rutilio Lupo Confule res non optime
goriter, ne in aliis quidem Italix partibus, profperiores Romanorum ducum expe-
ditiones fuerunt. Cn. Pompejum, quamquam repullus ab Alculo fuerat, adhuc in
Piceno agentem, ad Tennam fluvium in Agro Falerino tres fimul hoftium duces,
C. Judæilius, T. Afranius, P. Ventidius conjunctis copiis adorti, fuderunt.

XX. Firmum colonia receptui fugientibus fuit: ejus mœnibus quum fe Pom-
pejus claufiffet, Judæilius & Ventidius relicto ad obfidionem Afranio, in diverfa
loca digrefsi funt. Namque Pompejus, quamquam abductæ potiores hoftium
copiæ erant, fatis habebat, fi quos fupertices fibi cædes fugaque fecerat, arma
reiterum, & donec terror abceffiffet, defendere munimenta oppidi poffet, à pu-
gando quidem modis omnibus abftinebat. In Samnio Vettius Caro L. Julium
Confulem cæfis duobus millibus milicum, Aeferniam cedere compulit: L. Scipio
& L. Aeilus fervorum habitu elapfi funt; colonia arctius circumleffa.

XXI. Tum & Venafrum in dextra Vulturni ripa Campanum oppidum, fed vi-
cinum Samniribus, olei provenitu ac bonitate clarum, Marius Egnatius proditio-
ne intercept, duabus ibi Romanis cohortibus interfectis. & M. Licinium Crafi-
fum M. Lamponius castra prope virgulta fylvaſque habentem, incenſis quæ con-
tigua vallo erant, Grumentum concedere coegit: majore tamen metu quam de-
trimento, quum exercitus omnis periclitatus fuiſſet, oſtingentis omnino mi-
litibus amiſſis,

XXII. Oppidum Lucaniæ Grumentum eſt, quod fi non eodem anno, eodem
utique bello & amiſſum à Romanis & recuperatum eſt. Nec excidere memoriæ
debet inſigne duorum fervorum ad ſervandam heram commentum. Hi quum urbs
obfederetur, ad Romanos transfugerant, operæque pretium fecerant. Iidem urbe
capta, difcurrentibus ad prædæ militibus, ad herilem domum notis viarum di-
verticulis præcurrerunt, extra tamque dominam quum præ ſe agerent voce vul-
tuque minaces; quoties *quænam eſſet* interrogarentur, *dominam & quidem crude-
liſſimam, ad merium ſupplicium à ſe duci retulerunt.*

XXIII. Sic eductam extra muros ſumma eura occultaverunt, donec reſidente
ira victoris, periculum omne decederet. Tum vero aperuerunt animos; *domina
ſervanda ergo*, quemadmodum res ipſa ſatis loquebatur, *omnia feciſſe, ne quæ
jus ejus imminutum cupere profeſſi.* Illa ne beneficio à ſervis vinceretur, quod unum
maximum in poteſtate ejus erat, utrumque è veſtigio manuſiſit. Inter hæc & C.
Perperna cladem ignominiamque non vulgarem paſſus eſt.

XXIV. Cum Præfentejo ſignis collatis dmicaverat hoc eventu, ut quatuor
millibus amiſſis ſupertices plerique armis abjectis vix fuga ſervarentur. Ob hoc
ademptum ei à P. Rutilio Confule imperium eſt. reliquæ exercitus iis copiis quas
C. Marius ducebat, adjunxer. Sed & Nola nobiliſſima Campaniæ colonia, quæ
viam Hannibalis, & illam Punici belli tempeſtatem ſprevcrat, in Samnitium ma-
nus incidit, quibus C. Papius præerat.

XXV. Is cum ſuarum partium hominibus re communicata, facile itrepit pro-
ditam urbem. Duo millia Romanorum in præſidio cum L. Poſthumio Præto-
re erant: etiam ad reſiſtendum Nolanis impar manus; necdum ut ſupervenientem

externum sustinere hostem posset. Idcirco haud gravatim acceperunt conditionem ut postea sub Papiro militarent. Hæc venia militibus data: duces comprehensi, & nebelli quidem more servato, inedia necati sunt.

XXVI. Ob has res continuo complures populi ad hostes defecerunt: Nolaque recepta multas circa urbes C. Papius Italicorum auspicia sequi coegit. Nam & Stabias in sinu maris inter Surrentum & Neapolim lactis salubritate celebres, occupavit; & cognomini fluvio impositum Liternum: coloniam quoque Romanam in Picentinis Salernum cepit. Erat hoc Italicis ducibus institutum, ut augendis copiis intenti, ex captivis bello idoneos sacramento adigerent, etiam valentissimis servorum in militiam adscitis.

XXVII. Hæc ratione Papius numerosum jam exercitum trahens præter Campaniam & urbi circumjectum agrum, unde eo bello maximi Romanorum exercitus alebantur, totam Campaniam vicinasque regiones impune pererrabat: alios promissis; alios metu ad voluntariam deditionem sollicitando. Sed in Nucerinorum vastando agro (Alfaternos cognomento vocant; nam alia Umbria Nuceria fuit) quod omnia inferiora fide habebant, nihil injuriæ aut crudelitatis prætermisum est.

XXVIII. Ea res nutantes finitimorum animos impulit, ut amicitiam cum Papiro jungere, decemque pedrum millia, mille equites sub eo stipendia facturos darent. Qui ubi venerunt, Acerras ad Clanium amnem postquam ad societatem belli perlici nequiverant, citumfedit. C. Judacilio quoque non deterior successus per Apuliam fuit, Cassio Venusque insignibus oppidis, magnoque numero aliorum, in deditionem armis aut voluntate incolentium acceperis.

XXIX. Eadem æstate, qua hæc diversis Italiae locis gerebantur, P. Rutilius Consul copias cum C. Mario divisit, Telonii fluminis utramque ripam duobus castris totidemque pontibus obtinebat. Telonius per Marfos fluens, apud Reatinos Velino fluvio conjungitur. Iisdem in locis tum C. Vettius Caro Sociorum Prætor exercitum habebat; propius Marianum vallum castra metatus. Is quum Rutiliū A. D. prid. Idus Junias, quo die Matri Maruræ sacra fiebant, traducturum esse copias ab exploratoribus didicisset, per tenebras proximæ noctis in valle quadam opportuna haud procul ponte Rutiliano partem copiarum in insidiis constituerat.

XXX. Deinde Rutiliū transire amnem passus, invadit nec opinantem magna clade profligat. Multi ex pugna clari nobilesque viri, cum octo millibus militum ceciderunt: ex his magna pars, quum perditis rebus effugium aliud non pareretur, in ipsi aquis oppressa est. Consul ipse telo in caput ictus, paulo post ex vulnere decessit. Hanc Rutiliū fortunam superstitio veterum ad spretas religiones retulit, quod inter sacrificandum capite jecinoris non reperto, tamen movere ausus esset. Vana omnino persuasione, nisi quod apparet facile contempturum salutaria hominum monita fuisse, qui deorum, ut ipse putabat, ostenta pro nihilo duceret.

XXXI. At C. Marius qui fluminis inferiorem partem tenebat, quum amnis cruento alveo corpora & arma Romana volvens acta prodidisset; confestim traditis in hostilem ripam copiis ad expugnanda Vetti castra successit: eaque, propugnatoribus subito metu oppressis, nec viribus modo, sed etiam numero inferioribus, quia flos exercitus una cum ipso duce aberat, haud magno labore cepit, cladem Consulis, sicut consilio, sic etiam eventu meliore ultus. Cato castris amissis

Method. lib. 5.
Cicer.

Molti populi
defecit a
Romanis.

Papius Cam-
paniam per-
vagatur.
Cic de L. A-
gra. 2. ap.
Cluver. Ital.
Antiquit. p.
116.

Appianus.
Exercitum
insigniter au-
get.

P. Rutilius
copias cum C.
Mario dividit.
Orosius 5. 18.
Appianus.
Ovid. Fast. 6.
365.
Liv. Epitom.

Magna etiam
dem accipit.

Jal. Obseq.
Interim C.
Marius castra
hostium occu-
pavit.
Orosius.
Appianus.
Florus p. 146.

in loco ubi pugnaverāt, pernoctavit. postridie, quod exigua comestus ei copia supererat, albescente cælo profectus est.

Rutilius Con-
sul cruentus
referretur in
Urbem.

XXXII. At Romam fama primum adversa pugne vehementer perterrita: major deinde dolor exarsit, quum cruentus in Urbem Consul referretur, & tot egregiorum virorum funera, sepulchris majorem reddenda portarentur. eo viso ita commota & attonita luctu civitas fuit, ut idoneam Senatus causam putaret, cur defunctorum in bello corpora quibus locis occubuisse, humari, neque in Urbem referri juberet; ne metum pigritiamque vulgo incuterent funesta spectacula.

Decretum de
mortuis non
reportandis
in patriam.
Liv. Epitom.
Appianus.

XXXIII. Providenter id factum etiam hostes probaverunt; simili decreto apud suos imitati. Rutilio Consule defuncto, quamquam magna pars anni supererat, suffectus tamen nemo est; neque enim L. Julio Comitiorum causa ad Urbem revertendi otium erat. Prosperiores subinde nuncii nonnihil recrearunt animos. Nam & Ser. Sulpicius Pelignos acie fuderat: & Q. Cæpio qui legatus fuerat Rutilii cum magna cade obsidentium, prosperam eruptionem fecerat, quæ res ei statim honori, mox exitio fuit.

C. Marius, C.
Cæpio Rutili-
um exerci-
tum divi-
dunt.

XXXIV. Quippe ob hunc successum Senatus censuerat, ut C. Marius, Q. Cæpio Rutilianum exercitum æquato imperio dividerent. Inlatus his Patrum iudiciis Cæpio, quod unico hæcenus credito duci comparatum se putabat, temerarius factus, præclara iniicia fædo exitu corruptit. Namque Pompædij Silo ferociam juvenis in occasionem suam versurus accessit ad eum penitentia actorum simulata; quoque magis incautum falleret, duos pueros prætextatos adduxit, cum magno, ut videbatur, auri argenteque pondere.

O. Pompædij
fraus ad ca-
piendum Cæ-
pionem.

XXXV. Nam plumbeas ille massas bracteolis melioris metalli obduxerat. pueri quoque servilis generis erant: ipse filios suos ferebat. Hac, inquit, adduxi, Q. Cæpio, fidei meæ pignora: simul, ut adversus iram popularium, spem generis, & pacem fortunariam in tuo haberem. Simul enim palam fiet, me fugisse, satis scio, non temperaturos veteres socios, quin si possint in me meorumque corpora exquisitissimo cruciatu deserviant.

Suorum cru-
delitatem se
timere fugit.

XXXVI. Quanto enim plus in meo ductu spei habuerunt, tanto acriori dolore exardescunt: ereptumque à me interpretantur, quidquid per me speraverant adipisci posse. Sed nimirum decipimus invicem, deceptique sumus. illi quo bellum vobis facerem, imperium accepisse putarunt. ego ne ab aliquo violentiore ingenio invaderetur, occupandum censui, gravius sic futurus auctor pacis, quam si de inferiore loco conarer. Cæterum neque illorum ardor adducere me potuit, ut vobiscum desertandū arbitrarer: neque illis ad quietis studium inclinandis mea monita infecerunt.

Fabulum
struit ad sal-
tandum.

XXXVII. Idcirco, quia jam ultro pacis laudatorem homines esserati suspellabant, & oderant: abjectis spe plura perficiendi, ut me saltem meosque servarem, cum parte clientium & amicorum huc veni: alios reliqui in castris, quia neque dum illis excedere maturum erat, & mihi opportunum, habere, qui quid ibi rerum agatur, nuntient, & ubi tempus aderit, consilium, quod in redintegrata amicitia pro manere vobis offero, jurent.

Exercitum
hostium op-
rimi posse
angit.
Crotius l. 18.
Appianus.

XXXVIII. Maximi opprimendi exercitus occasio adest, Q. Cæpio, sed cito disparitura, nisi consistim injeceris manum, si me sequeris itineris optimum ducem. Vestinorū Mariorumque in propinquo copia, dum sine Imperatore sine certo imperio irepidat, deleri nullo negotio possunt. Neque dolui timeris, nemo seg; & liberos tradis in eo.

rum, quos lassurus venerit, manus. Id minime negaverim fuisse tempus, quo fuerim vobis iratior; sed ita ut in civilibus dissensionibus solet. Vim certe & arma quam non probaverim, & mei familiares intime sciunt; & ipso rerum testimonio satis ostendi potest.

XXXIX. Quum à M. Druso ad leges perferendas in Urbem essemus vocati; circosque mei spe atque animis mirifice incaluisse: non subdixi me quarentibus duces, hoc animo, ut quantum fieri sine certamine posset, per me potissimum gereretur; si bonis artibus profectum nihil esset, impedirem meos ne nimia cupiditate atque indignatione ad scelestâ consilia prolaberentur.

XL. Nihil enim sane mediocriter decretum in concilio fuerat; lectumque agmen virorum pugiones sub tunicis detulerat, ut quod aliter nequiret obtineri, vi consequerentur. Sed ego tantum ab hoc proposito abhorui, ut quum bona quadam fortuna Cn. Domitius nobis occurrisset, levem occasionem nactus mitigaverim popularium animos; & unde cum atrocissimis minis exierant, & placatos iam quietosque reducerem.

XLI. Semper enim in causa præsenti hic mihi animus fuit, ut nec indignos eo quod ostendebatur beneficio nos crederem: nec defugerem quidquam laboris aut sumptus, dum eo volente populo Romano potiremur: cum inviro luctari, neque sœderibus convenire, quæ vobiscum icimus, neque virum nostrarum esse arbitrarer. Sed hæc ita esse aliquando per otium cognosces. in præsentia non postulo ut verbis meis, sed in quo plus est fidei, ut factis credas.

XLII. Ultra cum parte sententiam, saveant modo captis dū, claro documento futura aperiet, nec aliud à te aut Senatu præmium pacifcor, quam quod post navatam operam studium meum mereri videbitur. Id modo dicam; quoties memoria repeto, quam fueritis semper in munerando largi constans animum subbit cogitatio fore, ut ius Romana civitatis, & quidquid nostri armati postulat, certius meo, quam illorum consilio, & in his, quæ in prioribus castris consequi detur.

XLIII. Ad hæc Cæpio; tum desiderio rei gerendæ accensus, tum fidem hominis, tantis ut putabat pignoribus obstrictam, nihil suspicans; non errasti, inquit, Q. Pompædi, si certius adsequendis quæ cupias in benevolentia populi Romani, quam in armis tuorum esse præsidium veris. Multa ille sæpe, non Italicis modo fociis, sed & barbararum gentium rogatus dedit; coactus nihil cuiquam. Tu modo, ut promissa præstes dispicito: de cæteris meam esse præcipuam curam volo, nec meritis tuis inferior aut apud me, aut apud Senatum Populumque Romanum eris gratia.

XLIV. Multa deinde sciscitantem, an citra periculum suscipi talis expeditio posset? sine cura esse Pompædii iubet. duo in hac deliberatione spectanda Cæpioni, & quantum fidei talia indicantis, & quantum peritia credere debeat. Fidei se existimare dedisse maxima omnium, quæ dari possint pignora: neque recusare si fallat, quin acerbissimis exemplis ipse liberique plebentur. Quantum ad alterum pertineat, eum se locum semper & inter suos, & apud Romanos Imperatores tenuisse, ut de eo dubitaturum putet neminem.

XLV. Se quum paucis consiliis exisset è vallo, dedisse operam, ut tarde cognosceret exercitus, profectum Imperatorem esse: nedum; quorsum, aut cuius

Videm tibi
struere nititur.

Se furorem
popularium
semper com-
peditis.

Nec nisi vo-
lente populo
Rom. adse-
ctas civita-
tem.

Animum
suum ex factis
appariturum,
vere, sed am-
bigue adhi-
mat.

Cæpionis ref.
ponit.

pompædii
incautum
fallit.

Res in concilio
dissuadet.

Sed Capio
Pompeidius
caedit.

Et ab eo in
insidias dedu-
ctus perit.
Eutropius.
Appian.
Diod. ap. Val.

In Campania
acriter bella-
tur.

Papina à L.
Julio vinci-
tur.

Sex hostium
millia ca-
dunt.

Orosius. 5. lib.
Liv. Epitom.

Æfèrnia cum
M. Marcello
in potestatem
Samnitium
venit.

De illa expe-
ditione dubi-
tatio.

negotii gratia exiret, quisquam nosset, nisi quem hac scire interisset; Hæc non modo credebat incautus juvenis, sed etiam postquam vocari concilium è vestigio jussisset, contra dubitantes turbatur. Nec enim deerant, qui *cautendam hominis astutiam, nec nisi explorato quoquam proficiscendum dicerent*.

XLVI. Cæterum quia major potestas penes Cæpionem erat; simul metuentibus qui resistebant, ne favere locis viderentur; signis temeremotis, quia Pompeidius ad suorum castra præibat, exercitus rapitur. Ne id quidem curatum, ut adfervaretur ille; aut taciti saltē custodes adderentur. Ut ventum ad locum insidiarum fuit, Q. Pompeidius in tumulum quemdam præcurrit, quasi dubitans, an inde conspici hostes possent.

XLVII. Ibi sublato quod convenerat signo, coorte insidiæ Romanos priusquam expedire arma possent, turbant, trucidant: cadit ipse Cæpio, præterea milium ingens numerus, quod ex clade superstit, alio Senatus decreto pareretur. Mario iussum est. Quum ita post Drusum fax altera belli Socialis extincta in Cæpione esset; non ideo excitatum ab his incendium conquievit, adeo facilius etæ humanis ingeniis miscere composita, quam turbatis mederi. Quamquam variis Italix regionibus certabatur, acerrimus tamen circa Campaniam Mars erat, ubi Samnites C. Papio Mutilo duce Acerras gravi obsidione premebant.

XLVIII. Eo quum L. Julius Cæsar Consul cum suis legionibus, auxiliumque Gallorum milibus decem, & Numidico Mauroque equitatu occurrisset; Papius Oxyntram Jugurthæ filium, qui habitus Venulæ in custodia fuerat, in castra arcessit, cultuque Regio exornatum popularibus ostentat. ex eo crebra earum gentium, tamquam ad suum Regem, transfugia siebant: donec fatigatus quotidianæ perfidix exemplis Consul, cæteros omnes in Africam remisit.

XLIX. At Papio tantum animorum supererat, ut contemptim ad castra hostium ductis copiis, quum nemo contra egrederetur, cohortatus suos, vallum inciperet vellere. Romanus consilio non metu quieverat: & intentus in occasionem, ubi quo voluerat progressum hostem vider; præparatis omnibus, aversa castrorum porta circummittit equitatum, ipse cum cohortibus eruptionem validam facit, & Samnitē, nihil à tergo hostile metuentem, quum in se totum convertisset, cadendum equitibus suis præbet.

L. Tanta trepidatio & cædes fuit, ut quamquam propinquo in castra receptu, sex tamen hostium millia eaderent. Inde Consul credo quia neque ad castra Samnitium oppugnanda satis virium erat; & Acerras adversus longiorem obsidionem firmaverat, ne anonam oppidanorum consumeret, exercitum abduxit. Hujus victoriæ tanta fuit lætitia, ut Consul ab exercitu Imperator appellaretur; Romæ quoque positis sagis, Senatus ad vestitum rediret.

LI. Ne tamen eo minus varia belli fortuna esset, Æfèrnia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. sic quidem Livianæ reliquæ. Sed Orosius aliter tradit: *Sullam cum viginti quatuor cohortibus Æfèrniam missum, maximo bello & plurima cæde hostium, urbem sociosque servasse*. Sane si quid scriptum à Livio fuerit liqueret, ab auctoritate tanti viri difficulter recederem: nunc quando non eadem negligentibus excerptis fides est, rem cogimur in medio relinquere.

LII. Neque enim aptissimum esset putare, Sullanam expeditionem non ja-

flam salutem Æterniæ, sed aliquod ad tempus levamentum attulisse: quis enim servatos esse dicar credatve, quorum ad aliquot forte dies, certe non ultra unum aut alterum mensem, dilata deditio esset? Sed apud hoc genus scriptores, tam crebra est huiusmodi hallucinatio, ut cautissimi quique lectores vix effugiant, quin subinde offendere & adhærescere cogantur: neque se possint, nisi aliunde forte sublevati, de confusa & temeraria rerum, interdum & pugnante secum congerie, extricare.

LIII. Istis quidem temporibus Æternios duplici fossa, valloque circumdatos, frumento adeso, quod ex agris in oppidum comportatum fuerat, ad extremum periculi venisse certum est. Unde mihi probabilis conjectura oritur, propter inopiam commeatuum, paulo post cum M. Marcello deditam, atque inde cognomen Æterni hinc inditum esse: quum jam non ex bonis tantum rebus, sed etiam ex adversis inciperent imponi; quemadmodum aliquanto postea M. Anconius ora maritimæ dissolutissimus curator cognomentum Cretici tulit.

Et iudicium
Auctoris.
Silen. lib. 3.

LIV. Hanc deinde receptam à Consule Sulla urbem existimo. Sane in potestate fratrum fuisse indubitabili argumento est, quod eo bello sic est afflicta, ut jam ætate Strabonis inter urbes numerari desierit. Neque vero L. Sullam multa bello Maritimo priusquam Consul fieret, fortiter feliciterque gessisse ignoramus, sed hoc quidem univérse traditur: quid autem sigillatim unoquoque loco ac tempore fecerit, nec refertur, qui supersunt, nec supersunt, qui retulerunt.

Æternia inter
urbes nume-
rari olim de-
sit.
Pedian. in
Verria. 3.
Strab. lib. 5.
I. od. ap. Val.
Plutarch.
Sulla cap. 8.
Eutropius.
Querela de
Historia Rom.
detrimento.

LV. Ab eadem causa cætera quoque ejus belli latent, aut ex tortuosis obsecrisque involucris vix eruuntur. Et hæc quidem difficultas quanto plus instructuosi laboris mihi peperit; tanto magis, ut speramus, apud æquum lectorem proficiet ad veniam; si forte expectatio ejus, magnarum quandoque rerum initiis excitata, deficiente materia subito destituitur. Nam in opere veritatem professum quum fingere alienum & positum sit; nisi quod antiquitus traditum reperiam, quod adferam non habeo: neque raro contingit; ut aliquam historiæ partem locuteller alicubi descriptam nactus, velut in copioso & navigabili amne, plenis velis invehar; atque idem mox velut in sicco destituatur, quum illud flumen, more mætorum, quæ postquam aliquandiu lævis alveis inceserunt, subito sub terram absconditi disparent, evanuit.

LVI. Illud tamen vere gloriari possum præstitisse, ne quid intentatum relinquerem; quo accuratior hæc historia fieret: eamque adhibuisse diligentiam, ut neque ab ullo ingenio novum aliquid ex iis, saltem qui essent auctoribus erui posse putem: & quum celeberrimos doctissimosque viros rogaverim multos, à nemine mihi ullius gesti ne minima quidem circumstantia, quam prior non adverterim, poeverit indicari.

In ea instau-
randa Aucto-
ris diligentia.

LVII. Cæterum, ut ad Socialis belli exponendos casus revertar, L. Cæsarem Consulem cum triginta pedum, quinque equitum millibus reperio, locis iniquis exercitu ducto in Martii Egnatii Samnitis insidias præcipitasse; fugientemque lætica, quod equi succussionem propter morbum ferre non posset, apud Fluvium quemdam (neque nomen traditur) cui pons tantum unicus fuerit, majorem copiarum partem amisisse.

L. Cæsaris gla-
des.
Appian.
Strab. lib. 5.

LVIII. Teani deinde (Sidicinum fuisse conjecturis adsequor) in oppido mun-
nito & copioso, concurrentibus ad eum strenue novis militibus, exercitum &

Et vitium co-
operationis.

arma, nam & hæc inter fugiendum projecta fuerant, reparasse, obsidebat adhuc Acerræ in Campania C. Papius, ad quas liberandas omnis illa videtur à Consule suscepta fuisse expeditio. Igitur, quamprimum utcumque inflauratæ vires placuerunt, & ipse movit Acerræ, castrisque positis confedit.

Ejusdem & C. Papii castris collata castra.

LIX. Socios prior clades, consulem recens, ut solito cautiore essent, admonuerat. Sic utrique casum pugnae studiose vitantibus, aliquamdiu sine memorabili ullo eventu collata castris castra habuerunt. Interea C. Marius, ad quem Rutiliani imperii, post extinctum Consulem, summa redierat, male spectum ab illo consilium sequutus, suos intra munimenta exercuerat; donec hostes in eam securitatem adduxit, ut numquam se visuros æquo loco Marium existimarent.

C. Marius Marfos profigat. Liv. Epitom. Appian.

LX. Igitur quum sæpe copiis ante castra instructis potestatem pugnae frustra fecissent Marfi: adhibitam initio curam paulatim remiserunt. Sed ubi satis & apud suos animi, & apud hostes negligentia animadvertit, læcescentem aliquando ferociter hostem subito egressus prælio fudit, & fugientem ad proxima viæ insequutus est. Ibi ne transcendendis sepibus, quod ab hostibus factum ægre fuerat, ordines divellerentur; insidiisque forte latentibus aperiretur occasio, continuavit suos.

Ejusdem fugientes L. Sulla cecidit.

LXI. Nec ideo minor aut clades hostium, aut populi Romani victoria exstitit: jam enim, cessante Mario, alias copias, à quibus fusi exciperentur, fortuna providerat. Casu quodam Sulla ex adversa parte vinearum, castris modo positis, commissam esse pugnam, nescio quo indicio, senserat. Quapropter quadrato agmine profectus, quum in palantes fuga hostes incidisset, maiorem prope, quam facta inter pugnandum fuerat, stragem edidit. plane quasi fatale foret, ut cæpta à Mario hic perficeret opera, maioremque gloriæ partem in se traheret.

Prætor Mar- rucinatorum Herius Ag- nius occiditur. Plutarch. Mario, cap. 54. Liv. Epitom.

LXII. Suprà sex millia Marforum eo prælio desiderata. Prætor quoque Mar- rucinatorum Herius Agnius occisus est. armorum aliquanto plus quam pro casorum numero captum: quæ adeo passim fugientes proiecercant, ut collectis dein- de in unum reliquiis, ad septem millia inermium reperirentur. Neque ideo demittebat animos bellicosa natio. quin ultro contractis undique copiis, Marium provocarunt ad pugnam; castrisque se tenentem circumvallare instituerunt.

Marius pugna detestatur. Appian. Orosius. 5. 21. Plutarch. Plutarch. Apoph. c. 59.

LXIII. Sed ille placito semel consilio, quod mutari nihil dum attinebat, constanter inhaerens; ad eam ignominiam speciem, & suorum querelis, & hostium insultatione parum movebatur. Ferunt eo tempore Q. Silonem, cui maxima inter Italicos ex opinione virtutis auctoritas erat, adequitantem castris, Marium his fere verbis inclamasse: *quin tu prodis ad pugnam, si magnus es Imperator, Mari. vicissim Marium: quin tu, si magnus es Imperator, nolentem pugnare cogis.*

Bellum Socie- le alia plura commovet.

LXIV. Dum inter populum Romanum, Italicosque socios ista geruntur, fama exitiabilis belli per orbem terrarum sparsa, quicquid usquam latebat irarum, in apertum protulit. Igitur & Reges Bithyniæ Pontique, & vicinis Paphlagonum Cappadocumque vexandis finibus, & inter sese rixando, verecundia imperii Romani paulatim exuerunt: & apud ipsos Italici limites sici populi, antiquis odiis, occasione nova, moti sunt.

Galli rebel- lant.

LXV. Ex quibus præcipue Transalpinæ Gallie tum alie nationes, tum à multis antea

ris antea ducibus victi triumphatique Salluvii fuere. Credo super alia his addiderat animum, quod Narbonensis provincie Prætor M. Cato, ejus M. Catonis filius, qui Consul in Africa mortem objerat, nuper erat ibi vita functus. Sed à C. Cæcilio compressi sunt, nec ultra de belli ejus initio aut fine comperi, neque vero quis Cæcilius ille fuerit, satis scio: nisi quod C. Metello Cuprario genitum suspiceris, & ad hunc pertinere veterem inscriptionem putes, quam C. Cæcilio C. F. Metello Imp. Italici, qui Argis negociabatur, poluerunt, Opportuna tamen, non ad præiens modo gaudium, sed in summam rei victoria fuit: quæ nisi nutantes ubique civitates in fide retinuisset; haud multo levius exarsurum in Gallia bellum fuerat, quam paulo ante constatum in Italia lævis utrimque cladius agebatur.

Agel. 13. 18:
Liv. Epitomæ

Glandorpit
Onomasticæ.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CN. Pompejus Picentes prælio fudit, & obsedit, propter quæ victoriam Roma prætexta, aliaque magistratuum ornamenta & insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marfis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare cœperunt. Anlus Plautius legatus Umbros, L. Porcius Prætor Marfos, quum merque populus defecisset, prælio vicerunt. Nicomedes in Bithynia, Ariobarzanes in Cappadocia Regna deducti sunt. Cn. Pompejus Consul Marfos acie vicit. Quum are alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio Prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis qui fenerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

I. **I**NCIPIEBAT tamen emergere populi Romani fortuna, & pristinam imperii adsertant armis majestatem, rebellium sancire supplicii. Picentes in Firmana colonia Cn. Pompejum Afranio duce obsidebant. Commodum acciderat, ut Ser. Sulpicio fufis Pelignis otium esset, ubi majus operæ pretium facere posset, arma vertendi. Hunc ubi ad se venturum esse Pompejus intellexit, per internuncios ita cum eo constituit, ut dicto tempore, dum Pompejus erupione facta destiner hostem, eundem à tergo Sulpicius aggrediatur.

Res Romanæ
sunt melio-
res.
Appian.

II. Non prudentius consilio, quam feliciter evenit cœptum fuit. Quum enim Picentes novos in hoste animos mirati, ad repellendos intra mœnia Romanos contemptim properarent, ingenti coorto certamine, castra cum nullo aut in-

Picentes à Cn.
Pompejo, sec.
Sulpicio vin-
cuntur.

Tit. Liv. Tom. V.

Qq

valido praesidio relicta Sulpicius expugnavit, incenditque. simul clamor aures omnium, simul conspectus ardentium castrorum oculos perculerat: quumque tam vicino hostium alio exercitu, non trahitii discriminis res esset, & omnia adhuc majora vero repens terror faceret; nullum ultra praedium, sed fuga tantum & cades fuit, utique, postquam Afranius, sistere suos frustra conatus, pugnano occubuerat.

Cn. Pompeius
Asculum ob-
sedit.
Orosius. l. 18.
Appian.
L. v. Epitom.

III. Cn. Pompeius insigni victoria potius, ne hostibus respirandi spatium relinqueret; Asculum refugientes quam potuit celerrime persequutus, obsidione oppidum clausit. Haec demum victoria Romanis ex diuturno timore fiduciam bene finendi belli reddidit: ut quemadmodum ob prosperam L. Caesaris pugnam cogas resumplerant; ita nunc latum clavum, aliaque magistratum ornamenta & insignia recipere. Sub idem ferme tempus praedium C. Marii cum Mar- sis dubio eventu diremptum est.

Marius an-
cipi praedio
Marius pu-
gnat.
Plutarch.
Dionio. c. 54.

IV. Quamquam enim ducere bellum Marius statuisset, ad extremum sine ra- dio victus, sive spe illectus & occasione oblata, contulit cum hoste pedem, praedioque decernendi potestatem fecit. Neutram eo die aciem satis constanter pugnavisse proditum est. Nam & retulerunt Romani pedem, & hostes consummare victoriam non ausi, sua & ipsi in castra reverterunt. Unde increpantem suos Marius inter alia dixisse ferunt; *utrumne vestram maiorem fuisse putem an vero hostium ignaviam, haereo. neque vos ora illorum, neque illi terga vestra intueri sustinuerunt.*

Deiude impe-
rio se abdicat.

V. Non diu post hoc praedium C. Marius famam suam senescere videns, per causam valetudinis impatio se abdicavit; quum se *fesso corpore & nervorum vir- tute debili, expeditionem supra vires pudore suscepisse diceret.* Sane gravibus ante bellum gloriam, eoque honores consequutus fuerat, ut jam sexto & sexagesimo aetatis anno bona cum venia gratiaque omnium posset quiescere; si cum- dem sibi rerum modum facere cupiditas sciret, quem natura demonstrat, & ratio suadet.

Libertino-
rum delectus:
Appian.
L. v. Epitom.
Macrob. Sa-
turn. l. 12.
Livio. 21.
Orosius.
Florus. l. 18.

VI. Inter haec novae defectiones sociorum causam praebuerunt Senatui, de in- sistato hactenus genere militum cogitandi. Numquam enim antea libertinorum delectus erat habitus, nisi parraro, quum maximi bellorum terrores urbem circumstiterent. Tum vero cohortes duodecim scripse, & per praedia mari- timae ora Cumas usque distribuit, fortem fidelemque operam Imperatoribus & Reipublicae praestiterunt. A. Plancio legato negotium datum, ut Umbros tu- mulvantes coecerneret; Etrusci (nam hi populi recens rebellare coeperant) L. Por- cio Praetori provincia data.

Umbri & Tu-
sci superan-
tur.

VII. Cum utroque populo signis collatis dimicatum: victoria, non inveni- ta tamen, penes Romanos fuit. At Senatus, quum novi subinde hostes de vete- ribus sociis prodirent, ne, qui adhuc in fide perstiterant, iisdem causis ad res no- vandas incitarentur; salubri consilio auctor L. Julio Consuli ferendae legis fuit, *ut qui ad eam diem populi per Italiam iura foederis Romani sancta atque inviolata habuissent, cives Romani fierent.*

L. Julia de-
cipiendis in-
civitate for-
cis quibus-
dam.

VIII. Eam legem L. Julius Consul ex Senatusconsulto & populi jussu tulit. easque lege universo Latio, & quibusdam Etruscorum, civitas data est. Id non

ab his modo, quibus concessum erat, grātanter exceptum beneficium est; sed late per omnem Italiam, ad similem spem erexit animos, populoque Romano mirifice conciliavit. Igitur eadem opera, & ii quibus fidelibus hactenus Sociis usque Res publica fuerat, firmissimo adstricti vinculo; & qui fluctuabant retenti, bellumque meditantibus tantum non exoussa de manibus arma sunt.

IX. Sed neque postea finiri bellum alia ratione potuit, quam ut subinde iis quorum minor in resistendo perveracia fuerat; tum promiscue sociis omnibus Italicis, Lucano tantum & Samnite exceptis, & ad extremum his quoque civitas, pro cuius impetrando jure tantum sanguinis erat fufum, daretur. Dum Italiam intestina bella varie premunt vastantque, non multo quietioribus Asia usque rebus est, crebris Regnorum mutationibus, & incerto maxime Bithynorum Cappadocumque statu.

X. Bithyniam nuper mortuo Nicomede Prusis filio, alius Nicomedes, superioris ex Nyfa uxore filius, auctoritate Senatus Romani possederat. Sed uti numquam certamina desunt inter Reges juvenes, controversiam ei de Regno frater Socrates cognomento Chrestos faciebat. Hic quum vinibus minus posset, & Romanis opibus sustentari fratrem videret, ad Mithridatem se contulit; neque Romanis concessurum, & Bithyniam semper inhiantem. Igitur Mithridates Nicomedem saltatricis filium, & Regia fortuna indignum inerepans, Socratem licet minorem natu, tamquam materna origine potiorum, exercitu dato deduxit in Regnum.

XI. Duo hinc eodem tempore Reges exules, Ariobarzanes Cappadociae, Nicomedes Bithyniae, quum odio Mithridatis favorabiles Romae essent, quamquam dura Imperii tempora erant, impetrarunt tamen, ut quando exercitus non posset, saltem legati mitterentur. Hac anno superiore acta fuerant, legatique erant profecti M. Aquilius vir Consularis, & ex Pratoris Maibilis Mancinus. Scriptum quoque fuerat L. Cassio Asiaticum cum paucis cohortibus obtinenti, ut restituentis Regibus legatos adjuvaret.

XII. Idem & à Mithridate postulatum erat. Sed ille neque defendere ausus quem constituerat Regem, nec adjutum volens quem expulerat, quievit: legatisque Romanis quaedam inculcavit, objecit invicem quas ipse passus injurias esset, quamcumque vim auri, ut Romanos publice privatimve demperetur, erogasset. Ita legatis & Cassius delectibus per Gallograeciam ac Phrygiam habitis, & adjuncto, qui penes Cassium ante fuerat, exercitu, Nicomedem in Bithyniam, Ariobarzanes in Cappadocia Regna reduxerunt.

XIII. Socrates ad Mithridatem confugit, & ab eo, ne receptator videretur ejus, qui hostis ab Senatu judicatus esset, interfectus est. Nondum enim dare animum confisus erat, ne forte Romanos ad Sociorum repetendam amicitiam adigeret; quo diutius infinitis discordiis relinquerentur, plus virium amissuros. Interea sequebatur Tigranem ocioso instrui ad caecum bellum, & preparari posse. Quippe duobus ostentis potentissimis Regibus (nam Tigranes Cappadociam tenuerat) de bello Romanis inferendo facile convenit.

XIV. Quum enim hinc inde legationes commearent, eisdem omnibus & acceperunt injuria indignatio, & vindicandi cupiditas, & spes in armis erat. Hac esse tempus illud, quo tandem deprimi & coerceri superbia Romanorum posset.

Velleius a. 16. 5.
Cic. pro Balbo c. 8.
Sisena lib. 4. Agel. 4. 4.
Appian.

Eadem procedente tempore pluribus mos omnibus Italicis data.
Velleius a. 16. 5.
Appianus.

Bithyniae flatus turbatus.
Appian.
Mithrid.
Memoro.

Ariobarzanes & Nicomedes Reges exules.
Appian.
Julian. 38. 3. 4.
Appian.
Julian.

Mithridatis cum legatis Romanis altitatio.
Diod. apud Poly. Usim.
Appian.
Liv. Epitom.
Julian. 38. 5. 3.

Is Socratem interfecit, quod Bithyniae Regem paulo ante fecerat.
Julian. 38. 5. 3.

Legatos ad Tigranem mittit.

Homines adfectos impotenti imperio, quum domi satis tui esse nequeant, arbitria Regnorum agere: nullo respectu quomodo meriti, aut quomodo laturi injuriam ledantur. Tantas esse duorum Regum opes, ut vel alterius arma florentem populum Romanum laceessere possint: nedum ille debilis & adfectus conjunctos suslineat.

Forus Mi-
thridatis cum
Tigrane.

XV. Fit inter illos pactum, ut contra communem hostem societas armorum bellique esset: quod urbium agrorumve captum foret, Mithridati; homines, & quidquid agi ferrique posset, Tigrani cederent. Quippe Tigranes vasta terrarum spatia, & continuis bellis exinanita obtinebat; cum quoque Tigranocerta condens, amplissimam urbem, hominibus maxime habebat opus: Mithridati populosa regiones suberant, & accolae habebat Scythicas nationes, quae quum agros nullos aut steriles haberent, multitudine tamen hominum majorem in modum abundabant.

Cum Scythia,
& aliis.
Memnon:
Justin.

XVI. Igitur & ad istos, & in vicinam deinde Sarmatiam mitti legatos placuit, larga stipendia, honoratam militiam, luculentas possessiones ostentaturos, opera contra Romanos navanda certa & magna praemia. Parthi quoque Medique & Iberi, cum Gallograecis Bastarnisque in foedus adlescuntur. Hæc ferme rerum Romanarum facies erat, quum Cn. Pompejus Sex. F. Cn. N. Strabo, L. Porcius M. F. M. N. Cato Consules, magistratum inierunt. In Campania L. Cæsar contra C. Papium Mutilum castra ad A-
ceras cum Proconsulari imperio habebat, neque certamen aliquod majoris alex movebatur; tantummodo frumentatione & comineatu invicem prohibebant.

Vrb. cond.
an. 49.
L. Cæsaris ge-
sta contra Pa-
pium Mutilum.
Appian.

XVII. Quibus rebus superior Cæsar, ejus castris fertilissimus ager suboritur, eorandem necessitatis adegit hostem, ut prior motis castris profectionem adornaret. Non poterat in tanta vicinitate castrorum latere quid ageretur, ergo præparatis omnibus tam opportune Proconsul signa in abeuntem hostem inculit, ut acie tota turbata, ad octo hominum millia prosterneret, armorum etiam vi magna potiretur. nam super ea quæ castris exciderant, à fugientibus passim fuerant abjecta.

Eiusdem
storia:

XVIII. Neque deterius ab aliis quoque Romanis ducibus copiisque res subsequens dies gestæ. Cn. Pompejus Consul Asculanos strenua obsidione urgebat: neque Picentibus ad resistendum vires erant, multis adversis præliis vehementer accessit. Igitur ut socios opem orantes obsidioni eximeret, ingens Marforum exercitus venit. Neque territus Consul signis collatis magna & felici pugna cum his dimicavit. Duodeviginti hostium millia cum Imperatore Franco (nisi forte Afranius fuerit) caesa sunt.

Cn. Pompejus
Marios cædit.

Liv. Epirom.
Orosius. 5. 28.

XIX. Quatuor Italicorum millia, quum densatis ordinibus à media caede in jugum editi montis evasissent, nivibus & vi frigoris oppressi, in miserabile spectaculum humanæ fragilitatis ita dirigerunt, ut procul visentibus species in acie stantium objiceretur. Sed & propius suggesti patentibus omnes oculis, aperto ore esse videbant, partim stirpibus aut laxis, partim armis innixos; ut mortuos non aliud prius indicium, quam nullo motu mutatus corporum habitus, argueret. Hæc apud Orosium ita sunt tradita, scriptorem haud accuratissimum, & in eadem hac historia secum sæpe pugnantem.

Alique mil-
lia frigoribus
intercunt.

XX. Aliorum probabilior est narratio, Marfos & alios superi maris accolas, Umbriam Ecuriamque adhuc in partibus esse ratos, quindecim hominum millia, per longinquos & difficiles calles, velut auxilio Tusci misisse. Eos mutata omnia, & cum Cn. Pompejo Consule Romanum exercitum iis locis offendisse: amissisque mala pugna quinque millibus, reliquos per hiemis & locorum asperitatem ad sua redire nilos, quom ad reliqua mala fames accederet, glandibus inopiam sustentasse: donec dimidia ferme pars evaderet, ceteris diversa peste, sed maxime frigoris violentia extinctis.

Alia de eadē
re narratio:
Appianus.

XXI. Hæc à Pompejo primis Consulatus sui mensibus gesta videri, præter Epitomes Livianæ seriem, quæ mihi in illis temporum labyrinthis plerumque pro filo Ariadneo est, argumenta rerum ipsarum cogunt. Nam & hiemali tempore gesta convenit: & ne ad postremos Consulatus ejusdem menses referamus, Marforum expeditio vetat, quam ad Tuscos veluti socios susceperunt, quorum mutata esse consilia post tempus adeo longum nescire non potuissent. Igitur ab hac demum pugna Consulem Pompejum ad obsidionem Asculanorum revertisse verius arbitror, præsertim quia jam de valetudine L. Cæsaris audire potuerat, quem interea dum ad Consulatum petendum abit, deinde in gerendo absit Pompejus, castris ad Asculum præfuisse cognovimus.

Gesti hujus
re narratio:
pusea Iruz.

XXII. Is enim, postquam Papio victo Acerris obsidione liberasset, bellum Asculanum, quod omitti non placebat, haud dubie Senatus voluntate administravit: quousque languido corpore, quom deficere se animadverteret C. Babium præesse copiis jussit, si quid sibi acceidisset, donec Senatus aliter statueret. Eadem igitur hieme, quom ad Asculum Pompejus accessisset, patriæ timens Judacilius, Italicorum Prætor (erat enim inde oriundus) cum octo cohortibus auxilio obfessis properabat. nunciis quoque feceris monuerat, ut quamprimum tumultus ad præsidia Romana exauditus esset, ipsi quoque validam eruptionem ex urbe facerent, ut hostes ancipiti periculo terrentur.

Bellum Ascu-
lanum.
Orosius.
Appianus.

XXIII. At illi per ignaviam quieverunt. nec eo fecius Judacilius per medios hostes in oppidum cum parte suorum penetravit. Ibi furens ira & dolore acriter corripuit Asculanos, vocatosque in concionem severissima oratione terruit. Paulo ante summa mihi votorum erat, inquit, ut penetratis hostium castris, vitato periculo sospes vos intuerer, vos ex hoc loco alloquerer. nunc omnia repente mutata sunt. mallem intra vallum Romanum occubuisse, quam ut hanc tantam ignominiam viderem, vos intueri, vos compellare cogere, quibus pro summa sua infamia, vel quid nominis sit imponendum nescio.

C. Judacilius
Asculum in-
trat.

XXIV. Militesne appellem, qui Prætoris imperium spernitis: aut cives, qui vestrorum periculo nihil movemini & Asculani sane vocemini, dum licet: mox enim, si quid prospicio, nullum in Piceno, præterquam in ruinis Asculum erit. Nec vero expeditis mihi istis facinorosi vestro, quam vobis, conveniens nomen reddere. Errorum excusare non potestis admoniti. dementia levius merito vocabulum est. ne metum quidem, aut prodicionem simpliciter appelles: in unum confluit multorum atque diversorum scelerum summa turpitudine.

Acriter incre-
pat Asculanos

XXV. Quom sciretis quo tempore Romana munimenta perrupturus accederem: quom sentiretis tumultum, audiretis clamorem, hostium trepidationem cerneretis: exire non potuistis, ut saltem conspectu ipso terrorem Romanorum angereitis, &

Innaviam eo-
rum accusat.

quia vestra obstruunt manus, vel ostensis eminus armis, civium vestrorum saveretis victoria. Quod enim tantum periculum fuit; aut qua adeo periculi species, ut tamen sub aliquo colore vestra latere possit ignavia. Pauci cohortes ab hostium tanto exercitu infestatæ, à suis velicæ, perfringere ista castra potuerunt, quorum vos conspectum cohortetis, quidquamne potest esse certius, quam qui tam exilium manum prohibere transitu non potuerunt: ne munimenta quidem sua fuisse defensuros, si vos viri fuissetis.

Exitum imminens ostendit.
Strab. lib. 5.

XXVI. Tantumne his muris, & qui circa sunt montibus confiditia: ut tutos fore, putetis loco, etiam si audacia & armis non defendamini? Nihil tam munum est, quod contra mulieres, expugnari non possit à viris. Sed quid ego vobis vos ulciscor, quos paulo post Romanorum crudelitas acerbius quam imprecari quisquam inimicus posset, est vindicatura? Hodie demum aut heri Romanum audivistis imperium: antea jam ætatibus cum majoribus vestris universa Italia persequitur?

Romanae fœderis admonet.

XXVII. An exciderunt animis Romanae fœderis tam expressa monimenta, & quibus illi criminibus acerrime irascantur? Aliudne majori apud illos pœna vindicari solet, quam ubi gentes Italicae latentem sub blanda sociorum appellatione servitutem aspernantur? Patrum memoria nescio quid moverunt Fregellæ: paucos intra dies dirutæ ad solum deletæque sunt. olim Samnites Bentitiquæ & Lucani cum Pyrrho fœderunt: quantis igitur cladibus, qua vastatione sunt à L. Papirio, Sp. Carvilio castigati.

Ex in illos delictorum.

XXVIII. Ad Hannibalem Capuæ defecit. ergo tantis odiis à Romano oppugnata est, ut potius amiseris Capitolium & Urbem, quam non expetiturus pœnas à Campano populo videretur. Et illi tamen levius peccaverant. qua vobis usquam repositæ spes est, quum iratus dominis vestra vos ignavia tradiderit, Asculani: parceret Scyllæ, à quibus interfectus. Proconsules, interfectos legatos suos: fidem pacis, majestatem imperii, fœderum, hospitii, cognationis, jura omnia violata esse meminerunt? Nisi forte blandiuntur sibi quidam, qui jam olim Romanis approbare fidem innocentiamque suam student: à quorum nominibus si interim abstineo, non est ut se sperent fallere.

Invehitur in eos velos suos.
Appianus.
Mss. 1. Civil.

XXIX. Non esse mihi ignotos, quorum invidia metueve foret tum imperium, defœcti cives & propugnatores vestri, prodita postremo patria est: matura noxiorum pœna satis ostendit. Quanto enim aliorum scelere, aliorum amentia eo deducta res est, ut imminens exordia patriæ indubitanter prospiciam, neque ego superles ei ero, nec illos patiar, penes quos malorum istorum culpa residet. Quom deinde satis diu atrocibus verbis concionem, præcipue veteres æmulos, qui ob pristinam similitudinem cum quoque negligendi imperii auctores populo fuerant, vehementem in timorem adduxisset: nam armatos & qui una venerant, & qui in præsidio erant urbis, dicto audientes habebat: ad postremum corripit quodam Asculanorum principis jussu.

Eos supplicio addicit.
Orosius 5. 11.

XXX. Quibus ultimo supplicio consumptis, ipse cum ceteris, & honoratissimo quoquoque amicorum magnifice epulatus, vinum assatim hausit. deinde quum destinatum morti tempus advenisset, postrema oratione affatus præfentes, in huiusmodi verba prorupit: alterum eorum, qua in concione promiseram, exsolvi neque proditorum prodita perituraque patria letari, aut saltem superesse periculi patere: nunc alterius etiam præstanda fides est, ne & ipse supersem. Quid conturbatis frontes amici? quid abominantibus similem vultum fingitis? nihil triste loquuti sumus.

Deinde ipse quoque se moriturum ostendit.

XXXI. Non temere mihi captus est moriendi impetus: neque panitit incepti pi-

getur. Idem animus ad efficiendum quod proposui sufficit; qui ad concipiendum suf-
ficere, & quod consilium distinxerit ratio, virtus exsequitur. Sane nihil miror vos mo-
veri cogitatione earum rerum, quas vulgaris error omnium esse acerbissimas finxit.
nam & nos in eadem opinione fuimus: & nimium diu bonorum omnium, suorum at-
que maximum uitam esse sumus arbitrati. Sed quo nimium propius ad consilia visa
& mortis accedo, dilucidius quid inter utramque sit perspicio.

XXXII. Idcirco idem ille, qui sepe deorum velut invidiam accusavi, quod mor-
tale hominum genus fecerunt; nunc misericordiam laudo, per quam effectum est, ne
ad perpetuam uitam, pejus quam ad metalla damnati, sine remedio, sine spe, aut fi-
nis aut modi, gravissima quæque & acerbissima tormenta pateremur. Quos ingra-
tos, qui optatissimum deorum beneficium habentes, tamquam insignem injuriam crimi-
nati sumus? Neque hic numinum benevolentia fletit. Miserta stulticia humane, mi-
sera dispensatio, ne quis volens nolensque in isdem arumnis perpetuo ageret; mire dis-
persavit utramque sortem, ut moriendum vel invitis esset, vivere nemo cogeretur.

Mortis bonum
dilaudat.

XXXIII. Nam in manu nostra posuit, ut quem aliquando suum allaturus natura
esset, cum voluitas quandocumque optavisset, repræsentaret. Idcirco nemo me pu-
tes infelicem, si hoc tempore vita abeo: quod omnium esse opportunitissimum iudicavi.
Ad annos forte triginta aut quadraginta in pari mecum conditione omnes æquales
mei erunt. Sed illorum multi plerique interea temporis patientur, quæ morte tristio-
ra esse ipsi fateantur; ego lætus libensque, non sine solatio casorum saepe hostium pu-
erorum amulorum, servata quantum in me fuit parva, liber & mea spontis mu-
riar. neque lamenta matrum atque puerorum, aut interitum patriæ, aut exultantem
hostem video; neque dominum Romanum patiar, quod nuper unum omnium malo-
rum calamitosissimum simul atque turpissimum esse, Italia tota iudicavit.

Ejus arbitrium
in manu ho-
minis ac est.

XXXIV. Ego neminem facere eadem aut iubeo aut veto: nec quam mihi summo li-
bertatem, aliis adimam. cæterum non sit alienum à rationibus vestris, Asculani, si,
quem ad depellendam calamitatem sequi ducem voluistis, saltem ad effugendam se-
quimini. Hæc loquutus venenum poposcit, epotoque, conciscendū rogi, quem
in templo quodam exstruendum curaverat. Factum ejus imitatore neminem in-
venit, quum laudatores plerisque habuisset. Nec, credo, deerant, qui consan-
tiam mortis probarent, consilium reprehenderent, ut injustum, & interpestivum.

Suadet & aliis
mortem.

Orosius s. 18.
Appianus.
lib. 5 Civilis.

XXXV. Nam & alii sapientiæ magistri, qui tum quoque præ aliis hominibus
ratione rectissime uti credebantur; temeritatem consciscende necis damnaverunt:
& ne mollitiem fuisse putes, fortissima omnium sedes, quæ dolorem ac molestias ne-
quidem numerandas in malis putat, in eadem sententia fuit. Sane qui leges univer-
si norant, & quomodo ab uno & unius sint omnia, dubitare nequeunt; quin ab illius
voluntate desistendum sit nusquam, neque fas sit cuiquam, ex ea quam adlignavit
ille statione, illius impulsu decedere. Idcirco quemadmodum juris civilis auctores
sanxerunt, fugitivum sui ipsius furtum committere, ita perspicuum est, longe gra-
vius erimen incurrere, qui vita sibi adimenda, quam à se non habent, semetiplos
non sponte domini, visibus ejus suffragantur.

Ejus consilium
reprehenditur
ut impium.

XXXVI. Sed neque, si res ipsa vacaret crimine, delegisse tempus idoneum mo-
riendi C. Judacilius videbatur. Nam si de se tantum esset sollicitus, in eo neque lan-
dem magnam esse: & ita comparatum à natura, ut ubique prælo sit morti volenti-
bus occasio. Nuper Alpes gentes, deinde Tætonicæ multorum millium interitu

Et interpesti-
vum.

declarasse, ad mortem properantibus undelibet patere viam. Sed illam patriam ingentem prætulisse charitatem, cui si prodesse voluisset, non fuisset subtrahendum unicuique libertatis defensor rem; ducem summum: impigrum militem.

Vita enim
quam morte
plus fuisse
commodata-
rum patris.

XXXVII. Non ita desperatam fuisse rem Asculanam, quin sperare meliora fata licuisset. ita præcipitato exitu Prætoris & præsidium detractum saluti publicæ fuisset, & ad metum extreme sortis omen additum. Perrupisse eum per medios hostes, & ex tanto periculo multos secum incolumes in oppidum induxisse. Reperta & in illo multa armorum millia, ne utiquam penitendæ virtutis & animorum. Ad hæc verbum ita sitam, ut difficulter oppugnari posset: ita rebus omnibus instructam; uti necessum & facile fuerit tantum bellum diu ante meditantibus.

Romanorum
imitandam
fuisse con-
stantiam.

XXXVIII. Ab hoste potius petendum felicissimi eventus exemplum fuisse. Nullam jam olim futuram fuisse Romam, si principes ejus ad quemvis duriores casum, spem omnem prædicere festinata morte voluissent. Non sic fecisse ne senes quidem Romanos, qui Gallis Urbem occupantibus, ad utramque fortunam parati, nec fugere vitam, nec retinere curaverint. Juventutem certe, quamquam numero invalida, copiis omnibus destitutam, tamen insigni mortalibus ostendisse documentum; non esse desperandum in malis, sed relinquendum casibus spatium reponendi quod abstulissent.

Sulla Stabias
exponit.
Plin. j. 6.

XXXIX. Multos adhuc per Italiam duces sociorum, magnas passim copias esse: neque mirandum si post multa prospera, uno aut altero loco mutabilitas humanarum rerum apparet. Hæc ob alia incommoda dicebantur, & quia res in Campano agro secundiores Romanis erant, ubi L. Sulla Stabias oppidum expugnatum directumque A. D. pridie X. Kal. Majas deleuit.

Seditio Romæ
propter æs
alienum.
Liv. Epitom.
Appianus.
lib. i. Civil.

XL. Dum ad eum modum Italicæ regiones pervastantur, ipsa quoque eaput gentium Roma, multis è bello difficultatibus perurgebatur. Inter quæ sædam in Urbe seditionem excivit senebre malum, quod adflicta temporum acerbitate patrimonialia, plerumque civitatis partem ære alieno obruerant. Olim lata lege pecuniam in fœnore ponere vetitum fuerat, pœna quoque addita, si quis ausus esset fœnerari. legem necessitas hominum, & inolita consuetudo, longo situ obtexerat. Igitur morosi debitores, quum fœneratoribus ex pacto sortem & usuras reposcentibus, belli mala, & ex iis inopiam suam partim vere, alii falso, utrique frustra obtenderent; legem pridem extinctam velut ab orco revocabant.

A Prætor A.
Sempronio
coereri ne-
quit.
Liv. Epitom.

XLI. Inde quum ingens certamen exarsisset, ferverentque litibus omnia, Prætor A. Sempronius Asellio, cui jurisdictio Urbana evenerat, rem ex aquo bonoque componere conatus, frustra fuit. nam ut fieri amat, apud paucos justis honestique valebat respectus, cætera turba, aliis indebitum improbe exigentibus, aliis perisde retinentibus debitum, magis magisque contentionibus & similitate implicabatur. Ibi Prætor judices dare cœpit, qui singulorum cognoscerent causas, & inter legem atque usum varie oppressam æquitatem indagarent.

Sed ipse à cre-
ditoribus oc-
ciditur.
Val. Max.
p. 74.
Appianus.

XLII. Ea res tantam commovit apud creditores consternationem, ut omnia prius audenda paxarent, quam id jus referri paterentur, per quod non modo carendum fœnore, sed ultro pendenda multa foret. Igitur L. Cassio Tribuno plebis concitante, secunda diei hora, palam in foro magistratum populi Romani, tum maxime sacra diis facientem fœdo exemplo peremerunt. Pro æde Concordiæ Ge-

Val. Maxim.

melis

mellis faciebat, circumstante velut ad sacrificium turba. Ibi ab uno quodam lapide petitus Prator, abjecta patera, contento cursu per forum ad Vestra fugiebat. Sed exclusus ab aliis qui praecurrerant; & quum in tabernulam quamdam se abdidisset, in ipsis magistratus & sacrificii ornamentis discerpserat.

XLIII. Ferunt tam vacordem fuisse hominum violentiam, ut quidam apud Veterales latitare Afellionem rati, eo irruerint, unde viriles oculus majorum, & multarum aetatum perpetua veneratio submovebat. Neque admirabilior in patrandae caede audacia feneratorum, quam in celandis ejus auctoribus industria fuit. Senatus, si quid ejus rei judicasset, libero pecuniam, servo libertatem premio fore edici jussit.

Necis audo.
res celsa ntue.
Val. Maxim.
Appianus.

XLIV. Sed ea cura & potentia creditorum fuit, ut in tam atroci caede palam luce in celeberrima parte civitatis patrata, index nemo existeret. Hoc puto maximum incitamentum fuisse jubendae legis, quam M. Plautius Sylvanus Tribunus plebis de Vi Publica tulit. tulit & de Iudiciis idem Plautius, adversus Equitum improbitatem, adjuvantibus nobilibus, ut singula tribus quotannis viros quinos de nos ex suo numero suffragiis crearent, eo anno judicatuos: non excepto, quibus ex ordinibus legerentur.

Lex Plantia
de Vi Publica,
& de Iudiciis.
Festus. in
Com.
Cic. Fam. 88.

XLV. Eo factum est, ut Senatores etiam in eo numero, itemque de plebe nonnulli essent. Rogationem Plautiam multi suaserunt diserti & nobiles viri, & inter alios C. Julius L. F. Caesar. Neque intercedere honeste quikquam poterat, quo minus de Vi publica iudicium lege constitueretur. plus fuit cum Equitibus negotii; & res ipsa tum difficilior, tum etiam majus, utra pars obtinuerit, victoriae praemium. Idcirco multis hinc inde agentibus, qui volebant Plautiam legem, olim iisdem de rebus sapientissime constituta adieverabat. neq; aliud ad consensum ordinum remedium esse.

Equites iudicium legem repudiant.
Agellus 179.

XLVI. Quum Senatus iudicaret, nimiam plebi Patrum esse potentiam visam, etiam quoties non inique iudicaretur. Accessisse deinde quorundam improbitatem, aliorum avaritiam, qui amicos aut stipendiarios suos quomodocumque eripere periculis, & eorum causa corrumpere iudicia suerint. Alios cupiditate magistratum, aliorumque beneficiorum populi; non leges, sed voluntatem vulgi, aut eorum qui gratiosi apud vulgum essent, spectavisse. Rursus in plebe, ne iudicia illi relinquerentur, velocitatem & vehementiam adfectum, negligentiam in inquirendo, temeritatem in iudicando, & apud obnoxios & egenos paratum gratiae aut praemii locum, displicuisse.

Neq; Senatus neque plebi iudicia dando pugnant.

XLVII. Nihil igitur neque tum fuisse melius, quam ut ad medium velut ordinem iretur, nec in posterum fore. Sic esse constitutum in omnibus ferme civitatibus, ut principes procliviores ad injuriam sint; imperiti & venalis multitudo: medii inter utrosque neque gravitatis & prudentia egeant; neque nimis opibus ad impotentiam sollicitentur: aequaliter ab alterorum sordibus, & ab alterorum ambitione remoti. Neque causam esse cur Equitibus hac inferatur injuria, ut quasi male exercita iudicandi potestate priventur.

Sed medius inter utrumq; ordinem Equitibus.

XLVIII. Sane invidiosum id Senatusconsultum fuisse, quo legis Paria dilata iudicia sunt: sed nemini dubium esse, quin alia re nulla offensi Patres fuerint, quam incorrupta, & gratia minisque iuxta impenetrabili iudicium severitate. Crimini sane datum quod damnati sint aliqui, quos innocentes fuisse amici eorum

Invidiam pugnant.

ac propinqui diffisarent : sed nullam adeo perditam in iudicium adferri causam posse, ut non aliquibus, & maxime iis quorum saluos esse reos interest, valde probabilis videatur.

Errorem in
crimen trahi
oportere ne-
gata

XLIX. Quod si forte aliquando sit erratum, nec Equites omnis erroris exper-
tise, nec caterorum quemquam id sibi vere polliceri posse. Communem mor-
talitatis infirmitatem non ita certis hominibus exprobrandam, quasi ceteri alieni
ab ea esse videantur. Olim & in celeberrimis Gracia civitatibus viros prastan-
tissimos, & Romæ Coriolanos, Camillos, Scipiones damnatos esse; quum nondum
Equites Romani iudicarent. Hoc nimirum jam diu quorundam artibus vo-
lunt agique, ut quatenus abrogari iudicia nequirent, saltem ii iudices legerentur, apud
quos ad nobilitatem gratiamque potentiam reorum respectus, & ex cognatione
sanguinis, similitudine fortuna, fortassis & culpa, parata absolutio foret.

Contraria O-
ratio L. Plau-
tium suaden-
tium.

L. Dicebatur contra : falso vocari in suspicionem Patres, quasi iudicia leges-
que ob conscientiam formidarent. Neminem ejus esse ordinis, quin se suosque
primum omni culpa vacare optet : deinde, si possetur reus, apud aquos iudices
defendi recuset. Neque ideo ab Senatu interpositam auctoritatem esse, ut subter-
fugere iudicium rei quirent; sed ut latrocinio verius quam iudicio Equitum, si
finis non posset, saltem modus imponeretur. Nihil aliud a diis immortalibus pre-
cari Patres, quam ut legum sacra testaque semper sit in civitate maiestas, neque
segniter aut gravate iussuros, ut & Varia legis, & caterarum iudicia reddan-
tur, quamprimum illorum fuerit emendata ratio.

Equitum in-
iurias esse
correndas
ostenditur.

LI. Neque enim consilium esse, iniquis & furentibus hominibus hanc intra
potestatem dari, ut legem veluti sicam distringant in colla innocentium, & quid-
quid in civitate sit virtute aut gloria eximium, tamquam sublimia papaverum
capita decutiant. Id enim instituisse eos agere, qui hactenus plurimum in iudi-
ciis polluerint : horumque amentia paucos dissimiles vellent nollens accedere
coactos. neque mansurum aliquid dignitatis fuisse, ni tardo quidem, sed tan-
to magis necessario decreto Senatus auctoritatem suam interposuisset.

Senatus excu-
satur.

LII. Eundem, ut omnibus civibus innocentiam suam approbet, hoc in primis
agere, ut legis Varia iudicia exerceantur : quo omnes intelligant, hactenus mul-
tos insones a nocentibus damnatos esse : illo crimine neminem magis, quam ju-
dicum quosdam, & ante omnes auctorem legis Q. Varium teneri. Neque recu-
sandum Equitibus rogationis Plautia modum esse, quo delectus iudicum ad Tri-
bus referatur. Satis in his pollere Equites, neque populo Romano tam bebes-
tes oculos esse, ut non viderit, qua quisque religione iudicem hactenus ege-
rit. nec ergo dubitandum, quin sit optimum quemque ad eandem curam stu-
diosè revocaturus.

Iex Plautia
Papiria de ci-
vitate Sociis
danda.
Cic. pro
Ach. cap. 4.

LIII. Post multam disceputationem hæc postremo sententia tenuit. Eodem
anno, postquam actum de civitate danda parti sociorum erat, lex Plautia Pa-
piria lata est, à M. Plautio, C. Carbone Tribunis, ad regendum jus civitatis per-
tinens, continebatur, ut qui fœderatis civitatibus adscripti fuissent, si tum, quan-
do lex ferebatur in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætores
essent profecti, cives Romani haberentur. Q. Metellus, App. Claudius, P. Ga-
binus Prætores, profectos apud sese, in tabulas retulerunt,

LIV. Auctus in immensum Romanorum civium numerus, quum inter tumultum belli, seditionisque domesticas, perplexa variaque difficultate civitatem implicaret, movit Senatûm, ut de remedio quæreretur. Quippe novi cives si, quod postulabant, pari omnino jure cum veteribus essent, parum aberat, quin capta ab Italis Roma videretur. humero enim longe superiores erant; & ne omnia ad se traherent, more ingenii humani, quod nulla prosperitate faciat, haud immerito timebatur.

LV. Per Censores optima & tutissima definiendi juris eorum via erat: sed tempus, quo ex veteri more fieri oportebat, nondum propinquabat. Tandem, ut verum est, utilitati publicæ pristini moris observatio cessit; quod creari Censores à Republica esse, nullo modo dubitabatur. P. Licinius M. F. P. N. Crassus, L. Julius L. F. Sex. N. Cæsar creati, novos cives Tribubus antiquis quinque & triginta non immiscuerunt, sed seorsim recensitis novas constituerunt Tribus, quæ post antiquas vocarentur.

LVI. Sic fiebat, ut qui numero superaturi priores cives fuerant, si suffragia iisdem in Tribubus ferre sinerentur; ii reiecti ad extrema, plerumque supervacui fierent: nec ullum in publicis consultationibus momentum facerent; quum enim omne populi scitum majori Tribuum parte jubante perinde haberetur; quam si iustum ab omnibus fuisset: simul atque Tribus quæ prius vocatæ fuerant, numerum illum impleissent suffragiis, decretum erat, nec ultra reliquæ rogantur.

LVII. Et tum quidem, non animadvertentibus sociis, aut quolibet pacto civitatem adipisci properis, non inutile id consilium fuit. procedente tamen tempore novas ea res excitavit discordias. Ab iisdem Censoribus, quamquam pars populi nulla censâ esset, iustrum tamen septimum atque sexagesimum conditum est. Id quoniam sine decreto augurum fuerit, infelix populo Romano fuisse, Veranius in auspiorum libro prodidit. Opera Cenforia nulla locata reperuntur: cum vitii & luxu certamen fuit: quæ pestis nimis opibus orta, etiam in paupertate & ære alieno remanebat. ac iidem qui iustissima debita expungere non poterant, per summam turpitudinem, pecunia creditorum quamlibet egentium, ad suam luxuriam abuti postulabant.

LVIII. Unguenta igitur exotica, hoc enim vocabulum in edicto fuit, venditum item Græcum Aminumque (in ea regione ubi postea Falernum fuit, Aminei fuerunt) ostentis aris singula quadrantalîa venire vetuerunt. Per eadem tempora, quum divites Imperii vires acellarum ferocia sperneret, occasione invitante multa passim latrocinia facta: & frequentibus Thracum incurSIONIBUS vexata Macedonia est. laborante enim Reipublica summa, provincias præsidii nudari necessum erat: & quamvis egregii Prætores, quod copias idoneas non haberent, irrumpentibus barbarorum agminibus male resistebant.

Difficilis
Romæ ex aucto
ritate civium
numero.
Appianus.
lib. 2. Civil.

Per Censores
colligitur.

rag. Capitol.
Appianus.
Velleius 2. 20

Reiectis in
novas & po-
stremas Tri-
bus, novis ci-
vibus.

Non diuturnum
tamen, aut
constante se-
medio.
Cic. pro
Arch.
Festus in p. e.
fec.

Unguenta coacta
censurâ Cen-
soribus.
Plin. 13. 37. 14.
14. P.
Macrob. Sa.
turn. 3. 20.
Liv. Epitom.

316
JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM

Libri LXXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

ULUS Posthumius Albinus legatus, quem classi præfess, infamis crimine prodicionis, ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sulla legatus Samnites prælio vicit, & bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompejus Vestinus in deditionem accepit. L. Porcius Consul rebus prospere gestis, suisque aliquoties Maris, dum castra eorum expugnat, cecidit. ea res hostibus victoriam ejus prælii dedit. Cosconius & Lucejus, Samnites acie vicerunt, Marius Egnatinus, nobilissimum hostium duem occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt: L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis præliis sudit, aliquot populos recepit: quantisque raro quisquam aliis ante Consulatum rebus gestis, ad petitionem Consulatus Romam est profectus.

A. Posthumius
ab exercitu
suo necatur.
Plutarch.
Sulla cap. 12.

Orosius 5. 18.
Liv. Epitom.
Diod. 1. 37.
Plutarch.
Polyæo. Strateg. 1. 8.

Id facinus
impunitum
patitur L.
Sulla.

L. Sullæ gesta
contra L.
Cluentium.
Orosius.
Vellejus 2. 16.
Appianus.
lib. 5. Civil.

Sulla Oratio
ad milites.

I SDEM ferme diebus, quibus Prætoris Urbani fufus in foro suo sanguis est, etiam in castris, ne quid usquam castum sanctumve foret, Prætorium virum, A. Posthumium Albinum, quem legatus classi præfess, exercitus quem ducebat, interfecit. Intolerabili superbia militum in le odia suscitavisse traditur: sed quo speciosior furentibus prætextus esset, crimine prodicionis insinulatum laxius atque sustibus opprefferunt. Copias ejus quum L. Sulla, ipse quoque legatus L. Porcii Consulis, accepisset; suppliciumque de nocentibus sumpturus putaretur: impunitum esse flagitium pafus est.

II. Ideo pertinuisse judicant, ut tanto beneficio obligatos promptiores haberet ad exsequenda quæ animo destinasset. Jam enim eo processerat cum Mario simulas, ut aut perendum illum, aut sibi pereundum esse intelligeret: & quia senescente jam Sociali bello Mithridaticum adesse sentiebat; ad spem Consulatus & provincie obtinendæ, favorem exercitus aucupabatur. Id licet multi palam incularent, & in tam atroci delicto impunitam esse facinorosorum audaciam quererentur: contempsit sermones hominum Sulla, ultero prædicans consilii sui utilitatem quod hoc pacto melioribus usurus esset militibus, dum fortibus factis eluere turpitudinem admissi niterentur.

III. Neque vanum id ei augurium fuit. Gerebat tum in Campania bellum, Scabiusque receptis Pompejos, haud amplius sex millibus passuum distantes oppugnabat. Ad auxilium obsefforum L. Cluentius accurerat, fiducia spirituumque plenius adeo, ut intra passus omnino quadringentos castra sua Sullanis opponeret. Sulla quamquam magnam suorum partem pabulatum emisserat, conumelia stimulatus, protinus ad hostes movit signa: sed numero victus tum quidem in sua castra se recepit. Cæterum ubi pabulatores reverterent, adsumptis illis Cluentium denovo adortus, magna cum cæde prostigavit.

IV. Cluentius motis in mediterranea castris, quum ingentia ad eum

Gallorum auxilia venissent, animo recepto ad Pompejos iterum duxit, si pugnan-
di copia fieret, haud detrectaturus certamen. Ibi Sulla quo paratiores ad prae-
lium milites haberet, in concionem vocare iussit, ita cepit: *Non ut tamquam*
adversus novum hostem qua fieri velim admoneam; neque ut virtutem vestram
verbis exstimulem, vobiscum agere constitui, milites; pariter enim & obse-
quium vestrum mihi, & animum praeteritis praeliis approbavistis: sed quia toties
pulsus hostis denovo hac signa & hos vultus intueri sustinet; hoc tantum à nobis
deditus amoliri conantem ut adjuveris, cohortandos existimavi.

V. Cur enim victoriam nostram in nullo pretio ponimus, si cladem suam
non sensit hostis? aut quorsum tollimus animos, si ille nondum demi-
sit? Prosum extorquenda confessio est, ut victos se fateantur, quos repulimus,
ea nimirum res non ad novam tantum acquirendam laudem, sed etiam ad reti-
nendam quam paravimus, vehementer pertinet. *Quamdiu in vicino castra*
Cluentius habebit, quis credes nos vicisse? quo auctore aut mihi speratos hono-
res, aut vobis digna labore vestro praemia Senatus decerneret?

VI. Fortuna partium utrarumque comparabitur, & tantumdem hostis, quantum
Romanus, adversi prosperique rumoris auferet. Simili timoris ac audacia vi-
cissitudine uterque exercitus, & fugisse hostem, & repetisse dicitur. Hoc igitur
de nobis Senatus populusque Romanus nuncium, inter aliorum exercituum vi-
ctorias & gratulationes accipiet; ut ubivis locorum res Romana haud dubie su-
periori, hic tantum ancipiti Marte dicatur dimicare? Quae enim re inferiores
alii sumus, ut patienter feramus, post omnes collocari? numerus, arma, copia,
lacerati, non aliis in castris meliora: nam ut de nobis ducibus nihil dicam, nisi
post viginti ferme annos omnibus Africanis, deinde Gallicis atque Cimbricis bel-
lis, postremo in Cilicia & Cappadocia, sic esse cognitos, ut nunquam opera
nostra consilii que aut Republicae aut exercitui panituerit: eosdem sane ho-
mines, eadem arma intueor, quibus per se hoc ipso bello hostium maxima co-
pia, & munitissima praesidia cesserunt.

VII. Non enim quasi nihil sis à nobis gestum, queror: aut aliud incuso, quam
quod nondum ad id fastigium gloria pervenimus, quod virtuti vestrae, & felici-
tati nostrae deberetur. Tantum enim, nec dissiteor, Fortuna favorem omnia va-
tum baruspitumque responsa, & cuiusque generis divinationes constanti prae-
dictione spondent: ut quae sunt haecenus à vobis gesta, minime quidem panitenda
illa aut contemnenda, magnitudine eorum quae speramus non vinci modo, sed
etiam obscurari & obrui satum sit.

VIII. Idcirco quoties imperia nostra accipitis, non hominis sed dea ductum
vos sequi cogitate: ejusque deo, cuius in arbitrio res humanas omnes esse si-
tas, prudentes simul fatique uno ore pronunciant. Nec igitur me piget ad bu-
jus beneficium maxime referre, quidquid à me fueris praestare optabiliterque
gestum, ne ingratus adversus ita meritam sim; aut benevolentiam ejus in ira-
cundiam mutem. Est enim & huic numini suarum injuriarum sensus: & facile
fastidit eos, à quibus fastiditur.

IX. M. Regendi casum quis ignorat, florentissimi priusquam Fortunam contem-
neret, postea longe miserrimi ducis? Athenienses Timotheum Cononis filium
habuerunt, qui laude bellicarum rerum gloria non inferior quam pater, inge-

Indigne nec
hostem victi,
iterum tenta-
re fortunam
belli.

Ita parem ho-
stium & ipso-
rum laudem
fo.c.

Fortunam
suum depra-
dicat.

Ejus numinis
vim extollit.

Exemplis Re-
guli & Timo-
thei:
Cic. de Offi-
ciis.
Milan. 13.49

nii præterea & doctrina magna ornamenta adjecerat. Sed ista omnia postquam Fortunam offendit semel, minime profuerunt. Quum successissent ei omnia mirabiliter, amuli pinxerunt in tabernaculo sedentem, pendente supra caput Fortuna, qua civitates in rete dormientis compelleret.

Officium faciendum: eventus referendus ad nomen.
Plutarch.
Sulla cap. 9.

X. Id homo vanus quam tolerare nequijisset, & aliqua forte re gesta publice negasset, ex ista laude Fortunam posse quidquam decerpere; ab eo die fuit infelicitissimus. Mibi vero hoc temperamentum placet, ut vigilantiam, consilium, audaciam præstanda homini censeam, eventum lubentius referam ad deos. ita demum necessum erit prospere evenire omnia, si neque nostro officio desimus, neque cum injuria potentioris indebitam gloriam adsectamur. Sed hæc quidem aliquanto verbosus exsequutus sum, milites, quod non in præsentia tantum intelligere vos cupiebam, quid mihi propositi esset; sed in posterum quoque sciretis, qualem ducem, & quibus præsidiiis fultum sequeremini.

Severitatis & liberalitatis suæ admonet milites.

XI. Cætera jam vobis nota sunt, rebusque ipsis perspecta; neque mihi severitatem in noxios, nec erga fortiter facta liberalitatem desuisse. quamquam & hoc adscribo Fortuna, quod mihi sic animatos milites dedit, ut præmia creberime, supplicia non sepe representarem. Quamquam sane incusor à multis, quod æquo mollior, etiam sædissimorum facinorum pœnas à sœntibus non exigam. Verum enim vero, milites, ita mecum inii rationem, dandum esse hominibus spatium, ut contractam nescio quo furore noxam, penitentia magis quam pœna eluant: & ubi forti adversus hostem opera, tantum profuerint Reipublicæ, quantum crimine & exemplo nocuerunt: ipsi veniam, Respublica tot civis incolumes habeat. sin vero scelerei addiderint ignaviam, ne ipsi quidem recusent, quin servili cum cruciatu necentur.

Posthumianam veniam aut supplicium proponit.
Orosius. 3. st.
Liv. 4. 50.

XII. Hæc vobis me dicere, quibus nuper A. Posthumius Albinus præfuit, non ignoratis. Apud majores nostros, quam simili facinore sublati ab exercitu M. Posthumius Regillensis esset, iussu populi acriter exercitia questio est. nunc aliena iudicia ne timeritis: vestra in manu est, qualis manere vos exitus debeat. ferro, non suffragiis hæc causa decidetur. Victores virtus absolvet: ignavos, ut hostile ferrum pepercerit, legum vindicta consumet. Quum ejusmodi oratione L. Sulla milites cohortatus esset; eamque conditionem maxime, qui pœnas interfecti ducis timebant, cupide accepissent, promptos paratosque, & ad omnia prolixæ operam pollicentes in aciem eduxit.

Res levis, præcipua Sullanæ victoriæ causa.
Appian.
Lib. 4. Civil.

XIII. Eo tempore, ut maximi quique mortalium conatus, levi subinde casu eluduntur, res per se haudquaquam magni momenti, præcipua tamen Sullanæ victoriæ causa fuit, Romanorum insigni fiducia inflammatis animis, & hostium alacritate extincta. Gallus quidam insigni proceritate, qui inter auxilia Cluentii merebat, quum ex diversa acie fortissimum quemque ad singulare certamen provocasset, ab exigua statura Mauro confectus, tantum pavoris popularibus suis injecit; ut vix primum telorum coniectum sustinerent.

Jugentia, Italicos. m.

XIV. Gallorum fuga sociorum quoque commovit ordines, perterritosque & turbatos, tamquam imbellem pecudum agmen trucidandos hosti præbuit. neque pugnantium fugientiumque minus triginta millia perisse referuntur. Cæteri cum duce Cluentio, nihil tutum arbitantes, priusquam ad Nolam cursu pervenil-

ſent, caſtra ante ipſam urbem poſuerunt. Sulla non amplius moratus, quam do-
nec hoſtium caſtra expugnaffet, ſive deditis Pompejis, ſive poſt tantam ſuorum
cladem mature venturis in dedicationem, protinus victorem exercitum ad perfe-
quendas rebellium reliquias in agrum Nolanum ducit.

XV. Eo loci quum caſtra communiſſet, accidit ut ante prætorium ſorte
immolanti, ſubito ex infima ara anguis erumperet. Feliciffimum id prodigium
eſſe C. Poſthumius aruſpex interpretatus, hominem Fortunæ nihil non credere
ſolitum facile impulit, ut nulla interpoſita mora exercitum adverſus hoſtem edu-
ceret. Atque ſic evenit, quemadmodum in commentariis ſuis ſibi ſæpe accidiſ-
ſe ipſe prodidit, ut temere feſtinata expeditio proſperius caderet, quam ſi matura
deliberatione cauſe conſilio ſuſcepta fuiſſet.

XVI. Nam in tantam conſternationem coniecit Italicos, ut poſt pugnam pa-
rura conſtanter inſiſtam, reſurgentes ad urbem circum ipſos muros caderet: quia
Nolani, ne ſimul irrumperet hoſtis, non amplius una porta ad recipiendos ſuos
aperire audebant. Inter occiſos ipſe quoque dux Cluentius pugnando cecidit: &
cum eo viginti militum millia deſiderata ſunt. Hic quoque florentiſſima Samni-
tium caſtra in poteſtatem victoris venerunt. Et quod miraculo proximum eſt,
in tam magnifica victoria, *ne unum quidem de ſuis militibus amiſſiſſe Sullam*
memoriæ prodicitur, ut jam non ſine cauſa, quum omnium cognominum habe-
ret poteſtatem, *Felicis* appellationem cæteris prætuliffe dicas.

XVII. Non igitur minor quam pro re læticia & exultatio in caſtris Romanis
fuit. Poſthumiani milites hoſtium ſanguine civilem ſaris expiaſſe crediti, venit,
cæteri laudibus, omnes præmiis ampliſſimis donati, viciffim & ipſi ducem raro,
nec niſi paucis omnino conſeſſo honore adſecerunt. Certe ſe *ab exercitu ad No-
lam obſidionali corona donatum, quum Italico bello legatus eſſet*, & ſcripſit ipſe
in Commentariis Sulla, & in villa Tuſculana, quæ poſtea fuit Ciceronis, pinxit.

XVIII. Eam ſolebat è gramine viridi ſervatus exercitus dare, ubi virtute inſi-
gni ducis liberata ab inſtanti excidio caſtra eſſent. Igitur ſeriem rerum atque
temporum examina rei ad Nolam accepta videtur, ad Pompejos merita. Inter
ea temporis Cn. Pompejus Conſul, relictiſ ad obſidionem Alſulanam idoneis
copiis, in Veſtiones, vicinam Picentibus gentem, expeditionem ſecit: colque
multo certamine ita domuit, ut palam inter ſe deditione agitarent.

XIX. Cui ſerme temporis colloquium cum P. Vettio Catone, quod ſe tirone
præſente habitum Cicero ſcribit, aſſignari poteſt. ad quod quum frater Conſu-
lis Sextus, evocatus Roma veniſſet, eumque Cato ſalutaſſet, *quem te appellem?*
inquit. At ille, *voluntate hoſpitum, neceſſitate hoſtem*. Dum proſpere Pompejo
locis plerique expeditiones cedunt, akerius quoque Conſulis haud poenitenda
geſta fuerant: neque poſtremus eo bello Imperatorum, Marius aliquoties fude-
rat, multique locis acrem ſtrenuumque ducem geſſerat.

XX. Sed in ipſo curſu proſperitatis, ſpes amplas, gloriamque illuſtrem,
cum ipſa vita poliuit. Dum enim ad Fucinum lacum caſtra Marſorum oppugnat,
& propemodum exploratam in manibus victoriam habet; accepto vulnere mor-
uus proſternitur. Quum incertus cadis auctor eſſet, circa C. Marium C. F. ſuſ-
picio hæſit, quaſi patris ſui contumeliam vindicare proditorio ſaſto ſtudiſſet.
Lucium enim Porcium ferunt, quum eandem haberet legiones, quæ ſuperiore

Liv. Epitomæ
Oroſius.
Iſen. apud
Cicero de Di-
vinat. 2.
Val. Maxim.
1. 6. 4.
Murach.
Sulla cap. 17.
Auguſtus ara
erumpit, im-
molante Sulla.

Alla Sullæ
victoria.
Appian.
Oroſius.
Liv. Epitomæ
Eutropius.
lib. 3.

L. Sulla cor-
na obſidionali
donatur.
Plin. 22. 6.

Cn. Pompejus
Veſtiones vin-
cit.
Appian.
Liv. Epitomæ.
Cic. Philipp.
12. 11.

Cum P. Vettio
colloquitur.

L. Porcius
Conſul occi-
ditur.
Vellejus 2.
Liv. Epitomæ
Oroſius.
Eutropius.

anno sub C. Mario militaverat, successu latum, per jactantiam dixisse, C. Marium non majora fecisse.

C. Cosconius
Samnites vis-
cit.
Liv. Epitom.
Diod. lib. 17.
Appianus.
Cic. Famil. 5.
11.

XXI. Hanc ipsi vocem lethalem fuisse putant, nihil nec à perfidia nec à crudelitate Mariana abhorrente sententia. Ceterum mors Consulis adeo exterruit Romanos, ut non modo victos fere hostes omitterent, sed ipsi quoque vincerentur. Felicius in Japygia à C. Cosconio Pratore gesta res est, qui adjutore Q. Lucio (cujus filius Italici belli historiam, non meliori quam ceteri fato, scripsit) Samnites acie vicit: Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem occidit: Salapiam, Cannas, alia oppida complura in deditionem accepit.

Trebatius
Samnitium
duxor.

XXII. Circa Canusium, quod obsidere aggressus fuerat, acriter cum Samnitibus dimicatum est, magna utrimque caede, donec prior Romanus exercitus Cannas reduxit. At Trebatius Samnitium duxor insequutus, quum inter duo castra medium Aufidi flumen esset, optionem detulit Cosconio, ut vel in suam ripam pugnandi causa descenderet, cujus rei potestatem se ei abducto, quantum satis esset exercitus faceretur: vel eadem conditione transitum sibi concederet.

Vincitur à
Cosconio.

XXIII. Cosconius altera conditione accepta, ut suam intra ripam admitteret hostem; simul ille trajecerat, signa intulit. neque tantum pepulit Samnitern, sed trans flumen fuga evadere conatum ita cecidit, ut ad millia hominum quindecim occumberent. à cæteris & duce Trebario, perniciem non ipsorum virtus, sed Canusina mœnia depulerunt. Cosconius vastato Larinati & Venusino agro, & qui Piceno cognominis in Apulia est, Asculano, in Pædiculorum finis tanto terrore incubuit, ut universam gentem biduo proximo in fidem acciperet.

Sulla Hirpinos
cepit.
S' ten. apud
Nouv. in
Erat. Appian.

XXIV. Eadem æstate L. Sulla, captis ad Nolam Samnitium castris, per Campaniæ montes in Hirpinos movit, eumque populum Asculani urbis calamitate perdomitum recepit. Asculanenses, quum in eandem diem, qua Romanus ibi castra ponebat, Lucanorum auxilia expectarent, tempus ad deliberandum poposcerant. Sulla intellecta fraude, legatis longam orationem orsis, nihil opus esse otioso sermone apud occupata præfatus, minus bona spatium se dare dixit.

Asculanum
discepit.

XXV. Interea suis dat negotium, ut magnam vim farnementorum colligant, fascibusque effectis admoveant ad murum: quodis multa materia extructus fuerat. Quum inter hæc hora præterisset, ignem supposuit fascibus, terroresque obsessos ad deditionem adegit. Nec eo minus diripi oppidum jussit, sive quia dilata in extremam necessitatem deditio fuerat; sive captum potius quam deditum videri maluit, ut milites præda delinicos, benevolos sibi addictosque efficeret.

Hirpinorum
legatorum
oratio.
Auct. de Vis.
illustr. 71.
Liv. Epitom.

XXVI. Quod si forte ideo fuit in hos severior, ut ceteros metu parium malorum ad alia consilia cogeret; non fuit opinione falsus. Nam Asculanensium calamitatis cæteris Hirpini nominis urbibus documentum fuit, ut celeriter missis legatis imperata facturos nunciarent. Sed metus erat, ne duriores à victore conditiones dicrentur. Idcirco ad mitigandam ejus iram qui missi fuerant, ica fere verba fecerunt: Oratores pro gente nostra venimus, L. Corneli, ut quando eam sustulisti sua panitet, quæ modo tibi populoque Romano satisfieri posset, disceremus.

Moderatio
nem suæ de
predicant.

XXVII. Est quædam nonnulla nobis sollicitudo, ne fortasse recentium irarum memor, vindictam exercere in obnoxios, quam clementiam malis: sed plus tua nos moderatio consolatur, quam quia semper amavisti, quoniam erat tibi ingenica, nunc profecto non abjicies, postquam band inferiorem inde, quam ex tot victoriis extitisse tibi gloriam comperisti. Nemo eorum quos mala mens aut aliorum per-
suasio

snasio eo adegit temeritatis, ut hostes esse vestri, quam socii præoptarent; vim tuam sensit, nisi quamdiu rectis monitis se præbuit intractabilem.

XXVIII. Nec adversus hos tantummodo tua mansuetudo enituit; sed & Romanos milites, quum multorum opinione facinus inextinguibile fecissent, pro summa tua humanitate & prudentia ita conservasti, ut tibi nunc gratias agat Respublica, seque melius hostium sanguine, quam supplicii civium vindicatum esse fateatur. Quid ni ad nostram quoque spem trabamus tam nobile exemplum? Neque plus quam illi peccavimus: neque minor postea ad ea qua volueris, nostri usus erit.

Qui & posthumaniis, militibus pepencecit.

XXIX. Illi nominare neminem possunt, in quem initium aut partem culpæ transferant. Sponte exarserunt nos contra sententiam seniorum, consensus togentium, & potentiora nostris vicinorum arma, & juvenutis atque vulgi nusquam satis coercita temeritas, bello Romano implicuit. Nec tamen hac ideo dicimus, quasi causam nostram defendere conaremur, satis indignationem vestram Hirpini meruimus: sed ut apparet ratio, cur in minore delicto non impudenter à clementissimo Imperatore parem speremus veniam quam in graviore concessam aliis vidimus.

Quamquam. graviore culpa clementis.

XXX. Sed Senatus populi que Romani non abhorrentem à tua lenitate sententiam nuper perspeximus, quum nonnullis qui arma contra tulerant, non veniam modo, sed etiam civitatem dedit. Atque hoc jam antiquitus alterum post victoriam arma firmamentum Urbis Romane fuit, quod Italas gentes maxima semper & ubi via non dicam mansuetudine sed prorsus pietate excepit, communis omnium parens. Ne ad aliena exempla abeamus, domesticis instructi, majores nostri non minus clementiam, quam virtutem Romanam experti sunt, semel quum inter Samnites adhuc censeremur, quo tempore P. Cornelius Rufinus, avi tui proavus, pristinum illis fœdus reddidit: iterum Punico bello secundo; quando societatem Hannibalis sequutus Q. Fulvius Consul recepit, verbis tantummodo castigans, quamquam satis diu & præfrafte fuissent in partibus, nec nisi ad Brutios & extremum Italie angulum Hannibale compulso, penitentiam approbassent.

Laudant & Scaturus Romanos maiori lenitate

Supplem. lib. 22. Liv. 27.

XXXI. Placuit diis ista lenitas, dederuntque, ut complures alii populi ad societatem populi Romani reverterentur, per longa deinceps annorum spatia durantibus usque ad infelix hoc bellum obsequiis. Eundem exitum, ut speramus nunc quoque dabunt, eo que optabiliorem, quod & redibunt in fidem vestram qui defecerunt: & perpetuam vobiscum amicitiam colent, suo malo iterum edocti: non aliter Italia salutem atque dignitatem salvam esse posse, nisi Romam impetare patiat, secundo post principem terrarum Urbem loco contenta.

Diis etiam gratiam.

XXXII. Satis constat nonnullos populos de pace petenda deliberare, nec alia re magis retineri, quam timore ne duriora imperentur, quam ferre queant de his profecto dubium esse non potest, quin simul nobis veniam datam cognoverint, protinus in partes vestras sint transituri. Hos ut sit, alii alii que sequentur, & quæ Italiam majores vestri per multas ætates perdomare vix potuerunt, eam universam paucis mensibus recipietis. Caterum quia neque tibi consilio nostro opus est, & nos deprecatum magis commissam quam purgatum venimus, omisissis qua in illam partem dicerentur, supplices pronique te rogamus, & per cōmunes deos, perque hanc

Populo Romano non.

Plures in gente sua Romanorum partibus adiecerant.

Minatium, & multa milia pro sua militante.

Hos respiciorant; & alios innocentes.

Sulla benigne respondet.
Reont. 2. 3. 17.

Sulla strategiam evadendum ex locis iniquis.

Eiusdem visionis de Samnitibus.

parentem utroque terrâ obestantur, ut minus anni crimen sociorum perpetuis meritis, & paucorum defectionem tot millium constanti fidei obsequioque dones.

XXXIII. Rari apud nos sponse, reliqua multido coacta deceptivè ferrum adversus vos strinxerunt: & pro his ausis vastatus ager, caesa cohortes nostra, maxima urbium capta direptaque sariare victoris iram poterunt, ut occisis captivæ auctoribus & concistoribus belli, reliquorum necessitati esse sperabam, qui propterea nos legarunt, quia propter constantiam in Romanis partibus ab adversa factione multa peressos, apud vos gratiosos fore arbitrabantur: & si nostri non habebatur ratio; ad alios neque paucos neque contemnendos deprecatores respice.

XXXIV. Respice Minatium hunc Magium, qui avirum in populum Romanum fidem, dubiis temporibus, singulari studio ac virtute retulit. Satis su illi casus civium strues, & sumantia patriæ tellus vidisse: ne universum sue gentis excidium usurpare oculis, festinare manu cogatur. Idem orare puta tot Hernicorum militum in Romanis castris millia, quorum sortem fidelemque operam tuo quoque testimonio haud semel ornavisti.

XXXV. Hos profecto cum alienissimi semper ab omni crimine fuerint, aliena culpa perire durum esset. Perisse autem putabunt, ubi civitatem suam omnibus belli cladibus pervastari, & quo necessum est tali tempore, eodem exitio nocentes innocentes, ut quisque occurrerit, involvi videbunt. Neque enim quisquam est vere Italus tam ab omni pietate remotus, ut inter hanc patriæ calamitatem, salutem suam magni aestimet. Sed & liberos parvos, matronasque & virgines occurrere fac animo tuo: quorum omnium haudquaquam ambigua est innocentia: quum vero cogitabis, viduarum atque pupillarum lacrimas, qui viros suos, qui parentes sanguinem vitamque pro imperio populi Romani allegabunt profudisse: jam ipse profecto pro humanitate tua iudicabis, posui in gratiam, sociis fontium noxios dimitti, quum harum crimine adfligi meliori fato dignos oportere.

XXXVI. Erat tum adhuc alienus ab omni crudelitate Sulla, aut saltem ut esse videretur, studebat. Idcirco non modo benigne respondit legatis, sed etiam paulo post excessit Hirpinorum finibus, in Samnium tendens, ut ipsam belli Socialis arcem excinderet. Sed Papius Mutilus Samnitium ductor, in ipsis finibus cum valida manu excubans, aditus obsidebat. Igitur Sulla, quum se in eas angustias demisisset, ut circumveniri facile posset; colloqui petito, de conditionibus pacis agitare cum hoste cepit, varie rem trahens, donec occasionem evadendi nancisceretur.

XXXVII. Ubi satis remissam Samnitium attentionem vidit, & propter inducias omnia negligentius administrari; silentio noctis profectus est, relicto in castris buccinatore, ut tamquam mutandis vigiliis classicom per solita intervalla caneret. ea res fidem manentis eodem loco exercitus incauto hosti fecit. Quarta vigilia commissa, buccinator agminis suorum sequutus vestigia, vacua hostibus castra reliquit; militesque ad unum omnes incolumes, cum impedimentis tormentisque in tuta pervenerunt.

XXXVIII. Inde L. Sulla longo circumitu usus, quâ minime venturus putabatur, irrupit: buccinatesque improvise illo discrimine ita terruit, ut occisis plurimis, ceteros

n fugam comiceret. Dux hostium Papius, prosequentibus suorū pāncis Afer-
niam facies pervenit. Sulla capitis Samnitium castris ad Bovianum perrexit.
Præcipue claritudinis illa tempestate Bovianum erat, tribusque arcibus & com-
muni gentis concilio superbiebat. Sulla divisīs copijs quum ipse ad urbem signa ad-
movens Bovianenses in se convertisset; alios longo flexu circummissos, *quam*
primum possent arcibus expugnare jubet: futurum ratus, quod accidit, ut eam
in partem unde iniurio se ostendisset concurrentibus oppidanis, segnior de remo-
tioribus cura esset.

XXXIX. Ubi captam arcem ex fumo, sic enim convenerat, cognovit; ipse
quoque tota mole oppugnare urbem cepit. Tribus omnino horis fortiter ab ob-
sellis repugnatum est: inde quum & à capta parte urbis decurrente Romano an-
ceps metus circumfisteret; profligatis defensoribus Sulla Boviano per vim po-
tuitus est. Deinde late circumlato belli terrore, quum aliquot populos recepisset,
appetente hieme ad petitionem Consulatus Romam profectus est: certa quid-
em spe consequendi honoris, quum tot tantaque res, quanteas raro quisquam
alius ante Consulatum confecisset, eamque sibi fortitudinis prudentiaque con-
ciliasset existimationem, ut apud cives magnus dux, maximus apud socios, apud
hostes etiam fortunatissimus haberetur.

XL. Igitur quum rogam candidam sumpisset, comitijs Consularibus, pene
omnium civium suffragiis, anno ætatis suæ undequingagesimo designatus est. Ea
comicia certamen haud tralatitium habuerunt; C. Julio Cæsare Consulatum con-
tra leges petente. Sed quoniam ad ea tempora accessum est, quibus frequens
mentio faciendi Cæsarem, & alias, & propter eum Cæsarem, qui postea dicta-
tor fuit, errorem parere legentibus posset: simul ut illius ævi domesticæ discor-
dia penitus intelligantur, non abhorre à præfenti instituto iudicavi, si de hac
familia, & præcipue iis hominibus, qui tum maxime floruerunt, pauca, nec in-
iucunda scitu proderem. Igitur Julii, ejus gentis familia Cæsarium fuit, anti-
quissima originis fuerunt: quum genus ad Julium referrent, Æneæ filium, quem
Æneam Anchisæ & Venere genitum vetus fabula prædicabat.

XLI. Qui primus Juliorum hoc cognomine discriminavit gentem, quum cæ-
lo matris utero prodisset in lucem, ex eo casu appellationem traxisse non absur-
de creditur. Eum ante tempora Annibalicæ belli vixisse oportuit, ex eo enim Cæsar
in historiis mentio frequentatur. Sed primus omnium Sex. Julius Sex. F. Sex.
N. Cæsar Consul fuit, L. Oreste collega, ad annum Urbis conditæ quingagesi-
mum nonagesimum sextum. Nepos hujus esse potuit Sex. Cæsar C. F. qui cum
L. Philippo gessit Consulatum, quum bellum Sociale inciperet: potuit & L. Ju-
lius Cæsar L. F. Sex. Nepos, qui sequenti anno Consul res eodem illo bello gessit;
& mox Censuram adeptus est. Sed ut illa certo affirmari non possunt, ita hoc
minime controversatur, L. Cæsaris fratrem hunc de quo dicere cœpius C.
Cæsarem fuisse.

XLII. Igitur Cæsar ille Cæsar claritudine generis & fratrum, (nam matre
Popillia natus erat, quæ antea Q. Lutatium Catulum peperat, Cimbricia vi-
ctoria celebrem) præterea ingenii felicitate elatus, ad summos honores magnis
animis contendebat, nam inter primos sui temporis oratores numerabatur, &
nativo quodam saceriarum lepore omnes superabat. Is ante biennium Sex.

Appian. 1.
lib. 1. Civil.
Liv. Epitom.

Bovianum vi.
capitur.

C. Cæsar Con-
sulum con-
tra leges peti-
t. Diod. apud
Velleium.
Velleium. 1. 17.

Sueton. Cæsar.
6. 1.

Familia Cæsa-
rum exponi-
tur.
Plin. 7. 9.

C. Cæsaris
Straboni elo-
gium.
Cic. de Orat.
cap. 11. 48.
89. 3. 4.
African. in Sen-
cap. 63.
Diod. lib. 38.

Julio, L. Philippo Confulibus in curuli Aedilitate quotidianis fere concionibus de Republica accurate habitis, magnam & gratiam vulgo, & auctoritatem quaſi-
 verat. His ille fretus quum Aedilitus eſſet, omiſſa Prætura Confularum am-
 bire creperat. Sed Tribuni plebis P. Sulpicius, quamquam familiaris Cæſaris,
 & P. Anicius, extraordinariam petitionem reſutabant.

Propter eum
 ſeditiones.

Aſconius.

XLIII. Iſdem C. Marius ſe aggregaverat. nam ex diſciplina illorum tempo-
 rum, contentiones in Republica vi ferine & armis dirimebantur. Idcirco di viſis
 vulgi ſtudiis magnæ ex hac cauſa ſeditiones exſtiterunt. *Jus populi* Cæſar extol-
 lebat, & pro eo *Senatum* judicaſſe, quum T. Quintium Flaminium, M. Fulvius, M.
 Curius Tribuni plebis ſimiliter Confulationis tranſcendiſ uedius honoribus petere non
 paterentur. Neque pœnituiſſe aut judicii ſui Patres, aut ſuffragiorum populum,
 quum paucis annis opulentiſſimum Macedonia Regem, fortis ſi quis unquam &
 felix Imperator, maximo Romani juris incremento ſuperaveſſet. Neque tamen aut
 atate parem ſibi Quintium, aut cauſi fuiſſe: ſe Aedilitate functum olim, illum ex
 Queſtura petiſſe Confulaturn.

Exempla ve-
 terum adducit
 proſua cauſa.
 Plutarch.
 Plin. c. 7.
 Liv. ja. 8. 9.
 40. 9. 7. 14. 15.
 Liv. 28. 38. 3.

XLIV. Quin & nonnullos, priuſquam magiſtratum ullum Curulem geſſiſſent,
 Conſules factos. Ita P. Sulpicium Galbam, quum in Italia Hannibal eſſet: ita
 M. Valerium Corvum, quum Gallicis tumultibus arderent omnia, ſummis hono-
 ribus admotos: hunc quidem admodum adoleſcentem. adeo nihil in candidatis præ-
 ter virtutem ſpectari, populo Romano ſemper placuiſſe. Idcirco poſtea & quoque duos
 ſpiciones, alterum magnus quidem rebus; ſed ſine magiſtratu eveſtos; alterum non
 Aedilitium, ſed candidatum Aedilitatis ad idem faſtigiũ evecitos. Magna ſe qui-
 dem adſcribere exempla, ſed eorum qui tum demum explicare virtutem animi porue-
 rint, poſtquam campum ipsis gloria Conſulare nomen imperiumque aperuiſſet.

Se illorum
 imitatorem
 profectus.

Cic. pro Man.
 cap. 27.

XLV. Sibi quoque licere de ſuis rebus ſperare amplius: laudique potius quam
 vitio vertendum, ſi maximorum virorum imitator eſſe cupiat. Eſſe ſibi nobili-
 tatem nulli gentium quas nominaveſſet imparem: neque recuſare, quicquid quolibet
 iſtorum ſed nondum Conſule conferatur. Acres populo Romano eſſe oculos, acutæ
 aures: quomodo domiſe quiſque, quomodo militia geſſerit, diligentiam ejus non
 fallere. Se Queſturam & Aedilitatem ſic geſſiſſe, ut ſatis magna ſperet dediſſe
 documenta induſtria; vigilantia, humanitatis. nec in bello ſegnem aut ingloriam
 operam navaviſſe Imperatoribus; & ſepenumero donatum ab his laudatumque vir-
 tutis cauſa eſſe.

Mores civita-
 tiſe eſſe muta-
 biles.
 Cic. Tufcul.
 queſt. 5. 19.

XLVI. Hoc ſibi non pudendum ad ſummos honores iter videri, etiamſi Prætu-
 ram declinet. quam minime quidem a ſe ſperni: ſed neque Prætura deſſe candi-
 datos idoneos; & in præſentia hunc eſſe rerum ſtatum, ut ſe Conſidem quam Præ-
 torem multis modis utiliore Republica ſuturum confiſat. Fortaſſe deos immor-
 tales hoc fratribus Juliis ſervaviſſe decus, ut alterius victoria ſagum toga mutaretur,
 per alterum plane extingueretur Sociale bellum. Suos adverſarios nihil ad-
 ferre, quo minus jure petat Confulaturn, jure obtineat. tantummodo mores atque
 uſum civitatis ingerere, tamquã ſit in eo genere perpetuum quidquam, aut eſſe poſſit.

XLVII. Ab iſto more ſepe receſſum, multis exemplis doceri poſſe, ſi altum
 placeret agi. neque cauſam eſſe, cur non hodie populo Romano liceat, quod unquam
 licuiſſet. Nuper in uno homine continuatos per quinquennium Confulatus ſatis oſte-
 diſſe, nihil in his rebus tam fixum immotumque haberi, ut mutari ex cauſa nequeat.

Concessum cui libet esse, ut de se quicquid vis magnifice sentiat concessum & ad ver-
sariis, ut si vult secus opinetur: sed in beneficio populi summum arbitrium relin-
quendum eidem populo esse. hunc optimi iudicaturum quo loco C. Casarem esse oporteat.

XLVII. Contra hæc Tribuni legum omnibus argumens validiorem auctorita-
tem allegabant. Populi certe haudquaquam ambiguum ius esse, nec illud patrono C.
Casare indigere, aut ququam alio, Tribunis salvis. Sed nullis aliis in causis aequè
manifestam esse populi sententiam, quam in legibus ferendis, quoties consensu iubean-
tur: tum enim ad maturitatem iudicii accedere concordiam volumus. Quibus igitur
vere sit propositum, auctoritatem populi tueri, iis ante omnia laborandum, ut le-
gem sarta et itaque sit veneratio. Esse autem leges, quæ magistratus ordine capi ge-
rique iubeant, neque liberum cuique sinant, protinus ab infimis ad summos transi-
re. Has aut servandas omnibus, aut abrogandas in universum esse, aut profecto
solvendam legibus, qui contra has magistratum concupiscat. extra hæc nihil esse,
si quod fieri citra iuris & legum omnium abolitionem queat.

XLIX. Sane paucæ exempla adduci posse, in quibus aut ob causam exceperit
aliquos populus, aut per imprudentiam adfectumve lapsus commiserit: sed infinito
esse plura servatarum legum, & quoties tale aliquid tentatum fuerit, minime quæ-
ra comitia fuisse. Numquam igitur defuisse, præsertim ex collegio Tribunis, qui
immoderata cupientibus resisterent. Quod si quatuor aut quinque Consulatus extra
ordinem datos suum in favorem trahere Casar vellet: quanto plurius astimandum,
quod in contentis aliquot tribuendis populus natus quidem ungum à more & lego
recesserit. Non se contemnere Casarem, honoribusque omnibus, quos ei capere per
leges liceat, dignum arbitrari: sed non existimare, tantam in eo virtutis excellen-
tiam conspici, ut propter eum spernenda leges sint, & quod negatum sit omnibus,
uni tribuendum.

L. Satis mature Consulem cum futurum, ubi hunc honorem habuerit populo, ut
contra ejus voluntatem legibus declarata petitioni in iusta desinas insistere. Si se-
mel hoc iter aperiatur hominibus, omnes protinus ad summos honores provoluturos,
priusquam populo Romano specimen ullum animi sui consiliique gerendis inferiori-
bus præbuisent. Consulibus summam rerum permitti. id adeo factum iri temere, si
summus populi Romani magistratus, non amplius culmen honorum, & perspecta
virtutis pramium sit, sed gerenda Reipublicæ tyrocinium fiat. Sane Casari a desse
nobilitatem, faciendam, industriam, sed multos esse in Urbe futurosque pares: plu-
res etiam quibus si non meritum idem, tamen eadem cupiditas inest. qui & ipsi tam-
quam debitum exactoris sint, quod cuiquam fuerit tributum, à quo se non existu-
ment notabiliter superari.

LI. Quem vero C. Casari concessurum hanc virtutis dignitatisque palmam,
quam eam C. Caesar Valerius, & Scipionibus, & Sexies Consuli C. Mario ambiguum
facere contendat? Numquam defutura certamina, si cuiuslibet cupiditati aperiatur
septem legibus locus. Et has non aliam ob causam latas, quam ut contentiones am-
plentur: ipsumque populum, licet plane liberrimum sui iuris arbitrum tamen sibi
legum hos cancellos circumdedit: ut in magnis negotiis, & quæ valde ad Rempu-
blicam pertinent, non quidem ademptam, sed tamen à semetipso restrictam volun-
tatem esse, neque temere solvendam, quæ alligata consilio sit, intelligat.

LI. Diu hæc utrimque multis concionibus agitata quum essent; bonisque om-

Leges ser-
vandas esse.
Cic. de Ma-
r. p. 10.

Exempla pau-
ca non valere,
contra multis
modis plura.

Speciem ani-
mi consiliique
sui præbet
hominem in
magistratibus
inferioribus.

C. Casari
multo, esse
pares, & idem
petituros.

Ex ea conten-
tione belli ci-
viliis origo.

Afcen. in
Scaur.
Cie de Ha-
rusp. Resp-
ca p. 20.
Citec.

nibus causa C. Caesaris displiceret, simul adversarii ejus vim intentarent, v. i. cū
aut territus Caesar petitione abstinuit. L. Cornelius Sulla, ut supra indicavimus,
& cum eo Q. Pompejus Q. F. A. N. Rufus, designati sunt. Nec tamen ideo extin-
ctum illud contentionis civilis incendium est, quin postea in bellum apertum erum-
peret. Quamquam enim belli Civilis fauces Marius & Sulla indubitanter fuerunt &
tamen ab illa quoque contentione profecti fomites magis excitarunt alueruntque
concebras aliunde flammās, magna P. Sulpicii culpa, qui à bonis iniitiis & optima
causa, nimia cōtentione, & popularis favoris aura ad ferrum & arma proventus est.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

ULUS Gabinus legatus, rebus adversum Lucanos prospere gestis, &
pluribus oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit.
Sulpicius legatus Marrucinos cecidit, universamque eam regionem recepit.
Cn. Pompejus Proconsul Vestinos & Pelignos in deditiōem accepit.
Marsi quoque à L. Murena, & Cæcilio Pro legato, aliquot praeliis fra-

tti pacem petierunt. Asculum à Cn. Pompejo captum est, casus & à Mamercio Emi-
lio legato Italicis. Silo Pompadii, dux Marforum, auctor hujus rei, in praelio ceci-
dit. Ariobarzanes Cappadociae, Nicomedes Bithyniae Regno à Mithridate Ponti
Rege pulsus fuit. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationes-
que continet.

A. Gabinus à
Lucanis occi-
ditur.
Liv. Epitom.
Orosius 8. 18.
Florus 3. 18.
Appianus.
2. Civil.
Macrobius.
Saturn. 1. 2.
Seneca de Be-
nefic. 3. 23.

I. IN Lucanis interea clades accepta est, legato amisso A. Gabinio, qui mul-
ta ipsam in regionibus, multa in Marsi strenue feliciterque gesserat, &
plurima oppida pugnando ceperat. Sed ille dum suis aliquando Lucanis victo-
riam urget, in oppugnatione castrorum hostilium interfectus est. Ex diverso le-
gatus Cn. Pompeji Consul Ser. Sulpicius Marrucinos cecidit, totamque eam ci-
vitatem recepit. Vestini quoque Peligni que missi ad Consulem oratoribus in fi-
dem accepti sunt. Sub id tempus quum C. Vettius Pelignus à cohortibus suis ad
Cn. Pompejum duceretur; servus ejus gladio militis à quo trahebatur educto, do-
minum interemit; statimque, postquam hero consulisset, tempus esse proloquu-
tus sibi prospiciendi, in sua viscera retorfit ensē.

Marsi pacem
petunt.
Velleius 2. 15.
Diod. lib. 37.

II. Marsi quoque, à L. Murena, & Cæcilio Pinna legatis aliquot praeliis fracti
pacem petierunt. Quis ille Cæcilius fuerit, & unde habuerit non alibi locum co-
gnomeum Pinnae, in tantis ejus avi tenebris frustra requisivi. Nec absurdum

conjecturam esse arbitror, statuenetum non Pinnam istarum rerum auctorem, sed
Pium, Q. Metelli Macedonici filium fuisse, quem inter præcipuos ejus belli duces
nominari constat. Quum hic status rerum per Italiam esset, tantis calamitatibus,
& defectione sociorum auxilii, quosque arma retinebant, communi decreto Con-
sulum deserunt; Æternam in Samnitibus publici consilii sedem statuunt, creati-
que Prætoribus quinque, quos inter Pompeius Silo fuit. huic propter summam
opinionem virtutis imperium in omnes tradunt.

III. Atque is collegarum sedula opera usus, magnas brevi copias paravit, ut
adjumctis veteribus ad millia virorum triginta pervenirent. Præterea servis manu-
missis, & prout tempus ferebat, armatis, libertinum exercitum, haud multo pa-
ciores millibus viginti coegit. Equites præterea mille sunt effecti. Cum his copiis
Mamerco Æmilio se opposuit, qui tum legatus exercitui Sullano præerat. Inter
hos apparatus Æsculana obsidio ad finem venit. Ab hac urbe primus belli turbo
eruperat, & licet eodem tempore pleraque Italiae regiones adversarum partium
exercitus colluctarentur; hic tamen plurimum laboris sanguisque exhaustum
est, unaque die circa hanc urbem quinque & septuaginta civium Romanorum, am-
plius sexaginta millia Italicorum signa contulerunt.

IV. Tandem Pompeius Æsculum ingressus, selectis, quos in triumpho ductu-
rus erat, principes omnes præfectoque & centuriones sejuges cascos securi percuf-
sit: servos prædamque sub hasta vendidit: libera corpora dimisit innoxia, sed re-
bus ademptis omnibus: urbem ipsam diutam incensamque evertit. Mox Romam
profectus obses in bello fortiores prospereque gestas de Æsculanis reliquisque Pi-
centium, paucis prius diebus quam Consulatu abiret, A. D. VI. Kal. Januariæ
triumphavit.

V. Ductum in triumpho P. Ventidii muli Scriptores haud fuisse ob cau-
sam adnotant, quod his post annos ferme quinquaginta idem Capitolium quod-
tum triumphatus vidit, triumphans invehctus est. Adeo inexpectatis interdum
eventibus admonemur, donec vita maneat, nulla fortuna neque confidere nimium,
neque perterre. Quum deinde L. Cornelius Sulla, Q. Pompeius Rufus magi-
stratum intuiscent, Mamerco Æmilio cum Q. Pompeio Silone collatis signis
dimicavit. Ejus proclii victoria penes Romanos fuit, quorum haud ita multi oc-
cubuerunt: de Italicis ad millia sex sunt desiderata.

VI. Sub idem tempus Q. Metellus Pius qui C. Cosconio successerat, Venusiam
Apuliam nobis urbem, firma præsidio instructam expugnavit. Adhuc tamen co-
natus magis quam viribus Italici resistebant, & ne desponderent animos, modicis
interdum successibus recreabantur. Silo Pompeius Bovianum oppidum receperat,
ejus victoria tam immoderata læticia fuit, ut vel in honorem ducis, vel ad
refereendam Romanis vicem, Pompeio triumphus decerneretur. isque Bovia-
num triumphans invehctus est. quod in omen acceptum: nam in urbem victam lau-
rea deportata, hostibus tradidisse victoriam visus est. utique postquam proximo
deinde proelio, cum Ser. Sulpicio apud Teanum congressus, amisso exercitu, una
cum Obsidio alio Italicorum duce oppressus est.

VII. Pompeio præcipua tanti incendii face extincto, siue Sulpicius illum, si-
ve ut alibi relatum est, Q. Metellus Pius occidit, quum neque consilium Italicis
neque copias tanto bello pares superessent: post adversum Romanos tantum fuit,

Q. Pompeius
novum exer-
citum cogit.

Liv. Epitom.
Vellejus.
Florus ant. l.
Orosius.

Æsculum ca-
pietur.

Florus.
Mamerco Ca-
piol.
Val. Maxim.
4. 9. 9.
Agellius 15. 4.
Plin. 7. 53. 2.

P. Ventidii
notabilis for-
tuna.
Diod. Sin. lib.
33.
Vrb. cond.
ann. 665.

Mamerco
Æmilio Po-
mpedius vige-
cit.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Vellejus.

Jul. Obsequ.

Socii legatos
ad Mirrida-
tem mittunt.
Orosius 1. 18.
Jul. Obsequ.
Livi Epitom.

Auct. de Vir.
illustr. c. 63.
Diodorus .

ut in alium pene orbem legatos ad Michridatem mitterent, quem studere rebus novandis acceperant. Quum prabita his audientia esset, principes legationis, Samnites, ait, atque Lucani, & qui alii per Italiam populi eodem federe continentur, tertium jam annum atrocita bella cum Romano gerunt; cuius equidem neque causa tibi ignota esse, neque casus atque vicissitudines possunt.

Fortunam sal.
exponunt .

VIII. Idcirco licet multos illorum duces exercitusque fuderimus, partim etiam deleverimus, castris urbibusque maximis atque munitissimis expugnatis atque capis: tamen & nos cum validissimo potentissimoque hoste colluctantes, crebris atque vehemens detrimentis quassari contigit. Plus tamen aliquanto fraude quam armis Romani profecerunt: passim per civitates ferendo forvendoque principum discordias, quod ipsis per sua factionis homines plerumque non fuit difficile; multis adhuc servitutem & otium laboriosa libertati preferentibus.

Proposium
commendant.

IX. Hoc tamen fuit in aliquorum defensione boni, quod secreto, quidquid in consiliis aut castris agrum fuerat, arctius coit fortissimorum populorum fide animisque indissolubilis & invicta societas. Nulla amplius voces belli mala deplorantium audiuntur: nulla pacis, nisi que libertatem firmet, usquam habetur mentio. hoc omnes proposito sumus, ut pra dominatione Romana leve nobis videatur, quidquid ingere calamitosis hominibus iniqua fortuna potest.

Spem offen.
tant .

X. Ceterum ab ista sorte procul adhuc virtute nostra & munere deorum absumus: neque deteriorum armis nostris eventum fore, quam fuit causa speramus. Sed pra ceteris duo sunt maxime, quae fiduciam nostram augeant. Nam etiam post accepta bello hoc incommoda virium nostrarum haud sane pariter: & multos ubique Reges atque populos non aliis oculis intueri Romanam magnitudinem scimus, quam a nobis adspiciatur, nisi quod nos quanto propiores huic pesti fuimus; tanto priores & penitus perperimus insatiabilis populi improbitatem.

Romanorum
ambitionem
traducunt .

XI. Jam enim a primis initiis imperandi licet non aequae manifestam, aequae tamen magnam cupiditatem habuit: cui ut resisterent majores nostri, nihil inexpertum suae opponendo opes, sollicitando alienas, reliquerunt. Sic & Pyrrhus a nobis, & postmodum Pannus Hannibal adjuvi sunt; neque defuissent Antiocho aut Philippo Regibus auxilia nostra, si inferre bellum Romanis in Italia, quam accipere domum maluissent. Sed illos quidem suus error, aut invidia numimmo in diversa consilia transfudit, ut cum decus esset, Italiam, quid autem Italiam: imo gementem sub Romano iugo terrarum orbem liberasse.

Contra illam
alibi esse vim
aut animam
negant .

XII. Licet enim, praeter paucos servituti natos homines, nemo usquam tam insolentium dominorum imperia patienter ferat: tacent tamen aut misant plerique, animis aut viribus imbecilliores. Sed & quibus adhuc astu maiore quam modestia parcat, dum securos & incautos aliquando quavis occasio subiungit; aliena mala, tamquam ad se minime perventura, o:iosi quietique intuentur. Idcirco te esse unum omnium eorum vimus, a quo & sperandum auxilium tantis necessitatibus & petendum esset.

Sed Michridati
supererere
potentiam .

XIII. Animi tui magnitudinem, quam & corporis dignitas manifesta fide oculis monstrat, ignorari gesta tua plurima atque amplissima: nequaquam patiuntur. Ex iisdem potentia tua & aucta est, & inclarus; quibus utriusque rebus neminem tibi putamus praesentium Regum comparari posse. Ferocissimas enim Scytharum gentes, quibus neque Persarum magni Reges, neque victor horum Alexander, imponere iugum

jugum potuerunt; pene puer ista domasti, ut alii tibi non obscure seruiant, alii nomine sociorum eadem ferme faciant, quæ victis imperantur.

XIV. Nam vicinos quidem Reges, nisi quibus pacem & amicitiam præstas, sic adsuosatos habes, ut placato te regnare illis liceat; quum iratus fueris sibi sentiant exsulandum esse. Atque idem amico atque adfines Tigraue uteris, quo nemo Regum tibi est magnitudine rerum gestarum & imperii similior. Sed hæc tamen omnia ne quidquam adessent, nisi tua singularis & pene divina prudentia tibi distaret & tempus utendi, & modum. Jam olim, nec enim abstrusa aut ambigua loquimur, olim, inquam, te ambitionis & auaritiæ Romana piget, idcirco & legatis eorum saepe viriliter respondisti, & quum eadem tecum superbia vellent agere, quæ ceteros terrere consueverunt, effecisti, ut intelligerent, sibi cum libero Rege plenoque animorum, & ad omnia parato, negotium fore.

Et prudentiâ;

XV. Quin & illorum iniqua decreta baud semel ferro rescidisti, ut scirent vicini Reges, minus illis in amicitia Romana præsidii, quàm in tua offensa periculi esse. Pro quibus ausis, quæ tibi sint apud populum Romanum reposita præmia, simul ille va-
cuis ad propioribus bellis fuerit ignarus esse non potes. Sic quoque legati illius atque Proconsules minantur, fremunt, plane præ se ferunt bellum, suas copias parant, Sociales excitant: ita agunt omnia, ut quavis derideas conatu, animus tamen appareat.

Inimicos Mi-
thridati Ro-
manos esse
demonstran-
t.

XVI. Non dubito quin inter ista memineras, quam arroganter olim Marius, deinde Sulla tecum egerint; quam non te de denunciantes tibi periculum, indixerint servitutem, nisi dederis operam, ut aequè armis ac jure sis potior. Atque hæc jam mouerant populi principesque nostri; nos plura & certiora usurpauimus oculis: ut jam profusus certi sumus, non inutilem legationem nostram, neque metuendam desiderii nostri à te repulsam esse. Quos enim eadem causæ ad arma coegerunt, iidem animi, vota paria coniungunt: de iis dubitari non potest, quin ad communem utilitatem fido sedere sint sociaturi consilia & vires.

Dissonum
Marii & Sul-
le admonent.

XVII. Quod igitur tibi nobisque faustum atque salutare dii faxint, arma, viros, naves, commeatus, pollicemur in Italia bellaturo: ad transitum, ad receptum, omnesque opportunitates belli, urbes nostræ patebunt: duces itinerum, participes consiliorum, socii laboris periculi que erimus. Id modo fixum tibi sit animo, non alibi rectius cum Romanis, quam in Italia bellari, absit à te leuamens, quæ Syriacos olim Reges, quæ Macedonicos decepit, quum eadem illis dicerentur.

Sua omnia
pollicentur.

XVIII. Nullum tuis Regibus aut aliis tantum periculum est, quod non à quolibet præfectorum tuorum propulsari queat. neque spes & occasio te teneant domi, vicina subacturum. Et si facilis ista esse possit, non eris tamen diuturna possessio. Nemo unquam eripere populo Romano occupato quidquam potuit, quod ille cum multiplici usura vacuus non reciperet. Ingulum petamus, & tamquam pestiferi draconis obteramus caput; donec illud saluum fuerit, inani labore ceterum corpus vexaturi.

Ut in Italiam
veniat, con-
tendunt.

XIX. Quemadmodum flumina longo cursu acta, ne exundent, molibus ac crepidinibus ægre coercentur: ad ipsos fontes averti carpique nullo negotio possunt: ita nisi Romanæ potentie scaturiginem & fontem in potestate habeamus, impetum nequidquam moraberis: quin violentia sua quidquid oppositum fuerit, evertat, & ocyus, ferius, omnia ubique Regna, nationes omnes obruat. Mithridates, re cum suis de-

Mithridates
rem distinet.

liberata nescio quomodo minoris quam pro Italorum expectatione negotium illud faciens, *venturum se in Italiam respondit, simul atque Asiam subegisset.*

Longinquæ militiæ periculum abstergitur.

XX. Credo longinquam à domo miliciam laboriosam simul atque sumptuosam fore ratum; adhuc vicinorum societas Romanis vires perhorruisse, ne, dum appetit aliena, suo Regno spoliaretur. Neque Tigrani satis poterat fidere, ut suspectos maxime partes habent, quicumque cupiunt opibus excellere: verebaturque, ne ille perdomitis alijs, neque Pontum, si daretur occasio, sperneret. Terrebarur & Pyrrhi Hannibalisque exitu, quorum, licet à plerisque Italæ gentibus adjuvantur, ipi alieno solo bellantium cito consequerit exercitus, difficilibus, licet haud à maximo intervallo supplementis.

Et presentis occasiois periculis occupatus.

XXI. Hæc omnia vitari posse maximo eum emolumento sperabat, si vicinam sibi Asiam occuparet. Eam rem quoque facturam animos Italici facili: atque ita diuturno bello arceri posse Italæ vires, ut neque si rursus conjungantur, valde sine sibi futuræ formidabiles. Sane consilio huic insitit, quamquam omnia legari polliceretur; & è Ponto facilem in Thraciam trajectum ostenderent: Thraces porro & ipsos bellum Romanis facere. horum ope per Macedoniam & vicinas regiones paucis diebus ad Jonium mare penetrari posse.

Cappadocia & vicinorum Regnorum descriptio. Liv. Epitom.

XXII. Neque diu contatus exercitum conducit, Ariobarzanem ac Nicomedem Reges, alterum Cappadocia, alterum Bithynia exacturus. Sed antequam hoc bellum exponatur, quo Regna ista jure, quibus finibus tum fuerint, quasque nationes urbesque habuerint insigniores, enarrari prout fuerit, Mithridatica bella lecturis, quæ haud postremam Historiæ Romanæ partem, illius quidem ævi constituunt. Quidquid terrarum longo tractu inter Heracleam & Trapezuntem nobiles urbes, Euxini fluctibus alluitur, ab eo mari appellationem apud veteres nactum est, ut Pontus vocaretur.

Cappadocia duplex.

XXIII. Propius Heracleam Bithyniæ conjunctum Ponto Regnum fuit, ad Propontidem deflectens. At Orientem versus Cappadocia in mediterranea procurrent, inde Armenia, ad meridiem Tauro monte terminatur. Inter Bithynos atque Cappadoces ita sparsa erat Galatia, ut ab Septentione Pontum & Paphlagoniam; (Ponti enim pars etiam Paphlagonia nec absurde censeri potest) à meridie Phrygiam Lycaoniamque contingeret. Omnes istæ regiones in ditione Persarum fuerunt. à quibus ea pars, quæ tum communiter Cappadocia dicebatur, in duas divisa præfecturas, postea totidem Regna peperit: quorum alterum Cappadocia proprie, aut cum adjectione Cappadocia ad Taurum, inersum & Magna Cappadocia; alterum Pontus, sive Cappadocia Pontica cepit nominari.

Majoris præfectura.

XXIV. Prioræ præfecturæ decem continebantur: quarum sub Tauro erant Melitæna, Cataonia, Cilicia, Tyanitis & Gasauritis. Melitæna cæteris Cappadociæ partibus major, olei quoque & vini optimi ferax, Armeniæ majori prætenditur, à Sophenæ præfecturâ medio Euphrate divisa. Nomen huic Melita dedit, à Semiramide, ut volunt, condita. trans flumen etiam ad hanc partem Tomisa pertinebant, insigne castellum. Cataoniæ inter Amanum & Anticaurum sita planities, Comana habuit, Bellonæ templo memorabile nomen, & Apollinis Cataonis sanum castella in montibus munita, Azamora & Dastarcum.

Mazaca Regni caput. Constantino, Strab.

XXV. Cilicia quæ vocabatur Cappadociæ præfectura, sede Regum nobilitata fuit Mazacis; quam urbem postea *Cæsaream* vocarunt Cappadoces, in Ditionis Cæsaris honorem. Altera urbium, nam dux omnino fuerunt antiquis temporibus

in Cappadocia, Tyanicidi præfecturæ nomen dedit, ipsa quoque Semiramidis opus. At in Garlauride postea Archelais fuit, Claudii Cæsaris colonia. Præter has præfecturas fuerunt & alia quinque, Lavinasena ad Euphraten fluvium, Sargarausena, Saravena, Cammanena, & Morimena superioribus obscuriores.

Prolem. 1. 4.
Solin. cap. 57.

XXVI. Fluvii celebres Halys Archelaidem præterfluens. Sarus, qui per media Camana labitur, Pyramus per Cataoniam decurrens, præterea Lycus, & hunc excipiens Iris, & inter Morimena & Galatiam terminus gentis, idemque causa nominis Cappadox. At Mithridatis paternum Regnum, præter Pontum continebat, quidquid gentium ab Haly fluvio usque ad Tibarenos & Armeniam coluit. Etiam intra Halyn delibaverat Cappadocum & Paphlagonum agros. Nec longe Bithyni aberant, quippe ubi per Propontidem in Euxinum intraveris. Quæ regiones Bithyniæ partem, deinde Mariandynos Heracleæ subiectos, mox Paphlagonas, usque ad fluvium Halyn habuerunt. cætera ad Propontidem usque Chalcædonem fuerunt Bithynorum, Galli fluminis ostiis fines eorum terminantibus.

Fluvii Cappadocia.

XXVII. Maxima urbium Nicomedia fuit. deinde Nicæa, item Prusa, quam ab Hannibale conditam de Prusæ nomine, Reges Othomanici ante occupatam Adrianopolim Regni sedem habuerunt. Flumina Bithyniæ Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lylus, Senpius, memorantur, & qui Bithyniam & Galatiam disteminabat, Hiceras. Erat & Hylas fluminis & lacus nomen, ab Herculis amasio deductum, si fabulis lubet credere, juxta Prusiadem urbem, diversam ab utraque Prusa. nam & altera fuit Bithyniæ Prusa, ad Hippium amnem.

Urbes Bithyniæ.
Plin. 5. 32.
1. eunclavius 2
Solin. cap. 54.
Strab.
Ptolem.

XXVIII. Ab his regionibus, Cappadociam & Bithyniam dico; quasdam partes abraferunt Gallogræci, de quibus post prolixam Livii descriptionem taceo. Sed Paphlagoniam Halys fluvius ab ortu terminabat à meridie Galatia: ad occasum Bithyni & Mariandyni habitabant, versus septemtriones mare Euxinum erat. Amastri horum erat non incelebre oppidum, majorisque adhuc famæ Amisus & Sinope. Neque refert has interdum Ponto vindicari, nam regionum istarum terminos non minus atque gentium jura Mithridatis ambitio turbavit; reductis in ditionem plerisque populorum quos enarravimus.

Paphlagonia.
Strab.
Plin.

XXIX. At antiquitus Ponticæ gentes fuisse videntur Mariandyni, Mosyncæci, Caucones, qui jam ætate Strabonis nulli super fuerunt, Chalybes, qui & Chaldæi, Tibareni, Maerones Euboicorum credita colonia. Nam tota illa Ponti ora Græcorum frequentata navigationibus plurimas gentis ejus urbes habuit, quarum celeberrimæ fuere Trapezus, & Heraclea. Annium Ponticorum nobilissimus Phasis, cum urbe cognomine ad ostium. Pyxites Trapezentem alluit: solumen Jasonum memoriam retinuit antiquissimæ Græcorum Heroum expeditionis.

Ponticæ gentes.
Strab.
Scho last.
Apollo.

XXX. Sed & alia multa per eas regiones in Pontum Euxinum permeant flumina, tanta quidem vi aquarum, ut terra, quam continuo inferant amnes, implendum aliquando illud mare Polybius disputaverit. Hæc igitur Regna quamquam suos quæque Reges ab antiquissimis temporibus habuisse; ramen propter viciniam locorum, & lingue morumque commerciis varie mixtos populos, crebræ, ut fieri amat, rixæ, deinde bella oriebantur. Et ut graviora fere humanis remediis mala sunt, connubia Regum, mixtosque adfinitate sanguis, adeo non finiebat veteres controversias, ut non alia secundior novis gignendis materies esset.

Pontus Euxinus aliquando terra implebatur.

Polyb. 4. 40.

Belli Mi-
thridatici
causa.

XXXI. Inde auctis odiis, quum etiam imperii amplificandi insana lubido Mithridatem stimulare, temperare non potuit, quin subinde ex occasione temporum vicinos infestaret. Et antea quidem Nicomedem etiam Ariobarzanemque expulerat: & quamquam reduci à Romanis tulisset, tamquam imbecillitatem sibi exprobrantes adspiciebat. Illi vicissim, salvo tam potente vicino, nequidquam restituti videbantur. & accedebant à Romanis ducibus stimuli, qui prædorum & gloriæ spe, bellum undecumque cupiebant conflagrare.

Legati Senatus ad Mithridatem.
Diod. apud Fulvium.
Orosius 6. 20.

XXXII. Igitur operam dederant, ut cum minacibus ad Mithridatem mandatis Senatus nomine legati mitterentur; bellum denunciantes, ni quos populus Romanus vicina Regna obtinere iussisset, quieta in possessione manere pateretur. Illo ultero multa questus, quantæ patientia tot contumelias concocisset, demonstrat: quantasque opes publice privatimque colendo Romanos profudisset. nunc etiam licet provocatum, neque inermem, quiescere malle, modo finis injuriarum fiat. Et fides promissa fuit. sed non eadem Nicomedi modestia mansit, quem Romanorum ducum hortamenta, & inopia pecuniæ invitum ad arma compulerunt.

Nicomedes fides Mithridatis depopulatur.
Justin. 38. 5. 20.
Diodorus.
Appianus.
Mithrid.

XXXIII. Nam & iis à quibus reductus in Regnum fuerat, multa erat pollicitus. & passim ab incolentibus Asiam Romani nominis hominibus magnam vim nummorum foenerato abstulerat. Igitur in ditionem Mithridatis irruptione facta, usque ad Amastrin urbem prædandus processit. Mithridates enim, quamquam paratas habebat copias, occurri vetuerat, quo pluribus paulo post & speciosioribus causis bellum lumeret. Ubi reversus in Bithyniam Nicomedes est, Pelopidam legatum Mithridates ad Romanos duces misit. Is commemorato veteris societatis jure, quod à majoribus acceptum, constanter atque fideliter multis neque levibus officiis Mithridates coluisset, nunc autem, ait, injuria pro gratia redditur.

Legatus Mithridatis de hac injuria querit.
Justin 38. 54.
Appianus.

XXXIV. Adempta Regi Phrygia est, adempta Cappadocia, quarum hanc proavis suis debitam pater Evergetes recepit; illam opera bello Aristoniei navata præmium accepit. si tamen præmium vocare possumus, magno auri pondere ab Imperatore vestro emptam: & olim à Seleuco Callinico in dosem datam proavo Regis. Sed illa sane, quia paulo longinquiora sunt, silentio, & si vultis, etiam oblivione sepe liamus. Ista vero recentia qui possumus: quod Nicomedem os Ponti intercludere, agros usque ad Amastrin populari finitis, prædæque auertere, cuius estimationem novistis ipsi restitui, quum ut à quoquam debeatis edoceri.

Bithyni ref. pondent.

XXXV. Et ista quidem hoc modo gesta sunt, non invadito nec imparato ad prohibendum Regem: sed ut vos ipsos spectatores eorum quo fierent, testesque haberet. Qua quia non aditu neque incertis aut suspectis auctoribus, sed coram visu acceptis; ergo igitur amicus atque socius Rex, hæc enim nomina fœderum tabulis continentur, hoc à vobis sociis amicisque suis petit, ut adversus Nicomedis injurias auxilio sitis, aut injuriarum coerceatis auctorem. Ad hæc Bithyni, nam & ab Nicomede legati aderant: Quam iustas contra Mithridatem inimicitias Nicomedes gerat, ignorare nemo potest, qui meminerit paulo ante Socratem Ponticis armis instructum Bithyniam intravisse: quietum certe, fratrisque ætati concessurum: ni fuisset à Mithridate ad parricidiale bellum instigatus.

Non se, sed Romanos à Mithridate peti.
Strab. lib. 7.
Appianus.

XXXVI. Et hæc contra illum Nicomedem fiebant, qui à vobis erat Bithyniæ Rex constitutus. Unde non nostra magis, quam vestra, Romani, hæc censenda injuria est. Quorum ille nomen amicitiamque quanti faciat, ex aliis quoque gestis ejus promptum

est intelligere. Populus Romanus Asiaticos nos Reges in Europam transcendere vetuit. Sed hic Chersonesus pleramque partem possidet; atqui Europa regio Chersonesus est. Sed omittimus plura hostilis erga vos & contemptoris animi, quae protulit, indicia commemorare.

XXXVII. Majora enim, & nisi in tempore obviam itis, acerbiora sunt quam exspectantur. Quorsum enim ingentes illi apparatus, tot propriae copia, atque illa cum tot aliis Regibus & populis foedera pertinent? quae & tranquille victuro supervacanea sunt: nec profecto contra Nicomedem providentur. Praeter domesticas vires socios Thracum, socios Scytharum, populos habet. Habet & Armenia Regem non amicitia modo, sed etiam adfinitate conjunctum. In Syriam, in Aegyptum misistat, ut illorum quoque Regum benevolentiam pariet.

Apparatus
eius recen-
sent.

XXXVIII. Naves porro tetras quum habeat trecentas, alias insuper exadificare non desinit. gubernatores atque proventus magnis propositis praemiis, ex Aegypto & Phoenicia sollicitat. Scilicet superbum animum Phrygia & Cappadocia amissa angunt: quod contra vim & astutiam Ponticam, vestra receptis, aliena, quibus debebantur, reddidistis. Ille primum dolor animum Mithridatis avertit à vobis, Romani: ille cum invidia metuque magnitudinem vestram inuicui cogit inimicum hominem, & sub obtentu nostrarum inimicitiarum, occasiones contra vestrum Imperium captantem.

Causam Ira-
rum expo-
nunt.

XXXIX. Quare neque dubitare possumus, vos, quemadmodum viros pruden-tes decet, factorum ipsius quam verborum majorem habituros rationem esse: ne aut fictum amicitiae nomen, vestros optima fide amicos Mithridati, prodatis; aut vestrum Senatusque de hoc Regno judicium à communi hoste sperni violari-que feratis. Post haec iterum admissus in consilium Pelopidas, si quae veteres adversus Nicomedem querelae sunt, earum judicium vobis, inquit, deferimus, Romani. Sed haec postrema, quae ipsi adspexistis, ditionem Mithridatis minui, claudis mare, praedas ex agris agi, nulla disceptatione egent.

Legatus Mi-
thridatis Iro-
rum loquitur.

XL. Sed de novo vos rogamus, ut aut prohibeatis ejusmodi facta; aut passio indigna Mithridati opitulaminus: aut postremo non intercedatis suas injurias vindicturo; neutris partibus immixti. Haec iterante Pelopida, licet jam ante Nicomedi auxilia polliciti erant, movebantur tamen Romani dictis, & amicitiae nomine, cujus adhuc inviolata erant foedera: neque facile quomodo responderent inveniebant, tandem vasto perplexoque responso, neque Mithridatem à Nicomede vexari passuros; neque bello peti à Mithridate Nicomedem dixerunt. Simul Pelopida s arguere dictorum obscuritatem cupiens, è concilio dimissus est.

Romanorum
vstrum Iro-
poufam.

XLI. Haec ubi Mithridati audita sunt, se vero jam haud obscure lesum à Romanis esse testatus, Ariarathen unum ex filiis in Cappadociam mittit: quam ille antea quoque tenuerat. Atque is victo Romanorum duce Makhno (qui & Mincinus alibi scribitur) ejectoque Ariobarzane, quum igni ferroque pleraque vastavisset, haud magna mole Regnum occupavit. Tum remissus ad Romanos duces Pelopidas, in hunc modum verba fecisse dicitur.

Mithridates
Cappadociam
occupat.
Eutropius 2
lib. 5.
Appian.
Jul. 18. 44
Orosius 6. 20.
Appian.
Oratio legatis
Regis ad Ro-
manos.

XLII. Quam indigna Rex Mithridates passus sit, Phrygia Cappadociaeque spo-
liatus, id equidem, Romani, nuper audivistis. Quas deinde vobis inspeciantibus
injurias eidem Nicomedes intulit, eas quum vindicare deberetis, negligere ma-

luisistis. denique societatis amicitiaque implorantibus fidem, ita respondistis, ut tamquam lassissimos alios, non ab aliis lesissemus, non videri à Republica vestra digereis, Nicomedem & Bithynos violari. Idcirco ipsi causam praeiustis recentibus Cappadocia turbis. Vester ille neglectus, vestraque in responsis ambages, Mithridatem in hac confilia congerunt. Jamque vos ad Senatus vestri iudicium vocas; Romanum Legatos missurus de rebus omnibus.

Bellum grave
minatur.

XLIII. Vos interea videritis, ne quid inconsultis Patribus, temere moliamini. quantum constari incendium belli possit, ex potentia Mithridatis estimatu haud est difficile. Supra vicies armena millia passuum paterna ditionis tenet: ipse magnam adjecit terrarum partem, Colchorum bellicosos populos, Gracorumque & barbararum quotquot supra Pontum nationes incolunt. Jam Scythias, Tanricisque, & Bastarnis, & Thracibus, & omnibus qua Tanain Istrumque sinuos, & Moetidem paludem circum gentes habitant, promptissimos ad impetria sua socios habet.

Potentiam
Regis depre-
dicat.

XLIV. Porro Tigranes Armenus gener illi, Parthorum Rex Arsaces socius & amicus est. Navium quoque magnum possidet numerum; isque augeatur quotidie. neque instruendis ornandisque ulla pars apparatusum deest. Sed & Bithyni nuper de Syriacis Aegyptisque Regibus mentiti minime sunt, quos equidem, si bellandum sit, nostros fore non ambigo. sed & nuper possessam vobis Asiam, Graciamque & Africam, nobis accessuras reor: ipsiusque Italia haud contemnendam partem, quando illa quoque impotentia vestra & injuriarum pertasa, bellum contra vos inexpiabile gerit.

Romanorum
responsum.

XLV. Atque illud bellum quum conficere nondum potueritis, irritatis Mithridatem, nunc Nicomedem ei, nunc Ariobarzanem immittendo. & verbis amicitiam praferentes, hostium opera facitis. Quapropter si quid astorum penitet, vel nunc punite vestros in amicos injurias Nicomedem: quod si feceritis, magna vobis auxilia contra Italicos à Rege polliceor. Hac ratio si displicet, aut insidiosam istam amicitiam abruptis: aut Romam in ius eamus. Minus ubi dicta sunt à Pelopida, Romani orationis insolentia commotiores, Mithridatem abstinere Nicomede & Cappadocia iusserant: hanc enim Ariobarzani se redituros: Pelopidam continuo abire castris, neque reverti, nisi Rex imperata fecisset.

Alia legatio
Regis ad Se-
natum.
Eutropius.
Iulius.
Orosius. s.a.
Diod. apud
Fulv. Ustin.
Appian.
Mithrid.

XLVI. Discedenti custodiam addi placuit, ne quos obiter in via corrumpere. Haud absimilis legatorum quos deinde ad Senatum Mithridates misit, oratio, Patrumque ad eam responsum fuit: perentibus, siquidem amicus populi Romani Nicomedes esset, illum auctoritate sua ad satisfaciendam compellerent; sin vero, Mithridatem sibi consulere patenterent: neutrum concessum est. minaque insuper additæ, nisi Cappadociam Ariobarzani redderet, & omitteret Nicomedem. Eademque die coactos abire legatos nunciare Regi suo iusserunt, ne quem deinde mitteret, donec mandatis Senatus parvisset.

Romani du-
ces exercitum
coagant.

XLVII. Sic irritatis utrimque animis, qui per Asiam erant Romani duces, non exspectato Senatusconsulto populive iussu, ex Bithynia Cappadociaeque & Paphlagoniae selectibus exercitum coegerunt: additis etiam Gallograecorum auxiliis. Simul L. Cassii qui Asiam obtinebat, convenire iussus est exercitus: copiaeque auxiliares omnes eundem in locum conductæ. Deinde partiti inter se vires: Cassius, ubi Bithynia Gallogracia committitur, castris cepit

locum. Manius Aquilius qua irrupturus in Bithyniam Mithridates credebatur, confedit.

XLVIII. Cappadociae finibus Appius Claudius praefidebat. Copiae his erant equitum pedumque quadragena circiter millia. Naves etiam adebant, quibus praefecti Minucius Rufus, C. Popillius angustias Ponti apud Byzantium observabant. Praeter haec Nicomedes suum habebat exercitum, quinquaginta pedum millia, sex equitum. Neque minus Mithridati virum erat, centum quinquaginta millia proprii militis, cum equitum millibus quadraginta: naves totae trecentae, centum diciora. deinde reliquis apparatus tantae expeditioni non impar.

Vires utriusque partis.

XLIX. Praetoribus Neoptolemo maxime & fratre ejus Archelao utebatur: nobilissimis viris, & genus ad Regem Argivorum Temenum, ejus inter posteros & Magnus Alexander fuit, referentibus. Sed ipse Rex per se administrabat plurima. Auxilia ex minore Armenia Arcathias Mithridatis ipsius filias adduxerat, decem equitum millia. Dorylaus phalangem regebat: Craterus curribus falcatis praerat, numero centum triginta.

Mithridatis duces. Joseph. de bello Judaeo. 17.

L. Haecum ab utraque parte copiae erant, quum primum Romana arma Mithridaticis collisa sunt. Primum inter Nicomedem & duces Mithridatis (ipse enim aberat) praedium fuit apud flumen Amniam, ubi Nicomedes exercitum suum instruxit. At Pontici quum in universum quadraginta pedum, decem equitum millia haberent, quia phalanx sequi non potuerat, praeter Arcathias equitatum, quosdamque falcatorum curruum, tantummodum levem aciem adduxerant, idcirco ne à multitudine Bithynorum circumvenirentur, tumulum quemdam saxosum medioeri praesidio occuparunt.

Cum Nicomede confingunt. Strab. lib. 32. Appian. Mithridat.

LI. Animadversum à Bithynis consilium est: & ad recuperandum eollem magnae copiae missae. Igitur Neoptolemus, ubi dejici suos videt, salutem omnium in eo verti ratus, ut locus teneretur, celeriter ad opera ferendam advolat, Archatia quoque in partem periculi accito. Hoc ubi Nicomedes conspexit, universum praecipit agmen, & post acre certamen, multo sanguine fuso, Mithridaticos in fugam agit, illiusque victoriae futurus compos, nisi Archelaus cum suis maturè persequentem fugientes à lateris invalisset.

Nicomedes primo vincit.

LII. Hujus virtute & prudetia mirificae comensurata pugnae fortuna est. Nam aversum in se Nicomedem, jamque concepta spe vincendi, & impatencia morae callidius instantem, servatis ordinibus sensim recedendo rursus coniecit, donec Neoptolemo retinendi suos aciemque redintegrandi spatium esset. Deinde conversus in hostem quadrigas falcatas immisit, non sine clade Bithynorum; ceterum majore quam pro damno terror erat. Fodestas spectaculi magis, quam vis hostium turbavit ordines: quum calidis adhuc vulneribus semineces viros, divisa corpora, truncos artus in multo sanguine volutari; aliorum membra hastis aut falcibus curruum rotari cernerent.

Deinde ab Archelao superatus.

LIII. Perterritis Archelao à fronte, Neoptolemus & Arcathias recollectis qui fugerant, à tergo incumbere. Diu tamen utrisque resistere Bithyni, donec plerisque cadentibus, Nicomedes solutis ordinibus abijt. Fugientem in Paphlagoniam sequuti sunt, qui potuerunt: ceteros praedium confecit, aut in praestitam victoriam tradidit captivitas castra quoque cum pecunia Nicomedis capta sunt. Haec pugna Romanos etiam duces haud mediocriter commovit: quod per ex-

Fugit. Curtius 4. 15. 19. Appian. Mithridat.

Diod. apud
Valef.
Liv. Epitom.
Cic. Ver. J. 93.
Plutarch.
Sulla cap. 22.
Orosius. 6. 2.

reditos tantum & equites, quum gravis armaturæ robur abesset, rem tantam confectam esse, nulla locorum opportunitate, nullo hostium errore adjuvante Ponticos, ne numero quidem æquo; sed consilio ducum & virtute militum cernebant. Captivos ad se adductos Mithridates comiter affatus, viatico dato dimisit domum, ut inter initia rerum utilem clementiæ famam acquireret. Circa eadem tempora Thraces, qui non sine dolo Mithridatis Macedoniam populabantur, magnam iis locis ex vastitate famem & frumenti caritatem effecerunt; donec à Prætorè Macedoniæ C. Sentio superati, cum Rege suo Sothimo ad patrias sedes reverterentur.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LXXVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

UUM P. Sulpicius Tribunus Plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgasset, ut exsules revocarentur, & novi cives libertinique distribuerentur in tribus, & ut Marius adversus Mithridatem Ponti Regem dux crearetur, & adversantibus Consulibus Q. Pompejo, & L. Sulla, vim intulisset, occiso Q. Pompejo Consul filio, genero Sulla; L. Sulla Consul cum exercitu in Urbem venit, & adversus factionem Sulpicii & Marii in ipsa Urbe pugnavit, eamque expulit. ex qua duodecim à Senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati sunt. P. Sulpicius quem in quadam villa lateret, iudicio servi sui retractus & occisus est, servus ut præmium promissum indicii haberet, manumissus est. & ob scelus prodi domini de saxo dejectus est. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, quum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis: & quom ad occidendum cum missus servus natione Gallus, majestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publica navis delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit, exinde colonias deduxit. Q. Pompejus Consul ad accipiendum à Cn. Pompejo Proconsule exercitum profectus, consilio ejus occisus est. Mithridates, Ponti Rex, Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulso Aquillio legato, Phrygiam provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

Velleius. 2. 18.
Appianus.
Jo. Antio.
chen. apud
Valef.
P. Sulpicius
Tribunus ple.
419.

I. L. Sulla Q. Pompejo Consulibus provinciarum ea ratio quum esset inita, ut Sulla, qui tum adhuc Romæ erat, simul per res italicas posset, Asiam & Mithridaticum bellum, cum exercitu quem hæcenus duxerat, provinciam haberet: P. Sulpicius Tribunus plebis, perniciosus legibus ferendis, priusquam

verus

vetus illud conspexit incendium esset, etiam scedius aliud atque horribilius au-
dore Mario conflavit. Quippe C. Marius (ut est insatiabile honorum & potentia
humanum ingenium, quoties ratione contempta cupiditatum imperio regitur)
post amplissimos triumphos, & Consulatum sexies gestum, miserum se putabat,
si in tanta populi Romani fortuna, quidquam ad laudem eximium, cuiquam al-
teri relinqueretur.

II. Atqui jam & bellis & bellorum præmiis vigorem annosque consumpserat;
gravis corpore, etiam nuper imperio ob senectutis incommoda abdicato. Igi-
tur dum consiciendis Socialis belli reliquiis Sulla Consul in Campania distinetur,
C. Marius Asiaticæ laureæ desiderio P. Sulpicium Rufum impellit, ut ademp-
tam Sullæ provinciam sibi decernat. Erat aliqui in magna invidia Consul, quod
uxore Cælia per causam sterilitatis dimissa, Cæciliam duxerat Q. Metelli Pon-
tificis Maximi filiam. Id multi nobilium agre ferebant, & populum indignaba-
tur, tanta erat ejus fœminæ æstimatio, ut matrimonio judicarent indignum, quem
dignissimum Consulatu judicaverant.

III. Hac animorum inclinatione Marius eum Sulpicio uti cupiebant, infaustus
omnibus, & ad graviora Reipublicæ mala perventuris, quam unquam antea
sustinuisset. Idque significatum multis prodigiis putant. Flamma ex hastilibus
signorum quum emicuisset, vix restringi potuit. Corvi tres pullos in consp-
ectum hominum allatos devoraverunt, & reliquias reportarunt in nidum. Mures
in templo quodam sacrum aurum roserunt, & quibus quum semina unam ædifici
cepissent, in muscipula quinque musculos enixa, tres eorum devoravit.

IV. Sed nihil fuit horribilius, quam quod sereno cælo turbæ vox insonuit,
lugubre & valde acutum canens, ut homines ad vehementiam sonori clangoris
cohorrerent. Ex his Tulci haruspices *mutationem rerum instare* prædicabant.
Dumque his rebus operam dat Senatus in æde Bellonæ, passer in conspectu om-
nium cicadæ ore correptam intulit: ejusque parte abjecta & in sano relicta, cum
altera parte avolvit.

V. Id portendere secessionem agrestium Urbanorumque responderunt haruspices:
quorum alteri cicadæ in morem streperent vocibus, alteri similiter atque illi rari
exigerent vitam. Nihil horum Sulpicium a cæptis remorabatur, mira gravita-
te hominem: ut improbitate non modo superaret ceteros, sed secum ipse cer-
tare videretur. Crudelitatem enim maximam pari audacia avaritiæque miscue-
rat: neque tantum erat ullum flagitium, cujus vel turpitudine absteret à parran-
do, nec pœnitentia post factum duceretur.

VI. Quid multa? civitatem Romanam propalam vendebat libertinis & in-
quillis: & mensa in foro posita pretium numerabat. Tria circa se habebat homi-
num millia cum ensibus, & ad omnia paratam equestrum juvenum multitudi-
nem. Sexcenti erant delecti, quos *Antisenatum* vocare consueverat. Saturnini
seditionis hominis omnia laudare solitus, *contestationem* in præcipiti homine,
& *timiditatem* in furibundo reprehendebat. Idem quum tulisset legem *ne quis*
Senator amplius quinque millia nummum aris alieni contraheret; ipso moriens
debut centies vices.

VII. Talis vir à Mario immisus in Rempublicam, vi ferroque destinata per-
ficere conatus est: quum ingenium etiam facundiamque à bonis initiis & rectissi-

Tic. Liv. Tom. V.

VII

Vellejus auct.

Ademptram
Sulla provin-
ciam, & aris
decernit.
Plutarch.
Sulla. cap. 19.
Joan.
Appian.
Orosius. l. 19.

Prodigia.

Sereno corio
turbæ vox au-
dit.
Suidas in
Εἰλλας.
Plutarch.

Sulpicii im-
portunitas.

Joan. Antio-
chenus apud
Valsc.
Plutarch. Sul-
la cap. 15.

Civitatem li-
bertinis ven-
dit.

Plutarch. M. &
cap. 17.

Ingenio & fa-
cundia male
utitur.

Ascon. in
Cornelia.
Liv. Epitom.
Rhetorica ad
Herennium. 4.
28.
Exsules redu-
ci postulat.

Ascon.

Sulla ab Itali-
co bello ab-
stinet.
Appian. 2.
Civil.
Joan. Antioch.
Diod. lib. 37.
Velleius.
Dionorus.

Romam ac-
currit.
Appianus.

Seditio in-
gena.
Plutarch. Sul-
la cap. 16.
Appian.
Liv. Epitom.
Velleius.
Plutarch. Ma-
rio cap. 37.

Mario Mithri-
daticum bel-
lum decernit.
Plutarch. Sul-
la. Appian.

Plutarch. Ma-
rio cap. 38.
Appian.

ma voluntate ad ancipitia & prava transtulisset. Præcipue Sulpicii actiones erant, *ut exsules, quibus causam dicere non licuisset, revocarentur, novi cives, liberti-
que distribuerentur in quinque & triginta veteres Tribus, & , cuius gratia cæte-
ra fiebant, C. Mario Mithridaticum bellum decerneretur.*

VIII. Sed exsules ne reducerentur, ipse nuper intercesserat: jam immutata voluntate, verba cavillando eandem legem referebat, *non exsules à se reduci, sed vi ejectionis dicendo.* quasi non iidem essent, utro nomine appellarentur: aut quasi de vocibus, non de rebus controversia in Republica esset. Libertinos autem, & qui modo de sociis facti cives fuerant, ideo distribui in veteres Tribus volebat ut plus in suffragiis illorum roboris esset. quippe homines callidi, si hos numero veteribus civibus facile superiores, jure æquassent, nihil fore existimabant, quod illorum opera non adsequerentur, & quo minore negotio rem perficerent, de bello Mithridatico interea silentium agebant.

IX. Ne sic tamen tenere propositum potuerunt: quum ei rogationi veteres cives præfactis animis resisterent, resque interdum ad fustes & saxa pervenisset, L. Sulla ad opem Reipublicæ ferendam, ab Italici belli consiciendis reliquiis, alieno tempore avulsus est. Vehementer enim accisi Sociorum vires erant. Lamponius tantum & Cleptius cum parte Lucanorum erant in armis: Samnitescque & Sabelli Nolam & vicina Nolæ retinebant. Igitur Sulla profectus jam ad exercitum, qui Nolam obsidebat, fuerat: receptisque plerisque circa prædiis, haud procul sine belli aberat.

X. Sed urbano tumultu excitatus, accurrit Romam, ut collegam Tribuniciiis furoribus repugnantem adjuvaret. Consilio tamen magis, quam viribus, grassari placuit: ne patriæ incumbens pestem, si arma corripuissent, alia peste viderentur repellere. Igitur iustitio in dies aliquam multos indictio hoc agebant, ut comitia differendo legis impediendæ idoneam aliquam occasionem tempus suggereret. At Sulpicius iustitio valere iussu, suos in forum educit, admonitos *ut pugiones sub vestibus secum ferrent: iisque adversus quoscumque opus esset, ne Consuli-
bus quidem exceptis uterentur.*

XI. Sic instructus ad adem Castorum pergit, ubi forte concionem Consules habebant. ibi *serias ut parum rite edictas arguere orsus, postremo tolli eas à Con-
sulis jubet, comitiisque legum tempus atque locum dari.* Tum vero Consulibus adversantibus in nervum erupit furor: strichisque mucronibus vis intentatur; eadit inter alios Pompejus adolescens Consulis filius, idemque alterius Consulis gener. pater Pompejus clam elabitur: Sulla qui in domum Maril confugerat, sive, ut ipse in Commentariis prodidit, *cinctus inimicorum gladiis consulandi causa se-
cesserat,* quum inde redisset in forum, iustitium ex voluntate Sulpicii solvit.

XII. Ideo Sulpicius reliquit magistratum Sullæ, quum eundem Q. Pompejo abrogaret. Ita dimissus ad exercitum Sulla, quum Capuam venisset, unde rebus omnibus ordinatis ad bellum Asiaticum pergere statuerat, P. Sulpicius legem, cu-
jus ergo turbæ istæ excitatæ omnes fuerant, perferret: *Cajumque Marium pro Sulla
Mithridatici belli Imperatorem esse jubet.* Mittitur uestigio Gratidius propin-
quus & legatus Marii, cum alio Tribuno militum, qui Nolanum exercitum ad
Marium perducant. At Sulla cognitis quæ in Urbe fierent, jam ad legiones

venerat prior, vocatâque in concionem ita erat alloquutus.

XIII. *Qua per hosce dies in Urbe gesta sunt, milites, ea varie ad vos perlata esse existimo, ut ferme solent, qua incertis auctoribus aut vago rumore differuntur. Quo magis ad vos properandum esse censui, ut in communibus injuriis mutui adspensus solatio uteremur: & vos, quid mihi sit in presentibus consilii; ego, quid vobis voluntatis, cognosceremus. Nam siquidem populi Romani Consulê, Imperatorem vestrum, una cum concordia collega cogi in ordinem, violari minis, terri eade charissimorum oportuit: causam non dico, quin adversarii nostri cupitis fruantur. Sin vero paucorum importunitate victum Consulare imperium, eadem clarissimi juvenis, Consulis alterius fugam, alterius periculum, dominantes in Urbe nostra, quos anno in adversa acie stantes, ferro ac virtute vicimus; vobis mihiq; juxta intolerandum est: quid fieri in rem nostram publicamq; sit, consideremus.*

XIV. *Sed mature decernendo opus est, donec consultare communiter & agere qua volumus licet. Si enim nescitis, mihi bellum Mithridaticum, vobis ego Imperator eripior. C. Mario tradimini, nisi tamen vos ille fastidiat, & alternam exercitum nupero commilitio notiozem malit. Atqui provinciam illam, & has legiones Senatus mihi dederat: & ego jam ad trajiciendum omnia paraveram, laetus & festinans, non ne mihi tantum gloriam triumphumque ex veris hostibus quarerem; sed etiam ut vobis aliquando referrem gratiam: vosque, tot exanimatis me duce pro Republica laboribus, Asiaticarum opum larga & facili copia ditarem; quo reliquam deinceps atatem in otio locuplete & honorato degeretis.*

XV. *Sed hæc & alia nobis creptum eunt injustissimi mortales. quod si vobis volentibus est, doleo & quiesco: si quod jure datum est, per injuriam auferri non finitis, non me subtraham vobis duce: ad capeienda jussa prompti paratique esse. Ad hæc verba, quamquam nihil apertius de proposito suo dicere erat ausus, lucelamatum à militibus est, facile quid vellet interpretantibus, bono esset animo, & recta duceret ad Urbem. nec enim Imperatoris tantummodo vicem dolebant, sed de sua quoque erant solliciti, ne forte Marius ad bellum ut rebantur facile & questuosum alio potius exercitu uteretur.*

XVI. *Igitur Tribunos à Mario præmissos lapidibus cooperiunt. signisque correptis properant Romam. Ibi quoque populus inquietus & discors agebat. aliis unicum ducem Marium efferebant in cælum; aliis ad curandum corpus, senio & morbis confectum, Bajæ facessere jubentibus. Nam in Misenensi villam C. Marius posuerat: quam postea L. Lucullus centies sestertium emit. Sed Marius ut se vegetum paremque militiæ muniis ostenderet, quotidie in campo inter juvenes exercebatur: miserantibus multis, qui perspiciebant, quam inane ob præmium, vir ab ima sorte ad summam profectus, post septuagesimum ætatis annum, inhabile propter carniū molem corpus (nam in senecta obelus evaserat) & fracta laboribus membra fatigaret.*

XVII. *Sed magis ridicula erat, quam cupiditatibus suis obtendebat, causa: quum ideo se concupuisse imperium diceret, filium adolescentem artes belli ipse præfens edoceret. Inter hæc, quum oculos quos ad exercitum miserat Tribunos, Sullamque cum sex legionibus venire ad Urbem comperisset, ipse vicissim quoddam amicorum Sullæ occidit, bonaque eorum diripuit. Itaque miserabilis Romani populi conditio erat, cujus principes, nusquam certa spe salutis, aut ulla*

Val. Maxim.
7. part. Num. 4.
Ex de re Sullæ.
Oratione ad milites.

Mature vult
consilium
capi.

Milites ad Urbem
jubent ducere.
Joan. Antioch.
Appian.

Plutarch.
Sulla cap. 16.
Plutarch.
A. 210.

Tribunos à
Mario præmissos
lapidibus obviunt.
Plin. 18. 6. 2.
Plutarch.
Vellejus 2. 18.

Marius contra
Sullæ occidit
amicos.
Appian.
Plutarch.
Sulla.

Appian:
Plutarch.

concordiæ fide, alii ex Urbe in castra, alii ex castris in Urbem confugiebant. Nam excepto Quæstore uno, cæteri Tribuni præfectique signa patriæ inferenda abominati, Romam se receperant. Contra ab illis, qui vim Marii Sulpiciiue insolentiam metuebant, in castra Sullæ, tamquam ad asylum, concurrebatur.

Senatus lega-
tione Sullam.

XVIII. In Urbe Senatus suæ potestatis non erat, sed ad nutum tyrannorum circumagebatur. His volentibus, ex magistratibus ejus anni duos ad L. Sullam misit, Brutum & Servilium Prætores. li quum ad exercitum venissent, paulo animosius loquuti in extremum discrimen inciderunt: ut contractis fascibus, prætextisque dereptis, vix & agere corpus incolume referrent in Urbem, ipso adpectu, quorsum jam seditionis furor evalisset, ostensuri. Marius, quantum in tali trepidatione potest, ad defensionem se comparat. Sulla tringenta peditum; quinque equitum millia adducens, ad Urbem incendit cursum: præter alia quibus incitabatur, per somnium quoque stimulantibus genis.

Plutarch.
Mario. cap. 18.
Plutarch.
Sulla. cap. 17.

Sulla somniū.

XIX. Nam quæ Cappadocum instituto Romæ colebatur dea (Luniam, an Minervam, an vero Bellonam interpretarentur, ipsi quoque dubitabant) eam adfistere sibi per quietem vidit Sulla, fulmenque porrigere, recitatisque inimicorum ejus nominibus, ad singula præcepit, feriret: atque illos tamquam ad ictum concidentes, evanescere. Id visum collegæ narravit, qui cum laude & gratulationibus occurrens, ad omnia operam suam promiserat. Interea secundi, deinde tertii ab Urbe legati venerant, quibus causam consilii tam præcipitis requiruntibus, idem responsum omnibus datum: *ad liberandam tyrannide patriam iri. postremo tamen adjecit, si Senatus cum Mario & Sulpicio descendere in campum Martium velis, nihil se nisi de communi sententia acturum esse.*

Appian:
Plutarch.

Aliorum lega-
torū Oratio.

XX. Sed Marius Sulpiciusque, neque fidei se inimici credere ausi, neque satis parati ad resistendum, novam Senatus nomine legationem mittunt. cujus hæc mandata fuere: *Neminem magis quam ipsos Consules scire, quantopere semper Senatus laborasset, uti amborum, & præcipue L. Sullæ, pro præstantissimis in Rempublicam meritis, quam amplissima dignitas foret. Ceterum eam esse conditionem Romæ, ut sape contra voluntatem Senatus populi iussa valeant: præsertim ubi propter metum majoris mali, prudentissimus quisque concedendum temeritati multitudinis pueret. Id adeo nuper etiam accidisse, iis ferendis legibus, à quibus baud minus reliqui Patres, quam Consules ipsi abhorreant.*

Culpam in
plebem con-
ferunt.

XXI. Verum enim vero, in libero populo multa ferenda esse potentioribus, donec arte & occasione corrigantur. Ita Gracchorum olim, ita postea Saturnini rogationes, quæ serventibus populi studiis nulla vi potuissent impediri, tempore captato citra tumultum abolitas esse. Idem nunc quoque fieri posse de iis, quorum iniquitate se lassum Consul Sulla conquiratur.

Rem componi
posse dicunt.

XXII. Nihil antiquius esse Senatui, quam ut inter claros & potentes viros quæ incidierint, controversia, citra publici status periculum, ex aquo & bono componantur. Eundem animum & C. Marium, & P. Sulpicium præ se ferre; nec dubitari, quin par maneant & Consulibus in communem patriam pietas. Nihil opus esse armis, ubi civili modestia transigi melius possit. nec adhuc admissum tam inexpiabile quidquam, ut ad extrema desperationis auxilia veniri oporteat. Tempore tantummodo & modica patientia rem indigere. Igitor hoc unum deprecari Patres, ne per præcipitem iracundiam omnis concordia spes abiciatur. Omnia con-

ventura, modo hanc dent Consules Senatui veniam, ut ne propius quinque millia passuum ab Urbe castra metentur: donec Patres Conscripti consulare amplius de praesentibus possint.

Plutarch.
Sulla cap. 11.
Cluver. Ital.
Antiq. 34.

XXIII. Ad Pictas hæc agebantur, id tabernis nomen erat, ad quintum decimum ab Urbe lapidem via Lavicana sitis. Ibi responsum à Sulla legati abstulerunt, in loco castra positurum: idque ipsis audientibus, more militiæ statim imperatum est. At hæc simulatio Consulum erat, nam ipsi consilio intellecto inimicorum, dum legati, velut impetrato quod volebant, læti redeunt Romam, L. Basilo, C. Mummius præmissis, citato agmine sequuntur. Sulla Esquilinam portam eum vicina parte occupandam eum legione una sumpserat: Collinam eum alia legione Pompeius: ad Sublicium pontem tertia, quarta pro muris ad subsidium stare iussa est, duæ hostili fremitu animoque in Urbem irruerunt. Ibi quum juxta collem Esquilinum Marius Sulpiciusque eum tumultuaria manu occurrissent, miserrimum facinus factum est, ut in ipsa Urbe non per seditionem & correptis temere telis, sed aperto Marte signis eanentibus in justæ pugnæ faciem, tum primum post Romam conditam inter eives concurreretur.

Sulla fallax.
responsum.
Appian.
Plutarch.

Florus 3. 25.
Appianus.
Liv. Epitom.
Ios. Antioch.
Plutarch.

XXIV. In hoc prælio quum Sullanos non oppositus modo hostis, sed desuper è rectis jaculantes patres familias urgerent: Consul ipse correpto signo in primam aciem procurrit: fugamque militis religione signorum & præsentia ducis cohibet. simul ad omnia respiciens, vocari ex subsidiis legionem, & interea delectos ex præsentibus, circumire Suburrana via, & à tergo includere hostes jubet: ipse correpta face, contra eos, qui de rectis laxa atque regulas jaciebant, *subdi adificiis ignem imperat; sagittariosque tela ignita immittere.*

Pugnatur in
Urbe.

XXV. Ita detrusus ad ædem Telluris Marius, plebem ex domibus, itemque servitia ad pileum vocat. Sed potentior promissis metus fuit. tres tantummodo repositos ajunt, qui conditionem acceperent. Sulla per sacram viam in Capitolium pergens, quo se Marius cum suis receperat, quum milites quosdam suos obvia dissipere vidisset, eundem delicti suppliciique locum esse voluit, coram statim in conspectu omnium punitis. ab eadem modestia, dejectis à Capitolio eum cade multorum inimicis, custodias per omnes regiones Urbis posuit; totaque nocte eum collega pervigil, obivit omnia, ne quid à victoribus per insolentiam in Urbanos committeretur. Ota demum luce, vocato in concionem populo, *tempora Reipublicæ deplorant, Tribunicio vento ad talia præcipitia compulsæ. hac necessitate coactos ad consilia necessaria magis quam optanda descendisse.*

Sulla vincit.
Florus.
Plutarch.
Val. Max.
3. 6. 2.
Plutarch.
Marius cap. 58.
Orosius 5. 19.
Appianus.

XXVI. Revocandum itaque majorum morem, quo obtinente nihil tale accidisset, neque de re qualibet postea ad populum ferri oportere: nisi de ea deliberatum ante in Senatu foret. Centuriata quoque comitia ex lege Servii Regis, non ut postea adfuerissent, Tributa haberi, consultius esse. Non aliis rationibus reduci civium concordiam, & publicæ rei tranquillitatem posse, quam si à temeritate populari ad maturitatem Patrum consilia, & ab egentissimi cuiusque audacia, ad circumspeditionem locupletium, suffragia revocarentur. Tantum ferme cuique fidei amorisque in Rempublicam, quantum in privata spei atque opum esse.

Populi potestatem minuit
Sallust. Catilin.
37.
Appianus.

XXVII. Sic Tribunorum plebis vehementer accitâ potestate, quibus imaginem nomenque tantum sine vi reliquerunt: quum etiam ob paucitatem Senatorum contemni amplissimum ordinem animadverterent Consules, Tributis comitiis (ut

Senatum ad
lectis Equitibus replet.
Vellejus 2. 30.
Appianus.

lib. 1. a. Civil.
Liv. Epitom.
Vellejus. 2. 20.
Florus.
Cic. Bruto.
cap. 45.

aliquid dare populo viderentur) ex Equestri ordine honestissimum quemque adlegerunt, numero trecentos. Viri deinde duodecim à Senatu hostes judicati, Sulpicius in primis & duo Marii. deinde P. Cethegus, Junius Brutus, Cn. & Q. Gracchus, P. Albinovanus, M. Lectorius, Q. Rubrius Varro, & præterea duo alii Senatores, quod seditione concitata Consulibus populi Romani arma opposuissent, servosque vocassent ad pileum. Aqua igitur & igni his interdictum. adjecto à quocumque impune occidi, aut ad Consules adduci posse.

P. Sulpicius
occiditur.
Jo. Antioch.
Vellejus.
Liv. Epitom.
Val. Maxim.
1. 7. 2.
Orosius 5. 19.
Cic. Florus.
Plutarch.
Mario cap. 18.
Cic. de Divi-
natio. 1. 16.

XXVIII. Bona quoque eorum publicata: & perquisitores missi, qui caperent profugos, aut occiderent. P. Sulpicius, quum in Laurentinis paludibus, villæ cuiusdam latebris occultaretur, indicio servi sui retractus & ab equitibus oppressus est. Caput occisi relatum Romam, & pro Rostris propositum: servus qui secundum edictum Consulum libertatem indicii præmium ferre debebat, manumissus; statimque cum insignibus novæ libertatis ob scelus proditi heri de laxo præcipitatus est. In alios quoque viros claros, qui reperiri potuerunt, velut jure sævitum. At Marius post fugam ex Urbe desertus à turba, per tenebras in prædium quoddam, quod habebat in Solonio, qui campus est agri Lanuvini, se conjecit.

C. Marii ado-
lescentis per-
iculum.

XXIX. Unde quum filium ex vicinis agris Q. Mucii Auguris, cujus ille filiam duxerat, necessaria petere jussisset, Ostiam descendit, repertoque navigio quod unus amicorum Numerius paraverat, cum privigno Gratino, filii redicum non expectans, abnavigavit. Interim adolescens imminens exitium fide & astu villici evasit. Quum enim cum in prædio Muciano deprehendisset dies, ad comprehendendum cum suspitione ducti equites properabant. Ibi enim latere Marios posse, propter adfinitatem rebantur, & quia Mucius hostem Marium judicare noluerat, quod ejus nobile factum non est silentio prætereundum. Quum L. Sulla victor armatis circumdedisset Curiam, eoque C. Marium hostem decerni cupienti nemo auderet negare: solus Q. Mucius sententiam dicere noluit.

Val. Maxim.
3. 8. 1.

XXX. Atque micus instante Sulla, non ita, inquit, gladios tuos extimesco, ut propter has seminis sanguinis tennes reliquias, hostem judicare C. Marium sustineam, à quo Italiam & hanc Urbem servatas memini. Hujus igitur villicus nihil à fide heri animoque dissentiens, Marium adolescentem inter fabas abditum inposuit phlastro, bubulque junctis, per medios inimicos deportavit in Urbem. sic acceptis ab uxore, quorum præcipuus tum usus erat, ante lucem ad mare pergit; & quum forte solventes in Africam nautas invenisset, navem conscendit. Major patri Mario cum ventis & tempestatibus lucta fuit, ingruentibus in eum velut manu facta malis.

Q. Mucii con-
stantia.
Liv. Epitom.
Plutarch.

C. Marii finis
errores & mi-
seria.

XXXI. Ferente vento litus Italiæ legens, Terracinam evitare nautas jussit, Germanium, cujus ibi magnæ opes erant timens, inimicum hominem, & Sullanis partibus deditum. Cæterum illis enixe parentibus, magna vis ventorum à mari coorta, navigium procellis, & ipsum nausæ sic fatigavit, ut vix apud Cicejos applicare posset. ibi ob tempestatis sæviciem, & quia deficiebant comæxatus, exicentio facta est. sed anxius & in momenta temporum extrema quaque expectantibus, incerta omnia intutaque, & ut sit in magno metu, præsentia quoque molestissima videbantur. Terram hostilem vitarent, inimicum erat mare: occursum metuerent hominum ob pericula; non minus metuenda ob penuriam solitudines erant. sero in bubulcos paucos incidere, qui dare quidem nihil poterant egentibus egentibus.

sed agnitum Marium *celeriter* jubebant *se subducere* : paulo enim ante magnam ad-
fuisse equitum manum ; qua illum quæreretur .

XXXII. Plurima tum malorum imago circumstitebat hominem . nudus , deser-
tus , inops , inter mortis & contumeliarum adiduos terrores , Italiam quam hono-
ribus imparisque suis toties ornaverat , semel iterumque defenderat , ut hostilem
terram fugere cogebatur . Jamque etiam comites tædio & inedia fatiscabant : quum
omissa militari via , in profundum nemus secessit . Ibi quum ærumnosam sane no-
ctem exegisset , cogente inopia , & corpore , donec aliquid superesset virium , usu-
rus , secundum litus incescit , adhortans comites , ne deficerent animis , neve spes
nas extremas , & promissa numinum immatura mollitie corrumpere .

Mariushorta-
tus comites .

XXXIII. Sibi enim , quum ruri adolescentulus ægeret , id ostentum evenisse , ut
septem pulli aquilini cum ipso nido in sinum ejus deciderent . parentibusque suis con-
sultis haspices respondisse . fore se mortalium omnium clarissimum sum-
mumque imperium uti septies capessat fatale esse . Id quidem sæpe jactasse Marium
in confesso est ; rei vero fidem naturæ avium periti deroganr ; negantes aquilam
plura duobus ova parere . Sed tamen id vere leu fallo expositum , Mario tum tem-
poris profuit , ut ad extrema omnia spem animosque comites sui durarent . Sed ubi
ad passus bis mille quingentos Minturnis abfuerunt , simul equitum alam ad se ten-
dentem eminus conspexere , simul duas naves onerarias , prope litus per quod ip-
cedebant ipsi , vela facientes . igitur ad hac citato cursu delati , projectis in mare
corporibus adnataut .

Ostentumque
sibi oblatum
necat .
Appianus .
lib. i. iv. l.
Plutarch .

XXXIV. Et Granius quidem altera navium exceptus , in Ænariam insulam tra-
jecit . Marius corpore gravior , multo duorum servorum labore vix sublevatus , &
in alteram impofitus est . jamque aderant equites , & nautas clamore cientes appel-
lere jubebant : aut saltem præcipitato in aquas Mario , quo instituisse cursum , per-
gere . Sed supplicante cum lachrumis sene , domini navis , postquam diu fluctua-
sent animis , negarunt se ejicere virum posse . Deinde ubi cum atrocibus minis equi-
tes citi recesserunt , iterum immutata mente , ad Liris annis ostia prope terram
jecerunt ancoras ; hortatique Marium , ut ad cibum capiendum , corpusque restibus
curandum tot adflictum incommodis , in terram exscenderet , donec qui stata hora fla-
re debebat ventus surgeret ; sublatis velis in gramine accumbentem reliquerunt .

A præternavi-
gantibus su-
scipitur .

XXXV. Ita derelictus ab omnibus hominibus , diu in litore sine voce jacuit :
postquam ægre se recoglit , per invia & uliginosa loca , oppertaque cœno & aquis
tollas defecta membra trahens , tandem ad tuguriolum venit , in quo senex quidam
paludibus purgandis operam dare solitus , habitabat . Ad hujus pedes se abjiciens ,
obtestabatur , servator atque adjutor esse vellet hominis , si præsentem tempestatem
effugisset , majora opinione præmia reddiri . Ille sive olim vitium recognoscens , si-
ve ex adfpectu virum haud vulgarem judicans , placide respondit : si quidem quietis
ægeret , posse tugurio uti ; sin vero inimicos aliquos fugeret , monstraturum se aptio-
rem latebris locum .

Deinde relin-
quitur expo-
litus .

Appianus .
Plutarch .

XXXVI. Ibi dum juxta profluentem in cavâ ripa , multa arundine levibusque
famentis conrectus sedet , subito ad aures accidit clamor , increpantium senem , &
ubi Marium abscondisset jubentium ostendere . Nam quosdam eorum qui à Gemi-
nio ad retrahendum Marium quoquoeversum emissi fuerant , illud tuguriolum casus
detulerat . Is tumultus hominem proditoris certum subegit , ut exutis vestibus in

In Paludem
immergitur ca-
pitur .

Liv. Epitom.
Velleius a. 90.
Val. Max. 8.
a. 3.
Plutarch .

paludem se immergeret. oculis tantummodo ac naribus exstantibus. Sic reperi-
tractusque, ut erat nudo corpore, limo cænoque deformis, injecto in collum lo-
ro, Minturnas rapitur: & dum quid facto opus esset magistratus deliberant, custo-
diendus ad ædes Fanniz mittitur, quæ ob veterem offensam irata Mario purabatur.

De-nevole tra-
ctatur à Fan-
nia.

XXXVII. Nam sexto ejus Consulatu repudiata à C. Titinnio Minturnense,
causam dixerat. Titinnius ampla dote spoliare cupiverat mulierem impudicitiz
crimine objecto. Sed Marius causa cognita *Fanniam impudicam videri pronuncia-
vit, multamque ei dixit festerium nummum*: Titinnio præcepit, ut dotem, mulie-
ri restitueret, quod quam impudicam esse scisset, eam pecunia infidatus duxerat,
diuque matrimonio ejus usus fuerat. Fannia tamen beneficii magis quam injuriæ
memor, quibuscumque potuit officiis adjuvit. Unde Marius hilarior, collaudata
mulieris voluntate, fore sibi reddenda gratia potestatem latus gestiensque prædi-
cat: *ejus enim rei certum se modo omni accepisse.*

Plutarch.
Val. Maxim.

Stolido omni
confidit.

XXXVIII. Pudet referre vanissimæ superstitionis sordes: nisi vel ideo magis
sunt referendæ, ut intelligamus quam turpi dementia orbem terrarum Christiana
disciplina liberaverit. Post tantam rerum experientiam, vir animo gestibus re-
bus maximus, quam à ratione impetrare non poterat tranquillitatem, ab asini ob-
tutu ac voce sumpsit. Nam quum ad Fanniz domum adductus erat Marius, reli-
cto pabulo prorupit pens è foribus animal, ex adverso Marii constitit: & blande ho-
minem intuitus, luculentumque rudens, ad vicinum fontem procucurrit. Idcirco
Marius salutem portendi fatus, obserari januam cubiculi, ut se quiesci daret, jussit.

Val. Maxim.
p. 5. 8.
Plutarch.

Cimber ad oc-
cidendum
Marium mis-
sus, fugit.
Val. Max.
2. 10. 6.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Appianus.

XXXIX. Interea magistratus sine mora de medio tollendum esse decreto, Cim-
brum quendam mittunt de reliquiis Marianæ victoriæ, qui eum conficeret: quod
omnes oppidani misericordia clarissimi viri fecerunt occidendi ejus ministerium ab-
nuebant. Sed ille cubiculum ingressus, ubi Marium esse cognovit, abjecto gladio
profugit, *Marium se non posse occidere clamitans*. Quidam ajunt *ingenti flamma
ex oculis Marii promicante terrum hominem: auctum deinde terrorem, postquam
ad surgens è lecto senex, terribili voce, Tunc homo C. Marium aures occidere, in-
clamasset*. Minturnenses profecto homini divinitus injectum timorem, salutem-
que Marii eordi esse diis interpretati, mutata sententia quem paulo ante necari
jusserant, repente incolumem voluit, nec ipse sibi deest, ad quosvis, etiam infi-
mum & vilissimum quemque tendit manus, preces, spem, fata, fabulam suam de
aquilis, de asino, varie miscet.

Cic. pro Sext.
cap. 22.
Velleius.
Liv. Epitom.
Lactant. 3. 23.
Serab. lib. 5.
Horat. Carm.
3. 27. & ibi in-
terpr.

XL. Tandem consensu omnium cum viaticis & veste collata ad naueulam pu-
blice instructam deducitur. Sed properantibus obstat religio, quod per lucum
Marricæ, quam & *Circen* frequentius vocant, ad mare iter erat, quem præcipue
sanctitatis Minturnenses habebant: neque fas putabant efferi quidquam earum
rerum quæ semel eo illatz forent. Sed cæterorum dubitationem unius senis alacritas
solvit: qui *nihil irreverens, aut ingratum diis esse clamitans, quod ad C. Marii
salutem pertineret, cum parte rerum quæ ad mare portabatur, per lucum primus evasit.*

Dimittitur à
Minturnensi-
bus Marius.

In Africam
navigat:
Cicero.
Cic. pro
Pian. cap. 30.
Cic. pro Sex.
Appianus.
Plutarch.

XLI. Pingenda deinde curavit ista Marius, tabulamque votivam in fano Mari-
cæ suspendit. Sic in perparvum impositus navigium, lachrimis, votis, omni-
busque prosequente Minturnense populo, evitatis quantum poterat terris portu-
busque omnibus, vela in altum fecit. Forte ad insulam Ænariam delatus, quum
ibi Granium & nonnullos amicorum reperisset, una in Africam cursum intende-
runt.

runt. Sed quia penuria aquæ laborabant, in agro Erycino Siciliæ fecerunt excensionem. ibi Quæstoris Romaniciura dispositi equires propemodum egredientem navi Marium exceperunt. Aquatores ferme sexdecim interfecti sunt. Marius prope soluto navigio Meningem tenuit Africæ insulam, quæ hodie *Girbarum* vocabulo est notior.

XLII. Hic de filio suo cognoscit, *illum cum P. Cethego saluum, ire ad Hiempsaalem, sive Mandrestal* is fuit: cui patrie ejus Numidiæ partem capto Jugurtha Marii maxime opera Senatus dederat. Hinc recepto nonnihil animo, statuit in Carthaginensem agrum transmittere. Ibi quum in locis solitariis vastisque sedere et, venit ad eum Licitor Sextilii, qui tum Africam propretore obtinebat. De hoc Marius neutram in partem meritis, humanitatis tamen aliquod officium expectabat. At licitor *decedere eum provinciam* iussit, *ni malit in se ut hostem ab Senatu iudicatum decerni* torveque intuentem & vocem nullam emittentem Marium rogavit tandem, *æquid renunciari Prætori vellet?* Ibi Marius, *nuncia*, inquit, *vidisse te C. Marium in Carthaginis Magnæ ruinis sedentem* duobus clarissimis exemplis instantiam rerum humanarum Prætoris animo figurare, non inepte conatus.

XLIII. Hic ad eum cum Cethego filius venit, Albinovanusque, & cæteri exseles. Ii Numidarum dolo, non sine digno qui notetur casu evaserant. Marium adolescentem miris in speciem officiis colebat Regulus; sed quia discere cupientem morabatur crebrius & apertius, quam ut per benevolentiam facere credi posset: suspicionem illi, & ex hac ardentius abundi desiderium iniecit. Igitur ob formam à pellice Regia dilectus, quum ejus amorem averfatus consueque fuisset, tum amplexus occasione est; eaque juvante cum amicis fuga capta ad patrem penetravit.

XLIV. Magna erat gratulatio, quod post ancipites tot casus qui de se suisque sæpius utrimque desperasset, salvi sospitesque se vicissim inuenerunt. Inter hanc dum in litore obambulant, forte scorpiones inter se pugnantes Marius pater videt. Erat ille vir huic stultitiæ generi deditus, & ut facile est delirantibus artem ex errore facere, valere se talia interpretandi calliditate putabat. Igitur averfatus hostilitatis omen, non distulit conscendere piscatorium navigiolum, & cursum in Cercinam dirigere. & opinionem prudentiæ ejus fors velut dedita opera confirmavit.

XLV. Vix in altum evecti erant, quum missos à Numida videt equites eo ipso in loco vagantes, unde navem conscenderant. Sic inter Africi maris insulas, quia plus insidiarum in continente timebat, quod reliquum erat hiemis, C. Marius exegit. Dum ad hunc modum inimicus L. Sullæ terra marique jactatur; ipse rerum omnium potens, statum civitatis ordinabat: non viæ totis insolentia, sed propemodum ad justum legitimumque modum. Igitur & aris alieni perplexam atrocemque controversiam, quæ nuper ad Prætoris Romani necem pervenerat, ex æquo bonoque lata lege Unciaria decedit.

XLVI. Ejus legis quum argumentum lateat, nomen esse videtur indicio, duodecimam debiti partem remissam debitoribus fuisse. Comititia deinde, priusquam proficisceretur in provinciam, habuit: in quo negotio mansuetum se præbuit, & omnimodis popularem. Nam & Nonium sororis filium, & Ser. Sulpicium, quamquam subnixi sua commendatione essent, ignominiose repullos civiliter tulit: *judicandum sibi esse dicentem videre populum, libertate recepta, vel contra auctores beneficii utentem.*

Tit. Liv. Tom. V.

Xx

In Carthaginiensem agrum transit.
Ant. franc.
Clen. apud Sando. dell' ori.
gine de Turchi.
P. 446.
Appianus.
Cic. ad. Quir.
tit. cap. 3.
Plutarch.

Varus adolescens umbram dolum evadit.
Appianus.
Plutarch.

Erat Patrem redit.
Plutarch.
Val. Max.
2. 5. 1.
Plutarch.

L. Sulla Republicanum ordinat.

Appian.
Liv. Epitom.

Comitia habet.
Festus Unciaria.

Plutarch.
Sulla cap. 9.

Consulem L. Cinnam defignari passus est, si eum in Capitolio multis praesentibus scilicet lapide comprehenso, si falleret precatus deos fuerat, ita se quoque projectionem vellet: cum dicto lapidem emittens manu. Sed & collegam ei C. Octavium addidit, compertæ modestæ virum, cujus maturitate Cinnam, si ruere cœpisset, sperabat retineri posse. His ita curatis Consulari potestate contentus, praemisso ad Capuam exercitu, coloniis per Italiam deducendis operam dedit.

Appianus. Liv. Epitom.

Adversa factio res novæ molitur.

Consul Q. Pompejus ab exercitu occiditur. Velleius a 20. Liv. Epitom. Appianus. Val. Maxim. 9. 7.

Cn. Pompeius exercitum cepit.

Mithridatis potentia. Florus 3. 5. Polyb. 5. 47. Salust. apud L. Ampe.

Mithridates Paphlagoniâ occupat. Memnon. Orofius 6. 2. Eutropius. Appianus.

XLVII. Consulem quoque L. Cinnam designari passus est, si eum in Capitolio multis praesentibus scilicet lapide comprehenso, si falleret precatus deos fuerat, ita se quoque projectionem vellet: cum dicto lapidem emittens manu. Sed & collegam ei C. Octavium addidit, compertæ modestæ virum, cujus maturitate Cinnam, si ruere cœpisset, sperabat retineri posse. His ita curatis Consulari potestate contentus, praemisso ad Capuam exercitu, coloniis per Italiam deducendis operam dedit.

XLVIII. Sed adversa factio, ubi cessare metum armorum videt, ad pristinum consilium revoluta, locupletes praesertim & scæminæ quædam prædivites, nihil non, ut exules restituerent, moliebantur. Etiam Consulum vitæ dicebantur insidiæ fieri, quod iis se salvis, tenere posse propositum inimici non putabant. Sed Sulla belli Mithridatæi decreto imperio tutior ab ejusmodi periculo videbatur: Q. Pompeji misericordia subibat animis, quod is nihil ad prævalidas reprimendas inimicitias virum habebat. Ideo provincia ei Italia eum exercitu qui tum sub Cn. Pompejo Proconsule merebat, populi jussu datur.

XLIX. Offendit ea res Cnæum, & ut novo nec antea audito scelere præberet exemplum, incitavit. Hoc enim primum anno Consulis Romani sanguine polluta castra, imbutæque militum manus sunt. Quippe Consul Pompejus ad accipiendum exercitum profectus, & intra vallum acceptus, quum postludæ concionem haberet, cedente in speciem Proconsule, facis lata habere initia imperii visus est. sed mox majore turba quasi audire concionantem cupientium concurrente, ab iis quos ad eadem Proconsul subornaverat, quum sacrificare jam inciperet, interfectus est.

L. Proconsul diffugiens Consulis comitatu, tamquam nescius omnium tulit se obviam, & re scilicet cognita, graviter increpavit tanti sceleris auctores. sed statim rediit eum iis in gratiam, receptoque imperio non est passus dubitari, cujus ope consilioque interceptus Consul foret. Neque Senatus vindicavit, majore talibus temporibus castrorum, quam Curia potentia. Hac re comperta, Consul Sulla intentiorem corporis sui custodem egit, numquam non sedit septus amicorum, etiam per noctem praesidio. neque diu moratus, Capuam ad exercitum profectus, militibus commeatuque & cæteris bello necessariis in classem impositis, ad Mithridaticum bellum navigavit.

LI. Neque res Asiaticæ adventum ejus parum desiderabant. ita tempore & occasione Mithridates utebatur. Huic Regi cum in se magnifica erant omnia, tum quæ sibi dare nemo potest, fortuna providerat. Opes atque potentiam illustrabat genus à septem Peris illustri serie deductum: & Artabanes Regni conditor. Sed præcipue auctoritatem ei parant prospera & magna belli primordia, quod tanta in eo vis esse videretur, ut quum primum inciperet moveri, tota Regna, nullo magnopere adhibito conatu raperet.

LII. Neque majus aliud ad movendam quolibet inclinationem animorum instrumentum est; quam commodo eonatorum eventu parta felicitatis fama. Igitur fortunæ instandum ratus, post victum à suis Nicomedem, ex Amaseno campo, ubi auxilia variarum gentium recensuerat, per Paphlagoniam incescit, centum qui nongenta millium exercitum ducens. Inde expulso obiter Pylamene Rege, ad Scoroba montem, ubi Dithynia Pontique confinia sunt, deflexit.

LIII. Non longe abhinc M. Aquilius castra posuerat, & post infelix prælium eum reliquis suorum Nicomedes. Ibi ex præcursoribus centum omnino Sarmatæ, quæ accerrima equestribus præliis gens est, octingentos Nicomedis equites na-
sti, profligant Bithynos, quosdamque eorum captos adducunt ad Regem. Ille ex
priore instituto hos quoque viatico dato dimittit in patriam. Ita vim aliis Pontici
Regis, militumque virtutem, aliis elementiam prædicantibus, quum ab urra-
que causa popularium animis Nicomedes diffideret; non expectato Mithridatis
adventu, versus L. Cassium retrocessit. Manius fuga Bithynorum nudatus, quum
solus resistere tantis copiis non posset, in tutiora loca cogitabat recedere, sed eum
Neopolemus Mithridatis purpuratus, cum Armenio Menophane, sub horam
diei septimam adsequuti pugnare coegerunt.

Nicomede-
m fugat.
Tacit. H. 1.
79. 4.
Appianus.

Memnon.
Appianus.

LIV. Habebat sub signis equitum quatuor millia, pedum decuplum. sed vi-
ctus ab hostibus, ferme decem millia militum in prælio amisit: ceteræ copię dissi-
paræ in diversa abierunt. Aquilius ad Sangarium fluvium fuga delatus, licet jam
nox tegeret terras, transiisse statim flumine, postea Pergamum venit. Castra
quoque ejus capta sunt. Sed Mithridates captivos, sicut antea facere consueverat,
quum Asiatici essent, comiter alloquutus, eum vestibus & viatico ad suos quem-
que redire passus, tantum excivis benevolentia, ut certatim ad eum omnia desi-
cerent: legatique magno numero accederent decreta civitatum adferentes, qui-
bus Regem ad se vocabant, *Domum atque Servatorem* appellantes, & quocumque
venisset, obviam eussis eum splendida veste omnibus ordinibus, lumina læ-
citiæ excipiebatur.

M. Aquilius
vincit.

Justin. 38. 1. 4.
Diodorus. ap.
Valegium.
Cicero pro Flac.
cap. 25.
Appianus.

LV. Neque Cassius & Nicomedes & qui alii legatorum Romanorum iis locis
erant, inhibere impetum properantis, aut opponere se ruenti Afrix audebant: fru-
straque tentatis Phrygum auxiliis, quum homines ad militiam ineptos exercere
irrito labore instituisent, dimiserunt omnes, & à castello Phrygiæ, quod Leonum
appellant caput (eo enim propter munitionem loci convenerant) diversi abierunt.
Cassius Apameam reduxit suos; Nicomedes Pergamum, Mancinus Rhodum ire
constituit. A Pergamo Nicomedes, ut conspectu suo plus moveret Senatum,
in Italiam navigavit.

Romanis non
ultra resisten-
tibus.

Plutarch.
Themistoc. 52.
Appianus.
Strab. lib. 12.
Appianus.
Justin. 38. 3. 9.
Liv. Epicom.

LVI. Hoc nbi auditum est iis qui ocludendis Pontici maris faucibus ad By-
zantium excubabant, partim disfluxerunt; alij majore flagitio naves quoque Nico-
medis tradiderunt Mithridati. Bithynia omni paucos intra dies recepta, Rex Mi-
thridates civitates obiens, pecunias apparatusque belli ubique ab hostibus relicta
colligebat; exterum quo elementius imperium speraretur, debita publica simul
ac privata remittebantur. His ita ex præfenti usu ordinatis vocatos in concionem
milites accurata oratione ad virtutem cohortatus, *intentos in signum professionis*
esse iussit, omnibusque uti voluerat paratis, Phrygiam Romani populi provin-
ciam eum ingenti exercitu irrupit: omnisque causa, ubi quondam Magnus Ale-
xander stativa habuisse dicebatur, castra posuit.

Naves Nico-
medis Mithri-
dati tradidit.

348
JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM

Libri LXXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

MITHRIDATES *Asiam occupavit: Q. Oppium Proconsulem, item Aquilium legatum, in vincula coniecit: jussuque ejus, quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. Urbem Rhodum, quæ sola in fide permanerat, oppugnavit, & aliquot præliis navalibus victus recessit. Archelaus præfectus Regis in Græciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.*

*Mithridatis
sex proleptæ.
Appianus.
Liv. Epitom.
Florus 3.5.6.
Plin. 5.29.*

I. **MITHRIDATES**, simul tantum aggredi bellum, vimque Romanam laceßere cepit; eo prosperitatis cursu est usus, ut proniora ei omnia quam vocis optare ausus esset, viderentur. Phrygiam & Mylos & minorem Asiam nemine obstitente percurrens, maximas urbes, opulentos populos, circa fidorem atque sanguinem recipiebat. Lyciam quoque ac Pamphyliam, & cætera ad Joniam usque dimissis passim ducibus occupavit. Laodiceam Lyco flumini impositam, Q. Oppio Proconsule cum equitibus & mercede conductis tenente, præcone tantum ad mœnia misso, in dedicationem accepit.

*Laodiceenses
Q. Oppium
Regi dedant.*

*Liv. Epitom.
Appianus.*

II. Laodiceenses enim offerri sibi veniam audientes, si Romanum ducem tradidissent; nihil contati dimissis mercenariis, Q. Oppium comprehensum ad Mithridatem adduxerunt: ludibrio addito, ut lictores eum cum fascibus præcederent. Et hunc quidem Rex cætera illæsum, vinculorumque immunem, quocumque pergeret, circumducebat, Proconsulem Romanum à se captum civitatibus gentibusque obiter ostentans. Sed in M. Aquilium, postquam & ille in manus ejus incidit, multa asperitate usus est: quod is & legationis Asiaticæ, & belli contra Ponticos sumendi præcipuus auctor existisset.

*Yr. Lesb. M.
Aquilium.
Liv. Epitom.
Val. Maxim.
9.11.
Appianus.
Diodorus.
apud Vales.
Velleius 2.18.
3.*

*Cic. pro Scaur.
Cic. pro L.
Manil. c. 5.
Appianus.
Plin. 33.1. 23.*

III. Hunc Mitylenis ex ægritudine decumbentem, Lesbii maximam à Mithridate inivituri gratiam, si vivum traderent, robustissimos juvenum miserunt à quibus comprehensus atque victus est. Alii quoque Romanorum eadem perfidia correpti, nisi quod unus adolescens hostilem sevitiam voluntaria morte antevertit. Quo magis crimini Manio datum, quod vir triumphalis & senex, vitæ desiderio victus, extremæ servitutis mala perferret. Rex enim vinculis & verberibus atque omni supplicio exercitatum asino miserum imposuit: secumque duens in agmine subinde, *Manium se esse*, proclamare coegit. donec in Pergamenam urbem ventum est: ibi ut ipsi non modo, sed etiam universò nomini Romano exprobraret avaritiam, aurum liquefactum in os ejus infudit.

*Ephesii Roma-
norum statuas
desolant.
Eutropius.
Appianus.*

IV. Inde præfectis ubique impositis, Mitylenen adiit. mox in Joniam usque processit, ac Magnesiæ, deinde Ephesi gratanter exceptus est. Ephesii quum aliis rebus omnibus eximia in Regem studia declararunt: tum etiam Romanorum

quas in urbe sua collocaverant statuas, everterunt. quo nomine non ita multo post acerbe multati sunt. Ex Jonia revertenti Stratonicea portas clausit, non ignobilis Carix civitas. Igitur post dedicationem pecuniam exegit ab oppidanis, praesidiumque imposuit. Dum in his curandis occupatur, forte puellam egregiae formae conspicatus, Monimæ nomen erat, Philopœmenis Milesii filiae, aureos ei quindecim millia dono misit, concubitus virginis experens.

Strab. lib. 14.
Appian.
Plutarch.
Lucul. cap. 36.

V. Sed illa pudicitiam divitiis anteposcente, quum nec expugnare blanditiis animum ejus posset; neque vim adhibere vellet: eo postremum adductus est, ut iustas cum ea nuptias contraheret, missoque diademate *Reginam* appelleret. Hæc per otium agendi tempus Regi Romanæ Urbis discordiæ dabat: quibus prohibitus Sulla maturare expeditionem nequiverat. Sed & nummariae rei difficultas non parvum festinanti impedimentum se objecerat. tantum inopie uno intestini belli biennio effectum erat.

Mithridates
Monimam
ducit.

VI. Neque decrant omnino pecuniae, sed paucos intra sinus condebantur. quos inter Cn. Pompeius Strabo, qui Asculum omni refertum opulentia ceperat, de tantis manubiis in ararium intulerat nihil: bellator fortissimus, sed avaritia in-explebilis. Igitur loca quæ in circumitu Capitolii Sacerdotibus & sacris jam à Numæ temporibus erant dicata, subiecta hæstæ & publice dividenda sunt. Auri inde redactum millia librarum novem: ea sola tantum ad bellum proficiscendi de publico data pecunia est.

Ca. Pompell
avaritia.
Orosius. 5. 18.
Plutarch.
Pompeio c. 1.
Appian.

VII. Interea Mithridates pluribus exadificandis navibus operam dabat, quo Rhodios, qui ceteris deficientibus, aut vi abstractis, sola civitas Asiatica, præter Magnetæ Sipylî accolæ, in fide Romana mansit, ad obsequium cogeret. Cognito deinde cives Romanos, quorum ingens erat per Asiam negotiandi gratia dispersus numerus, passim apud urbes destinatis suis impedimento esse conari; consilium cepit crudelissimæ calliditatis, clam misso ad magistratus locorum edicto, uti ad diem trigessimum postquam data e. e. literæ essent, quotquot in suis quique urbibus haberent Romani generis homines, cum liberis & uxoribus atque etiam libertis qui Italici sanguinis essent, occiderent.

Mithridatis
apparatus contra
Rhodios.
Liv. Epitomi
81.
Val. Maximus
9. 2. 3.
Florus. 3. 5. 7.
ie. pro L.
Mauri cap. 76.

VIII. Casos autem inhumatos projici jubebat: bona cum interfectoribus partiebatur. Sed & minæ adjectæ erant, si quis aliquem ex eo numero aut celare vivum, aut sepelire mortuum ausus esset. contra, servis heros interfectoris libertatem; debitoribus dimidium æris alieni præmii loco promittebat. Dubites scelestus hæc à Rege excogitata, an ab Asiaticis facta sint. Postquam constituta dies adfuit, miserima per omnes Asiæ urbes spectacula edebantur.

Ejusdem cru-
delissimum
edictum.
Orosius. 6. 2.
Appian.
Velleius 2. 18.
2.
Auct. de Vir-
tutibus. c. 77.
Diodor. apud
Valef.
Trallianorum
amentia.

IX. Notabilis inter hæc Trallianorum amentia fuit: qui quos in urbe sua habebant Romanos, ne videlicet hospitali sanguine polluerent manus, Theophilo Paphlagoni jugulandum locaverunt, tamquam interesset. Atque illud singulari sævitia monstrum, compullos inera ædem Concordiæ contrucidavit; etiam manibus quorundam abscissis, quibus decorum complexi simulachra fuerant. Neque magna illa Diana, contra furem Ephesiorum tueri supplices suos posuit: neque Pergamenorum Æsculapius, quo minus ad ipsa pulvinaria gladiis aut sagittis interficerentur.

Asia Apost.
Athenæus. 5.
14.
Appian.

X. Adramyttæni nando salutem querere visos inter ipsas undas consequuti: crucidarunt; infantibus fugientium liberis pelago meritis. Caunii quoque, qui

Adramyttæ-
norum & Cæu-
norum sævi-
tia.

Liv. Appian. devicto Antiocho Rhodiis attributi, deinde ab horum dominatu Romanorum beneficio liberati fuerant: Italos ad sacratam urbis curiam concurrentes ab ipsis aris diripuerunt: raptosque ab ulnis matrum infantes ante ora ipsarum, ipsas deinde, & postremo viros eorum interfecerunt. Soli omnium qui Mithridatem revereabantur Coi, Romanos in Æsculapii templum introductos, vinctos asyli jure tutos præsiterunt.

Tacit. 4. 14. J.
Memnon.
Val. Maxim.
9. 2. J. XI.
Occisorum ci-
vium Roma-
norum nume-
rus.

Plutarch.
Pompeio.

XI. Hac tam improvisa clade intra eandem diem diversissimis locis extincta hominum circiter octoginta millia esse, satis intra auctores constat. Neque silentio præterierim atrocem Theophanis Lesbii calumniam, qua viri innocentissimi P. Rutilii famam lacerare est conatus: *Rutilii scilicet hortatu Mithridatem tantæ servitiæ consilium cepisse*. Cæterum Theophanes illis quoque temporibus, quibus recens harum rerum erat memoria, se potius turpissime mendacem, quam Rutilium improbum ostendit: liberalibus literis perquam illiberaliter usus; qui in Historia scribere de Rutilio falsâ crimina non erubuit, non ob aliud quam quia Rutilius de patre Cn. Pompeji vera scripserat.

P. Rutilius ve-
stis mutacione
servatur.
I. c. pro R. B.
Post. cap. 10.
Athenæus.

XII. Colorem singenti nonnullum præbuit Rutilii, qui cum Mitylenis agebat, quum Romani occiderentur, incolumitatis. Sed ille comperto togatos ad necem quæri, præsens periculum vestitus mutacione vitaverat. quæ cautio alijs etiam passim per Asiam salutis fuit. Sed hæc atque talia revolvendi animo illa subinde cogitatio occurrat, eos qui rerum gestarum monumenta conscribunt, nihil magnopere aliud, quam errorum atque suppliciorum humanorum commentarios texere.

Calamitatum
humanarum
origo.

XIII. Atque utinam hujus tantæ calamitatis causam ut investigare non difficile, ita tollere promptum esset! Sed nos bellum cum natura suscepimus, ejusque cæcitæ & immutabilem ordinem, cujus auctor statorque DEUS est, neque scire curamus, neque respicere: deinde optime consulta male cecidisse quæsti, nos absolvimus, fatum & nescio quam Fortunam inculpamus. Atqui nobis hoc jam à primo rerum conditore inditum insertumque fuerat; ut qui hæc omnia regit, neque bonis adversum, neque contumaciter pravis placabilem intelligere possemus. Eundem tanta esse sapientia, tantisque viribus novimus, ut neque cujusquam astu circumveniri, neque cogi ingratis queat. omnem igitur prudentiæ summam eo recidere, ut siquidem bene nobis esse velimus, hunc ante omnia faventem propitiumque habere debeamus.

In rebus ma-
ximis puerili-
serrens ho-
mines.

XIV. Hæc vera atque indelebilia decreta rationi omnium insēvit DEUS: at homines his contemptis ad quælibet alia, quæ deceptor atque deceptus animis suggerit, lubentius exerrant. & quum de cætero absonum atque indignum putent, pueros sapientia non vincere; in rebus longe maximis id modo pueriliter anteponunt, quod in præsentia jucundissimum videatur. Ergo & inter magnorum bellorum initia deprehensi, eo plerumque inclinant, unde præsens aliqua lucris spes adsulget, & dum hujus potiantur, fas fidemque, & si quæ alia præferenda omnibus erant, pro nihilo ducunt.

Plures ob per-
fidiam, quam
ob fidem pe-
jurant.

XV. Neque mihi aliquis Saguntum, & præterea paucos objecerit, qui pro si, de extrema quæque perferendo perierunt. Longe major eorum est numerus, quos perdidit perfidia: & tamen si par omnium eventus fuisset, ingens inter utrosque discrimen communis inveniret sensus, quod alteri perierunt, & laudantur.

alteri nec laudantur, & perierunt. Sed bene quod meliora plerumque exempla felici exitu non donavit DEUS: ut quibus hæc offeruntur, si sua sponte honestum amare nolint, saltem utilitatis causa turpitudinem vitiatorum sequi deducant.

XVI. Mithridatici etiam belli casibus hæc approbata sententia est: quo ex parte civitates Asiæ, postquam Pontici Regis causa multa nefanda fecerunt, ab illo primum mierrime vexata, deinde à victoribus graviter multata sunt; Rhodios atque Magnetas, & ab hoste rutos virtus, & apud populum Romanum fides charos honoratosque præstitit. Nam Rhodii mœnibus portubusque communicis, machinis locis opportunis frequentes opposuerunt, à Telmissensibus quibusdam & Lyciis adjuti. Romanorum etiam omnium, qui vitare crudelitatem Asiaticorum potuerunt, interque eos L. Cassii, qui Proconsul erat Asiæ, receptus fuit.

XVII. At Mithridates instituta in Coim navigatione, prompte suscepius ab oppidanis, Alexandri qui nuper in Ægypto regnaverat, filium abduxit, Regioque secum eulcu habuit. Sed ex thesauris, quos ibidem avia pueri Cleopatra posuerat, magnas opes, mundumque muliebrem, & alia lapillis aur arte pretiosa, signataque pecuniæ vim minime spernendam in Pontum mittere non est oblitus. Reperit etiam ibidem pretium talentorum octingentorum, in auro quod Asiatici Judei, ut Hierosolymam exportaretur, collegerant: deinde, quia Mithridatem metuebant, apud Coos, tamquam rutissimo loco deposuerant.

XVIII. Omni continente Asiæ, insulisque in potestatem redactis, quum sola Rhodus resisteret, totis viribus in oppugnationem ejus urbis Rex ineubuit. Jam ante plures in hunc usum naves fabricandas curaverat. his perfectis, cum ingenti classe ad insulam est advectus. Rhodii dirutis, ne qua hostibus adjumento forent, subarbiis, suas quoque naves instruxerunt, ita formata acie, ut alix recta in hostem ferrentur, alix à lateribus facerent impetum.

XIX. Sed Mithridates cum quinqueremi sua circumvectus, præcipiebat suis, ut in altum recedentes producerent cornu, celerique deinde remigio pauciores Rhodiorum naves circumventas includerent. Id priusquam fieret suspicata classis Rhodiorum, sensim è prælio se recepit: mox expansis velis refugit in portum. Ponticos celeriter insequentes opposita claustra prohibuerunt ingressu: simul à mœnibus ballistarum scorpionumque telis petiti, recesserunt. Ab hoc tempore Mithridates, donec pedestres copix advenissent, oppugnatione abstinuit: levia tantum certamina ad muros siebant; quibus plerumque superiores Rhodii, magis magisque confirmabantur animis, parataque ad audendum, si qua occasio le dedisset, naves habebant.

XX. Forte in onerariam ex Regiis præter portum vela facientem, Rhodia di-
crolos invecata fuerat. ab hoc initio, quum utrimque ad suorum auxilium multæ naves adremigassent, in acre certamen contentio evaluit. Diu atque vehementer est pugnatum, quum dissimillimis causis par utrorumque robur esset. Rhodii ars gubernatorum, ordo navium, peritia remigum aderat: præfectorum quoque dexteritate, & navalium sociorum virtute præstabant. Pontici maritimarum rerum rudes, non minus inter sese, quam ab hostibus turbabantur. ita quidem flagitiose, ut Chia navis quæ Mithridati militabat, in prætoriam quæ Rex ipse vehabatur illisa, magno illam impetu concussam rancum non deprimeret.

XXI. Animis tamen æquabant hostem, quod sub oculis Mithridatis pugna-

Id Mithridatici belli casibus ostensum.
Appian.
Mithrid.

Mithridates in Coim navigat.

Strab. apud Vales. 14. 12.
Cic. pro Flac. cap. 21.
Joseph.
Epitom. Liv.
Appian.
Rhodium ob-
sider.

Tugnonavalis.

Alia pugra.

Diodor. apud Vales.

Appian.
Diodor.

Rhodii vincunt.

batur, cui fidem suam virtutemque approbare cupiebant. Ad hoc multitudine navium superiores circumdare hostes, & in medium acceptos uodique urgere nitentur. Sed id periculum Rhodii eadem qua prius arte vitant: trirememque unam cum ipsis viris captam remulco trahentes, multis armamentis atque spoliis onusti in portum redierunt. At postquam recensitis navibus abesse quinqueremem videre, ignari ab hostibus captam, quaesitum eam velocius ceteris naves sex de omni numero longarum emittunt: in his Damagoras erat, classis Rhodiæ præfectus.

Mithridates
in Chios est.
fundit iram.

L. v. Epitom.
Appian.

XXII. Vicissim à Rege naves quinque & viginti occurrere iubentur: quas Damagoras quum ad Solis occasum usque cedendo eluisset, recedentibus inuestus duas depressit; totidem ad importuosa Lyciæ litora compulsi: & inter hæc nocte consumpta, postredie Rhodum reversus est. Mithridates quum tanto paucioribus par esse non potuisset; in Chios effudit iram, totique civitati minatus, gubernatorem navis quæ in suam accurrerat, cum prorera supplicio adfecit. Sub eodem dies, quum pedestris exercitus Regis onerariis & triremibus adhereretur, repentinus turbo partem earum navium in Rhodium ritus impegit.

Leonicum cap-
tū à Rhodiis
resimile.
Val. Maxim.
5. 2. 2. 6. 1.

XXIII. Rhodii impigre cyeeti in adflictam tempestatem sparlamque classem, naves quasdam cum viris quadringentis abriperunt, alias perforatas miserunt alto, aut injecto igne exusserunt. Nescio hæc an superiore aliqua navali pugna captus Leonicus fuerit: qui se acerrimum salutis Regiæ defensores aliquando ostenderat. hunc igitur ut recuperaret, quorquor habebat Rhodiorum captivos, pro uno corpore reddidit. Deinde obfirmato ad expugnationem animo, simul ad navale aliud prælium, simul ad tentanda mœnia cogitationes intendit.

Urbem noctu
coatus occu-
pare.

XXIV. Forte proditores quidam clivum ei monstraverant, juxta Jovis Atabyrii delubrum, qua parte qui primi exstruxerant mœnia, quod altitudini sicus confiderent, breviori contenti muro fuerant. Sed clivum adfensu non difficilem esse transfuga confirmabant. Igitur noctu copii in naves impositis, silentio admove re naves iussit, donec in Atabyro monte fax tolleretur; deinde quanto possint cum clamore ac impetu ad locum cuique assignatum decurrere. Nam ita partitus erat operas, ut donec pars exercitus cum scalis ad mœnia vim tentat; alii ad portum terrorem facerent.

Fortuito casu
occasionem
amiserat.

XXV. Sed id quidem consilium, ut multa alia ejusdem, casus elusit. Excubiæ Rhodiorum, quum forte surdum strepitum audivissent; ignem extulerunt. id prope Atabyrum factum Mithridatici putantes, signumque suum arbitrari, ex altissimo silentio simul repente omnes horribilem clamorem ediderunt. Rhodii contra, alacriter clamore reddito, quum ad mœnia confertim currerent, Regios ne per noctem aliquid auderent, absteruerunt. luce dein orta, ut homines non ad prælium, sed ad furtum noctis egressos, haud magna male submoverunt.

Et à Rhodiis
repellitur.

XXVI. Ad Isidis tamen sanum haud mediocris illatus terror est, ubi sambucam duobus navigiis junctis impositam Mithridates applicuerat, & ab ingenti machina, plurima simul tela hastasque late spargebat, & arictem inde ad pulsanda mœnia admovebat. Juxta frequens manus cum multis scaphis aderat, scalas ferens, & oppugnationi parata. Resistebant tamen egregie Rhodii, neque laboribus aut periculo fatigabantur: donec Mithridatem major vis amovit, nam

Jul. Obsequ.
216.

& sambuca præ pondere sublevis, & Iridis apparuit species, copiosum ignem, Appian.
Solin. cap. 14.
fulminis in postremum eadem machinæ immittens.

XXVII. Postremum hic adversum Rhodios conatus Regis fuit. Frustra vide- Ergo ab obli-
dione Rhodi
recedit.
bat operam copiasque & tempus perdi ad firmissimam urbem, quæ portuum
murorumque munimentis, omnique apparatu parem eo tempore non habebat;
& à peritissimis rei nauticæ administrantibus, atque inter sese legibus optimis egregie
conjunctis defendebatur. Ad Patara hinc ductus est exercitus: ubi iterum ini- Appianus.
quos expertus est, quos vocabant deos. Quum enim, quia machinis ex ædifican-
dis materia deerat, lucum Latonæ dicatum succidere cœpisset, minaci somnio
territus destitit.

XXVIII. Sunt qui *lucum Furiarum succidi captum* scribant, sed ingenti risu, Lucum Furiarum
succidi-
dens, terretur:
Jul. Obseq.
Appian.
cujus auctor non apparebat, d: terribus, qui in opere erant. inde quum baruspiciis
jussu Furiis virginem Mithridates immolaret, è jugulo puella risum ortum. Igitur
Pelopida Lycium bellum administrare jussu, principem amicorum Archelaum
cum magnis copiis in Græciam misit. ipse Pergamum secedens delectibus agen-
dis, parandisque armis, & interim Monimæ amoribus operam dabat: simul
cognoscebat causas Asiaticorum principum, quorum petitis insidiis dicebatur, Plutarch.
Sulla. cap. 22.
Appian.
civiles novare, aut omnino Romanis studere arguebantur.

XXIX. Inter hæc, Sulla adhuc in Italia faciente apparatus, variisque impe- Urb. cond.
ann. 666.
Cinna Consul
rebus novis
studet.
Plutarch.
Diod. apud
Valef.
dimentis retento, Cn. Octavius, L. Cornelius Cinna Consulatum inierunt. Cinna,
licet ultimis execrationibus, nihil contra Sullæ rationes, & ordinatum ab eo
Rempublicam facturum, se adstrinxerat; fidem adeo non præstitit, ut nihil ma-
gis haberet cordi, quam quemadmodum Sullam citissime ex Italia submoveret,
ne consiliis suis impedimento esset. Deinde ad diversa consilia detrusus, contant,
& reliqua prius ex usu suo componere volenti, accusationem struxit; diemque
dicendam curavit per M. Verginium Tribunum plebis.

XXX. Ea fuerant erantque tempora, ut deesse criminandi materiam non pos-
set. *Hominem superbum & ambitiosum* dicebant olim prædicare solitum, *sibi sum-*
matum in omnes & omnia potentiam debere. Ab hac cupiditate, non ab aliqua inju-
ria sua, exstimulatum fuisse, ut nefarium patriæ bellum inferret, dominamque
gentium, & hostilibus armis intactam urbem, civis, & si diis placeret, Consul
expugnatam captamque eruentem ingrederetur.

XXXI. Scilicet egregium impio facinori colorem induci, quod decretam ab Se- Criminationes
in Sulla:
Cic. Bruto.
cap. 46.
natus provinciam iniuncti eripuerent; eam injuriam hominem generosum pati nequi-
visse! Sane datum Mario jussu populi Mithridaticum bellum: neque referre, si prius
L. Sulla Senatus idem decrevisset. Non minoris æstimandum fuisse Marium toties
Consulem, quam fuerit in primo Consulatu: neque cum Q. Metello Numidico
Sullam comparari posse: neque minus modo fuisse juris populo Romano, quam ante
annos viginti fuisset.

XXXII. Sed tum quoque Numidiam provinciam, quamquam ab Senatu Me- Illius prætex-
tum nauci
fuisse.
tello decretam; populum Romanum C. Mario dedisse, neque idem Metellum Urbem bel-
lum indixisse. Sullam vero, ne quidem sanguine aut exilio tot illustrium civium sa-
tari potuisse, aut vindicta, licet nimia sane fueris, placari: ne ultro Rempubli-
cam everteret, statumque immutaret civitatis. Scilicet non dolore, nec cupi-
ditate ultionis, sed spe & desiderio regnandi, impetum in leges, in mores, in po-
puli Romani jus auctoritatemque secuisse. quorsum enim alias. Tribunitiam coër-
Tit. Liv. Tom. V.

Defenſio pro
Sulla.

cere poteſtatem vellet, niſi ut ipſam invaderet arcem libertatis? Ferme quadringentorum annorum experimentis eſſe cognitum, Tribunatum plebis quaſi Palladium populi eſſe, quo ſublato, interire ipſum, aut certe ſervire neceſſum ſit.

XXXIII. Ex diverſo non amici modo Sullæ, ſed qui omnino quietem ac pacem amabant: Tribunatum omnium in Urbe ſeditionum unicam originem, recte atque ordine juſtos intra fines cohibituſ adſeverabant. Neque Sullam aut ſine cauſa, aut ultra modum, aut poſtremo ſolum feciſſe, qua fecerit. Hominem Sociali bello de Republica optime meritum, Conſulem populi Romani, vigentem ætate & armorum gloria, nihil feciſſe novum aut mirum; ſi eripi datam ab Senatu provinciam agere ſit paſſus. ſed neque de Republica fuiſſe, ut ad tantum bellum exacti jam ævi, exhauſtarum virum, & cui modo difficilis in Italia militia fuiſſet, trans mare mitteretur.

Adverſariorū
opus ſavitia,
taxatur.

XXXIV. Sed nec ibi ſubſtiſſe adverſariorum inſolentiam: verum etiam ad ſanguinem ac cædes erupiſſe. Filium Conſulis, eundemque Conſulis alterius generum occiſum: patrem ejus ſuæ; ſocerum diſſimulatione & temporibus obſequendo, vix retinuiſſe vitam. Sullæ vero ſicuti dolorem non injuſtum, ita modeſtiam in victoria ſingularem fuiſſe. De ſententia Senatus & optimi cujuſque conſtitutam Rempublicam; liberrima Magiſtratuum comitia fuiſſe.

Sullam nihil
niſi conſenſu
collegæ egre-
ſſe.
Cic. Brut.
cap. 48.

XXXV. Atque hæc omnia ſocio & adjutore Q. Pompejo geſta; ut duorum Conſulum voluntate ac conſenſu fierent neque aliud oppreſſos tyrannide ſactionum Patres optaviſſe. Quid vero ſtultius, ſiquidem violentia arguatur Sulla, quam irritare impetum, quo violata omnia modo ac everſa quætaris. Scilicet L. Cinnam novum Conſulem, & Verginium hæc balbutie Tribunalum, laturos tempeſtatem, cui ſumma gloria belli, ſummaque ſacundia viri, C. Marius, P. Sulpicius ſuccubuiſſent?

Eundem nunc
reprimi non
poſſe.

XXXVI. Et iis cum incipientibus adhuc Sullæ opibus negotium fuiſſe; nunc pugnandum fore cum confirmatis. Eoſdem illos milites, qui nullo dum exemplo portas Urbis hoſtiliter eſſent aſſi recludere: nunc ſeliciter tentatâ vim, quoſcumque juberet Imperator incontinenter adhibituſ. Præterea quod neque fieri oporteat, neque poſſit, ut Sulla legibus reus peragatur; id hoc tempore neque optandum poſtulandumve fuiſſe. Univerſam Aſiam erumpentes ab Euxino Ponto barbaros velut diluvio inundaviſſe: trucidata tot civium Romanorum ſædo exemplo eſſe millia: Regem nomini Romano inimiciſſimum inſtare, urgere.

Ne debere
quidem, ſi
maxime poſ-
ſet.
Plutarch.
Sulla. cap. 30.

XXXVII. Ab eodem fideliffimos ſocios, unicam hoſtilium ſucceſſuum moram, Rhodios oppugnari. His temporibus detineri paratum ad hæc corrigenda Imperatorem, eorum potius eſſe, qui perditam, quam qui ſalvâ Rempublicam cupiant. Sane etiam iis qui abeſſent Reipublicæ cauſa negotium creari lex Memmia vetabat. Igitur ejus beneficio L. Sulla, Tribuno & judicibus valere juſſus, in Aſiam eſt profectus. Iſdem diebus, quo Sullana claſſis ab Italia ſolvitur, multa Mithridati terribilia oſtentâ obſpecta eſſe memorant. & inter alia Victoriâ adulatione Pergamenorū tali artificio fabricatam, ut quaſi de cælo deſcendens, coronam Mithridati imponeret; quum ſerm: caput ejus attigſſet, ſubito & occulto machine vitio baſiſſe. dimiſſamque de manibus ejus coronam de theatro ita procidiſſe humi, ut confringeretur, nō ſine ingenti horrore populi, ut Regis ipſius conſternatione.

XXXVIII. Inter hæc profectus in Græciam cum magna classe Archelaus Cycladas in potestatem Regis redegit; aliasque item insulas ad Malcam usque Eretria quoque & Chalcide, totaque simul Eubœa potitus. Eo tempore Delus à Merrophane præfecto Regio direpta est: quum sine muris & præsidio, sacrorum veneratione ad id tempus defendi soleret. *In eo tumultu convulsam à barbaro quodam Apollinis Delii simulacrum, & in mare per contumeliam missum, ferentibus undis ad Laconia oppidum Bœas appulisse autumant, ubi deinde sanum Apollinis Epidelii cognomento Bœatæ dedicarunt.*

Archelaus
regior Mithri-
datis.
Appian.
Florus. 3. 5.
Plutarch.
Mennon.
Pausan. lib. 9.

XXXIX. Alia quoque diversis insulis castella a Regiis expugnata sunt: occisis ubique circiter viginti hominum millibus, maximam partem Italicis. Ea loca Atheniensibus Archelaus attribuit, à quibus defecisse dicebantur. Athenas enim Regiis partibus Aristion quidam adjunxerat; adeo nullis vel ad cogendum vel ad suadendum præsidii instructus, ut nihil relinqueretur hæc legentibus, quam Græcam levitatem admirari.

Athenæ Regis
partes, sequun-
tur.
Appian.

XL. Eum Aristionem ex Aristotelis, vel ut alii malunt, ex Epicuri schola philosophum, Athenienses ad Mithridatem legatum miserant: & Rex benigne acceptum, quoniam magni æstimabat Athenienses habere socios, in amicorum cohortem receperat: ejusque opera in legationibus ad Græcas urbes utebatur. Atque ille sæpe domum missicando literas, gratiam suam, Regisque magnitudinem extollebat. *hujus amicitiam si amplecterentur, & multas à Romanis distas fastuosas lucris; & resistit populi imperio, maxima publice privatique à Rege munera impetraturos esse.*

Impellente
Aristione.
Polidon. apud
Athenæ. 4. 1.

Pausan. lib. 9.
Polidon.

XLI. Ita levissimæ parti populi facile persuasum est: & quum appareret quid esset futurum, optimates qui Romanarum partium erant, mature excesserunt. cum quibus & princeps Academiæ Philo Romam profectus est. Interim Aristio cum sacra quæ in Delo fuerat pecunia, & duorum millium militum præsidio quod Archelaus adjunxerat, Athenas rediens, tempestate abreptus apud Carystios appulit. Hoc ubi populo Atheniensi compertum, longæ naves ad deducendum eum mittuntur, cum sella argenteis pedibus sulca.

Qui reversus
Athenas.
Pausan.
Cic. Brut. cap.
89.
Appian.
Polidon.

XLII. Advenientem effusa civitas excepit, plerique cæca in Mithridatem benevolentia, quidam ut spectarent inopinatum fortunæ ludum, quod obscurus, ancillæ filius, adscriptitius Athenarum civis, majore fastu, quam Romanorum magistratum spectatus quicquam fuerat, adventabat. Occurrerant inter cæteros & Bæcehici artifices, *Liberique juniores* (ita Mithridates vocari cœperat) *munitionem, ad communem focum, epulasque & sacrificia* invitabant. nam propter feliciem ejus reditum sacra faciebant, & præcone publice proclamante libabant.

Cum magno
fastu urbem
ingreditur.

Plut. Sympos.
Polidon.

XLIII. Ille in domum splendidissime instructam degressus, postidie cum insigni vestitu, & annulo cui Mithridatis insculpta effigies erat, cum magna antecedentium prosequentiisque turba, in publicum processit. Jam arcatæ plateæ erant eximie ejus præstolantium turba, maximusque peregrinorum oppidanorumque numerus spontanea concione Ceramicum impleverat. circa ipsum præcipue premebat inter se populus, satellitum vicem comitantibus hastatis, qui ut populo placerent, hoc munus rapuerant. alii pro magno ducebant, si vel vestimenta hominis possent contingere.

Et honorifice
exceptus.

XLIV. Ante porticum Attali exstructum tribunal erat, unde concionari Pro-

Concionem
ad populum
habet.

consules Romani consueverant. Hoc consensu Aristion, circumspiciens in orbem, deinde sublatis in caelum oculis; *Res ipsa me cogit, Athenienses, patriaeque charitas, inquit, ut quae mihi comperta sunt, non reticeam: vicissim eorum quae dicenda sunt gravitas, & incredibilis rerum conversio vocem intercludit. Adhortantibus deinde cunctis, ut proloqueretur: ergo igitur dicenda sunt, inquit, qualia ne per somnium quidem expectare quisquam potuisset.*

Mithridatis
exponcas:

XLV. Rex Mithridates Bithyniam obtinet, atque Cappadociam; Asiam praeterea omnem ad Pamphylios usque & Cilicas. Reges Armeniorum Persarumque in satellitio habet; Maoticosque Regulos, & qui Ponti universum illum ambitum per triginta stadiorum millia possident. Romani vero duces, Q. Oppius Pamphylia Proconsul in vinculis sequitur, Manius Aquilius Consulatu functus, & Siculo triumpho insignis Bastarnam quemdam quinque cubitorum hominem, catene eadem vincitus, sed equitum pedes sequitur.

Et Romano-
rum calamita-
tem.

XLVI. Cetera togatorum turba vel ad ipsa numinum simulacra effudit spiritum, vel abjecto patrio cultu palliorum beneficio servat. Civitates autem omnes angustioribus quam hominem fas est honoribus exceptum, Deum fatentur & nuncupant. oracula quoque passim hunc designatum à diis dominum & rectorem orbis canunt. Sed & adjunt ab ipsa Italia legati; ad sunt & ab ipsa Carthagine; & ad everendas Romae opes, amicitiam Regis & societatem expetunt.

Athenienses
hortatur.

XLVII. Hæc ubi dixisset, silentio interposito, quum capita inter se conferre homines, & de rebus tam inopinatis d' serere videret; perscrutavit frontem, & resumpto sermone: *Quid igitur vobis consulam?* inquit. *Quid enim aliud? quam ut Rempublicam sine certo imperio diutius esse ne sinatis. Senatus Romanus urbis nostrae ad se revocavit arbitrium: vetuitque magistratus officio fungi, priusquam ipse quid fieri vellent constituisset. Ergone clausas adspicientes deorum edes, squallentia gymnasia, theatri hanc solitudinem, & hoc silentium fori sacrae Jacchi vocem non audiemus amplius? Quid autem deorum responsis consecrata Pnyx? quid vetustissimis religionibus venerabile Castorum templum? ipsa denique philosophorum schola? perpetuane oblivione damnabuntur, & velut in capta diruptaque urbe conticescent?*

Pausan. lib. 2.
Polidon. ap.
Athenz. 5. 17.
Et ab his Præ-
tor creatur.

XLVIII. His atque calibus animatum vulgus, & inter sed tumultuarie colloquutum, in theatrum se proripit, & quod bene vertas, imperium atque Præturam Aristioni decernunt. Ille quum in orchestra adscendisset, gratiis populo actis, postremo hæc adjecit: *quandoquidem ergo Respublica summa ad vos rediit; vestris autem sententiis ego lectus sum princeps: æquum est, ut non minus ego possim, quam universi potestis atque polletis. statimque juris usurpandi causa, nomina quorundam, quos collegas esse habiturus, edidit.*

Appia. Mithr.
Polidon.

Arripit Ty-
rannidem.

XLIX. Neque multos post dies, praesidio militum Archelai fretus, aperte arripuit tyrannidem, gratiarumque in optimum quemque aut locupletissimum mira ferocia & crudelitate coepit. Unde quum ex urbe multi profugerent, custodias in portis posuit. ac illi noctuè muris demittebantur. Igitur emissis qui fugientes persequerentur equitibus, multi ab his occisi sunt, alii in vinculis retracti. Saepè inter hæc prodibat in concionem cum armato satellitio, multosque studere Romanis insimulans, resque novas moliri, ac clam ad profugos missitare complures hoc crimine sustulit: aliis ademit bona, tantumque his rapinis

concessit nummorum, ut etiam puteos aliquot compleret pecunia, nec enim ci-
vium tantum sed etiam peregrinorum facultates diripuit. sed nec à Deli Apollinis
pecunia sacrilegas abstinuit manus.

L. Quoties alicui dixisset perduellionis diem, inter iudices ipse quoque suffra-
gium ferebat. sic qui semel factus esset reus elabebatur nemo: eratque tantumdem
postulatum aliquem hoc iudicio, quam convictum atque condemnatum esse. Un-
de ceteri exteritici, simul deferri nomen suum intellexerant, in exilium proficisce-
bantur. Sed Aristion fuga illorum minime contentus, sanguinemque sitiens ter de-
nis adpositis militibus ne quis egredi se invito ingredire posset, portas custodiebat:
& quocumque ab insidiatoribus passim per agros dispositis excipi poterant, eos indi-
cta causa excruciatos supplicio capitis adiciebat. sed & inter ipsa tormenta mul-
ti emoriebantur.

LII. Quin sic quoque praesentium malorum scasu, minas impendentium vin-
cente, multi profugerent; edixit per praconem, *ut sub occasum diei domi sua quis-
que esset; nec inde postea, vel cum laterna aut funali egrederetur.* Ceterum Atho-
nis hunc in modum ad Mithridaticas partes adductis, Archelaus tamquam arce
belli insus, alias quoque Graeciae civitates à Romanis abalienavit. Inter hos Achæi
fuerunt, & Lacedæmonii, cum universa Bœotia, nisi quod una Thespiensium urbs
obsidionem pati maluerat. nam Thebani, sive propter amicitiam Atheniensium,
sive levitate quadam animorum, ultro partibus accesserunt.

LIII. Inter hæc Metrophanes qui Delum spoliaverat, cum Regia classe vagatus,
agros circa Demetriadem, iremque Magnetæ, & si qui alii dominationem Regis
abnuiebant, populabatur. Sed hunc Bruttius Sura, C. Sentii Macedoniam obtinen-
tis legatus, cum paucis suis navibus aggressus, naucem unam cum hemitolia depre-
sit; & omnes qui his vehebantur, inspectante Metrophane concidit. quem con-
tentis velis fugientem negotiatores, qui crudelitatem Regiorum Deli effugerant,
ex insidiis adorti, nova clade adfecerunt. Bruttius ad Sciathum insulam appulsis
navibus, ubi prædæ receptaculum barbaris erat, oppidum expugnavit, ser-
uos in crucem egit, liberorum amputavit manus.

LIII. Inde profectus in Bœotiam, quum mille præterea hominum equites pe-
ditæque ex Macedonia ad eum pervenissent; ruenti torrentis instar Archelao, par-
vis copiis, sed excellenti animo prudentiaque fretus se opposuit. Apud Charoneam
cum Archelao & Aristione triduo continuo est dimicatum: & contra horum vim
atque potentiam Bruttii virtus inivicta stetit. Quum aquo Marte certatum esset;
Archelaus eo ipso se inferiorem iudicans, quod superior esse non potuisset, omisso
Bœotia ad mare cessit. donec Lacedæmoniorum Achæorumque auxilium auctum,
Romanus amplius lacessere non ausus, Piræci munitionibus se continuie, ad id us-
que tempus, quo præmissus à Sulla L. Lucullus Quæstor, *abstinere Bruttium aliena
provincia* iussit. Tum enim vir laude dignissimus, quamvis omnia supra votum
processerant, & integritate ejus affecta Græcia Romanam amicitiam respiciebat:
ne quid præter leges faceret, in Macedonia reverfus est. Archelaus discessu Brut-
tiii cognito Piræcum admota classe statim recepit.

Ipsæ accusatæ
est & iudex.

Plutarch.
Sulla c. 42.

Appianus
Mithrid.
Memnon.
Pausan. lib. 9.
Pausan. lib. 9.
Plutarch.
Achæi & La-
cedæmonii
deserunt ad
Archelaum.

Bruttius Sura
Metrophanem
fugit.

Archelao se
opposit.

Plutarch.
Appianus.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Cornelius Cinna quum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus Urbe à Cn. Octavio collega, cum sex Tribunis plebis: imperioque ei abrogato, corruptione Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum Urbi intulit; accersito C. Mario ex Africa cum aliis exsilibus, in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinna, ignorantes concurrerunt: & quum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse supra rogam se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et quum opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeji fraude: qui utramque partem fovendo, vires Cinnae dedit, nec nisi profligatis optimatum rebus auxilium tulit, & Consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati sunt, Urbem circumfederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

L. Cinnae per-
niciose leges.
Liv. Epitom.
Appianus.
lib. 3 civil.
Liv. Epitom.
Appianus.
Vellei. 2. 20.
Diodorus.
Flor. 3. 21. 20.

Mis obviamit
Octavio, Cin-
nae collega.

Cinnani via,
cunctor.
Vellei. 2. 22.
Liv. Epitom.
Vellei. 2.
Plut. reh.
Sertorio.
cap. 6.

I. Sulla ex Italia profecto, L. Cornelius Cinna Consul, homo fœdus & seditionosus, occasionem novandi res adesse ratus, corruptus insuper, ut suspicio fuit, septuagies fextertio, perniciosas ferre leges cœpit, ab iisdem illis orsus, quas nuper auctore Mario P. Sulpicius in Tribunatu promulgaverat: *ut novi civis in omnibus Tribubus suffragia ferrens.* ad quam legem sciscendam ex uniuersa Italia ciuium novorum multitudo ingens concurrebat. E diverso veteres, & quicumque quæta Republica gaudebant, refragabantur. Apparebat enim rem ad renovandos exules spectare: renovandamve maiorum istorum acerbiteriam, unde paulo ante vix eluctata ciuitas fuerat.

II. Idcirco postquam Cinnani cum siccis veste tectis in forum convolaverant, antiquas in Tribus recipi postulantes: melior pars ciuitatis ad Consulis Octavii domum, ne ipsa quidem incrimis, confluit. Is quorsum enasura res cset animo circumspectans, ubi maiorem Tribunorum partem intercedere legi audinit, sed eodem à novis civibus stricto ferro de Rostris deturbari; ad auxilium ferendum per sacram viam cum magno civium agmine decurrit in forum, disiectisque adversariis Cinnam reverentia paris potestatis, & solita ingenii lenitate declinans, in eadem Castorum deflexit.

III. At comites ejus non expectato Consulis iussu impetum in novos civis fecerunt: cassique non multo minus decem millibus, reliquos ad ipsas usque portas Urbis insequuti sunt. Cinna quum præter expectationem suam, fufos fugatosque à paucioribus multos videret, per Urbem discurrerat, servitia ad pileum vocans. Sed accedente nemine pulsus ab optimatibus in Campaniam contendit, omnes quas in irinere adierat urbes cohortatus, *ut jussu civitatis nuper acceptum totis*

animis tenerentur, pecuniasque conferrent. Hoc apud Tiburtes & Prænestinos, & alios qui ad Nolam usque colunt, egit.

IV. Neque Senatorii ordinis viri adjuvandis Cinnæ cæptis deerant, C. Milonius ante alios, Cajus Marius, magno illi Mario cognominis, & ob Tribunatus repul-
sam infensus Sullæ Q. Sertorius. Nam post Atiniam legem, Senatores Tribunatum plebis petebant: quum antiquitus contra fuisset, quia cum Tribunis plebis intrare Curiam non licebat, sed subselliis ante valvas positis consulta Senatus examina-
bant. Igitur Sertorius Sulla Consule Tribunatum petens, illo adversante cupitis excederat: neque enim conducere suis rebus Sulla arbitrabatur, ut quam deprime-
re potestatem cupiebat, eam viro acri atque disertio committi pateretur.

V. Quippe Sertorius ita versatus in foro fuerat, ut adhuc adolescentulus non-
nullam in Urbe potentiam causis agendis comparatam obtineret; & postea Sena-
tor, si claros oratores paucos excipias, ea existimatione ageret, ut non alius ejus
ordinis solutus acutiusque dicere putaretur. Cæterum quum ex Urbe Cinna pro-
fugisset, Senatus ei, quod Rempublicam Consul deseruisset, & ad libertatem vo-
casset servitia, magistratum abrogavit: in locum ejus L. Cornelio Merula, qui Flamen
Dialis erat, suscepto. His Cinna compertis quum Capuam venisset, ubi Ap.
Claudii exercitus erat, conciliatis sibi Tribunis, & quotquot forte ab Urbe Sena-
tores aderant, Consulari habitu in publicum progressus, mox profusus abunde la-
chrymis *discedere cum fascibus lictores iussit.*

VI. *Et hos quidem, inquit, vestro hætenus beneficio habui, civis, populi suffra-
giis creatus Consul, sed inconfusa plebs honorem mihi Senatus abstulit: acerba om-
nino ignominia, sed in qua plus vestram irascor vicem, quam meam doleo. nam
mihi quidem unius anni magistratus, vobis in omne tempus jus vestrum, & si animab-
vertitis, libertas perit. Quid enim postea demereri plebem studeant candidati? aut
quorsum vos comitiarum potentes, vestraque in manu Consulatus atque imperia esse
creditis, si tam infirma atque instabilia beneficia vestra sunt, & que bene de vobis
meritis dedistis, ea per male merito tam facile auferuntur.*

VII. Simul multa de Republica, multa de suis injuriis questus, veste lacerata
de tribunali desiliit, & in mediam concionem misso corpore diu jacuit humi, donec
permoti misericordia qui aderant, erexerunt hominem, & in suggesto repolue-
runt; redditisque lictoribus bono animo esse iusserunt: *se ubicumque opus esset, auspi-
cia ejus sequuturos.* Hac inclinatione vulgi usâ pars Tribunorum antea corrupta,
conscendit tribunal, sacramentoque dicto, suos quisque in verba L. Cinnæ
Consulis adegit.

VIII. Quibus rebus perfectis, circum urbes sociorum discurrit, qui nuper erant
in civitatem lege Julia recepti, quocumque advenisset, tali ferme oratione usus.
*Consulem populi Romani, an vero exsulem ad vos venissi putetis, inter: si, civis.
Illum mihi honorem libera civium suffragia dederunt: hanc fortunam captus adver-
sarium potentia Senatus imposuit. cum utraque parte vos sentiat, tamen si dubitare
non debeat, malo tamen ex vobis coram cognoscere. Mihi sane cura cordique fuit,
ut quæ vobis concessa datæque dicitur civitas, ejus jure commodisque vere fruer-
mini: neque veteribus civibus meis fieri injuriam rebatur; si per me effectum esset, ut
vobiscum, hoc est, cum amicis cognatisque suis stabili pace atque concordia coalesceret.*

IX. Sed videte quanta sit hominum iniquitas, & quanta invidia? nullam potius

Ag. II. 14. 8.
Val. Max. 8.
2. 2. 7.

C. Sertorius
Sullæ odio, ad
inimam transi-
it.
Plutarch.
error. o. c. 3.
Cic. Brut. c. 48.
Liv. 1. 1. 1. 1. 1.
Appianus.
Auct. de Vir.
illust. c. 9.
Appianus.
L. 1. 1. 1. 1. 1.

Cinnæ Con-
sulatus aro-
gatus.

Cinnæ Ora-
tio. Caput ha-
bita.

Exercitus Ap-
pianus Cui-
nam sequitur.

Exsulem ora-
tio ad novos
cives.

Adversario-
rum iniquita-
tem accusat.

civitatem suam, quam vobiscum esse communem volunt. Idem ille Senatus, cujus nunc nomen seclis illius consiliis praescribitur, paulo ante fenserat, non aliaratione retineri Imperium, pacari Italiam, servari Urbem posse, quam si fidelissimi sociorum data civitate, in eandem causam pertraherentur. Atqui hoc consilium, quam non prudens modo & humanum, sed etiam felix fuisse, etoque pacto Sociale bellum ad tenues redactum reliquias esset: exstiteret tamen, qui per summam improbitatem turbare composita mallent, quam turbis desideratum diu finis imponere.

Nondum fop-
pito Sociali
bello, civile
excitantium

X. Igitur qui paulo ante quibusdam Italicis gentibus male resistebant, quamquam adjuvi à ceteris, non quidem penitus quietam domi Rempublicam, sed tamen tolerabiliter agitatam haberent; iidem nondum plane exstincto veteri bello, novum & civile parant: super priores hostes, partem antiquorum civium, & omnes eos populos, quorum auxilio prius usi sunt, adversarios habent. Nam profecto aut graviter fallor, aut ii non estis, qui deludi vos feratis, sub tam iniquis & impudentibus dominis, pristinam servitutem novo nomine toleraturi.

Negat injustas
illorum fo-
rendas.

XI. Etiam mancipia, quae ere nostro paravimus, quam emittuntur manu, in quam conditionem venerint, intelligunt; neque minui sibi datam libertatem patiuntur; & de injuria patronorum querentibus jus redditur: homines ab ultima origine liberi, quondam amuli, mox socii & auxiliares urbis Romanae, verba sibi dari patienter scilicet ferent: imo vero jus suum, si modeste agendo nequiverint obtinere, iisdem illis armis, quibus meruere, vindicabunt. Omnium enim, quibus nuper decreta est civitas, eadem nunc causa est, etiamsi fortasse dispari via haec ad causam pervenerint. aliis: nim, quia pro nobis pugnarunt, aliis quia contra nos pugnavit minus atrociter & diu, civitatem dari placuit: obveniam neutris, nisi alteri amare virtutem suam populum Romanum; alteri timere patriae asseruere docuissent.

Senatum ac-
cusat fidei
non praestitae.

XII. Atque utinam iisdem animis, quibus promittendam sibi civitatem Senatus censuit, prestare voluisset! nihil nunc his esset contentionibus opus: & in alta pace ac florente Republica, veteres simul novique cives mutua benevolentia concordiaeque fructus latissimos caperent. Sed si deorum hac ira est, nullam diuturnam felicitatem humanis rebus relinquunt: nam; si re hominum tanta importunitas, ne concessam à diis quietem possit evertere, omnia nunc in contrarium versa sunt: & ultima propemodum desperationis indicio, ipsa in morbum remedia verterunt.

Et doli parum
cauti.

XIII. Prob Deum hominumque fidem, ideo nimirum datam sociis civitatem esse, ut cum iisdem deinceps civili bello collideremur! At vero aut nunquam datam iis civitatem oportuit, aut bona datam fide. O distorta hominum ingenia! O corruptas mentes! Amicissimos modo populos subito tumultu dissiluisse repletam armis Italiam. ferro atque igne vastatam; extrema & scissae socios, & passos esse quisquam sana mentis crediderit pro nomine tantum, non pro jure civitatis? An vero existimare poterunt, vos, qui in media Republica Romana nati plerique & educati estis, decipi tam turpiter posse, ut appellatione civium Romanorum contenti, quo jure quaque conditione Romani cives agerent, non requireretis?

Id refert ad
cupiditatem
dominandi.

XIV. Nimirum improba cupiditas dominandi, & suum ad lucrum trahendi Rempublicam, ita excaecavit animos, ut homines cetera non cupidissimi, tantam hanc tamque singularem amentiam videre atque deprehendere nequeant. Igitur festivo sane consilio, quam aliquanto pluribus darent civitatem, quam essent ipsi, à quibus dabatur; quinque & triginta Tribus veteri populo relicta sunt: majori longe nume-
ro ho-

ro hominum octo videlicet attributa. At vero quis nescit, ita comparatum esse Romæ, ut maxima quæque negotia tribus comitiis peragantur?

XV. His magistratus creantur, qui civibus omnibus præsent: his seiscuntur leges ipsi quoque magistratibus imperatura: nec aliud nisi per has ad pleraque sacerdotiorum iter est. postremo quibus de criminibus ad populi iudicium itur, suffragiis Tribuum decidenda res est. Vos autem, hoc est, unius istæ Italorum multitudo, paucas & extremas in Tribus coniecti, tota vita vestra, ne semel quidem ad suffragia vocabimini. Quorum igitur hominum in his causis, quibus tota ferme Respublica continetur, nulla aut exigua partes sunt; eos vocabulo civium appellari quid refert, si ab omnibus negotiis publicis, haud secus atq; peregrini abarcentur?

Tribuum novarum & veterum discreti-
men explicat.

XVI. Hæc ludibria vos pati non posse quis miretur, quum ex veteribus Romanis, quorū quot æqui iustique amantes, & pacis tranquillitatisque studiosi fuerunt, ferre nequiverint? Nec enim ego solus huius causa sum amplexus æquitatem: multis & mecum, & ante me idem iudicium studiumque fuit. Sed ista repentinam animum acerbis dolor occupat: nec enim C. Marii, P. Sulpicii miserabilem casum quem sine lacrimis ac luctu recordari. quorum hic ad nefarius latronibus crudeliter interfectus est; illum post tot Consulatus summa gloria gestos, in gravi & sollicito exilio steriliū insularum tristes latebra tegunt.

Id ludibrium multis etiam Romanis veteribus discreti-
cuius addi-
mat.

XVII. Et quis postea patronorum vestrorum incolumitatem speret, ubi P. Sulpicium summa nobilitas, & ingenium, & Tribunitia potestas; C. Marium multiplicati honores, amplissima res gesta, triumphatus Jugurtha, Urbs & Italia band dubie conservata non defenderunt? Est tamen quorundam animis hæc innata generositas, ut officium anteponant securitati, & vivere cum dedecore, quam perire per virtutem, acerbis putent. An inter hos ego locum ac nomē merear, ii viderint, quorum causam tam invasam domi, summorumque hominum morte aut exilio terribilem, nequaquam timide aut constanter suscepimus.

Sulpicii & Marii casum
describit.

XVIII. Sed neque armis adversariorum petiti, nisi tentata ultima spe, reliquimus Urbem; & postea minime despondimus animum, in negotio semel probato susceptoque vel ad extremum spiritum perseveraturi. Et dederunt dii, ut primum huic esset constantia: ceptumque probatum numinibus secundastatim fortuna sequeretur. Nam qui apud Capuam erat fortissimus exercitus, Tribunis præfectisque & optimo quoque manipularium ad bonam causam ultro accedentibus, sacramento mihi rogatus est: & Prænestini, Tiburtes, ceteri plerique populi, qui inter Capuam & Urbem interjecti sunt, omnia polliciti, band aspernamdam pecunia summam consulerunt.

Suam victoriæ
& fortunam
laudat.

XIX. Aliis etiam passim inclinantibus ad communem causam, eas propediem copias habeo, adversus quas inimici nequeant consistere. Nam ne impem magis quam consilio ferri improbitas solet; omnia in eo esse rati, viros Urbanas per vim ad sua commoda componerent: adversus ea qua possent aliunde accidere, nihil providerunt. Caput factionis, homo insigni audacia L. Sulla, quasi nihil referret, esse in civitate, qui armatum & furentem legibus agere reum sustineret: cum quinque legionibus, quod firmamentum partium istarum fuit, in longinquam militiam profectus est.

Adversariis
imprudenciam
arguit.

XX. Cn. Pompeius qui alterum exercitum obtinet, nec amicus esse Patribus,
Tit. Liv. Tom. V.

Nullas vires
habentium.

Zx

nec sperare amicos potest, occiso Consule, qui missus ab Senatu ad accipiendas copias ejus venerat. In ipsa Urbe multa sunt hominum millia nostras sequentium partes. In Italia Samnites & Lucani, quamquam accisis opibus, bellum sustinent: ut quantum decessit viribus, tantum accessisse animis videatur. quæ postquam omnia recogitaveritis cum animo vistro, non ad bellum magis invitari vos, quam ad gloriam reperietis. Non erat difficile concitate propensos ad arma; nec aliud magnopere ad rebellandum, præterquam ducem requirentes.

Latini excita-
ti à Cinna fre-
munt.

XXI. Qui Latini nominis erant, nihil scornatiores auctioresque fremebant hac nova lege civitatis. Honestius majores suos in una tamen Veterum Tribuum suffragia tulisse, quamcumque fors quoque tempore dedisset: jam separari Tribus antiquas tamquam consortio Latinorum polluerentur: novas & plane supernumerarias fieri, quibus adscripti haberentur ludibrio: nominis Romani participes, juris exsortes. Certe sapienter olim à Servio Rege constitutas centurias, ut egens & infima fax populi speciem haberet æqui juris, vis omnis penes honestiores esset, verum in praesentia nec causam huic astutia, nec locum esse. multas habere Latinum familias, Romanis nec genere, nec censu impares. neque sibi posse fucum tantum fieri, ut nomen pro re, & umbram pro corpore accipiant.

Itemque alii
populi.

XXII. Igitur aut vere futuros civis Romæ; aut si hoc potiri non datur, vamen vocabulum abjecturo, aliud majores suos olim, seque ipsos modo mernisse, & quotidie mereri: quam ut pro continuis laboribus ac periculis suis, ludibrio haberi ab Romanis debeant, nullam habituris civitatem si Latio conspirandi cum cetera Italia voluntas venisset. Hæc Latini, & si qui alii pro Romanis adversus Socios lacerant, dicebantur. At apud alios populos, qui positis armis recepti in civitatem fuerant; plus adhuc irarum erat. Acceptis nuper cladihus nondum ad cicatricem pervenerat vulnus: & novæ injuriæ sensu violentius recrudescerebat.

Diversas ob
causas.
Plurarch.
Marci. 69.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Velleius 2.
80. 4.
Liv. Epitom.
Appianus.

XXIII. Præcipue quorum postremo tumultu interfecit fratres liberæ ab Octavianis fuerant, vindictæ cupiditate flagrant. Sed & exules, quorum plerisque non aliam ob causam Urbe pullos credebant, quam quod favere illis putarentur; quam primum reduci, valde existimabant ad rationes suas pertinere. Quum hic omnium sensus esset: haud difficulter obtinere Cinna potuit, ut dicta sua faventes exciperent: brevique tempore formidabilem civitati potentiam comparavit. Nam neque Itali segniter pecuniam virosque præbebant: & adfluebant ab Urbe quotidie quibus præsens Respublica displicebat.

Consules mu-
niant Urbem
salust. locret.
5. 20.
Diodorus.
lib. 37.
Velleius.
Liv. Epitom.

XXIV. Idcirco ex delectibus novorum civium triginta legionibus effectis, ut auctoritatem atque gratiam viribus adderet, C. Marium, ceterosque exules, ad communionem consiliorum & spei evocavit. Interea Cn. Octavius, L. Merula Consules adversus provisam tempestatem fossis mœnibusque reparandis muniebant Urbem: machinas locis idoneis disponebant: & quia non abundabant copiis, Metelloque procul agente longa spes auxiliorum erat: circum urbes imperio parentes, & in Cisalpinam Galliam missando, exercitum contrahebant.

Cn. Pompejum
in auxilium
evocat.
Orosius 5. 9.
Liv. Epitom.
Velleius.
Appianus.
Orosius.

XXV. Ad Cn. quoque Pompejum Proconsulem legati iiverant, qui ad Adriaticum mare, ubi reliquæ adhuc italicorum M. Lamponio, Tib. Cleptio ducibus agebant, exercitui Romano præerat. Sed ille quia frustratus spe continuandi Consulatus erat, nihil ad Rempublicam, sed ad suam utilitatem omnia consilia referens, ita se dubium, scinter utrosque accipitem gessit, ut Cinnæ factioni, quam ab

initio facillime evertere potuisset, vires daret, nec nisi profligata jam optatissimi
causae succurreret.

XXVI. Adunato igitur exercitu, quum ante portam Collinam castra posuisset: eodem & Cinna cum Sertorio supervenit, neque multo abinde intervallo castra metatus est. Pugna deinde inter Sertorium & Pompejum commissa, quum ad sexcentos cecidissent, interventu noctis dirempta est. Eo tempore accidit res sava & horribilis, ut Pompejanus miles fratrem ex adversa acie ignorans ignorantem interficeret. *Eum d' inde, quum mortui corpus spoliando fratrem agnovisset, ingenti lamentatione edita, rogem extruxisse memorant: & conscenso rogo, quum eodem se gladio transfixisset, quo fratrem occiderat, commune cum illo bustum habuisse.* Miserabile hoc facinus & erat, & videbatur: sed tot hominum utrimque millia, quum ista detestarentur, haud leviora committebant.

XXVII. In hoc articulo rerum C. Marius ceterique ex Africa ad Telamonem Hetruriae portum appulerunt. Erant cum his equites Mauri, & quidam Italorum quos in Africam astus bellorum aut alia causa expulerant, in universum haud amplius mille. Sed ad nomen Marii concurrentibus multis, quum & ergastula armaret, & ex liberis hominibus agricolarum pastorumque robustissimos centuriaret, brevi ad sex hominum millia coacta sunt: quibus in naves quadraginta impositis, quum Cn. Octavium virum optimum esse nosset, Cinna le statuit adjungere: praemissis, qui *venire Marium, Consulique dicto audientem fore nuntiarent.*

XXVIII. Ea de re quum ad consilium Cinna retulisset: ceteri praeter Sertorium omnes cupide recipiendum censabant: *summam in viro virtutem cum pari peritia rei militaris, propemodum certam spondere victoriam quibus accessisset.* In Urbe, in Italia, in provinciis ubique notum C. Marii nomen, ubique amplum atque honoratum esse. neminem ferme militem veteranum ullis in castris Romanis inveniri, qui sub hoc Imperatore non meruerit. neque ignotum, quantam vim apud militares animos memoria ducum habeat, quorum auspicio vicerint, quorum beneficio dona, honores, divitias, famam sint consecuti.

XXIX. Sed & in magistratibus quos rogatus in Urbe gesserit, multam materiam opportunitatemque demerendi homines, conciliandique animos habuisse. Quibus jam olim in tanto optatissimi odio invectus contra potentissimam factionem steterit: iisdem inclinatam jam & infractam, si praesentibus viribus conjunctus, adjuvet & adjuvetur, facile pectus daturum. Sane deceptas ab Sulla legiones pellendo ex Urbe Mario contra vim improvisam hand satis parato, commodasse manus: sed non ideo exstinctam hominis audaciam existimationemque esse: quoniam contra accessisse aliquid ad iramque, prodigiis deorum, & inclinatione bonorum brevis status mutationem praesagientibus.

XXX. Idcirco citius quam de reditu ejus sciri poterit: rerum omnium inopem, sola nominis Mariani admiratione ac favore, exercitum & classem comparavisse. Prater ea nihil magis convenire Consulis actionibus, qui de restituendis exsulibus tantopere depugnavit, quam C. Marium recipi, exsulum omnium haud dubie principem. idque nisi fiat, apud multos orituram suspitionem, aliud simulatam illis contentionibus, aliud quaesitum esse. Prater ea cavendum, ne velut hac repulsa irritatus, in contrarias partes transeat, homo contumelia omnis impatiens, & ad vindictam praecipit. Nunc occupari eum, retinerique benevolentia posse: ubi hoc.

Frater fratrem occidit.

Sisen. ap. Tacit. H. 1. 51. 3. Orosius. Liv. Epitoma Plutarch. Mario c. 69. Appianus. Florus 3. 2. Plutarch. Sertorio c. 6. Plutarch. Mario.

C. Marius in Italiam rediit.

Cinna deliberat an eum recipiat.

Plerique suadent.

Ob gloriam viri.

Et ne transeat
ad adversarios
Ptoarch.
Sertor. c. 7.

Sertorius con-
tra differtit.

Senectute Ma-
rium alium m-
fistum esse.
Senec. de bec-
ut. vita c. 10.

Idque nupte
experimento
cognimus.

Præterea alias
esse rationes,
aut sollicitud.

Strab. lib. 5.

Bellum prope
confectum ef-
fic.
Strabo lib. 5.

tempus pratermissum fuerit : seram neglecta occasionis penitentiam fore .

XXXI. Adversus hæc atque talia, Q. Sertorius omnia alia censebat, sive tanto viro præsentem minoris se æstimatum iri putans; sive probabili causa motus, acerbitatem Marii, & implacabilem in victoria animum procul rebus Urbanis habendum existimabat. Is ergo hunc maxime in modum disseruit: *Que de virtute atque gloria C. Marii dicta sunt, neque ab inimicis ejus negantur: & ego neminem eadem ætate Imperatorem cum hoc comparari posse arbitror.*

XXXII. Caterum quemadmodum reliqua quæ oriuntur & occidunt, statuta cre-
fendi minuendique tempora habent, neque fines à natura præscriptos transilire possunt: ita & humana virtuti suus ortus, deinde maturitas, postremo, quæ illam exinguat, senectus est. Nec aliter de gloria judicaverim: multorum bodie rix nomina cognoscuntur, quos scimus ventris temporibus clarissima fama stornisse. Priorem autem gloria virtutem esse necessum est; quum hanc illa consequatur, at quæ posterius orta sunt, diutius manent. eo fit, ut non idem utriusque sit finis atque terminus, sed ferme tum præcipue vigeat fama, postquam longa ætate, aut morbo corporis, aut alio veluti siu virtus emarcuit.

XXXIII. Idcirco quum nulla fuerit umquam Respublica magnorum ducum se-
ractor, ubi commentarios historiæ Romanæ atque annales omnes evolveris, nemi-
nem reperies, qui ad hos annos ille vigor animi ac corporis, quem virtutem voca-
mus, duraverit. Unde sapienter à majoribus nostris constitutum est, ut post quin-
quagesimum annum militiæ sit vacatio; à quinto & sexagesimo Senator venire non cogatur in Curiam. in comitiis de ponte sexagenarii deiciantur. Quæ pro-
fecto illis non placuissent, nisi senectus ita corporis animique vires enervaret, ut
iidem homines, postquam ætate mutati sunt, minime iidem esse viderentur.

XXXIV. Hac mihi visa sunt in præsentī consultatione diligenter attendi de-
bere: ne decepti & opinione falsi, alium quæramus Marium, alium adipiscamur.
Nam ille profecto Marius, qui Jugurtha fregit scrociām, qui Cimbro Teutonof-
que decantatissimis pugnis contudit, olim est mortuus. nomen tantum & hæc velut
umbra Marii superant, quam nuper L. Sulla, postquam semel contemnere ausus
est, nullo labore profigavit. Ab illo tempore calamitatibus & miseriis confi-
latus, quales etiam juvenutis exstinguere vigorem potuissent; quod robur ad
communem causam, quas ille vires adseret?

XXXV. Sed fac, alia forte C. Marium, quam ceteros mortales vivere: tem-
pori & annis licere in illum nihil, quod tamen res ipsa refutat; an igitur recipien-
dus est? Ego vero, admiremur licet, qui ad pauca respicientes cetera non animad-
vertunt; ego, inquam, vel ob hoc ipsum dicerem recipiendum esse minus. L. Cin-
na Consul, ceterique duces omnes, sub unius senis umbra latere videremur; ab
hoc defendi; huic debere victoriam.

XXXVI. At vero quæ nos tanta necessitas subigie, ut alienam gloriam supra
modum extollendo, nostram existimationem infra meritum deprimamus? Res no-
bis est cum optimatibus Sulla discessi propemodum exarmatis sub segni duce tyro
exercitus, tumultuario contractus electus, & Urbis vastæ aliis munitionibus in-
digenis munitio, graviora scilicet, quam sustineri queant à nobis, bella minantur?
At nobis præter veteres copias, arma virosque omnis Italia subministrat: passim-

que concurrentibus ad signa civibus novis, cohortes paulo minus trecentas effecimus. line sumus, aut videri volumus, ut tantis instructi exercibus, non pecunia, non comitatus indigi, hoc bellum conficere desperemus, nisi alterius virtute atque opinione adjuvemur?

XXXVII. Sic quoque, bello propemodum profligato, paucisque ad summam victoriam reliquis: horum omnium gloriam arbitriumque Marius rapit, amulorum impatiens (quod vitium quum alia minuantur annis, in senectute fit validius) & ubi de potentia agitur, fidei haud sane tenax. Quantis ille suspitionibus nuper L. Rutilium Consulem legatus corserit, omnes scimus. & quamvis, qua est astutia, mire innocentiam simularet, minime persuasit repulantibus, qualis in Q. Metellum fuisset. Neque enim est expectandum, ut qui junior senem, Prætorius Consulem, legatus Imperatorem non est reveritus; is cuiquam juveni senex & sexies Consul concedat.

sed eam laudem in se traxerunt Marium.

XXXVIII. Hoc ingenio virum apud hostes nostros, quam nobiscum esse longe malim: adeo nihil moveor curis metuentium, ne ad partes optimates transeat. Transeat vero, & ibi potius consilia turbet: amulationes exerceat: cæterorum coratus ambitione & discordia moratur! At vero magnum nobis præsidium detrahemus: idemque adjiciemus adversariis. Ego vero non video, quid his reliquas adferre momenti queant decrepiti Imperator, & piscatoria navigia, & manipulus pastorum cum agrestibus armis. Nesci sane classem & exercitum vocet: nos collectam ex agris & ergastulis multitudinem esse comperimus. cuius generis arma consociari nostris; si nos pati possimus: milites non ferent, quotquot sunt Romani nominis & sacramenti memores.

Igitur ad diversas potius partes transire eum cupio.

XXXIX. Sane extremis temporibus servos armari necessitas descendit: sed ubi hæc abiit honestorumque militum est copia; nemo prudens hoc dedecus ultra sustinebit. Hostibus potius hanc optemus infamiam, ut civibus suis ereptum ire suffragia & Tribus servuli manu dicantur. nihil aque retinebis in partibus eos: qui jam coierunt ad communem causam; & dubitantes explicabis. Cæterum ego plus timeo, ut vel hic accedere nostris adversariis; vel illi hinc recipere velint. Odit, odioque est nobilitati: neque tanto temporis tractu, postquam ille semel accessit ad Rempublicam, ulla occasio premendi invicem sugillandique prætermissa est. Ideoque nuper, quum de eo L. Sulla Consul ad Senatum renfisset; præter unum hominem, adolescentis Marii socerum, nemo Patrum fuit, cuius ille sententia hostis non judicaretur.

Servorum arma suis sociari non patitur.

XL. Quis credat tantillo tempore sensum atque memoriam tanta injuria excidere animis potuisse: ut fida concordia stabilique fœdere conjungantur? Marius his corpus suum salutemque credit; à quibus proximo anno hostis iudicatus est: an illi causam suam, Urbemque aut exercitum committent Mario, cuius irribilem animum non ignorant, recenti offensa, nihil aliud quam ultionem meditari. Scilicet Cn. Octavius ea de re ad Senatum referet; tam eminente in Sulanæ factione studio, ut delectus ab Sulla fuerit, quem tecum, L. Cinna, imo contra te Consulem faceret? Decerneret vero tum alii, tum vero cupidissime Q. Catulus, post interversum Cimbrici belli decus semper obliquus?

Ne quidem recepturos esse Marium ad verificationem.

XLI. Quintus autem Metellus, & Cn. Pompejus, qui soli nunc iustos exer-

Omnia enim sum.

citus habent, hunc enixe recipient, iuvabuntque: ille paternarum inimicitia-
rum haeres, hic tam cupidus imperiorum, ut traditum Consuli exereitum, nec
illius repetere non sit veritus. nedum ille recipi ex fulem finat: eum praecipue,
quem in hanc fortunam ex nimia cupiditate provincia & exercitus incidisse no-
rit. Ne: si decretum ab Senatu bellum Mithridaticum, adimere L. Sulla
Marinus voluit, & propemodum potuit: quid Pompejo relinquatur spei, & quo
non modo retentus contra voluntatem Patrum exercitus, sed etiam missus ab
Senatu Consul occisus est? Enim vero hac vel praecipua nobis cautio esse debet,
ne hominem tot atque tantis inimicitiis obrutum ita complectamur: ut in nos ex-
petere odia ipsi debita possint.

Et vindicta
cupidum.

XLII. Multi haud dubie nostras, aut etiam neutras partes sequentium, ubi
nunc nobiscum esse audient, odio metuae illius in adversa castra conjicientur.
Igitur modis omnibus id aspernari ac rejicere consilium debemus: quo nobis &
difficilius bellum fiat, & invidiosior victoria. Nam ille, ubi fortuna nos adju-
verit, vindicare privatas inimicitias communibus armis volet: & supra na-
turam servam atque sanguinariam, contumelias suas & pericula nuperæ fuga in
consilium adhibebit. Nondum hæc erat passus, quum ob Tribunos ab exereitu
lapidatos, quamquam ante fores ultor esset, multos insignes viros propter amici-
tiam Sullæ necavit: quantas illum strages editurum putemus, ubi vacuus metu,
ineensus malis, arbitrio suo de inimicis vindictam sumet?

Ideoque mul-
fasturum in-
vidiosa, &
funda.

XLIII. Sed ea res multa cooperiet infamia victoriam nostram, summoque
nos pudore ac tristitia conficiet, qui utique non sanguinem civium, sed concord-
diam, & Republicæ salutem, & sua cuique iura integra atque illesa optamust
& his gladiis, non aliam ob causam cingimur. Accedit adolescentis Marii si-
millima paternæ naturæ perfidia & crudelitas: quem ubi receperis Consul, jam
noveris, qua sit agendum modestia, ne te ille puer, jam insigni specimine in-
dolis edito, L. Porcium esse putet. Erant & alia, qua moneri utiliter potuif-
sent, sed ego aut hæc qua dixi, sufficitur vobis credo, aut nihil profecto futu-
rum satis.

Severentia
Sertorij.

XLIV. Quid igitur C. Mario suam offerenti operam respondebitur? Dicam
equidem quid sentio: quidlibet potius, quam recipi. Sed hoc forte neque indi-
gnum nobis, neque rebus presentibus inutile fuerit, ita responderi: Quod C.
Marinus, quique eum eo sunt, operam suam L. Cinna Consuli, Reipublicæ ob-
tulit, id rite ab eo factum, omnique favore dignum videri. Caterum L. Cinna
Consulis opes in presentia tanta esse, ut propediem ad Urbem, certa spe boni
successus, admoveere signa decreverit. Inimicorum coe'reta pravitæ cura Con-
suli fore, ut & ceteri qui essent per vim ejccti, & praefertim Q. Marinus quanto-
cuius resistuntur. Interea posse illum se tenere tutis locis: omnes hostium copias
ab illo in se advocatum esse Consulem. & si præter speciem urgeatur, ad primum
nuntium, quod satis sit ad presidium ejus, copiarum adfore. Ita nec invidia alie-
na onerabimur: & si quid utiliter in rem nostram conari Marinus poterit: id nibi-
lo segnius, & circa fraudem nostram fier.

Plutarch.
Sertor. cap. 7.
biograph.
Mario

XLV. Hæc ubi sunt à Sertorio dicta, L. Cinna, recte quidem atque salu-
briter admoneri satabatur: caterum pudore se contineri, ne Marium exclu-

cap. 70.

dat, quem in societatem belli ultro advocasset. Ibi Sertorius excipiens, atque ego, inquir, quod sua sponte Marium in Italiam venisse arbitrabar, eam sententiam dixi: quod si accituo adest, transacta res erat, neque revocari in deliberationem debebat. Ita receptum Cinna appellavit *Proconsulem*, fascesque ad eum, & alia magistratus insignia misit. Sed ille *convenire hac exsulis fortuna* negando, & sordidatus atque squalidus lento passu incedebat, misericordiam concire studens, sed prominebat atrox animus, efferatumque potius calamitate, quam domitum torvitas vultus indicabat.

Marius à Cinna recipitur.

Liv. Epitom.
Diodor. apud
Valef.
Plutarch.

XLVI. Salutato Consule, & ad milites oratione habitâ, de bello deliberatum inter duces est. Oppugnandam esse Urbem conveniebat, invitante præter alia Consulis Cn. Octavii legnkie, non tam imperitia, quam intempestiva legum contra occasiones corruptentis. inter quæ, jubentibus multis ad *defensionem Urbis libertate proposita* *servorum auxilium*; negavit *servis se contra leges daturum eam civitatem*; unde C. Marium legibus parens arcebat. At longe alia Cinnanis ratio erat, qui quatuor factis exercitiis, pro numero ducum, nam præter Cinna & Marium, secusius Q. Sertorius, Cn. Papirius Carbo, lucebant; Tiberim amnem clauserant. Ex adverso Urbis Cinna & Carbo habebant castra: supra Urbem Sertorius, infra C. Marius confederant: & pontibus utique impositis, dimissisque ad diripiendos negotiatores lembis, ne quid importari in Urbem posset, prohibebant.

Urbis oppugnatur.
Ilor. 3. at. 13.
Appian.
lib. 1. civil.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Piorus.
Orosius. 5. 19.
Appian.

XLVII. Ostiam quoque coloniam proditione quorundam expugnavit Marius, multisque in ea peremptis civibus, oppidum nefanda strage diripuit. omnibus avaritiæ, libidinis, sævitæque exemplis ibi editis. Ab alia parte Ariminum, missis eo copiis Cinna redigit in potestatem: quo facto quæ in Togata Gallia collectæ copiarum erant, excludebantur. Unde arctæ in Urbe res esse incipiebant; tantam multitudinem cito premente comitatum inopia; variisque interim obortis difficultatibus, quum longe omnia auxilia essent; populus animis, Sertius consilio, magistratus auctoritate, concordia omnes deicerentur: multoquo plus virium divisa in partes Roma haberet, quo se opprimeret, quam quo defenderetur. Hæc nimirum illa est Romana Respublica, cujus magnitudinem omnes mirantur; & solertissimus quisque rebus suis optime consultum existimaret, si ad eadem pervenire sineretur.

Ostiam expugnat Marius.

XLVIII. Enim vero nusquam illustriora documenta extiterunt; quam nihil fir in opibus atque potentia, bellicque virtute boni, si scientia desit utendi. Quem admodum enim Herculi furem longe fuisset satius, armis membrisque uti non potuisse; quam huisse gravem clavam, & volucres emisisse sagittas, quibus semetipsum charissimis pignoris spoliaret: ita civitati præstat exigua habere vires, quam prægrandes quibus in laum exitium abutatur. Ego certe, si datur optio, ejus civitatis civis esse minime vellem, quæ gentibus omnibus imperare diceretur; ceterum per intestinos tumultus nemini suorum salutem atque dignitatem tutam præstare, vel in horam posset. Igitur concordiz studendum fuerat; quæ non nisi iustitia & bonis moribus continetur.

Potentiam & divitias non sufficere ad beatitudinem rerum publi.

Aristot.
Ethic. 9. 8.

Hodiernei mores, & fortuna imperatorum.

XLIX. At pro his quidem ubique nunc perfidia, perjuria, sordes, ambitio, luxus invaluit: quibus rebus homines nihil aliud, quam lædere & lædi

...

...

...

...

...

...

...

...

...

docentur. Ergo is proximis annis, nullum ferme toto orbe terrarum imperium fuit; quod non gravissimis motibus concuteretur. Et sicuti singulis hominibus facilis in morbos ex bono corporis habitu transitio est: ex mala valetudine in commodiorem aegre elucatur: ita quid moribus huius ævi sperandum videatur, nolo ominari. Certe parum abest, quin optimi quique sapientissimi-que desperaverint; quando jam soli deponunt imperia, qui soli fortasse, si hæc emendabilia Rerum publicarum vitia forent, emendare potuissent.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LXXX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

TALICIS populis à Senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma retinebant, Cinna & Mario se conjunxerunt. ab iis Plantius cum exercitu casus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio Consule recesserunt. Marius Antium, & Ariciam, & Lanuvium colonias devastavit. Quum nulla spes esset optimaribus resistendi propter segnitiam & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant; Cinna & Marius in Urbem recepti sunt: qui, velut captam, eam cadibus & rapinis vastarunt; Cn. Octavio Consule occiso, & omnibus adversa partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, L. & C. Casare, quorum capita in Rostris posita sunt. Crassus filius ab equisbus Fimbria interemptus. pater Crassus, ne quid indignum virente sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia Consules in sequentem annum seipsos renuntiaverunt. Eodemque die quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium Senatorem de saxo dejecti iussit: editisque multis sceleribus, Idibus Januariis decessit; vir cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. adeo quam Rempublicam armatus servavit, eam primo rogatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

Consilia Se-
natu.

IN his angustiis quum deprehensa Respublica esset, omnia circumspiciens Senatus, nulla satis aut matura, aut firma praesidia reperiebat. L. Sulla, in quo spes esse maxima potuisset, procul in Græcia gerebat cum Michridaticis copiis bellum: servitia si armarentur, plus dedecoris allatura, quam auxilii putabant. Unicum erat haud ponendum, ut in tali tempore consilium,

Liv. Epitom.

ut Italicis omnibus, modo arma possissent, civitatem darent. Ita & illos, & qui adhuc eo bello implicatus erat, Q. Metelli exercitum, velut communi patri a succursuros. Sed Italicorum nemo serme præter Lucanos & Samnites supererat. Lucani Cleptio & Lamponio ducibus Asiam oppidum munitum in Brutis longo tempore inani conatu obsederant: Rhegium etiam oppugnare conati erant; si potiti ea urbe fuissent, Siciliam petituri. Sed Prætor insula C. Norbanus magnitudine apparatus territis Italis, periculo Rheginos eripuit.

II. Ergo Lucani beneficio Senatus usi, Sullanis partibus se adjunxerunt. Cæterum id quidem in præsentia modicum gaudium fuit: quod infirmior ea pars Sociorum, & in ultimum Italix angulum submotæ erat. Samnites, qui jam soli arma retinebant, Campaniamque & superiores regiones vexabant, conciliare, majus operæ pretium fuerat: sed dum honestas condiciones Senatus expectat, & Mario nihil non tribuente, præventus est.

III. Q. Metello Pio Consulibus eo de negotio scripserant, castra contra Samnites habenti, ut quibus posset conditionibus cum iis transigeret. Sed illi civitatem non sibi modo, sed etiam iis qui ad se transfugissent pacificebantur; præterea prædam undecumque ablatam retinebant: postremo captivos atque transfugas omnes sibi restitui postulabant. quæ tam inhonesta, quam neque Metellus, neque Patres concederent; Cinna quid ageretur sentiens, auctore Mario, quæcumque petissent pollicitus, Samnites partibus suis adjunxit. Ab his deinde quum Romam accessisset Q. Metellus esset, A. Plautius cum exercitu oppressus est.

IV. Inter hæc Appius Claudius Tribunus militum, qui Janiculo præerat, ut Mario beneficii nescio cujus gratiam referret, circa diluculum semiaperta porta eum intromisit. Cinna quoque cum parte exercitus eadem ingressus est, statimque ad capæ Urbis rumorem Sertorius & Carbo accurrerunt. Sed Octavio Consule, & Cn. Pompejo celeriter arma opponentibus, locum tenere non potuerunt. Circum hæc tempora Cinna insidiis petitus Cn. Pompejus, consilio adolescentis filii, quem postea Magnum terrarum orbis agnovit, est conservatus. Is à virili toga commilitio patris adfuetus, contubernalem L. Terentium habebat, quo plurimum & familiarissime utebatur. sed corruptus à Cinna Terentius ita partes cum sociis diviserat, ut illi tabernaculum ducis incenderent, hic per insidias tolleret Pompejum.

V. Tam atrocis propositi indicium cœnanti Pompejo delatum est. quo diffimulato, adolescens hilarius etiam solito bibit, & cum Terentio qua solebat comitate agere perseveravit. Deinde cubiculum ingressus, ubi proditoribus satis persuasum esse quod volebat, censet: clam subducit se à tabernaculo, firmaque patri circumposita custodia, eventum quierus expectat. Interea Terentius Pompejum in eodem contubernio dormire putans, clam à cubili surgit correptoque gladio lectum Pompeji repetitis ictibus confodit.

VI. Hinc orto tumultu, magna consternatio incedit copias, odio ducis, & ad defectionem pronis animis, ad quamlibet occasionem mobiles. jamque diripitoria, sumi arma cœperant: neque Proconsul obviam ibat, offerre se tumultuantibus non ausus. adolescens Pompejus mediis agminibus immixtus, præhendebat milites, lachrumabatur, supplicabat postremo abjecto in porta castrorum corpore, illar jubebat transire fide mutatuos. donec multo fletu, & de-

Tit. Liv. Tom. V.

A 22

Diod. lib. 37.
Stephanus
Dionorus.
apud Pulvium
Urbem.
Liv. Epitom.
Appian. lib. 3.
civil.
Diod.
Lucani Sulla-
nis partibus
accedunt.

Samnites con-
tra Marianis.

Marius in Ver-
hem irum-
pens, repelli-
tur.
Liv. Epitom.
Appian.
Plutarch. Ma-
rio cap. 70.
Liv. Epitom.
Appian.
Liv. Epitom.
Velleius 209.
Cicero, pro L.
Manil. cap. 10.
Plutarch.
Pompejo. c. 5.

Pompejus a-
dolescentem in-
sidiarum ducit.

Et seditionem
castrorum ac-
cit.

formitate spectaculi retento militi rediit pudor, & præter odingentos qui jam ad Cinnam transierant, reliquus exercitus pacatus, imperioque Proconsulis restitutus est.

Vellei. a. 21-4.
Appian.
Jul. Obseq.
Appian.
Plutarch.
Pompejo. c. 7.
Jul. Obseq.
Velleius.
Cn. Pompeji
Strabonis
mors, & exso-
quiaz.

VII. Minime tamen diuturnus receptæ potestatis usus Pompejo fuit. Paulo enim post utrumque exercitum pestilentia invasit: & de Pompeji copiis hominum millia undecim; de Octavianis sex desiderata sunt. Deinde ingens apud Romanam tempestas orta est, & castra, præcipue Pompeji, tam crebris percussu fulminibus, ut ruere cælum videretur. Arma signaque passim tacta, milites, & quidam ex illustribus exanimati sunt, ipse quoque Proconsul fulmine adflatus interiit. Tam improvus viri exitum, singularis etiam exsequiarum ignominia comitata est. Quod enim imperio & maximis exercitibus instructus, periclitanti patriæ tempestive subvenire neglexerat; in tantum populi Romani odium venit, ut luctum ejus, quum ad rogum efferreretur, diriperet; corpusque omni contumelia adfectum, unco traheret.

Marius colo-
nias circa Ro-
mam occu-
pat.
Jul. Obseq.
Plutarch.
de his qui se-
rol. num. pu-
nientias. c. 15.
Appian.
Liv. pitom.
Orosius. 1. 19.
Appian. Plur.
Mario. cap. 71.
Diod. ap. Val.
Plutarch.
Appian.
Pompejanus
exercitus ad
hostes transie.

VIII. Dum ista fiunt, Marius relictis supra infraque Urbem ad arcendos com-
meatus præsiidiis, ut etiam ex agris subvectionem omnem amputaret, vicina op-
pida, in quibus populi Romani horrea erant, subito aggressus, Antium, &
Ariciam, & Lanuvium, & præterea nonnullas alias colonias, vi aut prodicio-
ne poritus, delictis propemodum habitatoribus, devastavit. Inde priusquam
aliis ex locis importari aliquid rerum necessariarum posset; Appia via Urbem
perens, adsumptis cæteris ducibus, intra tertium decimum lapidem castra po-
suit. Contra ab Urbe Consul Octavius, cum P. Crasso & Q. Metello venientibus occurrit: virtute numeroque militum non inferior; neque impar negotiis,
nisi quod rebus turbatis eadem omnia custodienda credebat, quæ composita Re-
publica erant constituta.

IX. Indelenta & impedita consilia quasi vinculum constrictumque hostium
audaciter præbuerunt: qui omnia ausi, duces, milites, ad extremum servos, qui-
bus quemque poterant artibus promissisque excitabant. Exercitus Pompeji post
interritum Proconsulis, Q. Metellum ducem optaverat. *sub impigri viri ductu,
neque virtutem sibi, neque fortunam defuturam esse.* Q. Metellus, quod ea res
contra leges fieri videretur, legatos cum minis & conviciis adire Consulem iussit,
et illi audientes dicto esse. At vero milites Consulem, ut segnem & rerum im-
peritum aspernati, signa ad hostes transfulerunt. Crebra inrer hæc & ex Urbe
transfugia fiebant, servitiorum maxime, cui generi circummissis ad Urbem præ-
conibus libertatem Cinna promiserat.

Liv. Epitom.
Appian.

X. Eo jam perventum erat, ut spes resistendi nulla superesset. ducum alias se-
gnities, alias perfidia rem corrumpebat. militum quoque corruptum vulgus aut
pugnare nolebat; aut palam transibat ad hostes. Urbana plebis, si annonæ ino-
pia diutius premeretur, desperatio, haud minus formidini optimatibus, quam
superiora, erat. In tantis angustiis convocato Senatu, plerique murato consilio
mittendos ad Cinnam legatos censebant, de conditionibus pacis acturos. Nihil
civilis bello sanctius: omnesque præ illo tolerabiles calamitates esse. Optandum
sane fuisse, postquam eo Deorum ira perventum esset, ut pars modestior vinceret:
sed adversus vim majorem resisti non posse.

XI. Omnia expertos, ut sibi atque Urbi consulerent, nihil proficere: quin ip-

Sententia de
mittendis ad
Cinnum lega-
tis.

fit remediis morbum invalescere . Transitione militum & plebis auctas Cinna Mariique in immensum copias : & plures propemodum inde militare , quam quos hostes sacramento rogassent . Reliquorum etiam magnam partem , corpore apud ipsos , animo votoque cum adversariis agere . Non igitur dubitandum , quin mittendis legatis tentanda sit compositio . C. Marium , L. Cinnam , illum senectam suam & tot magnifica non ita clausurum ; hunc primo Consulatu & maturitatem votorum & summi loci dignitatem non ita inchoaturum ; ut ille gestis honoribus , hic speratis , indignus videri debeat .

Causa mittendi .

XII. Quod si quis diffidere malit , & prasago animo futurorum malorum acerbiter enarrare : ei hoc fore cogitandum , neque illa evitari , hac quidem ratione , & provocari prater ea plura posse . Non ita cum rebus humanis agi , ut quolibet tempore teneri queat tuta & periculorum expertis via . plerumque de eo tantummodo deliberari , utro modo miseriarum sit futurum minus . Sane non esse inanem metum eorum , qui vehementiam Cinna , qui asperitatem Marii timeant . sed , ut omnia quam possint procedant pessime in paucos forte expetituram calamitatem : populum certe Romanum , Urbemque in tuto fore .

Rat ionum in contrarium confutatio .

XIII. Neque scire ipsos , qui hanc sententiam dicant , utrumne illorum sanguine satiare cupiditate ultionis inimici velint : sed ita existimare , sibi subienda potius extrema omnia esse , ut Urbem serventi quam committendam , ut sua incolumitatis gratia , Rempublicam inexplicabilibus malis involvisse dicantur . Mortem cuiusvis tolerandam esse : felices qui ob patriam oppetierint , feliciores etiam anteverant avertantque populi cladem : cui , si trahatur obsidio , fame perendum sit ; si pugnando vineat hostis , ferro . Quod si forte Cinna aut Marii suspecta quibusdam sit fides ; pactis obligari , & iure iurando posse . & ut si quoque non omnia respondeant votis , mitiorem tamen sperari victorem posse ; cui conditiones & preces , quam cui arma opposueris .

Sententiam hanc dicentibus forte periculosa : at Reipub salutem fore .

XIV. His atque talibus pauci & precipue Q. Metellus obstitabant . Vellem equidem , inquit , aut civibus nostris modestia , aut Senatui animas constitisset : nulla existissent civilia bella ; aut compressa in ipso exorta fuissent . neque nos nova deliberationis egeremus . Sed quia pessimi quique omnia audent ; boni omnia formidant : in hunc nimirum statum res pervenit , ut leges ab his cogamur accipere , quibus si leges valerent , nullus esset consistendi tota Italia locus . Mihi sane etiam servari Rempublicam , consuli civibus , parci vita tot militum , parci incolumitati placet . sed fera hac est , postquam nulla vobis restat quae servari Respublica possit , deliberatio : & reliquiis eius quemadmodum rescissive consulatur , ambiguum faciunt , qui placitam nuper sententiam , ob duriores quosdam eventus mutaverunt .

Q. Metellus prius contra distulit .

XV. Dudum enim concors Senatus censuit , contra vim fugitivorum & exsulum , armis defendi Rempublicam oportere . nunc eandem illam sententiam damnant plerique qui tulerunt ; dum legatos mitti iubent , & velut cum iustis hostibus de pace agi . Sed id quidem sine maximo tumore , tum etiam incommodo fieri a nobis nequis . Sic enim omnia tot mensium decreta una opera rescindimus : & paucorum exsulum potentia credere Senatus maiestatem patimur ; eoque & meliorum confirmamus audaciam , & bonos exanimamus , pauloque minus quam victos tradimus inimicis .

Prima sententia contra opposita .

Timore quo-
rundam res
deteriores sa-
ctas docet.

XVI. *Qui enim hactenus omnia pro communi salute prompte enixeque fecerunt, quique facturi fuerunt postea: ii Patrum timore perspecto semel concident animis; & fortasse non expectato, donec in commune transigatur, sibi quisque propitios celeri obsequio efficere vult, quos paulo post habendos sibi dominos intellexerit. Atque ipsa illa transfugia, quibus concussi quorundam animi contremiscunt, ab hac dubitatione magis, quam ab ulla alia causa profecta sunt; mansuris in fide plerisque, si quanto conatu oppugnari Rempublicam vident, tanto consensu defenderetur. Contra famem multa remedia excogitavit necessitas, conferendo in publicum quod privatim quisque continet, dimittendo frumentum, emittendo inutiles turbae, sepe quaesita repertaque est avertendi extremum exitium opportunitas.*

Capitolii à
paucis defensi
admonet.

XVII. *Denique hoc ipsum Capitolium teneri contra Gallos nequivisset; si tam mollis adversus famem illa aetas fuisset Romana juvenus. Sed nunc ajunt, non est res cum Gallis, Marius & Cinna ante portas sunt, & ceteri, qui videlicet Romano sanguine orti, pietatem patriae praestabunt, civibus veniam, patris fidem. Hei mihi quam celeriter poenitebit vos hujus opinionis, simulatque horum in potestate corpora vestra, conjugumque & liberorum erunt! Neque mihi haec ignorare aut contemnere videmini, sed radio praesentium quilibet malle. Sed hoc parvi infirmique animi argumentum est, neque ferre valentis quae adsunt, neque duratur in iis quae elegerit.*

Pro patria pa-
guandum i

XVIII. *Quibus autem forte decretum est, omnia pro patria pati; pro hoc opes fortunaeque suas, pro hoc spiritum atque vitam profunderet: rectius cum ad militatam praesentium, tum ad famam posteritatis facient, si potius in tuenda civitate dignam viris mortem obeant; quam si deserta traditaque, tyrannorum arbitrio aut cum cruciatu intereant, aut cum ignominia vivant. Magna vis est ad audenda qualibet, etiam singulis & contemptis hominibus; si semel cupiditatem objecerint vita: multos atque egregios viros quibus ea ratio placuerit, ne destinata exsequantur, vix ulla potentia satis arceat.*

His adhuc vi-
res.

XIX. *Omitto Scævulas, & Coelites, & Curios, & tot decora nomina, quae liberis vestris inculcare soletis; ut horum exemplo amare patriam discant: moneamus eos, quae vidimus ipsi multas sepe urbes, quum ad extremum necessitatem venissent, constantia defensorum servatas; alias quum servari potuissent, militie civium deditas, tristissima quaeque passas esse. Sunt nobis adhuc militum fortissimorum fidelissimorumque haud spernenda copia: est melior hac, & amantior patriae pars populi: arma, machinaeque supersunt: urbs diligentia Consulum quoad fieri potuit munita est.*

Et mutari for-
tunas solum.

XX. *His rebus non desperem tamdiu resisti hostibus posse, donec Fortuna aperiat meliori spei locum. Multa quum desperata pro insanabilibus essent; subito aliquo casu commodiorem instatum reducta sunt. Aliqua inter duces factionis oborta suspicio, res apud pravos & amulos vulgata, mutabit omnia. ipsum Urbis periculum invitat multos, ut misereri, & succurrere velint, & sunt egregia quum alii populi, tum qui Cisalpinam Galliam colunt, in rem Romanam fide. Summusque noster pudor foret, si dimittimus illos Ariminum, quam Cinna & Marium, descendentes nobis, Roma moretur.*

XXI. Si nulla spes sit alia, Sullam revocemus: aut si hæc quoque intolerabilis mora videatur; ipsi potius concedamus novis civibus quod petunt. Ubi Senatum populumque habebunt huius beneficii auctores, Cinnam & ceteros ejusdem sortis non ultra morabuntur. Frustra hæc in tanto plurium metu dicebantur. Idcirco quum legatio decerneretur, Q. Metellus Urbis salute desperata, ut melioribus se temporibus servaret, in Ligures primum, deinde ex Liguribus in Africam est profectus.

Plutarch.
Marius, cap. 7.
Liv. Epitom.
Appianus.
Sed legatio
decebat.

XXII. Legatos, priusquam inciperent fari, L. Cinna interrogavit, ad Consulemne, an vero ad privatum venirent? Hærentibus illis, deinde ad consulendum Senatum in Urbem reversis, magna etiam ingenuorum civium multitudo ad Cinnam se contulit: multi famem veriti; pars major jam ante illis partibus addicta, & ad nudandos animos opportuna tempora captans. Inde mirifice confirmatus animo Cinna, sub ipsis mœnibus Romæ extra jactum teli confedit. nec enim Octavius objicere sese audebat: transfugis & legationibus omne homini consilium, omnemque propemodum mentem eripientibus. Senatui non plus animorum quam Octavio supererat. Cinnam pro Consule habere, id vero erat exauctorare Merulam, quem sanctissimo Sacerdotio præditum, sine ulla sua culpa, iuste partis honoribus exui triste: contra, Cinna non obsequi exitiosum habebatur.

Cinna sub ip-
sis mœnibus
castra ponit.

XXIII. Ut rebus trepidis solet, utilibus honesta cesserunt: & L. Merula Consul egregii civis officio functus, verbis in Senatu, deinde ad populum factis; Ego vero, inquit, si præter hos fasces nihil impedimento pati est, paratus vobis dux & auctor ad concordiam ero, quod igitur Senatui populoque Romano bene veritas, Consulatum quem invitus accepi, lubens ecce depono. Post abdicatum à Merula magistratum, legati ad Cinnam tamquam Consulem remissi sunt. neque multa iis mandata dari tempestivum fuit. id unum Cinna, ut cadibus temperatum iurare, rogabatur. Ille iurare per superbiam abnuvit, se tamen volentem negavit cuiquam mortis causam fore.

L. Merula
Consulatum
abdicat.
Diod. apud
Valef.
Vellei. a. 22. 5.
Appianus.
Plutarch.

XXIV. Octavius etiam qui circumita Urbe per aliam portam erat ingressus moneri iussit, abstinere publico, ne quid ei se invito accideret. Hæc de loco superiore, tamquam Consul, legatis respondit. Ad cunxlem eius Marius adstabat tacitus; sed eo vultu, ut nihil aliud quam vindictam & exdes meditari apparet. Neque multum intercessit moræ, quin Senatus verbis Cinna atque Marius in Urbem venire rogarentur. Marium enim diserte addiderant, non ignari Cinna quidem nomen his factis obtendi; ceterum potissimum eorum auctorem Marium esse.

Cinna atque
Marius in Ur-
bem venire
rogantur.
Vellejus.
Plutarch.
Diodor.
Appian.

XXV. Quum ad Urbem ventum, & Cinna cum satellitibus ingressus esset; Marius substitit ad portam, & acerbum subridens exsultibus patere aditum negavit. Idcirco Cinna operam dante, lex de restituendis exsultibus statim referri cepit. neque ultra expectatum, quam ut tres aut quatuor tribus suffragia ferrent. tum irrupit in Urbem velut captam, fugitivorumque delectum agmen trahens, quos Marianos appellabat, cadibus atque rapinis omnia vastavit. Aliis quoque portis exercitus inundabant Urbem: nique mox ocellus adversariorum, & sub hoc nomine quorumcunque volebant domos diripiebant.

Marius minas
ingreditur.

XXVI. Jam antequam in Urbem Marius irrum peret, Cn. Octavius sublatus è medio fuerat. Amicis fugam suadentibus, sive Marii Cinnaeque juratis promissis fidens, sive potius haruspicum ludibriis retentus, quam in vanitatem proclivi cre-

Mors Consu-
lis Octavii.

Velleius.
Plutarch.
Appianus.
Form. 3. ar.
Val. Max. 8.
2. 6. 10.
Jul. Obseq.

dulitate agebat, in janiculum cum aliquot illustribus viris & parte copiarum con-
cessit. Indignum enim atque turpe facinus agebat se commissurum esse, si patriam
Consulari imperio praeclitus desereret. Igitur illa sella curuli, magistratus insignia
retinentem, adstantibus juxta lictoribus, Cinna jussu praemissus cum equitibus
Censorinus invasit. Ibi quoque hortati ad fugam amici equum obtulerant: ille ne
surgere quidem dignatus, necem in ipsa curuli exposcivit.

Chaldaeorum
vanitas.
Diod. lib. 38.

XXVII. In sinu interempti tabellas repertas esse cum signis Chaldaeorum fe-
runt, illustri adcoarguenda artis inania documento. Caput cervicibus abscissum
Censorinus ad Cinnam attulit, à quo missum in Rostra est, ut quo loco caput spe-
ctatum P. Sulpicii foret, proponeretur. Tum demum revelli terra caput potuisse,
quod nulla apparente causa ex simulachro Apollinis abruptum diu ante fuerat,
ferunt. expleto scilicet eventu prodigii, quod ad suum exitium pertinere Octavius
ipse praedixerat.

Deliberatio
Cinna & re-
liquorum.

XXVIII. Consultatio deinde duum tenuit, quemadmodum victoria utren-
tur, pacemque firmarent. Pro suo quisque ingenio censebat: sed nemo vel lenitate
Q. Sertorium, vel severitia C. Marium adaequabat. Sed ille nec auctoritate par erat
Mario, & quidquid dicere poterat, jam à Mario cum assensu ceterorum videbat
occupatum. Nam rogatus sententiam Marius ut erat inter iram tolerare fortune,
& lenitiam emendare parum animi compos, ita coepit.

Mariacrudelia
quatio.

XXIX. Si quidem ea de re deliberatis, L. Cinna Consul, ceterique Senatores,
legatique & praefecti, quemadmodum in praesentia, quod vultis, obtineatis, mea
sententia res non indiget. Nam acerbissimi paulò ante inimici vestri, ultra vobis re-
ditionem in patriam, reditum ad honores, ad facultates, principem in civitate locum,
legum de quibus decretatum est latorem, & alia hoc genus liberaliter offerunt. Sin
vero, non quid illi vobis offerant intuemini, sed hoc potius, quemadmodum ad ea quae
cupiatis obtinere, nihil sit illorum consensu aut beneficio opus; magnopere interesse
arbitror, ut quae me hujus Reipublicae non rudem, sed atate ac usu inter primos, res
ipsa docuerunt, hoc tempore non dissimulem.

Optimatum
& Popularis
factiones, &c.

XXX. Jam olim in civitate nostra duae velut partes fuerunt: altera Patrum, qui
nescio cur optimates vocentur; altera libertatis, quae quia multitudini praecipue gra-
ta esse debuit; non abs re popularis est nominata. Neque nos hujus discordiae au-
ctores sumus, sed simulacque Regem ex Urbe submotum potestas est; Senatus jura Re-
gia sibi vindicare voluit: plebs quam in Regibus non tulisset dominationem, eam ab
aliis civibus pati indignum intolerandamque judicavit. Ab eo tempore quidquid per
leges aut armatas quandoque discordias actum est: id omne eo pertinuit, ut vel in
multitudinem dominari pauci cuperent; vel adversus cupiditatem paucorum, jus
suum populus adsereret.

Inter utramque
medit.

XXXI. Inter haec quandoque praestantes virtute ac meritis viri existerunt, qui
ex aequo invidiam nobilitatis, & levitatem populi odissent: ii tamquam solliciti can-
tibus gubernatores, inter pugnales ventos ita dixerunt vela, ut quam minima
jactatione & offensa, ac sibi per tempora Reipublicae posset, tranquillitatis atque
securitatis portum obtinerent. Sed & ipsi illi, quoties destinatis quae institerant via
potiri posse desperarunt: indignatione & odio cesserat, quod effici persensione ac mo-
ribus nequibat, vi & armis adsequi tenuerunt.

Var. lib. 4. de
vita pop.
Rom.

Fontes omnia
an Reipublicae
tempestatum.

XXXII. Ab his velut fontibus, tanta iam atate, prorupit immensa vis mudaxum.

atque fluctuum, quæ Republicam toties crudelissimis tempestatibus vexatam, in eum statum redegerunt, quem inviti gementesque videmus. Sed nimirum quem admodum in humanis corporibus, quoties tentata morbo sunt, optare quidlibet licet, fieri nisi quod natura patiatur non potest: ita in hac gravissima civitatis ægitudine, non qualibus quis melius, sed quæ sunt ad præsentem usum accommodatissima remedia, suis utendum est.

XXXIII. Etiam medici devenire ad ferrum & ignem solent, ubi longiora remedia pertinax morbus respuit: neque sævitia ad utendum secandumque, sed misericordia hominis, & servandæ cum proposito votoque adducuntur. Idem ego hoc tempore sequendum nobis exemplum autumo: quibus in periculosissimo civitatis morbo, de idonea medicatione deliberandum est. Sane si esset aliqua mendendi suavior ratio, illam potius adhibendam esse dicerem: sed quia mihi compertum est, hoc genus morbos non emendari timida curatione, sed augeri solere: nemo mirabitur, si quod in corpore meo salubriter expertus sum, idem in Republica tentandum arbitror.

XXXIV. Quum molesti mihi varices essent, excandos præbui: non aberat acutissimi doloris sensus: sed tamen esse valetudinem arbitrabar. Sunt etiam credite mihi, sunt in præsentia quidam vultus Republicæ varices, quos etiam cum dolore quodam corporis excidi, ad sanitatem profuerit. Neque hic mihi clementiam aliquis, aut misericordiam nominet. Sæpe is animus ægris est, ut interire morbo, quam liberari cum aliqua molestia malint: & his qui parendo nocet, quam qui offendendo consulit, crudelior est.

XXXV. Præterea summæ dementia res esset, eos incolumis pati, quibus mox, si forte iterum convalescant, dandum iugulum fuerit. Parcamus sane Sullanis hominibus, si illi Gratidio, si Sulpitio, si nostrorum cuiquam pepercerunt. Nam illi quidem atque alii multi crudeliter interfecti sunt: nos beneficio fugæ prius, nunc virtute nostræ & armorum tutela vivimus: carituri vitæ, simul his carere capissemus. Quæmadmodum igitur amentem potius quam misericordem vocaremus: qui feram bestiam quum occuparetelo posset, abstinere ictu, mox ab eadevoraus: ita nullus posset existere satis acerba nostra stultitia accusatio si vivere sineremus eos, à quibus toties petiti ad necem sumus: ut sint videlicet, qui nos nostrosque & has omnino partes funditus tollant.

XXXVI. Ut enim semel explicare dicam quod res est: decutienda sunt Sullanarum partium capita. non nisi his remotis, stabiles nostræ in Republicam opes erunt. Qui & illud addidero: tamen si nostram causam, quod abominor, oderint dii, atque omnia nobis acerba atque funesta efficiant: tamen si mature de inimicis nostris ultionem sumpserimus, hanc nobis voluntatem, hanc felicitatem non poterunt eripere. Mihi sane, ut me vobis indicem, morti similis vitæ videbitur, si eadem luce fruentem adspiciam Catulum, beneficii quo servatus est perpetuum obreptatorem: si Casarum, si Crassorum odii vicem nequeam reponere: si Metellos tolerare diutius, & Antonios cogar.

XXXVII. Sed neque vos opinor, licet mitiorem aliquis animum simulcet, inimicos vestros vivere atque adeo valere patienter seretis. nisi forte collegam tuum lubenter amplecteris, Cinna Consul, à quo multa tuorum occisa millia: te expulsum Urbe, omni deinceps contumelia vexatum meministi. Quid si L. Merula tibi occurreret, tertius huius anni Consul, cuius nomen non alia quam per summam injuriam

Is malis fortiter adhiberi medicinam oportere.

Cleer. Tuf. ul. quant. a. az.

Etiam si eum dolore sit cōiuncta.

Præterea demeritum esse inimicis parcere.

Igitur tollenda Sullanarum partium capita.

Idque ceteros etiam sentire autumat.

tuam irrepere in fastos potuisset? Ceteri vero perquam tibi jucundi sunt futuri, quorum hac omnia decreta sententiis, peracta voluntate, opibus animisque de-
fensa norimus.

XXXVIII. Quod si quis forte ab hac ratione dissentiat, eum primum adhortor, ut priusquam obloquatur, maturius secum dicta mea perpendat: deinde siquidem perflare in sententia velit, commonescio, ita temperet, ut tamen amicior nobis, quam hostibus esse videatur. Quum ita Marius dixisset, & plerisque eadem crudelitas esset, alios auctoritas illius & horum inclinatio deterreret; huc concursum: pactorumque & jurisjurandi neglecta fide, multi insignes viri necati, & capita velut jam recepto more posita in rostris sunt.

XXXIX. In his C. Atilius Serranus vir Consularis & P. Lentulus fuerunt. C. Cæsar Strabo hospitis Hetrusci seelere proditus, in penatibus suis trucidatus est; M. Bæbius sine ferro manibus, ferarum more discerptus; deinde cum C. Numitorio per medium forum uncis carnificum raptatus. M. Antonium Consularem villicus in prædio suo celabat. sed simplicitate servi, & seelere cauponis res est prodita, quum à tenuis fortunæ homine, generosius vinum, & solito crebrius, emeretur. Marium epulis accumbentem detecti Antonii indicio sic exultasse ferunt, ut clamore edito, manibusque complois, ipse profecturus ad necandum fuerit, nisi foret ab amicis cohibitus.

XL. Missi cum P. Annio Tribuno milites, quum ad Antonium venissent, sic hominis eloquentia veluti constricti steterisse dicuntur, ut post longam expectationem adscendens ad visendum Tribunus, intactum adhuc repererit, coactusque fuerit ipse commodare Mariane sævitæ manum. Caput Antonii relatum ad Marium & in ipsis mensis appositum est: nec ipse abstinuit, quin suis manibus avide tractaret. Anniumque recenti sanguine madentem, in sinum suum reciperet. Eiusdem imperio L. Cæsar, qui Consulatum & Censuram gesserat, apud seditionisissimi & villissimi hominis Q. Varii bustum, à C. Fimbria, crudelissimo Cinnae satellite, tamquam piacularis hostia immolatus est.

XLI. Duo Crassi quum in fuga essent ab equitibus Fimbriae sunt occupati. filium in conspectu patris equites interemerunt: pater, ne quid indignum sua virtute pateretur, sua se manu interfecit. Capita omnium, pro Rostris sunt proposita, ut haud minus acerbioris ostentatio cordium haberet, quam patratio habuisset: quum in foro Romano locus tota Urbe celeberrimus, quem hostilium navium spoliis majores adnoverant, clarissimorum virorum capicibus, tamquam ornamentis causa dispositis, oppletus videretur.

XLII. Marius præcipue furebar, & Cinna jam ferme satiato, etiam quos ipse noverat inimicos interfectis, nec dum poterat quiescere. jubebarque promiscue omnes ad se adentes occidi, quibus ipse manum non porrexisset. inter quos & Q. Ancharius vir Prætorius, quum sacrificantem in Capitolio Marium adivisset, ut religionis veneratione propitium haberet, ante oculos tyranni in ipsa aede confusus est. Quinque dies continuos, totidemque noctes ista seclerum omnium duravit licentia. neque eadavera sepeliri permissum erat, & in liberos conjugisque interfectorum indigna, maxime à servis, perpetrabantur.

XLIII. Neque ipsi inter se cordibus arque rapinis seditiosi abstinebant. Inter hæc publicationes bonorum adsidue crant, & magistratuum coacta abdicatio: Sul-

lana.

Multis insignes
viri occantur.
Appianus.
lib. 1. civil.
Cic. de orat. 1.3
Val. Max. 5.3.3
Flor. 3.22.
Lucan. 2.119.
Plutarch.
Matio c.74.

M. Antoojus
proditus a.
Verlejus a.23.
Plutarch.
Florus.
Val. Max. 9.2.8
Liv. Epitom.

Cum milites
eloquentia de-
cerneret. a Tri-
buno occidit
Aed. de Vir.
tit. ci. 70.
Appian.
2.11. Epitom.
Cic. pro Sex.
c. 11. & pro
Scant.
Diod. ap. Val.

Crastorum
interitus.

Matii præci-
pui furore.

Appianus.
Diodor.
Plutarch.
Sextor. c. 7.

Plutarch.
Sallust. 64.
Val. Maxim.
9.3.24.

lanarumque everſio legum, & amicorum ejus, quorū corrupti potuerant, inter-
necio. Metella quoque uxor eum liberis Sullæ vix effugerunt periculum, quum do-
mus ejus atque villæ incendio delerentur. Hoc tempore mirifica ſane populi Roma-
ni abſtinentia fuit. Quum enim occiſorum domos prædæ multitudinis expoſuiſ-
ſent victores; negant inveniri quæquam paulo beneſtiorum civium potuiſſe, qui
ullam ex his rem caperet attingere.

XLIV. Poſt tot mala, tamquam eo rerum ſtatu legibus in civitate eſſet locus, L.
Merula, & Q. Catulus ſubornatis accuſatoribus rei ſiunt. Merulam propter abla-
tum licet nullo ambitu honorem Cinna oderat; Q. Catulo iratus erat Marius, quaſi
Cimbrico bello ſervatus, malam pro beneficio gratiam retuliſſet, exſilii ſui acerri-
mus auctor. Sed ludibrium iſtud judiciorum ambo dedignati, ſpontanea morte
functi ſunt. Merula depoſito apice (quod apicatum Flaminem mori triſte & inauſ-
picatum Urbi habebatur) idque ſe ſeviſſe ſcripto teſtatur, in ipſo Jovis ſacrario in-
cidit venas; porrectoque ſuper altaria ſanguine Cinnanas partes conſecravit. quo
in homine propemodum ipla ſacerdotii religio exſtinctæ eſt; quum in locum ejus
nemo factus Flamen ſeptem & ſepuaginta annis reperiatur.

XLV. Nam C. Cæſar annum agens ſeptimumdecimum à Mario Cinnaque de-
ſtinatus, victoria Sullæ ſacerdotium amiſit. Pro Catulo deprecari Marium neceſ-
ſarii, ne incolumitatem quidem, ſed exſilium orantes, nullam ab ſæviſſimo mor-
taliū exprime vocem potuerunt, præter hanc ſæpe repetitam, *moriatur*. Igi-
tur incluſus loco, qui nuper calce fuerat oblitus, multum inferri ignem juſſit; at-
que ita ſuffocato ſpiritu exſtinctus eſt. Inter hæc miſertus patriæ & civium Q.
Sertorius, qui ſolus inter cæterorum furorem omni maleſicio abſtinuiſſe fertur,
damnata Marii ſervitia, privatum appellavit Cinna, & miſeriarum Urbis poſtu-
lavit modum ſervolque Marianos, quum à Cinna ſæpius exhibiti, nihil de ſcelerſi-
bus remitterent, acceptis ab eo Gallorum auxiliis, eodem loco caſtra habentes no-
ctu circumdedit, & ad unum omnes, hominum non minus octo millia, & delevit.

XLVI. Sic anno magiſtratus exacto, Cinna Conſules in annum ſequentem, ſe-
iterum, C. Marium ſeptimum, circa illa comitia renunciavit ſpei de ſeptem Con-
ſulatibus eventu meliore, quam ſperandi cauſa fuerat. Hujus anni triſte & minax
exordium, cætera paulo quietiora tempora exceperunt. Sed eodem die quo novi
Conſules inierunt, quum maxime ſæcra in auſpicio anni & magiſtratum patrio
more fierent; C. Marius filius Tribunorum plebis quemdam ſua manu occidit, ca-
putque Conſulibus miſit. duobus Prætoribus igni & aqua interdictum eſt: Sex. Li-
cinius Senator de ſaxo Tarpejo Conſulis Marii juſſu præcipitatus.

XLVII. Sed eſſeram hominis immanitatem idus Januariæ ſignarent. Laboribus
& ſenio exhaustum, præſertim fama de Sulla exterritum dicitur, quem finito bello
Mithridatico adeſſe victorem, & admiſſorum vindicem audiverat. adeoque hoc
eſt creditum, ut à quibuſdam voluntaria morte ſublatus exiſtimeretur. Certe eum
amicis de adventu Sullæ deque ſortunæ viciffitudine multa diſſeruiſſe dicitur: &
negaiſſe ſapientis videri, toties experta illius inſtantia ſe committere. Hinc in
morbum quum incidiſſet, & ex morbo in delirium, ſumma hominum lætitia ad
inferos, quo inſinitam ante ſe mortaliū vim præmiſerat, deſcendit.

Ammian.
jo. 28.
Appianus:
ſiſtica popu-
li Romani abſ-
tinentia.

Merula exiles
ſpoſt eam die
intermiſſum
Flaminium,
Val. Maxim.
p. 225.
Flor. Vel.
Diod. li. 4. et.
Tacit. p. 38.
Ruald. in:
Plutarch.
Animad. 18.

Q. Catuli fa-
torius
Sueton. Cæſ.
1. 2.
Vell. 2. 3. r.
Cic. Tulci.
quaſt. 1. 19.
& de orat. 1. 3.
Dionori. 1. 16.
Plutarch.
Sertorio c. 7.
Appianus.
Plutarch.
Marius.
Oroſius.
Liv. Epitom.

Cinna ſe &
Marium Con-
ſules renun-
ciat.
Vrb. cond.
ann. 667.
Ejus anni tri.
ſecordium.

C. Marii mort.
Cic. Ruto.
cap. 90.
Liv. Epitom.
Dionodorus ap-
pianum.
Auct. de vic.
lulæ.

Et elogium.
t. ic. pro Sex.
Rosc. cap. 12.
Val. Maxim.
9. 12. 2.

XLVIII. Vir, cujus si exāminetur cum virtutibus vitia, hāud facile dixeris; utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. quamquam & bello pestilens, quam Rem publicam armis & consiliis servaverat; eandem in pace aliis consiliis, & mox inter bella civilia iisdem armis hostiliter oppressit. Ceterum ut sanguinariū hominis ne funus quidem sine dolore civitatis atque luctu principum esset; C. Fimbria homo perditē audax Q. Scaevulam mandavit occidi. compertoque deinde sic esse vulneratum, ut vivere possit, diem ei dixit. ac interrogatus *ecquid integerrimo sanctissimo viro esset obiecturus; hoc ipsum, inquit, quod ferrum maligne recepit.*

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LXXXI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circumfedit, & cum maximo labore expugnavit. urbi libertatem & civibus, qua habuerant, reddidit. Magnesia, qua sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea transitus Thracum in Macedoniam continet.

Mithridaticū
bellum.
Vrb. cond.
anno 667.

Appian.
Mithrid.
Plutarch.
Sulla c. 1.
Iustian. lib. 9.
Sulla contra
Archelaum
prohibetur.

EXPOSITIS Romanæ Urbis calamitatibus ad Mithridaticum bellum, & res interim à L. Sulla gestas, revertendum est. Sulla quinque legiones cum auxiliariis aliquot cohortibus & equitum alis in Græciam transfexerat. Deinde collectis ex Ætolia Thessaliaque eommatibus & auxiliis, postquam satis instructus esse visus est, in Atticam adversus Archelaum duere instituerat. Per Bœotiam erat iter, cujus pleramque partem per legatos recepit: eadem levitate animorū deficientibus à Mithridate civitatibus, quæ paulo ante ad Mithridatē à Romanis desciverant.

II. Quo in genere Thebani, sicut urbis magnitudine & gloria caput Bœotiz habebantur, ita præcipue ad mutandos focios inconstantiz documenta dederunt. Sed metum & imbecillitatem suam allegabant, quod omnibus circa ad Regias partes transsemitibus, resistere tanta potentia nequissent, quam neque Reges maximis exercitibus instructi, neque Asia Græciæque auxiliis subnixi Romanorum duces sustinissent. Modica civitati sue vires fuisse, etiam prosperrimis temporibus. tum vero præter antiquiora, bello Achaico sic esse debilitatam; ut vix recuperare sexaginta illis annis, tenuem pristina dignitatis speciem potuerit.

Thebani des-
cendunt ad Sul-
lam.

III. Proinde magnopere à L. Sulla contendere, ut non tam defectionem suam, quam deficiendi causas respiciat. & siquidem studio sit à se ac voluntate peccatum, puniat noxios: sin vero invitos cognoverit à societate Romana discessisse, det necessitati veniam, cui ignoscere omnes soleant. Plane eum his temporibus fuisse Italia & Urbis statum, ut inde neque Imperator tantus, neque exercitus sperari potuerit. Majorum suorum in populum Romanum frequentiora delictis exstare merita: se quoque semper ejus populi majestatem fide optima coluisse; porroque daturos operam, ut enixe faciant omnia, que possint à se in tam exigua fortuna proficisci.

Defectionem
priorem ab
Romanis ex-
cusant.

IV. Neque sibi latiore diem ullum fuisse, quam quo data Romani Imperatoris sit copia. subesse quidem metum, ne forte sua rejiciatur purgatio: sed spem tamen majorem, fore ut pro nominis Romani & sua clementia, placatum se propitiumque deprecantibus Sulla exhibeat. At ille, quum pro tempore pauca respondisset, in Atticam contendit. Ibi pugna cum hostibus commissa, postquam Aritionem in Urbem, Archelaum intra Piræi munimenta compulit: parte copiarum ad obsidendam cum Aritione urbem missa, ipse Piræum sibi oppugnandum sumpsit, ubi Regii cum Prætoris suo mœnibus à Pericle olim structis se includerant.

Sulla vincit
Regios.

Paulan. lib. 2.
Plutarch.
Appianus.

V. Bello enim Peloponnesiaco, Pericles in munitionibus Piræi spe victoriæ collocata, murum ex quadrato lapide ingentis magnitudinis, ad altitudinem cubitorum quadraginta circumduxerat. Nec dubitabatur superiorem utique Urbem vel sedendo expugnari posse; quod magna rerum necessariorum penuria inerat. Sed frequentes Roma de novis rebus nunci, festinare potius eum periculo, quam cum multa temporis jactura tuto vincere, cogebant.

Mirrel mu-
nitiones.
Appianus.
Plutarch.
Diod. apud
Valef.

VI. Igitur scalis ad Piræum admotis, magna vi conatus est perire: donec omnia nequidquam expertus (Nec enim segnius se Regii defendebant) ad compingendas omne genus machinas Eulæum & Megara concessit. operibus enim oppugnare Piræum cogitabat, cum in usum artifices ferrumquo & catapultæ aliisque apparatus, decem millibus malorum jugis, ex urbe Thebana advehebantur. donec inopia materiz (multa enim opera corrupta & incensa ab hostibus, aut suo pondere procumbentia peribant) sacris quoque lucis injectis manum, & Academiam, nobilissimum orbis terrarum gymnasium, quo non erat alius in suburbanis nemorosior locus, proximumque fama & amœnitate Lycæum arboribus nudavisset.

Sulla Piræum
oppugnat.
Sulpic. apud
Cicer.
Fam. 4. 22.
Plutarch.
Appianus.
Jul. Obsequi.

Plutarch.
Paulan. lib. 2.

VII. Longi etiam muri, qui ad urbem Atheniensem à portu pertinebant, sub-
ruti, saxa trabesque struendis aggeribus præbuerunt. Forte miles cespitem ferens,
fulmine exanimatus prostratus: ob eam rem consultus haruspex, quod percussus
in opere miles caputque jacens in oppidum versum esset, introitum & victoriam
respondit Romanis, sed non nisi post diuturnum laborem significari. Has inter moras
& impetus obsidionis, quum rei nummariz difficultas incessisset, L. Sulla Sacros

Sulla sacros
thesauros spo-
liat.

Græci thesauros in promiscuum pecuniarum usum vertit, Olympia & Epidaurum iussu advehi pulcherrimis preciosissimisque donariis.

Is in eare fa-
ceris ludit.
Diodorus.
apud Vales.
Iustarch.
Lucul. c. 112.

VIII. Delphos quoque Caphis nomine missus est, natione Phocensis, ut ab Amphychionibus ornamenta templi acciperet; nam ut intus apud se fore illa scripserat: aut si assumpta essent, non deteriora redditurum. Caphis quum venisset Delphos, auditum ex adytis citharæ sonum scripsit Sullæ: accepitque responsum, gaudens non indignantis esse cantum. ageret igitur, & numine propitio sacrum aurum argentumque ad se deportare ne dubitaret. Postea quoque per jocum didicisse ferunt, dubitare se non posse de victoria, qui decorum stipendio militaret.

Græcis sin-
gentibus.

IX. Erat inter Regum donaria dolium argenteum ea mole ac pondere, ut extrahi iumentis nequiret. id concidere coacti Amphychiones, statum Græciæ, & mutatos in deterius dominos miserabantur. olim T. Quintium & Lucium Æmiliam Romanos duces, itemque Manlio Glabronem, illos Macedonum Regibus, hunc Antiocho devictis, ultro honorem opesque delubrorum auxisse. nunc lapsis in pejus moribus, postquam inimicos quacumque re superare principes Romani studeant, largitionibus ad perfidiam luxumque corrumpi milites, hisque obnoxium Imperatorem, vilissimo teterumque hominum generi servire, quo optimis quibusque nobilissimisque dominetur.

Sulla Athenas
occupare in-
stitit.
Flamur. Sulla
Micron. in
Iovin. c. 56.
Flor. 3. s. 20.
Appianus.
Malheid.

X. Cæterum Sulla neglectis Græculorum querelis, ad Quæstorem L. Luculum sacros thesauros misit, cui eudendæ in Peloponneso monetæ negotium imposuerat: ipse redigendis in potestatem Athenis omnem animi cogitationem intendebat. Gloriosam victoriam vetus urbis factura fama erat: utilem, locorum ad omnia opportunitas. super hæc Aristionis vaeordia stimulabatur, importunissimi & improbiissimi scurræ; qui continentibus dictis in ipsum, aut Metellam, quæ impudicitie arguebatur, iracundum animum mira vindictæ cupiditate inflammabat.

Proditio ser-
varum Atti-
corum.

XI. Cæterum urbem fame urgere satis visam. Piræum spes nulla capiendi, nisi per arma supererat. Sed hæc tamen prodicione juvantur. duo servi Attici, quidquid in oppido fiebat, glandibus plumbeis inscribebant. eas deinde glandes fundis ejaculabantur ad Romanos. Id ubi sæpius fieri ad Sullam relatum, ille re considerata, quum semper eventum responderenunciatis competisset: diligenter colligi glandes emissas & ad se referri iussit. Unde quum aliquando decretam in certum tempus eruptionem didicisset, insidias erupturis struxit: multique interfectis, aliis in mare compulsi, magnum obsessis detrimentum, & plus aliquanto terroris intulit.

Archelai eru-
ptiones Piræo

XII. Crescebat interea indefesso labore militum agger, quum Archelæus ex diverso turres opposuisset, unde cujusque modi missilia late spargerentur. accitis deinde quæ Chalcide & per reliquas insulas agebant copias, quum etiam remiges armasset, numero quidem militum longe superavit Sullam, quum etiam à principio majores aliquanto copias habuisset. Idcirco minime ratus contandum, proxima post acceptum supplementum nocte, validam eruptionem in opera Romanorum fecit. Circa tertiam vigiliam, cum facibus improvisa turba exsilens, alteram testudinem & quidquid in ea machinarum stabat, incendit. neque potuit defendi: sed intra proximum decendium aliud excitatum eodem loco opus stetit.

Fuonci. Strabo.
legem. 4. l. 124.

XIII. Sulla ignavia suorum iratus, cohortem & centuriones quorum stationem

hostis pertraxerat, *illam ignominia causa extra vallum tendere, bos galeatos & distictos perficere in principiis iussit*. Deinde ligneam turrim, quam contra suum aggerem Archelaus erexerat, modis omnibus incendere studens (plurimum enim impedimenti obsessoris adferebat) submotis valida impressione propugnatoribus, ligna circumponi, faeces subijci iussit. Caterum conatus iste irritus fuit, non concipiente ignem materia, quod eam multo alumine Archelaus obleverat. Dum hæc aguntur, missu Mithridatis Dromichæres cum novis Thracum auxiliis adfuit.

XIV. Archelaus igitur pugnandi facturus copiam, aciem ita applicuit oppido, ut à mœnibus quoque adjici ad Romanos tela possent: alios deinde facibus armatos *intra portas signum erumpendi exspectare iussit*. Prælio commisso fugientes suos impigre obfistens Archelaus redire cœgit in hostem: unde vicissim Romana acies pedem referre coepit. Sed à Murena cohibiti restiterunt: simul qui lignatum exivænt reversi, itaque alii qui ignominia causa seorsim tendebant accurrerunt, horumque strenua opera factum est, ut Regii, duobus militum millibus amissis, intra muros compellerentur.

XV. Archelaus, dum ad retinendos suos tota mente conversus, salutem suam negligit; ocellus jam oppidi portis, sive in mœnia subductus est. Sulla ob egregiam operam laudatis militibus, demptaque iis qui notari fuerant ignominia, quum appetere hiemem videret; relictis ad opera præsidii, castra ad Eleusinam movit. Equitabilis eo loco planities erat. & eo genere copiarum hostes abundabant. Igitur Sulla ne eorum pareret incurfionibus, fossam profundam à montibus ad mare ducere coepit. hoc opus prohiberi hostes, quotidiana modo ad fossam, modo pro mœnibus Piræci certamina moverunt. abundabant enim multitudine, marique libero utentibus, & exponere suos ubi volebant, & recipere, & quocumque opportuum videretur trahere, in promptu erat: rerum quoque necessariorum copiam suis efficere, penuriam hostibus ex facili poterant.

XVI. Igitur Sulla missis ad Rhodios certis hominibus, classem arcessit: Quod ubi Regii mare obtinentibus parum procedebat, *L. Lucullum in Egyptum & Africam perficisci ad corroganda à Regibus & maritimis civitatibus navium auxilia iussit*; quibus instructus Rhodiorum classem securius deduceret. Lucullus neque maris incerta, neque vim hostium veritus, hiemæ modica cum paronibus Græcis tribus, totidemque Rhodiorum dicrosis solvit. Cretaque partibus adjuncta, Cyrenas transmisit. Erat tunc pessimus Cyrenæ rei status; quæ post testamentum Apionis, magis sine Rege, quam in libertate relicta, neque defensa ab Romanis domi satis negotiorum habentibus, in seditiones & tyrannidem inciderat.

XVII. Cuius quàm intolerabilis sævitia fuerit, ab uno documento intelligi potest: quod Nicocrates ad portas urbis custodes apposuit, qui mortuos quum efferebantur igne ac ferro admoto creparent, ne quis simulatione mortis effugere tyrannidem posset. Caterum illum ingens animi mulier Aretaphila, concitato in eum fratre tyranni Leandro sustulerat, deinde ipsum oriam Leandrum; postquam similem se gerebat ei, quem intoremerat. Accesserant & finitimorum bella; igitur licet ex cæsa tyrannide ad optimates Res publica redisset, tamen nec auctoritas illis, nec concordia aderat: quum à recenti dominatione timidus necessario suspensus fieret, quisquis supra ceteros ingenium animumque habere credebatur.

Quadrig apud Agell. 14. 2. Appian. Ligna turris incendi non potest.

Archelaus prolium cum Sulla.

Sulla ad Eleusinam castra movit.

Plutarch. Lucullo cap. 17.

L. Lucullus profectio ad corroganda auxilia.

Cyrenæsi tyranni sævitia Plutarch. de Vir. Mulier. cap. 10. Polyæn. Strab. tagem. lib. 2.

Lucullus Cy-
renensium
Republi-
cam ordinat.
Plurarch.
Philos. cap. 1.
Plurarch.
Lucullo.

XVIII. Quum his temporibus L. Lucullus supervenisset, velut divinitus mis-
sum pacis libertatisque instauratorem amplexi, *ut leges sibi ferret*, oraverunt,
quibus deinceps civitas regeretur. Ille recensitis veteribus legibus, maxime quas
olim Eedemus & Demophanes Megalopolitani rogatu Cyrenaeorum tulerant, ad-
ditisque ex praesenti usui aliis, Rempublicam eorum belle composuit. Id ubi per-
fectum est negotium, eadem hieme in Aegyptum inde navigavit. In eo cursu plu-
risque navibus piratarum audacia depressis aut capsis; ipse incolomis & sospes
Alexandriam pervenit, eximioque honore & magnificis à Rege honoribus cultus est.

Aegypti sta-
tus
Eusebius For-
phys. Paulan.

XIX. Nam & quadruplum ejus, quod aliis hospitibus assignari consueverat,
ei decretum est: & munera è talentis octoginta missa, quae tamen ille non acce-
pit. Ptolemæus tum iterum regnabat. Latburi cognomento à ceteris distingui so-
litus: quem post fratris Alexandri necem, Alexandrini ad verus Regnum è Cy-
pro revocaverant. Nam matrem Cleopatram Alexander; Alexandrum Aegy-
ptii bello persequuti occiderant. Neque adhuc plane motus omnes extincti erant,
namquam Thebas quae decederant, triennii bello recepisset Ptolemæus, adeo-
que redegisset humiles, ut vix memoria pristinarum opum, quibus nulla civitas
copiosior fuit, relinqueretur.

Urb cond.
an. 669.
Neoptolemus
à Romanis
vicietur.
Cicer. Acad.
Appian.
Mithrid.

XX. Igitur dum his in locis varia per impedimenta Lucullus detinetur, L. Sul-
la manum militum frumenta ex Piræeo Athenas portantium, cum ipsis sarcinis
intercepit. Prodit enim ea res glandium inscriptione fuerat. Eodem die ad Chalci-
dem cum Archelai fratre Neoptolemo feliciter dimicatum est. legatus L. Sulla
Mumarius mille quingentis milicibus interfectis aliquanto pluribus captis, duce
quoque hostium fauciato, pretium operæ fecit. Parvo post tempore, quum so-
pitis custodibus moenia Piræci negligerentur, Romani milites scalas machinis im-
ponentes, in murum evaserunt, & quos primum objecerat casus obruncarunt.

Tugae ad Pi-
raeum.

XXI. Excitato inter hæc tumultu, vigiles partim in oppidum quasi jam captis
moenibus desilierunt: alii magnis animis certamine inito, hostes, occiso qui eos
ducebat, præcipites abegerunt. Hoc invitati successu Regii, non contenti peric-
ulum repulsi, eruptionem fecerunt, quo loco altera Romanorum turris ex-
ædificata fuerat. Incendissentque, nisi continuato per noctem diemque labore Sul-
la, qui ex castris auxilio accurrerat, restitisset. Quum deinde aliam ex adverso
turrim Archelaus struxisset, diu ex vicinis paribusque munitionibus omni genere
telorum certatum est: donec Sulla viginti simul plumbeos graves globos catapultis
excuti jussit.

Athenien-
sum fames.
Polidon. apud
Athenæ. 5. 19.
Appian.

XXII. Horum impetu multi hostium occisi, & quod præcipue desideratum
fuerat, labefacta turris Archelai, quum ruinam miniretetur, intra moenia
reducta est. Interea magis magisque gliscebant in urbe Athenarum fames, nam
frumenti quidem parum inerat; & tyrannus chœnices hordei in quatuoriduum, gal-
linarum verius quam hominum mensuram dividebat. Sed hac necessitate Athe-
nensium cognita, licet contanter, de integro tamen Archelaus delectos cum ci-
bariis misit. & quia prodi consilia sua animadverterat, eodem tempore circum
portas validam opperiri manum jussit, ut Sulla in frumentatoribus capiundis
occupato, cum facibus ad incendenda Romanorum opera profiliere.

XXIII. Utrisque prope expeditio fuit: Sulla commatuum portantes exco-
piit; Archelaus aliquot machinas corruptit incendio. Circa eadem tempora fi-

lius Mithridatis Archathias cum alio exercitu in Macedoniam irrumpens, Romanorum modicas copias haud agere expulit; omnemque Macedoniam in praefecturam divisam, idoneis hominibus distribuit. Deinde magno cum apparatu contra Sullam profectus, haudquaquam parem spei eventum habuit, circa Tidarum morbo extinctus.

Archathias Mithridatis F.

XXIV. Tanto minore molestia Romanus Imperator coepit perurgens, Athenas, ut omnem non modo comaeatum, sed etiam fugam interciperet; castellis circumdedit: quo plures in exhausta urbe clauderentur, eo celeriores ex fame deditionem sperans. Ad Piraeum vim adhibere consultius visum; eductisque in justam altitudinem aggeribus, machinae impositae. At Archelaus terra clamegesta exinanibat opus, donec subsidente mole prodita res; deductisque machinis Romani aggerem repleverunt. Deinde contra cuniculos Archelai aliis effosis cuniculis, & sub ipsa moenia productis, saepe sub terra inter fossiores, ut forte sibi occurrerant, hastis gladiisque pugnatum est.

Sulla Athenas circumdedit.

XXV. Haec dum ita fiunt, Romanus multis ab aggere machinis admotis muros ariete quatiebat. neque ante desitum quam parte muri dejecta, proxima turris contento militum labore incenderetur; inque ipso quem ceperant muro praesidium statueretur. Simul cunicularii, suspensa trabibus moenia, piec, stuppa atque sulphure multo adfusis, & igne subiecto concremarunt. Ibi quum alia post aliam pars murorum arderet, & superstantes gravi ruina opprimerentur, etiam qui longius a periculo aberant, comilitonum interitu terrii, despondere animos coeperunt.

Romani Piraeum ariete oppugnant.

XXVI. Summa enim contentione a Romanis pugnabatur. quum Sulla festis integros submittens, hunc unum restare laborem clamitaret: neque reliquum quidquam faceret, quo minus promissis, imperio, minis, modo hos modo illos ad spernenda pericula, murosque vi transcendendos incitaret. Neque minus animorum aut industriae Archelao supererat; percussis atque faucis, corpore atque animo recentes subinde iubenti accedere; donec fatigatos iniquo proelio milites Sulla miseratus receptui cecinit: quum ejus diei fortuna pari inter se robore praelatos, etiam detrimentum amissorum utrimque milicium aequavisset.

Regii Arenas restituit.

XXVII. Archelaus ne noctem quidem suis quietam abire passus, reparandiis moenium ruinis operam dedit: intra murum multas exstruxit munitiones, in lunae speciem sinuata fronte, quo pluribus ex partibus in hostem missilia jacerentur. Eas, dum adhuc recens labor facilis machinis cederet, magna vi oppugnare Sulla coepit. sed undique telis expositis, quum multos occidi vulnerarique cerneret; abjecta spe capiendi per vim oppidi, ut comaeatum inopia cogeret ad deditionem obfessos, de reliquo abstinuit oppugnatione: claudi tantum aditus, ne qui exire, neve ingredi impune possent, iussit.

Alia oppugnationem arcebat.

XXVIII. Ipse, parte copiarum adsumpta Athenas perrexit: ubi graviores in dies annonam factam, & jam ad extrema necessitatis perventum intellexerat. Jumentis enim omnibus absumptis, etiam oleribus & herbis vescuis, vulgo jam a tegulis parietinisque Parthenion (arceolarem herbam Latini vocant) in victum vellebatur. alii calceamentorum ampullarumque oleis morabantur deficientem spiritum: etiam humana corpora ceperant in cibum verti. Nam frumenti quidem modicus mille denariis aestimabatur. Neque hoc tristissimum pereuntibus erat, Diodor.

Athenarum horribilis famis.
Plin. aa. 58.
Plin. aa. 58.
ultra cap. 17.
Diod. ap. Val.
Florus 3. 5. 10.
Istacchi.

sed quod tyrannus Aristion in ea publica penuria quotidie cum suis compotioribus hilariter epulabatur; nec modo fatiscientes inedia cives, sed etiam extinctum olei inopia Minervæ sacrum ignem in levi ponebat.

XXIX. Hierophantidi, summa ea religionis in urbe sacerdos erat, hemina tritici petenti, heminam piperis misit. Urbem ita adfectam Sulla nactus protinus circumvallare instituit, ne quisquam inde evadere posset. Interea sæpe rogatus ab Atheniensibus Aristio, quum diu negavisset, semel etiam supplicantes eum Senatoribus sacerdotes sagittis abegisset, tandem familiarium aliquot ad Sullam oratores de pace misit. At illi sceleribus & crapula væcordes, stolidi & minime accommodata temporibus oratione, nihil quod præfens usus postularet; sed vetera urbis decora, Thæseosque Eumolposque, & Medica trophæa prædicabant.

XXX. Neque tibi decorum fuerit, aiebant, Imperator, neque tutum; eam excidisse urbem in quam singularis deorum favor semper exstitit, adeo quidem, ut & hanc præcipua benevolentia semper complecterentur: & inde potissimum in cæteras gentes emanare beneficia sua vellent. Jam à principio quum urbi nomen esset imponendum, duos de Consensibus de hoc honore certavisse satis constat: & quum oleam Minerva, Neptunus equum produxisset, pacis omen præferentibus diis, quorum arbitrio commissa lis fuerat, vicisse Palladem, quam Athenam vocamus, deque hujus vocabulo appellari Athenas cepisse.

XXXI. Ita propter nos & equum, tam accommodatum usibus humanis animal, & oleam, cui præferri arborum nulla jure potest, vita accepit. Duratque illa etiam nunc certo divinitatis argumento, & quos præferimus ramos inde decerpimus. Sed & Cereris manus, Triptolemiq; curruum, & hinc ad alias terras exportata frugum seminarum ferre possemus; quum adhuc glandibus misti mortales vescerentur. Quin & præter oleam suavissimam pomorum scilicet hac terra est genitrix: & hic primam expressis Eumolpi ingenio urvis, vina fluxerunt.

XXXII. Quæ jam alia in universum genus humanum exstent urbis hujus merita, si recensere vellemus, dies potius & vox, quam argumentum nos deficeret. Ut pauca obiter indicemus, sacrificii usum, nudis aut male vestitis monstravimus; & quon in specubus antiqui habitarent, Euryalus & Hyperbion cives nostri, lateritias ex ædificare domos docuerunt. Judiciorum etiam ordinem hominum primi tradidimus: ab ipsis diis acceptum, quo tempore nomen Areopago Mars dedit; qui primus ibi capitis dicitur cassum, ob Halirrothii cadem.

XXXIII. Sed & civitatem ante alios optime constituimus populari statu; quon ejus nullum adhuc exemplum exstaret. Sed & certamina, quibus corpora exercantur commentii sumus; gymnicoque institutum agonas, ungendi que tradidimus morem: & quo magnificentius Panathænica celebrarentur, primus hominum quadrigas Rex noster Erichthonius junxit. idem, inquam, Erichthonius, qui & signanda pecunia fuit auctor. Nec jam enarrare volumus, quid pictura Polygono, quid Pericli res nautica debeat. Literas certe & facundiam, quibus ornamentis te quoque scimus excellere, omnemque humanitatem, jura leges à nobis habere fatentur, quosque habent. Sed & majores vestros, qui tantæ magnitudinis fundamenta jecerunt, non puduit missis huc legatis, Solonis inclusas leges describere: unde mox duodecim illa tabula prodierunt, quas apud vos tamquam omnis publici privatiq; juris fontem atque normam, ingenui pueri inter præcipua disciplinarum edocentur.

T am

Tyrannus ad
Sullam orato-
res misit.

Eorum stoli-
da oratio.
Plato. Menes.
Varro apud
August.
Cicero. lib. 9.
Ovid. Mete-
orol. 6. & 40.
Cic. de legib.

Atheniensium
merita in hu-
manum genus
jactant.
Ovid. Meta-
morph. 1. 6. 45.
Diod. 5. 60.
Justin. 4. 6. 1.
Ælian. histos.
Varro 1. 38.
Ilin. 7. 54.
Atheniensium
inventas.
Justin. Ilin.
Ælian. Steph.
Vita. Paulan.
lib. 5.

Varro lib. 20.
mirabil.
Virg. Georg. 1.
Ilin. Ælian.
Pollux lib. 9.
Ilin. Justin.
Cicero. de Flac.
cap. 46.
Liv. 1. 31.
Cic. de Orat.
2. 81.
Leges Atti-
cas descubunt
Romani.

XXXIV. Tam antiqua sunt nostræ urbis in Romanam officia: quæ deinde multis temporum opportunitatibus toties reculta antiquæ sunt; ut nulla Græcia civitas pluribus Imperatorum vestrorum Senatusque honorificis decretis gloriari possit. Nullum enim ferme in Macedonia, aut Asia, aut Græcia gestum bellum est, in quo non insignis erga populum Romanum exstiterit Atheniensium fides. Cujus rei quem amplior em ipso populo Romano resem producemus & quidem universo? semper enim, & in omni re, quod optima fide gestum est, id Attica gestum Romani soletis dicere.

Vellejus 2. ag.

Fides Attica.

XXXV. Quæ vero contra barbaros majores nostri toties gessere, quamquam forte invidiosa esse ob magnitudinem gloria videantur: tamen quia pro misera posteritate majorum allegare virtutem prodest, commemoranda sunt. Sed unde potius quam ab iis temporibus gentibusque ordiemur; in quibus quum vester aliquis dolor fuerit, erit aliqua etiam ex relata hostium ultione voluptas? Galli quum Italia magnam partem, mox etiam Macedoniam Græciamque innumeris copiis oppressissent, ad Thermopylas majores nostri occurrerunt; terraque & mari fortissime decertando, magnam Græcorum multitudinem servarunt.

Atheniensium
gesta contra
Gallos.

Pausan. lib. 1.

XXXVI. Quid antiquioribus adhuc temporibus, o dii, & custos urbis Minerva! quæ tum urbs aut regio aut insula prope longeve fuit, quæ non aliquo praeclaro Atheniensium facinore nobilitaretur? Marathon victoria Medica æternum monumentum, ex oculis hominum & agro nostro deleri poterit: è memoria quidem rerum gestarum & admiratione posteritatis numquam delebitur. Quid deinde Themistocles & frater ejus, Argefilans? Quorum hic interfecto principe purpuratorum Mardonio, quem Xerxem esse putaverat; quasi Regem hac audacia non satis terruisset, injecti faucibus manum, tales adfirmans omnes Athenienses esse: non absimilis illi Mucio, unde adhuc Scævolarum familia Roma perdurat.

Contra Me-
dos.
Strab. lib. 9.
Stobæus serm.
7.
Plutarch.
Farsale. c. 11.

XXXVII. Themistocles autem tam nota sunt facinora; ut omnis historia oporteat esse rudem, qui ista non teneat. Superbissimum enim Regem, & tantis instructum copiis, quantas aut antea, aut postea habuit nemo, nobili ad Salamina prælio fregit: deinde rem multis millibus improbam, unus consilio perfecit, ut universa Europa maximis adhuc viribus subnixum expelleret. Theseo vero duce Amazonicas pugnas, & quidquid ab eo heroe factum est, non modo vetus memoria loquitur, sed passim nobilium artificum opera demonstrant.

Thesob. Themis.
lib. 1. g.
Pausan.

Contra Ama-
zonas.

XXXVIII. Ne jam Thrasylulos vobis, & Cononas adducamus, & Cingiros, & omnem illam clarissimorum Imperatorum, fortissimorum virorum manum. Periclem tamen inditum abire non sinimus, ut simul virtutem ejus simul studium urbis nostræ in virtute honoranda prodamus: tantum enim ille vir fuit, ut novus ei honor decretus fuerit, duobus connexis oleæ ramulis capite cincto. Probaruntque & rem & auctores universi populi; atque inde claros viros coronandi consuetudo orta, statimque vulgata est. Neque transeundus Phocion est, licet ætas ejus in Philippi & Alexandri tempora incidit, quorum potentia & fortuna summorum virorum obscurare famam potuisset.

Pericles a
Val. Maxim.
2. 6. 5.
Plutarch.
Phocion. esp.
11.
Probus] Phoc.
cap. 1.

XXXIX. Nec tamen illi sic officere nomini Phocionis potuerunt, quin strenuum virum, optimumque civem fuisse sciamus: qui quum quadragies quinque exercitum duxerit, semper absens electus Prætor; tamen integritate vitæ, civi-

Phocion.

Tit. Liv. Tom. V.

Coc

Plutarch.
Libello de
Insuper.
Cic. Tuscul.
quæst. 1. 1. 1.

libusque artibus hodie est notior. Atque ea hominis mentio publica laudis admonet: quum eadem & civitatis nostræ fuerit in utroque genere præstantia, ut ingeniosissimi homines disputent; Belline, an vero sapientiæ studiis Athenæ fuerint clariiores? An enim ulla pars disciplina est, in qua laudabiliter versari humanum ingenium possit; quam non aut invenerint nostrates, aut præ cæteris excolerint?

Poetæ Attici.
Plutarch.
ibid. cap. 9.
Themocles ap.
Athenæum.
7. 1.
Clemens lib. 1.
Siron.
Plutarch.

XL. Ut enim à poetis ordiamur, quod genus è doctis antiquissimum est, Comædia Tragediæque plurimos atque nobilissimos auctores Athenæ tulerunt. Quamquam profecto comædiam scribere vetitum Areopagitis est, ne severitatem iudicium populari hilaritate corrumpant: tamen & in vestris theatris fabulæ nostræ spectantur, & ingeniosior quisque poetarum habetur, quo propius abest à nostris. Tragedia vero, quæ maximas in vita habet utilitates ad omnem bene ferendam fortunam, & primum inventorem, & scriptores adeo excellentes hæc civitas peperit: ut tanto jam tempore nemo sit repertus, qui sapientiam Euripidis, facundiam Sophoclis, grandiloquentiam Eschyli possit imitari.

Oratores.

XLI. Oratores autem præstantes civitas nostra plures eadem ætate habuit: quam propemodum omnes, omnibus annis. E quibus equidem Lysias, & Eschines, & Demosthenes; non tamquam oratorum, sed tamquam eloquentiæ nomina audiuntur. Et ut pictores, statuarios, aliosque artifices, quorum tamen insignis etiam est gloria; & quicquid ingeniorum diversis studiis occupatum fuit silentio transeamus: quis ignorat nullibi terrarum meliores extitisse doctores ejus, quæ vitam regit, sapientiæ.

Philosophi.

XLII. Solon & Socrates & cum Platone Xenophon, & tot profectæ à Socrate familia, quarum etiamnum successio diras, notiora sunt miracula, quam ut dici debeant; majora, quam ut possint. Ob tot urbis decora mirum non est, si maximi præstantissimi, quæ Reges, uti vincere Athenas magnificum, ita perdere inhumanum iudicarunt. Possimus hic Philippum nominare Macedonum Regem, possemus Alexandrum, sed ne tibi talia commemorando, fastidium simus, Imperator; præsertim, quia pro humanitate atque eruditione tua nihil horum nescis; has tantum adjicimus preces, ut clarissimorum Regum tueri iudicium velis, atque clementiam imitari, quemadmodum imitaris & virtutem.

Flor. 3. 5. 20.
Iustin. 2. 66.
Athenæ. 5. 1.
Plutarch.
Sulla. cap. 28.

XLIII. Ne lubeat tibi vastare ædificia hujus urbis, à qua primum tradita mortalibus est ædificandi scientia. noli fame premere frugum parentem: noli bello vastare tot heroum patriam, artium omnium domicilium; religionum atque sapientiæ templum, & Pythii testimonio ac voce, Graciæ Prytanæum. Sed huic orationi non aliter atque hæc vœcordia dignum erat, Sulla respondit. Abite, inquit, beatæ & hæc tam pulchra declamatoris adolescentibus præcipite. Ego enim Senatus Populi, quæ Romani missu, non discendi gratia, sed ad puniendos rebelles adsum. Dum hæc aguntur, forte senum in constricta sermonem habitum exploratores ad Sullam retulerunt. tyranno maledixerant, quod negligenter servaret urbem, facilesque ad Heptachalcum aditus incustoditos sineret.

Sullæ responsum.
Plutarch.
de Garrulitate
cap. 8.
Plutarch.
Sulla.
Athenarum
expugnatio.
Velle. 2. 23.
Plutarch.
Florus. 3. 5.
Mithrid.
Plutarch.
de Garrul.

XLIV. Imperator haudquaquam spernendum indicium ratus, media nocte cum expeditis ad locum venit; & quia non difficilis superat videbatur, admoventi statim scalas, & evadi in murum jubet. Primus omnium M. Tregus in summum enisus, quum occurrentem sibi hostem seciret, obiectu galeæ fregit enssem: nec cessit tamen loco, sed donec alii commilitones supervenirent, restitit. Sic expugnata

sunt à Sulla Athenæ, Calendis Martiis. Romani diruto quidquid inter duas portas Piræicam & Sacram murorum fuerat, magno cum terrore ingressi, strictis ensibus ad eadem rapinamque discurrerunt: non defectionem tantum Atheniensium, sed suas contumelias, & facti obsidionis tempore convicia, immitis ingenii viro acriter vindicant.

XLV. Erat omnino fœda tum eorum quæ fierent species, tum factorum memoria & notæ. Multis in domibus condita in usum ciborum humana membra reperia; tantumque cruris in ea nocte fuissem ferunt, ut præter alias urbis partes cadibus & cadaveribus oppletas, totus Ceramicus ad Dipylon usque sanguine fluxerit: ejusque rivus etiam in suburbium manasse quidam retulerint. Non enim à Romanis tantum obvii sternebantur, sed iogens oppidanorum numerus, acerbiora morte metuens, desperatione sibi necem conscisciebat. Aristion cum paucis in areem confugit, incenso prius Odeo, ne materia illius ad oppugnandam areem hostibus usui esset.

XLVI. Sullam ne urbem dirueret, non quidem mandata Senatus absterruerunt, quibus tum quidem parum fuisset commotus: sed Romanis Senatoribus qui cum Sulla erant adiuvantibus, exsules Atheniensium Midias & Calliphon extremis precibus evicerunt, ut miserrima civitatis aliquas esse reliquias pateretur. Igitur postmodum, jam satiata nonnihil vindictæ cupiditate, veterum Atheniensium laudibus commemoratis, ingrattissimos hominum, ut ipse dicebat, in honorem sacrorum suorum, atque antiquorum heroum conservavit, multos se paucis, & viros mortuis donare distitit.

XLVII. Servilia deinde corpora vendituro edixit: ceteris concedere libertatem: suffragia legum & magistratum non concedere, quod hostili in se atque populum Romanum animo fuissent. posteris tam nullorum ea quoque reddere. Sic antiquissima & nobilissima Græciæ civitas, quum plurimorum bellorum pericula, seditionumque & tyrannidis violentissima mala superasset; quo tempore vix timeri tale quippiam potuisset, Aristionis opera in eam calamitatem adducta est, ut extremum exitum vix evaderet. Sullam quoque postea agere sum esse ferunt, quod ira, cunctis potens non erat, hæc: nus in lulisset, ne tam in urbem non excinderet: idque inter præcipua fortune sua beneficia numeravisse. Numquam tamen pristinam deinde recuperare speciem Athenæ potuerunt: & mœnia tum à Romanis diruta, circiter annos trecentos quinque, inæta jacerunt donec imperante Valeriano, contra Scytharum invasiones reficerentur.

XLVIII. Per eadem tempora aliis quoque locis inter Romanos Mithridaticosque duces varia fortuna certatum est. Asia ferme tota Regis erat: nisi quod ab obsidione Rhodi repulso, etiam Magnetes fortiter resistebant. Hi & alias plurimum damni Regiis attulerant: & Archelaum, paulo ante quam in Græciam iret, fines suos effusa populatione devastantem, multis barbarorum necatis, lauciaverant. Inde quum maximo exercitu circumscissa oppugnataque urbs eorum à Mithridaticis prætoribus esset, summa virtute defensa est.

XLIX. In Thracia atque Macedonia prosperiora omnia Regis erant. Thracæ Mithridatis partes sequuti, duce filio Regis Arcathia, deinde Dromichæte Regii sanguinis Thracæ, capta Amphipoli, numerosis agminibus Macedoniam & propinquas illi regiones invaserant. Horum incurSIONIBUS Epirus & reliqua Dodonam usque adflita sunt: ipsam Jovis Dodonæ templum sacrilegas eorum manus

Plutarch. Sulla
Appian. Plutarch.
Appianus.
Memnon.

Ex multipli-
ces miseris.

Sulla exor-
tus urbi par-
cit.
Flocus p. 1-10.
Plutarch.
Appian.

Libertatem
oppidanis co-
cedit.

Plutarch.
Appian. Ro-
ma cap. 31.

Pausan. libr.
Liv. Epitom.
Tacit. lib. 44.
Memnon.
Diod. apud
Valef.
Magnetes Mi-
thridati resi-
stunt.

Thracæ Ma-
cedoniam &
sintimas re-
giones vasis.
Euseb. num.
184. Euseb.
apud 4. 34.

Flutarch. Sulla.
Paulan.

non effugit. Delphicum quoque delubrum, postquam antiquioribus temporibus bis incensum fuisset, tum tertium à Thracibus inflammatum est.

Taxiles Mi-
thridatis Prae-
tor.

L. Iis post Arcathiae mortem Taxiles cum imperio praerat, qui Athenien-
sium obsidione audita, quum Elateam Phocidis urbem circumfideret; copias in
Atticam transducere instituit. Habebat autem sub signis centum peditum, de-
cem equitum millia, cum nonaginta curribus falcatis; per se validas ad quodli-
bet bellum vires, ne dum si Archelao jungeretur. Quo minus committendum
Sulla ratus, ut post captam urbem, ad reliquas munitiones tempus tereret; ob-
sidioni arcis Cutionem praefecit. Piraeum summis viribus oppugnavit. neque prius
destitit, quam repulsis continua telorum imbre propugnatoribus, muri recentis
lunatam partem convelleret.

Floj. 3. 5. 22.

Orosius. 6. 2.

Appian.

Mithrid.

Flutarch.

Florus.

Appian.

Flutarch.

Meq. de Fort.

Athenienf.

cap. 7.

Flut. 737. 3.

Piraeum op-
pugnat Sulla.

LI. Sed cum optato laboris eventu, non statim praemium etiam speratum ad-
fuit. Quippe interiorum murum Archelaus struxerat; & quasi nihil dum actum
foret, subeunda erat integra oppugnationis alea. Neque hoc semel atque ite-
rum factum esse dicitur: sed ea fuisse utrisque defendendi expugnandique contu-
macia, ut lex & amplius muri petrumpendi Romanis ante plenam victoriam
fuerint.

Et expugnat.

LII. Tandem urgente Sulla, ipsisque militibus per iram, & quia expugnato Pi-
raeo cetera belli faciliora fore credebant, supra fidem humanarum virium con-
nitis, Archelaus in opposita quaque ruentium insana pervicacia victus, cessisse
loco: seque in Munychiam & circumstam undis Piraei regionem recepit. Vi-
ctores aedificiis plerisque incendio ac ruina deletis, in quibus & navalia fuerunt,
& celebratum Philonis armamentarium, tanta arte distribuit spatii, ut mil-
le navium instrumentum caperet; ultra non potuerunt progredi, quod neque
classem haberent, neque sine navibus sequi Archelaum possent. Igitur omisso
illo, relictisque idoneis praesidiis, L. Sulla cum maiore parte exercitus, & Grae-
corum populorum auxiliis, ut venienti novo hostium exercitui occurreret, in
Beeotiam contendit.

Appian.
Flutarch.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome. Ejusdem Libri.

ULLA copias Regis, qua Macedonia occupata in Thessaliam vene-
rant, praelio vicit; casis hostium centum millibus, & castris quoque
expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitus Regis fudit ac
delevit. Archelaus cum classe Regia Sulla se tradidit. L. Valerius Flac-
cus Consul collega Cinna missus, ut Sulla succederet, propter avaritiam

invisus exercitui suo, à C. Fimbria legato ipsius ultimæ audaciæ homine occisus est: & imperium ad Fimbriam translatus. Præterea expugnata in Asia urbes à Mithridate & crudeliter direpta pecunia, incursim: & que Thracum in Macedoniam referuntur.

I. EXPEDITIONE L. Sullæ, quemadmodum nihil tam obnoxium hominum judicii est, quam imperatorum consilia, à plerisque reprehendebatur, quod relicto Attico agro, ubi propter asperitatem locorum pauci pluribus resistere possent, Bæotia campos & apertam planiciem, numero præsertim equitum tanto inferior optavisset. Cæterum Sulla præter insitam audaciam motus causis minime inanibus videbatur, quod retenta Munychia Archelaum hoc intelligebat agere, ut faciendo bello Romanos in regione sterili, commeatum inopia premeret. Ager enim Atticus ne per pacem quidem tantam alere multitudinem poterat: subvectionem annonæ ipse mari, Taxiles terra haud magno negotio erant prohiberi.

Plutarch.
Sullæ consi-
lium repre-
hensum à
multis.

II. Adversum hæc ea ratio Sullæ erat, ut cum hoste potius solo, quam simul adversus hostem famemque dimicaret. Ad hoc periculo L. Hortensii movebatur: quem acrem virum & propositi tenacem, cum copiis non pœnitendis ad se ex Thessalia pergere; hostes autem in Thessaliam irrupsisse noverat. & nisi subveniretur, ne ubicumque deprehensus pugnam vel eum exitio sumeret, metuebat. Sed Hortensium quidem Caphis Bæotius per aliam, quam qua venturum Barbari opperiebantur, viam circumduxit, donec superato Parnassi dorso tenuit Tichoream. munitissimus natura locus est, alto circum & præcipiti rupium velut vallo claudente: cui quondam Thœcensium pars inundante Græciæ Xerxis exercitu, salutem atque libertatem debuisset dicitur.

Sed ab eo pro-
pter idoneas
rationes sus-
ceptum.
Memnon.
Diodorus:
apud Valef.
Plutarch.
Liv. Epitom.

Herodot. 8. 32.
Pausan. lib. 10.
Plutarch.

III. Huc ubi longiore via sequuti hostes penetrarunt, Hortensius toto die impetum eorum haud difficulter repulit: nocte deinde tacito agmine profectus per loca contragrosa pervenit Patronidem, ibique ab occurrente Sulla receptus est. Hoc adjuncto milite, non ultra mille quingentos equites, peditem millia quindecim Romanæ copiæ efficiebant. accensa deinde Græcorum qui nuper ab Archelao defecerant auxilia, ita augebant numerum, ut tamen non trientem quidem hostilis multitudinis æquaret.

L. Hortensius
ad Sullam ve-
nit.

Appianus
Mithrid.
Plutarch.

IV. Igitur Archelaum (nam & hic accitus à Taxile in Thessaliam accurrerat) ceteri duces ad prælii tentandam fortunam indefinenter hortabantur. Donec contentu omnium victus (nam trahere bellum haud absurdo consilio statuerat) in aciem suos eduxit. Præter veterum copiarum reliquias, & quæ postea Dromichæatis ductu venerant, etiam Arcathiæ nullo adhuc incommodo imminuta agmina, & quæ subinde Mithridates submittebat, Taxiles à Macedonia adduxerat: in universum hominum millia centum viginti numerabantur, mista è variis gentibus acies. Thracæ plerique & Pontici; Scytharumque & Gallogræcorum auxilia, tum ex Phrygiæ, Bithyniæ cæterarumque provinciarum, quæ jugum Regis acceperant, delectibus coacta inventus. suos cuique gentium ductores, summæ Archelaum Rex præfecerat.

Archelæi co-
piae.
Orosius 6. a.
Appianus.

V. Sulla castris locum in Elareæ finibus ceperat: sed quia neque collis quem obtinebat arduus, & lata circum planities erant; quum neque loco fideret, & terre-ri hostium multitudine animadverteret suos, intra vallum se continuit. Id quum continuus aliquot diebus factitatum esset, contemnere hostem Regii cœperunt, &

Sulla suos in-
tra vallum
continuit.
Plutarch.
Appianus.

Frontin.
Strateg. 1. 1.
Plutarch.
Frontin. 1. 18.

quo ferebat animus in jussu ducum pabulatum excurrere. Panopeum Bœotiae urbem sine certo imperio tum deletam ferunt : Lebadeam cum celebri Trophoniï oraculo directam . dolebat in oculis suis fortunas sociorum diripi Sulla , sed militem formidine nondum liberatum certamini non audebat objicere . laboribus ergo atque operum tædio putabat adduci posse , ut potius pugnam poscerent .

Tædioque laboris ad poscendum pugnam adigit .

VI. Ipse missis ad Archelaum legatis pacis mentionem interposuit , inducias quoque pactus : quo securiorem efficeret hostem , & castra sua in tutiorem locum transferret . Utrique consilio sicuti ratio adfuerat , fortuna & successus adfuerunt . Tertio die , postquam derivando Cephissi flumine , fossisque ducendis fatigari cœperant ; prætereuntem forte Sullam magno cum clamore prælium poposcerunt . Ille non pugnam cupientium , sed laboris perasorum hunc clamorem videri increpans ; tamen , si viri estis , inquit , en vobis locum , quem ex templo cupiatis . Simul ostendit arduum præruptumque collem , ubi quondam ad confluentes Alsi Cephisque arx Paraporamiorem steterat .

Memnon.

Regiorum negligentia.
Plutarch.

VII. Ad hunc occupandum eodem tempore missi ab Archelao chalcaspides ibant , sed eximia Romanorum alacritate prævenit eos Sulla , locumque communivit . Ut jam redire militibus virtus & armorum fiducia cœpit , Sullæque exploratores retulerunt castra hostium non magno plerumque præsidio custodiri , ceteros ad prædam , frumentivæ aut pabuli convolvendi gratia passim evagari : redeuntes , ubi per noctem ignibus , interdum fumo , adventum suum significassent , portis patentibus intromissi : eaque secute & negligenter omnia agi ; quantoque plus ducum ipsis , tanto minus obsequii esse : occasione ulius magni Barbaris detrimentum , & quia nec opinantibus acciderat , majorem ex securitate metum attulit .

grætagemare
Sulla castigata .

VIII. Frumentatorum aliquo numero excepto , quum robustissimum quemque interfecisset , reliquos , à quorum imbecillitate nihil metuebat , resumptis armis suis pergere secum iussit . Quum in vicinum castris locum obscura jam nocte ventum esset : Ne vos fugiat , inquit , quam salutis concessa mercedem postulem , excitatis ignibus signum quod inter vos convenit , vestris date . ubi redditum ab illis signum fuerit , ad castra succedamus , apertas haud dubie portas reperiri , ubi vestra è propinquo voces agnoscentur . In hoc non magis victoriam meam , quam vestram incolumitatem suam esse scitote . quod si quis forte fugam , aut prodicionem tentare voluerit : à me providebitur , ut nullo neque nostro damno , neque suorum commodo , exterminis sibi cruciatus arce servivisse intelligat .

Archelaus castra movet : Sulla sequitur Appianus & Plutarch.

IX. Omnia sicut Sulla optaverat , obedienter facta . eventus etiam adfuit . Recepti pro amicis late per tota castra terrorem cademque ediderunt . His incommodis , & quia Barbari temere vastando culta , penuriam sibi commearum ex magna copia fecerant , Archelaus ad Chalcidem retrocedere statuit , ubi è maritimis subvectionibus abundaturus commearum erat : dum Romani fame ac inopia rerum omnium in vastatis agris attererentur . Non fallebat Sullam , quid hostis moliretur : igitur discedentem providè sequutus : neque se dabat in discrimen , & illum qualia voluisset itinera facere prohibebat .

Charonea contra Regi defenditur .

X. Ira ventum ad Charoneam est , Plutarchi nobilis philosophi natalibus illustrem : qui rerum istarum historiam composuit . Erat inter auxilia Romana Charonenis cohors : quæ patriæ periculo mota , oravit Sullam , ne hostibus esse prædæ pateretur . Sulla & illos ad præsidium patriæ occurrere iussit , & cum una legio-

ne Gabinium tribunum militum eo misit. tantaque Romanorum diligentia fuit: ut in servando oppido Chæronensium ipsorum, licet inflammata studia præveniret. Barbari spe potiundi oppidi amissa, in Thurio (confragosum admodum & præruptum supra Chæroneam cacumen est) valido collocato præsidio: haud procul inde castra posuerunt.

Appianus.
Plutarch.

XI. At Sulla æstimato loci ingenio, quum Barbaros suam ipsos multitudinem inutilem effecisse, sibi vel ad inferendum gradum, vel ad referendum abunde spatiis illis angusta omnia & impedita cerneret: quod hætenus detrectaverat prælium, appetere cepit, hostemque laceffere. Quapropter bifariam divisit copias sinistram cornu L. Murenæ præfecit, in dextro curaturus, novissimam aciem cum subsidariis cohortibus Sulpicius & Hortensius legati obtinebant, ita dispositi, ut circumventurus aciem Romanam hostibus se objicerent, id enim ob numerum Barbarorum, & quia equitum levissimæ armaturæ copiosam manum ostentabant, futurum rebatur.

Sulla aciem
instruit.

XII. Ericius cum Homoloicho & Anaxidamo Chæronensibus, ut occulto calle in Thurium evaderent, missus. ducibus illis ex improviso Regios perculit. Totum enim Romanorum exercitum adeste ratum per inopia præcipiti timore ferebantur: suisque ipsi armis se induebant. Ad tria millia hominum ibi cecidisse creduntur. Reliqua multitudo partim in Murenæ instructa jam acie stantem incidit: partim ad Archelai castra delata, turbavit instruentium ordines sedulicatem. atque omnia terrore & tumultu permiscuit. sero tum Archelaus, quam iniquum in locum se conjecisset, intellexit. equitibus igitur celeriter immisis, inferentem jam signa Sullam submovere conatus est.

Regiorum
multi occi-
duor in
Thurio.

Appianus.
Plutarch.

XIII. Sed pulsi in abrupta equites parum aut hostibus moræ, aut suis prædii attulerunt. Iterum ad perrumpendam Romanorum aciem sexaginta currus falcati procefferunt. Sed quoniam iusto spatio, quod maxime concitandis cum impetu quadrigis necessarium est, destituebantur: lente in vectos Romani ductis ordinibus cum plausu, & tamquam in Circensi ludicro alios postulantes, sine noxa transmiserunt. ubi dum hærent, haud molli ad convertendum flexu, equi & aurigæ ad subsidii Romanorum impune sunt telis obruti. Sic quoque integrum Archelæus erat, castrorum munitionibus se tueri, & subeuntem ad impedita Sullam, pari locorum fraude involvere. Sed ille, quacumque tandem causa (nam & tum & postea varie dubitatum est) educere suos maluit, & quoniam in propinquo jam Murenæ erat, confectam in angustiis multitudinem confertis ordinibus opponere.

Equites Ar-
chelæi & cur-
rus falcati res
pelluntur.

Plutarch.

XIV. Quindecim servorum millia, qui ad promissam libertatem Regis partibus se adjunxerant, in fronte porrectis hastis stabant. Romani, Saturnalia hæc esse conclamantes, gladios abjectis extemplo pilis, ad cædenda hastilia strinxerunt. Sed quia ob densos hostium ordines tarde res procedebat, subducta gravi armatura velites immissi sunt, totamque illam aciem glandium telorumque grandine proturbaverunt. Interim dextrum suorum cornu ita Archelæus produxerat, ut inclusurus Romanum agmen videretur. ibi Galba & Hortensius rapim ductis cohortibus in latera hostium facturi impetum accurrerunt. Sed prævenit eos equestri hostium procella, sensimque recedentes ad montana, exclusit à cætero exercitu, submotisque circumvenit. Maximum ea parte periculum erat, quod in conspectu Archelai, nam & ipse aderat, alacrius à Barbaris pugnabatur.

Servorum XV.
M. in acie
Archelai.

XV. Idcirco Sulla, qui nondum ad conjectum celi venerat, propere cum vali-

Sulla labori-
bus succu-
rit.

Appianus :
Plutarch.

do equitum globo laborantibus succurrit. Ea res, & quod ex pulvere conjectabat Imperatorem advenire, terruit Archelaum, ut omnia pugna ad dextrum Romanorum cornu properaret, id dum sine duce esset, sperans facilis in fugam verti posse. Sub idem tempus Taxiles contra Murenam chalcaspidas instituit ducere: diversisque è partibus ortus clamor, montiumque reperculsus multiplicatus, distinxit Sullam: quo potius & prius ad ferendam opem advolaret. deinde celeriter capto consilio, Hortensium cum quatuor cohortibus Murenæ subsidio misit, ipse cum quinta & quos habebat equitibus ad suum cornu rediit.

Appianus.
Plutarch.

re egregie victoria potitur.

XVI. Commisum jam ea parte prælium erat, & paribus utrimque animis viribusque pugnabatur. Ergo ubi Imperator, & cum eo peditum equitumque novum robur adfuit, haud ultra dubitatum est, quin hostes terga verterent. Imperator de Murena sollicitus, protinus in illam partem victricia agi signa juber. At jam sibi quoque oppositos Murena, concitatis hortatu & exemplo suo militibus, egregie fuderat. Reliquus igitur labor insequendi hostem, cædendique fugientes fuit. Magnus ibi numerus, & multo quam in prælio major, occisus. nam ut sagaciter Sulla conjecerat, angustia locorum non minus fugam hostium quam pugnam impediabant.

Archelaus
suos reverti
in prælium
jubet.Liv. Epitoma.
Appianus.
Orosius 6. a.
Plutarch.
Appianus.
Paulan. lib. 7.
Plutarch.

XVII. Castra tamen & magna pars exercitus servari potuissent, nisi exclusi fuissent ab Archelao qui eo confugerant. Sed ille redire in prælium jubebat: nec animus plerisque deerat, sed sine ducibus, sine signis, ne loco quidem ad pugnandum apto, confusis ordinibus & sua multitudine impediti, neque referre hostem poterant, & multi à suis obtrebantur. Tandem magna parte trucidata, ultimos reliquorum obstinationibus expugnatus Archelaus aperuit portas. sed sera & perniciofa hæc misericordia fuit. simul cum fugientibus Romanus miles irrupit, captisque castris victoriam consummavit.

Occisorum utrimque distinctus numerus.

XVIII. Hostium ea die centum millia cæsa perhibentur: non supra decem millia cum Archelao Chalcidem perfugerunt. Neque tanta de asperimis gentibus victoria plus duodecim Romanis abstulit, si quidem commentariis Sullæ credimus *quatuordecim desideratos fuisse scribit; sed ex eo numero duos sub vesperam revertisse.* Ob hujus victoriæ læticiam ludos Thebis apud Oedipodeum fontem edenti missi à Curione *captam Athenarum arcem, tyrannumque in Minervæ templum confugisse* nunciant: quum eodem die, ut postea compertum est, victoria Sullæ Athenis Curioni nunciaretur. multiplicatum deinde spe alterius victoriæ gaudium est, cujus certa se promissa ab Tropbonio adferre, Q. Titius negotiari in Græcia solitus affirmabat. etiam Salvienus legionarius miles *adstitisse sibi speciem Jovis ea majestate qua Olympiæ viseretur* adferuit: *finem civilium bellorum*, qualis mox consequutus est, prædicentem.

Sulla Elaten.
sestermunerati
Thebanos punxit.
Paulan. lib. 10.
Plutarch.
Appianus.
Livodorus.
apud Valg.

Paulan. lib. 10.

XIX. Latus his Imperator, ut præsentia constitueret, iudicibus ex aliis Græciæ civitatibus excitatis, Elatensibus, quod Taxili Mithridatis Præfecto portas clauferant, libertatem, quam Macedonico Philippi bello amiserant reddidit. Thebanos dimidio agri multavit, & quod inde provenisset in posterum, pro donariis quæ Olympiæ & Delphi & Epidauri abstulerat, Jovi & Apollini & Æsculapio consecravir. Armorum deinde hostilium acervum Gabino cinctu, patrio more diis belli præsidibus eremavit: monumentumque felicitis prælii Marti Victoriæque & Veneri dedicandum curavit.

Quum

XX. Quum inter hæc ex continuis laboribus modica quiete satis refectos cum corporibus militum animos putaret, Chalcidem cum exercitu profectus est. Sed quia navibus carenti facile præcludi aditus poterat, præsidii, ubi profuturum judicabat, dispositis Athenas perrexit, ut penas de nocentibus sumeret. Fordum omnino pessiferumque tyrannum Aristion egerat, & ad luendum supplicium divinitus in potestatem Romanorum traditus videbatur. Quum enim oblecti monumenti loci se diu defendissent, tandemque penuria aquæ deditionem coacti essent facere, ea ipsa die horaque quum arx Chryioni est tradita, sereno caelo repente nubes conglomeratas esse, copiosumque imbrem cecidisse memoriæ proditur.

Athenas pro-
ficiscitur.
Plutarch.
Appianus &
Tacitus.

XXI. Sulla Aristionem templo extractum venenum coegit habere: ceteros ejus satellites, quive magistratum sub ipso gesserant, quive quovis modo sibi aut populo Romano fuerant adversari, in Ceramicum conclusos, sorte decimum quemque ad capitale supplicium eduxit. Pecuniæ ex arce non spernenda vis egesta. quadraginta maxime pondo auri; sexcenta argentei reperta fuisse memorantur. Ceterum in his dum occupatur Sulla; L. Valerii Flacci adventu audito, ut Græciam petenti occurreret, in Thessaliam movit. Ejus L. Flacci mentio cogit, ut ad Urbana negotia exponenda prævertam.

Aristionem &
satellites ejus
punit.

Plutarch.

Cic. Bruto: p-
Vellei. 2. 23.

XXII. Consul Cinna, C. Mario collega mortuo in locum ejus Flaccum adsciverat. Domi forisque nihil inconcussum, aut etiam mediocriter turbatum erat. Arma jam in Urbe cessabant, sed mensa omnia suspectaque, tantis undique irarum odorumque caussis, & animis & oculis hominum occurrebant. Inter alia non leviter civitatis concordiam magnitudo aris alieni, & labefacta fides concusserat. Ei malo ut remedium adferret, turpissimam legem L. Flaccus Consul tulit, quadrante creditoribus solvi jussu, ut jam injuria perfidique publicus auctor, non immeritas penas violatis societatis humanæ vinculis dedisse videatur, altero statim anno à C. Fimbria, legato suo, contra jus falsque interemptus.

Turpissima
lex in fraudem
creditorum
lata.
Plin. 31. 6. p-
Cic. de Offici-
3. 20.

XXIII. Inter mala civitatis etiam moneta: fraudes patrimonialia privatorum adflixerant. Iis ut obviam iretur, de probandis denariis (octoginta quatuor libra signari justum erat) Tribuni plebis legem promulgaturi, ut res in immatura de communi sententia constitueretur, collegium Prætorum adhibuerunt. Sed edictum communiter conscriptum Marius Gratidianus Prætor, ut omnem populi favorem in se averteret, ceteris ex composito pomeridianum tempus expectantibus, statim à subselliis ad Rostra contendens, suo unius nomine proposuit. Tantaque legis ejus gratia fuit, ut per omnes vias ei statuer, & ad eas thus & cerei poneretur.

Monetae frau-
des.

XXIV. Cuius quoque Pompeji qui postea Magnus est appellatus judicium idem annus habuit. Peculatus erat ob furta Strabonis postulator, & quod in Alcülana victoria libros & plagas venatorias munere patris acceperat. Dixerunt pro Pompejo Q. Hortensius & L. Philippus jam senex, se non immueris, quum sit Poilippus, Alexandri studiosum esse dicant. quod jam id nomen à multis Pompejo imponi coeperat. Egit & pro se Pompejus ita constanter & præter atatem dilerte, ut commorusea re Prætor Antistius, qui judicium exercebat, filiam ei nuptum offerret.

Cn. Pompejus
accusatur.
Seneca de Sen-
1. 10.
Cicero.
Plutarch.
Pompejus &
Cic. Bruto. 2.
Plutarch.

XXV. Accepta conditione Pompejus, quum paucos post dies abolveretur, à populo Thalsalmonis inelamatum nomen est, quod tum inter festivitatem nuptiarum solebat celebrari. Plurimum tamen ei Cn. Carbo patronus profuit.

Val. Maxim.
3. 3. 5. & 6. 6.

L. Flacco bel-
lum Mithrida-
ticum exor-
nitur.
Appianus.
Athenon.

Plutarch.
Appianus.

Archelaus ar-
chipiratae mo-
re insulas in-
festat.

Strab. lib. 10.
Plutarch.
Stephan.
Appianus.

Mithridates
alias copias
in Graciam
mittit.

Plutarch.
Orosius 6.

Prælium ad
Orchomenum
Front. Strateg.
a. j. 17.

Plutarch.
Appianus.
Frontinus.

Sulla strata-
gema.

Plutarch.
Appian.
Frontin. a. 12.
Sulla Brenni
factum.

magna tum potentia: cujus acerrimo studio, atque enixa opera defensus est. Asia
deinde & Græciæ bella respicientibus non magis hostis Mithridates, quam Imper-
ator Sulla terrori erat. Igitur fit Senatusconsultum, quo *L. Flacco Consuli bellum
Mithridaticum & legiones duæ* decernuntur. adjectum, *ut siquidem in potestate Se-
natus Sulla esset, adjuvatore illo; sin vero, tamquam hoste naceretur.* Hæc audita mo-
verunt Sullam, ut in Thessaliam ducret.

XXVI. Inter hæc Archelaus acceptam terra cladem, utcumque maritimis ex-
peditionibus sarcians, archipiratae magis quam magni ducis more circum insulas
vagabatur. Sed ad Zacynthum, exscensione facta, quum obsidere oppidum insti-
tuisset, ab oppidanis ductu quorundam Romanorum, qui forte ibi negotiabantur,
nocturna eruptione territus, è vestigio conscendit naves, Chalcidemque inglorius
rediit. Eodem & Dorylaus Philateri F. cum novo exercitu venit.

XXVII. Idcirco ad Sullam, quum vix Melitæensem fines (Thessaliæ opidum
Melitæra fuit, quod & *Melæa* vocabatur) attigisset, frequentes undique nuntii ac-
currerunt, omnia quæ receperat à tergo, non minoribus quam antea copiis per
Mithridatis præfectos opprimi. Rex enim comperta exercitus sui strage uti par
erat territus, animum tamen minime desponderat, quin ex novis delictibus, &
quos antea collegerat, octoginta hominum millia classi imposita, cum Dorylao
duce mitteret. Arque is, quum Chalcidem appulisset, celeriter recepta Bæotia
ferox & exultabundus, Sullæ congressum optabat, Archelaumque detertere orsum
negligebat: fama quoque dispersa: *sam sine prodicione ducis tot bellatorum millia
tam facile deleri à Romanis potuisse.*

XXVIII. Enim vero circa Tilphosum reverso Sulla, levibus præliis Romanæ
virtutis experimentum cepit; adco mutata sententia, ut postmodum princeps,
ducendum esse bellum, sumptibusque & tempore asserendum Sulla imperum cen-
sere. Sed ubi castris ad Orchomenum positis, loci fiducia spem Archelao dabat,
quod equitibus, qua parte virium Regii præstabant, opportuna planities se
pandebat; parare se cepit, tamquam calum prælii primo quoque tempore subitu-
rus. Copias ita digesserat, ut in fronte quadrigæ falcatae essent: post has locata
phalanx erat, Macedonici instituti acies. Tertiæ auxiliares stabant, cum Romanis
armis, mixtis Italice gentis fugitivis. post omnes levis armatura cõstitit. Equitatus
utrumq; latus claudibat, commisso prælio ad circumveniendum hostem evoluturus.

XXIX. Adversum hæc omnia Romanus, loci nemique incommoda labore
emendandi ratus, fossas in utroque latere complures instituit ducere, decem in la-
titudine pedibus patentes, & in capitibus earum castella communi vit. Triplicem
deinde pedum aciem fecit, intervallis relictis, per quæ equitem, quem novissimæ
loco tenebat, ubi visum esset emitteret. deinde insignis secundæ aciei impera-
vit, ut robustos defensoresque palos firmiter in terram defigerent.

XXX. Quod ubi factum est, & ab Regionum acie concitati currus provolarunt,
intra palorum septa recepit suos; statimque sublati clamore velites & levem ar-
maturam ingerere tela iussit. Erant ad terrorem comparata omnia; nihil usitatum
notumve, sed in mediis campis velut subito enatum vallum, conversa in aliam
formam acies, insolita & inopinata monstra occurrerant. Pars quadrigarum im-
plicita palis hæsit: alie conversis habenis in suos recurrentes phalangem dissip-
arunt. Iacerea quum equitibus Archelai incumbenibus, qui ad opera erant mi-

lites turbarentur: metusque ad aciem etiam Sullæ pervenisset; ille ex equo desiluit, correptoque signo in primos ordines procurrens, *quum deinde*, inquit, *interrogabimini, ubi Imperatorem vestrum deserueritis, mementote dicere, pugnam esse ad Orchomenum.*

Front. a. p. 17.
Appianus.
Oros. 6. 2.
Plutarch.

XXXI. Hæc illo clamante tribuni centurionesque accurrerunt, milites quoque multi sequuti sunt, & à dextero cornu integræ cohortes duæ adfuerunt. Ita repulsis hostibus collaudatos milites reduxit; cibumque capere, & refectis prandio viribus ad opus reverti iussit. Tum vero iterum invecit sunt hostium equites, non in-composito ut antea impetu, sed servatis ordinibus. His Romanum equitatum Sulla opposuit, ipse præsens hortator, & tota acie, ubi maxime opus erat, se offerens: donec egregia iterum victoria potius ad quindecim hostium millia, majorem partem equites, & in his Diogenem Archelai privignum cecidit.

Sulla egregie vincit.

XXXII. Pedites quum diu restitissent, tanta sagittariorum pervicacia, ut quoniam prementibus Romanis spatium utendi arcubus non habebant, densis sagittis tamquam gladiis cominus ferirent hostem, intra vallum compulsi sunt. At L. Sulla, ne iterum Chalcidem elaboraret Archelaus, quo prosequi eum inopia navium nequiret; toto campo stationes nocturnas disposuit. deinde luce reddita, vix ad centum à castris hostium passus, fossam fodit: & magnam manam, quæ ad prohibendum opus procurrerat, ita rejecit, ut reliquis nulla deinceps ad irumpendum audacia superesset.

Sulla stationibus & fossa circumdat hostes.
Appianus.
Plutarch.

XXXIII. Cohortatus igitur exercitum Sulla, *ut adversum trepidos & imbelles armis potius quam operibus pugnarent. & convulsis in quas se condidissent latebris, bell' reliquias uno impetu profugarent*; protinus ad oppugnandum Archelai vallum duxit. Neque Regi præfecti stimulare suos omitebant: modo dedecoris magnitudinem si plures à paucioribus ne in munimentis quidem se defenderent; modo nullam nisi in armis spem salutis ostendentes. Magno igitur clamore & impetu res utrimque gerebatur. & licet Romani testudine facta, partem valli subruerant; densa tamen Barbarorum acies strictis gladiis deterrebat irrupturos. donec Basilus tribunus legionis primus omnium transcendit: & hoste cæso, exemplum reliquis viamque ad irumpendum dedit.

Castra Archelai oppugnat.

Plutarch.
Orosius.
Appianus.
Eutropius.

XXXIV. Sic expugnata sunt Archelai ad Orchomenum castra, tanta iterum caede, ut sanguine paludes infectæ, stagnumque in proximo cadaveribus oppletum referantur. Viginti millia hominum, in paludes compulsa, quum preces victoribus non intellectas funderent, inexorabilis Sullæ crudelitas delevit. Torquent alia in flumine periisse dicuntur: præter eos qui in castris & circa passim sunt cruciati. Archelaus tamen evasit discrimen, paludum latebris per biduum occultatus: tertio demum die naviculam nactus, qua Chalcidem traiceret. Ibi quidquid usquam Regiarum copiarum propinquis regionibus agebat, summo studio contrahere conatus est; ut saltem Eubœam teneret, donec meliorem aliquam spem repetenda Græciæ casus aliquis attulisset.

Et capit.

Appianus.

XXXV. Sulla postero die quam proelio victor exstiterat, tribunum vallati corona, multos deinde alios militaribus donis cohonestavit, virtutis causa, & alioquin retinendæ exercitæ voluntati pecuniæ profusus. Disceptis deinde hæcioræ oppidis, quæ post iterum ad Regios descenderant, & Anthedone, Larymna, Alciæque eversis, in Thetialiam hiematum transit: simul intencus in Flacci consilia,

Victorque præmia & pecunias dispensat.

Plutarch.
Lucullus.
cap. 1.
Appianus.

Luculli gesta.

simul Quæstorem expectans, quem ad classem adducendam emiserat. Interim ipse fabricare ex præsentī copia naves instituit: quando neque Lucullus, neque certus aut constans de eo rumor adventabat.

XXXVI. Sed ille, postquam ad belli societatem adduci nequibat, navibus, quibus Cyprum deduceretur, acceptis, ex maritimarum civitatum, quas præter vela faciebat, auxiliis modicam classem collegerat: & vitatis piratarum insidiis Rhodum appulsus, adsumptis Rhodorum navibus, Coos etiam & Cnidios, ut ejedis Barbarorum præsidii arma secum in Samios ferrent, impulerat. Eadem æstate qua bellatum in Bœotia erat, Mithridates post primam Archelai cladem servitia ingenita, & levitatem Asiaticorum, ne cum fortuna morarentur animum, veritus; occupare perfidiam alia perfidia, & priusquam occasionem nocendi adipiscerentur, auferre potestatem statuit: suspectosque passim ut in manu haberet, operam dedit.

Mithridates
Gallogræcorum
insidiis
petitus.
Plutarch.
de virt. mu-
lic. c. 44.

XXXVII. Ante omnia Gallogræcos quotquot Tetrarchici generis erant, amicitie specie Pergamum evocatos sustulit: quum ipsorum insidias vix evitasset. Ad sexaginta numero conveniant & quum serviliter se haberi cernerent, conspiraverant in necem Regis. Præcipuo robore Toreдорix quidam erat, Tosioporum tetrarcha. is Mithridatem in gymnasio jus dicentem, cum ipso tribunali in præceptis daturus, quum forte eo die Mithridates in gymnasium non adscendisset, in suam domum convocatos, bono animo esse iussit, & quantum primum data occasio foret, undique strictis mucronibus impetum in Regem facere.

Regulus eo-
rum interfecit
Appian.
Mithrarch.

XXXVIII. Sed re detecta Mithridates omnes cum uxoris & liberis interfecit, sepultura quoque negata. Tres tantummodo singi servati. Pecuniarum omnem Mithridates ditipuit: missoque qui genci præfesset Eumacho, Gallogræciam in provincie formam redegit. Sed qui effugerant Reguli, quorum clarissimus Deiotarus diu post hæc tempora vitam Regnumque produxit, collecta popularium manu, Mithridatis præfalia cum ipso præfecto expulerunt. Chios adhuc gravior calamitas oppressit. publicatis omnium bonis, qui profecti ad Sullam fuerant; deinde missi, qui in factionem Romanam inquirerent: postremo cum militari manu Zenobius adfuit, dissimulato consilio, tamquam in Græciam trajecturus.

2. Mithridates
in Asia occupa-
vit præsidio.

XXXIX. Is nocturno tempore muros urbis, & si quæ alla apta defensionis loca erant occupavit, & præsidio ad portas collocato per præconem hospites quiescere, oppidanis in concionem procedere iussit, mandata Regis accepturos. Ubique conveniunt: nihil eos mirari debere, aut, si graviter iratum sibi Regem audiant, quanto quisque sit majoris animi locique, tanto agrius tolerare injurias, & concolaturnum, si à perua civitate contemni putet, quem maxima nationes, potentissimique Reges colant.

C. Mithridates
oratione re-
vocat.

XL. Plane constare multos eorum cives Romanæ factionis esse: mirum autem intanta, an vero volente erubescere, non constare. At vero ea facta neque merito Regis, neque ipsorum promissis respondere. Negari non posse ipsius beneficio, quem admodum & ceteram Asiam gravissimo Romana dominationis iugo liberatam esse. Atque hoc ipsos agnovisse à principibus Regis: quæ suis decretis liberatorem, quem deum appellavisset, Augustum videri debitorum partem remississe.

magnam; ex bonis damnatorum addidisse plurimum. Pro his meritis audire, Chios Romanorum esse studiosiores.

XLII. Id quævis verum esse de universa civitate non putet: multos tamen eo crimine teneri, haudquaquam ambiguum esse. Peniam tamen daturum, arma & liberos principum obsides traditurus. Id adeo Regis multo minus quam Chiorum interesset: neque illi, quam civitati, tanto odio esse debere, qui res novas moliantur. Quippe illius res defectione Chiorum non multo deteriores fore: at qui Chii Regem inconciliem, certum patriæ suæ excidium meditari. Nam & insulam tantæ Regis potentia resistere non posse: & quamquam in Bætiâ victor Sulla exstiterit, non modo cum aliis exercitiis Mithridatis, quibus Rex abundet; sed etiam cum civibus suis dimicaturam.

Arma & liberos principum obsides traditurus.

XLIII. Jam in Græciam transcendisse L. Valerium Consulem, Marianarum partium virum, neque dubitare posse, quin ibi locorum eadem sint exercituri odia; quæ domi & in Italia ostendissent. Chii, postquam hæc audiverunt, hinc necessitate, inde spe impulsus, fecerunt imperata. Idcirco Zenobius Erythras misso quod erat traditum, expostare Chios literas Regias iussit. eæque paulo post adfuerunt, in hanc sententiam scriptæ. Nunc quoque Romanorum fautores esset, pergitis, quorum adhuc non pauci in vestra Urbe degunt: prædâ quoque eorum exercetis, neque veltigal nobis eorum nomine pendetis.

Mithridatis literæ ad Chios.

XLIII. Et nunc quidem meam impulsu triremis vestra propemodum demersam, culpe gubernatoris adscribi facile pateret; nisi vestros animos clam missi ad Sullam optimates arguerent: quod si publico consilio non esset gestum, nunciare vos, & delatis eorum nominibus, suspitione liberare civitatem oportuit. Por igitur non imperio tantum meo, sed etiam salutis insidiatoris, quamquam de sententia amicorum supplicio adficere debueram; duobus talentorum millibus mulctare malo. Trepidus ad hæc, & ut ad Regem legatos mittere liceat orantibus, quum negatium à Zenobio esset; arma tradita, obsides datos, muros à barbaris ipseos reputantes, eo descenderunt ut imperatam pecuniam penderent.

Chii duobus talentorum millibus mulctantur.

XLIV. Sed ubi detractis funerum ornamentis, mulierumque collato mundo ægre hanc summam confecerunt; Zenobius aliquid deesse ponderi cavillatus, adesse iterum in theatro universos iussit. inde quum theatrum viasque ad mare ducentes armatis sepsisset; nominatim evocatos præcipuum quemque, deinde cæteros ipsorum servis victos tradidit, ut in Colchos deportarentur. seorsim deinde a viris, ne quid acerbicatis atque ludibrii deesset, infirmiore sexum ætatemque barbaris custodibus avehendo commisit.

Chiorum ex-lamitas. Memnon. Nicolaus Damascenus, & Pothos ipud Athenæ. 6. 68. Appian. Mithrid.

XLV. Urbs Chiorum Ponticis Colonis est tradita, agerque à Zenobio distributus. Cæterum partem navium, quum præterveheretur Heracliensem oram, exceperunt Heraclioæ, quibus amicitia cum Chiis intercedebat: Chioque in arborum suam receptos, donec connectus iis in patriam reditus fuit, hospitaliter secum habuerunt. Ad primum in tanta clade solatium miseris fuit: proximum quod Zenobium haud paulo post penam luisse scelerum compererunt. Ephegium ille cum milicibus appulerat, eadem omnia, quæ Chii, exempla edicturus.

Ab Heraclio-æ non nihil sublevarunt.

XLVI. Ati nisi pollicis armis, & parvo comitatu recipere hominem recusarent. qui ubi accepit conditionem, & apud Philopum meum, cui Rex gener utriusque præfecturam commiserat, divertens, per præconem edixit, ut ad concionem

Ephesi Zenobium interficiunt.

populus conveniret: Ephesi nihil non ingratum opperientes, rem insequentem diem rejecerunt. Sed nocte, quæ intercessit, capto inter se consilio, arma corripuerunt, trusoque in carcerem Zenobio & statim interfecto, centuriare multitudinem & ex agris in urbem comportatis quæ poterant omnibus, adversus vim parare se instituerunt.

Orosius. 6. 2. Appian. Liv. Epitom. Mithridatis ares, ad retinendos in sibi de populos.

XLVII. Hæc audita Trallianos, Hypæpeos, Melopolitasque impulerunt, ut eadem omnia facerent. Smyrnæ quoque Sardianique, & Colophonii cum aliis quibusdam exemplum Ephesiorum sequuti sunt. At Mithridates misso contra defectores exercitu, quotquot redigere in potestatem potuit, crudeliter afflicti; ut ceteros benevolentia retineret, *Græcis per Asiam urbibus libertatem edixit se concedere: porro, ne quod genus hominum Regia munificentia expers foret, debitores aris alieni obligatione solvi; inquilinos ejusque urbis civium numero ac jure agere; manumitti servos jubere.*

Conjuratio- nes contra Mithridatem.

XLVIII. Hæc pertinebant, ut contra veterum civium dubios animos, hæc esset semper ad arbitrium Regis parata factio non ob acceptum modo beneficium, sed quia auctore sublato, ne illud quidem sibi mansurum esse intelligebant. Plures deinde contra Mithridatem iniitæ detectæque conjurationes fuerunt. Familiares Regis Minionem & Philotimum Smyrnæ, & Lesbium Clysthenem Alcibiadæ, & ipse Lesbo oriundus, quum particeps ejus consilii fuisset, prodidit: abducto velut in secretum Minione, ut ipse Rex post lectum abditus, de conjuratione agentem audiret.

Fr. de iis conjurationibus. Orosius. Appian.

XLIX. His ita deprehensis, quamvis omnia crudelitatis ingenia admovisset, ipse tamen sæpius animo discruciabatur, nihil jam ne inter domesticos quidem tutum fidumque inveniendo. Postquam autem etiam Pergami circiter octoginta viros idem propositum habuisse cognovit; in cæteris civitatibus non desore qui similia molirentur existimans, passim exerceri quaestionem prodicionis iussit. At quibus id negotium commissum fuerat, paucos ex merito, ceterum suos quisque inimicos sub ejus criminis invidia damnaverunt. Ad mille sexcentos suorum quique urbium principes ea pestis absumpsit. quorum accusatores paulo post partim à Sulla comprehensi penas luerunt; alii sua manu prævenere supplicii sortiditatem: reliqui omnibus exossi, quum domi sperarent nihil tolerabile, Mithridatem in Pontum refugientem sequuti sunt.

Mithridates Archelaum tractare de pace jubet. Orosius. Appian. Sallust. Lucan. 6. 5. Plutarch. Sulla cap. 44. Appian. Plutarch.

L. His tumultibus & gemina suorum clade territus Mithridates, scripsit Archelaum, *ut quibus posset conditionibus bellum desineret.* Ille misso ad Sullam Deliaeo negotiatore, cui & ipsi nomen Archelaus erat, colloquium iis de rebus postulavit. Egrotante suæ gratias Sulla, quæ ancipitem animi magni iterum astu liberaret. Nam urbana modo negotia, modo Mithridaticum bellum respiciens, neque par ambobus erat, & utrum persequeretur, aut omitteret, paribus hinc inde momentis ambebat. Navibus quoque & pecunia destituebatur: quæ neque domo mittebantur; & ex sanorum spoliis aut aliunde paratas jam absumperat.

Archelaus orat. in ad Sullam.

LI. Quum igitur uterque paratos ad pacificandum adferret animos, haud ægre pepigerunt, *ut in mari circa Delium congregerentur.* Ibi prior Archelaus ita inquit: *Quæ Rex meus aliorum ducum injuriis avaritiæque compulsus arma cepit; ea virtutem tuam adiuvatus cupis ponere, modo tolerabiliores ei conditiones feramur. Tibi certe, ejus præsentiam Urbana res sancopere desiderant, in promptu*

est, accepta à Rege pecunia, & navibus, & copiis, quanta postulaveris, ad
aliscendos inimicos uti.

LII. Tum Sulla: Siquidem injusta se passum Mithridates credideris, legatos
missos & de injuriis questum oportuit: non vero aliena Regna invadere, totque
millibus occisis hominum, & quæ illi habuerunt, & excepta in super mortalium
casibus, deorumque sacris dedicata, diripere. Neque vero amicis mitius, quam ho-
stium acerbissimis usus, & aliorum interfecit plurimos, & quos mensæ suæ adhi-
bere consueverat Tetrarchas, cum liberis & uxoribus, licet hostile nihil ansos,
trucidavit. Sed ut aliena mittam, qualem in nos animum fuisse dicam, qui nul-
lum in belli usum, sed altissimo tantum odio, quidquid Italici generis hominum
in Asia fuit, cum tota familia, ne libertinis quidem exceptis, omni cruciati
ignominiaque delevit?

Sulla respon-
do.

LIII. Atque is idem repente noster amicus existis, non alio scilicet beneficio
motus, quam quod plusquam centum sexaginta suorum millia nostris concisa ma-
nibus intellexit. Pro quibus in nos meritis, haud erat iniquum, inexpiable
posthac adversus eum bella geri. Sed tamen tibi pro eo deprecanti, hoc dabimus,
ut veniam ei à Senatu Populoque Romano impetremus, si bona fide resipiscat.
Quod si ut solet, neque ego magis opinor facturum; hac ideo tantum agis,
ut dilato interim periculo consilium ex eventu capiat: jam ego te, Archelæ,
hortor atque moneo, ut Fortuna invitanti ad excelsa omnia ne desis.

Archelæum
ad prodicio-
nem allicet.

LIV. Quemadmodum ille suos amicos remuneret, multorum jam malis di-
scere potuisti: quæ nostra sis in socios fides, quæque liberalitas, ut alios taceam:
Eumenes atque Masinissa satis & recentia & nota omnibus documenta sunt. Ad
extremum eo prolapsus est ut loco Mithridatis Archelæum regnare posse diceret,
siquidem tradita sibi classe dedisset operam, ut benevolis Romanis uteretur. Sed
ille adhuc loquentis abrupta oratione, proditorem, inquit, Sulla, Archelæum
non habebis: amicum habebis si aquis legibus pacem cum Mithridate feceris.

Plutarch.
Sulla cap. 45.
Appian.
Mithrid.
Illa valde ab-
nuente.

LV. Ad hæc Sulla paulo commotior: Tu vero, inquit, Archelæ, quum sis Cap-
padox, Bærbique regis aut servus aut si malis amicus (nec enim ego quidquam in-
teresse putem): antea propositis premiis à turpitudine prodicionis abhorresce me &
Romanum & Sullam ad turpia fœdera sollicitas! quasi vero non ille sis Archelæus,
quem de centum viginti millibus hominum, cum paucis fugientem Che-
ronea vidit: quem Orchomenus stratum corporibus Bæotiam relinquentem, in
paludum suarum latebris biduo tenuit: Territo ad hæc Archelæo, & deprecante;
ille modico Interposito silentio, siquidem, inquit, omnem quam habes classem,
duces, legatos, captivos, transfugas, fugitivos Mithridates tradideris: Chios
& si quorum aliorum par causa est, civitatibus suis reddideris: præsidia, nisi
quibus locis ante bellum habuit, deduxeris: sumptus belli, cuius ipse concitor
fuit, præstiteris: & patrio Regno contentus, cætera quibus oportebit restituere:
spero me ei delictorum veniam à populo Romano imperaturum esse.

Sulla transiit
Archelæo.

LVI. Ad extremum ita convenit: Mithridatem Asia & Paphlagiam absti-
nere: Bithyniam Nicomedes, Cappadociam Ariobarzani reddere: Romanis duo
millia talenta, cum sexaginta rostratis & omni armamento dare. è diverso Sul-
la: & reliqua ei Regnum confirmare; & auctorem fieri, ut socius amicisque

Conditiones
pacis.
Diod. apud
Pulv. vii.
Plutarch.
Appian.
Liv. Epitom.

Memnon.

Flaccus &
Fimbria in
AGaveniunt.
Liv. Epitom.
Appianus.

Diod. ap. Val.
Liv. Epitom.
Memnon.

Horum di-
scordia.

Lustrum con-
ditum.
Epitol. Fasti.
Cicero. Ver.
2. 53.
Cicero. pro
Domo cap. 32.
Cicero. Philo.
Eusebius.
Liv. Epitom.
83.

Urbanatibus.
Appian. lib. 2.
civil.
Auct. de Vir-
tut. cap. 29.
Liv. Epitom.
Eliodorus.
Plutarch.
Sulla cap. 44.
Urb. cond.
ann. 609.
Cinna & Car-
bonis domi-
natio.
Fimbria di-
missus a Flac-
co seditionem
excitavit.

populi Romani appelletur. His ita pactis, Archelaus praefidia quibus ipse praef-
set, continuo deducitur, de ceteris scripturum Regi recepit, atque interim seque
& classem Sulla tradere. Dum haec ultro citroque geruntur, L. Valerius Flac-
cus Consul, ut Sulla succederet missus, Prundisio solvio, statimque a principio,
quum vix portu exisset, infelicis expeditionis quasi praenuncia tempestas plenusque
naves solvit: aliasque praemissas Praefecti Mithridatis incenderunt.

LXVII. Reliquos, quum invasisset fames, vix & agere Byzantium, deinde for-
tuna jam prosperiore usi, in Bithyniam ad oppidum Niczam pervenerunt. Eo-
dem cum iis quos ipse ducebat C. Fimbria legatus accessit. Erat hic extremæ au-
daciae homo Cōsul ignavo & rei militaris imperito adjutor datus. Sed ea res utrius-
que vitiis cito in commune exitium vertit. Pravum ingenium Consuli erat, avarum,
& ad suppeliam praecipis: quibus rebus benevolentia militum haud sane retinetur.

LXVIII. Ergo praemissa pars eorum in Thessaliam, in Sulla castra transiit: cæ-
teri ne deficerent, agere & C. Fimbria retenti sunt. Hunc enim ob simulationem
virtutis & aequitatis exercitus diligebat: quod is contemptum pecuniae praeferebat;
quum Flaccus inexplibili cupiditate, non contentus cetera in sinum suum conde-
re, etiam annonam militum praedaeque illis debitam partem, in lucrum conver-
teret. Ab his initiis aversus à Fimbria Consul, quum neque dictis neque factis
contumeliosis in eum abstinere, irritabile hominis ingenium, & ad audaciam
semper projectissimum, vacordiae contumaciaeque implevit. Ea contentio jura
ex quo Byzantii conveniant, se exeruit: Flaccumque in urbem ingressum crimina-
tus Fimbria est, milites hiemante caelo extra mania viles contemptosque tendere:
Flaccum pecunias per injuriam exercitus partas, luxu & deliciis intra tellus con-
sumere. tantumque seditionis commotum est, ut milites in urbem vi irrumperent,
& obviis quibusdam obtuncatis, suo arbitrio per domos distribuerentur.

LIX. Sed his utrumque compositis, in alterum annum dilata est seditio, quæ
delatum auctoritate Senatus imperium Flacco ademit; Senatu inconsulto Fim-
briæ dedit. Inter hæc Censores in Urbe L. Marcius Q. F. Q. N. Philippus, M.
Perperna, lustrum septimum atque sexagesimum condiderunt: opera publica
locaverunt: Senatum recensuerunt. quo tempore Ap. Claudius à Censore Marcio
est prateritus (quamquam ei propinqua cognatione junctus esset) quod in partibus
optimatum ille fuerat. Idem Censor aique Marcii ductum bello Sociali dis-
flurbatum refecit. Civium Romanorum censu tum capita sunt CCCCLXIII.
millia: princeps Senatus L. Valerius Flaccus gentilis Consul Flacci lectus est.

LX. Sub hoc tempus quum omnia in Urbe incerta, & neque legi quidquam
neque mori licitum esset; qui dominationem obtinebant, cogitationes omnes
converterant, ut L. Sulla quem suæ publicaeque rei vindicem metuebant, resiste-
rent. Igitur L. Cinna tertium, cum Cn. Papirio Carbone Consulem ipse fe-
cit. Horum impotens tyrannis adeo multos principum virorum ad Sullam se re-
cipere coegit, ut amplius in castris ejus, quam in ipsa Urbe Senatus instaret.

LXI. Hæc dum alibi fiunt, Proconsulem Afix Flaccum Fimbriam tandem
ad audaciam imperio vixit exiit. Forte de hospitio Quæstori Consulis cum legato
C. Fimbria lis inciderat. Flaccus multa cum legati contumelia secundum Quæ-
storem dedit: deinde Fimbriæ discessum minitanti, discessurum esse, vel invi-
tatum respondit: mox contra convicianti, adempta legatione successorem dedit.

110.

Ille tempore observato, quo Chalcedonem proficiscendum fuerat, quasi saluta-
curus in discessu commilitones Byzantium divertit. Multa ibi oblique in avaritiam
& crudelitatem Flacci iactasse constat, militibus ut sibi prospicerent, ppr spe-
ciem benevolentiae monitis. Deinde postquam hæc ad intimos animos dimissa,
seque in ea apud omnes opinio esse lesæ, ut plexamque opem salutis in ejus
presentia responderent, consensu suggestu aperte inculcare Flactum prodicionis
cepit: neque aliud immani avaritia hominem agere, quam ut accepto à Mithri-
date auro milites cadendos vincendosque probaret.

Appian-
Mithrid.
Diodor.
Auct. de Vir.
Illust. c. 70.

LXII. Iis causis ita exarsit proclivis alioquin in seditionem concio, ut Ther-
mum propratore à Flacco relictum ademptis fascibus ejiceret. Fimbria gratis
militi actis, tamquam vicem reddendus beneficii, res sociorum agi ferrique
redigi in servitutem obvios, alia contra disciplinam fieri passus; paucis diebus
opulentos ex pauperibus effecit. Sed quorum raptæ res hominesque fuerant, ob-
viam profecti Flacco, graviter de injuriis suis querendo, Proconsulem jam ante
Fimbriæ insectum ita accenderunt, ut sequi eos juberet sua statim recepturos. Ubi
ad castra ventum, multis cum minis imperavit Fimbriæ, ut ablata dominis resti-
tueret. ille culpam in milites conferens, se invito quod esset factum accidisse præ-
ferebat: nec eo minus clam instigabat audacissimum quemque, rem acerbam in-
dignamque dictitans, auferri militibus ab Imperatore, quod suis laboribus & bel-
li jure quævisissent. neque se eis auctorem esse, ut quidquam eorum rerum redderet.

Appian.
Diod. apud
Valef.
Sociorum spo-
liis milites
dilat.

LXIII. Igitur Flacco jam in omnes, & ut quisque loco præstabat, minacius
invchente, magnus in castris tumultus excitatus est. donec metu profugus Pro-
consul, ex adibus ubi se occultaverat, noctu superatis mœnibus, primo Chal-
cedonem, deinde Nicomediam se proriperet, clausisque oppidi portis vim ex-
tremam arcere conaretur. Sed Fimbria nihil contactus, trajecto fratre Proconsu-
lem insequens, obiter prædam agebat ex agris; pecuniam imperabat civitatibus,
qua inter milites distributa, benevolentiam sibi manipularium compararet. Quod
si quod oppidum jussa detrectaret, diripiendum exercitui præbebat.

Appian.
Orosius. c. 2.
Diodor.
Flaccus metu
profugus.

Appian.
Liv. Epitom.
Memnon.

LXIV. Ita Nicomediam perventum est. quam & ipsam militi concessit in
pradam. Proconsulemque è puteo protractum privatus, & majorem amicum
comes occidit. Imperium militari consensu in Fimbriam translatum, licet pessimi
exempli res & esset, & videretur, Senatus temporibus servire coactus ratum ha-
buit. Talis ferme ea tempestate rerum ubique facies erat: Mithridates multa &
faciebat acerba & patiebatur: ingentes exercitus amiserat: insidiis, etiam ami-
corum, petebatur. Græciam Romani simul Regique; Lydiam, Joniam, &
conjunctas his provincias Pontici Regis ira vastabat. Macedoniam Thraces po-
pulabantur. Piratæ invaserant maria. Romani & cum aliis & inter se discor-
des, suas ipsi victorias, sua arma horrebant. multiplex omnino, & perplexum
malum Europam Asiamque communi calamitate involverat.

à Fimbria oc-
ciditur.

Liv. Epitom.
Flor. c. 3.

FINIS LIBRI LXXXII.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Fimbria in Asia suis prælio aliquot præfectis Mithridatis, urbem Pergamam cepit, obsessamque Regem non multum absuit quin caperet. Urbem Ilium, quæ se potestati Sulla reservabat, expugnavit ac delevit, & magnam partem Asia recipit. Sulla multis præliis Thracas occidit. Quomodo L. Cinna & Cn. Papirius Carbo, à seipsis Consules per biennium creati bellum contra Sullam pararent; effectum quidem est per L. Valerium Flaccum principem Senatus, qui orationem in Senatu habuit, & per eos qui concordia studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quomodo invitum coegit navem conscendere & adversus Sullam proficisci, interceptus est. Consulatum Carbo solus gessit. Sulla quum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit; ita ut is cederet Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit: impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se interficeret.

*Fimbria
gen.
Appian.
Memnon.
Liv. Epitom.*

I. C. Flavius Fimbria imperium copiarum quo diximus modo nactus, non sicut ambiciose erga milites, injuste adversus socios, sic etiam timide acque negligenter contra hostem administravit. Filium suum Mithridates patri cognominem cum ingenti exercitu Bithyniam tueri jusserat, Taxile & Diophanto, & Menandro, claris bello ducibus adjunctis. Ab his primum repulsis nec sine detrimento Fimbria, mox aliquot præliis superior, res Regis prope desperationem ultimam adduxit, non animo tantum adversus fortuita casum, sed etiam consilio bonus.

*Strabonem &
Ptolemæum.
Ptolemæum.
Strabonem.
Ptolemæum.
Ptolemæum.
Ptolemæum.
Ptolemæum.*

II. Quod enim numero militum longe erat inferior, astu rem inclinamam restituit: ductisque ad latera castrorum brachiis, fossa in fronte facta, quietum in vallo militem tenuit. donec Regium equitatum temere in angustias munimentorum ingressum improvisa eruptione sic excepit, ut sex hostium millia desiderarentur. Iterum ad Miletopolim, juxta quam Rhindacus fluvius oritur, tali loco castra motus, ut inter ipsum & Regios flumen interesset; quum forte circa Solis ortum ingens pluvia securiores hostes fecisset: raptim transducto exercitu, sopitos plerosque & inermes adortus, ingentem stragem edidit, plena & illustri victoria potitus. Mithridates cum præcipuis ducum, & mediocri equitum manu, citra non ausus consistere, contenta fuga Pergamum ad patrem pervenit.

*Cruelitas et
avaritia.*

III. Post hoc prælium passim deficientibus à Rege populis, occasionem

adeptus est Fimbria, ut crudelitatem suam avaritiamque satiare. Tantus enim humani sanguinis appetitus inerat, ut passim multos non ex merito, neque in aliquam populi Romani utilitatem, sed animi caussa occideret. Semel complures erigi palos iusserat, ubi alligati verberarentur, quos damnaverat. Sed quum adducti illi essent, minorque aliquanto numerus, quam crucium esset, apparuisset; ne frustra fixæ viderentur, Æ media turba corripit ad numerum, & ad vacuos palos religari præcepit.

IV. Cyzicum quum pro amico iterasset, opulentissimos oppidanorum prodicionis crimine insimulatos, in maximum terrorem conjecit. Deinde ad hunc augendum, ex omni numero duos damnavit, virgilque cæcos securi percussit. hoc metu facile adegit ceteros, ut vel universorum bonorum jactura salutem ab avarissimo sævissimoque latrone redimerent. Ad hanc formam constitutis ubique provinciarum rebus, adversus ipsum Regem Pergami sedentem ducere statuit: occurrentemque fudit fugavitque, & in oppidum se recipere coëgit. Deinde ne Pergami quidem resistere ausum, capto oppido, Pitane, quo ille profugerat, insequutus, circumvallare obsessos orsus, parum ab ipso Rege capiendi abfuit: nisi quod fortuna videbatur obtulisse adjumentum, L. Luculli averfus animus invidisset.

V. Is jam dimissa Rhodiorum classe tantum paraverat propriarum virium, ut Chio Regis ejiceret: Colophonios comprehenso tyranno eorum Epigono adleret in libertatem. Hæc gerentem legari à Fimbria adeunt, omni obtestatione instantes, ne à se obsessum Regem clarissimum eundemque infestissimum Romano nomini elabi pateretur. *Esse ipsi classem ad prohibendum mari exitum: à terra jam ita provisum, ut non possit evadere.* Facilis erat labor obsidere portum: periculum nullum, gloria amplissima offerebatur: tamen Lucullus, sive amicitiam Sullæ omnibus anteponendo, sive interfectorem amici & Imperatoris sui detestatus, postulata Fimbriæ neglexit.

VI. Mithridates consensu navibus Mitylenen ævectus est. Fimbria jam confessione hostis victor, obibat Asiam, acerbè in vitas, in fortunas hominum consulens, quos Mithridati studuisse cognoverat, aut videri volebat. Si quæ reciperet cum civitates nollent, earum agros inultus populabatur. Sic ventum ad Ilium est, quod quum obsessum à Fimbria confugisset ad Sullæ fidem, venturumque se Sullæ promississet, idque significandum Fimbriæ curasset; tanto infestior ille machinus amoris, undecima die oppidum expugnavit. Sunt qui dolo illectos Ilienses aperuisse portas referant, laudanti consilium eorum, nihilque referre dicenti, postquam in Romani populi fide essent, utri se Imperatori traderent: etiam cogitationis necessitudine commemorata, indignum dicebat, se Romanum hominem necque antiquæ patriæ manibus arceri.

VII. Quoquo modo ingressus fuerit, sævissimum truculentissimumque hostem in ea urbe gessisse constat. Nam & omnes qui occurrerant, promiscua cæde stravit: & oppidum incendio delevit funditus: eos autem qui legari ad Sullam fuerant, exquisitis cruciatibus consumpsit: adeo ne sacris quidem parcens, ut multos qui confugerant in Minervæ, cum ipso templo concremaret. Muris quoque demptis postquid visum ivisse dicitur, ne qua forte pars urbis integra intactave remansisset. Quo minus fidei habendum putem miracula narrantibus, *inviolata*

Diodor. apud
Valer.

Plutarch.
Sulla cap. 47.
Appian.
Vell. 2. 34.
Mithridatem
ipsum vincit;
capitur.
Auct. de Vir.
Illustr. c. 70.
Liv. perom.
Plutarch.
Lucullo. c. 6.

Si à Lucullo
adjutus foret.

Orosius. 6. 3.
Plutarch.
Appian.

Fimbriam Ilium
capit.
Liv. Epitom.
Appian.
Strab. lib. 13.
Diodor.
Appian.

Diodor.
Liv. Epitom.
Orosius.
Appian.
Auct. de Vir.
illustr. cap. 60.
Appian.
Jul. Obsequ.
cap. 116.
Scav. lib. 4.
Et valet.
Pausan. lib. 4

Liv. Epitom. *tum M'nerve templum fuisse, neque dubitatum, quin divina maiestate defen-*
Auct. de Vir. *sum esset.*

Sanc sedem ejus (Palladium vocari usus obtinuit) amicos, quibus obrutum fuerit, pudoris integram inviolatamque florisse fuerunt qui dicerent: multum identidem quia regnum idem ab Ulyse & Diomede ablatum credi: & præterea Romæ, & Lavinii, & Luceræ, & Sicride, & Argis offendi noverant: Hoc infortunium Ilienses subierunt, quum inter duos Imperatores ad potiorem magis, quam ad propiorem respexissent. Sulla enim bellum eo tempore cum Thracibus gerebat, contigua Macedoniam incurstantibus: quo simul immanium gentium coërceret injurias; simul, dum à Mithridate nuncios expectaret, & exerce- ret militem, & dicaret.

Liv. Epitom.
Eutrop.
Appian.
Tacit. Annal.
x. 1.
Vel. Juv.
2. 28. 3.
Sulla Thracas
vincit.
Appian. lib. 2.
Civil.
Liv. Epitom.
Auct. de Vir.
Illust.

IX. Igitur quum multis præliis Henetos, Dardanos, Simeos, Scordiscos, finitimosque populos concidisset; agros populatus, prædæque militibus concessa, in Macedoniam est regressus. Sub hæc tempora Cinna Carbonisque Consulum sæva dominatio, plures subinde claros viros ad Sullam confugere compulsi, Reipublicæ periculum, & miserandum Urbis statum nuntiantes: simul haud levi spe interjecta, fore ut consiliis adversariorum Senarus resisteret, siquidem auctoritate Sullæ juvaretur. Quippe L. Cinna sine ullis comitiis tertium Consul, Cn. Papirium Carbonem ducem ejusdem factionis, collegam adseverat.

Licors a d. Se.
natus misti.

X. Igitur dedit ad Senarum literas, quibus, numerato quantum in Numidia Quæstor pro Republica, quantum legatus bello Cimbrico, & deinde Prætor in Cilicia, belloque Sociali Consul laboris exhaustisset; res adversus Mithridatem gestas, domitarumque gentium numerum, & ferociam extollebat: postremo multis & accuratis verbis imputabat, se tot clarissimis viris inimicorum salutis causa pulsos per fugam solatiumque exstiasse. At sibi non aliam pro ejusmodi meritis gratiam, quam proscriptionem capitis, eversionem domus, cedes amicorum, fugam uxoris liberorumque referri; quæ vix & ægre incolumes ad sopravvenire potuisset. Venturum igitur sese propediem ultorem malefactorum, & qui ea perpetrassent, cæterorum vero civium veteres novique forent incusatorum neminem.

L. Valer. Flaco.
cus legatos ad
Sullam mittendi auctor.
Appianus.

XI. Ad has literas, quum nova sollicitudo perturbaret omnium animos, L. Valerius Flaccus Senatus princeps luculentam de præsentibus orationem in Curia habuit: & assentientibus quibus concordie studium erat, auctor mittendi ad Sullam legatos fuit. His mandatum, ut conciliare eunimimis fuderent: pead roneque: ut si quid caveri sibi fide publica vellet, quamprimum ea de re literas te- Senatum mitteret.

Consules se
parant contra
Sullam.
Liv. Epitom.
Appian.

XII. Cum Consulibus idem Senatus egit, ut interea dum de voluntate Sullæ reseratum esset, à delectibus abstinerent: neve spem pacis cum civibus corrumpere. Nam illi dimissis per universam Italiam perquisitoribus, pecuniam & copias & annonam undique contrahabant; opulentissimum quænamque sollicitantes, eorum maxime populorum, qui nuper adepti jus civitatis Romanæ fuerant: quod illorum causa omnia & facere & pati dicerent. Classem etiam inire habebant, accitus insuper à Sicilia navibus; oraque omnem maritimam custodiebant: metu & cupiditate duobus validissimis stimulis, nihil ad exactissimam diligentiam reliqui tacere cogentibus.

XIII. Igitur quantumvis in arbitrio Senatus se fore Cinna promiserat, id modo exspectans temporis, dum legi proficiscerentur, ad ingenium rediit, & quia non unius anni laborem se suscipere intelligebat, seque & Carbonem Consules in biennium creavit: ne conitiorum causa reverti in Urbem necessum haberent. Quidquid deinde cogere militum unde habet poterant, in Liburnos prae mittebant: quod inde maxime adveniit Sulla constituerant occurrere. Et primum quidem praemissorum agmen prospero cursu trajectum est: sequens tempestate ad litora rejectum: militesque ex censione facta bellum civile desertati suas quisque domos repeterunt.

XIV. Huius rei fama quum late sparsa esset, jam nemo erat, qui conscendere navem vellet. Idecirco Cinna, jam quartum Consul, Anconam ubi magnae congregatae copiae erant, accurrit: ut minaci oratione territos, vel invitos in naves imponeret. Nesciebat ille sua sui que similium opera tantam esse factam morum depravationem, ut occidi a militibus Imperatorem, quia novum non erat, ne magnum quidem crimen haberetur. Erant praeter alias causas exacerbatum militum animi, quod Pompejus adolescens, quum in castra Cinnae fuisset profectus, calumniam, & ex calumnia periculum fugiens, ignoratus se subdolerat: militesque clam sublatum suspicabantur.

XV. Sic exacerbatam multitudinem se Cinna objecisset, forte accidit, ut licet, dum in concionem eunte Consule turbam submovet, militem contemptum resistentem pulsaret, vicissimque ab alio milite percuteretur. Ibi, quum accensum ira Consul percussorem corripere juberet; hoc initium tumultus fuit: sublatoque clamore omnium, lapides conjici coeperunt. Tum vero fugientem Cinnam quidam centurio adsequutus, ad genua sibi accidentem, anril inque magni pretii offerentem, stricto gladio confodit: non ad signandam sponsonem, sed fardissimi tyranni puniendi causa se adesse praefatus.

XVI. Occiso Cinnae Cn. Carbo, praesentibus haud sane latus, revocatus est Dalmatia milicibus, dominationem retinere nihilo modestior Cinna conabatur: neque Tribunis plebis ad comitia habenda redire jubentibus obtemperabat: donec se magistratum ei abrogaturos sunt minati. Sed comitia, licet repetita, sine successu fuerunt: semel avibus non addicentibus, in aliam diem; iterum quia Lunae Cerevisque caeta de caelo sana erant, ex haruspicum responso, post solstitium dilata. Ne tum quidem sufficit is quisquam est, totoque anno Consulatum Carbo solus gessit.

XVII. Interea Sulla ordinandis Graeciae rebus per Thessaliam incedens, propter Archelai morbum, Larissae per aliquot dies substitit: ejusque non secus egit eorum, ac si legatus, aut collega foret. unde rumores orti, non optima fide pugnatum in Boetia esse; praeiunxque prodium: hoc Archelao dari: quem admodum non alia de causa, necatus unus omnium Mithridatis amicorum Aristio foret (ceteros enim accepta classe Sulla dimiserat). Archelao dyscorus, Etiam appellatus ab Sulla socius & amicus populi Romani Cappadox, acceptis insuper decem milibus juggerum agri Euboici, in eandem suspicionem trahebatur. quae Sulla ipse in commentariis suis relata diluit.

XVIII. Per Thessaliam deinde & Macedoniam ad Hellsponum ducenti occurrerunt legati Mithridatis, ceteras conditiones probare Regem nuntiantes, sed Paphlagonum excipere: de navibus etiam promissum nihil arbitrari. addiderunt

Liv. Epirom.
Cinna se et
Carbonem
Consules asci-
cit.

seditione mili-
tum.
Vrb. cond.
son 69.
Auct. de Vir-
t. alt. c. 69.
Appianus.
Liv. Epirom.
Plutarch.
Pompejus c. 8.
Zonar.
Pompejus esse
fugit ex ca-
stra.

Cinna occidi-
tur.
Plutarch.
Appianus.

Carbo domi-
tationem re-
tinet.
Velleius 2. 49.
Liv. Epirom.
Plutarch.
Sulla c. 69.
modest.
apud Sull.
Vrb. cond.
Plutarch.

Sulla Archel-
ai comite
tracat.
Strab. lib. 9.
Plutarch.
Strab. lib. 10.
Appianus.
Archelao.

Appianus.
Plutarch.
Diodorus.

Mithri latin
legatis a. p. re
respondet.

deinde a quovis se conditiones impetrare ab altero Imperatore C. Fimbria potuisse. Hoc præcipue dicto exacerbatus Sulla, & Fimbriam panas daturum respondit: & simul in Asiam trajecisset appariturum, bello an pace Mithridates opus habeat. cui ego, inquit, si dextram reliquisset, quatuor civium Romanorum interfecit milia, prohibitu ad genua mea arbitraberetur ut de Paphlagonia de navibus neget.

Ab Archelao placatur.

XIX. Legatis ad hæc obmutescentibus, deprecari Sullam Archelaus coepit, dextramque amplexus petere, ut se ad Regem proficisci sineret, quibus dedit et le- gibus relaturum pacem: aut si hoc impetrare nequidisset, sua semetipsum manu in- terempturum. Ita dimisso Archelao expeditionem in Medicam (Thracie regio est) Sulla fecit: eaque late vastata, in Macdoniam est regressus. Apud Philippos agentem Archelaus convenit: omnia ex animi sententia esse discutians, & alterum colloquium ejus enixe expetere Mithridatem. Nam ille Fimbriam bello ferocem pactis insidum metuens, Sullæ amicitiam optabat.

Ad colloquia
Mithridatis
pergit.
Plutarch.
Lucullo c. 7.
Plutarch.
Sulla c. 47.
Appianus.
Plutarch.

XX. Igitur Sulla per Thraciam ad Cyprele terrestri itinere pergens, L. Lucullum cum navibus prætolari ad Abydum jussit. Quippe Lucullus circa Lecton Troadis Regis claudibus subito occurru profligatis; deinde Neoptolemo ad Tenedum fugato, feliciter ad Sullam penetraverat. Postquam in Cherfoneus exercitus pervenit; Lucullo tutum transitum, & naves præstante, ad Dardanum Troadis Romanus processit. Eodem & Mithridates cum navibus ducentis advenit, & gravis armaturæ viginti millibus, sex millibus equitum, magnoque currum fal- catorum numero.

Occursus Sul-
læ et Regis.

XXI. Sulla legiones quatuor, equites ducentos adduxerat. Paucis utrimque comitibus, in conspectu tamen exercituum, in campum colloquio destinatum pro- dierunt. Prior Mithridates, quem venienti Sullæ occurrent dextram porrigeret, interrogatus ab illo est, positurusne arma esset, quibus conditionibus Archelaus pepigisset: deinde, silente Rege, atqui deprecantium est, inquit, priore loco dice- re: victoribus vel tacere satis est. Ibi Mithridates repetita patris suæque cum Ro- manis amicitia, quam deorum quadam invidia sibi propria perpetuamque esse noluis- set: ad accusationem legatorum ducumque vertit, qui multa cum injuria sua Cappado- ciam Ariobarzani reddidissent: sibi admississent Phrygiam: Nicomedis iniquis con- titibus favissent.

Appianus.
Plutarch.

Mithridates
Romanos ac-
cusat, se puz-
gat.

XXII. Quæ omnia, inquit, sola pecunia cupiditate sunt ab ipsis facta, quam semper aus a me, aut ab inimicis meis accipiebant. quæ equidem res si qua alia, jure meritoque in vobis arguitur, Romani, quod tales plerumque Imperatores emittitis, qui nihil melius aut antiquius esse lucro putent. Ab his coactus armæ indui: qua si qua parte vobis infestiora quam voluissetis fuerunt: id omne non ani- mo meo, qui dum licitis Romani nominis amans reverensque suis, sed necessitati imputari æquum est.

Sulla respon-
det.

XXIII. Ad hæc Sulla: Quod ab aliis accepte esse disertissimum, id nunc coram expior, quum in factis atrocissimis speciosa tibi non deest oratio. Sed quæ- quam non in hoc convenimus, ut disciptaremus controversas, verum ut leges pe- titæ pacis impleres; non gravabor paucis respondere. De Cappadocia non erat ut absentibus inclementer diceret, nam Ariobarzanem si nescis, & ego reduxi. Tum igitur causari qualibet oportui; si jussui Senatus Populique Romani obtemperare nolles; non tanto post tempore quum decretis adquiesces, convelle, quæ semel

adprobaras. Phrygiam Manius Aquilius donis emptus patri tuo concesserat: quod commune vobis delictum, frustra in illum transferre nisas es: sed & ista, & quae graterem per omnia corruptas multa Manius egerat, Senatus irrita esse iussit omnia.

XXIV. Neque tamen iniusto possessore depulso, nobis recepinus Phrygiam, ne quod in aliis damnavimus, ipsi facere videremur; sed immunem liberamque pronunciamus. Quae igitur nos licet iusto plique bello quaesita relinquimus, ea tibi quo tandem jure vindicabis? De Nicomedis injuria quereris. Sed ille percussorem sibi Alexandrum, deinde amulum Regni Chresum immisos esse, atque his causis adscribendum, quod in fines tuos irrueris, testatur. Quamquam etiam missis Romanis legatis, expectare Senatus responsum poteris, siquidem à Nicomede laesum te esse putavisses. Sed de Nicomede esto. vim inferentem vi repuleris! qua fuit Ariobarzani injuria, quae haud minus atque Nicomedi, sui Regni finibus exegisti.

Phrygiam potius ad Mithridatem no-

XXV. Atque hoc quum faceres, non te latebat fore, ut qui in Asia tum legatitiaeque Romani erant, pulsam reducerent. Sed hoc agebas, ut bellum oriretur, quod spe obtinendi terrarum orbis imperium, siquidem Romanos superasses, jam olim eras medicatus. Nisi forte tam parum videre ceteros arbitraris, ut quum nullo adhuc capto bello, Scythas, Thracas, Sarmatas societate jungeres, circum Regna finitima legatos mitteres, nautes adificares, proventus gubernatoresque ex longe distitis gentibus arcefferes; nemo intellexerit, quorsum ista pertinerent?

Causam belli in ipsum transiit.

XXVI. Quasi vero consilium tuum ipse temporum status non prodiderit, quod nobis defectione Sociorum occupatis, ab ultimo Pontis finem, tamquam capitis ad hoc latebris, astutus insidiator erupisti. Neque Cappadoces tantum & Bithynos, sed Galatiam, sed Paphlagoniam, Asiam denique, non ignarus nostra ditionis esse invasisti. Quibus in terris quid tandem à te sceleris aut crudelitatis pratermissum est? Taceo civitates municipii aut obaratis traditis, ut quibus obnoxii esse debebant, his imperarent. de Graecis Asiaticis nihil dico, quorum principes mille sexcentos uno prodicionis obtentu trucidasti. Gallogracorum sepulta sit memoria quamquam corpora sepultura prohibuisti; quum socios tuos & hospites communi mensa ahibitos, miserabiliter occidisses.

illum insidiarum temporibus

Pintarcho de Vict. Mithridat. cap. Appianus. Mithrid.

XXVII. Cujus animi fuit, quod Italos omnes cum liberis & uxoribus una die ferro aut aqua sustulisti? quo quidem tempore ne sacra quidem & veneranda loca praesidio perentibus esse potuerunt: tantum te populi Romani tenebat odium, ut dum nobis noceres, nec humani nec divini juris ullius meminisses. Et horum quidem etiam bonis raptis, contra edictum nostrum, quod Asiaticos Reges Europa prohibet, trajecisti: Macedoniae incurvasi: Graecis abstulisti libertatem, neque ante ad mentem reversus es, quam Macedoniae Graeciaeque receptis centum sexaginta duorum millia occidi, castra omni adparatu belli instructissima semel iterumque cepi.

Multa scelerum & crudelitatem fecisti.

Pintarcho Sulla c. 49. Appianus. Pintarcho Memnon. Flor. 2. 1. 12. Liv. Epitomo.

XXVIII. Quae omnia quum animo meo obversantur, rationem consilii tui non expedio, quod coram nunc purgationem institulisti, quorum antea per Archelaum veniam petiveras. An igitur quem procul agentem timebas, cum huc venisse reris, ut tecum iudicio contenderet? sed ejus rei quidem tempus olim prateriit, ex quo tibi bellum inferenti restitimus, & donec opus eris resistemus. Idcirco his emissis, quod unum scire inest respondere, pacem cum Archelao factam accipis, an recusas? Mithridates iracunda Sullae oratione tertitus, accipere se respondit.

Mithridates pacem accipit.

Tum demum salutavit eum Sulla, amplexusque & osculatus est.

Ariobarzanes
 & Nicomedes
 in Regna sua
 redeunt.

XXIX. Ariobarzane deinde & Nicomedem accitis Mithridati conciliavit; reditumque iis in sua regna consecit. *Asiam Romanorum esse, ita ne cui civitas deservisset ad Regem fraudi esset, convenerat. id non integre servatum, multasque postea urbes tributarias esset: salvas Memnon ex Heraclaea Pontica scriptor tradidit in partes Regias ob communem patriam proelivior. Idem tria talentorum millia Sullam à Mithridate accepisse memorat, ut donum reverteretur. Naves Regem septuaginta cum quingentis sagittariis, itemque captivos tradidisse (in quibus & Q. Oppius, & L. Cassius, nescio quo casu reductus in potestatem hostis, fuerunt). & si quæ alia ex fœdere debebantur, secisse satis constat: deinde in paternum Regnum, cuius ipsi confirmatum eadem pace ius erat, rediisse.*

Plutarch.
 Vellei. a. a. j.
 Appianus.

Plutarch.

Sulla contra
 Fimbriam
 movet.

XXX. Ad Romanus exercitus indignabatur, quod dimissus è manibus Rex omnium savissimus, hominique Romano infestissimus, coactam ex opulentissimis Asia regionibus toto quadriennio prædâ, in patrium Regnum sopes incolumisque reportaret. donec advocata concione reddidit consilii rationem Sulla: docuitque si Mithridatem pace denegata ad Fimbriam petendam amicitiam compulisset, veritum fuisse, ut ambobus satis posset resistere. nunc amoto hoste externo, pœna de sedizioso cive tuto sumenda optum esse. Movit deinde versus Thyatira, ubi castris positis Fimbria confederat: & quum ad pedes ducentos quinquaginta castra castris contulisset: iussit eum imperio cedere, quod contra leges obtineret.

Fimbriam
 mulci ad eum
 transeunt.
 Plutarch.
 Appianus.

XXXI. Ille vicissim irridens, Sullam potius cedere iussit, qui hostis esset patria iudicatus. Sed ubi Sulla circumvallare castra Fimbriana cepit, crebri ad eum milices transferunt, Sullanosque in opere faciundo adjuverunt. Igitur Fimbria in concione militum sortem suam prolixè miseratus, orat ne deserant, neve quem ipsi Imperatorem fecissent, optime de se meritum hominem, rebus præclare gestis, militie ditato, injuria adfici paterentur. Nullum infirmius ad fidem vinculum est, q iam quod societate scelerum adstringitur: nec aliud citius aut poenitentia tolerabilium aut levitate perdicorum mutabile.

Auct. de Vir.
 illust. cap. 69.
 Plutarch.
 Liv. Epitom.
 Appian.

Fimbria suos
 suppliciter
 orat.

XXXII. Et non decrant, qui spe præmiorum à Sulla corrupti, exteros etiam ab obsequio Fimbriæ avellerent. Igitur passim tota concione clamore: audientur, contra cives arma sumere negantium. Tum ille de tribunali desiliens, scilicet sa tunica singulorum pedibus advolvitur. Id quoque frustra factum: tantoque plures palam transfugerunt. Ergo Fimbria tribunorum præfectorumque circumcitis tentoriis, multaque pecunia distributa, quum iterum vocari concionem iussisset, iusjurandum à militibus exigere cepit. Occlamatum à quibusdam est, nominatim singulos ad iurandum citari oportere.

Sulla percus-
 sorem subor-
 nat.

XXXIII. Tum ille Nonium citari primum omnium iussit, in quem plurima beneficia contulerat, omnium consiliorum facinororumque participem. Sed iste quoque jurare abnuebat: & quum Fimbria stricto gladio necem intentaret homini, fremitu concionis est deterritus. Igitur in tantis rerum angustiis, quum incolumi Sulla se incolumem esse animadverteret non posset, servorum aliquem nummis datis promissaque libertate induxit, ut ad Sullam interficiendum specie per fugæ proficisceretur. Sed insidiæ quum minimum à patratione abfuissent, trepidatione primum insidiatoris, deinde correpti ob hanc tormentis patefactæ sunt.

XXXIV. Tum vero accensus ira Sullanus exercitus circumstetit Fimbriæ vallum,

lum, *Athenionem* appellando, quo nomine nuper in Sicilia fugitivus quidam paucorum dierum regnum obtinuerat. Idcirco Fimbria, spe abjecta resistendi, progressus in vallum, colloquium Sulla cepit exposcere. Sed Rutilius adfuit, laxum Fimbriae omen, qui nihil jam ex eo lati augurabatur, quod ne in colloquium quidem Sulla admitreretur, rem nec hostibus denegari solitam. Orsus tamen excusationem & preces, si quid peccavisset, id adolescentia sua condonari petiit. Respondum est, *Asia Proconsulem Sullam esse: si velles aliena provincia dacedere, tutam ei protectionem ad mare beneficio Sulle fore.*

XXXV. Ille viam sibi meliorem patere interfatus, abrupto colloquio Pergamum invic, ingressusque templum *Esculapii* gladio se transfixit. deinde, quia vulnus lethale non erat, a servo petiit, ut se occideret: servus & dominum, & super domini corpus semetipsum interemit. Sulla cognito Fimbriae exitu, petentibus libertis cadaver ad sepulturam reddidit: nolle se *Cinnam* atque *Marium* amulari dictitans, qui plerisque Roma interfectos humari vetuissent. Comiter deinde receptis Fimbrianis copiis, quae consensu ad eum transibant, suoque exercitui junctis, Curionem misit, qui *Nicomede* atque *Ariobarzanem* Reges in Regna reduceret.

XXXVI. Deinde Senatui de rebus omnibus scripsit, hostem se judicatum esse dissimulans. His ita ex animi sui sententia compositis, veluti per otium ordinavit Asiam: & Iliensium urbem instauratam multis beneficiis consolatus, libertati & suis legibus reddidit: populi que Romani socios & amicos appellavit. Pari liberalitate Chios, Rhodios, Lycios, Magnetas, & si qui alii contra Regem auxilia tulerant, aut ob studium Romanarum partium acerbè fuerant ab eo tractati, recreavit. Reliquas urbes omnes distributo ubique exercitu oneravit praesidiis, non ad veterem disciplinam, sed omnis generis licentia militi permissa. praeterea edixit, ut unicuique gregario quotidie denarios sexdecim hospes penderet: eamque daret & ipsi & sodalibus, quot quot vocare militi placuisset. centurionibus quinquagenas in diem drachmas praebere iussit, vestemque duplicem, ut haberet quae domi, quaque in publico uteretur.

XXXVII. Ab his initiis urbium vitia in exercitum & horridos antea milites fluxerunt. ibi per amena loca in otio habitati, amare, potare, signa tabulaeque piquas & vasa conlata mirari didicerunt: eaque mox publice privatimque rapere; spoliare delubra; sacra ac profana omnia polluere. Militum deinde sanguinis passim in Asia fusa: urbiumque nonnullarum moenia diruta, ager subhastatus est, quia contra edictum Sullae praestitam à Mithridate libertatem servs defenderant. Quotquot autem privatorum civitatumve, Regiarum partium paulo cupidioreis fuisse dicebantur, praeter ceteris graves multas pendebant: Ephesii ante omnes, quorum praecipua vrsania eo proruperat, ut etiam donaria Romanorum cum ludibrio templis detraherent.

XXXVIII. Postremo missis circum populos Asiae praekonibus, Ephesam convenire iussit principes, ad quos è tribunali Sulla talem orationem habuit: *Prima Romani signa in Asiam ea tempestate intulimus, quae vos Antiochus Syriae Rex acerbis hostis aut gravis dominus urgebat. Hoc ultra Halyn & Taurum exalio, non ut bello quasitos imperio nostro subjecimus: sed libertatem dedimus omnibus: nisi quos Eumenis Rhodisque belli ac victoriae sociis, clientes magis quam tributarios concessimus: quod quidem manifesto statim apparuit, quoniam Lycios, praeter no-*

Cum Rutilio colloquutus. Vellei. a. 49. Appianus. Auf. de Vir. Illust. c. 49. Appianus. Velleius.

Menor sibi infert.

Sulla Tium inflavit. Orofius. l. 4. m. Scrob. lib. 3. Appian. Plutarch.

Sallust. l. 1. c. 17. 4.

Mithridatem dicitur cum complere.

Asiae principes gra- viter lacerati.

Ingratum
animum ex-
probrat.

sua decreta premi questos, imperio Rhodiensium exornimus.

XXXIX. Tali erga vos animo sumus Romani: cui quam gratiam retuleris quaerem a vobis, nisi iam ante nota hac omnibus essent. Quam enim Attalus testamentum nos heredes reliquisset, Aristonico vindicanti Regnum per quadriennium adhaesistis: donec & ille caperetur: & vos ad extremum discrimen atque metum adduceremini. Nostra tamen indulgentia recuperata pace, opibusq; multorum annorum tranquilla possessione auctis, denno sustulistis animos, & observato iniquissimo nostro tempore, inter Italicos tumultus, alii quidem vocastis Mithridatem, alii accessistis venienti. Quod autem omne immanitatis exemplum supergreditur, Italos omnes, non sexus, non aetatis miserati, una die trucidare sustinistis: ne vestrorum quidem numinum reverentia deterriti, quin ipsis templo- rum adytis supplices eorum occideretis.

Et suam
electionem
amicam.

XL. Et hac fecistis in gratiam ejus Mithridatis, qui vos deinde continuo cadibus & rapinis exhaustis: agros vestros divisit: debitoribus vestris as alienum remisit: servituti liberavit: multis tyrannos imposuit: omnes obfecit praeconum atque piratarum incursionibus. ut iam inde discere possent, quales amici qualibus essent vestro iudicio antepositi. Licet autem horum malorum auctores etiam nobis quodammodo dederunt penas: non ideo vos impunitos abire fas est, qui scelestae consulentibus tam prompte estis obsequi. Et oportuerat quidem aequalem meritis penam statui: ceterum quia promissa caedes, & servitiorum consuetudines, & hoc genus exempla barbari moris, a mansuetudine Romana prorsus aliena sunt; absit ut tale aliquid in mentem nobis veniat.

Postremo mul-
tam grauem
imponit.

XLI. Habeatur Graci nominis, & celebritatis Asia, & cognationis nostra ratio, nullaeque modum potius misericordia, quam ira finiat. quod faustum felixque sit, quinquentiis tributum representari jubeo, & praeter ea sumptus, qui impensi sunt in hoc bellum; quique porro ad constituendam provinciam erunt necessarii. Eam collationem ego per civitates dividam; tempusque conferendi praesentiam, & qui non obtemperaverint, hos habeo pro hostibus. Ex quatuor & quadraginta regionibus Asiae, tot enim ex distributione Sullae esse coeperant, viginti millia talentorum his nominibus exacta sunt. Lucullusque recipiendis quae adferbantur, & signanda pecunia praepositus, licet homo mitis ingenii non nihil civitates mansuetudine sua refocillaret; efficere non potuit, ne maxime in calamitate inciderent.

Cassiod.
Chronica.
Plutarch.
Sulla c. 49.
Lucullus c. 1.
Appian.
Mithrid.

Asia vastatur
etiam a piratis

XLII. Nam & pecunia concilianda causa, quia milites ferociter & contumeliose exigebant, passim foeneratoribus theatra, aut moenia, aut portus, alia ve publica aedificia pignori opposita sunt: & eodem tempore magno a piratis incommoda inferebantur. Illi Mithridatis concessa ne, Asia tamquam mox amittendam negligentis, mare infectum habere coeperant: & jam successu numeroque aucti, tantum non iustis classibus, tum navigantibus, tum etiam portibus, castellis, urbibusque muniendi, vagabantur. Jassos certe, Samosque & Clazomenas, & Samothraciam, dum adhuc in Asia Sullae erat, captae sunt; Samothraciaeque celebre fama delubrum Ipoliam, & ut creditur sunt, mille talentorum egesta ornamenta sunt.

Sulla neglecta
Asia navigat
Athenas.
Plutarch.
Sulla.
Tolidon apud
Athenas p. 1.

XLIII. Ad Sulla nec prohibere, nec ulcisci curavis; si ve meritis hac pati putaretis, si ve Urbis motibus intentas cogitationes habetis, aliis negotiis pigebat tempus atque curam impendere. Igitur L. Murena cum duobus legionibus quae sub Iunbria fuerant, in Asia relicto, cum ceteris copiis descendit naves, tertioque die

quam ab Epheso solverat, Piræum applicavit. Mysteriis deinde Atheniensium ipiciatus, Apelliconis Teii bibliothecam requiri iussit, Romam deportaturus. Is inter familiares Aristionis fuerat, missusque tyranni Delum spoliandi fani causa navigarat. ob hæc & talia bonis ejus publicatis, Sulla, ut erat passissimus & studiorum amans, libros excepit: quos Apellicon magno pretio passim coemerat, illustrium auctorum opera, quædam etiam ipsorum scripta manu.

XLIV. Inter hos & Aristotelici libri fuerunt, quorum fama ob celebritatem nominis, & quia res ad cautionem studiosorum pertinet, non reſeſcit exponere. Aristoteles primus inter Græcos, quantum ſcimus, bibliothecarum colligendarum auctor, Theophrasto scholam simul suam librosque decedens transdidit. Theophrasto Neleus Sæpius fuit heres: à quo Sæpium translati postea ad homines indoctos studiorumque rudes pervenerunt: apud hos tam indignos hospites diu sub clavibus satis incuriose adſervati; deinde, quum Attaliorum Regum studiis opera celeberrimum scriptorum undiq; conquirerentur, ab ineptis possessoribus in solam quædam subterraneam sunt abditi, donec eos longis post temporibus illorum successores Apelliconi Tejo magna pecunia vendiderunt.

XLV. Erat librorum magis quam eruditionis studiosus Apelligon, tamen, quod solenne est talibus ingeniis, doctrinæ opinionem adſectabatur. Igitur scripta Aristotelis edidit, tam ambiguo beneficio, ut vix dijudicari possit, fatiue fuerit omnino perſe acutiſſimi viri labores, an interpolatos talis hominis audacia, sub præſcriptione tanti nominis legi. Nam ille ſicu corrupta, aut à tuncis proſa remunerarius emendator quoquoſo ſuppleverat: deinde in alios codices tam sua quam Aristotelis verba inexplicabili errore tranſcribenda curaverat. Plus etiam poſtea viciati ab exſcriptoribus libri ſunt, quum Romam delatos Tyrannio ſuis commentis replevit, hanc deinde editionem naſti, qui libris vendendis quantum faciebant, dum in conducendis librariis, comparandisque cum exemplari voluminibus, ad lucrum magis, quam ad fidem reſpiciunt, ita repleverunt mendis: ut jam ante mille ſexcentos annos, quid plerisque locis ab Aristotele eſſet ſcriptum, diſceſſari conſueverit.

XLVI. Sed L. Sulla quum Athenis dolore pedum tentari coepiſſet, & deſipſum proſectus eſt, Eubææ oppidum, ubi calidarum aquarum ſcatirigo erat, quod *Herculis lavacrum* appellabant; valetudinique & oblectationi ſux operam dedit, Bacchicis artiſticiis addiſtus. Interea Lucullus poſt profectionem Sullæ ex Aſia, pro ſua manſuetudine, tum alias quantum poterat civitates allevabat: tum præcipue Mitylenæis auctor erat, ut *agnita culpa mediocrem quæ impoſita erat multam perſolverent*. Hi ab initio palam ad Michridatem deſciverant, Manio Aquillio turpiter prodito; diutiſſimæque manſerant in partibus, ne digreſſo quidem Rege reſpiſcebant, quin ſe Romanis armis opponerent. tantus ſtolidiſſimorum hominum animos furor occupaverat.

XLVII. Igitur Lucullus claſſe admoſa, quum prohibentes exſcenſionem oppidanos intra mœnia compuliſſet; caſtra ante urbem poſuit. Deinde quodam die quaſi deſperata expugnatione propalam de die coſcenſis navibus Eleam trajecit: ſed mox ſub noctem reſſexit curſum, & in inſidiis haud procul urbe conſedit. Mitylenæorum vulgus vix à præſentioribus cohibicum, ne ſtatim in caſtra prorumperet; poſtquam iterum lux adſuevit, neque hoſtium conſpectus quiſquam eſt, retineri amplius

Ariſtotelicorum ſcriptorum fatum. Strab. lib. 13.

Et varie corrupta, & vitioliſſime edita.

Plutarch. in ſylla cap. 49 Strab.

Sulla dolore pedum tentatur. Stephan. Strab. lib. 9. Plutarch. Luc. cap. 8.

Lucullus Mitylenæos cædit.

non poterunt, quin promiscua turba liberorum servorumque excurreret. Ibi coor-
ta ex insidiis Romanorum copia, adversus homines nec instructos militariter, nec
ordinatos (non enim ad praelium, sed tamquam direpturi castra exiverant) non
dubio Marte pugnaverunt.

urbem mun-
tum obidere
habet.

XLVI. Comprehensus fugientium ingens numerus; ad quingentos, qui re-
pugnare ausi fuerant, occisi: servitorum quoque sex millia, præter multiplicem
aliam prædam capta sunt. Lucullus, siue hoc detrimeto castigatis spatium datu-
rus ad poenitentiam: siue ut ad magis necessaria præverteret, cum captivis & præ-
da discessit: ne municiissimæ urbis, & omnibus copiis abundantis, oblidione impli-
citus, maritimam Afæ oram insulasque à piratis impune vastari pateretur, qui
prospera decedentibus rebus, maiora indies virium & audaciæ incrementa sumebant.

IOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri LXXXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

SULLA legatis qui à Senatu missi erant, suorum se in potestate Senatus res-
pondit, si civis qui à Cinna pulsus ad se fugerant, restituerentur. quæ condi-
tio quæ iusta Senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui
bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, quævis
ab omnibus oppidis Italiæ colonisque obsides exigere vellet, ut fidem illorum contra
Sullam obligaret, consensu Senatus prohibitus est. Notis civibus Senatus consulto
suffragium datus est. Q. Metellus Pius, qui partem optimatum sequutus erat, quæ
in Africa bellum moliretur, à C. Fabio Prætoris pulsus est: Senatusque consultum
per factionem Carbonis, & Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exer-
citus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Præte-
rea belli apparatus, quod contra Sullam excitabatur, consumetur.

Appianus.
lib. 1. civil.

INTER hæc legati, quos ad Sullam ab Senatu missos fuisse diximus: cum
aliis, quos adjuverat Sulla, in Italia appulerunt. sed Sullani quam primum
Brundisii de morte Cinna, novisque Republicæ turbis cognoverunt, omisso ne-
gocio ad Sullam sunt reducti: & mandata Sullæ cæteris perferenda reliquerunt. Ne-
gaverat autem cum tantorum scelerrum auctoribus unquam sibi privati amicitiam
fore: sed pacis publicæ causâ, voluntati Senatus Populique Romani, siquidem salvo
cupiat, non intercedere. Sibi tamen curæ fore, ut & cæteri boni, & qui ad se consug-
sens perpetuo tuo degant: idque se sperare adepturum, quod haberet studiæ exercitus.

Sulla manda-
ta ad Senatum.

Liv. Epitom.
Appianus

Conditiones
aut propositi
æ.

II. De cætero suorum in potestate Senatus, si civis qui à Cinna pulsus ad se fu-
gissent, restituerentur: sibi que pristina dignitas, facultatesque, & Sacerdotium, &

quidquid ante Cinnam primum Consulatum habuisset, redderet. Non ita se de Republica meritu, ut ad arbitrium inimicorum dimo, fortunis, bonoribusque carere debeat. Eadem omnia pari vi atque ablata ab adversariis essent; retineri, aut recuperari se potuisse. verum enimvero nolite imitari exempla, quorum non approbationem modo, sed omnino memoriam, deleri ex animis hominum malis. Idcirco nihil his rebus advocatum aut deterritum, non aliter hostes populi Romani grati continuoque bello persequuntur esse: quam si omnia domi tranquilla, sibi que prospera & faventia fuissent.

III. Non supplementum sibi, non commentum, non pecuniam aut arma submis-
sa: nec eos secus pro eadem illa Italia atque illa Urbe, suum corpus insensissimis
hostibus objecisset; quam plenam quidem etiam bonorum honestorumque virorum,
sed tamen ad diversam factione oppressam atque coactam sibi adversari sciret. Non
injuncta Senatus conditio videbatur: sed per Carbonem, ejusque satellites, quibus
bellum eordierat, effectum est, ne conveniret. Quin & violentius in Sullam
parces ira malorum civium reerudit, Tribunusque plebis P. Popilius Lænas,
Sex. Lucilius, qui superiore anno Tribunatus gesserat, quod Carbonis accon-
ibus restitisset, de saxo Tarpeo deiecit: & cum collegæ Lucilii, quibus diem P.
Lænas dixerat, metu ad Sullam profligissent, aqua ignique iis interdixit.

IV. Nam ab illo collegio coactus Carbo, contra animi sui sententiam comi-
tia Consularia habere coactus fuerat, quibus L. Scipio, C. Norbanus designati
sunt. Igitur tantis animis resurgente factione Carbonis, Senatus etiam senten-
tiam eorum sequi adactus est, qui bello contendendum cum Sulla censuerant: Ne-
que enim dimissurum cum milites, sed horum opera abusurum ad dominationem.
Non obscure ab eo jactatum esse favorem exercitus, haud dubium animi ejus ar-
gu. e. num. Jam à tot annis nihil illum aliud quam civile bellum meditari. Nec in-
quissima cum Mario emulationi tam propositum ejus, quam opportunum & tem-
pus defuisse: Cimbricis primum, deinde Socialibus intervenientibus bellis.

V. Postmodum, quem esset auctus Consulari dignitate, pauloque factus robu-
rior, non distulisse, quin suum olim Imperatorem infideliis armisque pateret. Non
etiam Republica palam intulisse bellum: & Urbem, quod ante cum fecisset ne-
mo, vi ac armis occupasse. Ne in Græcia quidem & Asia, quamquam servente
Mithridatico bello, temperare potuisse, quo minus L. Valerium ab Senatu in Asiam
misissum, & postquam ille sit interfecit, C. Fimbriam armis peteret: legionesque
Valerianas, citra Senatus aut populi auctoritatem, suum sub imperium acciperet.

VI. Et illam inauditam Romanis moribus licentiam, quo sibi legiones fidas exi-
tio Asia facere studiat, non alterius prelo, quam civilis belli sacramentum
esse. Præterea inflatum vultura Mithridatica, & adjuvum copis paulo ante
hostilibus, aurum Ponticum navisque & auxilia Barbarorum, in patria perni-
ciam aduocare. Igitur neque sibi committendum rati, ut impares deprehende-
rentur; non solita tantum perfidia, sed quædam etiam inusitata ac nova luno
moliti. Carbo Consul ab omnibus oppidis Italæ colonisque obides exigebat,
ut fidem illorum contra Sullam obigaret: donec perniciosi moris exemplum
consensu Senatus adveniantis cohibitu est.

VII. Nec omittenda M. Castricii Plæcenini constantia, qui forte magistra-
tum in patria gerebat, quum eo Consul obides accepturus ipse venit. Sed pe-

Carboniano-
rum iniqui-
tas.

Liv. Epitoma.
Vellejus. 2.
24. 2.

Bellum cum
Sulla violenti-
um.

Appian.
Lib. 2. Civile

Accessit enim
quæ Sulla adha-

Carbo ab Ita-
ly civitatibus
obides exigis

Liv. Epitoma

Eos animose
negat Casti-

eius Placenti-
mus.
Val. Max. 6.
2. 10. debuiſ-
ſet addi ex co-
dem. q. 1. 6.

tenti *decrevum ea de re fieri*, Caſtricius neque nomen Conſulis, neque mores Car-
bonis, ne legiones quidem quas adduxerat veritus, pernegavit. quumque iratus
Carbo dixiſſet; *multos ego gladios habeo*: nihil contractus ſubjecit; & *ego annos*.
Sic & inceptum Carbonis irritum fuit: & ira, magno doloris tenuem & lenili lan-
guine vindictam aſpernata, detumuit. Depulſus hac ſpe Conſul, ne nihil obtinuiſ-
ſe videretur, ad novos cives libertinosque recenti beneficio arctius adiungendos
convertit animum; effecitque ut illis ſuffragium, qua de re certatum toties fue-
rat, Senatusconſulto daretur.

Q. Metellus
exercitum in
Africa cogens.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Geacch. c. 9.

VIII. Sub id tempus Africam quoque inquietam civilis belli quorundam initia
habuerunt. Q. Metellus Pius, qui partes optimarum ſequutus erat, haud con-
temendas ibi copias, habebat: à ſuis & patris Numidici clientibus laud ſegni-
ter adjutus. Acceſſerat M. Craſſus adoleſcens, qui inter Cinnam Marianum-
que rabiem, qua pater ejus fraterque ſunt abſumpti, in Hiſpaniam elapſus, mul-
tis menſibus in ſpelunca quadam latuerat. Is cognito Cinnae interitu progreſſus
in lucem, concurrentibus ad eum multis, hominum duo millia quingentos arma-
verat; & civitates obiens, quod cum patre Pratore multos ante annos in Hiſpa-
nia fuerat, hoſpitem amicorumque voluntates experiebat.

à C. Fabio ex-
pellitur.
Liv. Epitom.
Appianus.
lib. 1. Civil.

IX. Inter hæc quum de Metello audiſſet, naves adeptus, ad eum in Africam
trajecit. Sed illæ bellorum minæ, tamquam nubeculæ ſine tempeſtate tranſi-
runt. Nec diuturna inter Metellum Craſſumque concordia fuit: relictoque illo
ad Sullam adoleſcens proſectus eſt; Metellum C. Fabius Prator expulſit Africa,
ruſumque ad priſtinas in Liguriis latebras reverti, adventumque Sullæ operiri
cogit. At in Urbe L. Cornelio Scipione C. Norbano Conſulibus Carbonis fa-
bio Marianæque partes Senatusconſultum fecerunt, *ut omnes ubique ex reſcis
dimitterentur*, quod ſi eſſet factum, dubitari non poterat, quin quorundam in manu
ad id temporis Reſpublica fuiſſet, penes eoſdem in poſterum quoque permanſura
ſumma rerum eſſet.

Ur. conſ.
an. 670.
enatuscon-
ſultum de di-
mittendis
exercitiis.

X. Præterea libertinis, qui tum eadem adnente ſactione in quinque & triginta
Tribus diſtributi erant: novisque civibus omnibus ad quolibet uſuri videban-
tur. Nec tamen eo ſecius, quia non erat ambiguum, ne lexcentis quidem Sena-
tusconſultis compelli Sullam ad dimittendas copias poſſe; ad imminens bellum
ſumma contentione omnia parabantur. Tanto proſecto rerum omnium & præ-
cipue militum contractæ copiae ſunt, ut in commentariis ſuis Sulla ſcripſerit; *ſe
adverſus quendecim partium adverſarum duces quadringentis & quadraginta co-
hortibus inſtructos, in Italiam tranſmiſſiſſe*: alii cohortes ipſas quingenarias fuiſſe
ducentas ſtatim ab initio tradunt: poſteaque autum eum numerum eſſe, quos Sul-
la ab externis oris veniens hoſtis Italia videbatur; Conſules & Carbo privati &
ſtudiis Reipublice amabile nomen obtenderant.

Carbonianorū
apparatus.

Plutarch.
Sulla. cap. 22.
Appianus.

Et duces.

XI. Vulgus igitur certatim ſacramento dicebat, tot illuſtrium virorum au-
ſtoritate commotum, qui partibus ſe duces offerrebant. Nam præter eos qui mo-
do ſunt memorati, Ap. Claudius, Q. Sertorius, C. Marius adoleſcens, M.
Marius, clara nomina aderant; præterea Marci, Bruti, Albini, quibus inſu-
per Albinovanus, Flavius Fimbria Caii frater, Damasippus, & ab Italia M.
Lampontius, Pontius Teleſinus, Gutta Capuanus acceſſerunt. Interim Sulla cer-

rus in Italiam transire, per Thessalos & Macedoniam Dyrrhachium profectus est, ubi classem ad copias transponendas occurrere iusserat.

XII. Hic loci Satyrum, quales à pictoribus & poetis finguntur, adductum ad Sullam ferunt, in Nymphæo captum, quum forte somno operam daret. Juxta Apolloniam vicinam Dyrrhachio Nymphæum est; facer tum locus: ubi in virenti & lata valle campisque florentibus, subterranei ignis venæ perpetuis velut fluctibus evolvuntur. Eum igitur satyrum multis adhibitis variarum gentium interpretibus, unde aut quisnam esset interrogatum, quum humanam vocem nullam, sed velut ex balatu hinnicuque consulum sonum edidisset, Sulla pro monstro averlarus esse traditur. Nec ultra reperio dimitti iusserit, an vero occidi, aut quod opinio sit eo factum. Sed postquam in satyrorum mentionem incidimus, neminem reprehensurum puto, si quæ de his mihi lecta aut credita sunt, paucis aperuero.

Satyrus ad
Sullam addu-
citur.
Plutarch.

XIII. Jamprimum ut alia passim occurrunt in natura parum convenientia legibus, quas humanæ opiniones imaginantur: ita mixtas hominum ac belluarum formas existere posse, rationi minime repugnat. Sed ex eadem ratione manifestum est, non ideo statim existere quidquid potest; & de omni extraordinaria, nisi bonis testibus, incepte credi. nec illis tamen ultera credendum, quam quod idonei testes esse possunt. Igitur in præsentī negotio, inspectas ejusmodi formas semicaprorum, cum la scivis fœdique gestibus non negaverim: id enim à multis est proditum; animaliumne fuerint ea corpora, an vero dæmonum fraudes, id illi quidem distinguere haudquam potuerunt.

De ea re Bo-
nifacius.

XIV. Montem Atlanteum, quæ spectet Africam latum amantemque spontaneis fructibus, interdiu vacuum cerni; eundem noctibus micare crebris ignibus, Ægyptanum Satyrorumque lascivia impleri, tibiarum ac fistula cantu tympanorumque & cymbalorum sonitu plusquam humano strepere, celebrati auctores prodiderunt. Etiam in Æthiopia juxta sylvas hebeni, montemque æternis ignibus flagrantem, modico colles amœnæ opacitatis, cum Ægyptanibus & Satyris quidam posuerunt. De his ita lætatio, quum Africa monstris abundet, solitudinibus horreat; fieri potuisse; ut eminens conspecta animalia fidem præternavigantibus fecerint superstitioe jam occupatis: deinde solita longis peregrinationibus vanitas accesserit, nova & mira narrandi.

In Atlanteo
Satyros
Infula.
Plin. 5. 1.
Solin. c. 16.
Mela 3. 10.
Plin. 6. 10.

Tacit. 2. 24. 6.
Ibid. 3. 11.

XV. Certe finiorum gregibus, mira varietate generum, Africam refertam esse non ambigitur: è quibus etiam fuerunt, quos antiqui Satyros appellarent. Et nota est animalis lascivia, cavenda mulieribus, quarum concubitus, appetunt; velut à natura decepti quæ similia ipsorum scemini membra dedit. Sed ista quemadmodum fabulis veterum satis conveniunt; ita quod de cantu tibiarumque & cymballis additur, longissime abhorret. Nullum enim animal præter hominem, musicæ numerorumque scientiam habere potest. Igitur si quid tale revera auditum est, quod mihi valde sit probabile, ob causas, quæ subjunguntur; id omnino aut hominibus adscribendum, aut genis putem.

Satyrī simio-
rum genus.
Aristot. 1.
Hist. Animal.
2. 8.

XVI. Sana Paracelsus, & qui ejus deliramenta sequuntur, de Faunis, Nymphisque & Pygmæis nefaria multa tradiderunt; quomodo non solum conversari cum hominibus, sed etiam misceri connubiis, atque hinc adipisci animam humanam possint: quæ nec vera sunt; & si essent, nulla cognosci aut ratione huma-

Paracelsi de
Satyris, impu-
tatur.

na, aut experientia queant. Sunt hæc deceptorum spirituum strophæ, modis omnibus curiosam & incautam hominum naturam, in præcipitum illicere fati-
genitum: cuius etiam farina fuisse censeo pleraque omnia, quæ de Faunis atque
Ægipanibus exempla referuntur.

Fabula de Sa-
tyro & Anto-
nio Eremia.
Hycron in
Vit. Pauli.

XVII. Ne hoc quidem exceperim, quod Antonio solitari & vitæ principem Pam-
lum querenti hominulum aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cum capri-
nis pedibus occurrisset narrat: interrogatumque (nam verba ipsa ponam) respon-
disse; Mortalis ego sum, & unus ex accolis eremi, quos vano delusa errore genti-
bitas Faunos, Satyrosque, & Incubos vocans colit. legatione fungor gregis mri:
precamur, ut pro nobis communionem Deum deprecetur, quem pro salute mundi ve-
nisse cognovimus, & in universam terram exiit sonus ejus. Hæc dicentem volucris
celeritate aufugisse. Quis hæc ludibria sive astuti dæmonis, sive nugatorum ho-
minum non deprehendat?

Ægla huma-
nis, aut diabo-
lico ludibrio
adhibenda.

XVIII. Illud, dicitur, mortalem quisquis tandem aut ejatis fuerit, præcisisse
qua transcurus esset Antonius, cognovisse non antea visum, eo sermone quo in-
telligi posset, alloquutum esse? Deinde negotium ipsum quam inceptum! legatio
unius pro omnibus, qui sortasse ne simul, aut plures venirent: cura domesticarum
rerum attinebantur! deinde petitio nescio stultior an celestior CHRISTUM pro
se deprecandi. quasi aut hic Satyrorum causa naturam humanam adsumpserit: aut
illis, si ad se pertinere hoc beneficium credidissent, Antonius fuisset expectan-
dus; nec inter trecentos annos DEUM aut per se potuissent, aut per alios exorare.

Fabula de Si-
leno & Midæ.

XIX. Sed ne cetera examinemus, ipse quoque tam velox dilectus, non ex-
spectato responso arguit, aut Senatui populoque Satyrorum rem istam haud sane
cordi fuisse: aut stultissimum virum omnium oratorem delectum, qui tantam rem
tam negligenter egerit. Eiusdem generis ille Silenus fuit (si Theopompo Chio
egregio fabulatori non omnino deneganda fides est) qui Midæ Regi multa exposuit,
falla quidem omnia, sed mirabilem habentia similitudinem veri: non tam dico, quæ
veritatem doceat; sed quæ aliunde cognitam possit ad fabulæ opinionem adducere.
Nam duæ certe civitates sunt in mundo, de quibus multa docte pieque Augusti-
anus scripsit: quarum altera non immerito pugna, altera pia nominetur.

Spectrum ap-
parens Midæ
Æguit.
alim. 31. to
Ælian. Augu-
stin. de Civit.
lib. 4. Ar. Rot.
apud Plurach-
en de consi-
deratione ad
Apollonium.

XX. Et quod ille de fructibus tristitia lætitiæque Midæ tradidit, videntur dæ-
monum paradisi arborum, prohibita nimirum & vitalis historiam, malitiosis fabu-
larum involveris operare. Ut mihi non fiat incredibile, homini curioso & mago,
qualem fuisse Midam annulus quem ei tribuit Plinius, & alia quædam arguunt, sub
illa figura dæmonem talia respondisse. Nam & ipse fingebat *media se naturæ*
inter dixit: nam humanamque compositam, quod genus antiquis dæmonum appellatione
veniebat, quamquam conditionem eorum ignorantibus. Illud vero responsum,
quod Midæ dedit, non nasci homini longe optimum esse; proximum autem, quam-
primum mori; quam est plenum diabolici mendacii, & ad desperationem adigen-
di efficax.

Midæ Orphei
prædicatoris
discipulus.
Maxim. Ty-
rius discipul.
30.

XXI. Sed & ipsa Sileni captiva, quam narrat, magicis eximoniis, &
sacrificiorum imitationi proxima est. Fontem enim medio loco situm inter Pæo-
nas atque Medos vino diluisse tradunt: ut sic aqua eis vii solitus Silenus non animad-
versa vini fraude caperetur. Nam & hæc inter artes est inimici spiritus, ut iis re-
bus teneret: sic posse fingat, quarum nulli hæc à Deo per naturam infusa facultas
est:

est: quo magis temerarii homines erroribus & superstitione irretiti capiuntur. Neque hæc aliena erunt Midæ institutis, quum esset Orphei præstigiatoris discipulus, divitiarum & Regni nihil ad se pertinentis cupitor.

XXII. Igitur nec illos sequendos arbitror, qui *Silenium*, ut illis temporibus, *natura & omnis antiquitatis intelligentissimum hominem fuisse* interpretantur. Nam hæc quidem expositionem omnia dicta dicendaque refutant. Quod si forte verum est (nam penes auctorem sit fides) quod *regnante Constantino visum Alexandria Satyrum* Hieronymus scripsit, *cujus etiam desumpti pellem Antiochia spectatis Imperator*; eum quidem monstrum fuisse partum arbitror, qui potuit ex tabella picti Satyri non aliter movisse imaginatricem facultatem gravide; quam fuit in illis mulieribus factum, quæ secundum tabulas pictas, quæ in cubili erant locatæ, seque aut venustate præcipuos, aut deformitate insignes ediderunt.

XXIII. Sed ille nimirum Satyrus, neque lingua humana usus, neque tale quidquam cum suis antiqui tribuerunt, secissetraditur. *Quemadmodum intra bos ducentos annos superiore sæculo raris ferus in sylva S. Germani prope Villingam oppidum fuisse memoratur, consortium hominum fugiens, nudoque corpore per aestatem ac hyemem, radicibus herbisque victitans, & aquam bibens ex fatidis paludibus*. Ideoque fraudes malignorum spirituum & incredibile in nostrum genus odium reputanti, vix aliud persuaderi queat; quam antiquorum illas de Satyræ opiniones non temere naras, sed ex diaboli præstigiis initium habuisse.

XXIV. Vox ipsa arque nomen ab Hebræis desumptum, si Faunum aut Panem voces, nihil aliud quam faciem, aut apparitionem spectari; in Satyrum, occultum & in abdito latentem signat. Nam Panem Græci, Latini Faunum, Germanicæ gentes Fanum, solemni literarum istarum commutatione dixerunt: deum esse putantes, quem sic nominarent. Unde Germanis signa militaria sunt hoc nomine appellata, quod hodie quoque manet; quia sicut alix gentes Herculem, aliove Deos, ita horum majores Fanum pro vexillo prætulere copiis suis, quod ita facile superiores se hostibus fore ratiocinabantur, si tanquam duces belli deos sequerentur. Eundem & *Tanfanam* vocaverunt, quasi silvestrem Fanum dicerent.

XXV. Hic igitur Fanus sæpe in silvis apparebat ea forma qua pingitur, humanam speciem imitans, sed corruptam; quemadmodum corrupti & naturam cupit; hircinam adsumens, propter petulantiam animalis, quæ nullum in Venerem noscitur esse proclivius: quod & matrem, *cujus adhuc uberibus alitur, stupro supervenit*; & tum alias, tum præcipue tempore coitus, omnium est foetidissimum. Quapropter immundissimo spiritui, non aliud in natura animalium visum est genus, exprimendæ suæ similitudini accommodatius.

XXVI. Ergo & Aegyptiis in forma semicapri apparuit, *Mendes* ab ipsis dictus, quo nomine & animal ipsum appellabant: idemque ab his pariter atque Panæ Græcis pictus est. & Herodotus quidem monstrorum formæ causas exponere verecundatur, quod nempe arguit, parum honestas aut deo dignas audivisse. faciem autem rubram propter ætheris similitudinem ei tribui quidam existimant: ego factum reor ideo, quod tali figura, & igneo vultu fuit conspectus. Et ad hunc ferme modum apparere in nocturnis sagarum orgiis dæmonem concordii propemodum confessione omnium firmatur.

Tit. Liv. Tom. V.

Ggg

Conon apud Photium.

Satyrus Alexandria visus. Vossius Ideler. 21. Hieronym. in vita Pauli. Cæcilius Oper. sub.

Vit ferus prope Villingam.

Fanni aut Panis nomen spectrum vocat. Curtius 2. 14. Tacit. Germ. 7. a. idem 2. 57. 2.

Species est humanam figuram capere miscere. Herodotus de re rustic. lib. 2.

Taubmannus in Plautum. Met. 4. a. 85. Herodotus 2. 14.

Pan cui facie rubra pingatur.

Servius ad Virgil. Eclog. 27.

Saryri lo-
quentes dia-
boli facuunt.

XXVII. Nec mirandum fuerit, si quæ memorantur ab antiquis de saryrorum nocturnis iussibus, tripudiis, canibus, ad simile quoddam diabolici ludii com-
mentum referamus. Nam talia multis locis audiri feruntur: & in Lopenfi ere-
mo, quæ in diuisione erat Tatarorum, quum iis locis Marcus Paulus Venetus dege-
ret. In summa, si quoddam figura repertum sit animal monstrosius fuisse, idem-
que rationis ac sermonis humani expertis crediderim; ubi vero loquelæ intervenit
ulius, spectra larvasque mali demonis.

similes alia
præstigia da-
monum.
Tacit. 2. 2. 3.
Iulian. lib. 3.
Plin. 4. 2. 7.
Zosimus.
Xiphilius.
Siegbertus.
Plutarch.
Sulla cop. 57.

XXVIII. Ut ista sint ex eodem genere prodigiorum, quo apud Sambulom
Parthicæ ditionis montem Hercules venari; Achillem Helenæ matrimonio iun-
ctum, Louen incolere Tauricæ Cherlonnesi insulam; eundemque oppugnatas
ab Alanico Athenas defendisse creditum est. Quos vero ludos spectum edidit,
quod sub forma magni Alexandri cum bachabundo agmine per Asiam incescit,
longoque post tempore disparuit, Helio gabalo imperante? Nec ab his ablu-
dunt, quæ de Græcis Heroibus Philostratus, de Arturo Britannii, de Valde-
maro Dani, multique aliis de suis quisque populi iactant.

Sulla suos ju-
scitur mole ad-
iungit.

XXIX. Sed omittis hoc genus præstigiis, ad Sulla unde discessimus reuertamur.
Is ergo contra suos adversarios transmissurus, ceteris ferme satis fidebat: hoc
uno angebatur, quod ejaectos in Italiam milites, ubi patrium solum adpersissent,
ne desertis signis delaberentur, metuebat: aut, quod solum civilem bellis est, ho-
stilitate vexarent Italiam. Caterum hic etiam ferente fortuna usus, ultro offerentes
jurejurando addi iussit, ut si suos apud signa, neque molestos cuiquam sponte sus-
sore. Quin & pecunia cum indigere rati, pro sua quisque eqpia continebat. Ille mi-
rifice delectatus tanta militum benevolentia, vocatos in concionem sic adfatus est:

Hinc Oratio
ad milites.

XXX. Si mihi prima hæc dies experiri animos vestros esset, milites: mihi
quidam plurimum gratulaber, qui tales haberem copias: sed submercem tamen
ne forte subitis ardor benevolentia, postquam aliquid præter opinionem offendisse-
tis, exstingueretur aut acpesceret. Nunc autem post tot omnium temporum docu-
menta, quæ per complures annos, & ego vobis, & vos mihi dedistis; adeo sancti-
tus atque radicatus est inter nos amor; ut mihi nihil aliud cogitandum reliqueritis
quam quemadmodum vos sicut optimi omnium estis, ita beatissimos omnium efficiam.

Græciæ agit
indulgentibus.

XXXI. Erant mea, nec enim vana hæc est gloriatio, erant, inquam, erga vos
multa & magna merita mea: sed vicissim et virtus vestra est, eaque fides, bene-
volentia, charitas, ut militibus meis vobis gratias agam Imperator. Quod enim
vortius offerre diu immortales bene gerenda recipimus potuerunt, quam tantam in-
tor adversas partes nostrasque animorum dissimilitudinem; ut inde odiis, con-
vicis, cadibus, hic officiis & amore inter milites Imperatoremque certetur.

Appianus. lib.
4. c. 47.

XXXII. Enim vero virtutis vestra satis sum in presentia divus. liberalitate
vestra non utar, animos accipio probaque, quos donec mihi præstiteritis, presta-
bitis autem semper: nihil mihi defuturum est. Operam autem dabo, ut non modo hæc
quæ adsum laborum præmia retineatis: sed etiam longe pluribus maioribusque cu-
mulamini. In hanc deinde sententiam multa addidit, occasione tam commo-
dam tenens, animosque omnium suavi oratione permulit. Ita dedit ad reli-
qua, & robori suo fortunæque fidentes ad quadraginta virorum milia (quin-
que legiones erant, & Achajæ Mæcedonæque auxilia, & cuiusque generis equi-
tum lex milia) in naves impoluit.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LXXXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

SULLA in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis qui de pace agerent, & a Consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum p' alio visis. Et quam L. Scipionis alterius Consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnatus esset, universus exercitus Consulis, sollicitatus per emissos à Sulla milites, signa ad Sullam transulit. Scipio cum interim posset, dimissus est. Cn. Pompejus Cn. P. ejus qui Asculum cepit, conscripto voluntarium exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat, ad quem se nobilitas omnis confluxit: ita ut deserti urbe ad castra venturur. Præterea expeditiones per universam Italiam varisque partis. ducunt referuntur.

SULLANA classis apud Brundisiumne an Tarentum copias exposuerit, ambiguum diversi auctores faciunt. credi tamen potest, nequos salta dicere, quod tanta navium multitudo (mille ducentas: alii fuisse, alii quadringentis auctiorem numerum produnt) uterque portus repleri potuerit. Brundisius certe quod prompte exceperunt venientes, concessam ab Sulla immunitatem, ad sua tempora durasse Appianus testis est. Vicissim Plutarchus Sulla Tarentum appulso, statimque sacrificanti jecur apparui & dicit corona figura, lemniscorumque inde dependentium. Quam deinde per Calabriam Apuliamque, cum singulari modestia exercitus, ut non hominibus tantum oppidisque, sed etiam agris & frugibus parceretur, in Campaniam contenderet; Q. Metellus cum suis copiis in itinere ad eum venit: duoque hi Imperatores proconsulibus, honore potius quam potestate pari, res administrare coeperunt.

II. Legatis deinde mittendis iterum tentata spes pacis, iuxtaque condiciones propositæ; sed violatis a Consule Norbano legatis, tantus ardor Sullanorum fuit, ut priusquam ordinari acies posset, lymphatis similes in hostem impetu incurrerent. C. Norbanus Consul cum C. Mario adolescente magnas copias inter Capuam & Casilinum Vulturno aditam coloniam habebat; quo loco paulo antequam in Italiam Sulla transcenderet, duæ acies, cum horrendo fragore armorum, signorumque strepitu, per plures dies vix concurrerent, sensim è conspectu hominum in aërem elata evanuerant; relictis equorum hominumque

Sulla in Italiam trajecit.
Vellejus a. 44.
Plutarch.
Sulla cap. 58.
Appianus.

Vellejus:
Appianus.

Legati Sullæ à Consule Norbano violantur.
Liv. Epitom.
Vellejus.
Plutarch.
Jul. Obsequ.
cap. 118.

Sulla vincit
Norbanum.
Plutarch.
Orosius.
Eutropius.
Appianus.

vestigiis, herbisque ac virgultis velut recens prostratis.

III. Praelio commisso neque pugna anceps, neque castrorum utrimque numerus alius fuit, quam si hinc mulieres, inde viri constitissent. septem millia de Norbani exercitu ceciderunt; sex millia capta sunt! Sulla milites haud amplius centum viginti quatuor amisit. Victis Capua receptus fuit: victores hoc velut omnino belli latti, quamquam multis partibus ampliorem esse hostium numerum sciebant, se tamen superiores futuros rebantur, idque causa fuisse Sulla tradidit, cur non in oppida dispergerentur, quod ille facturos timebat.

Capitoli incendium.
Eusebius lib. 4.
Plutarch.
Appianus.
F. lib. 3. 74. Jul.
Obseq. Dio-
nis. 4. 70. C. as-
siod. 1. 1. 1. 1.
Cic. 1. 1. 1. 1.
Eusebius pro-
p. 4. 1. 1.
Appianus.
Jul. Obseq.
Velleius.
Diodorus ap.
Velleium.
Cic. Ver. 1. 1.
Belli Sullani
prodigia.

IV. Ergo faciles duci, quo Imperatoribus videretur, Teanum Sidicinum pro-
cesserunt. Inter eundem Pontii cuiusdam servus fanaticus adiit Sullam, *victi-
riamque se ei nunciare dixit Bellona iussu: ceterum ni maturares, Capitolium
arsurum*. idque factum est A. D. pridie Nonas Quintiles, quem ille diem pra-
dixerat. Ea res prodigii loco habita, quod summæ religionis templum, supra
annos quadringentos accuratissima custodia servari solitum, ne origine quidem
incendii cognita, unam intra noctem deflagrasset. Libros quoque Sibyllinos, quos
in ea æde Tarquinius locaverat, ille ignis hausit. Aedui negligentiam alii, qui-
dam infidias fuisse; id quoque varie, Carbonem aliis aut Consulibus, aliis Sullam
incusantibus: magna pars flammam divinitus immisam, uti cuique mens dicta-
verat, cogitata pro compertis adferebant.

V. *Viste templum sub idem tempus ignibus correptum minime certis inces-
sibus auctoribus traditur, & motu terræ multam in Urbe templa corruisse inter istius
belli prodigia relatum est. additur & mule parvus: & mulieris nixu serpens in
Hetruria apud Clusinas editus; qui iussu haruspicum in profluentem delectus, ad ver-
sa aqua nataverat.* Sed omnia hæc pro Sulla faciebant: dum adversarii aspera &
fœda quolibet timentibus, hujus partes utiliore stultitia suæ victoriæ causa deos
ista omnia moliri interpretantur.

Q. Metellus
auctoritatem
Sullani par-
tibus con-
ciliat.

VI. Ergo multis bonisque ad eandem spem confluentibus, quotidie egregia
incrementa sumebant. Metellus præcipuo fuscitamento erat, quem sanctæ inte-
græque constantiæ virum, numquam adhæsurum illi causæ putabant, nisi posteriorem
esse patriæque utiliore cognovisset. Etiam contrariæ factionis multi ad Sullam ac-
cedebant, quorum vel præcipuus P. Cethegus, qui cum Mario pulsus in exilium fue-
rat, eodem se contulit; ad omnia quæ animo Sullæ collibuisse, ministerium suum
offerens. Mox etiam deserto Carbone, Quæstor ejus Verres, interverla pecunia publi-
ca mutavit fidem. Lucii quoque Scipionis Consulibus Quæstor M. Piso, quum sequius
de partibus ille judicaret, neque pecuniam attigit, nec ad exercitum profectus est.

M. Crassus in-
crepans ad
Sullam.
Val. Maxim. 3.
7.
Aliter Schog-
ad Velleium
22.
Plutarch.
Crassus cap. 2.

VII. Cajum deinde Carbonem Cnæi fratrem, milites paulo severius exigentem
priorum temporum disciplinam, facta seditione trucidarunt. Ita & adversariorum
deficiebant vires, & Sullanæ copiæ in dies augebantur: dimissique passim duces
haud penitendo successu agebant. Nobiles enim juvenes, qui frequentes ad Sul-
lam concurrerant, ubi cuiusque utilissima videbatur futura opera, ad eam desti-
nabatur. Horum M. Crassus in Marius ire iussus, quum ob hostes propinquos præ-
sidium postularat; vehementi oratione Sulla, *do tibi patrem tuum*, inquit, *fra-
tre meum: & amicos, quorum indigne interemptorum persequor a sceleratis panas
se incitatus adolescens impigre pertruppit, magnique celeriter concerpitis copis,
utilem eo bello operam præstitit.*

VIII. At ipse Imperator, qui L. Scipionem eum magno exercitu in propinquo, multos alios duces validis copiis subnixos passim tendere sciret, imparem se viribus ratus, denno ad pacis negotium adiecit animum. Quidam dolo id factum arbitrantur, non improbabili conjectura, quod Sociali Mithridaticoque bello iisdem artibus hostes circumvenerat. Sed Romani scriptores, quibus plus extoris tribus in patriis rebus, bona fide certoque proposito quæsitam ab eo concordiam testantur.

IX. Neque reculavit Scipio, quin acceptis obsidibus, extra castra in colloquium prodiret. Terni tantum colloqui sunt, quo magis quid utrimque dictum fuerit lateat, nec in vulgus emanavit. *De auctoritate tamen Senatus, de suffragiis populi, & de iure civitatis* collatas esse conditiones ipso sermone indicante statim credebatur. Hoc unum constat, pacis induciis, Q. Sertorium ad Norbanum Consulem missum esse, quod Scipio collega ignorante de tantis rebus quidquam pacisci gravabatur. Sed Sertorius in eo itinere Sueciam, quæ Sullæ partibus se applicaverat, occupavit. Ea de re quum Sullæ quereretur, Consul incertum conscientiane violatarum induciarum, an ut in re subita consilii inops, obsides reddidit.

X. His rebus quum abrupta spes pacis esset, exercitus Consulis vehementer offensus, quia si convenisset, tolerabilis status civitatis sperabatur, aures correptoribus præbuit; quum permissio colloquio, dux callidus milites ad eandem fraudem compositos subinde ad castra Scipionis mitteret. Ii percontando *quam grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis auferentur*, postquam violentia acceruerunt; *Sullæ benignum imperium, infinitam liberalitatem, nec Imperatorem sibi, sed patrem divinum quadam sorte obtigisse* prædicabant. Rebus utrimque constitutis, ut propius disgressi Sullæ se conjungerent: Sullæ per speciem hostilia castra oppugnandi cohortes viginti admovit: sed preparatis omnium animis, castra sine vulnere introitum. tum vero universus Scipionis exercitus, quadraginta cohortes signa ad eum transtulerunt. Solus eum filio Lucio Consul in tabernaculo deprehensus est: non utique magno boni Imperatoris argumento, quem vulgata rocis castris militum inclinatio sefellisset: quum præsertim esset à Q. Sertorio præmonitus.

XI. Sullæ Scipiones dimisit inviolatos: additis equitibus, qui eum quocumque vellet tuto deduxerent. Atque ille ubi primum urbem amicam attigit, resumpris magistratus insignibus iterum copias haud contemnendas comparavit. Idem Sullæ beneficium multis aliis, & nominatim Q. Sertorio præstitit; qui desperatis rebus in Hispaniam, jam olim provinciam eam sortitus, se consulit, maximum paulo post incendium belli excitaturus. Fertur his auditis Carbo dixisse præsentibus, *bellum sibi cum vulgo & leone animum Sullæ inhabitantibus esse, sed cum vulgo periculosius*. At Sullæ post victoriam aquas ad montem Tifara, ubi eum Norbano pugnaverat, salubritate nobiles agrumque circa Dianæ dedicavit, cuius numini sacrata illa regio erat.

XII. Inter hæc novum se in Italia fidus ostendere cepit, Cn. Pompeius Cnæi filius, cuius qui Alculum ceperat, trium & viginti annorum adolescens; sed mox clarissima fama cuilibet senum Imperatorum conferendus. Hic in Piceno forte agebat, quum ad Sullam undique concurrere probatissimum quemque cognovit. hoc stimulo adiecit & ipse has ad partes animum, non tamen ut contemptus &

Sulla de pace
cepit colloqui
cum Scipione.
Appian.
Plutarch.
Sulla. cap. 94.
Liv. Epitom.
Vellei. 2. a. 37.
Cic. Philip. 2.
11.

Sertorius
Sueciam, occupavit.
pat.

Scipionis
exercitus à
Sulla corrum-
pitur.
Cic. Philop.
2. §. 1.
Sallust. in
exercit. 4. 9. §. 14.
Plutarch.
Sallust.
Appian. Liv.
Epitom.

Carbonis vox
de Sulla.
Plutarch.
Sertorio, cap. 8.
Appianus.
Plutarch.
Sulla.
Diodorus,
apud Vales.

Cn. Pompeius
adolescens
exercitum pro
Sulla compa-
rat.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Pompe cap. 9.
Diod. apud
Vales. Val.
Maxim. 3. a. 91.

Hirtius de
bello Afric.
cap. 22.
Plutarch.

Ex flamine
epagogum du-
cem agio.
Liv. Epitom.
Appian.
Plutarch.
Diod. apud
Valer.

Ad Sullam
proficiscens.
Sallust. in-
cert. 4. 18.
Diodor.
Velleius.
Plutarch.

In itinere
Brutum vin-
cit.

Diodor.
Plutarch.
Mox Scipio-
nem & Car-
bonem
Cluveri Ital.
Antiqua. s. f.
Orosius. 5. 40.
Plutarch.

tamquam opis egens; sed firmamentum quibus accederet partium, & cum bene-
ficio veniret. Igitur sollicitatis paterni exercitus reliquis, quum Vindius quidam
Pompeium ex ludo subito concionatorem factum exclamasset, tantus adolescentia
favor fuit, ut à multis simul imperu facto Vindius è vestigio opprimeretur.

XIII. In foro iugur Auximatum erecto tribunali, duces partium professus,
Vindius fratribus, qui principes civitatis, & Carbonianæ factionis erant, exco-
dere iussit, delectum habuit. Ab hoc initio quum vicina quæque sibi adjunge-
ret, Carbonianos ubique proturbaret, brevi in tantum auxius est, ut res ince-
ptas legiones sub signis duceret. Neque huic exercitui commeatum, cetera-
rumque rerum idoneus apparatus deerat. Ipse per magnus apud militem amor,
magna apud omnes admiratio erat, qui in illa ætate nihil remissum aut juvenile,
sed omnia magnis duribus solita agitabat. nullus illi labor cadio, nulla defati-
gatio molestia erat. cibi viniq; temperans, somni parcus, curæ corporis ne-
gligens, majorem diurnam nocturnamque partem bollicis aut operibus aut certe co-
gitationibus concorabat. frequenter inter milites exercebat corpus, cum alacri-
bus saltu, cum velocibus cursu, cum validis lucta certabat.

XIV. Belli quaque inserta ante experimentum ingenio & meditatione præci-
piens, tantus statim dux exiit, ut quanto tempore vix paratum exercitum alius
accepisset, ipse privato consilio delectum confecerit, militesque armatos eduxerit
ad pugnam. Neque latebras aut avia quibus ignoratus cuiusque ad Sullam porve-
niret, sectabatur. palam incedens, quascumque inter eundem regiones at-
tingebat, ad communem causam adducere nitabatur. Hæc ubi Romam perlata
sunt, quia supra fidem erant ætatem potius Pompeii quam indolem asumen-
tum, tamquam ineptis nunciis in majus ausu spernebantur. sed posteaquam cer-
tior fama innoverunt, Senatus Junium Brutum proficisci adversus illum iussit.

XV. Jam & Carinas & Cælius cum suis quisque copiis eidem se diversis ex par-
tibus objecerant. Igitur tribus hostilibus exercitibus cinctus, in Brutum summa
vi convertit. Primi utrumque equites concurrerunt: nam Gallicum equitatum
Brutus adduxerat, ibi proventus ante signa adolescens, insigni robore Gallum qui
& ipse ex diversa acie procurrerat, lancea dejectum interfecit, unde timor inces-
sit hostibus, & mox fuga; suorumque in aciem impacti, peditem quoque turba-
tum averterunt. Sic fuso Bruti exercitu, quum inter reliquos duces orta discor-
dia esset, alius alio castra moverunt. Pompeius oppida discessu eorum præfidis
nudata, voluntate incolarum recepit.

XVI. Mox Scipio Consul cum exercitu occurrere, non meliore quam antea
contra Sullam evenit, nam milites ejus simulatque Pompeianos conspicati sunt,
salutatione facta ad illos transferunt. Postrema cum Carbone lucta fuit, ad Ælium
flumen multas equitum alas objiciente. Sed ille in loca iniqua detrulor, quum
evadendi via non esset, cum armis equisque in deditionem accepit. Ignarus ho-
rum Sulla, qui nihil dum aliud, nisi de primis Pompei conatibus audierat, & de
adolescente sollicitus, ne per tot hostium exercitus petrumperere posset, in occur-
sum ejus expeditam manum duxit. Hoc ubi Pompeio compertum, neque longe
abesse Sullam, ornari signa, armari ordinarique exercitum iussit, ut Imperatoris
oculis quam pulcherrimam speciem objicerent. magnos enim ab eo honores, nec
im merito sperabat: spe tamen majores adsequutus est.

XVII. Nam ut eum accedere ad ſe ſiſta, ſimulque tres aquilas, & egregiam ſub ſignis juventutem, verumque geſtutum conſcientia alacrem adſpexit; deſiſſe ex equo, appellauſque, ut par erat; à Pompejo Imperator, viciffim Imperatorem illum ſalutavit. multum mirantibus; qui nominis huius honorem adoleſcenti tributum iri minime exſpectaſſent ab eo Sulla, qui de iſto cum Scipionibus & Mariis dimicaret. Cætera quoque ad eandem formam comitatus fuit. Pompejo venienti adſurgere de ſella, caput aperire: quæ poſtmodum etiam Dictator privato ſervavit; unam omnium Pompejam hoc honore dignatus.

XVIII. Sed & conſilia cum eo communicabat omnia; & plarium in ejus virtute reponebat ſpei. Aliquando etiam egit cum eo, ut in Ciſalpinam Galliam cum imperio proſeſſeſſetur. Eſt enim ibi, ait, Q. Metellus vir optimus, & bello non ſpernendus. Sed noſcio quomodo ſegnius ibi reſſerit, quam hac tempora deſiderent. Nobis maxima in celeritate ſpes eſt: niſi quamprimum vincamus, vincimus. Et hic quidem omnia proſperime deceſſerunt: pacati, quorquæ à tergo reliquimus, populi; tua virtute abſi adjuncti: duo hoſtium exercitus ſuſi ſugatiſque, totidem ad nos ſponte concedentes, & initium victoriæ magnificum, & partem baud exigua fecerunt.

XIX. Eſt tamen adhuc adverſariis permiſſum virum: neque temere dubitatur; quamdiu Ciſalpinam tenere Galliam poſſunt, unde illis nova ſemper copia ſubmittantur, etiam trans Alpes calent non adſuecibus baud paucis. Et hunc in uſum d'greſſus à me Metellus erat. Sed video ſenſcentem ejus virtutem juvenili fervore excitandam eſſe. Tibi viget ætas, viget gerendarum rerum cupido. nec ideo cautionis eges. animam prudentiamque tuam paucis menſibus maxime documento approbaſti, quam edere multi veteres Imperatores potuerunt. Abi ergo bonis avibus, & illas nobis provincias recipe. non magis illi pares tibi hoſtium duces erunt, quam fuerunt, quibuſcum habuisti es congreſſus. Ego hinc facile ſuſtinero bellum; ſi & ab illa parte ſuperiores ſim; baud dubis anxi è tyrannorum manibus recuperabimus Rempublicam.

XX. Hæc ubi Sulla dixerat, Pompejus, quamvis in illa ætate & fortuna, modestia ſatis tenax, negavit rectum ſibi videri, ſi metu & dignitate in ſtiori provinciam extorqueret. Neque vero te in mandante quidquam negotiis deſugiam. non reſiſſem hac arma, certe non ita cepiſſem; ſi laboribus & periculis poſuiſſem abſorberi. Sed Q. Metellus iſte ſane vir eſt, quem à me adſectum injuria videri nolim. Fortaſſis etiam per ſe res ita geret, ut fortuna tue deſiderioque reſponderet. quod ſi forte tantum impior hoſtiſuſtus eſt, ut ſuſtinere cum poſſe deſiſſat: baud dubie mitet ad te litteras; & conſilium rebus ſuis auxiliiumque poſtulat. ipſo porro arceſſente, promptus & labens ibo.

XXI. Et hanc ſententiam tibi quoque probari non dubito, Imperator; cui & ipſi fuiſſe videret iuſto cupidior ſi provinciam oblata ſtatim acciperem. Sed & nobis, qui pro legibus & Republica gerimus bellum, honeſtus fueris, niſi commiſiſſe quod illis parum congruere videtur. Neque fortiaſſis uſile ſit, Q. Metellum tanta nobilitate & grata v. r. m. offendi. nam propter illum, & ſi qui præterea ſunt ejus ſimiles, optimatum partes vocantur: & quemadmodum illius ſavor maiorum tibi adjuvix animo; ita multi ſe leſos in uno putabunt. Præterea mortalium omnium ſata diſpenſat DEUS. qui ſi forte de me aliquid in illa provincia ſecius decerneret: jam

Igitur valde honoratur ab Sulla. Saluſt. lib. 7. Plutarch. Appianus. lib. 1. Civil. Saluſt.

Qui & mittere cum cupit in Galliam cum imperio. Appianus. Val. Maxim. 3. 2. 9. Plutarch.

Quod ibi Q. Metellum Romanis adminiſtrare reſp. tabat.

Id Pompejus modestè reſpuit.

Invito Metello iuratum.

Nobiles Ur-
be relicta ad
Sullam venie-
runt. Plurarch. 5 ul-
la cap. 13. Liv.
Epitom. Appi-
anos. lib. 2.
Civil.

omnium conviciis non mea solum temeritas, sed tum quoque consilium vapularer.
XXII. Ita res dilata est, donec eam in sententiam paulo post ab ipso Metello li-
teræ venerunt. Inter hæc propemodum tota nobilitas Urbe relicta in castra Sulla-
na venerat: robor simul partibus, simul speciem ac decus adferens. Neque tamen ex
diverso leve momentum in consensu Consulatum erat; & ad summi imperij nomen
ex omni Italia, & circumpadana Gallia ingentes copie confluebant: quibus ferme
apparatibus utrimque quod reliquum ætatis erat, consumptum est: ita tamen
ut nec ab expeditionibus cessaretur. partium ducibus hunc inde, ut cuique occasio
adesse videbatur, omnia tentantibus.

JOH. FREINSHEMII S U P P L E M E N T U M

Libri LXXXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

UM C. Marius, C. Marii filius Consul ante annos viginti per vim crea-
tus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in
pratorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sulla Sardiniam,
Qu. Antonio Pratore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne
numeretur ab eis, velut erepturus civitatem, & suffragii jus nuper datum, foelus
percussit. idemque ex fiducia jam certa victoria, ligatores à quibus adibatur,
vadimonia Romam differre iussit; quum à parte diversa urbs adhuc severetur. L.
Damaspippus Prator, ex voluntate C. Marii Consulis, quum Senatum contraxis-
set, omnem quæ in Urbe erat, nobilitatem trucidavit. ex cujus quidem nume-
ro Q. Mucius Scaevola Pontifex maximus fugiens, in vestibulo adis Vestæ occi-
sus est. Præterea bellum à L. Murena adversus Mithridatem in Asia renovatum
cominet.

Von. Urb.
Condraz 677.
C. Marii ma-
ter immatu-
rum honorem
filii desset.
Fasti Capitol.
Liv. pitom.
Auct. de Vie.
III. cap. 69.
Vellejus. 2. 26.
Appianus.

ANNO sequente C. Marius C. F. C. N. ante ætatem per vim creatus Con-
sul, collega Cn. Carbone honorem iniit: quem ut immaturum peri-
culoque plenum Marii mater acerbe flevisse dicitur. Is adolescens C. Marii fratre ge-
nitus, à patre adoptatus, quo ætatis anno Consulatum cepit, scriptores dissen-
tiant: quinque, aut sex, aut septem annis vicissim egressus apud diversos reper-
itur, sed ut Livianis reliquis adhaream, quæ minorem annis viginti faciat, ea
quoque ratione adducor, quod nihil ab eo ante hæc tempora gestum traditur, quum
ejus rei, si adfuisset ætas, occasiones multas fuisset habiturus: quodque C. Marius
senex ideo se bellum Mithridaticum appetere, quo se potissimum magistro filius mi-
litiæ rudimenta poneret, præstaverat.

II. Acris

II. Acriseo anno hiems, quum impedimento rebus gerendis esset; eo intentus cogendis ad bellum pecunies Consules incumbebant. Et ne militibus stipendia deficerent, festinantibus in summa inopia Patribus, Senatusconsultum, quale tum potuit, factum est, ut aurea atque argentea templorum ornamenta conflarentur. Principio veris ad Aëlin fluvium, Galliarum Italiaeque terminum, Q. Pius cum legato Carbonis Carinate signis collatis dimicavit. Ab orta luce ad meridiem summa utrimque contentione pugnatum quum esset, Carboniana acies loco cessit, multis ex suo numero desideratis.

III. Adcirco vicinis ad Metellum deficientibus, Consul Carbo ingentibus copiis adfuit, tam prope collatis castris, ut viribus superior obsessum tenere hostem videretur. In Africa deinde res turbata, Prætorque C. Fabius Hadrianus propter avariciam ac credulitatem in cives Romanos, qui Uticæ commorabantur, in prætorio suo vivus exstis est. Quippe homo inquisivissimus Regnum Africæ adflectere, coactaque servorum manu de principum nece conspirasse dicebatur. Nulla postmodum de hac re questio fuit: non solum ob tempora Reipublicæ; sed quia justam fuisse ultionem consensu Senatus & omnium credebatur.

IV. In Sardinia quoque civilia arma se commoverant, vincentibus & ibi Sullanis: & à Legato Sullæ L. Philippo provincia, Q. Antonio Prætoris pulso & occiso, occupata est. His partium successibus quum nihil magis obsistere quam metus Italicorum populorum videretur, ne Sulla rerum posito jus civitatis & suffragiorum recens acceptum amitterent: Sulla missis quos apud unamquamque civitatem valere gratia & auctoritate noverat, sedes cum his percussit. tanta jam fortunæ suæ fiducia, ut à quibus aditus fuerat, litigatores Romam disferre Vadiumonium juberet, quamquam Urbs adhuc adversæ factionis armis tenebatur.

V. Quibus rebus quum exulceratus C. Marii Consulis animus esset, adolescens paternæ lævitæ, scripsit ad L. Brucum Damasippum, ut Sullanæ factionis principes trucidaret: velut imminente jam fato in antecessum ultionem rapiens. Ille convocatos in Senatum quasi de Republica consulens (Præturam enim Urbanam gerebat) C. Carbonem cognomento Aruinam, virum Prætorium, Consulis fratrem patrualem, & P. Antistium locerum Cn. Pompeii in Curia Hostilia trucidavit. L. Domitius fugiens circa fores interemptus est. Q. Mucius Scævola Pontifex maximus, vir laudatissimæ vitæ, ad vestibulum Vestæ confugerat: sed ad aras occisus sanguine suo simulachrum respexit: ut inane numen, & in tanta infamia pudoris exars, eruoere saltem indefensi clientis erubesceret.

VI. A suis quidem cultoribus ita contemptum est, ut per eos minime steterit, quo minus in ipsis generalibus maculatus, scmpiternum illum horrendæ religionis ignem sanguine suo restingeretur. Neque satiatus cadibus Prætor, ni ludibrium etiam crudelitati adiecisset; truncum Carbonis corpus patibulo adfixum, circumgestari jussit: cæterorum quoque corpora per carnificem uncontracta, atque in amantem abjecta sunt. Uxor Antistii Calpurnia Bestiæ filia, quum de casu mariti cognovisset, gladio semetipsam interemit. Dum ad hunc modum Italia, cæteraque Europæ bellorum violentia inhorrescunt, Asiam denuo Michridate irritato L. Murena concussit.

VII. Is reliquus à Sulla cum Fimbrianis legionibus, ut Asiam ordinaret, triumphi populi, belli novandi causas circumspiciebat. Michridates in patrium

Tit. Liv. Tom. V.

H h h

Templorum ornamenta confusa sunt. Appianus. Val. Max. 6. 7. 4. Salust. In cæcis. a. Strabo lib. 5. 20. Orolius. 5. 20.

C. Fabius Hadrianus in prætorio suo vivus exstis. L. v. Epitom. Cic. Ver. 5. 16. 1. 27. Val. Maxim. 9. 10. a. Orolius Pedian. da Veron. J. Appian. Sullæ fiducia.

Vasius per Damasippum principes multos tollit. Plutarch. Marii cap. 80. Liv. Epitom. Florus. 3. 21. Orolius. Val. Maxim. 9. 2. J. Appianus. Vellejus 2. 26. a. Cic. Famil. 9. 21. Plutarch. Pompejus cap. 21. Liv. Epitom. Diod. 32. 42. Val. Florus. Cic. de Orat. 3. 3. Lucan. 2. 126. Calpurnia occiso marito sibi consciscit necem. Val. Max. Orolius. Appianus. Vellejus. Plutarch. Liv. Epitom. Mithridates Asiam invasit. Cic.

Regnum reversus, bellum Colchis atque Bosporanis faciebat, qui Romani belli tempore ab imperio ejus defecerant. Colchi Mithridatem filium Regis, eum cujus adversus Fimbriam præclara tametsi infelix opera fuerat, Regem deposcebant: votique compotes facti statim arma depoluerant. Ergo Mithridates ingenio & peritia ærum suspicax, filii profecto astutia rebellionem eam coeptam arbitratu, quo sibi Regnum Colchorum extorqueret, ad se comiter vocatum compedibus aureis vinxit; & paulo post interfecit: minime recenti humanarum mentium fluctuatione, ut nunc liberorum causa quarant Regna, nunc Regnorum causa occidant liberos.

Archelaus ad
Murenam per-
fugit.
Orosius. s. s.
Appianus.
Mithrid.

VIII. In Bosporanos deinde adeo magnam copiarum naviumque collegit multitudinem: ut plerique contra Romanos magis hæc omnia parata interpretarentur, quam quos ille volebat invasurus videri. Suspicionibus horum haud parum movere credebatur, quod Mithridates Ariobarzani Cappadociam ita restituerat, ut tamen loca aliquot opportuna tum quoque retineret. In hac ægritudine animorum, quum ad Murenam Archelaus cum uxore & liberis perfugisset: adeo magnum ad omnia momentum attulit, ut jam nemo, quin suscipiendum esset bellum, dubitaret. In magna illum invidia, jam a tempore Charonenfis pugnae fuisse, supra ostendimus: neque eximi Regi poterat, æquioribus conditionibus transigi potuisse, si magis ad suam gratiam, quam Romanam Archelaus respexisset.

Murena ad
bellum inci-
tat.

IX. Igitur ille non ignarus, suspicacem Regis animum. ne liberis quidem parcere; fuga salutem adeptus, etiam vindicari volebat. Quoque magis moveret Murenam, iponte sua satis in hanc sententiam proclivem nactus: Hæc, inquit, Regum fides est; Murena. quanto quisque pluribus modis gratiam eorum meruit: tanto plerumque est suspectior. Amicos uti non charitate, sed ex usus suis deligunt; ita simul eorum ruinam rebus suis utilem esse crediderunt (vere an falso in eam inciderint opinionem, nil refert) quo minus crudelissimis exemplis eos pessumdant, nullo adfectu retinentur.

Regum Re-
gorum an-
cipitero statum
saggeat.

X. Sed præ cæteris eorum anceps & lubrica est statio, qui magis exercitiis præficiuntur. Quippe siue feliciter ipsis res cedit, invidia; siue impræspere, suspicionibus onerantur: neque dicere queas, utrum sis apud hæc ingenia periculosius, qua vincere duces suos volunt, vicisse indignantur. Ego fortunam utramque duceſtor copiarum Mithridatis expertus; non aliud pro meis meorumque factis, vulneribus, quorundam & mortibus, præmium expectare debui; quam ut imperio tyranni occideret, pro magno habiturns beneficio, si solus hoc paterer, neque liberi mei uxorque una murerentur. Hæc & alia, qua non ignoras, vel me tacente satis indicant, quo animo & erga illum esse debeam, cuius haud sane meritum crudelitatem furio; & adversus vos, qui paula ante hostem, nunc supplicem vestrum, benignissime suscepistis.

Operam suam
pollicitus.

XI. Ut igitur utriusque gratiam quam debeo referam; confirmo tibi, band-quaque vanus auctor, Mithridatem certo certius rebellaturum. Sed ut potius vultu, quam illius tempore incipiatur bellum interest; nondum ita paratus est, quin occupari possit. in eo maximum ad victoriam momentum esse nosti. Neque ego tam parum amicitii ac clientelis valeo, ut non insignem tum in consiliis hostium indagandis, tum in recipiendis populis, operam nactus & passim. Hæc non

Memnoni.
Appianus.
Lib. 22.

postrema festinandi; belli ratio, quum ad priorem cupiditatem accessisset; haud dis-
siculter motus est Murena; ut exercitu contra Sio Cappadociam ingrederetur.

XII. Antequam omnia reddita sunt Ariobarzani, quæ ad Regnum ejus pertinentia
Mithridates retinebat. Comaniam deinde irrupit, maximam iis regionibus Pontici
juris urbem, ubi magnæ religionis opulentiaque templum viscebat. In ejus ur-
bis prædicio Rex Mithridates aliquot equitum alas collocaverat. quas ubi concitas
à Romanis esse cognovit, legatis ad Murenam missis, pacta cum L. Sulla inita ser-
vari postulabat. Forte Græcos quosdam sapientiæ studium profectos magis quam
præstantes Mithridates legaverat. hi sive gentis odio, sive mores Regis perosi, con-
tra mandatum & militatem ejus à quo veniebant, bellum potius Murenæ, quam
pacem sindebant.

Legatorum
Mithridatis
perfidia.

XIII. Igitur quia Sulla contentus fidem factis repræsentaret, abulas fœderis con-
scribere neglexerat; negabat pacta se videre, ad quæ Mithridates provocaret. Hoc
responsio legatis reddito, statim prædatum dimisit suos, neque profanis, neque sacris
abstinens manus; deinde quia jam tempus anni rebus gerendis ineptum erat, hiber-
nandi causa in Cappadocia subsistit. De his Mithridates tum ad Sullam missis, tum
ad Senatum legatis querebatur: *Omnia se fecisse, dedisse, quæ ex formula fœderis &
fide bona fieri dari oportuisset. Romanis Asiam, Regibus Cappadociam, Bithyniam,
Paphlagoniam restituisse recessisse intra patrii Regni limites longissimeque remotum
à consilio simul & occasione Romani belli diversissimis locis ad versus Culchos atque
Bisporanos dimicasse, quum nulla provocatus injuria L. Murena, quem L. Sulla cum
imperio in Asia reliquisset, irruptionem in fines suos fecerit: urbes expugnare: præsi-
dia Regia ejicere aut occiderit: & quamlibet occurrente nemine d. vina simul ac hu-
mana latrocinio ac rapinis vexaverit.*

Mithridatis
legatio ad
Sullam & Se-
natum.
Appianus.

XIV. Nec hunc injuriarum finem facere constimisse, in Cappadocia bibernis
exercitum tenentem, ut quamprimum tempus anni patere-
tur, red integrare bellum
posset. Magnopere igitur postulare, Senatus datam sibi pacem præstet. Murenam re-
vocet: res reddere, bellum om-
tere, injuriis abstinere jubcat. Se nec antea lubenter ar-
ma contra Romanos induisse, & nunc passurum omnia potius, quam ut hos iterum ho-
stes habeat. Providendum tamen Patr-ibus, ne talibus factis ea invalescat apud Reges
& nationes opinio: primum interesse, socii an vero hostes populi Romani habeantur.
Nam cupiditas ducum, licentia militum, sublatum quod interesse debuisset dis-
crimine, pari violentia & acerbitate omnes trahari.

Quæsum de
injuriis Mure-
næ.

XV. Similia quoque mandata ad Sullam dederat, adjunctis quæ singulariter il-
lum attingebant, qui pacis ejus auctor, magna à Rege ad bellum accepisset auxilia,
majora expectare posset. Hæc erant superiore anno facta. Cajo vero Mario, Cn.
Carbone Consulibus, quum nondum reversi Roma legati essent, Murena transito
Haly fluvio, qui & alias copiosus aquis, tum continuis imbribus supra solicum in-
cumbat, fines Mithridatis libera populatione perculavit; Rege nusquam occur-
rentem; bello causam dedisse argueretur. Sic Romanus in Phrygiam Gallogræ-
ciamque onustus præda recessit. Ibi convenit cum missis ab Senatu Callidius, qui li-
teras quidem nullas adferebat; palam autem Murenæ nuntiavit Senatus verbis,
Regem socium amicumque ne laceraret.

Murena de-
nuo popula-
tur hunc Mi-
thridatis.
Appianus.

XVI. Deinde quia cum solo colloqui conspectus erat, neque Murena ideo minus
hostilia faciebat, idolum Romanorum iuculans Mithridates Gordium occurrere, &

Sed à Rege
profigatus.

predatores coercere jussit. Ille quum & milites multos & jumenta comprehendisset, abductis illis, castra castris Murenæ sic opposuit, ut inersfluente amne dirimerentur. Neuter tamen pugna tentare fortunam voluit: donec ipse Mithridates cum majoribus copiis supervenit. Tum cepto circum amnem prælio, quum rebus omnibus impar Murena esset, transcenderunt amnem Regii, Romanosque multis caesis, in collem quemdam munitum, se recipere coegerunt.

Mithridates
victor sacrificat.

XVII. Mox Rege ad oppugnandum collem profecto, quum locus ad resistendum parum aptus videretur, desertus à Murena est, magnoque labore, Regiis subinde carpentibus agmen, per montes avilistineribus in Phrygiam penetratum. Celeriter vulgata tam insperatae victoriae fama multos adjunxit Mithridati: brevique omnia, quæ per Cappadociam dux Romanus disposuerat, praesidia dejecta sunt. Mithridatis ut bonis suis rebus honorem diis haberet, in alto monte sacrificium Jovi bellorum praesidi patrio more fecit.

Ejus sacrificii
ritus Persicus.
Strab. lib. 15.
Herodot. 1. jr.
Appianus &
Mithridat.

XVIII. Ejus hæc fuisse ratio traditur. Primus ipse Rex in summo montis cacumine more Persico, ligna suis manibus allata deponit. tum certatim ab aliis adgesta, postquam in quam maximum fastigium excreverunt; alià circum humiliori strue firmantur. In summo rogo cum melle & lacte vinum oleumque & generis omnis odore largiter adfunduntur, altera pyra, quam humiliorem strui diximus, cœnam praesentibus paratam sustinet, qua peracta, ignis subditur: inde propter copiam materiam, locique altitudinem tantum flammarum emicat, ut ad centum & triginta millia passuum incendium conspiciatur: neque propter ardoris violentiam quisquam eo accedere per dies aliquot proximos possit.

Unde & Mithridatigenus
Strab. lib. 12.
Polyb. 4. 56.
Memnon.
Diodor. 20.
212.
Appianus.

XIX. Id sacrum Persarum olim Reges faciebant Palargadis. inde transit ad Ponticos velut hereditario jure, quod ii genere Persarum Regum erant editi. Nec alienum est, quo Mithridatis nobilitas & pars majorum cognoscatur, brevem gentis ejus recensionem subnectere. Mithridatis, qui tam diu bellavit cum Romanis, eodem nomine pater fuit; Evergentes cognomento; de quo suis locis quaedam memoravimus. Ante hunc regnavit Pharnaces, Sinopensium domitor, quos contra patrem ejus Mithridatem Rhodii defenderant.

Mithridatis
Cistæ hylotia.

XX. At Ariobarzanes Amastrin adjunxit Regno, nobilem urbem; patris Mithridatis opibus validus, qui Cappadociam & Paphlagoniam annis sex & triginta obinuerat, valde auctis paterni Regni viribus. Pater enim ejus Mithridates angustius imperavit, praevalente Macedonum potentia. Nam Antigonum sectari necessum habuit, ex Alexandri Magni duce potentissimum Asiae Regem: à quo etiam fuisset occisus, nisi fuga servasset salutem. Somniaverat Antigonus (res enim est non indigna relatu) se agrum auro conferere: Mithridatem vero demersum antrum asportare in Pontum.

Isitria Regni
Pontici.
Plutarch.
Demetrio
cap. 5.
Appian.
Strabo.
Plutarch.
Jucum. in
Macrob.
Diodor. 15.
90.
Laert. in Platon.
Florus. 3. 5.

XXI. Laborat hoc etiam infania genere humanum ingenium, ut & praedictio-
num harum ratam esse fidem putet; & nihilo secius pugnare cum fato conetur. Igitur Antigonus tollendum de medio Mithridatem ratus, rem totam Demetrio aperuit, filio suo. Atque ille misertus sodalis & amici, non equidem voce monuit, ne jusjurandum patri datum falleret, sed illo inspiciente in arena depinxit hastili duo verba, fugere jubens Mithridatem. Atque ille cum sex equitibus profugit, occupatoque castello, cui nomen erat Ciniata, fundamentum jecit ejus Regni, quod in octava demum successione Romanis armis subjugatum est.

XXII. Igitur & conditoris cognomento celebratur; quod ipse primum sui juris Regnum iis locis orsus est; quibus ante Ariobarzanes Phrygiæ Satrapa & Rhodobarzæ filius Mithridates, qui Platonis imaginem dedicavit Musis, precario pro Regum Persicorum purpuratis Præfectisque præfuerant. Nam à septem Persis oriundi, datam à Dario Rege majoribus suis ad Euxinum Pontum Satrapiam, perpetua successione tradiderant posteris. Quorum omnium potentissimus Mithridates, quum & majorum antiquissimam gloriam, & tum amissas nuper, tum superstites adhuc opes animo repuraret; non satis fractus uno bello, Romani populi vastum imperium iterato sumptis armis oppugna- re audebat.

Quod prius
fuit Sacripiti
lectica.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXXVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

ULLA C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit: urbem Romam ex amicorum in- nibus rece- pit. Marium erumpere tentante re- pulit. Prætereares à legatis ejus, eadem ubique fortuna partium gestas, continet.

SUB idem tempus L. Sulla ducto in Volteos exercitu Setia oppidum cepit: non procul inde castra habente C. Mario. qui audita deditione oppidi, quum prope Signiam ad Sacriportum (id loco nomen) eum quinque & octoginta cohortibus venisset; inlequentum Sullam ad pugnam provocavit. Proxima nocte visus Sullæ per quietem C. Marius senior fuerat, præcipienti filio, monensque vitaret illum diem, minacem & consiliis suis adversum. Id somnium valde confirmavit Sullam, ut eo potissimum die dimicare optaret. Idcirco missis qui Dolabellam arcefferent (is eum parte copiarum procul castra erat metatus) quadrata acie iter versus hostem facere instituit.

Appianus.
Plutarch.
Sulla. cap. 55.
Liv. Epitom.
C. Marius L.
Sullam ad pu-
gnam provo-
cat.

II. Nec omittebant Mariani locis opportuni offerre sese; & alibi faxa aut celsipitem obmolendo vias elaudere, nonnumquam variis locis ex occasione conscrere manus: donec ita defatigati pugnando simul eundemque Sullani sunt, præsertim quia molestus imber accesserat, ut prælassitudine vix consistere possent. Id Imperatori nunciatum à tribunis est, simulque milites ostensi, scutis humi defixis sese sustinentes. Fremens ille frendensque tempus, quod sibi felicissimum ad pugnam futurum existimaverat, ita perire, signum consistendi castrisque ponendis dedit.

Et sique cō.
pissæ vacie vo-
cat.

Prælium ad
Scripstonum.Orosius, ad.
Appian.

III. Cæterum quemadmodum paulo ante certam ejus spem lassitudo militum destituerat, ita tum depositam hostium ferocia reddidit. Marius cum equitibus ferociter invehens (fessos enim atque operi intentos fundi posse speraverat) hac ignominie specie sic accendit veteranum exercitum vincique insolentem, ut omisso opere pilisque in margine fossæ defixis, gladios stringerent. Hoc initium acerimi prælii fuit: collatisque signis aliquamdiu pari contentione animorum dimicatum. donec inclinante sinistro Marii cornu, priusquam aperta fuga fieret, quinque cohortes cum duabus alis signa projecerunt, & simul transierunt ad hostem.

Marius Præ-
nestem fugit.
Lucan. 2. 334.
Plutarch.
Aust. de Vir.
Illustr.
cap. 68.
Vellei. 2. 2. ad.
Appian.

IV. Ea res cæteros in confectam fugam egit, & insequentibus alacriter, qui paulo recentiores erant, Sullanis, magna fugientium strages est edita. Fenestella cum quibusdam aliis scriptoribus inter fuisse prælio C. Marium negant. sed vigiliis laboribusque confectum, signo pugna dato, sub dio quicquid visse, & fugiente jam exercitum, vix potuisse excitari. Fuga reliquias exercitus Præneste abstulit, quod næstra munitum oppidum, Marius etiam præsidii firmaverat. Sed tanta fuit trepidatio, ut intromissis qui primi accurrerant, deinde metu ne una hostes irrumperent, Prænestina clauderent portas: factumque est, ut Marius cum deinum superveniens fune demisso in murum subduceretur.

Carbo vince-
tur à Pompejo
& Metello.
Plutarch.
Appianus.

Orosius.
Appianus.

V. Cæteri plerique omnes in conspectu suorum exsi captivi sunt. Sulla viginti millia hostium eo prælio cecidisse, capta fuisse octo scripsit; suorum tres tantum & viginti desideratos. Samnites quotquot in manus venerant, occidi omnes, tamquam perpetuos hostes nominis Romani, Sulla imperavit. Hujus pugna fama Carbonem, à quo Metellus graviter premebatur, sic exterruit, ut protinus ex locis, quæ ceperat, præsidia deduceret, & cum exercitu Ariminum properaret. Sed forte fortuna accidit, ut per idem tempus Metello opem ferens Pompejus adveniret: qui discessu hostis cognito, castra ejus occupavit; tergique abeuntium inhaerens, multis occisis, multis ad deditionem peractis, magna illum exercitus parte spoliavit.

Pompejus Sen-
as dicitur.
I. coost. 1. 9. 3.

VI. Et Metellus alium Carbonis exercitum signis collatis cecidit, facili victoria, quia tum quoque inter pugnandum quinque cohortes hostium ad illum descenderant. Neque multo post Pompejus circa Senas devicit Marcium, & ut præmium laboris strenue navati haberent, urbem captam à militibus diripi passus est. Sed non sicut indulgens in benemeritos, sic etiam insolentibus lenis aut propitius fuit. Mediolani trucidatus in jussu suo Senatus fuerat: eaque culpa ad multos pertinebat. Pompejus igitur, ne tumultum moverent, si soli evocarentur, veritus, universum exercitum adesse in concionem jussit.

Ejus Strategema.
Appianus.
Strab. lib. 5.

VII. Sic nocentes quia cum omnibus acciti erant, aliud quid velle Imperatorem rati, adfuerunt; & cætera pars exercitus, quæ pura ab illo crimine erat, postquam intellecta res est, tanto diligentior in custodiendis reis præstitit operam, ne illorum fuga sibi tamquam concessis ejusdem noxæ imputaretur. Interim L. Sulla compulsum intra Prænestinorum mœnia Marium, circumvallare coepit, quia propter loci naturam expugnari armis nequibat. Nam supra urbem mons excelsus in altitudinem amplius passuum ducentorum quinquaginta confurgebat: hæc autem erat civitatis, & ab diverfa parte continenibus jugis angusta cer-vice jungebatur.

VIII. Igitur fossam vallumque è longinquo duci jussit: operique Lucretium Ofellam praefecit, Equitem Romanum, qui nuper è Carbonianis partibus ad se transfugerat. Id consilium à quibusdam reprehensum est, non improbabili-
cur è tot egregiis quos circa se habebat viris neminem, sed obscurum & ignobilem hominem ad tanta rei ministerium delegisset. certe sedulissimi propositi consilium humiles potius, & servituti praestitos extollere voluisse: à bonis viris haud aequè promptum ad turpia obsequium expectantem.

Sulla Franco-
rum obsequium
Lucretii ac
praefecit.
Appianus.
Liv. Epitome.
Velleius 2. 27.
Diod. apud
Valef.

IX. Illa quoque causa subesse putabatur, ne praestantes virtute ac nobilitate ho-
*mines consiliorum gestorumque laudem ad se retraherent: Republicae restituta pa-
vi cum illo jure censeretur aequum putarent.* Viles ergo malebat, qui modicis praemiis contenti, famam potentiamque solidam ad Imperatorem transmitterent. Sed paulo ante, quum adversariorum apparatus omnis Italia streperet, & ingen-
*tes passim exercitus contra se ducibus minime contentandis conelaturus: opti-
mum quemque honestissimumque maximo studio ambiverat, eorumque opera
gratanter erat usus.*

Vituperatus.

X. O gravem vitae postiferamque luem quae vinculum humanae societatis solvit,
*maximumque rerum gerendarum instrumentum obtundit ac hebetat! Quem enim
omnium fidem nobis, nostraeque utilitatis causa omnia facturum sperare possu-
mus; si haec pessima consuetudo inolevit, ut quos ob spem praestandae operae cha-
ros habuimus, post praestitam spernamus? Ceterum Sulla rebus ad Praeneste con-
stitutis Romam petens, omnibus viis globos militum praemittebat, praecipiens,
ut exclusi moribus Hostiam concederent: recepti ad portas praedicii causa rema-
nerent. Sed illis non quae in via modo erant urbes, sed ipsa Roma statim patuit:
fame urgente populum, & jam inter tot civilium bellorum vicissitudinem adue-
ctis hominibus potentiori accedere.*

Sullani Romae
recipiuntur.

Liv. Epitome.
Appianus.

XI. Sulla, quum ex sententia rem procedere comperisset, nihil contatus ad
*Urbem venit, & copiis in Campo jussis tendere, ingressus, bona inimicorum,
qui sub adventum ejus omnes profugerant, sub hasta vendidit. Advoeato deinde
in concionem populo, necessitatem praesentem, miseratus, quod iterum armatus
adire Urbem cogeretur, quam contra omnem vim atque omne periculum, armis
suis semper studuisset defendere: improbitatem atque perviciaciam adversariorum,
mculavit, qui neque secunda fortuna quiescere, neque adversa panitere didi-
cissent.*

Sulla concione.

XII. Sibi semper certum fixumque fuisse, in honorem communis patriae, acer-
*bilissimis adversariis parere. Hujus animi se non suis tantum duces legatosque, sed
ipsum populum Romanum habere testem, cui lenitatem suam semper approbavit,
quamvis suo se ingenio uti perversitas inimicorum jussit. Sed ubi videret eosdem
illos, quorum injuriis patriae condonasset, suam mansuetudinem pro ignavia ac-
cipere, atque velut impune quodlibet ausuros, ipsi patriaeque eandem perniciem me-
ditari: vim atque temeritatem improborum virtute ac constantia repulsum, se-
lestis atque nefarius armis iusta ac pia opposuisse.*

Lenitatem
suam prae-
dicat.

XIII. Adhuc etiam causa melioris deos, adfuturosque. Considerent igitur
*Quirites, & quomodo modum temperando à bonis innocentium, quae diripiendi ipsi:
pravi homines obijcissent, insigne edidissent benevolentiae suae in has partes docu-
mentum, ita ubi à se aliud, quam quae ipsi essent optatissima expectarent, paulo*

Parem & bo-
num Repu-
blica statim
pollicetur.

post sublatis discordiis, pacem, & qualem desiderarent Reipublicae statum, visuri. Haec ita uti dicta erant, à plerisque accipiebantur, ac quibus reputatio temporum, & quae paulo ante viderant, acrius exercebant ingenia, rem esse periculi plenissimam autumabant.

Id prudentes
non credunt.

XIV. Etiam melioribus saeculis, quam nondum quotidianis rebus accenseri bella civilia, & in Urbe, in foro, in Curia pugnae caedisque possent: saepe discordiam partium ad sanguinem n. cenaeque imbecilliorum pervenisse. Sullam, tamen si iurifice adhuc lenitatem praeserat, ita tamen irritatum ab adversariis esse, ut ab ipsa Modestia vix possit postulari, in tanta vindicta & causa occasione, inveniunt Reipublicae conversio. neque illum ingenio abhorreere à savitia, sed tempori dedisse, ne praemature effruesceret: ne sic quidem temperare potuisse, quoniam videtur nonnulla crudelis animi argumenta erumperent.

Prima Sulla
sicta mit.
mutat.

XV. Priore sane bello, quam servatus à Mario ad legiones iam alii decretas reddisset; ut ac armis omnium rerum arbitrium arripisset: Urbem occupasse: multisque ipsi conveniente, interdum & iubente occisis, coegisse Senatum, ut complures egregios viros facultatibus suis exutos, patriae ad speculum privatos, hostes indicaret. Sed nec ambitionem ejus minus, quam iracundiam metuendam esse. Cupiditate bonorum & dominationis multos ingenio mites eo se precipitare, unde sine suo aut aliorum exitio eniti nequeant. Jam vero ita comparatum in rebus humanis, ut sine ulla contatione alios quisque pro se, quam se pro aliis perire malit.

Reingenum
civilis victo-
riae.

XVI. Non posse exsistere elementem animum in civili victoria: iras, odia, offensas, quamquam mitissimos mores exacerbare. accedere licentiam suam potentia: & interdum vel à nolentibus aliquid durius fieri, ut admontantur homines, quantum victoribus liceat, si velint. multa quoque contra voluntatem facere cogi, ut satisfaciant adiutoribus victoriae. horum inextinguibilem avaritiam, nullis nunquam opibus exsariari posse; sed ad has parandas opus esse crudelitate. nam & ad mi bona innocentibus invidiosissimum esse; & iniuriosissimos etiam, quam facere secula nihil pensi habeant, probos tamen videri nullo. nihil ergo reliquum, quam ut quibus eripere facultates constituerint, eis prius adimant vitam, quo tantquam fontes punivisse credantur.

Sulla contra
Catonem
mover.
Appianus, lib.
1. Civil.

XVII. Ceterum Sulla, non diutius Romae moratus, quam ut curatis instantibus, amicorum quoddam Urbanis rebus praeficeret; inde contento cursu Hetruriam petiit: quod apud Clusium Carbo Consul florentes copias; ipsum partium robur contraxerat. Accesserant Celtiberorum alae, quas nuper Hispaniarum Praetores consulibus auxiliis miserant. cum his praecursuros Sullae conrecto ad Clanum fluvium equestri proelio, circiter quinquaginta occiderunt: ducentos septuaginta non captos, sed sponte transgressos, deduxerunt ad Imperatorem. Carbo re cognita infensus Celtiberis, & parem reliquorum perfidiam metuens, circumdatis valida manu omnes: rucidavit. Eodem tempore Sulla cum alia parte copiarum in agro Caletrano circa Saturniam coloniam oppositos sibi hostes vidit: & Metellus Ravennam navigans, Uritanum agrum planum & frumentum feracem in potestatem redegit.

Proelio an-
te diem.

XVIII. Aliæ quoque Sullanae copiae in Neapolitanorum oppidum noctu proditorum opera recepti, promiscua caede compleverunt omnia, urinemque civita-

tis abduxerunt. Etiam, ut ubique eadem partium fortuna esset, in Spoletinis campis Pompejus Crassusque Carbonianorum tria millia conciderunt, Carinatisque castra circumfederunt. Inter hæc Sulla Carboque capita factionum apud Clusium ab oriente die ad occidentem commisso prælio, neutro inclinante victoria, tenebrarum superventu dirempti sunt. Carbo deinde copias magnas ad eximendum obsidione Carinatem misit: quibus insidiæ à Sulla posite, & ad duo millia intercepti sunt. Carinas sædam tenebris & pluvia noctemactus, ex locis iniquis exercitum ad tutiora deduxit: magis dissimulantibus, quam ignavis hostibus, quod inter cæca tenebrarum & tempestatis ad prælii laborem aleamque prodire pigebat.

XIX. Post hæc Carbo ad liberandam Præneste, ubi collegam fame premi competerat, Marcium cum octo legionibus misit. Eas angustiis locis insidiæ Pompeii quum exceperissent, fuga stragelque facta est; & in tumultum quendam, quod evaserat, rejectum. Marcius, non extinctis ignibus, ne consilium proderetur, ad Carbonem, ut re desperata refugiebat: sed prodita re, seditiosis militum vocibus agitatus, auctorque insidiarum quas essent passi appellatus est. Eoque tandem irarum ventum, ut convulsis signis pars Ariminum peteret; alii passim domos dilaberentur: neque ad summam plus septem cohortibus apud ducem permanerent. Irrita Marcii expeditio M. Lamponium, Pontium Telesinum, Guttam Capuanum Italicos duces accendit, ut eo promptius ad auxilium Marii concurrerent.

XX. Neque spernendæ his vires, septuaginta millia armatorum, erant. Sed ubi hos adventare Sulla cognovit, quibus locis maxime arcta sunt itinera, & necessario transcendendum hostibus erat; castrametatus, frustra querentes aditum, exclusit. Proinde Marius, nullam nisi in se ipso spem reliquam videns, inter oppidum & opera Sullæ (spatium enim satis magnum intererat) castrum exstruxit; machinisque & copiis ibi collocatis, eruptionem tentavit. Sed quum per complures dies nequidquam se fatigasset, accurrente Sulla, intra Præneste repulsus est.

liv. Epitom.
Appianus.

Marcius obsidionem Prænestinam solveret conatus, frustra.

Similiter & Italici duces Plutarch. Sulla cap. 17. Appian. Liv. Epitom. Appian.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri LXXXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

SULLA Carbonem, exercitum ejus fuso ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque caeso, Italia expulit: cum Samnitis, qui soli Italico-
rum populorum nondum arma posuerant, juxta urbem Romanam ante portam Colliam debellavit: recuperataque Republica, pulcherrimam
victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum unquam fuit, inquinavit. Oſſo
Tit. Liv. Tom. V.

nulla de delectatione in villa publica trucidatus: tabulæ proscriptiōnis posuit: Urbem ac totam Italiam equibus replevit: inter quas omnes Prænestinus inermes occidit iussit: Marius Senatoris ordinis virum, curibus brachisque fractis, auribus profectis, & effusis oculis necavit. C. Marius Præneste obsessus à Lucretio Osellâ, Sullanarum partium viro, quoniam cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit. in ipso cuniculo, quomodo sentires se evadere minime posset, cum Pontio Telespho fugâ comite, stricto utrinque gladio concurrit, quem quum occidisset, ipse saucius impetravit à servo, ut se occideret.

Vellei. 2. 22.

PAULO ante quam Sulla ad Sacriportum dimicaret, à ducibus ejus, duobus. Serviliis ad Clitium, Metello Pio ad Faventiam, M. Lucullo circa Fidentiam, Carboianos magnificis præliis victos esse, Vellejus Paterculus retulit. Sed ego Livianam historiam vestigiis persequutus, seriem rerum, Appiani quoque testimonio fultus, aliter contexui. Igitur quibus temporibus repulsi intra Prænestina moenia Marius fuit, idem ad Faventiam Carbo Norbanusque per absentiam Sullæ Metello imminentes, conjunctis exercitiis prope castra ejus vix una hora diei reliqua vixerunt. Et quamquam statim ad futura nox erat, præterea locum pugnandi densa circum vineta ardebant; ira magis quam consilio impetum fecerunt, tamquam inopinata audacia plus formidinis illaturi.

Carbo & Norbanus Metellum oppugnantes. L. v. Epitom. Appianus.

Magna strage vincuntur. Orosius, 5. 22. Appianus.

Id Sedin quo loco, quum impediti vitibus milites prociderent, neque armis uti possent, magna caede victi sunt; exercitusque omnis ita dissipatus, ut morte ducenti milium, sex milium transfugio, ceterorum quo cuique visum fuerat abundantius desertione; non ultra mille hominum servatis ordinibus Arretium sic deductum. Aliæ quoque legio Lucanorum, quam P. Albinovanus, qui cum Mario senè hostis judicatus fuerat, ducebat, frustra indignante Albinovano, signa ad Metellum transfudit. illè quum omnibus tentatis retinere deficientes nequivisset, ad Norbanum se recepit. Deinde fara partium, & quam frustra obniteretur reputans, animo commutato, neque simpliciter prodicionis contentus, Norbanum, & qui una erant duces, invitavit.

L. Damasippus. Præneste liberatus, ab Sulla impeditus. Iediam Verris. Cic. Verris. Appianus.

III. Norbanus ipse non accessit: Flavius Fimbria exterique quum venissent; omnes inter ipsas opulas trucidati sunt. Albinovanus ad Sullam profugit. Harum cladum fama quum Agriuinum, Albinovani proditoris oppressum direptumque; deinde alia multa iis locis præsidia alienasset; Norbanus nemini suorum rebus suis adversis fidem manuum ratum; privato navigio Rhodum evectus est. Carbo nihil non in eo stitum videns, si Prænestina solvi obside posset; L. Damasippum cum duabus legionibus eo proficisci jubet: sed nec ab hoc quidem, occupatis per Sullam angustiis peremerat quæcumque Metellus interea, quicquid à Ravenna ad Alpes Gallicorum populorum colit, adunxit partibus; & ad Fidentiam in agro Placentino M. Lucullus quum à Quintio obsideretur, cum sexdecim cohortibus adversus quinquaginta eruptione pugnavit; cæsisque milibus octiddecim. castra quoque vi cepit.

L. v. Epitom. Orosius. Plutarch. Sulla cap. 53. vi cepit.

Carbo despecta victoria Italian detestatur.

IV. Alacritatem milicium ante id prolium ea re mirificè auctam. serunt, quod, conitante Lucullo clementer, e vicino prato florum magnam copiam in vallum ejus compulsi; qui secus galeisque hærentes, coronati ab hoste exercitus ipse in totum valli, velut ægæo vultu omne ad conandum omnes impulerunt. In-

rei hanc priam. Ibi Claudio renim Umbria genti, & insigni in locis munitionem. Tu-
der nec priam est. Hic aliter super alius elades in peregrinorum Carbonis apertum, ut
de variis de Italia deponeret. Igitur quatuorvis ad Cladium adhuc virginis in idem
millia habere, praeterea quas sub Damisippo legiones, alias in idem sub Carinate
de Marcio, Samnitiura quoque in genere copias paribus quoque de superessent; turpi
frenidina Italicam, & quos conuictum Consul de formis, cum amicis in Africam
prouocatus.

V. Relictum ad Cladium exercitus cum Sullanaeio commissa, post viginti fen-
me milium interitum, dissolutus est; & reliquias in suam quoque patriam in Paris.
Decus hujus victoriae in quibusdam duobus Serviliis, ab aliis Cn. Pompejo vindi-
catur. Quid veri sit hanc facile quos discere: omnes illos duces simul adfuisse
prelio non sit absurdum existimare. Servilii certe magnam eobello & prelatam
operam fuisse bene autores prodiderunt. Sed Carbonis reliqui Carbonis duces
iunctis copiis ad angustias accesserunt, & tandem potius, diuulsi cum Samnitibus
perrupturi: quippo Samnites inde repulsi, Campani quoque Hetrusci quoque stabant,
sub invidia partium se vindicantes.

VI. Id quoque frustra fuit. utrumque neque ducere propositum possent, & in-
stante hinc Sulla, ante Pompejo, neque progressi facile, neque regressi statim vi-
deretur; nocturno itinere Romanum perlesunt, viroque de comitatu inopia hanc
difficilem captu arbitrati: & ad duodecimum neque amplius ab Urbe lapidibus ca-
stra in Albano monte possunt. Ibi nocte ex alto hanc enigui cum spe, quod tan-
tis torque fluctibus impetuisset; simul cum luce profectos ex urbe nobiles iuue-
nes, una cum A. Claudio insigni viro ceciderunt. Octoginta milia bellatorum
erant: dimidium ejus numeri Samnites implebant; quos solos omnium Italicorum
arma retinentes Pontius Telesinus civis eorum ducebat, vir domi bellicae fortissi-
mus, & magnis exterritis inueteratus.

VII. Igitur quum res ad summum timorem spectaret, Urbsque tota tumultu
& clamoribus leuioris praecipue sexus personaret; primus ab Imperatore Sulla
cum septingentis equitibus citato cursu Balbus adfuit: qui tantum moratus, donec
sudor equorum contingeret, statim iterum fraxari eos iussit, & ad distinendum ho-
stem procurrit. Interim Sulla raptim exercitu ducto ad portam Collinam circa
meridiem pervenit, castrisque ad Veneris sanum posids, ut quique primum ad-
venerant, prandere milites, deinde in aciem adfistere iussit. Jam enim & hostes
ad Urbem castra metabantur. Ibi Dolabella & Torquatus magnopere Sullam ob-
cessati sunt, ne lassatis itinere militibus patria salutem in unius pugna discrimen
committeret.

VIII. Non Marium ex adverso & Carbonem, inimicissimos homines, Roma-
nos tamen; sed Lamponium cum Lucanis, sed cum Samnitibus Telesinum consiste-
re, infestissimum Romano nomini, bellicosissimosque & populos & duces. Atque
illos multarum horarum quietem curandis corporibus consumpsisse sibi suisque simul
facienda omnia: eundem, prandendum, pugnandum esse. non equis, non viris,
solidum adesse robur: ut cibo ac quiete refectis hostibus obijci deberent. Esse qui-
dem sibi lumen fidem eximiam, esse virtutem, hastas etiam Fortune singula-
re obsequium adfuisse: sed neque ab illis plus quam possint, neque ab hac plusquam
solerat, expectari oportere.

Morath.
Gratiacagnus
Appianus.
Flutarch.
Flutarch.

Exercitus vo-
luntus, ab ul-
lania conditae.
Sallust. incert.
4. 12.
12. Epitome
Appianus.
Vellius p. 12.
Flutarch.

Reliquae cum
Samnitibus
iunctae Ro-
mam petunt.
Florus; 2, 2, an
Flutarch.
Appianus.

Eodem & ul-
la accurret.
Appianus. 4
Flutarch.

Cui duces sel
moram sus-
deut.

Ad resolu-
tum: exerci-
tum.

IX. Numquam non timendam casuum humanorum vicissitudinem: & quolibet sortes viros a deterioribus opprimi posse, si cum validis & refectis ipsi labore ac inopia debiles committantur. Non esse causam festinandi, ubi meliorem tuam, quam hostium conditionem, saluta mora videatur. Si paululum quiescat, non modo redituas militi vires; sed hostium ex desperatione natam audaciam, tempore & spatio rectius omnia aestimandi desecturam. Nunc adhuc dum animi caleant, accepra praelium facturos: ubi refrixerit impetus, & modo validissimum iuxta se exercitum, nec procul inde caput rerum Romam recogitaverint; modo suarum adversarumque partium reputaverint fortunam, aut posituras arma, aut minus constanter opposituros.

Ille non mo-
vetur: Appianus.

X. Nihil motus horum precibus ac monitis Sulla: Jam in eo res est, inquit, ut quod refat negotii, celeritate confici debeat. Mori praestat, quam hanc ferre ignominiam, ut me incolunt & inspiciente, Samnites Lucanique obsedis se Romanam gloriantur. Testa Urbis, & Capitolinam arcem, & quidquid ibi deorum hominumque est, quoties respicerem; exprobrare mihi vel timiditatem, vel negligentiam erederem, si unum diem amicos nostros in metu, adversarios, si qui etiamnum Roma sunt, in spe versari, passus essem. Neque militum lassitudinem, nec Fortunam inconstantiam objeceritis. Viverent adhuc immensa hostium agmina, neque Praenestinis manibus Marium inclusisset necessitas; si ad Sacripontum bis argumentis & pugna suis se absteruiss.

Sed militi &
Fortuna con-

XI. Milites mei etiam sessi bene pugnare possunt: & de Fortuna quantum mihi polliceor, quibusque inductus rationibus, haud semel audivissis. Illa, illa, si tunc perpetuo consuevit, nunc quoque reperiet aut faciet nostra victoria viam. Nec adeo temere ceptum mihi consilium existimaveritis. animos exercitus magis, quam corpora respicio: quamdiu illi vigent, non deerunt etiam sessi laertis vires: & tamen spatium erit cibo ac modica quiete reficiendi membra. Vos ergo alacres bonaque spe pleni, ad curandum vestras partes discedite: militemque solutam nobis virtutem praestet, excitare: nam ego, quod mihi, Reipublica; & exequi bene vertat, seipsum pugna confestim dabo.

Stratim pro-
lium com-
mittit.
Vellei. a. 28.
Orosius. 20.
Plutarch.
Sulla cap. 59.
Appianus.
Iul. I. Civil.
Plutarch.
Sulla cap. 59.
Plutarch.
Sulla.

XII. Ita Kalendis Novembribus post nonam dici horam summis viribus concursum: neque unquam propior victo Sulla, aut in majore periculo Roma fuit. Dextrum Sulla cornu, cui M. Crassus praerat, egregie vicit: persequutusque fugientes Crassus certos homines misit, qui rem bene gestam nunciarent Sullae, & cibaria militi poscerent. nam delatus Antennam usque, castra ibi posuerat. Sed nocte jam adulta, qui fuerant missi, ad Sullam pervenerunt, defunctum discrimine, cui tunc gravissimo ac formidolosissimo subiverat. Nam interitum dum oppositos sibi hostes Crassus fundit fugatque, laevum Sullae cornu valde laborat: quamquam eoad sistendam suorum fugam Sulla ipse se contulisset.

Sulla pericu-
lum.
Piontin.
strateg.
I. 22. 22.
Plutarch.

XIII. Ferunt albo & pernicio equo insidentem; & a duobus hostium equitibus inde agnitum, hastis emissis petitum fuisse; nec animadverso periculo, sed agasione equum impellente, haecenus esse praetervectum, ut pone caudam equi haec in terra defigeretur. Erat hoc morum Sullae, ut modicum signum Apollinis, quod ex templo Delphico sustulerat, in conspectu exercitus adoraret, promissamque victoriam maturari peteret: id tum etiam eduxit sinu, exolcularumque, suis quas praesens trepidatio suggererat precibus, cedentibus cepit obstitu-

re; quosdam minus, alios precibus, nonnullos injecta quoque manu retinens. Neque tamen efficere potuit, ne multis amicorum familiariumque cadentibus, permixtus agmini fugientium in castra sua repelleretur.

XIV. Et instabat Fortuna Telestinus, totaque volitans acie, *ad se Romanis ultimum diem, erundam delendamque Urbem; nunquam defuturos raptores Italiae libertatis lupos, nisi sua in quam refugere solerent, esset excisa; & alia incendendo militi acclamabat.* Igitur multis qui spectatum prodierant, ad Urbem refugientibus, senes ad custodiam portarum relictis, claustra demiserunt: quibus & alii mortales, & quidam Senatorum elisi sunt. tantaque formido fuit, ut prope modum solutus obdione Marius fuerit, quia multi fuga ad Lucretium delati, perditas res, oppressum Sullam, occupatam Urbem nuntiabant. Ceterum adveniente Imperatore, & quia clausis portis aliud praesidium nullum supererat, restituta acies est: demumque post primam noctis horam superior esse res Romana cepit. reliquum noctis eandem datum, castraque hostium capta sunt.

XV. Magna ibi strages fuit, quod Imperator edixerat, *ne quis Samnis virum caperetur.* Ad quinquaginta hominum millia utrimque desiderata dicuntur. In his & Albinus interit. Postridie Telestinus semianimis repperitus est; victoris magis quam morientis vultu. caput abscissum cum Damasippi, Marcii, Carinatique capitibus, qui capti in fuga fuerant, ad Lucretium missa sunt, ut obsecris Praeneste ostenderetur. Haecenus omnia Sullae praeclara, aut saltem excusanda videbantur. Recuperata Respublica, parva pulcherrima victoria, patriae impendens periculum summa vi depulsam, immortalia ad gloriam facinora erant: Damasippum etiam, & alios ejusmodi miseria publica faginaros, jugulari iustos, homines latabantur.

XVI. Sed statim haec decora omnia et delitate, quoniam in nullo alio unquam fuit, foedata sunt. eaque facta edita, & tam à superioribus viri institutis discrepantia, ut vix ab eodem homine profecta viderentur. Modestissimus ante victoriam, simul placere sibi victis Samnitibus cepit: nec enim reliquias belli ullo in numero dicebat; Cinnae & Marios, quorum antea solitus erat incusare levitiam, longo post se intervallo reliquit. sive recens talem animum indiderat fortuna; sive dissimulatum ad id temporis, detexerat. Postero quam pignatum est die quum Antenna non venisset, tria hominum millia, qui se ab hostium acie abruperant, veniam petiti misere: & ille annuit, *siquidem aliqua prioribus sociis illata cladis paenitentiam partium approbassent.*

XVII. Illi cum aliis conserta manu, amissis occisisque multis, quot supererant (cognita enim causa caedum ceteri quoque eadem auspicia sequuturos dicebant) ad octo millia Sullae se dediderunt. Eos in villam publicam ingredi iussos, quasi inter suos milites deseripturos, eodem tempore, quo Senatum in aedem Bellonae convocari iusserat, crudelissime trucidavit: multique simul pagani qui forte eodem venerant, etiam Sullanarum partium homines, perierunt. Corpora in Tiberim projecta sunt.

XVIII. Dum tanta multitudo caeditur, ipse verba in Senatu faciebat: Patri-
busque ad horribile tumultum ac clamorem, quoniam tot millia inoigne moritura
cedebant, exterritis; eodem quo dicere coeperat vultu, vocisque teno: *Hoc agi-
te*, inquit, *P. tres Confessippi. pauci sedisiosi iussu meo puniuntur.* qua tanta

Et post an-
ticum pu-
nam, victo-
ria.
Velleius.
Plutarch.
Appianus.

Sulla moros
mutat post
victoriam.
Velleius. l.
Appianus.
Strab. lib. 5.
Diodorus ap-
Velleium.
Liv. Epitom.

Ejus imma-
nis crudeli-
tas.
Sallust. Cati-
lin. 5. c. 18.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Velleius. l.
Joan. Antioch.
apud Valec-
Plutarch.

Etiā in de-
dictos.
Liv. Epitom.
Dionis. 5. 87
Plutarch.
Strab. lib. 5.
Orosius. 5. 21.

Vox ejus tri-
culentissimae.
Val. Maxim.
5. 8. 8.
Diodorus.
Plutarch.
Seneca de

Clement. 2.
12. 4.
Orationes.
Flor. 3. 27.
Diodorus.

C. Metelli.

acerbis vocis, vis quidquam ab illo homine dictum puto truculentius. Proxi-
mis deinde multis diebus passim per Urbem cades factæ, tanta gladiatorum licen-
tia, ut quem quis veller, occideret. inimicos suos maxime tollebant; deinde
quorum aut dignitas invidiam, aut res familiaris prædæ luculentam ostentabat.

XXIX. Eadem ista, velut signo ab Urbe dato, per omnem Italia fiabant; &
ubique per colonias ac municipia quos adversatos Sulla aut satellitum ejus alicui
constabat, trucidabantur. Plurimi sanguinis, alii spoliis cupiditate, eosdem
perpetrabant: erant & qui periculum sibi metuebant, ni aliorum exitio studium
partium significasset. Tandem C. Metellus juvenis aulus est in Senatu interroga-
re Sulla, equum ergo suppliciorum finem statuisse. Non enim, inquit, hoc
deprecatur, ut quos decrevisse tollere, vivant: sed ne quos conservatos cupis
morianur.

Et Q. Catuli
voces libere.
Plutarch.
Ciculus.
Flor. 3. 27. 28.
Sallust. Hist. 2.
14.
Diodor.

Liv. Epitom.
Proscriptio
Sullana.

XX. Ajunt & Q. Catulum palam dixisse, cum quibus tandem visuri sumus, si
in bello armatos, in pace inermes occidimus. Tum negante Sulla, constitutum
adhuc sibi esse, quibus velis parere; subiecit Furcillus primipilaris Sullæ turpis-
simus adfector, qui mox in petitione magistratuum egregius hominibus præ-
latus est: quin igitur edis, quos tibi punire cœsum est.

XXI. Id se facturum recepit, neque multo post, re neque eum Senatu, neque
ullo magistratum communicata, proscriptionis proposuit tabulam, qua no-
mina octoginta continebantur: inter quæ Consulari quatuor, Carbo, Marius,
Norbanus & Scipio; deinde Sertorius, & alii quos Sulla præ cæteris oderat.
omnium ad inaudita antea servitæ tyrannicæ imperii exemplum indignationis
commota; tantum uno die interpositæ, ducentos viginti, dein postmodum
haud pauciores adscripsit.

Cæsurum [in-
gens nubes.
215.
-ppia. lib. 2.
civil.
Plutarch.
Vellejus. 28.
Val. Maxim.
Florus.
Augustin. de
Civ. 2.
Liv. Epitom.

XXII. Adjecit pro concione, eos quorum meminisset, proscripsisse: de cæteris
decretum, ubi in mentem venisset. Receptoribus etiam proscriptorum posita
mortis est proposita, non excepto, sanguine junctos an externos servare voluis-
sent. Et sicut humanitati supplicium, ita crudelitati & perfidiæ merces dicta est.
in singula capita talenta duo. hæc servo si domum occidisset, hæc si parentem,
filio representabantur. Proditioribus etiam latentium præmia constituta sunt.
Denique quatuor milia septingenti, quos ea pestis sustulit, jubente Sulla, tam-
quam ad præclari facinoris servandam memoriam, in tabulas publicas relati sunt.
In his Senatorum Equitumque Romanorum duo milia fuisse traditum.

Eiam per Sa-
lun cades
passim edixit.

XXIII. Neque Romæ tantum, sed per universam Italiam furialis illa tempe-
stas delavii. Severæ passim quæstiones habebantur, si quis sub Mario aut Car-
bone legatise eorum stipendia civilis bello meruisset: si partes ope, consilio ju-
visset: si omnino studiosus illarum fuisset. Quibusdam etiam crimini datum re-
serunt; quod cum aliquo eorum commune iter inivissent. Ibi omnia divina hu-
manaque violata & polluta sunt. mariti in gremiis uxorum; in sinu matrum li-
beri confossi. sacra hospitalia, eximonia & religiones eorum, ipsaque eorum
pænetralia, nemini securum adversus percussores per fugium dabant.

Illeque su-
cultatum ca-
misa vocati.

XXIV. Eratque numerus exiguus per iram aut odium victoris pereuntium, præ
multitudine eorum, qui saculatum causa necabantur. quorum etiam per no-
menclatorem conquesta nomina tabulæ proscriptionis tyrannus adjecit. Q. Au-
relus, vir quieti animi, & conscientia securus, quum tantum aliorum sibi do-

lata, pro Rostris proponebantur: eademque omnia pericula creabant intuentibus, quæ de proscriptiōnis tabula memorata sunt. Sed Catilinam tam gravum suæ severitatis, & industriæ satellitem, Gallis quorum potissimum ministeriū in occidendis hominibus utebatur, præfecit, à quibus M. Volumnius, L. Tancatius aliique illustres Equites Romani sunt trucidati inter quos Q. Cecilius fororis suæ virum, qui ætate & ingenio quietus, neutrarum partium fuerat, Catilina suis manibus occidit.

Præneste dedi-
to. C. Marius
ibi confecit
necem.

Front. Strateg.
2. 9. 3.

Appianus.

Lib. 2. Civil.

Lib. 1. Epitom.

Strab. lib. 5.

Vellejus. 27.

Ant. de Vir.

Illust. cap. 69.

Val. Maxim. 6.

8. 2.

Orosius.

Diod. lib. 37.

Plutarch.

Tum demum

Sulla, Felici

cognomen ad-

fecit.

Vellejus.

Plutarch.

Mario cap. 30.

Val. Maxim.

2. 1. 4. 3. 5.

Appianus.

Plutarch.

Sulla cap. 67.

Sulla Præneste

venit.

Orosius.

Val. Maxim.

Appian.

Ibiq. ad mil-

lia duodecim

delictorum in-

terdicta.

Strab. lib. 5.

Appianus.

Lucanus.

Liv. Epitom.

Plutarch.

Val. Maxim.

Plutarch.

proceptis Rei-

pub. lib. 2. 1.

cap. 51.

XXXI. Interim M. Marii caput Præneste missum Cajum Consulem ad ultimam desperationem adegit. Nam qui cum eo obsidebantur, postquam aliorum ducum audivissent interitum, aliorum ipsi viderent præfixa hastis capita, perisse Carbonis copias, fugisse Norbanum, Urbem in potestate Sulle esse cognovissent; oppidum Lucretio dederunt. Marius per cuniculum, quales Præneste fuisse aliquot antiquitus, ex Strabone discimus, conatus evadere, postquam septum hostili exercitu exitum intellexit, cum minore Telesino ejus qui ad portam Collinam occubuit fratre, belli fugæque socio, strictis pugionibus concurrat: eoque intersecto ipse leviter vulneratus, servo suo cervicem præbuit. Sunt qui sua manu, sunt qui à Sullanis militibus, in idipsum dispositis, interemptum parent.

XXXII. Caput ad Sullam relatum, & ab eo pro Rostris positum est, cum cavillo in ætatem Consulis, quem antea remum, quam gubernaculum trahere debuisse dicebat. Neque tamen ille indignus tanto nomine credebatur; animoque parenti non dissimilis, fortunam iniquiorem habuisse, neque dubitari posse, quid de eo Sulla judicaverit: qui tum demum, postquam sublati ille fuerat, cognomen tum Felici homo omnium miserrimus assumpsit: statueratque equestrem auratam cum hoc cognomine poni sibi pro Rostris passus est; & quum Metella geminis eodem partu edidisset, puerum *Faustum*, puellam *Faustam* appellari voluit.

XXXIII. Lucretius Præneste recepto, Senatores Romanos quos ibi repererat, partium interfecit, alios conjecit in vincula, donec Sulla advenisset. Ille non diu contactus, & illos, & quotquot legati, quaestores, præfecti, tribunique partium illarum fuerant, occidit. Cæteros ipse salutis per P. Cethegum data, in campos progredi jussit. progressus exemit admodum paucos, quorum aliquando usus opera fuerat; reliquam multitudinem tribus agminibus discerni imperavit: ut scorsim Romani, scorsim Samnites, atque Prænestini confisterent.

XXXIV. Tum denunciavit per præconem Romanis, & ipsos mortem esse commertis, cæterum suo beneficio fore salvos, Samnites & alios ubique omnes interficere solitus, quod compertum habere dicebat, neminem Romanum incolam Samnio tutum aut quietum fore: non dubitavit ad unum omnes cadere. Prænestinorum primo singulos causa cognita duci imperaverat: deinde cognitioni se vacare posse negans, universos, quamquam pletique infantes erant, armato militibus cinctos, sagittis jaculisque configi, aut concidi gladiis præcepit. Ad duodecim hominum millia sic interierunt, quorum quinque millia Prænestinos fuisse reperio (cætera multitudo Samnitium, opinor, fuit) uni tantum quo cum illis hospiti fuerat, incolunitate concessa, quam ille fortiter aspernatus, neque se salutem patriæ suæ publico carnifici debiturum dicens, immiscuit se civibus suis, & inter eos occisus est. Mulieribus tantum & impuberi ætati pepercit Sulla, cren-

deli

delli misericordiâ, quum quibus concefferat vitam, vitæ ufus ademiffet.

XXXV. Nam oppidum longe diftiffimum ea tempeftate diripuit: agrum publi-
cavit. Jam enim deftitis fere fingulorum hominum præmiis, municipia colo-
niæque & civitates integras mulcabat, aliarum arcibus mœnibusve dirutis; altis
gravi exactione oppreffis: quædam etiam fub hafta venierunt. Florentia, Spo-
letium, Interamna, & de quo multa jam diximus, Præfte. Sulmo quoque,
Latii vetus & clarum oppidum, priusquam expugnatum efferet, damnatum di-
riturque juffum, cum aliis ejufdem regionis oppidis, ab illis temporibus efferat.

XXXVI. Hæc omnia Romani locique nec immerito patiebantur, prius
virtutis fimplicitatisque defertores; quos etiamfi indigna paterentur, meritis
diceret velideo quia pati potuerunt. Neque enim ufquam ea tempeftate genero-
fus ille populi Romani fpiritus, & rebus omnibus antiquior libertatis amor,
præterquam in puerili Catonis animo refedit. is animum agens quartum decimum,
à prædago frequenter faluandi Sullæ cauffa domum ejus deducebatur: quem il-
lo honorem admiſſionis exhibere paueis conſueverat. Ibi quum fubinde roces re-
fecta capita videret, quæ viris illuſtribus dempta dicebantur, magiftrum inter-
rogavit Cato, quid ita nemo talem tyrannum occideret? atque illo refpondente,
necens enim odio potentior adfectus eſt; ſibi præmionem dari poſtulavit. Exterritus
inde Sarpedo (id nomen erat præceptor) numquam poſtea niſi excuſſum auſus
eſt ad Sullam ducere. tanta conſtantia puero, tantumque animi robur inerat, ut
ſolus & lecurus tyrannidem ferre nequireret: quam tot inſignes viri, gentes
denique ac nationes, & caput ſcilicet orbis terrarum Roma, pecudum ritu ta-
citi inultique patiebantur.

Mox civitates
integras mul-
ciat punitque.
Appian.
Tacit. 4. 30. 2.
Flor. 3. 20.
Strab.
Dionif. 5. 87.
Plin. 3. 5. 12.

Cato, quum-
quam pater, de
tyranno in-
terficiendo
cogitat.
Plutarch.
Cato cap. 5.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri LXXXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejufdem Libri.

M Brutus à Cn. Papirio Carbone, qui Coſſuram appulerat, miſſus nave
piſcatoria Lilybæum, ut exploraret an ibi Pompeius eſſet, & circumven-
tus navibus, quas Pompeius miſerat, in ſe murum verſo, ad tran-
ſitum navis obnixus corporis pondere, occubuit. Cn. Pompejus in Sicilia
cum imperio à Senatu miſſus, Cn. Carbonem qui ſtens muliebriter mortem tulit, ca-
ptum occidit: Sulla dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum ſacſibus vi-
ginti quatuor proceſſit. Rebus novis Reipublicæ ſtatum confirmavit, tribunorum
plæbis poteſtatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademittit. Pontificum au-

Tit. Liv. Tom. V.

Kkk

quorumque collegium ampliavit, ut essent quindecim; Senatui ex equestri ordine supplicavit: proscriptionum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primo rapuit. redactum est scelerum ter millies, quin-
genties. Q. Lucretium Ofellam, Consulatum, contra violentiam suam, petere ausum, iussu interimi in foro: & quoniam hoc indigne ferret populus Romanus, con-
cione advocata, se iussisse dixit. Cn. Pompejus in Africa Cn. Domitium proscrip-
tum & Hiarbam, Regem Numidarum, bellum molientes, victos interemit. &
quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex
Africa triumphavit. Cn. Norbanus Consularis proscriptus, in urbe Rhodo quom
comprehenderetur, ipse se interemit. Mutius, unus ex proscriptis, clam capite
adoperto, ad posticas ades Bastiae uxoris quom accessisset, admissus munus est,
quia illum proscriptum diceret. itaque se transfodit, & sanguine suo fores uxoris
perspexit: Sulla Nolam in Samnio recepit. quadraginta septem legiones in agros
captos deduxit, & eos iis divisit. Polaterras, quod oppidum adhuc in armis erat,
obsessum, in deditum accepit. Mitylena quoque in Asia, qua sola urbs post vi-
ctum Mithridatem arma retinebat, expugnata dirui aequae sunt.

Appianus.

Cn. Pompejus
in Siciliam
missus.
Plutarch. Sulla.
cap. 66.
Plutarch.
I. comp. cap. 14.
Velleius 2. 30.
Orosius 5. 24.
Frontin.
I. trat. 2. 12.
Liv. Epitom.
5. 21.
Perpernam fu-
git.

INTER hae circum Italiae regiones missi post victoriam ab Sulla duces obi-
bant municipia, suspectis praedia imponebant: alia quae postulabat usus,
aut parendi necessitas, exsquebantur. Sed Cn. Pompejo, quem dimissa Anti-
stia privignam suam Aemiliam, M. Scauro genitam, viro suo M. Glabroni adem-
ptam, ducere compulerat, negotium Carbonis persequendi imposuit; eadem
opera Siciliam purgaturum in quam Carbonis amiei quidam & praecipuus Perperna,
qui prius in Liguria bellum cum Sullanis gesserat, vir Pratorius confuge-
rant, quum Carbo & Cn. Domitius in Africam navigassent.

II. Adventu Pompeii Perperna statim Sicilia cessit, civitatesque auctoritate
adolescentis, & partim consilio receptae sunt. Inter quas Catana, quum suspecta
Pompejo esset, & praesidium recusatura videretur, & fortissimis omnium militi-
bus occupata est, quos Pompejus impetrato, ut aegri sui reciperentur, sub eo
habitu in oppidum miserat. Dum haec geruntur, ex Africa cum multis nobili-
bus viris redierat Carbo, & in Cossura insula rumores de rebus Italicis captabat,
in Aegyptum fugam meditans, & interim M. Brutum in nave piscatoria Lilybrum
misso, ut exploraret, an in Sicilia Pompejus esset.

III. Sed ille circumventus à Pompeianis, quum se capere animadverteret, in se
mucrone verso, ad transtrum davis obnixus corporis pondere, occubuit. Pompejus
cognito Cossurae Carbonem esse, ad comprehendendum eum misit. Quum ita re-
tractus in Siciliam esset, ceteros qui iudicium hostes erant, non admissos in cons-
pectum Pompejus duci iussit: in Carbone visus est se gessisse insolentius, quum
ad pedes suos sisti victum iuberet ter Consulem; & ipse pro tribuna acerbe in
eum invehens (multum indignante corona, quae hunc acerrimum pueritiae Pom-
peii, ne patris bonis spoliaretur, defensorem suis meminerat) post tam gravi-
veludatium abduci ad supplicium imperaret.

IV. Hic exitus Carbonis fuit, qui tot in Urbe & per Italiam feda cruenta que
facinora fecerat; non merita magis quam formidata morte delinxis. Ubique
distringi gladium vidit, simulans sibi alium purgari, locum & Ipatium demissa

Carbonem ca-
pitum occidit.
Appianus
Vol. Maxim.
p. 13. 12. 6. 2. 1.
& 5. 3. 5.
Orosius.
Plutarch.
I. Iur. 3. 25. 25.

Carbonis
mors deor-
mis.

& flebili voce muliebriter petiit, miserrimæque vitæ brevem usuram rapuit, donec caput in sordido loco sedentis impatiens moræ miles demeteret. Id Pompejus misit Romam; ut oculos Sullæ hoc spectaculo pasceret. Per eosdem dies Q. Valerius Sorani facta reprehensionem Pompeii, & indignationem hominum habuerunt. quem adductum, quia peritissimum humanitatis & priscarum literarum noverat, comiter una deambulans, de multis rebus interrogavit: mox ubi quæ voluerat, etiam arcanum Romæ nomen, accepit; abripi è conspectu vitum, crucidarique jussit.

V. Cæterum hoc postremum de Pompejo Q. Oppius tradidit, C. Cæsaris amicus, ut aliquid odio dedisse videatur. Nam Pompejus, uti præcipuos inimicorum Sullæ, & palam oblatos castigare necessum habuit; ita nec cupide requisivit latentes, & quibuldam effugiendi fecit potestatem. Deinde quia bellum jam nullum in Sicilia supererat, versus ad res insulæ componendas, julque dicendum, valde recreavit provinciam, solers idem & incorruptus publicorum privatoremque negotiorum cognitor. Quæ res eo gravior Siculis fuit; quod multis jam annis jus dictum in ea insula non meminerant.

VI. Mamertinis tamen tribunal ejus præscriptione juris vetusti declinantibus, paulo acerbiorē se exhibuit, gravi etiam voce edita; *quosque leges accincto recitabitis*: Longe moderatior fuit in Thermitanorum causa qui Himeram colebant: Hos ob studium adversarum partium quem punire decrevisset, Schemius civitatis princeps, *inique facturum* exclamavit, *si ob culpam unius condemnaret omnes*, & querente Pompejo, *equum igitur unum illum esse diceret*; se ipsum esse respondit, qui propter C. Marii familiaritatem & hospitium, civis suos, amicus persuadendo, cogendi inimicos, ad eandem causam adduxisset.

VII. Delectatus animis genitoris adolescens tam forti & pia confessione, primo illum, deinde civitatem absolvit: & in eo ipso judicio dignissimum statuit, quocum hospitii contraheret necessitudinem. Quum deinde militaris insolentia multas passim injurias Siculis inferre diceretur; excogitavit, ut quociens aliquo mittendi milites essent, gladii, non possent educi, obsignarentur: animadverteretque in eos quorum à gladiis revulsa cera esset. Hoc rerum ubique statu, quum pacata omnia præter Hispaniam viderentur, ubi Q. Sertorius bellum constabat, Pio Metello ista expeditione commissa, ad Rem publicam ordinandam Sulla se transiit, potestate plane tyrannica, sed honestius aliquid nomen circumspiciens.

VIII. Igitur licet acta ejus omnia Senatus Populusque Romanus rata habuisset, habueruntque etiam agenda videretur; paulisper ex Urbe sedens monuit Senatorem, *ne quomiam sine Consulibus esset Respublica, comitiis Interve præderetur*. Prodiitque L. Valerius Flaccus Senatus princeps. Ad hunc scripsit Sulla, *referret ad populum, videri sibi Dictatorem creandum esse, nec ad certum tempus, sed donec constaret Respublica foret*. & in infima epistola subjecit, *se populum Romanum sibi id onus imponere vellet, se populi Romani causa non recusaturum*. Libertas comitionum sperari nulla poterat. igitur quod proximum erat, libertatis umbra amplexi, Sullam Dictatorem perpetuum creant: quum jam propter potestatis ejus magnitudinem, per annos centum viginti Dictator nemo factus esset.

IX. Len etiam ab Interrege lata est, quæ rerum omnium plena & libera potestas

Sallust. in re-
a. 2.
Plutarch.
Val. Maxim.
Liv. Epitome
Appianus.
Florus.

Pompejus in
Sicilia jus di-
cit.
Sulla 3. 9. 27.
Macedon.
turn. 3. 9.
Plutarch.
Q. Sertorius.
cap. 60.

Diodor.
apud Valer.
Plutarch.
Schemius con-
stantia & in
periam amoc.
Cic. Verres. 2.
64.
Plutarch.
Cicer.
Plutarch.
Pompejo de in-
precept. R. ep.
Germ. cap. 10.
Appianus.
Orosius. 5. 20.

A Pompejo
honatur.

Sulla Dictator
perpetuus.
Plutarch.
Sulla. cap. 66.
Appianus.
Vellei. 2. 29.
Cicer. contra
Rul. 3. 2. Cic.
de legib. 2. 15.
Vray. Capitoli
Appianus.
Plutarch.
Rul. 3. cap. 9.
Fugit. An-
nal. 679.

Leges multas
Sertorius abolevit

Sulla dabatur, ut deducere colonias, urbes condere aut evertere, Regna eripere aut dare, etiam quem vellet civium, indicta causa impune posset occidere. Dictator accepto imperio L. Valerium L. F. L. N. Flaccum, quo rogante lex lata fuerat, Magistrum equitum dixit. Formidabilis inde & nova species procedentis in publicum fuit, quum ut solum Dictatoribus, quatuor & viginti fasces praeceperent: quod nemo praesentium umquam viderat. Mox. consultata & acta longe terribiliora prodibant: quum leges alias antiquaret, alias novas ferret. Ne quis Praeturae ante Quaesturam peteret; neve Consulatum ante Praeturam: qui Aelilis fuisset, continuus Praetorem fieri; & ex Praetura Consullem licere. Praetores octo quotannis creari.

Tribunorum
potestatem
minuit.
Ammao. Ma-
cello. 2. p. 21.

X. Consullem eundem iterum, nisi decennio interposito creari, superiores quoque leges veterant. id sequentibus temporibus abolicum, Sulla Dictator ex antiquo retulit. itemque de Majestate: ne cui eorum qui cum imperio essent, exire de provincia sua, exercitum educere, bellum injussu populi gerere, aut in Regnum externum ingredi liceret. Eadem lege quaestiones haberi de quolibet, nullo discrimine fortunae, jubebat. Nominantur & de Falso hodieque leges Corneliae, & de Sicariis Veneficisque, item de Iniuriis. quae omnes cum pluribus aliis, quos memorate nihil arctius, in Dictatura latae sunt.

Senatum sup-
plet, eique ju-
dicia tribuit.
Liv. Epitom.
Appianus.
Festus.
Sallust. Hist. 1.
2. p. 10.
G. de legib.
3. p.
Tacit. rr. 22.
F. lian. Vett.
Sallust. Catu-
lin. 77. &
Hist. 1. 2. 5.
Plutarch.
Sulla cap. 69.
& Cic. cap. 15.
Velleius. 2. 1.
Dionys. 8. 2.
Proscriptorum
liberis jus ho-
norum Pen-
dorum auct.
C. pra. Sext.
Ruf.
Sallust. Hist. 1.
2. 8.

XI. Sed ante omnia Tribunorum plebis potestatem ita minuit, ut tantum non abolivisse videretur. Nam & omne jus legum ferendarum ademit: tantum auxilii ferendi quidam imagine relicta. & ne quis nisi Senator Tribunus fieret: & ne quis Tribunicius alium magistratum peteret, tulit. quorum altero provisum erat; ne plebis quam Patrum maiorem rationem Tribuni ducerent; altero, ne quis insigni genere aut favore populi, aut qui rerum magnarum esset appetens, Tribunatum adfectaret. Pontificum Augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim. Senatum per seditionum bellorumque clades infrequentem tributis comitiis ex Equestri ordine supplevit: adlectis circiter trecentis. Quaestores etiam quotannis viginti creari iussit ad supplementum Senatus, cui judicia tradiderat.

XII. Proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit: ut quod indignissimum profecto erat, Senatorum filii & onera ordinis sustinerent; & jura perderent. praesertim quum etiam bona eorum venderet, aut dilargiretur. quod quidem in tanta calamitate multo acerbissimum videbatur: quum ipse in tribu-
nali sedens, mulieribus formae quam famae melioris, histrionibusque & scenris, quibus impense delectabatur, & libertinorum pessimis, agros populis suffecturos, & vestigia civitatum concederet. Chrysogonum certe bona Sex. Roscii quae erant sexagies, duobus millibus nummum emisso, Ciceronis oratio restatur, quam proximi deinde Consulibus sex & viginti annorum adolescens habuit. A. D. Kalendas Junias haec auctio coepit. quum plurima ex his antea rapuisset Sulla, ceterorum pleraque donasset aut vilissi no pretio addidisset; reductum est ter millies, quingentes.

Q. Lucretium
e. C. di. iuber.
Nicolaus Da-
mastra. lib.
207. apud
Athenz. lib. 6.
L. v. Epitom.
Appianus.
Plutarch.
Sulla.

XIII. His ita pro arbitrio decretis factisque, ut tamen aliqua pristinae Reipublicae species esset, Consules creare populo permisit. Inter candidatos Q. Lucretius Otella erat, qui Praeneste ceperat; meritis suis & Sullae gratia consilis. At hunc quia contra legem recens laram petebat, nondum inferiores magistratus adeptus, primo monuit Sulla, desisteret; deinde postquam spreto Dictatoris vo-

luntate magno faventium agmine comitatus in forum venit; à L. Bellieno in me-
dio foro est interfectus. Indigne rem ferente populo comprehensus percussor ad
Sulla tribunal adducitur, qui sedens pro Castoris ex edito loco eadem sp. stav-
rat. Ille vocata ad concionem multitudine, *ne nesciatis*, inquit, *Quirites*, ego
iussi dimittite hominem Dictatoris immerito obsequium.

XIV. Addidit deinde atrocissimæ interpretationis fabulam: *Rusticum à pedicu-
lis morsum, quum semel iterumque interulam purgasset; tandem ne sapius inter-
mittere opus cogeretur, exutam, cum ipsis vermiculis inscisse in ignem. Et ego
inquit, monitos volo victos, ne tertium insanientes opus incendio habeant.* Ita de-
pulsio quem certissimum Consulem fore omnes crediderant, M. Tullius M. F. A.
N. Decula, Cn. Cornelius Dolabella creati, nomen verius, quam dignitatem
Consulatus acceperunt. Nam eos Dictator viginti quatuor lictoribus, & magna
sacellum turba stipatus, potestate plane Regia præminebat. Initio ejus anni L.
Cornelius Sulla Dictator de Mithridate Rege triumphum duxit. In quo illud lau-
dabiliter ab eo factum, quod neque triumphare de civibus voluit, q. iamquam in-
genibus eorum copiis prostratis, & quum Asia Græciæque multas urbes transve-
heret, nullum civium Romanorum oppidum in ea pompa spectari passus est.

XV. Cæterum magnificus apparatu ferulisque triumphus fuit, quum inter
opulentissimi Regis spolia res preciosæ visuque raræ longo ordine portarentur:
sed nullo majore ornamento illustrata pompa est, quam quod taneus nobilissimo-
rum virorum numerus, quos à Mariana factione pulsos reducerat, in equis cur-
rum ejus sequébantur, *servatorem & patrem* appellantes: cui acceptum refere-
bant, *quod ad spectu patriæ, quod complexu barbarissimorum pignorum, quod denique
communis illa luce fruerentur.* biduo triumphavit A. D. IV. & III. Kalendas Fe-
bruarias. prima die transtulit auri pondo quindecim millia, & argenti pondo
centum & quindecim millia: prostridie tredecim millia pondo auri, quæ junior
Marius ex Capitolinæ ædis incendio, cæterisque delubris omnibus Præneste detu-
lerat; quæ & sub eo titulo translata sunt, & argenti septem millia pondo.

XVI. Exacto triumpho de rebus suis pro concione disseruit, non minus dili-
genter enarrans, quæ feliciter, quam quæ fortiter fecisset: *eaque de causa
æquum videri dixit, ne quod cognomentum recens adscriberat, ab omnibus Felix
vocaretur.* Sed ad Græcos scribens *Epaphroditum* se appellabat: posticque sunt
illi cum hac inscriptione statuae. Eodem anno & L. Murena de Mithridate Rege
triumphavit, de ejus rebus gestis pauca, neque magnopere laudanda solus quod
sciam Appianus refert: quæ suis temporibus reddidimus. Post ista missu Sullæ,
A. Gabinium ad Murenam venit, denunciatum; *non placere Senatui bellum
eum cum Rege socio & amico gerere.* Eidem Gabinio mandatum, *ut Mithri-
datem Ariobarzanemque Reges reconciliaret.* Mithridates filium quadrimu-
jum amicitia & pacis obsidem Ariobarzani quum dedisset; sub ejus pignoris fida-
tia non modo quæ habebat. per Cappadociam præsidia retinuit, sed insuper alio-
rum locorum concessione auctus est.

XVII. Epulum deinde celebrare luxuriz. omnibus dedit: nam & *præmia* pro-
posuit, certum auri pondus, *ei qui plurimum bibisset, edissetve, quive diacris-
simus fisset judicatus, aut cantus aliorumve ludicrorum periti: cæteros excellen-
set.* eorum præmiorum omnium solum expertem fuisse Gabinium scribunt.

Sulla atrox
fabula.
edat. in To-
ga candida.
L. v. Epirom.
Plutarch.
Appianus:
An. Urb.
cond. 673.
Triumphus de
Mithridate.
Appian.
Val. Maxim.
2. 6. 9
L. v. Epirom.
Plutarch.

Ejus Trium-
phi magnifica
pompa.

Frægm. Capit.
Plin: 33. 2. 4.

L. Murena
Triumphus de
Mithridate.
Plutarch.
Appianus:

Frægm. Capit.
Appian.

Ejus gesta.

Cic. pro Leg.
Man. cap. 1. de
Academ. 4. 1.
Auct. de Vir.
Illust. cap. 78.

Hæc omnia nihil habent triumpho dignum: quum tamen honorem illum Sulla haud temere nisi merito tribuisse videatur: & Murenam fortissimum virum, summumque Imperatorem audiente populo Romano M. Tullius prædicaverit. Non dubito, multa eum præclara in Cappadocia Pontoque gessisse, donec à L. Sulla revocatus, tradita M. Minucio provincia, Romam ad triumphum decederet. Sane quæ supersunt Pontici Memnonis reliquæ; confirmato illum Ariobarzani Regno, urbem adversus irruptionem Mithridatis condidisse, tradunt: deinde multis insidentibus Sinopen versus movisse, capite Regni occupato, ceteram in promptu victoriam fore ratum. Sed Mithridatem firmo imposito præsidio, ipsum cum exercitu occurrisse Murena: principia prosperiora Regi fuisse; deinde æquo Marte gestum bellum, devicto utrarumque partium ardore consensisse. Mithridatem ad Phasin fluvium, Murenam in Asiam revertisse.

Ca. Pompeius
res in Africa
gessit.
Liv. Epitom.
Phitarch.
Pompeio 6. 17.
Val. Maxim.
cap. 8. 9.
Quintus. 5. 39.

XVIII. Dum inter has triumphorum pompas, toties capta suorum armis Roma gentibus externis exprobrat victoriam, in Africa ductu imperioque Cn. Pompeii præclarissime gesta Respublica est; quo illæ Sullæ literis & Senarum consulo acceptis, ex Sicilia transmissæ. Cneus enim Domitius Ahenobarbus profcriptus (erat enim Cinne gener) magna ibi manu coacta priusquam magis confirmaretur, debellandus erat, ne pacem Italix turbaret, quod ex eadem regione C. Marius non ita pridem longe minoribus copiis instructus fecerat.

Exercitus
Pompeiani si-
dicula occu-
pato.

XIX. Pompeius relicto, qui Siciliæ præcesset Memmio, sororis suæ viro, cum navibus longis centum viginti trajecit copias. sequentibus onerariis octingentis, quibus commæatus, arma, pecuniæque & machinæ portabantur. Parte classis Uticæ portum tenente, parte Carthaginem appulsa, simul adesse Pompeium percerebuit, septem ad eum millia ab hostibus desciverunt. ipse sub signis sex legiones plenas habebat. Sed inutilis ei per aliquot dies exercitus à ridicula causa fuit. Forte militum quidam defossam olim in agro pecuniam repperant. ea fama per tota castra pervagante, omnium eam regionem plenam esse thesauris, quum Punica res floureret, absconditis, dictum simul vulgo creditumque est. Inde nihil videres aliud nisi sparsa per campos agrina effodientium eruentiumque humum; neque abduci ab hac insania ulla vi aut arte poterant. complures ita dies absumpsi, circueuntes Pompejo, nec tenente risum, quod tot millia hominum invertendis agris tanquam rei sericæ incumbere cernebat.

Bellum Pom-
peii cum Do-
mitio.
Cicero 5. 2. 2.
Xenarch.

XX. Tandem inani labore defatigati, dixerunt Pompejo, nisi se quo vellet duceret, satis magnas se stultitiæ suæ pœnas dedisse. Circa Uticam uterque exercitus in acie adfuit, valle tantum interposita alpæ & ad transeundum difficili. Ob eam rem, & quia ventus imbrem ferens à primo manecortus, ne provento quidem die cessabat, Domitius tum temporis minime pugnatum iri ratus, signum receptui dedit. Hanc suam occasionem Pompejus prudenti consilio ratus, concinno transduxit suos, hostibusque incompotis & disiectis inebuit. at illi vento quoque turbabantur, qui compulsa in ora oculisque pluvia, conspectum auditumque adimebat. Nec expers huius incommodi Pompejanus exercitus erat: adeoque dux ipse parum abfuit, quin occideretur à milite, cui cesseram poscenti tardius reddiderat.

Pompeius
Nicompten
in Numidia
Regem re-
stituit.

X XI. Victi tamen magna pugna Domitiani sunt, ut de viginti milibus hominum tria castrum superessent. Pompejus quum ob hanc victoriam

Imperator ab exercitu appellaretur, negavit hoc se nomen agnoscere, donec hostiam castra flarent. Ad huc quoque laborem promptis militum manibus ulus est: & ne iterum in simile periculum incideret, deposita galea nodo capite pugnavit. Castra capta sunt. Domitius, dum inter primos repugnat, occubuit. Civitates quae sequuntur Carbonianas partes fuerant, sponte ad obsequium victoris occurrerunt: nonnullae vi receptae sunt. Ut deinde Hiempsalem in Numidiae Regnum restitueret, Hiertam bello persequutus, quia Comitio auxilium rulerat, in fugam praecipitem egit: deinde immisso Bogude Bocchi Maiorum Regis filio, copias omnibus spoliavit: postremo Bulla obsessum, dedito sibi oppido, interfecit.

XXII. Ita Regnum Numidiae ab Hierta ad Hiempsalem Pompeji beneficio rediit; quam universam finitimaque aliquot regiones cum victore exercitu mirae celeritate peragravit, quadraginta non amplius diebus Africa recepta, Regnorumque statu composito, annorum admodum quatuor & viginti adulescent. Postquam à Numidia reversus Uticam est, reddita sunt ei Dictatoris litterae *dimittere iubentis exercitum, & cum una legione expectare successorem.* id quum ipsum occulta morderet, exercitus palam indignantissime tulit: & petente Pompejo ut proficiscerentur, multis in Dictatorem conviciis, *tyrannum & Cinnam appellantes, negarunt se passuros ut sine legionibus se credat homini crudeli & perfido.*

XXIII. Adversus haec Pompejus orando monendoque mitigare iratos conabatur: sed illis in sententia persistentibus, in tabernaculum relicto tribunali lachrimabundus se recipit. Tum illi reprehensum iterum collocarunt in suggestu, magnaue diei pars hac contentione exempta est, donec instantibus illis & clamorem tollentibus iuravit *sibi manus allatum esse, ut quiescant.* Egredisti sunt. Inter haec Aegyptii legati venerunt Romam, Cleopatrae quae post mortem viri Alexandri ac patris Lathuri, duorum Ptolemaeorum, Regnum obtinebat, manum ex Regia stirpe petitori. Nam Alexandri filius ex alia uxore, cognominis patri, quum à Cois apud quos educabatur, Mithridati deditus, ab hoc ad Sullam profugisset, inter familiares ejus Romae agebat.

XXIV. Idcirco Sulla tum alias honestum sibi fore ratus, Aegypto Regem impoluisse, tum ex opulentiſſimo Regno pradam fortiter sperans, Alexandrum ad Cleopatram mittit. Sed illi nuptiis non verec potius haud laetis fuit consortium Regni factam esse, quia Sulla fiducia, quilibet pro sua unius habidine faceret: eo progressus vaſaniam, & ita undevictimo imperii die, Cleopatram audacia suae succensentem, de medio tolleret. Sed mors mulieris, ipsius quoque vitae properum attulit finem: Alexandrinique correptis armis à Regia protractum, in Gymnasio interemerunt. Regnum ad Ptolemaum cognomento *juvenem* Bacchum, qui Ptolemaeo editus, mox cognomen *Auleta* ex tibiarum studio nactus est, tanquam proximum Cleopatrae sororis haeredem, pervenit. Anno sequente, L. Sulla, quamquam Dictaturam gereret, iterum creari Consul voluit, adsumptio in societatem honoris Q. Caecilio Q. F. L. N. Metello Pio.

XXV. Quod deinde Caesaribus exemplum placuit, ut cum summa & Regia potestate, Consularis titulum conjungere, pulchrum & civile arbitarentur. Hic annus jucundum, nec ante vltum Urbi spectaculum actum, quum Eques

Orosius:
liv. Epitóm.
Plutarch.
Sallust. Hist.
1. 4. 9.
Eutropius.
Auct. de vit.
lib. 12.

Revocatur à
Sulla.
Hiertus de A
Africa. cap. 22.
Plutarch.
liv. Epitom.
Sallust. locut.
4. 24.

Aegyptiorum
legati Romam
Regem petunt.

Porphyr. apu
Eusebium.
App. an. lib. 4
Civil.
Plutarch. Trog.
29.

Alexander
morte: sed
malis successibus.

Urb. cond.
20. 479.

Pompeji red-
ditus ex Africa.
plut. 7. 26. 2.

Liv. Epitom.
Plutarch.
Sallust. Hist.
Diod. Sic.
Cicero. Civil.
a. 7.
Diod. apud
Valef.

Romanus, idque nondum expleto quinto & vicesimo ætatis anno, triumpharet. Pompejus is fuit, non minoris paulo ante terroris hominibus, quam nunc lætitiæ causa, quia *dedignantem iussa Sulla, cum infesto exercitu venturum in Italiam putaverunt*. Unde Sullam quoque dixisse rumor erat, *fatale sibi esse cum pueris in senectute colluctari*, quod & C. Marius adolescens negotium ei exhibuerat. Igitur quemadmodum presentibus uteretur incertum, & ferebat de re-ditu ejus legem, & ex composito per C. Herennium Tribunum plebis se sinebat prohiberi.

Sulla honoris
causa occur-
sit Pompejo.

XXVI. Nam alio ferme omni jure Tribunis erepto, intercessionem liberam reliquerat. Cæterum fama Pompeji Romam pacato agmine contententis metu ac solitudine civitatem absolvit. Incredibilis hominum multitudo, cum summa propensissima voluntatis demonstratione, obviam fuere. Sulla quoque quasi cum studiis civium certaturus occurrit ei, pronoque favore acceptum, elata voce *Magnum* consalutavit, adstantesque monuit, ut hoc eum deinceps nomine compellerent. Triumphum tamen petenti restitit: nec quasi invideret.

sed triumphū
negat.
Val. Maxim.
a. 2. §.
Plutarch.

XXVII. Nec enim ignoras, inquit, Cn. Pompei, *quanti te faciam, quantif- que dignum honoribus iudicem. quid enim est, quod non virtus illa tua Reipublicæ & mihi præstita fidelissima atque fortissima opera mereatur? Et ego, si ve- rum amas, non parciorem in honoranda virtute tua fui, quam tu in explicanda ex- fecti. sed neque in posterum quidquam tibi negaturus sum, quod fieri possit, & infinita civitatis nostræ patiantur. Periam enim vero ita comparatum esse nosti, ut more majorem hic honor concedatur nemini, nisi qui Consulari aut Prætorio im- perio prædixit res gesserit. Ita P. Cornelius aliquanto amplioribus in Hispania gestis tribus; ita M. Claudius captis Syraculis triumpho caruerunt.*

Rem invidio-
sum & illi &
sibi dicitant.

XXVIII. Non debes indignanter pati si Scipionibus & Marcellis æqueris ad-
lescentes nondum ætate Senatoria. Plus est meruisse triumphum, quam duxisse :
& si quid in hac pompa felicitatis inesse arbitraris, non adempta tibi, sed ad
maturos honores, quorum certiora pignora nemo umquam habuit, seposita est.
*Quid te delectat occupare cum invidia, quod paulo post ultro venturum est cum gloria! Quamquam, si te tantummodo sermonibus hominum oblectares, fortas-
sis ego paterer; & tibi eadem ætas, quæ ad commovenda iudicia facit animum,
etiam ad ferendos aaret. Sed quia mihi nemo ignoscet, cuius ab annis & potestate
publici decoris scientia simul atque custodia pulsatur, ut vel mea causa desistat,
peto. Quod si mei rationem habere renuis, & r. in trique invidia iam p. siere
perseverans, salva amicitia nostra hoc facere posse existimas mihi quique ta. tum-
dem injris adsumam, & quod ambitione ac cupiditate inductus captas, auctorita-
te & jure prohibebo.*

Pompeii vox
Sullam mo-
vet.
Diod. Sic.
Plutarch.

XXIX. Vera erant quæ allegabantur. sed intelligebat adolescens, frustra hac
ab eo adferri, qui jura civitatis omnia prior conculcasset. ideo ne Lucretii qui-
dem casu perterritus insitit tanta fiducia, ut etiam plures adorare Soli morien-
tem quam occidentem diceret. Eam vocem quum non satis Sulla perceperisset, ex
vultu autem gestuque mirantium, aliquid insuitati esse conjiceret; quid enim
dixisset Pompejus? interrogavit: acceptoque, confidentia adolescentis percul-
sus, voce velociter repetita triumphet! triumphet! exclamavit. Erat plane res
livori multorum obnoxia, sed Pompejus ut malignitatem eorum ulcisceretur,

Plin. a. 1.
Plutarch.
Frontin. 4. §. 5.

augo

augeretque dolorem, quadrigis elephantorum invehì constituit, multas enim belluas victo Numidiz Rege ceperat. Sed quia porta erat angustior, quam ut junctis iterare elephantì possent; ad pristinum morem reversus est.

XXX. Dum id agitur, exercitus donativo non contentus, tumultuabatur & pecuniam qua erat servanda in triumpho direptionum dicebant. Neque decrant ex illustribus, qui dividendam dicerent, ne seditio oriretur. sed ille negabat se clamoribus militum commoveri. Non ideo cepisse arma, & cum principibus civitatis multa praelia fecisse, ut iis serviret, quibus imperare debeat. Mirari se hominum amentiam, si pueri constantiam, quam in mediis bellorum tumultibus semper prastiterit, nunc parva pace, vicis hostibus, ad Urbem omisissum.

Pompeii seve-
ritas in sedi-
tione militu.

XXXI. Non ita se per Italiam hoc bello, Siciliamque & Africam esse cogni-
tam, ut illi ipsi, quos animi sui testes toto eo tempore habuisset, sperent seditionis vo-
cibus ab instituto dimoveri posse. Facilem se & liberalem exercitiis suis Impera-
torem exhibuisse, quoad rectum honestumque putaverit: nunc etiam pronunciaffe
quod satis esse existimet, praesertim tam brevi expeditione desunctis. Olim mili-
tes Romanos parvo contentos maluisse sudoribus & periculis suis arationem publi-
cam locupletari: nunc sibi studere quæque, ut defraudata Republica in tot par-
ticulari distracta pecunia, neque privatorum cupiditatem expleant, & usibus ci-
vilitatis, nimiam quantum bis temporibus exhausta subtrahantur.

Liberalem se
fore dicit sua
arbitrio.

XXXII. Audire se gactari à quibusdam, multum etiam juris penes exercitum
esse: id quidem facilius dici, quam demonstrari posse. ceterum ut maxime
ita res haberet, missum se prius triumphum facere, quam ut militibus suis adule-
tur. falces deinde laureatos objecit acriter in ore pitis, ab illorum direptione ju-
bens incipere. Hac verecundia quum ad modestiam eos redegisset, in majori om-
nium admiratione, quam ob tot res bello gestas fuit: Serviliusque præcipuus
antea negandi triumphì auctor, pulcherrimum ei testimonium reddidit: nunc
vero se Pompeium vere Magnum, triumphoque dignissimum agnoscere. Sub idem
tempus Cn. Norbanus Consulatus proscriptus, quum Rhodum trajecisset, at-
que repetitus à Sulla comprehenderetur: Rhodiis adhuc deliberantibus, in
medio foro se interemit.

Cn. Norbanus
se interemit.
Plutarch.
Eronianus.

XXXIII. Neque enim adhuc proscriptionum acerbitas plane conquieverat:
& Mutius unus ex proscriptis, clam capite adaperto ad ardes Bastiz uxoris quum
accessisset, admissus minime est, quod illum mulier proscriptum diceret: ita-
que se transfodit, & sanguine suo fores uxoris resperxit. Tum etiam Nola, quæ
postrema urbium Samnitibus infestarum pertinacissime arma retinebat, prodi-
tione capta est, M. Emilio Lepido intro misso. reque cognita obsessi, quia Sam-
nitibus nulla spes salutis apud Sullam relicta erat, suis aut suorum gladiis occupa-
runt necem: quidam laqueis præfecti sunt: alii foribus ocellis domos seque
coneramarunt. eodemque tempore ventus exortus vehemens, iia distulit incen-
dium, ut oppido confligente omnis simul præda amitteretur.

Nola capitur.
liv. Epitom.
Appianus.
lib. 2. c. 17.
ellejus a. 18.
Appianus.

Liv. Epitom.

XXXIV. At L. Sulla quo Urbem & Italiam suæ factionis hominibus quasi
compedibus vincas teneret, decem millia servorum, ætate ac viribus floren-
tissimum quemque manu misit, qui inter cives adscripi, de nomine patroni, uti
mos erat, Cornelii sunt appellati. Lege deinde comitis centuriatis lata, munici-
piis plerisque civitatem & agros ademit, adscripsit tamen in eandem legem: si auid

Municipiis ci-
vitas & agri
viduuntur.
Appianus.
c. c. pro do-
mo cap. 10.
Cic. pro Cæ-

cin. cap. 7
Liv. Epitom.
Memnon.

ius non esset rogari, ejus ea lege nihilum rogatum. Ita caput de civitatis jure adempto, ne vivo quidem Sulla valuit: de agris ratum fuit; & colonie militares legiones quatuor & viginti deductae, iisque divisi agri sunt. Namque non modo qui arma contra tulerant, sed quorum neutro inclinata studia, aut etiam pro Sulla fuerant, res suas fortunasque omnes perdididerunt. nec enim tam in pœnani inimicorum, quam ut firmamenta dominationi quaererentur, talia fiebant.

Reges etiam
provincias a
Sulla.

XXXV. Ex eadem disciplina, externae nationes Regesque non stipendiarii solum, sed & aequo fœdere juncti, nonnulli etiam ob virtutem & merita immunitatem adepti, exactionibus & tributis atterebantur: ut etiam agri quibusdam & portus, qui ex formula fœderis debebantur, adimerentur. His maxime robus & ille annus praeiit, & proximus quo P. Servilius C. F. M. N. Vatia, qui postmodum Isauricus appellatus est, & App. Claudius Consules fuerunt. Nam oblatum sibi adulatione populi Consulatum Sulla recusaverat. Inter hæc Volaterræ, quod oppidum adhuc in armis erat, publica interposita fide sunt deductæ.

Urb. cond.
ad. 674.
Volaterræ de-
duntur.
Appianus.
Liv. Epitom.
Cic. pro do-
mo cap. 30.
Mitylenis ex-
pugnatis C.
Julius civitatem
accipere.

XXXVI. In Hetruria Volaterræ sunt juxta litus maris, eximio ad tutelam loci situ. Nam è profunda valle tumulus undique præceps in altitudinem prope duorum millium passuum crectus, urbem sustinebat, uti ad censum aspero & difficili, ita plano commodoque vertice. Huc se proscriptorum quidam contulerant, coactaque Hetruscorum manu, quum legiones quatuor effecissent, per biennium resisterunt, quamquam nonnumquam ipse Dictator in castris obsequentium fuisset. Sic extinctis per Italiam bellorum reliquiis, etiam in Asia quæ sola urbs post victum Mithridatem in rebellionem persisterat, Mitylenæ à M. Thermo expugnata dirutaque sunt. Eo bello C. Julius Caesar admodum adolescens in contubernio Prætoris egit, & ab eo capitis Mitylenus corona civica donatus est.

Cic. pro Sex.
Ros. cap. 37.
Liv. Epitom.
Mithridat. C.
Jul. cap. 11.
Oronius. g. 22.

XXXVII. Idem annus L. Sullam ex perpetuo Dictatore privatum vidit, rem inopinatam, & non una de causis prorsus admirabilem. Qui enim tamquam rabie quadam actus, nihil usquam sibi quæ & aliis quietum, nulla jura inviolata, nihil ad summam contentionem laborum, periculorum, denique scelernm & immanitatis reliquum fecerat, ut unus omnia posset; is ut interpellante nemine summi imperii pacatam & patientia civium propemodum justam possessionem sponte deponeret, expectari profecto non debuit, præsertim quum neque ætate etiamnum, neque corporis viribus destitueretur. An ipsum jam pigebat rapæ potestatis, & quum recordatio delictorum ferre pœnitentiæ moribus conciliam mentem cruentaret, quantas misérias quam vile ob præmium perferret, experientia monstrante perlemserat.

Sulla privatus
ex Dictatore.

Adfectus con-
silio regendi
Ystarch.
Sulla. cap. 68.
Jeron. Cr.
faz.
Monzic. Pau-
de M. Rom.
Appianus.
Liv. i. Civil.
Oronius. g. 22.

XXXVIII. Nam priusquam capitis potiretur, in his omnem inesse & solidam animi felicitatem crediderat: adeptus deinde, quum se pejor etiam excruciatum prehenderet, odisse atque fastidio cepit, quod antea per tot bella civilia flagrantissime appetiverat. Hæc exempla docere mortalitatem poterant, ut priusquam sese præcipitent, unde regredi non liceat, consilio regane adfectus, usque rebus quaerendis adhibeant, quas ubi consequuti fuerint, nullo deinceps pudore pœnitentiæ torqueantur. Nam Sulla quidem, quam acerbis suppliciis donatus pristini iudicii errorem emendaverit, in propatulo est, quum rem antea prælatam omnibus, ita destinaret abicere, ut ne mortis quidem metu totum milium in se iracundis animis retentus, hoc diserte dicere videretur, perire se male, quam a dictis Dictatorem agere.

XXXIX. Non dubito, quin plerique pravo consilio fuisse Sullam iudicaturi sint; quemadmodum & statim C. Caesar in depositam ab eo Dictaturam ladens, *Sullam nese esse literas dixit*: sed eventus utriusque satis ostendit, doctiorem in his negotiis Casarem Sullam fuisse. Proximum deinde miraculum fuit, quod privato non solum salus, sed etiam dignitas constitit: quum plusquam centum millia civium Romanorum, & inter hos Senatores nonaginta, Consulares quindecim, Equitum circiter duo millia sexcentos (computatis una exsulibus) occidisset; bona eorum vendidisset; multos projecisset inhumatos; civitates quoque plurimas arcibus, muris, agris, pecunia varie spoliasset. ceterum illum ne hominum manibus circa & communi plurimis morte defungeretur, ad memorabile exemplum ultio divina servaverat.

Caesar de ob
itu Sullam.

XL. Ideo quum pro concione fixisset, *rationem se actorum omnium, si quis reposita, redditurum esse*: dimissis licentibus atque custodia, cum amicis diu in publico deambulavit, attonito populo, & hæc miracula non sine horrore quodam adspiciente. Unus tamen adolescens fuit, qui audere querit: & quia nemo prohibebat, animo sumpto, recedentem usque ad fores domus conviciis incesset. Atque ille cujus iram potentissimi viri maximæque civitates, nec effugere, nec placare potuerant, unius adolescentuli contumelias patienti animo ruit; id tamen in limine jam domus effatus; *hic adolescens efficit, ne quis post-hac tale imperium deponat*. quam præfagi animi vocem non longo post tempore Dictator Caesar explevit.

Adolescens
conviciatur
Sullæ.
Plutarch.
Appianus.

XLI. Sulla profectus in Cumanum, rusticari, piscandoque & venando tempus ducere cepit: quum prius Herculi consecratis decimis epulum populo sumptuosissimum præbuisset, ea adfluentia, ut quotidie (per multos enim dies ducebatur) ingens vis ciborum in amnem projiceretur; vinum quoque dedisse annis quadraginta vetustius, quod à nomine Consulis sub quo natum fuit, *Opimianum* vocabatur. Nam contra suas ipse leges leniendæ ægritudinis causa, luxum introderat, iisdem diebus uxore amissa Metella. ei' quum jam desperatæ salutis esset, de sententia sacerdotum libellum repudiij Sulla misit, spirantemque adhuc transferri in alias ades iussit, quod scilicet religiosissimus Pontifex, qui tot hominum agmina contrucidaverat, salvis religionibus adpicere morientem, aut funere pollui domum suam ferre non posset.

Metella Sulla
moriatur.
Plutarch.
Plin. 14. 14.

Sener. Com.
ol. ad Mac-
c. 11. 3.
Plutarch.

XLII. Non tamen sic abstinuit à Republica, ut nullo eorum quæ ticerent sensu adiceretur. Igitur emiculis Consularibus, quum præter suam sententiam designato M. Emilio Lepido, Pompejus, cujus studiis perfecta res fuerat, lætus adiret; vocavit eum ad se Sulla, dixitque, *Te vero providum consilij, adolescentem, & sapientem, qui pessimum omnium Lepidum, optimo omnium Catulo priorem remaneandum curaveris. At tu fac vigilas, qui adversarium effecisti valentiorum*. Neque cessavit eum præfagus futuri animum, & spirantem adhuc Sullæ, seditiosam ad Quirites orationem Lepidus Consul habuit, quæ adhuc inter reliquias Historiæ Sallustianæ servatur.

Sullæ vox ad
Pompejum de
Lepido.

Plutarch.
Pompejo.
cap. 44.

XLIII. Paulo ante hoc tempus, quam à Mithridate ad scribendum fœdus legati venissent, insecta redimittunt: quod Ariobarzanes, ipseque Ioa an aliorum iustinctu, incertum, non esse fidi cum fidi: restantem Cappadociam detulerant. Eam Sulla tum adhuc Dictator iussu restituit, & Mithridates paruit, quam

Mithridates
res gestæ.
Appianus.
Mithridat.
Mithridat.

N. Hic nefarii
de Sulla altero
Marrimonia
ex Plutarch.
Sulla cap. 79.
& Suid. in
7. 163. 65.

quam ad Phasin & Caucasum rebus interea præclare gestis, imperii fines protulerat, Bosporanis subactis, quibus filiorum unum Macharem Regem dedit, Sed idem quum in Achro fecisset expeditionem, insidiis & vi frigoris exercitum carpentibus, vix tertiam copiarum partem reducerat.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri XC. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri

SULLA decessit, bonosque ei à Senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Amilius Lepidus, quum alta Sulla tentaret rescindere, bellum excitavit: & à Q. Catulo collega Italia pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Bruttus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, a Cu. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul, & M. Domitius legatus, ab H. reuleo quassore praelio victi sunt. Prætereas à P. Servilio Proconsule adversus Cilicas gestas continet.

Vrh cond.
an. 675.
Mortuus Sulla
pedicularis.
Sallust. Hist.
a. 1. 1.

Epitom. Liv.
Appian.
Lib. 1. Civil.
Tacit. 1. 1. 1.
Plutarch.
Sulla cap. 79.
c. Sertorius.
P. d.
Vrh 7 43. 6.

Iustum DE
judicium.
Plutarch.

RES populi Romani M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, ac deinde militiæ & domi gestas amisso Livio, facis ex Sallustianis Historiis licebat cognoscere, nisi & illas idem omnino factum abstulisset. Ideo fœtibz obturatis, ex rivulis aut etiam lacunis, ista nobis haurienda sunt. sic interim sordida connoque permixta, ut vix magno studio & attentione percolata liqueant. Sed nos, qua poterimus industria cœpto insistentes, à morte L. Sullæ velut novum initium ordiemur. Nam ibi iterum conversio quædam Reipublicæ facta est, & auctoris voluntate deposita brevis ævi dominatio, morte ipsius plane extincta. Morbus igitur quo Sulla periit, minime communis fari, sed singularis ejusdam fœditatis atque supplicii fuit exuberantibus pediculis, ut qui tot milla civium cognatique sanguinis hominum, inauditis cruciatibus peremisset, ejusdem artus, velut intestino bello, ab illo quem generant animalculorum exercitu deriperentur.

II. Est enim profecto DEUS, qui numquam impune spernitur, & licet acerbiores pœnas in aliud ævum justissimus iudex seposuerit, quod includi præsentis angustis nequeant, sæpe tamen viventibus proponit spectanda noxiorum tanta supplicia, ut si nihil deinceps timendum foret, vel his debere à peccando deterri. Dissimulavit tamen utcumque mali sensum jam non felix Sulla, & quo avocaret à tam tristi cogitatione animum, in quaslibet occupationes incubuit.

III. Quippo decimo ante excessum die, Puteolanorum dissensionibus compositis, leges scripsit, quibus deinceps uterentur. Rerum suarum componendis commentariis biduo priusquam decederet, operam postremo dedit, alteri & vicesimo libro immortalis. in eo Chaldaeos sibi prae dixisse narrabat, ubi gloria invidiam vicisset, in summo flore felicitatis esse obituro. itemque somnium prae terita nocte sibi oblatum, per quod filiolum suum, ante Matellam mortuum, videre visus esset, appellan tem se, jubentemque curis omnis ire secum ad matrem, ubi cum ea in quiete & otio degeret.

Sulla recum
suarum Com
mentariis im
mortalis.
Plin
Plutarch.
Appianus..

IV. Postridie quum id somnium amicis enarrasset, testamenti tabulas confecit ob signavitque. mox sub vesperam nunciato, Gratum quemdam Puteolana Republica debitorem, mortem ejus expellere, ne solveret; accito homini in cubiculum à famulis intorqueri fauces, non sine vehementi clamore & corporis jactatione iussit. Ab hac contentione rupta vomica, magnam vim effudit languinis: ne qui tam sanguinarius in vita fuisset, incruenta ad inferos morte descenderet. Ita viribus defectis noctem eam inter summos cruciatus quum exegisset, infelicem spiritum reddidit.

Mors Sulla.

V. Mors Sullae confectum Consulum jam ante non satis concordium contentiones excitavit. Senatus referente Catulo honorem ei haberi volebat, ut in Campo Martio sepeliretur; Lepidus multique cum eo alii praefraete repugnabant. Ibi generose animo suo Pompejus imperavit, & quamquam Sullae testamento, quum ille legata relinqueret, liberisque tutores daret, esset praeteritus, partim gratia, partim precibus, interim & minis submovit obstantes, funusque Romam prosequutus exsequiis securitatem decusque praestitit. Ordo pompe hic fuit. Aureo lecto corpus defuncti per Italiam in Urbem Regio prorsus festu ferebatur. tibi cinum caterva, equitesque & gravis armatura frequentibus ordinibus sequebatur. pariterque in itinere qui legati ejus ad exercitum fuerant, cum armis accurrentes ut quique advenerat, locum suum capiebat. alia quoque multitudo, quanta vix umquam ulla de causa, undique consuebat.

Et elis, Exe
quim.
Appianus.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Pompeio capi
as.
Plutarch.
Lucul. ap. Ca.
Plutarch.
Sulla.

VI. Insignia magistratus & secures, ut nuper Dictatori, praeferebantur. Hoc ordine in Urbem pelatum cadaver est. Sed quum ad rogam efferreretur, longe major longeque splendidior apparatus fuit: coronaque aurea, dona civitatum, legionumve, aux amicorum, plusquam duo millia spectabantur. Corpus, quo sacrorum hoior concurrentium militum licentiam frenaret, omnia Saecratorum

Ordo & pom
pi funera.

colligia Vestalesque comitatur sunt: tum Senatus universus, & cum insignibus suis magistratus. Non Equitum Romanorum agmen, & omnis qui sub eo meruerat exercitus (singuli enim ut praesto forent properaverant) cum auratis signis, & armis argentatis, quo ornato esse deinceps etiam in pompis consueverunt.

Disparantius
hominum. in
pari restitu-
tione volun-
taria.
Hierarch.
Sallust. Hist. l.
2. c. 2.
Appianus.

VII. Inter hos variis locis magnus tubicinium intertus numerus, lugubre quidam cohaerebat. Voces deinde honorifice per ordines acclamare fuit, incipientem Senatum Equos, Equitem plebes excipiebat. Sed non idem omnibus in pari restitutione voluntatis animus erat: pars vere descebat amissum: ceteri Sullanorum praesentes copias, & ipsum adhuc quamquam vita orbem meruebant. Pro Rostris cadavere posito, laudatus est ab aliquo dilectorum, quia Faustus filius nondum maturae aetatis erat. L. Philippum huic officio delectum crederem, qui tum aetate & saevitia ceteros anteibat: deinde sublatus Senatorum humeris lectus in Campum Martium deportatus est, ubi tantummodo Regum erant monumenta.

Sallust. Hist. l.
2. c. 2.
Appianus.

VIII. Sub nonam diei horum in Campum est ventum: quia nebula matutina ne celerius extente, pluviae metu curatores funeris tardaverat. Tum impositus rogo est, cum ingenti vi odorum, quos adeo liberali manu matronae conculcane, ut praeter ducenta decem secula, Sulla ipsius simulachrum iusta magnitudine, simulque lixoris imago sicca fuerint ex optimo thure & cinnamomo. Haec omnia flammis consumpta. Nam cremari primus & patricius Cornelius voluerat; quum ejus gentis mortui semper intactis igne corporibus terra tegerentur. Id eo factum putant, quia C. Marci reliquias ad Anienem litas, mortuo quoque implacabilis hostis, spargi in flumen iusserat; & ne sibi accideret, quod in alcerum statisset, meruebat.

Cic. de legib.
2. c. 2.
Plin. 7. 14.
Cicero.

Novae conten-
tiones post
M. rium &
Sullam.
Florus. 3. 23.
Appian.
L. Ampel.
Pedian. in
Vet. 4.
Liv. Epitom.

IX. Mortuus jam Marius, mortuus Sulla, civilium bellicum saevissimi duces erant: sed vivebant adhuc in animis superstitum discordiae, & velut ab ipso huius rogo accense, inter redeuntes ab exsequiis Consules starim acerbis sermonibus exarserunt. Seditionum Lepidi ingenium metus judiciorum stimulat, ut restitueretur, valde sua interese judicaret. Nam ob expoliata Sicilia, à duobus Metallis, Celere & Nepote legibus interrogatos, quamvis illi ob gratiam ejus apud populum victi destiterant, absolutus tamen non erat, & ne aliquando revocaretur in judicium metuebat. Itaque turbidis concionibus velut classico, concitata inopi plebe, Italicos etiam populos spe restituendorum agrorum conciliabat.

Prodigia:

Plin. 20. 21.
Sallust. Hist. l.
3. c. 4.
Appian.

X. Sanior pars populi facile providebat, si acti Sullae rescinderentur, Rempublicam utcumque compositam, novis tumultibus bellique arsuram. Movebantur & prodigiorum obscuritate, quae inter novam illud & inauditum antea, in Ariminensi agro in villa Gallii loquentem Gallum Gallumque esse. Idcirco Senatus utrumque consulem iurejurando adiecit, se huius controversiae causa arma non sumpturos. Lepido, ne quid in Orbe turbatum daret, exercitus & provincia Gallia trans Alpes decreta. Ille tempus in Hetruria ducento, nolebat ad comitia reverti, ne bellum quod in animo habebat, impediretur. putabat enim iustitiam non ultra Consulatus tempora valitura fide, postmodum nulla religione obstructam ad servandam pacem fore.

Lepidus cum
exercitu ve-
nit ad Urbem.
Sallust. Hist.
l. 3. c. 6.

XI. Non orar oblocutum Senatui, quidamini consiliique Lepido esset: praesentia quum Hetruriam conjurare, proscriptos acciri, largitionem tentari porta-

avissor. Igitur ~~ac curare arm ad tempus Comitiorum~~ jubet. & adfuit ille ex Hec-
teria, sed cum universo exercitu, quem ad Urbem adducere secum consueverat.
Sed jam Milvium pontem, collemque Janiculum Q. Carulus Consul, cum Cn.
Pompejo praeceperant. Relata enim lex Plautia, capitibus aliquot adiectis, con-
tra vim malorum, & adiungens de optimatibus Pompeius, Catulo pacis quam
belli artibus praestantiori status adiutor fuerat. Igitur Lepidus arma suos capere
imperat: sic idem & à Senatus partibus: praeliumque non procul Campo
Martio confertur.

XII. Primo statim impetu pulsus Lepidus, in Hecuriam pergit: Pompo-
ius adversum Brutum est profectus, qui legatus Lepidi Galliam Cisalpinam non
invalida manu obtinebat. Satis diu bellum id tractum ad Mutinam est: quum ta-
stra castris opposita essent, nec ad summam rei profectura certamina conferren-
tur. Ea res Lepido qui circumactio interim anno Proconsule se gerebat, otium
praeiuit, ut collectis ex qualibet hominum sine copiis magnis ad Urbem tenden-
ter, adsidensque Consulatum alterum postulare.

XIII. Ad statum venientis haud parva in Urbe trepidatio fuit: & in Senatu Q.
Philippus in haec verba censuit: *Quoniam Lepidus exercitum privato consilio pa-
ratum, cum pessimis, & hostibus Reipublice contra huius ordinis auctoritatem ad
Urbem ducit, uti Ap. Claudius intercessit cum Q. Catulo Proconsule, & ceteris
quibus imperium est, Urbis praesidio sint, operamque dent ne quid Reipublica dero-
menti capiat.* Sed metum cito ademerunt adiata à Pompeio litterae, quibus con-
fessum bellum, traditus cum exercitu Brutus nuntiabatur.

XIV. Eum Pompeius, quum datus qui prosequeretur equitibus Rhegium do-
duci iussisset: statim insequenti die pernitentia ductus, Geminium misit, à quo
non sine infamia perdidit crudelitatique Pompeianae est interfectus. Alba quo-
que, quam deinde Pompeii nomen tulisset arbitror, quod ab eorum conservata
esset, postquam obsidionem fumentumque ferre amplius non potuit, dedita est,
ibique Scipio cum Lepidi filio captus & occisus. Inter haec Comitibus per Interre-
gem habitis, Consulatum D. Junius D. F. M. Nepos Brutus, Mamercus Aemili-
us Mam. F. M. N. Lepidus Lavianus inierunt.

XV. Mamercus homini ditissimo ne suo anno Consul fieret, praetermissio Aedi-
latis noxuit, quod sumptuosum muneribus magistratum amore pecuniae vitatum
ab eo populus crederat. cum quoque tulisset repulsam, ni C. Curio, ut aetate sen-
sior, & populi suffragiis ineger, arati Mamerci concessisset. His auditis Lepi-
dus, quum hostis ab Senatu iudicatus, iterumque victus esset, recessit Colas
Hecuriae maritimum oppidum, ubi insequente Catulo nova commissa pugna
est cui superveniens ex Gallia Pompeius magnam edidit eadem, & reliquos fu-
gere in Sardiniam coegit.

XVI. M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulso, segnit ut amoro non nihil
periculo, ceterum haud minus gravis & multiplex cura Patres exercebat; quin
praeter externa bella, quae sub idem tempus pluribus locis eruperant, duce par-
tium vivo, dilatatum potius, quam extinctum civile incendium habebatur: me-
tusque erat, ne impedienda annonae transvectione Urbem inopia urgeret. Sed
ille bellum, per quod homo delicatus luxu sibi carendum videbat, segnitier mo-

Florus.
Appianus:
Cic. pro Cello
cap. 55.
Plutarch.
Pompeio & ap.
Eusebius.
Rutil. it. inez.
apo.
Liv. Epitoni.

Sed repellitur.

L. Philippi
sententia con-
tra Lepidum.

Pompeius id
bellum con-
ficit.
Plutarch.
Orosius. 5. 13.
Val. Maxim.
2. 2. 2.
Cic. ad Attic.
9. 17.
Plutarch.
Brut. cap. 6.
Ann. Urb.
cond. 676.
Lepidus in
Sardiniam fu-
git.
Fah. Capitol.
Cic. de Offic.
2. 17.
Sallust. 1. 2. 24.
Eusebius.
Orosius.
Jul. Erupe-
rent. cap. 6.

Ibique mori-
tur.
Ilorus.
Sallust. Hist.
1. 4. 3.
Orosius.
Jul. Erupe-
rent. 3. 25.
Alcon. in
Sallust.

Plutarch.
Plio. 7. 36. 4
7. 13. 12.
Val. Maxim.
2. 8. 7.
Appianus:
lib. 2. Civil.

Mortis ejus
causa.
Jul. Exuper.
Sueton. Cæsar.
cap. 2.
Liv. E. Hm.
salust. lib.
3. 5. 5.
Sueton. Agel.
23. 8.

Belli Lepidi-
ni gratia sit
pœnitentibus.

liebatur, donec pœnitentia consilii, & à C. Valerio Triario qui provinciam pro-
pratore oblinebat, undique depulsus, & oppidorum expugnatione prohibitus,
contrarios cogitatis eventus habuit: lentaque tabe correptum, cognitum uxoris
Apuleiz adulterium tradidit & dolore confecit.

XVII. Epistolam enim criminis indicem forte nactus, divortii libellum misit:
deinde simul charitate desiderioque repudiare, simul injuriæ suæ acerbitate ac do-
lore extabit. Extrema quoque hujus memorabili eventu adverterunt curiosos:
quia corpus flammæ vi è rogo ejectum, quum reponi propter ardorem nequiret,
juxta fœrmentis aliis nudum crematum est. Sic atrocibus belli minis inter ipsa
initia compressis, victores, rariis temporibus modestia, pace contenti fue-
runt. quam ob moderationem non minus, quam ob bellum feliciter confectum
C. Catuli magnopere celebratum nomen est.

XVIII. Exercitus Lepidi, carpentibus insulans, quibus molestus esse cœperat,
dissipatus est: quod roboris fuerat Perperna ad Sertorium adduxit: qui profectus
in Hispaniam, quum se relatum in proscripitos didicisset, bellum ingens exoi-
taverat. Igitur ut vires ei subtraherentur, Senatusconsulto, & rogatione Plautia
belli Lepidani gratia pœnitentibus facta, redditusque decretus: maxime adniten-
te C. Cæzare, qui concionem super ea re habuit, quod in eadem causa L. Cinna,
uxoris suæ frater, esset. Igitur civilium armorum furias, quibus ipse haud le-
viores excitatus erat multum execratus, orare Patres cœpit, ut aliquando bis
malis terminus poneretur.

S. adente C.
Cæzare.

XIX. Ira deorum multis ab annis ita conquisitam internis seditionibus Rempu-
blicam, ut siquid diutius ea durare pestis debeat, necessum sit omnia rueri. De-
siderare Urbem ornamenta pacis bellique; desiderare consiliorum auctoritatisque
principes Curiam: multa præstantissimorum virorum capita per Damaspum; mul-
to deinde plura per Sullam decisa, qua velut in opprobrium publica servitutis pro
Rostris spectanda proponerentur. Nunc autem remittente numinum indignatione,
sublatis horum scelorum auctoribus, necessum haud esse, ut deterrimorum virorum
instituta, per probos & patriæ amantes exerceantur.

XX. Donec recens adhuc dominatio, & Dictatoris terror primum, deinde me-
moriam valuerit, falsa quadam à gementibus esse, qua recordatione temporum
utrumque defendantur: si quid eorum præterea heres; jam nullum colorem superes-
se, quin consulto falsa credantur, & multi pro nullo exstusisse. Ita nullum
alium civilem bellum finem, nisi eundem & imperii sperari posse. Igitur magnopere
se consilium Patribus, ut recipiendis in civitatem abolendaque eorum noxa qui
Lepidum sequuti nuper essent; minuerent hostes patriæ, parentque exemplum omni-
bus, nemini errorem suum fraudi, sed tantum perviciaciam fore: neque Senatum
alios habiturum pro hostibus, quam qui conciliari Patriæ nolint.

Sertoriani
belli origines
Plutarch.
Sertor. cap. 9.
L. Ampel.

XXI. Nullum validius ad stabilendam pacem adjuvamentum fore: nam ea-
dem opera Sertorio, & qui alii arma retineant, magnam virum partem de-
cessuram; & eandem ad Rempublicam accessuram esse. Ceterum postquam
ad Sertoriani belli mentionem accessimus, quod illa tempestate longe gravissi-
mum fuit, rem paulo supra repeti, ad multa, quæ seire lecturos refert, profue-
rit. Postquam primum Scipionis deficiente exercitu, Sertorius in Hispaniam
abiverat, tum admiratione virtutis & industrie, tum ambitioso ac leni imperio,
provin-

provincialium simul, civiumque Romanorum qui locis illis confederant, ita conciliavit animos, ut paulo post magno exercitu coacto, C. Annio missu Sullæ in Hispaniam eunti, sex millia armatorum duce Livio Salinatore opponere potuerit: qui occupatis Pyrenæi angustiiis, Sullanos aditu arcerent.

XXII. Sed obtruncatus à Calpurnio Lanario Salinator, quem fidissimum amicorum crediderat, C. Annium subito immisit nec opinantibus: unde Sertorius cum tribus hominum millibus Carthaginem novam, & inde navibus in Mauritania licus per fugit. Sed multis militibus inter aquandum subita barbarorum irruptione amissis, retro vela fecit: iterumque repulsus, adfictis piratarum Cilicum paronibus, præsidium Annii in Pityusa insula improvisus oppressit. Sed Annio magnam classem, cum una legione adducente, prælio navali parum profpero usus, quod naves illius leves parumque firmas, ortus forte ventus disjecerat, post longum & acrem naufragii metum, paulo supra Batis amnis ostia applicuit.

XXIII. Subidem tempus nautæ recens ex insulis Atlanticis reveſti miracula narrabant: duas ibi insulas propinquas inter se, & decem millibus stadiis procul à Gadibus sitas, suapte ingenio alimenta mortalibus gignere. Igitur fortunatæ vocabantur: & has intellexisse Homerum etiam apud barbaros obtinebat, quum Elysios campos, sedesque beatorum describeret. Earum esse quæ hodie Canaria vocantur, ex modo navigationis, & descriptione locorum, & quæ de his apud Plinium auctore suba Rege narratur, propemodum constat. Hisigitur intellectis traditur radio præsentium Sertorius, & ne aut facere aut pati tam tristitia necessum esset, fugam in longinqua Oceani agitavisse, apud Fortunatas illas insulas, quod reliquum esset avi, in quiete exacturus.

XXIV. Igitur aliquando quum famam illam apud suos late sparsam cum admiratione vidisset excipi, ejulmodi jacere sermones cepit: Fabulam hanc esse credidissimam, nisi non spernendi auctores verum subesse persuaderent. Multi sunt qui se vidisse confirmant: & ne dolum putem: singuli seorsim interrogati de rebus, de quibus inter se comparare, si maxime voluissent, nullo pacto potuerunt, eadem omnia miro consensu referunt. Unum subit insurari, quod tantæ felicitatis loca ex cætero orbe non petuntur avidius. Annon enim satius foret, contentum iis qua in pace & otio viventibus omniparens tellus sponte sua ministraret, dimittere inanes aut atroces curas, & sibi aliisque parentem sine metu, sine injuria, munere deorum oblata accipere cibaria?

XXV. At nos improvidi & immites, quo scilicet aliquando beatiorum ducamus vitam, tumultu turbisque miscemus omnia: annosque nostros prodigimus, tamquam alio tempore visuri. & ut paremus supervacua, necessariis invicem spoliatur spoliaturque. Ita multis calamitatibus malisque cogentes coactique, & interdum scelesti magis, quam miseri distringimur. Sed alii sane insaniant! quid nos facere decet commilitones? Quin arripimus vacuam sanctorum bonorum possessionem: ut aliquando incipiamus vivere, cæterorum mortalium errores tempestatesque de cunctis litoribus despecturi.

XXVI. Si cuiquam nostrum sperare multum ex his rebus licet, quæ vulgo præcipua habentur; ego is esse debeo. Genere Romanus, ordine Senator dignitate Prætorius, qui exercitiisque magnis, provinciisque præfui, qui res gesti

Tit. Liv. Tom. V.

M m m

S errori r.
Annio polius.
Hieron. ad
vers. Ruar-
num.

Fugam episc.
ad insulas
Fortunatas.
Sallust. incert.
1. 2. 8. 13.
Petrus Marcid.
Ocean. 1. 1.

Chronie. del.
Peru. 2. 22.
Plutarch.
Sallust. incert.
6. 1. 9. 13.
Florus, 3. 23.
Idque suis
persuadere co-
natus.

Vitam com-
munem vice-
perans.
Sallust. incert.
1. 19.

Sed Cilices
eum deserunt.

Plutarch.
Sertor. cap. 3.

nemini hujus ævi ducum paritendas. Me tamen eo propemodum natura ducit, quam sequi optimam viam magistratam æquum est; ut spes meas omnes hoc pretio commutare nihil abnuam. Non erat ea mens Cilicibus, ut pacis amore, pecunia studium abjicerent, cujus causa pacem otiumque reliquissent. ira Sertorio relicto in Africam se contulerunt, ubi de Regno Mauritania bellabatur. At Sertorius, ne quod superaret militum, inopia deficeret, alteri se partium adplicuit; rebusque bene gestis quum ab incolis locorum amaretur, quid postea factu opus esse deliberabat.

Sertorius à
Lusitania vo-
catur.

XXVII. Ancipitem & impeditam consultationem legati Lusitanorum abruerunt, ad imperium gentis eum vocantes: quæ contra Romanos terrores ducis egens, laudatum ab omnibus qui cum illo fuerant Sertorium, velut divino munere oblatum rebatur. Erat enim ille animo consilioque maximus: virtutis liberalissimus assertor, in puniendo moderatus: facundus idem & comis, & tam in confirmandis suis, quam terrendis hostibus, singularis artifex. Igitur accepta conditione cum duobus millibus, excentis, quos vocabat Romanos, & septingentis, qui ex omni Africa se ad eum contulerant, levi praesidio relicto in Mauritania, noctis obscuram noctem, astu secundo, furtivaque celeritate, vitare prælium in transgressu conatus est.

Furidium
vincit, & alios.
Sallust. Hist. 2.
& 31.
Orosius. 3.
Plutarch.
Lip. Epistol.
Quæst. 4. 19.
Plutarch.
P. 11. cap. 27.

XXVIII. Sed occurrente cum navibus Cotta, juxta Mellariam in freto dimicare coactus, vi perripuit, & ad montem Balleram quem Lusitani præceperant, contendit. Horum copiis adsumptis, erant autem cetratorum millia quatuor, equites septingenti; Furidium cum legionibus advenienti se objecit. Is enim Bæticam cum imperio obrinebat. eum hoc, difficultatibus locorum adjunctus, ita certavit, ut ille duobus millibus Romanorum amissis, cedere cogeretur. His igitur aliiq. multis cubibus interfectis pulvis, C. Metellus a Sulla missus est, claræ veterisque famæ Imperator. Qui postquam in ulteriore provinciam venit, artibusque Sertorii fatigatus, neque cogere potuit ad pugnam, neque insequi fugientem, nisi ut omnia fugientium incommoda ipse pateretur; L. Domitium Proconsulem citerioris Hispaniæ cum omnibus copiis quas paraverat, accessit.

L. Domitii, &
L. Maecii clau-
des.
Appian. lib. 1.
Civil.
Sallust. Hist. 2.
& 7. & 3.
Plutarch.
Sertor. cap. 19.
Liv. 1. p. 100.
Florus.
P. 1. p. 100.
Orosius.
Eutropius.

XXIX. Sed ille ad Anam fluvium, qui Bæticam à Lusitania separat, ab Hirtulejo Quæstore Sertorii cum exercitu oppressus est. Idemque factum eodem loci Legatum Metelli Thorium deprehendit. Deinde quia tanto hosti resistere res Romana uno Imperatore non poterat; L. Manilio Galliano Narbonensem obrinenti præcipitur, ut suppetias Metello in Hispaniam transgrediatur. Hunc quoque cum quinque legionibus, & mille quingentis equitibus advenientem, idem Hirtulejus sic excepit, ut L. Valerius Præconinus legatus, exercitu pulso interficeretur; L. Manilius Proconsul impedimentis amissis, in oppidum Ilerdam pene solus confugeret.

Sertorius sibi
Senatum con-
stituit.
Florus.
Plutarch.
Liv. Epitom.
Orosius.
Caesar. de Bel.
Gall. 3. 20.
Appianus.
Eutropius. 3. 6.

XXX. Unde viribus & fama in dies augescens Sertorius, ut consilium & decus partibus adderet, Senatores ex præscriptis eodem nomine locoque apud se habebat, adiectisque ex amicorum cohorte primoribus, ut trecentorum numerus fieret, hunc Senatam appellabat: ad eum ordinem de rebus omnibus referebat, hinc Quæstores legatique, quam proxime patrum morem creabantur. Nam Sertorius ea modestia & animi magnitudine agebat, ut quamquam Hispanorum armis, pecuniisque & urbibus ac corporibus uteretur, nulla tamen ac laudis obli-
rarive Romani nominis dignitatem tinceret.

XXXI. Quum hæc agebantur, P. Servilius cum Cilicibus prospere ad summum, sed non sine magno labore ac periculo dimicavit: Michridatici belli occasione piratæ quod inter Creta & Cyrenasque & Achajam sinumque Maleum est mare (ipsi a prædatorum ubertate *turæm* vocabant) latrocinii infestam habere cœperant, Isidoro duc. Deinde quia Michridates Asiam pro aliena negligebat, Sullam Urbanæ res revocabant in Italiam, impunitate plures invitant, numero viribusque aucti, magnis jam classibus oberrabant, adeoque placebat ipsis hoc vitæ genus, ut hoc perpetuo exercere certi, inquamdam velut Reipublicæ formam coirent. Igitur licet passim haberent castella, arces, insulas desertas, sedem tamen fortunarum omnium Ciliciam, quæ vocatur aspera, consensu legerunt, importuosam, & altissimis rupibus horrentem.

Piratæ belli origo.

Piratæ euz Cilices vocati. Strabo lib. 4.

XXXII. Unde communiter ab omnibus *Cilices* vocari cœperunt: quamvis esset mixta variarum gentium colluvies, Syri, Cyprii, Pamphylî, & quidam ex Ponto, ac propemodum omnibus Orientis regnis: multi enim bellorum dirimitate patrimonii exuri, quum facere indigna & gravia, quam pati mallerent, naves pro natali solo ad ducendam vitam delegant. His omnes fere Ciliciæ Pamphyliaque urbes patebant, dulcedine lucri forum prædæ vendendæ, navibusque eorum stationem præbentes. Sideræ quidem naves etiam iis fabricabant, & captos ab illis palam vendebant, quia nvis liberos esse scirent & faterentur.

XXXIII. Diversum Lyciorum institutum, eoque dispar etiam fortuna fuit: qui neque terrore neque lucro victi, omnem cum Cilicibus societatem constanter recusarunt: quorum deinde excidium salvi hospitesque viderunt: nisi quod è finitimis bellis, velut ex vicino incendio partem aliquam vapor adflavit. Cæterum piratas L. Murena nuper, imperator civitatibus Asiæ, ut ex pecunia vestigali populi Romani naves facerent, paulisper represserat; sed quia neque receptacula illorum expugnata erant, neque prohiberi poterat, quo minus plures quotidie ad illorum institutum adhaerent, postquam Murena decessit: ex Asia, plus terroris ac damni quam unquam antea passim dederunt.

XXXIV. Jam enim & Siciliam infestabant, ut circa eam insulam namini tuta navigatio esset: occurrentemque sibi Prætozem navali prælio vicerant. nec meliore eventu ab aliis in eos pugnatum. Igitur missus in eos P. Servilius Proconsul primum in ipso mari congressus, quamquam adversus leves & fugaces inopparonas juxta magnitudinis naves opposuerat, non incrementam victoriam reulit. Sed nec mari submovisse contentus, ad urbes illorum & prædatorum receptacula errenda convertit. Non minimi laboris id bellum fuit. fere triennio pugnatum: multaque per Ciliciam Pamphyliaque & Lyciam urbes everse.

XXXV. Phaelis in Lyciæ Pamphyliaque confinio sita, juxta quam Alexander olim per angustias fluctibus coopertas transduxit exercitum, crebro comiteantibus eo piratis, quod ita projecta in aleum horum accelsibus erat opportuna, primo commercii, deinde & societate se coniunxerat. Sed non ante decessit Servilius quam expugnatam dirueret. Eadem fors Olympi fuit, urbis antiquæ & opulentæ, quæ inter sex Lyciæ maximas numerari solet. Hujus, quam vi capta esset, magna præda fuit: multaque inde signa & ornamenta ab Imperatore buli inter tublata sunt. Corycum quoque proem inclusam nemore, in quo crocum gignitur, eorumdem armorum tempestas evertit.

A. Murena paulisper repressit. Appianus. Cic. Ver. 2. 35. 4 to. Sext. Ruf. cap. 11.

Mox vehementius à P. Servilio. Orosius. 3. 3. Strabo. Cicero.

Qui Phaelin, Olympum, Lyciam evercit. Florus. Cic. Ver. 2. 35. Strabo. Cicero. Silius. Hist. 3. 4. 15. Eutropius.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CN. Pompejus quum adhuc equester esset, cum imperio Consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Appius Claudius Proconsul Thracas pluribus præliis vicit. Q. Metellus Proconsul L. Herendeium Quæstorem Sertorii, omni cum exercitu cecidit.

Appianus.
Hispan.

Cn. Pompeius
contra Sertor-
ium mittitur.

TRANSGRESSUS in Hispaniam Perperna, quemadmodum superiore libro ostendimus, curam Senatus duplicaverat, nihil aque metuentis, quam ne auctus novo exercitu Sertorius in Italiam reverteretur. Metellus enim, fessa jam ætate, & statariis pugnis adsuæfactus velocissimæ virtutis hosti parum resistebat. Idcirco Cn. Pompejus, qui nuper recepta Gallia Cisalpina, quam jubente Cæculo copias non dimiserat, cupidus Hispaniæ belli, ut ad opem ferendum Metello mitteretur, ad Urbem hærebat, semper aliqua reperta causa, cur exercitum sub signis retineret. Neque aliud in promptu præsidium erat, neque dicum quisquam, qui Sertoriano vigori rectius opponeretur. Ergo ex sententia L. Philippi, decreta illi provincia est, ut pari cum Q. Metello imperio esset. quo tempore aiunt, mirantibus quærentibusque, *anne igitur Equitem Romanum proconsule mittendum censeret?* Respondisse Philippum: *non se illum sua sententia proconsule, sed pro consulibus mittere.*

Sertorius Me-
tellum ad sin-
gulare certame-
n provocat.
Val. Max. 2.
31. 4.
Cic. pro Fonteio.
Plutarch.
Sertor.

II. Tanta erat de virtute Pompeii opinio, ut quum duo Consules clarissimi fortissimique essent, duorum Consulum munus unius adolescentis virtuti committeretur. Igitur Pompejus accepto imperio diebus quadraginta suppleto exercitu, paratissime necessariis ad Alpes movit, quarum aditus Sertoriana præsidia obtinebant. Igitur Pompejus aliud, quam Hannibal patefecerat, sibi opportunus iter juxta Rhodani Padique fontes aperuit: hostibusque in Hispaniam submotis, Galliam, adjuvante non segnitè qui provinciæ præerat M. Fonteio, recepit, deinde perrexit ad Pyrenæum, ut ad auxilium Metello ferendum quam maturissime occurreret. Nam is in dies molestioribus rebus utebatur: quum super alia mala, fatiscens laboribus miles, segnior, & adversus Imperatorem contumacior fieret: eoque, ut Sertorio Metellum ad singulare certamen provocante, impudens clamor oriretur, *ire iubentium, ducemque cum duce, Romanum cum Romano con- gredi*, non sine conviciis, ubi Metellum Imperatorii loci memorem, neque hostis insultatione, neque suorum stulticia moveri viderunt.

III. Igitur Metellus, ut aliquo negotio militem occuparet, celeriter ad Lacobrigas movit, urbem hosti opportunissimam, non magno negotio in potestatem redacturus; quod unus tantum intra moenia puteus erat, & suburbanis aquis obfessi prohibebantur. Sed hic quoque neque solita cautio Sertorio, neque celeritas efficiendi cogitata defuit. Ex omni Hispanorum Maurorumque numero robustissimum quemque eundemque perniciosissimum, pronunciatum in singulos utres præmio excitans, magnam aquarum copiam inferendam in oppidum curat. per eosdem inutilis turba educitur, ita in multos dies adversum situm providetur. Enimvero Metellus, cui omnis spes in eo erat posita, ut imparatos opprimeret, tantum quinque dierum cibaria portare militem iusserat.

Lacobrigas
obsidentem
frustratur.

IV. Idcirco deficiente comæatu Aquinum cum sex millibus militum frumentatum misit. At Sertorius occultatis tribus hominū millibus, cum cæteris quos secum habebat, Aquinum ad pugnam cogit. ea dum conferitur, signo dato procurrunt insidiæ: sic Aquinus dimidia copiarum parte, & equo armisque amissis, vix à Metello receptus; & obsidio cum magna Romanorum ignominia soluta est. His successibus ab Hispanis Sertorius in cælum tolli; hoc Imperatore sibi decus, divitias, virtutem quisque spondere. neque ille omittebat omni arte parare novorum amicorum, retinere veterum benevolentiam. comiter appellando singulos, donando ob virtutem, armis auro atque argento ornatis, sagulisque pictis, & Romana disciplina exercitum ad speciem & robur instruendo.

Et cum de-
mo-
ne submoveret.

V. Sed & nobilissimos ex amicis populis pueros, ludo Osce instituto, Græcis Latinisque literis curabat erudiendos, civitatem Romanam promittens, ubi adolevisset: & hi quidem Sertorio usum obsidum præbebant, sed quia nominis invidia aberat, securi vacuique suspicione parentes, ultro liberali & honesta suorum educatione lætabantur. Mos vetus Germanorum Gallorumque per Celtiberos in Hispaniam introductus fuerat, ut principibus virtute præstantes viri comites se adjungerent, indisereta familiaritate lætorum adversorumque, atque citiam mortis loci. nam ne quis amisso duce vivus ex acie reverteretur, devotione terribili adstringebant fidem.

Hispanis usi-
tata devotio
comitum.

VI. Horum major quam cuiquam alias, Sertorio numerus apparebat. multa enim cum in has leges millia sequebantur: seruntque aliquando fuga ad urbem quandam facta, portisque urbem morantibus, devotos illos abiecta sua salutis cura, Sertorium per sua corpora ad medium quasi murum extulisse, ut deinde super adstantium manibus in summum attraheretur. Nec dissimili fama, atque charitate apud Italicos milites celebrabatur. Nam Perperna milites, quod ille nobilitate & opibus potior, cedere Sertorio recubabat, indignabantur: nec ultra passi, quam donec per Pyrenæum saltum Pompejus adventare auditus est, ut ad Sertorium duceret, postularunt; ni duxisset, sua sponte ituros.

Tacit. Germ.
cap. 11.
Nicol. Da-
masc. lib. 26.
Plutarch.
Sertor. cap. 27.
Sallust. Hist.
1. 4. 19.
eorum devo-
torum multa
millia apud
Sertorium.

VII. Idcirco Perperna, quod summum tenere locum nequibat, proximum utique non abiiciendum ratus, cum ingenti pecunia, tribuque & quinquaginta cohortibus ad Sertorium venit. Hac tanta accessione ferociiores Hispani, quorum undique magna vis ad castra Sertorii concurreret, insolentioribus quotidie vocibus pugnam flagitabant. At Sertorius non minus cautus quam acer Imperator, neuiquam conducere rebus suis existimabat, ut præter rationem belli sequere & exercitum non necessariis casibus objiceret. Postremo, quia nulla jam

perperna ad
Sertorium ad-
cedit.

Suidas.
Front. Strat.
4. 10. a.
Plumich.

Sertorii invē-
tum ad fran-
gendam su-
rum temeritatem.

Val. Maxim.
7. 3. 6.
Plataich.
Frontin.
Stratag.
4. 7. 6.

Ejusdem Ora-
tio eodem
pertinens.

Utilitatem
exercituum su-
orum ostendit.

Rationem ca-
sum edocet.

Sic obsequen-
tes suos habet.

ratione cohiberi hominum impetus poterat, turmæ equitum ut laceraret ho-
stem permittit: deinde laboranti submisit alias, atque ita citra magnæ noxæ ex-
perimentum docuit, quis exitus flagitatum pugnam mansisset.

VIII. Igitur ut quoque in posterum obsequentioribus uteretur, iussit in con-
cinationem adfistere militibus, duos equos produci imperavit, praevalidum alterum,
alterum mire exilem. valido deinde parvum hominem & contempnibilem adipe-
ctu iexili magnum robustumque admovit, præcepto ut robustior ille gracilis equi
caudam universam abrumperet, valentis singulos pilos infirmus velleret. Atque illo
inter plurimum omnium risum magna vi nequidquam aulibita defatigato, quem
gracilis quod imperatum erat confecerat, versus ad suos Sertorianus, Jam, inquit,
quod mihi saepe monenti nolulistis, oculis opinor vestris creditis, milites. quanto
plus praeferentia quam impetus valeat, sub claro exemplo didicistis. Romani
exercitus hac imagine vobis ostensa natura est; quem universum qui aggreditur,
nihil æget: per partes carpenti minime eris insuperabilis.

IX. Per hæc conversis animis suorum, & ad accipienda quælibet apertis; rem
se facere, non nisi rarissimam & magna de causa probabilem, ait, qui gerendi
belli rationem exercituum reddas Imperator, Sed facere semel, ut ostenso cognito-
que à quali duce, & qualibus consiliis regatur; post hæc etiam celantium animum
suorum lati atque securi obediant. Neque enim sibi deesse ferociam, siquidem robo-
re & impetu posse obtineri victoriam putaret: idque tot præliis conpertum, qui-
bus miles, tribunus, legatus, Imperator sua alienaque vires juxta pepercisset.
Cauterum ita se videre comparata esse presentia, ut nulla sit, nisi qua instituerit
ducere, ad saluam viam.

X. Laudare se quidem animos cuilibet discrimini promptos, & timori impene-
trabiles; Sed eo ipso digno arbitrari, qui nullum aut modicum ad usum temere
non prodigantur. Sed neque ignavia cuiquam auctorem esse, quin utro indicere
expeditiones, pugnas, itinerum operumque multiplicatum laborem. His enim re-
bus se confidere, quibus adhuc contra tot duces & magnos exercitus, cum modicis
copiis invictus stetisset. Olim se scire, plerosque omnes præ nimio ardore ad sum-
ma rei dimicationem animis uti: sed propter artem: sed suis artibus effugam, ut &
bellum sustineretur egregie, & Perperna daretur spatium tantas adducendi copias,
qua profecto, si ante tempus in unius certaminis alcam descensum foret, non fuis-
sent habitura, quocum se conjungerent.

XI. Nunc vero aulici tanto exercitu, neque ipsi nos trademus inertia, neque
hosti quidquam temporis tutum aut quietum esse patimur. Sed nec temere à pri-
ori ratione belli gerendi recedemus. Romanam aciem, si viribus ac locis aequis con-
grediare, sine summo tuo periculo damnoque sustineris: at ego vobis ita con-
strictam locis, turbatam improvviso metu, vigiliis laboribusque enectam dabo,
ut citra noxam meorum militum concidatur.

XII. Omnia que ad hunc obtinendum finem faciunt, pro nobis sunt. Læcorum
ingenium, quibus à pueritia adsumptis, & perinde scientia: v. l. c. itas ing. n. a.
Hispanis famis, sitis, æstus, laboris patientia. quibus rebus ita fatigavimus statuas
hostium copias, ut quandoque se victas ante fiant, ante, quoniam à quibus oppugnan-
tur, cognoverint. Scio nobiscum esse, qui Prædicti belli meminerint: ut consi-
lioni meum non difficile approbabo. juniores satis habeant, animos promptos,

*arma expedita habere, ut feliciter expertum ducem; ad gloriam & opus recte is-
nere praevenire sequantur.* Ita condocfactis barbaris, quum illorum viribus, Liv. Epitom.
ingenio suo uteretur, multa prospere gessit, aliquot urbes expugnavit, pluri-
masque civitates in potestatem suam redegit. Unde non minori admirationi,
quam terrori hostibus erat.

XIII. Sed præcipuam ei calliditatis famam peperit Characitana expeditio, qua Characitones
gentem feram, non urbes aut vicos, sed magnum & arduum collem plurimis Histageneate
speluncis in Aquilonem versus supra Tagum incolentem subegit. Ibi dum circa expunat.
inaccessum collem obequicans adversus tutos loco barbaros inanes minas jactat, Plutarch.
& pudore recedendi multa voluit animo; Czciam animadverteit in adversas Sertorio c. 15.
speluncas flare: edoculusque ab aecolis, id eo tempore anni solitum illis regioni-
bus esse, milites exidere glebas ex circumjuncto agro, & contra speluncas com-
portare in aggerem jubet. multum irridentibus montanis infans molitionis vani-
tatem, quod putabant, ad oppugnandum altissimum collem id institutum per-
tinere. Inter hæc Sertorius sub noctem suos reduxit in castra.

XIV. Postridie quum flare ventus cœpisset, & ex congesta humo pulverem Pulvere in
in altum efferre, militibus immixtis, *suornere ex imo cumulum illum jussit, ter- speluncas co-
ramque levem admodum & friabilem comminuere.* illa atq; labore hominum, equo- rum in altum
rumque ultro citroque super eam discurrerentium ungulis erita, quum à vento ra- tum immixto.
pta in aërem tolleretur; statim densa quidam nebula speluncarum ostia fene-
stræque obcuravit. neque jam aut lucis usus superoræ; aut reciprocandæ animæ
purus suppetebat aër, nec enim aliam in partem apertæ illorum habitaciones,
aut ulla ducendi spiritus, copia dabatur. Biduo tamen sustinuerunt hoc malum
obfessi: tertio die, quia perleverante vento luttibabatur, sunt dediti.

XV. Dum hæc geruntur, in Hispaniam Pompejus venit; arre-tique omnium Pompeius in
animi erant, ut solet, ad novi imperatoris famam: omni-que populi qui mi- Hispaniam
nus constiterat adhærebat Sertorio, jamjam mutaturi locos videbantur. Sed venit
insperatus ad Lauro-nem calus & dabo in solicio retinuit, & fidos confirmavit.
Sertorius eam urbem obsidebat, quum universum exercitum suum, apud
Pallantiam convenire jussim, succursurus obfessis Pompejus adduxit. Tumulus
hand procul urbe videbatur, quens qui prior occupasset, magna erat ex loco
commoda habiturus. Utroque duce properante Sertorius quum præcavisset;
exclusis ea spe Pompejus hand eo minus læto animo agebat, quod inter suum
exercitum & La-ronem interclusas Sertorii copias tenere rebarur.

XVI. Igitur missi ad Lauro-nenses nunciis, *bono animo esse jubet, atque con- Sertorii at-
fuentes in manibus obfessi obfessoris spectaculo frui.* Sertorius jactantia Pompeji bus superatam
comperta; ridens ait, *se de sepulchro Sulla* (ne appellabat eum ludibri causa)
docturum, debere plus respicere Imperatorem, quam prospicere. Simul ostendit
obfessis lex millia pedum prioribus in castris relictæ, ut Pompejum si in se mo-
visset signa, à tergo aggredirentur. Ita Pompeji gardium irritum cito in gra-
vem vertereant venit. Nam lætus errore cogito, quum neque invadere Ser-
torium, ne circumvenire, auderet, neque præ pudore Lauro-nem sustinere
relinquere; pereuntium locorum spectato- notis lodebat.

XVII. Dum ita vicina castris castra duo Imperatores habent; Sertorius ta-
lem solum machinatur. Duæ tantummodo regiones erant, ex quibus peti pabu-

Sertorii va-
sificamentum.

Frontin.
Strateg. 2. §.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Sallust. Hist.
p. 5. 2.

lum posset, una in propinquo, altera longius sita. Sertorius ulteriorem ab armatis adiri vetuit: citram subinde per levem armaturam iussit infestari. Sic ad extremum fides adversis partibus facta, tutiorem esse, quæ erat remotior: magnusque eo Pompejanorum numerus pabulatum profectus est. His à Sertorio triplices insidiæ per idoneos saltus ponuntur, missi Octavio Gracino cum decem cohortibus, in morem Romanorum armatis, & totidem levis armaturæ Hispanis, Tarquitioque Prisco cum duobus millibus equitum.

Pompejanipa-
bulatores ex-
cipiuntur.

XVIII. Illi strenue imperata faciunt. explorataque locorum natura, in vicinia lylva prædictas copias noctu abscondunt, ita ut in prima parte leves Hispanos, gentem ad furta belli peridoneam ponerent; paulo interius scutatos; in remotissimo equites, ne fremitu equorum destinata proderentur. quievit omnes silentio servato in horam tertiam diei. quum deinde Pompejani securi gravatique pabulo de redivit cogitarent, & hi quoque, qui in statione fuerant, quiete invitati ad pabulum colligendum dilaberentur; emissi primum Hispani, nequitie gentili in palantes effunduntur, & convulnerant confunduntque nihil tale expectantes. prius deinde quam resisti his inciperet, scutati erumpunt à saltu, & redeunt in ordinem consternant, vertuntque. fugientibus equites immixti, toto eo spatio, quo redibatur in castra, persequuti cedunt. curatum quoque, nequis effugeret. nam præmissi per compendia itinerum ducenti quinquaginta equites, quos in hunc usum oppetiri duces jusserant, antequam ad castra Pompeji perveniretur conversi, occurrerunt eis qui primi fugerant.

Interque Je-
gio subditi
im missa.
Appianus.
Jul. Obseq.
Frontin.
Plutarch.
Sertor. c. 29.

XIX. Ad cuius rei sensum Pompejo immittente legionem cum Lælio in præsidium suorum; subducti in dextrum latus specie cedentium equites, mox circumitu legionem abs tergo infestant: quum jam enim à fronte Sertoriani qui pabulatores persequuti erant, incurfarent. Sic legio quoque inter duas acies stostium cum legato elisa est. ad cuius auxilium Pompejo universas educente copias, Sertorius quoque è collibus instructum ostendit exercitum, effecitque, ne Pompejus progrediretur. Ita præter duplex damnum, eadem solertia illatum, spectatorem quoque cum cladis suorum constituit. Hoc primum prælium inter Sertorium & Pompejum fuit. decem millia hominum de Pompeji exercitu, cum jumentis & caloniis amissa sunt. Pompejus vix reliquias incolumes reduxit.

Sertorius! au-
gementi de et.
Appianus.
Plutarch.
Orosius. 5. 23

XX. Hic eventus etiam Lauronensium fregit animos, neque diu contati, concesserunt in Sertorii fidem. Is prædam militi concessit, edicto liberis corporibus uti parceretur: direptam deinde urbem incendit, non crudelitate, à qua vix ulius umquam dux alienior fuit; sed ut ex tanta existimatione Pompejo contemptus apud barbaros oriretur: quo inspectanto, & tantum non flammis incensæ calefacto, urbs socia & amica deslagrasset. Lauronenses qui obsidioni superfuere, in Lusitaniam Sertotius deduxit. In ea directione miles quidam muliere Lauronensi præter naturam abusus, oculis mulciatus est, quos directis in eos digitis mulier effoderat. Re ad Imperatorem delata, quum facta & causam didicisset, insensum tanto militiæ dedecori, integram cohortem, hoc genus natiis famolam, licet Romana esset, delevit. Pompejus tamen imperum Sertorii victoris quamquam novis militibus, & multo paucioribus, sustinuit, nam adversus sexaginta millia peditum, novem equitum, non ultra triginta peditum millia, & mille eques adduxerat.

XXI. Hæc ea ætate in Hispania gesta, quum deinde tempus anni adversum expeditionibus esse cœpisset, diversi Imperatores in hiberna discederunt. Cn. Pompejus & Q. Metellus circa Pyrenæum inter sævissimos hostes, in castris hibernarunt: Sertorius cum Perpenna in Lusitaniam profectus est. Per hæc tempora continuum fere cum Thracibus bellum erat, perpetuo ineurſantibus Macedoniæ. Et quamquam acriter à Dolabella repressi; iustissimusque de iis ductus triumphus erat; cum Ap. Claudio successore Dolabellæ multis, sed levibus præliis concurrerunt.

XXII. Quibus victis Appius, per Rhodopæas gentes, magno cum labore in Sarmatas usque pervenit. Sed inter asperrimas gentes, ubi cum Mædis varie dimicavit, curis & agridine fatigatus in morbum incidit, ex quo est in provincia mortuus. Jam Romæ Cn. Octavius M. F. Cn. N. C. Scribonius Curio Consulatum acceperant. Tum Reatinorum improvisa clades in prodigium versa. quippe terræ motu ædes sacræ in oppido agrisque commotæ; saxa quibus forum stratum erat, discussa: pontes interrupti; ripæ labentis fluminis in aquam prolutæ; fremitus inferni exauditi fuerant, paucis ab inde diebus, quæ concussa erant, corruerunt. saxum vivum quum provolveretur, non sine stupore visentium in præcipiti rupe immobile stetit. Aliud deinde nunciatum prodigium est, quod scintillam à stella cadere, & augeri terræ appropinquantem, ac postquam Luna magnitudinem facta esset, illuxisset: cum nubo diei, dein quum in cælum se receperet, lampadem factam Junius Silanus Proconsul cum comitatu suo viderat.

XXIII. Hoc forte nunquam antea visum annotatumve movit Patres, ut de Sibyllinis carminibus colligendis referri juberent, quoniam quod eorum adſervatum in Capitolio fuerat, incendio ædis illius consumptum erat. In eam legationem P. Gabinus, M. Otacilius, L. Valerius lecti. His negotiorum datum, ut Erythras præcipue adirent, quæ patria Sibyllæ dicebatur, ad scribenda quæ ibi pro Sibyllinis celebrarentur. Per hos alioque (nam & Samo quædam allata sunt, & Ilio, per Africam etiam & Siciliam, & Italicas colonias, etiam à privatis conquisita) magnus librorum numerus in Urbem comportatus est. & quia multa vana inerant, sacerdotibus mandatum, ut quantum humana ope posset, vera à falsis discernent.

XXIV. Nec in tam cæco negotio, certius aliud quam per acrostichidum, ut vocant, indicia repertum discrimen, Terentius Varro docitissimus, sed iisdem ineptissimis Rerum Divinarum libris prodidit. Eodem anno, postquam primum ver apparuit, resumptum acriter in Hispania bellum est, multaque & cruenta prælia facta. Tandem apud Italicam Beticæ urbem Q. Metellus, & Sertorii Quæstor L. Hirtulejus, totis viribus congressi sunt. Metellus adversus hostium celeritatem ac ferociam, haud paulo minus viribus quam consilio tribuebat: tam diligens celandi quæ cogitaret, ut interroganti, quid postera die facturus esset, responderit: *tunicam meam, si loqui posset, comburerem.*

XXV. Igitur insigne, quum tunc adeptus est victoriam, non tam militum læcrtis, quam ingenio suo debuit. Oriente protinus die Hirtulejus instructam aciem vallo ejus admoverat: neque mora esset, si suos audiret, quin statim contra exiretur. Sed prudens Imperator, intra castra recenti exercitu, geminam utilitatem percipit: spatiumactus quo consideraret hostium aciem,

Tit. Liv. Tom. V.

N n n

Bella cum
Thracibus in
Macedonia.
Sallust. Hist.
J. 2. 4.
Orosius.
Appianus.
Cic. pro Pont.
Orosius.
Cic. in Pison.
Liv. Epitom.
Eutrop. deat.
Ruf.
Jul. Obsequ.
Flor. J. 4.
Appianus in pro-
vincia mori-
tur.

Urb. cond. 1
an. 677.
Reatinorum
imp. ovifa
clades.

Plin. 2. 35.
Pighi. 2. 88.
777.

Sibyllina car-
mina unde
conqu-
runtur.
Festus. apud
Isidorum. de
ira. & de last.
Dionys. 4. 70.
Strab. lib. 13.
Tacit. 4. 22.

Metelli Apo-
phthegma.
Appianus.
lib. civil.
Orosius.

Front. Strat.
1. 2. 120.

Prælium cum
Hirtuleio.
Front. 2. 2. 2.
2. 3. 5.

eandemque (severissimum enim anni tempus erat) caloribus conficiendam relinqueret. Idcirco quum quod roboris in hostili exercitu erat, in media acie stare compersisset: sic inflixit edocuisse suos; ut cornua longius protenta prius cum oppositis congredierentur, quam mediæ acies confingerent. His ita ordinatis, sub sextam diei horam exercitum eduxit. Recens Metello miles, curatis corporibus, viribus integris pugnam capessere; Sertoriani stando fessi, magis etiam ardu facigabantur: & quia Metellus mediam aciem reducerat, fortissimæ quæque cohortes si starent, otiosæ manebant; sin procurrerent in hostem, hic quoque novus labor prioribus molestiis accedebat.

Et clara victo-
ria Metelli.
Sallust. Hist. 2.
c. 4.

Orosius, 5. 23.

Flor. 3. 22:
Liv. Epitom.
Front. 2. 7-5.

Sertorius ma-
gnus dux in
reparandis
cladibus.
Iulian. 7-5.
Sertor. c. 30.

Appianus.
Mithrid.

Tigranes Cap-
padociam va-
stat, ad im-
pendam Ti-
grano certam.
Strab. lib. 11.
23.

Appian.
Sertor. Hist.
3. 4.

Roma certa-
tur de iure
Tribunorum
restituendo.

XXVI. Inter hanc dubitationem pulsus utrimque cornibus ita circumvenitur, ut neque repugnando servari, neque erum pere ad fugam possent. Ibi vehementissime dimicatum est, ita promptis a videlicet ducibus, ut Metello in sagum; Hirtulejo in brachium tela venirent. neque tam virtute, quam quibus diximus rebus inferiores Sertoriani existerunt. Ita viginti millibus militum amissis, pauci in Lusitaniam cum duce refugerunt. Neque tamen ille cladi suorum du fuisse fuit, dum reparatis viribus fortunam denuo tentat, cum fratre ad Segoviam interfecit. Quo tempore barbarum, qui forte evaserat, nuntium cladis Sertorius, cum maxime pugnam adversus hostem, & vestigio pugione trajecisse dicitur; veritus ne inter milites vulgata reifama, animos eorum alienissimo tempore infingeret.

XXVII. Magnum enim omnino incommodum acceperat, insigni duce, multique fortissimorum virorum millibus deperditis. Sed nemo temere tum ad alios belli calus, tum in reparandis cladibus, Sertorio dux melior erat: quum invictus ipse, legatorum culpa fortunave vulneratam causam mirabili semper celeritate consilioque restitueret. Unde ingens viri nomen, quotidieque majus, ne quidem Europæ sinibus continebatur, quin Asiam quoque & Pontum imple- rent ejus laudibus, qui ex Occidente adveniebant. Quod non ultimum incita- mentum Mithridati fuit, cur tertii belli, sibi que ad postremum exitiosi aliam subiret: elatum Regis animum aliis etiam itine lantibus causis. Quippe post remissam à Sulla legationem, Cappadociam Arrozani, uti jussus erat resti- tuerat: quum alios oratores scribendi sedatis causa Romam ablegasset, ite- rum spe sua frustratus est, quia mortuo jam Sulla, magistratus civilibus tur- bis impediti de eo negotio non retulerunt.

XXVIII. Igitur Mithridates ultionis cupides, & sibi adhuc diffusus, Tigranem lubornat: facilius concipientibus rem Romanis, quam ad prohibendum paratis. Ille Cappadociam velut indagine cinctam evacuavit, abactis hominum ferme trecentis millibus, & urbibus Græcænicis duodecim evastatis. Hos in Mesopotamiam, agris juxta Tigrano certam ad incolendum attributis, transiit; majoremque partem urbis ex eo genere frequentavit. Curæ enim habebat Rex longe superbius, ut urbs ubi sibi diadema Armenia impotuerat, quamque de suo nomine voluerat appellari, magnificentissime murorum ambitu, maxi- mæque hominum & ædificiorum multitudine ornaretur.

XXIX. Hæc dissimulare Romanos non externa tantum belli, sed etiam Ur- bani motus coegerunt. De Tribunatu, cujus omnem fere potestatem Sulla extin- xerat, certabatur. Nam illo mortuo, plerorumque erecti animi fuerant, resti-

tutum iri jus populi sperantium, nisi C. Cauius aëta Sulla constanter defendisset. Proximis deinde Consulibus agente L. Sicinio Tribuno plebis tumultuatum: isque statim quum D. Bruto & Æmilio Mamurco impar fuisset, eum ætiori viro, Curione, malo suo fato, commissus est. Vehementer eum accubabat Curio, ut erat ei sermo splendidus & copiosus, quod Reipublica vix de tantis cladibus respiranti, denno civilium bellorum metu inuestina seditionis fax & auror admo veret.

XXX. Quasi enim parum molesti Perperna ac Sertorius forent; quasi nesciretur quæ Mithridatis, quæ Tigran's essent consilia; quasi Macedoniam & Achajam à Thracibus lacerari, nihil ad Rempublicam pertineret: ita novos subinde in ipsa Urbe exoriri Cinnas atque Marios, qui satius quam ulli hostes civitatem vexent premantque. Scilicet hunc Sicinium apud levem & seditionis turbam ipso nomine favorabilem, haud minus turbarum datorum credi; quam antiquis temporibus educta in Sacrum Montem plebe; nescio quis Sicinius dederit. Nisi tamen hic tanto est deterior, quod non contentus iure Tribunitio quatenus tolerabile civitati, & populo salutare est, quale majores vestri unice desiderarunt: licentiam sibi miscendi omnia, & Rempublicam arbitratus agendi ferendi postulat.

XXXI. Annon satis modo panarum dedimus, quod hominibus turbulentis ambitiosus, audacibus, stultis adolescentibus, populum quo vellent agendi commissa potestas est? Unde enim Græcbanæ Apulejanæque seditiones: unde mox Mariannus Cinnannusque furor: nisi ex Tribunitiis rogationibus? Hoc igitur aude dicere. Sicini, talem mihi potestatem deponco, qualem Sempronii Saturninique habuerunt: ego Rempublicam constituam scilicet: ego leges, quibus obediat, feram. Infelix scurra, tu isto tuo impudenti ore flagitium tale proferre ausis. Tua ista insignis & prodigiosa stultitia, tua improbitas, tua illa sordes in hac se Republica jactabunt?

XXXII. At nos merito nostro miseros, si nunc Sicinium feremus Regem, qui nuper Æmilius non tulimus. Scilicet apparebat, quam efficax ad subvertendam Rempublicam cuniculus effoderetur, si, quod ille sub honesta specie petebat, leges Sulle, quibus tamquam firmissimo vinculo concordia statusque civitatis hujus continetur, abrogarentur. Hæc atque talia dictantem non tam oratione Sicinius, quam clamoribus & improba dicacitate refellebat. Erat enim homo perquam ridiculus; & scurriliter facetus, omnes civitatis principes ac magistratus exagitare consueverat, memoraturque à solo M. Crasso petulantiani abstinnisse; interrogantibus, cur soli omnium huic parceret? respondere solitus, sanum in cornu habere. Sed à Curione minime temperabat, quin & de Republica cum eo contenderet acriter, & inconcinnum Consulibus in dicendo motum dictis procaecibus irideret; & corpore ac lingua percutum, & inquitum, nomine hæreticis vix lani *Burbulejum* appellaret. Igitur quum in magistratu esset occisus, penes Curionem invidia necati fuit: Tribunatusque deüderium pauli per repressum eo facinore unde plebem Romanam, non multo post vehementiore, nixit erupit.

Curionis oratio in L. Licinium Tribunum.
Cic. Bruto. cap. 19.

Liv. 2. 31. 4.

Omnes seditiones à Tribunitis concitatas adferat.

Sicini dicacitas & mors.
Cic. Brut. c. 9.
Cicero.
Cassio. c. 19.
Quintil. 11. 3. 96.
Callu. Hist. 2. 15. 3. 4. 10.
Plutarch. 7. 2. 8.
Val. Maxim. 9. 14. 5.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CN. Pompejus dubio evenit cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicarint. Q. Metellus Sertorium, & Perpernam cum duobus exercitiis praelio fudit: cujus victoria partem cupiens ferre Pompejus, parum prospere pugnavit. obsessus deinde Calagurii Sertorius, assiduus eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea à Curione Proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet. qui plurimos ex amicis & secum proscriptis crimine proditoris infirmulatos, interemit.

Sertorius & Pompejus ambiguo Marte dimicant.
Flor. 3. aa.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Sertor. 6. ju.
Orosius. 5. aa.
Salust. hist. 3. a. 9.
Plutarch.
Pomp. cap. 39.
Appianus.
lib. 4. Civil.

EADEM ætate, qui victus & occisus à Metello L. Hirtulejus erat, Sertorius & Pompejus, collatis apud Sueronem oppidum signis, ambiguo Marte dimicant. Ab ambobus erat properatum, ut adventum Metelli occuparent: dum Sertorius auxiliatorem hostis prævenire studeat, Pompejus confortem gloriæ. Animosus enim rebus prospere gestis, quod Segidam nobilem Celtiberiæ urbem ceperat, & secundo ad flumen Duriam prælio ducenti hostium C. Herennium cum decem amplius hominum millibus, & urbe Valentia deleverat; solus cum Sertorio decertare cupiebat. ne saeva quidem tempestate territus, quum sereno repente coelo crebra cum ingenti fragore fulmina micarent. Dilata tamen in vespertam pugna est, Sertorius astu, qui hostibus locorum ignorantia neque ad fugiendum, neque ad persequendum, qualiscumque fors prælii fuisset, utilem fore prævidebat.

Pompeji duplex percussio.
Plutarch.
Sertor.
Appianus.
Plutarch.
Pompejo.

II. Forte sic evenerat, ut Sertorius contra Afranium in acie consisteret, Pompejusque cum Perperna congressus, impelleret illum, caderetque. Quare Sertorius propere commisso aliis duobus dextro cornu, succurrit laborantibus, & alios circumspicientes fugam, alios jam palantes colligit, Pompejique victoriam gnavitur urgentis impetum sistit. Ibi vir vastæ corporis magnitudine in Pompejum equitem pedes se intulit: confertisque ensibus dextram alacris alter petiit: sed æquior Pompejo fors fuit: & accepto vulnere, manum hostis amputavit. At multis in eum se incitantibus, quum etiam hasta in femore graviter læsus, à suis fugientibus desereretur, præter spem evasit. Equus auro phalerisque eximiiis adornatus, dum captus ab Afris, divitis prædæ objectu altercantes inter se barbaros à persequendo retinet, etugium domino dedit.

Varia fortuna prælii.
Salust.

III. Dum hoc cornu, in quo Pompejus curaverat, vincitur, vicissim hi à quibus Sertorius discesserat, ab Afranio vertitur in fugam, adeo percussus hostibus,

ut ne castra quidem defenderent, quo minus ab Afranianis eodem impetu victoriz pernum penibus diriperentur: frustra vetante legato, quia Pompeii fortuna qualis fuisset ignorabatur; quia tenebræ jam oborientes obtentui delinquentibus erant. Sed acerbam eis prædam Sertorius effecit, qui reversus à persequendo statim adortus est Afranii turbas incompotitalque cohortes, & magna cum cade ex castris suis eiecit. Quum ita discesum esset, ut fuis utrumque singulis cornibus, damno quoque non valde inæquali (decem millia Pompejus, haud multo pauciores Sertorius desideraverant) de victoria neutri concederent; postredie simul illuxit, iterum educti sunt exercitus, præliumque sperabatur.

Orosius. 5. 33.
Plutarch.
Front-Strateg.
2. 33. 3.
Plutarch.
Pompeio.
Plutarch.
Sertor.

IV. Sed propinquante Metello, Sertorius dixisse fertur; *nisi annus ista supervenisset, ego hunc puerum verberibus castigatum Romam dimissem.* Idcirco cum duobus congredi nolens, dimisit suos, admonitos quem in locum convenire vellet. Eos enim ita dudum aduifecerat, ut ad ducis imperium diffuissent aut colligerentur: & ipse, nuno solus, per loca que vagando venandoque de industria pererrare consueverat, palaretur; nunc centum quinquaginta millibus armatorum stipatus incederet. At Pompeius Metello venienti honoris causâ obviam pergens ubi in conspectu fuit, *submitti fasces à lictoribus suis ut dignitate superiori iussit.* Metellus neque id passus est fieri, neque ulla in re quidquam usurpavit præcipui, nisi quod, quoties una tendebant, universo exercitui signum ab uno Metello dabatur.

Sertorii vox
de Metello &
Pompeio.

V. Consilio tamen senis plerumque Pompeius à quiescebat, digno inter cætera quod narretur documento. Junctis uterque copiis sæpe diuque Sertorium provocaverant, contra duos pugnare reculantem: donec animadverso milites Sertorianos incredibili ardore instinctos, humeris exortis, lanceisque vibratis, pugnam deposcere, Metellus recepit exercitum, & Pompeio idem faciendi auctor fuit. Sed inter superioris pugne trepidationem amissa cerva candida macerabat Sertorium, ita ut compluribus diebus, non sine irrisu hostium, à rebus gerendis abstineret. Nam ad inclinandos quo vellet barbarorum animos, illo animali, quasi machina quadam utebatur. Erat enim insigni forma, colore candido, & sic adfuita Sertorio, ut audiret vocantem, euntemque sequeretur.

Metellus pu-
gnare non
vult cum de-
sertis.
Frontin. 2. 33.
Plutarch.
Sertor.
Appianus:
Lib. 2. Civit.
Frontin. 2. 33.
33.

VI. Hanc ille Diana donum esse fingebat, & superstitionis genti quilibet persuadebat ab hac per quietem edoceri. sive hostes aliqua irrupturos compexerat, ab hac se dicebat admonitum: sive res à suis bene gestæ erant, occultatis qui reterant, cervam producebat ob sanctum nuncium coronatam; jubebatque bonorem habere diis, cito latum aliquod gratumque audituros. Sertorius igitur non cervam, sed quam illa conciliabat utilitatem perisse moleste ferebat. Idcirco quin nocte quidam errantes ex colore agnitam comprehendissent, scirentque magnam se ab imperatore gratiam hoc facto inituros, diligenter nunciarunt: Ille grandi promissa pecunia, si rem teherent; & si vulgassent, supplicium interminatus, præcepit ut eam postero die repente in eum locum ubi sus reddere erat solitus, immitterent.

Sertorii cer-
va.
Agell. 25. 22.
Frontin.
Plutarch.

VII. Ipse vultu hilariore in publicum progressus, principibus Hispanorum quum aderant, dixit, in quiete sibi visum esse, cervam qua perierat, ad se reverti; & pristino more, quid factum esset opus prædicere. Inter hæc dimissa ex composito cerva, ubi Sertorium compexit, lætis saltibus ad tribunal fertur, & geni-

Et alius cer-
væ circa
com.
Plutarch.
Agell.

bus ejus capite imposito, dextram sedentis (nam frequenter ei gratum aliquem cibum clam obtulerat) ore contingit . Clamor inde factus , & orta admiratio est , tantumque ea persuasio , diis charum hunc ducem esse in animis mobilissimorum alias hominum valuit , ut ex iis nationibus neminem unquam ab eo descisse , quam esset multis praeliis superatus , memoriz proditum sit . Sed tum maximo hominum concursu , lætus successu fabulæ Sertorii , & animos sponte in superstitionem præcipites magis impulsurus , vultu ac voce in speciem religione incensæ composita .

Deque ea re
Concio .

VIII. Sunt inquit , dii : nec sunt modo ; sed etiam nobis favent ! Mittas sane Roma Pompeios suos , mittat Metellos ! utinam & Regum ille domitor , terror omnium gentium , Romana libertatis oppressor Sulla revivisceret , ut majora nomina vinceremus ! Nam ut hæc quidem res cum , favorem deorum intam manifestis indiciis non agnoscere insanum ; non est mare impium foret . Quid minus dare quam victoriam possunt ; quibus tanta victoria non præstigia tantum , sed adjumenta miserunt . Quantum in eo esse putamus , quod toties monitu Diana clandestina hostium consilia sacrum hoc an malum ind. cavit : loca , tempora , agenda omittendaque docuit : rem bene gestarum nuncium ; bene gerendarum prænuncium fuit .

In quædæno
singit libali
quid : a cervæ
nunciati .

IX. Neque hæc a me fingi sicut existimari , hostes vellent , ipsi præclare intelligitis , bonorum istorum sepe socii , participes , testes : Cum autem ð milites sociique ad vetera provocamus : ex vobis præsens & grande documentum ! Quid enim , ð quid mihi nuncias , amica ; simul cum his verbis pertulcens cervæ caput , quod iterum dextræ ejus admoverat , nominansque locum , ubi partem hostium castra nuper posuisse per exploratores didicerat ; imus exclamat , imus , quo tua nos monita vocant , nemorum arcusque potens virgo . Tu nobis tela intorquentibus aderis , tu venationem effices uberem & secundam . Sed neque parion grati aut memores me- ritorum erimus . Tibi non jam istorum cervorumque arma , sed victis hostibus detra- cta spolia suspendemus . Tibi pro feris sylvestribus cohortes legionesque procumbent .

Quosque sic
animatos ita-
rim educit in
hostem .
Appianus .
lib. r. Civil.
Plutarch.
Orosius .

X. Hoc velut furoris æstro percussas militum mentes Sertorius videns , optimaque spei plenas , continuo duxit in hostem , levibusque præliis tempore ducto donec sui convenirent , eum inter Segontiam & Tutriam urbes , in ultimas angustias redegit . Tandem Romani magnis copiis pabulatum profecti , necessitatem imposuerunt Sertorio , ni reverti illos cum præda vellet , prælio dimicandi . Igitur equo adduci jussu commisit pugnam : certatumque est summis utriusque viribus , à sexta diei hora , donec stella celo fulserunt . In eo certamine C. Memmius Quæstor Pompei , vir militiæ peritissimus , occubuit : & sex millia Pompejanorum sunt interfecta ; de Sertorianis ad millia tria ceciderunt . Interim Metellus de Perperna exercitu , ad millia quinque concidit .

Metelli peri-
culum .
Sallust. Hist.
2. 2 .
Plutarch.
Appian .

XI. Igitur illatis in eam partem signis , Sertorius ad ipsum usque Imperato- rem pulvis obstantibus penetravit . Ille quamquam senio gravaretur , fortiter res- titit , animosque suorum prope deploratis rebus voce , manu , exemplo denique confirmavit . Sed immane quantum animi exarsere , postquam vulneratum ictu , tragula viderunt . tum enim pudore ne deseruisse Imperatorem dicerentur , & ea- tate virum , periculorum præ ira obliiti , repulerunt hostes , & Metellum , scutis objectis protegentes , extulerunt ex acie .

Sertorius im-
cludit se Ca-
ligari .
Liv. Epitom.

XII. Sertorius a missam è manibus prope certam victoriam dolens , vespere sequentis diei quum magna ad eum auxilia Hispanorum venissent , castra Metelli ;

subito oppugnare adortus est: sed superveniente Pompeio, Calaguri montano & vicino oppido, quod paucis inde millibus aberat, se inclusit; ut in se avocatis Romanis docibus, tutum suis abitum praeferret. Romani quum neque persequi palantes, nec expugnare ruitentes possent, gravibus ab eo damnis per continuas eruptiones adfecti, jam tempore anni invitante, relictis ad obsidionem Calaguritanam idoneis copiis hiberna discesse runt.

Purarch.
Prolemaus.

XIII. Hæc ita apud alios auctores reperio. Livius à Metello Sertorium & Perpernam cum duobus exercitibus suos fugatosque scripserat; Pompeium partem victoriae ferre cupientem, earum prospere pignavisse. Certe Metellus Imperatorem se ob solum acie Sertorium appellari, adeoque omnibus humanis honoribus coli passus est, ut ne quidem à divinis temperaret. In ulteriorem Hispaniam regressus, magnæ gloriae concurrentium undique virorum seminarumque, vias ac recta vilendi causa replentium spectabatur.

Metelli im-
temperans
gloria.
Purarch.
Saltast. Hist.
2. 2. 2.

XIV. Sed præcipue infamiae cœna fuit, qua cum Quæstor C. Urbinius, & postquam hoc ille gratum habebat, alii deinceps exceperunt. Aedes aulae signisque exornata, licet ad histrionum ostentationem, sparsa croco humus, & alia in modum celebrissimi templi viscebantur. præterea sedenti transfenna demissum Victoriae simulachrum cum machinato strepitu tonitruorum coronæ capiti imponebat. triumphalis plerumque habitus erat accumbenti: epulæ quæsitissimæ, non per omnem modo provinciam, sed trans maria ex Mauritania petita volucrum, & ferarum incognita ante genera, inter puerorum virginumque choros apponebantur, hymnos accinentium, quibus ejus victoriae celebrarentur.

Fastusque &
Luxus.
allust.
Plutarch.

XV. Nam adeo laudibus suis delectabatur, ut etiam Cordubensibus poetis, pingue quiddam atque peregrinum Iouancibus a ires suas dederet. Et hæc faciebat quia Sertorium propemodum voluntate cedentem repulerat. quum cum sermonibus contemneret, Sulla fugitivum, & Carbanianorum exsulum reliquias appellando. Sed idem in capite ejus quæter & vicies pronunciari jussit, si à civitate Romano interficeretur; si ab exsule, redditum in patriam.

In Sertorili ca-
put pecunia
pronunciata.
Plutarch.
Cic. pro Arch.
cap. 10.

XVI. Inter hæc L. Octavianus Cn. F. C. Aurelius Cotta Consulatum inierant. Quo anno C. Scribonius Curio Macedoniæ Proconsul, qui Appio successerat, omnis quos ille irritaverat gentibus, in Dardania asperum bellum solici eventu gessit; & aliquot subactis populis, multa que imperata, quam certo tempore penderent, in hiberna regressus est. Ea tam formidolosa militibus expeditio fuit, ut de quinque legionibus una circa Dyri hachium obsequium detrectaret, sequentem se temerarium ducem; in asperam & insidiosam militiam negans. Sed dux acerrimus, quem reliquas legiones in armis adflicte jussisset sediciosam legionem inermem procedere, & in conspectu armati exercitus discinctam, stramenta secare, postero etiam die similiter fossam discinctos milites facere coegit.

Ann. Urbe
cond. 678.
Curionis ge-
sta in Darda-
nia
Eutropius
Orosius. 4. 23.
Liv. Epitom.
allust. Hist.
2. 2. 6.
Purarch. Strateg.
1. 44.
Marcellus. 29.
26
Appianus.
lib. 4. Civil.
Purarch.
Sertorius mu-
tatur ad cru-
delitatem.

XVII. Atque ita domiti quum infimis precibus obestarentur, ne signa legionis submitteret, nomenque aboleret; nequitum est impetrari: signis ademptis soluta legio, militesque in cætarum supplementum distributi sunt. In Hispania Q. Metellus & Cn. Pompeius Imperatores iterum à Pyrenæis montibus ad flumen Iberum castra moverunt.

XVIII. Hoc tempore quum multi subinde ad Metellum transfugerent, mutare priorem mansuetudinem Sertorius præcipiti ad pœnas iracundia cepit: pluri-

Plus credit
barbaris quam
Romanis.

mis amicorum & secum proscripctorum crimine prodicionis interemptis. Unde paulatim odio esse exercitui; & vicissim illum suspectare: neque animi priores militibus; neque duci consilium esse. maxime molestum Romanis erat, quod plus barbaris Sertorius crederet; hos haberet custodes corporis; popularium fide damnata: quamquam illius gratia contra patriam arma ferrent, nec transfugarum si qui essent crimen, in sacramento manentibus aliis recte imputaretur.

Sertoril magnæ victores.
Appianus.
Sallust. incert.
S. J.
Plutarch.

XIX. Sed nihil erat acerbius, quam quod Hispani favore ducis elati, tamquam in perjuros infidosque petulantia dicta jaciebant. In hac agitudine animorum, tamen non omnino Sertorium deserebant, necessarium sibi ductum ejus judicantes, etiam quum amare amarique desissent. Erat enim vir bellicarum artium peritissimus, & ad struendas insidias artifex, eoque ab Hispanis Hannibal vocabatur, quo nullum iis locis versatorem acrioremque Imperatorem fuisse meminerant. Et ipse sic appellari gaudebat, cominus faciem ostentans, aliquot adversis cicatricibus, & enosso oculo deformem, quo ille dehonestamento corporis maxime latabatur; quod is quoque casus & Pæno duci & Philippo Antigonoque Regibus se adsimilaret: quos ille omnes, quum alium aliis virtutibus vinceret, animi magnitudine, prudentiaque & velocitate consiliorum æquabat.

Pompeium à
Pallantia sub-
mover.
Jul. Obseq.
Front. 4.
Appianus.

XX. Tum quoque præter alias causas, erat exercitus solito legniori, quod scuta equitum parte exteriori, jaculaque & pectora equorum cruenta subito prodigio apparuerant. Sed ille formidinem suorum in audaciam vertit, sibi portendi victoriam interpretatus, quoniam illa partes solerent hostili sanguine maculari. Confirmatis igitur copiis continua ei prælia cum successu fuerunt. Inter quæ Pompeium à Pallantia submovit, adeo rebus obsessorum extremis, ut suffossa mœnia trabibusque suffulta, incensis illis Pompeiani subirent.

Seditiones in
Urbe propter
inopiam an-
nonæ.
Dion. 32.

XXI. Sertorius instaurato quod ceciderat, rebusque necessariis urbe munita, Caligurim profectus, subito in castra obsidentium impetu, ad tria hominum millia delevit. Pompeius ad Metellum se receperat, qui frequentibus incursionibus socias Sertorii civitates vexando, excisis castellis atque oppidis incolas in Romanæ ditionis loca deportabat. Dum ira inter Romanos duces, illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, alienæ discordiæ pœnas misera dat Hispania, ne Urbis quidem res diffensione ætumulibus caruerunt: annonæ præsertim inopia furorem plebis usque ad summi imperii contemptum, Consulique periculum excitante.

C. Cotta Cō-
sulis Oratio
ad Cōmitem
Sallust. incert.
P. 1.

XXII. Quod quia non aliunde, quam ex oratione C. Cottæ cognosci potest, operæ precium putavimus, quibus eam verbis Sallustius tertio Historiarum libro poluerat, huc transcribi. *Multa mihi pericula domi, militum multa adversa fuisse, Quirites. quorum alia toleravi, partim repuli deorum auxiliis, & virtutis mea: in quibus omnibus, neque animus negotio desuit, neque decretis labor. mala, secundæque res opes non ingenium mihi mutabant. At contra in his miseriis cum ista me cum fortuna deserere. præterea sensus per se gravis, curam duplicat: cui misero, ætæ jam ætate, ne mortem quidem honestam sperare licet.*

Beneficia po-
puli prædicat.

XXIII. Nam, si parricida vestri sum, & bis genitus heic deos Penates meos, patriamque, & summum imperium vilia habeo; quis mihi vivo cruciatus satis est; aut quis pœna mortuo? quum omnia memorata apud inferos supplicia scelere meo vici? A prima adolescentia in ore vestro, privatus, & in magistratibus egi:
qui

qui lingua, qui consilio meo, qui pecunia voluere, nisi sunt: neque ego calidius
faciendum, neque ingentium ad malefaciendum exercui: avidissimus privatus a gra-
tia, maximas inimicitias pro Republica suscepi. quos quibus cum illa simul, quem
egens aliena opibus, plurimamala expectarem; vos, Quirites, rursus mihi patriam,
deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis.

XXIV. Pro quibus beneficiis, vix satis gratias videar, si singulis animam,
quam nequeo, concesserim: nam vita & mors iura naturae sunt: ut sine dedecore
cum civibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur, atque accipitur. Con-
sules nas fecistis, Quirites, domi bulique impeditissima Republica: namque Impe-
ratores Hispania stipendium, milites, arma, frumentum possunt. & id res cogit
quoniam post defectionem sociorum, & Sertorii per montes fugam, neque manu
certare possunt, neque utilia parare.

XXV. Exercitus in Asia Ciliciacque ob nimias opes Mabridatis aluntur: Maece-
donia plena hostium est: nec minus Italiae maritima: & provinciarum. quon in-
terim vestigia parva, & bellis incerta, vix partem sumptuum sustinent. Ita clas-
se, qua commatus vebatur, minore quam antea navigamus: Haec si dolo aut se-
cordia nostra contraria sunt, agite, & mihi lubet, ita supplicium sumis: sint co-
munis fortuna asperior est, quare indigna vobis nobisque & Republica incipitis.
Atque ego, cuius aetati mors propior est, non deprecor, si quid ea vobis incommo-
di demitur. neque mors ingenio corpori beneficius, quam pro vestra salute finem
vita fecerit.

XXVI. Adsum eni C. Cotta Consul, facio quod saepe majores asperis bellis fecerit;
voveo deoque me pro Republica: quam deinde cui mandetis circumspicite. Nam
talem honorem bonus, nemo vult, quam fortuna, & pacis & belli ab aliis assi-
ratio reddenda; aut turpiter moriendum sit. tantummodo in animis habetote, non
mihi ob scelus aut avaritiam casum; sed volentem pro maximis beneficiis animam
dono dedisse.

XXVII. Per vos igitur, Quirites, & gloriam majorum, tolerare adversa, &
consulite Reipublica. Multa enim a summo imperio inest, multi ingentes labores:
quod nequaquam abnuitis, & pacis opulentiam queritis: quum omnes provinciae,
Regna, maria terraeque, aspera aut fessa bellis sint. Haec tum pro concione dicta
memoratur. Quo deinde magis hominum animi lenirentur, ejusdem Consilii
lege jura quaedam Tribunis plebis restituta sunt: ita tamen ut non tam potestas
eorum, quam dignitas augetur; Legis Corneliae, ceteris manentibus, abrogato
capite, quod Tribunicij aditum, ad majores honores praeluserat.

XXVIII. Ea quoque res contentione non caruit. sed repugnante nobilitate
summo populi studio perfecta est. Igitur & Q. Opimius, quicum Tribunus sel-
gem Aureliam fuisset, quod contra Q. Hortensii voluntatem dixerat, anno se-
quente ad C. Verrem Praetorem in judicium adductus; multa quoque ab eo petita est
quod quam esset Tribunus plebis contra legem Cornelianam intercessisset. Sub hoc ob-
tentu potentes & iniqui homines sceleratissimi Praetoris abusi ministerio, homi-
nem innocentem bonis atque fortunis omnibus exuerunt.

Consulatus
sui dum tri-
buna ostendit.

Nec in se cul-
pam esse co-
tam.

Tamen hoc est
animam suam
pro Reip.

Tribunis ple-
bis editus ad
honores acci-
ditur.
Sallust. Hist.
3. 4. 5.
African. in
Cornelian.

Q. Opimius
per tam caus-
am exercitum
African. in
Verrem. 1. 1.

Cic. Verrem
2. 60.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epikome Ejusdem Libri.

Servilius Proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithynæ Rex, moriens, populum Romanum fecit heredem, regnumque ejus in provincia formatum redactum est. Multitudo, fadere cum Sertorio illo, bellum Populo Romano intulit. Apparetur deinde hegitarum copiarum pedestrium navaliumque: & occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta Consul ad Chalcidionem prælio a Rege victus est, resque à Pompeio & Metello adversum Sertoriam vestas continet, qui omnibus belli militaque artibus peritus fuit. quos etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos, coegit diversas regiones petere; Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

P. Servilius Isauros domuit.
L. v. P. pirom.
Orosius 5. 21.
Eutropius.
Strab. lib. 12.
Val. Maxim.
8. 5. 6.
Florus 3. 6.
Strabo.
Frontin. 3. 7. 9.
Orosius.
Strab. lib. 14.
12.
A. Arrell. 14. 25.
Cic. Verin. 1. 20.
Cilicique
vestigal
pondit.

ISDÈM Consulibus P. Servilius Proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes Piratarum expugnavit. Per Tauri quoque montis in Ciliciam vergentia latera, quo nullus adhuc Romanus exercitus penetraverat, in Isauros itum, Lycaoniæ partem: & Isaura, unde genti nomen, obsidione circumdata sunt. His expugnatis P. Servilius *Isaurici* cognomen accepit; non ex nobilitate locorum, sed magnitudine laboris victoriam assumens. Nam omnia circum Piratæ tenebant: durumque armis genus, situs asperitate propemodum erat inexpugnabile: donec Imperator averso lumine, ex quo hostes aquabantur, oppidum ad deditionem siti coëgit.

11. Hic ei limes iuniorum eo bello & expeditionum fuit. P. Servilius Isaura demolitus Cilicia Isaurique vestigal impoluit, confecta quoque provincia, multis ubique Piratarum, quas ad mare habuerunt, exsilis munitionibus, magna gloria decessit. Præcipuum quacunque incedebat hominibus gaudium fuerunt, speculæ in viculis prædonum duces, quorum unus ille plures, quam omnes antea Romani ceperant: fruebaturque vulgus tam avide miseriarum quos timerat, ut non modo ex his oppidis, perque docebantur, sed etiam ex finitimis, vilendi causa concurreret.

111. Exercitum tamen in Cilicia retineri placuit, ob suspectam Mithridatis potentiam, & haud dubi jam belli apparatus cum P. Servilio L. Octavio Proconsulibus quum tradidisset, Romam ad triumphum decessit. Itaque haud debitanter decretis, & in quo spectantium studio celebratus est; quod eum P. Servilius capiorum oppidorum spoliis, & divite Piratarum præda satis magnifice instruxerat. Inter hæc Bithyniæ Rex Nicomedes moriens, quamquam

Bithyniæ Rex
herede populo
Romano mo-
stus.
Sallust. in ore.
p. 8.
Purarch. Lu-
cullio p. 11.
Eutropius.
Cic. Ver. 4. 20.

ex Nula sorore Mithridatis profem suscepit; siue gratiæ referendæ causa, siue ut graviores inimico Regi adversarium relinqueret, populum Romanum fecit heredem.

Val. Maxim.
Claudian. in
Eutrop. l. 1. 17.
Rufus. Atian.
Bythin.
Sallust. Hist.
l. 2. 7.
Appian.
lib. 2. Civil.

IV. Idcirco Prætori Afæ M. Junio Silano (quodis provincias obtinentium Bithyniæ proximus erat) negotium datum; ut Regnum Nicomædis in provinciam redigeret. Sub idem tempus Libyci quoque Regni pars, quæ sub Appione Ptolemæo fuerat, ejusdem testamenti Romanis provinciis accessit. Cyrenaicam alterius Appionis judicium dudum ad Romanum populum transferat: cum altera pars Libyæ quam vocabant aridam, Paretonio, Cherclaque & Neapoli urbibus Romanam ditionem auxit.

V. Id Egyptii, quorum ad Regnum haud dubie illa pertinebat, dissimulare coacti sunt ob intestinas discordias, metumque ne Syriaci Regibus ab Senatu Romano Egyptus adjudicaretur. Erant enim Romæ adolescentuli duo quos ex Selenæ Ptolemæi filia Grypus Antiochus sustulerat: qui ad se & matrem suam Regnum Egypti pertinere dicerent. Acque illi quidem, obtentu temporum populi Romani, per Senatum agere nihil potuerunt: Libya inter Romanas provincias mansit. Sed Mithridates hoc maxime ad nudanda consilia tempus opportunum judicans, quo transiens ad aliud imperium Bithynia, destituta priorè domino, nondum fida aut firma novis nutaret; bellum aperte sumpxit.

Mithridates
bellum sumit.
Cic. Ver. 4. 27.

VI. Et quia Sertoriæ celebres fama opes erant, ad societatem cum eo jungendam hortantibus aures præbuit. Duo enim Lucii, Magius & Fannius, Fimbriaræ seditionis reliquæ, qui sedibus Myndi fixis, apud Regem per obsequia orationis, & maxime odium Sullæ, auctoritate & gratia valebant; Asiæ vicinosque populos, haud dubium auxilii Sertorio ferendi præmium fore dicentes, impulerunt, ut de fœdere ineundo legatos in Hispaniam mitteret. Eos Fannius & Magius empta dudum à C. Verre navi Milesia per Italiam ad Sertorium deduxerunt.

Legatos ad
Sertorium
mittit.
Liv. Epitome
Appianus.
Mithrid.
Cic. Ver. 2. 30.
Plutarch.
Sertorius cap. 32.
Sallust. Hist.
l. 2. 16.
African. in
Ver. 3.
Cic. pro L.
Man. cap. 4.
pro Marc. 2.
23. in Ver. 1.
24.
Eorum Ora-
tio.

VII. Senatus re audita, hostes illos judicavit, inquirendosque mandavit. Sed illi jam in Hispaniam pervenerant. Sertorius introductis in Senatum summo locis, magnifice de rebus suis loquutus, quod jam ab Oriente simul & ab Occidente facere negotium adversariis posset, exponere mandata iussit. Illi hanc in sententiam ceperunt: Rex Mithridates multas gravesque injurias olim & super perpeßus à Romanis, qui in Urbe sunt, iterum ad arma cogitur. Quæ illam causam moveant, non modo præclare scitis, nec enim lones ante obscura

Sertorium
Senatum pro
a quo agno-
scunt.

Et cum hoc fe-
dus servare cu-
piant.

Sertori. Sen-
sentia.
Phararch.
Sertori. cap. 19.

Ad augmen-
tum Reipub-
licae dignitas om-
nis.

Sed de priva-
ta sic melius
consilium do-
ceat.

sunt; sed ab iisdem hominibus similia aut atrociora passi, quam nihil ab his
aqui, nihil saltem tolerabile possit impetrari, compertum habetis.

VIII. Sane cum Senatu Populoque Romano fedus ierit Mithridates: sed mul-
titudes id ruptum à Sullanis est; ut & ipsi discedere inde circa perjurii notam li-
ceat: ceterum inviolabile sicut hactenus, ita porro quoque & sanctum serva-
re cupit: sed nobiscum Q. Sertori, vosque Patres Conscripti, quem ille ve-
riorem dignioremque antiqua Populi Romani fama Senatum indicat, quam qui Ty-
bi incubat, non externorum modo Regum nationumque, sed sua quoque patrie ty-
rannus & hostis. Sed non magno negotio commune periculum ab utrorumque cer-
vicibus depelli potest: si hinc Sertorius, inde Mithridates totis viribus insurgant.

IX. Rex noster, ex quo contra pacem Sullanam est à L. Murena appetitus,
superior armis fuit. Eadem audiat de his Romanis, qui Hispanias obtineant:
multaque iis laeis fama, tu C. Sertori, vosque reliqui duces estis. Nunc mitten-
dam ad vos legationem censuit, ut qui similibus causis concitentur, similique
vixture & fortuna agant, & communi fovere communem salutem incantur.
Utrisque priora erunt omnia, si juncti consiliis armisque invicem ubi utilis as
desideret, iuvamus & iuvamur, quam si diversi diuvisque sua quisque negotia
seorsim curent.

X. Postquam è Curia dimissi legati sunt, inter praesentes diu de tantis rebus con-
sultatum est. Plerique minime dubitandum censebant, quin oblata, quibus eum
maxime esset opus, acciperentur; nihil è contra nisi quod alienum esset traditu-
ri. Quippe legati navium & pecuniarum magnam vim polliciti, Asiam & vi-
cina Regna Mithridati concedi postulaverant. Ad Sertorium insigni documento
maximi spiritus, siquidem Bithyniam & Cappadociam parere Regibus adue-
tas Mithridates subegisset, facile passurum dixit; sed Asiam iustissimum titulo
possessam Romanis, postea receptam à C. Fimbria, tam pace Sullana dimissam
ab Rege, non esse concessurum.

XI. Se enim Romanos esse, nec cum patria, sed à quibus oppressa sit, tyrann-
nis, bellum gerere. omnia ergo consilia ad augendam magis ornandamque
Rempublicam, quam ad vexandam esse referenda. Optandam plane viro forti
victoriam si honestis parari rationibus possit; sed eum turpitudine ne salutem
quidem expetendam. Præterea ne utilem quidem eam sententiam fore. Infinitos
enim per Italiam & in Urbe cives Romanos agere, qui his partibus oculis
favcant: ad omnem Fortuna nutum animos & consilia monstrantur.

XII. Sed optimam quemque non aliis causis moveri; quam quod bonos egregiosque
viros & Reipublicae studiosos, per vim & iniuriam ab adversa factione pulsos
arbitrentur. Minime igitur dubitandam, quin si ne odio quidem inimicorum,
& tantis commodis suis, ad pacem populo Romano indignam adduci po-
tuisse intellexerint, maior apud omnes existimatio sua sit futura, favorque in
partes promior. Sed nec eo animo aut successu bellum geri, ut desperandum sit,
quin suae virtutis adversarii, siue ad aquas condiciones adactis, patriam cum
pristinâ dignitate sint recepturi. Equum igitur esse, ut quem locumque & vir-
tute reperant; eo etiam dignos animos & habeant, & habere demonstrent.

XIII. Hæc renuntiata Mithridatem miraculo rei perculerunt: aluntque

velut attonicum dixisse ad amicos; *Quid igitur sedens in Romana Curia Sertorius imperaret, qui nunc exul, & ad angulum Europæ submotus, fines Regni meo ponit, & Asiæ tentantibus arma minatur?* Acepit tamen quod dicitur, & fixus iurejurando sancitum in has leges: *Cappadociam & Bithyniam, quibus finibus Ariobarzanes & Nicomedes habuissent, Mithridates Rex haberet: Sertorius Regi ducem certo militum numero; Sertorio talentum tria millia, & navis quadraginta Rex mitteret.*

XIV. Nam apud Dianum, quæ Massiliensium colonia inter Carthaginem & Suconem à Dianæ templo nomen traxerat; stationem navium, arcemque maritimarum expeditionum Sertorius habebat, quia locus munitus excelsusque, ad longissima spacia patente prospectu, multo commodissimus ad excursiones, & latrocinii similiores conatus erat. Utrinque fides pastorum incemerata stetit; & quæ convenerat, in tempore missa. His ita perfectis, Mithridates Romanarum virum haud rudis, nec ullam postea veniam sperans, quinquam simulatione Bosporani belli, maximas classes copiasque dudum confecerat, totus in apparatibus esse; reliquum ejus ætatis & hiemem omnem cædenda materia, fabricandisque navibus, & armis ad Romanum maxime morem impendere: denique nihil ad instruendum immane bellum consilii, laboris, industria præmittere.

XV. Hac cura bis millena millia medimnorum frumenti per maxima horrea distributa sunt: auxilia, præter veterem exercitum, ex Chalybum, Armeniorum, Scytharum, Taurorumque gentibus, & fortissimis omnium Bastarum, atque Thracibus centum quadraginta millia peditum, sedecim equitum coacta. Hos magnus præterea calorum lixarumque numerus, & ad vias mimicus agrestium sequebatur. Tritemes quadringentæ aderant, præter minora navigia: omnia non ad vanam speciem, ut prius, sed ad firmitudinem usumque fabricata. currus falcati centum & viginti, rerumque cæterarum respondens tantis conatibus apparatus.

XVI. Hæc quia clam esse non poterant, Senatus ambos Consules (L. Licinius L. F. L. N. Lucullus, M. Aurelius Cotta jam interante) ad id bellum mittendos censuit: ita, ut alter Mithridatem persequeretur, alteri classis daretur ad tuendam Bithyniam. Bellum Lucullo evenit; Cotta Bithynia. quamquam a principio anni aliz Consulibus decreta provincie fuerant. Sed Lucullus haud magnam in Cisalpinæ Gallia materiam gloriæ sperans cupiditate Mithridatici belli flagrabat. Igitur audita morte L. Octavii qui Ciliciæ præfuerat, eum P. Cethego cujus tum ob maximas in Senatu opes patrociniū à plerisque expectabatur; ex acerrimis simulacris subito in gratiam rediit, ut provinciam Ciliciam adipisceretur, quam ubi nactus est, nemo dubitabat, quin illi committendum bellum Mithridaticum foret.

XVII. Decreta sunt illi legiones, quæ jam erant in Asia quatuor; quintam ut in Italia conferiberet, permittum. Contra Piratarum audaciam M. Antonio Prætori M. Cotta Consule & patris M. Antonii memoria suffragante, qui bellum in Cilicia feliciter administraverat, P. Cethegi factio totius oræ maritimæ, quæ Romani populi jus esset, curationem cum innuato imperio dedit: quale postea Pirasico bello An. Pompeius adeptus est. Jam Mithridates primo vere Jovi Belli potenti sacrificium patrio more fecerat, deinde, quo tempore primum nova classis

eges Federis
inter Sertor-
ium & Mithridatem.
Hæc p. o. l.
Mans.
tab. lib. 1.
Biblioth. Hi-
span. 1. 1.
Mem. 100.
Appianus.
Mithrid.
Plutarch.
Lucul. cap. 14.
Mithridatis
apparatus.

Gentes variæ
inter auxilia
Mithridatis.
Memoria.
Plutarch.

Urb. cond.
An. 679.
Ambro. Consu-
les ad bellum
Mithridaticum
mittantur.
Cic. pro Mu-
nen. cap. 11.
Plutarch.
Lucul. cap. 9.
Sallust. Hist.
2. 3. 21.
Appianus.
Sallust. in Creta:
8. 21.
Afron. Ver. 4.
Sidonius Cat.
2. 159.
M. Antonio
totius oræ
maritimæ
potentia datur.

est: quamquam Dolabella reus Q. Horrentio C. Cotta defendentibus absolve-
tur: querente Caelate, extorqueri sibi causam optimam C. Cotta patrocinio.

XXIII. Nam hærebat criminibus repetundarum Dolabella, frequenterque ci-
uitates Græciæ testimonium in eum dicerant. Ergo declinande invidiæ causa,
simul ut clarissimo dicendi magistro daret operam; Rhodium ad Apollonium
Molonis profecturus, apud Pharaculam insulam (hodie *Parosiam* vocant)
à Piratis captus est. Inter hos cum uno medico & cubiculariis duobus, per dies
ferme quadraginta, reliquos enim comites servosque ad pecunias quibus redime-
retur, expediendas dimiserat) heri magis quam captivi animo ac dignatione
versatur, ne suspicionem ullam prædonibus daret, si quid ex solito mutasset,
calceatus cinctusque noctes, ac dies permansit.

XXIV. Viginti talenta Piratæ postulaverant, ille deniciens, ut ignaros quem
tenerent, quinquaginta spondendi daturum. Quæ summa postquam ex publica
civium pecunia confecta est, expositus in litore, obfidibus quos civitanibus
Piratæ dederant redditis, Milernm, quæ proxime aberat, properavit, ibique
contracta classe tumultuaria, prius, post paucas horas quam erat dimissus,
stantes adhuc ad eandem insulam prædones noctu adactus, aliquot paves, met-
sis aliis & fugata reliqua classe cepit, Deinde festinus ad Proconsulem Asiæ Ju-
nium, qui tum erat in Bithynia, rem gestam exposuit, utque ille auctor suppli-
cii de captivis sumendi fieret, postulavit. Aequale nondum captivus respon-
dente; Pergamum, ubi Piratæ in custodiam dederat, incredibili celeritate re-
vectus, priusquam ulla supervenire Proconsulis epistola possent, adscit eo sup-
plicio quod se perimatus per jocum fuerat.

XXV. Sed ne à lenitate naturæ suæ descisceret, & tamen impleeret dictorum
fidem, jugulari prius, deinde crucibus suffigi iussit. Hic igitur Cælar, quoniam Mi-
thridate provincias Romanas vastante, res ad defectionem impetraret, ab Rho-
do, quo pertenderat, in Asiam protectus est contra illius locorum auxilium, &
præfeto Regis provincia expulso, dubios ac daliberantes civitatum animos in
fide continuit. Idem pari studio, auctoritate majore Lucullus Consul faciebat
à qui rebus Urbanis utcumque compotitis, interea in provinciam venerat. Nam
ob defectum erat moratus & Tribunum iurgia, quoniam L. Quinctio, quondam se-
ditiosas conciones habenti, summa vi resisteret, donec insolentia hominis iri-
bis remediis, docendo mulcendoque cohibita, cum una legione pervenit in
Asiam: adjunctisque legionibus quatuor, pedum Romanorum triginta mil-
lia, equites bis milles quingentos ducentis, jam in Phrygiam usque procefferat:
quoniam adventu ejus cognito, M. Cotta necum collega debellari Regis laudem
communicearet, ad Chalcedonem cum Mithridate contingere maritavi.

XXVI. Neque tamen iple, ut erat bellicosum certaminum rudis, prodire
ausus, Nudum prætorum classis cum pace exiret: semisit. Qui licet munici-
psimam campi partem occupasset, à Mithridate pulsus, per multa transiens
difficilia septa Chalcedonem aggre fugie: multis in ipsa porta, dum consensu
perumpunt, celis barbarorum cadentibus. Metu deinde clausis portis, Nudus
& alii ducentis subducti sunt: reliquum vulgus, quoniam hinc ad suos, inde
ad hostem supplices manus tenderet, nec apud utrumque auxilio, nec apud hunc
misericordia inventa, trucidatum est. Millia quinque trecentos, & in his L.

Onser à Pira-
tis captus.
Cic. Brut.
Plutarch.
Sueton.
Bellonius.
Velleius.
Val. Maxim.
6. p. 15.

Vicissim illos
cepit.
Sueton.
Velleius.
Poly a. Sero
no. c. 1. lib. 8.
Plutarch.

L. Lucullus
consul in A-
siam venit.
Plutarch.
Lucul. cap. 33.
Cic. pro
Cluent.
allus. Hist.
3. 4. et. 4. 22.
Appianus.
Mithrid.

Mithridates
Cottam vin-
cis pedem.
plutarch.
Plutarch.
Appian.
Mithrid.

Arque iterum
maritimo.
Appian.
Mcmanon.
Cic. pro Mu-
ren. cap. 15.
Plutarch.

Lucullus contra
aliorum
sententiam,
Mithridatem
quarit.
Liv. Epitom.
Cic. pro L.
Manil. cap. 5.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Plutarch.
Sertorio cap. 34.
Cic. pro Pon-
teio cap. 3.
Plutarch.
Iompetio, c. 30.
Sallust. Hist.
3. 2.

Sertorius Me-
tellum &
Pompeium
macerat.

Pompeii Epi-
stola ad Sena-
tum.

Manlius Senatorem ea elades absumpsit, de victoribus: Bastarnarum, quorum singularis eo praelio virtus fuit, triginta, ceterorum ad septingentos ceciderunt.

XXVII. Mithridates utendum fortuna, donec propitia esset ratus, eodem die classem ad portum Chalcedonis adduxit: perruptaque catena ferrea, quam Consul praeceps jussit, praelium navale commisit, eo successu, ut hostium octo fere millibus interemptis, quatuor naves injecto igne consumeret; reliquas sexaginta, cum virorum quatuor millibus quingentis captas, remulco traheret ad sua praesidia: neque Nudo ultra, neque Cotta obsistentibus, qui muris oppidi se incluserant. Haec duplex terra marique victoria, vehementer & opes Mithridatis & nomen auxit. Eo tempore circa Sangarium amnem castra Lucullus habebat. Is igitur cognita collegae calamitate pereulsum exercitum cohortatus, procius versus Chalcedonem castra movit.

XXVIII. Erat apud eum Archelaus, qui nuper ad Murenam à Mithridate transfugerat, monebatque *ut omisso Rege protinus in Pontum irrumperet: ad conspectum ejus omnia defessura.* In hanc sententiam proni milites erant, non auctori tantum perniciosam fuisse Cotta temeritatem frementes, sed sibi quoque detrimento fore, si omissa, quam Fortuna patefecisset, tantarum rerum occasione; ad illam obsidione liberandum, easur. Igitur pro concione praefatus, *unum se servare civem malle, quam omnibus hostium fortunis potiri; negavit se timidiorem venatoribus esse, ut feris omissis, ad earum vacua lustra pergat.* His dictis pronuntiarum iter in posterum diem iussit.

XXIX. Hoc rerum ad Orientem statu; Q. Metellus Cn. Pompeius in Hispania, ubi majoris firmamenti roborisque partes erant, civitates aliquot in potestatem redegerunt. Magna tamen pugna nulla pugnata est, Sertorio vitante, & mora miserisque omnibus atterente hostem. nam & comineum praedebat eis, licora piraticis navigiis, agros populationibus infestando: & ad omnia quantumlibet distantia promptus ac velox, curis, inopia, periculo adversarios maerabat: donec obsidione Calaguritana depulso, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam, diversos petere coegit; ne conjuncti rerum necessarii penuria premerentur. Magnum ea res terrorem Romae concivit: vulgoque jam venturus in Italiam cum exercitu Sertorius putabatur, maxime postquam Cn. Pompeii adlata litera sunt, in hanc sententiam scriptae.

XXX. Si adversus vos, patriamque, & deos Penates, totiens labores & pericula suscepissim, quotiens à prima adolescentia ductum meo seclisissimi hostes fusi, & vobis salus quaestae est: nihil amplius in absentem me statuisseis, quam adhuc agitis, Patres Conscripti; quem contra aetatem projectum ad bellum servissimum, cum exercitu optime merito, quantum est in vobis, fame, miserrima omnium morte, consecistis. Haec enim spe populus Romanus liberos suos ad bellum misit: haec sunt praemia pro vulneribus, & totiens ob Rempublicam fuso sanguine: scelus scribendo, mittendoque legatos, omnes opes & spes privatas meas consumpsi: quam interim à vobis per triennium vix annuus sumptus datus est. per deos immortales: utrum censetis me vicem ararii praestare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? Equidem fateor me ad hoc bellum majore studio quam consilio profectum: quippe qui nomine modo imperii à vobis accepro; diebus quadraginta exercitum paravi; hostesque in cervicebus jam Italiae agentes ab

Alpi.

Alpibus in Hispaniam submovi: per eas iter aliud atque Annibal, nobis opportunius patefeci.

XXXI. *Recepi Galliam, Pyrenaeam, Lacetaniam, Iltergetes, & primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus sustuli, cuius hinc memque in castris inter servissimos hostes, non per oppida, neque ex ambicio, ne mea, egi. Quid dein praelia, aut expeditiones hibernas, oppida excisa aut recepta, enumerem? quando res plus valent quam verba. Castra hostium apud Sucronem, & castra, & praelium apud flumen Duriam, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, satis clara vobis sunt. Pro quibus, & grati Patres, & egstatem & famem redditis. Itaque meo & hostium exercitui par conditio est, namque stipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos meo quoque ut animadvertatis: ne cogatis necessitatibus privatis mihi consulere. Hispaniam citiorem, quae non ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad interuersionem vastavimus: praeter maritimas civitates quae ultro nobis sumptui onerique.*

XXXII. *Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit: & nunc malis fructibus ipsa vix agitat. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi. Reliqui vos estis: qui nisi subvenitis, invito & praedicante me, exercitus hic, & cum eo omne bellum Hispania in Italiam transgredietur. Haec epistola pervenerat Romanam, quum adhuc in Urbe Lucullus Consul ageret. Idcirco negotio propere ad Senatum relato, quum & res cogeret, & Lucullus metu, ne Pompejus ad Urbem veniens Mithridaticum sibi bellum praeberet, summo studio adniteretur; stipendium ei missum est.*

sua gesta comprobant.

*Plutarch.
Lucul. cato.*

*Lucul. le adniteretur stipendium a scribis. Salust. i. nec. 37.
Plutarch.*

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

UCULLUS Consul adversus Mithridatem equestribus praeliis feliciter pugnavit & expeditione aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhibuit. D. Jovianus, Gallograecia tetrarches, praefectus Mithridatis bellum in Phrygia moventes cecidit. Praeterea res à Pompejo in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

INTEREA L. Lucullus Consul, quum ad hostem pervenisset, eumque succinctum tantis copiis videret; praelio congregi minime tutum ratus, intra munimenta se tenebat. Sed lassente apud Otryas (Phrygiae locus est) M. Vario, Tit. Liv. Tom. V.

Ppp

Te lium in
ter oculum
& Mithrida-
tico prodigio
discipulorum.

qui missis ab Sertorio copiis praeerat; edixit suos, aciemque ordinavit. Quum in eo essent, ut concurreretur; caelum abque ullo qui animadverti potuerit conatus disruptum, inter duas acies ignem flammam molem immisit, colore argenti, forma doli similem. Sic eo die, terrificis prodigio utrisque, à pugnando temperatum; Lucullusque ad priora consilia ducendi belli rediit. Quum enim tot hominum millia in conspectu hostis alere, non in longum facile fore Mithridati crederet; quo certius exploraret, quantum ei copiarum esset, captivos aliquot, seorsim unumquemque, iussit adduci. Ex quibus percontatus, *quot quisque contubernales in castris, cum quanto cibariorum modo reliquisset; ita rationem iniit; ut intra triduum aut quadriduum fame laboraturos existimaret.*

Lucullus Mithridatem fame confingere statuit.
Liv. Epitom.
Plutarch. Lucul.
cap. 17.
Suet. lib. 15.

II. Idcirco abundantem annonae copiam in sua castra convemens, satis habebat, si hostem annona prohiberet. Per hanc occasionem, quum equestria praefata frequentia fierent, iisque superior Romanus esset; milites avidi pugnae, *nililque sua virtuti intium iactantes, in hostem uti ducerentur, postulabant.* Reculante Lucullo, atque suam occasionem jubente expectari, prope seditionem ventum; *vel in iussu Imperatoris pugnatos clamantibus: donec accommodata temporis oratione mingati quieverunt.* Neque multo post imperatorii consilii salubritas apparuit, quum penuria commeatuum movere castra Mithridates cogeretur.

Mithridates ad Cyzicum ponit castra.
Appianus.
Mithrid.
Plutarch.

III. Nam ille, quo Lucullum falleret, conatos milites statim abduxit, noctem obscuram atque nimbosam nactus, & Oriente sole in Adrastrae monte, qui Cyzico urbi est oppositus, consedit. Lucullus composito agmine ita insequutus, ut ne pugnandi necessitas imponi invito posset; circa Thraciam quam vocant Comen, castra communivit. Cognito deinde ex captivis, *Regi circiter trecenta hominum millia; non ante paratis copiis, sed ex quotidiana subvectone maximis, & frumentationibus aliis: futura animo prospiciens, non concinuit laticiam, sed opere castrorum perfecto, advocavit concionem, atque apud circumfusus ita orsus est.*

Luculli Consilio ad milites.

IV. Omnium gentium atque populorum institutis, qui itaque consensus à rellatione numquam discedit, ita videmus observari, ut in re bellica multis hominum millibus unus plerumque imperator praesit. multas enim manus, sed unum consilium res militaris desiderat. quemadmodum & in animantium corporibus compluria membra capitis unius imperio reguntur. Atque hoc non ideo tantum est utile, nisi plurimum sit arbitrium; p. s. l. e. n. t. s. i. m. a. r. e. b. u. s. g. e. r. u. n. d. i. s. d. i. s. c. i. s. s. i. o. n. a. s. c. a. t. u. r. ut quod d. l. i. b. r. a. t. u. m. e. s. t. donec agendi tempus advenerit, occultus sit & tectus. Atque hac illares est, quae plurimam in imperatore patientiam poscit; ut constanter maneant in recte consiliis, neque bossum ludibriis, neque suorum sermonibus inde se patiatur dimoveri.

Suis consiliis paratam ostendit ad se venientiam.

V. Nec enim latere me potuit, quae nuper ex civilibus bellis prava consuetudo plurimorum etiam ex vobis corripuit nunties, ut quam milites Imperatori operam navare debeant, Imperatores ipsi esse velint, & quid de summa rerum indicandum sit, decernere. Sed hos ego partes meas mihi relinquere, suas curare iubeo: simul autem omnibus lubens laetusque nuncio, nunc venisse tempus intelligendi, quo consilio pugnare volentium sit à me cobibitus impetus. Meis enim consiliis

eo ad alius hostis est, ut hunc in locum se dimiserit, ubi necessum sit cum paulo post, rerum necessitatum penuria copias omnes amittere.

XI. Dispicite igitur, quanto plus ego; quam vos omnes providi- rim; quan- doque melius consulerim communibus rebus. Vobis congruere cum hoste collatis si- gnis placuit. quod si esset factum, aut sussesemus, aut in igno cum sudore aquis pugnassemus viribus; aut si faventissimi dii fuissent, multo emptam sanguine ob- tinuissemus victoriam. At nunc prorsus incruentam reportabimus. idque fide mea spondeo: vos estote promissi memores. Quam deinde montem magnum supra Re- gis castra, opportunum ad omnia conspicatus, occupare locum conaretur; ne- que repellente praesidio, quod hortatu Taxilis aliorumque amicorum Mithrida- tes imposuerat, potiri posset; inopinato Fortunae munere, quod viribus obti- neverat; est consequutus.

VII. L. Magius Sertorianus rebus diffusus, maxime quod occisum ab amicis ducem acceperat; clam missis ad Lucullum nunciis, reditum orabat: si ejus rei fides data esset, non sibi de fore rationem, qua Regi noceret. Annuente Lucullo, Regi persuadet, nihil referre, quo loco castra hostis metetur. Fimbrianas legio- nes, qua essent apud Lucullum, propediem ad se transituras. ita sine praelii & sanguine victoriam penes Regem fore. Graecae erant quae dicebantur, nec veri spe- cie carebant: nota Fimbriani militis perfidia, & crebris adversum duces seditioni- bus. Idcirco negligente custodiam locorum Mithridate, Romani angustiis sine incommodo superatis, castra in monte posuerunt.

VIII. Magna ea & multiplex utilitas Lucullo fuit, ipsi commeatus sine metu subvehebantur; Rex toto prope modum agro, fluminibusque omnibus, & lacu Dasyleite exclusus, perquam angusta frumentatione utebatur. Neque discessuro satis patens exitus erat; fossas multis locis obiciente Lucullo: neque Lucullum ob locorum opportunitatem sic poterat depellere. & jam inclinante tempore anni reliquam annois spem interclusum tempestatibus mare sollicita- bat. Idcirco duobus Imperatoribus varii animorum habitus erant: Lucullus admonebat amicos tempus adesse praestandi, qua promiserant; Mithridates erro- re, postquam corrigi jam nequibat, intellecto, multa & diversa secum agitabat.

IX. Tandem licet cum tanta militum multitudine vel per medios hostes erumpi posse videretur; oppugnandae urbis consilium sedie. Fimbrianorum trans- fitionem, cujus facta spes, subito discessu impedire inconfuturum putabat. Et quia Chalcedonenſi pugna Cyziceni decem naves cum tribus hominum millibus amiserant: tanto facilius erat futura urbis expugnatio. pretium autem operae, si Cyzicus capta esset, ingens ostendebatur. & hac velut janua Asiae perfracta, futu- rum erat, ut victori tota provincia pateret. Accedebat, quod ira omnia ad urbem clausa itinera erant, ut oppidani, licet in conspectu haberentur Luculli castra, tamen ubi esset, ignorarent.

X. Quippe Cyziceni in cognomine insula ad Propontidem celebrant; & Mi- thridates milite abundans decem a terra castris oppidan adidebat: & ad fretum quod continenti dicitur, utroque latere naves quadringentas adnoverat: & barbari Romana castra digito monstrantes, obsecros horribili mendacio terre- ba ut, Armenorum Medorumque missas a l'egrane copias ibi consedisſe diceran- tes. Non tamen delponderunt animum, quoniam summa contentione omni-

Appianus.
Locum oppor-
tunum occu-
pat.

Prodeunte Mi-
thridate L.
Mago.
Pedian.
Vezrin. J.
Appian.
Plutarch.
Lucul. c. 13.

Inde sunt
Mithridatis
res perquam
impediri.
Orosius 6. 3.
Appianus.

Quas expedia
re conatur
oppugnatione
Cyziceni.
Plutarch.
Cicer pro
Mureto. c. 15.
Strab. lib. 11.
Appianus.
Strab.

Cyziceni re-
rum maritimarum.
lib. 11.

Strab.
Appianus.

busque viribus oppugnarentur. Etenim Mithridates capto suburbio, navalis duplici muro obleperat: & reliqua urbe circumvallata, magnos excita bat aggeres, aliaque opera multa studiose faciebat: turres & testudines, & insignem antea alias machinam, centum cubitorum helepolin, & qua turris alia tollebatur, catapultis instructa, quæ telorum & lapidum quaquaversum velut imbrem spargerent, Niconide Theffali opus.

Plutarchi
Appian.

Mithridatis
stragemata.
Frontin.
Strabon.
S. 11.
Appianus 1

XI. Ad portus porro duæ quinqueremes inter se firmiter devinctæ aliam turrim sustinebant, ita fabricatam, ut ubi muro admota esset, pons ex ea demitti subito in mœnia posset. His omnibus paratis, antequam vim tentaret, captivos Cyzicenorum omnes in conspectum suorum adduxit, sperans illorum charitate lachrymisque moveri ad deditiorem oppidanis posse. Sed illos multa nequidquam obstantes, Pisistratus Cyzicenorum Prætor *abstinere nihil profuturis precibus iussit: & postquam semel in potestatem hostium venissent, fortiter ferre calamitatem.*

Cyziceni stren-
nue se defen-
dunt.

XII. Sic exploso commento Regis, ad seriam dimicationem ventum: quia progressa in navibus turris, ponte mœnibus injecto, quatuor armatos moris imposuerat. Id spectaculum ita perterrefecit obsessos, ut si continuo sequuti plures fuissent, in magno periculo res Cyzicena fuerit. Sed dum etiam in turri trepidatur, propugnatores resumptis animis quatuor illos detrudunt: navesque pice perfusas, & igni apperitas, inhibere retro cogunt, & se discrimini subdocere. Sic maritima oppugnatio in irrikum cessit. sed à terra triplex eadem die conatus factus, machinæque admotæ, graviter ad defensionem concurrentibus oppidanis, uti quoquo loco necessitas postulabat. arietes aut libramentis saxorum injectis præfringebantur: aut laqueis eorum avertebantur ictus, aut objectis è vimine cratibus lana repletis cludebantur. contra ignita tela aceri & aquarum copia præsto erat. cætera missilia vestibus centonibusque oppantis impetu fracto cadebant irrita: nihil denique, quod humana suggerere aut exsequi industria possit, à Cyzicenis omittebatur.

Proserpina
adjuvat Cyz-
icanos.

Iul. Obseq.
Plutarch.
Appianus.
Mithrid.

XIII. Neque tamen prohiberi potuit, ne pars mœnium succensa, sub vesperam consideret. Sed hostis ne per ruinas irrumperet, ardore incendii verabatur. idcirco sequenti nocte obsessi alio munimento excitato clauserunt locum. Mithridates vanæ oppugnationis dolore æger, varie se torquebat, non solum virtute obessorum, sed etiam casibus terribus, quos plerique ad faventia Cyzicenis numina referebant. Aristagoras enim, qui in summo magistratu populi agebat, *Proserpinam adstitisse sibi in somniis adseribat, dicentem: adversus Ponticos subcines, Africum se sibicinem comparasse.* Mirantibus hanc vocem Cyzicenis, sub primam lucem incumescere mare, ventisque sibilantibus machinæ stridere cœperunt. mox incredibili vehementia coortus Auster turres hostium, inter quas & illam insignem centum cubitorum altitudine momento disiecit: & machinas reliquas ita laceravit, ut inutiles redderentur.

Et Minerva
Appianus.
Plutarch.
Pauli. 1. lib. 4.
Iul. Obseq.

XIV. Minervam quoque multis apparuisse per quietem Minervæ speciem ferunt, multo sudore manantis, ostenditque peplo parte disrupta, dicentis: *modo se ab ope Cyzicenis ferenda reverti.* Aliud deinde miraculum: capras superstitione mentes, pro diversarum partium studiis, spe aut metu replevit. Cyziceni præcipua religione Proserpinam venerabantur: cui & ab Jove dotis nomine da-

tam insulam adferebant. Ei quotannis vacca nigra faciebant: & dies solemniss
sacrificii aderat, nec destinata deæ hostia suppetebat: sed cum cætero Cyzice-
norum armento trans fretum in pascuis, & in potestate hostium erat.

XV. Idcirco ut humanis ingeniis proclive est, cultus divini magisterium sibi
sumere; Messeniorum atque Lacedæmoniorum exemplo, qui centum tripodas
statuere iussi, è ligno aut luto fecerant, pastam è farina formarunt in bovis fi-
guram. jamque admovebant aris: quum per mediam urbem cursu fertur vera
victima, quæ relicto armento sola per hostium classem de montibus adnatave-
rat: ne claustris quidem quæ ad angustias portus extructa erant, morantibus,
& sub aquis emenso, quod illa obtinebant, spatio. Sacrificio summa Cyziceno-
rum lætitia, ob præsentem ut interpretabantur numinis favorem, peracto; Re-
gem amici ne cum diis pugnare pergeret, hortabantur.

XVI. Ille nihil territus, à cervice qua Dindymo monti urbs connectitur,
aggere ducto, turres imposuit, tutiores à venti impetu futuras: cuniculos quo-
que egit; alacriter occurrentibus ad omnia obsessis: qui vicissim & ipsi suffodien-
tes humum, aliquando ab ipso Rege in cuniculis suis opprimendo haud mul-
tum abstinerunt. Inter hæc etiam comperta Luculli præsentia magis erecti sunt
animi: postquam missus ab Archelao Dæmonax primus id nuncium in urbem
intulit; dubitantibusque, puer, qui captivitatem hostium fuga evaserat, interro-
gatus ubi castra Romana essent, digito monstravit.

XVII. Neque prætercunda est via, qua nuncius Luculli obsessam in urbem
penetravit. Namque duos maximos utres levi tabulæ subjecerat: utribus insu-
tae literæ Luculli erant, quo adversus humorem tegerentur. ab inferiori parte
duæ regulæ distantes invicem utres continebant. huic machinæ impositus, per
trajectum septem millia passuum habentem, pedibus iter adgubernans, inter
molem Mithridatis atque insulam, virabundus hostium classem, ad urbem per-
venit: nam procul visentibus non homo, sed marina pistrina esse creditus, ne-
mine curante evaserat.

XVIII. Tandem & præsidii immittendi Lucullo reperta est ratio. In Dasce-
lyte lacu acatias satis magna commcabant, eorum quod erat capacissimum plau-
stris deduxit ad mare, militibusque replevit. hi noctu transmissis fretis incolumes
pervenerunt in urbem, quorum auxilio confirmati Cyziæni, crebris eruptioni-
bus fatigarunt hostem, machinasque ejus incenderunt. Tolerabat tamen obsis-
matum animo Mithridates, quamdiu celantibus rem ducibus, famem exercitus
ignorabat. Postquam superveniens hiems maritimos commearum præcluserat,
& confecti inedia milites ne cadaveribus quidem humanis abstinebant, & è cibis in-
salubribus morbos mortelque contagio vulgabat; ut se parte copiarum exone-
raret, observato tempore, quo profectus ad arcis cujusdam oppugnationem Lu-
cullus, aberat è castris; pediratus, inutilem turbam, & omnem ferme equi-
tatum, cum grege jumentorum inopia pabuli languido, & detritis unguis clau-
dicans, avertis ab hoste itineribus in Bithyniam misit.

XIX. Ea res quum prope nunciata Lucullo esset, noctu rediit ad stativa; &
postridie dubia adhuc, nec hiberna tempestate deterretus, cum decem cohori-
tibus electis & equitatu insequutus est. Nivola dies erat, & incommoda
multa properantibus objiciebantur. Itaque parte militum ob frigoris

Victima Pro-
serpine spon-
te accurrit ad
aram.

Strab. lib. 12.
Appianus.
Strab. Plutar.

Mithridates
alibi fruit
opera.
Sallust. Mith.
lib. 7.
Sidon. Carm.
22. 168.
Oros. 6. 2.
Frontin.
Strab. 3. 15-5.
Flor. 3. 5.
Strab. Plutar.

Miro modo
Luculli nunc-
ius in urbem
penetrat.

Appian.
Plutarch.
Strab. 111.
Hist. 42. 12.
Sidon. Carm.
31. 7. & 22. 16.
Mithridates
partem copia-
rum è castris
dimisit.
Sallust.
Incer. 5. 29.
Oros. 6.

Sed Lucullus
eum decet.

asperitatem deficiente, cum reliquis ad Rhynda cum adeptis est barbaros, dum in transitu fluminis necessariam moram trahunt. Multa ibi Regiorum caedes facta, vivi quindecim millia capti, cum sex equorum millibus, & jumentorum propemodum incredibili multitudinc. tantis copiis ita deletis, ut etiam ex Apollonia feminae procurrent in campos, diriperentque sarcinas, & interfectorum cadavera spoliarent.

Alia Mithridaticorum clades.
Orosius.
Strab. lib. 17.

XX. Adversa Propontidis & Bythiniae, sub idem tempus aggravavit aliarum Mithridatis copiarum clades. Fannius enim, & Metrophanes Regius Praetor, à Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mæsiam profugerunt: atque inde in Maoniam digressi, quum hostem evasisse putassent: ipsius soli, cui se crediderant, pliusquam hostiles insidias sunt experti, feceruntque vulgatae fabulae fidem, Animos ibi & fulminati à Jove gigantis cubile ponenti, Delari certe in loca caeco subter terram incendio infamia, faxis quoque & humo quasi fuligine quadam occultum ignem prodentibus, magna cum sollicitudine oberarunt; donec tandem via reperta in castra Regia reversi sunt.

Sertorius de.
claus.
Appian.
Liv. Epitom.
Orosius.

XXI. Eodem tempore praefectus Regis Eumachus, post egregios successus, necatamque cum uxoribus & liberis civium Romanorum magnam multitudinem, Pisidia, Isaurisque subactis, Cilicia tentata, quum in Phrygia bellum movisset; Dejotarus Gallograeciae Tetrarcha, vagantem adsequutus, magna clade adfecit. Hoc etiam anno Cn. Pompeius in Hispania prospere bellavit cum Q. Sertorio: qui iam curis & laboribus fessus, & quia se peti videbat eorum insidiis, qui se remoto salvi esse non poterant; ad obeunda ducis munia segnior, in luxum & libidines declinabat. Unde quum frequentius succumberet, quotidie ad iram proripit, multis ob suspicionem doli crudeliter interfectis, ceteros ad maturandam conjurationem acrioribus stimulis incitavit.

Eum etiam
odiosum suis
reddidit Perper-
na.
Plutarch. Sertor.
cap. 30.

XXII. Erant illi jam antea, simul ex ingenti metu, per virtutem atque felicitatem Sertorii, animos ad spem transtulerant; livore & emulatione potentiae insensi: & crebris Perpernae sermonibus incendebantur, qui sibi debent summam imperii propter nobilitatem generis existimabat. Idcirco clandestinis opprobriis Sertorium apud credulos onerando, sortem suam ceterorumque invidiis deflebat. Quis enim, inquit, malus genius eo calamitatis nos compulset, ut Sulla terrarum omnium marisque dominium obtinenti parere dedignati, ubi licuisset domi mancipibus, salva dignitate, salvis facultatibus in otio degere; Sertorium sequamur? & voluntariam sub inani libertatis specie servitutem amplexi, dicto exsulis geramus morem? egregio scilicet praemio, quod ridicula omnibus appellatione Senatus vocatur; sub decore nomine, non minus laborum contumeliamque, ac si Celsiberi aut Lusitani essemus, perferentes.

Sulla & Roma
maiestatem
fortunam
comparans.

XXIII. At qui Romam manserunt, cum amplissimis emolumentis Sacerdotia & Magistratus capiunt; provincias sortiuntur; triumphos ducunt: & uno pridem remoto domo no, ipsi rerum omnium moderatores sunt & arbitri. At nos contemtum & vile vulgus obscuri hominis imperio premimur: perpetuumque & ipsi Dictatorem, sed deteriore conditione nostra patimur, quam illi Sulla habuerunt. Sulla enim armis sane potentior, ab invictis forsitan, sed tamen suis ipsis habentibus, Dictatura novi generis imperium obtinuit; sed paulo post sponte sua positurus: hic neque bello nos vicit, ut vel hoc jure plus pollicere debeat; neque no-

stris suffragilis adeptus potentiam, tenet stringitur, non temporum limites ullos, non rerum aut negotiorum circumdari patiens.

XXIV. *Ad hac nulla hic crudelior, non inimicos suos tantum, ut ille, pro-*
scribit; sed socios omnis fortune amicosque trucidat, vitam bis eripiens, sine
quorum ope vivere ipse non potuisset. Neque licet aut vacat, de aliorum interitu
queri. Jam ubi hos sermones aliquo iudicio resciverit, hac libertas nobis ultimo cru-
ciatu luetur. Atqui his querelis occupatae hominum mentes, imperia Sertorii
contemnebant: aut si qui suscepissent, contra utilitatem & consilium eius bene
cogitata in exitium, omittendo praecepta, faciendo vetita, convertebant. de-
stitutumque ministerio Sertorius, quum multa praeclare provideret, non alium
consiliorum fructum, quam caedum irriti laboris, & durae indignaeque sortis
gravem atque inanem conquestionem capiebat.

XXV. Anno sequenti M. Terentius M. F. Varro Lucullus, C. Cassius Varus;
Consules facti, legem Terentiam & Cassiam frumentariam tulerunt, ut annonae
Urbis consuleretur. Piratis enim maria diu infestantibus, sublato generis hu-
mani commercio non modo negotiatores navigare prohibebantur, sed ne classibus
quidem Romanis tutus cursus erat. Igitur plebs penuria commearum saepe tu-
multuabatur; curamque Patrum incendebar, ut omnia expediundae annonae re-
media tentarent. Igitur L. Octavio C. Cottae Consulibus permisit Senatus, ut
vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas Quæstores in Sicilia vende-
re consuevissent, Romae venderent, & mox Q. Hortensius in Aedilitate sesqui-
modiis in capita divisus, magnam à populo Romano gratiam inivit: quia ca-
ritas annonae faciebat, ut quod re parvum erat, tempore magnum videretur.

XXVI. Deinde M. Tullius Cicero Quæstor frumenti maximum numerum ex
Sicilia misit. Quae omnia quum tanta populi multitudo facile absorbuisset, nec
ideo difficultas annonae cessabat; Consules ex Senatusconsulto tulerunt, ut fru-
mentum à Siciliae civitatibus emeretur. ad hanc frumenti emptionem ex inopi-
atque exhausto arario per triennium prope centies & vices erogatum est.
At hæc modica in præsens auxilia solabantur potius quam tollebant penuriam,
neque antea reddita Urbi solita copia commearum est, quam Cn. Pompeii viri-
tute Piratae toto mari arcerentur.

Hinc multa
incommoda
Sertorio.
Plutar. Sertor.
cap. 44.

Urb. cond. An.
680.
Tumulus Ro-
mæ propter
annonam.
Plumbea.
Tabul. 7 p.
Fighium.
Verr. 3. 70.
Flor. 3. 4.
pro L. Manil.
cap. 12.
Sall. necer. 3. 8.
Verr. 3. 70.
Cic. pro Planc.
Cic. cap. 6.
Plutar. cap. 6.
Cic. Verr. 3. 70.
Cic. Verr. 3. 81.
Frumentum
ex Sicilia emi-
ritur.
Cic. Verr. 3. 70.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri XCV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CURIO proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & congregata servorum ergastulorumque multitudine, Criso & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulcrum legatum, & P. Varenium prætorem prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, pulsumque Bithynia regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coegit in Pontum profugere.

Curio Darda-
nos vincit.
Liv. Epitom.
Eutrop.
Marcel. 29. ad.
Sext. Ruf. cap.
8. Flor. 3. 47.
Jacq. Faneg.
cap. 23.
Eutarch.
Crisso cap. 22.
de 14.
Flor. 3. 20.

Spartaci belli
causa.
Flor. 3. 20.

Claudius Pul-
cher male rem-
pore advehi
fugit.
Liv. Epitom.
Eutarch.
Vell. 2. 2.
Flor. 3. 20.

HOC anno C. Scribonius Curio Dardanis in Thracia victis, bello finem imposuit; acribus suppliciis domita inquietarum gentium ferocia. quum rebellium primores amputatione manuum, cæterorum plerosque morte multavisset. Eadem expeditione Masi quoque subacti: & ad Danubii Daciaeque terminos ventum. Ne ulterius procederetur, insidiosa loca denique saltus impedimento fuerunt. Novum inter hæc bellum contemptis initiis (adeo nullius impetritura vel domi potentia est) in maximas Italiae calamitates evaluit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Cn. Lentuli profugerunt, Galli perique, petasi pessima sortis, ad quam eos non suum aliquod scelus, sed iniquitas domini coegerat. Hi quum verubus atque coquinariis cultris & popina correptis oppido erupissent; in plaustra quædam inciderunt, quibus arma gladiatoria portabantur.

II. Atque illi velut munere deum oblati armis alacres in munito quodam colle constiterunt; ducibus tribus creatis, inter quos Spartacus eminebat, Thrax genere, & ab ineunte ætate pastor: sed animo & viribus ingens, nonnulla quoque belli peritia, quod inter stipendiarios militaverat, ferociam originis instituti-que prudentia & moderatione temperabat. Uxor ei oriunda indidem aderat; quæ Iacchici numinis plenam se terens; quo primum tempore Romam vanaliscus ductus, conspecto dracone circa dormientis caput instar coronæ convoluta, n. ag. am viro potentiam praedixerat. Cognito hominum consilio, statim ex oppido venerunt armati, qui eo ex fuga reprehenderent. His fuis fugatisque, quum multa arma militaria cepissent, abiectis gladiatoris, quæ oderant, illa lati gratulabundique lumpserunt.

III. Inter hæc Claudius Pulcher legatus, cum tribus millibus armatorum ex Urbe accurrat; & ad Veluvium montem, quo illi se receperant, castris positus aditum, qui unicus ea parte, atque is difficile tamen & impeditum iter præbebat, obsedit. illi nullas circa stationes, quæ inaccessus videbatur, conspi-

cari,

cati, per abrupta cavasque fauces catenis ex vite silvestri confectis se dimiserunt, uno relicto, qui dejectis armis postremo ipse quoque descendit. Spartacus postquam incolumes omnes recepit solerti cum audacia statim ad castra Romanorum duxit, & improvisi periculi consternatione ita terruit Claudium, ut turpi fuga castris desertis aliquot cohortes quatuor & septuaginta gladiatoribus cederent.

IV. Res prosperæ, ut adsolet, statim invenerunt socios; multique pastores, durum & pernix genus, accesserunt ad partes: quorum robustissimum quemque armavit Spartacus; reliquos antecursorum, & velicum numero habuit. servitiis deinde ergastulisque concitatis, quum celeriter ad hominum millia decem coivissent, quod armorum erat inopia, scuta ex vimine dedit, eratque is facilis labor solitis vasa agrestia ex viminibusnectere: & in quoquoque se ad eam artem in formam equestris parmae armante, celeriter confecta res est. mox macatis pectoribus parmas cooperiebant, quum coria recens detracta, quasi glutino adherescerent. ferro dein ergastulorum recocio, gladios ac tela fabricabant. His rebus festinare coactus P. Varinius Prætor, cui Senatus negotium extra ordinem dederat, cum iusto exerecit, sed tumultuarie conscripto advenit.

V. Sed legatum eius Furium cum duobus millibus militum præmissum à prætore, acie congressu fugitivi fuderunt. qua victoria usi servus etiam infestiusque totam Campaniam pervagari sunt. nec villarum atque vicorum vastatione contenti Coram, Nucernam, & quæ Romanis exerecitibus tot per annos restiterat Nolam, crudeliter populabantur. nactique nonnullos, quibus maxime infestis erant, eorum morti nefandum in modum illudebant, lacera corpora, sed adhuc spirantia, necito dolore defingerentur, omittentes. Alii in recta jacebant ignes, multique ex locis, quæ occupata erant, servi, quos ingenium socios dabat; abdita dominis, aut ipsos trahebant ex occulto; neque sanctum aut nefandum quidquam fuit iræ barbarorum, & servili ingenio; nequiente prohibere Spartaco, quamquam multis precibus oraret.

VI. Igitur, ut alio consilio eos ab hæc immanitate abduceret, simulque adventus sui celeritate præverteret nuntios; raptem in Lucaniam ductis copiis, Cossinium, qui datus Prætori adjutor fuerat, cum magna militum manu apud Salernum agentem, ita improviso impetu oppressit, ut nihil propius sic factum, quam ut lavantem comprehenderet. Impedimenta certe ejus omnia diripiuit, vestigiisque fugientium hærens multos occidit, & castra eorum cepit, ipso ibi Cossinio interfecto. Hinc Lucaniam magnam partem Thurinum maxime Metapontinumque agrum in potestate fugitivi habuerunt, ipsis quoque urbibus eodem bello potiti. At Varinius dum hæc agitur à fugitivis, ægra parce militum autumni gravitate, neque ex postrema fuga, quum severo edicto juberentur, ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant, per summa digressa detrectantibus militiam; questorem suum C. Thoranum, ex quo præsentem vera facillime noscerentur, in Urbem miserat: & tamen interim cum volentibus in expeditionem prodit.

VII. Auxiliis deinde contractis, quum quædam non improspere gessisset; contra morem fiducia augeri Romanis & promi lingua cepit. quo Varinius contra spectatam rem incaute motus; novos incognitosque & aliorum casti-

Tit. Liv. Tom. V.

Qq

Spartacus auget copias.
Frontin. Stra.
P. 5. 20.
Florus.
Plutarch.
Liv. Epitom.
5. 7. 6.
Sallust. Hist.
1. 4. 7.
Succesus, & serviti fugitivorum.
Florus.
Sallust.
Liv. Epitom.
Appian. lib. 7. Civil.
Plutarch.
Sallust.
Fragm. ex Biblioth. Regia.

Florus.
Ibi in sylva (an Sila) fuerant.
Sallustianæ.
P. 7.
Sallust.
Fragm.

Fugitivi inter se discordes.

bus percussos milites, ducit tamen ad castra Fugitivorum presso gradu; silentes jam, neque tam magnifice sumentes praelium quam postulaverant. At Fugitivi certamine consilii inter se juxta seditionem erant, Crixo & gen. is ejusdem Gallis atque Germanis obviam ire & ultro offerre pugnam cupientibus. Contra Spartaco dimittere quæ haberent è loco commoda, & quam integro exercitu sperarent, cum periculo victoriam querere non placebat. Quo deinde ordine ac loco res unaquæque gesta sit, amissis, quæ de hoc bello erant prodita, non habeo dicere.

Spartacus insigni astu elabitur.
Plutarch.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Florus. 3. 29.
Frontin.
Strateg. 5. 10.
Sallust. Frag.

VIII. Illud certum utique habetur, multis proclis victum à Spartaco Varinium esse, & adeo agere elapsum, ut equum illius lictores cum fascibus & insignis magistratus ad Spartacum fugitivi detulerint, quibus etiam postea usus est. Eodem tempore quum torre preclusus à P. Varinio Spartacus fuisset, insigni astu elapsus est. Quum enim operibus hostium in arcum coacti essent Fugitivi, consumptis jam alimentis, nec suppeditantibus ex propinquo, secunda vigilia euncti egrediuntur, relicto buccinato in castris, & ad vigiliarum speciem procul valenti cadaveribus, quæ erexerant sulca palis, per modica intervalla ante portam fixis.

Varinius Spartacum insequitur.
Sallust.
Strabon.

IX. Ea veste atque armis adornata, quum per tenebras, aut dubia adhuc luce satis tegerent fraudem, & per tota castra ignes collucere, facile deceptus hostis est, ut eodem adhuc loco Fugitivos esse crederet. Multa demum lux aperuit quid actum esset, missique sunt equites, qui vestigia Spartaci scrutarentur, & quantum possent, damni ac moræ facerent. At ille vilis equitibus, priusquam cum reliquo exercitu adesset Varinius, prope nancus idoneos ex calibus duces, Picentinis deinde Eburinis j. gis occultus ad Nares Lucanas, atque inde prima luce pervenit ad Popilii Fortis ignaris cultoribus.

Spartacus eximius Imperator.

X. Ac statim Fugitivi contra præceptum ducis rapere ad stuprum virgines, matres, & aliis sceleribus operam dare, multum obstante Spartaco, cui præter humilitatem sortis, nihil ad eximii Imperatoris tuendum nomen deerat. Neque sapientiæ egebat, qua futura prospiceret. victorie Varinio, quum maiorem esse Romanam potentiam intelligeret, quam ut sperare interitum eius posset, auctor ad Alpes eundi luis erat, ut iis superatis, diversis Thracæ Gallique suam quisque patriam repeterent. Sed illi multitudine confisi, & elati successu supernebant lakre consilium; & devastanda Italia, suæ libidini avaritiæque indulgebant.

Mithridates desperat de expugnatione Cyzici.
Grosius. 1. 25.
Liv. Eptom.

XI. Jam enim circa Consentiam & Metapontum delectibus agendis ita creverant, ut tum quidem Spartacus triginta millia, Crixus decem sub signis habuisse tradatur. nam tertius ducum Oenomaus superiore bello perierat. interea dum Romana arma domi à servis contemnuntur in remotis provinciis contra potentissimum Regem Imperatore Lucullo magna cum gloria fulgebant. Omnem jam non commeatum modo Mithridates, sed etiam opes, copias, spem denique expugnanda Cyzici consumplerat. Igitur Hermæo Varioque traditis pedibus, quorum numerus adhuc triginta millia superabat; ipse maritimo itinere in Regnum cogitabat reverti.

Mithridates fugat.

XII. Noctu quo fuisset oblectos, conscendi navigia jussit: Sed ea maioris trepidationis causa fuit; dum inter tenebras metu reverentiam impensius vincente, certatim & promiscue ad naves ruit, quædam ita cum his qui in-

scenderant, submersi sunt; aliae torbatæ atque circumactæ plus adhuc moræ confectioni ique fecerunt. Hoc modo ægre solutis anchoris Parium Rex pervenit. Quod ubi postredie a Cyzicenis est cognitum, excurrentes in Pontica castra, reliquam adhuc ægrotam multitudinem conciderant, ablatis quæ verti in prædam poterant.

XIII. Sub idem tempus Archelaus classis Regiæ præfectus (*Aristonicum* Plutarchus appellat) in potestatem Luculli pervenit. Miserat cum Mithridates, ut negotium faceretur hosti, ne recedente à Cyzico sequi posset: dederatque decem millia aurcorum, ad Fimbrianas corrumpendas legiones. Sed ille fidem à perfidis inepte sperare ausus, quæ tamquam ad accipiendas copias destinato tempore venisset; occisis quos secum adduxerat, comprehenditur. Lucullus audito pedestres Mithridatis copias Lampfacum petere, continuo insequutus, ad Æscupum amnem deprehendit, qui tum anni tempore pluvioso plurimum creverat. Ibi Granicus & Æsepus amnes cruentarunt undas; Regionumque partim aquis hausta, partim hostilibus concisa armis, ad millia viginti perierunt. magnus præterea captus est numerus: plusquam undecim millia in prælio ceciderunt.

Lucullus perditatum Romanum adsequutus cecidit: Plutarch. Lucullo o. 22. Memnon. Appianus. Hist. 2. 4.

XIV. Ceteros quum se munimentis oppidi clausissent; Lucullus obsedit: donec à Mithridate missa classis, & illis & Lampfacenis omnibus exportatis, vacuum urbem victori reliquit. Hic eventus obditionis Cyzicena fuit: qua perisese Regis militum fixarumque ad trecenta millia putantur. Cyziceni sua & Luculli virtute incolumes, quo grati erga benemeritum essent, ludos victoriarum solemnes instituerunt, *Luculleæ* vocantes: ipsumque, quum ingressus urbem esset, exquisitis honoribus acceperunt. Mithridates interea, quum quinquaginta naves, in quibus decem millia delectorum virorum imposuerat, L. Vario, & Alexandro Paphlagoni & Dionysio Eunuchio tradidisset; cum aliquanto ampliore numero Perinthum navigavit, frustra que tentata oppidi capiendi spe, Nicomediæ Bichyniæ petiit, postquam apud Parium ex utraque classe multas naves tempestate perdidisset.

Classis Mithridatis ad Cyzicum. Plutarch. Orosius. 6. 20. Appianus.

XV. Neque Lucullo tempus per otium transigebatur, quin ex omni Asia navibus ad Hellepontum contractis, classem compararet: tanta fiducia, ut Senatui tria millia talentorum ad eos usus decernenti rescriberet; *summam eam arario se parcere: neque ideo minus auxilio socialium navium Asiæ ab incursu Regionum esse liberatum.* Neque promissa ejus magnificentiora, quam facta fuerunt. Classem ita distribuit, ut cum parte navium, ad recipiendas Phrygiæ Urbes Valsium Triarium, cum aliis Voconium Barbam ad distinendum Nicomedie Mithridatem mitteret: ipse reliquis ad ea quæ occurrerent, usus.

Lucullus decetam ab Senatu pecuniam remittit. Memnon. Salustius. Hist. 2. 12. Plutarch.

XVI. Ab omnibus feliciter res gesta. Triarius Apameam, quæ *Cibotus* cognominabatur, maximum post Ephesinam urbem Asiæ emporium obsedit. Erant magna beneficia Regis pene Apamios, quod ter quæ moribus quassatam urbem, centum talentis publice dono daret, refecerat. Igitur acris aliquandiu defensio, & post expugnationem, cædes eorum etiam qui in templa confugerant, fuit. Dum ad hunc modum Apamea vastatur, Prusa quæ sub Asiatico Olympo, jacet, per Barbam capta ac direpta est. Triarius etiam Prusadem maritimam urbem, quæ olim Cius fuerat, volentibus oppidanis recepit, qui præsidium Regis expulerant; eo merito libertatem ab Romanis adepti.

Apamea & alia urbes à Romanis capiuntur. Strab. lib. 22. Memnon. Orosius. 6. 2. Appian. Syriac.

Lucullus so-
mnia suum
expulit ami-
cis.
Plutarch.

XVII. Ea res etiam Nicæam tradidit Romanis, diffugentibus noctu ad Mi-
thridatem, qui tuenda fuerant impositi: quod animos Nicæensem ad Roma-
nam amicitiam inclinare sensissent. At vero Lucullus, qui ab Hellesponto Ro-
dum petierat, quum in sano Veneris pernoctasset; vocari se a dea ad oberran-
tem in proximo prædam somniavit. statimque iussis convocari amicis, Græcis-
que comitibus, *Non potui differre, inquit, quin protinus exponam vobis,
quod mihi visum obvenit in templo. somnio deinde narrato, talis inquam, per
quietem obversata mihi species est, sed ita expressa & velut solida comprehen-
sionis, ut ista videre ac audire, totis sensibus, non autem per inanes somni
figuras imaginari crederem.*

Lucullus phi-
losofopho se-
cum habuit.
Cicero.
Academ.
Quæst. 4. 4.

XVIII. Sane jam olim sapius, sed maxime, quum proquaestore missus à
Sulla ad Ptolemaum Alexandria agerem, de omnibus ejusmodi rebus diligen-
ter auditui differentes doctissimos viros. Erat enim tum etiam hic Antiochus
mecum; & antea jam Heraclitus Tyrius agebat Alexandria, qui, & Clito-
macho multis annis, & Philoni operam dederat. Sed ita mihi hac intricata,
& ab hominis certa cognitione remota videbantur; ut inter disputationes eru-
ditorum, id semper probabile videretur, quod à differente defendebatur, nam
etiam qui decreta sua parum confirmarent, plerumque sententiam ad versario-
rum baud inepte refellebant.

Utrum ali-
quid certo
comprehendi
posset disputat.

XIX. Igitur eo inclinabam, ut incertam omnium opinionem, neque firmiter
comprehendi posse quidquam arbitrarer. sed unum ubique occurrebat irrefra-
gabilis veritatis argumentum, ut si dubitandum esse de omnibus putarem, id ta-
men scire viderer, esse utique de rebus dubitationem, & me esse qui dubita-
rem. Ab hoc minime obscuro aut fallaci gradu, statim ego ascendebam, ut sine
ulla fluctuatione comprehenderem, esse aliquam humanam superiorum naturam,
quando nec ipse me fecissem, & quoniam essem, ab aliquo certe factus essem. id
autem cujus potentia & ego, & quidquid est, nec ab se ipso est, existissemus; non a
aliud intell. gere poterã, quam quod video Dei appellatione apud omnes censeri.

Hisce aliquam
majorem hu-
mana potesta-
tem, certum.

XX. Nam etiam si plerasque apud gentes complures dii coluntur; tamen sa-
pientissimus quisque deorum omnium unum Regem patremque credit, à quo de-
scendit quidquid inferioris ordinis est, non potestate cum illo, non natura com-
parandum. Ut igitur baud inepte dubitari queat, quantum que in hoc sano co-
luntur Penus valeat, quantaque sit hujus loci sanctimonia: sic etiam experi-
entia constat, neque rationi refragatur, esse aliquam majorem humanam pote-
statem, quæ de futuris, aut etiam presentibus ita moveat hominum mentes,
ut illo stimulo admonita, non inclinent modo ad credendum, sed etiam peni-
tus ita se rem habere pro certo compertoque habeant. Mihi sane ita nunc adse-
ctus est animus, ut de veritate rerum, quæ mihi per quietem sunt ostensa, mi-
nus etiam dubitare possim, quantum cumque inhibere ad sensum coner; quam
de his quæ nunc videns vigilansque facio.

Somni ejus
e portio, re-
denotata.
Plutarch.
Lucul. cap. 23.
Memnon.
Ap. i. m. s.
A. d. 1104.

XXI. Hæc agenti cum amicis, dum adhuc loquebatur, supervenerunt ab Illo
nuncii. tredecim conspectas esse Regis quinquereemes, Lemnum, ubi præfecti clas-
sis ad anchoras, stabant, petituras. Igitur propece evectus inter Tenedum &
Achaorum stationem prælio commisso, Ildorum, qui navibus illis præerat, in-
terfecit, naves omnes cepit. Inde mari Ægeo Lemnum profectus a. cæter

classis expugnandam, in deserta insula, ubi Philoctetæ casum æneus serpens, classemque & faucibus illigatus thorax indicabat, præfectos Regios deprehendit. Nec elici ad pugnam poterant. Subductasque ad litora naves, tabularis superstantes acriter defendebant.

XXII. Mælus ibi labor Romanis fuit, multaque vulnera accepta: quia inherentes litore naves, a fluctuantibus, tamquam firmata in stabili solo castella, levi & irritò conatu petebantur. Prostreto circum missi alia parte milites exfensione facti a tergo circumvenerunt hostem: & occisis nonnullis, alios propollere naves, & in aquas se recipere cogerunt. Ibi inter duo maxima discrimina deprehensi, & utrum magis vitarent incerti, dum neque altum petere metu hostilium navium audere, & terra ab expositis prohibentur, ad oram oberrantes, utrimque vulnerabantur.

XXIII. Sic velut indagine deprehensi sunt omnes, nisi quos mors obita ferro eripuerat. Duces ejecto in terram navigio speluncam ingressos, male texitur latebræ. Postera die quum caperentur, Dionysius epoto quod secum habebat veneno, statim exanimatus est. Alexandrum Lucullus ad triumphum servari voluit. L. Varius, quia Senatorem Romanum in triumpho duci fas non erat, post contumelias & ludibria supplicio adfectus est. Quod ne faciliore exitu anteverteret, Lucullus suis, ne quem lucum occiderent (captus enim altero oculo erat Varius) præceperat.

XXIV. Multi & alii proscriptionum tunc interempti sunt. Duæ & triginta naves Regiæ, cum onerariis compluribus eo tempore demersæ aut captæ fuerunt. Hæc à Lucullo ad Senatum perscripta, magnam in urbe lætitiā excitaverunt. Maxime postquam est cognitum, classem hostium, quæ duplici prælio deleta aut capta fuerat, sub acerrimis ducibus Italiam petere voluisse. His confectis, ad expellendum Bithyniæ Regem properabat. hunc enim credebat à Viconio attingere, legato suo, quem ea gratia Imperator præmiserat. Sed ille Samothracen profectus, dum superstitionibus dat operam, dielque carimonis & iniuriando teret, Mithridati præbuerat effugiendi copiam; quasi in tempore adfuisse, classo maris exitu capi Mithridates Nicomediz potuisset.

XXV. Nam à terra binis castris obsidebatur. quia M. Cotta, ut acceptum ad Chalcedonem dedecus aboleret; satis impigre Nicomediam perrexerat, castris ad vicissim fere lapidem ab oppido communis, ne pugnare contra commodum cogeretur. Eodem & Triarius non invitatus occurrit: & quia Rex intra mœnia suos reducerat, ab utroque Romanorum exercitu capite obsideri. Quod interim mediocriter ferens, postquam gemina navali pugna classem amisissam didicit, Lucullo superventuro se ratus imparem, Pontum petere classibus decrevit. In hoc itinere denud tam fœda tempestate conflictatus est, ut navalis prælii instaret, duplicique hac clade Mithridates prius ad Parium, & nunc haud procul Heraclea, ad decem hominum millia, & rostratas sexaginta, florem exercitus sui classisque deperderet.

XXVI. Eam calamitatem ad iram Priapenæ Dianæ supersticiosi homines retulerunt; cuius à Regis spoliatarum templum abreptumque simulachrum fuerat. Amissa magna parte classis, cum plerisque navibus in ostium fluminis Hypii, quod haud procul Heraclea abest, Rex se recepit. Is tum status Heracleæ

Mithel dæis
naves aucipi
si pugna de-
prehensæ.
Plutarch.

Classis duces
celant capti
Orosius. 6. a.
Cic. pro Az-
ch. cap. 9.
Appianus.
Orosius.
Plutarch.

Numerus
captarum na-
vium & inde
Romæ lætitia.
Cic. pro Mu-
ren. cap. 13.
Cic. pro L.
Manil. cap. 1.

Voc omnes
tempus in Sa-
mothracia te-
ret.
Liv. Epitom.
Agrippæ.
Plutarch.

Mithridates
Nicomedia
oblitus.
M. mun.

erat, ut magis aliena à Romanis ob sublato publicanos quam in potestate Regis esset. Igitur, dum necessario stationem in flumine nondum sedato mari habet, sollicitè inquisito, Lamachum in summo magistratu agere comperit: quo nuncio erectus quod veteri amicitia cognitus illi Lamachus erat, missis idoneis hominibus, multa largiendo pollicendoque perfecit, ut operam manè Lamachus addiceret, quo Rex in urbem reciperetur.

Mari fugiens
clausum amittit.
Liv. Epitom.
Fl. j. v.
Sallust. Hist.
4. 2. 28.
Appian.
Orosius.
Sallust.
Pintarch.

XXVII. Dicta die, solemne sacrificium Lamachus instituit extra Urbem vocato populo, ne portæ consueto tempore clauderentur. ad Regem interea Myoparō Seleuci archipiratæ mittitur, quem conscenderet; quia navis oneraria, qua erat vectus, ob violentiam tempestatum utilis esse desierat. Dehortabantur maximopere amici, ne corpus suum hominibus incognita fidei crederet. quorum ille metum tali sermone castigavit. Ego vero fidem vestram amoreque multis & magnis documentis experta novi, & aestimo. nibilque dici scio à vobis, quam ab optimo animo verissimoque adfessu profectum. Sed interdum hæc ipsa quamlibet omnino sunt præstantissima, bonis consiliis obstrepunt: quoties aliquid in speciem periculosam suscipi res cogit, timor vetat. ideoque in præsentia, quum vestrum animum & probem, & ut cum semper mihi custodiat, exire petam, à sententia tamen vestra diffideo: videtis ea nunc esse tempora mea, ut evadere pericula non aliter nisi periculo possim.

Heraclæam
propebat.
Memnon.
Ptolemaeus.
1. 6.

XXVIII. Nemo, opinor, in hoc toto negotio mihi temeritatem imputabit. paratissimus cum essem ad bellum, tamen iterum iterumque consideravi, restitui, distuli, donec apud omnes constaret, bellum opportunum sumi non potuisse; tamen magna me calamitates & discrimina deprehenderunt: iis nempe viis quas cavere, aut occludere nemo mortalium queat. ipsos mihi Deos adversatos esse scitis, quum Rhodios Isis, Cyricenos Proserpina defenderent. quum Neptunus classes meas tempestatibus persequeretur. Sed erit aliquis ipsarum modus, & quod à pueritia sæpe mihi contigit, præsens vexatio majore aliquo præmio pensabitur: nec enim frustranea semper erit hæc diligentia colendi deos; qua nemini concedere soleo, perpetuò mecum habens sapientiæ sacrarumque magistros.

Confidens
Lamacho.
Plutarch.
Orosius.
Ejus orationes
micos deter-
rentes.
Orosius. 4. 5.
Causa melio-
ris spei.
Appianus.
Mithrid.
Ingressitque
occupatque
Heraclæam
Mithridates.
Strabo. lib. 13.
Memnon.
Appian.

XXIX. Quod si decretum de me est, hæc que superis sententia sedit, ut oppressum delectumque velint, at saltem dabitur, ut imparitum obruant. Sed absit omenti & bona potius spe, votisque me prosequamini; nam & mihi præsegit animus, hoc mihi non ad securitatem modo iter, sed etiam ad augendas opes aditum fore. Seluceo satis confido; plus etiam Lamacho; neque dispicio quomodo sperare majora ab Romanis proditi mei, quam à me servati præmia possint. Sed & populus Heraclæensis ita est alienatus, ut quidlibet potius, quam Romanum Imperium laturus videatur.

XXX. Ità metu suorum castigato, confidenter ingressus piraticam navem, prius Heraclæam introivit, quam obruci viro homines adventum ejus perlentiscerent. Postremo demum die, quum essent ad concionem vocati, Regem se habere didicerunt, qui humaniter eos alloquutus, & ad servandam sibi benevolentiam hortatus, quatuor millia militum præsidio cum Præfecto Connacorige impoluit; quo ab Romanis, si fortè signa eo vertissent, defenderentur. Divisa deinde populo, sed præcipue magistratibus pecunia, Sinopen, & inde Amittum navigavit.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri XCVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

ARRIUS prætor *Crixum*, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidis. *Cn. Lentulus* consul male adversus *Spartacum* pugnavit. Ab eodem *L. Gellius* consul, & *Q. Arrius* prætor acie victi sunt. *Sertorius* à *Manio Antonio*, & *M. Perperna* & aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatus sui anno: magnus dux, & adversus duos Imperatores, *Pompejum* & *Metellum*, sæpe par, vel frequentius victor: ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad *Marcum* translatum est: quem *Cn. Pompejus* v. Num captumque interemit, ac recepit *Hispanias* decimo ferè anno, quam captum est bellum. *C. Cassius* proconsul, *Cn. Manlius* prætor, male adversus *Spartacum* pugnaverunt, idque bellum *M. Crasso* prætori mandatum est.

HÆC eo anno gesta. & quia funestas per Italiam clades, senescens *Sertorius*, & *Luculli* res florentes relevabant, minore exteriorum cura, animi ad *Spartaci* opprimenda bella versi: tam validis jam Fugitivorum opibus, ut ad septuaginta armatorum millia essent; bini exercitus, rotidemque duces Italiam pervagarentur. Igitur quamquam ambobus Consulibus decretum id bellum cum duobus legionibus esset, *C. Arrio* Prætori etiam datæ copiæ sunt, imperiumque is seorsum à Consulibus habere jussus. Consules tum erant *L. Gellius* *Poplicola*, *Cn. Cornelius* *Lentulus* *Clodianus*.

Fugitivorum
copiæ.

II. Forte Germanicæ cohortes duce *Crixo* per ferociam à *Spartaco* se abruperant; & circa *Garganum* montem cum triginta millibus armatorum prædas *Crixus* agebat. Idcirco *L. Gellius* Consul, cum Prætor *Arrio* repente ineautos adorti, viginti hominum milia cum ipso ducere, acerrime quidem repugnante illo, prostraverunt. nec ideo minor adversus *Spartacum* moles supererat: qui cavendo pugnantique egregius artifex, occasiones & eventus omnes procius Imperatorio consilio ad suum commodum trahebat.

Horum magna pars cum
duce *Crixo*
copiæ.

III. Sed illi per *Apenninum* ad *Alpes* rendenti, ut in *Galliam* evaderet, *Lentulus* Consul se objecit: eundem à tergo *L. Gellius* concludit. Ille vicissim cum ambobus conferta manu, utrumque magnis & pudendis cladibus adfecit, cum duobus Consulibus comparatus unus gladiator. priorem quidem *Lentulum* abegit, eumque castris & impedimentis omnibus exiit in *Apennino*: deinde versus in *Gellium*, quamquam cum eo le *C. Arrius* conjunxerat; utrumque collaris ingens vicit. Post horum fugam, ut Romanis ostenderet, eidem ludibrio & ipsos obnoxios esse posse, per quod aliorum hominum sanguine tam immaniter abute-

Spartacus
ambos Con-
sules vincit.

rentur; per causam placandorum Crixil manium; simul cuiusdam marronæ nobilis, quæ à Fugitivis per vim stuprata sibi manus intulerat, trecentos aut quadringentos ex captivis delictos circa rogum iussit armis depugnare.

De Urbe invadenda deliberata.

IV. Cæteros ad unum omnes interfecit: impedimenta præter necessaria panca, subito igne cremavit; quo esset ad destinata expeditior. nam ne quid indignitatis abesset, de ipsa urbe Roma invadenda deliberabat. Neque leve discrimen erat; quum agnomen centum viginti millium traheret: quamquam vulgo repudiare fugitivos solitus, quorum ad ipsum, si reciperentur, maximus numerus transibat. Idcirco duo Consules junctis copiis in agro Piceno ei occurrerunt. Sed ille licet eas magna clade profligasset, ad Urbem ducere non est ausus; quia nondum ei facis suæ vires placebant, nec exercitum adhuc ex sententia sua perarmaverat. alii quoque apparatus deerant: quum nullius civitatis populiive auxilio, sed tantum corporibus fugitivorum atque convenarum uteretur.

Sertorii exitus.

V. Ergo ut arma cæteraque bello opportuna compararet, Thurios montes stativis locum cepit. oppidum pro horreo rerum omnium habuit: vicina lare populando, à mercatoribus injuriam omnem prohibuit, præcipue, qui æs & ferrum vendituri venirent. eas res care mercabatur: aurum argentumque importari aut importatum emi à suis, severo edicto vetuerat. Dum in Italia hunc ad modum cercatur, Hispaniam à Sertorio, magis alienum scelus, quam Romanorum vis ac robur vindicavit. Erat ille jam, ut diximus, insensus invisulque plerisque, quod deprehensus aut creditus in se conspirationes, atrociter puniverat.

Ministrorum dolo sit insusurus.

VI. Igitur alienatis semel animis, omnia ducis rectè consultà, ministrorum dolo atque concunniacia in contrarium vertebant. Hispanique, propter tributa ac supplicia, quæ velut Sertorii iussu acerbe exigebantur, deficiebant à partibus. ad hos revocandos qui mittebantur, de industria augebant iras, maioremque in modum irritatis barbaris revertebantur. Is dolor à pristinis moribus adeo deduxit Sertorium, ut læviret in principum liberos, qui Olex educabantur, & parte interfecta, cæteros in servitutem venderet.

Causa maturandarum insidiarum.

VII. Hæc aguntur Perperna præter cæteros conjuratos in societatem consilii Manlium quemdam ex Sertorianis ducibus adsciverat. Dependebat adolescentis cuiusdam turpi amore Manlius: cumque ut magis sibi adjungeret, missos alios facere amatores hortatus est; unigue, mox interfecto Sertorio, ad maximas opes perventuro, sedare. Eum sermonem Ausidio quidam adolescens exposuit, in quem erat benevolentia propensior. Ille non leviter ictus (nam & ipse erat inter conjuratos; sed & Manlium esse nesciebat) dissimulata tamen conscientia, negat verbis hominis ventosi & levis, adhibendam fidem esse. ac postquam adolescens Perpernam, Græcimum, aliosque participes secreti nominavit: non distulit pergere ad Perpernam, & admonere periculi, nisi mature præverterent, eo rem deductam, ut celari diu nequeat. occupandum Sertorium; aut pereundum insidiatoribus esse.

Conjuratorum assus.

VIII. Non dubitabat Perperna, quin vera prædicerentur. Et nuper quoque submissis decem milicibus Sertorium interficere conatus, punitique partim, partim fuga elapsis insidiatoribus; quamquam nondum erat proditus, ne prodideretur, metuebat. Idcirco conjurationis duces, convocatis celeriter præcipuis conficiorum, nihil contandum rati componunt è vestigio fraudis ordinem: lub-

orna-

ornatoque idoneo homine, confictas literas Sertorio tradendas curant, quibus de magna victoria perscriptum erat, quam Sertorii quidam legatus ingenti hostium numero debellato reportasset.

IX. Latum ob hæc & sacrificantem Sertorium, cum amicis (erant autem ex conjuratorum numero) ad convivium invitat Perperna, multisque precibus vincit, ut ad gaudium ejus diei celebrandum condiceret. Igitur discubuerunt. Sertorius inferior in medio lecto accubuerat: supra eum L. Fabius Hispaniensis Senator ex proscriptis: in summo erat Antonius, & infra eum scriba Sertorii Versus: in imo scribaberat Mæcenas, medius inter Tarquitium, & dominum convivii Perpernam. Erat ea quæ Sertorii modestia, tum apud suos auctoritas, ut eo præsentem verecunda & honesta omnia essent: nullæ turpes facietæ, nulli clamores tumultusque audirentur.

Perperna Sertorium ad convivium invitavit.

X. Sed eo tempore, ut initium rixarum conjurati facerent, inconditis sermonibus gestibulque, per simulationem ebrietatis strepebant. Quum ad hæc ille, sive offensus hac licentia, sive mentem eorum divinas, velut animum non adverteret in lecto jaceret supinus; Perperna merum poposcit, & inter bibendum dimisit e manibus phialam, qui sonus per petrandæ cædis signum conjuratis erat. ac statim Antonius, qui in summo lecto accubebat, districto pugione Sertorium lanciavit: deinde convertentis se ad ictum, & surgere conantis manum utramque continuit, dum à reliquis conficeretur.

Sertorius inceditur.

XI. Custodes corporis ejus, quos semper circa se habebat, eodem momento à præparatis ad facinus occupati sunt. Itra Sertorius exiit vitam, octavum post annum, quam Hispanie ducem præbere cœperat; magnus dux, & adversus duos Imperatores, Pompejum & Metellum, sæpe par, vel frequentius victor: à dulcissimâ delectus & prodatus. Imperium parvum ad M. Perpernam translatum est, quod homo vauus & ineptus olim concupiverat, nihil ei præstiterum, nisi ut quantum ducem, quanto inferior ipse fastulisset, intelligeretur.

Imperium de se, ut ad Perpernam.

XII. Nec tamen illud tam infelix præmium sine contentione reculerat. Exercitus post indignam Sertorii cædem, ira in commutationem versa, tumultuabatur, viri uerem occisi, & sua pericula reputando. Mille experimentis constitisse, quænam esset egregium exercitum, a noto duce, velut pulchrum corpus adempto spiritu marcere. Unum his temporibus fuisse C. Sertorium, qui sine opibus, sine pecunia, sola virtute subnixus, terribilem Populi Romani potentiam per tot annos sustinisset.

Exercitus Sertorii necem æque fecit.

XIII. Pauperem, exsulem, desolatum, ex omni tempore, ex omni regione, tamquam miraculo quodam productus de nibilo copias excitare potuisset. Huic tot duces Romanos, tot legiones procubuisse: coactaque Senaturn, ut ipsa Respublica firmamenta atque columna mitteret. Neque tamen aut veterem militiæ gloriæ Metellum; aut triumphalem adolescentiam quinquam junctis consiliis ac viribus uni pares esse potuisset. Hoc defendente absentiam à penatibus suis, à propinquis atque amicis, non exsilium, sed militiam putavisset: bona spe fretos aliquando fore, ut patria domesticisque cum læticia gloriæque restituantur.

Virtutes ejus dependat.

XIV. Nunc autem adeo spem illam omnem destituisse, ut vix corpora sua libertatemque satis in tuto esse credant. quem enim alium se habere cui salutem suam committant: aut cui satis firmos humeros fore; ut post Sertorium tantam rerum

Se destitutum.

molem sustineant, ferantque t Sane non deesse qui precipiti ambitione ad capeſſenda imperia ruant: Sed brevi appariturum, quanto majora viribus onera susceperint. Non enim majorum magnitudinis, aut patrimonii magnitudine; sed solido robore animi, sapientibusque consiliis sustineri ac geri bella posse.

Perpernam
contemnit.

XV. *Igitur commutatis duorum artibus, Fortuna quoque similem mutationem haud iniuria timeri. Egregiam scilicet spem in successore ostendi, si Sertorium Perperna excipiat; summum virum duemque vulgaris. Hæc Romanæ copiæ fremebant; majoribus & pluribus apud exteras querellis. Lustrant ante omnes, quod eorum præcipua semper opera Sertorius uti consueverat; optimum Imperatorem, fortissimum commilitonem, virtutis remuneratorem liberalissimum requirabant.*

Perperna milites & socios
conciliare nititur.

XVI. *Ue vero aperto Sertorii testamento, scriptum ab eo Perpernam habendam fuisse innouit; & detestatione tam ingrati facinoris magis exarserunt animi: nihil propius factum, quam ut pœnas ab homicida suis manibus sumerent: nisi discurrens per contubernia cum ducibus Perperna, quosdam donis, alios promissis, nonnullos etiam minis pacasset; etiam uno & altero ad terrorem, cæterorum ferro interemptis. Deinde socios populos obeundo, quo illorum odia mitigaret, orsus ab Osca, ubi patrata cædes fuerat, conciones ubique blandas habuit; apertis carceribus, qui erant ab Sertorio victi, dimisit; obſides civitatibus reddidit.*

Multæ civitates ad bellum Pompei delinunt.

XVII. *Sed eorum multæ cum execratione nefarii hominis, missis ad Metellum Pompei legatis, in fidem Romanorum venere. præsertim ubi summo Imperio Perperna statim crudelis apparuit, tribus illustribus viris, qui una ex Urbe profugerant, fratrilque filio interfectis. Igitur Metellus adversus talem hostem duobus exercitibus rem non indigere iudicans, diversam Hispaniæ partem interim pacaturus, debellandum Pompeio reliquit. Inter hos per aliquot dies levibus certaminibus quum tentatæ utrimque vires animique essent; decima die collatis signis dimicatum, neutri enim diutius rem differri placebat, quod Perpernam Pompeius sperneret; Perperna donec in officio milites essent, eorum utendum opera arbitraretur.*

Perperna vincitur.

XVIII. *Sed ea pugna temere à Perperna commissa, dignum auctoris imprudentia exitum habuit. Namque Pompeius parte copiarum idoneis locis subsidere iussa, cum decem cohortibus procellic; eamque velut escam ut obijceret hosti, sparsit per campum luos, & Perpernam spe hujus opprimendæ manus illexit. Ita contracto certamine quasi reuolte non posset, hostem deduxit ad locum insidiarum: ubi ab utroque latere prorumpentibus, qui erant occultati, conversus, Sertorianos ad internecionem eecidit.*

Captusque occiditur.

XIX. *Perpernam, quum se non minus suorum quam hostium metu in senibus abdidisset; qudam equites retraxerunt; probra diraque cumulantibus quum videbant Sertorianis, quod homo nihili præstantissimum virum dolo, cæteros omnes imperitia & soliditate perdidisset. At ille nihil aliud, quam ut saluus ad Imperatorem deduceretur, postulabat. habere enim se principem Romanorum literas, quibus Sertorium in Italiam acceretur. Ibi prudentissimæ præsentibus usum esse Pompeium Roma iudicavit, quod priusquam in conspectum veniret Perperna, iussit hominem occidi: epistolas neque legit ipse, neque legendas concessit; sed*

continuo cremavit omnes, eoque suffragia virorum repressis feminibus, terrore atque sollicitudine ingenti Respublica liberata est.

XX. Neque tamen desuerunt, qui carperent, quod hominem Sicilia sine certamine tradenda bene meritum, indemnatum occidisset. Sed adversus hanc criminationem, istud Pompeji factum, & suae aetatis & loquacium judicia, frequentibus suffragiis abolverunt. Sic Perperna poenas occiso per fraudem Sertorio dedit, ceteros conjuratorum partim victor incerevit, partim fuga tulit in Africam, ubi Maurorum juvenis confixi sunt. neque praeter Ausidium quicquam evasisse: si modo evasisse dicendus est, qui contemptus invisusque omnibus in vico quodam barbarico consenuit.

Reliqui etiam conjurati male perierunt.

XXI. Reliquis Pompejo labor recipiendi dedentem se Hispaniam fuit. Ofsa, Termes, Tutia, Valencia victoris se permisit potestati. duas, Uxamam & Calagurim reliquit partium validis praefidiis occupatas retinebant; quae deinde expugnatae. Hic finis ejus in Hispania belli fuit, quod a fuga Sertorii ortum, decimo ferme anno, eum ipso duce defecit: gravius haud dubie diuturniusque futurum, si longior ei viro vita suppeditasset. De his rebus quum Senatui Pompejus scripsisset, multosque se virtutis & iustitiae civitate Romana donavisse diceret; Senatus mandavit Consulibus, ad populum ferrent: uti cives Romani essent ii, quos Cn. Pompejus Imperator de sententia consilii singillatim civitatem dedisset.

XXII. Consules ad Populum tulerunt; eaque lex accepta est. Ceterum Hispaniensis victoriae gaudium, ne nimium fieret, Italica clade temperatum est. C. Cassi is Proconsul, Cn. Manlius Praetor, male adversus Spartacum pugnarunt. Nec ultra de C. Manlio competi. Cassius circumpadanae Galliae Proconsul, contendenti ad Alpes Spartaco castra apud Mutinam opposuerat, decem militum millia ducens. Horum quum plerique cecidissent in acie, Proconsul vix fuga evasisse, castra deleta sunt: & cum ingenti praeda Fugitivi ad praefidia sua recellerunt.

Spartacus Manlium & Cassium vincit.

XXIII. Senatus ob hoc acceptas à contempnissimo hominum genere ades; pudore & metu sollicitus & culpam in Consules conferens, vetuit eos quodquam deinceps pro imperio agere. Nam qui erat inter duos melior Gellius, tamen imperitiae gerebat rem, & exercitum in luxum ignaviamque habi patebatur. Quare insensus ei militum Cato, quum propter fratrem Capionem, qui tribunus militum erat, nomen sponte dedisset; honores & praemia quae offerebat Consul accipere noluit: nihil iis dignum actum esse dicentis.

Senatus veras Consules quidquam pro imperio agere.

XXIV. Idecirco tantum ea tempestate terror Urbem occupavit, non levius jam Spartaci arma, quam olim sub Annibale Punica timentis, ut Praetoris committis candidari desissent. Ibi M. Licinius Crassus, nobilitate ac divitiis inter primos, quum ad Praeturam petendam provivisset, summa hominum voluntate factus est. Subidem tempus L. Lucullus, post fugam Mithridatis Nicomediae profectus, cum M. Cotta ceterisque ducebus Romanis de ratione belli consilio habito, ita paritus erat vires, ut ipse per Cappadociam & mediterranea provinciarum, cum maxima virum parte Imperii Mithridatici arcem peteret: M. Cotta ad recipiendam Hieracleam iret: cum reliqua classe Triarius Mithridaticis navibus ex Hispania & Creta relictis, insulae crederetur.

Lucullus cum aliis Romanis ducebus de Mithridatico bello consultat.

XXV. Noque deiecerant, qui inter quoscunque arbitarentur, rescindendoque extenuando & continuo labore milites: sed Lucullus utiliore Regi moram averta-

Mithridatis mandata ad Reges.

tus, per Bithyniam Galatiamque ad praesidia Mithridatis perrexit. Neque Regi tempus per ignaviam terebatur: quin ab Amiso legatos ad Scytharum Regulos, Parthumque Arsacen, & generum Tigranem mitteret. omnibus eadem mandata erant: Aliis Regibus atque nationibus, compluribus de causis, pacem bellumque saepe mutari: raro ad cuiusquam perniciem extendi odia; sed ubi satisfactum iniuriis suis visum censeat, arma pro se sol re. Populo Romano cum reliquo terrarum orbe unum idemque perpetuum bellum esse; quod nisi dominatione aut interitu illius poni nequeat.

Romanorum
astutiam
ceterum
minutus.

XXVI. Illum olim tantum astutia valuisse, ut donec multis subjugatis gentibus in formidabilem potentiam exsugeret, semper alius ab aliis disjunctus. ne invicem ope ferenda, imminuens omnibus iugum, minus periculo, communi commodo averterent. Ita desertos destitutosque cepisse singulos, ut horum deinceps armis ac sanguine, etiam longius diffisos aggrederentur. Sic Italiam primo redegit sub suas Leges; mox variis coloribus insulas, deinde Africam, postremo magnis antebus Macedoniam, Achajam, Asiam accessisse. remque eo deductam esse, ut multi Reges tamquam pro ingenti beneficio, quod non ante supremam diem exui fuerint opibus suis, barede Populo Romano deciderint.

Cui sit ob-
viam eundem
communiter.

XXVII. Tanta potentia auctos Romanos, non jam curare praetextum armorum, & decora nomina; sed satis habere, si quamlibet iniuste egisse crediti, appetitis potantur. Quid enim sibi posse imputari; cuius patientia maximae contumelias simul injuriasque perculerit: quo insignitior hostium iniquitas fieret. Igitur pro se unumquemque; & quanto quis sit potentior; tanto impensius niti oportere, ut hi communes omnium hostes, obisque pradores opprimantur. Eoque animo esse debere pro se quemque, ut quod ad hos retundendos auxiliorum suppeditaverit, non Mithridati magis, quam sibi ipsi primum, deinde publicae generis humani libertati praestitum putet.

Regum ref-
prosa.
Mithridatis
Flutarch.

XXVIII. Haec ad alios precibus exponenda mandata dedit: at Machareni Bospori imperantem, jure patris dominique excivit. Ceterum Parthus procul à se periculum esse reputans, neque sapientis praeter necessitatem arcescere molestias, auxilia denegavit: Scythica moratus est Diocles, cui ea credita legatio fuerat: namque multo cum auro & praclaris muneribus, quae ad Regulos miterantur, in castra Luculli transfugit. Tigranem diutergiversantem filia Mithridatis expugnavit, ut societatem cum eo novam pacifceretur.

Luculli ino-
pia primum
deinde copia.
Flutarch.
Lucullo as-
salut. Hist.
a. 1. 12.
Flutarch.
Appianus.

XXIX. Interea quo Luculli impetum retardaret, praefectorum quosdam eum equitatu misit, qui negotium ei facerent: sed nihil aequè illum, quam fames fatigabat, corruptis late, insu Regis, quae in ejus manus pervenirent fucrant; & multi conincatus insidiis latronum inciderant. Igitur triginta millia Gallogræcorum, singulos frumenti modios humeris portantium, lequi exercitum jussit. donec multis levibus certaminibus Regios submovendo in regiones belli cladibus intactas penetravit. tantaque mox rerum omnium copia aditit, ut bos denario, mancipium denariis quatuor emoretur. ceteraque praedae ea vilittas esset, ut, quia distrahi nequibat, à militibus corrumperetur.

Themiscyram
oppugnare.
Appianus.
Flutarch.
Sallust. Hist.
a. 1. 12.

XXX. Interea Lucillus Amilum & Eupatoriam obducere cœperat, simul parte exercitus ad oppugnandam Themiscyram missa, quae ad Thiermodontem fluvium Amazonis, a qua condita esset, habere nomen dicebatur. Hic operibus cuniculique tentata omnia sunt, qui tum ampli fopiebantur, ut quandoque

in eis velut subterraneæ pugnæ fierent. eos obsessi superne aperiebant, immis-
sisque uris, & aliis bestiis, interdum & apum-examinibus, eos qui in opere erant
omni genere calamitatis vexabant.

XXXI. Circa Amisum legior obsidio erat, & Mithridates, audito eam sine
preliis addideri, recepto animo Cabiris subfiterat, alium exercitum colligens. Amisum obli-
deret.
Memnon.
Id Lucullus non agere pariebatur; reprehendentibusque dicebat, consilium se
id agere, ne rebus desperatis ad Tigranem confugiens hostis, maiorem belli
molem concitaret. Igitur Mithridates contractis quadraginta ferme pedurum,
octo equitum millibus, Diophantum & Taxilem cum novis copiis ad priores pig-
rescentes misit; a quibus Amisum destinata subsidia, & frequentia equestria certa-
mina, sed nullo eximio in alterutram partem momento facta sunt.

XXXII. Dum hæc à Mithridate, & Lucullo geruntur, M. Cotta Proconsul
Prusiada Bithyniæ venit. inde Pontici maris oram legens ad Heracleam accel-
sit. Ibi quia pacati nihil respondebatur, adducto ad moenia exercitu, oppugna-
tionem tentare non ausus, per partes Heracleam aduultabat. paucos tandem
Romanos milites, sed magnum Bithynorum numerum mœnibus admoventes.
Sed quum inani incepto nihil præter vulnera reportaret, testudine effecta, ad-
hibuit artem, & turrim, quæ adversus vim non diu duratura videbatur,
passare instituit.

Cotta Hera-
cleam oppu-
gnat.

XXXIII. Sed ubi semel iterumque percussa turris non modo præter opinio-
nem resistit, sed etiam arietis perforatum caput est: Heracleotæ bono animo,
Proconsul inQUIRE esse cœperunt. Igitur quum postmodum frustra Turrim
verberasset, machinas cremari, Architectorum prædici capia iussit; prædici-
isque juxta muros constitutis, cum maiore parte copiarum, in campo Lycæo
cessit, loco fertili, ad alendum militem copioso. unde quum Heracleotæ
cum agrum omnem evassisset, obsessi penuria fatigati, denuo ad Cherronesi
incolas, & Theodosianos, & qui Bosporum accolebant Regulos locietatem &
annonam petiunt miserunt. & legatio quidem satis fuit felix.

Heracleotæ
penuria fati-
gantur.

XXXIV. Cæterum oppidanis & hostes toris, & intra viscera crudelius prædicia-
rii milites angebant, qui eodem quo vulgus agebat victu minime contenti, lautio-
res eibos ab egenis, & famelicis hominibus, vi ac verberibus extorquebant. neque
Connacoris præfectus ista cohibebat: quin ille deterrimus omnium gaudere
hac violentia, licentiæque suorum impunitatem addiderat.

Prædiciarii
milites inopi-
tentes.

XXXV. Hæc ferme his consiliis bello gesta sunt. Res urbanas non tam par-
vitas earum, quam scriptorum penuria tradi verat. Cæterum inopia Romæ fa-
boratum piratis maria, pejus omni tempestare præcludentibus: & iudicia le-
gisque nova civitatem inquietam habuerunt. Clodius quidam Tribunus ple-
bis, Sacerdotes Virginique Vestales tanquam parum castè facerent, ad
populum criminabatur, & ad turbas haud exiguas res spectabat.

Iudicia nova-
que leges Romæ.
Florus. l. 6.
Plutarch.
Catonem. 26.

XXXVI. Catilina quoque reus incesti, quod cum Fabia commisisset, accusa-
batur. sed Clodium M. Cato, quum ingenium ejus propositumque multis ver-
bis acriter coarguisset, desinere actiones suas coegit. Catilina favore Catuli, &
quia Tereuxia Ciceronis, toror erat Fabiæ, absolutus est. ac Consul Cn. Lentu-
lus, perniciosum solidior an vanior, legem de pecunia, quam Sulla em-
pitiis remiserat, exigenda promulgavit. verbum quoque in Senatu Cn. Lentu-

Catilina ab-
soluitur ince-
sti.
alluist. Catil.
cap. 15.
Florus. l. 6.
Plutarch.
Catonem. 26.
Cn. Catil. p.

Sallust. Hist.
4. 1. 1.
Cic. Verres.
2. 39.

lus, L. Gellius Consules fecerunt, placere statui, si Patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in Provinciis rei fierent. Id Schemi Thermicani causa factum, de quo supra meminimus. Sed impediante Vortæ patre, negotium omisum est.

De Tribuni-
tia potestate
restituenda
actum.
Sallust. In-
cert. 4. 10.
Cic. Brut.
Alfon. Ver.

XXXVII. Eodem anno cum perpetua magnarum urbium pestis, ignota & flagitiosa colluvies Romam inundaret, Tribunorum plebis collegium edixit, non licere quemquam Romæ esse, qui rei capitalis condemnatus esset. De Tribunitia quoque restituenda potestate acriter actum. eamque rem M. Lollius Pedicæus, humili loco Picens, loquax magis quam facundus, sed inopertorum auribus aptus, magnis clamoribus, & ad extremum solibus uris, ut suo loco memorabimus.

Urb. cond.
non. 68a.
Suræ cogno-
mentum un-
de Lentulus
habuerit.
Plutarch.
Cic. esp. 22.
Aliv. Epitom.

XXXVIII. Sequens annus Cn. Aufidium Orestem, Publ. Cornelium Lentulum Consules vidit. Lentulo cognomen trum Suræ à causa minime honesta accesserat. quia Sullanis temporibus Quæstor magnam pecuniæ publicæ summam prodegerat: postulante deinde rationes nulla, perfrita fronte dixerat, eas se non posse reddere, sed præbere Suram qua parte corporis pueri, si fortè dum pila se exerceant, peccavissent, ex lege ludi verbera perferabant.

Mummus
Crassus lega-
tus.
Plutarch.
Crisp. cap. 2.
Appianus.
Lib. 3. Civil.
Orosius. 5. 24.

XXXIX. Non igitur quærendum est, cur hoc Consule, Prætori M. Crasso Servile demandaret bellum Senatus: ac collegam ejus Cn. Aufidium quæ causa removerit, difficius sit dicere. Credo prælatum illi Crassum ob peritiam rei militaris fuisse, cujus jam ante haud contemnenda documenta dederat. & erat iis temporibus perinagnum Crassus auctoritas, proficiscentemque multi nobiles in bellum sponte sequuti sunt. Legiones in universum habebat octo: quippe priorum Consulatum exercitum novi delectus auxerant.

A Spartaco
vincitur.
Appian.

XL. Igitur quia venturus in Picenum Spartacus erat: ut eum præverteret, festinanter copiis ductis, legatum suum Mummius cum viginti cohortibus, ad circumveniendam a tergo hostem, diverso itinere misit, cum mandatis, ut quum perventum esset quo voluisset, Spartacum sequi contentus, a pugnando abstinere. At ille simul aliqua ipse bene gerendæ rei cupienti animo adlucere visa, spreto imperio conculat signa: victusque multos amittit milites, plures abiectis armis ad Crassum refugerunt. Ille Mummius acriter increpico, militibus alia dedit arma, sponseretque exegit: ea non omisuros.

Crassus fugi-
tivos caedit.

XLI. Deinde quingentos, à quibus initium ortum fuge fuerat, sorte ductos, more maiorum susti percussit. hoc propius factum est, quam quod, alii eorum exercitum, legiones octo decimatas aiunt, militumque ad milia quatuor eo supplicio perisse. nec alio tempore clamoribus documentis apparuit, quam salutaris sit veritas, ubi leniora remedia contemnuntur. Nam post hanc animadversionem, ducis majore quam hostis metu apud suos excitato, decem milia fugitivorum seorsim lativa habentium aggressus, sex milia eorum interecit, cepitque nonnecatos. Reliqui cum ad ducem refugissent, Crassus in ipsum quoque incutit signa, prosperumque prælium fecit.

Orosius.
Plutarch.
Appianus.

Spartacus in
Siciliam trans-
ire conatus.
Flor. 3. 20.
Plutarch.

XLII. Tum Spartacus per Lucaniam ad fretum contendit, in Siciliam transurus: quæ insula ex bellorum servilium incendio, quo late & nuper erat agitata, multas adhuc scintillas velut sub cineribus alebat, exierat in flammam,

si mediocri motu tamquam flabellis excitarentur. Igitur quum forte prædæ-
ria navigia venissent ad fretum; egit cum Cilicibus, ut certa mercede partem
suorum, duo millia erant missurus, in Insula exponderent. Sed deceptus à Cili-
cibus, proposito excidit: quod illi post accepta munda solutis navigiis taciti
abscefferant. Spartacus (postquam ad traiciendum rates ex cratibus fieri iussit
& dolia virgulis connecti: sed in rapidissimo freto fragile machinamentum
cito dissolutum est): relicto litore reduxit copias & in Rhæginorum peninsu-
la confedit.

XLIII. Neque Crassus contanter insequutus, ubi locorum consideravit inge-
nium, maximo operi admolitur est manum, fossaque pedes quindecim alta, la-
titudine pari, à mari ad mare per cervicem ducta, murum insuper excelsum,
firmissimumque adstruxit: ingentem laborem, quippe circa Bruttium angulum
millibus quinque & triginta Italia patet: brevi tamen tempore severitas & in-
dustria ducis perfecit. Eos conatus à principio Spartacus deriserat, sed ubi con-
sumpta proximorum locorum præda, ne aliunde potere commearum posset,
interclulum se oblessumque conspexit. bis conatus crumpere, ut Samioium
peteret, magna cum clade est repulsus. sub primam lucem, sex amisit millia,
totidem ferre noctis initio; quum adeo facilis esset Romanis loco adiutis pugna,
ut septem tantum gemino eo prælio vulnerati, tres interempti tradantur.

XLIV. Nam virtute par, aut forte superior Spartaci miles fuerat. adeo nul-
lus quam pugne memor, ut è duodecim millibus trecentis caesorum, negent
plusquam in duobus aversa reperiri vulnera potuisse. Idcirco non ausus ultra vim
universam experiri, diversis partibus eruptionem minitrando subitus & conti-
nuis velitationibus vexabat Romanos, fascibusque in fossam inieclis, immittebat
ignem, quo difficilior munientibus labor fieret. Deinde ut suorum enimos me-
tu supplicii ad pervicaciam hrmaret; è captivis Romanis unum medio inter
duo castra spatium adfixit cruci, *eiusmodi supplicium neminem vitaturum esse præ-
dicans, nisi qui è presenti periculo virtute se explicasset.* Tandem omnibus ten-
tatis, noctem nivoliæ ventisque streperam nactus, partem fossæ casis capti-
vorum pecorumque corporibus, materiaque iniecta, & terra superadgesta com-
plevit. partemque fere certam exercitus statim; deinde hujus præsidio reli-
quas copias transduxit.

sed circum.
vallatur à
Crasso.
Florus.
Sallust. Hist.
4. 3. 11.
Appian.

Et tan-
crumpit.
Plutarch.
Pomp. cap-
idem Cras-
Appianus.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M Crassus Prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit; casis hostium triginta quinque millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco deinde bellavit; casis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius Prætor bellum adversus Cretenses parum prospere susceptum, morte sua finivit: M. Lucullus Proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit; casis hostium amplius quam sexaginta millibus. M. Crassus & Cn. Pompeius Consules facti (Pompeius, antequam quaesturam gereret, ex Equite Romano) tribuniciam potestatem restituerunt. Judicia quoque per L. Aurelium Cottam Prætorem ad Equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ Regem confugit.

Crassus partem fugitivorum fundit. Cic. pro L. Manil. 11. Plutarch. in vita Cassii.

ERUPTIONE Spartaci recruduit in Urbe consternatio, quam M. Crassus prosperæ, & præclusi muro fossaque fugitivi, paulisper conspicerant. Et quoniam ipse quoque Crassus, ne Romam properaret hostis, metuebat, & ad hoc incendium extinguendum, Cn. Pompeium ex Hispania, M. Lucullum ex Thracia vocari oportere, Senatui scripserat: minime dubia: um est, quin utrumque cum Imperatorem publicis litteris acceri oporteret. Interim M. Crassus discordia fugitivorum confirmatus, quod Gallicæ Germanicæque copiarum, ne Crixi quidem interitu eolere Spartacum doctæ, ab ipso discescerant; subito has adortus fuit fugavitque à lacu quodam, ubi locum castris ceperant. is lacus æternante natura, quandoque falsas, aliis temporibus potabiles habere aquas dicitur.

Sed Spartacus subvenit v. Ant.

Liv. Epitom. Plutarch.

II. Sed superveniens summa contentione Spartacus, turbatum exercitum, ne magna aliqua strage plecteretur, vincenti Crasso eripuit. In summa tamen potior ad pereundum ferocia dissentientium, quam ad servandum diligencia Spartaci fuit. Ne recenti quidem beneficio moti, castra seorsim habere perleverant, Spartacum contemnunt; Granico & Castro ducibus confidunt. Igitur Crassus abruptas à duce copias deleri posse facile ratus, his insidiabatur. Spartacus, quamquam suorum contumacia doleret, tamen ob commune periculum ita agebat, ut quando eodem vallo eos continere non poterat, haud longius inde; quam locorum commoditas terre, castra metaretur.

Tamen iterum insidiatur illis Crassus. Front. 2. 4. 7. 34. Orosius. 3. 24.

III. Igitur illis in agro Crotoniensi castra habentibus, ipse haud magno inde intervallo confedit. Crassus divisus & ipse copiis, castris hostium bina castra opposuerat, ita partitus, ut majorem numerum contra Spartacum haberet.

Con-

Contra Castrum, & Granicum multitudinem ac virtute inferiores collocaret. Sed ubi tempus opportunum venisset putavit, quo minores illi duces opprimi posset, non solum mutavit copias, relicto tamen in majoribus castris Prætorio, ut ibi esse Imperatorem cum validiore parte exercitus Spartacus crederet. C. deinde Pomptinum, & C. Marcium Rufum legatos, cum cohortibus quingenariis duodecim, post montem circummittit. L. Quintium cum parte equitatus ludificare Spartacum jubet. cum alia parte Gallos Germanosque ad pugnam elicere, mox cedendo ad radices montis ducere, ubi ipse cum legionibus instructis erat opperiturus.

IV. Rectum ducis consilium industria legatorum & temeritas hostium profecti compos fecit. Refugientes ex composito equites in composito agmine sequentem hostem, quum ad dictum locum pertraxissent, in latera discesserunt, sublatoque clamore Romana acies excepit barbaros, neque potuisset opportunius res cadere, magno in periculo futuris, qui cum Pomptino Rufoque erant, si nunciari adventus eorum non dum occupatis hostibus potuisset. namque in eo cum summa spei consistere videretur, ut euntes quo mitterebantur, deinde prorpentes fallerent hostem, ea quæ de causa galeas frondibus contexissent, forte conspecti à duobus Gallicis mulierculis erant, quæ lumine etiam tum incerto conventum vitantes ad menstrua pro exercitus salute vota solvenda montem adscenderunt.

V. Sed pugna jam coepit in tempore decurrentes, tantum fugitivorum exercitus terroris inculerunt, ut cædes inde potius, quam pugna esset. Triginta quinque millia armatorum, cum ipsis ducibus eo prælio interfecta; receptæ quinque Aquilæ Romanæ, signa sex & viginti, multa præterea spolia, inter quæ quinque falces cum securibus; quum per se magna victoria esset, viam parafecit ad maiorem, neque diu post eam Spartaco debellatum. Crassus enim penitens consilii, quod alios advocari duces jussisset, post tantas hostium copias deletas plenam alacritatis ac spei, summa vi instabat reliquis, ut priusquam Pompeius venisset, cætera belli conciderentur.

VI. Res enim Hispaniæ interim in eum statum venerant, ut omnibus ferme compositis, paucissima hostium reliqua essent. Dux præsertim urbes, Uxama & Calaguri resistebant: sed Uxamam Pompeius evertit; Calaguritanum diu ab Afranio circumfessi, non ante capi potuerunt, quam ad extremam necessarium inopiam compellerentur. Nam eo seriatim redegit fames, ut nullo jam alio in urbe animalium reliquo, uxorum, liberorumque corporibus vescerentur & parte consumpta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus salirent. Hæc scelera nihilominus perituri patrare, quam victoris experiri clementiam maluerunt. Idcirco tandem expugnata urbe interfecti omnes, oppidum ipsum incensum atque deletum.

VII. In erim deducto reliquo exercitu Pompeius, quum ad montes Pyrenæos pervenisset, oppidum de suo nomine condidit (Pompelonem obtinuit vocari, hodie Pamplona est, Regni Navarra caput) & tropæa excitavit, quibus oppida obsequuntur septuaginta sex: ab Alpibus ad fines interioris Hispaniæ in ditionem redegit se inscriptis. Sertorii nomine distimulato, quod de Romano Tropæum erigi incivile iudicabatur, quæ amquam in eo victo plus gloriæ, quam in tot receptis oppidis esset. Transgressus in Italiam Pompeius, summa populi lætitia exce-

Tig. l. y. Tom. V.

Sii

Et adjuvante fortuna.

Plutarch.
Sallust. Hist. 4.
1.
Front. 2. 4. 7.

Multa hostium millia delet.
Liv. Epitom. Orolius.
Front. 2. 4. 17.

Liv. Epitom.
Plutarch. 2.

Calaguritanorum protinacia.
Plutarch.
Pompeius 2. 1.
Orolius.
Jul. Eutropius 2.
10. 3. 23.
Val. Maxim. 7. 6. 3.
Sallust. Hist. 2. 4.

Pompeius exercitum deduct ex Hispania.
Orolius.
Jul. Eutropius 2. 1. 9.
Bibliotheca 2. 1. 4.
Plutarch. 2. 1. 9.

Salust. Hist.
l. 4. 21.

Crassus festi-
nat ne Pom-
pejus accede-
ret gloriæ par-
ticipes.
Appianus.
lib. 1. Civil.
Hist. arch.
Crasso. cap. 22.

Spartacus
condiciones
venit nega-
re Crasso.

Orosius.
Spartaci ex-
terna pugna.
Appianus.
Hist. arch.

Ubi que mor-
te fugitivorum
ciades.
Archen. 6. 32.
Appianus.
Liv. Epitom.
Orosius.
al. Hist. Hist.
3. 1. 1.
Hist. arch.
Pompejo c. 12.

Fugitivi per
gloriosi Sparti
circumvenit.
Matur.

Quo idem de
Pompejo
concidit.

penis est: non ob illustrem modo victoriam, bellumque civile, quod omnia externa conciebat, penitus sublatum; sed quia Tribunicia potestatis, quam res-
tutui ita grantissime copiebant, futurus auctor existimabatur; eaque res jam olim
dilata in adventum ejus fuerat.

VIII. Quo majore studio populus, ut dignitatem ejus augeret, profecti cum in
expeditionem adversus Spartacum jussit. Screpebant quotidianis concionibus Tri-
buni plebis, hunc unum optimum Imperatorem, quocumque se versisset, certam
victoriam trahere, simulatque conspectus à fugitivis esset, debellatum fore. Eo
diligentior Crassus instare Spartaco, festinare, ne penes alium confecti belli
gloria foret. neque minus apud fugitivos properabatur. Foris Spartacus post
sociorum cladem, quum ad Petellinos montes se reciperet, inlequitur L. Quinti-
um & Treimellum Scrofan Crassi Questorem fuderat.

IX. Ab hac victoria spiritus adeo creverunt fugitivorum, ut progressum in
Calabriam ducem, convertere agmen, & incedenti per Lucaniam Crasso oc-
currere cogent. Neque prorsus carebat ratione consilium, quia instante jam
Pompeio, contrantibus nulla spes effugii, pugna quoque fors durior offen-
debatur. Sed Spartacus conditionibus tentatis, & alpernante Crasso, Brundi-
sium petebat, quum suorum clamoribus victus, in Lucaniam referri signa jussit
& ad caput Silari amnis castra metatus est.

X. Nam ad Brundisium concidentem fama appulsi è Thracia Luculli per-
eulerat. Id circo Crassus cognito hostis adventu nihil moratus, castra castris
conculcit, & quo magis ad pugnam irritaret feroces animos, circumvallare ho-
stem artus est. Ita prohibentibus opus fugitivis, quum inter paucos orto certa-
mine, vicissim victoriam plures libinde alliceret; Spartacus universa exerci-
tu educto, & equitatu, qui nuper ad eum accesserat, in cornibus locato, ipse
inter pedites stetit acieque structa equum adnotum sua manu confodit si quidem
victus esset, non amplius usurum co dicens; *Præter multos habiturum &
bonos.*

XI. Pugna fuit vehementer anceps, donec Spartacus superavit, qua forte Ro-
manum Imperatorem agere conspexerat, viam ferro muniens. Sed postea quam
duobus centurionibus qui pro Crasso propugnabant, impigre exis, penetrare
ad illum nequivit, sauciumque semur submisso genu fulciens, concursu hostium
est interfectus: Fugitivorum turbatis metu ordinibus, nihil postea nisi cædes
fuit. Quadraginta millia eo prælio cæsa sunt. Victores circiter mille cecide-
runt. pro his tria civium Romanorum millia, qui in vinculis apud Sparta-
cum fuerant, recepta. cadaver Spartaci non potuit reperiri.

XII. At qui supererant prælio fugitivi, diversa, uti solet rebus perditis,
capessunt. namque alii fiducia gnaratus locorum occultam fugam ipsi, alii
globis eruptionem tentavere. Sic agnina ferre quadraginta facta; quo &
Crassus alique duces veluti feras in montibus & sylvis indagando, plerique
omnes aut interemunt, aut abripuerunt victos. Unus in agro Lucano con-
sistit, gnarus loci, nomine Publipor. ad hunc magna manus fugitivorum se
aggregaverat, ut quinque circiter hominum millia essent.

XIII. Sed hos Pompeius oberivit, forte cum exercitu superveniens, scriptis-
que Senatus, iussus à Crasso fugitivos, à se radices excisas esse belli. Ita can-

dem illud formidabile belli ſervilis incendium, multo utrimque ſanguine reſtrin-
dum eſt. ſezaginta milia fugitivorum cum Sp. rtaos, & poſt illum caſa ſeme,
capta ſex milia; quos victores tota via que Romam à Capua ducit, diſpoſi-
tis crenicibus adiacebant. Crallus ſextum intra menſem Italia tantis cladibus me-
tuoque liberata, iam ſe non in parem Pompeii glorie ſerebat, ex Prætura, ſicuti
per legem Cornelian licebat, conſulatum petiturus, competitor Pompeio:
quemquam hic nullum ante magiſtratum geſſerat; neque legitimam ætatem
habebat, ſed magnitudine rerum geſtarum, & favore populi, ob hoc quoque
flagrantiore, quod haud obſcure ſe autorem reſtituendæ Tribunitiæ poteſtatis,
proſequebatur. Nec ille civium expectationi deſuit, quin ſtatim eo de negotio ver-
ba faceret, quum primam concionem ad Urbem Conſul designatus habuit.

XIV. Sed huic deſtinationi complures, interque eos homo laſpientiſſimus atque
ampliſſimus C. Cæculus adverſabantur. Inter hæc de M. Antonio triſtes nuncii
venerunt, qui poſt Siciliam Graecosque Aſiaticos, ſtudio donandi rapiendique,
in utroque immodicus, deſpoliatis, Cretenſibus bellum intulerat. Faſſiſſe Mi-
thridati videbantur; permiſſo ut bellum Romanis facienti juvenis ſua milita-
ret. Pirataſetiam Mithridatarum partium genus, quum perſequeretur eos
Antonius, aperte defenderant: diſmiſſi cum ſuperbo reſponſo legatis, quos ca-
de re queſtum Antonius mitterat. Is Antonius, filius M. Antonii oratoris erat,
Clariffimi viri, ſed neſcitum patri ſimilis, quumque frater etiam duos haud
quaquam probatæ vitæ haberet, ipſe omnium erit corruptiſſimus, ut perdandæ
pecuniæ genitus videretur.

XV. Idem vacuus curis, niſi inſtantibus, tam contemptim adortus Cretam
fuerat, ut plures in navibus cænas, quam arma portaret. Quam væcordiam
celerrima poena conſequuta eſt. pleraque enim naves à Cretenſibus captae ſunt,
remuloque in portus tracta quum velut imitatione quadam triumphu captiva
corpora velis & ſumbus ſuſpenſa eminus viſentibus ſpectaculo eſſent. Inſelix
proelios, & pudor mox inſultu Senatus populi que ſactæ pacis ageritudine ani-
mi ad corporis quoque ſubruendam valetudinem Antonio cauſam præbuit. ho-
minemque multa contra ſociorum ſalutem & contra provinciarum utilitatem
& faciem & cogitationem, in mediis ejus injuriis, & cupiditatibus mors oppreſ-
ſit. Tamen Cretici cognomentum ab hac expeditione reſuſcit; non victoriæ ar-
gumentum, ſed belli temere ſuſcepri.

XVI. At à duobus Lucullis honeſtiſſis laudabiliſſisque geſta Reſpublica eſt;
quorum Marcus Macedoniam provinciam; Lucius Mithridaticum bellum ob-
tinebant. M. Lucullus qui Cunoſi ſuccelſerat, maioribus per Thraciam rebus
quam ullus ante eum imperator geſſerat, juſtiſſimum triumphum meruit.
Quippe Getis qui & Myſi vocabantur, ſuperatis, Beſſos, nationem ferociſſimam
primus Romanorum ducum bello peciit, colque in flamma contegenti prælio
ſegit. Sic receptis in deditionem Flaminiontis, Eumolpiaeſem, que poſtea
Philippopolis dicta eſt; mox Uicudamam, que Hadrianopolis eſt appellata,
eodem quo agreſſus erat die expugnavit. Progreſſus deinde Calyden, quam
Philippus Amynce filius, p.ſſimis ibi collocatis hominibus, Pontropoli vo-
caverat: illa quoque capta, uſque ad terminum gentium Thraciarum Tanaim,
paludemque Mæſio perſtravit.

M. Antonius
Cretenſibus
bellum infer-
t. Liv. Epitom.
Aſcon. in
Verrin. 4.
Plutarch.
Antonius, 6. 9.
Florus 3. 7.
Appian. apud
Fabr. Uſſen.
Salluſt. Mil.
3. 5. 7.

Sed victus
agritudine
animi mori-
tur.
Florus:
Diod. apud
Fulvium Uſ-
ſen.
Liv. Epitom.
Cic. Ver. 1. 19.

Plutarch.
Appianus.

M. Lucullus
geſta in Thra-
cia.
Cic. Verrin.
2. 2.
Oratius. 6. 2.
Salluſt. in-
cer. 8. 10.
Strab. Ruſſus. 9.
Mithridaticus
27. 2.
Autrop.
Strab. lib. 7.

Flor. 3. +
Ilyric.
Eutropius.
Sax. Rufus.
Appian. lib. 3.
Civil.

XVII. Inde multas supra Pontum positas insulas, in jus ditionemque populi Romani redegit. Calatim, Phthinopolim, Parthenopolim, Tomos, Istrum, Buziam omnem cepit: evertit Apolloniam: arma Romana Scythis monstravit: belloque confecto sub tempus victi à Crasso Spartaci Romam regressus de Bessis triumphavit: & præter alia ornamenta, Colosium Apollinis, quem ex Apolloniatarum insula tranfvexerat, in Capitolio posuit.

Lucullus contra Mithridatem movet.
Appianus.
Mithrid.
Plutarch.
Lucullo C. ab Phlegon. ap. Phorium.
Appianus.
Memnon.

XVIII. Sed L. Luculli, qui frater huius fuit, nescio an maiores eodem tempore, clariores certè, scriptorumque beneficio notiores res fuerunt: de quibus deinceps dicemus. Vere eius anni quo Cn. Orestes, P. Lentulus Consules fuerunt: Lucullus, Murena cum duabus legionibus ad obsidionem Amisi relicto, cum tribus alijs per montana versus Cabira movit. ubi Mithridates hiberna habuerat, & tum quoque iisdem in locis erat, eo consilio, ut Romanis adventibus resisteret. Stationes tamen disposuerat in montibus, quæ & opponerent sese transitum molientibus, & ignibus excitatis adventum hostium significarent.

Pomponii generosum dicitur.
Plutarch.
Memnon.
Appianus.

XIX. His Phœnicem quendam Regij generis virum præfecerat. qui signum quidem factis ignibus Mithridati dedit, sed ipse cum iis, quas secum habebat, copijs transfugit ad hostem. Mithridates impigrè motus, amne Lyco superato, in campis patentibus pugnandi copiam fecit. commisso equestri prælio superiores Regij fuerunt, rejectusque Lucullus, retro se ad montes recepit. Præfectus ejus equitum Pomponius, quum ad Mithridatem faucibus adduceretur, roganti Regi *ecquid amicus ipsi futurus esset, si eum conservasset? Amicus*, inquit, *si quidem Amicus populo Romano fueris, sin vero hostis*. Volentibus cum post hanc vocem interficere barbaris, laudabili voce Mithridates occurrit, *in virtutem à fortuna destitutam se viendum negans*.

Lucullo viam monstrant venatores.
Appianus.
Plutarch.

XX. Post hæc per continuos aliquot dies instructam aciem Mithridates ostentare; Romanus retinere suos, & equitatu inferior, campis nolle credere. donec ancipiti malo circumventum (quæ per patentia non audebat ducere; circumitus per montes longus a cædij plenius erat) forte reperti venatores recrearunt; calle ostenso, per quem copias suas supra caput Regis in locum ita comparatum duxit, ut pugnare volenti spatium non deesset, prælium de rectans cogi nequiret.

Fractio boni imperatoris plurimum pollet.

XXI. Quum neuter alterum adoriri decessisset, casu con tactum certamen est, quia persequentibus forte cervum Regijs, Romani quidam occurrerant: pluribus deinde, ut fit, hinc inde adgregatis, loco pulsi Romani sunt. Hæc ignominia ex superiore loco conspecta iram movit milibus, signumque pugnae continuo poposcerunt. Lucullus quiescere iussit, ut doceret, quantum in præsentia boni Imperatoris esset, cum paucis descendit, primisque fugientium ut consisterent occlamavit.

Luculli periculum ab insidijs.

XXII. Quum illi paruisset, & proximi quique ad idem imperium exemplumque firmarent pedem: globo facto disjecit hostes, victorque ad suos rediit. deinde pro concione increpitos qui, fugerant, in conspectu totius exercitus fossam duodecim pedum distinctos todere coëgit. sed longe majus occultiusque periculum, sub eodem dies, quod virtute amoveri nequebat, calu idem Lucullus effugit. O! hæc quidam, ex Dardariorum Mæotica gente, quum apud Mithridatem de gloria & præmijs virtutis sæpe cum alijs regulis dilexerant, ut se omnibus ostenderet superiorem, Luculli capite Regi promisso, specie transfugæ in Romana castra pervenerat.

XXIII. Is deinde quum frequentibus excursionibus promptam enixamque operam exhibuisset, postremo quoque equestri proelio servasset multos, in propiorum admissionem receptus, mentis consiliiisque ad moveri coepit. Igitur observato tempore, quo missis principiis vacuum magis incustoditumque Prætorium erat: brevi pugione accinctus ex more ad Lucullum introibat. Sed illum forte fatigatum longis vigiliis corpus meridiari coegerat. & Menedemus Cubicularius ad ostium stans negabat intrumissi quemquam mortalium posse.

Cubicularis fides. Front. Strab. 2. 5. 10. Appian. Plutarch.

XXIV. Ille subito esse ac necessarium quod offerret dictitans, nihilominus conabatur irrum pere; quum accensus ira Menedemus, nihil salute Imperatoris magis esse necessarium regegens, ambabus manibus repulit hominem. Quare ne luspactus haberetur, veritus Scythia, equis quos ante portam castrorum paratos stare iusserat, ad Mithridatem refugit, aliumque Scytham, nomine Sobadacum transfugere ad Lucullum conari detulit, qui statim iussu Regis comprehensus est.

Infidiator fugit. Frontinus. Plutarch. Appianus. Memnon. Salust. Hist. 4. 2. 13.

XXV. Dum his aliisque rebus bellum trahitur, longè lateque omnibus circum evasatis, inopia utrumque exercitum incescit. Idcirco Lucullus, quo re annona commodiore uteretur, in platium degressus, quia patentibus locis equitatum Regis timebat, ita metatus est castra, ut monumenti vicem uliginosum paludibus isolum hosti objiceret, & Regnum Ariobarzanis intractum bello, à tergo haberet, unde commearus subvherentur. Crebra inter hæc equestria prælia fiebant. Semel etiam cum suis fugientes obviam egressus è Castris Mithridates acerbe corripuisset: iis animis in pugnam redierunt, ut Romani sui fugatique, etiam reversi à persequendo hostibus, suum quique contubernalem pro victore mementes, vix aliquando facerent fugæ finem, tantus eos pavor occupaverat.

Mithridates equestri prælio victor. Memnon. Salust. Hist. 4. 2. 13.

XXVI. Hanc victoriam, missis ad vicinos Reges nationesque nunciis, magnificentiùs quam verius Mithridates extollebat, promptumque Romani exercitus exitum augurabatur. Sed eventus contra dedit. Quum enim haudquam reprehendendo consilio hoc ageret, ut Lucullum commeatibus exclusum ad eas redigeret angustias, in quibus ipse ad Cyzicum fuisset, negotium equitibus suis dedit, ut frumentatores è Cappadocia redeuntes (nec enim aliunde Romanus alibatur) exciperent.

Lucullum inopia premere coactus.

XXVII. Neque desidia Regionum res corrumpibat; sed nimis pugnandi ardor non sinebat à suis locis aliena discernere. igitur primo Sornatius cum una legione ex Cappadocia redux, præfectum Regis Menandrum alacritate majori quam consilio congressum, cum magna hostium cæde, in fugam egit. Fabius deinde Adrianus quum ex eadem Cappadocia magnum annonæ modum adveheret, à Menemacho & Myrone, quos Taxiles & Diophantus, cum quatuor pedatum, duobus Equitum millibus immilerunt, lacessitus est.

Sed suorum nimia ferocia spe excidit. Plutarch. Lucul. c. 31. Memnon.

XXVIII. Et si donec in æqua loca descensum esset, expectare Regi potuissent, fortassis in periculo è cohortes Romanæ, & quam adducebant, annona fuerat, in ipsis adhuc angustiis invadente hoste, & suum sibi equitatum efficiente inutilem, haud ægre resisterunt, donec auxilium Lucullus submitteret. Tum vero citula fuga Mithridaticorum versus eum locum, ubi Taxiles & Diophantus tendebant, eodem etiam Victorem deduxit. & post acie sed minime obstinatum

Mithridatici fugiunt. Appianus. Memnon. Phlegon. apud Phot.

certamen, dissipata Barbarorum acies, diversa fuga disparuit: pauci cum ipsi-
sus dicibus ad Mithridatem pervenerunt.

Mithridatis
& amicorum
conferentibus.
Appianus.
Eutropius.
Plutarch.

XXX. Magna eo die cades Regionum fuit. & à quinque Romanorum milli-
bus, triginta millia torius exercitus Regii robur fusa referuntur. Mithridates
hac accepta clade veritus, ne defictum equitatu quamprimum Lucullus cir-
cumveniret, statim convocatis amicis aperuit, *sibi in animo esse discedere, prius-*
quam itinera ab hoste clauderentur. Illi suarum rerum anxii, non expectata lq-
& divitibus fieret, brevi angustia circa portam erant, & rixæ agalorum uno
quolibet ante alios exire properante audiebantur.

Se totius ex-
ercitus fuga.
Appianus.
Plutarch.
Strabo. lib. 10.
Memnon.

XXX. Exercitus, re cognita, visisque ducum sarcinis, metu & indignatio-
ne commotus, prodiq; le vociferans, vallo prorato, qua cliq; proximum
erat, sine duce, sine imperio evadēbat. Inter eum tumultum, direpta multo-
rum prefectorum sarcinæ sunt, custodibus interemptis; Dorylaus quoque ma-
gni nominis doctor, nihil præter purpuram qua erat amictus habens, propter
illam interfectus est. Heronius Aruspex, qui & ipse exercitum duxerat, in por-
ta Castrorum, pedibus hominum junctorumque obtritus: Rex ipse extremis
proximus, inter turbam pedes profugit, nec enim quiquam ministrorum apud
eum remanserat, donec impulsu turbæ humi stratum Ptolemæus Eunuchus con-
spexit, equumque, desiliens ipse, præbuit.

Mithridates
effugit.
Plutarch.
Cic. pro L.
Manil. cap. 5.
Appian.

XXXI. Ne sic quidem expedita fuga erat; Gallogræcis equitibus, qui Lu-
cullio militabant, terga prementibus: sed forte an consilio Mithridatis obiectis
mulus, ex iis qui aurum & argentum Regium portabant, avaritiam persequen-
tium prædæ dulcedine distinet, tempusque evadendi dedit; cæteri plerique ca-
si sunt. nam Lucullus cognita suorum victoria è vestigio equitatum ad persequen-
dos hostes miserat, legiones circumdederat castris, ut ibi fugientes, hic resisten-
tes incircumione delerentur. Amplius sexaginta Ponticorum millia his cladibus
extincta creduntur.

Romanorum
militum e-
varia adju-
tus.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Eutropius.

XXXII. Præter creptum triumpho Mithridatis corpus confectique belli glo-
riam extortam, aliud quoque non leve incommodum Lucullo militum avaritia
attulit. Callistratum qui Regi à lecretis fuerat, comprehensum in Castra du-
cere iussit, cum aureis quingentis succinctum sensissent, interemerunt. Castra
tamen regis diripi, prædamque militis esse possus est, quo insidentia illorum
molliret, nuper etiam in Amisena obsidione invidiose querebantur, quod nullam
civitatem vi caperet, conditionibus omnes acceperet in deditionem, ne militi pro
labare tanto periculoque fructus nullus usquam esset.

Pompeius at-
que Crassus
exercitum di-
mittere no-
lunt.
Appianus.
lib. 1. Civil.

XXXIII. Sane vix ulli imperatorum justior victoria flagitio militari de mani-
bus excidit: meritisque virtute decus ingratus impulsque exercitus, variè ve-
xato, & ad postremum relicto Lucullo, intercepit. Dum hæc diversissimis lo-
cis aguntur, Romæ haud exiguum metum Pompejus atque Crassus faciebant
exercitus retinendo. nam ille se Metellum expectare dicebatur ad triumphum ve-
nientem: Crassus æquum esse dicebat priorem Pompeji exercitum dimitti. Sed
Pompejus tam quidem dubitationem sustulit, statim à triumphu missos sustulit
milites pollicens. igitur quum ex Hispania Metellus advenisset, multi sub fi-
nem anni hujus triumphi fuerunt.

XXXIV. Subidem enim tempus & ex Macedonia C. Curio, & ex Isauria P. Servilius, & ex Macedonia M. Lucullus triumpharunt. Ex Hispania Q. Metellus & Cn. Pompeius, hoc nomine quoque gloriosius, quod iterum Eques Romanus triumphabat. Crassus de fugitivis triumphum petere pudore prohibitus, ovals iniri urbem, hoc novo honore magna ambitione imperato, ut pro Myrtea corona, qualem ovantes sumere consueverant, Laurea uteretur. Consules deinde M. Crassus, Cn. Pompeius magnus facti. Eo tempore Pompeius quod per militiam tempora Senatui habendi consulendique rationem ignorabat; M. Varonem familiarem suum rogavit, *Uti Commentarium faceret Isagogicum, ex quo disceret, quid facere dicereque deberet, quum Senatum consuleret.*

XXXV. Consul enim fiebat ex Equite Romano, priusquam Quaesturam gessisset, tanta huius adolescentis gratia & virtus erat, ut quibuslibet legibus facile solveretur. Latum ex Senatui Consuleo ad populum est, ut Cn. Pompeium Consule fieri liceret, quum Curulem Magistratum nullum per leges capere potuisset. Nec illud tamen plus adiacere magnitudini videbatur; quam quod M. Crassus, contemptor omnium, & divitiis facundiaque inter primores excellens, non erat ausus Consulatui petere, priusquam Pompeium rogavisset, & Pompeius olim cupidus demerendi hominem potentissimum, adeo enixe gratiam suam interposceret, ut non pro Crasso minus quam pro semetipso laborare testaretur.

XXXVI. Discors tamen Magistratus fuit, nec quidquam magnopere ab iis domi florisse memorabile gestum est. nisi quod Crassus Horculi decimas solvens, decem mensuram millibus Epulum populo praebebat, ac frumentum gratitum in trimestre dimensus est. Pompeium illa dies magno honore illustravit, quia militiae vacationem a Consoribus postulavit. Quod expletis stipendiis Equites Romani facere consueverant. sedebant pro Tribunali L. Gellius, Cn. Lentulus Censores, ad hos Pompeius descendit in forum equum manu ducens, ceterum insignibus nitens magistratus sui.

XXXVII. Ubi sitit equum ad tribunal, major natu Censor, *quero ex te, inquit, Pompei magne, equid omnia stipendia expleveris?* Cui Pompeius alta voce, *explevi*, inquit, *& quidem me Imperatore.* Tum vero mixtus letitiae & admiratione clamor populi ortus, vix ledari potuit, donec surgentes de Tribunali Censores, ut populo applaudenti gratulantique gratum facerent, Pompeium Consulem domum deduxerunt. Magnus enim ejus apud Populum favor erat, quum plus in Senatu Crassus polleret. & erat invidia Pompeius, quod plebi potius quam Senatu gratificatus, Tribuniciam potestatem restituerat adficientie quidem Crasso, quia prohibere nequibat, sed Pompeius solus pertenderat, nec sibi glorioso, nec in Rempublicam utili facinore, quae iterum ab eo principio Tribunitiis seditionibus periculose vexata est; donec hac quoque non ultima impellente causa concideret.

XXXVIII. Tribunitia potestas restituta, traxit & judiciorum ordinem, quod potum levitas flagitante potestatis ejus permagnum desiderium fecerat. Igitur L. Aurelius Cotta Praetor, favente, & adniente Pompeio, judicia ad equites transiit, non ut penitus excluderentur Senatores, sed ut major esset Equitum potentia, communicatis in tres ordines iudiciis, Senatui, Equites, & Tribunos Atrarios, qui semper erant ex Equitibus. Aisdem Consulibus P. Virgi-

Mutl. simul
triumphi.
Suetonius
Cic. in Pison.
cap. 19. 20.
Velleius. 2.
30. 1.
Plutarch.
Crasso c. 22.
Apol. 4. 4. 4. 4.
Plutarch. 29. 9.
M. Varonis
Commenta-
rius Isagogi-
cus.

Pompeius legi-
bus solutus.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Pompeio c. 33.
Velleius c. 44.
Plutarch.
Crasso.

Crassus Her-
culi decimas
solvit.
Velleius c. 44.
Plutarch.
Crasso.
Plutarch.
Pompeio.
Plutarch.
Apoth. Rom.
cap. 11.

Pompeius mi-
litiae vacatio-
nem Consoribus
impetravit.
Plutarch.
Pompeio.
Athen. Vers. a.
Sal. 1. 1. 1.
Cap. 18.
Liv. Epitom.
Cn. de legib.
1. 2.

Judicaria lex
L. Cotta.
C. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.
C. 1. 1. 1. 1. 1.

Cornellian-
de Iffoianā
Anr. Auguſt.
de Le. ib
1 hlegon apud
Ihorum.
Salluſt. 11. ſi.
4. 1. 10

Mithridates
uxores ſore-
ſque inter-
ſci iubet.
Strab. lib. 11.
Plutarch.
Lucullo c. 31.
Memo. 60.
Liv. Epitom.
Appianus.
Mithrid.

Monimes &
Berenice ſa-
ta.
Stephanu a.
Plutarch.

Roxane que-
ſcit de fratre.

Conſiſti e ius
temeritatem
arguit.

Kius Maro natus perhibetur [dibus Octobris; ut publicorum actuum monumen-
tis natalis ejus infereretur, ingenii operumque prastantia meritis. Interea Lu-
cullus Cabiromum Castellum, cum aliis multis, custodias Theſaurorum vincito-
rumque in dedicationem accepit; passim ad Victorem praefectis Regiis deficien-
tibus; quorum ex numero Strabonis, ejus qui Geographiae pulcherrimum opus
edidit, avus maternus, quindecim Castella fide accepta tradiderat.

XXXIX. Magnae in his opes, terri quoque carceres reperti, quibus Graeci
Barbarique multi olim desperata salute actinebantur. Inter hos & Nysa liberata a
est, Soror Regis, eademque ob Nicomedem, cui nupta fuerat, hostis. Hanc
igitur nihil nisi extrema expectantem; inopinata salus respexit: ac alias mulie-
res Regias, quum procul omni metu abesse viderentur, triste satum comprehen-
dit. Mithridates enim, desperatione rerum suarum Porto profugus, quum
venisset in Armeniam, nec admitti se in conspectum Tigranis videret; imma-
ni tristitia & dolore percussus Bacchidem Eunuchum misit, ut sorores uxores-
que, & concubinas Regias colleret, quae Pharmaciae servabantur, quod oppi-
dum haud procul Trapezunte aberat.

XL. Multae erant, sed praeter ceteris insignes Roxane & Statira, quae circiter
annos quadraginta in virginitate exegerant. conjugesque duae Ionici ambae generis
Berenice Chia, & Monime Mileſia, cujus praecipua iter Graecis fama erat. Hanc
ubi Bacchides arbitrium mortis dedisset, & tractum capiti Diadema obvolviffe col-
lo ferunt, ut inde suspenderet corpus, abruptoque, exclamasse, *o execrabilis
fascia; ne ad hoc quidem usui eris!* conspectum deinde abieciſſe, jugulumque pra-
buiffie percuttori. Berenice veneno temperato, partem praesentis rogantique ma-
tri dederat. Ergo remissior & divisa vis potionis, quum in senili corpore viam
lethi haud difficulter invenisset, juvenulam diu cum anima luctantem, Bac-
chides strangulavit.

XLI. Sororum Regis longe dispar ut animus, ita sermo extremus fuisse tra-
ditur. Roxane cum venenum miscuisset. Hoc igitur, inquit, extremum a fra-
tre munus teneo, invisum certe, nisi esset odiosior, qui misit. Hic igitur erat,
cur me felicem predicarent homines; tantis majoribus, in hac fortuna genitum
sororem magni Mithridatis! Ergo igitur, si quoslibet de vulgo parentes, quemli-
bet fratrem fors dedisset, viverem. quia Regibus ortum, & hunc consanguini-
um habeo, moriendum est. At illum tanta, ne agebant, potentia, tanta virtute
praeclatum, tutela omnium, etiam minimorum fore credideram; ne dum ut sororum
suarum proditor, sororum interfector esset.

XLII. Sane jam tum satis esset miser, si ex tanta fiducia tantum in metum ve-
nisset; sed fac metum, quam procul adhuc absente Romani? cur non servavimus
in spem melioris fortune, numquam de futuro veneno, si sequius consuli necessum
sit; cur non in Bosphorum, aut Colchos mittimur, quo Populi Romani non arma, sed
etiam nomen vix penetravit: cur hostis & caruissis officium ipse occupat? quid
facerent Romani crudelius? sed aliud nimirum expellere sorores non oportuit, ab
isto quidem qui matrem venenum coegit bibere! sed age age, bibamus soror, si ni-
hil aliud, hoc certe consequutura, ut postea nihil in nos tali Tyranno liceat. at tu
pessime omnium & perfidissime parricida, in hoc per annos quadraginta virgines
asservasti, ut ubi tu summam rerum ad desperationem adduxisses, veneno more-
rentur!

remur! Tibi vero scelorum ultores dii eandem aliquando necessitatem moriendi imponant, facultatem negent.

XLIV. Hæc dicentem Statira consolabatur fratrem simul excusans. Summe fortuna, sicuti singularem honorem, potentiam, gloriam, ita nec vulgares molestias adjacere. Deorum imperium in Reges, quemadmodum in ceteros homines potestatem Regum esse, nullum tanta sapientia aut prudentia unquam extitisse, ut destinatum sibi à potentiore exitum vitare quiveris. Idcirco minime imputandum àstribudati; siue quod vinci debuerit omnibus frustrantatis; siue quod vilissus; ultima cura providerit, ut quod suorum servari non posset, honeste saltem, & in libertate moreretur.

Statira defendit fratrem

XLIV. Sibi quoque, minime letam mortem esse, verumtamen hanc malle, quam quæ timenda essent in potestatem hostium venientibus; in bello nemini parci, multos adeo intervenire casus, quibus vilissimum quidem calonem coercere, ne suus quidem Imperator possit. Sæpe & alias & hoc bello audivisse, quanta in captis urbibus esse licentia militis, quanta cum crudelitate libido soleat.

Qui providet ne hostis in potestate lucidat

XLV. Sibi quidem vel millies mori satius esse, quam ut hanc non dicere sortem, sed vel periculum subeat. non igitur maledicendum esse fratri, qui sanguinem summum, per longissimam temporum seriem deductum à Regibus contaminari aut servare nolit: Sed gratias potius agendas curanti, ut quatenus omnibus molestiis libera ri nequirent, maximis certe & gravissimis eriperentur. Magnum in eo frater ni amoris curæque specimen inesse, sed & vere Regii animi, quod inter suos casus laborisque, de sororum periculo, deque domus suæ dignitate cogitasset; neque dubium esse, quin aliud nihil viderit pro his melius: nam eadem mandata dedisse ad uxores quas utique non edisset. Post hæc & talia verba, sumpto veneno, exanimata sunt.

Inlignescit enim amoris spectum inelc.

XLVI. Hæc audita motore adfecerunt Lucullum, clementem virum, & plurimæ humanitatis; præfectos autem Mithridatis velut signo dato, ad tradenda quibus præerant præsidia, paucis exceptis, incitavit, ultimæ necessitatis id facinus esse repitantes. Lucullus Mithridatem usque ad Taldura (castelli nomen est) insequutus, ubi quadriduo ante illum in Regnum Tigranidis perfugisse intellexit, Chaldæis, qui & Chalybes vocantur, Tibarenisque subactis, receptaque minore Armenia, quæ in ditione Mithridatis fuerat, ad obsidionem Amisireverfus est. Amilenis conditiones respondentibus, Callimachus enim præerat, machinarum mirus artifex, consilioque & audacia promptus; ad Eupatoriam se contulit. quam haud prociul Amiso Regiam Mithridates struxerat, & ex suo cognomento voluerat appellari.

Lucullus ad post fugam Mithridatis: Plutarch. Lucullus c. 37. Appianus. Mithridatis. Strabo. lib. 12. Eutropius. Memnon. Appianus.

XLVII. Quum & hic impigre resisteretur, Lucullus per aliquot dies languidiori oppugnatione usus, propugnatorum negligentiam felici consilio aluit. quum enim staca quasi diei hora foret abducere ab oppugnatione luos, ubi opportunum visum est, eodem tempore corripere scalas & mœnia cui possit: infrequentes defensores aderant, plerique jam de more per hospitia dilapisi. Statim igitur capta Eupatoria, statimque delata est. neque multo post Amisus, eodem ferme modo, in potestatem venit, parique facto incensa est. Callimacho injiciente ignem, ut interea facilius abnavigare posset, an quia prædam Romanis invadebat.

Eupatoria & Amisus capta ordine. Mem. c. 1. Plut. c. 1.

Iovito & miserante Lucio.

XLVIII. Nec eripere oppidum, nec summa ope adniteretur, Lucullus poterat; iussique ignem restinguere milites, minae cum clamore arma quatiebant, donec exercitus se praedam concedere edixit, modo ab incendio adificia protegerentur. sed intentus rapinis miles auxit, magis quam extinxit ignem, quum multi quoslibet angulos cum facibus perscrutando ulro succenderent ades. Ingentemque in Urbe paulo ante frequentissima vastitatem facerent. Idcirco postredie ingressus Urbem Lucullus, non temuit lacrimas, dixitque amicis, *Sape sibi fortunam Sulla admirabilem visam, eo maxime quod Athenas servare, quum vellet potuerit: se parem gloriam magno studio expetentem, ad L. Mummii sortem detrudi, ut everfor potius magnarum urbium, quam servator praeferretur.*

Amisii conditores. Memnon. Plutarch. Appianus. M. Curtius de fortuna Attic. cap. 6.

XLIX. Bona tamen pars Urbis erepta flammis est pluviae miseratione, quae opportune velut ex machina prorupit. Et Lucullus priusquam inde discederet, operam dedit, ut pleraque corrupta restituerentur. edictoquo collegit Amisenos, qui è patria profugerant, novisque colonis Graecis, quibus sibi habitare placebat auctos, agro quindecim millium passuum Urbi adjecto locupleravit; Alexandrum imitari studens, qui eandem Urbem, quum Persicis Regibus parentem invenisset, liberaverat. Amisum Athenienses considerant. Quo tempore classibus validi, non proxima tantum, sed & jam longius sita maria pervagabantur. eoque nuper multi ut tyrannidem Aristionis fugerant, velut in aliam patriam eo concesserant. ignari eodem quoque quam meruebant belli perventuram tempestatem esse.

Tyrannio celeberr. Grammaticus. Suidas. Strab. lib. 12. Plutarch.

L. Sed illos Lucullus honeste vestitos, ducentis distributis denariis in patriam remisit. Tunc etiam inter captivos Tyrannio fuit, celeberrimi nominis Grammaticus. cum Lucullus geneli suo Murenæ, praecipuo legatorum rogatus concessit. ille magnanimi doctissimique, & ob hoc doctorum studiosi Imperatoris munere perquam illiberaliter usus, manumisit hominem, ut ab eo commodi, quae patronis liberti praestant, adipisceretur. alia quoque similia multa idem Murena designavit, bello non sperandus, vita moribusque multum ab Imperatoris sui nobilitate discrepans. Rebus Amisii ex praefati copia constitutis, Lucullus in Asiam hibernarum abiit, ut civitatibus illis, sub aeris alieni pondere gravissime anhelantibus succurreret. Interea misit ad Tigranem, Mithridatem sibi dedit postulans. Eam legationem App. Claudius obiit, qui uxori Imperatoris frater, & liberis ejus avunculus erat.

Memnon. Plutarch. Sallust. lib. 1. 3. 1. 1. 6.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri XCVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

MACHARES filius Mithridatis, Bospori Rex, ab L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cu. Lentulus; & C. Gellius Censores asperam censuram egerunt, quatuor & sexaginta Senatu motis: A quibus, lustro condito, censasunt civium capita quadringenta quinquaginta millia. L. Metellus Prætor in Sicilia adversum piratas prospere rem gessit. Templum Jovis in Capitolio quod incendio consumptum ac refectum erat, ab Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus, in Armenia Mithridatem & Tigranem, & immensas utriusque Regis copias, pluribus præliis fudit. Q. Metellus Proconsul, bello sibi adversum Crotenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. L. Triarius legatus Luculli adversus Mithridatem parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem, ac Tigranem summamque victoriam imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi volebant: id est legiones Valeriana, impleta ab festis stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

OPPRESSAM ære alieno Asiam, & quo recreata est, Luculli consilium traditurus, cohibere animum nequeo, quin præsentibus temporibus ingemiscat, Germaniam intuens nullo miserrante deterius propemodum ab hac peste, quam sub tricennalis belli nefandis cladibus pereuntem. Quum enim ad omnes prorsus homines, quibus aliquantum rei est, aut fuit, malum istud pertineat, à plurimis annis, sine cura, sine lege, ut cuique potentia aut debilitas aderat, extorquebantur à debitoribus nummi, aut negabantur. Ita dum alii partem sortis offerendo, tam diu usurpatæ pecuniæ alieni mercedem postulant; alii quamquam præter suam culpam fortunæ exuti etiam usuras reprehensare coguntur. Justitia & concordia, quæ in medio esse debebant, miserandum in modum lacerabantur: donec procul Alexandrino more nodum hunc secari placuit, utinam durabili ad pacem remedio. Sed his quoque calamitatibus nostris finem aliquem viderit DEUS!

II. Asia acerba ob impotentiam foeneratorum conditio erat, quod Imperatam à Sulla pecuniam viginti millia talentorum, civitates à publicanis maxime sub gravibus usuris acceperant. Erat illa potentissima factio, & plerumque Magistratus Romano opibus & gratia sic habebant obnoxios, ut illorum auctoritate ad quodvis desiderium suum abuti possent. Ergo servilem in modum vexati provinciales, quo exedentem omnia voragine in interdum placere, privatim liberos suos, virgines, puerosque formosos; pubes, quicquid ornamentorum in civitatibus erat, vendere cogebantur, quæ omnia quum inta-

Deponatio
status Germaniæ.

Asia usura
oppressa.
lucrat.

gibile senus hauisset, nec ideo expungi debita possent. ad extremum ipsi creditoribus in servitutem addicebantur.

Luculli aequitate & prudentia miratur.

III. Adversus hæc, Lucullus primo constituit, ne majores ceterisimif usus ducerentur: deinde usuras quæ sortem excederant, amputavit. non ad invidiosum illud & invereendum alteri tanti commentum, quod nuper ex orco revocato, & interpretatione aucto, perfidiosissimi sæculi turpitudine ad extinguendas fidei & justitiæ tenues reliquias erudiri gaudet. Sed quia rem suam creditoribus salvam præstibat, jamque providebat, ut expensam pecuniam brevi recuperarent, tam gravibus usuris ulterius aggravari Provinciam non patiebatur. Quippe quod longe utilissimum apparuit, creditorem in bona obarati hæcenus, misit, ut quartam reddituum partem perciperet; ita neque debitor egebat, & fenerator haud longo tempore, quod erat ab ipso profectum, cum usuris ad præscriptum à Lucullo modum recuperabat.

Eare feneratorum irritantur.

IV. Quod si quis usuras applicuisset sorti, & sortem & usuras amittebat. Hac æquitate rem paulo ante desperatissimam consecit, ut intra quadriennium, omni debito liberaretur Asia, & possessiones obligatione solutæ ad eos, qui antea tenebant, reverterentur. Hoc pacto duplicem ejus quod dederant, paucis annis ad sequuti feneratores, non ideo quiescebant, nam ut ipsi subdixerant calculum, non quadraginta ipsis, sed centum viginti talentorum millia debebantur. Cæterum in provincia novare nihil poterant. Romam scripserunt ad suos, Tribunosque plebis commodum pristinam omnia turbandi licentiam adeptos, mercati sunt, ut actis desideriisque Luculli obstrepere.

Legatio ad Tigranem. Appian. Claud.

V. At ille magna non solum apud suam modo Provinciam, sed universos gloria (justo enim magistratus rebus ipsis cogentibus unaquæque civitas laudat) Ephesi residens Asiam constituere legibus, eumulabat fide pacis, bonis spectaculis etiam, ludisque triumphalibus leque & illam recreabat. vicissim in honorem ejus Asiatici instituerant Luculleæ, celebrantque dedit deinde App. Claudio operam de legatione sua referenti. cum Regii viarum duces, longo circumiectu & sinuosis itinerum amfraçibus detinuerant, donec à servo doctus, quæ natione Syrum secum habebat, illis valere jussis, paucis diebus ad Euphratem, & æne superato, Antiochiam pervenit.

Regulos & civitates quasdam à Tigra-ne alienat. Appian. Josephus 23. 24. 2. 23. Plutarch. Lucullo. 42. Strab. lib. 16.

VI. Aberat Tigranes, & Ptolemaide capta, cui se Regina Syriæ Cleopatra ineluserat, reliquis Phænices urbes obibat. Idcirco Appian dum illum oppertitur, nonnullos regulorum haudquaquam æquo animo Tigranis opes intueri cernens, illorum animos Romanis conciliabat. quorum & Zarbienis fuit, Gordyenorum rex, quam gentem Gordys condidisse traditur, Triptolemi filius. Civitates etiam multas nuper à Tigra-ne domitas, cum ad ipsum clam mississent legatos, in præsentia quiescere jussit, ut advenienti Lucullo se reservarent. Græcarum enim urbium Ispiritus Armenium jugum haudquaquam animo æquo patiebantur. Et super omnia invisa erat intolerabilis superbia Tigranis, qui fortuna inflatus, neque cupiditatis suæ finem, neque magnitudinis modum reperiabat.

Tigranis incrementa. Eutropius. Ptozarch.

VII. Nam à mediocribus incitis profectus, annis viginti quinque multas gentes domuerat. Mesopotamiam, Syriam, Phænicien occupaverat. Parthos gravius quam quicquam ante eum alius vexaverat: infinita prope millia Græ-

corum è Cilicia Cappadociaque abactorum in Mesopotamia collocarat. Scenitis etiam Arabum, transferre sedes in loca sibi placencia coactis. His rebus ita erat elatus; ut multos in quotidiano ministerio Reges haberet. quorum quatuor si equo veheretur, iuxta incedebant pedites: si responsa legatis gentium redderet, consertis peccinatis manibus adstantes taciti.

VIII. Nihil hac scena perturbatus Appius, cum ad edenda mandata in conspectu venisset: L. Lucullus, inquit, Populi Romani Imperator, Mithridatem ob multas & graves injurias, iusto pioque bello petito Regno suo expulit, Rex Tigranes; quum igitur nobis hostem sua improbitas, servum victoria & virtus nostra fecit, eum, quoquo fuga se proripuit, jure gentium reposcimus. Non arbitramur te ut hominem, donec opibus & fortuna stornit, omnibus iniquum ac gravem tuearis, cum victo & exule communia habere fata velle. nec enim ignoras, eandem causam esse eorum qui fugiunt heros, & qui fugitivos recipiunt. Etiam si te pra multis regibus potentia valere scio, non tamen opinor tam levi de causa sacrorum esse quidquam, quo de illa dimicare cogaris. Quanto plura possides, tanto gravius periclitaberis.

Appii Mithridatem à Tigra-
ne repo-
scentis oratio.

IX. Quid arma Romana valeant, si magnus nuper A. Antiochus, & magna Carthago parum grandia aut recentia documenta sunt; Mithridates docere potuit qui & ipse vulgo jam ceperat magnus usurvari. & tam nulle in ea tempora incidit, quibus arma civilia, aut socialia, aut servilia, denique vires Imperii nostri divisas, atque distillas tenebant: nunc intestina bella penitus quieverunt, nullus usquam Sertorius est, nullus Spartacus, qui adferre impedimentum queant, ne quod Senatui populoque Romano visum fuerit, paribus animis viribusque exsequantur.

Libera & mi-
nax.

X. Notarunt qui adlitterant, hac juvenis audacia tactum hominem, qui tot ab annis liberam vocem nullam audiverat, non tenuiss: vulnus, quem induerat, equitatem; sed quamquam serenum placidumque fingeret, commotionem animi prodidisse. Respondit sibi quoque non ignotam Mithridatis pravitatem esse, sed necessitudinem revereri, & commune apud omnes homines opprobrium si socerum suum ad exitum dedidisset. In eandem sententiam & litteras ad Lucillum dedidit, in quibus Imperatoris obmissa appellatione, hanc causam homo vixors attulit: quod si quoque Regem Regum appellare Romanus neglexisset.

Plutarch.
Tigranis ad
eam commo-
tio.

Memnon.

Plutarch.

XI. Misit tamen multa & splendida dona Appio, & illo reculante, plura etiam & pulchriora adiecit. è quibus Appius, ne quasi professis odiis superbum & potentem Regem irritaret, una phiala accepta, cetera remisit, celerique curia ad Imperatorem suum est reiectus. Toto illo tempore cum Heracleotis negotium M. Cotta fuerat. ilque iterum tentata in prospero oppugnatione, Triarium advocavit, ad prohibendos commeatu, qui obsessis mari subvehebantur. Triarius cum suis tribus, & viginti trirēibus, viginti Rhodiis, quum Cotta nuntiandum curavisset, qua die esset adfuturus; in idem tempus suum exercitum paravit Cotta, acciditque ut simul terra Romani, simul navibus ad Heracleam accederent. Heracleota re inexpectata perterriti, tamen triginta naves semiplenas deducunt, ceteri ad pellendum moenibus hostem accinguntur.

Heracleota
anguntur ab
Romanis.
Memnon.

XII. In agmine Romano primæ Rhodiæ naves ibant; in quas illati Hera-

Pezio navali
vincuntur.

eleota statim deprefferunt tres hostiles; ipsi vicissim quinque perdidērunt. Superveniente deinde Triario, quum aliquamdiu restitissent, in majorem portum coacti sunt refugere, navibus amissis quatuordecim; ideoque licet irritus tum quoque conatus Cottæ fuisset, inopia tamen rerum necessariarum, quod Triarius quotidie cum trirēibus oberrans subvectionem commearum impendebat, brevi in maximas calamitates obsessi inciderunt. donec chænix frumenti, octoginta drachmis Atticis veniret. tandem ut solet ex fame, pestulencia accessit. quæ, & Lamachum omnium malorum patriæ autorem, præ cæteris longius & acerbius exerueiatum absumpsit. & in praesidiarios præcipue lavicens, de tribus millibus qui tum adhuc supersuerant, tricentem denavit.

Famem patientur & præsentiam.

XIII. At Romani, quibus aura liberior & annona sufficiens erat, intracti ab his suppliciis manerunt. Inde Connaeorigi tempus visum de deditione agendi, quo suæ salutis vel per interitum Heracleæ consulere. Igitur adsumpti in societatem consilii Dan. c. hele, qui partium Lamachi cum fuisset, etiam in præfecturam ejus successerat, Cottæ ingenium ut ferox & infidum averfati, cum Triario agere ceperunt.

A præsidio desertum.

XIV. Ea re per Epistolam quamdam interceptam prodica, magno cum tumultu in theatrum populus concurrat, cunctisque metu trepidantibus, Brithagoras è primoribus civium oravit Connaeoriga, si quidem dedicio cordi esset, at saltem ne ignavis oppidanis res tanta ageretur, sique in illud negotium legatum offerebat; quum negare Connaeorigæ deditionem sibi placere, esse meliorem salutis viam, sibi quæ ex litteris amicorum compertum, à Tigrae Mithradatem exceptum bonissimè, neque diu mansura auxilia. Sic decepto populo Connaeorigæ intempesta nocte, milites suos cum sarcinis (id enim Triarius permittebat) imposuit trirēibus simulque cum his abnavigavit.

A suis proditi exsunt. Appian. Mithradat. Memnon.

XV. Sub idem tempus Damopheles a pertis portis Triarium accepit: nonnulli milites sive tardio moræ, sive quo vi capta civitas videretur, per muros transcurrere maluerunt. Sic occupata Heraclea, crudeliter in oppidanos sævitum. Romanique memores quæ longam inter obsidionem fastidia, quos labores tolerassent, vel ab aris & simulacris abstractos jugulabant. quo metu magna pars per moenia desiliens, per universam regionem, ut quique latebras speraverat, dissipata est, aut ad Cottæ castra pertigit. Ille hæcenus ignavis rei, quum captam urbem direptamque ex his didicisset, ira temens excivit exercitum, potiusque contrarie ad urbem, penam sumpturus a Triario, à quo esset & Heracleæ capiendæ gloria, & manubiarum utilitate spoliatus, concursumque civilibus armis foret, nisi Triarius, Cottæ exercituque multis lenibusque verbis placaro, prædam communem omnibus fore spondidisset.

Cotta cecidit & avaritæ gentis Heracleæ. Justin. 16. 2. 9. Memnon.

XVI. Sic reintegrata amicitia, quum Tion & Amastrin ab Connaeorige teneri didicissent, Triarius in istam expeditionem profectus, utrumque oppidum, pacto securum abitum Connaeorigæ, nullo negotio recepit. Inter hæc Cotta captivos Heracleotarum, & qui eorum ad se perferant, retinens crudeliter & avarè præsentibus utebatur; omnibus abrepis templorum donariis, simulacrisque numinum, ut nec Herculi pateretur, cui Sacram Urbem suam, & in illius honorem oraculi jussu cecidit, Heracleæ ferebant. Ejus effigiem antiquis talis poluerant, ut nihil ad summam magnificentiam præteriretque

ac pulchritudinem reliquum videretur. Clavam addiderant auro obrizo solidam; & ex eodem Metallo Leoninam ingentem finxerant, plenamque sagittis Pharetram.

XVII. Hæc & alia quum ad naves deportasset; iniici rectis ignem iussit, quo pleræque urbis regiones conflagrarent. Hic fuit Heracleensis obsidionis exitus, alterum in annum protraxit. Quum ad Lucullum, qui iterum in Pontum movebat, cohortibus aliisq. missisque locis, ut suam quisque in patriam reverteretur, cura instituit iter; sed pars navium onere gravata quum haud procul processisset, subsedit: alias flantes forte Aquilones in brevia compulerunt, ut facere jacturam cogerentur.

XVIII. Quum ita quotidie in deterius res Mithridatis ruerent, motus iterum ex Asia Lucullus, validius eas impulit, ira quoque instigante, ob superbas Tigranis literas; idcirco postquam iterum in Pontum irrupisset Sinopen obsedit, clarissimam Ponticarum urbium, quam caput regni Mithridates, natus in ea, & educatus effecerat. Leucippus & Cleochares Spado urbi præerant; eratque Seleucus, à quo vesterus Heracleam Rex fuerat, pari auctoritate additus, horum Leucippum, die ad populum dicta prodicionis collegæ reum egerant; & quum nihil accusando profecissent, noctu interfecerant per insidias.

XIX. Hinc irritatis magnopere Sinopen sibus, unam effugendæ vindictæ viam creditam, tyrannidem invaserunt. Quum in eo res essent, annonam à Bosphoro ad castra Luculli vehemens apparuerunt. quas cum triremibus quindecim præfectus classis Censorinus deducebat. Igitur Seleucus cum Cilicibus suis & Sinopen sibus navibus longis provectus, superatis Romanis onerariis aliquot abstraxit. Hæc fortuna magis adhuc inflavit, asperioresque fecit tyrannorum animos, multique ab iis oppidanorum indicta plerumque causa jugulati. Sed & inter ipsos parum conveniebat, Cleochare resistendum Romanis contendente, Seleuco, trucidandos Sinopen ses, acceptisque ingentibus præmiis tradendam Lucullo urbem. quum neuter cederet, re in medio relicta, opes suas onerariis navibus impositis ad Macharem miserunt, Mithridates filium, qui tum apud Colchos agebat.

XX. Circum hæc occupatis Lucullus supervenit. castrisque ad Sinopen positis obsidionem cepit. venerunt mox à Machare legati, societatem & amicitiam petentes, quos ille comiter receptos omnia sparare à se & Pop. Romano iussit. dum ne comiteat Rex eorum Sinopen ses, aut ulla re alia juvaret. Machares responso Luculli cognito, fecisse imperata non contentus, ut se bene & gnavior destinasse probaret amicitiam Romanam colere, quidquid in usum Mithridatæarum partium paraverat, ultro in castra Luculli misit.

XXI. Ea res non solum obfessoribus fecit animos, sed & tyrannos penitus adiecit ad desperationem. Igitur nocte quadam per milites urbe iussa diripi, levioribusque navigiis delectis, cum magnis divitiis ad interiora Ponti, ubi Sanni Lazique accolunt, profugerunt, ignibus antea reliquis in naves injectis. Lucullum ortus in Urbe clamor (multam enim eadem inter diripiendum Cilices ediderant) simul flamma visa admonuit; ut ad Urbem duceret, cuius jam etiam partes aliqua ignis comprehenderat. scalis admotis facile transiens: & Cilices quos præda tardaverat, passim uccisi. ne oppidanis quidem parci

Romam proficiscens temporales patitur.

Lucullus Sinopen obsidet. Plutarch. Lucul. cap. 47. Memnon. Strab. lib. 12. Orolius. c. 3.

Sinopen sibus præfectum discordia. Plutarch. Memnon.

Macharis legato ad Lucullum.

Sinope à Lucullo occupata. Appianus. Mithridat. Memnon. Plutarch. Orolius.

inter tumultum potuit. donec octo ferme hominum interfecus millibus, ca-
dibus abstineri Imperator iussit.

Luculli Som-
nium de Au-
tolycu.
Plutarch.
Memnon.
Appianus.

XXII. Deinde consolatus Sinopenfes, privatim sua cuique reddidit, publi-
cè dedit libertatem: præter ingenium beneficium ac tunc somnio quoque mo-
tus. Proxima ante capiendam urbem quiete, videre visum est habitus igno-
ratoris hominem, paulisper iubentem progredi, ut Autolyco occurreret. id
somnia inter tantarum rerum occupationes quum effluxisset animo, forte dum
Cilicas ad mare fugientes persequitur, obvolutam panis statuam vidit. hanc
ubi solvi eximique iussit, statim agnovit speciem, quæ obversata noctu fuerat,
simul præsentium aliquis Autolycum esse Sthenidis opus, confirmavit.

Somnia
vanitas ca-
pitiola.
Plutarch.
Strab. lib. 12.
Appianus.

XXIII. Heroem Autolycum Sinopenfes colebant, quod sive Jasonis in expe-
ditione Colchica, sive Herculis adversus Amazonas profecti socius, quum for-
te naufragium iis locis fecisset, Sinopen cum suis pervenerat, eamque urbem
prioribus incolis, à Syro, quem Apolline & Asopi filia Sinopen genitum fere-
bant, ibi collocatis ademptam obtinuerat. Ea res admonuit Lucullum com-
mentariorum, quos ei Sulla inscripserat, inserveratque monitum ut per quie-
tem oblata præcipue similitudinis existimare meminisset. *Que satna & parvis
hominum credulitas, quid aliud quam theatrum est, in quo fabulas suas decepto-
res genus pro lubitu instruant, erroresque omnes, in quos demergere miseram mor-
talitatem student, nullo negotio stabiliant?*

Machates fo-
cuius amicus
que populi
Romani ap-
pellatur.
Strabo.
Memnon.
Appianus.
Liv. Epirom.
Plutarch.

XXIV. Hanc igitur statuam Lucullus abstulit, una cum Billari Sphæra, ex-
teris ornamentis oppidi abstinuit injuriam. Sinope recepta, nihil jam iis regio-
nibus hostile præter Amasiam supererat. Sedipla quoque paulo post in diri-
nem populi Romani concessit. Hæc agenti Romæ legati à Rege Bolporano
advenerunt, coronam auream dono adferentes, quibus ille benigne exceptus,
Machaten illorum Regem socium amicumque Populi Romani appellavit.
Hisrebus patris, cum finem impoluisse Pontico bello videretur, Rege fu-
gato, nemine præterea morante victorem; Sornatium cum sex millibus mi-
litum præsidio reliquit Provincia. ipse cum reliquis duodecim millibus pe-
ditum, equitum haud totis tribus millibus Tigrani bellum illaturus, castra
movit.

Tigranes Mi-
chridatem an-
rexit.
Memnon.
Appianus.
Plutarch.

XXV. Tigranes enim, postquam per annum integrum, octoque præterea
menses in regno suo verari Michridatem passus non admisisset in conspectum,
sed custodia corporis attributa in revoisimilis locis, magis captivi quam Re-
gis modo habuisset; sive misericordia dictus, sive metu Romanorum, & lega-
tione irritatus Appii, per quem honorifice acciverat. Triduum inter se ar-
canis sermonibus transdixerunt, conciliataque plenissime gratia, quod ex fa-
ctis deprehendi potuit, priorum ostensioncularum causas in amicos rejecerunt.
Ex quibus statim interfecus est à Michridate Metrodorus Scepius, vir sacun-
dia & eruditione clarus, quem in eam amicitia gradum Michridates receperat,
ut Regis parum appellari pateretur.

Unde Vetro.
doro exirum.
Memnon.
Plutarch.

XXVI. Sed Tigranes expulserat Michridatem, quemadmodum ad se sensus ille,
cum mandata Regis sui de belli adversus Romanos societate edidisset, interro-
gatus a Tigraone, quid igitur ipsi suaderet in hæc verba responderit: ut legatus
suadico in consilium rogatus alia omnia. Nec oderat Metrodorus Tigranes

idcirco suam per culpam interfectum dolens magnifico extulit funere, & suprema ei magnis sumptibus perfolvit. Splendidis dein epulis omnique comitate locerum quum exceperisset, attributis decem millibus equitum dimisit, in Pontores novaturum.

XXVII. Hæc, ut solet, in maius distulerat fama; Regesque junctis viribus jam jam in Lycæoniam Ciliciamque irruere ferebantur: quum miratus Armenium Lucullus, quod non tantum potius Mithridatem sustinisset, quam ut erecturus prostratum idem ipse discrimen adiret; occupare eius adventum proposuit, & ultro in Armeniam procedere. Gravabantur milites, alioqui plus æquo turbulenti, in regionem hostilem gentesque bellicosas, & innumerabili equitatu instructas, terramque vastis amnibus & nivosis montibus septam sequi. Romæ quoque a Tribunis plebis consilium Imperatoris carpebatur: *hominem imperii & opem cupidum bella ferere ex bellis, ut publico periculo privatis libidinibus satisfaceret*, invidiose querentibus.

XXVIII. Sed ille placatis utrumque militibus, in Cappadociam duxit, ut ibi Ariobarzani opibus amicitiaque apparandis, quæ usus belli polcebant, instructior, ubi primum tempus anni pateretur, Euphratem transcendere. Hoc anno tristem in urbe censuram L. Gellius Poplicola, Cn. Cornelius Lentulus Clodianus egerunt; quatuor & sexaginta Senatu motis. In his & C. Antonius fuit, Marci Oratoris filius. cui causas subscripserunt Centores, quod focios diripuerit; quod iudicium, apud M. Lucullum Prætorem accusatus, recusavit turpi allegatione, *se cum Græcis hominibus in urbe non posse æquo iure contendere; quod propter aris alieni magnitudinem prædia manciparit, bonaque sua in potestate non haberet*. Etiam P. Lentulus Sura, qui nuper Consul fuerat, Senatu morus est, & Q. Curius notissimus aleator, cæterique mox ad Catilinariæ conjurationis scelus non tam hac censoria nota, quam causis aliis impulsus.

XXIX. Lustrum deinde conditum est. civium amplior quam ante numerus, receptis in idem ius sociorum populis fuit. capita nongenta quinquaginta millia censi. Principem Senatus Q. Lucatium Catulum legerunt. Per idem tempus L. Metellus Siciliæ Prætor, rem adversus Piratas prospere gessit. Nam inter scediti nam C. Verris Prætorum Pyrganio Archipirata Syracusanum portum, pulsa classe Romana obtinuerat, inulamque inde cadibus rapini lque misere vexabat. Hunc igitur Metellus terrestri navalique prælio victum profugere ex Sicilia coegit, pacemque Provinciæ reddidit.

XXX. Finem hujus anni lustrum urbi reditu suo in gratiam duo potentissimi viri Pompeius Crassusque Consules fecere. Illi hætenus retinuerant exercitus suos, neque populum extrema quæque inter discordes & prævalidos metuentem, quum eos rogaret, ut reconciliari paterentur, audiverant. Sed postquam alio tempore sedentibus pro tribunali, Caius quidam Aurelius equestri loco natus, sed qui vitam procul negotiis egerat, ad eos ascendit, *Jovemque sibi per quietem imperasse dixit, muneret Consules, ut in gratiam redirent, populusque gembundus & supplice eadem precari cepit*. Pompeius restitit tacens: at Crassus prior dextram, nihil, inquit, me indignum aut vile facere reor; si huius Pompeio aliquid deferi, quem vos imberbem adhuc appellare Magnum sustinuis, qui in triumphare jussistis, priusquam in Senatum ingereretur.

TIT. LIV. TOM. V.

Vuu

Lucullus Regibus obviam rediit.
Memnon.
Plutarch.

Trials Censura
Alicon. in To-
ga Cand.
liv. Epitom.
Plutarch.
Cæsar. cap. 1.

Census actus.
Plutarch. in
Cic. cap. 22.
Diod. lib. 27.
Sallust. Catil.
23.
liv. Epitom.
L. plus adu-
2. id. 1. 7.
Lipius. Ele-
Diod. 1. 27.
Diod. lib. 26.
Orsius.
omperus &
Cæsar in
gratiam rede-
unt.
Plutarch.
umpeto c. 35.
Appianus.
lib. 1. Civil.
tutarch.
Appian.
luta. cho.
C. also cap. 1.
luta. cho.
pompico.

Lucullus Euphratem
transiit.

SUPPLEMENTUM

Q. Cæcil. Met. C. Met-
ten L. Coll.

Exercitus di-
mittunt.
Appian.
Plutarch.
Pompeio.
Liv. Epitom.
Dionys. Halic.
Cæcil.
Cæcil.
Chron.
Cic. Verrin.
Plin. 7. 41.
Tacit. Hist. 3.
72. 6.

Lucullus ad
Euphratem
mors.
Plutarch. Po-
pulo c. 23.
Plin. 7. 2.
Plutarch.
Lucul. cap. 11.
Sallust. Hist.
4. 3. 3.

Et sacrificatu-
ro ultro se of-
fuit hostia.

Appianus.
Mithrid.
Plutarch.

Tigranis ve-
coudia.
Phlegon apud
Plutarch.
Appian.

Qui Mithro-
barzanesem
cum, flodis
mediis emu-
tur.

XXXI. Tunc & Pompeius occurrit Crasso, junctisque dextris fecerunt redia-
tegratæ gratiæ fidem: ergo populus in lætas acclamationes vocaque & preces
effusus, non ante destitit, quam dies ab utroque mittendis exercitibus diaceretur.
Id ubi est factum, magistratu Consules abiverunt. C. deinde Hortensio, Q.
Cæcilio Metello, qui postea Creticus appellatus est, Consulibus, templum Jovis
in Capitolio, quod ex Sullanorum temporum iniuria super iisdem fundamentis
refectum erat, a C. Catulo dedicatum est. quem solum honorem felicitati suæ de-
fuisse confesum questumque L. Sullam serunt. In ea dedicatione, quum vehe-
mens ætus esset, Q. Catulus velis expansis umbram fieri populo jussit, quod
deinceps in theatris est frequentatum.

XXXII. His Consulibus Romanæ copiæ Imperatore Lucullo, maximis isti-
beribus per regnum Ariobarzanis contenderunt ad Euphratem, qua in parte
Cappadocia ab Armenia disjungitur: & quamquam ad id naves codicarie oc-
culto per hiemem fabrefactæ a derant tamet hibernis aquis tumidus amnis trans-
sondi metum faciebat: sed mira felicitate circa vespæram ejus diei subidere flum-
en crepit, & fluctus intra alveum coercere. Igitur accolæ cum reddita luce
non inflator solito Euphrates parvas in mediis aquis insulas ostenderet, adorave-
runt Lucullum, amicum Deo imperatorem rati, cuius honoris causâ præter
solicum, tam cito amnis detumisset.

XXXIII. Alia deinde haud minus insolita res oblata transgresso, opinionem
hominum firmavit. Pascebat in ea Regione Persicæ Dianæ sacrum armentum,
peculiari nota insigni, & humanis usibus exemptum. ex eo ubi tempus sacrificii
venisset, plerumque non sine magna labore victima capiebarur. Sed tum ul-
tro ad petram, quæ sacra dæx habetur, insigni specie hos concedens, eo loco con-
stitit, demissoque capite, tamquam reſte traheretur, hostiam se præbuit Lucullo.
Ille & hoc peragit sacrum, & propter facilem transitum taurum immolavit
Euphrati.

XXXIV. His eodem die perfectis, postero sequentibusque per So-
phenen iter fecit, pacato agmine, quod incolæ pacificis animis impe-
rata facientes nulla re violari voluerat, sed & militibus Castellum quoddam,
ubi magnos esse Thesauros audierant, capere volentibus, ostenso procul mon-
te Tauro; *istud potius*, inquit, *excindendum nobis præsidium est. nam hæc quidem*
v. horibus servantur. Magnis deinde itineribus ad Tigrin. & hoc quoque su-
perato, in Armeniam processit. Nec ququam ibat obviam, ignaro omnium
Tigrane, cui nunciare Luculli adventum audebat nemo, quod qui primus id
fecerat, tamquam civitatibus turbandis nuncium fingeret, capitali supplicio
erat adfectus. & adulatores blanditiis & laudibus vanos spiritus inflabant. egre-
gum fore ducem Lucullum dicunt, si vel Epheſi expellet regis regnum impe-
tatum, nec ad primum conspectum innum. rabul. um copiarum diffugiat.

XXXV. Tandem unus amicorum Mithrobarzanes verum indicare ausus, è
vediglio adsumptis tribus equitum millibus, & ingenti pedum numero, Ro-
manos obtinere jussus est, solum ducem vivum adducere. Forte castra morari pri-
mum suorum agmen Lucullus jusserat, donec reliqua pars exercitus, quæ adhuc
erat in itinere, succurreret; quum adesse illi hostes nunciatur. idcirco ne distra-
ctas copias Armeniæ opprimerent, ipse ad castra permunienda sublitit. Sexti-

sum legatum cum mille sexcentis equitibus, militumque & velut haud multo
maiore numero praemisit; mandato, ut quum appropinquasset hostis, citra pugnae
periculum distineret eum, donec munia esse castra didicisset.

XXXVI. Imperium ducti eum servare Sexilius vellet, impetu ferociter in-
vehentium se hostium dimicare est coactus; pugna prospera Romanis fuit.
Mithrobarzanes in praelio cecidit; barbari plerique fugientes caesi pauci ad Re-
gem redierunt incolumnes. Is hoc nuncio territus, neque minus nunc ad timo-
rem praecipit, quam paulo ante superbia tumidus fuerat, Tigranocerta Man-
cai fidei committit. ipse ad Taurum montem se confert, omnes Imperii vires eo
contracturus, Mithridate quoque revocato. Lucullus interea urbem, in qua
concubinas Regis adservari audierat, obsidebat. Sexti ho ad Tigranocerta clau-
denda, aliis quoque cubibus circum insigniora castris dimissis.

XXXVII. Maneus Sexilium arce instituerat, sed repulsus intra moenia
sub urbanam regiam diripi, seque & urbem circumvallari, adduci machinas,
caedi cuneulos tulit. Interea lex equitum millia iussu Tigranis ad concubinas
repiendas profecta, per medias Romanorum copias, quum imbee sagittarum
claussent iis exitum, eduxerunt mulieres, praemisitque per noctem. sed
orta luce, Romanisque & Thracum auxiliis acerrime preliantibus, magna
multitudo Armeniorum caesa captaque: praemissum tamen agmen, quia jam
aliquantem viam praeeperat, in loca tuta pervenit.

XXXVIII. At Lucullus ne spatium Regi per otium contrahendum viri-
um concederet, Murenam ad carpendos qui ad illum accelerabant misit. ipse
cum Tigranocerta venisset, Sexilium occurrere Arabum exercitui iussit, qui
coniungere se Tigrani cupiebat. Et horum plerique oppressi sunt à Sextilio, quum
forte castra ponentibus supervenisset. Murena in arcta quadam & confregola
valle Tigranem nactus, loco audaciam dante, conseruit manus, neque spernen-
da victoria potitus, impedimentis omnibus Regem exiit. Sed Lucullus ut ad
pugnam eum eliceret, acriter Tigranocerta premebat; non sine periculo mili-
tum, in quos obseis praeter solita defendendis urbibus, ignes omnia comburen-
tes nec restingui faciles ejaculabantur.

XXXIX. Naphtham vocant bicuminis genus, adeo cognatum ignibus, ut
eminus rapiat flammam, & momento vel in longa spatia diffusum inardescat. Si
militis natura Malcha, cuius in Commagenes urbe Samolacis stagnum est, qua
etiam oppugnante Lucullo, muros defendisse oppidum traduntur. Urgebat iam
men inceptum Lucullus, haud dubitans, succursurum ei urbi Tigranem, quum
tanta cura semper habuisset, ut quae ac tantis nobilitasset ornamentis. Namque
Tigranes ut hanc omnium efficeret opulentissimam, proceribus lais, ut ibi ha-
berent domicilia praeeperat, multa quoque imposita, ut quidquid pretiosarum re-
rum in eam urbem non transfugerent, publicaretur.

XL. Hue coactus Graecorum, Adiabonorum, Assyriorum, Gordienorum, & qui
Cappadocia & Cilicia multis millibus, quorum patrias non aliam terrem ob cau-
sam excederet, marem curaverat exaduncandum cubicorum quinquaginta ac-
titudine, in eam sa abitu stabula & quorum erat disposita. Regiam quoque ho-
telque laudibilibus, serarumque & piscium vivanarum, itaque arceis validam
iuxta situerat. neque Mithridates aliud quam quod in expectatione Luculli

sed is à Ro-
manis cado-
tur.
Appianus
Mithrid.
Plutarch.
Lucullus c. 13.
Memnon.

Tigranes con-
cubinas susti-
piendas per-
iculum curat.
Memnon.
Appianus.

Lucullus Ti-
granocertam
oppugnat.
Xiphilinus.
Plutarch.

Eius urbis
opulenta.
Sallust. Hist.
4. 3. 11.
Plin. 2. 103.
a. 104.
Plutarch.
Alex. cap. 14.
Plutarch.
Lucullus.
Appianus.

Mithridates
Tigranem de-
hortatur appu-
gon.
Plutarch.
Diodorus
lib. 15.
Appianus.
Plutarch.

*fulgentibus incidere video. hoc ad pugnam evanes faciem, in itinere coriaceis teg-
menti arma condere soliti. Vix finierat, cum prima Aquila flentis agmen
Luculli, versus Tigranem ire visa est, manipulatimque cohortes sequi. tum
vero, tamquam ex profunda ebrietate reversus ad se Tigranes, bis terve exclama-
to, itane in nos illi propere suos instrui jubet.*

XLVI. Mediam aciem regendam sibi sumit; laevum cornu Adiabenis Regi
permittit; dextrum, ubi plerique cataphracti primis in ordinibus stabant, Me-
do. Hoc in cornu primus invehit Lucullus, reperit victoriæ viam. Tumulum
enim quemdam, sub quo cataphracti collocati erant, conspicatus, hoc sibi, ut
in vertice planus & patens, aditu haud valde aspero passuum non ferme quingen-
torum ascendere posset: Thracum Gallogræcorumque alas ex obliquo in cata-
phractorum ordines incurrere jubet, ensibusque contos, in quibus omnis illo-
rum vis est, detorque. Interim ipse conspicuis armis indutus, exerto gladio
ante prima signa in tumulum enititur; locoque capto, *vicinus*, exclamat, *vi-
cinus milites!* simul ruit in cataphractos, *omissis pilis enses stringi, petique cru-
ra & femora, quæ sola patebant vulneribus*, præcipiens.

XLVII. Sed hostes non expectato congressu, sædam prorsus fugam præci-
pitant: ipsique & equi armis graves intolerabili pondere incumbunt suorum
ordinibus. Omnia statim tumultu & terrore complentur; alios alius turbanti-
bus; neque fugæ locus est, conferta constipataque acies à paucis impune cædi-
tur. Multum ibi sanguinis fufum est, quia Lucullus spoliari corpora, nisi post
consumatam victoriam, severo proposito edicto vetuerat. Igitur per quindecim
millia passuum, armillas torquesque aureos calcando insequuti hostem sunt:
sub noctem demum reversi, Lucullo jam permittente, legerunt spolia.

XLVIII. Peditum ad millia centum interfecta traduntur; equites valde pau-
ci effugisse, quum victores omnino quinque cecidissent; cæneum essent vulnerati:
ut ipsos propemodum puderet victoriæ suæ, qui cum talibus mancipiis qua-
si cum viris signa contulissent, tam levi momento dejectus conculeatusque po-
tentissimi Regis, ejusdemque superbissimi fastus fuit: atque ipse inter primos
fugiens, vix centum quinquaginta equitibus comitatus, quum silium in eadem
fortuna conspiceret, diadema capiti detractum porrexit lachrumans, iussitque alia
qua videretur via salutem quaerere. Adolefcent imponere sibi Tiaræ non ausus,
servandum uni ex fidelissimis dedit. atque eo capto diadema quoque cum depen-
dentibus vittis pervenit in potestatem victoris.

XLIX. Pugnatum est pridie nonas Octobres, quamvis illa dies, ob eladem
Cæpionis Cimbriam inter aras haberetur. Sed Lucullus id submonenti cui-
piam, *ex atra fastidium respondit candidam*; idque cum ingenti sua gloria præ-
stitit. Numquam tanto interiores numero Romani pugnaverant. nec enim vice-
simam hostium partem Luculli exercitus adæquabat. Sed apud peritos belli hoc
summi ducis argumentum habebatur, quod duabus diversissimis artibus, celebra-
rimos duos ætatis ejus Reges, Mithridatem fregisset mora, Tigranem celeritate
obtrivisset.

L. Atque res tam improvise etiam Mithridatem scellebat. qui Lucullum
priori belli gerendi ratione usurum ratus, non maturaverat ad Tigranem acce-
dere. tendenti ad illum occurrerunt in itinere pauci primum, deinde plures pro-

Pugna inter
& progressus.
Memnon.
Appianus.
Plutarch.
Front. Stratz.
2. 2. 4.

Armenorum
fuga.
Memnon.
Appianus.
Plutarch.

Ipsiusque Ti-
granes.
Plutarch.
Orosius. c. j.
Memnon.

Pugna dies, &
de ea distat
Luculli.
Xiphilin.
Plutarch.

Mithridates
Tigranem
consulatur.
Memnon.
Plutarch.

Appian.
Mithrid.

fulgorum ex proelio. unde cognico Tigranis casu, requisivit eum diligenter, neque reddidit concumelias, sed ex equo desiliens, vestem ei Regiam, haud inferiorem quam gestare erat solitus, suisque comitatus partem dedit. bonoque animo esse iustum, ad parandas alias copias, bellumque resumendum confirmavit.

Discordia
Manzel. cum
Græcis, Tig-
ra nocera
apertæ Lucu-
lo.

LI. Inter hæc reverso ad Tigranocerta Lucullo, Manzelus Græcis militibus mercenariis, quod suspectos haberet, arma adomit. Unde illi acerbiora veritibus noctisque congregari permanebant, sustibus armorum loco arripitis. idcirco Manzelus cum armatis in eos impetum fecit, eventus prorsus inopinato. Namque brachia veste obvoluta clypeorum vicem obicientes, sustibus haud impigre se defenderunt. occisorumque barbarorum armis celeriter inter se divisos, mœniorum partem decuparunt. Cum iis magna quoque pars Græcorum urbem inco-
lentium sentiebat. Ea discordia Romanis urbem aperit, thesaurisque Regis, & aliorum amplissimas opes tradidit. Octo millia talentum signata pecunia inventa sunt, urbs diripienda militibus data, & insuper distributi in singulos denarii octingenti. Multi lænici artifices capti erant, quos ad dedicandum theatrum Tigranes contraxerat. iis Lucillus ad ludos victoriæ sue usus est.

Diod. lib. 35.
Memnon.
Plutarch.

LII. Convenas deinde variatum gentium, quibus Tigranes urbem suam frequentaverat, in suam quosque patriam dimisit. Græcis etiam viatico dato; ita cuius urbis incrementum multarum aliarum ruina fuerat, ejusdem interitus vicissim illas magna ex parte recreavit. Interea Reges magna cura nationes obeundum exercitum colligebant. Summam rerum permisso Tigranis in se recipiente Mithridate, quod animo ac prudentia præstare, & belli contra Romanos gerendi per adversa ac prospera peritior habebatur.

Tigranes Rim.
man. servon.
permittit Mith-
ridati.
Appian.
Plutarch.
Strab. lib. 12.
Memnon.
Diodorus.

LIII. Misit etiam Tigranes ad Phraatem, qui Deus cognomina tus nuper Sinatrucci successerat. cum patre suo quas gessisset inimicitias, ipsius morte expresse, adversus eorum Regem integra sibi omnia, quoque magis fida inter utrumque sit amicitia, & adversus communes Regum hostes Romanos societas, dispartamini, se & Adiabene, & regione quam Convalles Magnas vocant, cedere. Mithridates quoque literas addidit, quarum sententia in Sallustii Crispi fragmentis, ita est expressa.

Ad Phraatem
Tigranis le-
galion.
Philegon apud
Phorionem.
Appianus.
Diodorus.
Memnon.
Sallust. Hist.
9. 2.

LIV. Omnes qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tunc pacem agere: dein quod quaritur, sarsine pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi perperam pace frui liceret, nisi hostes opportuni. & sceleratissimi, egregia fama, si Romanos oppresseris, superares. neque petere audeam societatem: & frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem: atqui ea, quæ te morari posse videntur, iram Tigranem recentis belli, & mea res parum prospera, si vana asserere voles, maxime horrebuntur. Ille enim obnoxius: qualem tu voles societatem accipies: mihi fortuna multis rebus ereptis, nsum dedit, tunc suadendi; & quod florentibus optabile est, ego non validissimum præbeo exemplum quo rectius tua componas, namque Romanis cum nationibus, populis, Regibus cunctis una & ea rebus causis bellandi est, cupido profunda imperii & devotiarii: qua primum cum Rege Macedonum Philippo bellum junxisse, dum à Carthagine iunctibus promettebantur, amicitiam simulantes, ei suorum mentem Antiochum concessione Asia periculum avocare: ac mox à Philippo, Antiochus, omni cis Taurum agro, & quondam millibus talentorum spoliatus est.

Ad eundem
Iherm. Mithel-
datis.

LV. Porro deinde Philippi filium, post multa & varia certamina, apud Samothracas deus accipiens in fidem, celsis, & repertores perfidie, quia plecto vici-
sam dedraant, in somnio occidere. Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostendat,
initio prodidere Antiocho, plecto mercedem; post Asialam custodem agri captivi
sumptibus & conculcatis ex Rege miserrimum servorum effecere: simulatoque
impio testamento, filium Eumenem Aristonicum; quia patrium regnum petiverat,
hostium more per triumphum duxer. Asia ab ipsis obsessa est. Postremo Bithyniam,
Nicomede mortuo, diripere; quum filius Nise quam Reginam appellaverant,
genitus haud dubie esset.

LVI. Nam quid ego me appellem: quem disjunctioni undique Regnis & Te-
trarchiis ab Imperio eorum, quia fama erat divitem, neque servitutum esse, per
Nicomedem bello laceraverunt sceleris eorum haud ignarum, & ea qua accideret
testatum antea. Cretenses, solos omnium liberos ea tempestate, & Regem Pro-
lemaum. Atque ego multis injurias, Nicomedem Bithynia expulsi: Asiamque
spolium Regis Antiochi recepi, & Gracia dampni grave servitium. Incerta mea
postremus servorum Archelaus, exercitu prodito, impeditur: illicque, quos igna-
via aut prava calliditas, mihi meis laboribus tui essent, armis abstinent, acerbi-
simas pallas solvunt: Ptolemaus pretio in dies bellum prolatans; Cretenses in-
pugnati semel jam, neque finem, nisi excidio habituri.

LVII. Equidem quum mihi ob ipsorum internit multa dilata praelia magis, quam
pacem datam intelligerem, abnunte Tigraue, qui mea dicta sero probat, te re-
moto prociat, omnibus aliis obnoxiiis; rursus tamen bellum cepi: Marcumque
Cottam Romanum ducem apud Chalcedona terra fudi, mari exui classe pulcherrima.
Apud Cyzicum meo cum exercitu in obsidione moranti frumentum defuit,
nullo circum adnente: simul biems mari prohibebat. ita sine vi hostium regredi
coactus in Patrium Regnum, naufragiis apud Parium & Heracleam, militum
optimos cum classibus amisi.

LVIII. Restitutu deinde apud Cabira exercitu, & variis inter me atque Lu-
cullum praeliis, inopia rursus ambos incisit. Illi suberat Regnum Ariobarzani
bello intactum: ego vastatis circum omnibus locis, in Armeniam concessi: sequenti-
que Romani non me, sed morem suum omnia Regna subvertendi, quia multitudine
nem arctis locis pugna prohibere, imprudentiam Tigranis pro victoria ostendit.
Nunc quae considera, nobis oppressis utrum firmior em te ad resistendum, an finem
belli futurum putes? Scio equidem tibi magnas opes virorum, armorum & auri
esse; & ea re à nobis ad societatem, ab illis ad praedam peteris: ceterum consi-
lium est, Tigranis Regno integro, meis militibus belli prudentibus, procul ab
domo, parvo labore per nostra corpora bellum conficere: quando neque vincere,
neque vinci sine tuo periculo possumus.

LIX. An ignoras Romanos, postquam ad Occidentem pergentibus finem Oceani
fecit, arma huc convertisse? neque quidquam à principio nisi raptum habere,
domum, conjuges, agros, Imperium: convenas olim sine patria, sine parentibus,
pese conditos orbis terrarum: quibus non humana ulla, neque divina obstant,
quin socios, amicos, prociat juxtaque sitos, inopes potentesque trahant, excidantque;
omniaque non serva, & maxime regna, hostilia ducunt. Namque pauci libera-
tatem; pars magna iustos dominos volunt: nos suspecti sumus, amuli, & in tem-

Reges à Ro-
manis oreales
commemor-
antur.

Et sua cum il-
lis certamina.

Ita atque
sumptum bel-
lum.

Ex his Phra-
tatum capere
jubet.

Romanos
grum esse
hostes incul-
cat.

pore vindices adfuturi. Tu vero, cui Seleucia maxima urbium regnumque Persidis inclutis divitiis est, quid ab illis, nisi dolum in praesens, & postea bellum expectas?

Seditiosam
vinci possit.

LX. Romani in omnes arma habent: acerrima in eos, quibus vitii spolia maxima sunt. Audendo, & fallendo, & bella ex bellis ferendo magni falli, per hunc morem extinguent omnia, aut occident. quod difficile non est si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna, aut nostris vitiiis adhuc incolumem. teque illa fama si quaeritur auxilio proflatum magnis Regibus, latrones gentium oppressisse. Quod uti facias moneo hortorque, ne malis perniciis nostra unum Imperium prolatore, quam societate victor fieri.

Lucullo inv-
dent Romani.
Diodor. lib.
35.
Plutarch.
Lucul.

LXI. Roma his rebus auditis, haudquaquam pro merito Luculli gratia fuit. quin clapsam Tigranem imputabant, & imperii certe dulcedine hoc agi, ut perpetua iis locis bella essent. Igitur tum quidem Praetores sortiri iusserunt Asiam; deinde decreverunt, ut alter sequentis anni Consulium succederet: quamquam sine ulla ararii molestia, bello scmet alente, cor amplissimae provinciae populo Romano quarebatur. Sed invidia, quae plerumque bonum publicum vincit, tum quidem potior ad minuendam summi Imperatoris dignitatem, quam ad augendam virtus fuit.

M. Cotta Ro-
manicevius.
Memmo.

LXII. Alienis quoque vitiiis miscbatur; Ponticos Imperatores sibi prospicere posse, Republicam post privata commoda ducere, clamantibus multis; quod M. Cotta nuper cum invidiosis opibus redierat. Et quamquam minuendi rumoris causa, magnam pecuniam in ararium intulerat; manebat opinio, de multis cum paucis populo Romano dedisse. Neque aliam verorem causam fuisse volebant, cur Quaestorem a se P. Oppius dimisisset. Atqui Oppius quum de pecuniis male captas, & cibaria militum fraudata à Proconsule ablegaretur, etiam infidiatu illi fuerat, deprehensusque, dum tectum veste pugionem conatur expedit.

Accusatur.
Diodor.
Val. Maxim.
4. 4.
Memmo.

LXIII. Sed apud iratos etiam quae sublevare hominem debuerant, ultro in crimen vocabantur. Idcirco propter illius offensam, Heraclotis aqiores, dimitti captivos illorum, libertatque restitui iusserunt. Quorum Thralynedes, quum ei concionem inimicus Cotta Carbo praeberet; Heraclensium delecta calamitate, innocentiam illorum, servitiamque & aviditatem Cotta exposuit. Simul captivorum multitudo, promiscuus iexus atque proteritis supplicum ramis, velut publica comploratione populum movebant. Cotta deinde paucis pro se loquuto, & ad populi iussum vocante, surgens Carbo, capi, inquit, Heracliam, non excindi iussimus.

Luculli iusti-
cia & huma-
nitas.
Plutarch.
Aphidius.

LXIV. Aliis quoque Cottam incensantibus, praecipuo Carbonis studio damnatus est. Exilio tamen remisso, Senatoris insignibus caruit: Heraclotis ager portusque & quod in mari juris habuerant, redditum: civitasque libera esse & suis uti legibus iusta est. At Lucullus, Imperator rebus gerendis intentus, non armis modo, sed iustitia & humanitatis blandissima vi barbaros subigebat. Ligriancotis multas nobiles feminas captas honestissime habuerat. per has mariti earum adducti sunt in fidem; quos iuxta Antiochus Commagene Rex fuit, & Regulus Arabum Alehaudonius. Armeniae quoque multae partes se dediderunt; Sophenorum tota natio, & Regis sui casum acerbe crentes Gordyeni.

Zar.

LXV. Zarbienus is fuerat, jam ut praediximus, per App. Claudium adjun-
ctus Lucullo; & hoc crimine, postquam res prodita, ab Tigrae interemptus est:
Huic insignes exsequias Lucullus fecit, *amicum sociumque populi Romani* appol-
lans, monumentumque locavit splendissimum. Nam in thesauris ejus auri ar-
gentique magnam vim repererat; praeterea conditi in horreis frumenti medim-
norum trices centena milia. Cognitis deinde Regum ad Phrahatem legationi-
bus, ipse quoque locorum nonnullos ad eum misit, ut amicitiam ei Romanam
utiliorem bello fore ostenderent.

LXVI. Parthus utrisque spe societatis clam facta, legatos dimisit. Deinde
quum missus a Lucullo Sextilius venisset, virum militarem ad speculandum re-
gionis virumque habitum accessisse suspicatus; neque promissa Romanis auxi-
lia, neque contra eos Regibus misit: quod illis inter sese bellantibus, sibi certifi-
cissimum cum securitate emolumentum pollicebatur. Neque impunita ei astutia
maneret, ni Luculli animum ignavia & sedicio militaris destitueret. Quum enim
ille ad Sornatium ceterosque legatos ac tribunos suos scripsisset, *adduci jubens*,
quas reliquerat in Ponto copias, quod per Gordyem in Parthos irrompere co-
gitabat, dilatis interim Tigrae & Mithridate Regibus milites neque ad Lu-
cullum ituros responderunt; neque diutius futuros in praesidiis.

LXVII. Quod ubi in castris Luculli est cognitum, eadem contumacia in praesentem
exercitum pervasit. omnes mirari ac laudare Ponticorum militum animos:
hos vere liberos, hos viros dicere. at se tamquam vilia mancipia, quocumque
iniquitatem domini cupiditate jussissent, sub alium pene solem, ignotas in terras tra-
hi, etiam superbia ferro membra haberent, senio & itinere labore defectores.
Ita Lucullo quiescendum aliquamdiu contra animi sententiam fuit. Interea Ro-
mae iidem Consulibus M. Pupius Piso ex Hispania triumphavit, non admo-
dum magnis gestis rebus. Sequens annus unum tantummodo Consulatum habuit,
C. Marcium Regem, quia L. Metellus collega ejus principio anni obiverat, &
post eum alius, qui fuerat in locum Metelli subrogatus; eaque ex re, postmodum
sufficiet: namque, religio inesset.

LXVIII. Interea Mithridates, armorum officinis per oppida institutis, om-
ni-que fere Armeniorum juventute contracta, delectus agebat; unde retentis
quorum alacritas & robur eminebat, septuaginta milibus pedum, triginta
quinque equitum, ceteram multitudinem dimisit. Eas copias in cohortes alaf-
que proxime Romanum morem tribuas, per homines Ponticos, gnaros ejus
militiae, exercebat. Spatium ei dabant Romanorum militum vitia, jam velut
precario parentium. Hae vires causa dilatae expeditionis Lucullo fuit; quam
frigora, quae obtendebantur.

LXIX. Igitur non ante mediam astatem motis castris, quum persequendi
Tigranis causa Taurum transcendisset, licet opinione sua fallus; in plana dedu-
xit exercitum. Quam enim ille messem ob anni tempus jam maturam adeperum
existimaverat; adhuc in herba erat, propter caeli asperitatem tardius ibi eane-
scente segete. Quapropter ut ad praedium eliceret hostem, vastare partem re-
gionis coepit: & nihilominus cunctantibus Armenis, ad illorum castra contendit.
Iraque illa in colle quodam sita, ubi peditum omnem cum parte equitatus Mi-
thridates continebat: cum reliquis equitibus Tigrae frumenta, oribus ipsi diarus,

Zarbieno fa-
cit exsequias.
Diodor.

Parthos peti-
turus a mili-
te destituit.
Memnon.
Diodor.
Appianus:
Mithridat.
Plutarch.
Euzropius.

Militum se-
ditio vocet-
ur. Appianus &
Cicero in Econo-
m. cap. 16.
Urb. cond.
an. 685.
Consulii sus-
pecto morien-
ti alium suffi-
ci religio est.

Mithridates
novum exerci-
tum cogit.
Appianus.
Plutarch. ap.
Ponticum.
Diod. lib. 35.

Lucullus
Taurum tran-
scendit.
Plutarch.
Lucullo.

Appianus:
Plutarch.
Diodor.

Descriptio sagittarum aculeos in corpore relinquentium.

Lucullus Armeniam petivit. Flutarch. Diodorus.

Lucullum committit signum.

Ex egregie vincti. Diodor. Plutarch.

Sed victoris tradunt tempus anni nec. Est. Iulian. apud Rhod. Plutarch.

his torve repulsi à Romanis est; levi cum iactura hominum, quia Romane superior barbarus equitatus, simul accedere pedites senserat, vertebat terga, fugamque inibat hostibus damnosiores, emittendis à tergo sagittis, multoque aut interficiebant statim, aut gravissimis adficebant vulneribus.

LXX. Duplices enim aculeos illorum sagittæ habebant, sic aptatos, ut si arundinem vellent, una tantum ferri particula sequeretur, altera, quod prehendi trahique non posset, cæca peste corpus ad perniciem ureret. Neque pariter, quo clarius intelligatur ejus ingeni ratio, rem ex usu remotam, præterea perquam obscure traditam, pluribus verbis & manifestioribus expoluisse. Præfixum arundini ferrum non erat solidum, sed duabus ex laminis ita compositum, ut altera tibulam haberet qua ligno adnecteretur, altera huic sic jungeretur, ut coiret in unius aculei speciem; cæterum leviter tantum esset alligata, quo emitti quidem arcu posset, & simul penetraret in vulnus; sed tracta evulsaque sagitta, hamulis suis retentum facile se vinculo educeret.

LXXI. Cæterum illa, quamquam modica: victoriæ, submovebant tamen hostem, vicique liberius populandi copia Lucullo faciebant. Atque ille intercepto, qui Regibus apportabatur, comenatu, quam timuerat inopiam, in eam hostes redegit. Reges tamen nulla re ad universum certamen eliciebantur, quia nihil intentatum Lucullus reliquisset; etiam castra circumvallare coepta, igitur annona jam deficiente, quam præterea milites, qui ipse levia contamina sagittis vulnerabantur, aut inter curandum morerentur, aut moriantur, tunc nuebant. Anaxata versus insinuat iter, ubi Regia Tigranis, & cum parvis liberis uxoribus erant.

LXXII. Igitur quod quaesitum à Lucullo fuerat, Tigranes obviam progressus, quarto die ad Artasiam fluvium ostendit se Romanis, qui transiendus erat Artasias perentibus. Quum proelium instaret, Lucullus egregie licatus, tamquam certus de victoria, duodecim cohortes in fronte statuit: reliquos ne circumveniretur à multitudine hostium, collocavit in subsidiis. Nam multum lectumque equitatum in adverla acie conspiciebat: sagittarii erant equites Mardi, & basiani Iberi, cujus generis auxilium Tigranes plurimum confidebat. Nullam tamen insignem ediderunt pugnam: sed cum equitatu Romano paulisper velicati, simul succedere peditem viderunt, in fugam dissipati sunt.

LXXIII. Ostenderunt se deinde Armenii, proprius Tigranis miles; egregie specie armorum virorumque. Idcirco Lucullus iussu aciem equitibus, qui primo proelio pullos inlequebantur; ipse adiuncto promptissimo quoque oppositis sibi Artapatenes invasit, eo terrore, ut priusquam ad manus venirent, hostes solutis ordinibus fugerent. De tribus Regibus, quæ pugna adficerant, turpis sine fugit Ponticus Mithridates (nam & Medo Mithridatis erat nomen) quum ne clamorem quidem hostium sustinuisset.

LXXIV. Reliqua parte diei, totaque deinceps nocte, exsi capique fugientes sunt; maximaque relata spolia, donec fatigatus persequendo miles conquievit. Plures priore proelio hostes, hoc insigniores, morte aut captivitate acti fuerant. Præter ignobile vulgus, de robore excelsos quinque milia cæderunt; capti aliquanto plures sunt. At tamen victoriæ fructus Lucullo, quum spectaret amplissimum, tempus anni & natura locorum inviderunt. Sub arqua-

Atium frequentes nives gelu jam adstringebant flumina: ex præcipuè equis infesta res erat, quibus & insalubris rigore potus fiebat, & inter transeundum rupta glacie crura convulnerabantur.

LXXV. Neque exercitui faciles aut dies iter facienti erant, aut noctes in humeris solo sylvosisque locis stativa habenti. aliquot tamen dies militem patientia tenuit: inde per tribunos Imperatorem deprecari, quum nihil proficerent, tumultuosius egerunt: frustra obestante Lucullo, hunc saltem extremum laborem sumerent, donec insensibilis hostis monumentum, velut alteram Carthaginem everissent.

LXXVI. Nam Artaxata condendi auctor Annibal Penus fuerat, quum ad Artaxiam Armeniorum Regem profugus patria se contulisset. Igitur per alia iuga quam venerat reducto cis Taurum exercitu, imminente hyeme Mygdoniam intravit, fertili amoenitate, Nisibique arce (*Antiochiam Mygdonia* Græci vocant) nobilem.

LXXVII. Eam Parthis quum admissit Tigranes, thesaurorum suorum, aliarumque rerum quas diligenter adservari oportebat, custodiam fecerat, cura scire præposito. Eodem nuper Callimachus venerat, diu defens: contra Lucullum Amisonorior. Oppugnabat urbem acriter Lucullus: sed munita duplici muro lateritio non vulgari crassitie, fossaque altissima, quæ & machinarum vim omnem, & cuniculorum dolos à muro defenderet, expugnari nequibat. donec, quæ rerum humanarum est fragilitas, hyems superveniens, exploratam prope ipem salutis in pestem & exitium Nisibenorum vertit.

LXXVIII. Oblessenim, nihil credentes certius, quam propter anni tempus paulo post abituros Romanos esse, negligentius agebant excubias: quum Lucullus observata nocte illuni, quam insuper pluvia & tonitrua exsurdaverant, ad murum ingressus est. Oppidani quilibet potius præstolari, paucis admodum in exteriore muro & ad fossam quæ post illum erat, relictis, in urbem concesserant. Igitur per aggeres, quos ante murum jecerat, deinde scalis adhibitis in moenia enissus, custodibus facile oppressis, fossæ partem (pontes enim barbari removerant) ingesta terra compleri jubet.

LXXIX. Quod ubi majori cum labore quam periculo perfectum est, quia neque sagittas neque ignes jacere barbari pluvia utrumque impediente poterant: alter quoque murus, qui priori haudquaquam firmitudine comparandus erat, superatus est. Urbe sic capta, Guras qui in arcem confugerat, cum cæteris fide accepta in potestatem venit: comiterque est ab Imperatore habitus. Diversa Callimachi loes fuit, quem licet maximas thesauros absconditos indicaturum promitteret, compeditibus vinciri iussit, pœnas daturum, quod desperata Amisii defensione sapiens, oppidum incendisset.

LXXX. Tanta felicitate capta Nisibis, non solum magnis opibus ditavit Imperatorem, sed etiam fatigatis labore & frigore copiis abundantissima hyberna præbuit. Dum in Armenia L. Lucullus Mithridatem & Tigranem & immensas utriusque Regis copias pluribus præliis fundit: L. Cæcilius Metellus Proconsul cum tribus legionibus in Cretam est proventus. Cretenses victo Antonio legatos Romanos miserant, magna spe fore, ut non antiquis modo legibus amicitia reintegrari posset, sed etiam ultero aliquod beneficium adiceretur, ob servatam

XXX 2

Ex missis la-
borum grava-
tur.

Lucullus in
Mygdoniam
intrat.
Orosius, s. p.
Diodor.

Nisibem oppo-
gnat.
Plutarch.
Diodor.

Capitque a

Rex I. Fratre
Tigranis de-
ditur.
Eutropius.
Diodorus.
Plutarch.

L. Metellus
Cretensibus
bellum infero
Diodor.
Liv. Epitrom.
Phlegon. ap-
Photian.
Eusebium.
Diodor.
Pulvium.
Ustin.

Legatio Cre-
tentium Ro-
mam.
Diod. apud
Fulv. Ursin.

Dura condi-
tiones propo-
sita Creten-
sibus.
Diodor.
Appianus.

Deliberatio
Cretensium.
Athen. in
Cornelian.
Appianus.
Diodor.

Et bello pla-
cent de-
lectus.
Vellei. a. 34.
Cic. Ver. a. 31.
Xiphilinus.
Cic. divin.
cap. 3.
Pasegon. ap.
Phoriam.
Cic. pro Mu-
scio. c. 38.

Tigranes &
Mithridates
multa recu-
perant.
Liv. Epitom.
Diod. lib. 35.

Appianus.
Mithridat.
Diodor.

Fabius Adria-
nus vincitur à
Mithridate.

comiter Quaestorem militesque Romanos, qui in potestatem illorum pervenerant. LXXXI. Atqui apud Romanos plus iratum erat, quod Cretenses non essent dediti, quam gratiae, quod dederis peperissent. Nihil tamen secus legati (triginta ex senioribus missi principes erant) obeundo sigillatim Senatorum domos, blandisque sermonibus utendo, partem Patrum in sententiam suam traxerunt. In Curiam deinceps introducti, quum apud refutatis criminibus, quam enixe omnibus bellis populi Romani Imperatores adjuvissent, exponerent; motus est Senatus, ut populi Romani socios amicosque Cretenses appellandos esse censeret.

LXXXII. Ei Senatusconsulto P. Lentulus Spinther intercellit, adnidentibusque aliis inclementius Senatusconsultum factum est: *captivi omnes, transfugaeque repetiti: pecuniae talenta quatuor millia, naviumque majorum usque ad quatuor scalmas, & trecenti insuper obsides postulati: Lathenesque & Panaris imperata deditio.* Nec expectatum donec suorum sententiam legati exquirent, alterique Consulum ea decreta provincia est, ut iussa reculantes vi ad obsequium cogeret.

LXXXIII. Simul quia non obscurum erat, legatos operam daturus, ut intercessores pretio pararent, Senatusconsultum factum est, *ne quis Cretensibus pecuniam crederet.* His tam duris imperiis in insulam perlatis, anxia erat & sollicita deliberatio. Seniores vim Romanam veriti, quam ne maximi quidam Reges potuissent sustinere, omnia quam bellum malebant: Lathenes ejusque factio, quibus praecipue auctoribus bellatum cum Antonio fuerat, timentes ne dederentur, populum commovebant; ab omni memoria retentam libertatem prae vociferantes, praeterea absurdum indignumque esse, si quod rebus integris nunquam salturi fuissent, id bello superiores post insignem victoriam facere iussissent.

LXXXIV. Facile persuaso vulgo delectus habiti, & ad viginti quatuor milia coacta egregiae juventutis, & tam pernecitate corporum, quam laborum patientia, sagittarumque usu, praestantissimae. Ita constatum bellum Creticum fuit, culpa haud minima C. Hortensii, qui tum designatus provinciam eam sibi destinabat. Sed idem postea Consul, quum sortitus Cretam esset, amore Urbis & judiciorum, in quibus regnabat, Metello exercitum provinciamque transdidit. Metellus quum fecisset excensionem, accurrentem sibi cum copiis in Cydoniatarum agro Lathenem primo adventu fudit: & ex eo praefilo Imperator appellatus, incolas intra Cydonia metenia compulso obsidione clausit. Ei tum oppido Panares praerat, quod elapsus fuga Lathene Consulium percellit.

LXXXV. Inter haec Lucullo ad Nisibin, neque magis in vincendis hostibus, quam continendis suis occupato, magna pars Armeniae, Pontique à Regibus abtracta est. Etenim Tigranes, quod munimentis Nisibis confideret, in alia verterat impetum, pulsumque L. Fannium, receptis quae ille tenebat plerisque, in munio quodam loco circumfedit. Sed ille quidem Luculli auxilio exemptus est. Mithridates cum quatuor millibus suorum militum, totidemque submissis à Tigrane, minore Armenia, vicinasque ei regiones obiens, multos Romanorum nec opinantibus superveniens interfecit; permultis oppidis castellisque magna celeritate recuperatis.

LXXXVI. Nam hominum animos ei non adfuetudo tantum parendi, & morum originisque communio conciliabat; sed etiam hostium vitia, quippe relictà à

Lucullo, ut victas provincias & jam Romanas tuerentur; negligenter & avare se gerebant. perniciosum id M. Fabio Adriano fuit, locis illis praesidii causa cum parte copiarum relicto. Ille speculatum praemisera Thracas, qui prius apud Mithridatem meruerant stipendia, atque iterum in partes illius inclinabant. Igitur quum nihil sani renuntiassent, Fabium eum militibus longius progressum, Mithridates ex improviso est adortus: & Thraces inter praedium mutata fide Romanam aciem exterruerunt: amissisque circiter quingentis militibus, Fabius in castra sua se recepit.

Eutrop.
Diodorus:

Appianus.

LXXXVII. Postridie data servis, quotquot aderant, libertate, denuo eduxit copias; totumque fere diem dubio Marte certavit: donec servi ad Regis partes, qui & ipse promittebat libertatem, transiendo, extremum in periculum adduxerunt rem, deletaque Romanae copiae forent, nisi Mithridates, dum inter primos pugnat, licet septuagenario maior, lapide in genu, sagitta sub oculo saucius, curam suis inieciisset. Idcirco his inter trepidationem cessantibus, Fabius cum reliquis militum evasit; neque prius desuit fugere, quam munimenta Caborum attigisset.

Mithridates
vulneratur.
Diodorus.
Appianus.

LXXXVIII. Mithridates ob sua suorumque vulnera multis diebus quiete transmissis, donec ab Agaris Scythica gente, qui serpentum virus curationi vulnerum adhibent, persanaretur; adducto ab Cabiram exercitu M. Fabium cepit obsidere. Sed illum improvisa fors ita servavit, ut vicissim depulsis ab hoc calamitatibus implicaret servatorem. C. Triarius ex Asia, ubi nuper direptam ab Athenodoro Delon muro cinxerat, ad Lucillum proficisciebatur. Is audito Fabium obsideri, coneractis undique quantas potuerat copiis, ad eum obsidione liberandum properans, terruit Mithridatem, ut priusquam veniret in conspectum (justum enim exercitum Romanum adduci putabat) ommissa obsidione discederet.

C. Triarius
Fabium ob-
sidione liberat.
Appianus.
Mithridates ap-
p. Thotum.
Cic. pro L.
Mauro cap. 8.

LXXXIX. Neque pulso contentus Rege Triarius, recedentem longius in Commagenos usque persequutus, acie vicit. Quum enim, ut fessis ex itinere hostibus occurreret; flumine quod in medio erat, cum parte copiarum transito, ceteris ut per alium pontem subsidio sibi venirent, Mithridates praecipisset; pugna commissa dubioque eventu tracta, expectatum Regi subsidium procella, quantam vix vidisse quisquam meminerat, intercept. Per hanc in utrisque castris disiecta sunt tentoria, jumenta in transversum acta, militum etiam quidam rapti praecipitatuque.

Et Mithrida-
tem acie vin-
cit.
Appianus.

XC. Eadem pontem sub mole transeuntis exercitus laborantem abruptit, exterritumque Regem excedere praedio coegit. Sed eadem tempestas, quae iuge causa fuerat prohibere sequi Romanis, tutum Regi abitum praestitit. Jam hyems aderat. igitur nulla praeterea re teneata, in hyberna discessum est. Vere demum reddito, quum M. Acilius Glabrio, C. Calpurnius Piso Consulatam gererent, Mithridates ad Gazivra, veterem Ponti Regiam, castris Triario oppositis, Romanos pugnam detrectantes, tum aliis rebus, tum in conspectu eorum exercendo suos, provocabat: quo priusquam Lucullus adventaret, his, uti sperabat, speratis, recipere Regnum atque constituere posset.

Gravis tem-
estas.
Strab. lib. 11.
Diodorus.
Urb. cond.
Ann. 486.
Mithridates
exercitum lace-
ssit Triarium.

Et tandem ad
pugnam alle-
cit.
Strab. lib. 11. p.
370.
Appianus.
Plutarch.
Lucul. cap. 72.
Mithr. cap. 2.
Alexandria.
cap. 72.

XCII. Quiescit ad hæc Romanis, partem copiarum ad oppugnanda Dadasa misit, qui in castello impedimenta exercitus sciebat adservari. Hæc ei ratio processit, invitumque ducem coegerunt milites expedire, *ni faceret, iniussu ejus ad sua defendenda ituros minati*. Alii, *quo ante Lucullum cum Rege confugeret, gloriamque reportaret victoria, festinasse Triarium tradiderunt*. Quo tamen falleret hostem, per tenebras profectus, jamque castello adpropinquans, in exetibus Regis incidit, paulo longius millibus passuum eribus ab oppido Ziela, quod antiquitus Persicorum decorum cultu celebre, ab illa clade Triarii, magnam deinceps in illis partibus nobilitatem habuit.

Vincitque.
Strabo. lib. 11.
Appian.
Diodorus.

XCIII. Cum his contractum ante lucem certamen, quum totam Mithridatarum virium molem attraxisset, multitudine barbarorum, & initium victoriae faciente Rege, circumventa Romanorum acies est, multique in loco intercepti, multos quum in campos se recepissent, ignari fluminis partem (Iris per ea loca labitur) in eos derivatam esse, compulso in cœnosam solum, quia repugnare lapsantis vestigiis nequibant, impune cecidit hostis. Nec effugisset quisquam; nisi persequentem equites Mithridatem centurio Romanus atroci vulnere in femur adactio stitisset.

Sed ipse per
insidias acci-
desit vulnera-
tus.
Diodorus.
Appianus.

XCIV. Transfuge Romani apud Regem multi erant. ex eo genere hunc etiam esse juxta equum lum diu currentem conspicuos crediderat: deinde se præbuerat tamquam dicere aliquid cupienti. Percussor est vestigio concilis est à proximis. Regem in extremum agmen amici receperunt, signumque dederunt receptui. Milites subita re perturbati, postquam vulneratum esse Regem audierunt, interceptum rati; statim in campo circumdederunt lædicam.

Alios insidias
tores bello.
stratagemate
deprehendit.
Plutarch.
Appianus.
Diodorus.

XCIV. Igitur ut spirantem cognocerent, Timotheus Medicus jam cohibito sanguine resosillatum, de superiore loco ostendit. Rex simul ad se rediit, signum receptum datum tulit graviter, eademque adhuc die ad castra Romana duxit. Sed illa quoque suprà jam deserta erat. *Quum spoliarentur mortui, & i. binarum quatuor & viginti, centurionum centum quinquaginta dicuntur agnita cadavera; militum quoque Romanorum plus septem millia cecidisse*. At Mithridates percurato vulnere, plures hoc genus insidiatores in castris suis agere suspicatus, convocatos milites *subito in contubernia jussit discedere*; quod quum elisset factum, & Romani quo se reciperent non haberent, deprehensi, supplicioque adfecti sunt.

Alia insidias
adversus eum
insidias dece-
pit.
Appian.
Diodorus.

XCVI. Inde regressus in minorem Armeniam, quo adventanti Lucullo inopiam commutatum faceret, absportata quantà poterat annona, quod erat reliquum corrumpebat. Tum detectæ sunt alia adversus Regem insidie, ab Attilio parata, Romano Senatore ex proscriptis. Eum Rex pristina dignitatis reverentia torqueri non passus, simplici morte; ceteros qui cum eo conspiraverant, excruciatos necavit: liberos homines dimisit illatos, *debuisse illos patrimoniam genere præfatus*.

Luculli mili-
tes succedunt.
Imperatoris.
Diodorus.
Plutarch.

XCVI. Castris dein de circa Tatum aspero & mœnoso sive positis Lucullum expectabat. Neque desui ille accedere, casu a coniungere castris, modisque omnibus ad pugnam barbaros elicere. Contra Mithridates suos intra munimenta continebat, Tigranem opperiens. Et per eodem dies alius Mithridates Medix Rex palantibus forte Romanis ex improvviso superfluis, multos incre-

mie. Hac omnia semel exacerbaris militum animis, augebant iras; seditione-
neque alias super alias excitabant. Erant jam ab initio male erga Lucullum ad-
fecti milites, quod per duas continuas hyemes, ad Cynicum prius, deinde ad
Amisum, sub pellibus eos attrinuerat. Sed & cateram militiam sic exegerant, ut
aut inter hostes esset hybernandum, aut sub dio tendendum apud socios. nam in
oppidum Græcium & pacatum nunquam hyemandi causa insulerant pedem.

XCVII. Ad hæc ipsius Luculli inter maximas viri viuentes desiderabatur com-
mitas; adeo non parata vulgo, ut nec pari quidem dignitate viris exhibere-
tur, quos despiciebat præ se acque contemnebat. Nec erat omnino ab imperti &
pecuniæ cupiditate immunis. Hæc etiam in Urbe à Tribunis plebis, & L. Quin-
tio Prætor, qui & ipse in tribunatu adversatus Lucullo fuerat, taxabantur. A.
Gabinus ad augendam invidiam, villam Luculli pictam explicabat in concionib-
us; ipse mox adificaturus longe pulchriorem: nec ante desierunt, quam in-
superis diuturnitati modum statuerendum esse populo persuasissent: cuiusque scito Pa-
leriana legiones, quod jam completis stipendiis essent, dimitti juberentur, sed
nihilæque milites adversus Imperatorem animavit, quam P. Clodii sermones,
jam in Nilibenis hybernis.

XCVIII. Isauricus Luculli frater erat, perditus adolescens, & præter cætera
flagitia incestu locorum infamis. Idcirco aliis se postponi sentiens, quum esset
pernici loci cupidissimus, milites, præsertim Phœbriacos illos, sediciosos vo-
cabus instigabat; illorum fortuna, cum his, qui sub Pompeio militassent, conse-
cens. eos Lucull. stipare camelos & planstra auratis gemmarisque onusta pocu-
lis; contra Pompeianos domi cum uxoribus, & liberis copiosam tranquillam-
que vitam agere, fertili agro dñatos: quumquam illi neque Mithridatem, ne-
que Tigranem in solitudines intras exegissent; sed in Hispania cum exsulibus, in
Italia cum mancipis instructum negotium.

XCIX. Quid si quæ nulla sit unquam speranda missi, ac illi potius Impe-
ratori quod reliquum esset regis servem, qui summum suum ornamentum esse
existimas militum divitias. Hoc genus luturris ita corruptus exercitus est, ne
nec in Tigraem cupientein ducere Lucullum, nec in Mithridatem sequeretur.
Hyemem caussat, tempus in Gordyena trahebant, successorem Luculli oppre-
nientes. Ad famam deince cladis Triariæ, cujus ne nuncius quidem pene-
trare potuerat, pudore moti sunt, ut signa sequerentur. Post Triarium, quum
à militibus ad necem quaeritur, clam eripuit Lucullus.

C. Hæc res iterum ostendit contumaces animos & audicoque venire successo-
rem Lucullo Consulem Aciliam, cui lege Gabinia Bithynia & Pontus data erant,
missaque Valerianas legiones esse; Lucullum pro privato habere coeperunt con-
temptui. Nam & ipse Acilius vulgari per populos jussit, Populum Roma-
num Lucullo sinisse imperium: discedere jussit; milites, pæna quoque addita
ne manentium bona publicarentur. Has inter angustias, & quia audito Q. Mar-
cium Regem Proconsule per Lyconiæ cum tribus legionibus in Ciliciam tendere,
cohortium aliquem numerum frustra ab illo petierat, Tigrani qui cum maximis
copiis juncturus se Mithridati terebatur, statuit occurrere: ea potitilium spe,
ut si fatigatum videre nec opianem vicisset, reperturum se aliquam ad pla-
candos militum animos viam consideret.

Nonnulli ip-
sius culpa.
Cicero Sexu
cap. 4.
Lucullus.
Diodorus.

Sed magis P.
Clodii mali-
cia.
Diodorus.
Plutarch.

Ejusque sediti-
onis insensu.
Cicero.
Plutarch.

Successor Lu-
culli venit
Acilius Gla-
brius.
Diodorus.
Sallust Hist. 1.
Appianus.
Mithrid.

Lucullus sup-
pliciter rogat
exercitum.
Epitom. Liv.
Plutarch.

CL. Sed milites aliquousque sequuti, postquam in Cappadociam tri viderunt, ne voce quidem ulla emissâ, retro verterunt agmen: & Valerianæ legiones, impleta à se stipendia dicentes, Lucullum relinquerunt. Hic ille nihil non indignitatis subiit,prehendendo singulos, rogando universos, tentoria cum squalore & lachrimis obeundo, ut contumaciam eorum flecteret. At illi manus tendentis preces averlati, vacuas ostentabant zonas, *solum* jubentes *dimicare cum hostibus*, ex quibus *solum* sciret *ditescere*: donec reliquo jam exercitu iungente preces, hacienus expugnati sunt, ut ea *adhuc astate mansuros* promitterent: quod si nulli interea comparuissent hostes, discessuros à signis pradicarent.

Glabrionem inter-
rim eontatus
Cic. pro T.
Manli. c. 2. & 3.
Diodorus.

CII. His oportebat adquiescere Lucullum, qui alias facile moderi acco-
ptis incommodis potuisset; & interea vastari à Tigraue Cappadociam, reci-
piâ Mirhridate Pontum pati: quod tamen dedecus ita dissimulabat, ut *propinquo jam Glabrione nullas in eo suas partes esse* diceret. quum vicissim Glabrio, cognitis Luculli rebus, ex magna festinatione eundantior factus, in Bithy-
nia desideret. Quintus etiam Mareius, nullis ad Lucullum missis militibus, quod *eos ad illum nolle proficisci* diceret, quum in Ciliciam venisset, Menemachum quemdam à Tigraue deficientem recepit: & Clodium Lucullo deser-
to ad se venientem præfecit classi; nam alteram Clodii sororem in matrimo-
nio Marcus habebat.

Clodius cap-
tus à piratis.
Strab. lib. 10.
Appianus.
lib. 2. Civil.
Diodorus.
Died. lib. 38.

CIII. Sed Clodius captus à piratis, ad Ptolemæum Cypri Regem misit, *pretium redemptionis* petens. Allatum est; sed adeo parum & illiberalè (ta-
lenta duo erant) ut piratas accipere pueret. igitur remissa ad Regem pecu-
nia, Clodium sine preio, Pompeii, ut creditur, metu, dimiserunt: quæ res postmodum exitiosa Ptolemæo fuit, Clodio suam, ut putabat, injuriam in Tribunatu crudeliter vindicante. Sed is quidem liberatus à prædo-
nibus, quum quiescere turbulentus & audax animus nequireret; Antiochiam, Syriæ pervenit, tamquam adversus Arabum Regem Arcetam bellum gerenti-
bus auxilio futurus: atque ibi etiam quum seditione ageret, propemodum inter-
fectus est.

Died. lib. 35.

JOH. FREINSHEMI

S U P P L E M E N T U M

Libri XCIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Metellus Proconsul Gnoson, & Lyttum, & Cydoniam, & alias plurimas civitates expugnavit. L. Roscius Tribunus plebis legem tulit; ut Equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata, persequi piratas jussus; qui

qui commercium amone intercluſe rant intra quadageſimum diem toto mari eos expulſe, belloque cum iis in Cilicia conſeſſo; acceptis in deditionem piratis agros & urbes dedit. Præterea res geſtas à Q. Metello aduerſus Cretenſes conſinet: & epistoſas Metelli & Cn. Pompeii inuicem miſſas: Queritur Metellus gloriam rerum ab ſe geſtarum à Pompeio ſublatam præteriri, qui in Cretam miſerit legationem ſuam ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius rationem reddit, hoc ſe facere debuiffe.

INTERIM in Creta Q. Metellus Proconſul proſperis rebus uſus, multas in poteſtatem civitates redegit: Cydonia Cretæ metropolis, quæ hodie ſub Canæ nomine Turcarum imperium, erepta Venetis paritur, poſt obſidionem aliquam diu toleratam à Panaxe eſt dedita, impunitatem veniamque delictorum pacto. Inde tranſductus Gnoſſum exercitus, ubi domicilium Laſthones habebat. Sed ille ſedibus cum omni ſupelleſtile concrematis, ex oppido præfugit. Illo deinde ſimiliter dedito, Lycus; & hæc recepta, pleraque aliz civitates, & caſtella in fidem venerunt. Sed in Aſiam Ponturne miſſi à Senatu populoque Romano decem legati (quia debellatum cum Mithridate Lucullus ſcripſerat) poſtquam in caſtra venerunt, res repperunt turbatas, & Imperatorem præ militum inſolentia ne ſui quidem potentem.

II. Nam illi, poſtquam æſtas, in quam promiſſerant operas, tranſiit; ſumptis armis, ſuſcitique gladiis egreſſi provocarunt hoſtem. & poſtquam comparabat nemo, diu enim ante ille ſe receperat, impletam teſtati fidem quam Lucullo dedidiſſent, præter exiguum aliquem numerum; caſtra reliquerunt. Lucullus, quod aliter ſe facere non poſſe videbat, Valerianus legiones dimiſit; cæterorum militum quod erat turbulentius, Glabriori tradidit; alios, quibus nihil erat domi, quod neglecto plebiſcito adimeretur, aliquanto equiores ſub ſignis continuit.

III. Eodem anno Romæ L. Roſcius Otho Tribunus plebis legem tulit, ut Equitibus Romanis in Theatro quatuordecim ab orchestra citium gradus adſignarentur. excepto tamen, ſi quis artem ludicram exerciſſet, aut ſuo fortunæ vitio decoxiſſet, ut minorem quadringentis rem haberet. Fuit illa lex gratiſſima plerique Equitum; cuius ordinis dignitatem adaugebat; populo graviter ſeſcente diſcrimen ſedis, quum antea promittitque plebs Equitumque ſpectaſſent. A Gabini Tribuni plebis lex de Piratico bello, quemadmodum maiorum rerum habebat molimina, ſolicitem Senatum habuit.

IV. Sane non erant exiguæ cauſæ, cur ad bellum iſtud ſummis viribus capeſſendum proparari oporteret. Ita enim Piratarum invaluerat quaſi quædam Reſpublica, ut jam multi magnis opibus & claro genere viri, ad hoc prudentiæ laude celebres, nomina ſocietati darent. Igitur claſſes prædatoriz per maria oberrabant, non ſolum multitudine & robore ſociorum navalium, & gubernatorum arte terribiles; ſed etiam magnifica ornamentorum ſpecie plus propinquum doloris offerentes intuentibus. aureis columellis, purpureis cortinis adornatæ naves, inargenteis remis movebantur: tibiz cantulorque & compoſitiones circum littora erant, & inter hæc principum virorum, interdum matronarum quoque ac virginum captivitates, urbium oppreſſarum redemptiones, inſignia Imperii Romani probatæ frequentabantur.

Tit. Liv. Tom. V.

Yyy

Cretenſis vi-
ſtoria Q. Me-
telli.
Liv. Epitom.
Appian. apud
Fulvium Ur-
ſin.
Florus.
Plutarch.
Lucullo c. 77.
Diod. lib. 142.

Lucullus mi-
litum pleroſ-
que dimiſſeſſe
coramur.
Appian.
Mithrid.

Lex Roſcia
Theatralis.
Vellejus. a. 78.
Liv. Epitom.
Diodorus. 44.
Quintil.
Cic. Philippi-
an. 17.
Cic. pro Mu-
rone cap. 19.

Piratarum po-
tentia.
Cic. pro red-
in Senatu cap.
1. & pro L.
Manilio c. 17.
Plutarch.
Pompejo.
cap. 37.

Et maleficia :
Cic. pro L.
Manil. cap. 12.
P. ut arch.
Æmil. cap. 19.
Paulan. lib. 2.
Aenob. lib. 6.

V. Ufque ad mille naves numerabant : oppida plus minus quadringenta ceperant. Tum & ab omni antiquitate sanctæ inuolatzque ædes & oracula profanata ac direpta sunt: Colophone capta, Clarium; Didymzum apud Milesios, & in Samothrace: Cafforum, & juxta Hermionem in Peloponnefo Chthoniæ Cereris fanum, & Æfculapii templum ad Epidaurum, tria quoque Neptuni, Iſthenicum, Tamarium, & quod erat in Calauria: duo Apollinæ, alterum Afcui, alterum Leucade: tria Junonis, Samium, ipla quoque urbe capta, Argivum, Lacinium.

Etiā in Ita-
lia ora.
Cic. Plutarch.
Appianus:
M. Tit. lib.

VI. Nam non longinqua modo, ſed etiam Italiae intuta ora erat & ſepe exſeſione facta, militares viæ latrociniiſ inſeſtabantur; adſicque diuitum villæ direptioni & prædæ erant. Tantusque jam erat metus, ut etiam exercitus Romani breuidiſſi nunquam niſi ſumma hyeme tranſmitterent; legati populi Romani pecunia redimerentur; duodecim ſecures, cum Prætoribus Sextilio & Bellieno, in pædonum poteſtatem peruenirent; portus Caietæ celeberrimus atque pleniffimus navium, inſpectante Prætorē, diriperetur: ad Oſtiam claſſis ita, cui Conſul populi Romani præpoſitus eſſet, opprimeretur; ex Miſeno abriperetur M. Antonii filia, cuius ipſius, qui cum prædonibus antea bellum geſſerat, rus forte exſpatiata.

Horumdem
ludibria in ci-
uib Romanoſ.
Appianus:
Plutarch.

VII. Et acerbiora malis ludibria erant. quippe ubi quis exceptus *Romanum ſe civem eſſe* teſtatur, ſenſus ſeriebant, tamquam timore perciti, genibuſque cjuſ accidentem, orabant *errori veniam*. mox aderant qui calceos inducerent homini, togamque darent, ne videlicet ignotus ultra civis Romanus eſſet. Ubi tandem ludibriorum eos ſatietas cepit, ſcalis ab ora navis in mare dimiſſis abire jubebant inſolentem: cunctatum, & reſiſtentem præcipitabant. Ob hæc pericula quotidie res frumentaria in Urbe ſeſue deterior, & ingens erat in tanta hominum curba famiſ & inopiæ metus.

Gabinii lex
de Picenoſ bello.
Appianus.
Plutarch.
Diod. lib. 144.

VIII. Nec erat facile bellum in homines ſubito magnis navigantes claſſibus, eoſdemque ubi voluiſſent, tamquam momento diſparentes, & in latebras non inaccessas modo; ſed etiam incognitas aliis diſtiploſ. Neque Murena igitur coactere licet victoſ potuerat; neque majori deinceps mole per aliquot continēſ annos incumbens Iſauricus. Igitur magno plebiſ applauſu legem Gabiniiſ promulgaviſ, ut ex omni Conſularium numero unus deligeretur, cui imperium in triennium eſſet: idemque legatos quoſque ex ſuſa fore putaret, adſciſceret.

Ad Pompeii
potentiam au-
gendam perti-
nens.
Plutarch.
Velleius: jux
Diodorus.

IX. Idne Pompeii voluntate Gabiniiſ, amulcro ſecutur, ut tanti viri aucuparetur gratiam, incertum eſt: illud certiffimum, non oſſe inductum amore Reipublicæ, quam homo poſſimus in nullo numero ducebat. Licet autem nominatus in lege Pompeius non erat; dubitari tamen nequibar, quin ante omnes illum electurus populuſ eſſet. idque ſimul atque recitata lex erat, apparebat futurum eſſe; cunctiſ ſtatim ad Pompeium reſpicientibuſ. ſed Patres, quamquam in M. Antonio ſimilem ante poteſtatem tulerant, partim emulacione, plures metu correpeti, ne acceptum ſemel imperium Cn. Pompeiuſ quamvis vellet retineret; ita reſiſtebant, ut potius omnia piratici ſuavis inſano modo, quam iſtam legem paſſuri viderentur.

Cui repo-
ſuerant Patres
Velleius.
Appianus.

X. Quippe totius præne terrarum orbis imperium uni viro deſerebatur, quod adſcriptum legi erat, *ut toto mari, & ad quinque reſiſſimum à mari m-*

liarum Proconsularem potestatem habere: Reges nationisque omnes auxilia pe-
tenti mittere: pecunia quantum vellet ex avario & a publicanis sumeret: &
militum sociorumque navalium delectus suo arbitratu habere. Igitur tanta con-
tentione pugnantem est, ut parum abfuisset, quin Gabinus in ipsa Curia discer-
peretur. Quod ubi forensis turba comperit, impetu in Senatum facto, ceteris
salutem fuga tutantibus, C. Pisonem Consulem corripuit, qui forte in altercatione
Pompeio dixerat, Romam sequentem vestigia, non effugitum illius exitum esse.

Flotach.

Pompeius si-
ta modestia.

XI. Terribi periculo Patres, nam Consulem exilio proximum vix servare
Gabinus poterat, abstinere comentionibus: ceterum saepe usurpato remo-
dio contra vim Tribuniciam ex collegio intercessores caperunt quætere. Duo
tantum reperti, ceteris metu deterritis, L. Trebellius, L. Roscius, die comiti-
orum Pompeius imperandi cupiditatem sicca modestia tegens, quam appoti-
tam potestatem invidiosam fore, tamquam recusanti ingessam honestissimam
cerneret: huiusmodi orationem orsus est.

XII. Gratias equidem pro benevolentia vestra vobis ago, semperque agam,
Quirites, quorum in me ornando perpetuo indefessa studia fuerunt. Ceterum
& vobis in tribuendis oneribus imperisque, & mihi in accipiendis modis ali-
quis esse debet. Quæ populi Romani principes omni ævo vix post longam artem
consequuti sunt, ea in me prope puerum, certe adolescentem concessisti. Quibus
annis tirocinium esse aliorum solet, Imperatorem agere coactus, vix unquam
postea interquiesci, quam ceteras continuas expeditiones, gravissimam & diu-
tissimam cum Sertorio bellum excepisses. Neque annos meos computaveritis: sti-
pendia potius numerate: & quem longissima vita spatioso fructum ex homine spe-
rare potissetis, jam ex me captum esse reputate.

Provinciam
eam deprecen-
tur.

XIII. Non potest a mortalium conditione postulari, ut si ante annos robur ali-
quod ostenderunt maturitatis, idem ad ætiora vite tempora perferant. Etiam
fructus paulo præciores minime durabiles sunt. & animalia quorum magnitu-
do viresque velox incrementum habent, citius consenscunt. Quod si forte robur
animi corporisque nondum ita confusum esset, ut periculis laboribusque belli
huius impar exstimatori deberet: invidiosum tamen erat inter tot egregios viros
ad me possumum populum Romanum respicere. Magni est & intolerabile amu-
lationis onus, cui se quum potest subducere, humeros nemo prudens subiecit.

Antea tot
labores, & invl-
diam obtin-
dens.

XIV. Igitur sempiternam hanc numerum bonorum laborumque, quam intra diu satius
Consul, si meminisset, iuravi, nullam in provinciam ex eo magistratu iturum:
idque servavi. Nunc exsolatis, ut spero, quæ patriæ debebantur, rem me non ar-
duam nec iniquam à vobis putare potero, ut aliquando bellicis laboribus vacuum,
in his meisque stans vivere. Neque Rempublicam præterieritis, non ita odo-
rant negliguntque Romanis di: ut non habeas multos, quibus eadem sine perita rei
militaris, idemque in patriam amur. quorum ego non ulla ab Senatu, & quia
proximum possum fallere, & quia vobis diu mea sic accipi, tamquam potius in gra-
tiam singulorum, quam ob utilitatem publicam essem loquutus.

Et esse alios
his negotiis
perire.
Velleius. a. 37.
Diodorus.
lib. 34.

XV. Licentem post ista Pompeiam, A. Gabinus Tribunas plebis sic excepit.
Remplere diu me moribus suis Pompeium facit, imperium quid offititur recu-
sando. Nec enim omni viri est, omnes promiscue honores appetere: nec prudentis,
misere: proinde considerata, tantum multis suscipere negotium. Igitur in me ego quod de-
mumque reprehendo, Quirites: visibitor, ut potius ad ea quæ publice sunt utilia,

A. Gabinus
Pompeio res-
pondet.

quam qua gratiora Pompeio sunt, respiciatis. Sane indultis tibi patria Cn. Pompei, ut confesso Hispaniensis bello quietum Consulatum ageres; deinde jam tertium in annum, non invidendo post tot labores otio reficereris.

Illum satis
quiescere di-
cit.

XVI. Sed tua vicissim virtutis, tueque aequitatis est, ut tam benignam atque indulgentem patriam iterum audias, non ad translatum cuiusdam belli labores, quibus & alii multi pares esse possunt, revocantem; sed ad Liberandum fame populum, ad exsolvendum ignominia Imperium, ad generis humini continentiam confirmandamque societatem, qua Piratarum audacia propmodum convulsa his annis & interrupta est. Neque labores, fractumque iis animum corpusque obiceris. magna illa gloria, ad quam genus, quamque praeclarissimis factis adeptus es, neque quaeris sine labore, neque conservari potest. igitur exprobrare qua scieris populo Romano noli: ne sit ei commemorare opus, quot & quanta ibeo acceperis.

Negotiis ite-
rum excitanda
virtutem
esse.

XVII. Neque persuaseris cuiquam ea aetate, qua vulgo homines animis corporibusque maxime vivere consueverunt, te singulari et omnia viram marcescere. quod si tamen unus ita fortasse sentis, otio debes, quod illa pristina tua virtus languet: quam quia deperdere summa calamitas & tibi videtur, & omnibus; excitanda tibi negotiis est facile praestitum recuperatura vigorem, ubi digna se negotia senseris. Sed alii quoque sunt, quibus ista recte cum transiuriam primis aetate peto, Pompei, ne de te tuisque laudibus populo notius Romano permittas iudicium, quam tibi sumas. quod in unoquoque spes habere debeat Respublica, omnium quam singulorum aemulationem esse aequis est.

illi populum
omnia tribue-
re debere. il-
lum accipere
qua tribuan-
tur.

XVIII. An oblitus existimas, quid prima adolescentia Cinnamo bello, quid deinde in Sicilia Africaque rerum gesseris? Nam Sertorium hostem quem omnes nostri duces reformidarent, propmodum ipsa tibi necessitas dedit: eoque experimento populus Romanus didicit, non esse certius minusque fallax indicium, te nunquam praefici negotiis oportere, quam ubi tanta eorum difficultas esse cepit, ut a nemine uno sustineri posse videantur. Tibi vero, Pompei, pro ceteris moribus tuis, proque hac mutua tua populique Romani benevolentia nihil recusandum est oneris, quod ob necessitatem publicam, a civibus tuis clarissimis simul amantissimisque imponitur.

Invidiam non
esse extimen-
dum.

XIX. Operam, opes, labores, spiritum denique, si sit opus, impendenda patriae utilitatibus esse, praefari illi viri, quorum tu ita sequeris vestigia, ut propmodum antevertas, constanti professione statuerunt. Invidiam autem ne expareris. opprimi a virtute potius illa potest, quam virtutem opprimere. neque eius est, qui amore Patriae cetera terribilia omnia contemnat, ad levioris terrentamentum expallefieri. Ego optinui quemque; eo esse animo puto, ut potius virtute sit secum certaturus, quam ut ea vilis animi gloriam tuam illustret suam miseriam auget. Quod si tamen aliqui tam perversi sunt moribus, an ideo te imperatori carebit Respublica? quoniam tu vel ideo promittis oblata suscipis, ut aere facias pessimis hominibus, inimicorumque oculos ad speciem suam tuorum atque laetiarum macerare!

Turbillu Gabi-
niae sepu-
gnaus peri-
ci. illa
Akoni. in
Co. nuan.

XX. Contra haec L. Trebellius quum cepisset dislerere, nec fileatium ferret; tribus in suffragia mitti vetuit. Tum vero Gabinus, omisso in praetores Pompeii negotio de L. Trebellio rogare populum cepit. Jamque tribus septendecim Tribunatum ei abrogaverant, & in eo erat, ut etiam duodevicesima iustitiam ferret, plebiscitum taturus quum vix dimoveri a proposito passus Trebellius, tamen

neque Ro-
ma.

XXI. Deinde Koklius loquor osus, quum animum nemo adverteret, digressus

sublatis duos esse designandos significavit: ut vel sic potentia Pompei terminum fingeret. Adejus conspectum tantus indignans populi sublatis clamor est, ut forte pratervolans corvus, tamquam fulmine ictus esset, ex alto rueret. Ita quiescente Roscio Gabinus Q. Catulum excitavit, ut diceret. Sperabat enim Tribunorum periculo territum nihil prater quam volentia plebi dicturum; & quia Princeps ille Senatus erat, ceteros haud gravatim auctoritatem ejus sequuturos.

Flurarch.
Pompejo cap-
41.
Diod. lib. 35.

XXII. At ille dignitatis suae memor, attento ob reverentiam viri populo, in hunc modum verba fecit: *Siquidem tantarum rerum potestatem ad aliquem deferendam existimarem, Quirites, neminem certe Pompejo eram praelaturus. Quem enim aut peritiam rei militaris ei vero conferam, quem adhuc puerum Imperatores hostium timuerunt, nostri ornarunt, externi omnes admirationi habuerunt? Aut in quo lubentius conspiciam novorum honorum imperiorumque insignia, quam quae à L. Sulla victore Magnus est appellatus: qui vestro jussu quem adhuc Eques Romanus esset, semel iterumque triumphavit: qui quum alium magistratum neque gessisset, neque ferme per aetatem potuisset gerere, Consul factus est?*

Q. Catuli Ora-
tio.

XXIII. Præterea tanta est Cn. Pompei modestia, ut si cuiquam tuto concedi immoderata potentia posset, huic relligi sine credi videretur. Quam lubenter ille vobis potentibus dimisit exercitum: quam facile cum M. Crasso rediit in gratiam? quam prudenter à se cupita provincia invidiam, iurejurando interposito in nullam ex Consulatu iturum, amolitus est? Verum enim vero negotium mihi patius, quam homo displicet: neque Pompejo hoc adimendum esse imperium, sed nemini mortalium concedendum existimo. Jamprimum majores nostri, sapientissimi mortales, quum ante omnia viderent habendam esse libertatis curam, quam qui amississent, ceterorum nihil essent in potestate habituri; diligentissime providerunt, ne nimia potestas uni homini, aut certe, ut locis temporibusque restricta daretur.

Negar nisi
credendam
esse tantam
potentiam.
Velleius a. 32.

XXIV. Si omnium in Republica nostra Dictatoris imperium fuit, sed illud cohiberi intra Italiam terminos, finire sex mensium angustia placuit. sic quoque centum viginti annis est intermissum, quum illud L. Sulla Dictator ita accepit perpetuum, ut magis in perpetuum aboleret. Nec enim ipse diu sustinuit invidiam; nec tanta laboraturos insania posteros nostros crediderim, ut donec Sullanorum temporum exsiliis memoria, creare Dictatorem concupiscant. M. Vili quoque paucos intra annos multiplicati Consulatus, quid aliud quam continua potestatis amorem, & per hunc acerbissimas Republicae calamitates pepererunt? Præterea jam, quod ejusmodi leges statum convolvunt civitatis, nam si aequa libertate fruimur, laborum certe praemium: neque nunc minime haberi exsortem convenit.

Ab hac causa
Dictaturam
varie apud
majores fuisse
limitatam.
Diod. lib. 36.

XXV. At non est præterea, qui negotiis sufficiat? Dura profecto vox, & adversus tot excellentes viros injuriose proax. Sed demus esse paucos. Jam etiam pauciores effeceritis, si ad res gerendas nemini præter unum aliquem relinqueretur aditus: nemo enim Imperator nascitur: magni labore, multis periculis, longo etiam tempore tentando, experiundo, facultas ea comparanda est. Quid si adversus Sertorium dux vobis datus (quamquam non parum tet. Q. Metelli) minus equidem minus: quia tum diversa inestis bellis civitate, multis sumis armis intericerant. nec adversus Sertorium duce habuissimus opus, si retineret Sertorium Republica potuisset.

Allos etiam
esse duces
idoneos.

Magistratum
ad injuriam
perpetrare et
transgredi
imperio.

XXVI. Tamen etiam transgressi sunt haud dubie plures, nisi superioribus annis
tradita paucis hominibus Republica, ceterorum virtus in eo, tamquam sub ci-
peribus flamma obtorpuit. Quorsum autem magistratus creatus annuus, si nul-
lam ad rem insignem eorum opera estis usuri? maiorem vobis illi gratiam habe-
bunt ob beneficium, quod honore dignos habuistis, an susceperunt ob injuriam,
quasi in hoc eos eraseritis, ut maiori de decore homini privato postponeretur? Sed
haec quidem civitatis leges atque instituta sunt, quae fortasse, si omnino volun-
tatis, moveri poterunt: ac naturae leges qui mutabitis, cuius provdentia sic sunt
res ordinatae, ut id negotium, cui vos unum proficiscitis, multos possit.

Sed nec ab
uno tantum
negotio geri
po. sic.
salut. Hist.
5. 34.
Cic. pro L.
Manli. 30.
Velleius 2. 3.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 41.

XXVII. Diffusus per omnia maria, per omnes prope terras bellum, ab uno re-
gi omnibus locis poterit? idem Itali litora tutabitur? defendet Graciam? in Sy-
ria quem postulari usus, in Hispania, in insulis erit? idem eodem tempore geret in
Cilicia bellum? At habebis legatos praefectisque: cur autem ille potius, quam po-
pulus Romanus habeat? cur tot clari viri unum potius respiciant, quam Republi-
cam? Si quidem, & recondendum est, & multorum negotiis manibusque res admi-
nistranda quippe non iam ab initio plures creantur, qui nullius alterius imperia ob-
noxii, quin pro cuiusque merito propriam sibi gloriam ignominiamque sustine-
re republiant, omnia diligentius cordatiusque gerent: quando natura ita com-
paratum est, ut lucrum pro suis commodis homines, quam pro alienis, laborem
pericula capeant.

Tedecium po-
puli Romani
de Q. Catulo.
Plutarch.
Velleius.

XXVIII. Quae omnia si minus apud vos habebunt ponderis, quam habere de-
beant, at ipsi eadem Pompeio consulite, cuius paulo ante orationem audivistis.
Tos profecto laboribus meritis, ut aliquando tempore ejus salutique parcatis. Num
gerit isdem, quibus ceteri homines legibus vivunt: nec invulnerabili ferro corpus,
nec impugnavibilem morbis valetudinem gerit. Hic porro si quid humani evenie-
rit, in quo deinde spes estus habuit? Hae dicente Catulo universa concio suc-
clamavit, in te Q. Catule. Quo ille tam honorifico testimonio delinquit, simul
obstinatos hominum animos flecti posse desperans, & concione discessit.

L. Gabinia
perferretur.
Cic. pro L.
Manli. 37.
Appianus.
Mithrid.
Pompeius.

XXX. Multa quoque Q. Hortensius in Senatu contra Gabinium, multa pro
rostris contra legem, pro lumina sua facultate, graviter ornatque dixerat:
sed vana omnis adversus populi favorem contentio fuit. Qua die Lutatia latura
tribus erant, Pompeius clam in praedium aliquod suum est profectus. Audito de-
inde perlata iussamque rogationem esse, noctu introit Urbem, ut gratulan-
tium carus, & ex ea re invidiam declinaret. Prima deinde luce progressus in
forum sacriscaevae: & concione praebita sic egit cum populo, ut lege datis multa
edificarentur, geminaretque propemodum apparatus. nam pro dicentis navib-
us quingentae sunt concessae: centum viginti millia pedicula, equites quinque
millia, pro legatis quindocim legio ex omni Senatu quinque & viginti, Quae flores
duos, pecuniae praesentis accepit milles quingentes.

Pompeius in
tedecium for-
tes distribuit
maria.
Plutarch.
Florus 2. 6.
Velleius.
Appianus.

XXX. Ejus tanti apparatus fama quoniam minime latere potuisset, jam tum ita
terruit Piratas ut parcius excurrent, et mercatoribus liberius navigandi copiam
facerent. Unde Lubico decrevit, ut res venalium pretia magnam Pompeio
claritudinem circumderent, tamquam solo nonnullis sui terrore belli par-
tem privigasset. Sed ille postea in tantis, admirabili proflus industria ne-
gotium complexus, quoniam suis & claudiorum socialibus navibus abundaret; in

tredecim sortes distribuit maria, singulisque legatos praefecit, attributis navi-
bus, pedibus, equitatu, & Praetorum insignibus: unusquisque in parte
sibi credita imperium haberet; ipse tamquam Rex Regum praeseter omnibus,
& summam rerum consilio praeeptoque moderaretur.

XXXI. Hispaniam & quod circa Gades est mare, Tiberius Nero; Baleari-
cum, Manlius Torquatus sortiti sunt. M. Pomponius Gallium; Libycum Len-
tulus Marcellinus, P. Atilius Ligusticum sinum, & mare quod Sardiniam alluit
& Corsicam: L. Gellius, Cn. Lentulus circa Italiam excurrere iussit. Siciliam Jo-
niumque pelagus ad Aegarnaniam usque Plotius Varus, M. Terentius Varro en-
trodiebant. Achaja Macedoniaque L. Sisenna praesidebat. Insulas Aegaei maris,
omnemque ejus ambitum cum Hellesponto L. Tubero obtinebat. Bithyniam,
Thraciam, Propontidem, & ipsum os Ponti, P. Piso. Lyciam, Pamphyliam,
Cyprum, & Phoenicem Metellus Nepos. Ceterorum in obscuro res sunt; M.
Varroni tamquam homini doctissimo, hoc tribuerunt litterae, ut gestorum ejus
meritorumque nonnullam servarent memoriam. Intervallum ab Italia Apollo-
niam versus, ubi tantum quinquaginta millibus passuum dirimitur, ponte
conjungere instituit; sed alius curis quominus destinata perficeret, est impeditus.
Per idem tempus, quum Corcyra esset exercitus, ac classis & omnes domus re-
pletæ essent ægoris ac funeribus, immisso fenestris novis Aquilone, & obstru-
ctis pestilentibus, januaque permutata, ceteraque ejus generis diligentia, suos
comites ac familiam incolumes reduxit.

Legationem
ejus nominatæ
sortes.
Appianus.
Elin. j. 21.

Vargo de re
Rust. c. 4.

Vargo coronæ
navalem me-
retur.
Festus in na-
vali. coronæ.
Plin. 7. 30.
26. 6.
Florus.
Plutarch.
Liv. Epitoma.
Appianus.
Diod. lib. 36.

XXXII. Insignis etiam virtutis documentum corona navalis est, quam ex
illo bello Cn. Pompejus ei dedit: quod paucissimis omni ævo contigit decus. Sed
Pompejus rebus ita ordinatis, quum velut indagine cinxisset maria, brevi tempo-
re Piratarum per plurimas naves cepit: & intra dies omnino quadraginta mare
Tusculum, Libycum, Sardinum, Corsicum, Siculum, totumque tractum Occi-
dientis ita repurgavit, ut nulla præterea prædonum navis usquam compareret.
Inde Romam recurrit, ubi Consul Piso per invidiam & iram apparatus ejus im-
pediebat; acceptusque est summa gratulatione populi, tamquam ex diuturna
peregrinatione revertisset jam enim pacato longe lateque mari annona laxaverat.

XXXIII. Idem præcipue curæ habuerat Pompejus, ut Siciliam, Africam,
Sardiniam tria frumentaria Urbis subsidia confirmaret. & nondum tempestivo
ad navigandum mari omnes illas provincias ipse adiverat: magnæque vi frumen-
ti in naves impositæ, quum ob tempestatem ortam gubernatores contarentur,
primus descendit, anchoramque velli iussit, nobili voce edita, *navigare neces-
sum esse vivere non necessum*. Tanto major eo merito gratia apud populum
fuit: coque adversarius ei Consul graviorem expertus est indignationem omnium.
nihilque propius factum, quam ut magistratu deiceretur, eamque in rem con-
scriptam jam rogationem Gabinus habebat. Sed deprecante Pompejo res omis-
sa: ipsi quidquid voluerat, liberalissime, jam etiam ab Senatu quoque decretum
est; postquam frustra & cum periculo, fortunæ gratiaque Pompeji se obniti
sentiebat.

Fructus von
Pompeii.
Plutarch.
Diodorus.
Cic. pro L.
Manli. cap. 21.
Plutarch.
Apoph. Romæ
cap. 37.
Plutarch.
Pompeio.

XXXIV. Neque tamen retinendi conscriptas in Ciliciam legiones prætextu
Consul carebat, quia coloniz Latine, quas bello Marisco Cn. Pompejus Magni
pater trans Padum duxerat, insurgente C. Casare consilia de petenda civitate

Pompejo Ci-
liciam brevi
tempore su-
bigit.

Sueton.
Cæſar. 8. 2.
Aſcon. in Pi-
ſoniam -
Plutarch.
Strabo. lib. 11.
Florus.
Cicero.
Appianus.

Romana agitantis ſuſpicionem rerum novarum exciterant. Pompejus haud diutius quam neceſſum erat Romæ moratus, Brundisium, ubi claſſem opperiri ꝑecerat; & inde verſus Orientem ꝑrofectus eſt. At Rhodi, quamquam ꝑrope- raret, diſſerenti tamen Poſidonio dedit operam. deinde in Ciliciam ꝑrofectus, ſontem caputque belli, undequinqueſimo die quam Brundisio ſolverat, univer- ſam redegit in poteſtatem. Id adeo ꝑræter omnium & ipſius quoque opinionem factum eſt, ut potius graviffimum ibi bellum cum exercitatiſſimis mari homini- bus, & arcibus munitiſſimis futurum videretur. ideoque navibus ex omni nume- ro delectis ſexaginta, magnoque armorum atque machinarum apparatu erat ꝑrofectus.

Piratas ad
Conqueſtum
vincit.
Appian.
Plutarch.
Strabo. lib. 14.
Florus.

XXXV. Sed duæ potiſſimum res maturum bello finem dederunt: altera, ter- ror ex magnitudine ſamaque Imperatoris. altera, ſpes ꝑropter lenitudinem, quam erga capros deditoſque oſtenderat. Igitur ab omni parte, virata legato- rum ſeveritate, ad Pompejum veniebant oratores, & ille receptis in fidem de- ditiis, horum indico latebras peſſimorum diſcebat, qui conſcientia ſcelerum ſalutem deſperantes, conjugibus liberisque in caſtella montis Tauri ſepoſitis, ꝑrope Coraceſſum Ciliciæ caſtellum ad anchoras ſtabant. Sed haud ultra ꝑri- mum congreſſum duravit his animus. ſtatim pari undique ꝑlauſu ſignum edide- runt deditiois, ſimulque tela ac remos abjecerunt. Caſtella deinde maxima duo, Cragum & Anciragum vocant, tradentibus qui tenebant, recepta ſunt; deinde cætera ꝑer aſperam Ciliciam arces.

Deditos in
Mediteraneo
locos collocat.
Plutarch.
Vellei. 2. 34.
Florus.
Appianus.

XXXVI. In his armorum naviumque inchoatorum effectorumque magna viſ inventa eſt: ariſque & ferri funiumque & linteorum & omnigenæ materiæ incre- dibilis apparatus. Captivi quoque plurimi, quos partim ut ſe redimerent ꝑecunia, partim operis faciundi cauſa vinctos Piratæ habuerant; ad ſuos remiſ- ſi ſunt: eorumque haud pauci erecta interim domi, tamquam deſunctis monu- menta repperunt. Piratarum viginti circiter millia in poteſtate victoris erant: eos quum interficere crudele, dimittere periculoſum videretur; optimo conſi- lioſus, (quamquam ab obſectatoribus ꝑrehenſum eſt) ꝑrocul à conſpectu ma- ris in mediterraneis agris collocavit: futurum ratus, ut neceſſitate & occasione, duobus nequiſſimis conſultoribus, remota, quieti deinde pacatque viverent. Si- mul ſolitudini multorum oppidorum conſulebatur: & inter cætera Mallus & Adana & Epiphanea, his cultoribus frequentata ſunt.

Numerus na-
vium capta-
rum, oppido-
rumque ſice-
ptorum.
Plutarch.
Sueton.
lib. 14.
Cicero. de Of-
f. 3. 11.
Plutarch.
Cicero. in
Verg. Georg.
Appianus.
Florus.

XXXVII. In Solorum etiam urbem, quam Tigranes nuper adſixerat, in- ſtaurata introduxit ex eo genere honeſtiſſimum quemque, deque ſuo nomi- ne vocari Pompejopolin juſſit, immunitate conceſſa. Nonnullos etiam Dymen miſit, quod Achæj oppidum, quum agrum latum & optimum haberet, habitari ori- bus infrequens erat: alios in Calabria, attributis ad colendum agris collocavit. Hic ſuit belli tam formidabilis exitus. quo naves expugnate duæ & ſeptuaginta, deditæ trecentæ ſex narrantur, quo in numero ruſtratæ nonaginta fuerunt: oppida caſtellaque recepta centum viginti: prædonum repugnantium caſa decem milia. quæ tanta opera trim. eſtri ſpatio conſecta ſunt, ea felicitate, ut ne una quidem navis Remara deſideraretur: ea quoque ꝑerpetuitate victoriæ, ut poſtea longiſ- ſima ætate Piliatæm circum ea maria nemo videret.

XXXVIII. Tam ꝑroſper externis; ebus annis, totus ferme tumultibus & di-
tollit

scordiis in Urbe transactus est. Inter alias causas turbatur ambitus erat; per multis proxima Censura Senatu motis, & ordinem quolibet modo recuperare properantibus. Idcirco C. Cornelius Tribunus plebis iratus Senatui, quod relationem ejus, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret*, Senatus repudiaverat; de ambitu forebat legem, cum acerbissimis in delinquentes pœnis. Placebat ea res populo; sed Patres *terribiliorem specie, quam effectu robustiorem legem* caussati, Consulem ferre jusserunt legem, *uti condemnati ambitus neque magistratus gererent, & Senatu moverentur*; nullam quoque pecuniariam eo nomine penderent. Interea dum comitiorum dies expectatur, nihilominus ambitus fervebat, tam impudentibus quorundam studiis, ut etiam homicidio non abstineretur.

In Urbe discordia.
Diodor.
Alcon. in
Cornelian.
Cic. pro
Mæcen. cap.

XXXIX. Factum igitur Senatusconsultum est, *de his etiam queri placere*; Consulis presidium dari. Namque Q. Piso quum propter multitudinem adversariorum ejectus foro esset, extremi difficillimique temporis vocem miserat, *ut qui Rempublicam salutam esse vellent, ad legem accipiendam adessent*. Deinde majori manu stipatus legis perferende causa progressus in concionem, negotium perfecit. Neque sponte legem eam tulisse Consul juxta quosdam auctores putatur, ipse crimine eodem nocens, & vix gratia paucorum ne causam diceret eripit; sed acerbiora timens Senatus præceperat.

C. Pisonis lex
de ambitu.
Alconius
Cic. pro
Cornelio.

XL. Ut tamen ea de Consulibus infamia minus credam, cætera ejus gravitas & constantia facit; tempore Comitiorum memorabili voce factoque testata. M. Palicanus homo sordidus & teditiosus Consulatum petere ausus, miro stolidæ plebeculæ favore sublevabatur. Sed & Tribuni plebis ei aderant, ab hoc exemplo suæ ambitioni paraturus faciliorem viam. His Patres, & ante ceteros Consul Piso resistebant. Igitur Tribuni modo non manibus suis sublatum pro rostris statuerunt; & utrimque circumfusi interrogarunt, *essetne Palicanum renunciaturus Consulem, siquidem factus à populo foret*?

Palicanus
Consulatus
candidatus.
Var. Mæcen.
j. 6. §.

XLI. Ille non exstimare futurum respondit, *ut eo indignitatis veniretur*. At urgentibus illis, dicentibusque, *quid igitur, si ventum fuerit, renunciabis? Non renuntiabo*, inquit. Atque vocis hujus præcisâ severitas Palicanum à summa spe impetrandi honoris removit. His occasionibus dissidiorum arreptis C. Cornelius, ut Senatus minueret auctoritatem, promulgavit legem, *ne quis nisi per populum legibus solveretur*. Id antiquitus quoque cautum, & in omnibus Senatusconsultis, quociens legibus aliquis solveretur, adjectum erat, *ut ea de re ad populum ferretur*.

Constantia
Pisonis ab-
stinetur.
Diodor.
Alcon?

XLII. Sed paulatim fieri erat desitum, resque jam in eam consuetudinem venerat, ut postremo ne adiceretur quidem in Senatusconsultis, de rogatione ad populum ferenda. eaque ipsa Senatusconsulta per paucos admodum fiebant. Igitur eam Cornelii rogationem indigne tulerunt potentissimi quique, & quorum in Senatu gratia magnopere minuebatur. His satagentibus Publius Servilius Globulus Tribunus plebis inventus est, qui Cajo Cornelio obtulisset. ubi legis ferenda dies venit, & præco subjiciente scriba verba legis recitare populo cœpit; & scribam subjicere, & præconem pronunciatæ passus non est.

Seditio Tri-
bunitia.

XLIII. Tum Cornelius ipse codicem recitavit. Quod quum improbe fieri Q. Piso Consul vehementer quereretur, *Tribunitiamque intercessionem* decrevit subla-

Per quæ Con-
sulis fasces.
Sic arguuntur

Diodor.
Alconius.
Cicer in Va-
tinian cap.
Alconius.

tam, gravi convicio à populo exceptus est. Et quum illos Consul, qui sibi inten-
debant manum, præbendi à listore jussisset, fracti ejus falces cuncti, lapidesque
etiam ex ultima concione in Consulem jacti. quo tumultu Cornelius perturbatus,
concilium dimisit. Actum deinde ea de re in Senatu est magnis contentionibus,
quum Cornelius ita ferre rursus cepit, ne quis in Senatu legibus solveretur; nisi
ducenti adfuerint, neve quis quum solutus esset, intercederet, quum ea de re
ad populum ferretur.

Prætores ex
edictis perpet-
uis jus dice-
re jussi.
Diodor.
Alconius.

XLIV. Hæc sine tumultu acta res est, nemo enim negare poterat pro aucto-
ritate Senatus eam legem esse, quam populus habere ratam cogeretur; sed ta-
men eam tulit invicis optimatibus, qui paucis gratificari solebant. Aliam deinde
legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multorum tamen offensa tu-
lit, ut Prætores ex edictis suis perpetuis jus dicerent, quæ res gratiam ambitio-
sis Prætoribus, qui variè jus dicere solebant, sustulit. Sic enim eodem omnibus
modo jus reddere cogebantur; alias insigni nefandoque scelere, prout favebant,
succensebantve litigantibus, aliter atque aliter pronunciare soliti.

Repetunda-
rum leges se-
vere exercitæ.
Diodor.
Alconius.

XLV. Alias quoque complures leges Cornelius promulgavit, quibus pleri-
que collegæ intercesserunt, per quas contentiones totus Tribunatus ejus peractus
est. Ambitus judicio provilum erat, ne vulgo magistratus male caperentur; ea
res excitavit attentionem hominum, ut etiam ne male gererentur, exigenter.
ideo sub id tempus adeo severe sunt exercitæ repetundarum leges, ut præter no-
xiorum penas, etiam accusatoribus præmia decernerentur. Carbo equidem, M.
Cotta damnato, quemadmodum exponere per occasionem occupavimus, licet
adhuc Tribunitius esset, Consularibus insigniis est decoratus.

L. Luculli
Prætoris inte-
gritas.
Val. Maxim.
3. 9. 4.
Diodorus.

XLVI. At idem postea quum eandem obrinnisset Bithyniam, ex qua Cottam
damnaverat, ab ejus filio, quo is die sumpta virili toga de Capitolio descende-
rat, judicio adstrictus est. Igitur L. Lucullus, quum ex Urbana Prætura Sardin-
iam esset sortitus, ire in provinciam noluit, propterea quod participem se ne-
gabat futurum infamiae, quatum ob avaritiam & rapinas plerique rectores pro-
vinciarum laborabant. Erat enim vir justitiae amans, & constantis ingenii, cu-
jus in Prætura sua clarum documentum ediderat. Quum enim sellam ejus con-
fringi Consul Acilius jussisset, cui forte prætereunti non adstiterat, ni-
hil commotus est; & deinde stans jus dixit: idemque cæteri Prætores ut facerent,
honori ejus tribuerunt.

Metellus Cre-
tenses domat.

XLVII. Inter hæc in Creta Q. Metellus cum Cretensibus simul Piratisque
dimicabat: qui oppræsserant partem insula, alteramque ex ea post Ciliciam la-
trociniarum aream fecerant, pluribus ea caussa castellis per insulam extructis.
Ea quum Romanus expugnaret, ita severe in captivos animadverterat, ut reli-
qui partim veneno se conticerent, plerique prius omnia mallent experiri, quàm
ut illi se traderent. Tantaque Cretensium eo bello pervicacia traditur, ut obles-
si quum siti fatigarentur, suam jumentorumque suorum urnam biberent; donec
à l'omp. acciperent responsum; ad quem audita viri mansuetudine, miserant
oratores, in Pamphylia tum agentem.

Pompejum il-
lus nec pie-
tem spernit.

XLVIII. Ille obsidibus imperatis, unum ex legatis L. Octavium misit, qui
eos in ditionem acciperet; scripsitque ad civitates, ne dicta audientes Metello
essent. Hoc infestior Metellus non alios tantum, sed etiam quibus cum antea fuerat

pactus, ut priusquam venire Pompejus posset, exigeret ab iis pœnas contumelie
sue, persequutus est. Nec Octavius obstitit, inermis, & non ad bellandum
missus: & Cornelius Siscenna, quem Pompejus Achaiae praefecerat, venerat is quid-
dem in Cretam, & cum Metello ut *populi Romani deditiis parceret*, egerat:
sed praeter inefficacia verba, nihil erat ab eo tentatum.

XLIX. Interim & Metellus Eleutheram urbem proditorum opera cepit, qui
firmissimam ex lateribus turrim, ut facilius arietem cederet, continuis aliquot no-
ctibus aceto perfuderant. Pecunia hic imperata, Lappan petiit, ubi se L. Octa-
vius ineluserat. Metellus, eum nihil moratus, vi expugnavit locum, Octavio
que non sine probris dimisso, quos secum habuerat Cilicas ad unum omnes inter-
fecit. Hoc ægerime ferens Octavius adsumptis Siscennæ copiis, nam ille mor-
bo decesserat, auxilium quibusdam Cretensium tulit. revocatis deinde illis, Ari-
stioni se conjunxit, Hieropydna munitum oppidum tenenti, quod Cydonia dece-
dens, victo qui se objecerat L. Basso, nuper ceperat.

L. Sed ubi Metellus advenit, relictis munitis ambo se coniecerunt in na-
ves. ibi in altum evectos atrox tempestas impiegit litoribus, multique navalium
sociorum naufragio desiderati sunt. De his rebus aculeatis invicem epistolis Im-
peratores duo scripserunt. Metellus datum à Senatu populoque Romano imperium,
gloriamque rerum gerendarum eripi sibi à Pompejo, gestarumque pretium quere-
batur; qui ad accipiendam urbium deditiones legatum in alienam provinciam misit.
Pompejus id à se rite atque ordine factum adferebat: universam enim insu-
lam, quam nulla pars ejus praefinitum Gabinia lege modum excedat, ad suam cu-
ram pertinere: nec officio se defuturum. Sed hæc utrumque speciose dicta, non
tegebant penitus insitam animo ambitionem, ut neque amicissimis ejus proba-
rentur; nedum ut ab instituto revocare Metellum possent.

Strab. lib. 10.
Val. Maxim.
7. 6. 2.
Appian. apud
Fulcr. Ursin.

Eleutheram
& Lappan ca-
pit.
Cic. pro L.
Manil. cap. 12.
Istarch.
Pompejo c. 48.
Florus.
Diodor.
Appianus.
Plutarch.

Metellus &
Pompeii odio-
se epistolæ.
Liv. Epitom.
Plutarch.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri C. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. Manilius Tribunus plebis, magna indignatione nobilitatis, legem tu-
lit, ut Pompejo Mithridaticum bellum mandaretur. Concio ejus bo-
na. Q. Metellus, perdomitis Cretensibus, libera in id tempus insula
leges dedit. Cincus Pompejus ad regendum bellum adversus Mithri-
datem profectus, cum Rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit, eque-
stri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem Parthorum
Regem, & Tigranem Armeniorum, ac deinde inter Tigranem filium patremque
gestum, continet.

Pompeium in
Cretam trans-
missum
avertit alia
expeditio.
Vib. cond.
an. 687.
Comptalia.
Alcon. in
Coroeljan.
Diooys. Ha-
lic.

Per adulationem C. Mani-
lii comparata.
A. Scodion Mi-
thridatem &
in Cretam.
Diodorus.
Cic. pro L.
Manil. c. 12.
Velleius.
Appianus.
Mithridat.

Qui legem de
imperio Pom-
peii tulit.
Cic. pro L.
Manil. cap.
Appian.
Mithrid.
Liv. Epitom.

Patres res-
sunt legi.
Plutarch.
Lucullus cap.
74.
Diodorus.

Vel populus
Cæsaris & Ci-
cero. one aucto-
ribus scire.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Diodorus.

POSTQUAM eo contentiois ventum inter viros amplissimos, civile bel-
lum in expectatione erat: quia Pompejus se parabat ut in Cretam trans-
mitteret, Metellus ei nequaquam cessurus videbatur; quum improvisa res à pro-
posito Pompejum ad aliam uberius gloriæ expeditionem avertit. C. Manlius
Tribunatu plebis nuper inito, pridie Kalendas Januariæ, quibus M. Æmilius
Lepidus, L. Volcatius Tullus Consulatum inchoarunt, inclinanti die legem
Sulpiciam de libertinorum suffragiis retulerat, uti pari cum patronis suis iure fer-
rent. Abusus ad hoc propositum erat Compitalium solemnem, quod forte per eos
dies celebratum, ex veteri consuetudine pro liberis agere sinens servos, occa-
sionem præbebat, ut multi ejus generis ingenue plebi permixti habere rogationem
possent. eique actioni fuisse quoque C. Cornelius putabatur.

II. Quum res per tumultum ageretur, & factio Tribuni Clivum Capitolini
num obduceret, L. Domitius Ahenobarbus Quæstor perterritus ac disiectæ agmen;
multisq; Manilianorum interfectis, plebi metum, Patribus animum addiderat.
Igitur Senatus postridie statim, quam Consules inierunt, lege damnata, Tri-
buno tantum incussit metum, ut primo legis auctorem M. Crassum fuisse diceret,
& postquam id credebat nemo, ipse quoque abjiceret legem. Sed quo firmio-
rem sibi compararet patronum, adulari Pompejum etiam invitum ac ignoran-
tem cepit, quum in magna apud eum gratia Gabinium esse cerneret, ejus roga-
tione maricium imperium fuerat adeptus.

III. Nam illum simul abiverat Tribunatu, Pompejus ut sibi legaretur postu-
larat. Idecirco legem C. Manilius, venalis alienæ potentie minister, de impe-
rio Pompeii tulit, ut manentibus quæ Gabinia lex dedisset, Cilicia & Bithynia
provincia, bellumque contra Tigranem atque Mithridatem Reges adicerentur;
utique imperium in omnes populi Romani exercitus extra Italiam haberet: utique
jus ei ac potestas esset, hostes sociosve populi Romani exercitus judicandi, sicut è
Repubblica sua fide esse censuisset. Maximam ea rogatio nobilitatis indignatio-
nem excitavit, quæ Gabiniam quoque legem ægerione passa, quod supra cæter-
orum æqualitatem nimium esset Pompeium videbat, nunc plane dominum
imponi cervicibus suis existimabat.

IV. Hoc maxime stimulo, quamquam & Luculli iniuria, & Glabrioris Re-
gisq; quibus ante tempus adimebantur provinciæ, commoti Patres, mutuo
le cohortabantur, ut huic rogationi resisterent. Sed ubi comitorum dies adfuit,
& incitata populi voluntas constantiam excussit; præter Q. Catulum & Q.
Hortensium, qui Gabiniam quoque legem dissuaserant, ora omnes tenuerunt.
Q. Catulus multa loquutus quum moveret neminem, sepe exclamavit ad Pa-
tres convertis, querendam esse arcem tuendam libertati in tanta desperatione re-
rum omnium, quemadmodum majores olim bello Gallico, deserti à populo in Ca-
pitoliū confisissent.

V. Sed scivir legem populus, & ipsius Manilii egregia concione inductus,
& Cæsaris atque Ciceronis impulsus auctoritate, qui eam suaserant: Cicero qui-
dem ea oratione, quam hodieq; mirantes legunt. Cæsar etiam Gabiniam legem ad-
juverat; non quod Pompeio cuperet, sed ut populum, cuius tum erat poten-
tior Patribus factio, haberet propitium, eundemque ad seiscenda nimia &
injurata, sibi mox eadem pollicitus, adluasceret. Cicero præ se optimum

amorem semper tulerat, eoque adilitatem petierat, omisso Tribunatu, ne populi studiosior videretur.

VI. Tum autem sive gratiam Pompeii adflectans, sive ut in se momentum esse quibus accessisset, partibus ostenderet, plebi se applicuit. Erat autem tum præter eloquentiæ vim, magistratus etiam amplitudine potentior; præturam enim gerebat, secundo populi rumore, maxime postquam in iudicio Q. Lici-
nii Macri magnam integritatem constantiamque ostenderat. Vir ille Præto-
rius, quum repetundarum esset postulatus, tantam in suis opibus gentilibus sui
M. Crassi amicitia fiduciam reposerat, ut iudicibus in suffragium missis,
conferret se domum tamquam certus victor, tonsaque coma, & habitu priore,
quem reus mutaverat, resumpto in forum reverteretur.

VII. Sed Crasso *damnari* etiam renunciantem, quum è Mœniano prætextam po-
nere prætorem, dum sententiæ dirigerentur, conspexisset; misit ad eum qui di-
ceret, *se ante damnationem perisse, nec bona sua hasta subitici posse*. protinusque
corrupto sudario, quod forte habebat in manibus, in os inserto interclusit spi-
ritui viam. Cleero re cognita, nihil de eo pronuntiavit. Ita patrimonium fi-
lio (Calvus is fuit præcipui mox nominis orator) inusitati exempli mors patris
conservavit. Manilia lege perlata, Senatus infillum inflammata sunt odia; sed
sacrofancta maiestate tutum nihil interim potuerunt lædere. exacto Tribuna-
tus tempore accusator comparatus, ad Ciceronis Tribunal eum forte po-
stulavit.

VIII. Iniquus eum reo egisse Cicero videbatur: præsertim quod enixe tem-
pus ad defensionem postulanti, *unam tantum modo diem* concesserat. Ob eam
rem raptus ad Rostra à Tribunis, & invidiose ad populum traductus, po-
stulata audientia, *semper se æquum ac benignum miseris, quatenus per leges li-
ceret, fuisse ostendit. eandem benevolentiam C. Manilio præstare voluisse, ut
ante eam diem, quæ sola ei Prætura superesset, iudicium ageretur. neque enim
sævantis esse, ad alius potius Prætoris arbitrium questionem rejicere.*

IX. Hæc audita mirifice opinionem vulgi mutaverunt: faustisque accla-
mationibus exceptus Cicero, & rogatus est, *ut Manilii compleretur camsam*.
Atque ille populi studiis lætus, simul uti Pompeium demereretur, de integro
conicie habita; acriter *in paucorum potentiam, Pompeique amulus* invec-
tus est. Sed Manilianum iudicium subito tumultu turbatum est, sollicita civitate ob
conjuratorem P. Pæti & P. Syllæ opera constatam, qui designati Consules,
deinde damnati ambitus fuerant, ut paulo post memorabimus, quum expositis
quæ interim bello gesta sunt, ad res Urbanas revertemur.

X. Q. Metellus nullo jam impediēte, quod ad alia conversæ erant æmuli
curæ, reductis in potestatem, quæ resisterant, Cretensi bello finem imposuit;
iisdemque conditionibus recepto in fidem Lathene, quibus & Panares antea
se dederat. Hic finis fuit libertati Cretensium, ad istud ævi illibata. Etiam
instituta majorum mutare coacti, novæ leges præscribente Metello acceperunt.
Metellus constituit in Creta rebus, *Cretici* cognomento accepto, iustius illi
quidem, quam ante illum M. Antonius id gesserat, ad triumphum decessit.

XI. Dilatus tamen invidia Pompeii in tertium annum triumphus est; qui
per additos sibi Tribunos subinde aliquid impedimenti obiciebat, ne trium-

Ciceronis
Prætoris inte-
gritas & con-
stantia.

Cic. pro L.
Manil. cap. 24.
Plutarch.
Cic. cap. 27.
Cic. ad Attile
1. 3.
Val. Maxim.
9. 2. 7.

Licinii Macri
mors inusitati
exempli.
Val. Maxim.
Diodorus.
Plutarch.

Manilius
apud Ciceronem
postulat-
ur.
Diodorus
Plutarch.

Sed iudicium
turbatur su-
bito tumultu.

Cretenses à
Metello suba-
di libertatem
auxilium.
Appian. apud
Epitome.
Orlin.
Liv. Epitom.
Strab. lib. 12.
Appianus.
Velleius. 1. 4.
Diodorus.
Pompeius iuvoc.
& ambitio.

Plutarch.
Pompeio.
cap. 49.

phare Metellus posset. Ita quidquid aliorum gloriæ accessisset, detrimentum esse putabat suæ, neque gestis rebus maximis, neque gerendis poterat exsatiari: quum interim cupiditatem quietis, & inirum imperii fastidium præferret. Nam, acceptis de Manilia lege literis, femur feriens, *hem*, inquit *adversarium astutias, qui ut aliquando, me evertant, omnibus exponunt laboribus, omnibus periculis obijciunt! eequando erit, ut privatus otiosusque possim in dulcissimorum pignorum conspectu atque comitatu rusticari.*

Pompeius acta
Luculli re-
scindit.
Diodorus.
Lucul. cap. 74.

XII. Hæc adeo inepte fingebantur, ut familiarissimis stomachum facerent; neque diu fuit expectandum, ut factis ipsis proderetur. Nam præter insitam ambitionem, æmulatio Luculli, ut gratissimum ei negotium esset, effecerat. Idcirco penitus abjecta Cretensium rerum cura, toto animo Ponticum bellum complexus, præmissis edictis avocabat à Lucullo milites, *Regesque & principes civitatum sibi jubebat occurrere.* Mox provinciam ingressus, acta Luculli rescindere cepit; pœnas, præmia, ab illo, etiam de sententia decem legatorum decreta, auferre: denique summo studio hoc agere, ut præ se nullius momenti esse Luculli auctoritatem admiratoribus illi us ostenderet.

Cum ex collo-
quium.
lib. 10.
Plutarch.
Lucul.

XIII. Tandem quum ille per amicos esset questus, convenire ad colloquium placuit, Danalis, quod Galatarum Trocmorum castellum erat. Res ibi levis in omen versa est: ex iis quæ jam tum fiebant minime difficili coniectura. Laureati falcis utriusque Imperatoris erant: sed ut Lucullus ex amœniore venerat regione; illius erat Laurus recentior. Igitur lictores ejus, Pompeianis parte concessa, dederunt ansam quibusdam, ut *victoriarum Luculli ornamenta in Pompeium cassura dicerent.* Congressus Imperatorum come & benignum principium habuit; gratulantibus & res ab utroque gestas invicem extollentibus.

Eorum quer-
æ & iurgia.
Plutarch.
Pompeio.
Velleius 2. 37.
Diod. lib. 35.

XIV. Sed cito mutatus ad verum animi habitum sermo, gravibus querelis atque etiam conviciis inhorruit. Lucullus erat ætatis & Consulatus tempore prior: Pompeii potior ex duobus triumphis, & imperii amplitudine auctoritas. Neque deerat quod obiiceretur. Lucullus avaritiæ nomine male audiebat, & quum *patrare bellum posset, quo diutius opulentissimas provincias obtineret, Tigrani Mithridatique præbuisse effugium existimabatur.* Hæc exagitant Pompeio, Lucullus infinitam imperii cupiditatem exprobrabat: *debellatumque esse dicens cum Regibus, neque novâ expeditione opus.* post acre jurgium vix ab amicis dirempti sunt.

Pompeius ge-
stæ Luculli
contumacia.

XV. Exinde Lucullus in Galatia resistens captos ex hostibus agros arbitratu suo distribuebat: interque nobile castellum Tomisæ, quod Sophenæ Regi, cujus regno adiacebat, centum talentis fuerat emptum, Ariobarzani restitutum est: contra Pompeius *judiciorum ejus haberi rationem vetabat; nudabatque illum, æopiis, mille tantum & sexcentis ad triumphum relictis milicibus, quos ex omni numero ferocissimos, Luculloque insensibilissimos esse compererat.* Neque his contentus, operum ejus astimationem verbis obtinebat. *cum umbra Regum & tragico quodam apparatu dimicasse Lucullum dicitans; nunc verum inflare certamen, postquam illi omnis inceptis ad arma, virorumque robur se consulens.*

Diod. lib. 37.
Plutarch.
Lucullo.

Et vicissim
Pompeiana
Lucullus.

XVI. Adversus hæc Lucullus, non bellum Pompeio, sed imaginem belli umbramque relissam esse jactabat. idque oppido gratum esse homini, fada ali-

is instar ab aliis prostrata corpora, & reliquias prætorum sequi consuevit. Sic Julianus Ce-
saribus. Plutarche
Diodorus.
in Sertoriani belli, sic in Lepidani, postremo Spartacii titulos irrepsisse: quos
primum à Metello Pio, postea, alterum à Q. Catulo, tertium à M. Crassi virtute
confectum. Neque mirum esse si Ponticorum Armeniarumque bellorum adse-
claret nomina, qui nihil non fecerit, ut in triumphum de Fugitivis quovis modo
se intruderet.

XVII. Post hæc profectus est ex provincia Lucullus; Pompeiusque, præmi-
so qui Michridatem ad pacem petendam hortaretur Metrophane, quum clas-
sibus à Phœnicia ad Bosporum usque distributis, totum in potestate mare ha-
beret; contra Regem magna celeritate contendit. Ducebat secum etiam Va-
lerianas legiones, quæ millionem tantopere expeditam, postquam impetras-
sent, in Pompeii gratiam sperverant, adeo ille ad animos militum alliciendos
tenendisque aut aptior Lucullo, aut felicior Imperator fuit. Michridates in-
itio spe Parthica societatis Pompeium sperverat: sed audito postea Phrabaten
renovata cum Romanis amicitia in Regnum Tigranis irrupisse, territus, legatos
ad Romanum de pace misit.

XVIII. Sed ille ante omnia transfugas reposcebat. Quod ubi in castris Re-
gis est cognitum, & à transfugis ne dederentur, & à barbaris, ne spoliaren-
tur horum auxilio (multi enim & manu prompti erant) tumultuatum est aeri-
ter, non sine periculo Regis: donec progressus in medium juravit sibi præ-
ter avaritiam Romanorum inexpiabile cum illis bellum esse: neque tradi-
turum eis quemquam: neque omnino facturum, nisi quod ex utilitate omnium
esset. Neque vero misos à se oratores pacis petenda iussit: sed ut sub habitu
legatorum castra Romana specularerentur. Interim quæ Pompeio usui futura cre-
diderat, vaitabat urebaturque, ut commeatuum inopia vim ejus impetumque
frustraretur.

XIX. Sed ubi Pompeius in Armeniam minorem convertit agmen, metuens
ei per abentiam suam Michridates, eodem cum phalange triginta millium, &
tribus millibus equitum movit. Veteranus hic erat, & ex omni Regno cum
cura lectus exercitus: quem tum in montem quemdam arduum munitumque
subduxit, Dastira vocabant, in Acisilena situm. Ibi castris positis hostem at-
tere mora sedendoque conabatur. Nam quod in amica regione confederat, prom-
ptius ipsi commeatibusque vehebantur.

XX. Interea per equites, qua parte virum præstabat, planiciem subiectam
incurando, lubinde excipiebat quoddam: multis quoque ad illum ea de causa
transfugientibus. Mutata deinde cum loco fortuna est, postquam omnium à
Michridate jugum Pompeius castris occupavit. Propter aquæ penuriam Mi-
chridates reliquerat locum: sed Pompeius ex fructuum proveni, sicutque
indole, quod res erat conjectatus, putus toti jussit. tantaque mox aquæ affluentia
fuit, ut tamdiu hoc ignorasse Michridatem mirarentur. Accedebat aliud ex
ingenio locorum commodum, quod obstita virgultis & arboribus regio regebatur
Romanos, ne equitum & sagittariorum Regionum excursibus patereit. Eadem
res admonuit Pompeium, ut insidias equitatu hostium, natis ad eam fraudem
valibus, intraret.

XXI. Igitur noctu tribus leviter armatorum millibus, cum equitibus quin-

Pompeius
contra Michri-
datem profici-
scitur.
Diodorus.
Plutarch.
lib. 35.
videtur.
Liv. Epitom.

Michridates
jurat inexcusa-
bile bellum
sibi cum Ro-
manis esse.
Appianus.
Michrid.
Diodorus.

Michridates
consilium
inopia subi-
gendi hostem.
Orosius. 6.
Plutarch.
Appianus.
Strabo. lib. 12.
Diodorus.

Vanum sit ig-
noscere culpa.
Plutarch.
Diodorus.
Front. 2. 1.

Pompeius in-
sidio fruit
Michridatice.

Diodorus.
Appianus.
Frontinus.

gentis inter duo castra occultatis prima luce paucos misit ad vallum Regis equites, ita doctos, *ut operam darent quo un.versus equitatus hostilis eliceretur: eo facto, servatis ordinibus se subducerent, donec insidiis fecissent erumpendi opportunitatem.* Omnia obedienter industriae facta. Successus etiam expectationi par adfuit. Regii novovnde minime putaverant hoste, emicante, conversis etiam quorum paulo ante terga viderant, terribi, quum utrimque cederetur, & pedes etiam cominus suggestus equos confoderet; multis fortibusque viris amissis, ad castra refugerunt.

Mithridatis
resertit.
Appianus.
Frontin.
Diodorus.

XXII. Sequuti sunt victores, irrumpebantque cum fugientibus, nisi Mithridates re provisa peditum phalangem opposuisset. Hoc praelium detracta Regi, quam habebat in equestribus copiis, fiducia, magnis commodis victorem exercitum auxit. brevique liberior ipsis, angustior hosti frumentatio, abundantiam Romanis castris, inopiam & paene desperationem Regis attulit. Nam in regionibus paulo ante per Lucillum vastatis exiguae copiae erant; neque acciri longius, equitatu magna ex parte amisso, poterant.

Eius castra
circumvallare
instituit Pom-
peius.
Front. l. 17.
Appianus.

XXIII. Igitur crebra fiebant ad Pompeium transfugia, quibus esseratus Mithridates, quos eadem molitos cognoverat, acerbissimis suppliciis adiciebat. Inde pauciores jam, ob magnitudinem poenae deterritis plerisque transfugiebant: sed non ideo cessabat penuria, quae tandem etiam invitum ad interiora Regni sui Mithridatem retrusit. Una spes erat, futurum ut in locis omni clade belli vexatis non diu durare Romanus posset. tam irritam Pompeii providentia fecit, qui dimissis ad longinqua frumentatoribus, maximam annonae vim à tergo Iubvchi iusserat. Cum esset adeptus hostem ad Orientalem Regni plagam redactum, circumvallare pugnam detrectantis castra cepit; vallo viginti ferme milliarium, crebrique in circumvicinis castellis exadificatis.

Mithridates
fugam medi-
tatur.
Plutarch.
Pompeio c. 52.
Diodorus.
Frontin.
Appianus.

XXIV. Id opus Mithridates, sive praelium vitans, sive per imprudentiam, quae ferme praecedere calamitatem solet, non impedivit. Fame mox urgente, quidquid in castris jumentorum erat, consumpsit: ne sic quidem ultra quinque & quadraginta dies sufficiente victu. Praeterea multos ad Pompeium Romanos milites venire quotidie, totumque Marci Regis exercitum didicerat. Igitur fugam meditans, quo consilium suum occultum forte, solito latius, & utque ad valles ante Pompeii castra sitas pabulatus, colloquia quoque cum pluribus, avertenda Iulpicionis causa in postea diem constituit.

Tigranes rex
maie.
Appian.
Plutarch.
Diod. l. 37.
Liv. Epitom.

XXV. Ignibus deinde frequentioribus per tota castra fieri iussis: secunda vigilia, nihil tale Iulpicante Pompeio, praeter vallum eius eduxit validam copiarum partem: quum antea quod inutile & agrum in castris fuerat occidisset. Ad Tigranem habebat iter, ut illius opibus protegeretur. sed haud multo meliore instaturos Tigranes erant, Gordyenen repente Partho, & postquam non dabatur, armis vexante Armeniam. quodque omni externo bello erat gravius, Tigranes adolescens arma contra patrem ceperat. Tres omnino filios & Cleopatra Mithridatis filia Tigranes sustulerat: quorum duo à patre: ante interfecti: Sarsiaer in praelio, quum inita conspiratione cum amicis, haustoque dextrarum sanguine, vim parasset; aliter in venatione, quod equi lapsu praecipitem patrem neque sublevarat, & jacentis adhuc diadema capiti suo impoluerat.

XXVI. Tercius Tigranes, quod patris casus indoluerat, corona ab eo donatus est. Sed idem postea, deducantibus quibusdam principibus Armeniorum, qui senis imperio gravabantur, ad Phrahatem confugerat, eiusque dicta filia, precipuus invadenda Armeniae anchor exsisterat. Igitur Phrahatem deficientibus ad eum aut vi subactis, quorquod ad Artaxata ulque colebant (quia pater Tigranes metu Parthorum in montes refugerat) urbem obsidione cinxit. ea quum diuturnior futura videretur, ipse Regni sui negotiis avocatus, partem copiarum genero reliquit. At Rex Tigranes, discessu Phrahatem cognito, relictum ad Artaxata filium egregie vicit. Juvenis ad avum Mithridatem prius intendit fugam: deinde cognito ipsum potius egere auxilii, quam auxiliari cuiquam posse, in Pompeii castra venit.

bellum cum
suis & pace
his.
Diodorus.
Plutarch.

XXVII. Inter hanc reversus in Urbem Lucullus, fratrem Marcum reperit a C. Memmio Gemello Tribuno plebis, propter ea quae Sulle iussu Quaestor gesserat, accusari. Multi enim tum in iudicium ob illorum temporum delicta vocabantur. Sed ille quidem absolutus est. at factio in Lucium impetu Memmianus, cum Populo coepit agere ut triumphum ei negaret, multa illum intervertisse & bellum quam finire posset, ultro duxisse arguens: Contra Lucullus ratione gestorum reddita, contra invidiam meritis pugnabat: neque eo minus Pompeii potentia tanta fuit, ut per venales homines, tanti viri iustissimus triumphus in totum triennium differretur.

Lucullus
triumphus in-
vidiam Pompeii
distulit.
Plutarch.
Lucullus.
cap. 77.
Alcon ad Ora-
tionem in toga
candida.
Plutarch.
Nicol. Da-
masc. apud
Athenaeum
Syllab. Castil.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri CII. LIVIANI.

L. Annaei Flori Epitome Eiusdem Libri.

CN. Pompeius Mithridatem nocturno praelio victum coegit Bosporon profugere. Tigranem in deditionem accepit, eique ademptis Syria, Phoenice, Cilicia, regnum Armenia restituit. Conjuratio eorum, qui in petitione Consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis Consulibus, oppressa est. Cn. Pompeius quam Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit: liberos Albanosque, qui transitum non dabant, praelio vicit praeterea, fugam Mithridatis per Colchias Heniochesque, & res ab eo in Bosporo gestas, continet.

MITHRIDATES interea Pompeium fugiens ita protectionem instituebat ut noctibus progrediretur, interdiu requiesceret. Neque multum itineris praeparat, & postmodum statim quam castra movisset, Roma-

Mithridatem
cedentem
Pompeius se-
quitur.

Tit. Liv. Tom. V.

A a a a

Diodorus.
Appianus.

Plutarch.
Pompeio-Gal.

Eruditionis
ingreditur.
Eutropius.
Ptolemaeus
Diodorus.
Front. 2. 7. 2.
3. 120

Prælium ve-
hemens &
iniquum Pon-
ticum.
Liv. Epitom.
Jodocus.

Mithridatis
clades.
Frontinus.
Florus. 3. 5. 27.
Orosius.
Diodorus.
Plutarch.
Eutropius.

ni erant extremum agmen consequui: nec dubitabant amici Regis, quin pugnandum esset; ipse alia omnia præferens, satis habebat equitibus emissis antecessores Pompeii repellere. Ita cedendo Mithridates, insequendo Romani, ad fines Tigranis usque processerunt. Neque enim cupido pugnandi Pompeio, aut dies opportuni erant, quod castris Michridates tum se continebat; aut noctes, quod in locis ignotis temerarium videbatur inier tenebras transire. sed ubi ventum ad Euphratem est, quem si transmittere Michridates occupasset, effugerat; non diutius contandum ratus Imperator, ita se exercitumque paravit, ut proxima nocte dimicaret. Armenia minor erat, per quam ibat ut neque longe distabat amnis, terminus hujus & alterius Armeniæ, cui Tigrates imperabat.

II. Igitur quiescentibus sub meridiem barbaris, Romani silentio castris eggressi antevertit hostem, & in via, qua transcendendum Regiis erat, locum editiorem occupavit, ut maiori impetu in subiectis decurreret. Nocte cæpta barbari ex priore instituto capestunt iter: adeo jam soluti cura, quod ad loca tanta perventum excedebant, ut nulli speculatores præcederent agmen. Idcirco prius subiectam Pompeii castris vallem ingressi, quam hostem adesse putarent, ad subitam dimicationem sunt coacti. Magnus & multiplex is terror fuit, & assu Pompeii de industria auditus. Primum enim omnes simul tubicines classicum canere iussi: eum clangorem militum litærumque æternum clamor excepit: hastarumque sonitus ad clypeos allisarum, & quem inermis turba lævis ærea vasa pullans, haud minus terribilem auribus ciebat. eaque omnia montium repercussu in maius augebantur.

III. Hoc repente tumultu præpeditum debillatos hostes Romani ex parte Romanis invasi, lapides sagittæque de pila, quamvis per densas tenebras, haud vanis ictibus ut in tantam multitudinem jaculati. Barbari longo & mixto agmine, quod ad iter non ad prælium erant egredi, mutuo se impediabant: inter angustias locorum equis camelisque & vehiculis, quæ mulieres portabant, armatos turbantibus. Contumptis deinde missilibus, cominus congressus miles cedere primos, turbabat sequentes: & cito fiebat ferro via, quod inermes plerique Ponticorum uno vulnere sternebantur. Inter hæc emicans forte nubibus Luna creavit barbaros, ut si nihil aliud, viduos saltem hostem sperarent, & minore pugnaturis periculo, si quale illud, & unde maxime timendum esset, agnovissent.

IV. Sed Luna etiam fallax & perniciosus eis splendor fuit, quum ad vellos ipsorum perstringeret oculos, conspicuumque hosti agmen efficeret. Summa tamen nox in eo fuit, quod umbra, quæ a Romanis corporibus per longum intervallum ad suos ordines pertingebat, decepti, tamquam in propinquum hostem tela milerunt. Bo Romani animadverto eum clamore lugecissimum, Ponticoque tot malis circumventos pepulerunt. Ad milia decem eo prælo cecidisse traduntur, neque pauciores exarupti. Romani milites viginti cum duobus centurionibus interfecti sunt; vulnerati mille. Sunt qui Regionum capta: ca:que veterant quadraginta millia: quod vix existentem in eo Michridatis exercitu fuisse, præteritum quum multos etiam effugisse sit proditum: inter quos & Mithridates fuit.

V. Is jam ab initio pugnae cum equitibus octingentis per Romanam aciem se eripuerat. Deinde disingentibus metu, caecis, relictis ab omnibus, tres omnino comites reliquit, quo in numero pellex ejus fuit, Hypsiterata, masculi animi roborisque mulier, quam ideo Hypsiteratem nominare Rex consueverat. Ea tum virilem vestem Persicam induens, equo vehebatur: neque longinquitate fugae, nec curando interim corpore & equo Regis fatigata: quum eo ventum miseriarum edes, ut ipse plerumque per inviam manum traheret equum, donec in globum equitum mercenariorum, & pedum tria ferme millia incidit, a quibus deductus est in castellum Synotia; sic appellata, quod ibi utriusque Armeniae confinia coibant: quo loco Mithridates magnam pecuniae vim habebat repositam.

Et fuga, comite Hypsiterata.

Mureh. Cio. pro Muren cap. 16. Suidas. Appianus. Strabo. lib. 12.

VI. Inde sumptis preciosis, velutibus, & iis praesentes distributis stipendium annuum militi, donativo insuper adjecto, numeravit. Venenum etiam, quod in isdem thesauris habuerat, dispersit amicis, ne cui necessum esset in manus hostium invito incidere. Sex deinde talentorum porrans millia, quum ad Tigranem properaret, cognovit legatos a se praemissos in vinculis, suum in captum centum a Tigrae pronuntiata talenta esse, quod enim sibi defectionis auxilium fugisse Tigrae autumabat. Igitur haec ad fontes Euphratis iter; praeritis illis Colchidem petiturus, quarto die contentissimo cursu pervenit ad fontes. triduumque moratus, nam interea veteres, & quae postea accesserant, copias recenscebat, armabatque, Couchenen, & majoris Armeniae praefecturam ingressus est.

Tigranem in vinculis captum expressit. Appianus. Plutarchus. Diodorus.

VII. Prohibebant adieum Cocherii, Iberia etiam quibusdam adjunctis. Sed hos glandibus ac missilibus pugnantes Mithridates submovit; penetravitque ad flumen Abislarum. Deinde pacato per aliquot gentes itinere, Diocleuriada venit, quam in Colchis condidisse Caesarum augeat Amphistratus & Rhecas sequebantur. Interim Pompeius, qui ad persequendum Mithridatem partem equitum & levis armaturae miserat, quum effugisse illum Phasi transmissio comperisset, in loco praeterea novam urbem condidit. Hic quod arate morbosae festum in castris erat, lixaque volantes collocavit: & accessit sponte finitimorum barbarorum multitudo. Nicopolis ab argumento vocata est: inter duo flumina Euphratem Araxemque jacet, quae ab eodem monte diversis tamen specibus profiliunt, non amplius sex millium intervallo. Cursus non idem utriusque: nam Araxes ad Orientem defluens, in mare Caspium effunditur.

Pompeius Nicopolin condidit. Mith. 6. 9. Strabo. lib. 11. Diodorus. Orolius. 6. 3. Appianus. Plutarchus. Vellejus. 2. 37.

VIII. Haec agentem Tigranes juvenis accessit, ex praetio, sicut supra dictum est, profugus: ducesque se patrum Regnum invadendi praebeuit. Multis itaque populis metu Pompeii. partem etiam Regii juvenis favore deficientibus, Rex ignitatem Romanam quam vim experiri maluit: misitque caedatorem legatos transdidit Mithridatis.

Regnum Tigranis invadit.

IX. Sed obsistente filio, quum aequi nihil impetrasset, & Araxe transmissio venire Pompeium audiret, quamquam evocatis amicis, cognatisque Artaxata praesidio muniverat; Romano se statuit dedere. Sextodecimo inde milliario castra Pompeius locaverat, auditoque Tigranis adventu, tribunos praefectosque honoris causa miserat obviam. Eos amici comitesque Regis conspicant,

Tigranes ad Pompeium venit.

Plutarch.
Liv. Epitom.
Eutrop.
Appian.
Diodorus.

Quumque hu-
militate voca-
tur.
Cicero 3. p. 17
Diodor.
Eutropius.
Velleius.

Et à Pompeio
benigne susci-
pitur.
Plutarch.
Diodorus.
Val. Maxim.
S. 1. p.
Cic. pro Sex.
cap. 17.
Velleius.
Liv. Epitom.

Tigranes ado-
lescentis irre-
verentia in la-
tem.
Plutarch.
Eutropius.
Suidas.
Velleius.
Scribas.
Appian.

Et continua-
ta in rom-
pium.
Diodorus.
Plutarch.
Appianus.

Ob eam in
vincula con-
ducitur.
Plutarch.
Diodorus.
Appianus.

in metu adducti sunt, quia Tigranes nemine praemisso, neque potestate ea im-
petrata, veniebat, ne hostiliter exciperentur. Sed Tigranes fugientibus ex-
teris, nihilocius institutum iter peregrit. Quum vallum intraret eques, dux
Pompeii lictores descendere jusserunt; quod ita ingredi castra Romana non liceret.

X. Idcirco pedibus perrexit ad Pompeii tribunal. Et tanto fastu Rex modo re-
gum ad pudendam humilitatem animo delapsus: habitu inter pristinum pon-
ticam & praetentem fortissimam temperato. Imitatione Persicorum Regum tuni-
cam albo colore distinctam; aliamque vestem purpuream totam (Candys hanc,
illa Sarapis vocabantur) gestare consueverat: eas tunc omisit, tunicam cum pedes
illius deponere, ipse procumbens adorare Imperatorem coepit, hoc nisi se Pom-
peio dare praefatus: neque cuiusquam alterius aut Romani aut barbari fidei se per-
misurum fuisse, neque turpe sibi existimare, ei viro subirei, quem Fortuna su-
pra omnes extulisset.

XI. Pompeius manu sublevatum, neque procedere ad genua passus, diademam
suis manibus capiti ejus imposuit, Regemque appellavit, & considerare iussit.
ipse inter patrem filiumque medius, benigna oratione compellavit: neque ex-
cidisse ipsos Armenia, & insuper amicitia Romana anctos esse confirmabat. Se
porro nihil adempturum eorum, quae ad eam diem tenuisset: sed neque reddere
audium anxia posse. L. Lucullo imputandum, quod eavere oporteat Syria, Phoe-
nicia, Cilicia, Galatia, Sophene: sibi, quod cetera relinquantur. Ea se, ut an-
tea, patris imperio regenda permittere: Sophenen tamen filio proprium Regnum
dare. At quando bellum populo Romano sine causa commoverit Tigranes ideo se
ei multam sex milia talentorum dicere.

XII. Omnem tam pecuniam, sicuti Pompeio moris erat, Quaestores acco-
ptam in publicas tabulas reculerunt. Neque enim Tigranes quidquam recubabat,
quin impetratis conditionibus, quinquagenas draclimas in milites Romanos, mil-
lenas in centuriones, decuplum ejus in tribunos, hospitale munus pronuntiavit.
Sed haec ut seni, tali quidem in sorte, prospera latique; ita adulescenti indigna,
acerba, intoleranda videbantur. Is neque venienti patri adfuerat, neque
ullum aliud reverentiae, aut etiam translatitiae humanitatis eliderat signum.

XIII. Vocatus deinde ad ecenam, quam patri Pompeius dabat, neque adfuit;
& dixisse dictus est, Pompeio se honoris huius gratiam facere; neque sibi aliud
Romanum Imperatorem desore, per quem cupita consequatur. Pompeius his non-
dum auditis, aut dissimulata injuria; postmodum inter patrem filiumque controver-
siarum arbiter sedit. Senior Tigranes patrium Regnum retinere iussus, cui lege ut
filio utique herede decederet Sophene Gordyeneque juveni sunt attributae. Sed is
chelauros etiam, nam ibi adlervabantur, retinere cupiverat, frustratus autem, nec
enim aliunde promissa Romanis pecunia poterat exsolvi, tantum indignatio-
nis concepit animo, ut de fuga, atque etiam insidiis patri struendis deliberaret:
incitantibus maxime proceribus, qui Rege, dum ad Pompeium proficiscitur,
deserto, praeniam mecubant.

XIV. Vanum id consilium fuit; quia Pompeius indicio ad se delato juve-
nem libera custodia attinebat: missis interea circum castella; qui peruntias à
custodibus patri Tigrani tradi juberent. Atque his iussa juvenis exspectare

obscendentibus, *ejus in ditione Regnum Sophene esset*, adductus ad castella juvenis, quum clausa reperisset, *aperiri* quamquam invitus imperabat. Idecum quoque recusare: *nam coacti, non volentis, id imperium esse*. Idcirco Pompejus ita commotus in vincula conjecit hominem. ita demum patris in potestatem thesauri sunt traditi.

XV. Atque ille liberaliter his usus ita devinxit Pompejum, ut mox *socium amicumque populi Romani* appellaret; & gravem senectuti ejus discordumque filium interim haberet in vinculis, decedens secum ad triumphum abduceret. Id ne fieret, socer juvenis Phrahates, missis ad Pompejum legatis, impedire studuerat; ad se remitti petens. *simul terminum Parthici Romanique Imperii Euphraten esse postulabat*. De Tigrae responsum, *in patris potius potestate filium, quam in potestate socii generum censeri æquum esse: terminum Imperiorum cum fore, quem ius & fas statuissent*. Armaiorum calamitas Ariobarzani commodo fuit, cui tum Cappadociæ Regnum est redditum. & adjecta Sophene Gordyeneque Tigranis filio ante data: que ex eo tempore Cappadociæ partes sunt habitæ, & dum Regnum Cappadociæ stetit, & postea quum Romanorum est facta provincia.

Et frustrare
petitur à so-
cero Phrahate.
Diodor.
Plutarch.
Appianus.
Liv. Epitoma

XVI. Eidem & civitatem Ciliciæ Cabala, cum nonnullis aliis dedit. Merve-
rat hoc constanti adversus populum Romanum fide, ob quam longissimo tem-
pore aspera multa toleraverat, per Tigranem, per Mithridatem aliquoties
Regno pulsus. Igitur easum socium, & filium videndi Regem cupidus, rerum
regimen in illum superstes adhuc transulit, memorabili exemplo. Forte à Pom-
peio in tribunal invicatus sella curuli sedebat; quum filium in cornu scribe adsi-
dentem non ferens, descendit, eique diadema imposuit. Orto inde certamine,
quum pari pietate senex offerret Regni insignia, juvenis repelleret, auctoritas
Pompeii finem dedit, confirmato patris judicio, honoribusque novo Regi ex-
hibitis. Pompeius his in Armenia gestis, relictoque ad tutelam pacatorum
Afranio, persequi Mithridatem conatus, per gentes feras ignotasque Caucasum
accolentes exercitum circumduxit. Frequentes ille tractus populos, sed præci-
pue potentia Albanos & Iberos habuit. illi ad Orientem & mare Caspium por-
rigebantur; Albani ad Pontum & Moschicos montes pertinebant.

Ariobarzani
adventu &
prospexa.

XVII. Hæc ingressus loca Pompejus, quia periti fidique duces deerant;
tamquam in mari, astris sequebantur viam. Satis pacatum ab initio iter fuit
transitum petente Pompeio, his concedentibus. donec in Tanaiticam regionem
perventum. ibi propter rigoris asperitatem hyberna tribus locis sunt posita.
Tum Oracles Albanorum Rex, partim amicitia Tigranis adolescentis motus,
cæterum sibi timens, ne aliorum Regum exemplo ab his hospitiibus opprimeretur;
sub ipsa Sacurnalia adquadraginta hominum millia Cyrum Ruvium trans-
duxit. magna spe, fore, ut incautos per hæmem Romanos, & diviso exercitu, ag-
gredientibus opportunos, simul omnibus locis adortus, ne subvenire invicem
possent, aliqua certe parte operæ pretium faceret.

Oracles Alba-
nus Romanos
tribus locis
adortus.
Plutarch.
Diodor.

XVIII. Non cessavit barbari dolus Pompeium: igitur licet prohibere traji-
cientem posset, expectare dum veniret in manus maluit: nunciisque in cæ-
tera hyberna missis, *ut intenti paratique omnes essent*, monuit. Oracles ita par-
titus erat copias & negotia, ut ad eripiendum Tigranem quem in custodia Mercel-

Et ubique
profligatus.
Plutarch.
Diodor.

ius Celor habebat, ipse proficisceretur: alios advenfus Pompeii castra, reli-
quum exercitum ad opprimendos qui cum L. Flacco erant, mitteret. Nusquam
ipse respondit eventus. ipse protligatus à Metello, ne ducebatur quidem suis me-
lius celsio coga triste nuncium accepit. Flaccus maiorem castrorum ambitum
defensu difficilem ratus, interius munimentum struxerat: deinde simulato mo-
tu acie hostes intra prius vallum hostes, subita eruptione ceciderunt: supple in pre-
lio, neque paucioribus in fuga interemptis.

Veniam tam-
enque peti-
Jullian. 42. 3. 4.
Appian. 2.
Mithrid.

XIX. Pompeius adversum se venientes obviam egressus, eo ipso ostentavit
& qui nec opinantem opprimi posse speraverant, in hoc incommodum ipsi inci-
derunt. At ille post hanc victoriam nihil moratus Orosionem pecebat, sed Barba-
rus jam praevenerat. magna tamen Albanorum multitudo in transitu Cygni oc-
cupata atque intercepta est. Oroses legatis ad Imperatorem missis, veniam pre-
cemque petiit, neque enim fas esse, fratres invicem agitare hostilia. *Heracles* enim
qui *heres Geryonis* per Italiam egeret, ab Albano monte majores eorum in ea loca
transfluxisse credebatur. Quemadmodum & *Iberos* ab *Hispania*, quare *Iberiani*
Graeci vocant, quantumvis inceptis fabulis lati, nullo nisi nominis argumento,
venisse tradiderunt. Dedit tamen Albanis veniam Pompeius, non tam cogna-
tionis causa, quam quia per tempus anni parum bello commotum, exercitum
quiete refici conveniens judicabat.

Conjunctio
Romae cum
Pit.
Diodor.
Florus. 4. 1. 1.
Liv. 45. 1. 1.
Cic. in toga
candid. & libi.
Alconius.

XX. Eisdem temporibus dum ad Orientem arma Romana peregrinantur, pe-
riculosa domi conjunctio erupit, ab ambitu Consularium Comitiorum profecta.
Namque L. Catilina, quum ex Pratura Asiaticam obtinisset, ad positionem de-
cesserat. Sed quia graviter vexaverat provinciam, Afri legati jam tum de ab-
sente erant quæstio, multaque graves in Senatu de eo sententiae dicebant. Postulatus
deinde à P. Claudio, non minus fido homine, contra testimonium Q. Metelli
Pii, prævaricatione, ut putant, accusatoris, est absolutus ab Equitibus & Tri-
bunis ætatis, quum Senatorum irna damnasset.

Eius causa &
occasio
Sallust. Cat.
4. 1. 1.
A. Comelius.
Diodor.

XXI. Dolere tamen quoddam res, quum intra legitimis dies profiteri non
posset, patet uno Consulatum impedimento fuorat. rationem enim ejus haberi
non posse, referente ad consilium L. Volcatio Tullio Consule, qui comitia habebat,
erat judicatum. Forte accidens ut paulo ante designati Consules P. Anthonius
Pætes, P. Cornelius, Servius Sullæ Dictatoris fratre genitus, lege Calpurnia
postularentur. hisque damnatis, L. Corne, L. Torquato, Consulatus destinare-
tur: nam Corne Anthonium, Torquatus Sullam reos peregerant.

Scilicet & consi-
lia
Cic. de fin. 2.
19.
Sueton.
Cicero 91.
Cic. pro Com-
elio.
et enjuga
Sallust.

XXII. Hic igitur societis cum Catilina consiliis, paucos præterea participes
adhibuerunt. De Cn. Pisonem, nobili & audaci juvene, non dubitatu, quorum-
ciceret, nonas Decembris nem Catilina & Anthonius communicarunt. Sed M.
Cassius Consularis, & designatus. Adilius C. Cæsar, venerunt in suspicionem:
multis, tamquam rem haud dubiam, non tantum credentibus, sed etiam pos-
trogum, prodentibus memoriæ. li cantumisse dicunt, ut principio anni Sena-
tum adorirentur: & trucidare quos placitum esset, Consulibus ante omnia, Di-
clausum Cassium inuaderet, Cæsar ab eo magister Equitum diceretur: constituta
que ad arbitrium Republicæ, Sullæ & Anthonio Consulatus restitueretur.

Modio.

XXIII. Sed emana in iudicium rei, Senatusque perpulit, ut Consulibus
magistratum in iuris præsidium decernerent. Factum etiam contra conjuratos.

Senatusconsultum erat: *Letai*, etiamquam *re mortuum fuisse iugurta*, Tribunus qui-
dam plebis intercessit. Kalendis Januariis, quum L. Cornelius M. F. Cotta, L.
Manlius L. F. Torquatus in Capitolium adscendissent; quo die loquique patre-
ri eadem conjurati fuerant; compositum praefidium adiacum emovit menti-
bus, Crassique poenitentia in metu incertum desinuit locos: eoque ne Caesar
quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedit.

XXIV. *Convenisse autem C. Curio pater in orationibus scriptum reliquit*,
ut rogam de humero deiceret. Idcirco rursus in Nonas Februarias consilium
eardis transfulerunt; iam non Consulibus modo, sed plerisque Senatoribus estio-
tio destinata. Erant autem Nonis ex more Patres in Senatu adfaturi. Sed tum
etiam cessatum est à conjuratis, quia Carilina, quum nondum frequentes at-
mati convenissent, signum prae maturae dederat. Neque tamen ideo spiritus de-
cleratorum conciderunt: praecipua Pisonis ferocia, prioribus consiliis non ita
dissimulante instantis, ut paulo diligentiores fallere posset.

XXV. Igitur quum M. Cicerone Praetura in provinciam ire noller, Crasso
adnecente, Pilo in Hispaniam Quaestor pro Praetore missus est: nec invem Sena-
tu, qui pestiferum civem procul Urbe tenere cupiebant, & quia Pompeii poten-
tia multis erat formidini, hunc ejus inimicum cupidius evasabant. *Tam quippe*
cum eo conspirasse Caesarum auctores habeo, ut foris Piso, Caesar Romae adves-
sas novas conjungerent. Sed id consilium inopinata mors Pisonis dissipavit: quem
in itinere Hispani quidam equites peremerant. Ea de ro diversis in civitate ru-
mor exstitit: plerique propter injurias proprias id facinus ausos Hispanos puta-
bant, alii equites illos à veteribus fideisque clientibus Pompeii fuisse arguebant; ne-
que tale facinus unquam antea paratum apud eam gentem, serva & iniusta im-
peria multa perpessam.

XXVI. Inter has delicitudines etiam civitatem religionem etiam, & harespi-
cum gravia respecta exciderunt. Tacitum fulmine Capitolium fuerat;
complexures turres perculsa, lupi gemellos lactans ista, signumque Jovis cum
columna, & statua vetus Pinarii Narra dejecta, & legum ara liquefacta. de his
consulibus ruspices, quum ex roa Etruria convenissent; *incendia templorum*,
incuriam legum & Imp. rui appropinquare dixerant: idque periculum à civibus,
isque nob. l. stirpe prognatis minere. Itaque ludi per dies decem, atque pla-
candis munibus ista. Signum quoque Jovis majus faciendum, & in excello
collocandum, ita ut ad Orientem spectans (nam prius contra fuerat) Foro &
Curia obverteretur, Consulibus locaverunt. *Sic enim fore, ut consilia contra fa-*
litem Urbis & Imperium amita, Senatui Populoque Romano conspicua fierent,
idem haruspices docuerant.

XXVII. Interea Cn. Pompeius quamquam Regnum Ponti possederat, nihil
altum credens, donec Rex viveret, plerique puris animus ac corpus reimeretis Mi-
thridarem persequabatur: & obstantes in itinere Reges nationelque debellabat.
Cum Albanis & Iberis maximum negotium fuerat: sed illi nuper victi quiesce-
bant; iberos antiquae libertatis fiducia (neque enim Medis Persisque, neque
postea Alexandro servierant) & Arcoci Regis infelix astutia, in belli calami-
tatem egit.

XXVIII. Nam si post impetratam per legatos amicitiam, incautiores ideo

Urb. cond.
an. 488.
Et impedi-
menta.
Diodor.
Sallust.
Sueton.
Alius constans
isdem vanus
Sallust.
Alconius.
Diodor.
Cicer. pro
Muren. c. 20.
Antonius
August. pag.
239.

Nova conspi-
ratio Caesaris
& Pisonis.
Cic. pro Mu-
rena
Sallust. incert.
Lipf. 6. 5. 7.
Anton. Aug.
pag. 239.
Diod.
Sallust.
Sueton.
Alconius.

Prodigia, &
eorum inter-
pretationes.

Cic. de divina
1. 2.
Cic. in Catil.
1. 3.
Jul. Obseq.

Pompeius Mi-
thridatem
sequitur.
Cic. pro Ma-
dena cap. 14.
liv. Epitom.
Diod.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 57.
Iberos locessi-
tus invadit.

Artoces liberos à om-
nibus vidit.

S U P P L E M E N T U M

J. Aurel. Cott. & L.
Manl. Torquar. Coss.

Semelque &
iterum vidit.

Romanos adoriri statuerat. Sed Pompeius re cognita prius occupandum existi-
mans, quam se ex suo commodo paravisset; ut cito agmine difficillimos gentis
aditus præriperet, urbem Acropolin (sic vocabant) ignaro adhuc expeditionis
huius Artoce, circumfedit, claustrum gentis, ad Caucaſi fauces obſtruendas
conditum. Hæc fama Regem ita exterruit, ut Cyro amne superato pontem exu-
reret, eoque facilius potius urbe Romani, præſidio impoſito, tranſitus in poteſtate
habuerunt: atque inde progreſſi, totam cis fluvium regionem ſubegerunt.

XXIX. Jam & Cyrum tranſcendere Pompeius parabat, quum legati ab Ar-
toce adſuerunt, *pacem orantes pontemque ad tranſeundum, & alia neceſſaria*
pollicebantur. His cum fide præſtitis Artoces, ſimul Pompeium tranſiſſe com-
perit, denuo timens, ad Pelorum amnem (is quoque per Iberos volvitur) ſe re-
cepit. Pompeius inconſultam hominis pravitatem admiratus, qui quos arcere
tranſitu potuerat, & tamquam amicos recepiſſet, & tamquam hoſtes
vitaret; citatis itineribus cis flumen eum deprehendit. celeriterque invec-
tus, quum arcubus urandi, quo genere pugne plurimum Iberi valebant, ſpatium ab-
ſtuliſſet, acie victum Artocen trans Pelorum fugere coëgit.

Pacem petere
cogit.
Diod.
Appian.
Mithrid.
Plutarch.

XXX. Magna tamen multitudo pugnando, aut dum flumen vado tranſcincare
tentant, interit. alii pro more gentium iſtarum denſis nemoribus occultati, quum
ab arboribus præaltis jacularentur, exciſis illis adſiſti eliſque ſunt. Ad no-
vem milia hominum interfecta, ſupra decem capta eſſe, traditum. Ea clades
ſubegit Artocen, ut denuo legatos cum muneriſus mitteret, ſerio jam pacis cu-
pidus. Neque Pompeius ab ea abhorrebat ad alia ſeſtinans; ſed ſtident barbari
ſemel iterumque deceptus, idoneis pignoribus cupiebat obligare.

In Boſporum
tranſiſſe cogi-
tat.
Florus 3.5.28.
Diod.

XXXI. Donis igitur acceptis, ne ſpem ſuaderum abrupteret, *conventurum*
negavit, *ni liberos Artoces oſidium loco mitteret.* Ille rem anxia deliberatione
traxit, donec Pelorum quoque vado per aſtatem reperto Romani tranſierunt.
tum demum abjecta concitatione tradidit qui poſtulabantur obſides, pacemque
impetravit. Pompeius *Phaſin baud procul abeſſe* cognito, in Boſporum, ubi
Mithridates agebat, tranſiit, per Colchos ſinitimoſque populos, partim
voluntate eorum; partim vi pulſis qui obſtiterant Colchis, invenit viam.

Sed regredi-
tur in Alba-
nos.
Strab. lib. 11.
Mithrid.
Diod.

XXXII. Cæterum animo reputans reliquum iter neque terra per multas belli-
coſalque nationes facile, mari etiam ob importuola litora & ſecitatem acci-
periculum fore; ſervilio qui claſſi præerat, negotium, *Mithridatem obſer-
vandi, neque ſinendi aut evagigare ipſum, aut quidquam ad eum portari.* Mox
deinde caſtris, ut Albanos, qui interim deſecerant, coërceret, non proximo
itineri Cyrum petiit, quod barbari palis in flumine deſixis impederant; ſed in
Armeniam regreſſus, ubi minore adhuc aquarum copia vadari per aſtatem po-
terat, aditum moliebatur.

Cyrum vado
tranſiit.
Florus 3.5.36.
Mithrid.
Appian.
Diod.

XXXIII. Cyrus enim (quem nonnulli *Cyrum* vocant corrupte forſitan,
quum & in propinquo fuerit Cambyſes amnis) Coraxicis montibus ortus, ab
Iberis & Albanis Armeniam dividit, acceptoque (ut plures exiſtimant) Ara-
xe, duodecim oſtiis in mare Caſpium decurrit. Difficilis tamen ſic quoque tran-
ſitus fuit, quanquam repertum & vadum, & ab hoſte otium erat, ob vim &
rapiditatem fluminis. Idcirco Pompeius ita ordinavit agmen, ut equites ſupra,
inferius jumenta ſarcinaria, in imo milites tranſmitterent. Sic exceptus fractuſ-

que ab equitibus eursus aquarum, molliorem pediti transitum dabat; & si quod iumentum vi fluctuum corripere, excipi statim ac sublevari à peditatu poterat.

XXXIV. Hinc ad Cambysem amnem perventum, quierò ab hostibus itinere, sed ob æstum sitimque infesto; quamquam ad hæc incommoda vitanda, noctu plerumque proficiscebantur, duces enim, quum ex captis essent, de industria per diffidilia loca circumducebant agmen. Ipsum quoque flumen, quod frigidissimas aquas veheret, damno majori quam solatio sitientibus fuit. & multi quum affatim se ingurgitassent, in morbos inciderunt. Inde quum adhuc hostile nihil apparet, per Cambysem ad Abanta fluvium processum, nihil præter aquam deferente socum exercitu, quæ decem utrium millibus portabatur; nam arida illa & aquarum inops regio est. cætera benigne præbebantur ab incolis, eoque vicissim omnis ab iis injuria abstinebatur. Hoc flumen transgressis *Orases cum ingenti exercitu adesse nunciatur.*

XXXV. Sexaginta millia peditum duodecim equitum fuisse referuntur *Albani Iberique: male plerumque armati, nec nisi ferarum telis tergoribus.* Igitur Pompeius longa magis itinera, & difficilem persequutionem, quam aciem hostium timens, ut ad pugnam eos eliceret, equites in æquum locum præmittit: post illos juxta callem in angustiis locatum militem galeas, ne illarum fulgore proderentur, scuto tegere, & in genua se dimittere jubet. Orases solis equitibus conspectis, quo genere armorum prævalebat, contemptim invehens, post levem pugnam (sic enim præceptum fuerat) refugientes strenue persequitur. at illi quum ad peditatum suum pervenissent, in latera discurrentes, spatium legionibus aperuerunt. ab iis inopinato prælio excepti hostes, ab equitibus utrimque circumventi magnam suorum multitudinem amiserunt.

XXXVI. Reliqui quum in sylvas se recepissent, Pompeius exercitu circumdato ignes admovei iussit: pars pleraque incendio, qui erumpere tentaverant, excepti ab armatis perierunt. & gaudet cædibus miles, ob tentatas nuper infidias infestus, quarum memoria continenter iuclamabant ferientes, hæc Saturnalia nam sub eos dies opprimere Romanos Albani cogitaverant. Sed eo in prælio non tantum Imperatoris, verum etiam mulieris Pompeius explevit munia; fratre Regis prostrato, *Cosin* vocabant: qui jaculo Pompeium petens, quum lorice commissuram percussisset, hasta Romani transfixus cecidit.

XXXVII. Dum spolia leguntur, *peltas cothurnosque repertos esse* serunt, quolibet *Amazones* usque creduntur, corpus tamen muliebri nullum repertum: alii fabulam augent, inter obsides captivosque multos generis ejus fuisse, honestis inter pugnandum acceptis vulneribus. adeo familiare hominibus est, per vaniloquentiam à veris ad mira & incredibilia desciscere. Cæterum Orases hac elade, & quæ illam excepit, vastatione Regi domitus, missa legatione pacem petiit. deditque Pompeius iussu à montibus (nam sub ipso Caucaulo castra potuerat) in planas descendere.

XXXVIII. Atque ille non paruit modo, sed ultro etiam cum epistolis munera misit, lectulum, mensam, solium, omnia aurea. quæ pro more suo Pompeius Questori referenda in tabulas dedit: Regemque aliis quibuldam donis est remuneratus. Miserunt & reliqui plerique Caucaalum inde ad Caspium usque mare æeolentis populi de pace legatos: quam haud gravate concessit, quia jam ex-

Mox Cambysem, frigidissimum flumen. Plutarch. Strabo. Front. Strat. 2. 3. 4. Diodor.

Albanos iterum vincit. Diodorus. Strabo. Plutarch.

Regis fratrem suum prostravit. Appian. Plutarch. Zonaras.

Fabula de Amazonibus. Plutarch. Diodorus. Plinius. 3. 1. Zonaras. Velleius. 2.

Albanorum Rex, & alii ad Caucaalum pacem impetrant. Ocellus. 6. 4. Velleius. Diodorus.

peditionem hanc finire, & ad componendas quas recens confecerat provincias, itemque Parthorum consilia specularanda, præviri statuerat.

Appianus.
Iulianus.

XXXIX. Post pugnam enim cupiditas invalerat animum ejus ad mare Caspium penetrandi, quo termino Romanum Imperium ab Oriente finiret; sicut ad Meridiem Oceano, ad Occidentem Atlantico, rebus in Africa & Hispania gerendis terminaverat. Nec amplius tridui itinere aberat; sed multitudine & exitiali p̄veno anguium deterritus, in Armeniam regressus est: ne Mithridatem quidem ultra persequens, cui se acriorem hostem vel n̄quere, famam, dicebat. Edixerat enim, ne quis negotiator commeatum ad ea loca deportaret: qui fecisset, eum se pro hoste habiturum. & ne contemni posset, classis disposita erat, exceptura, qui contra ejus edictum navigassent.

Mithridates
per Scythicas
gentes in Bos-
porum tendit.
Appianus.
Liv. Epitom.
Strab. lib. 7.
Sallust. in-
cert. s. 24.
Marcellin. 22.
25.

XL. Dum his curis Pompejus distringitur, Mithridates à Colchis, ubi hybernauerat, per Scythicas gentes, quarum multitudinem atque pugnacitatem vix florentibus rebus esset aggredi ausus, Bosphorum petebat. Et Heniochi quidem transitum haud inviti dederunt: per Achæos vi & manu parandus fuit, qui super inficam feritatem, paucos ante annos bello appetiti itas retinebant. Græcorum id genus esse traditum est; ab Achæis qui Phrhiotæ vocati sunt, oriundum. Inde vel ab Jasonis exercitu, vel à bello Trojano reliquæ, quum navibus ad rediendum destituerentur, quæ tempestate ad ea litora ejecit perierant: inter feras gentes humanitatem omnem exuerunt, ad latrocinia, etiamsi propositum abfuisset, locorum egestate coacti, quippe cunctis circum hostilibus, in verticibus asperorum & nivolorum montium sedes figere necesseum habuerant.

Julius Mithri-
dates Bospori
legatos ad pa-
trem misit.
Appianus.
Diodorus.

XLI. At Mithridates transducto per fines horum exercitu, quum Mæoticas gentes attigisset; à Regulis passim, ob famam virtutis & potentia, & vires tum quoque non contemnendas, hospitaliter exceptus deductusque, acceptis datisque muneribus societatem belli cum iis pepigit, multa & ingentia animo volutans. & quo firmior esset amicitia, filias (habebat enim multas ex diversis mulieribus) potentissimis eorum despondit. Hæc quum filius Mithridatis Machares, qui tum in Bosporo regnabat, cognovisset, tam brevi tempore tot indomitas gentes, & celebrata sermonibus Scythia claustra perrupta, suoque jam Regno proximum patrem esse; militæ ad eum legatos, necessitatem excusans, quæ omnia alia cupientem Romanas sequi partes adgesisset: ipse patris conspectum, implacabilem ejus iram sciens, vitabat.

Mos desperata
salute seme-
stium inire.
Strab. lib. 7.
Appianus.
Diodorus.

XLII. Quoque tutior ab illius odio foret, plerisque concrematis, ut sequendi facultatem adimeret, cum cæteris navibus in Cherronnesum concessit. At Mithridates aliis repertis, misit certos, qui promissa impunitate præmissaque Macharis amicis ad tollendum eorum incitarent. Quibus ille rebus cognitis, desperataque salute, sibi ipse conscivit necem. Mithridates amicorum eos, quos ipse addiderat filio, tamquam proditores adiecit supplicii: quos postea Machares sibi paraverat, iis pepercit, nihil contra se deliquisse dicens, cui nullo abstulsi beneficio fuisset.

FINIS LIBRI CL

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Cum Pompejus in provincia formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regiam, quam veneno sumpto parum profecisset ad mortem, à milite Gallo, nomine Bitato, à quo, ut adjuvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompejus Judæos subegit: sanum eorum Hierosolyma, inviolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione Consulatus passus, cum Lentulo Pratore & Cethego, & pluribus aliis, conjuravit de eade Consulatum & Senatus, incendiis urbis, & opprimenda republica: ex:reitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruita est. Catilina urbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumptum est.

INTEREA Pompejus in minorem Armeniam reversus, obvios Elymaeorum Medorumque legatos habuit, amicitiam petentium: quibus ille respondit comiter, literasque plenas humanitatis ad Reges dedit. Phrahares etiam Pompeji gesta fortunamque veritus (cujus & legati per absentiam Imperatoris quidquid in Armenia Ponticoque fuerat reliquum, subegerant; & Gabinius Euphrate transito jam ad Tigridem pervenerat) de renovanda societate & amicitia legationem misit. Nihil impetratum, quia fidens sibi Pompejus superbe legatis responderat, etiam Gordyene repocita, de qua cum Tigrahe Phrahares dimicabat. Illis nihil ad hoc reverentibus, nec enim mandatum acceperant; literas dedit ad Phrahaitem; nec expectato responso, cum exercitu Afranium misit.

II. Hic nullo negotio repulit Parthos, & jussu Pompeii Gordyenen Armenio restituit. Quum deinde fugientes per Mesopotamiam ad Arbelen usque præfecturam insequeretur; ignorantia locorum aberravit à via, multaque per inopiam & hyberna frigora passus, haud procul abfuit exitio, nisi Carrheni, colonia Macedonum, excepissent eum atque deduxissent.

III. Phrahares contra pacta Romanos in sue ditionis loca irrupisse caussatus, gravem inflicuit per legatos querimoniam: illud etiam inter offensas numerans, quod se Regem Regum appellari solitum, Pompejus in epistolis tantummodo Regem nominaret. Eadem hyeme firmissimum castellum (Synphoraticchos vocabatur) in quo thesauri Mithridatis erant, Romani tradente Stratonice receperunt. Eam matronam Regis ex humili fortuna venerat; quum plallens in convivio placuisset.

IV. Catonis enim senis & pauperculi erat filia: sed repente in cubile Re-

Bbbb 2

Parthorum legatio ad Pompejum.
Istarchi Pompeio.
cap. 59.
Diodorus.

Afranius & Artos Gordyene expulsi.
Istarchi Diodorus.

Stratonice Mithridatis quor.
Istarchi Diodorus.

Pompeius Deiotarus &
Archelaum auget opibus.

Patre pauper-
culo nota.
Diodor.
Appianus.
Plutarch.

gis recepta, patrem quoque divitiis cumulavit. Nondum satis certa luce mini-
stri Regii vestes preciosas, vasa aurea & argentea, cum alia suppellectile plurima
domum ejus attulerunt. Quibus conspectis fenex, & sua esse audiens, ludibrio
se ratus haberi, proripere se per ostium voluit: donec retinentibus docentibus-
que divitis cujusdam hereditatem beneficio Regis donari, atque hac initia tantum
esse honoris & opum, quas mox esset habiturus. vix tandem credidit; tanto per-
fusus gaudio, ut propemodum de potestate exiret.

Quem Mithel-
dates dirando
infatuavit.
Appianus.
Plutarch.

V. Sahe purpuram indutus, prosequente copiosa familia per urbem obequitabat,
elamitans; *hæc omnia mea sunt.* & ridentibus obviis, *id mirum esse negabat; sed quod occurrentes sibi præ nimia voluptate lapidibus non incesset.* Hoc sunt
& possunt divitiæ, hisque interdum modis illuduntur & illudant! illa ergo Strato-
nice, relictam se & quasi neglectam à Rege dolens, salutem Xipharis pacta,
quem Michridati pepererat, si forte venisset in potestatem Romanorum, castel-
lum thesauroque Pompeio tradidit. multis à se adjectis muneribus.

Diodor.
Plutarch.

Stratonice ca-
stellum muni-
um Pompeio
tradit.
Oronius. 6. 4.
14. Epitom.
Eutropius.
Cic., hiliop.

VI. Validum in arce prasidium Michridates reliquerat: sed mulier compo-
sito dolo maximam ejus partem per causam advehendi commeatu emisit; de-
inde Romanis haud procul inde latitantibus aperuit portas. Pompeius ablata
pecunia, quæ subterraneo in specu vasis æneis ferro vinculis ignota vulgo servabatur;
& ex muneribus quod ornatum templorum aut triumphum accomodatam vi-
debatur, cætera habere Stratonice jusset. Sed nec illam, nec quamvis aliam Re-
giarum mulierum, quum captæ deditaque plurimæ essent, adigit; verum re-
misit eas ad parentes propinquosque.

Pompeius
Amitum con-
ventum cele-
berrimum
agit.

Appian.
Strab. lib. 11.
Hirt. de B.
Alex. cap. 66.

VII. Regulorum enim & ducum pleræque filix aut uxores erant. Exinde
profectus Amitum in hyberna, iusta quadam ulcione in eandem reprehensio-
nem incidit, qua criminatus Lucullum fuerat, ut manente bello (nam in Bospo-
ro Mithridates haud exiguo instructus exercitu regnabat) res ordinaret, hono-
resque & præmia distribueret. Maximo ibi concursu principum Asiæ & Orien-
tis, Reges quoque barbari duodecim adfuerunt. In hoc tam celebri conventu
Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam composuit: Pontum in pro-
vinciæ formam redegit: Armeniam minorem Deiotaro Galatæ, cujus maximis
auxiliis erat usus, quemque ex animo amicum, vereque benevolum populo Ro-
mano judicabat, dono dedit.

Premia facili
distribuit.
Plutarch.
Diod.
Suet. Cæsar.
cap. 10.

VIII. Paphlagoniam Attalo & Pylameni reddidit, unde Mithridates eos
expulerat: Colchis Aristarchum Regem dedit. Comanis Pontici Sacerdotem
præfexit Archelaum, Archelam quem Sulla vicerat filium; quod Sacerdotium
Regias pene opes ac dignitatem habebat. Bellona hic & Cappadociæ Comanis
colebatur: paribus utrobique legibus, & antistitum opulentia. Pompeius Ar-
chelao præter agrum antiquitus sacrum, duos adject in orbem schænos, id est
passuum septem millia trecentos. His confectis per Cappadociam in Sy-
riam movit, quum domitis per Afranium Arabibus Amanis accolis viam
sibi patecisset.

C. Cæsaris
machinæ
edictis.
Diodor.
Strabon.

IX. In itinere quum præter Zelam duceret, ubi reliquæ Triariæ cladis in-
sepulta jacebant, tumulum iis struxit, & persolvit extrema magnificæ. quod
neglectum à Lucullo, faucibus antea militum animis, haud mediocri ad prætina
odia cumulus accesserat. Dum cum ad modum Pompeius incrementa gloriæ

potentiaque bello quærit, C. Cæsar civilibus artibus ad opus vastissimo animo concupiscendas fruens aditum, splendida Edilitate fungebatur. Nam Romanis Megalensibusque ludis, præter Comitium ac Forum Basilicasque, etiam Capitolium temporariis Porticibus ornauerat, in quibus, abundante rerum copia, pars apparatus spectanda proponeretur.

X. Venationes autem ludolque & cum collega M. Bibulo, & separatim edidit: quo factum, ut communium quoque nomen & gratia penes eum solum esset: ut *evenisse sibi Bibulus, quod Polluci, diceret: ut enim Geminis in Foro ades posita, tantum Cæsaris diceretur; ita suam Cæsarisque munificentiam, novius Cæsaris dici.*

XI. Adiecit insuper & gladiatorium munus Cæsar, patris memoriam celebrans; paribus trecentis, & viginti datis, quum aliquanto plura destinasset. Sub idem enim tempus Senatufconsulto de numero gladiatorum cautum est, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. quia Cæsar multis lanitarum comparatis familiis, inimicos quasi ad vim his usus, exterruerat. Gladiatorio muneri & epulum adiecit. Ob has largitiones; & quia dudum curator Appiæ viæ creatus, multum de suo impenderat; maximum sibi favorem populi conciliavit. Sed & illud latum vulgo fuit, quod monumentum C. Marii de Jugurtha, deque Cimbris, quæ Sulla disjecerat, à Cæsare est restitutum.

XII. Is statuas Marii & trophæa clam fabricata noctu in Capitolio posuit. Postridie quum auri splendor & artificis industria oculos hominum, averteret, momento per urbem diditus rumor, ingentem ad id spectaculum concursum excitavit. Ad audaciam juvenis (neque enim quemquam falletbat ejus rei auctor) inter diversos laudantium reprehendentiumque motus universi stупebant.

XIII. At inimici magnis clamoribus, id videlicet ambitione munerum questum esse testabantur, ut hoc palpo mansuefactus populus, instar ferocis equi frænum sibi iniici pateretur. Nam ista profecto tentantis potentiam hominum, & viam ad Regnum molientis esse.

XIV. Contra Marianarum partium homines, ingens multitudo plausu complebat Capitolium, profusisque ad conspectum statuarum præ gaudio lachrymis, Cæsarem faustis vocibus omnibusque prosequébantur, unum omnium adfinitate C. Marii dignum prædicantes. Coacto hanc ob rem Senatu Q. Catulus accensum Cæsarem, inter alia multa nobilem illam vocem misit; nec enim jam cuniculis Cæsar, sed machinis petit Rempublicam. Quum autem Cæsar ita responderet, ut Senatui probaret causam; faventium adeo sunt erecti animi, ut nemini se submittere juberent, ad omnia magna natum, & populi studiis consequenturum quilibet.

XV. Eodem anno C. Cornelius Majestatis reus, apud Q. Gallum Prætozem, à Cicerone longissima oratione defensus est: quamquam Q. Hortensius, Q. Metellus Pius, L. Lucullus, M. Lepidus testimonium in eum inferre dixerant, negantes eo salvo stare Rempublicam posse. præterea Q. Catulus, cujus eo anno Censura, collega M. Licinio Crasso, parum concors aut utilis Reipublicæ fuit.

XVI. Nulla enim re gesta (quippe neque Senatus aut Eques ab his recensitus, neque populi census actus est) magistratu se abdicarunt. Causa diluuii penes Crassum fuisse creditur, nota Catuli lenitate & modestia. Quidam de civi-

lutarch.
Cæsare c. 80.

Bibuli de ea
diditum.
lutarch.
Diodorus.
Sueton.

Cæsaris mu-
nus gladiator-
ium.
Diodorus.
Plutarch.
Cæsare cap. 80.
Suetonius.
Plutarch.
Sueton.

Idem Marii
trophæum res-
tituit.
Propert. 1.9.46
Plutarch.

Hæc Cæsaris
acta variè ac-
cepta.

Laudant Ma-
rianos, defendit
Cæsar in Se-
nato.

C. Cornelius
majestatis
reus à Cice-
rone defensus.
Africanus Co-
nellian.

Lact. or. 8.2.
Catuli & Cras-
si censura di-
scors & inutilis.
Plutarch.
Crasso cap. 24.

Val. Max. l. 5.
Plutarch.
Diodo.
African. in To-
ga Candid.
Catonis in Ca-
tulum asperi-
tas.
Plutarch.
de Varro p. 18
dicitur cap. 18 &
in præceptis
Reip. c. 30.
Plutarch.
Caton. C. Cic.
de Offic. 3. 11.

tate Transpadanis danda discordes habuisse sententias ferunt: quos Cæsar & hujus plerumque consilii innexus Crassus fovebant. Apud alios restitisse Catulum collegæ reperio, vectigalem facere Ægyptum molienti.

XVII. Cum hoc tanto & tam egregio viro per eadem tempora Catoni nata est dissensio. Is enim deprecanti multam clientis Carulo mira severitate inexorabilem se præbuit: eoque, ut molestius instanti diceret, turpe est Q. Catule, te quum sis Censor, à meis ministris hinc abripi discedere nolentem. Catulus ad hæc labra movens, nec reperto quid responderet, prohibente pudore vocem, quam ira impellebat, tacitus se proripuit. Tam multiplices inter discordias potentium C. Papius Tribunus plebis haud vano metu multitudinem ignorantum hominum suspectam habens, peregrinos, exceptis qui sedes haberent in Italia, & uno nominatim Glaucippo, Urbe submovit, lege in id lata.

C. Cæsar, quæ-
stionem de Si-
cariis exercet
in Sullano.
Sueton.
Diodorus.
Plutarch.
Caton. c. 19.

XVIII. Jam L. Julius Cæsar, C. Marcius Figulus Consules erant, quum C. Cæsar ut le exporteretur, & inimicis ægre faceret, eorumque diminueret auctoritatem, in exercenda de Sicariis questione, eos quoque Sicariorum numero habuit, qui proscriptione Sullana ob relata civium Romanorum capita, præmium acceperant, quamquam excepti Cornelii legibus erant. Eorum hominum causam Catonem Quæstor præiudicio premebat, quod ab iis acceptam ob cades pecuniam, turpitudinem facti simul vehementer exprobrans, exegerat. Sic deinde trahebantur ad iudices, & velut à Catone prædamnati, tristes sententias aufererebant. Damnati sunt L. Lulcius notus centurio Sullanus, & tam dives ex victoria factus, ut amplius centies rem haberet: itemque L. Bellienus avunculus Catilinæ, qui Sullæ jussu Lucretium in foro confoderat: mirantibus, qui- bus improvisa res acciderat, ut quos formidabiles prius omnibus vidissent, eodem reos, humiles, sordidos, postremo sanctionibus præmiisque obnoxios cernerent.

Abolitionem
Catonis.
Africanus.
Diodorus.

XIX. Post paucos deinde menses à dissimili causa par admiratione fuit: quod his damnatis, quorum alter inficiatus erat factum, alter imperio Dictatoris paruerat, Catilina est absolutus: quem post repulsum in petitione Consulatus, L. Lucullus, qui postea quoque eundem honorem petiit, lege de sicariis postulataverat.

Mithridates
fuit à Stra-
tonice filium
coram ea ne-
cat.
C. Cæsar, d. 5.
Diodorus.
Appianus.
Mithridates.

XX. Inter hæc Mithridates Cerealia in Bosporo celebrans, repentino terramotu est turbatus, quo violentioris non exstabat memoria: clades inde plurimas fuit, oppidorum quoque haud pauca graviter sunt adicta. Sed ille Pantrioæ recepta, quod ad ostium Ponti Europææ partis emporium est, quum trans fretum Stratoniceen compersisset, communiem filium, cuius illa salutem pacta à Pompeio fuerat, in conspectu mulieris interfecit, abjiciq; insepulcrum jussit: bonum patrem exuens, ut malum maritum ageretur. Legatos deinde ad Pompeium misit, paternum sibi Regnum concedi postulans, vectigali stipendio quoque populi Romani futuro. Pompeius adhuc vivere Mithridatem miratus ad se venire jussit, Tigris exemplo. Quod ubi est relatum; fuere, inquit, nisi essem Mithridates, aliquot tamen filios & amicorum principes mitam. Nec ideo segnis delectum habebat, ingenuos servosq; promittitque sacramento adigens. Arma item telaque & machinas intente parabat: neque arboribus fructuatis parcens, neq; se bobas aratorum, qui ob nervos, quorum copia opus ad machinas erat, frequentes occidebantur.

Mithridatis
apparatus no-
vus.

XXI. Ob hæc, & quia tenuissimis etiam tributum erat impositum, invisum

Orosius.
Appianus.

esse vulgo Mithridatis imperium cepit, & ministrorum culpa crescebant offensa, quod latente propter morbum Rege, per superbiam, & avaritiam in populares multa delinquebant. Mithridates enim ulcerosam abscondens faciem, à nemine patebatur adspici, extra spadones, qui & medicabantur. Quum percuratus esset, jam sexaginta cohortes sexcenariae sub signis erant, lecta juven-
tus, prater inconstitam multitudinem: naves etiam, & loca opportuna inter-
terim à ducibus preoccupata praesto erant.

XXII. Hoc animosior ad cetera, partem copiarum Phanagoream trajecit ex adverso Panticapaei situm emporium, duobus his claustris os Ponti in potestate habiturus. Sed non diu perficerunt in fide Phanagorenses, Castore quodam rebellionis auctore, qui tortus aliquando à Tryphone, Regio eum cho ingressum Phanagoream hominem occidit, populumque ad vindicandam armis libertatem excitavit. Regiam liberi Mithridatis obtinebant. eos Castor congesta circum arcem incensa materia compulit ad deditionem.

Defectio Phanagorensium.
Plutarch.

XXIII. In his Artaphernes ferme quadragenarius erat: Xerxes, Oaxathres, & Eupatra in ætatis flore. Sed altera filiarum Mithridatis Cleopatra quum perire mallet, quam se dedere; tam generoso proposito fortius stimulavit patrem, ut quidlibet pro ejus salute conaretur. Itaque submissis ab eo plurimis di-
crois crepta, & Panticapaeum reventa est. Ceteros Phanagorenses ad praesidia Romana transmiserunt. Subinde Castoris successu & aliarum civitatum animarum à Rege defecerunt: Chersonesus, Theodosia, Nymphæum, cum aliis circa Pontum opportunis bello gerendo oppidis.

Et aliorum
populorum.
Sueton.
Diodorus.
Plutarch.
Caton. cap. 23.

XXIV. Idcirco Mithridates crebris defectionibus terretus, quum exercitui qui magnam partem ex invitis constabat, parum fidere; filias Scythicis Regulis desponsas, quingentorum militum addito praesidio, misit, ut eos quam maturissime cum auxiliaribus copiis ad se pertraheret. Sed milites accisis in itinere spadonibus, quod genus apud Regem praevalidum & potentia saepe abusum infestissime oderant, puellas seque Pompeio tradiderunt. Inter has calamitates adeo non desiciebant Mithridatis Spiritus, ut potius augerentur; quum enim esset septuagenario maior fractum laboribus corpus, animi vigore sublevando, consilia vasta, inaudita, incredibilia agitabat.

Mithridates
animo fortis-
simus sustinet
Orosius.
Appianus.

XXV. Namque per Colchos & Moeroticas gentes ad Istrum penetrare statuerat. Inde sive per Gallicas gentes, quarum amicitiam diu ante paraverat, tri-
tamque Cimbris viam tractis secum qua transiret auxiliis, superare Alpes; si-
ve Thracia, Macedoniaque & Graecia raptim transitis, in Italiam irumpere.
Quod si efficere potuisset, non dubitabat, quin in ipsa Italia contra Romanos arma & viros eius inventurus; quod & Annibali successerat; & nuper Spartacus homo nullius dignitatis non caruerat adversus Romanos fautores. maxime autem focalis belli reliquias, & velut sub cinere latentes igniculos sperabat ad-
ventu suo excitari posse, quum haberet apud se generis ejus plurimos: & pau-
cos ante annos ultro inde legationes venissent in Italiam eum vocantium.

Ejus vasta
consilia.
Orosius.
Appianus.

XXVI. Sed exercitus à mentione tam longinque & dura militiae abhorrebat: neque enim se pares futuros Romanis in Italia sperabant, quos domi sub-
stinere nequissent, & regem desperatione ad audendum propelli rebantur
ut exactam ætatem Regia potius morte clauderet, quam brevem lucis usutam

Sed exercitus
animo Regia
non respon-
det.
Diod. lib. 37.
Appianus.

perpetua ignominia mercaretur. Durabant tamen adhuc, & imperium patiebantur, reverentia Regis, cujus tanta erat apud omnes gloria, ut ne quidem inter adversa contemptui facilis videretur.

Pompeius in Syria descendit. Diodorus. Florus. 1.5.25. Appian.

XXVII. Jam in Syria Pompeius erat, quum hæc omnia circa Bosporum gerebantur. Is enim obiter superatis Antiocho Commagenæ, Dario Mediæ Regibus, quinquagesima quam ex Ponto profectus erat die, Ecbatana pervenerat. Duplicita fuerunt Ecbatana dispari nobilitate. nam altera Persarum, deinde Parthorum Regum æstivis notissima sunt: Syriaca præter mediocritatem opum, nomen quoque mutatum obscuravit: postquam à monte, in quo situm erat oppidum, *Carmelum* appellare cœperunt.

Parthica bella declinat.

XXVIII. Ad hanc igitur Syriæ urbem venisse Pompeium, non ad Medicam arbitror: quamquam aliter est ab Orofio traditum. Nec ideo quia cum Medorum Rege bellum habuit, ad Ecbatana pervenisse credendus est: nam illum auxilium Antiocho ferentem coëgit fugere: neque vero Parthus quievisset accedente Romano ad Regni sui caput, quemadmodum ab eodem Orofio nominatur. Præterea notum est Parthica bella declinasse Pompeium, Syriæ partes omnes percurrisse, ut sub imperium egeret. *Quidquid enim sub Tigra ne fuisset, illo debellato populi Romani factum esse* aurumabat: hocque facitabat libentius, ut acta Luculli convellerentur.

Antiochum Regno Syriæ eruit. Diodorus. Appian.

XXIX. Nam Lucullus victo Tigra ne reversum in Syriam, receptumque à suis, Antiochum Cyziceni filium avito Regno frui passus, *Regem* appellaverat. Sed ademit præsentem videntique Regnum Pompeius, quamquam nunquam de populo Romano male meruisset, quum hostem ejus Tigranem regare pateretur. Nec speciosa dicta decrant. *recursare Syros hominem, à quo tot per annos deserti, alienigenæ Regis jugum tulissent: neque vero æquum esse, quum sua turri nequidisset, alieni laboris cum habere præmia. Paci quoque Syriæ consulendum, ne rursus Judæorum Arabumque latrocinis fiat opportuna.*

Tigranis & Phrahatis bellum. 1.5.19.

XXX. Sic velut iusto Rege vacans, in provinciæ formam Syria redacta est: Seleucidarumque imperium finem accepit: præter modicum Commagenæ Regnum, quod illi Antiocho non modo reliquit Pompeius, sed etiam auxit, adiecta Mesopotamiæ parte quam rapinæ subegerat, castelloque Seleucia; in quo adfervatam aliquamdiu Cleopatram cognomento *Selenen*, Syriæ Reginam Tigranes nuper interfecerat. Hoc modo constituenti Syriam Pompeio legatis Phrahatis Tigranisque Regum adfuerunt. Recruduerat in eos bellum, victorque primo prælio Parthus, sequenti Armenios populerat.

Et post. Orofius. 4. Velleius. 40. Appianus. Diodorus. Iustus. 40. 2.3.

XXXI. Igitur Tigranes Pompeium è Syria arceffebat: Parthus accusabat Romanos varie, ut sentire Pompeius posset, si bellum ceptaret, cum potente & parato hoste certamen fore. Quapropter incostantiam Fortunæ reputans, nulla Tigra ni auxilia misit, neque contra Parthos quidquam scitit hostiliter, negans *in iustum Senatus populi Romani bellum suscipi fas esse*. Legatis autem respondit, *esse Phrahatis non cum Romanis, sed Tigra ne de finibus controversiam missurum igitur viros, qui dissidentes componerent*. Neque Reges recularant, quin illos pro iustis disceptationibus admitterent: quamquam inter ipsos jam odio metruque Romanorum convenerat.

Gomitiorum

XXXII. Tigranes legatis suppetiis iratus; Phrahates sibi metuens, si Tigranes periret.

perisset; ambo satis certum putantes, ad utrum cum excidio a lectris victoria
venisset, illum hostes Romanos, & minus ad repellendum virum habiturum,
in gratiam haud difficulter redierunt. Quum inter has res Comitiolorum dies ad-
fessent, magnam in Urbe novorum Consulum expectationem, multitudo com-
petitorum, & suspecta quorundam consilia moverunt. septem in eum annum
candidati petebant: patricii duo, P. Sulpicius Galba, L. Sergius Catilina; to-
tidem plebei nobiles, C. Antonius, L. Cassius: præterea Q. Cornifi-
cius, C. Licinius Sacerdos, qui tamen non primi ex familiis suis magistra-
tum gesserant.

Consulatum
magna expe-
ctatio.
Appianus.
Bylaca.

XXXIII. Solus competitorum M. Tullius Cicero Equestri loco natus, nul-
lus ostentare imagines poterat. Sed hic eloquentiæ præsidio, & integritate mo-
rum in id saltigium erat enisus, ut meliori spe quam ceterum quisquam peteret.
Quapropter Antonius & Catilina, pessimi omnium turpissimique coitionem pe-
cerunt, ut Ciceronem Consulatu desicerent, adiutoribus usi firmissimis M. Cras-
so, C. Caesare; qui civilem Ciceronis potentiam rationibus suis adversam fore
judicabant. Horum opera & factionibus ita palam fervere ambitus cœperat, ut
paucis adhuc Comitiolorum diebus reliquis, Senatus legem ambitus, *aucta etiam
tum panæ ferri* juberet. Interecessit Tribunus plebis Q. Mucius Orestinus.

Cicero Con-
sulatum petit.
Appian.
Mithrid.
Plutarch.
Pompeio-
cap. 63.
Vellei. 4. 27.

XXXIV. Id quum graviter ferrent Patres, surgens Cicero loco sententiæ
orationem habuit in toga candida, contra Catilinam & Antonium: ceteris com-
petitoribus, qui modeste se gerebant, abstinens. Galba enim sine fuco & fallaci-
is præstabat, more majorum: neque Q. Cornificium reprehenderes. Cassius
tum adhuc iners potius ac stolidus esse, quam improbus videbatur. Orationi
Ciceronis & Catilina & Antonius contumeliose responderunt, quod unum po-
terant inveci *in novitatem ejus*.

Adversus
competitores
dicit.
Strab. lib. 14.
Appianus.

XXXV. Id telum erat ingens apud accensos invidia nobiles, qui velut polli
Consularum rebantur, si ad hominem novum, quantumlibet egregium, per-
venisset. Et Manilianis actionibus, tamquam ad popularem factionem deficiens,
optimates offenderat. Sed cito mutati sunt, postquam industria vigilantiaque
viri opus esse periclitanti Reipublicæ viderunt. Quippe Catilina circiter Ka-
lendas Junias cum multis nobilibus aliisque pessimis & audacissimis hominibus,
conjuracionem fecerat, ut Consulibus trucidatis, Senatus deleto, incensa
placibus laeis Urbe, ærarium diriperent, Rempublicam constituerent arbitra-
tu suo. in hoc fidem mutuo obligaverant homine mactato, ejusque gustato san-
guine, tantus furor mentes incitlerat. Plerosque sequuta luxuriam egestas ad
ultimi furoris consilia præcipitabat: erant & qui spe dominationis improbis cœ-
pitis oscule ferverent.

Catiline con-
juratio.
Diodorus.
Appianus.

Plutarch.
Diodorus.

XXXVI. Mulieres quoque luxu ac libidine perditas, aut maritorum ne-
cem optantes adsciverant, per quas servitia concitarent, aut viros illa-
rum interficerent. Harum nec paucæ erant corruptis civitatis moribus,
& primariorum virorum conjuges, ex quibus Semproniam D. Bruti
uxorem Sallustius nominat. Sed in eadem causa fuisse non immerito
existimemus, quæ paulo ante aut postea sunt à viris repudiata, Clodia
& Servilia Luculli, Mucia Pompeii, Catonis Atilia, Caesaris Pompeia, An-
tonii Antonia, & M. Luculli quacumque gente fuit, uxor. Juvenis etiam ple-

In qua & mu-
lieres.
Afron. in Ta-
p. 1. ad.
Plutarch.
Cicer. cap. 11.

Tit. Liv. Tom. V.

Ccc c

meu liberaret: tanta vi eloquentie mentibus admota, ut legem Agrariam, hoc est alimenta sua, vocata in sufragium tribus abrogarent; Tribuni vero plebis ita consternerentur, ut alias quoque nonnullas actiones abjicerent. Erant omnino ea tempora, ut & hoc Consule Respublica, & hoc ingenio Consul, haberent opus: quum nihil abesse videretur, quod timere boni, supporre improbi possent. Tribuni plebis varie miscbatur civitatem, faveme in plerisque Antonio, facili inter prava ingenia ad detorius consensu. Alius enixe rem urgente Casare, proscrip-torum liberis jus potendi magistratus reddere moliebatur, alius idem dabat P. Antonio & P. Sulla de ambitu damnatis. neque decrat, qui novas tabulas meditaretur.

XLl. Quibus preceipua Ciceronis industria vigilantiaque occursum est. is consilia omnium magna solertia indagavit, pari constantia excepit, denique incomparabili eloquentia, tamquam fulmine, deiecit. Tantum enim dicendi copia & gravitate valuit, ut etiam homines ad ea probanda, quae paulo ante insigniter odissent, posset adducere. Nam illo suadente etiam Roscia Theatralem legem plebs equo animo tulit, magnopere prius irata L. Othoni auctori legis, quod discrimine sedis constituto, indignam quae cum Equitibus sederet, habuisset. Forte acciderat, ut Othonem tum Praetorem legis ejus dolore populus in Theatro exsibilaret: Equites contra plausu exciperent. deinde iterum inde sibilis, hinc plausu instaurato, maledictis atque edictis inter se committerentur ordines, & res ad seditione spectaret.

XLII. Id ubi Cicero Consul comperit, accurrens propere, vocataque in adeo Bellonae coeione plebem objurgans, ita contravit animos, ut revera in Theatrum, non minorem Othoni plausum ipsa, quam Equites darent. Majorem deinde diminationem pro C. Rabirio subiit, cui subornatus a C. Casare Tribunus plebis T. Labienus perduellionis diem dixerat, quod ante sex & triginta annos L. Saturninus Tribunum plebis occidisset. Negabat factum Rabirius, sed non tam ille, quam Senatus auctoritas petebatur, nihil deinceps valitura, ubi quod ipsius iussu esset factum, post tot annos in disquisitionem vocari, poenaque & supplicio vindicari posse constitisset.

XLIII. Quum summa ope restitisset melior pars Senatus, ne judicium ea de re fieret; Tribuni plebis, factione Caesaris adjuvi, vicerunt. ita dum viri non more antiquo, a populo perduellionem judicarent, sed a Praetore darsi, sic ducta forte, ut res suspiciosissima, Lucius & Cajus Julii Caesares fierent. a Cajo certe tam cupide condemnatus est, ut more majorum ad populum provocanti, nihil aequae ac iudicis acerbitas profuerit. Pro hoc reo Ciceronis exstat oratio, quae ipso indicio, quanta habitaretur in Consulatu fuit. Periclitabatur tamen reus, tanta vis adversae factionis erat; quum Q. Metelli Celeris, qui Praetor & Augur erat, factus est liberatus. Centuriatis comitiis de perduellione populus judicabat. illa quum intra pomerium fieri nefas esset, antiquitus erat statutum, ut occupato in iustis ferendis populo, exercitus praesidii causa imperaretur. ita fiebat, ut cum armis exirent; nec simul universi cives: sed per partes ferentis suffragia, quo semper idonea manus ad curiam ceterorum & Urbis in Janiculo excubaret.

XLIV. Nam inter initia metus ab accolis, tenui adhuc re Romana, deside-
rabat cautionem: is deinde mos, ut solet, quantumvis mutato rerum statu
pro lege servabatur. Vexillum igitur nunc erat in Janiculo, quamdum comitia

Plutarch.
Cic. in toga
candida. & 101.
Africanus.
Appian.

Idem Roscia
Theatralem
fuisse.
Sallust.
Florus.

Sallust.
Africanus.

C. Rabirium
describit.
Cic. de L. A-
graria. 2. 2.
Africanus.

Africanus.
Sallust.

Q. Metelli fa-
ctum a timo-
rum.
P. hius.
Plutarch.
Cicero. cap.
16.

Diod. lib. 17.
Cic. contra
Rullum.

De proscrip-
tum. Liberis
comitatu.
Plutarch.
Cicero.
Agel. 23. 23.

habebantur: eo dimoto, praesidium discedebat, neque deinceps agi cum populo poterat. Metellus igitur, quum frustra docere conatus esset, *contra maiorem instituta iudicium eo tempore perduellioni fieri*; omnia concione, priusquam suffragia ferrentur, in Janiculum contendit, vexilloque revulso necessitatem solvendi comitia fecit. Neque ultra institit Labienus, quamquam alia die repetere reum potuisset. Supererat de proscriptionum liberis contentio, ideo tractatu asperior, quod adolescentes boni & fortes, nulla sua culpa, petitione magistratum arcebantur: eratque haec quum numero, tum opibus minime spernenda manus.

Paucis Cic.
Ciceronis tolli-
tur...
Cic. Epist.
famil. l. 9. &
ad Attic. 2. l.
Plin. 7. 10.
Plutarchus.

XLV. Sed ita tum rei acerbicatem oratione molliuit Consul, & *legibus Cornelii sic coharere statum civitatis* docuit, ut ipsos quoque honores petere pueret. L. autem Caecilium Tribunum plebis, P. Sullae fratrem, coque de mitiganda poena ambitus ferentem, ut fratri reditus ad petendas honores esset, ita immutavit, ut & abiceret rogationem, & *Agraria legis se fore intercessorem*, profiteretur. Legationes quoque liberas, quamquam ad commodum Senatus pertinere videbantur, frequentissimo Senatu adficiente sustulisset, nisi fuisset a Tribunis intercessum. tempus tamen minuit, & quod infinitum fuerat, annuum fecit. Et quia provisio quod imminabat bello Rempublicam pecunia opus habituram putabat, misso Puteolos P. Vatinio Questore, *aurum & argentum* vetuit exportari.

Cic. de lege
Agraria. 2. 4.
Dionodorus.

Cicero colle-
gum patientia
& obsequio
mitigat.
Velleius. 2. 4.
Dionodorus.

XLVI. Haec atque talia Consuli eo facilius procedebant, quod tunc barbaras alias cunctis collegum, ne contra Rempublicam sentiret, patientia & obsequio mitigatum, postremo commutatione provinciarum perpulerat. Quippe Cicero Macedoniam sortitus, quum eam placere collegae videret, cum Gallia commutavit, quae C. Antonio evenerat. Inter haec P. Lentulus Spinther Aedilis Curulis tanta magnificentia ludos edidit, ut superiores omnes novo invento viceret, argentatis choragis scenam adornans. Idem & dibapha Tyria primus est usus, quod tum improbatum, mox vulgare fuit.

Salutis augu-
rium celebra-
tur.
Cic. ad Attic.
P. 2. 10.

XLVII. Hic ferme status Urbanarum rerum erat, quum audito sine Mithridatis grates diis actae sunt, & ad omnia pulvinaria supplicatum. quum referente Cicerone Consule, quantum alias numquam, *in duodecim dies supplicationem* Senatus decrevisset. Tribunis plebis T. Labienus, T. Ampius privilegium tulerunt, ut *Pompeius ludis Circensibus corona aurea, toga picta, cultum triumphantium* uteretur; scenicis praetexta, coronaeque laurica. Salutis etiam augurium, confectis bellis marinis & terrestribus omnibus celebrari posse credicum est. Id veteri more genus quoddam divinationis erat; quo maximus Praetor explorabat, *salutemne dii populo Romano annuerent*. neque fas erat alio die agi, quam qui ab omni negotio militari vacuus: eaque de re diu intermissum inter continua bella, civileque discordias fuerat, nullum idoneum tempus ad pacificas carimonias invenientibus.

Metron. Ex-
bit. cap. 14.
Cic. in 1. 10.
cap. 2.

Mithridatis
exitus.
Dionodorus.
Cicer. Pro
Labitorio
tueton.

XLVIII. Porro Mithridatis exitum operae precium est penitus exlequi. Calamitatibus, & quae calamitatem amat legi, perfidia suorum irritatus, quum multos ob culpam, alios pro suspitionem interficeret, omnium a se animos tedio & metu abalienavit. Etiam Pharnaces filiorum ad eam diem honoratissimus, & saepe declaratus Regni successor, sive fratrum occisionum dolore, sive sibi timens, insidias frueri senecit, priusquam destinatam in Italos expeditionem inchoasset. Nam

id ubi effect factum, omnem ab Romanis præcidi spem veniæ existimabat; neque ad seex opibus paternis quidquam esse perventurum.

XLIX. Non deerant qui hæc referrent ad Regem: multos enim filio apertos clandestinosque custodes appollerat. Comprehensi igitur consiliorum nonnulli, tortorque sunt; nec dubitabat Rex insidiatorem tollere, nisi Menophanes ostentis incommodis, *qua sub tempore tam longinquæ expeditionis occisum filium esset sequutura*, perpulisset, *ut veniam offerret*. Sed ille longius progressum existimans, quam ut tutus inde receptus esset, ad hoc animos militum à suscepta expeditione abhorreere gnarus, noctu ad primarios Romanorum transfugarum, qui proximè Regem tendebant, ingreditur: *casum suum mileratur: Laborem improbum, pericula, miseria, que per tanta mirum terrarumque spatia, omnibus ubique infestis l'aliam petitorios mnerent*, exaggerat: *spem à se maximam, honoresque & opes in promptu stendit, si Regno ipse potiatur*.

L. Facile persuadetur omnia trillidina, si perducti in Italiam forent, metuenticibus. mittuntur eadem nocte certi homines ad alia vicina castra sollicitanda: nec mora, simul cum luce transfugarum exoritur clamor; eum exceprum alii sequuntur, transmittuntque. sic brevissimo tempore totum ubique exercitum, atque etiam nauticam turbam seditio percurrit. Nam & ab ignaris antea simul cogniti probatunneque Pharnacis consilium est. Iritis ad res novas plerique; aliis, quod in defectione omnium soli frustra & cum exitio renifuri videbantur. Sic ad urbem pergitur, nam Panticapxi Mithridates tum agebat.

LI. Rex tumultu audito, partem eorum quos secum habebat, obviam mittit; cum cæteris ipse sequuturus. Sed & illi defecerunt ad Pharnacem, & urbs, non inivis oppidanis, ab eodem occupata est: Mithridates in Regiam confugit. Inde quum misisset ad milites, quafirum *quid ergo sibi vell. ut?* aperte Pharnacem postularunt Regem, *juvenem pro sene eunuchorum mancipio, filiorum amicorumque carnifice*. His auditis Mithridates, ne spem ultimam tentaret, ipse alloquuturus eos prodiit. Tum intenti in illum digitis transfuge, *en*, inquit, *qui transire ad nos satagitis, ubi prius fidem faciatis animi propositique vestri*.

LII. Ad hanc vocem profluentes complures, equum fugientis confoderunt; Pharnacem Regem sublatiis vocibus acclamantes & ne dubitari amplius posset, raptam aliquis ex templo papyrus, instar diadematis capiti Pharnacis circumposuit. Hæc ex altissimo muro miserabilis senex conspicatus, multis precibus oravit filium, *ut tutam sibi fugam concederet*; alios super alios ea de causa misificando. Postquam nemo revertebatur, atque ultimam adesse necessitatem sentiebat, exclamavit fertur: *Quoniam Pharnaces mori iubet, vos, si estis, dii patrii, precor, ut quandoque & ipse hanc vocem à liberis suis audiat*.

LIII. Collaudatos deinde satellites & amicos, qui pauci apud eum perstiterant, *fide ad extremum præstata, sua incolumitati consulere, & ire ad viam* jubet. statimque descendens ad reliquas conjuges liberosque suos, venenum quod semper cum gladio gestare consueverat, miscet. Erant ibi dæ filie virgines duobus Ptolemæis, Aegypti Cyprique Regibus desponsæ, Mithridatis & Nyssa. Hæc enixe rogarunt patrem, *ut ipso superfluo morerentur*. Igitur his primum venenatam potionem, deinde reliquis dedit: ipse hausit novissimus.

LIV. Reliqui cito extincti sunt: Mithridates quamquam vehementissimè

Pharnaces sollicitat Romæ nos transfugas. Livius. 26. Sueton. Cic. ad Attic. Diodorus. Rufinus antiq. Rom. 6.9.

Lxlii Felice apud Agell. 15 27.

Deinde totū patris exercitum. Cic. ad Attic. & in Pison. Plutarch. Cic. cap. 15.

Mithridatis periculum. Quintil. 11. r. 11. 7. 10. 116. de Leg. 3. 2.

Eius precem ad filium. Cic. in Vatinium c. 5.

Sallust. Catil. cap. 16. Diodo.

Venerum dicitur de ipse fuit. Cic. in Pison. et pro Sulla cap. 26. et pro Murca. c. 3.

Eriam gladiū
admōvet :
utrumvis sit.
Ara.
Diod. lib. 37.

veneni magnū modū exhiberat, & vim potētiā ambulando cuperet accende-
re; tamen defendētibz vitalis quae saepe sompserat remediis, metūre coepit,
ne in filiū, & deinde Romanorū potētiā mideret : gladioque admoto, ne
sic quidem invenit exitū, quia senectū malique circumstantiis, ad hoc ve-
neno debilitata manus aliquanto leviorē plagā fecerat. Igitur conspecto for-
te Bituito Gallo, qui muro iam superato cum aliis in Regiam penetraverat, *Mul-*
turn, inquit, *doctus tunc, quum miles mense esset, Achui: plus debitorus, si exve-*
rum mihi officium praestiteris, ne hac aetate bisque rebus gestis ducis Romani trium-
phalem currum Mithridates antecedam. Expelle sis hunc spiritum, quem frustra soli-
citaris mea manus, quicunque adversus venenum stultus ego medicamentis munii.

Cicer. de Off.
li. 2. c. 16.
Val. Maxim.
2. 4. 6.
lib. 9. 39.

Postremo à Bi-
tuito Gallo
occiditur
Appian.
Mithrid.
Vidor.
Cic. de pūo.
Consulatus c.
22.

LV. Ita Bituitus, quum & Pharnacem gratam facturus videretur, jugulum
ultra praebentis hausit : simul accurrentes alii gladiis ac lanceis accelerarunt ei
mortem. sic interit ultimus tum sui juris Regum, praeter Parthicos, post multas
& illatas aliis & acceptas aliunde calamitates, fortunaeque miras vicissitudines,
ne simplici quidem morte sublarus. Aetatis annos (nam dubitatur) paulo plus
minulve septuaginta, Regni quinquaginta septem exegerat.

Judici fratres
litigant cons.
Pompeio.
Velleius 2.
40.
Cic. ad Attic.
1. 15.

LVI. Eo tempore Pompeius obibat Coelen Syriam, legatos & nuntios gen-
tium excipiens, quae ex tota Syria Aegyptoque mittebantur. Nam & Aegyptus
iniqua seditionibus erat, adque eas comprimendas Pompejum Rex advocabat :
dona pecuniaeque ipsi, & exercitui vestem mittens. Venit & ab Hyrcano Anti-
pater, & Nicodemus ab Hyrcani fratre Aristobulo, de Regno Hierosolymitano
certantibus. *Ipsi occurrere iussi ad disceptandum Reguli: quum Aristobuli lega-*
tus, data ab eo prius Gabinio trecenta talenta, deinde Scandro quadringenta arguens,
supra caetera inimicitias, horum etiam odia comparasset.

Pompeius lat-
rones & ty-
rannos punit.
Diod. lib. 37.
Eutropius.
Appian.
Orosius. 6. 45.
Vidor.
Liv. Epitom.

LVII. Interea quum ver apparuisset, contra quo ex hybernīs exercitū Pom-
pejus in Damascenos fines fecit expeditionem, multis in via excisis latronum ca-
stellis, supplicioque adfectis tyrannis, qui passim per civitates existerant. Pri-
mum in Apameno agro capta ex itinere & diruta arx est, quam Antiochus Cyri-
genus struxerat. Deinde in Itamos transitum, qui sub Ptolemaei Menptai diti-
one Libani partem habitabant, laetociniis dediti. Muntilima horum castella,
Sionam & Borama in monte sita, & inferius Botryn & Gigartum & Ipeluncas
juxta mare & castellum in jugo quod appellabant *Then-prosopon*, Pompejus ever-
tit: tyrannus, Tripolitanus Dionysio, qui paulo ante securi percussus fuerat,

nihilominus innocentes, multo saltem redempti supplicium, quibus ad stipendiarium
licum usus Imperator, Lyfiam deinde ad lacum Apudmum cepit, musicam
urbem, quam Judaeus quidam tyrannus nomine Sitas obtinebat.

XVIII. Liberavit & Byblum, veterem Clavea Regiam, quoniam & hujus ur-
bis tyrannum securi percussisset. Heliopolim deinde & Chalcidem, Mennari ar-
bes, transiens, per Syriam partem quae Libano & Antilibano montibus inclusa
proprie Carve dicitur, Pellam, & hinc Damascum venit. Damascus inter Se-
leucidarum calamitates, Arcem vocaverat Arabum Nabataeorum Regem, et
que se & omnem interea regionem tradiderat. Sed illam nupor, victo Arabe, Ma-
rellus atque Lollius receperant, quum ad Syriam pro sua defendenda Pompeius
exercitum misisset. Mox eodem venit ex Armenia, ubi cum Tigraem bello
Pompej in urbebat. ejusdem missu M. Scaurus, Aeternumque Hierosolymas obli-
denter, acceptis ab Aristobulo pecuniis deterruit, inde Damascum reverfus.

LIX. Has caussas gerendi cum Arabibus belli adpropos Pompejus, Hyrcanum
& Aristobulum, qui Damascum accesserant, miti responso dimisit; in praesentia
praevertendum sibi ad Nabataeorum castigandam insolentiam: inde iam non in Ju-
daeam, ne litem fratrum componat. interea mutuis injuriis abstineant. Sed Aristobu-
lus, qui se Regem ferebat, venter herilium pistorum in paciens, insalutato Pom-
peio digressus, ita offendit virum, praecipue Hyrcanum, & Antipatrum, cujus pos-
tea filius Herodes in Judaea regnavit, obtestationibus argentibus iram; ut dila-
to bello Arabico in Judaeam converteret signa, & per Pellam Scythopolinque &
Coreas Alexandrium duceret, in sinibus Judaeae situm, ubi se Aristobulus inclusit-
serat, dubius animi, & vicissim de salute ac dignitate anxius.

LV. Omnibus tamen a bello dehortantibus, descendit in castra Pompej
multaque de jure suo loquutus, concedente illo in castellum est regressus. Hoc
iterum atque tertio quum fecisset inter ipem metumque ambiguus, scita tempe-
rare eupiens, ut neque prodere dignitatem videretur, neque Pompejum offen-
deret; neutrum laus adsequutus, iussu Romani scripsit ad praediorum praefec-
tos, ne castella quaedam traderent. Deinde bellum indignae animo volvens,
discessit Hierosolyma. Neque Pompejus distulit sequi: castrisque ad Hierichun-
ta positis, palmarum balsamique proventu nobilem, extra vallum equitando
exercebatur: quum citi accurverunt equites, haerum, ut ex laucatis hastarum cul-
pidibus intelligi poterat, nuntium adferentes.

LXI. Concursum igitur exercitus precibusque coactus statim legie epistolas, &
suggestu, non respiciens ut mors erat, sed per festinationem militum compor-
tatis juvenum larciniorum clientellis effecto, *Antipatrem vixisse* pronun-
ciavit. Inde laeti omnes ad sacrificandum epulandumque se converterunt; in uno
corpore bellum extinctum, infinitoque populi Romani hostes deleto rati.
Pompejus etiam minore quam credidit, labore suo ac bellatum gaudens, & in
patriam, ut primum posset, rediturus, statim orta luce Hierosolyma progressus,
Aristobulum tenuit, ut descendens pecuniis promissis, urbem & omnia in pote-
statem ejus dederet.

LXII. Pompejus venit vicissim data Gabinium ad accipiendam pecuniam mi-
sit. Sed Aristobulus ta. tione claudente portas, ille caecus in custodiam est, urbs
oblita. quam ubi Hyrcani partibus dediti aperuerunt, Nito legatus Pompeji Re-

Damasci va-
ria fara.
Orosius.
Appianus.

Suidas.
Liv. Epitom.

Aristobulus
Pompejum in-
terit.
Plutarch.
Pompeio L. 66.
Diodor.

Eumque di-
scedens Hier-
osolyma ad-
trahit.
Appian.
Liv. p. 10m.
Diodor.
Elli. 2. 40.
Eutropius.

Et advenienti
urbem cedit.
Joseph. antiq.
10. 16.
Plutarch.
App. 19.
Joseph. de bel-
lo Judaeo L. 10.
3.

Templum op-
pugnatum.
Plutarch.
Orosius. 5. 6.
Strabo. lib. 16.

gia occupata, praesidium ibi posuit; domusque & alia templo, quod rebelles occupaverant, vicina communicavit. Deinde templum, quae respiciebat Aquilonem, infirmius ea parte quam caetero ambitu videns oppugnare coepit. Erat tamen ibi quoque praecipuus & abrupta vallis, & pontem, qui templum urbi iungebat, obfessi revulserant. Murus etiam firmissimus, turrelque praeterea tantum non inaccessibilem efficiebant locum.

Sabbato Iudei
non impe-
dunt opta
hostium.
arabo.
Ioseph. antiq.
14. 4. et de
bell. Iudaico.

LXIII. Sed Pompeius abundanti multitudine, nam & à Damasco caeteraque Syria copias auxiliares adduxerat, *voraginem comportata undique materia* iussit *expleri*. Quum multi inter haec Iudeorum telis vulnerarentur, tardius procedebat opus, vix ad optatum finem perducendum; nisi septima die cessantes à iaculando obfessi, impune Romanos quod placuisset moliri patenterent. Quemadmodum enim ea gens ita cum deo suo velut dividere partes imperandi parendique confuevit, ut mandatis eius ad suae interpretationis modum obtemperaret; tum solum modo quum peteretur corpus repugnare licitum putabant, alia hostilia agentibus per Sabbathum obviti nefas.

Templum ca-
pitum.
Ioseph. de bel-
lo Iudaico.
Appianus.

LXIV. Igitur per eos dies Romani neque petebant hostem, neque petebantur: tantummodo fossis complendis, struendoque aggeri strenue admovebant manus. Machinae deinde Tyro advectae, quum continuo saxorum iactu propugnatoribus moenia nudassent, spatium Romanis unam suffodiendi turrim praebuerunt. Per huius ruinas tertio obsidionis mense captum est templum. Ipto die jejunii, quod tum incidit in Quintilem. Faustus Sulla Dictatoris filius, primus ascendit murum: sequiturque statim Furius & Fabius centuriones cum suis manipularibus.

Sacerdotum
in obsequio
saceris perferre.
Ioseph. antiq.
14. 4. et de
bell. Iudaico.
Appianus.
Iosephus.
Iustarch.
Pompeio 6. 66.

LXV. Interea nihilominus sacerdotes munia sua, tamquam in altis na pace obeuntes, neque strictos in se gladios, neque accepta vulnera pavescere: multi-que inter ipsa sacra sunt interfecti. caeterorum quoque varium exitum fuit: multi ab hoste, multi à civibus discordibus caesi, magna pars semetipsos praecipitavit in abrupta. quidam etiam furentes calamitate conjuncta templo adificia cremarunt, seque ipsos iniecerunt ignibus. Admissa duodecim petiisse dicuntur: de Romanis oppido pauci: complures tamen sunt vulnerati. In ea calamitate Iudeis nihil acerbius fuit, quam quod inviolata ad eam diem fani arcana, solique principes Sacerdotum, nec nisi semel quotannis aspicienda, profanis hominibus patuerint.

Nullum simu-
lachrum in
templo Iudeo-
rum.
Iosephus.
Iustarch.
Cic. pro Mu-
nera cap. 16.
Herodotus 1.
15.
Cicero 6. 6.
Iustarch. lib. 17.

LXVI. Sed praecipue Romanis admirationi fuit nulla in eis deorum effigie vacua sedes: quum simulachrum aliquod, rem gentibus omnibus velut consensu receptam quaerent. Inde multiplex de Iudaicis religionibus opinionum error apud gentes inolevit, tam pertinaciter, ut etiam vulgatis per Christianorum incremента Iudeorum sacris, Plutarchus tam diligens abusu forum inquisitor, in clarissima luce excutiret, *Liberum Patrem à Iudaicis soli multis argumentis ineptissime disputans*. Absurda persuasio inde primum orta, quod Sacerdotes Iudaei tibia tympanisque concinebant, hederarumque vinciebantur: & ante omnia quod repta in templo viris aurea fuisset.

Pompeius in-
stauravit sacra
Iubet.
Plutarch.

LXVII. Pulcherrimum id opus, quingentis aestimatum talentis, sive Aristobuli donum, sive tuas à templo manubias Romam deportante Pompeio, postea in Capitolini Jovis fano stetit, Alexandri non è inscriptionem habens, Iudeorum Regis.

In templo præter candelabrum insigne, mensamque & vasa aurea, magna vis odororum reperta, sacraque pecunie ad duo millia talentum. quibus omnibus abstulit Pompeius: aliterque post captum templum die, repurgari locum ab ædificiis; solitoque ritu instaurari sacra voluit. Jussu deinde regnare Hyrcano, præcipuos belli auctores, in quibus & Absalomus fuit, Aristobuli socer, securi percussit: Faustum caterosque virtutis causa donavit: Hierosolyma, dirutis oppidi mœnibus, Romanis stipendiaria fecit, procuratore imposto Antipatro.

LXVIII. Judæorum deinde gentem veteres intra terminos compescens, quos ab Syria populos urbesque superioribus annis avellerant, ademitt. Gadara, quod oppidum paulo ante dirutum ab ipsis fuerat, instauravit, in Demetrii gratiam liberti sui; ejus tanta erat potentia apud patronum, ut *sæpe ad con-
vivas excipiendos discurrere Pompeio, ipse accubuisse* memoretur. Unde & apud alios ei adeo nimis honor; ut quantum Catonem accipere pudisset, homo libertinus admitteret. Aiunt *per absentiam Pompeii Catonem ad Antiochi-
am visendam profectum, quum ante portam virorum æmen cum vestibus albis,
& propter viam hinc quidam adultos, inde impubes stare vidisset; honore ni-
mo offensum capisse stomachari: quum accesseris ad eum dux Pompei, corona-
tus & virgam tenens, interrogans, ubi Demetrium reliquissent? & anne cito
esset adfuturus. Ibi amicis Catonis effuse ridemibus, Catonem, hæc tantum effa-
tum, & miseram civitatem? nec alio responso dato, præterisse.*

LXIX. Atque hoc idem tanto post tēpore Julianus Imperator Antiochenium posteris objecit. Hujus igitur Demetrii patriam liberam esse jussit Pompeius, & præterea in mediterraneis Hippam, Scythopolin, Pellam, Ulum, Samari-
am, Marisamque & Azoeum, & Jamniam, & Archulam Samptecrami Ara-
bum phylarchi castellum, prioribus cultoribus restituit. ad mare vero Gazam,
Joppen, Dora, Stratonique turrim, quæ post *Cæsaria* fuit, potestate Judæo-
rum libertas suis legibus reddidit. His ita gestis, M. Scavo Quæstori suo duas
legiones reliquit, ut Syriam, qua *Ægypto*, & *Euphrate* termina: ut, obtinere:
iple in Ciliciam discessit, vincitum abducens Aristobulum cum duobus filiis,
filiabique totidem; quorum & numero paulo post major fratrum Alexander,
in itinere parum diligenter adservatus effugit.

LXX. Festinabat enim Pompeius ut rebus Orientis constitutis, Romanam re-
curreret. Idcirco celeriter pertransiit quæ Ciliciam & Pontum interjacent pro-
vinciis, quum Amisum venisset, Regiosibi liberos, qui capti interea fuerant,
& ab Pharnace munera reperit; cum cadavere Mithridatis, quod muria condi-
tum parricida Pharnaces miserat. Pompeius mortuo Sinopen amandato, ut
sepulchro majorum inferretur, sumptu insuper ad Regii splendoris exequias li-
beraliter præbuit, vestem quanti conlueverat, armorumque elegantiss & pon-
dus est admiratus. At vaginam gladii, quam aunte talentis contulisse quadrin-
gentis, Publius quidam iussuratos, clam vendiderat: itemque cidarin miri
operis, Caius Mithridatis collactaneus Faustus Sulla: in quos deinde Pharna-
ces re comperta animadvertit.

LXXI. Idem obfides quoque multos Græci barbarique generis misit ad Pom-
peium: adductis etiam qui M. Aquilium comprehenderant, orans, ut *sibi aut pa-
ternum Ponti Regnum, aut saltem Bosporanum, quibus finibus Machabares tenuisset,*

Tit. Liv. Tom. V.

D d d d

de Superb.
cap. 14.
Scrab. lib. 26.

Demetrii li-
berti potentia
Ioseph. de bel.
lo judaico.

Hegesippus.
Ioseph. ant. q.
Seruus Calp.
bus.
Ioseph. de bel.
lo judaico.

Pompeius in
Ciliciam dis-
cessit.

Hegesippus.
Eutrop.
Iosephus.
Liv. Epitom.

Mithridatem
majorum tu-
mulo infecta
jubeat.

Facit. Hist. 15
Maxim. Tyrius
dicerat. 18.

Pharnacem in
Bosporo re-
gnare sibi.

Plutarch.
Sympos. 4. 3.
Tacit.
Joseph. antiq.
24. 5.

concederet. & Pompeius, illius sane opera Italiam maximo metu liberatam
repurans, socium & amicum appellatum *regnare in Bosporo* iussit; exceptis in
libertatem Phanagosenibus, qui defectione sua primi perculerant Mithrida-
tem, causamque praeberant periculis, quibus ad extremum est obrutus. Ab
eodem merito Castor *socius amicisque populi Romani* appellatus est: & acce-
pta Galatiae parte, filiam Deiotari Regis duxit. unde subito eidemui, nec
diuturnus splendor.

Thesuros Mi-
thridatis rece-
pit.
Joseph. de bel-
lo Judaico. l. 5.
Cic. pro Flac-
co cap. 28.
Diodor. lib. 37.
Joseph. antiq.
24. 4.
Appian.
Syriac.
Sulpic. Sever.

LXXII. Venerunt deinde praefecti castrorum, qui deditionem in adventum
Pompeii distulerant, ne forte thesauros diriperent, quorum in manus traditi
forent, & deinde ratio à se reposceretur. Incredibiles hic reperit opes: quana-
quam diuturno & infelici bello maximam vim pecuniae Mithridates abluaserat.
Talaria praecipue referta omnis generis opulentia, quaestorem, dum invenit
percerent, ad dies triginta attinuerunt. Duo inde millia poculorum ex onychie
Romani fustulerunt, cum multis phialis, sellis lectis, equorum ornam phae-
leris aureis gemmatisque. Haec partim à *Dario Hyfaspis filio pervenisse ad ulti-
mam Mithridatis* ferebantur: pars cum A lexandro filio à Cleopatra in templo
à Esculapio deposita, tradentibus Coss facta illius erant: nec pauca ipse parave-
rat, elegantioris instrumenti percupidus.

Catilinae con-
juratio erum-
pit.
Josephus.
Hegesippus.
Plutarch.
Pompeio. c. 4.
Plutarch.
Catone q. 27.
Sanebo.

LXXIII. Dum ad hunc modum res Romana tabide meretricis instat, insi-
gni splendore & opulento cultu foris enitescit, peste intima propemodum vita-
tia excedente in id periculum adducta est; ut *parum* abesset, quin omnibus à se
subactis concularisque urbibus haberi deberet infelicior. Architectus ejus
fraudis Catilina erat, cuius tum maxime Consularibus instantibus comitiis con-
juratio erumpebat. Nam Catilina omni contentione pugnabat, ut prius desi-
gnaretur, quam venire Pompeius in Italiam posset, omnis unius vires virtutem-
que maxime metuebat. Idcirco contrafacto conciliorum concilio, quum Sullani
milites, spe novae praedae, quia veteres rapinas luxu & libidinibus dissipaverant,
conjuratori faventes, ei totam, in qua plurimum poterant, Hetruriam parti-
bus adjuncturi viderentur; consilium ceperunt Cicronem inter ipsa comitia
trucidandi, hoc submoto cetera facilius succitura.

Nec ipse diffi-
retur.

Appianus;
Tolsephus.
Plutarch.
Pompeio.

LXXIV. Haec primo per literas, incertum unde datas, sunt cognita, quae erant
ad M. Crassum alioque pari nobilitate scriptae: quas ad Cicronem Crassus ipse
cum M. Marcello, & Metello Scipione detulit. Ob eam rem comitiarum dies
quae suberat, agente Cicrone dilata est, ut de his rebus consuli Senatus posset.
Postridie Catilinam interrogavit in Curia consul, quid de illa causa diceret? at-
que ille aperire respondit: *quum dno sint Respublica corpora, debile alterum, in-
firmo capite, alterum sine capite praevalidum, huic se vivo caput non esse du-
tum.* Tum ergo *tumultum* esse decretum est ab Senatu, & in auctores inquisitio
iussa. Consul, ut metum & periculum cives animum adverterent, diffusa de in-
dustria tunica loquax ostendit particulam. Igitur ad praesidium ejus valida se ad-
gregante manu, Comitia sine tumultu peracta, D. Silanus, L. Murena desi-
gnati. Sub hoc demum tempus, dilatum inimicorum calumnia triumphum L.
Lucullus de Mithridate & Tigraue Regibus duxit: quae ipsa res gloriam ejus
sustentatione injuriarum agebat.

Josephus.
Plutarch.

Ejus triumphus
pompae.

LXXV. Pompa uti minime proluxa, ita delecto apparatu spectabilis fuit.

Armis machinisque hostilibus Circum Flaminium exornaverat, in triumpho paucos cataphractos duxit, decem currus falcatos, amicos duodeque Regios sexaginta. Naves quoque rostratae centum decem translatae. Praeterea Mishudaeis effigies ex auro senum pedum, & distinctus gemmis clypeus. Percula viginti valorum argentearum: duo & triginta poculorum armotumve aut namentorum ex auro. Lectos etiam aureos octo-muli transulerunt: & alii sex & quinquaginta argentum infestum: alii centum & septem signati paulo minus vices septies centena milia drachmarum. Praeferebantur & intabulis summae quas Pompeio ad bellum Piraticum, deinde Quaestoribus Ararii dederat: adscriptum etiam erat, *nongenas quinquagenas drachmas militibus distribisse*.

LXXVI. Inde splendidum epulum populo dedit, in foro & per vicose tricliniis stratis: vinique Graeci congiarii divise milia cadum, amplius centum. Statuas permultas in publico posuit ex marmoreis, in quibus eximia actus herculeus fuit in fatali tunica suprema famiens, & colossus Apollinis triginta cubitorum, centum quinquaginta talentis factus, quem ex Apolloniatarum Ponticorum insula advexerat.

LXXVII. Hic finis publicorum operum Lucullo fuit, postea, siue gloriae opumque satis adeptum ratus, siue nequidquam adplicari medicamenta desperatis patriae morbis, abjecta semel rerum aliarum cura, in otio & luxu vixit: pro-fusa in adificiis conviviique luxuria, quae mox in immensum crevit, primus auctor, quae ob injectas moles mari, & vicissim exciso ad Neapolim monte, mare admissum, Magnus Pompeius haud in facete *Xerem tagatum* appellavit. Atque ea res etiam incitamento conjuratis fuit, deplorantem suorumque perturbatam Catilina, dum alii fursum deorsumque vexando opes suas, viocera tamen & consumere nequirent.

LXXVIII. Sedaugtere horum amentia, simul augeri Consul & Patrum vigiliae coeperunt. Iam Senatusconsultum factum erat ultimae necessitatis: *darene operam Consules, ne quid detrimenti Respublica pateretur*. Post paucos deinde dies L. Senius Senator literas in Senatu recitavit, fideiis altas, in quibus scriptum erat, *C. Manlinum, qui sub Sulla duxisset ordines, bellatorum impigrum, postquam male partas divitias pejus etiam decoxisset, ante diem octavum Kalendas Novembres arma cepisse cum magna multitudine*. Trepidus inde vulgo omnibus, ut solet in tali re, prodigia nunciabantur. ingenti motu quasiata tellus Spoletumque totum concussum erat, & quaedam convenerant. crebra fulmina ceciderant, quibus decussa pleraque, & Vargunteius Pompeius sereno caelo exanimatus fuerat. Trahs ardens ab occasu ad caelum, ferri visa: multisque locis spectra hominum apparuerant.

LXXIX. Erant & qui salutaris augurium rite factum negarent, quod eo tempore infausta aves visa dicebantur. Nonnullos Claudius Augur moverat, Consuli bellum domesticum tyste ac turbulentum praedicendo. Itaque certa incerta rumoribus adaugentes, convenerunt fallos, arma comportata, servile bellum in Apulia & Capua motum loquebantur. Multa ob has res decreta in Senatu facta. Q. Marcius Rex, Q. Metellus Creticus, quidum Imperatores adhuc ad Urbem erant, impediti ad adversariiis ne triumpharent, ille Fasulas, Metellus in Apuliam ire iussi. Praetores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. Metellus Celes in

Diodorus.
Plutarch.
Appianus.
Mithrid.
Strab. lib. ix.
Cic. pro D. Jo-
taro cap. 11.

Epitulum de Deo-
nata.
Appianus.

Lucullus etiam
de luxu.
Plutarch.
Cic. cap. 18.
Eloqui. 4. 14.

Catilinea fateri,
lites arma ce-
piunt.
Gallio: Catil-
cap. 48.
Appian. lib. 2.
Civil. Plutarch.

Diodorus:
Plutarch.
Craffo cap. 24.
Cic. pro Marcio.
lib. 6. 24.

Servatus con-
tra providet
Plutarch. Cic.
pro Muren.
cap. 28. et
Academ.
quell. lib. 4.

Catilina reus
fit.
Plutarch.
Lucullo c. 77.

A Cicerone
excedere Ur-
be iussus.
i. lin. 24. 14. 34.
4-34. 7-7.

Egreditur.
Nicolaus Da-
maſcenus.
Velleius. 2. 33.

Conſultato-
rum conſilia.
Salluſt. Catil.
20. 8.
Plin. 9. 54. 4.
Salluſt.

Epistola Cat-
ilinae ad Catu-
lum.
Diodorus.
Salluſt.

Culpam ſua
temeritatis
eſt in
nimis.
A. Plan-
Cic. Catilina.
1. 3.
Salluſt.
Diodorus.
Iul. Obſeq.

Picenum miſſi cum mandatis, uti pro tempore atq; periculo exercitū compararent. LXXX. Gladiatori a familia Capuam, & in cetera municipia, pro cuiusque opibus diſtribui, per totam Urbem minores magiſtratus vigilas agere juſſi Conjuratiōis indicib. præmia propoſitis ſervo libertas & cæſena feſteria. libero impunitas & feſteria ducenta. Poſt hæc per aliquot dies, Catilina nihil uſo moliri, trāquil- les videri multis cepit, ut jam Ciceronis calumniā inculcarent. Sed Hetruſci motus cito fidē fecerunt veris: & Catilinā L. Paulus lege Plautia de vi poſtulavit.

LXXXI. Atque ille conſcientiam diſſimulans, vitandæ ſuſpicionis cauſa apud M. Lepidum habitare velle dixit, Pauli fratrem. nec receptus, venit ad Ciceronem, deinde ad Q. Metellum Prætozem, & repudiat ubique, M. Mar- cello cuſtodienti ſe tradidit. Poſtea quum in Senatum venire auſus eſſet, qui cum in Iovis Statoris habebatur; & omnes ſubſellia, ad que ſedendi gratia iſte acceſſerat, vacua relinquerent, in aliam partem digreſſi; Cicero ſive præſentiam ejus timens, ſive ira commotus, orationem in præſentem re. n. habuit, quam adhuc legimus: excedere jubens Urbe, quam exitio deſtinaſſet. nam referre bonorum civium, ut inter ſe & hoſtem patria murus interſit.

LXXXII. Ille demiſſo vultu rogatis Patribus, ne temere de ſe crederent, cla- riſſimis majoribus orto, deſlexit ad convicia, Ciceronem inquilinum Urbis appel- lando. Plura deinde maledicta ingerenti quum omnes obſtreperent, hoſtem atque parricidam vocando; furenti ſimilis, quandoquidam, inquit, inimicorum con- ſpiratione præcepti agor, incendium meum ruina reſtinguam. Proxima deinde nocte cum trecentis armatis egreſſus Urbe, plerique Conſularibus, præterea optimo cuniquē ſcribit ex itinere: Muſſilium ſe in exilium proficiſci, ne ſi reſiſteret inimicorum calumniis, periculum inde Reipublicæ oriretur.

LXXXIII. Interim cum præcipuis ſoditium ita comparaverat, ut quamprimum ſe Feſulas perveniſſe cognoviſſent: Lentulus atque Cethegus cum ſicis domum Ciceronis irent, propter dignitatem minime excludendi & ſpecie ſecretioris colloquii ſeductum confoderent: L. Beſtia (is Tribunatum plebis erat initurus) ſabi- to concione vocata Ciceronem accuſaret, meticuloſum hominem, & ſui timoris implemētum credulos. proxima deinde nocte duodecim locis Urbs incenderetur: ei ne- gatio præter jam dictos L. Caſſius, P. Gabinus Capito, L. Scatilius erant præſenturi.

LXXXIV. Hæc vigilantiffimi Conſulis curā in irritum omnia reciderunt. Is in forum progreſſus, Catilinæ fugam & conſilia expoſuit populo, ita moderans, ut negligentibus extrema omnia metuenda, inentis optimam ſpem offenderet. neque falli eos pateretur ſiſta Catilinæ modestia, quem exſulii cauſa ſolum ver- tiſſe multi literis ejus decepti, aut ſtudio partium dicitabant: ſed paucos poſt dies epistolam ejus in Senatu Q. Catulus recitavit hoc exemplo.

LXXXV. L. Catilina Q. Carulo ſalutem. Egreſſiatus fides re cognita, grata mihi, magnis in meis periculis, ſiduciam commendationi meæ tribuit, quam obrem deſenſionem in conſilio novo non ſtatui parare: ſatiſfactionem ex nulla conſcientia de culpa proponere decrevi: quum mediis ſidus veram licet cognoviſſas. Injuriis contumeliſque concitatus, quod fruſtu laboris induſtriæque meæ prius, ſta- tum dignitatis non obtinebam, publicam miſerorum cauſam pro mea conſuetudine ſuſcepi. non quin æs alienum meis nominibus ex poſſeſſionibus ſolvere poſſem, quum & alienis nominibus liberalitas Orſtilla ſuis filiaque copiis perſolveret, ſed quæd-

non dignos honore homines honestos videbam, meque falsa suspitione alienatum esse sentiebam, hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliqua dignitatis conservanda sum sequutus. Plura quum scribere vellem, nunciatum est, vim mihi parari. nunc Orcistillam tibi commendo tuaque fidei trado. eam ab injuria defendas per liberos tuos rogatus. aveto.

LXXXXI. Inter hæc ipse, quum aliquot dies apud C. Flaminium Flammatin in agro Reatino exegisset, vicinitate, quam per emissarios suos antea sollicitaverat, armandæ; sumptis falsibus licitoribusque, signisque explicatis ad patatas à Manlio copias contendit: liberis omnibus, adhuc enim servitia repudiabat, ad societatem armorum vocatis. Hæc ubi Romæ comperta sunt, senatus vestem mutat: Catilinam & Manlium hostes vocat: cætera multitudini diem statuit, ante quam sine fraude liceret ab armis discedere, præterquam rerum capitalium condemnatis. præterea decernit, uti Consules delectum habeant: Antonius cum exercitu Catilinam persequi maret. Cicero Urbi præsidio sit. qui providus futuri provinciam Galliam, Senatus auctoritate, exercitum & pecunia instructam & ornatum, quod ita Reipublicæ ferebant tempora, in concione, licet reclamante populo Romano, deposuerat.

LXXXVII. Gallia, ne Catilinæ pateret, ipso maxime Cicero: adnente, Q. Metello Celeri, qui in Piceno exercitum habebat, commissa est. Cicero, qui ante etiam contra Catilinæ audaciam clientium amicorumque præsidii distimulante se muniverat, tum vero palam custodiam circum se habuit Equitum Romanorum maxime, quod nomen, ipse Equestri genere ortus sic in Consulatu stabilivit extulitque, ut ab eo tempore tertium hoc in Republica corpus cum Senatu populoque Romano haberi cœperit: Quum inter hæc a Ser. Sulpicio competitoris L. Murena Consul designatus legibus ambitus interrogaretur, Cicero defendente est absolutus, quod nemo iudicem sibi de ambitu audiendum esse putaret, quia gerente bellum Catilina sciebant Kalendis Januariis duos in Republica Consules esse oportere.

LXXXVIII. Dixerat etiam Cato in reum, vir nullius rei, quam legum & æqui studiosior. Is quum in petendo non obscure vidisset largitionem vertari, in Senatu dixerat: *accusaturum se quicumque pecuniam dedisset: nunc excipiens Sillanum, quod is in matrimonio Servilium habebat, Catois sororem. Cæterum quo tempore Catilina bellum orsus est, magnum severitatis documentum A. Fulvius Senator dedit, filium necando, quem ad Catilinam euntem e medio irenere retraxerat: præfatus non se Catilinam adversus patriam, sed patriam adversus Catilinam genuisse. Cæterum Cicero in Urbe retinendi consilium salubre Reipublicæ fuit. P. enim Lentulus, ceterique conjuratorum principes non cessabant de Catilinæ præcepto adungere, quoscumque novis rebus idoneos judicassent.*

LXXXIX. Idcirco quum sorte duo legati Allobrogum venissent, de magistratuum Romanorum injuriis questum; per P. Umbrenum, qui negotiatus in Gallia fuerat, sollicitantur. Neque parum commoti sunt feroces animi, quum spe libertatis & amplia alia præmia ostenderentur. Tandem incerta certioribus posthabendo, Q. Fabium Sangam, quod civitas in tutela Fabiorum erat, adeunt, eique rem totam aperiunt: ab hoc Cicero edocetur. vocantur legati: veniunt cum Murena Consule designato, magnisque promissis inducuntur, ut studio

Cum licitori-
bus falsis-
que ad exerci-
tum pergit.
Plutarch.
Cic. cap. 18.
Diodorus.
Cic. de divin.
1. 47.
Sallust.

Cicero Eques-
trum ordi-
nem stabilis.

A. Paterius Sil-
lium ad Catili-
nam profu-
eriscentem nec-
at.
Diodorus.
Sallust.
Cic. in Vatin.
cap. 10.
Catilina. 1. 8.

Allobrogum
legati à con-
juratis sollici-
tantur.
Plutarch.
Cic. Catil. 1. 9.
Sallust. Cic. ad
Attic. 2. 11. &
in Pison. 6. 11.

Appian.
lib. 2. Ciril.
alluſt.
Val. Max. 2.
21. 1.
Cic. Catilin. 4.
7.

Appianus.
alluſt.

Vaticinia de
Rege orbis
veterum na.
turo. Cic. Catilin. 2.
alluſt.

Conjuratorum
apparatus et
conſilia.
Flutarch.
Cic. 2. 2.
Diodorus.
alluſt.
Cic. in Pison.
2. 12. & Catil.
2. 1. Cic. Fam.
mil. 1. 2.

Littera Lentuli
ad Carilinam.
Elin. 2. 7.
Quintil. 4. 1.
Anton. in To.
ga Candid.

Conjures
comprehendunt.
Cic. pro Plac.
cap. 11. et pro
Murena. c. 11.
et 37.

conjuratoris diligenter ſimulato, id agant, uti quem terriffima coarguendorum noxiarum argumenta indipiſcantur. Inter ea non in urbe ſolum, ſed per Italiam magni motus erant: egerum feſtinatione & amencia conjuratorum ſene innocui quorum e numero multos Metellus Celer in Piceno, in citioribus Gallia C. Murena, Conſulis deſignati frater, qui ei provincie preerat, ex Senatusconſulto in vinena conjeccerunt. Sed in Urbe quum A. D. IX. kal. Octobris Senatus ob iſtantia pericula vocatus eſſet, novę ſollicitudinum cauſe pleroſque terruerunt. P. Nigidius Figulus, quo amico & conſiliario iorimo Conſul utebatur, audito C. Octavium uxoris ſue puerperium excuſare, quod in Curiam ardus veniſſet; exclamavit: Domum nobis geniſſi. Ea Figuli exiſtinatione Romę erat, ut inter doctiſſimos haberetur: mathematicarum autem rerum pericia ſic excellabat ut prohibitis artibus crederetur vei.

XC. Eo maiorem in animis Patrum timorem ea vox peperit, precipue quia patres ante menſes conſtanter jaſtatum fuerat, naturam Regem orbi terrarum pertuſſire: idemque Sibylla carminibus comprehenſum dicebatur. preterea paſſim etiam extremis ab oris in eum ſenſum oraacula adferebantur. Ob ea cauſas maxime quod Roma etiam factum prodigium eſſet, Senatus exterritus cuſuſſe, ne quis illo anno tolleretur; ſupreſumque ſiſſe Senatusconſultum per eos, qui gravidas uxores habebant, Julius Marathus ſcripſit Auguſti libertus. nam ad Auguſtum hec poſtea tracta ſunt, cujus ille quem diximus natalis M. Tullii Conſulatum illuſtravit.

XCi. Sed tum quidem ad propiora pericula praverendum Senatui ſuit. Lentulus & ceteri enſes, ſulphur ſupam in domum Cethegi clam comportari juſſerant: Urbem in cencum deſcriplerant patres, quas eoridem perditio hominibus adſignarent forſideo, ut multis ſimul locis incederetur. paratique erant qui aqueductus obſtruerent, & aquam petentes trucidarent. cetera quoque, ut ſupra eſt expoſitum, adminiſtrarentur, & filii familias, quorum multi ex nobilitate inter conjuratos erant, patres ſuos, ſceminę maritos occiderent. tantummodo liberis Pompeii parcere Lentulus decreverat, quos adverſus iram hominis potentiſſimi, qui paulo poſt adſuturus dicebatur, haberet obſides. Inter illam rumulatum, cede & incendio perculſis omnibus, ad Catilinam debebant exomperio.

XCII. Sed ceterorum contationem Cethegi ſepe increpabat; preſervido ingenio, promptique manu, & ad quolibet facinus preſentis audacia. Nam Lentulus & ceteri rem in Saturnalia proſerabant. Jam Allobroges ex mandato Ciceronis cum conjuratis egerant. ab iis ad Carilinam cyro Tito quodam Volturcio Crotonienſe mitterentur. Eidem litteras dat perſerendas Leneulus, hoc exemplo: Qui ſim, ex eo, quem ad te miſi, cognoſces. cura ut vir ſis, & cogita quem in locum ſis progreſſus: & vide quid tumeiſiſſe neceſſe. cura omnium tibi auxilia adjuvas, etiam inſimorum. ad hoc mandata verbis dat, ne quod genus auxiliorum in hac neceſſitate ſpernat. neve conſetur, paratis in Urbe omnibus, propius accedere.

XCIII. His ita conſtitutis, quum noſtu per pontem Milvium proſciſcerentur, excepti ſunt inſidiis, quas ibi Conſulis juſſu C. Pontinius, L. Valerius Flaccus, Praetores collocaverant. Ita his comprehenſis Conſul limmo manu vocari ad ſe ſtatim Gabinium, Lentulum, Cethegum, Strabonem juſſet; itemque Capa-

riam Terracinenſem, qui in Apulum ad ſolicitandos paſtores proficiſcebat. Reliqui veniunt. Carpius indicio cognito ex Urbe profugit. Conſul Senatus in eadem Concordie vocato, conjuratos cum cuſtodibus aditus juber: Lentulum (quia Prætor iterum erat, poſt Conſulatum Senatu motus, deinde ordine recuperato) manu tectum eodem adloendit. Ibi D. Silanus Conſul designatus dixit, ex Cethego nonnullos auſiſſe, fore ut brevi Conſules tres, cum Prætoribus, quatuor, occiderentur. Similia C. Pilò vir Conſularis adferebat. Interes C. Sulpicius, quem Conſul domum Cethegi miſerat, redit, magnamque vim ibi telorum armorumque plurimaſqueſcit & gladios recens exacturos, reperiſſe nunciat.

Plutarch.
Cato c. 38.

XCIV. Poſtrema Volterres accepta fide publica, & poſt hunc Allobroges omnia aperiunt. Auctores ſceleris nec indicitis, teſtibus, literis, ſim confeſſione, vultu denique ipſo, geſtu, colore, convincuntur. Lentulum diſſimulabilem ſermonibus etiam quos habere ſolitus erat, Allobroges coarguebant, quærentes ab eo, nihilne fecerit eſſe de ſatis Sibyllinis loquutus? Nam ex liberis carum & haruſpicum reſponſis, Regium Roma tribus Cornelis portendi confirmaverunt ante ſe Cinnam & Sullam fuiſſe; ſe ſeritum quem nec eſſe eſſet Urbe potiri. præterea eſſe annum ab incendio Capitolii viceſimum, & poſt Feſtalem abſolutionem decimum, quem ſape prædiſſent haruſpicum bello civili eruentium fore. Idcirco Senatus Lentulum abdicato magiſtratu, itemque cæteros in libera cuſtodia habendos quum conſuiſſet; Lentulus P. Lenculo Spintheri, qui tum Adilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Catani, Gabinio M. Craſſo, Cæparius, qui retractus ex fuga fuerat, Cn. Terentio Senatori traduntur.

Lentulum
Allobroges
coarguant.
Salluſt.
Plutarch.
Val. Maxim.
l. 6. c. 3.
Plutarch.
Cic. Appian.
Cic. Catil. 3. c.
Cic. pro P. Porcio c. 12. et
pro M. Porcio c. 13.

XCv. Supplicatio etiam nomine Ciceronis decreta, qui honor nemini ante eum rogato contigerat, his verbis: quod Urbe incendiis, eade civis, Italian bello liberaſſet. Quum inter hæc agenda præteriſſet dies, obituro jam Conſul quid actum eſſet populo expoſuit: cujus magna pars paulo ante bello ſeraverat. Tunc autem ſubito commutata mente, Ciceronem ad celum tollebant laudibus, incendium maxime deſectiſſi, quod ſibi inprimis calamitoſum fore non dubitabant. Forte eodem die, eademque hora diei, qua per forum coniurati in ædem Concordie ducebantur, Jovis ſimulachrum ad ortum Solis, in conſpectu Curie Forique, altioribus quam aenea columnis impoſitum eſt; quum biennio ante locatum, neque tamen ob tarditatem operis ſtaturum ad eam diem eſſet. Igitur quod eodem tempore patefacta eſt conſpiratio, quod futurum eo ſigno ſic poſito haruſpices reſponderant, non ſine numine deorum tantis periculis ereptam eſſe civitatem crediderunt.

Cicero laudatur ab omnibus.
Plutarch.
Salluſt.
Cic. pro M. Porcio c. 12. et
Auguſt. 3. c.

XCvi. Poſtridio, quum iterum Senatus haberetur, introductus à conſule P. Tarquitiis, qui profeſſus indicium fuerat, Craſſum inter coniuratos nominavit nobilitate, divitiis, potentiaque ſumma hominem. Conclamante Senatores, falſum indicium eſſe, de que eare poſtulant ut referatur, pars ita clementes: alii quod periculolum parabant, potentiffimum virum vel vero eriminte præcipitem agi: multi privatim obnoxi. Igitur conſulente Cicerone frequens Senatus decrevit, indicium falſum videri. Quam exiſtimabant machinatorum eius indicii P. Antonium fuiſſe, quo Craſſi potentia reliquis præſidio eſſet. Alii Ciceronis dolum, ut Craſſus a ſuſcipiendo improborum patrocinio, quod ipſi frequens erat, abſtineretur. Ipſum utique Craſſum quærentem audiviſſe Salluſtius ſcribit,

Craſſus inter
coniuratos
nominatur.
Suetonius.
Auguſt. 3. c.
Conſtantinus
Mœſius.
Reg. 15. l. 6.
Iodorus.
45. l. 5.

Cæsarem etiā
nominari vo-
lunt eius in-
imici.
Suet. n.
Virg. Æneid.
6.
Sueton.
August. c. 79.
Vellei. a. 36.
Plutarch.

tantam illā contumeliā sibi ab Cicerone imposuā: semperque postea fuit ab eo alienior.

XCVII. Cæsarem quoque nominari per Allobrogas, aut alium indicem, Q. Catulus, & C. Piso vehementer optarunt: sed nec prece nec pretio persuaderi Ciceroni potuit, ut pateretur. Cum utroque graves inimicitias Cæsar alobat: Pisonem oppugnaverat modo in iudicio propter Transpadani ejusdem injustum supplicium, quo tamen iudicio Piso est defendente Consule Cicerone absolutus: Q. Catulus extrema ætate, maximis honoribus usus, victum se à Cæsare in petitione Pontificatus impatientissime ferebat. Nuper enim Q. Metello Pio mortuo, quum Pontificis maximi vacaret locus, T. Labienus legem tulerat, ut *abrogata lege Cornelia, & revocata Domitia, populus sacerdotia mandaret*. Fiebat hoc in Cæsaris gratiam, quem ita fovebat populus, ut nihil non ad decerendum eum facturus videretur.

Cæsar in peti-
tione Pontifi-
catus summos
viros superat.
Plutarch.
Sallust.
Cic. Catilin.
3. &
Florus 4. l. 9.
Cic. pro Clau-
dio c. 40.
Diod. lib. 37.

XCVIII. Itaque licet duo summi viri Q. Catulus, P. Servilius Isauricus petent, Cæsar nihil territus, se ostendit competitorum. Et Catulus, quanto major annis ac dignitate erat, impositus timens repulsam, *per certos homines egisse cum Cæsare dicebatur, magna offensa mercede, ut à petitione desisteret*. Ille contra longe majorem se impensam facturum in comitia declaravit. Nec verbis absuit fides: tantaque largitione est usus, ut matri descendentem ad comitia cum lachrymis osculanti, magnitudinem ætis alieni reputando, dixerit: *hodie mater, aut Pontificem habebis filium, aut exsulem*. Ideoque duos tam potentes viros ita superavit, ut plura in eorum tribubus suffragia, quam uterque in omnibus ferret. Piso igitur & Catulus, his odiorum causis, quum impellere Consulem requivissent, circumquendo tamen & velut ex Volturcio aut Allobrogibus audita disserendo, tantum illi invidia consularunt, ut Equites Romani quidam ex eo numero, qui circum Concordiæ armatus stabat, tamquam hosti publico gladiis minitarentur.

Ciceronis so-
licitudo.
Velleius. a. 36.
Plutarch.
Sueton.
Sallust.

XCIX. Ibi Curio dicitur eum texisse toga sua, & Consul intuentibus in eum Equitibus, abuisse eadem. Sive credebatur innocentem; sive ille potentiam hominis metuebat, ne causa hujus & exterorum mixta, potius illos ob Cæsarem ser-varet populus, quam cum illis interire Cæsarem pateretur. Territus tamen Cæsar, an ut invidiam constaret inimicis, in reliquum anni tempus Curia abstinuit. Inter hæc liberti & clientes conjuratorum, servitia & fæcem vulgi commovebant, ut vi Lentulum & ceteros eriperent. Quare cognita Consul, ejus diligenciam nihil effugiebat, noctu Capitolium forumque præsidii occupat; ipse in domo cujusdam amici præsentia informis ac sollicitus animo volebat. Nam suam domum intrare religione vetabatur; quod ibi tum Terentia uxor cum Vestalibus sacrum Bonæ Dææ celebrabat. Detecta conjuratione lætatur: sed non bilissimè deprehensi cives angebant, si tollerentur, invidiam sibi; sin viverent, Reipublicæ periculum allaturi.

Sententia in
Senatu ferun-
tur de consu-
etudine.
Sueton.
Sallust.
Plutarch.
Appianus.
lib. a. Civil.

C. Sub ortam lucem (Nonæ Decembres erant) confirmatus prodigio, & nuncio Vestalium insistere jubentium consiliis, *magnam ei lucem ad gloriam præferentibus, quod domi ejus inter sacrificandum ex javilla & cinere luculenta flamma proruperat*; populum sacramento, per Prætores adigit, ubi militibus opus esset, arma capientium: ipse convocato Senatu refert, *quid deus fieri placeat, quæ essent in custodias traditi*. Tum Decimus Junius Suanus Consul designatus (hi cum ferre sententiam primi rogabantur) de illis, & præcrea de L. Cælio, P. Umbreno. P. Furio, Q. *anno quum deprehensi forent, suspiciones*
fuerunt

sumendum censuit. Adsentientibus aliis, Tib. Nero de bellandum antea Catilinam dixit videri; ceteros haberi in custodia; praedictis additis, donec iterum ea de re referatur.

CI. Ubi ventum ad Caesarem est; qui tum erat Praetor designatus, mortem à diis immortalibus supplicii causa constitutam negans, sed potius portum quendam miseriarum, & quietem laborum esse; vinculis eisque sempiternis coercendos decrevit, bona publicanda, ipsos in municipiis, quae Cicero Confid probasset, habendos: ne quis de iis postea ad Senatum referret, neve cum populo ageret: municipibus, si quis eorum vincula rupisset, atroces poena praestitueretur: sic effugit invidiam, ne quis civis indistincta causa necatus videatur; reos interea gravius plerique, quam si supplicium paterentur.

CII. Adeo commoverat animos tam sciendia orationis, quam potentia viri, ut non modo ceteri deinceps eam sententiam sequerentur; sed qui sententiam prius dixerant, & ipse ante omnes Silanus retractarent quae censuerant, aut interpretatione mollirent; quum post orationem insignem à Consule interpositam pene inter ultimos (adolescens enim adhuc; & Tribunus plebis designatus erat) sententiam M. Cato rogatus, ita & Silani perstrinxit inconstanciam, & Caesarem suspitionibus & invidia obruit, ut in ejus sententiam, *sumendum de conjuratis supplicium* decerneretur.

CIII. Etiam bona publicari volebant plerique: sed Caesar indignum esse testatus, id unum sententia sua retinere, quod erat asperum (nec enim alii hoc censuerant) repugnavit; illique non desistentibus appellavit Tribunum. quum neque Tribuni intercederent; Consul sponte cessit, eamque sententiae partem remisit. Magnam ea dies Catoni celebritatem attulit, adeo incomparabilem pro Republica & honesto animum attulisse viso, ut major pars Senatus abeuntem domum prosequeretur. Consul opperiri noctem, ne quid per eam novaretur, inutile ratus, Triumviros capitales parare, quae pertineant ad supplicium jubet: & praedictis dispositis Lentulum è Palatio per sacram viam mediumque Forum ipse ducit.

CIV. Principes Senatus Consulem stipabant: populus magnitudine rei attonitus, cum horrore & veneratione praeterebat. ut ventum ad carcerem est, demisso in Tullianum Lentulo, gula laqueo transiunt. Irem sic Cethego, Scatilio, Gabinio, & Carpio, quos Praetores adduxerant. Consul spectato supplicio digrediens, quum frequentem adhuc in Foro videret turbam; velut noctem effingendi carceris causa expectantium, alta voce pronuntiavit, *vixerunt.* hoc enim verbo ad mortis evitandum omen veteres utebantur.

CV. Domum deinde jam coepta nocte redeuntem cum plausu & laetis acclamationibus deduxit populus; matronis etiam honoris ejus causa, simulque servationis Urbis videndi cupidine, de ceteris entrentibus laces. Prosequuntur eum primarii viri, gestis praeclare rebus, & triumphorum splendore nobiles: quibus non alius inter eundem sermo erat, quam *se quidem & similes alios Imperium protulisse populi Romanis; servatum populum Romanum cum Imperio & Imperatoribus, minus Ciceronis opus esse. hunc non exercitum, neque vi militum, sed suis consiliis togataque nixum industria, tantum incendium, quo conflagratura opulentissima post homines natos civitas fuerit, quinque admodum noxiorum sanguine restinxisse,*

Tit Liv. Tom. V.

Ecc e

Caesaris sententia.
Cicero.
Quintil. 2. 26.
Cicero in Pison.
cap. 3.

Catonis sententia.
Plutarch.
Cicero.
Sallust.
Arnobius.

Et ex ea celebritate.
Sallust.
Plutarch.
Cicero 2. 26.
Diodorus.

Conjuratorum supplicium.
Plutarch.
Sallust.
Plutarch.
Caton. 2. 26.

Ciceroni maximus honores exhibentur, serva patria.
Cicero Pro. Lac.
cap. 39.
Vellei. 2. 43.
Sallust.
Diodorus.

Tarenti patri
vocat.
sueron.
Cassare c. 93.
Plutarch.
Sallust.

CVI. Neque deinceps aut in Rostris, aut in Curia minus ei honoris ab optimo quoque delatum est. Caso certe pro concione, deinde Q. Carolus frequentissimo Senatu, *parentem patriæ* nominavit: non ut postea Cæsares idem vocabulum, & quidquid tribuere adulatio potest, habuerunt; sed integra libertate. L. Gellius vir Censorius, *civicam ei coronam deberi dixit à Republica*. Quam hic bonorum omnium sensus esset, exortus est Q. Metellus Nepos, qui tum Tribunatu recens inito, cum L. Bestia collega, & designato Prætor C. Cassare Ciceronis acta laceraret.

Ciceronis magistratu abeuntis iusurandum. Appian. lib. 2. Civil.

CVII. Is pridie Kalendas Januarias abeuntem magistratu, verba facere ad populum vetuit, *et qui in alius animadversisset indicta causa, dicendi potestatem fieri non oportere distans*: tantummodo jurare permisit. Tum Cicero, ut insultaret & inimicorum pravitati, non solum magistratum ejurantium carmen, sed hoc magna voce juravit, *Rem publicam atque Romam Urbem sua unius opera esse salvam*. Nec indelectatus ea calliditate populus, magna voce & ipse juravit, *vere hoc ab illo juratum esse*. Ea res adversarios ejus momordit vehementer, utque se magis etiam contra eum intenderent, stimularit.

Ciceronis consilatus omnibus aliis præfetur. Dioid lib. 37. Cic. Famil. Plutarch. Cic. ad Attic. 1. 13.

CVIII. Sed Ciceronis, ut ipse deinde in Senatu dixit, *is domum fuit à Foro reditus, ut nemo, nisi qui cum illo esset, civium esse in numero videretur*. Nec sane tanto viro nimis haberi honor poterat, cujus Consulatus nullum aliam, omni memoria conferendum reperio. nam ceteri sepe domi bellive egregiam operam navarunt Reipublicæ, sed magnis plerumque prædiis instructi: hic sibi præcipue innixus, adjutus à paucissimis, oppugnatus à magno audacissimorum hominum agmine, & adhuc amplius latentes adversarios timens, atrocissimam post homines natos, vasserimamque conjunctionem, eruit industria, debilitavit sacundia, virtute constantiaque singulari superavit.

JOH. FREINSHEMII

S U P P L E M E N T U M

Libri CIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CATILINÆ à C. Antonio Proconsule cum exercitu castus est: P. Clodius accusatus, quod in habitu mulieris in sacrum, in quod virum intrare nefas est, intrasset: quumque uxorem Attiliæ Pontificis stupravisset, absolutus est. Cui Pontius Prætor Allobroges, qui rebellaverant, ad Salomon domum. P. Clodius ad plebem transit, C. Cassius Lusitanus subegit: eoque Consulatus candidatus, & capiente republicana, nuadere, conspirata inter tres prius pps civitatis facta.

est, Cn. Pompejum, M. Crassum, C. Casarem. *Leges Agraria à Casare Consule cum magna contentione, invito Senatu, & altero Consule M. Bibulo, latae sunt. C. Antonius Proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero, lege à P. Clodio Tribuno plebis lata, quod indemnatos civis necavisset, in exilium missus est. Casar in provinciam Galliam profectus, Helvetios vagam gentem, domuit: quæ sedem quærens, per provinciam Casaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompejus de liberis Milvridatis, Tigrane & Tigranis filio, triumphavit: Magnæque à tota concione consalutatus est.*

TURBULENTUM & atrocem annum excepit D. Junii M. F. Silani, L. Licinii L. F. Murenæ Consulatus, sicut periculorum oppressa majori partectutio, ita reliquo adversus Catilinam bello, & gliscientibus in Urbe discordiis futurorumque expectatione haud minus laboriosus & minax. Kalendis Januariis, quum Senatum novi Consules convocassent, Q. Metellus Tribunus plebis Ciceronem vellicans, vicissim acriter est ab illo reprehensus. Et C. Caesar primo Prætoris die Q. Catulum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocavit, promulgata rogatione: qua curatio ea in alium transferretur, ut Catulum honore dedicationis depelleret.

II. Sive enim quædam adhuc, ut ex tanto opere, imperfecta restabant, (& depressæ sub area cellæ plures gradus, paremque fastigio suggestum fieri non erant passæ) sive hoc fingebat Casar; id certe agebatur, ut peculatus præscriptione remoto Catulo, Pompeji nomen operi absoluto præscriberetur. In ea contentione tam contumeliose tractavit primarium virum, ut purgare se volentem ex inferiore loco juberet dicere. Sed optimates relicto novorum Consulum officio frequentes accurrisse videns ad resistendum, hanc quidem actionem deposuit: Metelli turbulentissimas actiones pertinaciter cepit defendere, infimæ plebi totum se adplicans, quæ res novare cupientibus in omni magna civitate paratissima semper materies fuit.

III. Igitur M. Porcius Cato, minime alias largitor, ut ciperet homini populum, auctor Patribus dividendi in egenos cives frumenti fuit. Ea res licet constaret trecentis sestertium annui sumptus, tamen quietam eo anno Rempublicam à formidata Casaris Prætura præstitit: atque is post aliquot experimenta, quum deferri se à turba videret, reliquum magistratus sui tempus modeste & civiliter exegit. Sed hæc paulo post referentur, ubi Catilinæ, & copiarum quas secum habebat, exitum tradidero.

IV. Is jam ex omni numero hominum, quos aut ipse adduxerat, aut coactos repererat à Manlio, duabus expletis legionibus eventum consiliorum suorum in Urbe expectabat. Ubi deprehensa ea disturbataque. *Et principes conjurationis supplicio adfectos didicere, simul ob eam rem multis deficientibus res suas quotidie fieri imbecilliores, priusquam relinqueretur ab omnibus, per montes arduos in agrum Pistorientem duxit, fugam in Galliam trans Alpes moliens. Sed intellecto ejus consilio Q. Metellus Celer, castris ex agro Piceno propere motis, in radice montium, qua descendendum Catilinæ erat, conkedit.*

Eccc 2

Urb. cons.
an. 697.
Metellus & L.
ciceronem Ca-
sarem Catulum
verat.
Cic. Famil. 5.
31

Optimates
Catulum des-
fendunt.
Suet. Casar.
cap. 15.
Velleius 2. 43.
1. i. i. i. d. o. r.

Cato frumen-
ti dividendi
populo sit au-
ctor.
Cic. ad Attic.
cap. 29.

Catiline flum-
enem in Gal-
liam molitur.
Sueton.
Cicero. cap. 12.
Plutarch.
Cat. cap. 36.

Sed impedi-
tus ab Antro-
nio .
Liv. pitom.
Sallust. Catil.
cap. 10.
Appianus
lib. 5. Civil.

V. Interea & C. Antonius adfuit, qui cum magno exercitu fequutus fugien-
tem fuerat. Ibi Catilina lucorum ingenio, geminifque hoftium castris claufus,
quamprimum ftatuit decernere, in Antonium verfus: quamquam ille dignitate
præftabat, maioribusque & melioribus quam Metellus copiis erat in-
ftructus. Sed quia non alienum à pravis confiliis noverat, futurum aliquid
fperabat, quo ille ultro victoriæ occafionem corrumpere. Neque dubitatum
eft, lentius periculofiusque futurum bellum fuiffe, nifi M. Petreius, & P. Sextius
cantanti Antonio ftimulos ad rem gerendam admoviffent.

Pugnaminis.
Diodor.
Cic. pro ec-
ticia p. 5.
Sallust.

VI. Quæftor Antonii Sextius erat; Petreius legatus, vir mirifico rei milita-
ris ufu, qui amplius annos triginta tribunus, aut præfectus, aut legatus, aut
Prætor cum magna gloria in exercitu fuerat. unde fumma ipfi apud milites au-
thoritas; ftimul amor, quod noverat plerofque, & fortia eorum facti, fubinde
commemorabat. Is igitur exploratis omnibus (nam Antonius pedibus xger aut
fimulato morbo prælio non adfuit) fignum pugne propofuit. Numquam cer-
tatum eft pertinacius. Catilinæ exercitus quamquam & viribus impar, quum
perire unusquisque prælio quam fupplicio mallet, fugæ immemor, vita citius
quam loco depelli potuit. Manlius in primo dimicans, poft infignem editam
pugnam cecidit.

viſtusque oc-
ciditur.
Appianus.
lib. 2. Civil.
Filius.
Diodorus.

VII. Catilina poſt expletas boni militis impera torifque omnes partes, ubi fe
relictum eum pauci vidit, in confectiffi nos hoſtes impetu facti, longe à ſuis
occulſus eſt: ceteri quoque omnes, tria circiter hominum milia, ad unum pugnan-
do interfecti: neque quiſquam ingenuus civis aut inter præliandum, aut in fuga
captus eſt. Ex Antonianis quoque hand paucos pugna tam pertinax abſumpſit.
Antonius ex eo prælio, licet minore hoſtium interfecto numero, quam ob
quem hic honor dari conſueverat, Imperatoreſt appellatus; triumphum tamen
non petiit.

Metellus Cre-
ticus triumphat.
Val. Maxim.
2. 8. 7.
Frag. apitol.
Sallust.
Velleius 2. 34.
Diodor. lib.

VIII. At Q. Cæcilius Metellus Creticus ex Apulia reverſus, ante diem Ka-
lendas Junias triumphans urbem inieit, ſerius quam meruerat: ob ejuſdem Pom-
peji invidiam, qua & Luculli fuerat Triumphus retardatus. Quin & Panarem,
Laſthenemque præcipuos Cretum duces, ne in triumpho currum Metelli præ-
cederent, per quemdam Tribunum plebis cripuit Pompeius, ſuſs dedititios eſſe
cauſſatus. Cæterum in Urbe capite Catilinæ viſo, (nam illud certæ ſecuritatſ
pignus Antonii juſſu adactum fuerat,) ſupplicatio decreta, quod alias ex civili
bello fieri non ſolebat: & ſagis poſitis ad priorem veſtium civitas rediit.

Reliquæ con-
juratiõis op-
primuntur.
Velleius 2. 40.
Diodor.
lib. Obſeq.

IX. C. Antonius ſtatim in provinciam ſuam Macedoniam; reliqui etiam in
ſuas provincias ſunt profeſſi. Galliam cis Alpes Metellus Celer habebat; Tran-
ſalpina C. Pontinio ceſſit. Hiſpaniam C. Colconius, Q. Pompejus Afriam
fortiti ſunt. L. Valerius Flaccus in Aſiam eſt miſſus. Reliquæ deinde conjura-
tionis, quum ne quiete poſſent, metu ſuppliciorum præcipites agerentur,
diverſis Italiæ regionibus ſunt exſtinctæ. Præcipui in his Caſi Marcelli fuerunt,
pater & filius. ſed alterum in Pelignis, alterum in Brutiis, M. Bibulus, Q.
Cicero Prætores oppreſſerunt. de his motibus L. Votii Equitis Romani indi-
cio fuerat cognitum: quod ab initio ſalutare, mox varie corruptum; magnas
& ipſum in civitate turbas excitavit.

X. Multienim adfines conjurationi protrachi sunt, partimque morte, alii pecunia condemnati, quod tempus ab inimicis Ciceroni postea objectum est, quasi domi sua iudicia legis exercuisset, cum uxore Terentia: cuius aliquin id erat ingenium, ut cupide se publicis negotiis ingereret. Sed Vetrus quum tabulam Senatui exhibuisset, qua socios Catilina dicebat contineri, ex intervallo eam repetiit, plures adscripturus. Enimvero Patres hoc anceps & fraudibus opportunitum rati, tabulam, ne forte etiam nomina quorundam expungeret, non reddiderunt: ipsum, si quos præterea indicaturus esset, voce iusserunt edere.

Vetrus con-
juratōis in-
dex.
Cic. in Ver-
nium cap. 30.

XI. Sic ille pudore & metu perfulsus, pauca addidit nomina. Sed apud Novium Nigrum Quæstorem ab eodem Vettio C. Cæsar erat compellatus: quem etiam Q. Curius, cui primo Catilinariæ conjurationis indicio, decreta præmia erant, in Senatu nominaverat. Id vero intolerabile Cæsari visum. Idcirco Ciceronem in Senatu testatur, ad quem ultro quedam de illa conjuratione detulisset, effecit, ne præmia Curio darentur. Vettium pignoribus captis & direpta suppellectile, male multatum, & pro Rostris in concione pene discriptum, coniecit in carcerem: eodem & Quæstorem Novium, quod majorem apud se potestatem compellari passus esset. Ab eodem indicio & per Italiam multa sollicitudo extitit: dum etiam qui non erant nominati, ne essent metuunt, aut aliorum suspicione notarentur.

Nigrum C. Cæsarem nomi-
nat.
Cic. Pro Cæ-
lio. cap. 30.
pro Flacco
cap. 3.
O. cilius. 6. 4.
Diodorus.
Cic. ad Attic-
2. 24.

XII. Idcirco Senatus publicata Vettii tabula, securitatem cæteris & quietem præstitit: at qui nominati erant, vocati in iudicium, & præsentis & abentes condemnati sunt. Nec desinebat Ciceronem accusare Nepos, Senatum oblique petens, cui negabat permixtum, injus populi civem occidere. Cæterum facto Senatusconsulto, ne qui pestilentes & in conjuratione deprehensus necasse fraudi foret: addiditque, si quis contra hæc periculum cuiquam faxit, eum Senatus pro hoste futurum; ista calumnia citra majorem tumultum conquievit. Illa Metelli ejusdem rogatio maximas turbas dedit, quo Pompeius in aciem exercitu ad constituendam Rempublicam vocabatur. hoc maxime modo Ciceronis se potentiam infracturos rebantur, uti salutarem Reipublicæ, ita novatoribus in-
portunam.

Metelli Ne-
potis actiones
patet.
A. Iust. in C-
iceronem.
Plutarch.
Cicer. cap. 38.
Diodorus.
Sueton. Cæ-
sar cap. 37.

XIII. Metello inter pertinacissimos propugnatores C. Cæsar aderat. Patrum seniores resistebant; & amplissimus quisque maxime. his firmissimum præsidium in animo Catonis erat: qui jam à principio Metelli provisus consilijs, non alia de causa, quam ut his occurreret, Tribunatum petierat. Forte cum amicis quibusdā & librorum suppellectile proficiscebatur in Lucaniam, ubi prædia non contem-
nenda possidebat; quum jumentorum sarcinarumque & servorum magna multitu-
dine obvia, Metellum Nepotem in Urbem ire didicit, Tribunatus petendi causa.

Et Cato testi-
ficat.
Cic. de legib.
2. 1.
Sueton.

XIV. Idcirco quum paulisper restitisset cogitabundus, præcepit suis convertere iter. Mirantibus qui aderant, non intelligitis, inquit, si salutem Metelli bonis ultro formidabilem, nunc voluntate Pompeii velut amento concitatam, in Rempublicam ferri: minime vero hic cessandi locus est, sed aut reprimendus ille mihi, aut pro libertate moriendum. Nam adfines Pompeii Metellus, omnia ex ipsis nudi facere facturisque videbatur, præterea moribus erat improbis, unde & cognomen ei Nepotis, licet à majoribus acceptum, mire congruebat. Profectus tamen, hortantibus illis, quo intenderat,

Tribunatus
propter hinc
causam petiit.

Diodorus.
Plutarch.
Caton. cap. 27.

Sed primo cū
eo legatū
agit.
Cicer. pro
Murena. c. 38.
Cic. Famil. 3.
2.
Val. Maxim.
5. 14. 9.
Plutarch.

Mox vehemētissime
pugnare
cuerunt.
Cic. de rep.
2. 6. 3.
Plutarch.
Cic. pro Sex.
esp. 29.
Diod. lib. 37.

Caionis periculum.
Plutarch.
Diodorus.

Et postremo
victoria.
Diodorus.
Plutarch.
Sueton.

Strab. lib. 5.
Cic. de Harusp. Resp.
c. 2. 13.

Senatus decretum contra
Metellum &
Caesarem.
Appian.
Mithrid.
Mithrid. 6. 2.
Strabo.

nec multo post reversus in Urbem, petiit Tribunatum, & una designatus est. XV. Hic igitur Metellum in Senatu compellens, non egit vehementer & illo Catoniano spiritu, sed praeferens morem lenis, etiam ad praecedens devotus, admonuit, *ne familia sua decus, qua semper optimarum partium fuisset, abjiceret.* At illi postquam rogari fecisset, crevit animus: Catonisque dominam libertatem cedere sibi & succumbere putans, eo promptu temeritatis, *ne vel invito Senatu cepta exsequiturum diceret.* Tota vero mutato oris habitu, & vocem ac orationem à priori mansuetudine ad concemionem & vehementiam revocans Cato acerrime cum illo disputavit de Republica. postremo adiecit, *Pompeium armatum se virum venturum in Urbem non esse,*

XVI. Ambo exivisse de potestate videbantur: sed Metellus quadam infernalī rabie concitatus; Cato crebrius adflatum furorem furere. Quum deinde cum populo agendi dies adesset, in quem Metellus atque Caesar vim & arma paraverant, magnusque confectus expectaretur; domesticos animos Cato confirmavit, coenaeque de more sompra quievit ita tranquille, ut a Q. Minucio Thermo collega arde domiens, excitaretur. Cum hoc ad templum Castoris progressus, conspecta azinatorum multitudine, *Homines, inquit, timidos & nequam, qui contra armum & inermem tantum praesidium comparant!* hoc dicto petrumpens per densam circumstantium turbam, Minucio comite, & Munatium amicorum intum manu vix petrahens, ceteris exclusis omnibus, medium se Metello & Caesari interposuit, quo colloquium eorum dirimeret.

XVII. Ibi omnibus de vira ejus timentibus, cum Thermo collega intercessit legi. Metellus ferre perseverabat: illi recitare scribam venerunt. Tum arrepto codice Metellus instituit recitare: Cato ei extorsit codicem. Metellus, qui memoriter tenebat verba legis, nihilominus eam populo satagebat exponere: quum Thermus opposita manu compressit os homini, sarique prohibuit. Ibi Metellus constantia virorum cognita, signo dato excivit armatos. hoc metu quum omnes diffugerent, solus Cato resisteret; saxis & fustibus petebatur.

XVIII. At consul Murena, quamquam accusatus à Catone nuper fuerat, obtemperata toga pervicit, ut jacere cessarent, Catonemque secum in adem Castoris abduxit. Metellus vicissim ratus, & legem sine impedimento perferendam, *discendere iussit armatos, iterumque cepit civiliter cum populo agere.* Sed adversarii subito recollecti cum magno plenoque fiducia: clamore adducunt: vicissimque Metelli opera, venire illos arreptis aliunde armis rari, fuga facta vacuam ad Rostra viam reliquerunt. Igitur Cato populum docendo confirmandoque suam in senectutem adduxit: simul Patres enim ob tumultum subito vocati, Rempublicam Consulibus tuendam permiserunt, addido, *ne omnes qui salutem vellent, perficeram legem oppugnanti Catoni adessent.*

XIX. Ergo Metellus, quamquam ipsum audacia non deseruerat, suis perterritis, imparem se factioni optimarum videns, celeriter convocata concione, multis invehens est in Catonem, *ejusque se tyrannidem, & principem contra Pompeium conjurationem (cujus summum sit ne brevi eos pariter ac) jugere dixit;* statimque contendit in Asiam; quum Tribunus plebis esset, quibus ne quidem abnotare licebat. Senatus molestissimo Tribunatu, Catonis opera & virtute excussus, decretum contra Metellum & Caesarem fecit, quo ab administratione

Reipublicæ ambo removerebantur. Caesar primò resistens, deinde postquam sibi vim paratam sensit, domi se continuit; plebemque biduo post sponte consensu-
tem, operamque sibi in adscenda dignitate pollicentem comperit.

XX. Hoc factò tam propitium sibi Senatum effecit, qui ad tumultum concur-
rentis populi celeriter convenerat, ut gratias ei per primarios ageret, ac iurumque
in Curiam, & gravissimis verbis collaudatum, inducto priore decreto, in-
tergrum restitueret. Eadem lenitas erga Metellum adhibita, non tam sponte Se-
natus, quam Catonis precibus: qui nec insultare victo inimico cupiebat; nec
utile putabat irascere Pompeium. Et Metellus iis rebus auditis, eadem levita-
te, qua ad Pompeium ex Urbe cucurterat, à Pompeio in Urbem rediit. Pom-
peius interea constitutus Asiæ rebus, præter alia quæ dederat amicis præmia, Mi-
thridatium quod Pontici juris fuerat, Bregodiatore, Galatarum Troemorum
Tearachæ dedit; qui Deiotari filiam in matrimonio habebat.

XXI. Eupatoriam, cum eam quæ conjuncta fuit Amiso, sedubi Lyens & Iris
fluvii, miscentur, dirivi à Mithridate ceptam, quod Romanos recepisset, refe-
cit, appellavitque ex suo cognomento Magnopolim. Gabira quoque in urbis
formam adornata, Diopolin postea vocari voluit. Sed & aliam Eupatoriam,
quæ fuit Amiso juncta, simul cum eadem Amiso vocari Pompeiopolim iussit. Per
eundem Phazenon vicus urbs efficta, cognomento Neapolis. castella circum-
dejecta: præsertim quæ sita in editis jugis erant; ne prædonum receptacula fie-
rent, potui quoque qui inerant, obrurati. Ad Asiam iterum fluxum, ubi vi-
ci à Mithridatis ducibus Bithyni fuerant, Pompeiopolim condidit. Interim ut
otio liberaliter ueretur, Rhodum navigavit Posidonii causa, quem sapientia
professorem etiam proficiscens ad piraticum bellum audiverat, tantumque stu-
dii, honorem detulit Orientis Occidentisque victor, ut intravisse domum ejus
percuti ex amore fortis adhuc vetaret.

XXII. Hæc per hæc omnia gessit, decessurus ex Asia, viri tum militibus distri-
buis denarios milles quingentos, & pro portione centurionibus & equiti. *Se-
decim milia ad alentorum ea largitione expensa dicuntur.* Inde descendit Ephesum,
& mox exercitu in classem imposito petiit Italiam. Sub idem tempus præmissus
ab eo M. Piso Consilium petebat. Idcirco Pompeius literas misit ad Senatum,
ut dies comitiorum proferretur; quo ipse præsens commendare amicum posset;
nam hæc tunc eo legato erat usus. Tantis rebus gestis otium sibi denegatum iri pu-
tabat: eratque plerique formidabilis, quod adhuc exercitum habebat, neque
dimissurus credebatur. At Caro, ne hoc initio ad maiora progrediretur, ob-
stitit, perlustrare Senatum, ut negaret. ne tamen queri Pompeius posset, M.
Piso consensu omnium comitis est designatus.

XXIII. Eodem tempore Pompeius uxori Tertiam, Mucii Scævole filie,
quamquam soror Metellorum erat, corruptam à Caesare suspicatus, libellum
reputi misit exicindre, quod jam erat ingressus; quoniam quo propius Italiam
accedebat, eo plures & graviores de castris rumores exasperare. Id devotum a ple-
rique vehementer probabatur. quo iniquiore postea animo Pompeius tulit, M.
Scævola ducta Mucia, iudicium suum tradere.

XXIV. Sed quasi generalis sit suamque viaducatur injuriam Pompeia Quinti si-
lia, L. Sullæ nepos, adolueranda ante P. Clodii uxorem, simul puberos, viola-

Mox induct-
tur Plin. 7. 10.
Diod. lib. 39.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 71.
Plutarch.
Catone.
Festian. in
Scavo.

Urbe à Pom-
peio condita,
Plutarch.
Pompeio.
Cicero.
Festianus.

Pompeius dis-
cessit comitia
postulat.

Uxor annu-
cit. Cic. ad Attic-
um. 1. 17.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Cicero. cap.
18.

P. Clodii su-
census in facto
bonæ uer-
Plutarch.

Pompeli adventus
in urbem.Resp. Ger.
princep. cap.
54.
Seneca Epist.
97. 2.
Juvenal. Sat.
6. 338.

tis caerimoniis. Quum enim exeunte anno domi Prætoris Cæsaris pro populo fieret, P. Clodius App. F. perditissimus adolescens, psalteriz vestitu in sacrum (opertum vocabant) accessit: neque enim virum interea dum Vestales ibi sacrum Bonæ deæ facerent, fas erat interesse, aut omnino sub eodem recto versari: in tantum ut picturas quoque masculorum animantium contemgi mus esset. Inter hæc tam horribilia areana, mater Cæsaris Aurelia, sororque Julia, cum cæteris matronis P. Clodium ancillam Pompeiz opperientem deprehenderant; velatque continuo sacris, a mulieribus domo exactus est.

Cic. ad Attic.
1. 20.

XXV. Eam rem, eadem statim nocte viro quaque suo indicantibus, cum luce per totam Urbem percurrebuit; *magnum & atrox admissum piaculum esse*. Sacrificium à Virginibus instauratum est. in Senatu mentionem faciente Q. Cornificio, Senatusconsultum factum, ea de re ad *Virgines & Pontifices referri oportere*: ab his, *nefas esse*, decretum est. Deinde Senatus *quaestio nem de pollutis sacris habendam* censuit, *Consulesque* (jam M. Pupius M. F. Piso Calpurnianus, M. Valerius M. F. Messala Niger invenerant) *rogationem ea de re promulgare* iussit. Cæsar uxorem tanta coopertam infamia dimisit.

Provincia.
Marianus
Scorus.
Diodorus.
; æron.
Plutarch.
Cic. ad Attic.
2. 9. Famil. 5.
6.
Cæsar. de bello
Gallico 1.
2. & 35.
Pompeius in
urbem venit.
Diodorus.
Cic. ad Q.
fratrem.
Plutarch.
Pompeio.

XXVI. Quum deinde de provinciis ornandis ageretur, C. Antonio, qui multa facere iniuste & iliberaliter dicebatur, successus dabatur, ni fuisset à Cicerone defensio. Sic ille Macedoniam retinuit. Q. Metellus Galliam citeriorem: C. Pontinius Transalpinam. utrobique bellum erat, ortum auctumve ex conjugatione Catilinaria: & *Helvetios novis rebus studere* nuntiaturum ab lociis. Igitur Senatus censuit, *uti quicumque Galliam provinciam oblineret, quod commodò Republica facere posset, Aduos ceterosque amicos populi Romani defenderet*.

Cic. ad Q.
fratrem.
Plutarch.
Pompeio.

XXVII. C. Cæsar Hispaniam citeriorem, Q. Tullius Cicero Asiam sortiti obtinuerunt. Dum ista maxime sunt, Pompeius ad Urbem venit, non ut plerique crediderant, armatus; sed Brundisii dimisso, sic tamen ut ad tempus triumphi præsto esset, exercitu. Vitare invidiam & certamina maluerat, quæ utraque prægravia & acerba immincebant. Nam quæ esset omnium de Marii Sullæque actis sententia non ignorabat: movebaturque, quod & M. Crassus cum liberis & pecuniis, velut vim Pompeii timens ex Urbe profugerat: & Cato handquaquam spernendus adversarius, tum alios principes, tum maxime Lucullum, ad resistendum Pompeio excitabat.

Maximo fa-
voris hominū
exceptus.
Diodorus.
Plutarch.
Lucullus cap.
98. & Catone
cap. 99.

XXVIII. Ferunt Catonem tantam iam tum fuisse Pompeii estimatione auctoritatem, ut ad hunc conciliandum, sibi filioque duas Catonis propinquas in matrimonium peteret: repudiaturque à Catone est, qui parium ejus Munatium nunciare Pompeio iussit: *Catonem per faminas capi non posse: ceterum recte agenti ultro amicū & adiutorem fore*. Sed hanc, undecumque profectam Pompeii modestiam, tantus hominum favor excepit, ut eum paucis & incrimibus, tamquam ex qualibet peregrinatione redeuntem, aggregata per viam maxima hominum multitudo deduxerit; nihil magnopere desideraturum pristinas copias, si quid novare eupisset,

In concionem
productus.
Plutarch.
Pompeio &
Catoe.
Velleius 2.
46. 3.

XXIX. Ex Urbe quoque frequenter obviam itum. longissime à juventute: post hos, ut cuiusque ætas aut dignitas tulcrunt! proxime portam Senatus occurrat. Non era obscurum, quamcumque in partem vir co robore inclinasset,

mo-

momentum ingens fore : ideoque qui Clodium saluum volebant, non omiserunt ad hunc se procius convertere. M. Pilo Consul, quam ipse ferebat ex Senatus-consulto de religione violata rogationem, amicitia Clodii adductus, antiqua-
tam enpiebat.

XXX. Ejus impulsu Q. Fufius Tribunus plebis Pompejum in concione pro-
duxit, quum die nundinarum in Circo Flaminio maxima frequentia populi esset,
quasivirque; *Placeretne ei iudices à Pratore legi, quo consilio idem Prator ute-
retur.* Pompeius *Senatus auctoritatem semper sibi max mam visam esse, ejusque
decretis obtemperandum* respondit. Ad extremum Fufius obtinuit, ut de judicum
genere (in quo erant omnia) ipsi concederetur.

XXXI. Acculavit Clodium Tribunus plebis P. Lentulus Spinther, duobus
ex eadem gente subscriptoribus usus. Q. Hortensius præcipue, ut hæc sinneret,
auctor Senatus fuit; infensus Clodio, & nullis illum aut iudicibus aut aceulato-
ribus effugiturum putans. Itaque ne Fufius rogationi Consulium intercederet, ita
transactum, ut ipse ferret eadem omnia, præterquam ut iudices à Pratore leg-
rentur. Testimonium in hoc judicio Cato & Cicero dixerant : Clodius *Interam-
na se fuisse* pugnabat, *qua die incestasse sacra diceretur.* Sed Cicero vere quidem,
sed impulsus, ut putant, à Terentia, ut cum testimonio laderet, *Roma apud se
fuisse* juravit. Multi præterea principum, perjuria ejus, testimenta supposita,
Nisibenam seditionem; homines centuriatos, stupra matronarum atque virgi-
num suis testimoniis expoluerunt.

XXXII. Lucullus etiam ancillas produxit, *adulteratam à Clodio sororem ger-
manam esse*, quam decribus minimam idem Lucullus in matrimonio habuerat.
Putabatur etiam eum duobus reliquis sororibus suis consuetudinem stupri habere,
quarum Tertia Q. Marcio Regi nupta erat, Q. Metello Celeri major Clodia, pro-
fligatissimi pudoris foemina, quam vulgus *Quadrantulam* cognominabat : quod
ei quidam aliquando mœchus, quum aureos dare putaretur, loculos quadranti-
bus impleverat. Eandem & Catullo poetæ sub Lesbica nomine fuisse adamatam
Apulejo prodente cognovimus.

XXXIII. Inter hæc testimonia Cæsar quoque citatus negavit *se quidquam com-
perisse*: quamvis & mater Aurelia, & soror Julia, apud eosdem iudices, omnia
ex fide retulissent. interrogatusque, *cur igitur repulisset uxorem?* Quoniam,
inquit, *meos tam suspitione quam crimine judico carere oportere.* At iudices, quum
initio se valde severos exhibuissent reo, præsidiumque ab Senatu, non nisi dam-
naturis necessarium postulassent; M. Crasso suscipiente negotium pars major ita
turpiter sunt corrupti, ut præter pecuniam *noctes etiam certarum mulierum, at-
que adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cu-
mulo fuisse* Cicero scripserit.

XXXIV. Igitur Q. Catulus quum vidisset eorum aliquem, *quid vos*, inquit,
præsidium à nobis petebatis? an, *ne nummi vobis eriperentur?* Neque diu post
Catulus senex admodum extinctus est: vir summis honoribus in Republica utus,
optimarum semper partium, & incorrupta integritatis fama. Paulo ante mortem
dedicato Capitolio consummasse felicitatem vitæ visus est, præcipuo tum ho-
nore, & ulque ad aliud incendium, Vespasianique tempora mansuro.

Pompeio &
Cato.
Velleius. 2.
4. 6. 3.

Clodius accu-
satur.
Appianus.
1. 6. Attic. 1.
10.
Diod. lib. 39.

Clodii factio-
22.
Cic. Attic. 1.
11.
Alcon. in
Milonianem.
Cic. de Hæcul.
1. 6. 6. 9.
Plutarch.
Cic. cap. 15.

Incessus cum
sorore bus.
Val. Maxim.
2. 2. 6.
Cic. pro domo
cap. 30.
Plutarch.
Cic. cap. 31.

Judicium cor-
ruptum.
Cic. pro Mi-
lone.
Plutarch.
1. 6. 6. 3.

Catuli de eo
dictum.
Cæsar.
Cic. Attic. 1.
31.
Appian. lib. 2.
Civil.
acton. Cæsar.
74. 4.

Bellum in Allo-
brog.Eius somnia
de Augusto.
Diodorus.
Plutarch.
Ciclar.
Ciclar. Senec.Pont Fabricius
extructus.Allobrogum
bellum cum
Pontinio.
Seneca.
Plutarch.
Cic. de Har-
ruf. Resp. cap.
37.
Tacit. 3. 73.
Suet. August.
cap. 94.
Diod. 45. 2. 9.Catagnatus
Allobrogum
dux.
Diodorus.
Tertull. de
anima cap. 46.
Diod. 11b. 37.Romani vin-
cant.
Pygmaei.
Anaoles.
Liv. Eptom.
Diodorus.Comitiorum
ambitus.
Cic. ad Artic.
3. 13. 23.

XXXV. Nec omiserim quæ tum ei per somnium oblata futuri species dicitur. Namque post dedicationem duabus continuis noctibus somniasse dicitur: prima, Jovem Optimum Maximum prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum secrevisse, atque sigillum Romæ quod manu gestabas, in ejus sinum deposuisse. at insequenti, animadvertisse in gremio Capitolini Jovis eundem puerum: quem quum detrabi jussisset, prohibitum monitu dei, tamquam is ad tutelam Reipublice educaretur.

XXXVI. Ac die proximo, quum adoraturus in Capitolium ascendisset, obviam sibi C. Octavius, qui postea est Augustus appellatus, nunquam antea visum, non sine admiratione concutitur, similem dixit puero de quo somniasset. Quidam aliter somnium Catuli exponunt, sed eodem recidente significato. Inter hæc pons Fabricius ad insulam Tiberinam pertinens, extructus est: qui ad nostram ætatem incorrupta structura hæc inscriptionem pertulit; L. Fabricius C. F. Cur. P. ear. faciendum curavit.

XXXVII. Dum in Urbe ista fiunt, Allobroges quam diu volverant animis rebellionem ceptare, factio in Galliam Narbonensem impetu. Sed Q. Pontinius idoneo loco castra metatus, ut ad omnia quæ totius postulare, præsto esse posset, Manlius Lentinus cum copiis ad oppidum Ventiam recipiendum misit. Ventrini repentino hostium adventu territi oppidum reliquerunt. qui relictæ erant, missis oratoribus petierunt pacem. Interca totis agris ad auxilium concurrunt. sit in Romanos ex improviso impetus: oppidumque in potestatem Allobrogum redit.

XXXVIII. Agrum tamen impone Romanus populabatur, donec multi ad Isaram flumen accolentium cum Catugnato gentis universæ duce adfuerunt. Ibi Manlius, quum in transitu prohiberi hostes, propter multitudinem navigiorum non possent; veritus si aperte strueret aciem, ne conferti unitique incumberent, in propinquis flumini memoribus occultus confedit, ut dissipatos & sine metu trajicientes exciperet. Satis feliciter processit aliquamdiu dolus. Sed ubi fugientes quosdam insequutus, in ipsum Catugnatum temere incidit; cum omnibus suis perierat, ni repentina tempestas hosti suam occasionem eripuisset.

XXXIX. Postea Catugnato longius abscedente, rediit ad Ventiam Lentinus, obsessamque & oppugnatam vi cepit. Servius autem Galba, & L. Marcius legati Rhodano transmissi, populabundi agros Allobrogum, Solonium oppidum pervenerant; castello munito haud procul inde positi. Occurrentes deinde hostes prælio fuderunt, oppidique partem incenderunt, nam pleraque ædificia ligno extructa fuerant; ne universam caperent, Catugnati superventu prohibiti. His rebus auditis Pontinius cum toto exercitu movit, obsessosque hostes, præter Catugnatum, in deditionem recepit.

XL. Dum hæc geruntur, Romæ Comitiorum fervebat ambitus, non sine gravi culpa Pompeii, qui ut Afranium Metellumque Consules efficeret, largitione magis, quam vel auctoritate, vel gratia pugnabat. In eo negotio M. Pisoni Consule uti credebatur. Contra hæc tam adulta vitia parum aut veteribus legibus, aut novis profectum est. Nam Lurco Tribunus plebis de ambitu ferebat hoc novum, ut, qui nummos in tribu pronuntiavit, si non dederit, impune

fit: *sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus seftertium terna millia de-
beat. Sed minime lex perlatat.*

XLII. Comitia in A. D. XI. Kal. Sextiles dilata sunt. Cato ut semper pugnabat Republica, eodemque tempore propinquus, maxime mulieribus, quæ repu-
diatam Pompeii ad finitatem ægre tulerant, probavit consilium suum; osten-
ditque, *siquidem accepta conditio foret, nunc ipsis una subeundam fuisse tanta
turpitudinis infamiam: quod in hortis Pompeii dividi pecuniam crebro vulgi
rumore jaçtatur* Ciceronem quoque mordebat in Afranii honore Consulatu-
rum suum fugillari. quem magistratum velut usucaptum à nobilibus, duo novi
homines Arpinates, C. Marius eccellente belli gloria, M. Cicero pacis artibus
meruisset. at Afranium neutro præstantem æquari sibi ægre ferebat.

XLIII. Sed potior his omnibus pecunia, Consules quos volebat Pompeius,
designavit. Q. Metellum Celerem, A. Afranium. Censores eo anno quinam
fuerint, haud dixerim; fuisse certum est. Nam & Senatus recensitus est, soli-
to quidem numerosior, quod omnes qui magistratum quandoque gessissent, ad-
lecti erant: & vestigia locata à Censoribus. Lustrum neque tum, neque post
Cn. Lentulum, L. Gellium Censores factum est, donec Augustus sextum Con-
sul fecit. Eodem anno L. Domitius Ahenobarbus Ædilis Curulis urfos Numi-
dicos centum, & totidem Æthiops venatores in Circo dedit, A. D. XIV.
Kal. Octobres.

XLIII. Sic quidem in Annalibus est adnotatum. *at leones intelligi putant,
quod constet, Africam urfos non gignere.* Sed & in nummis Domitii leonum,
non urforum expressa effigies cernitur. Lectis tum populus primum prandendi
caussa surgere instituit, prius sine interruptione spectare solitus. Trium-
phum deinde tertium Pompeius biduo duxit, A. D. III. & Pridie Kalend. Octo-
bres, quum una dies tot transvehendis opibus non sufficeret. In id tempus inci-
debat natalis ejus, ut consulto huc distulisse pompam videatur. Biduum quoque
non cepit magnitudinem apparatus: & quantum alii cuilibet instruendo Trium-
pho fuisset satis, relictum & omissum est. Ejus Triumphi hæc fuit præfatio:
*Quum oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris populo Ro-
mano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia,
Cilicia, Syria, Scythia, Judæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Bastarnis,
& super hæc de Regibus Mithridate & Tigrane triumphum ducere.*

XLIV. At in concione, quum de rebus suis disserteret, cum duobus & vi-
ginti Regibus bellum se gessisse dixit, & Asiam quam provinciarum ultimam ac-
cepisset, mediam patriæ reddidisse. Cæterum in templo Minervæ, quod ex
manubiis dicabatur, hunc inscripsit titulum: Cn. Pompeius Magnus Imperator
bello triginta annorum confecto, depressis aut captis navibus DCCCXLVI. oppi-
dis, castellis MDXXXVIII. in fidem receptis: terris à Meotis lacu ad Rubrum
mare subactis, votum merito Minervæ. Cognomen ex tot victoriis nullum ad-
scivit, quanquam plurima offerrentur, contentus appellatione Magni, quam
olim meruerat. sed tum à tota concione sic consalutatus est; hæcenus familiaris
magis adfrenatio, quam consensientis famæ judicium fuerat.

XLV. Numquam antehac tanta spectata Romæ opulentia fuit; neque tam
extioli moribus, ad margaritarum gemmarumque studium hinc præcipue in-

Pompeius pecuniam divi-
dit ambibus
causa.
Plutarch.
Catilina. cap.
49.
Cic. Attic. 2.
13. 14.

Censores
ignoti.
Diod. lib. 12.
Pighi. An-
nales.

Triumphus
Pompeii.
lin. 8. 16. 17.
7. 26. 6.
Juvenal. 4.
29.
Solia. cap. 19.
Fulv.
Ursin.
Velleius 2.
40. 2.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 72.

Ejus inscrip-
tio in tem-
plo Minervæ.
Val. Maxim.
8. 15. 6.
Orosius. 6.
6.
Plutarch.

Opes maxime
in triumpho
transiit.
Diod. lib. 12.
lib. 37.

Liv. Epitom.
Livius 10.
46. 7.
Euseb.
Flin. 37. 1. 11.
2. 4.
Appian.
Mithrid.
Iosephus. 24.
4.

clinatis. quārum rerum maximam ille copiam conspicere magnitudinis æstimationis in Triumpho culti. In acta relatus est alveus lucifarius ē duabus gemmis, latus pedes tres, longus quatuor. In eo fuit Luna aurea pondo XXX. Prætera lecti tricliniarii tres, in quibus unus Darii fuisse dicebatur, *Hystaspes geniti* : vasa ex auro & gemmis abacorum novem : signa aurea tria, Minervæ, Martis, & Apollinis : coronæ ex margaritis triginta tres : mons aureus quadratus cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea, Aristobuli donum.

Tituli pecu-
niæ Reipublicæ
causa impende-
re translati.
Euseb.
Strab. lib. 11.
P. in 37. 1.
20.
Iosephus.
Appianus :

XLVI. Museum ex margaritis, in ejus fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeii ē margaritis. Tituli quoque præferebantur pecuniæ quam impendebat : *Reipublicæ causa, legatis & Quæstribus qui oras maris defendissent, datum mille talentum, militibus singulis sena milia sestertiorum*. Erat adscriptum *universos populi Romani reditus antea fuisse bis milles : nunc suis viis Pompeium adjecisse milles quadringentes*. Præter hæc translata est Mithridatis Regis dactyliotheca, quam mox dedicavit in Capitolio, cum illa quam modo diximus, aurea vite, aliisque donis.

Arborum no-
va genera.
Flin. 12. 4.
2. 10. 25. 2.
Appianus.
Euseb.

XLVII. Naves in portum adduxit integras septingentas. Transvexit & scellam ac sceptrum Mithridatis, cum effigie illius aurea cubitorum octo, quamquam non totus, sed pectore tenus expressus erat : itemque statuum argenteam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto : curruleque aureos & argenteos. Arborum etiam genera tum primum ostensa Romæ, ebenus, quam sola ferre putabatur India : & uni quondam terrarum Judææ concessa, balsamum. Inter hæc innumeri currus transvehiebantur arma portantes, & navium rostra. Captivorum deinde ingens multitudo, in vine vinculis, patrio habitu cultuque.

Captivi & ob-
sidis transdu-
cti.
Euseb.
Appianus.
Iosephus.
19. 8.
Diodorus.
lib. 37.

XLVIII. Proxime currum Reges aut liberi Regum ducesque ibant ; capti bello, aut obsidum loco traditi. Horum illustrissimi Tigranes minor, ejusque conjunx & filia, & Regina Zosime, patris Tigranis uxor : & Artaphernes Cynusque, & Oxathres, & eum Dario Xerxes, sororesque eorum Orsabaritis & Eupatra, Mithridatis liberi. Sed & Olthaces ducebatur, qui in Colchis regnaverat : & Iudæorum Rex Aristobulus cum Antigono filio, & puellis duobus. præterea Cilicum tyranni & Archipiræ : Scytharum Regiæ mulieres : tres Iberorum, duo Albanorum duces, eorumdemque gentium, & Commagenis Regis obsides : itemque Laodicenis Menander, qui præfectus equitum Mithridatis fuerat. Ablentium quoque imagines, Tigranisque ac Mithridatis pugnas & elades pictura representabat. Omnium item prætoriorum, quibus per se legatosve victor existerat, tabulæ antelatae. Mithridatis præcipue postrema obsidio, & nocturna fuga ; sed & exitus spectabatur : virginisque mortis paternæ comites ; Etiam reliquorum ejus filiorum filiarumque ante patrem mortuorum ; nec non eorum barbaricorum effigies transferebantur.

Titulus con-
ditarum ur-
bium.
Flin. 3. 2.
Diodorus.
Appianus.
Valerius. 2.
40. 3.

XLIX. Titulus quoque visebatur conditarum urbium, octo in Cappadocia Potoque edificaverant in Cilicia & Cava Syria viginti in Palestina quoque aliisque regionibus nonnullas in universum unde quadraginta. Reges victi memorabantur. *Tigranes, Armenius, Artorius Iberus, Craspes Albanus, Darius Medus, cum Ar-*

ta qui Nabatais Arabibus, & Antiocho qui Commagena imperabat. Ipse triumphator, junctis exemplo liberi elephantis, gemmato curru vehabatur, chlamyde, ut ferebatur, Alexandri Magni amictus, quam apud Coos in thesauris Cleopatraz Michridatis invenerat.

L. Curram socii ministrique victoriz sequebantur, legati tribunique pedites partim, alii in equis. nam exercitum diu ante dimissum non acceverat: quam veteri more Romano, sine exercitu triumphare Imperatorem, bello confecto, absurdum habebatur. Mitior hic solito triumphus in captivis fuit: omnes dimissi sunt ad suos sumptu publico; præter Aristobulum & Tigranem in custodia servatos, ne ille fratris, hic patris pacem turbarent. Majorem hic triumphus pecuniam in ararium, quam ulla ætate quisquam inculit: non comprehensa, quæ ex manubiis est in Capitolio reposita, signati argenti septingenties quinquagies semel centena millia drachmarum translatus Appianus auctor est: Plutarchus in auro & argento falso signatoque in ararium illata ad viginti talentorum millia.

LI. Multis novis inusitatisque ornamentis insignis iste triumphus quum haberetur, nihil illustrius visum, quam quod tribus triumphis totidem terrarum orbis partes devictæ causam titulosque præbuerunt. Ter enim & alii triumphantes Capitolium adscenderant: hic, quod antea contigerat nemini, primum triumphum ex Africa, secundum ex Europa, tertium ex Asia duxit. Obtam celeres grandæque victorias à plerisque Magno Alexandro conferebatur: & quo similior ei videretur, ut sit ubi suis inventis homines blandiuntur, quatuor & triginta annis minorem sinxerunt quidam; quum quintum atque quadragesimum explevisset. felix opinione hominum futurus, si quem gloriæ, eundem & vitæ cinem habuisset, neque vertentem fortunam esset, jam ætate provectior, expertus.

LII. Mense Decembri cæpit agitari in Senatu causa publicanorum, qui remptis Asiæ vectigalibus, ut induceretur locatio, postulabant. Erat res invidiosa, & turpis confessio temeritatis. Tamen Crassus ut peterent, fuit auctor: Cicero adjuvit petentes, ut concordiam ordinum retineret, quam in Consulatu stabiliverat. Sed Cato semper adversus iniqua flagitantibus, summopere resistebat. Idemque præterea, quod alterum ab Senatu valde abalienavit Equites, censuit adficiente Senatu, ut de iis qui ob judicandum pecuniam accepissent, quæreretur.

LIII. Ea de re certatum & olim fuerat; honestissimis Equitum hanc conditionem recusantibus, ut in dispari fortuna, dignitate, honoribusque ac præmiis, paria ipsi atque Senatoribus pericula proponerentur: quum præsertim ita lex Semproniana primum, dein Cornelia concepta essent, ut Senatores complexa de cæteris non cogitasse viderentur. Sed tum hoc agebatur, ut etiam Equites novâ lege illigerentur. Placebant hæc & Metello, qui designatus tum Consul, quum potestate nondum uteretur, auctoritate permultum poterat: adeo quidem, ut sub finem hujus anni, Compitalicios ludos, quos auctore Tribuno quodam plebis magistri vicorum facturi erant, privatus adhuc fieri prohiberet.

LIV. Eodem anno M. Æmilius Scaurus, qui relictus à Pompeio cum legionibus in Syria fuerat, Petram Arabum Nabatarum Metropolin aggressus, quum eam exercitus pateretur locis difficilibus, Antipatrum ad Aretam misit, quo

Summa in ararium illata pecunia. Cic. pro Balbo cap. 4. & 6. pro Sestio c. 61. Albinus poeta ap. Gyradium.

Pompeius Magnus Alexandro confectus. Plutarch. Velleius. Liv. 9. 17. 6. Cic. Attic. 1. 19. 15. 2. 1. & pro Cluentio cap. 16. Cic. in Pison. cap. 4. Alconius in Pisonianam. Equites offendentis ab Senatu. Joseph. 14. 9. Hegelippus 17. 12. Joseph. de bello judaico. 5. 6. Cic. Attic. 1. 21. Metelli Consulis designati auctoritas.

M. Cauri bellum & pax cum Atroc.

Urb. cond-
an 693.

Novi Confu-
lus moleſti
Pompeio.
Cic. ad Attic.
l. 13. & 16.
Diodorus.
lib. 37.
Vellei. 2. 40-5.
Florus. 4. 2. 9.
Plutarch.
Lucullo c. 48.

Luculli con-
tentio cum
Pompeio, de
aſſia utrius-
que.
Plutarch.
Pompeio cap.
75.
Diodorus.
Appianus.
lib. 2. Civil.
Plutarch.
Cato. c. 94.
Cic. Attic. 2.
13. & 26.

Pompeius ad
plebem ſep.
plicat.
Plutarch.
Cicero.

Helvetiorum
motus.
Cæſar de bel-
lo Gallico. 1.
5.
Diodorus.

Conſul lapidi-
bus petitur.

deditionem ſuaderet. Hoc internuncio pactum, ut *trecenta talenta Romano da-
rentur*. bellum Areta Scauroque volentibus direptum eſt; idque adjumento ſuit
Scauro, ut deſtinatam M. Piſoni provinciam, in alterum annum adnitente Cui-
cerone retineret. L. deinde Afranius, A. F. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Celer
Conſules inierunt: pro quibus, uti designarentur, maximis largitionibus pugna-
viſſe Pompejum narravimus.

LV. Sed illi plus moleſtiæ & impedimenti, quam quod ſperaverat auxilii,
tantis impenſis quaſitum eſt. Nam horum opera, tum alia quæ vellent adſequi-
turum rebatur; tum uti acta ſua confirmarentur: eo magis quod legati ſui ad exerci-
tum operum ſummorum præcipui miniſtri iidem illi fuerant. Cæterum Afrani-
us ſaltandi quam negotiorum peritior, nihil ei proſuit. Metellus etiam obſuit
ab ira diſmiſſæ Muciae, quam ſororem Metelli, quum haberet ex ea liberis, Pom-
pejus repudiaverat. Accedebat excellentis gloriæ perpetua comes invidia: præ-
terea ſimulacres eum maximis viris Lucullo Metelloque, graves potius quam ini-
quæ, quos prior & ſine cauſa offenderat.

LVI. Igitur Lucullus, qui de cætero ſe penitus otio ac voluptatibus tradiderat,
præter priſtini doloris ſtimulus ab optimatibus nonnullis inicitatus, in Senatum veni-
it, Pompejoque *rata haberi aſſia ſua* poſtulantem acerrime reſtitit; *equum eſſe prius,*
ut Senatus cognoscat de ſingulis diſcitant: nam ut promiſſæ omnia ignavis qualia
quæque ſint Patribus ſcrutanda obſcijantur, id vero incivile proſus, & domi-
nationi proximum. Præterea, quod à ſe conſtituta perque Pompeius labefacta-
verat, arbitrari jubebat Senatum, utrius potiora eſſe decreta deberent. Hæc quum
per ſe non iniqua principes Senatus M. Craſſus, duoque Q. Metelli, Creticus &
Conſul, ſed & M. Cato enixe defenderent, inferior in Curia Pompejus, ad Tri-
bunos plebis confugit, ut quod per Senatum nequiverat, populi favore conſe-
queretur.

LVII. Ideiſco quo infimi vulgi promptiora & plura ſuffragia quærentur,
L. Flavius Tribunus plebis promulgavit rogationem, *uti Pompeianis militibus*
certus agri modus daretur: neque quibus civitatis, liſdem & ſuffragii jus omnibus
eſſet. Ea tota ratio Senatui diſplicebat. Cæro ut populo ſimul Pompejoque,
& poſſeſſoribus ſatisſaceret, ſecunda conceſſionis voluntate tollebat ex lege, quæ
ad incommodum pertinebant privatorum. *ne quid mutaretur de agro qui P. Mu-*
ſio L. Calpurnio Conſulibus publicus fuiſſet, quo anno Tib. Græchus Agrarias
leges tulerat: *neve Sullanorum hominum poſſeſſiones moverentur.*

LVIII. Volaterranos etiam & Arretinos, quorum agrum publicarat Sulla, ne-
que diviſerat, defendebat; id ſolum concedens, *ut ex ea pecunia quæ ex novis*
v. ſigalibus per quinquennium redigeretur, agrorum emptiones fierent. Sed hæc
contentio quum maxime ferveret, Galliei belli metu pauliſper remiſſa fuit. Nam
Helvetii in armis eſſe, atque excuſiones in provinciam facere nunciabantur. Id-
circo Senatus decrevit, *ut Conſules duas Gallias fortirentur: deſectus haberetur:*
vacationes ne valerent: legati cum auctoritate mitterentur, qui adrent Gallia ci-
vitates, darentque operam, ne ſe cum Helvetiis jungerent.

LIX. Quum in lortitione legatorum, prima de Conſulatuſ ſors Ciceronis,
deinde Pompeji exiſſet: Senatus una voce *retinendos hos in urbe cenſuit.* legati ſunt

Q. Metellus Creticus, L. Flaccus, & Lentulus Clodiani filius. Pacata tamen provincia mansit, quum victoria C. Pontinii facilem ad reliquias pacandas viam paravisset: atque ille contentus domuisse qui rebellaverant, non laceravit quietos. Igitur quum motuum Gallicorum vanus rumor fuisset, & otium è Gallia nunciaretur, ad civiles contentiones acris reditum, tam vehementi concertatione, ut Q. Metellus Consul lapidibus appetitus percuteretur a seditiosis, deinde à Tribuno in carcerem duceretur.

LX. Sed neque Consul eo terrore flecti potuit; neque tanti viri causam deseruit Senatus, quin apud illum in carcere convenire cuperet. Ibi Flavius Sella Tribunitia ad fores collocata, jure inviolabilis potestatis clausit aditum, *per murum intrare iubens Senatum si vellet*; tam pertinaciter obluçtans ut eodem loco pernoctaturus videretur. Tum vero Pompeius pudore ductus, & quia res perquam invidiosa etiam ad populum erat, *discedere Flavium iussit, id à se petiisse Metellum mentitus*. Sed notam animi magnitudinem Metellus effecerat, quum cum reliqui Tribuni eximere vellent è carcere, id beneficium recusando, postea quoque quum Flavius denunciasset *non passurum, ut in provinciam iret, nisi legi consensisset*, quamquam cupidior Triumphi haberetur, manere potius in Urbe quam de sententia dimoveri sustinuit.

LXI. Pompeius igitur principum invidia potentiam suam urgeri videns, interdum penitentia ducebatur, quod exercitum dimisisset: postremo quamlibet rationem inimicos reprimendi honestam arbitratus plane delictis ab optimatibus, stulto consilio, ut dignitatem tueretur, stolidis turbulentisque adolescentulis indigne se submittens; quæ potissima ipsi seque & Rempublicam perendi causa exstitit. Commodum tunc ea tempora P. Clodius ab Siciliensi Quæstura reverlus, conceptum ex iudicio suo adversus optimates odium, Tribunatus viribus exloqui geliebatur, & ne propterea quod erat patricius, impediretur petere, per C. Herennium Tribune plebis legem promulgandam curaverat, ut *universus populus in campo Martio suffragium ferret; quo P. Clodius ejurato patriciatu, plebejus esset*.

LXII. Hoc perfectò, jam pro plebejo se gerens, quum omnes semper Claudii patricie gentis acerrimi propugnatores assertoresque juris optimatum fuissent; Tribunatum cepit petere: sed Q. Metellus Consul vir egregius, & patricie amans impediatur; tanta contentione animi, ut *non sua se manu interfectorum diceret*, quamquam frater ejus patruelis erat. Sed maximum ei contra Herennii rogationem argumentum erat, quod negabat, *nisi Curiata lege, recte de illa causa ferri potuisse*.

LXIII. Igitur Tribunis aliis intercedentibus, tum quidem irrita P. Clodii astutia fuit. Lex deinde auctore Q. Metello Nepote, qui Præturam gerebat, *de abrogandis Urbis & Italia portoriis* perlata est. Quum grata lex esset omnibus, non tam ob portorium, quam nonnullas injurias portitorum; tamen auctor displiceret; eo Senatus inclinabat, ut exemplo Lacedæmoniorum, qui eommoda sententiam, ab improbo viro dictam, repeti à probato, atque huic adscribi iusserunt, alterius quam Nepotis nomen legi præscriberetur. Sed id quidem omisium: voluntas tamen inspecta Senatus est.

LXIV. Eodem anno Faustus, Sullæ Dictatoris filius, munere gladiatorio,

Cic. de Prov. consular. c. 11.
Cic. Atte. 4. 17. 2. 1. pro domo cap. 10. 11. idor.

Tribuni plebis improbi. 11.
Cic. Atte. 6. 17.
Idor.
Plutarch.
Pompeio cap. 75.
Liv. Epitom. ucton.
Tiberio c. 2.
Cic. pro Cæ. lio cap. 14.

T. Clodius
Tribunatus
ambit.
Id. ad Frate. 1. 1. 12.
Dionodora.
Æschines in
Timarchum 1.

Plutarch.
Præc. Polit.

Re Q. Metellus obicit.
Cic. in Vatini-
um cap. 13.
Flia. 1. 9. 1. 16.
17.

Lex de abro-
gandis portori-
is.
Suet. als. c.
cap. 18.
Plutarch.
Appian.
1. 10. 2. Civil.

Faustis Sulla
ludos in ho-
rem patris
edit.
Plutarch.
Sueton.
Auctor de bel-
lo Hispanico
cap. 44.
Diodor.
Cæsar. 21 a.
Iteu n.
Diodor.
Sueton.
Appian.

quod in patris honorem edebat, populo magnificentissimum epulum, balneum-
que & oleum dedit. Apollinares quoque ludi magnifice facti: primusque cum P.
Spinther theatralia vela ex carbaso duxit. ostendit & amphoras ex onyche, Chio-
rum magnitudine cadorum: quod magnæ tum admirationi, nec diuturnæ fuit;
quum intra quintum deinde annum, columnæ triginta duorum pedum magnitu-
dine ex eodem lapide monstrarentur.

XLV. Dum hæc in urbe gerebantur, Cæsar Lusitanos insulasque nonnullas
in Oceano sitas subegit, quum in ulteriorem Hispaniam ex Prætura venisset. M.
Crassi ope profectio maturatione, qui sibi Cæsarem contra Pompeji prægraves
opes cupiebat adungere. Igitur quum à creditoribus retineretur Cæsar, Crassus
pro eo proponit ducenties. Nam per ambitionem effuso patrimonio, contracto-
que gravi ære alieno, multo plus debebat, quam redigi ex bonis ejus potuisset.
auditaque vox est dicentis, *opus sibi esse milites, ne habeat nihil.*

Ejus ambitio.
Diodor.
Val. Maxim.
3. 1. 23.

XLVI. At tum Crassio opera onerosissimo quoque importunissimoque credito-
rum levatus, priusquam provinciæ ornarentur, contra morem ita celeriter pro-
fectus est, ut ambiguum relinqueret, metu ne iudicii, an quo maturius locis
implorantibus subveniretur, festinaret. Ajunt in itinere per Alpes, quum ad
conspectum pauperis vici comites ejus per jocum inter se controverterent, *an
illic etiam sit ambitioni locus?* serio dixisse Cæsarem, *malle se ibi prædum,*
quam Romæ secundum esse. Nam ingenium dominationis avidum, ne priusquam
cogitare aliud posset, ominibus variis erectum in spem potiundi fuerat.

Vox ad con-
spectum ima-
ginem Alex-
andri.
Diodor.
Plutarch.
Cæsar cap.

XLVII. Quum adhuc Quæstor in eadem Hispania conventus circumiret, ius-
su Veteris Antistii Prætoris sui; visa Gadibus in Herculis fano Alexandri Magni
imagine, ingemuit, nec sine lachrymis dixit ad amicos conversus, *me miserum!*
qui hac ætate, qua iste terrarum orbem subegit, nihil adhuc gesserim memorabile.
Neque distulit missionem efflagitare, quo regressus in Urbem, majorum rerum
captaret occasiones. maxime postquam absurdo proximæ noctis somnio, & con-
jectorum promissis inflatus majorem in modum animus fuit.

Omina & p-
sagia futura
demonstratio-
nis.
Val. Maxim.
Plutarch.

XLVIII. Quod enim ille eum matre concubuisse per quietem sibi visus erat,
Imperium orbis terrarum portendi, quod omnium mater terra esset, interpretati
sunt. Spem deinde confirmavit insolita figuræ ac ingenii equus, quem erat na-
ctus, fassis prioribus ungulis, neque testoris nisi Cæsaris patientem. Ideirco
quum larcocinia locis illis solemnia minore negotio compellere Prætor posset,
bellum maluit: novaque legione paucos intra dies supra priores dias conscripta,
concedit ad Herminium montem, & habitatores, *situs loci ad prædæ agendas
incitari causatus, in plana iussit descendere.*

Gesta Cæsaris
in Hispania
Sueton.
Plutarch.
Appian.
Ima. Civil.
Cic. de leg.
Agraria 2. p.

XLIX. Sic initio belli quæsito, & hos armis domuit: & vicinos populos, qui
relictis oppidis suis trans Durum amnem cum uxoris liberisque fugiebant, op-
pretti. Rebellantes deinde montis Herminii incolas, quum iterum subito ad-
ortus pronigasset, atque illi fuga ad Oceanum facta in quamdam insulam trans-
iissent; partem militum ratibus impositam, quia navigia deerant, immisit. Sed
ille, cui committum hoc negotium fuerat, in scopulo quodam vicinæ insulæ expo-
suit copias, pedestri dande itinere perrecturus ad hostem; ipse priusquam
faceret excensionem, abreptus astu recurrente, relinquere expositos co-
actus est.

LXX. Ibi milites circumventi casique sunt, quum fortiter aliquamdiu se defendissent, neque præter P. Scævam prodigiosæ virtutis hominem quisquam servatus est. Is quum diu magnam hostium multitudinem sustinuisset laucius fessulusque, futo, quod jam inuile innumeri excepti ictus fecerant, relicto, se coniecit in æstuarium, & interim, ubi profundior aqua occurrebat, natando vix evasit in litus; conspectoque Cæsare, qui hæc omnia cum admiratione viderat, genibus accedens veniam amissorum armorum supplex petiit. Cæsar non modo virtute hominis, sed etiam disciplinæ reverentia probata, centurionatum ei præmii loco dedit. Sed hoc quidem alii Britannico factum bello tradiderunt: quod si ita esset, vix fuisset à Cæsare prætermisum.

P. Scæva viator.
Diodorus.
Plutarch.
Appianus.
Sueton.
Liv. Epitom.
Cic. Philipp. 2. 10.

LXXI. Cæterum Cæsar classe Gadibus advehi iussa, totum trajecit exercitum; hostesque penuria rerum omnium pressos in deditionem accepit. Inde in Gallæcos transiit bellum, qui Brigantium oppidum habebant: hominesque non ante visa classe sic exterruit, ut impetrata prompte facturos pollicerentur. Sic pacata provincia, gentibusque aliquot novis imperio adiectis, juri dicundo conventibusque dedit operam, ut concordiam civitatum stabiliret, quæ propter artis alieni magnitudinem, plerisque locis convellebantur.

Discordiam
propter æs
alienum.
Diodorus.
Liv. Epitom.
Sueton.
Appianus.

LXXII. Igitur constituto, ut ex debitorum redditibus bessem creditores perciperent, donec dissolutum æs alienum esset, cum magna gratia sociorum, se exercituque locuplete præda aucto, præterea Imperatorium nomen bello adeptus, non expectato successore, ad Triumphi simul Consulatusque petitionem decessit. Et quidem quod grandem pecuniæ summam ad ætarium miserat, decretus ei triumphus est: sed erat improba hominis & intricata ambitio: nam postulaturo Triumphum extra urbem manendum, candidato honoris petendum in urbe erat.

Cæsar Titulum
phum simul
Consulatusque
petit.

LXXIII. Igitur ab Senatu contendit, ut absentis & per amicos petentis, rationem haberi liceret. Neque deerant qui faverent, nulla id lege prohibitum, præterea & aliis concessum iactantes: sed multi contradicebant, & ante omnes Cato, qui ne decretum ea de re fieret, diem quæ postrema erat temporis, intra quod profiteri candidatus oportebat, dicendo exemit. His cognitis Cæsar, ne Consulatu excluderetur, unde plus sibi virium, & ampliorem Triumphum materiam pollicebatur, dimisso Triumpho Urbem ingressus, eam continuo suscepit actionem, qua Rempublicam captans invadere, præter Catonem atque Ciceronem, omnes fessile.

Dimisso
Triumpho Ur-
bem intra
Plin. 35. 24.
Vellejus 2.
44. 2.

LXXIV. Namque Pompeium & Crassum æmulatione potentia discordes inter se & sibi conciliavit, his legibus, ut omnibus in rebus adjumento invicem essent, ne quid quod cuiuslibet horum displicuisset, in Republica ageretur. Hæc libertatem Urbis deglutiit triiceps conspiratio: quam exinde velut infernale monstrum Cerberæo rictu absorbentem omnia, M. Varronis saryra, sub titulo Tricarenæ perstrinxit; qui sub id temporis Ædilis cum C. Murena Lacædemone excisum latericis parietibus opus tectorum propter excellentiam picturæ formis inelufum, ad comitum exornandum deportavit. quod opus per se mirum hominibus, sed magis admirationi fuit, transferri potuisse.

Pompeium &
Crassum inter
se, & sibi con-
ciliat.
Diodorus.
Plutarch.
Pompeius 71.
Vellejus.

LXXV. Cæterum tres illi principes suis quisque causis societatem inierant: Pompeius, ut tandem acta sua confirmarentur: Cæsar nondum adultum robur committere cum viro tantis radicibus immaturum ratus, ipsius illius opibus

Causæ civis
particularis
sunt. Trium-
viratus.
Sueton.
Cic. Attic. 1. 14.

Appianus.
Plutarch.
Cæsar. cap. 18.

ut se nutiret abutebatur, omni interim illi delegata invidia: simul Crassi re-
tinebat studia, graviter adversaturi, si Pompeium sibi antepositum à Cæsare
vidisset. M. Crassus cupidus primi loci: sed retinendo impar, ad rem pertinere
credebat, si duorum potentissimorum viribus fulciretur, sperabatque Cæsaris
crescentem potentiam cum matura Pompeii auctoritate ita commissurum, ut
his mutuo se adcrentibus, majores ipse opes consequeretur.

Diffimulatio
initæ conspi-
rationis.
Sueton.
Cic. ad Q. fratres.
l. 17. Suet.
Aug. cap. 31.

LXXVI. Nam huc omnia sua consilia olim retulerat; neque optimatibus
prorsus addictus, neque viciis ita popularis, ut oblitus Curia videretur. tan-
tum hoc agebat, ut quidquid utrislibet gratum accidisset, id se auctore; quæ
contra essent, invito aut ignaro facta censurerentur. Atqui reliquorum etiam prin-
cipum nemo sincerum ad Rempublicam studium, nullis admixtis ambitionis
avaritiæ sordibus, adferebat; uno excepto Catone, cujus invidiæ ad extremum
constantia, quamquam nudata praesidiis omnibus in tuenda Republica perficitur.
ceterum, quo maiores acquireret vires tardius animadversa conspiratio, dede-
runt diligentem operam, ut regerent eam diffimularentque: neque eo secius
communicabant consilia, & quidquid conducere suis rationibus visum erat, co-
njunctis opibus exsequebantur.

Cæsaris pa-
trum cum
Luceio:

LXXVII. Jam primum in petitione Consulatus, quum haberet competito-
res duo Cæsar, L. Luceium Historiarum scriptorem, & M. Bibulum, per Ar-
rium eum Luceio coivit, pactus, ut is, quia gratia quam Cæsar minus, pecunia
plus habebat, *nummos de suo, communis nomine per centurias pronuntiaret*. Con-
trà optimates, nihil non in Consulatu Cæsaris timentes, si concordem collegam
nactus esset, auctores Bibulo fuerunt tantumdem pollicendi: ac plerique con-
tulerunt pecunias, ne Catone quidem inficiante esse à Republica, *largitionem*
eam fieri. hæc tum erant tempora. Cæsar eum Bibulo designatur. Igitur opti-
mates dederunt operam, ut provincie futuris consulibus minimi negotii, id est
sylvæ callesque decernerentur.

C. Octavii ge-
sta.

LXXVIII. Interim C. Octavius ex Prætura summa eum laude gesta, Mace-
doniam sortitus, (quod C. Antonio male provinciam administranti successorem
mitti placuerat) negotio sibi ab Senatu extra ordinem dato, agrum Thurinum
purgavit, jam olim infamem latrocinii, residuamque ex Spartaci & Catilinae
copiis fugitivorum manum delevit. Sequitur non jam Consulatus C. Cæsaris,
sed Regnum. quo tempore collegam potestatis M. Calpurnium Bibulum nomi-
ne, re & opere Cn. Magnum, M. Crassum habuit. Ideirco nullo jam veteris
& probi moris respectu, tantum ea quæ ad fundandæ conjurationis opes pertine-
bant, ingenio Cæsaris, auctoritate Pompeii, divitiis Crassi perficiebantur: ne-
que Romanis fiebat injuria libertatem amittentibus, quam ingratus stolidusque
populus accepit a mercede vendiderat.

Urb. cond.
Ann. 694.
Triumvirato-
rum nimis
potentia.
Biondorus.

Prodigia.
Sueton. Cæsar.
Appianus.
Plutarch.
Cæsar. cap. 95.

LXXIX. Prodigia tum multa, non sine minis & horrore malorum imminen-
tium nuntiata aut visa sunt. Proceila repens in Urbe & circum arbores exstir-
pavit, ædificia lecidit, naves in Tiberi juxta urbem & ad ostia fluminis mersit,
pontem publicum rupit. Theatrum quoque ad ludos quoddam à ligno structum
corruit: omnibusque his cladibus magna hominum ablutpra multitudo est.
Sed prima honoris initi antiquitatis specie decora, aut laetæ adhuc Cæsaris
proposito pro innoxii fuerunt: ut quo mense sæces non haberet, accensus ante

eum iret, lictores pone sequerentur; quod ex vetustate relatum: ut tàm Senatus quam populi diurna acta conficerentur & publicarentur, quod ipse instituit primus, quo per provincias & ex exercitu nosceretur, nihil agi Romæ, nisi ex voluntate trium principum posse.

LXXX. Inter hæc Bibulum ut concorditer secum Rempublicam gerere velis in Senatu rogans, ab intentione muniendi sese advocatum, ipse clam paratis subsidiiis, fallacibus blanditiis mulcebat: donec provisio quæ voluerat, ad maiora itum, legesque promulgari à Consule ceptæ, quales vix Tribunus plebis paulo modestior tulisset. agrariæque omnes; quæ maximam contentionem, quod invito Senatu ferebantur, habuerunt. Sed nimirum Cæsar ita se fore popularem semper erat professus, ut nihil esset ætius, quod non ad Senatus quoque commodum pertineret. Igitur sic conceperat verba legis, ut nihil in his reprehendendum videretur; & tamen, ne sic quidem latitum testatur, nisi Senatu auctore.

LXXXI. Sed optimates non fallebat hæc omnia non alia causa fieri, quam ut abductam à Patribus plebem Cæsar hac largitione sibi auferret. ideoque hoc ipsum erat dolori, quod ita scripta lex esset, ut qui eam impedirent, non tam voluntati plebis, quam aequitati manifestissimæ utilitati publicæ refragari viderentur. Namque multitudine illa numero & egestate Urbi intoleranda exaluriabantur frequentabantur; Italiæ regiones inopia hominum desertæ: consulebatur annonæ instaurata passim agricultura: & hæc sine impensa reipublicæ, sine incommodo principum fiebant: immo his ultro honor & emolumentum adiciebatur, quod ex eorum numero viginti viros dividendis agris creabat Cæsar, sequæ nominationi excipiebant, ne scilicet suum in usum aliquid ferre existimaretur.

LXXXII. Cætera quoque ita complexus erat, ut neque prudentiam, neque aequitatem desiderares. Publicum agrum omnem dividebat, Campano, ob præstantiam regionis, ad subsidia Reipublicæ reservato: privatum non nisi à volentibus emi jubebat, neque minoris plurisque, quam aestimatus in censu esset. Pecuniam autem assatim subministrabat quum triumphus Pompeii, tum recens ab eo constituta vestigalia: quæ civium usibus, quorum & periculis parva forent non immerito dicebat impendi. Hæc utrumne placere ferri, singulos interrogabat, correcturum si quid secus scriptum videretur, aut plane deleturum pollicitus.

LXXXIII. Illi quum nec inculcare legem possent, nec ferri vellent, promisso auctorem Senatum fore, quæsitis impedimentis morabantur. At Cato pro libertate ingenii sui palam quæ sentiret præferens, legem non damnabat; cæterum negabat ex his, quæ antea constituta essent, moveri quidquam oportere. dicebatque dieendo diem ne perfici res ea posset, quippe sententiam rogato Senatori, licebat etiam aliis de rebus, quoad vellet disserere. Tum Cæsar ira commotus, simul ut cæteris incuteret metum, Catonem extrahi Curia per lictorem ducique in carcerem jussit. nam illum Tribunos appellaturum sperabat. Cato nulla voce missa sequebatur: neque pauci relicto Senatu comites ei ibant; quorum M. Petreius objurgatus à Cæsare, quod nondum missio Senatu discederet, malo, inquit, esse cum Catone in Carcere, quam tecum in Curia.

LXXXIV. Ob hanc invidiam, & quia plebem quoque gravatim hæc ferre animadvertebatur, destitit Cæsar, submissoque Tribuno plebis dimittendum Catonem curavit. Eo tempore quum Senatum mitteret, latus contigisse quem opta-

Cæsar leges.
Liv. Epitom.
Diod. lib. 38.

Et in his Re-
spondis Aulian.
liv. Epitom.
Sueton.
Cæsar. 20. 19.
Diodorus.

Legis Agrariae
argumentum.
Plutarch.
Attejan. Capit.
Diodorus.

Catonis certamen cum Cæsare.
Plutarch.
Appian. lib. 4.
Civil.

Cæsar Senatum neglegens.

Appianus.
D.odorat.

Pompeius le-
gem Cæsaris
probat.
Plutarch.
Appian.
Pompeio cap.
77.

Eique defeso-
rem fore pol-
licetur.
Cic. ad Attio.
a. 17.

Cæsar filiam
Pompeio col-
locat.
Sueton. Cæsar.
a. 77.
Velleius.
a. 44-3.

Bibulus le-
gem impedit.
Dionys.
Appianus.
Sueton.

verat ad plebem se applicandi colorem, hoc tantum adiecit; quidē vos & iudices legis & auctores esse volui, priusquam cum populo agerem, Patres Conscripti: sed quoniam vobis tam bona conditio displicet, & pro honore quem vobis habebam, tantum iniurias rependitis, age, jubebit populus quod ei videbitur. Exinde Senatu prorsus neglecto ferre ad populum cepit. Quo tamen honestiores haberet auctores, in concione interrogavit collegam, *requid ei in lege displiceret* ille nihil nisi non permissurum, ut aliquid novetur se Consule. tum Cæsar rogare illum cepit, idemque faciundi auctor populo fuit. nec mollior inde Bibulus, sublata voce, *ne si omnes quidem volueritis, legem habebitis. & cum dicto discessit.*

LXXXV. Cæsar reliquos magistratus interrogare intutum putans, quum hujus esset contra spem expertus constantiam, Pompeium Crassumque produxit privatos quidem, sed opibus & auctoritate principes. Ibi Pompeius, ego vero, *Quirites, omnia hac summopere probo: nec ego solum, sed jam tum universus probavit Senatus, quum & meis & Metelli militibus agrum diceret. Sed eo quidem tempore propter inopiam Reipublicæ ea largitio dilata est: eadem nunc beneficio deorum & opera mea locupletior & illis præstare promissa, & reliquis reddere fructus communium laborum potest.*

LXXXVI. Hæc loquens, singula legis capita recensens dilaudabat. Id quum cupientissimo populo fieret, adjecit Cæsar; *quaro igitur ex te, Magne Pompei, quoniam legem probas an ei defensor sis futurus, si quam adversarii vim fecerint: simul versus ad plebem, orare Magnum hortabatur.* Pompeius hoc honore valde elatus quod Consul populi Romani, atque ipse populus ad auctoritatem privati confugeret; multa de rebus suis magnifice loquutus, postremo dixit, *si quis sumere gladium ausus esset se cum scuto & gladio adfuturum.* quo uno dicto nihil umquam exciderat Pompeio immodestius. Et offendeantur quidem haud perfuntorie optimates; sed quum hæc omnia M. Crasso probarentur, alii quoque minus tetenderunt in re populo gratissima: hisque duobus accesserunt, qui & boni viri, & Cæsari non amicissimi putabantur, adhuc enim conspirationem suam occultabant.

LXXXVII. Sed eruperunt paulo post ejus rei manifesta indicia, quum Cæsar filiam Cæpioni Servilio, cui desponsa fuerat, ejusque præcipua opera Bibulum impugnaverat, ademptam Pompeio collocavit; Pompeii filiam Cæpioni pollicitus: quamquam & illa sponsum haberet Faustum Sullam. Hæc faciebat provinciam cogitans: simul ne se absente Pompeius aliquid novaret per Sabinium seditissimum adulatorem suum, qui Consul in ventem annum destitnabatur: ipse Calpurniam duxit, ut patrem ejus L. Pilonem, quem alterum facturi Consulem erant, hac adfinitate pignoratium haberet. non dissimulante Catone, talibus nuptiis dotem à Republica imperium & exercitus dari.

LXXXVIII. Post hanc adfinitatem Cæsar in Senatu Pompeium primum sententiam rogare cepit, quum M. Crassum suleret: cuius rei rationem Senatui reddendam putavit, quia moris erat, ut quem quis rogandi sententias Kalendis Januarii instituisse ordinem, cum toto anno servaret. id quoque novo more quum olim qui princeps in Senatum esset lectus, etiam sententiæ dicendæ esset princeps. Ne sic quidem mutavit sententiam Bibulus, quin ope trium Tribunorum plebis Cn. Domitii, Q. Ancharii, C. Fannii, suffultus, legem im-

pediret tanta perviciacia, ut consumptis omnibus moræ caussis, ad extremum in singulos Consulatus sui reliquos dies indiceret: ne enim feriis coiret populus, legibus vetabatur.

LXXXIX. Sed Cæsar, spreto Bibulo, nihilominus prædixit comitiis legis ferendæ causâ diem: inque idem tempus Pompejus jam ducta Julia Cæsaris gener armatis urbem compleverat. Adfuit & Bibulus, instigantibus Parribus, qui domum Consulis venerant, quod altero impediēte Consule convocari Senatus nequibat; ut potius aliena improbitate victus esse, quam sua sponte cessasse videretur, & per densam multitudinem, quæ sicas sub vestibus ferens Forum de nocte occupaverat, ad ædem Castoris, Lucullo & Catone comitantibus contendit: aliis reverentia potestatis, multis quia sententiam mutasse crederant, viam dantibus. Sed ubi ex superiore loco impugnare legem cœpit, tanta est commota seditio, ut ipse de gradibus deturbaretur, cophinus stercore repletus in caput Consulis effunderetur, falcēs frangerentur, multi comitum atque inter alios dicitur Tribuni verberibus vulneribusque adficerentur.

XC. Inter hæc Bibulus insigni constantia nudabat iugulum, offerebat, ad eandem magnâ voce invitabat Cæsaris satellites, ego vero, inquit, si Cæsarem ut iuste agat, movere nequeo, id saltem efficiam ut mea mors scelestiorem invisioremque omnibus reddat. Hæc vociferantem in vicinam Jovis Statoris ædem amici raperunt. Tum in Cætonem versus impetus, qui ut erat juvenis & robusto corpore, per medium agmen via facta, quum verba cœpisset facere, sublimis à factiōne Cæsaris est elatus. At ille diversa Fori parte recurrens, convicia Cæsari ingerebat: donec iterum priorem ad modum est elatus. Ita per vim perlata lege, jurare populum jussit Cæsar, perpetuo ratam fore. idem deinde iurandum à Senatu exegit.

XCI. Bibulus ægre vitato exitio, postridie in Curia conqueritur, rescindere acta parat: Pompeio Crassoque resistentibus, plerisque metu aut errore quietis, nihil promovetur. Igitur Bibulus in reliquum anni tempus (mensēs autem octo supererant) domi se continens, tantum agenti aliquid Cæsari *ferias esse* obnuntiabat per edicta. Sed P. Vatinius Tribunus plebis levissimus, qui & nuper Consulem in vincula ducere conatus erat, viatorem misit, qui eum domo vi extraheret. Nam hic se ad omnia Cæsaris cupita signiferum præstabat, unde Cicero occultius ad Atticum de his temporibus scribens *Athenonem* vocat, cum illo servorum in Sicilia duce, vilissimæ plebis concitorem Vatinius comparans.

XCII. Nec ex toto illo collegio quisquam illo anno legem tulit, quum nemo non haberet promulgatæ, præter Vatinium, qui nec auspicia, nec Aliam Fufiamque leges curabat. Cæterum collegis Vatinii intercedentibus, Bibulus omifus in præsentia, nihil postea neque ipse, neque Tribuni qui cum eo senserant, publicæ rei egerunt. Adhuc in legem aliqui Senatorum non juraverant, Q. Metellus Celer, exemplum Numidici referens, M. Cato, & hujus imitationem adfectans M. Favonius. Idcirco Cæsar legem tulit, ut qui certam ante diem non jurasset, capitalem frandem fransus esset. Hic metus, an quia lege jam perlata, nihil ex sua calamitate commodi perventurum ad Rempublicam erat, & illos, & Tribunos plebis ad iurandum adegit.

Inde magna
seditio exoritur.
Tiro apud
Agel. 4. to.
Vatro apud
Agel. 14. 7.
Cic. pro
Sextio.

Bibuli constantia
Plutarch.
Cæsare &
Pompei.
Appian.
Diodor.

Bibulus domi
se continet.
Plutarch.
Sueton.
Cæsare 20. p.
Diodor.

Vatili im-
probitas.

Cic. in Vati-
nium cap. 9.

Agrorum di-
visionis.
Cic. Attic. 2.
Diodorus.
Appianus.
Plutarch.

XCIII. Sic ille non modo agrum de quo pugnatum erat, divisit; sed etiam qui exceptus antea fuerat. Campanum Stellatamque extra fortem dedit patri-
bus familias, quibus terni aut eo plures liberi essent. horum ad viginti milia re-
perti: & ab eo primum tempore colonas Romanis connumerata Capua est,
quum circiter annos centum quinquaginta praefectura formam nomenque ha-
buisset. His legibus ingenti ad populum quaesita gratia, quo Equestrem ordinem
adjungeret, publicanis (erant enim ex eo ordine) trientem plebiscito remisit:
hactenus enim resistebant quibusdam & praecipue Catone, nihil ab Senatu
impraevarant.

Cæsaris po-
tentia.

XCIV. Sic in ordinem reductis Patribus, reliqua civitate devincta, quidquid
voluit, cui voluit, dedit. Acta Pompeii, ne ipso quidem ultra veniente Lucul-
lo, quem ira calumniarum metu exterruerat, ut ad genus sua accideret, ne
dum aliis, confirmavit: provincias, ut Spinther Hilpaniam, dandas quibus
ipse euperet, curavit; de variis rebus, ex suo consuatorumque arbitrato le-
ges tulit: de Majestate, de Sacerdotiis, de provinciis, de Repetundis: paratis
in quodlibet populi suffragiis:que praeter cetera ludorum & venationum mercede
quaesiverat. Totam denique Rempublicam latente collega solus administravit.
Unde homines urbani, quae gesta eo anno essent, non ut solitum duobus Consulibus
sed ejusdem nomine ac cognomento signabant: *Julio & Cæsare Consulibus*.

Q. Confidius
gravitas.

XCIV. Hunc rerum statum quum multi gravarentur, & aliquando Cæsar in
Senatu de infrequentia quareretur: Q. Confidius arma, nimirum & milites timeri
respondit. *Quis igitur te*, inquit Cæsar, *eadem formido non continet domi?* Tum
ille: *hoc meum senectus me liberat: quae gladiis tuis partem reliquit visa, ne di-
gnam cautionem partem daret.* Inter quos Q. Fustus Calenus Praetor, Calenus Praetor
in suffragiis promiscue latis, bene consulta sibi quemque adscribere, deterio-
rem culpam transferre in alios, legem tulit, uti singulorum corporum suffragia
seorsim colligerentur, quo intelligi posset, si non, quid viritum unicuique, nam
id ad leges solvendas tabellarias pertinebat, certe quid cuique ordini placuisset.

Plutarch.
Catone.
cap. 46.

XCVI. Nihil id Cæsaris intererat, qui se praesentibus abunde contentum fe-
cerat, quidquid cupiebat aliorum opera, nec à plebe solum, sed postea etiam à
Senatu consequebatur. Nam Illyricum Galliamque Cisalpinam, quam ex om-
nibus provincis elegerat, socero generoque suffraganeis, cum legionibus tri-
bus in quinquennium accepit rogatione Vatinia: mox quarta legio, & quae trans
Alpes est Gallia Senatusconsulto accessit. Verebantur enim Patres ne contan-
tibus ipsis, & hanc populus daret, qui jam contra legem Semproniam juris
huius usurpationem primam gustaverat.

Provincia &
exercitus Ca-
sari decer-
nuntur.
Appianus.
Diodorus.
Cic. Attic. 13.
cap. 17.
Sueton.

XCVII. Neque dissimulavit huius victoriae gaudium, paucisque interiectis
diebus, frequenti Curia omnium se capitis illisurum iactavit: ac negante quo-
piam facile hoc ulli faming fore, respondit in *Assyria quoque regnasse Semiramis,*
& *magnam Asia partem olim paruisse Amazonibus.* Neque contentus domesti-
ci praesidii, Regna sociorum omnibus modis studuit adungere, Ariostitum Sue-
vorum Regem, itemque Ptolemeum, cui ad magnam pecuniam summam credi-
diderat, socium & amicum appellandum, & lege & Senatusconsulto, sedulusque
cum eo in Capitolio ferendum curavit. Inter hæc Consules designati sunt, uti
convenerat, L. Piso, A. Gabinius. Gabinium de ambitu interrogare C. Cato

Cæsar Reges
socios sibi co-
stituit.
Vellei. 2. 44.
Diodorus. 4.
Appianus.

adolescens cupiebat, sed quum per aliquot dies copiam sui Prætores non facerent, in concionem ascendit Cato, & Pompeium privatus *Dictatorem* appellavit. Unde magnus exortus tumultus est, propiusque nihil factum, quam ut homo temerarius & nullius consilii occideretur.

XCVIII. Sed aciores sibi idem tempus turbas excitavit L. Vettius Carilina-
riæ coniatorionis indomæ, qui subornatus à Cæsare, sollicitatum se à quibusdam de inferenda Cn. Pompeio & C. Cæsari nece dicebat. Ea fabula aliquanto aliter, quam ornata putabatur, acta est. Vettius enim cum pugione, servique ejus cum telis in foro deprehendi, mox Vettius indicium profiteri debuerat. Sed ille, quo Curionem adolescentem in suspicionem adduceret, familiaritate ejus adfectata, dixerat sibi certum esse eum suis servis impetum in Pompeium facere, idque ille ad patrem, patrem ad Pompeium detulerat. Erat autem Curioni filio Cæsar offensus, quod aperte Triumvirorum nimias opes traducens, adsensum habere multitudinis videbatur, etque ludis Apollinaribus Equites stantes psalterant, cum ingrediente theatrum Cæsare quiescissent.

Vettius turbas
excitat.
Sueton.
Plutarch.
Pompeio.
Diodorus.
Athen. in Vati-
tio. cap. 12.

XCIX. At Vettius in Senatum introductus *sive publica postulare* exposuit, *manum fuisse juvenentis, ducere Curione, in qua Paulus initio fuisset, & Q. Capia Brutus & Lentulus Flamini, filius consilio patre. postea C. Septimium scribam Bibuli, pugionem sibi à Bibulo attulisse. quod totum irritum est, Vettio pugio- nem dedidisse, nisi dedisset eum Consul, præsertim quem ipse Bibulus Pompeium, ut carere infidias monuisset: eoque nomine Pompeius ei gratias egisset. Intro- ductus Curio filius refellit Vettium eo maxime, quod Paulum ille dixerat ad- ferre manus Pompeio. voluisse, quo tempore Paulum constabat fuisse in Ma- cedonia. Fit Senatusconsultum, uti Vettius, quod confessus esset se eum telo fuisse, in vincula conduceretur: qui eum emisisset, eum contra Rempublicam esse facturum.*

Multos nomi-
nat tamquam
infidiatos
Pompeii
Velleius.
Sueton.

C. Non obstitit Senatusconsultum Cæsari, quo minus postero die produce-
ret in Rostra Vettium, & Tribuno plebis P. Vatinius secundas agente, dicere juberet ex eo loco, ad quem Consuli Bibulo non licebat accedere, quemque Cæ-
sar in Prætura Q. Carulo præcluserat. Igitur Vettius *auctores impulsoresque sec- leris* nominavit *M. Bibulum, C. Curionem cum filio, L. Paulum*, qui tum Quæ-
stor in Macedonia aberat. Præterea L. Lucullum, L. Domitium, quos in Se-
natus tenuissima quidem suspicione adperserat. Contra Capionem, quem
ibidem acerrime nominaverat, in Foro omisit, ut appareret noctem, & noctur-
nam deprecationem intervenisse Serviliæ, quæ mater Capionis cum Cæsare ha-
bere consuetudinem putabatur.

Subornatus à
Cæsare.
Plutarch.
Cesar.
cap. 22.
Diodot.

C I. Ciceronem non nominavit, sed dixit, *Consularem disertum, vicinam*
Consuli, sibi dixisse, Abalem Servilium aliquem aut etiam Brutum opus isto op- periri. Deinde quum jam descendisset de Rostris, colloquutus cum eo Vatinius, re- vocavit, interrogavitque eequosnam alios posset nominare. tum ille C. Pisone
*generum Ciceronis, & M. Lætanensem consilios edidit. Quamquam in his mul- ta erant, quæ saltem indicium proderent, tamen promulgata lex est à Vati-
nio, ut Vettio præmia decernerentur, deque nominatis ab eo quæstio haberetur. Interim*
Vettius apud Crassum divitem de vi postulat, quum fraudis architecti consi- lii tam præcipitis evenum deservarent, in carcere occisus est: Cæsare suspicionem

Occiditur.
Plutarch.
Sueton.
Velleius.
Diodorus.
Oronius. 6. 7.

Queritur de ſtatu
ſtatu Cicero.

Cæſar præſi-
dium ſibi cir-
cumdaret.
Cic. in Vati-
nium cap. 15.
Sueton.

in alios transferre niſo, quamquam ipſe necis auctor crederetur.

CII. Impetravit tamen ab addicta plebe, ut illius voluntate juſſuque præſidium ſibi circumdaret: verbo *adverſus inſidias*; revera, ut opprimendis inimicis ſe muniret. Erat plane miſerabilis temporum ſtatu, quum paterentur homines quæ nollent, omitterent mederi quum poſſent, & tamen ne taciti quidem ſortem ſuam indignarentur: Ludis Apollinaribus maxime perſpecta populi voluntas eſt: quum neque Cæſari præſenti plauium, & in Pompeium, (coloniam enim Capuam deducebat) petulantiffime invecſus Diphilus traggædus ita placuit, ut ſapius à populo juberetur repetere: *Noſtra miſeria tu eſ magnus. & virtutem iſtam veniet tempus, quum graviter gemes.*

C. Antonius
dominatus.
C. & de bel-
lo Gallico &
Plutarch.
Tompeio.

CIII. Edicta vero Bibuli probitorum in illum & Cæſarem plena, tam erant jucunda populo, ut locum, ubi proponbantur, præ multitudinem legentium, tranſire nemo poſſet. Quum iſta maxime fierent, C. Antonium ex provincia reverſum accuſatores corripuerunt L. Caninius Gallus, Q. Maximus Æmilianus, & M. Cælius admodum adoleſcens, apud Cn. Lentulum Clodiaſum. Catilinariam conjurationem objiciebant, nec eo crimine convictus, ob alia quæ proprie in judicium deducta non erant, eſt condemnatus, male geſtis in Thracia rebus. Macedoniam provinciam obtinuerat, eoque ſtatim ut in agro Piſtorienſi victus fuerat Catilina, cum laureatis faſcibus proſeſtus (quæ res poſt eventum in omen tracta eſt, quaſi victoriam hoſtibus, ad quos laurum victricem tulerat, portendiſſet) multa locis finitimisque tum adhuc pacatis incommoda per avaritiam intulerat.

Macedoniam
ſecutant ſi-
nitimi.
Cic. ad Q.
Fratt. 2. 2.
Diodorus.

CIV. Non tulerunt Dardani prædas ex ſuis finibus agentem: ſuoque & vicinorum contraſto exercitu iverunt obviam. Sed ille non auſus expectare quos laceſſiverat, tamquam ad alia prævertens, cum equitatu proſugit. peſteſtres copie cæſæ fugatæque ſunt. præda omnis amiſſa, ſimili cauſa eventusque commovit timuque Myſiæ bellum. poſtquam ad Iſtrianorum urbem Scythæ Baſtarnaque incolis auxilio advenerant. Hujus damnatione Catilinæ ſepulchrum floribus ornatum, juſtaque ei perditiffimis hominibus facta ſunt. Ipſe Cæſphalleniæ legi exſilii ſedem, ibique urbem inſtituit condere, totam inſulam tamquam ſuam poſſeſſionem tenens: ut jam tum appareat majora fuiſſe exilium viatica, quam fuerint principium antiquorum patrimoniorum.

Cicero Cæſa-
rem & Pom-
petium offen-
dit
Cicero.
Diodorus.

CV. Hujus deinde filiam accuſator ejus Caninius duxit. Sed Antonium in conſulatu collegam Cicero defenderat, quamquam adperſum ſe ſuſpicionem gravatus, quod inter rapinas ſuas *partem quæ Ciceroni* jactaverat. In eo judicio forte quædam de præſenti Reipublicæ ſtatu queſtus erat Cicero, quæ ad Cæſarem Pompeiumque delata, graviter eos offenderunt. Et erat jam ante iratus Ciceroni Cæſar, quod in viginti viris dividendo agro Campano eſſe noluiffet. magnum enim inimicitiarum argumentum putabatur edere, qui ne honorem quidem delatum ab illo accipere vellet. Igitur nihil ultra contandum rati, ut ſimul potentiam ſuam vimque adverſariis offentarent, eadem adhuc die horaque nota, quum illa ſub ſextam à Cicerone dicta eſſent, acerbiffimum ejus inimicum P. Clodium ad plebem tranſduxerunt.

P. Clodius
reducitur ad
plebem.
Cic. Attic.
2. 29.

CVI. Id olim agitabat Clodius, ſed varie fruſtrato propoſito, nihil dum promoverat. Nuper autem Q. Celer, qui fortiffime propoſito Clodii reſtiterat,

mor-

morte ſubductus erat, tam opportune & velociter, ut ſcelus uxoris, quæ fratri & in aliis nimis dicebatur eſſe morigera, plerique ſuſpicarent ir. Tum vero agente Cæſare, inventus eſt P. Fonteius quidam ex plebe Romana, Cuius ſlegi-
 riatia Clodium adoptaret, ſtatimque emitteret manu, quod pet ſe evidens erat
 eluſarum legum commentum; & ſane quam rationi & juri repugnans, quod ma-
 jor natus Clodius à minori adoptabatur.

CVII. Ex hinc multa inſecta ſunt in Rempublicam, & integerrimos quoſque
 cuſtodes ejus fulmina, patefacto ad tribunatum aditu, quem mox petiit Clodius;
 & designatus eſt. Petierat & M. Laterenſis egregius adoleſcens, ſed quia lex de
 agro Campano exſecrationem habebat in *cautione candidatorum*, ſi *mentionem*
 fecerint, quo aliter ager poſſideatur, atque ex legibus *Julius*; potere deſtitit, ne
 jureret. Poſt Antonii damnationem reus ex Aſia L. Valerius Flaccus, ab eodem
 Cicerone, apud T. Verrium felicius eſt deſenſus; & opportunitate joci cuiuſ-
 dam abſolutus. Eodem quoque patrono bis hoc anno judicium ſuffragiis libera-
 tus eſt A. Minucius Thermus. Inito deinde Tribunatu P. Clodius M. Bibulum
 verba facere in deponendo magiſtratu incipientem prohibuit; & ſolemni jure-
 jurando juſſit eſſe contentum.

M. Laterenſis
 laudat ſe fa-
 ctum.
 Cic. Philipp. 11

CVIII. Eodem anno Q. Metello Celeri, quum in Galliam pro conſule proſe-
 ctus eſſet, Rex Suevorum Arioviſtus homines quosdam ex India dono dedie,
 qui quum è patria commerciù cauſa navigarent, tempeſtatibus erant in Germa-
 niam abrepti. Marcus Philippus, qui Syriam ex prætura obtinebat, cum Ara-
 bum prædonibus provinciam incurſantibus, parum proſpere bellum geſſit: alio-
 quin etiam haud optima fama agendo: ut clariffima Q. Octavius, qui Macedo-
 niz non minore juſticia quam fortitudine præerat. Atque is Beſſis, ferociffimis
 Thracum, magno prælio iſtis, *Imperator* appellatus eſt. At Clodius omni ad
 opprimendum Ciceronem intento niſu, favorem ſibi ordinum prius parandum
 rogatione ratus, *Annunariam* legem, itemque aliam *de inſtaurandis collegiis* tulit,
 triduo poſtquam L. Calpurnius L. F. L. N. Piſo Cæloninus, A. Gabinus A. F.
 Conſulatum inieſſent.

Indi in Ger-
 mania capti.
 Sueton. C. c. in
 Vatin. cap. 10.
 Plutarch.
 Pompejo.

CIX. Erant hæc ſummè popularia, nam frumentum populo, quod antea
 ſemiſſibus & trinitibus in ſingulis modios dabatur, gratuitum fiebat: & collegia
 non tantum quæ Senatus ſuſtulerat, reſtituebantur; ſed multa præterea, quæ
 numquam fuerant, ex hæc pk. bis conſtituebantur. Ut autem Senatu placato
 uretetur (nam Conſules, Piſoni Macedonia, Gabinio Syria datis provinciis
 emerat) tulit, *ne quem Cenfures in Senatu legendo præterirent, neve notarent,*
 niſi qui apud eos accuſatus, & utriusque Cenſoris ſententia damnatus eſſet. Ne
 autem cum plebe acturo de calo ſervantiùm obnuntiatio noceret, unam maxi-
 mam pernicioſarum legum remoram, Fuſiam & Aliam leges, quæ erant de au-
 ſpiciis latæ, abrogavit: cauto, *ne quis magiſtratus per eos dies, quibus Tribu-*
 nus plebis cum populo ageret, de calo ſervaret.

Urb. cond.
 ann. 699.
 Clodii perni-
 cioſe leges.
 Iutarch.
 Catone c. 32.
 Cic. Sueton.
 Appian.

CX. Nam antiquitus obtinuerat, ut quam plurimum auguriis ominibusque
 Romani tribuerent, infinita haberent ſingulis negotiis, ut putabant ſignificantia
 eventum. Sed augurium de calo præcipuum habebatur, idque ſemel captum in
 roſam eam diem & ad omnia negotia valebat. Eadem rogatione Clodii com-
 prehenſum, *ut omnibus faſtis diebus legem ſerre liberet, etiam interceſſione ſubſta-*

Cicero reſiſtit
 Clodio.
 Cic. ad Attic.
 2. 19.
 Val. Maximi.
 6. 1. 9.

divini humanive juris morari præcipientem hominis furorem posset. Nec fallebat Ciceronem adversus se omnes istas machinas comparari; quapropter L. Mummius Quadratum Tribunum plebis invenit, qui Clodianis actionibus omnibus intercederet.

Sed doloꝝ lo-
dii evectitur.

Liv. Epirom.
Jul. Obsequ.
Diadosus

CXL. Hic & Kalendis Januariis, quum in id tempus Compitaliciorum dies incidisset, Sex. Clodium, operarum Clodianarum ducem prohibere tentaverat, ne ludos faceret: & P. Clodio se adversarium ubique intendebat. Idcirco Clodius, & qui occulte in perniciem Ciceronis conspiraverant, Pompejus atque Cæsar, dolum instruunt. Pompejus, cui Cicero fidem habebat, *Clodium a se, uti ne in Tribunatu contra Ciceronem faciat quicquam, omni cautione, sedere, exsecratione devinctum* confirmat; præterea præclare atque magnifice omnia pollicetur. his uti color constaret, ipse jam Clodius remissius leniusque incessere Ciceronem: magis ineulare *Terentiam*; sepe *disiderium instauranda gratia* profiteri.

Ciceronis pe-
riculum.
Jul. Obsequ.
Diodor.
Strab. lib. 10.

CXII. Ita decepto Cicerone, & quiescente Mummiio leges istæ perferuntur. Continuo promulgatur, *uti aqua ignique interdiceretur eis, qui civem indemnatum occiderent, occidissent*. Hoc crimine, si crimen esset, totus Senatus tenebatur: sed Cicero solum se aut primum peti gnarus, qui Lentulum exterisque Catilinariis conjurationis antesignanos de sententia Senatus supplicio addecerat, priusquam cum eo nominatim agi cœptum esset, vestitu mutato populum rogare cœpit: quod consilium, se juncta causa sua, perniciosum fuisse postea ipse agnovit. Mutavit eum eo vestem omnis pene Romanorum equitum multitudo: nec minus viginti millia juvenum promisso capillo cum eo circumstantes rogabantque, P. Crasso M. F. auctore ac duce.

Cicero pro eo
Senatus.
Val. Maxim.
Cic. ad Attic.
2. 9.
Cic. pro do-
mo cap. 16.

CXIII. Sed omnibus viis qua incederet, Clodius cum ingenti perditorum hominum agmine occurrebat, percusso insultantium, lapidelque & cænum in eum iactantium. Senatus quoque *vestem mutare populum, velut in publico luctu* jubebat: sed Consules refragabantur, & cum armatis Curiam obsidens Clodius. Sic quoque erupit magna pars patrum, scissis vestibus, invidiam adversarii cum clamore cientes. At ubi ne ista quidem tam lamentabilis facies ad movendum aut misericordiam plebis aut pudorem satis efficax fuit; cedendumque Urbe Ciceroni, aut pugnandum armis apparuit: tum Cicero crescente anxietate intensius etiam rogabat primores civitatis, noctu atque interdium circumiens domos. sed ceteris plus voluntatis quam potentia aderat; Crassis palam oppugnabat eum: Pompejus atque Cæsar scelestius tegebant odia quam fovebant, certique illum perdere, quo magis illicerent in fraudem, quamquam ipsi unanimes, discordia consilia dabant.

Cæsaris &
Pompeii fraus.

CXIV. Cæsar secum ire jubebat in Gallias, legatione oblata, sic honeste declinaturum pericula. Pompeius id quidem magnopere dissuadebat fugam appellando, neque consilium aliunde quam ab inimico animo profectum subinveniens. quin ille pro se atque Senatu fortiter propugnaret: nec suum ei, nec cætorum barbarum auxilia deitura: quibus haud agre superatus Clodium esset. Accessit tandem invicta sententia Cicero, semper in Pompeium pronior, præterea opes ejus, quibus supra omnes eminebat, inuitus, per hunc maxime retineri Clodium posse putabat, qui adfinis ei per Muciam, & sub ejus imperio diu in exercitu fuerat. Consules autem, Gabinium quidem, totum noverat esse Pompeii; Mucianum not-

Suetonius
1. 102.

inhumanum, & propter adfinitatem sui studiosum rebatur. Ergo resumpta fiducia se parabat ad pugnam, multorum adjutus insignibus studiis.

XXV. Nam per eam tempora Equites Romani frequentes in Capitolio congressi, deprecatores ad Consules & Senatum quum alios ex suo ordine, tum principes civitatis Q. Hortensium, C. Curionem miserunt: L. Mummius Tribunus plebis, præter alia quæ studiose pro Cicerone facitaverat, etiam plebem ad *vestem mutandam* est adhortatus: quod Senatores itidem plerique fecerunt, donec edicto Consulatum ad *vestitum redire* compulsi sunt. Major enim adversariorum potentia fuit: & intercessione sublata, parum L. Mummii valebat auctoritas: & Equites per Gabinium Consulem aditu Curiz sunt prohibiti: Lucius etiam Aelius Lamia, quod vehementius institerat, relegatus: Hortensius & Curio, ad populi concionem à Clodio rapti, per homines ad id præparatos contumelias & verbera, suscepæ legationis præmium retulerunt.

XXVI. Igitur rebus ad extrema deductis, Cicero ipse, aut per amicos Pompejo supplicabat. Ille, quo pudorem improbe deserti amici saltem absentia tegeret, in Albano debebat. Eo primum Ciceronis gener C. Piso: deinde ipse quoque Cicero venit: quum ille hominis ante amicissimi, & qui pro se multas contumelias suscepisset, vultum non sustinens, ne in conspectum veniret, per alias fores subdixit. Postremo accesserunt ad eum L. Lentulus tum Prætor, Q. Fabius Sanga, & ex Consularibus L. Torquatus, M. Lucullus: sed remissi sunt ad Consules: negante Pompeio, *se nisi relatum cedere, senatusque consilium factum esset, arma capturum*. itur ad Consules, quorum non erat ignota Pompejo sententia. Gabinius duriter respondet: lenius in speciem, sed eodem animo L. Piso: *nihil opus esse contentione: posse iterum à Cicerone servari Rempublicam, si cedat, ni faxit, infinitam eadem, & ipsi inevitabile periculum fore*.

XXVII. Jam dies à Clodio perferendæ legi dicta aderat, & concio, quo Cæsar, qui jam paludatus profectus ex Urbe fuerat, interesset, extra pomeria habebatur. ibi producti ad populum Consules, & interrogati *quid de lege sentirent*: Piso respondit, *numquam sibi placuisse crudelitatem*: Gabinius non Ciceronem modo, sed etiam Equites ad Senatum inculavit. Cæsar deinde iussus dicere, *Lentulum Cethegumque & ceteros jure necatos videri negavit: neque obscurum cuiquam esse, quid de ea causa semper sensisset: panam tamen ejus facti non probare: præcrista mala oblivione sepelienda*.

XXVIII. At Crassus, quamquam filium suum quam posset opem ferre Ciceroni pateretur, ad populi sensum, ut solebat, accommodavit orationem. Pompejus vero magis quam animo verecundo, per simulationem aliorum negotiorum abfuit. Ancer hæc Ciceronem consilii incertum, Lucullus *vim vi repellere* hortabatur: ceteri, & maxime M. Cato, Q. Hortensius, Q. Arrius bellum civile abnebant. Cato tum in Cyprum proficisciebatur, arte tyrannorum, qui non nisi duobus his publicæ libertatis amotis adfectoribus, consiliorum suorum, qualem volebant, eventum opperiebantur.

XXIX. Neque enim dubio illorum impulsu P. Clodius, de Ciceronis oppressione desisteret, donec in urbe Cato esset, hanc ejus per speciem honoris amolienti abstinentia est commentus. In Cypro Ptolemæus regnabat, omnibus contaminatus motum vitis: ceterum nec id ad populum Romanum pertinebat neque is erat

Homum Bur-
dia in iero-
nem.
Cic. Attic. 2.
10.
Sueton.
Cic. pro Do-
mo c. 29. & pro
Scxtio cap. 7.

Pompeius Ci-
ceronem de-
serit.
Diodorus.
Appian. lib. 2.
Cic. ad Attic.
2. 9. & 16.
Macrob. Sa-
turnal. 2. 20.

ensui prin-
cipum in peri-
culo iero-
nia.
Cic. pro Cæ-
lio. c. 14. & 15.
Diodorus.

Cato in Cy-
prum profici-
scitur.
Appianus.
lib. 2. 67.

Arribus P.
Clodius.
Pompe-
n. Metell. 1. 5.
Cic. ad C.
12. 1. 2. 20.

Clodius, ut alienas vitas, omni ipse turpitudine coopertus, castigare deberet. Sed ille Ptolemaeum oderat, quod se captum à piratis redimere neglexisset; promulgabatque de Cypro ei adimenda. Magna paupertas erat tum ararii, magna Cypriarum opum fama: evitatis corrupti mores, populus injustus, principes avari. his omnibus de causis injustissima rogatio cupide accepta est.

Catonis cum
Clodio iur-
gium.
Suet. Aug. 3. 4.
Strabo. lib. 7.

CXXX. Ea de re cum Catone non multo post initum Tribunatum colloquutus, *ei se curationem illam daturum dicebat, quem Romanorum omnium innocentissimum, ideoque beneficium illo dignum arbitraretur.* Reclamante Catone, *se verò infidias & injuriam, non beneficium Clodii agnoscere;* tum ille arroganter & asperè, *quando igitur volentem, inquit, emitte nequeo, volentem expellam.* continuoque profectus in concionem legem tulit, *ut Cato Quaestor cum iure Praetorio, adj. & etiam Quaestore, ad exiendum Regno Ptolemaeum in Cyprium mitteretur; idemque Byzantium reducere exsiles.* quo nimirum diutius absens in Tribunatu grassandi locum Clodio daret.

Cicero in ex-
silium ab-
Clodio. p. 6.
Sextio & in
Tison, c. 4.

CXXXI. Hoc igitur tam firmo propugnaculo quum se destitutum Cicero reputaret, signo Minervæ quod diu habuerat domi, in Capitolium cum inscriptione *Cyphodis Urbis* posito, nocte profectus ex urbe, deducente amicorum praesidio Siculos petiit, publice privatimque devinctos plurimis beneficiis, & quia provinciam eam C. Virginius obrinebat, vir meliorum partium, & vetusta amicitia Ciceroni conjunctus. in illo itinere, dum in villa quadam Atinatis agri diverlat, primam ei meliorum temporum spem oblat per quietem C. Marius cum laureatis fascibus obulit, à quo Consulatus insignibus ornato interrogari se putavit, *quid ita tristis incerto itinere pergeret?* deinde proximum sibi lictorem ab eo datum, qui se in monum. nuntium Marii deduceret, adjecto, *in eo salutem fore.*

Q. Ciceronis
somanum de
fratre.
A. cum in Tit.
Cicero.
Dionys.
Plutarch.
Cic. cep. 48.

CXXXII. Id omnium quum fugæ comiti Sallustio narraisset, *reditum ei celerem & gloriosum paratum esse* Sallustius exclamavit. *Et eventum comprobata remiserunt: idque Senatusconsultum, quo reditus Ciceroni procuratus est, in ade Jovis Mariana factum esse.* Sub idem tempus obtinenti Asiam fratri Ciceronis Quinto, visus per quietem Marcus erat e quo ad ripam magni fluminis advchi: deinde lapsus in flumen disparere: postremo reditus esse marenti lætus, eidemque equo adversam adscendisse ripam, & venisse in fratris amplexus. Cognito Ciceronis discessu Clodius exsiliū ei scivit, *aqua & igni interdicto*, vetitque, *ne à quoquam intra quingentesimum ab Urbe milliare telto recipere, si quis intra eos fines ipsius, aut à quo receptus telto esset, occidisset, ut impune esset.* quæ tanto omnium metu perlata rogatio est, ut etiam strenuissimi quique Ciceronis defensores adfuerentur.

Senatus Cice-
ronem com-
mendat pu-
blice.
Cicero.
Dionys.
Cic. pro Sen-
C. ad Attic.
2. 14. 20.
Plutarch.

CXXXIII. Senatus tamen publice Regibus civitatibusque commendavit virum. Ob eam rem, & propria merita famamque plurimorum obviis studiis exceptus adjunctusque, tamen quum Vibonem venisset, à Vibio, quem multis adfecerat beneficiis, præfatumque sabrum habueras in Consulatu, domo exclusus, etiam à C. Virgilio literas accepit, *abstinere Sicilia jubentes:* igitur à Brundisio transmittens, venoque rejectus, iterato cursu Dyrrhachium tenuit. ibi quia inter exilendum terra tremuerat, & reciprocaverat aquor, *celerem ei reditum vates prædixerunt.* Ipse tamen tristis & abjectus animo, quamquam Græciæ civitates stans in eum certabant, privatimque amicorum officia supererat;

non aliorum consolationibus, non sapientiæ monitis, quamquam id studium præcipue jactare solitus, adlevabatur.

CXXIV. Interea Clodius bona ejus subjecerat hastæ, nec sectorem reperiebat: incendit ergo villas, diruit, velut publicatam, domum; arca libertati consecrata. Hæc omnia quum territis optimatibus tam celeriter ex voto consecisset; præfidens animo neminemque superiore potentia ratus, in Pompeium insurgere, & ipsius sollicitare acta coepit. Præterea Tigranem, qui ductus in triumphum adhuc in custodia apud L. Flavium amicum Pompeii detinebatur, acceptis pecuniis liberavit emisitque. Erat eo anno Prætor L. Flavius, à quo forte super cenam Clodius petiit, ut *Tigranem adduci juberet, cupidum se videndi ejus simulans*. Adductum deinde collocavit in convivio, neque Flavio statim, neque postea Pompeio repetenti reddidit: sed apud se aliquamdiu habitum, impoluit in navem, & profugere jussit.

CXXV. Sed ille tempestate relatus, quum à Sex. Clodio missi Tribuni receptus ad Urbem reduceretur, Flavius re cognita ad eum diripiendum excucurrit. ad quantum ab Urbe lapidem pugna tacta, mulieres Clodianis, plures à parte Flavii ceciderunt, inter quos & M. Papirius, Eques Romanus, publicianus, familiaris Pompeii: Flavius sine comite Romam vix perfugit. Tum deum deserti Ciceronis pœnitentia Pompeium subiit, dolentem ita sibi cecidisse neque iter omnia, ut cliens modo suus Clodius, ad se opprimendum, Tribunatus a se restitui viribus abuteretur: statimque coepit revocandi Ciceronem agitare consilia. estque eorres perducta, quum atrociter repugnante Clodio perfici nihil posset, ut tamen Senatusconsultum fieret, ne *quidquam prius publicæ rei, quum de reditu Ciceronis decerneretur*.

CXXVI. Ob eas res quotidiana in Urbe prælia fiebant: Pompeium, Gabiniumque Consulem, qui pro Pompeio stabat, sædissimis convitiis proscindente Clodio; multi mortales inter eas rixas verberati vulneratique sunt: fæces Consulis fracti, bona à Tribuno consecrata. Contra L. Mummius, adjunctus à collegis segementis resistebat acriter. Hic enim Kalendis Junius de *reditu Ciceronis* retulit, quæ res intercessione P. Ælii Liguris est sublata; & bona P. Clodii, illius exemplo Cereri consecravimus. Pompeius sive contumeliarum impatiens quod à Clodianis in medio Foro sæpe conviciis spurcissimis exagitatus erat; sive metu insidiarum, post deprehensum in turba cum gladio Clodii servum; quamdiu fuit in Tribunatu Clodius, domi suæ se tenuit.

CXXVII. Ibi quoque obfessus est ab homine audacissimo, liberto Clodii Damione, qui & L. Novium Tribunum plebis ferro vulneravit. Sed nec à Caesare vellicando Clodius abstinens, *leges Julias contra auspicia latis in concionibus jactabat*; quamquam in his esset Curiata illa, qua adoptio Clodii continebatur: interrogabatque productum in Rostra M. Bibulum, *numme leges ferente Casare, semper de calo servasset?* interrogabat augures, *qua ita lata essent, restituta essent?* Interea Catæ, qui prohiçci noluerat, donec relegatos à Republica Ciceronem Catonemque vidisset, alterius ingenium, alterius animum non fraude non vi superabilia metuens, sub initium Aprilis in provinciam iit.

CXXVIII. Pacatissima ibi erant omnia, minime ex voto Cælaris, qui rebus rur-

Clodius in
Pompeium
insurgit.
Velleius 2:
45. 3.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Plutarch.

Inde Pompe-
ius Cicero-
nem revocare
audet.
Plutarch.
Cic. Attic. 3.
15.
Crassus cap.
29.

Hinc in Urbe
prælia.
Appian.
lib. 2. Civil.

Cic. de Pison.
cap. 8.
Duo loci.
Plutarch.

Pompeius dom-
um suam obse-
derat.
Velleius.
Diod.
Cic. ad Q.
fratt. 1. 2.

Motus Hel-
vetiorum.
Cic. ad Attic.
de 19.
Diodorus.

ex cætiſſimis nationibus prædâ, & de pugnaſſimis materiâ Triumphorum quærebat. Igitur de motu Helvetiorum lætus audit, qui ab Orgetorige princeps gentis incitati, quamquam illo defuncto, conſilium, cujus auftorem damnaverant, exſequuti, incenſis ſediſibus ſuis, alias quæſitum ad ripam Rhodani contendebant. His Cæſar auditis tanta feſtinatione peregit iter, ut octavo die, quam erat ab Urbe profeſſus ad Rhodanum flumen perveniret. cujus adventu cognito Helvetii mittunt petitum, ut ſibi per provinciam eundem copiam faciat, ſine malificio tranſituris.

Rorum. mi-
stationem
interpellat.
Cæſar.
Florus. 4. 2.
20.

CXXXIX. Cæſar quaſi deliberabundus, *reverti legatos A. D. Idus Apriles* juber. interim contrahit ſtrenue copias, provinciæ indicit delectum, murum ſolſamque à lacu Lemanno ad montem Juram ducit, quo Helvetiis Rhodanum ad Genavam tranſmiſſuris iter præcluderet. Igitur illi quum ſe deſolus intellegent, & vim tentantes repellerentur; per Sequanos & Eduos in Santonium fines penetrare inſtituunt. Hoc impediturus Cæſar, T. Labieno Legato ei munitioni, quam ad Rhodanum fecerat, impoſito, celeriter in Italiam reſgreſſus, duas legiones novas conſcribit, eaſque cum tribus, quæ circa Aquileiam hiemabant, per Alpes non ſine certamine tranſducit in Galliam.

Tigurinorum
clades.
Cic. Famil. 5.
2.
Tigridorus.
Cic. in Pifoni-
am 3.

CXXX. Inter hæc Helvetii Eduorum agros populando cogerunt illos, Ambarroſque & Allobrogum, quæ trans Rhodanum colebat partem, auxilium à Cæſare petere. Nec abnuic ille, quo potius his ſociis bellum adverſus Helvetios, quam neglectis & alienatis, adverſus hos ſimul illoſque gereret. Ad Ararim ſive Sagonam (utroque enim nomine appellatur flumen) primæ commiſſæ pugna eſt: ubi quæta ferme pars Helvetiorum, (pagus Tigurinus erat) quum cæteri annem tranſiſſent, à Cæſare proſtigata eſt. Cæteri per Diviconem legatum, qui bello Caſſiano dux Helvetiorum fuerat, pacem à Cæſare poſtulando verius, quâ petendo, conditiones ferebat, ut ſibi ſedes conſtitueret; ſibi futuros, ubi ipſe voluſſet; recuſanti minas ingerunt, priſtinarum populi Romani cladum admo-
nent, neque magni facere oſtendunt, quod nocturno Cæſaris furto partem ſuorum deſiderent, virtute reparaturos, quod hoſtili dolo damnum captum ſit.

Helvetii. Cæ-
ſar equites
ſanctus.
Cic. in Pifoni-
am 3. 27.
Diodorus.

CXXXI. Cæſar ad hæc dato, quali opus erat, reſponſo, *ſi quidem dent obſides, ſaciſſimum qua peterent*, oſtendit. Helvetius contra, *ſic ſe à majoribus ſuis inſtitutos, ut obſides accipere, non dare conſueverint*. Sic abjecto pacis negotio, quum hoſtes progredierentur. Cæſar ſociorum equitatum præmittit, exploraturum hoſtium iter. Quatuor millia equitum erant, qui numero conſiſi, eum longe paucioribus Helvetiis alieno loco pugnam conſueverunt. paucis cadentibus ſit fuga à Dumorige, præſecto equitatus, quem Edui auxilio Cæſari miſerant, quique Orgetorigis ducta filia clam rebus Helvetiorum ſtudebat.

Plutarch.
Cic. ep. 43.

CXXXII. Helvetii, quod eorum equites quingenti admodum multitudinem tantam fuderant, majore cum fiducia cæpta proſequuntur. Subſequitur iter facientes cum ſuis copiis Cæſar, ita ut per dies præter propter quindecim, inter noviffimum hoſtium, & primum illius agmen, non amplius quinque aut ſenis millibus paſſum intereſſet. Quum ita ad duodeciſimum milliare ab oppido Eduorum Bibracte perveniret, Cæſar reiſ fragmentariæ cauſæ eo digreſſus, opinionem iniecit hoſti, timore correptos Romanos, & adverſi præſentis memo-
ria diſcedere. Igitur omiſſo itinere, inlequi Cæſarem atque laeſere cœperunt.

Deinde ipſum
petunt.
Cic. in Pifoni-
am 30.

Ille subductis in collem copiis, dum aciem instrueret, Equitatum ad sustinen-
dos hostes emitte: sarcinas in summo colle unum in locum conferri; cumque
ab auxiliariis copiis, ad viginti hominum millia erant, duabulque nuper con-
scriptis legionibus muniri jubet.

CCXXXIII. Interea Helvetii cum omnibus suis carris sgressi, postquam
secorim impedimenta collocassent, rejecto Cæsaris Equitatu, ad collem instru-
cta phalange processerunt. Cæsar suo primum equo, deinde omnium, e consp-
ectu amotis, ut equato periculo spem fugæ tolleret; quatuor veteranis legio-
nibus prælium committit: ab hora septima, usque ad vespæram ita certatur,
ut terga neutri verterent; Helvetii, pars major, in montem se quemdam reci-
perent vulneribus onerati: Boii Tulingique ad impedimenta carrolque se refer-
rent. In hos ad mediam usque noctem pugnatum: non viris tantum, sed feminis
atque pueris acerrime se defendentibus: postremo tamen capta impedimenta,
& cum his Orgetorigis filia, atque unus è filiis ejus. Hostes qui prælio superfue-
runt ad centum triginta hominum millia, quamquam labore & vulneribus fessi,
tota nocte continenter ierunt: & quartum intra diem in fines Lingonum sunt
delati.

CCXXXIV. Cæsar, qui propter vulnera militum & sepulturam occisorum tri-
dui moram fecerat, literas ad Lingones mittit; *Helvetios frumento ullave
alia re iuvare vetat: secus facientes pro hostibus habiturum* minatur. Ea res
quod ad extremam inopiam Helvetios redegit, legatos ad Cæsarem de de-
ditione mittunt. Cæsar eodem loci adventum suum præstolari jubet: ubi venit,
arma, obsides, servos, qui ad eos perfugissent, postulat. Inter hæc conquiren-
da quum nox incidisset, Verbigeni pagi homines, sex circiter millia, ad Rhe-
num finisque Germanorum ituri, clam excesserunt castris. Hoc ubi Cæsar re-
scivit, iidem per quorum agros incessorant, denunciavit cum minis, *ut illos re-
ducant*: reductis pro hostibus uiciv: reliquos omnes obsidibus, armis, perlu-
gis traditis, in deditionem accipit.

CCXXXV. Helvetios, Tulingos, Lacobrigos ad sua reverti jussit, pristina-
que sedes instaurare: Allobrogibus imperat, *ut frumenti copiam his faciant*;
quod nihil habere domi, quo famem tolerarent. Nolebat enim Helvetiorum
vacuos fines à Germanis occupari, quos graves provinciis Romanis futuros
accolas metuebatur. Boios quod egregia virtute erant, petentibus Ædiis dedit;
quos in suis præsidium contra Germanos collocarent. eosque postea Ædi in pa-
rem juris acque libertatis conditionem, qua ipsi agerent, receperunt. In ca-
stris Helvetiorum tabulas repertas esse Gracis literis confectas Cæsar tradidit,
harundinem rerum auctor idem, scriptorque incomparabilis, quibus ratio
continenter generum capitumque Helvetiorum & lociorum, quæ domo
exissent. Summa erat Helvetiorum millia ducenta sexaginta tria: Tulingo-
rum millia triginta sex: Lacobrigorum quatuordecim: Rauracorum tria &
viginti: Bojorum duo & triginta: horum qui arma ferre possent, ad mil-
lia duo & nonaginta. ex omni hoc numero tantum centum & decem millia
domum redierunt.

CCXXXVI. Hoc primum Cæsaris in Gallia bellum fuit, uode mox alia aliaque
seque; quibus ille per annos novem, totam ad Rhenum Oceanumque perdomuit:

Sed commissæ
prælio v. in-
censuræ.
Plutarch.
Cicero.
Diodor.
Cic. in Tisani:
cap. 6.
Sallust. in reth.
a. 2.

Fr. de Cæsari
dedunt.
Plutarch.
Diodor.
Cic. ad Q.
Fratr. 3. § 2.
Cic. pro domo
cap. 9.

Summa capi-
tum in Helve-
tica migra-
tione.
Plutarch.
Cæsar.
cap. 48.
Cic. pro Sex-
cap. 22.
Vellei. 2. 46.

Galliarum 6-
tus:
Lugd.
Strab. lib. 24.

etiam semel iterumque trajecto Rheno Germaniam ingressus. Hęc omnia quo facilius meliusque noscantur, regionum illarum situs, & quibus sub ea tempora gentibus inhabitata fuerunt, pretium est exponere. Galliam Romani daplice antiquitus fecerunt, Alpihus discretas. Harum quę ab Roma est remotior, ea hoc vocabulo hodieque censetur: ac quam illi *Togata* vocarunt, eam postea rior ætas ab novis incolis nominavit *Longobardiam*, quę nunc Italix pars est.

Barundem
divisio.
Marcell. 14. 27
Etius 3. 9. 3.

Plutarch.
Cicero pro domo
cap. 35.
Diodorus.
Vellejus.

CCCCVII. Veram Galliam vetus ætas in Braccatam, Comataque divisit. Braccata, quę & Narbonensis, vetus populi Romani provincia fuit. Comatam Cęsar triplicem fecit, Belgas à Rheno ad Sequanam, Celtas inter Sequanam & Garumnā: reliquam partem, quę Garunna, Pyrenæisque & Oceano clauditur, attribuit Aquitanis. Sed ea quum videretur ineptior divisio, quod & Narbonensis excluderetur provincia, & Aquitanix fines, cæterarum comparatione partium nimis exiles viderentur, Augustus Cęsar, quicquid intra Alpes, mare mediterraneum, & Oceanum, & Rhenum terrarum jacet, uno Galliarum nomine complexus, Aquitanix nationes adiecit quatuordecim: universas Gallix provincias constituit quatuor, Narbonensis addita: quę iterum sub tempora Constantini discesserunt in partes septemdecim: quę deinde particio à Romanis semper est retenta.

Et Notitia.
Dionorus.
Apolian.
lib. 2. Civil.
Val. Maxim.
1. 7. 3.

CCCCVIII. Ejus hæc est Notitia: Viennensis, Lugdunensis, Germania prima, Germania secunda, Belgica prima, Belgica secunda, Alpes Maritimæ, Alpes Penninæ & Graiz, Maxima Sequanorum, Aquitanica prima, Aquitanica secunda, Novem populorum, Narbonensis prima, Narbonensis secunda, Lugdunensis secunda, Lugdunensis tertia, Lugdunensis, Senonia. Harum Viennensis hodie *Dolphinatus* vocatur, inter fluvios Harum Rhodanumque; ad fines Allobrogum sita: cuius etiam nunc caput Vienna est, Archiepiscopi sedes, sicut olim Consularis fuit. Pleraque enim omnes urbes, quas Romanum Imperium Metropoles fecit, Archiepiscopales postea extiterunt.

Viennensis
provincia.
Cic. pro Sext.
cap. 50.
Val. Maxim.
Cic. de divina.

CCCCIX. Cæterum urbes Viennensis Provincia in Itinerario, quod Antonini vocant, notantur quatuordecim: Vienna Metropolis, Civitas Genevensium, Gratianopolitanorum, Albensium seu Vivario, Deensium, Valentianorum, Tricastinorum, Vasionensium, Arausiacorum, Carpentoraetensium, Caballiacorum, Massiliensium, Avennicorum, Arelatensium. quę omnes suis adhuc aut paulum deflexis nominibus noscuntur, totidem nunc Episcopatus, præter tres ultimas, Archiepiscopali bus insulis insignes. Gratianopolis etiam tribunal habet, Parlamentum vocant. Sequitur Lugdunensis in quatuor tributa partes, universa nomen à Metropoli habens.

Germania
duas
Diodorus.
Cic. 1. 1. 1. 1.
14. 4.
Appianus.
1. 1. 1. 1.

CXL. Prima partium præter Metropolin, quatuor habebat civitates, quę & ipsę nunc Episcopatus sunt, civitatem Aduorum, hoc est Augustodunum, Lingonum (nunc *Langrensem Episcopum* vocant) Castrum Masiconense & Gabillo-nense. *Germanias duas* in Rheni ripa citiorem vocarunt Romani: quod eam Gallie partem Germanicę nationes infederant. Earum quę prima vocabatur, à meridie Burgundos respicit, & montem Juram, Rheum ab Ortu habet, ad occasum Lugdunenses Senones colunt. Metropolis huic est Maguntiacensium civitas, reliquę, præter alia municipia, Argentoratensium: Nemetum, qui nunc Spirenses sunt, & Vangionum in quorum urbe hęc scribetur, quę hodie

hodie *Formalia* vocatur (Borbetomagus fuisse opinantur) & hæc quoque om-
nes, præter Metropolim Archiepiscopalem Episcopos suos habent.

CXLI. Inferior Germania post Metropolim Coloniam, civitate Tungro-
rum, quam Cæsar *Atuaticum* vocat, insignitur. Belgica fluminibus Mosella, qui &
Obrina vocabatur, & Sequana terminatur; Mosa dividitur. Primæ Trevro-
rum est civitas Metropolis, mox Mediomatricum, id est, Metis, Lencorum
sive Tullæ, & Verdunscum. Secunda Belgica nobiles civitates antiquitus habuit
duodecim: civitatem Remorum, quæ nunc etiam est Metropolis: Suesdonum,
Catalaunorum, Veromandorum, Atrebatum (nunc *Arras* vocant,) Camerac-
ensium, Tornacensium, Silvanectum, quæ nunc Episcopatus Senlisensis est,
Bellovacorum, Ambianensium, Morinorum (Teroanensis Episcopatus intel-
ligitur) & Bononiensium, ubi Gessoriacum fuit.

Belgica.
Oodori.
Plutarch.
Aptianus.
Cicad. Q.
Strabo. &c.

CXLII. Ad Oceanum deinde Britannicum secunda Lugdunensis, Rotomago
Metropoli, & sex præterea civitatibus nobilis: Baiocassium, Abriacantium,
Sjororum, Eburonicum, Lexoviorum, Constantiensium. Tertiam deinde
Lugdunensem, cui caput Turonum, constituiebant civitates Cennomano-
rum (Mansienis Episcopatus hodie) Redonum, Andegavorum, Nannetum,
Curiosopitum (is est Cornovallensis Episcopatus) Cantium, id est Venetum
(Vennensis Episcopatus) Osismiorum, Diablintum, id est, Carises, quas
duas civitates ignoramus. Quarta Lugdunensis, quæ & Senonia, inter Se-
quanam & Ligerim has amplectebatur civitates, Senonum Metropolim, Car-
nutum, Altiodorum, Tricassium, Aurelianorum, Parisiorum, Melduorum,
quos hodie Meaulenses pronunciant.

Lugdunæ esse
secunda, ver-
tis, quæ
Alconus
in Milonia-
num.
Plutarch.

CXLIII. Alpium Maritimarum civitates obscuri hodie nominis *Rigomagensi-
um*, *Sollimensium*, *Cemelvensium* referuntur: notiores præterea, Ebrodunen-
sium Metropolis, *Ambrianum* hodie vocant Archiepiscopalem urbem: Dinien-
sium, Sanicensium, *Senas* appellant vulgo: Glanacenna, & Venciensium, quæ
S. Pauli Venciensis Episcopatus nunc usurpatur. At in Penninis Graisivæ Alpibus,
ubi sunt Allobrogum Sabaudi, & Helvetiorum particula, Metropolis Cen-
tronum, id est, Tarantasia locatur, & præter hanc Vallensium civitas Octo-
dardus, hodie *S. Mauriti* nomine notior. Maxima Sequanorum Burgun-
diam Helvetiosque complexa Crispolinorum civitatem agnoscebat Metro-
polim, quæ Velontio est, vel ut hodie pronunciant, *Besanconensis Archie-
piscopatus*.

Alpes Mariti-
me.
Diodorus.
Plutarch.
Cic. de Har-
usp. Resp.
& prodome
cap. 27.

CXLIX. Hæc civitates octo suberant, Equestrium, id est Noviodunum ad
Lacum Lemanium, quæ Genevam & Laufaniam interjacent, hodie *Nion* appel-
latur; Eluicorum, id est Aventicum, nunc *Avanches*: Basilienium, Castrum
Viridunense, Castrum Ebrodunense, Castrum Argentariense, cuius ex ruinis
Colmaria surrexisse putatur. Castrum Kauracense ceteris oppidis tum illu-
strius, hodie nomen Augustum, sed sine specie retinens prope Basileam, in
quam vetustioris & dignitas & appellatio translata videtur sub Gracis Impera-
toribus: & portus Abucina. Hi Belgarum Celtarumque nobiliores populi
fuerunt: Aquitaniam ad mare sitam coque vetusta incolarum lingua appellatam
Aremoricam, Oceanus ab Occasu claudit: Boreale litus Orumque solis Ligé-
sis fluvius terminat: à meridie Pyrenæis montibus & Narbonensi Gallia finitur,

Aquitania.
Cæsar de bell.
Gallico l. 7.
Liv. Epitom.
Sueton.
Cæsar. 22. &c.

Hoc spatium terrarum Garumna fluvius ex Pyrenæo monte delapsus, in duas provincias secat.

Prima & secunda
Diodorus.
Orosius 6. 3.
Plutarch.
Celsus 26.

CXLV. Primæ caput Biturigum Cuborum civitas est, nunc Bourgenfis Archiepiscopus: quamquam Biturigas Lugdunensi primæ Marcellinus accensuit. Huic iunguntur civitates, Arvernorum, Rutenorum, Albigensium, Cadureorum, Lemovicum, Gabalorum, Velaunorum. Quod deinde à ripa Garumna ad Lingerrum fluvium protenditur, sub Aquitaniz vocabulo sex civitates habuit, Agenensium, Encoisimensium, Angulena hodie est, Santhomum, Pictavorum, Petrocoriorum, cum Metropoli Burdegala. Novempopulos prope Aquitaniam, propterea quæ *septimiam* à multis dictam, in qua Valcones habitant, Auscii commendant & Vataza, reliquorum septem hæc fuerunt nomina: Vibisci, Meduli, Boataz, Convenæ, Conlaranni, Bigerrionès, Terbelli.

Narbonensis
Prima.
Flor. 2. 20. 2.
Plutarch.
Diodorus.
Liv. Epitom.

CXLVI. Horum duodecim recensentur in veteri itinerario civitates: Ausciorum Metropolis, Convenas, quæ duæ jam ætate Strabonis juxta Latii habebant: Aqueusium, Laugarium, Conlarannorum, hodie *Conserans*, Bostum, Benearensem, Aturensem, nunc *Aire*, Vataica, Tarba vel castrum Bigerra, nunc Episcopus Tarba-Bigorensis, Eloronensium, id est Oleron, Elusatum, id est Eusa, quam Narbonensis partem facit Ammianus. Sed alij Narbonensem & ipsam duplicem ita distinguunt; ut primam, quæ à Varo flumine usque ad Rhodanum versus ortum porrigitur, à Meridie mare Gallicum habet, tredecim indignant civitatibus.

Narbonensis
Secunda.
Diodorus.
Celsus. Scalliger.

CXLVII. Nam præter Metropolim Narbonensem, civitates ei tribuunt Tolosatium, Beterrensiem, Agatensium, Nemausensium, Magalonsium, Lutensium, sive castrum Lutana, Uctoriensem. Secunda Narbonensis, cui Metropolis est Aqueusium civitas, Pyrenæis & Cebbenis montibus ab Aquilone, mari Gallico à meridie inclusam, sex præterea civitates habebant, Aptensium, Reiciensium, Forojulensium, Vapincensium, Segestoriorum, Anripolitana. Hæc ferme fuit Galliarum, sub initia Constantiopolitani Imperii descriptio: sed idem situs gentium, plerarumque civitatum eadem fuisse nomina, Celsus bellum gerente, apparet: quamquam gentium numerus, ut solum est, cresceret, aut contraheretur.

Centum Gallicarum numerus.
Pancyrus.
Strabo. lib. 4.
Scalliger.
Tacit. 3. & 11.
44. Germ.
cap. 28.

CXLVIII. Nam atq; quæ apud Lugdunum Augusti Cæsaris fuit, inscriptionem habuit gentium sexaginta. nec multis post annis universæ Galliæ quæ tot & sexaginta civitates numerabantur. Sed Appianum, qui sub Adriano Celsus scripsit, pucatos à C. Julio populos quadringentos, oppida octingenta tradidisse putant: mihi numerorum potius errorem intervenisse liquet, ut pro 10 aut 6. Græcorum litera, quarum illa quinquaginta, hæc septuaginta notat; & quæ est quadringentorum nota, remere scripta lectave videatur; idque tum ex consensu veterum, tum adjecto numero oppidorum, quæ tantæ gentium multitudini pro portione parum respondet, haud dissimile arbitrari est. Cæterum tractas ille terrarum soli bonitate, & incolarum abundantia maximam opum famam, nec falso adeptus, invitavit Celsam, ut hanc unam, præ cæteris omnibus provincis, suo proposito commodissimam crederet. Nam divitis ad emendum imperium indigebat: militem duraturus erat ad civilia bella; famam reportaturus ex victoria clarissimam, periculique

& laboribus ampliorem; quod tunc adhuc durabat Gallicae fortitudinis opinio,
virtus paulatim deficiebat.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CIV. LIVIANI.

L. Annaei Flori Epitome Ejusdem Libri.

PARTE prima pars libri suam Germania, mareque continet. C. Caesar cum contra Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam transcederant, exercitum ducret, rogatus ab Aduis & Sequanis, quorum ager possidebatur; trepidationem militum, propter metum novorum hostium ortam, allocatione exercitus inhibuit, & viâs prælio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone Tribuno plebis agente, ingentigando Senatus, ac totius Italia, ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquenniumannonæ cura mandata est, Caesar Ambianos, Suesiones, Veromanduos, Atrebatos, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, prælio viâs in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unam horum civitatem cum maximo discrimine pugnavit, eamque gentem delevit; qua bellum gessit, donec ex sexaginta milibus armatorum trecenti superessent; ex quadringentis Senatoribus tres tantummodo evaderent. Lege lata de redigenda in Provinciam formam Cyprio, & publicanda pecunia regia, C. Catoni administratio ejus rei mandata est. Ptolemæus Aegypti Rex, ob injurias quas patiebatur à suis, regno pulsus, Romam venit. C. Caesar Venetos, gentem Oceanum innantem, navali prælio vicit. Præterea res ab legatis ejus eadem fortunagestas continet.

C. Caesar Helvetiorum gente perdomita, quod ea fortissima totius Cælicæ habebatur, ingentem apud Gallos gloriam meruit. Idcirco passim ex civitatibus gratulatum venerunt principes; simul petiit, ut bona cum ipsius gratia conciliis totius Gallia sibi liceat indicere. In illo, ut postea apparuit, de Germanorum amolendo jugo deliberatum: & ab iisdem principibus flentibus, & ad pedes prostratis rogatus est Caesar. ut oppressis auxilium ferret. Ariovistus Suevorum rex per Arvernorum Sequanorumque contentiones, cum centum viginti millium exercitu Gallia partem occupaverat: Aduos eorumque clienter lemæl iterumque magnis præliis vicerat: ies quoque gravis, a quibus erat accitatus, universæ Gallia imperio imminchat.

Caesar de bello Gallico 2.

12. & 1.
Plutarch.
Caesar cap.
37.

Ariovistus ed-
fecit impro-
rium Gallia.

Germania def.
caprio.Cæſari ſepe-
re reſponder.
Diod. lib. 18.
Cæſar.Plutarch.
Diodorus.Veteris Ger-
mania ſitus mo-
reſque.
Cæſar.
Plin. 2. 4. 4.
Diodorus.Finis Ger-
maniae.
Diodorus.
Liv. Epitom.
Tacit. Germ.
2. 1.
Strabo. lib. 7.Scandinavia.
Hegſt. 2. 9. 5.
46.
Mela 3. 1.
Jovian.
Altham. in
Tacitum.
Cæſar de bel-
lo Gallico 6.
25.
Simbo.Peuce.
Plin. 4. 2. 4.
24.
Solina. cap.
14.

II. Cæſar, quum in ſuo Conſulatu petentem cupide Arioviſtum ſocium ami-
cumque populi Romani appellandum curaffet, cauſam belli à ſe removens, *Ario-
viſtum ad ſe venire jubet, ut de præſentibus colloquantur*. ratus, quod accidit,
Regem moſteſe laturum, atque inde cauſam belli exſtituram. Nam Arioviſtus
Cæſarem, *ſi quid vellet, ad ſe juſſit accedere*. Tum Cæſar poſtulata ſua per le-
gatos edidit: *ne quos præterea Germanos trans Rhenum arceſſeret: ne ſociorum
populi Romani fines armatus ingrederetur: obſides etiam ab illis acceptos redderet*.
Ad hæc ferociter ab Arioviſto reſponſum: *oblataque Cæſari conditio, amico ſe
an hoſte uti mallet*. ſub idem tempus quo hæc ſuprà enunciata Cæſari, Aduo-
rum etiam & Trevirorum legati adfuerunt.

III. Illi querebantur *Harudes nuper in Galliam transportatos ſines ſuos popula-
ri*: Treviri centum pagos Suevorum ad Rheni ripam conſediſſe nunciabant, *hoc
animo, ne amnem tranſirent*. Igitur Cæſar mi nime diſſerendum ratus, ad Ario-
viſtum, priuſquam novæ copiarum veteribus ejus ſe conjungerent: magnis iti-
neribus contendens. Veſontionem Sequanorum, ne ab hoſte occuparetur, præ-
cepit. Quæ deinde geſta ſunt, quoniam multorum Germaniarum populorum men-
tionem continet, obſcuram moleſtamque futuram legentibus, niſi comoda
explicatione illuſtrentur; locus hic deſiderat, ut veteris Germaniarum ſitum moreſ-
que exponamus.

IV. Igitur Germaniam ad Occidentem à Gallis Rhætique Rhenus, ad Orien-
tem à Pannoniſi Danubius certiffimi limites ſeparabant: Septentrionale latius
vocatius inde Germanicus Oceanus ambebat: à Meridie montes claudunt Alpibus ita
propinqui, ut pars earum videantur appellenturque. A Sarmatis verſus Solem
Orientem montium, qui proprie Sarmatici vocabantur, aſperitate, & amne
Viſtula dirimebatur: eodem pertinebat & Hercynia ſylva, quæ tum novem die-
rum iter habebat in latitudine, & ab Helvetiorum, & Nemetum, & Rauraco-
rum ſinibus, ſecundum flumen Danubium ad fines Dacorum Anartiumque per-
tinebat. deinde ſiniſtrorſum flexa multos attingebat propter magnitudinem po-
pulos, ultra ſexaginta dierum iter porrecta.

V. Hoc ſpatio multæ tum gentes coluere, veteribus non ſatis cognitæ, quod
aſperæ bellis, in pace commerciorum negligentes, ab aliis populis haud facile
adibantur. Quod tamen inter antiquos conſtat, initium Germaniarum quæ Sarmat-
as attingebat, mons Sevo fuit, ſinum Codanum, id eſt, Ddanum ſive Da-
nicum efficiens, inſulis reſertum. Quarum clariffimam nominabant Scandi-
naviam, tria Borealia Regna amplectentem, ideoque veteribus incompetæ
magnitudinis, falſo tamen inſulam creditam: cujus partem Helleviorum gens,
ſicrupium incolas indigena ſermo vocabat, quingentis pagis ſcribente Plinio
obtenebat. Ab eodem auctore Germanorum genera quinque ſic ponuntur,
ut excludi Scandinaviæ gentes appareat: primum *Vindilos* vocat, quorum pars
Burgundiones, Varini, Carini, Gatones fuerunt. *Pandalos* intelligi putant,
quorum ſedes à Poloniæ ſinibus atque Viſtulæ capite per Megaloburgendium
Pomeranorum, Prutenorumque regiones, & Marchiam, Saxoniarumque par-
tem extenſæ fuerunt.

VI. Alterum genus Peucini, Baſtarnæque Peucen inſulam ad oſtia Danubii po-
ſitam, & vicina inter Sarmatas Dacoſque loca occupabant. Cætera Germaniarum

habebant ex situ loci habitatorum differentias, totidemque nomina. Ingvavones qui scribuntur apud Plinium, eos Vigavones non absurda coniectura Rhenanus intelligit, sic appellatos, quod ad sinum maris incoherent. Eiusdem Plinii Istavones, Occidinos interpretantur, quod ea parte fluit Rhenus, quem accolebant. Inter hos intercepti veteribus Hermiones vocabantur, incertum unde: & qui detorquendis vocabulis sine alio indicio coniecturæ nimis indulgent, eos proclivis est in mille errores incidere, quam unam veritatem.

Pontius in
descript. De-
nia.

Salecampius
ad Plinium.

VII. Ex his gentes nobiliores ad Rheni ripam, præter quas in Galliz descriptio-
ne retulimus, Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colebant, Cat-
tis ori. At dextrum Rheni latus, quod Germani prætexitur, incertè olim posses-
sionis fuit; eoque notitia illius obscurior. Rhenus ipse à Rhæticis Alpibus & monte
Cothardo, per abrupta devolutus Curielem agrum percurrit; mox duos efficit lacus,
Aeronium & Venetum; hinc modico flexu in occidentem pronior, juxta Rauracos
ad Septentriones redit, agrum Helvetium à Germanico dividens: quæ res olim
perpetuis duarum gentium bellis occasiones præbuit. nec alia major causa fuit,
cur Helvetii sedibus suis inensis alias instituerint in Gallia interiori quærere.

Accola Rheni
Tacit. Germ.
p. 7.
Altham. in
Tacit.
Tompon. Me-
la J. 6.
p. 11.
Gall.
Orosius 6. 7.

VIII. Ibi jam antiquitus initium Germaniæ fuit, ea loca incerti erant juris
quod nunc à Gallis invadebantur, nunc recipiebantur à Germanis. Ibi Decuma-
tes agri fuerunt, postea trans Rhenum Danubiumque; cuius in propinquo fon-
tes sunt, vix duorum milliarium à ripa Rheni spacio dirempti. Hegoviam no-
strates vocant, oppositam Helvetiorum Turgaviz. Infra Hegoviam Clecho-
via jacet, Martiano nemore (quod Hercyniæ sylvæ caput est) & Rheno amne
terminata. In illis regionibus, & quæ præterea usque ad Cattorum fines descendunt,
decumates agros fuisse intelligo, sinum Imperii & Rhætiæ provinciae partem.

Decumates
agri.
Tacit. Germ.
p. 11.
Altham.

IX. Ultra hos Catti tenebantur iis finibus, quibus nunc Turingi sunt, Hassi quæ,
& ad Rhenum fluvium porrecta Westphalorum portio. Eorum pars Martiaci,
quam Tacitus scriberet, Romanis subditi, dictum ab oppido Mattio agrum co-
loerunt: cuius oppidi nomen adhuc & vestigia servare tenuis ad Adranam vicus
traditur. In eorum agro calidissimi fontes virebantur, quos hodie frustra nisi apud
Visbandenses contra Moguntiam sitos requiras. Neque moveor quod apud Pro-
lemæum Mattiaci & Moguntiaci à millia passuum centum septuaginta disjungi
videntur. Nec enim ignotum est, ne auctori culpam imputemus, quam pro-
clivis sit in notis numerorum, atque in illius præcipue scriptoris opere frequens
libertariorum aberratio.

Catti.
Irenicus
Germ. p. 10.
p. 12.
Altham.
Plin. J. 7.

X. Catto penitus fuisse deletos quorundam opinio est: mihi verius videtur,
illos nunc esse, qui olim Catti fuerunt; neque aliud nomen, sed tantummodo
pronunciatione differens, non aliter, quam ut alia multa vocabula, quæ apud
eiusdem gentis varios populos aliter atque aliter esserunt. Sub Cattris Usipios
Tencterosque ad Rhenum locans Tacitus, haud dubie tractum illis assignat,
ubi nunc Franci colunt ad Salam Manumque flumina: inter Bohemos Noricof-
que & Rhenum, à Meridie Sueviam spectantes, ab Aquilone Turingiam. Sed &
Clivensium fines tenuisse videntur: & quæ ad Rhenum inde loca versus Franco-
fordiam usque pertinent, Hassorum hodie dictio.

Vulpi & Ten-
cteri. Altham.

Tacitus 1. 6.
Scab. lib. 7.

XI. Juxta Tencteros Bructeri occurrant, quorum agrum inter Amisiam
Luppiamque amnes à Germanico vastatum Tacitus retulit. Hi tum ultimi Bru-

Bructeri.
Cæsar Gal.

Tacit. 19.
Althum.

Aetorum erant. pars alia late terras inter Salar *Westphaliae fluvium* ac Rhe-
num interceptas possidebat. Ita Juliaeensis Bergensisque & Clivensis orionum
partes, Comitatumque Marchium, & Lippensem, usque in *Westphalia* in
Bructeris habitatum fuisse non absurda opinio est. At Ubiorum sedes Colonia
monstrat, certum clarumque monumentum. Ab his juxta Rhemi ostia & Frisos
Sicatriberi, mox Chamavi & Angrivarii, deinde Tubantes, postea Usipii, cum
Franci, ad extremum *Westphaliae*, Monasteriensium agrum Clivariaeque & Gel-
dorum partem tenebant.

Angrivarii.
Tacit. 19.
Ammian. 30.
Althum.
Plin. 16. 2.

XII. Ab Angrivariis certe Angrie Ducatus ad Visurgim amnem, qui nunc
inter titulos Archiepiscopi Coloniensis est, nominatus creditur. A quibus diver-
si Antibarii, quondam à Chaucis pulsi, vacuos juxta Frisiorum regiones agros in-
federant: quos deinde Franci Matecllinus accensuit. Angrivarios à tergo Dul-
gibini & Chasuarii claudebant, in fronte Frissi usque ad Oceanum pertingunt, po-
pulosum genus, in majores minoresque distinctum: nunc Orientalium & Occi-
dentalium nominibus dividuntur. Hac ad Occidentem Solem veteris Germaniae
tabula est: à Septentrione Chateorum gens à Frissis incipiens partemque litoris
occupans, terga gentium Rhetanarum claudit, usque dum in Castro ingenti si-
nu redeat.

Chauci.
Tacit. 19.
Ammian. 30.
Althum.
Plin. 16. 2.

XIII. Hi quoque majores minoresque appellabantur. Majores prope Augri-
varios, ultra Visurgim, ad Albim usque tenuerunt: quorum oppidum fuit Fa-
biratum, quae hodie Brema putatur. Minores à Visurgim ad Rhenum *Westphaliae*
Frisisque partem versus usque ad Rheni annis ostium sedes habuerunt. Che-
rusei Mediterraneis populus, Hercyniae partem, quae vulgo *Harto* nuncupa-
tur, accoluerunt, eis Albim fluvium, ubi nunc Misni Turingique & Ascanientes
sive Anhaltini habitant. Cheruseis conterminos fuisse Fosos ex uno Tacito di-
scimus: quo latere fuerint, incertum.

Cimbri.
Tacit. 19.
Ammian. 30.
Althum.
Plin. 16. 2.

XIV. Sed Cimbri proxime Oceanum colebant, & inter duo maria Orienta-
le Germanicum & Occidentale Britannicum peninsula Cimbricae Cherstonnesi no-
mine nobilitata est. Prae cunctis istis populis uti maxima potentia, ita nomen
quoque clarissimum Suevorum fuit, majorem Germaniae partem occupans, &
multas in nationes distributum. Nam à Rheno usque ad Albim protenta, parte
suetiam trans Albim jacentes campos obtinuit. Generis Suevici gentes quatuor
& quinquaginta suo tempore numerabat Orosius. Olim centum pagos habere
dicebantur: ex quibus quotannis singula millia bellandi missa, suis ex fini-
bus educere.

Suevorum vo-
cab. lib. 7.
Tacit. 19.
Ammian. 30.
Althum.
Plin. 16. 2.

XV. Mari Suevico nomen haud dubie ab accolis fuit: hieque eorum olim ter-
minus. Igitur ab Holstia & Jolia Cimbrorum sedibus, ad Bohemiam usque
sylvam, Pomeraniam, Marchiam, Saxoniam late repleverunt: mox etiam ad
Danubium & Rhaetiae partem transgressi, Sueviae, quae nunc est, appellationem
cultoresque dederunt. Sed & precipua Saxoniae nobilitas Suevica est originis.
Ceterum inter Suevicas gentes nobilissimam olim Semnones fuerant, Lusatiam &
Marchiam partem, ad Suevi fluminis utramque ripam habitantes. Hac copiosa
gens fuit: Longobardica virtute quam numero prior, eis Albim in agro Lune-
burgensi, reliquisse nominis sedemque inarant memoriam in oppido Bardun-
go creditur, quod Henricus cognomento Leo dicitur.

XVI. Post hos Ruedigni, & Aviones, & Angli & Varini, Eudofesque & cum Suardonibus Nuithones à Tacito memorantur. quorum Ruedignos & Aviones in Aquilonari & maxima Saxonie plaga collocat Andreas Athanotus, cujus diligentiam tota hac descriptione plurimum sequor (Cluveri enim, qui hæc copiosissime est exsequutus, ad pisci non licuit) ubi hanc Megaloburgensis Ducatus nominatur. Anglorum autem veterem habitationem inter Saxonas Vi-
tarumque gentem fuisse Beda tradidit, inde migrasse in Britanniam. Sed hos arguit Vetti insula, cui vocabulum hoc impositum est ab his incolis.

XVII. Pro Vitis alii scriptores futas ponunt, notius nomen. Quidam putant habitasse Anglos ad mare Germanicum & Albi fluvium eas partes, quas hodie Lunenburgensis atque Brunsvicensis diuitias occupant. Ceterum petioliola inter Sliam & Flesburgum Baltici maris sinus; in corrupta adhuc appellatione, veteris Angliæ situm demonstrat. Ceteris quos memoraviq; per Germanici maris litora versus Orientem a Pomerania in Prussiam à conjectura potius quam notitia sedes assignantur. Nam atque Strabonis Germania Transalpina procius erat incognita: quam Tacitus scriberet, is quoque fluvius adiri ab Romanis nequibat. Plinius autem Varios Vandalorum fecit partem.

XVIII. Paulo certiora sunt, quæ de gentibus ad Danubium scriptores præci tradiderunt. Ex his Hermundorum terra Albi ortu notata, & vicinia Semnorum Carporumque, quibusdam de fluvio Sala magno prælio decertarunt, minus ignoratur; Mitiniam & Bohemiam partem fuisse iudicii illis declarantibus. Iuxta Hermundorum Natisi, deinde Marcomani & Quadi agebantur. Natisicos Voylandiam superioremque Palatipatum habuisse putant, cum Transdanubiana Bojarum potione. Nec absolum est, ab his esse vocabulum regionis quam Nordgaviam vocant, quam ab incolarum vulgo *Næra* nominetur.

XIX. Moraviam Marcomani fuisse patriam, priusquam in Bohemiam immigrarent, vix dubitatur. His ferme conjungi Quadorum natio solet, ad Danubium flumen colens: Moravia Silesiaque partem, deinde Austriam obtinuisse, non inepta conjectura existimatur. Superest Orientalis Germaniæ portio, qua Pannoniam Sarmataque respiciebat. Ex his Marisigoi Buciique Suevico sermone habuitque testabatur originem: Gothinos Gallica, Oros Pannonica lingua, teste Tacito, eo arguebat non esse Germanos, & quia tributa pariebantur. Omnes ea gentes terga Marcomanorum Quadorumque clauderant, inter hos & Sarmatas intercepti; ut Silesia Moraviaque partem habitasse appareat; Buris etiam ad Vistulam fluvium pertinentibus.

XX. At post hos Lygiorum multe civitates ad Danubium, qua nunc Austria Hungariæque trans amnem partes incoluntur, late reuenerunt. Arios, Helveconas, Manimos, Elyfios, Naharabos vetus ætas appellavit, sequens obbita est. Gothorum sedes, quos & Guttones scribunt, succinum ostendit, quod tantum Prætenico litore legitur hos Vandalis ascripsit Plinius: Rugiorum insula sedes antiquas ejus populi nomine nihil dum multo satis demonstrat. His qua finitimi fuerunt Lemovii, Pomeraniæ cultores fuisse non immerito quis arbitretur. Extremos Suevorum in ipsa Oceano statuit Suionas Tacitus, Sironumque gentes, quorum illi nomen atque potentiam antiquam hodieque retinent: lexmone etiam, quia penetrare eo Romani aliquæ externi non potuerunt, propius

Ruedigni.
Aviones &c.
Tacit. Germ.
10. 5.

S. Rhenanus.
Reda. Hildor.
Anglic. au.
Chilist.
CXLIX.

Angli.
Cyprus de
orig. Saxo.
nam.

Gentes apud
Danubium.
Tacit.
Plin. 4. 12.
Velleius. 2.
Tacit. 49.
Altham.

Marcomani.
Tacit. Germ.
42. 1.
Altham.

Suiones.
actius.
Ptolem. 2. 11.
Plin. 37. 2.

accedente ad veterem, ut ex antiquissimis monumentis Germanicæ lingue certo cognoscitur.

Sitones.
 Krantz. No-
 vegin t. 27.

XXI. Sitonas Norvegiam possedisse argumento, quod *Suionibus similes con-
 stituique* traduntur: ac apud eos videatur ætate Taciti regnasse soror Hasmundi, minor annis fratre, sed audacia superior: nec multo post Scicla & Russa virgines, eum Trondo fratre diutissime de regno cetaverunt. Qua tamen re distingui à Suio-
 nibus non debuerunt: nam & apud illos antiquitus utrique sexui præstans virtus adfuit: & modo Virginis Regnum fuit, qualem æquari sibi magnitudine ani-
 mi, rerumque gestarum gloria, & imperandi artibus, nemo vel maximorum Regum indignetur. Neque enim animis, uti corporibus differentia sexus inest: neque pars ea, quæ servire in singulis hominibus debet, ubi de imperio in quam plurimos agitur, respicienda est.

Tacitus argui-
 tur.
 Tacit.
 Strabo lib. 7.
 Altham.
 Auctor de bel-
 lo Gall. 4.
 Plin. 4. 23.
 Jelsa 3.

XXII. Ut nisi culpam istam Tacitus aliis meritis redemisset, notandum eo nomine haud perfunctorie fuerit, quod qui mulieris imperio regantur, eos etiam à servitute defecisse iudicavit; homo Neronis atque Othones & Domitianos passus, quorum mollitie atque flagitiis pleraque pars vel abjectissimarum scemi-
 narum erubesceret. Sed ad descriptionem Germanicæ redeo. Superfunt enim ad dextrum Suevici maris litus Æstiorum gentes, quorum hodie durat apud Fin-
 ones appellatio, & per Livoniam semper usurpatur. antiquitus in Prussiam us-
 que pertinebant; argumento succini, quod soli omnium ea ætate legebant; glesum appellantes, quo nomine vitrum Germani vocamus.

Bassianus.
 J. Jibum.
 Liv. Epitom.
 Cæsar Gall. 4.
 23.
 Xeniecius:
 Appian.
 4. c. 12.
 Tacit. Hist.
 2. 35.
 J. J. J.

XXIII. *Bastarnas fuisse Germanos, sed mixto Sarmatis sanguine veteres aucto-
 res prodiderunt:* horum *Peucini* ex insula, quam habitabant, nomine vocantur: Roxani magis pertinebant ad Aquilonem inter Tanaim & Borythenem pascere soliti. At Venedos Fennosque, licet quadam ex Germanicis moribus traxissent, Sarmatis potius adscribendos crediderim, maximoque lingue argumento, quæ nulla parte Germanicæ est similis. Hellusios veterum in Gotlandia putant habita-
 re: Oxionas in Livonici sinus insula ponit vocabulum Oxilia, (nunc *Oesiliæ* frequentius vocant) & quod ovis avium vescebantur: inde à quibusdam *Oones* appellari; quæ nota nostris etiam temporibus durat, nam avium innumerabilium agmina sub Majum mensem iis locis festinant: earum dispoliant incolæ nidos, ovaque sale condita ad diuturniorem victum recondunt.

Mores veteri
 Germanici.
 Euseb. lib. 9.
 Herodian. lib.
 6.

XXIV. Hactenus Cornelii Taciti maxime sequuti ductum Germaniam ex ob-
 scuro vetustatis situ eruiimus. restat, ut de moribus earum gentium pauca refe-
 rantur. In universum æstimanti liquet cæli terrarumque genio Germanos ad fe-
 ritatem & arma inclinari debuisse. Tanta enim erat antiquitus partium istarum asperitas, ut maximo mihi argumento sit, tum incredibilis facta mutatio, præ-
 ter cognitos siderum cursus, certo quodam sed nos fallente motu, naturæ par-
 tes invicem conjungi aut discedere.

Habitus cor-
 porum.
 Plutarch.
 Cæsar cap. 28.
 Diod. lib. 38.

XXV. Sed ista subtiliorem indagacionem desiderant. Caterum Germanis corporum magnitudo roburque, & copiosus sanguis pugnarum aviditatem & vulnere-
 rum contemptum attulit. Valida & ingentia membra, truces & earule oculi, rutilæ comæ, communi olim omnibus habitus, nunc quoque manent, ibi mi-
 nus peregrini sanguinis immixtum est. Nam hæc notitia Germania, maxime quæ Rheno est propin-
 quior, peragrata Romanis exercitibus, infesta coloniis, conjugis innexa, quantum à cognitione priorum, tantum à similitudine recedit.

Sed

Sed & pacis artibus cultior, morumque longe meliore temperamento agit. Nam pristina Germanorum feritas latrocinia, dum extra fines ejusque civitatis fierent, in laude ponebat: eadem, uti mos barbaris, ratione non multum, superstitione plurimum moveri, mulierum vaticiniis incendebatur aut interquefcebatur: nec lumen praelia, nisi his annuentibus, in morem verterat.

XXVI. Mortem extimefebant minus, quod se redituros ad vitam existimabant. Illud etiam e natura regionis, quæ multis passim lacubus fluminibusque fuditur, profectum, auctores mirantur, quod rapidissimos amnium Vortices tranare Germani cum armis potuerunt. Pecuniæ antiquitus spectores, mox avidissimi facti, postquam Romanorum commerciis utilitatem ejus intellexerunt. Alia multa, quæ de moribus eorum Tacitus retulit, procuranda Belgica vicinis illis notulque, & quæ adcurato opere Philippus Cluverius, propterea quod omnium manibus auctoris eximii opera teruntur, prætereo. Cum hujusmodi gentibus tum primum sub nomine Germanorum dimicaturus populus Romanus, qui domi, quique militiæ erat, haud tralatitia cura sese adflegebat.

XXVII. In castris multi erant adolescentes nobiles, per amicitiam sequuti Cæsarem, & quia mollem sub eo quatuordecimque militiam speraverant: quibus ille tribunatus præfecturaeque dederat. Hi partim per varias causas com meatum petebant: a Cæsare partim pudore prohibiti, tamen non dissimulabant metum, fatique instantis acerbitatem soli, aut inter familiares deshebant: quod immanissimis gentibus, quibus nulla resisti vi humana posset, obicerentur. Ergo & alia indecore fiebant, & timorem incitabat militum, quod passim etiam in principis testamentis scribebantur. Cæsar trepidatione exercitus cognita, alienum à presenti statu putavit, in concionem eum advocari, priusquam ductores confirmarentur.

XXVIII. Igitur concilio convocato, omnibusque adhibitis concursionibus, nullam esse causam timendi docet, ne Ariovistus solvat amicitiam tam diligenter quaesitam & cupide initam. Quod si maxime ille insanias, non ideo despondendos animos, tamquam obrem novam & atrocem esse. Cimbris & Teutones clade sua satis docuisse, nec invictam esse Germanorum ferociam, nec valde difficilem vinci sperare se: non deterri tribus usum militibus, quæ Marius habuisset: nec ipsos multo inferiori cognovisse Imperatorem. Etiam Spartaci bello deletas Germanorum maximas copias à ducibus non maximis esse. Cum his ipsis hostibus per eos annos saepe Helvetios pugnassee eosque non in suo tantum; sed etiam in illorum solo vicisset: quorsum igitur timeant ab aliis expertos qui haud magno negotio superiores victoribus eorum fuerint?

XXIX. Quod autem quidam timori regendo difficultates itinerum, & angustias frumentaria rei obtendunt: id ipsos adroganter facere, qui suum jus esse putent, de his rebus consulendi, quæ tota Imperatoris officio continentur. Igitur illa sibi cura & fuisse & fore. Neque putare vera retulisse, qui milites propter timorem, ubi castra moveri iussisset, signa deserturos esse renunciarint. Non ita se virtutis felicitatisque sua, ac præterea innocentia punitere, ut quod malis atque avariis ducibus aliquando accidisset, id sibi metuendum à militibus suis existimaret. Atque ut statim periculum faceret animorum, quod antea in dies aliquot fuisset dilaturum, eadem nocte de quarta vigilia profecturum.

XXX. Deferrent sane quorum in animos potentior formido, quam Romani nominis & sacramenti memoria esset: sibi abunde fore si decima sequatur legio, de

Tit. Liv. Tom. V.

Kkkk

Immortalitas opinio.
Plutarch. J. 10.
Liv. Epitom.
Diodorus.
C. 10.
Plutarch.

Metus Germanorum in castris Cæsar.
Diodorus.
Cæsar.
Plutarch.

Cæsar suos confirmat.
Front. Strat.
4. 5. 11.
Cæsar.
Plutarch.
Diodorus.

Ea quæ ad Imperatorem pertinentur curare veterant.
Diodorus.
Cæsar.

Decimam legionem laudans.
Appian. apud Fulv. V. 111.

Cæsar.
Diodorus.

qua non dubitaret, quamque Prætoriam esset cohortem habiturus. Hac oratione mirifica commutatio animorum facta: & quum in vulgus militum, quæ erant dicta à Cæsare emanassent; pars laudibus Imperatoris alacriores redditi sunt: ceteri ad emulationem ejusdem decoris incitati. Statim & decima legio per tribunos militum gratias egit, quod bene de se judicasset Imperator: & reliquæ satisfacere studuerunt, neque dubitasse sompnam, aut timuisse; neque de summa belli sumum, sed Imperatoris esse judicium existimavisse.

Colloquium
inter C. Plautum
& Ariovistum.
Frontinus.
Strabo. l. 3. c. 16
Cæsar.

XXXI. Ita Cæsar eodem quo prædixerat tempore castris motis, quum iter nullo die intermisisset, septimo copias Ariovisti non longius passuum quatuor & viginti millibus abesse intellexit. Ariovistus etiam celeri Cæsaris accessu, quem suum adventum vix præstolaturum putaverat, non nihil commotus est. Idcirco legatis missis, quod antea petiitum à Cæsare colloquium esset, ejus nunc venisse opportunitatem ostendit, propius inter se congressis, & remota suspitione periculi. Convenit, ut in diem quæritum colloquerentur. Interea quam ultro citroque legati commonebant, Ariovistus negabat se venturum ad colloquium esse, si pedites Cæsar adduxisset.

Diermitas
Clementis
Stronatum
lib. 1.
Plutarch.
Cæsar. c. 13.

XXXII. Cæsar quod neque tolli colloquium volebat, neque suam salutem Gallis equitibus credere, iussit eos præbere militibus à legione decima equos, quibus militibus quam maxime confidebat. Unde nec absurde quidam decimanorum, plus quam pollicitum esset, facere Cæsarem dixit: pollicitum in cohortis Prætorie loco decimanæ legionem habiturum, ad equum rescribere. Congressi sunt in conspicuo tumulo, quem patens undique planities ambibat. equitatus utrinque ad passus ducentos abiecit: dein ad colloquium adducti sunt. Quum Cæsar imperare quidlibet, Ariovistus concedere nihil vellet; & interim Germani tela conjicere in Cæsarianos inciperent, diremptum sine fructu colloquium est.

Ariovistus
Cæsaris lega-
tos vincit.
Frontinus.
Plutarch.
Cæsar.

XXXIII. Biduo post redintegrari Ariovistus colloquium postulat, aut aliquem ex legatis Cæsaris ad se mittere. Cæsar suos obijcere periculo nolens, C. Valerium Procellum ex principibus Gallorum, unaque M. Mettium mittit, qui hospitio Ariovisti usus fuerat, eos Germanos speculatum ventre cautos, in caenas conjecit: statimque cum exercitu propius accessit ad Cæsarem, mox præteritis ejus castris, ad duo millia passuum ultra concessit, quo commeatum impediret, qui ab Æduis Sequanisque inportabatur. Ex eo die continuus quinque Cæsar eductus in aciem copiis potestatem pugnandi fecit. Ariovistus equestri prælio contentus concurrere, pediatum intra castra continebat.

Germanorum
equitatus.
Cæsar.
Diodorus.
Frontinus.
Plutarch.

XXXIV. Eo genere pugne potiores erant Germani, quum ad sex millia haberent equitum, quos lecti vir à viro totidem mira velocitate pedites comitabantur, sic exerciti, ut quociens esset properandum, iubis eorum sublevari cursum adequarent; de cætero pugnantibus equitibus pro munimento essent, ad quos se reciperent, aut ipsi ultro subvenirent laborantibus. Igitur Cæsar ne diutius comeatu intercluderetur, circiter passus sexcentos longius quam Germanorum stativa erant, castris delegit locum: eumque frustra prohibentibus Germanis communiavit: ac duos ibi legiones cum parte auxiliorum reliquit; quatuor reliquas in castra majora reduxit.

Ariovistus ca-
stra Romana
oppugnat.
Cæsar.

XXXV. Ariovistus, quum ex more Cæsaris productus in aciem copiarum circiter meridie in castra reverens, partem suorum minoræ castra oppugnatum misit. multum utrinque sanguinis fuit. Germani re infecta sub occasum solis re-

cesserunt. Caesar quæsitæ ex captivis causæ, propter quam de summa rerum Ariovistus decernere fingeret: eam esse intellexit, quod matres familias, quarum præditiōne multum Germani utebantur, negarent eas esse vincere si novam ante laniam acie decertassent. Erat his ea disciplina divinandæ, ut ex fluviorum vorticibus, undarumque sonitu futura se prospicere arbitrantur. Eo magis Caesar incitatus est, ut quam maturissime contenderet, suo tempore usurus, si quidem vera mulieres dicerent; aut saltem facilius debellaturus impeditum religione hostem, & de victoria desperare jussim.

XXXVI. Igitur acie instructa, quum ad castra hostium succederet, irritati ignominia Germani processerunt & ipsi, nationatim distributis copiis. Præter Suevos ex quibus ipse erat, Marcomanos in exercitu Ariovistus habebat, & Triboccos & Vangiones, Nemetasque ac Harudes & Sedusios, ignobiliora reliquis nomina, & vix certarum sedium, nisi quod Harudes ad la cum Aconium, quibus locus condita Constantia est, habitasse putant; Sedusios, aut legi volunt, Sepusios, ad fines Nemetum in ripa Rheni. Caesar à dextro cornu, quod ibi imbecilliores esse hostem senserat, commissa pugna, tanta Germanorum alacritate exceptus est, ut spatium pila in hostes conijciendi militibus non daretur.

XXXVII. Abiectis pilis res acerrime gladio geritur: & quum phalange facta Germani testitudine se cegerent, multi Romanorum super ipsa scuta silierunt, manibusque ea revellentes, desuper intulerunt vulnera. interim ab altero cornu Romanis urgebatur: quam tum rem conspicatus P. Crassus, qui equitatu præerat, tertiam aciem subsidio misit. hæc res plenam Romanis victoriam dedit, Ariovisto cum equitibus Rhenum versus fugiente. pedites qui consequi non poterant, densatis agminibus restiterunt. Eos quum sine magno labore ac periculo militum cædi non posse Caesar videret, *emitti* iussit, ratus futurum quod evenit, ut in fuga sparsi facilius opprimerentur. Ariovistus naviculam ad ripam deligatam nactus transivisse amnem; simili ratione aut nando evasore perpauci, ceteros Romanæ equites consecuti interemerunt.

XXXVIII. Ne mulierum quidem infantiumque cædibus temperatum est: & duæ conjuges Ariovisti occisæ cum una filiarum, altera pervenit in potestatem hostis. Cecidisse Germanorum octoginta millia feruntur. Quum maxima victoriæ tantæ læticia esset, haud minus gaudium Cafari fuit. C. Valerius Proculus, Marcusque Mettius recepti, Valerius *ter se præsentis sortibus de se consultat* narrabat; *urum statim igni combureretur sortium beneficio superesse.* Clades Ariovisti, quum Suevis qui ad Rhenum venerant, terrorem fecisset, Ubii animos; domum reverentes illos Ubii insequuti, magnam multitudinem ceciderunt. Caesar duobus ingentibus bellis eadem ætate confectus, aliquanto maturius solito exercitum in hiberna deduxit; Labienoque his præposito, in Cibalpinam Galliam ad conventus agendos, profectus est.

XXXIX. Tanta Caesaris felicitas, quum adversariorum odia metumque acrius stimularet, reduendi Ciceronis consilio magnis studiis creperunt incumbere. L. Domitius Ahenobarbus professus cum Caesare inimicitias gerebat. Ab hoc & C. Memmio Prætoribus relatum ad Patres de superioris anni assis fuerat, priusquam in provinciam Cafar iret. & quum ille cognitione Senatui delata, nec a Senatu suscepta profectus esset, statim Quæstorem ejus in Consulatu legi-

Diodot.
Front. Strab.
2. 4. p.
Appian.
Cælicæ.

Prælium. 65.
Dionysius.
Plutarch.
Sueton.
Caesar. 23. 24.

Romanis v.
Romibus.
Cic. in Vati-
niam cap. 14.

Clades: ...
maiorum.
Sueton.
Cicero. pro
Sextio.
cap. 64.
Cic. ad Q.
Frat. 1. 2.

Felicitas Ca-
saris inimicos
exstimulat.
Cic. pro Senec.
Plin. 34. 7.
16. 15.

ex ditiffimis nationibus prædam, & de pugnaiffimis materiam Triumphorum quærebat. Igitur de motu Helvetiorum lætus auditit, quia Orgetorige principogentis incitati, quamquam illo defuncto, confilium, cujus auctorem damnaverant, exfequuti, inceffis fedibus fuis, alias quæfitum ad ripam Rhodani contendeabant. His Cæfar auditis tanta feftinatione peregit iter, ut octavo die, quam erat ab Urbe profectus ad Rhodanum flumen perveniret. cujus adventu cognito legatos Helvetii mittunt petitum, ut *sibi per provinciæ eundi copiam faciat, fine maleficio tranfituris.*

Horum mi-
grationem
interpellat
Cæfar.
Florus. 4. 2.
ros.

CCXXIX. Cæfar quali deliberabundus, *reverti legatos A. D. Idus Apriles* jubet. interim contrahit strenue copias, provinciæ indicit defectionem, murum foſſamque à lacu Lemanno ad montem Juram ducit, quo Helvetiis Rhodanum ad Genèvam tranſmiſſuris iter præcluderet. Igitur illi quom ſe deſoſos intelligerent, & vim tentantes repellerentur; per Sequanos & Æduos in Santonum fines penetrare inſtituunt. Hoc impediturus Cæſar, T. Labieno Legato ei munitioni, quam ad Rhodanum fecerat, impoſito, celeriter in Italiam regreſſus, duas legiones novas conſcribit, eaſque cum tribus, quæ circa Aquileiam hiemabant, per Alpes non ſine certamine tranſducit in Galliam.

Tigurinorum
clades.
Cic. Famil. 1.
2.
Turdous.
Cic. in Piſonem
cap. 15.

CCXXX. Inter hæc Helvetii Æduorum agros populando coïgerunt illos, Ambarroſque & Allobrogum, quæ trans Rhodanum colebat partem, auxilium à Cæſare petere. Nec abnuit ille, quo potius his focis bellum adverſus Helvetios, quam neglectis & alienatis, adverſus hos ſimul illoſque gereret. Ad Ararim ſive Sagonam (utroque enim nomine appellatur flumen) prima commiſſa pugna eſt: ubi quæta ferme pars Helvetiorum, (pagus Tigurinus erat) quum cæteri amnem tranſiſſent, à Cæſare proſtigata eſt. Cæteri per Diviconem legatum, qui bello Caſſiano dux Helvetiorum fuerat, pacem à Cæſare poſtulando, verius, quàm petendo, conditiones ferebat, ut *sibi ſedes conſtitueret; ſibi ſuturos, ſibi ipſe voluſſet* & reſcitant minas ingerunt, *præſtinarum populi Romani cladium admo- nent, neque magni facere oſtendunt, quod nocturno Cæſaris furto partem ſuorum deſiderent, virtute reparaturos, quod hoſtili dolo damnum captum ſit.*

Helvetii Cæ-
ſari equites
ſunt.
Cic. in Piſonem
cap. 27.
Diodorus.

CCXXXI. Cæſar ad hæc dato, quali opuserat, reſponſo, *ſi quidem dent obſides, ſacturum qua peterent*, oſtendit. Helvetius contra, *ſic ſe à majoribus ſuis inſtitutos, ut obſides accipere, non dare conſueverint.* Sic abjecto pacis negotio, quum hoſtes progredierentur, Cæſar ſociorum equitatum præmittit, exploratum hoſtium iter. Quatuor millia equitum erant, qui numero conſiſi, cum longe paucioribus Helvetiis alieno loco pugnam conſueverunt. paucis cadentibus: ſit fuga a Dumnorige, præfecto equitatus, quem Ædii auxilio Cæſari miſerant, quique Orgetorigis ducta filia clam rebus Helvetiorum ſtudebat.

Mitharch.
Cic. cap. 43.

Deinde ipſum
petant.
Cic. in Piſonem
cap. 30.

CCXXXII. Helvetii, quod eorum equites quingenti admodum multitudinem tantam fuderant, majore cum fiducia cæpta proſequentur. Subſequitur iter fa- cientes cum ſuis copiis Cæſar, ita ut per dies præter præter quindecim, inter- noviſſimum hoſtium, & primum illius agmen, non amplius quinque aut ſenis millibus paſſum intereſſet. Quum ita ad duodeveſimum milliare ab oppido Æ- duorum Bibracte perventum eſſet, Cæſar rei frumentarig cauſa eo digreſſus, opinionem iniecit hoſti, timore correptos Romanos, & adverſi prælii memo- ria diſcedere. Igitur omiſſo itinere, inlequi Cæſarem atque lacceſſere cœperunt.

Ille subductis in collem copiis, dum aciem instrueret, Equitatum ad sustinen-
dos hostes emittit: sarcinas in summo colle unum in locum conferri, ætque
ab auxiliariis copiis, ad viginti hominum millia erant, duabusque nuper con-
scriptis legionibus muniri jubet.

CCXXXIII. Interea Helvetii cum omnibus suis carris suggesti, postquam
seorsim impedimenta collocaissent, rejecto Cæsaris Equitatu, ad collem instru-
cta phalange processerunt. Cæsar suo primum equo, deinde omnium, e con-
spectu amotis, ut equato periculo spem fugæ tolleret; quatuor veteranis legio-
nibus prælium committit. ab hora septima, usque ad vespæram ita certatur,
ut terga neutri vertereent; Helvetii, pars major, in montem sequendam reci-
perent vulneribus onerati: Boii Tulingique ad impedimenta carroisque se refer-
rent. In hos ad mediam usque noctem pugnatum: non viris tantum, sed feminis
atque pueris acerrime se defendentibus: postremo tamen capta impedimenta,
& cum his Orgetorigis filia, atque unus è filiis ejus. Hostes qui prælio superfue-
runt ad centum triginta hominum millia, quamquam labore & vulneribus fessis,
tota nocte continenter seruant: & quartum intra diem in fines Lingonum sunt
delati.

CCXXXIV. Cæsar, qui propter vulnera militum & sepulturam occisorum tri-
dui moram fecerat, literas ad Lingones mittit: *Helvetios frumento nullave
alia re juvarevetat: secus facientes pro hostibus habiturum minatur*. Ea res
quod ad extremam inopiam Helvetios redegeret, legatos ad Cæsarem *de de-
dicatione* mittunt. Cæsar eodem loci *adventum suum præstolari* jubet: ubi venit,
arma, obsides, servos, qui ad eos perfluxissent, postulat. Inter hæc conquiren-
da quum nox incidisset, Verbigeni pagi homines, sex circiter millia, ad Rhe-
num finesque Germanorum ituri, clam excesserunt castris. Hoc ubi Cæsar re-
scivit, iidem per quorum agros incederant, denunciat cum minis, *ut illos re-
ducant*: reducti: pro hostibus utitur: reliquos omnes obsidibus, armis, persua-
gis traditis, in deditionem accipit.

CCXXXV. Helvetios, Tulingos, Lacobrigos ad sua reverti iussit, pristinaf-
que sedes instaurare: Allobrogibus imperat, *ut frumentum copiamque faciant*:
quod nihil habereant domi, quo famem tolerarent. Nolebat enim Helvetiorum
væuos fines à Germanis occupari, quos graves provinciis Romanis futuros
aecolas metueret. Boios quod egregia virtute erant, petentibus Ædiis dedit:
quos in sua præsidium contra Germanos collocarent. colque postea Ædi in pa-
rem juris acque libertatis conditionem, qua ipsi agerent, receperunt. In ca-
stris Helvetiorum tabulas repertas esse Græcis literis conscriptas Cæsar tradidit,
harumdem rerum auctor idem, scriptorque incomparabilis, quibus ratio
continetur generum capiumque Helvetiorum & lociorum, quæ domo
exissent. Summa erat Helvetiorum millia ducenta sexaginta tria: Tulingo-
rum millia triginta sex: Lacobrigorum quatuordecim: Rauracorum tria &
viginti: Bojorum duo & triginta: horum qui arma ferre possent, ad mil-
lia duo & nonaginta. ex omni hoc numero tantum centum & decem millia
domum redierunt.

CCXXXVI. Hoc primum Cæsaris in Gallia bellum fuit: unde mox alia aliaque
secuta: quibus ille per annos novem, totam ad Rhenum Oceanumque perdomuit:

Sed commissio
prælio vici-
cuntur.
Plutarch.
Cicero.
Diodor.
Cic. in Pison:
cap. 4.
Salustian. cetero.
A. d.

Fr. de Cæsari
dedunt.
Iturach.
Diodorus.
Cic. ad Q.
Frater. 7. 3. 1.
Cec. pro domo
cap. 6.

Summa capi-
tum in Helve-
tica migratione.
Plutarch.
Cæsar.
cap. 4.
Cic. pro Sert.
cap. 18.
Vellei. 2. 4.

Galliarum 6-
tus.
Lud.
Strab. lib. 24.

etiam semel iterumque trajecto Rheno Germaniam ingressus. Hęc omnia quo facilius meliusque noscuntur, regionum illarum situs, & quibus sub ea tempora gentibus inhabitatę fuerunt, pretium est exponere. Galliam Romani duplicem antiquitus fecerunt, Alpibus discretas. Harum quę ab Roma est remotior, ea hoc vocabulo hodieque censetur: at quam illi *Togata* vocarunt, eam posterior ætas ab novis incolis nominavit *Longobardiam*, quę nunc Italię pars est.

Et Notitia
divisio.
Marcell. 14. 27
Blotus j. 9. j.

Plutarch.
Cicero domo
cap. 35.
Diodorus.
Velleius.

CCCCVII. Veram Galliam vetus ætas in Braccatam, Comatamque divisit. Braccata, quę & Narbonensis, vetus populi Romani provincia fuit. Comatam Cęsar triplicem fecit, Belgas à Rheno ad Sequanam, Celtas inter Sequanam & Garumnā: reliquam partem, quę Garumna, Pyrenęisquę & Oceano clauditur, attribuit Aquitanis. Sed ea quę videretur ineptior divisio, quod & Narbonensis excluderetur provincia, & Aquitanie fines, cęterarum comparatione partium nimis exiles viderentur, Augustus Cęsar, quicquid intra Alpes, mare mediterraneum, & Oceanum, & Rhenum terrarum jacet, uno Galliarum nomine complexus, Aquitanie nationes adjecit quatuordecim: universę Gallie provincias constituit quatuor, Narbonensi addita: quę iterum sub tempora Constantini discesserunt in partes septemdecim: quę deinde partitio à Romanis semper est retenta.

Et Notitia.
Diodorus.
Ap. 104.
lib. 2. Civil.
Val. Maxim.
2. 7. 1.

CCCCVIII. Ejus hæc est Notitia: Viennensis, Lugdunensis, Germania prima, Germania secunda, Belgica prima, Belgica secunda, Alpes Maritimę, Alpes Penninę & Graie, Maxima Sequanorum, Aquitanica prima, Aquitanica secunda, Novempopulorum, Narbonensis prima, Narbonensis secunda, Lugdunensis secunda, Lugdunensis tertia, Lugdunensis, Senonia. Harum Viennensis hodie *Delpinat* vocatur, inter fluvios Iaram Rhodanumquę ad fines Allobrogum sita: ejus etiam nunc caput Vienna est, Archiepiscopi sedes, sicut olim Consularis fuit. Pleraque enim omnes urbes, quas Romanum Imperium Metropoles fecit, Archiepiscopales postea extiterunt.

Viennensis
provincia.
Cic. pro Scat.
cap. 54.
Val. Maxim.
Cic. de divia.

CCCCIX. Cęterum urbes Viennensis Provincie in Itinerario, quod Antonini vocant, norantur quatuordecim: Vienna Metropolis, Civitas Genevensium, Gratianopolitanorum, Albensium seu Vivario, Deensium, Valentianorum, Tricastinorum, Vationensium, Arausicorum, Carpentoracensium, Caballicorum, Matislensium, Avennicorum, Arclatenfium: quę omnes suis adhuc aut paulum deflexis nominibus noscuntur, totidem nunc Episcopatus, præter tres ultimas, Archiepiscopalibus insulis insignes. Gratianopolis etiam tribunal habet, Parlamentum vocant. Sequitur Lugdunensis in quatuor tributa partes, universa nomen à Metropoli habens.

Germania
dux
Diodorus.
Cic. de famul.
14. 4.
Appianus.
lib. 14.

CXL. Prima partium præter Metropolin, quatuor habebat civitates, quę & ipsę nunc Episcopatus sunt, civitatem Aduorum, hoc est Augustodunum, Lingonum (nunc *Langres* Episcopum vocant) Castrum Matislensense & Cabillonense. Germanias duas in Klieni ripa citiore vocarunt Romani: quod eam Gallie partem Germanicę nationes infederant. Earum quę prima vocabatur, à meridie Burgundos respicit, & montem Juram, Rheum ab Ortu habet, ad occidentum Lugdunenses Senones colunt. Metropolis huic est Maguntiacensium civitas, reliquę, præter alia municipia, Argentoratensium: Nemetur, qui nunc Spirensis sunt, & Vangionum in quorum urbe Ię: scribetur, quę hodie

hodie *Formatic* vocatur (Borbetomagus fuisse opinantur) & hæc quoque omnes, præter Metropolim Archiepiscopalem Episcopos suos habent.

CXLII. Inferior Germania post Metropolim Coloniam, civitate Tungrorum, quam Cæsar *Atnaticus* vocat, insignitur. Belgica fluminibus Mosella, qui & *Obrina* vocabatur, & Sequana terminatur; Mosa dividitur. Primæ Trevirorum est civitas Metropolis, mox Mediomatricum, id est, Metis, Lencorum sive Tullio, & Verdunensium. Secunda Belgica nobiles civitates antiquitus habuit duodecim: civitatem Remorum, quæ nunc etiam est Metropolis: Suglionum, Catalaunorum, Veromandorum, Atrebatum (nunc *Arras* vocant,) Cameracensium, Tornaensium, Silvanectum, quæ nunc Episcopatus Senlisensis est, Bellovacorum, Ambianensium, Morinorum (Teroavenfis Episcopatus intelligitur) & Bononiensium, ubi Gessoriacum fuit.

CXLIII. Ad Oceanum deinde Britannicum secunda Lugdunensis, Rotomago Metropoli, & sex præterea civitatibus nobilis: Baiocassium, Abricatum, Senjorum, Eburonicum, Lexoviorum, Constantiensium. Tertiam deinde Lugdunensem, cui caput Turonum, constituebant civitates Cennomanorum (Mansensis Episcopatus hodie) Redonum, Andegavorum, Nannetum, Curiosopitum (is est Cornovallensis Episcopatus) Ciantium, id est Veneum (Vennensis Episcopatus) Osismiorum, Diablintum, id est, Carises, quas duas civitates ignoramus. Quarta Lugdunensis, quæ & Senonia, inter Sequanam & Ligerim has amplectebatur civitates, Senonum Metropolim, Carnutum, Altiudorum, Tricassium, Aurelianorum, Parisiorum, Melduorum, quos hodie Meaulensis pronunciant.

CXLIII. Alpium Maritimarum civitates obscuri hodie nominis *Rigomagensium*, *Sollimnensium*, *Cemelebensium* referuntur: notiores præterea, Ebrodunensium Metropolis, *Ambrunum* hodie vocant Archiepiscopalem urbem: Dinienfium, Sanicenfium, *Senas* appellant vulgo: Glanacena, & Venciensium, quæ *S. Pauli Venciensis Episcopatus* nunc usurpatur. At in Penninis Graivise Alpius, ubi sunt Allobrogum Sabaudi, & Helvetiorum particula, Metropolis Centronum, id est, Tarantasia locatur, & præter hanc Vallensium civitas Octodurus, hodie *S. Mauritis* nomine notior. Maxima Sequanorum Burgundiam Helvetiosque complexa Crispolinorum civitatem agnoscebat Metropolim, quæ Velontio est, vel ut hodie pronunciant, *Besanconensis Archiepiscopatus*.

CXLIX. Huic civitates octo suberant, Equestrium, id est Noviodunum ad Lacum Lemanium, quæ Genevam & Laufaniam interjacens, hodie *Nyon* appellatur; Eluicorum, id est Aventicum, nunc *Avanches*: Basilienfium, Castrum Viridunense, Castrum Ebrodunense, Castrum Argentariense, cujus ex ruinis Colmaria surrexisse putatur. Castrum Kauracense ceteris oppidis tum illustrius, hodie nomen Augustum, sed sine specie retinens prope Basileam, in quam vetustioris & dignitas & appellatio translata videtur sub Græcis Imperatoribus: & portus Abucina. Hi Belgarum Cætarumque nobiliores populi fuerunt: Aquitaniam ad mare sitam coque vetusta incolarum lingua appellatam *Aremoricam*, Oceanus ab Oceasu claudit: Boreale situs Orumque solus Ligëris fluvius terminat: à meridie Pyrenæis montibus & Narbonensi Gallia finitur,

Belgica.
Diodor.
Plutarch.
A. Plinius.
C. Cæsar.
Q. Plinius.

Tugdane est
secunda, rec-
tia, quarta
Alconius
in Milonia
num.
Plutarch.

Alpes Mariti-
maz.
Diodorus.
Plutarch.
Cic. de Ma-
russi. Resp.
& pro domo
cap. 19.

Aquitan'a.
Cæsar de bello
Gallico l. 7.
Liv. Epitom.
Sueton.
Cæsar. 22. 21.

Hoc spatium terrarum Garumna fluvius ex Pyrenæo monte delapsus, in duas provincias secat.

CXLV. Primæ caput Biturigum Cuborum civitas est, nunc Bourgenſis Archiepiſcopatus: quamquam Biturigas Lugdunenſi primæ Marcellinus acceſſit. Huic iunguntur civitates, Arvernorum, Rutenorum, Albigenſium, Cadurcorum, Lemovicum, Gabalorum, Velaunorum. Quod deinde à ripa Garumna ad Ligerim fluvium protenditur, ſub Aquitaniæ vocabulo ſex civitates habuit, Agenſium, Encoſimienſium, Anguléma hodie eſt, Santhomum, Piſtavorum, Petrocoriorum, cum Metropoli Burdegala. Novem populos prope Aquitaniam, prætereaque tertiam à multis diſtam, in qua Valcones habitant, Auſcii commendant & Vaſata, reliquorum ſeptem hæc fuerunt nomina: Vibſci, Meduli, Boata, Convenæ, Conſaranni, Bigerrionès, Terbelli.

CXLVI. Horum duodecim reſcenſunt in veteri itinerario civitates: Auſciorum Metropolis, Convenas, quæ duæ jam ætate Serabonis juſ Latii habebant: Aqenſium, Laſtoratium, Conſarannorum, hodie Conſarans, Boatum, Bencarſenſium, Aturenſium, nunc Aire, Vaſatica, Tarba vel caſtrum Bigerra, nunc Epifcopatus Tarba-Bigorrenſis, Eloronenſium, id eſt Oleron, Eluſarium, id eſt Euſa, quam Narbonenſis partem facit Ammianus. Sed alij Narbonenſem & ipſam duplicem ita diſtinguunt; ut primam, quæ à Varo flumine uſque ad Rhodanum verſus ortum porrigitur, à Meridiano mare Gallicum habet, credimus indignant civitatibus.

CXLVII. Nam præter Metropolim Narbonenſium, civitates ci tribuunt Toſatium, Beterrenſium, Agatenſium, Nemaſienſium, Magalonenſium, Lutenſium, ſive caſtrum Lutana, Uctienſium. Secunda Narbonenſis, cui Metropolis eſt Aqenſium civitas, Pyrenæis & Cebbenis montibus ab Aquilone, mari Gallico à meridie incluſam, ſex præterea civitates honeſtabant, Aptenſium, Reienſium, Foroſulienſium, Vapincenſium, Segeltoriorum, Anripolitana. Hæc ferme ſic Galliarum, ſub initia Conſtantineopolitani Imperii deſcriptio: ſed idem ſitus gentium, plerarumque civitatum eadem fuiſſe nomina, Cæſare bellum gerente, apparet: quamquam gentium numerus, ut ſolitus eſt, creſceret, aut contraheretur.

CXLVIII. Nam ara, quæ apud Lugdunum Auguſti Cæſaris fuit, inſcriptionem habuit gentium ſexaginta. nec multis poſt annis univerſæ Galliæ quas ior & ſexaginta civitates numerabantur. Sed Appianum, qui ſub Adriano Cæſare ſcripſit, pacatos à C. Julio populos quadringentos, oppida octingenta tradidiſſe putant: mihi numerorum potius errorem interveniſſe liquet, ut proſ. aut 6. Grecorum litera, quarum illa quinquaginta, hæc ſeptuaginta notat; & quæ eſt quadringentorum nota, remane ſcripta. lætave videatur; idque tum ex conſenſu veterum, tum adjecto numero oppidorum, quæ tam gentium multitudini pro portione parum reſpondet, haud diſſimile arbitratu eſt. Cæſarum tractus ille terrarum ſoli bonitate, & incolarum abundantia maximam opum famam, nec falſo adeptus, invitavit Cæſarem, ut hanc unam, præ cæteris omnibus provinciis, ſuo propoſito commodiſſimam crederet. Nam divitiis ad emendum imperium indigebat: militem duraturus erat ad civilia bella; famam reportaturus ex victoria clariſſimam, periculique

Prima & ſecunda.
Diodorus.
Oroſius 6. j.
Plutarch.
Caſare 26.

Narbonenſis
Prima.
Ptoſ. 2. 10. 2.
Plutarchus.
Odoſus.
Liv. Epitom.

Narbonenſis
Secunda.
Diodorus.
Caſare. Sciliger.

Gentium Gallicarum numerus.
Pancyrus.
Strabo. lib. 4.
Scaliger.
Tacit. j. & 11.
44. Germ.
cap 18.

& laboribus ampliozem; quod tum adhuc durabat Gallicæ fortitudinis opinio,
virtus paulatim deficiebat.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

PRIMA pars libri suam Germania, mareque continet. C. Caesar cum contra Germanos, qui Ariovistus duce in Galliam transgredierentur, exercitum duceret, rogatus ab Eduis & Sequanis, quorum ager possidebatur; trepidationem militum, propter metum novorum hostium ortam, allocatione exercitus imbuens, & viros praelio Germanos Gallia expulsi. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone Tribuno plebis agente, ingens gaudium Senatus, ac totius Italia, ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquemium anno cura mandata est, Caesar Ambianos, Sueviones, Veromanduos, Atrebatas, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, praelio viros in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unam horum civitatem cum maximo discrimine pugnavit, eamque gentem delevis; qua bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent; ex quadringentis Senatoribus tres tantummodo evaderent. Lege lata de redigenda in Provincia forma Cypri, & publicanda pecunia regia, C. Catoni administratio ejus rei mandata est. Ptolemæus Egypti Rex, ob injurias quas patiebatur à suis, regnum pulsus, Romam venit. C. Caesar Venetos, gentem Oceanum innotam, navali praelio vicit. Præterea res ablegatis ejus eadem fortunage-
stas continet.

C. Caesar Helvetiorum gente perdomita, quod ea fortissima totius Cælicæ habebatur, ingentem apud Gallos gloriam meruit. Idcirco passim ex civitatibus gratulatum venerunt principes simul petiti, ut bona cum ipsius gratia conciliis totius Gallia sibi liceat indicere. In illo, ut postea apparuit, de Germanorum amolendo jugo deliberatum: & ab iisdem principibus flentibus, & ad pedes prostratis rogatus est Caesar, ut oppressis auxilium ferret. Ariovistus Suevorum rex per Arvernorum Sequanorumque contentiones, cum centum viginti millium exercitu Gallia partem occupaverat: Eduos eorumque clientes lenem iterumque magnis praeliis vicerat: iis quoque gravis, a quibus erat acci-
sus, universæ Gallia imperio imminerebat.

Caesar de bello Gallia 2: 12. & 1.

Flutarch. Caesar cap. 37.

Ariovistus ad-
fectus impro-
rium Gallia.

Cæſari ſuper
he reſpondet.
Diod. lib. 31.
Cæſar.

Plutarch.
Diodorus.

Veteris Ger-
manie ſitus mo-
reſque.
Cæſar.
Plut. 2. 4.
Diodorus.

Fines Ger-
manie.
Diodorus.
Liv. Epitom.
Tacit. Germ.
1. 1.
Strab. lib. 7.

Scandinavia.
Hegel. 2. 2-5.
46.
Mela 3. 3.
3. 10. 11.
Altham. in
Tacitum.
Cæſar de bel-
lo Gallico 6.
25.
Strabo.

Peuce.
Plin. 4. 2. &
10.
Solinus. cap.
14.

II. Cæſar, quum in ſuo Cõſulatu petentem cupide Arioviſtum *focium ami-
cumque populi Romani* appellandum curaffet, cauſam belli à ſe removens, *Ario-
viſtum ad ſe venire jubet, ut de præſentibus colloquantur.* ratus, quod accidit,
Regem moleſte laturum, atque inde cauſam belli exiſtituram. Nam Arioviſtus
Cæſarem, *ſi quid velles, ad ſe juſſit accedere.* Tum Cæſar poſtulata ſua per le-
gatos edidit: *ne quos præterea Germanos trans Rhenum arreſſeret: ne ſociorum
populi Romani fines armatus ingrederetur: obſides etiam ab illis acceptos redderet.*
Ad hæc ferociter ab Arioviſto reſponſum: oblataque Cæſari conditio, *amico ſe
an hoſte uti mallet.* ſub idem tempus quo hæc ſuprà ſenunciata Cæſari, *Eduo-
rum etiam & Trevirorum legati adfuerunt.*

III. Illi querebantur *Harudes nuper in Galliam transportatos fines ſuos popula-
ri:* Treviri centum pagos Suevorum ad Rheni ripam conſeſſiſſe nunciabant, *hoc
animo, ne amnem tranſirent.* Igitur Cæſar minime differendum ratus, ad Ario-
viſtum, priuſquam novæ copiarum ejus ſe conjungerent: magnis iu-
neribus contendens. Veſontionem Sequanorum, ne ab hoſte occuparetur, præ-
cepit. Quæ deinde geſta ſunt, quoniam multorum Germaniarum populorum men-
tionem continent, obſcuram moleſtamque futuram legentibus, niſi commoda
explicatione illuſtrentur; locus hic deſiderat, ut veteris Germaniarum ſitum moreſ-
que exponamus.

IV. Igitur Germaniam ad Occidentem à Gallis Rhariſque Rhenus, ad Orien-
tem à Pannoniis Danubius certiffimi limites ſeparabant: Septentrionale latius
vocatus inde Germanicus Oceanus ambit: à Meridie montes claudunt Alpibus ita
propinqui, ut pars earum videantur appellenturque. A Sarmatis verſus Solem
Orientem montium, qui proprie Sarmatici vocabantur, aſperitate, & amne
Viſtula dirimebatur: eodem pertinebat & Hercynia ſylva, quæ tum novem die-
rum iter habebat in latitudine, & ab Helvetiorum, & Nemetum, & Rauraco-
rum finibus, ſecundum flumen Danubium ad fines Dacorum Anartiumque perti-
nebat. deinde ſiniſtrorſum flexa multos attingebat propter magnitudinem po-
pulos, ultra ſexaginta dierum iter porrecta.

V. Hoc ſpatio multæ tum gentes coluere, veteribus non ſatis cognitæ, quod
aſpera bellis, in pace commerciorum negligentes, ab aliis populis haud facile
adibantur. Quod tamen inter antiquos conſtat, initium Germaniarum qua Sarma-
tas attingebat, mons Sevo fuit, ſinum Codanum, id eſt, Odanum ſive Da-
nicum efficiens, inſulis reſertum. Quarum clariffimum nominabant Scandi-
naviam, tria Borealia Regna amplectentem, ideoque veteribus incompetæ
magnitudinis, falſo tamen inſulam creditam: cujus partem Helleſviorum gens,
ſi rupium incolas indigena ſermo vocabat, quingentiſque pagis ſcribente Plinio
obtenebat. Ab eodem auctore Germanorum genera quinque ſic ponuntur,
ut excludi Scandinaviæ gentes appareat: primum *Vindilos* vocat, *quorum pars
Burgundiones, Varini, Carini, Gutones fuerint.* Vandalos intelligi putant,
quorum ſedes à Poloniæ finibus atque Viſtulæ capite per Megaloburgeniſium,
Pomeranorum, Prutenorumque regiones, & Marchiam, Saxoniarumque par-
tem extenſæ fuerunt.

VI. Alterum genus Peucini, Baſtarnæque Peucen inſulam ad oſtia Danubii po-
ſitam, & vicina inter Sarmatas Daſorſque loca occupabant. Cetera Germaniarum tres

habebant ex situ loci habitatorum differentias, totidemque nomina. Ingvæones qui scribuntur apud Plinium, eos Vigæones non absurda coniectura Rhenanus intelligit, sic appellatos, quod ad sinum maris incolerent. Eiusdem Plinii Istævones, Occiduos interpretantur, quod ea parte fuit Rhenus, quem accolebant. Inter hos intercepti veteribus Hermiones vocabantur, incertum unde: & qui detorquendis vocabulis sine alio indicio coniecturæ nimis indulgent, eos proclivius est in mille errores incidere, quam unam veritatem.

VII. Ex his gentes nobiliores ad Rheni ripam, præter quas in Gallia descriptione retulimus, Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colebant, Cat-
tis orti. At dextrum Rheni latus, quod Germaniæ prætexitur, incertè olim posses-
sionis fuit; eoque notitia illius obscurior. Rhenus ipse à Rhæticiis Alpibus & monte
Cothardo, per abrupta devolutus Curiscem agni percurrit; mox duos efficit lacus,
Aeronium & Venetum; hinc modico flexu in occidentem pronior, iuxta Rauracos
ad Septentriones redit, agrum Helvetium à Germanico dividens: quæ res olim
per petus duarum gentium bellis occasiones præbuit. nec alia major causa fuit,
cur Helvetii sedibus suis incensis alias instituerint in Gallia interiori quærere.

VIII. Ibi jam antiquitus initium Germaniæ fuit, ea loca incerti erant juris
quod nunc à Gallis invadebantur, nunc recipiebantur à Germanis. Ibi Decuma-
tes agri fuerunt, postea trans Rhenum Danubiumque; cuius in propinquo fon-
tes sunt, vix duorum milliarium à ripa Rheni spacio dirempti. Hegoviam no-
strates vocant, oppositam Helvetiorum Turgaviæ. Infra Hegoviam Clecho-
via jacet, Martiano nemore (quod Hereynix sylvæ caput est) & Rheno amne
terminata. In illis regionibus, & quæ præterea usque ad Cattorum fines descendunt,
decumates agros fuisse intelligo, sinum Imperii & Rhæticiæ provinciæ partem.

IX. Ultra hos Catti tenebantur iis finibus, quibus nunc Turingi sunt, Hassi que,
& ad Rhenum fluvium porrecta Westphalorum portio. Eorum pars Martiaci,
quum Tacitus scriberet, Romanis subditi, dictum ab oppido Matricio agrum co-
luerunt: cuius oppidi nomen adhuc & vestigia servare tenuis ad Adranam vicus
traditur. In eorum agro calidissimi fontes vilebantur, quos hodie frustra nisi apud
Visbandenses contra Moguntiam sitos requiras. Neque moveor quod apud Pro-
lemæum Martiaci & Moguntiaci ad millia passuum centum septuaginta disjungi
videntur. Nee enim ignotum est, ne auctori culpam imputemus, quam pro-
clivis sit in notis numerorum, atque in illius præcipue scriptoris opere frequen-
s libertariorum aberratio.

X. Catto penitus fuisse deletos quorundam opinio est: mihi verius videtur
lâssos nunc esse, qui olim Catti fuerunt; neque aliud nomen, sed tantummodo
pronunciatione distrens, non aliter, quam ut alia multa vocabula, quæ apud
eiusdem gentis varios populos aliter atque aliter esserunt. Sub Cartis Usipios
Tenciterolque ad Rhenum locans Tacitus, haud dubie tractum illis assignat,
ubi nunc Franci colunt ad Salam Manumque flumina: inter Bohemos Noricof-
que & Rhenum, à Meridie Sueviam spectantes, ab Aquilone Turingiam. Sed &
Clivensium fines tenuisse videntur: & quæ ad Rhenum inde loca versus Franco-
fordiam usque pertinent, Hassorum hodie ditio.

XI. Juxta Tenciteros Bructeri occurrebant, quorum agrum inter Amisiam
Lappiamque amnes à Germanico vastatum Tacitus retulit. Hi tum ultimi Bru-

Pontines in
descript. Da-
nia.

Selercampius
ad Plinium.

Accole Rheni
Tacit. Germ.
ap. 1.
Altham in
Tacit.
Pompon. Me-
la 3. 2.
Cæsar. Gall.
Otobius 6. 7.

Decumates
agri.
Tacit. Germ.
ap. 15.
Altham.

Catti.
Irenicus
Germ. 9. 10.
p. 78.
Altham.
Plin. 31. 7.

Vâpi & Ten-
citer. Altham.

Tacitus 1. 6.
Strab. lib. 7.

Bructeri.
Cæsar. Gal.

Tacit. 19.
Altham.

Gerocum erant. pars alia late terras inter *Salam Westphaliæ fluvium* ac *Rhenum* interceptas possidebat. Ita *Juliacensis* *Belgerisique* & *Clivensis* *Germanionum* partes, *Comitatumque* *Marchium*, & *Lippensem*, usque in *Westphaliæ* à *Bructeris* habitatum fuisse non absurda opinio est. At *Ubiarum* sedes *Coloniam* monstrat, ceterum clarumque monumentum. Ab his juxta *Rheni* ostia & *Frisios* *Sicambri*, mox *Chamavi* & *Angriarii*, deinde *Tubantes*, postea *Uspii*, tum *Franci*, ad extremum *Westphaliæ*, *Monasteriensis* agrum *Clivique* & *Geldorum* partem tenuerunt.

Angriarii.
Tacit. 19.
Ammin. 20.
Altham.
Plin. 26. 1.

XII. Ab *Angriariis* certe *Angriæ* *Ducatus* ad *Vilurgim* amnem, qui nunc inter *titulos* *Archiepiscopi* *Coloniensis* est, nominatus creditur. A quibus diversi *Ansbarii*, quondam à *Chaucis* pulsi, vacuos juxta *Frisiorum* regiones agros insederant: quos deinde *Franci* *Marcellinus* accensuit. *Angriarios* à *tergo* *Dulbini* & *Chasfurii* cladebant, in fronte *Frisii* usque ad *Oceanum* pertingunt, populosum genus, in majores minoresque distinctum: nunc *Orientalium* & *Occidentalium* nominibus dividitur. Hæc ad *Occidentem* *Solem* veteris *Germaniæ* tabula est: à *Septentrione* *Chaucorum* gens à *Frisiis* incipiens partemque *lioris oceanis*, terga gentium *Rhebanarum* claudie, usque dum in *Cattos* ingenti sinu redeat.

Chauci.
Tolem.
Altham.
E laudian.
Panegy. vet.
Tacit.

XIII. Hi quoque majores minoresque appellabantur. Majores prope *Angriarios*, ultra *Vilurgim*, ad *Albim* usque tenuerunt: quorum oppidum fuit *Fabiratum*, quæ hodie *Brema* putatur. Minores à *Vilurgi* ad *Rhenum* *Westphaliæ* *Frisiæque* partem versus *Isalam* *Rheni* amnis ostium sedes habuerunt. *Cherusci* *Mediterraneis* populus, *Hercyniæ* partem, quæ vulgo *Harto* nuncupatur, accolerunt, cis *Albim* fluvium, ubi nunc *Misni* *Turingiæ* & *Alemaniæ* sive *Anhaltini* habitant. *Cherusci* conteminos fuisse *Folos* ex uno *Tacito* discimus: quo latere fuerint, incertum.

Cimbri.
Strab. lib. 7.
Orosius 1. 2.
Cæsar de bello
Gallico 4. 10.

XIV. Sed *Cimbri* proxime *Oceanum* colebant, & inter duo maria *Orientali* *Germanicæ* & *Occidentali* *Britannicæ* peninsula *Cimbricæ* *Chersonnesi* nomine nobilitata est. Præcunctis istis populis uti maxima potentia, ita nomen quoque illustissimum *Suevorum* fuit, majorem *Germaniæ* partem occupans, & multas in nationes distributum. Nam à *Rheni* usque ad *Albim* protenta, parte fuit etiam trans *Albim* jacentes campos obtinuit. Generis *Suevici* gentes quatuor & quinquaginta suo tempore numerabat *Orosius*. Olim centum pagos habere dicebantur: ex quibus quotannis singula millia bellandi evense, suis ex finibus educerent.

Suevorum vo-
cerum sedes,
Altham.
Strab. lib. 4.
Tacit. 1.

XV. Mari *Suevico* nomen haud dubie ab accolis fuit: hieque eorum olim terminus. Igitur ab *Hollariæ* & *Inia* *Cimbrorum* sedibus, ad *Bohemiam* usque *sylvam*, *Pomeraniam*, *Marchiam*, *Saxoniam* late repleverunt: mox etiam ad *Danubium* & *Rheticiæ* partem transgressi, *Sueviæ*, quæ nunc est, appellationem cultoresque dederunt. Sed & præcipua *Saxonici* nobilitas *Sueviæ* est originis. Ceterum inter *Suevicas* gentes nobilissimi olim *Semnones* fuerant, *Lusatiam* & *Marchiam* partem, ad *Sueviæ* terminis utrumque ripam habitantes. Hæc copiosa gens fuit: Longobardica virtute quam numero prior, cis *Albim* in agro *Luneburgensi*, reliquisse nominis sedemque *litærum* memoriam in oppido *Bardunivigo* creditur, quod *Henricus* cognomento *Leo* delavit.

XVI. Post hos Rendiigni, & Avionem, & Angli & Varini, Eudofelque & cum Suardonibus Nuithones à Tacito memorantur. quorum Rendiignos & Avionem in Aquilonari & maritima Saxoniæ plaga collocat Andreas Athanasius, cuius diligentiam tota hac descriptione plurimum sequor. (Cluveri enim eniso, qui hac copiosissime est exsequutus, ad pisci non licet.) ubi nunc Megaloburgenfis Ducatus nominatur. Anglorum autem veterem habitationem inter Saxonis Vitarumque gentem fuisse Beda tradidit, inde migrasse in Britanniam. Sed hos arguit Vesta insula, cui vocabulum hoc impositum est ab his incolis.

XVII. Pro Vitis alii scriptores Jutas ponunt, notius nomen. Quidam putant habitasse Anglos ad mare Germanicum & Albi fluvium eas partes, quas hodie Lunenburgensis atque Bennovicensis ditiones occupant. Ceterum peninsulæ inter Sliam & Flesburgum Balchici maris sinus; incorrupta adhuc appellatione, veteris Angliæ situm demonstrat. Cæteris quos memoraviq; per Germanici maris litora versus Orientem a Pomerania in Prussiam à conjectura potius quam nectia sedes assignantur. Nam ætate Strabonis Germania Transalpina prociis erat incognita: quom Tacitus scriberet, is quoque fluvius adiri ab Romanis noquibat. Plinius autem Varnios Vandalorum fecit partem.

XVIII. Paulo centiora sunt, quæ de gentibus ad Danubium scriptores præci tradiderunt. Ex his Hermundurum terra Albi ortu notata, & vicinia Semanorum Cattorumque, quibusum de fluvio Sala magno prælio decertarunt, minus ignoratur; Milniam & Bohemiam partem fuisse iudiciis illis declarantibus. Juxta Hermunduros Narici, deinde Marcomanni & Quadi agebant. Naricos Voylandiam superioremque Palatipatum habuisse putant, cum Transdanubiana Bojarie potione. Nec absolum est, ab his esse vocabulum regioni quam Nardigiviam vocant, quæ ab incolarum vulgo *Narica* nominetur.

XIX. Moraviam Marcomanni fuisse patriam, priusquam in Bohemiam immigrarent, vix dubitatur. Huius ferme conjungi Quadorum natio solet, ad Danubium flumen colens: Moravia Silesiaque partem, deinde Austriam obtinuisse, non inepta conjectura existimatur. Superest Orientalis Germaniæ portio, quæ Pannonia in Sarmataque respiciebat. Ex his Marligui Buriique Suevico sermone habituque restabantur originem: Gothinos Gallica, Olos Pannonica lingua, teste Tacito, coarctuebat non esse Germanos, & quæ tributa patiebantur. Omnes ex gentes terga Marcomanorum Quadorumque claudabant, inter hos & Sarmatas intercepti; ut Silesia Moraviaque partem habuisse appareat; Buriis etiam ad Vistulam fluvium pertinentibus.

XX. At post hos Lygiurum multæ civitates ad Danubium, quæ nunc Austriæ Hungariæque trans amoenas partes incoluntur, late tenuerunt. Arios, Helveonas, Manimos, Elyfos, Naharabos veteris ætatis appellavit, sequens oblita est. Gothorum sedes, quos & Guttones scribunt, succinum ostendit, quæ canum Præmencio litore legitur. hos Vandalis ascripsit Plinius: Rugiorum insula sedes antiquas ejus populi nomine nihil dum mutæo satis demonstrat. His quæ finitimi fuerunt Lemovii, Pomeraniæ cultores fuisse non immerito quis æbiretur. Extremos Suevorum in ipso Oceano statuit Sionas Tacitus, Siconumque gentes, quorum illi nomen atque potentiam antiquam hodieque retinent: Sermone etiam, quia penetrare eo Romani aliquæ exteri non poterunt, propius

Rendiigni.
Aviones &c.
Tacit. Germ.
40. 1.

R. Rhenanus.
Beda. Hildor.
Anglic. an.
Christi.
CXLIX.

Angli.
Cyprus de
orig. Saxo.
num.

Gentes apud
Danubium.
Tacit.
Plin. 4.
Velleius. 2.
Tacit. 43.
Altham.

Marcomanni.
Tacit. Germ.
42. 2.
Altham.

Sionas.
acutus.
Prolem. a. 11.
Plin. 37. 2.

accedente ad veterem, ut ex antiquissimis monumentis Germanicæ lingue certo cognoscitur.

Sitones.
 Krantz. Nor-
 vegin 1. 27.

XXI. Sitones Norvegiæ possedisse argumento, quod *Suionibus similes con-
 tinguque* traduntur; ac apudeos videatur ætate Taciti regnasse soror Halmundi
 minor annis fratre, sed audacia superior. nec multo post Sticla & Russa virgines,
 cum Trondo fratre diutissime de regno ceteraverunt. Qua tamen re distingui à Suio-
 nibus non debuerunt: nam & apud illos antiquitus utriusque sexui præstans virtus
 adfuit; & modo Virginis Regnum fuit, qualem æuari sibi magnitudine ani-
 mi, rerumque gestarum gloria, & imperandi artibus, nemo vel maximorum
 Regum indignetur. Neque enim animis, uti corporibus differentia sexus inest;
 neque pars ea, quæ servire in singulis hominibus debet, ubi de imperio in quam
 plurimos agitur, respicienda est.

Tacitus argui-
 tor.
 Tacit.
 Strabo lib. 7.
 Altham.
 Auctor de bel-
 lo Gall. 4.
 Plin. 4. 23.
 Mela 3.

XXII. Ut nisi culpam istam Tacitus aliis meritis redemisset, notandus eo
 nomine haud perfunctorie fuerit, quod qui mulieris imperio regantur, eos etiam
 à servitute descivisse iudicavit; homo Neronis atque Othonis & Domitianos
 passus, quorum mollitie atque flagitiis pleraque pars vel abjectissimarum femi-
 narum erubesceret. Sed ad descriptionem Germaniæ redeo. Superfunt enim ad
 dextrum Suevici maris litus Æsthorum gentes, quorum hodie durat apud Fin-
 nones appellatio, & per Livoniam sermo usurpatur. antiquitus in Prussiam us-
 que pertingebant; argumento siveini, quod soli omnium ea ætate legebant;
glefiam appellantes, quo nomine vitrum Germani vocamus.

Basarnæ.
 Altham.
 Liv. Epitum.
 Cæsar Gall. 6.
 23.
 Rexticcius;
 Appian.
 c. ciliis.
 Tacit. Hist.
 2. 33.

XXIII. *Basarnæ fuisse Germanos, sed mixto Sarmatis sanguine* veteres aucto-
 res prodiderunt: horum *Pecuni* ex insula, quam habitabant, nomine vocantur;
 Roxani magis pertinebant ad Aquilonem inter Tanaim & Borysthenem pascere
 soliti. At Venedos Fennosque, licet quædam ex Germanicis moribus traxissent,
 Sarmatis potius adscribendos crediderim, maximoque lingue argumento, quæ
 nulla parte Germanicæ est similis. Hellusios veterum in Gotlandia putant habi-
 tasse: Oxonias in Livonici sinus insula ponit vocabulum Oxiliz, (nunc *Oesilam*
 frequentius vocant) & quod ovis avium vescebantur: inde à quibusdam *Oones*
 appellari; quæ nota nostris etiam temporibus durat. nam avium innumerabilium
 agmina sub Majum mensem iis locis fortissime: earum dispoliant incolæ nidos,
 ovaque sale condita ad diuturniorem victum recondunt.

Mores veteris
 Germanorum.
 Diod. lib. 5.
 Herodian lib.
 6.

XXIV. Hæcenus Cornelii Taciti maxime sequuti ductum Germaniam ex ob-
 scuro vetustatis sic eruiimus. restat, ut de moribus earum gentium pauca rese-
 rantur. In universum æstimanti liquet exili terrarumque genio Germanos ad fer-
 ratem & arma inclinari debuisse. Tanta enim erat antiquitas partium istarum
 asperitas, ut maximo mihi argumento sit, cum incredibilis facta mutatio, præ-
 ter cognitos siderum eursus, certo quodam sed nos fallente motu, naturæ par-
 tes invicem conjungi aut discedere.

Habitus cor-
 porum.
 Plutarch.
 Cæsar cap. 28.
 Diod. lib. 38.

XXV. Sed ista subtiliorem indagationem desiderant. Cæterum Germani
 corporum magnitudo roburque, & copiosus sanguis pugnam aviditatem &
 vulnere contemptum attulit. Valida & ingentia membra, truces & earule oculi,
 rutilæ eorum, communi olim omnibus habitus, nunc quoque manent, ubi mi-
 nus peregrini sanguinis immixtum est. Nam hæc nostra Germania, maxime
 quæ Rheno est propinquior, peragrata Romanis exercitiis, infesta colonis,
 conjugis innoxia, quantum à cognitione priorum, tantum à similitudine recessit.

Sed

Sed & pacis artibus cultior, morumque longe meliore temperamento agit. Nam pristina Germanorum feritas atrocitas, dum extra fines cuiusque civitatis fierent, in laudem ponebatur: eadem, uti mos barbaris, ratione non multum, superfluitate plurimum moveri, mulierum vaticiniis incendebatur aut interquiescebat: nec sumi praelia, nisi his annuentibus, in morem verterat.

XXVI. Mortem extimecebant minus, quod se redituros ad vitam existima-
bant. Illud etiam de natura regionis, quæ multis passim lacubus fluminibusque fien-
ditur, profectum, auctores mirantur, quod rapidissimos omnium Vortices transire
Germani cum armis potuerunt. Pecuniæ antiquitus spretores, mox avidissimi fa-
cti, postquam Romanorum commercii utilitatem ejus intellexerunt. Alia multa,
quæ de moribus eorum Tacitus retulit, procuranda Belgica vicinus illis notu-
que, & quæ adcurato opere Philippus Cluverius, propterea quod omnium mani-
bus auctoris eximii opera teruntur, prætereo. Cum hujusmodi gentibus cum pri-
mam sub nomine Germanorum dimicaturus populus Romanus, qui domi, qui-
que militia erat, haud tralatitia cura sese adhibebat.

XXVII. In castris multi erant adolescentes nobiles, per amicitiam sequuti
Cæsarem, & quia mollem sub eo quæstuosamque militiam speraverant: quibus
ille tribunatus præfecturasque dederat. Hi partim per varias causas comitum
petebant à Cæsare: partim pudore prohiberi, tamen non dissimulabant metum,
satisque instantis acerbitatem soli, aut inter familiares desebant: quod immansi-
mis gentibus, quibus nulla resisti vi humana posset, obijcerentur. Ergo & alia indeco-
re fiebant, & timorem incitabat militum, quod passim etiam in principiis testa-
menta scribebantur. Cæsar trepidatione exercitus cognita, alienum à præsen-
tatu peravit, in concionem eum advocari, priusquam ductores confirmarentur.

XXVIII. Igitur concilio convocato, omnibusque adhibitis centurionibus, nul-
lam esse causam timendi docet, ne Ariovistus solvat amicitiam tam diligenter
quisitam & cupide initam. Quod si maxime ille insanias, non ideo despondendo
animis, tamquam obrem novam & atrocem esse. Cimbro & Teutone clade sua sa-
tis docuisse, nec invictam esse Germanorum ferociam, nec valde difficilem vinci. Spe-
rare se, non detereri: ubi usum militibus, quæ Marius habuisset: nec ipsos multo infe-
riori cogniturus Imperatori. Etiam Spartaci bello deletas Germanorum maximas copias
à ducebus non maximis esse. Cum his ipsis hostibus per eos annos sæpe Helvetios pu-
gnasse: eosque non in suo tantum, sed etiam in illorum solo vicisse: quorsum igitur ti-
mant ab aliis expetitos, quæ baud magno negotio superiores victoribus eorum fuerint?

XXIX. Quod autem quidam timori tegendo difficultates itinerum, & angustias
frumentaria rei obtendant; id ipsos adroganter facere, qui suum jus esse pu-
tent, de his rebus consulendi, quæ tota Imperatoris officio contineantur. Igitur illa
sibi cura & fuisse & fore. Neque putare vera retulisse, qui milites propter timo-
rem, ubi castra moveri iussisset, signa deserturos esse renuntiarent. Non ita se Vir-
tutis felicitatisque sua, ac præterea innocentia pœnitere, ut quod malis atque avaris
ducebus aliquando accidisset, id sibi metuendum à militibus suis existimaret.
Atque ut statim periculum faceret animorum, quod antea in dies aliquot fuisset di-
laturnus, eadem nocte de quarta vigilia profecturum.

XXX. Deferrent sane quorum in animos potentior formido, quam Romani no-
minis & sacramenti memoria esset: sibi abunde fore si decima sequatur legio, de
Tit. Liv. Tom. V.

Immortalita-
tis opinio.
Florus. 1. 10.
22.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Cæsar.
Plutarch.

Metus Ger-
manorum in
castris Cæsa-
ris.
Diodorus.
Cæsar.
Plutarch.

Cæsar suum
confirmat.
Front. Strat.
4. 1. 11.
Cæsar.
Plutarch.
Diodorus.

Ea quæ ad
Imperatorem
pertineant cu-
rare veteres
1. 10. 11.
Cæsar.

Decimam le-
gionem lau-
dant.
Appian. apud
Fulv. Ursin.

cesserunt. Cæsar quæsitæ ex captivis causæ, propter quam de summa veritas Ariovistus decernere fugeret: eam esse intellexit, quod matres familias, quarum prædilectione multum Germani utebantur, negarent fas esse vincere si novam ante lunam acie decertasset. Erat his ea disciplina divinandæ, ut ex fluviorum vorticibus, undarumque sortitu futura se prospicere arduarentur. Eo magis Cæsar incitatus est, ut quam maturissime contenderet, suo tempore usus, si quidem vera mulieres dicerent; aut saltem facilius debellaturus impositum religione hostem, & de victoria desperare iustum.

XXXVI. Igitur acie instructa, quum ad castra hostium succederet, irritati ignominia Germani processerunt & ipsi, nationatim distributis copiis. Præter Suevos ex quibus ipse erat, Marcomanos in exercitu Ariovistus habebat, & Triboccos & Vangiones, Nemetasque ac Harudes & Sedusios, ignobiliora reliquis nomina, & vix certarum sedium, nisi quod Harudes ad lacum Aconium, quibus locus condita Constantia est, habitasse putant; Sedusios, aut ut legi volunt, Sepusios, ad fines Nemetum in ripa Rheni. Cæsar à dextro cornu, quod ibi imbecilliorum esse hostem senserat, commissa pugna, tanta Germanorum alacritate exceptus est, ut spatium pila in hostes conijciendi militibus non daretur.

XXXVII. Abiectis pilis res acerrime gladio geritur: & quum phalange facta Germani teditudine lætegerent, multi Romanorum super ipsa scuta salierunt, manibusque ea revellentes, desuper intulerunt vulnera. interim ab altero cornu Romanus urgebatur: quam tum rem conspicatus P. Crassus, qui equitatus præerat, tertiam aciem subsidio misit. hæc res plenam Romanis victoriam dedit. Ariovisto cum equitibus Rheum versus fugiente. pedites qui consequi non poterant, densatis agminibus restiterunt. Eos quum sine magno labore ac periculo militum cardo non posse Cæsar videret, emitti iussit, ratus futurum quod evenit, ut in fuga sparsi facilius opprimerentur. Ariovistus naviculam ad ripam deligatam nactus transmisit amnem; simili ratione aut nando evasere perpauci, ceteros Romani equites consecuti interemerunt.

XXXVIII. Ne mulierum quidem infanctiumque cædibus temperatum est: duæ conjuges Ariovisti occisæ cum una filiarum, altera pervenit in potestatem hostis. Cecidisse Germanorum octoginta millia feruntur. Quum maxima victoriæ tantæ lætitia esset, haud minus gaudium Cæsari fuit. C. Valerius Proculus, Marcusque Mettius recepti. Valerius *ter se præsentis sortibus de se consulat narrabat; utrum statim igni combureretur, sortium beneficio superesce.* Clades Ariovisti, quum Suevi qui ad Rhenum venerant, terrorem fecisset, Ubiis animos; domum revertentes illos Ubi insequuti, magnam multitudinem eeciderunt. Cæsar duobus ingentibus bellis eadem æstate consecutus, aliquanto maturius solito exercitum in hiberna deduxit; Labienoque his præposito, in Cisalpinam Galliam ad conventus agendos profectus est.

XXXIX. Tanta Cæsaris felicitas, quum adversariorum odia metumque acrius stimulare, reducendi Ciceronis consilio magnis studiis cœperunt incumbere. L. Domitius Ahenobarbus professas cum Cæsare inimicitias gerebat. Ab hoc & C. Memmio Prætoribus relatum ad Patres de superioris anni assis fuerat, priusquam in provinciam Cæsar iret. & quum ille cognitione. Senæui delata, nec a Senatu suscepta profectus esset, statim Quæstorem ejus in Consulatu legi-

Diodor.
Front Strat.
a. d. p.
Appian
Geltica.

Proclium cō-
mittitur.
Ptolema.
Sueton.
Cæsar. 23. 24.

Romanis vfo-
cloribus.
Cic. in Vati-
nium cap 14.

Clades
maurum.
Sueton.
Cicero. pro
Sextio.
cap. 64.
Cic. ad Q.
Fratt. 1. 2.

Felicitas Cæ-
saris inimicos
estimulat.
Cic. pro Sene-
Plin. 14. 70.
16. 15.

bus in præjudicium Cæsaris interrogandum curaverunt. Vatinio quoque dicta dies, quo legato Cæsar utebatur: sed & ipsum Cæsarem L. Anstius Tribunus plebis postulavit. Cæsar appellato Collegio, *quod Reipublica causa aberat*, ne reus fieret obtinuit: Vatinium quum eadem exceptione posset uti, maluit in ipso iudicio pene deteriora scelera facere, quam quorum causa erat accusatus.

Hil. Ciceronem
reducere fati-
gant.
Plin.

XL. Nam ubi dies venit, nominatim appellato P. Clodio ne causam diceret, illoque adjuvante, in tribunal sui questoris ascendit, eumque vi deturbavit, dissipavit subsellia, urnas disiecit. Sic in fugam coniectus est Prætor, accusato-
resejus vix è manibus Vatinianorum crepti. Horum intemperie stimulat, qui-
cumque aut Ciceronis, aut omnino quietis atque legum cupidus erant illi sibi vi-
rum omni conatu restituendum in priorem locum esse statuerunt. Sed deerat qui re-
ferret ad Senatum, quamvis adeo primum, ut nullis de rebus ante consuli vellent. Sed
Consules quum essent inter inimicos Ciceronis, *cupere se dicebant, sed lege impedi-
ri*, nam id caput legis Clodius in curia posse fixerat, *ne quis ad Senatum referret,
ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset.*

Sed fustia.
Val. Maxim.
2. 4. 6.
Plin. 8. 26. 3.
Alfenius.
Solut. c. 93.

XLI. Idcirco Domitius Prætor se dixit *relaturum si Consules molles*. Nihil
tamen perfici eo anno potuit, quamquam præterea studiosissimi Ciceronis homi-
nes in magistratibus agerent, Tribuni octo, P. Nigidius, L. Lentulus Prætores,
eratque inexplicabilis in Urbe consternatio, quum Senatus propensissimam vo-
luntatem Consules per causam legis morarentur: & plebs & facta improbatet Clodii,
& eundem quo faceret quotidie plura, adjuvaret. Is populi sensus maxime
in theatro & spectaculis erumpebat. coque Clodius toto suo Tribunatu specta-
ndo abstinnit: licet multi eo tempore magnifici ludi, & super omnes à M. Scauro
apparatissimi ederentur.

Scauri thea-
trum.
Cic. ad Attic.
3. 14.
Cic. pro do-
mo capias.

XLII. Ille enim Ædilitio munere (noscenda enim hæc quoque est infania, quo
minus ruinam libertatis admiremur) theatrum tantummodo ad temporarium
usum fecit, triplici scena: ima pars è marmore fuit, media è vitro, summa ta-
bulis inauratis. Columnas ea structura habebat trecentas sexaginta duodequadra-
genarium pedum, signa antea inter columnas tria millia, duplum nempe ejus quod
Pompejanum theatrum, sub eadem tempora structum. Sicyone olim præ-
stantissimi pictores fuerunt: eorum opera omnia, quoque in publico servabatur,
propter æs alienum civitatis addicta, ad ornamentum theatri sui transfudit
Romæ Scaurus: choragiumque antea translatitium culeum, exquisito genere ve-
stis induxit: tanta quidem Attalica copia, tabularumque pictarum, & ceteri ap-
paratus, ut in Tusculanam villam reportatis quæ superfuere, incensa ab ira-
tis servis villa conflagraret festertium millies.

Et ludorum
ejus magni-
ficentia.
Cic. Famil. 5. 9.
Cic. postulat.
in Senatu c. 8.
Cic. pro Fla-
vio.

XLIII. *Hisdem ludis ab hujus magnificentiæ capisse certamen Athletarum* dici-
tur, *antea in factum Romæ*. Idem Euripum fecit temporarium ludis suis, & in eo
hippopotamum & quinque crocodilos animalia numquam ante hæc Romæ visa:
postea perquisita tam intemperanter, ut hippopotami defecerint in Ægypto,
ad hanc vitandam molestiam, pro sagacitate naturæ suæ, migrasse crediri in Blem-
myas. Circensibus Pantheras varias centum quinquaginta universas pri-
mus ostendit; itemque ossa longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum
majore quam sit elephantis indicis, spinæ crassitudine scisquipedali: quæ bellæ
fuisse dicebantur, quam ad oppidum Judææ Joppen (inde exportaverat Scaurus)
liberator Andromedæ Perseus interfecisset.

XLIV. Non igitur mirum, si per hunc furorem in æs alienum grande se immerfit stultissimus adolescens, non sufficientibus opibus, quas pater diu Princeps civitatis, & sub justitiæ larva minime in rapiendo legnis; qualque mater Metella mariti Sullæ proserptionibus dirata, amplissimas reliquerant. Eodem anno, novum & inusitatum antea, designatorum Consulum provinciæ ornatae sunt. P. Lentulus, Q. Metellus erant: alter amicissimus Ciceroni, alter, deposita, quam cum eo gesserat similitate, non vehementer adversus. Igitur octo Tribuni plebis A.D.IV. Kalendas Novembres promulgaverunt de reditu Ciceronis legem, eaque de re postea retulerunt ad Senatum.

XLV. Ibi Lentulus, nihil territus lege Clodia, sententiam libere dixit, sed Pisone & Gabinio repugnantibus nihil effectum, donec novi Consules magistratum iniverunt. Cuius ipso principio, Kalendis Januariis, agente Consule P. Lentulo, sententiæ de reditu Ciceronis in Senatu, præsentæ etiam & approbante Pompeio, dictæ sunt. Sed & Q. Nepos Consul susceptas cum Cicerone inimicitias Patribus conscriptis & temporibus Reipublicæ dixit esse remissurum. Varia tamen Iudificatione Senatus impedita est auctoritas. Idcirco Q. Fabius Tribunus plebis rogatione proposita cum populo ante diem VIII. Kalendas Februarias agere statuit. Sed id quoque vanum inceptum Clodianorum efficitur audacia, qui multa de nocte Curiam, Forum, Comitium armati occupaverant.

XLVI. Ab his Fabricius repellitur: itemque collega ejus M. Cispus: cædes in Foro editur maxime. Q. Cicero, qui nuper ex provincia Asia decesserat, quum ad supplicandum pro salute fratris venisset, pulsus à Rostris, inter cæda vera laetuit, ut opinione mortis mortem evitaret. Idemque non multo post P. Sextio Tribunus plebis in templo Castoris accidit, cujus tamen periculum contrariæ factionis Tribuno Quintio propemodum exitiosum fuit, nam Clodiani furoris satellites, quod occisum à se Tribunum putabant, humelicer suarum partium ad necem quasi verunt, ut similis facinoris suspicione adversarios onerarent. nec ante hæc timere mortem desuit, quam rescitum est, Sextium venire.

XLVII. Studiosissimus Ciceronis hic Sextius erat, qui & designatus, iter suscepit ad Cæsarem, ut illum induceret ad causam, aut saltem à voluntate resistendi abduceret: & initio magistratu rogationem scripsit, & suis copiis, clientelis vitæ etiam periculo amicis constantissime juvit. Proximebat tamen T. Annii Milonis studium, qui Clodium modis omnibus acerrime vexatum, postremo lege Ploria de vi reum fecit. Sed elusum id iudicium est edictis magistratum, qui Clodio favebant. Consul Metellus, nondum satis placatus Ciceroni, ad hæc propinquus Clodio, itemque frater Appius Prætor, unusque de Collegio Tribunorum verabant iudiciorum fieri mentionem priusquam Quæstores crearentur, apud quos sortitionem iudicium fieri oportebat.

XLVIII. Hoc ideo fiebat, ut inter hanc moram petere Clodius Aedilitatem posset: & magistratum adeptus, quod factitatum ab aliis fuerat, iudicium effugeret. Igitur Milo sublata iudicia cernens, & auctoritate Senatus accusatione se prohiberi cœpit & ipse gladiatores, aliamque secum sententiarum turbam circumducere, unde quotidianæ propemodum inter factiones pugnae, exdesque tota Urbe fiebant. Domus etiam L. Cræcii Prætoris, & postea domus Milonis atque Ciceronis à Clodians sunt oppugnatae. Inter has inflammata Q. Ciceronis. Cum Milone Pompeius leniebat, adeoque

Atque exhinc
æ alienum.
Cic. pro ex-
Liv. pitom.
Alcon. in
Scapulam.

Urb. cond.
An. 599.
sententiæ de
reditu Cice-
ronis.

Maxima pro
preter discor-
dia.
Cic. de Arusp.
Resp. cap. 24.
Diodorus.

Sextius Cice-
ronis studio-
sus.
Cic. pro Mi-
lone 4. 1. pro
Cræcio cap. 34.
p. 111.
lib. 2. C. VII.

Et magis ad-
huc Milo.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 87.
Vellei. 2. 40.

spe consulatus & ita esse illum putabatur, ne reducendo Cicerone de Clodio se vendicaret.

Sed Pompeius
sem pe. u. got.
Iulius.
Plutarch.
Cicero.
Quint. l.
Iul. 1.
Cic. post redi.
M. in Sena-
tus.

XLIX. Idem coacto ingenti agmine, quem rogationem suam Milo perla-
cunris esset. Clodianis fugatis Forum ei liberum praeiitit & ut ejusdem hominis in-
tentissima cura Cicero restitueretur, cujus prodicione everlus profligatusque fue-
rat. Jam impar consensui tot potentium Nepos, impugare Ciceronem desie-
rat; & P. Lentulo referente, Pompeioque sententiam de scripto dicente, Se-
natus decreverat reditum: eo facilius accepta rogatio est, ut quidquam unquam
tanto consensu populi rogatum negent. Eodem tempore Senatus decrevit, ne
civitibus, qui in Ciceronem officio & fuisse, itemque privatis, qui ex munici-
piis salutis & ius causa convenerunt, gratia agerentur: atque domus ejus & villa
publico sumptu reficerentur: solo, quod libertati dedicaverat Clodius, religione
per sententiam Pontificum liberato.

Ciceronis
oratio pro
Domo.
Appianus.
V. l. i. c.
Plutarch.

L. Extat adhuc disertissimi viri pro domo sua oratio. ex qua & aliis sub col-
de n annos habitis, multum luminis illorum temporum historiae adspargitur.
Dixit pro eadem domo M. Calpurnius, qui tum Praeturae gerebat. Postridie quam
apud Pontifices Cicero dixerat, Kalendis Octobribus Senatus consultum factum
est, placere domum ei restituere. ei Senatus consulto Trib. plebis Sex. Atilius Ser-
ranus Gavianus intercessit: sed consensu Senatus, & Cn. Oppii Cornicini loco-
ri, ad pedes ejus procumbentis precibus victus remisit. Sic post menses ferme
sedecim, quam fuerat Urbe expulsus, Cicero rediit, tanto favore hominum,
ut quum ipse humeris Itali se reportatum diceret, rem. minuire potius aliquan-
to, quam augere videretur.

Ciceroni ob-
viam itur.
Cic. Attic.
Plutarch.

LI. Quum ad Urbem accederet, tanta gratularum obviamque prodeun-
tium multitudo fuit, ut vix totus dies illis officiis sufficeret. Fuit inter illos &
M. Crassus inimicus antea, sed sum in gratiam filii magno studio redeuntis se of-
ferens: sic inter hos reconciliata, magis tamen in speciem, quam vere & pe-
nitens est gratia: diciturque illum & Caesarem scripsisse librum de consiliis suis:
Cicero, referunt in hoc probis, ideoque nec ab auctore editum. Cum Pompeio
melioris reverfus est in gratiam, & ne possidere eum suae voluntatis posset,
suam beneficium reddidit Senatu inducto, ut ei per quinquennium annorum cura
Sex. Clodio improbo & audacissimo homini erepta, mandaretur.

Seditio ex-
me.
Alconius in
Miloniam.
Cic. pro domo.
Cap. 7.
Plutarch.
Appianus.
Romanorum.

LII. Ingentem Urbem premente fame, plebs infans tumultibus freme-
bat. Et primum A. Pollinarius ludis, quos L. Crassus Praetor faciebat,
tanta infans multitudinis concursio fuit, ut omnes qui spectandi gratia con-
federant, Theatro pellerentur. Deinde in Capitolium quum ibi Senatus haberetur,
concurfus factus in condium templo, necem Senatus minitantiis. Inter-
eam confirmationem auctor patribus Cicero fuit, Pompeii curam illam decer-
nendi, proconsulare imperium per Italiam omnesque terras, quale prius Pira-
tico bello tenuerat, datum. Pompeius accepta curatione legatos postulasque quin-
decim, & in his principem Ciceronem, quibus passim per provincias dimissis, in
Siciliam, Sardiniam & Africam ipse navigavit.

Cui remedi-
a Pompeio.
Cic. ad Q.
Iul. 1. 2. 3.

LIII. Inde cum onustis navibus reversurus, inter contractionem gubernaco-
rum, qui rem pestem timebant, primus consensu navigio, solvere iussit,
nobilissima voce edita, navigare necessum esse, vivere non esse necessum. Ab-

cente Pompeio, quam nihilominus ferreus Milonis atque Clodii contentio, civi-
talisque & Senatus in partes scindebatur, referent P. Rutilio Lupo, qui recens
Tribunatus iniciat, frequentior Curia, quam mensis Decembris sub dies festos
putari posuisset, de iudiciis agitata est. Marcellinus Consil designatus senten-
tiam dixit. *Ubi Prætor Urbanus ipse sortiretur iudices, iudicium sortitione facta,
comitia haberentur.* Id quum probaretur, C. Cato, C. Cassius Triboni comitia
prius habenda contenderunt. Hæc sententia vicie: & Comitia, non sine maximis
certaminibus obnunciante Milone perfecta, Clodiusque Adilis Carolus factus est.

LIV. Dum hæc in Urbe sunt, C. Cæsar gravissimum in Gallia bellum ha-
buit. Belgarum populi, Rhemis exceptis, omnes conjuraverant, incredibili
hominum multitudine armata: quippe Bellovacos millia sexaginta pollicitos Cæ-
sar ipse prodidit, quinquaginta Sueffiones, totidemque Nervios: at Ambia-
nos: Caleres, Baiocasses & Vormanduos dena millia: quindæcim Atrebatas,
quinque & viginti Morinos, septem Menapios, & Atuaticos undeviginti. præ-
terea Condeutos, Eburones, Carafos, Pæmanos, qui uno nomine Germani
appellabantur, armatorum præbuisse millia circiter quadraginta: in ita non in-
juria de fide auctoris dubitaverit quidam Galliarum Regum, quod ex universo Regno
tantam hominum bello utilium multitudinem (trecentis enim milibus plures
sunt) cogi posse minime arbitretur: quamquam eorum habitatoribus esset.

LV. Sed olim, ut arbitror, quia pacis artes minus frequentabantur, uberior
militum copia fuit: nunc eo res deducta est, ut magna eruditio cum insigni
patriarum eorum peritia Gallus scribere non debuit, citius ducenta millia scri-
berem, quam triginta millia militum reperiri hodie in Gallia posse. Causa bel-
landi præcipua fuit, quod Belgæ successibus Cæsaris terreti, nec ambitionis igno-
ri, ad se quoque perventura arma imperiumque Romanum sentiebant. ad hoc
à quibusdam Celticorum Gallorum, diversis de causis incitabantur. initium ar-
morum à populatione agrorum ortum, in Rhemios ostendente se Belgarum ira,
quorum etiam oppidum Vitrax, acriter ab his oppugnatum est. Sed quia haud
longius quam ad octo millia passuum castra Cæsaris aberant, & inde subsidia R he-
mis mittebantur, relicto Vitrax Belgæ protinus ad castra Romana contenderunt.

LVI. Axona fluvio, per viros Rhemorum fines labitur, ad quod Cæsar eo
tempore considerat, castris diligenter munitis, quod propter multitudinem ho-
stium & virtutis eximie famam, non statuerat prælium præterquam ex comodo
suo committere. Sed postquam in transitu fluminis impeditos dedit, (nam
ut Q. Titurium legatum, cum sex cohortibus in altera ripa relicto opprimerent:
aut si hoc non possent, Rhemorum vastarent agros, partem suorum transdu-
cere conabantur) cum omni equatu ac levi armatura pontem transgressus, mul-
tos occidit: alios per suorum corpora transire conantes, multitudinem telorum re-
puit: aliquem numerum, qui jam transivisset, equitatu circumvenit.

LVII. Hostes sibi sua consilia parum feliciter succedere experti, ad hoc audi-
to concitatos à Cæsare ad duos Bellovacorum fines hostiliter incrassæ, secunda vi-
gilia nullo certo ordine neque imperio ad sua proficisci instituerunt: sic inter se
pacti, ut qui eorum prius à Cæsare periti essent, ad horum defensionem univer-
si concurrerent. Cæsar discalsum per speculatores cognito, milites ra-
men, quod in se inexpectata metuebat insidias, castris continuit. prima deinde

Gallorum in-
gentes app a-
turus contra
Cæsarem
Cic. Atti c.
* 3.
Diodorus:
Cæsar de bel-
lo Gallico, 4.
3.

Eius belli
causa.
Liv. Epitom.
Grosius. 6. 7.

Belgæ redun-
tur à Cæsare.
Etiæque Pæ-
qui ex re.
cherches de
la Franco. p.
Diodorus.

Mois iterum
in consiliis di-
cedendi.
Cæsar.
plures.
Cæsar cap.
29.

Cæsar ad Nervios terre-
nit.
Diodorus

luce misit, qui hostes moraretur, universum equitatum cum Q. Pedio L. Aurunc-
leio Cotta legatis. Labienum cum legionibus tribus subsequi iussit. Quam ho-
stium ea ratio esset, ut novissimi se converterent, & impressionem Romanorum
sustinerent; cæteri interim contente fugerent: illos superveniens Labienus dis-
jecit, & fugientibus immixtus eques, ingentem stragem edidit.

LVIII. Nec moratus Cæsar, quin postmodum statim in Sueffiones duceret. Ii
se statim, neque multo post Bellovacii dederunt. Cæsar utrumque populum,
Sueffiones Rhemis, Bellovacos Ædus deprecantibus, conservavit. Mox Am-
bianis receptis, ad fines Nerviorum perventum. Hi neque miserant ad Cæsarem
legatos, & ferocissimi Belgarum omnium habebantur, institutis virtutem robo-
rantibus, ejus vigorem prohibitis in fines ingredi mercatoribus, vinoque
& peregrinis deliciis præcluso aditu, tuebantur. Vetus genti adversus fini-
timorum incursiones præsidium in sylvarum munimentis erat, quas arte
quadam ita implicatis arboribus, rubisque & sentibus inter eas serendis den-
taverant, ut non modo pedibus inaccessæ atque invixæ, sed ne visu quidem
penetrabiles essent.

Et cum his
agri pugna
conflict.
Liv. Epitom.
Plutarch.
Cæsar.
Orosius. 6. 7.
Appianus.
Celtica.

LIX. Ex his veluti lustris subito Nerviorum & Veromandunorum ac Atrebatum,
quibus eadem Nervii persuaserant, sexaginta milia proruperunt, impetuque in
Cæsarianos castra metantes facto, cruentam ediderunt pugnam. Tanta enim
fortitudo & celeritas hominum fuit, ut objectum Cæsaris equitatum momento
funderent, flumen interpositum (Salis erat, Sâmbram vocant hodie) super-
rent, & in adversum collem, ubi castra Cæsaris erant, eniterentur. Ibi quum
maximum discrimen esset, septimæque & duodecimæ legionum centuriones pro-
pæmodum omnes cecidissent, Cæsar ut nutantem exercitum confirmaret, raptò
e manu militis scuto in primam aciem provolat, præliumque restituit: donec
duæ legiones, quæ impedimentis relicta præsidio fuerant, & ab Labieno, qui castra
interim hostium ceperat, decima, succurrere laborantibus poruerunt.

Vincitque.
Scaevola. 7. notis
fin. alii.
Val. Maxim.
3. 25. 29.
Cæsar.
Plutarchus.
Orosius.
1. 27. Epitom.

LX. Horum superventu mutata fortuna est, hostiumque totus ferme exer-
citus pugnando deletus. Hoc prælio facto majores natu Nerviorum, quos cum
pueris atque mulieribus in loca paludibus invia miserant, Cæsari se dederunt.
horum legati in exponenda civitatis calamitate dixerunt, *de sexaginta milibus
armatorum, non amplius quingentos superesse, & tres admodum Senatores de qua-
dringentis.* Cæsar militibus suis eos finibus oppidisque iussit uti: finitimisque im-
peravit ne quam facerent populi Romani deditus injuriam. Atuatici Cimbrorum
Teutonorumque progenies, ex iis orti, qui à properantibus in Italiam relicti
cum impedimentis in Gallia fuerant, quum ad auxilium Nerviorum serus moti
essent, eorum cladis nuncio accepto, retulerunt se domum, desertitque cæte-
ris oppidis atque castellis omnibus, in unum quod omnium natura munitissimum
erat, se incluserunt: accedentesque Romanos crebris excursionibus morati, ad
vallum duodecim pedum, circuitu quindecim millium, crebraque castella exci-
tanda Cæsarem compulerunt.

Atuatici se
dedunt.
Cæsar.
Orosius.

LXI. Postquam ea facta sunt, & procul ædificari turrin viderunt, ridicula
resignaris visa, increparuntque de muro, *quorsum homines in: p: tanta opera
molestantur? an ne sperarent tantis corporibus (nam præ magnitudine sua
statuam Romanorum despiciebant Galli) tantam molem in muros posse atollere?*

Id

sed ubi moveri turrim, simulque armatos in ca stantes viderunt, exterriti velut miraculo, miserunt legatos, *existimare se non nisi deorum ope bellare Romanos, qui tanta altitudinis opera tam celeriter promoveant: itaque se suasque illorum fidei permittere: unum deprecari, ne arma tradere cogantur, sine his praeda vicinis populis futuri, quibus haecenus dominari consuevisset.*

LXII. Caesar omnino tradi arma jubebat: *se quod in Nervii fecisset, imperatorum finitimi, ut injuriam ac vim ab his abstineant.* His in oppidum nunciatis tanta vis armorum in fossam dejecta est, ut propemodum summam muri atque aggeris altitudinem adaequaret, portisque patefactis Romani milites in oppidum recepti sunt. At ubi Caesar sub noctem milites egredi, portasque claudi iussit, ne quam injuriam oppidani acciperent; illi de tertia vigilia corpeis armis que eclaverant, aut subito comparant, munitiones Romanorum adorti sunt. Sed quia Caesar adversus omnem casum mature providerat, celeriter concursum est castris, & post acrem pugnam Atuatici repulsi sunt, quatuor ferme amissis hominum millibus.

LXIII. Postridie refractis portis, nemine ultra defendente, captum oppidum acque subbafatum est. quinquaginta tria millia capitum numerum lectores ad Caesarem retulerunt. sic omni pacata Gallia (nam sub eodem tempore legatus Caesaris P. Craffus, Venetos, Ossimios, Curiosolitas, ceterosque ad Oceanum populos in ditionem populi Romani redegerat) tanta fuit Caesaris gloria, tantumque omnium circa terror, ut etiam à Transrhenanis gentibus legari mitterentur; quibus ille *ad initium aestatis proxima iussit occurrere*; legiones in hiberna deduxit, ipse in Italiam est profectus. His rebus in Urbem nunciatis decreto Senatus supplicatio in dies quindecim ob res à Cesare in Gallia gestas, fuit. qui numerus nulli antea decretus unquam fuerat.

LXIV. Sed ferocissimae maximaeque gentes erant domitae, ut honorem mereretur Caesar. praeterea summa ejus erat in Senatu potentia, apud populum favor, ut res per se amplissimae, quia ab hoc erant gesta, majores etiam gratioresque haberentur. Eadem aestate qua haec sunt gesta Ser. Galba cum legione duodecima & parte equitatus, in Nantuates, Veragros, Sedunosque missus a Caesare, prosperis aliquot factis praeliis, pacem petentibus dedit. Gentes illae à finibus Allobrogum, & laeu Lemano, & flumine Rhodano ad summam Alpes colebant; cupiebatque pacatas Caesar, quo ruitus per Alpes minisque sumptuosum a mercatoribus iter foret, a quibus illi populi magna portoria exigebant.

LXV. Igitur Galba de sua legione duas cohortes in Nantuatibus, octo in vicino Veragrorum Octoduro in hibernis collocat: alteram oppidi partem, nam torrens medium dividebat, suis cohortibus occupat, in alteram commigrare juber oppidanos. Ibi Veragri Sedunisque collecti ad triginta hominum millia, subito quae Octoduri erant hiberna oppugnare ceperunt: donec nullo nisi in virtute reliquo praesidio, auctoribus Sextio Primpilari, & Voluseno tribuno, eruptio facta, & amplius tertia pars hostium concisa est. Galba incenso vico incolumem legionem per Nantuates in Allobrogum fines deduxit, ibique reliquam partem hiemis exegit. Per eadem tempora M. Cato, lege Clodia ad redigendam in provinciae formam Cyprum missus, reductis Byzantinorum prius exulibus, in insulam venit, morte Ptolemei vacuum, qui neque partus

Et statim ecc
bellant.
Diodorus.
Caesar.

Gallia pacata
Diodorus.
Plutarch.
Diodorus.
Caesar.
Plutarch.
Orosius 6. 2.

Ser. Galba
gentes Alpi-
narum.
Liv. Epitom.
Appianus.
lib. 5. Civil.

Plutarch.
Catone 6. 9.
Diodorus.
Appianus.
val. Max. 9. 4.
Strab. lib. 4.

Prolemaei Cy-
 prii exitus.
 Val. Max. 4.
 Diodorus.

ad resistendum, neque Regno amisso vivere sustinens, veneno epoto perierat. LXVI. Pollicitus erat praemissus à Catone Canidius, *populum Romanum ei, si lubens cessisset, Sacerdotium Veneris Paphia concessurum esse; verum ille mortem potiorē eo ludibrio habuit, stulta tamen avaritia conservatis opibus. Quum enim aliquando, ut vicissim praedonibus suis a gre faceret, omni pecunia in na- ves imposita proventus in altum esset, eo consilio ut secum omnia mergeret, non sustinuit perdere propter quae se peritum intelligebat.* A Cypriis Cato prom- pte acceptus est, mitiorem sub jure Romano, quam in servitute Regia habuissent, sortem sperantibus. Idcirco Catoni nihil fuit reliquum, quam ut ordinaret pro- vinciam, & pecuniam Regiam, & quod ejus ex instrumento Prolemaei vendito redigi potuit, reportaret.

Eius opes Ca-
 to deportat
 Romam.
 Strab. lib. 14.
 Vellejus a.
 45. 5.
 Plutarch.

LXVII. Vendidit enim omnia, una solummodo excepta Zenonis statua, non propter artis aut artis excellentiam, sed in honorem Philosophiae. Hec quum ab illo integerrima fide acta essent, summa longe major, quam sperare quisquam potuisset, redacta est. Paulo minus septem millia talentorum navibus impositum est: ita distribuite adversus naufragiorum pericula Catone, ut singulis vasis, qualia ad condendam pecuniam multa magnitudine aequali paraverat, corticem cuberis longo finiculo alligaret, ut si forte merfium navigium esset, locum amif- sae pecuniae cortex indicaret. Ita praeter Asiam Cycladasque & Epirum vectus, tantum ubique abstinentiae praestitit, ut in locis amoenissimis, omnique genere deliciarum famosis tantarum opum compos, ab omni non lucro tantum, sed eti- am Venere abstineret.

Ubi obviam
 ei itur.
 Plin. 14. 8. 44.
 & 7. 10.
 Val. Max. 4. 3. 2

LXVIII. Quum primum Tiberim Liburnis subiret, Consules, Senatus, Sa- cerdotes, tota ferme civitas obviam effusa est, turpi confessione avaritiae, qua si- ne si fuisset, ob unius Tribuni plebis furiosas iras, vivus videntique Rex amicus, neque ullius in rem Romanam injuriae reus, neque rebus ut solet repetitis, causa incognita, non esset cum bonis omnibus publicatus. Huic tanto dedecori publico qui ministerium, quamquam invitae praeberat Cato, tam diligens commissi cus- tos fuit, ut ad occursum Senatus & ceterorum non ante excederet, neque inhibe- ret cursum, quam ad locum perventum est, ubi erat exponenda pecunia. Inde translata per Forum admirationem excitavit spectantium, nec erat res Trium- pho adsimilis, frequentia & gaudio celebrantium, & plus inferebat arrario, quam factum ex ullo Triumpho fuerat.

Cato honora-
 oblatos sper-
 nit.
 Flor. 3. 9. 4.
 Marcel. 14. 27.
 Sex. Rufus
 cap. 23.

LXIX. Acta ob hac Catoni in Senatu gratiae, Consulibusque referentibus *Prætura illi, & jus spectandi ludos praetextato extra ordinem data.* Ea quum de- creta magnam Catoni gloriam conferre viderentur, majorem sperata illi atque repudiaria dederunt, quippe extraordinariis potestatibus semper adversus, quod in aliis non probabat, eius in se conspici exemplum non patiebatur. Cum Clodio mox contentionem habuit ob servos Regios, quorum magnum ex Cypro numerum adduxerat eos, *quod ex sua lege adulteri essent, Clodianus appellandus* ille dicebat: Cato nec id concessit; neque Porcius a suo nomine vocari, quod non- nullus placebat, voluit: *Cyprii* nominati sunt.

Clodius aetia
 Catonis impu-
 gnat
 Cic. pro Domo
 cap. 4.

LXX. Ab hoc initio Clodius acta vellicare Catonis instituit, & rationes acceptae pecunia postulare. Nec erat ulla contra clarissimam viri notissimamque integri- tatem suspicio, sed quia commentarii, quos diligentissime confecerat, nau-

fragio erant amissi, calumniæ color aliquis dabatur. Hanc ad instruendam accusationem conferre operas Cæsar dicebatur, epistolas ad Clodium ea de remissendo. Inter alia criminabantur *dimissam velut à recusante Prætorum, quum ipse fuisset relationis Consulibus auctor: deinde rem obtineri non posse sentiens, sponte à se omisam simulasset.*

XXXI. Priusquam in Cyprium Cato navigaret, Rex Egypti Ptolemæus suorum injuriis fugiens, Romam properabat. Quum Rhodum venisset, ubitum adhuc Cato agebat, misit ad illum, & *uti ad se accederet petiit: Cato vicissim ad se venire iussit si vellet, in valetudine curanda occupatus.* Id quum factum esset ab Rege, nec prodiit obviam, nec adfurrexit venienti, sed translatitice salutatum, *considerare iussit.* Unde Regem magnus invasit stupor, in tanta vilitate culeus, tantum supercilium admirantem. Sed ubi ille reprehendere consilium cepit, *certa committantis cum incertissimis, & omissa patria Romanorum principum avaritiæ se permittentis, quos vix tota in argentum conversa satiare Egyptus posset; iussitque reverti, & redire in gratiam cum civibus, comitem ad hoc & adiutorem se offerens; libertate atque prudentia hominis perspecta, ut consilium eius sequeretur morus est: deinde iterum revocatus à familiaribus Romam contendit.*

XXXII. Sed ubi primum ad unius è magistratibus domum accessit, intellecto fastu Romano, recordatus est Caronis, desilevitque imprudentiam suam, per quam vinciri se passus esset; ad contemnendum non tam hominis sapientis consilium, quam diei eiusdam prædictionem. Impulsus à Theophrasto Mythenæo Ptolemæum, *ut ob causas non maximas Egyptum desereret* Timagenes scripsit; *novas querente imperiorum & opum occasiones Pompeio suo: auxitque suspitionem Pompejus hospicio Regem excipiens. neque amici ejus ac familiares voluntatem hominis obscuram esse passi sunt.* Cæterum causæ propter quas discesserit ex Egypto Ptolemæus, non aliæ traduntur, quam *quod magna in Romanos profusa pecunia, ut socius & amicus appellaretur, eam extorquere à popularibus non poterat: ultrorem incusantibus, repperitque jubentibus ab omni memoria subiectam Egyptiis Cyprium, aut amicitia illud inane nomen abicere.*

XXXIII. Sane etiam ob morum infamiam, exosus contemptusque erat, super alia indecora Regibus tibi ita studiosus, ut palam in Regia certamina institueret, & inter certantes ipse esset, unde & nomen ei *Auletes* hæsit, Alexandrinum cognito Regis itinere, quum morte sublatum existimarent, *Berenicæ Regnare iusserunt, Ptolemæi filiam, de tribus natu maximam, & solam ex legitimo matrimonio natam.* Aderant & filii duo, sed propter imbecillitatem gratulis posthabebantur. Igitur ut Reginæ maritum quærerent, Menelaum & Lamponem, & Callinandum mittunt, Antiocho delaturos conditionem, qui non ita pridem Syriæ Regno exciderat, & propter matrem Selenen Egypti Regnum ad se putabat pertinere.

XXXIV. Sed mors illius, quum vanam hanc quidem expectationem effecisset, tamen ex eadem domo matrimonium petendum rati, Seleucum quemdam arcessunt, qui se *stirpe Syriacorum Regum editum* sequebatur. sed quum esset moribus sordidis & illiberalibus, *Cybiosactes* (quasi sallamentarium dices) ab Alexandrinis appellatus paucos intra dies perijt, quum Alexandri Magni loculum aureum substituto vitreo, capuisset, neque quidquam ante studium pecuniæ po-

Ptolemæus
Egypti Rex
cum Catone
colloquutus.
Diodorus.
Plutarch.

Romanæ per-
git.
Liv. Epitoma
Plutarch.
Pompeio-
cap. 44.
Strab. lib. 17.

Ejus præ-
mors.
Porph. apud
Euseb. Strabo.
Cassaubon ad
Strabon.

Cybiosactes.
Diodorus
Strabo.

Alexandrin
legati occisi.
Franc. M. II.
Annal. 22.
apud nomina.
Diodorus.
lib. 30.

Re Princeps
eorum Dio.

Urb. com.
an. 597.
De Ptolemaeo
reducendo
Principum
equalis.
Cic. Famil. 2.
1.
Diodorus.

Sibyllin:
libri cum ex
eitu reduci
verant.
Cic. ad Q.
Fratre. 2. 2.
Diodorus.

Ptolemaeo
opere à Pom-
peio reduci.
Cic. Famil.
2. 4.
Dica.

neret; iussu Reginae, quae perferre sordes ejusmodi non poterat, strangulatus.

LXXV. Comperto deinde Romae Ptolemaeum degere, legatos & ipsi centum miserunt; qui ad crimina responderent Regis, & ultro ipsum acculerent. Sed ex eo numero plerique in itinere, pars in ipsa Urbe Ptolemaei dolis occisi sunt: quum ille multis Romanorum pecunia corruptis insidias locis omnibus posuisset. Haec omnia tam & aperte & impune committebantur, uti si M. Favonius Catonae libertatis aemulus tacuisset, nemo relaturus de tanto scelere fuerit. Illo acensante peregrinam temeritatem, domesticam avaritiam, species aliqua pristini pudoris neque diuturna incessit, ut princeps legationis Dio, haud incelebris Academicæ sapientiae professor, vocaretur in Senatum, de rebus illis interrogandus.

LXXVI. Hoc adeo sine cura veri & honesti factum, ut paulo post ipse etiam Dio occideretur, tantumque pecunia Regis posset, ut donec ipse Romae fuit, nulla sit instituta de tantis criminibus questio. Desperabundus tamen de negotii eventu, concessit Ephesum, ut ibi velut in religiosissimo loco tutius, minisque contra dignitatem Regiam degeret. Inter hæc, ut magistratum Tribuni inierunt, C. Cato turbulenti adolescentens, & audax, nec imparatus ad dicendum, concionibus assiduus invidiam & Ptolemaeo, qui jam profectus ex Urbe erat, & P. Lentulo Consuli paranti jam iter, cōcitare, secundo quidem populi rumore cepit.

LXXVII. Igitur Ptolemaeus, quum illo anno promovisset nihil, sequenti, quo Cn. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus, L. Marcus L. F. Philippus magistratum gesserunt, per legatos atque literas enixe instituit agere, uti tandem reduceretur. Huic ejus desiderio multa obstabant: æmulatio maxime principum, quod idem negotium Cn. Pompeius, & P. Spintcher, cui ex Consulatu Cilicia cum Cypro provincia evenerat, ambibant. & utrisque adversabatur magna pars Senatus, per legatos reduci Regem convenientius publicis, an suis rationibus rata. Accesserunt & alia: religio triæ: quod ob statuum Jovis in Albano monte fulmine tactam Decemviri adire Libros iussi, Sibyllæ carmen invenerant: cujus hæc sententia fuit: *Quum ad vos Rex Egypti opem petens venerit, neque denegate amicitiam, neque cum multitudine auxilium ferte: sin vero, labores vos & pericula manent.*

LXXVIII. Hac de re quum esset à C. Catone Tribuno plebis relatum, carmen ita congruere præsentibus, tamquam sub eadem tempora scriptum esset, admirati Patres, fecerunt Senatusconsultum, *Regem Alexandrinum cum exercitu reduci, periculosum Reipublicæ videri.* Quum varia de Sibyllino carmine existimatio esset, neque deessent, qui obreftatione & invidia aliquorum induftam esse fidam religionem crederent, C. Cato verius, ne res omnino supprimeretur, advocatos in concionem Decemviros oraculum coëgit exponere. idque reculantibus, summa contentione populi extortum: eo cupidius instantis, quo magis hoc non licere Sacerdotes testabantur. nam eadem diem sibyllinum carmen nullum populo recitari consueverat, nisi Senatus decrevisset.

LXXIX. His rebus intellectis Ptolemaeus optavit à Pompeio reduci, codicillosque sub nomine Regis passim per Forum & in Curia sparsos, populo A. Plautius Tribunus recitavit. dicebanturque ab amicis Pompeii similes in Senatu sententiae. Sed veriti Patres ne potentia viri hac imposita curatione in immensum augetur, per honestam causam retulerunt, non esse vitam hominis

necessarii tot exponendam caſibus; praefertim quum illius incolumitate res tota frumentaria niteretur. De exteris quoque nihil convenit. P. Lentulo multi dabant negotium ſed ſine exercitu: Craſſus tres legatos decernebat, ita ut non excluderetur Pompejus, volebat enim etiam ex iis qui cum imperio eſſent.

LXXX. Id plures abſcinebant, ex privatis conſentes legi oportere. Unus Conſul, P. Servilius omnino negabat reducendum: & in eam ſententiam, quum interceſſum eſſet, perſcripta eſt Senatus auctoritas. Paulo poſt Tribuni plebis promulgarunt, Cato de imperio Lentulo abrogando: Caninius Gallus de Ptolemaeo, uti cum Cn. Pompejus Magnus cum duobus liſtoribus rediret. Quum his rebus nimium ſolicitaretur Urbis quies, Clodii ſuſciſſis actionibus plane praecipitata & extinſta eſt. Is Edilitate inſita, Milonem viciffim de vi poſtulabat, turbam ab eo coactam, gladiatoresque inſimulans, & alia quae ipſe prior, & propoſito deteriore fecerat. Hac non tam ſpe opprimendi Milonis agebat, quam cupiditate exagitant ſuos adverſarios, à quibus ille defendebatur.

Pater Varii
ſtatuant.
Plutarch.
Pomp. in C. 22.

LXXXI. In Pompejum praecipue convicia & maledicta congeſturus, quibus illum ſciebat acerrime pungi, ſic cum ſua turba comparaverat, ut quoties aliquo crimine aut probro prolato, qui eo tenebatur, interrogaret, Pompejus ac clamaretur. Igitur A. D. VIII. Idus Februarias; quum pro Milone Pompejus peroraſſet, ſurgente ad dicendum Clodius clamore adverſariorum impediretur, interrogabat ſuos in clamore ipſo, quis eſſet, qui plebem fame necaret? reſpondebant operę Pompejus. Quis Alexandriam ire cuperet? reſpondebant Pompejus. Quem ire vellent? reſpondebant Craſſum. Nam & Craſſus aderat, hand ſatis æquus Miloni. Denique interrogante Clodio, quis eſſet, qui vir virum quæreretur qui caput uno digito ſcalperetur? & ſi quae alia proterviz hominis occurrebant, Pompejus nominabatur.

Clodius Pompejum exagitat.
Cic. Famil. 2. 7. ad Q. Fratre. 2. 1.

LXXXII. Et hac vii contumelia delectabantur ejus adverſarii: Catonemque Tribunal inimicum Pompeji ſuſcitabant: pecuniam Clodio dabant, quo eſſet ad vexandum illum inſtructor. Igitur in concione populi à Clodio, in Senatu à Catone acerbe jactabatur: ingentemque percipiebat dolorem, qui nec facere talia, nec ſerre didiciſſet. Inter hac in Albano parvum templum Junonis, qualis ex argento, aut alia materia fiebat; menſe impoſitum, ab Oriente ad Septentrionem converſum eſt: lupus in Urbem intravit: in caelo fax à meridie ad Boream viſa ferri: cives aliquot Romani, deorumque ſimulacra fulmine percuſſi: & in agro Latinienſi ſtrepitus cum fremitu armorum ſub terra auditus eſt.

Prodigia:
Cic. pro Sexto cap. 44.
Plutarch.
Diodor.

LXXXIII. Ob hæc prodigia conſulti Haruſpices, quum Urbem luſtrandam, Jovi, Saturno, Telluri, diis caeliſtibus poſtulationes eſſe reſponſiſſent, addiderunt, aſci deos obſiſſe: & juſjurandum neglectum, oratores contra juſ & ſas interfeſſis, ludos minus diligenter ſacris, ſacrificia vetuſta occultaque: minus diligenter ſuſta, pollutaque, loca ſacra & religioſa occupata & profanata. Ob hæc periculum eſſe, ne per optimatum diſcordiam, diſſenſionemque, Patribus Principiſque cades, pericula creentur, auxilioque diminuti deficiant. quare ad unum imperium provincia redeant, exercitusque pulſus dominatioque accedat. ne occultis conſiliis Reſpublica ledatur: ne deterioribus repulſisque bonos augetur.

Et de his haruſpica u. reſponſa.
Cic. Famil. 2. 3. & ad Q. Fratre. 2. 1.

LXXXIV. Hac Clodius occasione arrepta graviter ad populum traducendi Ciceronis, ob hunc iram deorum gravem atque formidabilem incumbere inculcabat: hunc enim in aedem conſ. crata libertati eſſe, edificare. Nec mora, pergit ad ades

Et Clodius ad traducendum Ciceronem abutitur.
Plutarch.
Cic. de Anuſp. ſeip. cap. 4.

illius cum multitudine, & disturbare opus, domumque iterum à fundamentis dirne-
re instituit. Sed Milone cum armatis occurrente, non sine multorum eade, do-
mus Ciceronis servata est. Cicero, ut hanc injuriam ulciceretur, adumpo Mi-
lone ac Tribunis quibusdam, ascendit in Capitolium, avulsasque tabulas Clo-
dianæ legis, quas ille de Ciceronis exstilio fixera, domum deportabat; nisi eas
cum Caio fratre, qui tum Prætor erat, accurrens Clodius vi recuperasset.

Sed recorretur
in Cicero.
A. 601. 19-24.
Diodorus.

LXXXV. Postridie in Senatu, quum de *haruspicum responso* Consules ex Se-
natu consuluo retulissent, vehementem orationem Cicero habuit, *omnium eo-
rum que arguerentur à diis, aut unum aut principem eorum Clodium agens. Ab illo
corruptis iudicibus, fidem iurandumque sublatum: ab illo & conyatis, socio-
rum legatos interfectos; Megaleia servorum incredibili multitudine immissa pol-
luta; vestigia occultaque Bona de a sacra violata esse. Loca autem religiosa non à
se, cuius aedes à Pontificibus religione liberata, ex auctoritate Senatus, publica
pecunia edificarentur, sed à L. P. Sone, à Sex. Serrano, ab ipso denique Clodio pos-
sideri. Dissensionem porro, cuius mentionem fecerint haruspices, non ab alia Furia
faciem maiorem atque horribiliorem adnotam fuisse.*

Cicero tabu-
las Clodiana-
rum legum
avellit.
Cicero Asulp.
cap. 20.

LXXXVI. Quum ita vetus inter hos odium vehementiore motu recruduisset,
Ciceroque absentiam inimici speculatus, tabulas Clodianarum legum ex Capi-
tolio sublatis detulisset domum; nihil postea tam grave aut contumeliosum di-
ctu factumque fuit, quod non alter in alterum conaretur. Sed in Senatu, quum de
tabulis detractis Clodius quereretur, Cicero Tribunatu Clodii totum tolleret,
*quod contra auspicia esset adoptatus, tribunum plebis fuisse negans: exurgens Ca-
to nihil à Clodio recte atque ordine in Tribunatu gestum esse pronuntiavit. cate-
rum, si acta eius rescindantur, etiam que ipse in Cyprico negotio egisset rescindi,
quum ex eius Tribuni lege missus in Cyprum esset, qui legibus Tribunus esse non
potuisset. Iustum imo Tribunum fuisse, que exisset de patriciis, lege Curiata, pri-
usquam Tribunatum petisset adeptusque esset.*

Unde ei cum
Catoe dis-
sensio.
Iul. Obsequ.
Diodorus.
Cicero A. 601.
in Milon.

LXXXVII. Ex ea causa refrinxit paulisper inter Catonem atque Ciceronem
prior dilectio: non ad manifesta tamen odia, sed ut per aliquod tempus mutua
consuetudo intermitteretur. His principum discordiis, quum tota civitas & plebs
involveretur, erat etiam alioquin exulcerato animo propter caritatem annonæ,
que licet cura Pompeii sustineretur, tamen ob sterilitatem agrorum, & inopiam
frugum nondum sane laxaverat. In causa erat potissimum nimmarie rei diffi-
cultas, quod factionibus potentium decreta nuper Cæsari, Pisonique & Gabinio
maxime pecunie ararium exhaulerant.

Senatus con-
sultum de
agro Campano.
L. C. de A. 601.
Asulp. cap. 6.

LXXXVIII. Idcirco Nonis Aprilibus difficilior, acriorque de tota re disce-
ptatio fuit. & quum decreto ad frumentum coemendum quadringentis, publica
paupertas de variis rebus admonuisset, factum est Senatusconsultum in senten-
tiam Ciceronis, *ut de agro Campano frequenter Senatu iudibus Maiis referretur; qui
revocari eum ad ius publicum gravissima oratione iusserat. eo uno omnium certis-
simo vestigium subsidium belli, horrentum legionum, solatium annonæ contineri de-
monstrans. Eandem causam P. Rutilius Lupus Tribunus plebis urgebat. qui
priori jam anno, simul inisset Tribunatum, de agro Campano accurate in Sena-
tu egerat. Nihil ea re moveri tunc adhuc Pompeius videbatur, jam suspensa ha-
bens incrementa Cælaris, & ut infida est potentis societas, suarum rerum anxius.*

LXXXIX. Idcirco quas ipse extulerat auxeratque Cæsaris opes, tanta secu-
ritate, ut in decernendis supplicationibus ampliozem ei honorem tribueret, quam
ipse acceperat; eas animadverso errore citra suam invidiam minui vehementer
cupiebat. Urebat hominem principi loco propemodum a juventute aduertum,
suam magnitudinem apud populum vilescere ipsa aduertundine videndi: Cæsa-
rem, ut nova gratiora sunt veteribus, quum rebus gestis magnificum, tum ultra
gestorum amplitudinem, in admiratione & amore hominum esse. Præterea tan-
tum ei in Senatu quæsitum auctoritatis esse, ut per illum consequeretur, quæ ne
per populum quidem sine seditione adsequitur putabatur.

XC. Nam & stipendium ei decretum erat ex ærario; & decem legati, quod non
nisi consecrata provincia solet: & ne lege Sempronia ei succederetur. Atque hæc
omnia non quidem palam repugnante Pompeio fiebant; sed tamen per cunctios
conante spem eludere Cæsaris. cum Consulibus enim egit, ne de rebus iis ex lite-
ris Cæsaris referrent; utque successores ipsi etiam ante tempus Patina lege compre-
hensum mitteretur. Nec deerant inimici Cæsari, satis potentes ad impediendum
si concordare fuissent. nunc invicem obreptantes suspectantesque pars prætermis-
sit occasionem oppugnandi: ceteri pauci rem susceptam perficere nequiverunt.

XCI. Igitur Pompeius unam retinenda potentie rationem optimam ratus, si
cum M. Crasso consilia coniunctiora haberet; hominem eadem omnia agitan-
tem animo facile permovet; communiterque ambobus placuit petendum Con-
sulatum; & obtinendas provincias esse, quo novis gerendis rebus vererent in ani-
mis hominum veteris gloria admirationem, iisdemque modis, quibus augeri Cæsa-
rem videbant, se suasque opes tuerentur. Quum hæc ita placuissent, reliquum-
que negotium esset, ut Cæsari petitionem Consulatus probarent, quod eo reni-
scente, nulla spes adipiscendi supererat; ipsi ad eum proficisci per quamlibet causam
statuerunt.

XCII. Neque erat difficile, quum hoc instituto Cæsar uteretur, ut quoties
per bella poterat, praberet se adituris, in magno negotio habens, obligare sem-
per annuos magistratus, neque pati alios pervenire ad honorem, quam qui suas
rationes defenduri essent. quod ut obtineret, nullum largicionis aut officiorum
genus in quoquam prætermisit: neque vulgatus ea tempestate quidquam erat,
quam in petendis magistratibus ei suffragia tribuunt ea pecunia, quam pro can-
didatis suis Cæsar pronunciandam curavisset. Ille igitur sub initium hiemis pro-
fiscus in Illyricum fuerat, quod eas quoque nationes adire, & regiones cognos-
cere volebat; sicut ipse scribit: major tamen, quam tacet, itineris causa fuit,
eum suæ factionis hominibus de republica colloquendi cupiditas, ut illam per
suos conjuratos domi moderaretur: foris exercitus provincialque manu obtineret.

XCIII. Sed ante omnes Pompeium Crassumque cupiebat, in eadem consilia
quæ inter se illi conceperant, diversam ob utilitatem prorsus. Namque L. Do-
mitius palam minatus fuerat Consulem se contra Cæsarem effusurum, quod Prætor
nequivisset. ilque in annum sequentem erat petiturus. Igitur Cæsar cum his egit,
ut Consulatum detrudendi Domitii causa ambo peterent: eumque adepti, sibi
prorogarent imperium in aliud quinquennium. Prior ad eum Crassus Ravennam;
inde Pompeius Lucam, mense Aprilis profecturus in Africam venit, Eodem &
Q. Nepos, Hulpanium sortitus ex Consulatu, & App. Claudius in Sardiniam

Pompeius an-
xius propter
incrementa
Cæsaris
Plurarch.
Caesare, cap. 48
Diodorus, Cic.
p. 1000. c. 43

Cum ei ad-
versatur.
Plurarch.
Cic. de Cæsar.
cap. 43.

Cum Crasso
consilia iun-
git. Cic. ad
frat. a. 1. & in
Philon. p. 16.

Cæsaris ante.
Cic. 1. 1. 1. 1.
& de lege
Agr. 1. 1. 1.
Diodorus.
Cic. de Prov.
Cons. cap. 11.

Concessus pro-
tentum ad
Cæsarem.
Diodorus, Cic.
Familia 1. 7.

Diodorus.
Cæsar.

ex Pratura proficiscens multique alii summi viri confluerant: adeo quidem cupide, ut uno tempore Senatores amplius ducenti, lictores centum & viginti apud Caesarem conspicerentur.

De ab his pro-
dita illi Ref.
publica.
suecon.
Caesare cap. 3.
ut. 3.
Plutarch.
Caes. cap. 3.

XCIV. Ab illo maxime conventu exstingui libertas Urbis vis Senatus populi-
que procumbe, omnisque unum in Caesarem, non jam inclinare, sed ruer.
potentia cepit. Idcirco neque Idibus Maiis, uti predictum fuerat, de agro Cam-
pano actum; neque omnino quiddam, quod Caesari adversum videretur. At-
que ille effectus quæ voluerat, confirmataque supra modum potentia, quum re-
bellasse quidam populi nunciarentur, ad componendos motus in Galliam rediit.
Maritimæ civitates, missos à P. Crasso ad frumentum accipiendo Equites Ro-
manos retinuerant, per quos sperabant suos se obsides recuperare posse. Princi-
pes potentia audaciaque Veneti erant, ad Oceanum colens Populus.

Cesarum Ver-
acis pugnat.
Caes. de Bel-
la
Gallico 3.
Plutarchus.

XCv. Cum his Osismi, Curiosolite, Lexobii, Nannetes & alia nationes
arma junxerant; à Menapiis etiam ad Rhenum colentibus, & ex opposita Vere-
netis Britannia auxiliares manus parabantur. Caesar quum multa hostium oppi-
da magno labore, modico operæ præcio copisset, commutandam sibi gerendi
belli rationem, & classe configendum judicavit. Etenim in promontoriis lingui-
que sita pleraque oppida erant, perangusto aditu & accedente aestu, quod bis ac-
cidit horarum duodecim spatio impenetrabili. ne navibus quidem adiri tuto po-
terat, quas relabens aestus inter aspera & vadosa loca destituebat.

Nec multum
proficit.
suecon.
Caes. cap. 34.
Plutarch.
Caes. cap.
36.

XCvi. Igitur quoties summo militum conatu opera acta, & mare aggeribus
exclusum erat; obsessi desperato teneri locum posse, rem significabant suis. Illi
magno repente numero navium adhibito, quod facere sine periculo poterant,
quia naves ad locorum patientiam erant edificatae; homines omnes cum copiis
atque armis in aliud oppidum deportabant: quo si admovere Caesar exercitum
vellet, eadem de integro difficultates omnes, superandæ erant. His gestis quum
major pars aestatis præterisset, tandem cum classe, quam Caesar in Ligeri fluvio
edificandam curaverat, D. Brutus adolescens advenit.

Donec navali
prelio vicit.
Plutarch.
Caes.
Appian. lib. 4.
Civil.
Cic. ad Q.
Fratr. 3. a.

XCvii. Exiverunt contra circiter ducentæ viginti hostium naves, prælioque
commisso rebus omnibus inferiores Romani, præterquam quod virtus militum
& celeritas navium aderat; falces præacutas longius affixas adhibuerunt,
& fuses quibus antennæ ad malos destinatae erant, amputarunt. Id quum
esset factum & vela armamentaque Gallicarum navium, in quibus omnis
spes fuerat, inutilia fierent; plurimæ naves expugnatae: quod subita malicia &
tranquillitas maris etiam fugæ facultatem præciderat. Hanc pugnam deditio gen-
tis sequuta. Senatus omnis necatus: ceteri sub corona venditi sunt. Per eadem
tempora res ab legatis Caesaris pari fortuna in aliis Galliarum partibus gesta. P.
Crassum cum duodecim legionariis cohortibus, & magno numero equitatus
in Aquitaniam miserat; ne ex his nationibus auxilia ad rebelles Gallos venirent.

P. Crassi gesta
in Aquania.
Diodorus.
Caes.
Orosius.
F. ortus. 3. a. d.

XCviii. Is pugna cum Soneiatis victor, oppidum eorum totamque gentem
in deditionem accepit: inde maximas Aquitanorum Cantabrorumque copias,
quamvis militiae duces haberent peritissimos, qui sub Sertorio diu meruerant, ita
eccidit, ut ex quinquaginta millium numero vix quarta pars superesset. Ea vi-
ctoria pleramque Aquitaniam redegit ad Caesaris obsequium: paucæ civitates tem-
pore anni, quod hiems instabat, & quia erant ab hoste remotissimæ, legatos
obi-

obsidesque mittere neglexerunt. Ab alia parte C. Titurius Sabinus, quem Cæsar tribus legionibus datis, in Unellos, Curiosolitas, Lexobiolque proficisci iusserat; ut illas gentes distineret, quum simulatione timoris eo adduxisset hostem, ut ad castra oppugnanda succederet, subita eruptione profligavit. civitates omnes statim se Titurio dederunt. ea Gallorum erant ingenia, ut ad sulci-
pienda bella prompti, ad toleranda molles impatientissimique mortalium essent. His ita gestis, quum etiam Morinorum Menapiorumque in sylvas recedentium agmina Cæsar insequutus, tempestatibus ulterius procedere vetaretur; exercitus in Aulereos Lexobiolque & reliquas civitates, quæ nuper in armis fuerant, ad hibernandum deductus est.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri CV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

UUM C. Catonis Tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, Se-
natus usum mutavit. M. Cato, in petitione præturæ prælato
Patinio, repulsam tulit; idem quum legem impediret, qua Provincia
Consulibus in quinquennium, Pompeio Hispania, Crasso Syria &
Particum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio Tribu-
no plebis legis auctore in vincula ductus est. A. Gabinius Proconsul Ptolemaum
reduxit in regnum Egypti, egesto Archelao, quem sibi Regem adscriverat. Cæ-
sar, victis Germanis, & in Gallia caesis, Rhenum transcendit, & proximam
partem Germania domuit; ac deinde Oceano in Britanniam, primo parum
prosperè tempestatibus adversis, trajecit; iterum felicitus, magnaue multi-
tudine hostium caesa, aliquam partem insule in potestatem redegit.

BELLORUM ea conditio quum esset, ut tamen interdum post gravia & Urbana ec-
atrocia damna pace aut induciis interquiescerent, aut saltem hieme remit-
terentur; in Urbe non conditionibus, non tempore leniente iras, sine intermit-
tione certabatur. Nova & ingens contentio ex eo surrexerat, quod Cn. Pompeius,
M. Crassus, quos ullius bonæ rei causa cum Cæsare fuisse nemo credebatur, Con-
sulatum petitori dicebantur: quæ res haud dubie ad opprimendam libertatem
pertinebat. Et occultabant illi consilium suum, quia in eo negotio, quod quum
vel insolens, tum tempore alienum erat (non enim erant legitimis diebus professi)
metuebant, ne validius oppugnarentur.

Tom. Tit. Liv. V.

M m m

Urbana ec-
atrocia ecce-
dentur.
burarch.
Crasso cop
27.
Diodorus.

Pompeii &
Crassi dolus.
Vellei. a. 46.
Cic. ad Q.
Fratr. a. 3.

II. Nam Cn. Lentulus Marcellinus egregium præſtabat Conſulem, & quia ille Comitia erat habiturus, nec alioquin imbecillis erat, haud immerito timebatur. Iam M. Cato, per adſinitatem Conſulis Q. Philippi, & cujus filiam Marciam duxerat, auctoritatem prope conſularem obtinebat. Ideo parum confiſi viribus, hoc agebant, ut dolo rem obtinerent. id adeo putabant proceſſurum, ſi toto illo anno comitia impedirentur, ſic enim neceſſario decurreretur ad interregnum, ipſique ſpatium dabatur, quo petere ſecundum leges & conſequi magiſtratum poſſent. Idoneus audacia & adverſus Senatū odio C. Cato Tribūnus plebis ad hoc miniſterium videbatur, quem multa de Cæſare ferre parantem Conſul, alique principes impediabant.

Ter C. Catonem comitia impediendi.
Plutarch.
Catonē c. 36.
Diodorus.

III. Facile hic tranſductus in partes palam conceionabatur, *Comitia haberi non ſiturum, ſi ſibi cum populo agendi exempti dies eſſent*. Propter hæc & ex his orta certamina, quum ſenatus veſtem mutaret, neque tamen Caro quidquam mitteret; Marcellinus Conſul lueulentam ad populum orationem de præſentibus habuit, *Reipublica deplorans ſtatum, quæ non ab aliis, quam per quos defendi eam verum eſſet, acris premeretur*. Mæſti adſtabant Patres, poſitiſque dignitatis inſignibus illachrumantes atque gementes, haud minorem tacendo comiſerationem hominum, quam dicendo Conſul excitabant.

Necceſſarii
Pompeii po-
tentia.
Cicero.
Liv. Epitom.
Iuliodorus.

IV. Neque ullum contradicendi animus aut ſiducia fuit: tam& graves que-
relatum cauſas habere Conſulem, & conceionem faventem apparebat. Quippe quum *nimiam Cn. Pompeii potentiam acceſſaret*, univerſus ei populus clara voce adſenſus eſt. Atque ille, *acclamante*, inquit, *Quirites acclamante dum licet: mox enim impune ſacere non licebit*. His actis quum reverſi in Curiam eſſent, P. Clodius ſervato veſtitu in conceionem populi progreſſus, Conſulem & cæteros acerime inſectatus eſt: cum Pompeio gratiam redintegrans, cujus auxilio legationem liberam, quam captabat, ſe credebat adlequi poſſe.

Et diſſimula-
ta ambitio.
Val. Maxim.
a. 2. 6.

V. Quum eam rem permoleſte Senatus ferret, abrupto ſermone perrexit in Curiam Clodius, ut ibi quoque adverſarii conviciaretur. Sed reſpuſus à quibusdam Senatoribus, cinctus ab Equitum globo, periſſet inter manus, niſi plebs appellata cum ſacibus accuſiſſet, *incendium Curia minitans, ſi quid acerbus Clodius accidiſſet*. Ea viſ & tum ſervavit Clodium, & Senatum ad cæterum certamen effecit molliorem. Pompeio poſtea non difficile fuit, venire in Curiam, & decernentibus quæ nollet ipſe, reſiſtere. Unica ſpes Marcellino ſuberat, quod ſemper vultum ac ſermonem ad modeſtiam componere Pompeius ſtuderat: fronte quam mente verecundior, ſiturum, ut interrogatus publice *verene Conſulatum petere conſtituiſſet*, non audere ut conſtreri. Sed ille in Senatu Conſule, & L. Domitio candidato interrogantibus, *forſaſſi petiturum reſpondit, forſaſſi deſtitutum à petitione*, & inſtantibus illis adiecit, *bonorum civium cauſa non eſſe cur petat, eſſe, quæ reſiſtat malis*.

Cic. ad Q.
Fratr. a. 3.

Certamina
cum Marcellino
Conſule.
Diodorus.
Cic. ad Attic.
a. 34.
Plutarch.
Caius cap. 27.
& Fonteio
cap. 84.

VI. Simul interrogatus Craſſus fuerat, illeſe *ſaturum dixit, quod ex uſu Reipublicæ fuiſſet viſum*. Craſſi reſponſum moderatus, Pompeii ſuperbum & incivile quum exiſtimaretur; Marcellinus invecus ſuo more in Pompeium eſt: per hæc tempora cum & in Curia, & ad populum alpere tractare ſuevit. Reſpondit Pompeius, *malam ſibi à Marcellino reſerri gratiam, qui ſuo beneficio ſatius ex elingui facundus eſſet: & antea jejunus, ac famelicus, nunc quotidie vomeret*. At Marcellinus hoc velut ultimo conatu edito, in poſterum abſtinuit Curia, majorque

cum eo pars patrum: adeo ut numquam ad numerum reliqua ejus anni parte con-
venirent. ceteri neque vestem Senatoriam resumere volebant, neque ullis adse-
se sollemnibus: itaque nec in Albanu n montem iverunt, quum ferie Latina in-
staurarentur, sic absumpo, quod reliquum ex eo anno fuerat, quum circumactio
Consulium imperio, interreges creati cepissent, Pompeius cum Crasso Consulatum
aperte petere decrevit.

VII. Hos præter propriam potentiam amici Cæsaris adjuvabant, ad quos ille
scripserat: sed & milites plurimos cum P. Crasso M. F. per causam commeatuum
in Urbem idem Cæsar miserat. His rebus deterriti ceteri candidati mature cessa-
runt. L. Domitium sororis suæ maritum M. Cato confirmavit, *ne susceptam de
libertate verius, quam Consulatum contentionem metu desugetes* Neque deerat mul-
torum favor, quid ita Pompeius Crassusque iterum, quid una peterent, mirantium:
*n. minem igitur præterea dignum eo magistratu in civitate esse, qui cum alteru-
borum declarari possit?* Igitur adversaria factio, quum timeret inclinationem ple-
bis, ad vim conversa, Domitio ante lucem in campum eunti posuit insidias: puer-
que præluces ei, cum quibusdam aliis occisus est.

VIII. Retinebat tamen Domitium Cato, ipse quoque vulnere in dextram cu-
bitum accepto faucibus: sed quum omne illoꝝ agmen diffugisset, timens Domi-
nitium egre domum rediit: Pompeius Crassusque repugnante jam nemine, facti.
Inter hæc L. Piso Macedonium, A. Gabinus Syriam cum finitimiis provinciis
adversa uterque fama tulerant. Piso per avaritiam accolis Macedoniæ Thra-
cibus ac Dardanis pacem magna summa vendiderat. ea ipsa res in bellum egit
barbaros, ut replerent bellica præda domos, quas præcio quietis exhauferant.
Igitur non vexata solum & spoliata Macedonia est, sed etiam exercitus Roma-
nus, vi hostium, aut Imperatoris injuria, fame, morbo consumptus.

IX. Thessalia & Achaia, sicut ab hoste longius aberant, cladibus intactæ, pa-
cis injurias sentiebant; magnam vim pecunie Pisoni pendere coactæ. Gravius
adhuc Byzantini vexabantur, quos ob merita Michridatiei belli Senatus Popu-
lusque Romanus nuper liberaverat. Missæ tamen eo cohortes in hiberna sunt,
contra leges Senatusque consulta exercita jurisdictio: avaritia, vis, ac libido se-
dissime grassata. Nam & statuarumque ornamenta multa abreptæ sunt, & eadem
factæ: & virgines nobilissimæ, quum ad stuprum raperentur, in puteos abiectis
corporibus voluntaria morte interierunt. Neque mitius Agriani Dolopelque &
Ætolia vexata.

X. In Syria Gabinus adversis rebus nocebat Republicæ; prosperis consule-
bat sibi. primo adventu parte equitatus, deinde cohortibus aliquot amissis, quum
reliqua felicius procederent, bella non ex necessitate aut bono publico lumbat,
sed inferebat quibulliber etiam pacatissimis, quorum opes spem opinæ præde
rapacissimo eidem profulsitinoque mortuum facerent. In Judæos tamen cum
Alexandro Aristobuli filio rebellantes, expeditione suscepta, non instrenuam
Imperatorem egit. Quum enim Alexander exercitu collecto, muros Hierosoly-
mitanos everlos à Pompeio intaurare cepisset; deinde ab hoc instituto repullus
Machabeumtem & alia quædam eadem communitret: Gabinus præmissis M. An-
tonio, quem equitatu præfecerat, cum legionibus subsequutus, hanc procul
Hierosolyminis signa eam se deis contulit.

Pompeius &
Crassus Con-
sulum pec-
tant.
Plutarch.
Pompeius:
Cic. ad Q.
Frat.
Theodorus.
Cicer.

L. Piso male
pugni Maet.
Jonie.
Plutarch.
Cato cap.
17.

Thessaliam &
alios graviter
vexat.
Cicero Pison.
cap. 11. de pro
extio cap.
43.

Cabinus gesta.
Cic. 10. de off.
Joseph. antiq.
Jul. 14. 16.
Hecclippus.
de bello Gal.
libro 1. 6.

duſ eis Prætor Cato fuerit. Domum inde digredientem major hominum multitudo deduxit, quam eos ſimul omnes qui erant Prætores declarati. Adilium mox comicia turbulentiora fuerunt. cædes ibi facta, tamque propinquus periculo Pompejus fuit, ut veſtis ejus multo ſanguine reſpergeretur.

XVI. Iſ adſpectus, quum remiſſa domum veſte alia poſtularetur, Julianum Pompeji conjugem, tum prægnantem ita perterritum, ut abortu facto, gravem in morbum incideret. Valde enim amabat virum, iſque ei in amore reſpondebat. Unde mox criminati ſunt inimici, *provinciam obtinere per legatos, ipſum ſedere ad Urbem, ut fomenta præberet ſeditionibus, & Julia ſua deliciis homo uxorius fruere*tur. Comitibus magiſtratum uti voluerant Conſules perfectis, ipſi nullius rei cupiditatem præferentes, in ſpeciem quieſcebant. At C. Trebonius Tribunus plebis ſuum nomen rogationi commodabat, qua Conſulibus *provincia in quinquennium Syria & Hiſpania* (nam & Hiſpaniam Aquitanici belli vicinia commoverat) deſtinabantur: adijcitur *ut copias civium ſociorumque conſcriberent, quantas & Republica & ſide ſua ducerent: belli etiam & pacis arbitrium cum finitimis Regibus atque nationibus penes ipſos eſſet.*

XVII. Hac ab initio non aliis modo, ſed etiam amicis Cæſaris parum placebant, quod jam pleraque pars temporis, quo imperium ejus ſinebatur, tranſiſſet, ne à Pompejo Craſſoque tantam potentiam adeptis opprimeretur: donec hi nova paſſione, *de prorogando Cæſari imperio ſerendum curaturos*, adſtrinxerunt fidem. Ita quieſcentibus Cæſarianis, reliquo populo obnoxio aut deſperante, nemo magnopere Trebonia legi præter Catonem atque Favonium repugnabat, duobus Tribunis plebis hos adjuvantibus. Sed adverſus tantarum factionum opes, parum roboris in tam paucis erat: legemque diſſuadere volentibus ne tempus quidem idoneum eoneceſſum eſſet.

XVIII. Unicam horam Favonio cederat Trebonius, vix ad querendum de temporis anguſtia ſufficiens ſpatium: duas Cato quum accepiſſet, fruſtra de negotio dicturum intelligens, multa monendo prædicendoque tempus eximebat: donec interpellatus, & quia nihilo ſecius pergebat dicere, de Roſtris detractus eſt. Quum ſic etiam ex inferiore loco vociferanti populus auſcultaret, iterum inſilius à Tribuno viator, Foro eum eduxit. Nec quievit ille quo minus ſtatim reverteretur, & populum *ad præſtandam ſibi ſecundum mores & leges audientiam* inclamaret.

XIX. Id quum ſæpius eſſet factum, actuans dolore & cura Trebonius adduci *eum in carcerem* juſſit. Sed populus ſequēbatur, aureſque præbebat incertum de legis incommodis diſſerenti. Unde metus inceſſit Trebonium, *miſſumque fieri Catonem* juſſit. Sic ea dies exempta eſt, ut nemini Tribunalium verba ad populum facere vacaret. Obtinebat enim, ut de legibus privati primum qui vellent, deinde magiſtratus dicerent: ne ſi priores hi eſſent auditi, auctoritatem horum privati ſequerentur. Idcirco P. Gallus, ne poſtredie Foro excluderetur, in Curia pernoctare ſtatuit, tutiſſimum huic receptum ratus, & commodiſſimum una cum luce in concionem prodituro.

XX. Sed C. Trebonius omnibus oculis Curiz januis, præſidioque armatorum oppoſito, totam ibi noctem & ſequentis diei partem magnam otioſum conſumere coegit: Atque cum Catone & Favonio & horum amicis, alia multitudo

Conſules per
Trebonium
provincia
ambiant.
Plutarch.
Craſſo c. 28.
Diodor.
Velleius. 2. 48.

Amicis Cæſaris
conſentibus.
Liv. Epitom.
Diodor.

Sed Cato re-
pugnans.
Plutarch.
Catonem.
Diodor.

Et in carce-
rem adduci ju-
beretur.
Liv. Epitom.
Diodor.
Velleius. 2. 48. 2.
Appianus.
lib. j. Civil.

Lex per vim
perſectur.
Plutarch.
Cæſo c. 25.

præoccupato de multa nocte loco, concione prohibuerant. Illi tamen omnia conati, Favonius & Ninnius clam reperto aditu, Caro & Ateius aliorum numeris sublati, obnunciaverunt. Caterum vis adversariorum validior fuit. Submotis his à Foro, pulsatisque, atque etiam interfectis aliorum haud paucis, quum etiam L. Annali Senatori Crassus ipse faciem pugno contudisset, per vim perlata lex est.

Atque etiam alia de provinciis Cæsari prorogandis. Cic. pro Cælio cap. 10.

XXI. Ecce autem populo jam incipiente dilabi, recurrit in Forum Ateius, collegam Gallum manu ducens, qui è curia in concionem venerat, ibique fuerat vulneratus. Id ostendens multitudini Ateius, reique convenientem orationem usus, magnopere plebem commovebat; quum renunciata Consules, nec enim procul inde magna stipati manu aberant, repulerunt Tribunos: vocataque statim concione, etiam de provinciis Cæsaris, in quinquennium ei prorogandis, petulerunt legem. Ibi quoque repugnatum est ab iisdem: & Cato non jam ad populum, sed ad Pompejum sermone converso, ipsum non intelligere quæ faceret testabatur. *nunc enim non in cæterorum magis capita, quam suos ipsius humeros Cæsarem attollere: cum eo deinceps onere, quum mox gratius ipsius culpa esset salutum, quam ut ferendo amolierendove esse possit, in Rempublicam procubiturum. Tum demum, ubi præter patientiam nihil sit suum reliqui, Catonis cognitum consilia: qui non minus tuta & salubria, quam iusta & honesta suasisset.*

Consules provincias for-
truntur. Diodor.
Cicero. A. Con. in
Pison.
Velleius. 2.
76. 1.
Plutarch.
Legem judi-
ciarum fec-
runt. Val. Maxim.
6. 2. 4. 2. 2.

XXII. Atque id varicinium paulo post comprobavit eventus. Tum veto Pompejus inflatus magnitudine sua, neque commutationem fortunæ timens, cum Crasso provincias, tamquam oppressæ captæque Reipublicæ spolia dividebat. Sortem adhiberi placuerat: ea Syriam Crasso, Africam omnem & Hispanias cum legionibus quætor, Pompeio dedit. His ita confectis ad emendandos civitatis mores egregii auctores se contulerunt.

Quintil. 6. 3.

XXIII. Nihil erat civitatis judiciis corruptius, nihilque frequentius, quam ut atrocissimum criminum manifesti, per gratiam aut pecuniam absolverentur. Præcipue erat invidiosum, quod accepta à Ptolemæo Rege pecunia, multi occidendos curaverant legatos Alexandrinos, aut eos qui eo crimine postulati frequenter fuerant, sibi timentes eripiebant. Etiam P. Alcius, qui conscius & adiutor occidendi Dionis fuisse credebatur, iudicio erat liberatus. Aurelia lege cautum erat, ut ex tribus ordinibus indices legerentur: id inutari non placuit, modus legendorum immutatus; latumque ut amplissimo ex censu lecti è centuriis judicarent trecenti sexaginta viri. Paupertatem plerisque fuisse ad accipienda munera prætextum videbant: sed nec fellebat eos, non fore innocentiores, qui per scelera ad divitias pervenisissent.

Crimina Pompeio ob-
iacta.

XXIV. Sed in ea motum seditate nihil aliud fieri poterat, ipsique auctores legis tales erant, ut severis incorruptisque iudicibus sibi nihil opus esse existimarent. Nec enim crimina aut acculatores vel Magni Pompeio deerant; si iudicia rite & libere exercerentur. Neque dissimulatum hoc à Cn. Pisoni, qui Manilium Crispum accusans, quum evidenter reum à Pompejo videret eripi, juvenili temeritate multa crimina præpotenti defensori objecit. Ad hæc quum Pompejus dixisset, Cui igitur me quoque non accusas? respondit: Da prædes Reipublicæ, te, si postulatus fueris, civile bellum non exeatatum: etiam de tuo prius quam de Manili capite in consilium iudices mittam.

XXV. Laudanda tamen est in his Pompeii moderatio, qui etiam infimo-

rum hominum convicia civiliter tulit, in quibus & Helvium Mancianum Formianum, libertini filium, importunissimum senem, à juventute magnorum virorum inimicitias rabiosa dicacitate provocare solitum. Talis Pompeius tum erat, quum legibus constitueret civitatem; ex quibus quæ de Parricidiis fuit, hodie quoque vim aliquam obtinet; cæteræ exoleverunt. Nam & de ambitu tolerat, aucta largitionum pœna, quas nemo fecerat impudentius. Sumptuaria quum esset promulgata, celeriter concidit, Hortensio speciosis nominibus tuernte luxum; Consuleque ipsos laudante, *quod cultu sumptuque magnifici & lauti, vitam convenientem majestati principis populi, suæque ipsorum dignitati ac opibus degerent.*

XXVI. Et pervalerat ea tempestate in omnes ferme intolerabilis luxus, multique civitatis principes mira sumptuum infania notabantur. Philippi, Hortensii, Luculli, decora & ornamenta Senatus, luxu diffhebant: quos ob insanum in has ineptias studium piscinarios vocare Cicero solebat, *negligi præ his Rempublicam arguens, dum illi principes digito calum putent attingere si multi nulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.* Eratque inveteratum hoc malum, & Lege Cornelia sumptibus magis quam luxui detractum, permissis ciborum deliciis, & minorum tantum rebus vanalibus imposito pretio.

XXVII. Æmiliam deinde legem Lepidi Consulis, primo pravitas auctoris, postea calamitas enervavit: Antiam à Restione perlatam, quum esset optima, solus servavit qui tulerat; in cæteris rationem & metum vincente consuetudine. Igitur post hæc experimentum morbum remedio validiorem esse prudentes judicabant: & quum severam aliquis in Senatu orationem habuisset, reprehensus ab alio est, *quod divitiis Crasso, luxuria Lucullo similis, tanquam Cato loqueretur.* Etiam Consules, ne invidere aliis dicerentur, quod ipsi usurparant, omnia lege, plane diversis negotiis dederunt operam. Jam ille temperantia & frugalitatis magister theatrum suum abolverat, idque post hominum memoriam apparatus illis magnificentiisimisque ludis volebat dedicari.

XXVIII. Antiquitus stans populus spectare erat solitus: deinde scena gradusque subitarii, finito spectaculo tollendis struebantur: primus Pompeius mansuam theatri sedem poluit, admirabili opere, nisi quod admirabilius est, sumptum à Demetrio subministratum fuisse, liberto Pompeii; sed qui nimio illius favore factus fuerat patrono ditor. Theatro circumjecta haud minoris impensis alia ædificia erant: inter quæ templum Veneris Victricis eminebat, id adstruxisse creditur, ne severior aliquando Censura opus suum tollerent, sicuti patrum memoria factum auctore Nasica noverat. Igitur & ad dedicationem edito populum vocans, non Theatrum, sed *Veneris templum* nuncupavit, cui *subjecimus*, inquit, *gradus spectaculorum.*

XXIX. Cæterum id templum tertio demum ejus Consulatu perfectum atque dedicatum est. maximum enim opus erat, & ad hoc toto, quia patebat, imperio, ornamenta conquesta, inter quæ memorantur effigies variarum gentium, itemque certorum hominum, qui mirabili aliqua fortuna ad famam pervenerunt, ob id magnorum artificum ingeniis diligentius elaborata. Sed hoc tempore spectacula musica, ludique gymnici scenique sunt editi, & Circenses, cum ejusmodi venationibus, ut spatio quinque dierum leones quingenti occiderentur.

XXX. Elephantorum extremus dies fuit, plus miserationis quam delectatio-

Leges ab eo
lata.
Elio. 9. 14.
Cic. ad Attic.
1. 15. 2.

Luxus Roma.
eorum.
Macrobi. 51.
Jurnal. 1. 17.
Lucullus.
Lucullo c. 3.
Dionodorus.

Frustula correptis legibus
sumptuarius.
Ascon. 10.
Pison.
Cic. in. 1. Pompei.
cap. 28.

Theatrum
Pompeii.
Tacit. 14. 10. 2.
Cassiod. Var.
1. 4. 11.
Plutarch.
Pompeio cap.
16.

Spectacula &
ludi.
Sueton.
Neroe. c. 46.
Plin. 7. 1.

Contendunt cum Consulibus Tribuni pl.

Elephantorum pugna.
Diodorus.
Plutarch.
Sen. de brevitate vite 13.

nis habens. Quippe pugnare in Circo duodeviginti, commissis more prælii xiiis hominibus, & præterea jaculatoribus Gæulis. Quum aliquot essent vulnera, tentaverunt eruptionem universi, non sine metu populi, sed elatros ferreos qui erant circumdati, non potuerunt perfringere. Tum vero porrecta in cælum proboscide, tam miserrabili habitu sonoque veluti explorationem ediderunt, ut dolore ardens populus confurgeret, Pompeioque dira omnia imprecaretur. Pervaserat opinio, proximum humanis sensibus animal, poscere vindictam deos, ob violationem iusjurandum, quo decepti in Africa, naves conscendissent, non aliter salturi. Esse profecto bellæ illi cū humano genere societati: nec tamquam horum intelligere.

Er ingenium.
Tertul. de Spect. cæto.
Zulu.

XXXI. Sane ab his quæ veteres tradiderunt, non abhorrent testimonia plurimorum, qui postquam Indix Africæ iterum penitus sunt cognitæ, maxima belluarum istarum armenta viderunt. Cæterum amœnissimi vir ingenii Justus Lipsius, in Epistolis, elephantorum admiranda diligenter suaviterque descripsit. At populus Romanus non tam Pompeji munificencia delinquit, quam offensus delecti, quem Consules instituerant agere, Catonem, & qui eum eo senserant, efferre laudibus; cæteros inefare modis pessimis cœpit.

Tribunorum & consulum contentiones.
Diodorus.
Cicero.
Plutarch.
Cato cap. 19.

XXXII. Unde resumpta fiducia Tribuni duodivitiis minari amicis Consulibus, eriminibus in ipsos Consules expetitis. Tum Consules ad invidiam Tribunorum vestem mutarunt: idemque à parte Senatus, quæ Consulibus sectam sequebatur, factitatum. Cito tamen resumpta est: tam sine causa, quam posita modo fuerat. Sed dispar Consulibus sicut apparatus & consilium, sic etiam animus erat. Pompeius qui ad Urbem manere malebat, vel uxoris gratia, vel ut res Hispanas per Legatos, Urbanas præsens in potestate haberet; levius ferebat Tribunorum voces, Consules Urbe egredi passuros negantium: atque ultro struebat morandi causas, imposita rei frumentariæ curatione obtentui lumpta.

Crassus Particum bellum.
Appian.
Particum.
Plutarch.
Diodorus.
Florus 13. 19.

XXXIII. Crassus dies noctesque nil nisi Particum bellum, Bactrosque & Indos, & ultimi Orientis opes estrani cupiditate cogitabat. Nihil horum legum, quæ de imperio Consulibus erat lata, diserte iussu fuerat: sed in omnem sententiam interpretari verba legum non erat his arduum, quibus facile fuerat, curare, ut quæ ipsi conceptione verborum voluissent, leges rogarentur. Crassi amentia in Caesar, incertum quo consilio, augebat; propositum ejus dilaudans, & quidlibet pollicitus. Idcirco & ipse arma oppoluit Tribunorum actionibus, & quum illi adversus viros invalidi, ad invidiam & detestationes se contulissent, oravit collegam, ut quo die paludatus profecturus erat, adesset, sequi profecturus.

Ab Ateio.
Cicero.
Cicero de Divina.
Cicero 13. 19.

XXXIV. Maxima erat in Foro collecta turba mortalium, ita præparatis animis, ut excurrent Crassum convicio & jurgiis retinerent. Sed ubi Pompejum ante illum incedere composito vultu viderunt, ejus honori gratiarque datum, ut cum silentio decederent de via. Unus Ateius qui & vota in Capitolio nuntiandi obnunciaverat, manere jubebat, deos hominemque testatus, illam contra sedatos populos expeditionem lugubrem & ignominiosam Pop. Romano fore. Quum nihilo læcius videret pergere Crassum, viatore misso, duci eum in vincula iussit, ubi id quoque Tribunis aliis intercedentibus irritum fuit; præcurrit ad portam, focoloque ibi posito, verustas & arcana devoriones peregit, quarum nunquam vanas fuisse imprecationes superstitiosa antiquitas credidit, sed devotis pariter devotentibusque calamitosas.

Unde

XXXV. Unde vulgo reprehendebatur Ateius, quod eum, cui propter Rem-
publicam factus erat inimicus, diris in Republicam casuris consecrasset. Cra-
sus Brundisium profectus, quum inde non expectato cursu transmitteret, mol-
tas naves tempestatibus amisit. deditque diras meruentibus occasionem sermo-
num, *jam omen atque initium adesse calamitatis, quæ devotum caput certa atque
inevitabilis maneret.* Nam & fortuita in prælagium trahebantur, quod impo-
nente exercitu Crasso, quidam in portu carica vendens *Cauncas* proclamava-
rat: quasi diceris verbis monente Crassum sollicito numine, *caveretire.*

XXXVI. Causam festinandi haud postremam A. Gabinii præbuerat insolentia, qui legato Crassi tradere exercitum, quantumvis finito imperii tempore,
spreverat. In biennium ille Syriam in Consulatu, L. Piso collega Macedoniam
lege Clodia acceperat: eratque in ordinandis provinciis decretum, ut succe-
ssores utrique mitterentur. Et Piso quidem jam decesserat, redieratque in Ur-
bem: Gabinius ultra tempus retinebat imperium eadem improbitate, qua ultra
præfinitum legis modum exercebat. Erat tum latrocinii infesta Syria, sed
plus à proconsule patiebatur injuriarum: qui non aliam ob causam infestius vi-
debat prædones persequi, quam ne qua pars spoliolum ab aliis interciperetur.

XXXVII. Elapsus è custodia, Romaque profugus Aristobulus, qui apud
Judæos regnaverat, cum Antigono filio redierat in Palestinam, & confluen-
tibus ad eum, quibus præsentia parum placebant, Alexandrii nuper à Roma-
nis dirutum insituare cœperat. Gabinius his auditis partem equitatus Antonio
præfecto misit, Sisenna & Servilio cum cohortibus sublequi iussit. Horum me-
tu Aristobulus Macharuntem versus instituit cedere; octo millium agmen tra-
hens, quod aliam incernium turmam, plus in ea impedimenti quam auxilii so-
reratus, dimiserat. Sed Romani priusquam ad castellum pervenire possent ad-
sequuti, manus conferere coactum, verterunt in fugam. Quum ad millia quin-
que cecidissent, Aristobulus cum mille admodum viris per objectam hostium
aciem eruptione facta, Macharuntem; reliqui in collem quemdam perfluxerunt,
castellum biduo expugnatum: Aristobulus cum filio captus, ad Gabinium, &
ab hoc Romam remissus est. Senatus Aristobulum in vincula dedit: filios dimisit,
quia Gabinius ita cum matre eorum pepigisse scripserat, quum se & qua tenebat
in fidem Romanam dederet.

XXXVIII. Judæis ad hunc fere modum pacatis, expeditionem Gabinius in
Arabas Nabatæos adornabat. Hi enim toto illo biennio, quo L. Marcius Philippus
primum, deinde Cn. Lentulus Marcellinus, Prætorio imperio rexerant Syriam,
vicina incurstantes colorem P. Clodio præbuerant, ut Consularem cum Macedo-
nia provinciam Syriam faceret, & illam L. Pisoni, hanc A. Gabinio præmium
prodicti Ciceronis, cum exercitu & pecunia daret. Forte per idem tempus Ar-
ticidarum domus discordiis atque parricidiis vexata, haud longo intervallo duo
Reges Pharahæm atque Michridatem amiserat.

XXXIX. Phrahates fecere filiorum interfectus erat: nec ipsi inter se plus
pietatis & concordie. Orodes qui patri successerat Michridatem Media, quam
ille tenebat expulsi: Michridates cum Orsane nobilissimo Parthorum ad Gabi-
nium profectus, venalem ducem muneribus & pollicitationibus magnis in-
duxit, *ut omisissis Arabibus, in Parthos arma converteret, jam ad Euphratem*

Tit. Liv. Tom. V.

Nnnn

Nec tamen
maiores.
Cic. in Pison.
Joseph. antiq.
14. 11.

Inclitatus A.
Gabinus in sa-
lentis.
Josephus de
bello judæo.
Plutarch.
Antonio c. 3.

Qui interim
Iudeos &
Aristobulum
vincit.
Appian.
Parthico, &
Syria.

Cic. in Pison.
Joseph. de Ju-
daico.
Plutarch.
Antonio c. 4.
Cic. in Pison.
nem cap. 11.

Arabes Naba-
tæos aggre-
ssurus.
Porph. apud
Euseb.
Eratro lib. 17.

Parthorum
urbis revoca-
tur.
Joseph. antiq.
de bello
Iudæico.
Plutarch.

Elephantorū
Pagia.
Diodorus.
Plutarch.
Sen. de brevitate vite r.

nis habens. Quippe pugnare in Circo duodeviginti, commissis more prælii no-
xiis hominibus, & præterea jaculatoribus Gætilis. Quum aliquot essent vulnera-
ti, tentaverunt eruptionem universi, non sine metu populi, sed clathros ferreos
qui erant circumdati, non potuerunt perfringere. Tum vero porrecta in cælum
probolesce, tam miserabili habitu sonoque veluti complorationem ediderunt, ut
dolore ardens populus confurgeret, Pompeioque dira omnia imprecaretur. Perva-
serat opinio, *proximum humanis sensibus animal, poscere vindictam deos, ob viola-
tum iusjurandum, quo decepti in Africa, naves conscendissent, non aliter salvari.*
Esse profecto bellue illi cū humano genere societas: nec eamq; sermonē horū intelligere.

Et ingenium.
Tertul. de
Spect. cæto.
Pulu.

XXXI. Sane ab his quæ veteres tradiderunt, non abhorrent testimonia pluri-
morum, qui postquam Indix Africaq; iterum penitus sunt cognitæ, maxima bel-
luationum istarum armenta viderunt. Cæterum amoenissimi vir ingenii Iustus Lipsius,
in Epistolis, elephantorum admiranda diligenter suaviterque descripsit. At popu-
lus Romanus non tam Pompeji munificencia delinquit, quam offensæ delectu,
quem Consules institerant agere, Catonem, & qui cum eo senserant, efferre lau-
dibus; externos inculcare modis pessimis cœpit.

Tribunorum
& Consulū
contentiones.
Diodot.
Cicet.
Plutarch.
Cato cap. 19.

XXXII. Unde resumpta fiducia Tribuni duo iudicium minari amicis Consulū,
criminibus in ipsos Consules expetituri. Tum Consules ad invidiam Tribuno-
rum vestem mutant: idemque à parte Senatus, quæ Consulum sectam sequeba-
tur, factitatum. Cito tamen resumpta est: tam sine causa, quam posita modo
fuerat. Sed dispar Consulibus sicut apparatus & consilium, sic etiam animus erat.
Pompeius qui ad Urbem manere malebat, vel uxoris gratia, vel ut res Hispanas
per Legatos, Urbanas præfens in potestate haberet; levius ferebat Tribunorum
voces, *Consules Urbe egredi passuros* negantium: atque ultro struebat morandi
causas, imposita rei frumentariæ curatione obtentu sumpta.

Crassus Par-
thicum bel-
lum cepit.
Appian.
Parthica.
Plutarch.
Diodorus.
Florus 3. et 1. j.

XXXIII. Crassus dies noctesque nil nisi Parthicum bellum, Bactrosque & In-
dos, & ultimi Orientis opes estrani cupiditate cogitabat. Nihil horum legi, quæ
de imperio Consulū erat lata, diserte iussu fuerat: sed in omnem sententiam
interpretari verba legum non erat his arduum, quibus facile fuerat, curare, ut
qua ipsi conceptione verborum voluissent, leges rogarentur. Crassi amentia m-
Cassar, incertum quo consilio, agebat; propositum ejus dilaudans, & quidlibet
pollicitus. Idcirco & ipse arma opposuit Tribunorum actionibus, & quum illi ad-
versus vim invalidi, ad invidiam & detestationem se contulissent, oravit collegam,
ut quo die paludatus profecturus erat, adesset, seque sequeretur.

Ab Ateio ge-
niti etoi.
C. de Divin.
3. 40.
Ilin. 15. 19.

XXXIV. Maxima erat in Foro collecta turba mortalium, ita præparatis ani-
mis, ut exeuntem Crassum convicio & iurgiis retinerent. Sed ubi Pompejum an-
te illum incedere composito vultu viderunt, ejus honori gratiaque datum, ut
eum silentio decederent de via. Unus Ateius qui & vota in Capitolio nuntiandi
obnunciaverat, manere jubebat, deos hominesque testatus, *illam contra fæde-
ratos populos expeditionem lugubrem & ignominiosam Pop. Romano fore.* Quum
nihil lectius videret pergere Crassum, viatore misto, duci cum in vincula iussit. ibi
id quoque Tribunis aliis intercedentibus irritum fuit; præcurrit ad portam, fo-
culoque ibi posito, vetustas & arcanas devotiones peregit. quarum numquam va-
nas fuisse imprecationes supersticiosa antiquitas credidit, sed devotis pariter de-
votentibusque calamitosas.

Unde

XXXV. Unde vulgo reprehendebatur Ateius, quod eum, cui propter Rem-
publicam factus erat inimicus, diris in Rempublicam casuris consecrasset. Cras-
sus Brundisium profectus, quum inde non expectato cursu transmitteret, mul-
tas naves tempestatibus amisit. deditque diras metuentibus occasionem sermo-
num, *jam omen atque initium adesse calamitatis, quae devotum caput certa atque
inevitabilis maneret.* Nam & fortuita in praelium trahebantur, quod impo-
nente exercitu Crasso, quidam in portu caeca veadens *Caeneas* proclamave-
rat: quasi discessis verbis monente Crassum sollicito numine, *caveret ire.*

XXXVI. Causam festinandi haud postremam A. Gabinii praebuerat insolentia, qui legato Crassi tradere exercitum, quantum vis finito imperii tempore,
spreverat. In biennium ille Syriam in Consulatu, L. Piso collega Macedoniam
lege Clodia acceptant: eratque in ordinandis provinciis decretum, ut succe-
ssores utrique mitterentur. Et Piso quidem jam decesserat, redieratque in Ur-
bem: Gabinius ultra tempus retinebat imperium eadem improbitate, qua ultra
praefinitum legis modum exereverat. Erat tum latrocinii infesta Syria, sed
plus à proconsule patiebatur injuriarum: qui non aliam ob causam infestius vi-
debatur praedones persequi, quam ne qua pars spoliolum ab aliis interceperetur.

XXXVII. Elapsus è custodia, Romae profugus Aristobulus, qui apud
Iudeos regnaverat, cum Antigono filio redierat in Palaestinam, & confluenti-
bus ad eum, quibus praesentia parum placebant, Alexandrii in nuper à Roma-
nis dirutum insilurare coeperat. Gabinius his auditis partem equitatus Antonio
praefecto misit, Sisenna & Servilio cum cohortibus sublequi iussit. Horum metu
Aristobulus Machabreum versus instituit eodere; octo millium agmen tra-
hens, quod aliam incernum turmam, plus in ea impedimenti quam auxilii fore-
ratus, dimiserat. Sed Romani priusquam ad castellum pervenire possent ad-
sequuti, manus conferere coactum, verterunt in fugam. Quum ad millia quin-
que cecidissent, Aristobulus cum mille admodum viris per objectam hostium
aciem eruptione facta, Machabreum; reliqui in collem quemdam perfrugerunt,
castellum biduo expugnatum: Aristobulus cum filio caprus, ad Gabinium, &
ab hoc Romam remissus est. Senatus Aristobulum in vincula dedit: filios dimisit,
quia Gabinius ita cum matre eorum pepigisse scripserat, quum se & qua tenebat
in fidem Romam dederet.

XXXVIII. Iudeis ad hunc fere modum pacatis, expeditionem Gabinius in
Arabas Nabatros adornabat. Hi enim toto illo biennio, quo L. Marcius Philippus
primum, deinde Cn. Lentulus Marcellinus, Praetorio imperio rexerant Syriam,
vicina incurstantes colorem P. Clodio praebuerant, ut Consulem cum Macedo-
nia provinciam Syriam faceret, & illam L. Pisoni, hanc A. Gabinio praemium
proditici Ciceronis, eum exercitu & pecunia daret. Forte per idem tempus Ar-
tacidarum domus discordiis atque parrieidiis vexata, haud longo intervallo duo
Reges Phrahatem atque Michridatem amiserat.

XXXIX. Phrahaes fecere filiorum interfectus erat: nec ipsis inter se plus
pietatis & concordiae. Orodes qui patri successerat Michridatem Media, quam
ille tenebat expulit: Michridates cum Orsane nobilissimo Parthorum ad Gabi-
nium profectus, venalem ducem muneribus & pollicitationibus magnis in-
duxit, ut *omissis Arabibus, in Parthos arma converteret, Jam ad Euphratem*

Tit. Liv. Tom. V.

N non

Nec tamen
marit.
Cic. in Pison.
Josephus antiq.
24. 11.

Incitatus A.
Gabinii inso-
lencia.
Josephus de
bello judaeo.
Plutarch.
Antonio 3.

Qui interim
Iudeos &
Aristobulum
vincit.
Appian.
Partico, &
Syria.

Cic. in Pison.
Josephus de
Iudaeis.
Plutarch.
Antonio 4.
Cic. in Pison.
idem cap. 11.

Arabes Naba-
tros aggre-
ssurus.
Josephus apud
Euseb.
Irenaeo lib. 17.

Parthorum
turbis revoca-
tur.
Josephus antiq.
& de bello
Iudaeo.
Plutarch.

Gabinius cum exercitu venerat; quum Ptolemæus occurrit literas à Pompeio adferens. Gabinius & literis movebatur, quod auctore Pompeio faceret, impune facturum sperans; & quum Ptolemæus talentorum decem millia promitteret, magnitudine mercedis. sed quia provinciæ finibus egredi, bellumque injussu populi gerere legibus vetabatur; magnæque adseveratione nuper ex sibyllinis libris erat decretum, *ne exercitus in Ægyptum duceretur*, trepidabat.

Mox his
omissis Pro-
lemæum re-
ducere parat.
Strab. Heccl.
s. 23.
Plutarch.
Diodorus.

XL. Re in consilio proposita, quum plerique tutoria suaderent, M. Antonius auctor suscipienda expeditionis fuit; juvenili audacia, & quod Ptolemæo cupiebat gratificari. Gabinius igitur negotio ita decreto, majoris prædæ spem sequutus, quum & ipsi & militibus multa statim dilargiretur Ægyptiis; plura promitteret; rebus Mithridatis insuper habitis, in Ægyptum properavit, dum adhuc idoneo defensore Regnum careret. Nam occiso Cybiolacte, quum Alexandrini maritum Reginæ suæ Philippum Grypi & Tryphæni filium è Syria evocassent; deinde Archelaum, filium Archelai, sed qui se Mithridate ferebat genitum; Gabinius quid ageretur suspicatus; Philippum ire prohibuerat, Archelaum, expeditionis Parthicæ comitem, in custodiam dederat.

In Ægyptum
properat.
Appianus.
Syrac.

XLI. Sed ille paulo post elapsus ignaro Gabinio, an dissimulante conscientiam, incertum: nisi quod hominis mores fidem adstruunt tradentibus, *metu ne pauciora Ptolemæus daret, si citra negotium esset restitutus; simul acceptis ab Archelao magnis numeribus, Gabinium sponte passum, ut in Ægyptum ille perveniret*. Archelao dimisso, Gabinius quum Judæis pecunias armaque & frumentum imperasset, per eorum regionem ad Pelusium & Ægypti clausura processit. Magno illi tum usui Antipater fuisse traditur, Herodis pater, quum ad cætera pleraque strenuus administraret, cum ad aperendas itinervis difficultates unicus.

Ter M. Anto-
nium ielu-
sum caput.
liv. Epitom.
Strab.
Diodorus.

XLII. Quum enim haud minus viarum impedita, quam belli adversa time-
rentur; quippe per altum sabulum & siccantes arenas, sub quibus crebri serpentes occultabantur, Serbonicis circumunda palus erat, *Typhoniis* formidata no-
mine, cujus ea esse spiramenta dicebantur. Sed Antipater Judæos Ægyptiorum
milites, auctoritate sua permovit, ut aditus quos custodiebant, seque ipsos tra-
derent Romanis. Ita nemine arma opponente M. Antonius, qui præmissus cum
equitatu fuerat, non modo occupavit angustias; sed etiam Pelusium am-
plam urbem præsidioque munitam recepit. Ea res saluti fuit Pelusiotis, qui-
bus & Romani pepercerunt; & quum scire Ptolemæum vellet, non est ab
Antonio litus.

Alexandrinis
vincit.
Joseph. antiq.
Val. Max.
s. 3. s.
Joseph. de
bello judæ-
ico.

XLIII. At quostquam Gabinius supervenit, rebus Pelusii constitutis, bipar-
tito exercitu Alexandriam petentibus Ægyptii occurrerunt. Acriter aliquamdiu
certatum est: mox quia M. Antonius nec opinato terga hostium invaserat; vi-
ctoria penes Romanos fuit. Crebra deinde & magna certamina variis commissis
locis, donec duobus magnis præliis, quorum alterum in flumine classibus depu-
gnatum est, Alexandrinorum temeritas compriherentur. Erat enim id ei po-
pulo ingenium, ut projectus ad audendum, seditionibus coactis ad vilicatum
corporis, & spernenda pericula exercitus, nihil non promptissime suscipere videtur.
mutabilis & laboris moræque impatiens, ubi primus impetus deserbuisset, quali-
bet conditione redimebat tam contemptam anteam pacem.

XLIV. Narrant *edictas ex urbe copias, quum vallæ & fossæ ingere castra jube-*

venit, succellamasse universas, ut id opus pecunia publica locaretur. Igitur & Alexandriam Gabinius, & totum Ægypti Regnum paucis mensibus cepit. quum magnam eorum hominum multitudinem cum Archelao Rege occidisset. Corpus tamen Archelai, requisitum ab Antonio propter jus hospitii, & Regio sumptu funeratum est. Liber Alexandrinæ temeritatis, cum fæda superstitione conjunctæ documentum hoc tempore editum, in re haud satis per se memorabili exponere. Nondum erat certum, quo animo accepturus ista Populus Romanus esset; nec ab Senatu amicus adhuc appellatus Ptolemæus erat; quum a Gabiniano milite forte felis occisa, immensam populi turbam concivit. Nihil tum erat Ptolemæo, atque etiam Alexandrinis antiquius, quam ne quis Romanus offenderetur; & animal non voluntate militis, sed casu interfectum esse constabat: at tamen neque Romanorum terror, neque hospitii necessitudo, ne missi quidem à sollicito Rege magistratus compescere populum potuerunt, quo minus à furtivis miser disiceretur.

XLV. Porro Ptolemæus recuperato Regno ante omnia filiam Berenicen, deinde splendissimum quemque supplicio adfecit, multos per iram & odium; plebsque divitiarum caussa, quibus ad mercedem Gabinio præstandam indigebat. Interea Judæus Alexander recuperato per vim principatu, Romanis quotquot adipisci poterat occisis, reliquos in monte Garizeno obsidebat. Nec obviam ire Sifensina poterat, cui admodum adolescenti Syriam pater Gabinus commiserat; nec usum rerum, nec auctoritatem rebus tantis parem habenti. Idcirco Gabinius raptim ex Ægypto reductis copiis, Alexandrum triginta milibus hominum stipatum offudit; quamquam præmissis ad populares Antipater, haud paucos à defectione retraxisset.

XLVI. Ad Itabyrium montem ingenti prælio concursum est: decem millia Judæorum caesa. Gabinium, rebus Hierosolymitanis ex Antipatri voluntate constitutis, ne victoriam consummaret, Arabicum bellum avertit. Id quoque feliciter ab eo gestum est, suis prælio Nabatæis; neque confectum, quod jam Crassus aderat, provinciam & exercitum à Gabinio accepturus. Cupiebat & Parthos exsules; sed illos sive pecunia accepta, sive Crasso invidens, clam dimisit Gabinus, fuga subductos e mentibus. Restituto hunc ad modum Ptolemæo, quum Romanæ rem fama pertulisset, quod Gabinius ad Senatum scribere metuebat; indignatio dolorque civitatis in immensum exarsit. Spreta haud dubie religiones, neglectæ leges, conculcata Senatus, conculcata populi Romani auctoritas erat: eaque provincie etiam & Equitum Romanorum querelis aggravabantur.

XLVII. Syris spoliatis se à latronibus, spoliatis à proconsule: publicani jus sibi non dictum, pactiones rescissas, vestigales multos liberatos, illique rebus rationes suas remque familiarem adflictam eversumque esse, quinquebantur. Gabinius enim ut Judæis atque Syris se vendicaret, à quibus multas accipiebat pecunias, ita se durum publicanis præbuerat, ut quo in oppido ipse esset, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani servum esse non pateretur. Inter fremitus plurimorum judicia & pœnas legum poscentium, Ciceronis maxime tonitrua audiebantur. Is in Rem publicam studio, adversus inimicis ira, quum nihil eorum, quæ ad irritandos animos pertinebant, intactum omitteret, præcipue institit, ut Si-

Alexandrinorum temeraria superstitio. Heges. l. 1. at. Diodorus Sicel.

Ptolemæi recuperato Regno servitum. Cic. de prov. consular. c. 3. Diodorus. Plutarch. Cæsar. c. 32.

Gabinus Judæos & Arabes caedit. Liv. Epitoma Cæsar. de bello Gallico 4.1

Querela contra Gabinium. Diod. l. Cæsar. Plutarch. Cæsar. cap. 32.

byllini libri denuo inspicerentur, & ex iis carmen de Regis Alexandrini refectio-
ne rursus ederetur.

Caesar Vspice-
tes vincit.
Orosius. 4. l.
Plutarch.

XLVIII. Adjunctum enim ibi sperabat aliquid de porta sprete religionis esse.
Ceterum Pompejus Crassusque Consules, alter auctor reduendi Regis, Crassus
accepta à Gabinio pecunia, (tum enim adhuc in Urbe erat) nihil decerni sinebant.
res in annum sequentem extracta. Interea C. Caesar Ulipetes Teuchtherosque
Rhenum transgressos in Gallia vicit. Causa illis transeundi fuit, quod pluribus
annis bello Suevorum exagitati, patrios fines ultra tueri non poterant. Igitur
quum per varias Germaniæ partes vagati, postremo ad Rhenum amnem perve-
nissent, qua Menapiorum gens utramque ripam ædificiis vicisque obtinebat; non
sunt admissi à Menapiis, qui retractis in Gallicam ripam suis omnibus, transitum
amnis custodiebant.

Florum Sra-
tazema.
Appianus.
apud Fulv.
Velin.
Plutarch.
Caesar.

XLIX. Germani simulato discessu, quod tridui spatium iter confecerant, in a
nocte cum equitibus remensi, quemadmodum speraverant, Menapios ad pristi-
nas sedes revertis, oppresserunt. Navibus deinde capivis transvecti, quum co-
lentes in altera ripa inscii omnium essent, tota Regione occupata, per reliquum
hiemis partem ibi subditerunt. Mox à quibusdam Galliarum civitatibus clandestinis
nunciis excitati, in fines Eburonum & Condrusorum, qui tum in clientela Treviro-
rum erant, processerunt. Caesar postquam de his rebus certior factus est, timens
ne Gallos pro mutabilitate animorum hæc occasio in rebellionem ageret; exer-
citu coactio iter ad ea loca facere cepit.

Legati ad Ca-
sarem.
Sueton.
Caesare p. 3.
Plutarch.
Caesare.
Caesare. cap. 71.

L. In eo itinere legati Germanorum occurrerunt, neque deprecantes bellum,
& amicitiam malle professi: modo daret agrum Caesar, aut tenere quum occupassent
pateretur. addiderunt: sese annis Suevis concedere; quibus ne diu quidem immortales
pares esse possint: reliquum quidem interris esse neminem, quem non superare
possint. Caesar ad hæc negavit pacem sibi cum his esse posse, donec sint in Gallia: si
vult in fines Ubiorum concedere, aliorum se cum Ubiis, ut eos recipiant, co-
rumque opera contra aggressores Suevos utantur. ipse cum exercitu progreditur.

De Caesaris fi-
de diquiti-
tut.
Sueton.
Caesare 24. 3.
Caesare.
Plutarch.
Dionysius.
Florus. 3. 10. 1.

LI. Quum jam haud amplius passuum duodecim millia inter utroque inter-
essent, legati reverterunt. Horum oratio eo pertinebat, ut tridui sibi spatium
daretur, intra quod tempus de voluntate Ubiorum cognoscerent. Ubiis annuen-
tibus, oblata à Caesare condicione usuros. Quæ deinde sequuntur, sic habent
ambiguam æstimationem culpæ, ut perfidiam potius Caesaris quam Germano-
rum fuisse sic verosimilius. Nam, sicut ipse fatetur, responsum dedit legatis, se
non amplius millia quatuor eo die processurum petere ut postmodum adfuit quam fre-
quentissimi, quo de postulatis eorum cognosceret: missurum ad præfectos, qui cum equi-
tatu omni processerant, ne interea prælium inciperent: Miserint, & dicto audien-
tes præfecti fuerint, aut utrorum culpa commissum sic prælium, quum minime li-
queat; vix est credibile Germanos, qui omnem equitatum suum præter octingen-
tos, superioribus diebus trans Mosam prædatum miserant, pugnam equestrem fa-
cturos fuisse contra quinque millia, nisi coacti atque lacessiti fuissent.

Caesar Germa-
nos opprimis.
Liv. Epitom.
Diod. Caesar.

LII. Evenus is fuit, ut à tanto paucioribus Romani sæda fuga usque ad con-
spectum castrorum suorum repellerentur. Postmodum Germanorum principes
majoreque natu omnes, uti convenerat, ad Caesarem uno agmine venerunt. Ille
his comprehendi hostiliter jussis, statim educit suos, Germanosque nihil tale cogi-
tantes, improvisis aggressor ad internecionem edit. Quantus armatorum ni-

merus perierit, non traditur. *capitulum quadringenta triginta millia fuisse Cæsar scripsit, multitudine puerorum mulierumque computata. Cæsar perquam fragili defensione factum hoc tueretur. Germanorum principes per simulationem ad sua castra venisse: nihil aliud astutus, quam ut tempus obtinerent, intra quod equitatus suus reverti posset: se neque audiendos putasse, qui per dolum petita pace bellum ultra intrudissent; & summæ demerenti judicasse, expectare donec hostium angerentur copie.*

LIII. Sane causam suam ne Romanorum quidem optimis probavit: adeoque Tanusius Geminus historia rum scriptor à M. Catone dictam tradit sententiam, quo tempore ex literis Cæsaris supplicationes decernebantur: *dedendum illum hostibus esse, ob legationis violatæ nefas.* Suetonius addit aliquando à Senatu decretum fuisse, ut ad explorandum statum Galliarum legati mitterentur, quod inestas ac feras gentes à Cæsare laceffi, parum à Republica videretur. Interim equites Tenechtherorum, & Usipetum audita suorum clade per alias vias ad Rhenum venerunt, eoque transmissio sunt à Sigambri recepti: eodem pauci eorum qui prælio interfuerant, ex fuga penetrarunt.

LIV. Eosquæ Cæsar dedi postulare, Sigambri populi Romani imperium Rheno finire responderunt: si ipse nollet in Galliam venire Germanos, vicissim & sibi iuris aut potestatis nihil arrogare debere in Germania. Inde causas sibi struens Cæsar, per quas Rhenum transmitteret (cupiebat enim nemini Romanorum tentatæ rei gloriam adipisci) lubens audivit Ubiorum oratores, qui adversos Suevos implorabant opes Cæsaris, Rhenumque trajecturo magnam navium copiam pollicebantur. Cæsar ponte transgredi maluit: quo intra dies decem effecto, tradidit exercitum, & proximam Germaniæ partem vastare cepit. Sed ubi se Sigambri in loca impedita receperunt, Suevique missis quaquaversum nunciis, cogere exercitum nunciabantur, Cæsar facis & ad laudem & ad utilitatem profectum arbitratu, reduxit in Galliam copias pontemque rescidit: dies omnino duodeviginti trans Rhenum commoratus.

LV. Inde quum exigua pars ætatis superesset, etiam in Britanniam navigandi cepit imperium: ut insulam ne vicinis quidem cognitam adiret, quod nemo adhuc Romanorum fecerat. Tempus ad exigui maris transitum, cognoscendosque Britannorum animos sufficiebat. idem obtentum præstabat bello omisso redeundi, si difficilior spe sua negotium reperisset. Nam ad id tempus adeo Græcis Romanisque ignota fuerat Britannia, ut alii magnitudinis argumento continenter esse dicent; opinio hæc usque ad imperium Volsasiani obtinenter: veru-
tiores nomen atque fabulam sine re, quidquid de illa diceretur, existimarent.

LVI. Dum naves apparantur, Morinorum legati dedendæ gentis ergo venerunt. Gratum id Cæsari fuit, quod in alium velut orbem transire, nullus à tergo hostis relinquebatur. Igitur præmissa ad speculandum cum una nave C. Voluseno, quum navibus duas omnino legiones imposuisset, paucis horis Britanniam attigit, peditatu tantum stipatus; quod equites alio loco consendere iussi tardaverant. Britanni, quamquam Cæsaris expeditione cognita, legatos in Galliam miserant, obsequium & obsides polliciti. tamen frequenter armati ad prohibendum excessum militem opperiebantur & loci situs ille erat, ut angusto inter montes aditu tela utrimque adiaci in egredientem possent. Igitur ad octo millia passuum inde litus planum apertumque petiit.

Festo ne suis
quidem pro-
bato.
Strab. lib. 4.
Diodorus.
Flor. 3. tom. 16.

Cæsar. Rho-
nom transit.
Diodorus.
Cæsar.
Diod. 4. ar.
Liv. 4. epitom.

Deinde in Bri-
tanniam.
Diodorus.
Cæsar.
Florus.

Britanni obli-
ti.
Strab. lib. 4.
Diodorus.
Plutarch.

Sed victi mi-
runt legatos.
Cels.
Cic. de Prov.
Cons. cap. 9.

LVII. Eo quoque loco Britannorum Equitatus & Essedarii se opposuerunt. Essedariorum pugnandi ratio ferme similis fuit ei, quæ temporibus Heroicis apud poetas adscribitur. quum esset diu certatum, Romanos, quamquam iniquitate loci & novo genere pugne turbabantur, longæ naves, & emissæ inde tormentis tela, victiores effecerunt. Britanni magis terrore quam damno com pulsi quod equitatu destitutus Cæsar, insequi fugientes nequiverat, legatos miserunt. Cum his & Comius Atrebas venit, quem à Cæsare præmissum, ut Britannos ad amicitiam populi Romani cohortaretur, & ab se comprehensum, post infelix prælium liberaverant.

Mox rebel-
lant.
Cic. de Atrop.
Resp. cap. 9.
Diodor.

LVIII. Cæsar leni oratione castigatis, quod pacem ultro petitam bello non necessa-
rio mutavissent, obsequiis imperavit. hisque adductis in faciem amicitie quæ res esse ceperunt, haudquaquam solida aut diuturna fide. Nam ubi tempestate disiecit naves, quibus equites erant impositi, Britanniam tenere nequiverunt; navesque Cæsaris ignotis locis ad anchoras stantes eadem tempestas confregit, aut ad navigandum reddidit inutiles; coire Britannis, miscere consilia, postremo resumere arma placuit, quod exercitum sine comœatu, sine navibus in hostili solo iniquo anni tempore prehensum facile superaturos se putabant: victoriarumque præmium non intra præsentia tantum commoda statuum rebantur, sed his delectis copiis nemini postea veniendi ad Britannos audaciam fore.

Invenimque vi-
di pacem im-
petant.

LIX. Igitur legionem septimam, quæ missa frumentatum fuerat, subito maxi-
mum numerum aggressi, rotam concidissent; nisi pulvis solito major ex iis locis conspectus Cæsarem advertisset. Hoc celeriter subveniente servata legio est. hos-
tes alio deinde prælio victi, quum iterum misissent legatos, Cæsar infirmis na-
vibus non esse diutius differendam navigationem putans, nam dies æquinoctii fu-
berat, prompte veniam præteritorum dedit. Obsidum tantummodo numerum du-
plicavit, præcepto ut in continentem sibi mitterentur. Ita quum discedere Cæsar, Britanni dimittere advenas cuperent, illi multum imperare, horum in potesta-
te relinqui, quatenus obedirent, videretur; haud operosum componendæ pacis negotium fuit.

Cæsar de his
gestis ad Sena-
tum scribit.

LX. Cæsar in Galliam regressus quum obiter Morinos, à quibus trecenti milites, qui in eo litore expositi castra sua repetebant, oppugnari fuerant, per T. Labienum domisset; per Q. Titurium, L. Cottam legatos Menapiorum vastasset culta, in Belgis hiberna legionum consistere. Eo dux omnino Britannorum civitates mis-
serunt obsides; relique id facere neglexerunt. Cæsar his gestis, quamquam opere præteritum aliud factum non erat, quam quod ad ignotas prius regiones, ipsi-
que domicoriis orbis, ut ferebantur, Herculi Bacochoque & ceteris Heroibus innotas, arma Romana pervaserant; de rebus suis magnifice, verbis extollens, ad Senatum scripsit.

Metelli Nepo-
tis gesta in
Hispania.
Cic. de Prov.
Consul. cap. 9.
& de Arusp.
Resp. c. 9.

LXI. Quum adversæ, ut ante retulimus, sententiæ aliquot fuissent; studiis & adulatione plurium, supplicatio diebus viginti à Senatu decreta est. Dum hæc à Cæsare geruntur, Q. Metellus Nepos in Hispania populos aliquot fudit, qui Vaccæis ducibus rebellionem ceperant: nec dum erant satis ad bellum parati. Ea res Nepoti parefecit viam, ut multas obeundo nationes, aliquem num-
erum ignobilium oppidorum in deditionem acciperet. Sed ubi Cluniam obsidere aggressus est, validam urbem, Hispanis cum maximo exercitu supervenientibus

prelio impar cessit. Et quamquam meliore denuo fortuna depugnasset; ob nimiam multitudinem hostium (quod iis temporibus Hispania gentium omnium longe populosissima erat) satis deinceps habuit, si se & exercitum prestare saluum posset.

LXII. Hæc in urbe audita fuerant, quum nondum ornata provinciarum essent; moveruntque Senaturn, ut Hispanias alteri Consulum provinciam lubentius diceret, Pompeioque sortem illam obvenisse latere. His ferme rebus domi forique circumactus annus est; quo Cn. Pompeius, M. Crassus Consules iterum fuerunt. Sequens deinde L. Domitius Cn. F. Ahenobarbo, Ap. Claudio Ap. F. Pulehro Consulibus, magnas dissensiones in Republica, magnas exercituum strages in provinciis tulit. In Urbe propter Gabinium, à quo contra religionem reductus in Regnum Ptolemæus fuerat, acerbis animis inter principes certabatur.

LXIII. Et Gabinii causa Cn. Magnus hæcenus utrumque sustinuerat: tum autem duorum Consulum inimicis accedente auctoritate, opprobriabatur. Domitius semper adversus Pompeianam factionem fuerat: Appium antea non alienum, studiis plebis mutabant, & speraverat; accumulato mercedum patrociniis Gabinio, si prius in magnam adductus trepidationem fuisset. At Cæsar obsides à Britannis missos non esse causatus, ceterum insule si posset domandæ cupidus, & quolibet prætextu morem gesturus cupiditati, per hyemem magnam navium multitudinem opera legatorum, quos hiernis præposuerat, effici iussit: forma præscripta, quam iudicabat esse ad illius maris naturam consuetudinemque moderam.

LXIV. Ipse Piræthum compressa natione, Illyricum insensitum, & deinde in Galliis concitore Trevirorum Induciomarum legionibus ad portum Ictum pervenit: inde simul parlens navium Oceanus foret; iterum in Britanniam trajecturus. Itium plerique fuisse putant, ubi nunc Calerum est maximum oppidum: sed hæc auctoritate Ptolemæi refellitur opinio, propius fidem est juxta Bononiam quendam huic nomini locum esse. Dum ibi ventum expectat Cæsar, Dumnorix Æduorum princeps, qui cum equitibus suis ad Cæsarem venerat, quum impetrare nequisset, ut in Gallia relinqueretur; i nvento Cæsare domum capere discedere.

LXV. Cæsar motum Galliarum veritus, postpositis rebus omnibus, militibus qui Dumnorigem retrahant: ab his repugnans interficitur; Ædii equites ad Cæsarem omnes revertuntur. ceteris hoc ad parendi necessitatem exemplum est. Igitur legionibus quinque, duobus equitum Gallorum millibus adsumptis eodem loco ubi nuper appulerat, per summum otium exponit suos. quod multitudine navium Britanni perterriti, nam ad mille navigia habebat; prohibere excessum non audebant. Cæsar cognito per captivos quos se receperat hostis, quamquam nauticis locis se tenentem, profligavit, fugientem propter locorum ignorantiam insequi supersevit.

LXVI. Postridie tripartito agmine profectus in expeditionem naves suas ea nocte tempestatibus vehementer afflictas esse cognoscit. Hoc nuncio revocatus ad classem, in rescindiis subducendisque navibus castrisque sic communiendis, ut eadem munitione naves quoque defenderentur, decem ferme dies consumpsit. Interea temporis Britanni locis passim evocatis majores contraxerunt copias,

Hispanias
Pompeius fegit.

Verbo cond.
ann. 699.
Verbang turq.

Cæsar ad
Diod.
Cæsar.
scribit lib.

Treviri vin-
cuntur.
Liv. Epitom.
Marlian. la-
Cæsar. Scalig.
notit. Gallia.

Cæsar iterum
in Britanniam
venit.
Cæsar.
Diodorus.

Castellum
quo Britanni
tum Impera-
tor.
Ptolearch.
Cæsar. 34.

summeque rerum Cassivellannum præfecerunt; cuius inter Regulos præcipua virtus ac potentia erat. Cum his crebra prælia facta, nullo ad summam belii profectu, Britannorum tamen exercitus, revocantibus auxilia sua civitatibus dispersit, quærendumque Cæsari bellum fuit.

Tametsi trans-
sit Cæsar.
Diod.
Polyx. Strab.
lib. 8.

LXVII. Idcirco ad flumen Tamesin, ubi Cassivellauni fines erant, exercitus ductus est. Trans amnem hostium magnæ copiæ confederant, munica præcutis sudibus ripa; & aliis in ipso alveo ita defixis, ut aqua tegerentur. Sed perruptis obstantibus omnibus virtus Romana patefecit viam: tanto ardore militum, ut licet solis capitibus exstarent, tamen nec flumine, nec sudibus, nec telis hostium terri aut retardari possent. Fertur & alia, nec absurda fabula, percussos ad specum elephantum Britanni equosque eorum fugisse: quod bellum unam secum transportaverit Cæsar, eamque in flumine constituerit, armatis è turri, quam dorso elephantus portabat, tela spargentibus.

Pacem dat
Cassivellauno
Diodorus.
Cæsar.
Strab. lib. 8.
Flor. 2. 10. 18.
Tacit. Agric.
23.

LXVIII. Cassivellaunus adverso prælio, deinde Trinobantium defectione ritus, quos statim Cenimani, Segontiaci, aliæque nonnullæ nationes imitari sunt, copia pugnandi minime facta, in oppida sua se recepit. Oppida Britannum vocabant, quum sylvas impeditas vallo atque fossa munivissent. Ibi deiecit arboribus, tuguria sibi, & pecori stabula ponebant ad usum exigui temporis. Interea quatuor ex Cantio Reguli, Cassivellauni nunciis excitati, castra Cæsaris navalibus de improvviso adoriuntur. His strenue occursum à Romanis, qui ibi præerant; subitaque eruptione magna cum clade rejectus hostis: dux quoque nobilis Lugotorix captus est. Hæc tot adversa (nam & municissimum interca oppidum amiserat) perpulerunt Cassivellaunum, ut per Comium Atrebatem legatos ad Cæsarem de pace mitteret. Cæsar, qui propter repentinum Gallie motus in continenti hiemare constituerat, magna hostium multitudine interfecta, parte aliqua insule, qua litus adtingit, accepta in deditionem, satis pensatum expeditionis laborem ratus, haud gravatim pacem dedit: obsidibus imperatis, adjecitque ne quid Cassivellaunus Trinobantibus noceret. Præsidium imponi feris gentibus, & Oceano divulsis, metus amittendorum militum prohibuit: tributa, si non essent per quos exigerentur, iubere vanum erat: igitur his abstineret Cæsar maluit, medico vectigali contentus, quum & merces minime preciosa essent, quæ inter Gallos ac Britanni permutabantur.

Diodor. 5. 22.
Strab. lib. 8. &
in Cassib.

F I N I S L I B R I C V.

JOH:

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM

Libri CVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

LULLA Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit: bonosque ei à populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot populi, Ambiorige duce Eburonum, desecerunt: à quibus Cotta & Titurius legati Cæsaris circumventi insidiis, cum exercitu, cui praeerant, effi sunt. Quam aliarum quoque legionum castra oppugnata magno labore defensa essent, interque eos, qui in Treviris praeerat, Q. Cicero; ab ipso Cæsare hoste praelio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illatus, Euphratem fluvium transiit, Diabulusque praelio, in quo filius ejus cecidit, quem reliquias exercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus, velus de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehensus; & ne quid virum pateretur, repugnans interfectus est.

RERUM ita gestarum gloria, & perpetua indulgentia fortunæ (namque tot navigationibus, nullam omnino navem quæ milites portaret, amiserat) exultantem Cæsaris animum luctu repleverunt Urbanæ literæ, nuntiatio Julii obitu, quam Pompeio Magno collocaverat. Obierat ex partu. moxque duplicatus est dolor, decedente puella, quam enixa fuerat. Corpus matronæ quum in foro propositum esset; post funebrem laudationem rapuit populus, & in Campo Martio sepelivit, Tribunis ineitantibus, qui ad hoc ab amicis Cæsaris atque Pompeii conducti fuerant; aut sponte captabant hæc adulatione præpotentium virorum gratiam.

II. L. Domitius reclamabat, in locum sacrum inferri mortuum nefas esse dicentis: neque tamen ratio valuit apud occupatos auctoribus; & Consulis auctoritatem pro nihilo haberi translaticium erat. Sed prudentiores, & quibus aliqua publicæ aut etiam suæ rei cura erat, gravis incessit metus, fore, ut hoc inter duos sublato concordie pigore, ambitio æmulatorum civilibus armis collidatur. Nee fraudandus virtutis & gravitatis suæ laude Cæsar, qui intra tertium diem, quam hæc nuntiata erant, ad imperatoria munia rediit.

III. Inter hæc A. Gabinij causa, vario & pudendo judiciorum eventu agitata. Ille periculi sui non ignarus, quum magnam vim auri ad conciliandos sibi homines præmisisset, exeunte Septembri noctu introivit in Urbem; paucosque post dies à C. Memmio Tribuno plebis ad populum acriter est accusatus. Quum damnaretur reus, Sisenna Gabinij filius ad pedes Memmii procubuit, pro patre deprecabundus. Eum Memmius truci vultu averfatus, aliquamdiu humi jacere sivit. Hæc species, & quod exeuissus è manu, adolescentis annulus vitæbatur, ita mutavit animos, ut approbantibus eunctis à Tribuno

Tom Tit. Liv. V.

Oooo

ulix mori.
Cæsar.
Lutarch.
Cic. ad Q.
Fam. 22. 37

Et sepultura.
Liv. Epitom.
Appian. lib. 2.
Civil.
Vellei. 2. 47.

Gabinij judicium.
Diod. lib. 39.

Lucanus 7.
Val. Maxim.
6. 6. 4.

plebis Lelio Gabinio dimitteretur. Postea quoque tanta in iudicibus rogandis contentio Cn. Pompeii fuit, Caesaris eam amicis enixe opitulantibus, ut à L. Lentulo Flaminis filio, apud C. Alrium Prætorē maiestatis postulatū Gabinius, summo dedecore iudicū absolveretur.

Exundatio
Tiberis.
Senec. consol.
ad Marciam
14. 4.
Val. Maxim.
6. 1. 23.

IV. Permolēste rem eam populus tulit: adeo pridem concitatus, ut parum abfuisset, quin ipso in iudicio discerperet reum: & inter distribendas tabellas iudicibus ipsis mortem minaretur. Igitur frustra obnitente Pompeio, Sibyllinum carmen denub in vulgari pervicerat: & sub idem tempus fornicata res, sed velut ex compacto in illum temporum articulum veniens, tam valide commovit homines, ut licet nulla statuta in libris poena fuerat, atrocissimo supplicio Gabinius voluntate singulorum & Senatus destitaretur. Forte sub eisdem diebus Romæ, & maxime Appia ad Martis mura prolapsus, exundante Tiberi flavio, & usque ad piscinam publicam magna vis aquæ fuit: oppletisque partibus inferioribus omnibus, ne editoria quidem intentata fluctibus manserunt.

Cabinus
damnatur.
Cic. ad Q.
Fratr. 3. 3.
& 4.
Diodorus.

V. Magna ædificiorum strages sequuta, quæ lateritia quum essent, vi æquum solvebantur: ingens jumentorum numerus, homines quoque multi suffocati aquis aut oppressi ruina perierunt. Hæc omnia insensū ad iram deorum referebant, sprete religionis vindiciam. Igitur ad M. Catonis tribunal, qui de reperundis iudicabat, adduxerunt reum, minus jam timentem, quia maximam adversariorum tempestatem incolomis pertulerat. Sed à iudicibus, qui de populum timebant, & à reo acceperant nihil, condemnatus, solum vertit. Erant enim tanta ejus tamque manifesta crimina, populi quoque indignationem ita vehementem commoverat, ut nullis prædiis, quum habere videretur longe altissima, servari posset.

Frusta ei præ
trocinsante
Pompeio.
Cic. ad Q.
Fratr. 3. 7.
I. iugosus.

VI. Pompeius, qui rei frumentariæ causa in Italia erat, quum ad primum iudicium Gabinii occurrere studuisset, sub eisdem diebus, quibus reperundarum postulatū fuerat, ad Urbem venit: nihilque ad summam diligentiam secie reliquum, quo nocentem eriperet. Idcirco & Ciceronem, non sine probro utriusque, permovit, ut in quem priore iudicio testimonium acriter dixerat, eum nunc defenderet. Ipse, quia proconsulare imperium habenti Urbem ingredi non licebat, evocato populo verba pro Gabinio acerrime fecit, Caesaris etiam recitatis epistolis, quibus salutem Gabinii enixe commendaverat.

Sevius ab-
solvitur.
Petian. in
Saur.
Diodorus.
Macrob. 22.
18.
Cic. ad Attic.
4. 16.

VII. Eodem ferme tempore pro M. Scauro felicitus inter alios patronos Cicero dixit. Postulatū & iste reperundarum fuerat ex Sardinia, C. Triario C. F. accusante. Causa hominis tam erat perditā, ut accusator diceret, *leges sibi ornatum atque viginti hominibus denunciare testimonium licere, se vero non recusare, quominus absolvatur reus, si eisdem nominasset, quibus in provincia nihil abstulisset*. Tam bona conditione quum reus uti non posset, tamen propter favorem splendide Adilitatis; & patris Scauri memoriam, frequentibus suffragiis est absolutus. Hæc iudicia, quum calido adhuc anni tempore agerentur, M. Caro sine calcis & tunice exerceat, campestri sub toga præterea cinctus.

Caro subito
reprimere Au-
dient.
Plutarch.
Catoe C. 63.
Val. Maxim.
3. 6. 7.

VIII. Idalii tamquam sordidum & indignum maiestate ius dicentis accusabant: aliis repositum ex vetustate exemplum placebat: quod eodem habitu in Capitolio & Rostris antiquorum statui viscebantur. Sed Caro talibus & reprehensionibus & laudibus superior, tantum de Republica diei noctisque cogitabat.

Al
Al
rat
ph
ut
die
viti
cet
tuc
du
co
pr
om
fer
ni
ar
co
n
illi
Ca
leg
fel
X
str
in
trie
dor
per
cun
ple
lli
ad
Co
fari
bus
Tri
Sab
tert
mil
2
spon
rati
igne
opu

Ambicus, & mudinationes magistratum ad extremum impudentiae processerant: quum postis in medio mensis palam largitiones fierent, & à mercenaria plebecula honores emerentur. Igitur auctore Catone Senatusconsultum factum, ut designati magistratus, quibus accusator nullus esset, ultro se offerrent iuratis iudiciis, rationemque adepti honoris redderent.

IX. Magnus inde timor candidatorum: dolor incredibilis forensis turbæ, quæ vitis Republicæ pasci solita, si res ad bonos mores redisset, sibi jejuniū indicerebat. Idcirco postridie prodeuntem ad tribunal Catonem promiscue multitudo conviciis, mox etiam lapidibus appetivit: ut diffugientibus qui cum deducebant, vehementer contusus atque iactatus vix in Rostra penetraret. Inde conversus ad turbam, constantia vultus illico seditionem clamoremque compressit: mox apta temporis oratione sic disseruit de praesentibus, ut tumultus omnis semel coquiesceret. Legi tamen quum à Consulibus ex Senatusconsulto ferretur, ne ipsi quidem nolentibus intercessum est.

X. Nec ideo minus Tribunitii candidati depositis apud M. Catonem quingenis sestertiis, compromiserunt petere magistratum legitime: qui contra fecisset arbitratu Catonis condemnaretur, depositamque pecuniam perderet. Unum ex eo numero quum Caro damnaasset, competitoribusque pecuniam iussisset solvere, illi iudicio Catonis contenti, pecuniam damnato remisissent. Ea res ut illustrem Catoni gloriam, ita acerbissimam invidiam attulisset, quod unus plus omnibus de legibus & iudiciis valuisse videretur. Exclamasse tum Ciceronem ferunt, o te, felicem M. Porci, à quem improbam petere nemo audeat!

XI. Cæterum Cato adversus tantam vim perditorum hominum plerumque frustra luctabatur, multique ejus conatus in irritum cadebant: quemadmodum & in C. Pontinio, quem se viro triumphaturum Cato negaverat. Nam ille supra triennium post devictos Allobroges ad Urbem hærebat triumphum postulans: donec Ser. Sulpicius Galba Prætor, qui legatus in Gallia Pontinio fuerat, de imperio ejus ad populum sub ipsam auroam tulit, quum anteq̃ oram primam agi cum populo non soleret. Igitur Cato & P. Servilius Prætores, cum Tribuni plebis Q. Mucio Scaevola, prohibere triumphum conabantur, quem ante diem III. Non. Novembr. erat ducturus, fuitque non levis ea die contentio, ut etiam ad caedes perveniretur.

XII. Sed plerisque Prætorum atque Tribunorum secum Pontinius habebat, & Consulem Appium: a quo insigniter adjutus, nequidquam tumultuantibus adversariis, Urbem triumphans inivit. Maiores in eadem Gallia res isdem temporibus C. Cæsar gerebat, Eburonum rebellionem excitus, qui nunciis Indutiomati Treviri impellentibus, duce Ambiorige L. Aurunculejum Coertam, Q. Titurium Sabinum legatos Cæsaris cum cohortibus occiderunt. Id infortunium culpa atque temeritate Q. Titurii accidit: quo impellente castra feliciter deserta reliquerunt milites, ad proxima suorum hiberna transgredi.

XIII. Nam fraudulento hostis consilio crediderunt, amicum se latentis, neque sponte ad oppugnandis castra profectum; sed quia Gallorum omnium ea esse conspiratio, cui ipse non posset resistere, inveniebaturque fidem ex eo, quod contempta & ignobilis Eburonum civitas, nihil per se attentatura videbatur, nisi plurium & opulentiorum fiducia armaretur. Ambiorix hac victoria multoque auro ex di-

Male tractatur à p. pulo.
Cic. ad Attic.
q. 12. & ad
Q. Fratre. 2.
20.

Sed eximie honoratur à bonis.
Lucanus r.
Petron. carm.
Plutarch.
Caton.
Cic. Attic. 4. 15

Pontinii tamen triumphum impedire non potest.
Cic. ad Q.
Fratre. 14.
Plutarch.

Ambiorix Romanos credit. Plin. præf. hist. nat. c. 13.

Alios oppugnat.
Cic. Attic. 4. 16.
Diodorus.
Cicero.

Quibus suc-
currit Caesare
Cic. ad Q.
fratr. 3. 4.
Diodorus.

Cic. Famili-
3. 20.

Et Ambiorix
gem vinct.
Caes. de Bel-
lo Gallico 5.
26.

M. Caelius
Parthos bello
petit. Liv.
Epitom. Oro-
stias 6. 70.
Plutarch.
Caes. cap.
35.

Deiotari di-
ctum.
Florus 3. 20.
78.
Plutarch.
Caes.
Diodorus.

Caes. dicitur
Mefopotamia.
Diodorus.
Caes.
Plutarch.

castrorum potius, statim cum equitatu in Atuacicos, deinde in Nervios per-
venit, ubi legionis unus hiberna erant. Ad haec expugnanda omnes hi popu-
li, aliis quoque vicinis adjectis, magna cum multitudine armorum accesserunt.

XIV. Hibernis Q. Cicero praeerat, neque dum audire Titurii casu vacuus cu-
ris. Itaque milites nonnulli, quos lignationis munitionisque causa in sylvas di-
miserat, subito hostium adventu sunt excepti. Hinc castrorum per complures
dies continuata oppugnatio: sed summa virtute Ciceronis & militum hostes re-
pulsit, donec Verriconis Nervii fidelis opera (nam is seruo suo magnis praemiis
persuaserat, ut literas perferret) Caesar praesentibus rebus cognitis, succurrere
periclitantibus potuit. Is igitur solita celeritate cum legionibus duabus; quia
Babienum Treviri cum omnibus copiis ad ejus hiberna profecti retinebant, in
Nervios contendit, adventumque suum Ciceroni Graeca epistola, ne intercepta
intelligeretur ab hostibus nuntiata. eam Gallus quidam eques, per popularium
castra sine suspitione transgressus, alligatam tragula intra vallum misit.

XV. Galli Caesaris adventu per exploratores cognito, relicta obsidione, cum
omnibus copiis, hominum millibus ferme sexaginta, obviam procedunt. Roma-
nus viribus impar, consilio potior, ut hostem in contemptum sui adduceret,
castra per se propter paucitatem armorum exigua, etiam de industria contra-
hit. Ea simulatio timoris decepit Gallos, ut tamquam ad facilem praedam, in
locum iniquum succederent castra oppugnaturi: mox, erumpente portis omni-
bus Romano exercitu, tamquam subito casu attoniti, majore consternatione per-
cellerentur, quam paulo ante fiducia exultaverant. Magnus primo impetu in-
terfectus est numerus, ceteri armis abjectis fugerunt.

XVI. Victoria rumor incredibili celeritate perlatu in Rhemos, Indutioma-
rum qui postero die castra Labieni oppugnare constituerat, ita perterrefecit, ut
eandem nocte profugeret. At longe diversa in simili proposito fortuna M. Crasso
fuit. Is quoque Caesaris emulatione magni ducis nomen potentiamque bellis se-
rendis aucupari certus, postquam pacatam Syriam videt, arma Parthis, licet
neque causa esset belli, neque Senatus auctor existisset, inferre cepit. Sed
neque alia ei suppetebant ad Caesarianae indolis modum, & homo major annis sexa-
ginta, nihil satis ad tanta negotia vegetum, praeter cupiditatem adferebat: idque
nuper ducenti per Gallograeciam urbane exprobratum à Rege Deiotaro fuerat.

XVII. Hunc Crassus exacta jam aetate condentem oppidum quidem offendisset,
duodecima, inquit, hora edificas, Deiotare. Tum ille, ne tu quidem imperator
satis matutinus surrexisti in Parthos. Sed ille titiens auri, quo Parthos abundare
intelligebat, & novum Regem, nec sine turbis in solium Arsacidarum enisum
superaturo facilem figurans, ponte junxit Euphraten, transgressusque laeta belli in-
stia habuit, quia Parthi advertus improvilam irruptionem parum providerant.
Occurrit tamen ad Ichnas (id castello nomen est) cum paucis equitibus unus ex
purpuratis Silaces viculusque proflus contendit ad Regem, praesentia nuntiaturus.

XVIII. Interim Crassus impune diripiebat Melopotamiam, civitateque &
castella in deditionem accipiebat, lubenter deficientibus Graecis, quorum ibi fre-
quentes colonias Magnus Alexander, & postea succedentes ejus constituerant. Il-
li Parthorum imperium gravati, quorum dominos fuisse majores suos audie-
rant, auspicia Romanorum, apud quos in precio Graecos esse norant, haud

gravatim sequebantur. Zenodotum tamen, ejus tyrannus erat Apollonius (Ophiocnæ ea civitas fuit; Ophiocnæ porro præfectura Mesopotamiz) quum accivisset præsidium Romanorum, centum milites occidit, & ob eam noxam direptum est oppidum sub hasta vendit: Crassus Imperator appellatus. Is ob res tam exiguas cupide acceperat honor, valde existimatione ejus imminuit, quasi desperatione majorem ex levium gestorū successu summos adipisci honores properaret.

XIX. Nec enim quidquam præterea crementum aut hostile tota ea expeditio habuit: sponte ad eum deficientibus multis. Neque dubitabatur, quin magnum operæ pretium fecisset, si eodem impetu inter terrorem Barbarorum ad Babylonem & Seleuciam, urbes nunquam diuturna fide pacatas Parthis, signa Romana promovisset. Sed ille contentus sponte oblatis, ne illa quidem tueri pro magnitudine periculi curæ habuit. Septem millibus pedum, equitibus mille per præsidia distributis, recessit in Syriam, spatiumque dedit hosti comparandi se, & recipiendi amissa.

XX. Ne armis quidem parandis aut exereendo milite consumpsit hibernorum tempus; sed pecuniæ cogendæ intentus, imperabat auxilia, quæ mox pretio remitteret, civitatumque reditus, & donaria templorum computabat. Hierosolymis etiam auream trabem ex templo sustulit, Eleazar dante, ne quid præterea de sacro thesaurο tolleretur. At Crasso potior pecunia fide jurisque jura id religionis fuit. Igitur & duo millia talentorum, quæ Pompejus reliquerat, & quiddam præterea auri inventum in fano est, detraxit. In eava Syria urbs fuit multis nominibus, nam & Bambycen & Edeffam appellant; & ab Syris Magog, à Græcis propter celebritatem delubri Hierapolis vocabatur. Deam Syriam ibi colebant prodigiola forma. superne mulier, inferiore parte corporis in piscem desinebat. *Decreto aut Atergatis vocabatur.*

XXI. *Semiramidis matrem fuisse* quidam fabulantur. Græci *Penerem eo nomine, aut Junonem*, pars *Naturam coli* putabant. In antiquissimis Hebræorum libris *Dagon* est, piscem significante vocabulo. In hujus æde Crasso factum omen ferunt appropinquantis interitus. Erat cum eo Publius filius, qui nuper à Cæsare lectos equites mille adduxerat, donis militaribus propter virtutem ab eo multis honoratus. Quum exirent fano, primum ad fores impegit adolefens, mox pater super corpus jacentis provolutus est. Nec omen tantum mortis ea ædes Crasso, sed etiam causam dedisse videtur: quod hæc maxime injuria credibile est commotum Edeffæ principem Abgarum, exitiali Romanis legionibus proditione, consilia cum Parthis sociasse.

XXII. Idem annus crebras illustrium virorum accusationes habuit, & præter memoratos antea, M. Cælius apud Cn. Domitium, C. Messius apud P. Servilium Prætores, itemque Drusus & Vatinius à Cicerone defensi sunt. Præterea C. Cato, Sex. Sufenas qui in Tribunatu sublaris comitiis magnas turbas dederat, A. D. Non. Quinctiles, favore triumvirorum absolvi sunt. L. Proclium, qui patrem familias domi suæ occiderat, quum multi absolverent, paucis suffragiis major pars judicum econdemnavit. Sed hic ludus & jocus erat præ judiciis, quæ ad summum impudentiæ proventus ambitus pepererat. Candidati Consulatus quatuor fuerunt, totidem ambitus sunt postulati.

XXIII. C. Memmius Cn. Domitium, C. Memmii Q. Curtius res sece-

Recedit in Syriam.
-
ionianus.
Strab. l. 17.
Orosius.

Securus de bello pecuniæ intentus.
Plutarchus.
Crasso l. 31.

Decreto Edeffæ culta.
-
No. 17. Imp. Orient. c. 168.
A. Iodorus.
Plutarch.
Appian.
Orosius l. 6. 13.

Crebras accusationes Romanæ.
Joseph. antiqu. 14. 14.
Plin. 5. 23.
Hegesip. 21.
Strab. lib. 15.

Proferret impudenter ambitus.

Diod. 4.
Plutarch.
Appianus.

rang, à Q. Pompejo M. Messalla, à C. Triario vetere inimico M. Scatur accusa-
bantur. Consules quoque flagrabant invidia, quod turpissimam cum Memmio
ac Domitio pacem fecerant, *ut ambo sesteritia quadringena Consulibus darent,*
si essent ipsi Consules facti. Dederant operam Consules, ut quam primum Comitia
haberi Senatus decerneret. Sed Comitiarum singuli dies quotidianis obnuntiatio-
nibus tollebantur. Sub finem hujus anni, quoniam peregrinas religiones invalescere
Senatus compersisset; *misit fana Serapidis Iudisque à privatis in Urbe facta dirue-*
rentur, decrevit.

Interregnum.
L. 10. ad Q.
Fest. 2. 18.
ad Artic. 4. 15.
Famil. 1. 9.

XXIV. Inter hæc exactio Consulium magistratu, neque designatis dum aliis,
res ad interregnum rediit. Sex & triginta interreges fuerunt, continuatis ad septe-
num usque mensem interregnis. Per tantum igitur spatium neque Consules Ro-
mæ, neque Praetores ulli fuerunt. Auspicio eorum enim & ostentorum interven-
tante mara, bubones lupique in Urbe visi, canum ululatus flebilis audiri erant: si-
mulachrum Martis sudaverat: fulmen tota Urbe pervagatum signa deorum toti-
gerat, homines permultos exanimarat. Sed hæc quidem portenta quibus aut ter-
ris aut hominibus minarentur, ambiguum multiplex terror faciebat.

Tribunorum
plebis contra-
dictio.
Cic. ad Q.
Fest. 1.
Cic. ad Artic.

XXV. Nam & in Urbe turbatum erat, & Gallia rebellabat, & cum Parthis
ignorante Populo Romano bellum existerat; sed quæ obiecta Crasso Euphratem
transcuncti mox memorabimus, ipsi exercituique haud dubium interitum porten-
derunt. Hæc ergo quæ impedimenta Comitibus obijcerentur, longe majus atque
difficilius Tribunorum plebis contumacia adferebat. Illi enim præcipue urbibus his
delectabantur, per quas multis se rebus ad suum officium non pertinetibus ingre-
bantur, quum alii magistratus nulli essent, adeo ut ludos quoque facerent Praetorum
loco, quorum Comitia priusquam Consules essent creati, haberi non poterant.

Locatio Par-
thorum ad
Crassum.
Cic. ad Q.
Fest. 1. 10.

XXVI. Sed ostensus hac audacia Senatus Q. Pompejum Rufum Tribunum
plebis, quamquam Dictatoris Sullæ nepotem, in carcerem duci jussit: ean-
dem pæna & aliis turbatoribus præsinita, Pompejoque Magna tradita ejus rei
potestate. Sed Rufus, uti socium ejus ignominiam haberet, paulo post M. Favonium
Ædilem plebis in carcerem conjecit, M. Catonis unicum adnirantem, & ejus con-
tentissimo studio Ædilitatem adeptum. Inter hæc moventem ex habernis Crassum
legati Regis Orodis adierant, cum his mandatis: *siquidem jussu Senatus Populiq;*
Romani arma intulisset, nullum finem bello nisi interfectione partis alterius fore:
sin vero privato consilio Crassus ea fecisset, misereri senectutis ejus Muzum Regem,
et percussorem cum Sulla, Lucullo, Pompejoque fœderis memorem, milites Roma-
nos, potius in captivitate sint apud Mesopotamiam, quam in presidio remissurum.

Diod. lib. 40.

Crassi respon-
sum.
Cic. Famil. 7.
11.
Jul. Obsequ.
cap. 122.

XXVII. Crassus ad hæc Seleucia se responsurum esse quum diceret, aridens
Vagiles, is legatorum epas atque maximus, volatque suavitatis manus percutiens
dextra, prius hic, inquit, pili nascuntur Crasse, quam in Seleuciam videas. Hæc
ubi renuntiata Partho sunt, Surenam præfectum ad recipiendas Mesopotamiae ci-
vitates misit; ipse in Armeniam signa illaturus, ne Tigranis filius Artabazes ad
opem Romanis ferendam vacuus esset. Is enim ad Crassum cum sex equitum mil-
libus venerat, alia decem millia cataphractarum equitum, & triginta pedum
in illa stipendiumque in his copias pollicitus. Hæc res mirifice excitavit Crassum,
lyonte festinante, & diversa suadentibus iniquum.

Crassus Res-
ponsum ad bellum.

XXXII. Quod enim quidam ex Mesopotamia milites per magna pericula re-
verii, vim Parthorum experti nuntiabant, Cataphractarum omnia perturbentem

*molem, levis equitatus inevitabilia vela, inopinatus superventus, & nocentem
prælio fugam, nulla humana upe sustineri; quidam tribunorum præfectorumque
& cum his C. Cassius Longinus Quæstor, is qui paucos post annos occiso Cæsare
magnam, sed antiquum famam tactus est de integro consultandum de præsensibus
censebant. Nam exercitum his sermonibus percelli animadverterant: & aruspices
semper tristia exta nuntiabant. Sed festinabat ad interitum Crassus: repudia-
toque Artabazis consilio, qui per Armeniæ colles ducere iusserat, necessaria ex
Regno suo affatim præbiturus, in Mesopotamiam duxit.*

XXIX. Ad Euphratem Zeugma est oppidum, ex eo appellatum, quod
ibi bello Persico pontem Magnus Alexander struxerat. nam quod alti de patre Li-
bero narrant, fabulam puto. Ibi transducente exercitum Crasso, *aquilam quæ
prima sublata ab aquilifero erat, sponte fuisse conversam in contrariam ac fereba-
tur, partem ajunt: aliam vix convelli potuisse, tamquam adnata terra foret.*
Aureum aquilæ simulacrum legionis Romanæ signum erat. id inter proficiscen-
dom exiguo velut sacello inclusum hastæ imponebatur in acutam cuspidem desi-
nenti, ut in solum defigi posset. Talis tum mucro tam concinnanter hæsit
humæ, ut vix multorum simul nisu evelleretur.

XXX. Præterea signum militare, quod inscriptam puniceis literis excreitus
Imperatorisque noticiam habebat, signifero ereptum in Euphratem projec-
tus. Quo viso Crassus cætera ejus magnitudinis, vela enim fere aquabatur, præci-
di jussit, ut minus obnoxia turbinibus essent. Proficiscentibus per pontem, tro-
bra & atrocia fulgura, cum ingenti fragore cæli, inter densam nimborum caligi-
nem in adversa militum ora micuerunt: ut inter se trudentes ruentisque viæ in
hostilem terram emerentur. & unus eorum Imperatoris insigniter ornatus cum
agalone gurgite haustus disparuit. locus ubi castra metatari erant, bis de ex-
lo tactus est.

XXXI. Et priusquam omnes transirent, pontis partem magnam repens pro-
cella perfregit. Nihil cæterorum tam terruit milites, reditum enim sibi aper-
tissime præcium interpretabantur. Igitur Crassus ut consolaretur trepidantes
advocata cohæione, *Definite, inquit, turbare milites. Nihil hic casus triste præ-
sagit, nec enim hac, sed per Armeniam, juratus dico, reducere copias decreveram.*
Quum sub hæc erecti paulisper animi essent, validius statim, quam unquam an-
tea percussus fuit voce, quem adjecit Imperator *hæc, ait, nostrum nemo reverteretur.*
Neque curavit Crassus, re animadversa, corrigere dictum, aut interpretatione
lenire: unde nec cætera ejus verba pondus ullum habuerunt, quum elevaret bar-
barorum potentiam, præmiaque alia promitteret, alia repræsentaret.

XXXII. Tum quoque ne quidquam occurreret terrore vacuum, qui exerci-
tus cibaria dividbant, lentes & salem prima præbuerunt; quæ feralia sunt apud
Romanos, & vita functis apponuntur. Interea sacrificio apparato, quum exta
portigerentur, elapsa sunt Imperatoris manibus: atque ille confirmari cernens
qui aderant, *sunt hæc, inquit, senectutis incommoda: cæterum arma hancquam
excedit manibus.* Postquam ita superatus est Euphrates, proxima, qua ireretur,
deliberato fuit: Cassio & prudentissimo cuique videbatur, non esse nisi explorato
proficiscendum; interim in aliqua urbem, quas præsulis veneret, refici exercitum
posse: aut certe juxta ripam Euphratis pergendum seclensiam. Ad flumine & cum-

Diodorus:
Cic. pro Mi-
lone.

Malis omni-
bus.
Plutarch.
Cæcæne c. 12.

Euphratem
pontem trans-
greditur.
Plutarch.
Crasso c. 12.

Terræ mili-
tes omnes à
voce.
Florus. 3. 11.
Orosius. 6. 11
Diodorus.

Saturare con-
gillum Crassi.
Plutarch.
Appian.
Parrh. 1.

*meatum copiam, & ne circumiri ab hostibus possent, munimentum tergo fore. Se-
lentiam ob Graecos incolas haud difficulter accessuram ad partes, inde penetrari ad
Ctesiphontem (ea tum Parthorum Regia erat) posse.*

Caesius negl-
git.
Appianus.
Flig. p. 75.

Diodorus.
Pausan. lib.
10.

XXXIII. Salutis consilium, quum Imperatori non displiceret, dolus ac
perfidia Osrhoeni hominis irritum fecit. Sicut inter arma potentiorum, qui
sunt intercepti, sollicitam semper vitam degunt; & quo se continuis periculis
evolvant, eundem perpetuo cursum consiliorum retinere non possunt; sed velut
in maritima tempestate fluctibus ventisque obsequuntur: parvorum quorundam
populorum principes, inter quos praecipui Abgarus Osrhoenus, & Alchaudo-
nius Arabs, Pompejana expeditione in amicitiam recepti, digressis Romanis ad
Parthos redierant. Sed Arabis, quia professus hostem erat, le rior injuria fuit.

Abgarus Cras-
si proditor.
Sax. Ruf. c. 16.
Plutarch.
Appianus.
Vat. Maxim.
4. 6. 12.

XXXIV. Abgarus amicitia simulata pestilencior, quum Parthis studeret,
Crasso adduxit auxilia, & pecuniam, quo ille visco facillime capiebatur, libera-
liter dedit: quibus rebus quum ita se insinuasset, ut consilia de summa rerum eum
eo communicarentur; homo astutus nec infacundus, *Miror, inquit, Imperator,
quod hoc tam & numerofo & firmo exercitu instructus, apparere adhuc victoriam,
quam rapere maris. Hostes fugae quam praelio paratiores, nisi maturas, jam in
Hyrcaenos aut Scythas pretiosissima rerum suarum & corporum transulerint, tibi
solitudinem relinunt. Quod si cessando speciem timentis praebueris, resument animos,
& mox cum tota mole virum Rex aderit; qui nunc anxius metu, non quasi pares
vobis Surenem & Sillacem objecit, sed ut ab insequendo vos remorentur, donec
ille res suas in tutiorem reposuerint statum.*

Maximosum in
homini consi-
lium suggestit.
Diodor.
Jul. Obseq.
Florus.
Plutarch.

XXXV. Credidit homini Crassus, quod amicum & fidum putabat; confir-
matusque est in errore, postquam longateque neminem hominem usquam, sed
tantum equorum averla vestigia apparere exploratores nuntiaverunt: eaque res
militi restituit animum, fidentiotemque, tamquam fugientibus Parthis, fecit.
Primum iter, relicto amne, per campos viuentes pergentibus, satis amicum at-
que facile fuit. mox excepit arida & nuda planities, militemque cum siti & are-
na luctantem ipse quoque locorum adspectus horrore perfudit, quum in vasta foli-
tudine, quam terminare visu nequibant, nihil terra gignentium, non herba, non
stirps ulla virens, nusquam aut rivus aquae, aut montis supercilium appareret.

Artabazes
Crassum seu-
sus mo-ier.
Plutarch.
Diod. rut.
Appianus.
Flor. p. 17.

XXXVI. Id quum per se suspectum plerisque fieret, supervenerunt ab Ar-
menio Rege nuntii, excusantes non missa auxilia, quod in suum Regnum Parthum
Orodes irrupisset. Suadebat autem ut ad se veniret Crassus, conjunctisque secum
cupiis propelleret hostem: aut si aliter videretur, saltem edita se staretur loca, ne-
que in patentiibus campis equitatus Parthico statarium militem exponeret. Crassus
ad haec cum stomacho respondit, in praesentia non vacare ut cogitet de Armenia,
posse tamen venturum, ut proditionis ab Artabaze expetat penas. Haec tam si-
nistrè cogitata consulaque moverunt iterum Cassio bilem. Sed quia libertate
sua Crassum offenderat, ultra monere non ausus, Abgarum inerepavit. *quis te,
ait, pessime mortalium malus ad nos perduxit genus, ut Crassum fascinares, ipsum-
que & exercitum perderes?*

Abgarus ad
Parthos profi-
ciscitur.
Diodor.
Plutarch.
Appian.

XXXVII. At ille blande castigata juvenis vehementia, *durare paulisper jube-
bat, in salute communi mox agnitorum innocentiam ejus, quem nunc tanti sceleris
suspectum haberet.* Milites etiam itineris molestia gravatos sublebat, simul qua-
si per jocum deridens, tamquam homines adfecti mollius Campaniae d' versoris,
easdem

easdem delicias in finibus Assyriorum desiderarent. Sed postquam ad exitum Crassus omnia mature sunt disposita, nam Abgarus per speciem explorandi saepe cum Surenâ congregiebatur; Crasso Parthos in propinquo esse cum modicis copiis persuasit, seque ire ut aliquid ipsis noxa & perturbationis inferret.

XXXVIII. Eo die pullum paludamentum datum esse Crasso tradunt, quum album aut purpureum in praelium exornantibus dari solet. Sed id mutavit Crassus irridensque eos, qui signa convelli vix posse nuntiabant, cum magna festinatione processit. Occurrerunt ibi pauci speculatores, occisosque sodales suos, hostium immensam multitudinem adesse retulerunt. Ibi Crassus instruxit aciem, primum ex Cassii consilio productis, ne circumvenirentur ordinibus: deinde mutavit contraxitque in quadratum, duodenis ad unumquodque latius collocatis cohortibus. Legiones enim Romanas septem, neque pauciores sociorum cohortes habebat: equum & levis armaturæ ad quaterna millia. quæ & ipsa distribuit, ut singulis cohortibus gravis armaturæ aliam equitum adderet.

Crassus instruit aciem. Plutarch. Appian. S. Rufus cap. 17.

XXXIX. Quum ita ordinata acie, Cassius alterum cornu alterum P. Crassus Imperatoris filius, imperator ipse medium agmen duceret, ad modicum flumen Baliso nomen erat, perventum. Ibi raptim ex siti recreatus exercitus, festinante Crasso, in conspectum hostium magno gradu adductus est. Illi maxima copiarum parte post primam aciem abscondita (& erat locus inæqualis, tegendis insidiis arborum obiectu aptus) neque numero formidabilem, neque specie magnum obiecerunt: nam ex præcepto Surenæ rutilantia arma pellibus & tunicis obtexerant. Sed dissimulata primum, deinde subito ostensa exercitus armorumque moles majorem ex improvviso terrorem injecit Romanis.

Parthi se ostendunt.

XL. Jam primum horribili strepitu sunt exterriti. nec enim tubis aut cornibus pugnam accendunt Parthi, sed tympana simul multis locis pulsantes, velut ululatu belluarum, & tonitru inistum mugitum ciente. dein rejectis integumentis galæ loriceque ex Margiano ferro fullerunt. ipsi etiam equi ferreis æneisve squamis muniti formidabilem obtulerunt speciem visentibus. Inter eos Surenas proceritate cultuque conspicuus exsultabat: acer idem bellator, & propius Medicum luxum fucatus comptusque. nam ceteri Parthi tum etiam Scythico more Germanoque crinibus ad verticem reflexis, in altitudinem comabantur.

Cum magno strepitu, & horribili specie. Plutarch. Appianus.

XLI. Parthi primum ordines infestis contis perturbare nisi, postquam eorum viderunt firmitudinem, momento dilapsi, priusquam Romani animadverterent, illorum aciem circumdederunt, emissamque a Crasso levem armaturam grandine telorum obrutam repulerunt ad suorum agmen, idque initium pavoris legionibus fuit: quum aculei sagittarum pari violentia per armatas corporum partes, ac per nudas adacti cernerentur. At Parthi diductis ordinibus, amplexi Romanam aciem, sagittas eminus mittebant in confertos atque ita densatos, ut vix ullum cadere sine noxa telum posset, etiamsi de industria aberrare voluissent. Adfigebat Romanos anceps malum, quod & stantes impune vulnerabantur, & si qui procurerent, neque attingere poterant velocissimum hostem, & à Parthis inter fugiendum, nihilominus tela spargentibus, ut mos erat genti, nihilo mitius perebantur.

Pugna confertur. Plutarcho Appian. Diodorus.

XLII. Hunc tam gravem casum una hac spe solabantur, fore ut exhaustis Parthorum pharetris, ea sagittarum tempestas cesset: ac ubi multos illis camelos

P Crassi virtus. Val. Max. lib. 2. c. 16.

Appian.
Plutarch.

sed infelix.
Appianus
Plutarch.
Diodorus.

Gallorum
cum artibus
certamen im-
par.
Plutarch.
Justinus, 41. 1.
1. acit. Germ.

P. Cassi ex-
tus.
Appianus.
Plutarch.
Diodorus.

Patria Crassi
constantia.
Appianus.
Hist. 146.

præsto esse telis onusos cognitum est, Crassus majore metu percussus, filio per nuncios mandat, ut priusquam circumiretur, manum conferre properet. Adolescens, præter equites mille, quos adduxerat à Gallia, trecentis aliis adsumptis, cum octo cohortibus, & sagittariis quingentis, quum evectus esset; Parthi, five quod in uliginosa loca inciderant, five ut alii prodiderunt, ast, ut quam longissime à suis abriperent Crassum, versis habenis abierunt. Nec caruit successu dolus. incitat equum adolescens, hostem fugere clamitans; sequuntur aequales Censorinus Senator ex disertis, & robore corporis animique præcellens Megabocchus. ne pedites quidem morantur, quin spe & gaudio victoriae cursum equitum prope adæquent.

XLIII. Sed postquam repente & qui fugerant substiterunt, & præterea re- cientes accurrerunt alii, sperabat tamen pugnam Publius; ad manus venturum ut contra paucos, hostem ratus. At Parthi cataphractis in prima acie oppo- sitis, cætero equitatu disperso circumvecti, magnam vim pulveris de industria concitarunt; quo conspectum & spiritum Romanis adimerent. Atque illi ferales inter umbras, & triste silentium, nam & vocem intercluserat pulveris nubes, ja- culis temere incidentibus fugebantur. Miserrabili morte consumptis plerisque quia volere hamata spicula conantes, per venas per nervos penitus adaucta; sua ipsi corpora sæde laniabant: ne superstites quidem ad pugnam erant apti, Publio- que ut impetum facerent in cataphractos hortante, manus scutis, pedes solo adfixos ostentabant.

XLIV. Igitur Publius cum equitibus cursu invectus est, haudquaquam parti certamine, quum nuda corpora Gallorum, nam id roboris erat, firmissimis con- titis pereuterentur; Parthos crudo eorio, aut serrea lorica tectas, breves & im- becilles lanceæ, parum offenderent. Erga Galli abiectis lanceis contos prehende- bant manibus, & ad corpora hostium evadebant: correptique deturbabant ex equis, armorum pondere ad resurgendum inhabiles. Alii relictis suis, hosti- um lubabant equos, ventresque eorum fodiebant, ut rabie mortis correpti ex- cuterent scissores, suisque & hostibus ut quisque occurrerat promiscue obreritis com- moretoreneur. Tandem siti atque aestu, quod utrumque genti est infestissimum, coacti Galli ad suos se pedites receperunt, in medium accepto Publio, qui fortis- sime dimicando graviter erat vulneratus.

XLV. Quum in collem quemdam evasisset, religatis in medio equis, clypeos opposuerunt barbarorum telis, auxilium ex loco habituros rati, quod contra ius. Nam in plano a prioribus ordinibus sequentes utcumque reguntur: acclivis tumulus, quia posteriores semper altiore vestigio tolluntur, omnes ex æquo nu- dat. In ea necessitate Græci duo Carrhas incolentium adolescentem hortabantur, ut cum ipsis se subduceret Ichnas, quod in propinquo Romanarum partium oppidum esset. At juvenis eos, qui propter ipsum hunc malorum per-venisient, deserturum ne- gans, dimisit comiter Græcos. iple quia manus trajecta officium negabat, er- migero præbuit latus exemplum hoc Censorinus imitatus est: ceteri nobiles, quos inter & Megabocchus, sua sibi manu consciverunt necem. ceteros adorta Parthorum multitudo, confodit contis: neque amplius quingentis vivi capti sunt.

XLVI. Filio Imperatoris hunc ad modum pene sub oculis patris interfecto, Parthi in ipsum signa converterunt, jam accepto nuncio periculi, ad opem filio

ſerendam profectum. Ubi in conſpectum agmina venerunt, quidam Parthorum haſta ſuffixum caput oſtendentes, obequibant Romanis, quæritabantque quibus natalibus iſſe juvenis ortus eſſet: non enim ſe credere, tantam indolem, ab ignaviſſimo hominum Craſſo procurari poſuiſſe. Id ſpectaculum vehementiſſime permovit milites, non ut accenderentur in uſionem, ſed ut plane torpore & deſperatione demitterent animos. At Craſſus numquam clariſus oſtenſa animi magnitudine, ſuum hunc dolorem, ſuam cladem eſſe vociferabatur: populo quidem Romano, ſalvois legionibus nihil dum accidiffe calamitoſum, unius militis iactura.

XLVII. Reſumerent modopriſtinam alacritatem, & quod ſæpe duris temporibus copia Romana feciſſent, dubitantem Fortunam ad ſuas partes virtute cogerent. Sed jacebat omnis militum vigor, morſusque & taciti adſtabant: mox edere clamorem juſſi, tenuem & inæqualem ſuſtulerunt, quum à Parthiſ ingens & animorum plenus redderetur. Nec alia fortuna pugna utriſque, quam animis præceperant, fuit. Romanos ambigua ſors lechi terrebat, quod ſervantibus ordinis moleſti arcus Parthorum erant; eruptionem tentantes contis figebantur adeo validis, ut interdum duos ſimul viros idem impetus tranſverberaret. Laborantibus undique Romanis, novus repente hoſtis exortus, quum huiusmodi detrimenti daret, plus etiam doloris intulit.

Pugna cum
Parthiſ.
Appian.
Plutarch.

XLVIII. Nam cum Oſroëniſ Abgarus, quem ſibi amicum arbitrati fuerant, terga adverſus Parthos pugnantium cadebat. Unde plena omnia conſternationis & tumultus: & quia ſæpe convertebantur ordines, ut aliqua ex parte clamor acciderat, multi ſe inducunt in commiſſionum gladios. præſertim, quia in hoſtium, & vitandi ſagittas ſtudio, coacti in arcum erant. Sufſinuerunt tamen ad noctem uſque, qua appropinquant Parthi cadendo ſeſſi ſe receperunt, id dare ſe Craſſo tempus ad lugendam ſili mortem diſcitant: niſi poſtridie ſeque & exercitum in ſide Aſiaſie dederet. Patrium id Parthiſ fuit, ut noctes procul ab hoſtibus agerent; quia neque caſtra munire conſueverant, & inter tenebras equitum & ſagittariorum nullas propemodum uſus eſt.

Abgarus ju-
vat Parthos.
Appian.
Plutarch.

XLIX. Digreſſis Parthiſ miſerabilior apud Romanos, quam inter ipſam pugna luctus fuit, quod & accipeam calamitatem noſcere vacabat, & impendentem deſlere, Craſſus in tenebris abditus, vix à legatis tribuniſque in principia adductus eſt. Neque dubitabatur, quin evadi Carthas oporteret. Idcirco ſilentio educus exercitus, quamquam ſequebatur, nemo ſapius tamen acie facta conſtitit, quia ſauci & agri, quum ſe relinqui ſentirent, mixto ejulatu ac clamore magnum tumultum excitaverant. Et quidam, ut poterant, ſuorum iter conſequebantur. hiſque viciffima aut ſuſtollendis aut deponendis, lente præcedebat agmen. niſi quod cum Egnatio equites trecenti abrupti à cæteris nocte concubia venerunt Carthas. Coponiſ ibi præſidio Romano præerat, cui Egnatiſ numciari quum juſſiſſet, ingenti prælio cum Parthiſ pugnatum eſſe, nihil ultra moratus ad Zeugma cum ſuis pervenit incolumis.

Puga Roma-
norum.
Appian.
Plutarch.

L. Coponiſ nihil ex hiſ quæ allata erant, læti ſuſpicatus, armat extemplo milites, & præmiſſis exploratoribus, quum venire Craſſum audiviſſet, occurrere, deducitque in urbem, nihil per tenebras moventibus Parthiſ, quamquam hoſtium ſigam ſenſiſſent. At ubi diluxit, relictos in caſtris, haud pauciores millibus quatuor, quotquot ſua manu non invenerant mortem, qui numerus amplius fuit, trucidarunt: palantes per campos exceperunt: quatuor cohortes

Craſſus venit
Carthas.
Val. Maxim.
Plutarch.
Diod. lib. 4.

cum legatio Vargunteio in colle quodam condeiderunt, præter milites viginti, quibus per medios hostes strictis gladiis ruentibus, admiratione virtutis dederunt viam, Carthasque pervenire passi sunt.

Kodem & Sa-
rena.
Appianus.
Diodorus.
Parthica.

LI. Interea Surenas, ut certior fieret, ubi Craſſus atque Cassius eſſent, Carthas mittit certos homines Oſrhoēnos, qui in caſtris Romanis utrumque ſepe viderant, una cum quodam Latine linguae perito, qui *Surenas colloqui velle cum Craſſo, ſuaderis ſerendi cauſa* diceret. Ita cognito Carthis enim eſſe, poſtero die admovit exercitum muris, *internecionem* denunciando *omnibus, niſi Craſſum atque Caſſium vinctos tradiſſent*. At illi videntes ſe deceptos, nec in oppido tutos, & longe Armeniorum auxilia fore, decreverunt fugere. Id conſilium, quum enunciari Carthenorum nemini oportuiſſet, peſſimo omnium & perfidioſiſſimo Craſſus exponit Andromacho, qui flagrantem Imperatoris gratiam, non alia magis arte, quam fedeliſſima adulatione meruerat.

Craſſus ab
Andromacho
perſidi officio
cumduellur.
Appian.

LII. Neque is prodere omnia Parthis diſcrebat, tyrannidem patriæ pactus, quam & mox obtinuit, ſed in penam, à civibus ſuis cum univerſa familia concrematus. Sed Craſſus adeo confidebat homini, ut illo maxime duce itineris uteretur. Expectata nocte illuni Craſſus cum exercitu proceſſit, & à proditore varie circumductus, poſtremo in loca paludosa, & ſolſis concila detrufus, non multum conſecit viæ. Caſſius animadverſo dolo repetiit Carthas: monentibusque ducibus itineris *exſpectare donec Luna ſcorpionem tranſiſſet, plus ſe timere ſagittarium dicens* cum equitibus quingentis evaſit in Syriam.

Mox ſimula-
tione pacis
deceptus à
Surenas.
Plutarch.
Appian.

LIII. Legatus Octavius, vir fortis, ſidos naſtus duces, quinque circiter milia militum habens, montoliſ locis, Sinnaca vocabant, in tutum ſe receperat; ſed in ſubſpecto colle Craſſum urgeri ab hoſtibus videns, decurrit ad opem ſerendam, paucis primo, deinde omnibus ſequentibus. Diſſectis horum impetu Parthis, in medium acceptus Imperator eſt, non ſcuta magis quam corpora ſua ſtrenue pro eo opponentibus cunctis. Igitur Surenas, ne iterum productio ad noctem prælio, Romanis in montes deinde evadendi copia fieret, ad dolum ſe convertit, quem jam dudum ſtruxerat; ut ſimulatione pacis deceptos circumveniret. Hunc in ulum ex composito in Parthiſ caſtris ſermones ſis locis, ubi excipii à captivis poſſent, ſeri juſſerat; *beneficio magis illigare Romanos quam interne-
civo bello delere conſtituiſſe Regem*.

Surenas digni-
tas.
Appianus.
Plutarch.

LIV. Id captivi de induſtria negligentiſ adſervati, deferrebant ad ſuos. ſimul pugnam remittebant barbari, & cum nobiliſſimo quoque ſenſim ad collem ad-
vectus Surenas, nervo arcus remiſſo invito Rege *virtutem ſe Parthiſcam uſendiſſe Romanis* aſſebat; nunc illo *volente daturum & humanitatis ſpecimen, ſiſſoque ſuaderi ſalutem præſtiturum abeuntibus*. Hæc non ſecus ab Romanis accipiebantur, quam ſi ab ipſo Rege dicerentur. Surenas enim non viri ſed dignitatis nomen, eoque inferioris etiam ævi Perſis uſurpatum, magiſtrum vexilli ſive militiæ ſignificante vocabulo, proximus auctoritate & potentia Regi erat, & qui tum eo honore ſungebatur, opibus & genere præcellebat.

Et apud
Plutarch.
Appianus.

LV. Gentilitia ei prærogativa erat, ut Regi Parthorum diadema primus imponeret. Ad hæc ut ſtatura & pulchritudine corporis, ita virtute & conſilio facile erat omnium princeps, licet triceſimum ætatis annum nondum impleviſſet. Ipſum qui tum regnabat Orodem, pulſum à Parthis reduxerat, & magnam

Seleuciam redegerat in potestatem, primus omnium consensu muro, & repul-
sis defensoribus. Quoties iter faceret mille cameli cum sarcinis, & rhedæ ducent-
æ pellicum sequebantur, equites cataphracti mille stipabant leviter armatorum
multo major numerus. Clientium etiam & servorum (nam servos armabant)
habebat haud intra decem millia.

LVI. Sed Crassus toties deceptus, contabatur habere verbis Surenæ fidem:
donec clamore & conviciis militum armis concerpantium omnium coactus. *Pos,*
inquit, Octavius, Petronique, & quotquot adestis legati tribuni que Romani testor,
indigne & violenter me in ordinem cogi. Vos autem circumventum ab hostibus,
non à civibus deditum perisse, quocumque perveneritis dicetis. Pactus deinde
cum Partho, uti certo loco, qui aequaliter ab utroque exercitu distaret, pari nume-
ro comitum congregarentur, in planiciem descendit. Ibi Crasso, quum Roma-
no more pedes processisset, Surenas equum adduci iussit, tamquam à Rege mu-
neri missum, stratoresque signo dato corripuerunt Crassum impolueruntque tum
admoverunt equo virgas, ut in cursum concitarent.

LVII. At Octavius visum quid ageretur, manum iniecit freno, alique mox
Romani circumsteterunt. Hinc orto certamine, percussit equis omem Octavius,
& vicissim à tergo percussus ab alio cecidit; tum accurrentibus ex composito bar-
baris, Romani, quibus tam celeriter succurri a suis, peditibus plenisque, non
poterat, superati sunt. Crassus quoque, ne quid vivus pateretur, repugnans
interfectus est: incertum hostiline an Romana manu. Tum vero Romanorum
copiarum reliquæ partim de colle digressæ permiserunt se victori: partim noctu
tentarunt fugam, sed evaserunt omnino pauci. Hæc est nobilis illa Romanorum
in Mesopotamia clades, qua M. Crassus cum filio clarissimo & præstantissimo ju-
vene, pulcherrimisque legionibus interit.

LVIII. Plurimi etiam Senatores cum aliquot Consularibus & Prætoris defi-
derati sunt. In universum cecidisse viginti millia, decem capta referuntur: quod
de Romanis tantummodo copiis intelligendum arbitror, quum Appianus de
centum millibus hominum, non tota decem millia redisse in Syriam narret; Florus,
sparsas in Armeniam, Ciliciam, Syriamque reliquias, vix nuncium cladis re-
tulisse. Magnum inter hos Lucanorum fuisse numerum adnotatum est, propter
prodigium, quod anno superiore in Lucanis pluisse ferro nuntiatum erat, & ca-
venda superna vulnera haruspices respondant, quasi de Parthorum sagittis
monuissent; quas illi solebant imbris instar spargere, non directis ictibus, sed
in altum emissis, unde temere inciderent subjectis hostium agminibus.

LIX. Cadaver Imperatoris inter cætera corpora feris & alitibus relicto: ca-
put cum dextera manu relatum ad Regem, tum maxime epulas cum Artabaze
Armenio celebrantem. Pacem enim interea pepigerant, Pacoro filio Parthi
desponsa Artabazis sorore. Forte tum Jason tragediarum actor, Agaven recitans,
corripuit Crassi caput, quassantque carmina quæ de Pentheo fecerat Euripides
recitavit. Post hoc deinde ludibrium, in rictum oris aurum liquefactum insu-
derunt Parthi cum exprobratione avaritiæ, ut *satiaret se tandem eo, quod*
infinitis modis scisset. Erat enim appetentissimus pecuniæ, quamquam tan-
tas haberet opes, ut cum pro paupere miseraretur; qui ex suis facultat-

Crassi & Surenæ congressus
Appianus.
Plutarch.

Crassus interfectus
Nicolaus Damasceus
apud Artea lib. 6.
Appianus
Plutarch

Romanorum clades
Appianus.
Plutarch.

Crassi caput Regi Parthorum epulanti adferri.
Marcell. 24. 98
Plutarch.
Appian.
Justin. 41. 2. 66
Diodorus.
Florus 4. 2. 13.

tibus exercitum alere non posset. Hic fuit opum & potentia tam laboriose ac nequiter comparata Crasso terminus: cujus etiam interitus, tanquam remoto quem ambo respicerent, socios tyrannidis inter se commisit, ut & hos velox potius comprehenderet, & tres tyrannidis partes, Crassus in Asia, Pompejus in Africa, Caesar in Europa interfecti, pro imperio, quod contra fas partiti fuerant, cadaveribus, & vix sepulchris, obtinerent. Sed neque Parthis impunita perfidia & crudelitas fuit. Surenam paulo post invidia gloria ejus Orodes interemit: Orodes procedente tempore à Pirahate filio est sublatus.

JOH. FREINSHEMII S U P P L E M E N T U M

Libri CVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Eiusdem Libri.

Caesar, Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit: nulloque ibi hoste invento, reversus in Galliam, Eburones, & alias civitates, quæ conspiraverant, vicis, & Ambiorigem in fuga persecutus. P. Clodius à T. Annio Milone, candidato Consulatus, in Appia via ad Bovillas occisi corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos Consulatus Hyppsum, Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas, Cn. Pompejus Legatus à Senatu Consul tertium factus est, absens & solus, quod nulli alii unquam contigit. Quaestione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio damnatus in exilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Caesaris in petitione Consulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas à C. Caesare adversum Gallos, qui propè universi, Vercingetorige Arverno duce, defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Atuarici Biturigum, & Gergoviae Arvernorum.

DUM ad Orientem hoc vulnus accipit Respublica; non minore in metu legiones erant, quæ per Gallias sub Imperatore C. Caesare merebant. Quamquam enim defensa nuper Ciceronis castra; defensa T. Labieni erant; non ideo terror omnis exoleverat; quin ad Caesarem quotidie veniebant nuntii, diversis Gallia partibus parari arma, cogi juventutem, conjurare inter se principes, & magnus ubique motus esse. Talgstim à Caesare sibi Regem impositum Carnutes nuper interfecerant: id exemplum sequuti Senones, valida civitas, Cavatinorum ejecerunt; & vocatus ad Imperatorem Senatus eorum dicto audiens non fuit Nervii, Atuatique, sedante omnes in Treviris, Indutiomarus, omni canas intruebat bellum. & quamquam permovere Germanos nequiverant, ut denuo

Galli bellum
parant.
Caesar Gal. 6.
84.

Diod. l. lib. 49.

Rhenum transirent, Gallorum undique venientibus ad senectutis excitabatur.

II. Initium belli facere ab oppugnatione castrorum Labieni, quæ crane in Rhemis constituerat: sed idem etiam finis ei rumulcandi sionis & vivendi fuit. Quippe Labienus, utili consilio, quamquam munitione castrorum totus, metum eo usque simulavit donec nihil metuentibus Treviris, & post convicia conjectaque suo more intra vallum tela, secure sparsimque abeuntes, immisso repente equitatu turbavit. Sed quia præceperat suis, *ut nemo prius peteretur, quam interfectus Indutiomarus esset*, in hunc tota vis omnisque contentio persequentium versa, in ipso fluminis vado intercepti transiunt. caput in castra relatum. Ea res cognita non modo repressit Treviros; sed Nerviorum etiam & Eboracorum disjocit jam contractas copias, pauloque quietiorem ad tempus Galliam præstitit.

III. Hoc Caesar intervallo ad faciendam detrimenta usurus, per M. Silanum, C. Antistium, & Sextium legatos delectum habet; simul ad Cn. Pompejum mittit; ut quos ex Cisalpina Gallia Consul is sacramento rogasset, ad Caesarem inberet proficisci. ita ante exactam hiemem, tres ad eum legiones venerunt. una recens conscripta; reliquis Pompejus commodabat. His copiis ausus ut inferret potius bellum, quam expectaret, per hiemem adhuc contendit in Nervios, imparatusque venire in deditionem, & obsides dare cogit. Primo deinde vere Senones, deinde Carnutes, illos Aduis, hos Rhemis deprecatoribus, quæ solæ Caesaris per ea tempora fidæ civitates fuisse videbantur, in gratiam recepti, obsides dederunt.

IV. Caesar hac parte curarum exoneratus, omnes deinde cogitationes ad opprimendum Ambiorigem vertit. Is post Indutiomari mortem cum propinquis ejus, ad quos delatum à Treviris erat imperium, fœdere factò, Menapios, qui uni Gallorum ad Caesarem de pace nunquam miserant legatos, in societatem adsciverat: Germanosque cis & ultra amnem sollicitare non desinebat. Igitur Caesar Menapios primum tripartito exercitu inerat: magnisque detrimentis adfectos ad pacem petendam cogit, obsides imperat: *Ambiorigem & legatos ejus suis finibus recipere vetat.*

V. Inter hanc expeditionem Treviri Labienum cum una legione, quæ iis locis hibernaverat, perierant: Sed edocti duas missu Caesaris supervenire legiones alias, donec Germanorum auxilia accessissent, castra intra spatium quindecim millium à Romanis castris posuerant. Horum consilio cognito Labienus occasionem dimicandi se inventurum sperans, cum quinque & viginti cohortibus, magnoque numero equitum, obviam egressus, non amplius mille passuum relicto spatio, confedit. Inter utraque castra flumen præruptis ripis inciderat. Moselem fuisse consensum est. id flumen tam propinquo hoste neque ipse erat transire rus, nec Gallos transirentibus rebatur.

VI. Idcirco ut eliceret hostem, convocato consilio, palam in hunc sensum disseruit: *quum propediem adfuturi Germani nunciantur, se rem in tantum disorimen commissurum non esse. parati intenteque ad signum omnes essent, ut post pridie prima luce proficiscantur.* Quod magna Gallorum equitum multitudine in castris Labieni erat, res cito desertur ad hostes. Sed Labienus noctu tribunis militum primatibus pili centurionibus consilium suum exponit: *sibi in animo esse, simulationis amoris fallere hostem, ut non expectatis Germanis transiret flumen, alieno loco congressurus.* Igitur majore quam opus aut consuetudo esset strepitu motis castris,

Indutiomarus à Labieno caditur.
Orosius. 6. 2.
Caesar.
Florus. 3. 10.
1.

Caesar et ceteris
C. Antistius
C. Sextus.
6. 2.
Orosius.
Florus.
Caesar. 3. 10.

Ambiorigem
inlequitur.
Diodorus.
Caesar.
Orosius.

Labieni bellum
cum Treviris.
Diodorus.
Caesar.
Orosius.

Ejus stratagemas.
Diodorus.
Caesar.
Orosius.
Liv. Epitome.

Xviii. dicitur.
Cæsar.
Diodorus.
Grosius.

quum id quoque subito nunciatum hostibus esset, ad insequendum eos illicunt.

VII. Spe victoriæ prædæque, & ne fugienti scilicet Romano spatium evadendi darent, flumen transgrediuntur. Id ubi ex voto atque expectatione Labieni factum: *habetis, inquit, milites, quam postulastis pugnandi copiam, & ut locus pro nobis esset, feliciter curatum est, vos modo, quam soletis, operam præstare memineritis.* Sic converso agmine, quum impetus in Treviros fieret; illi novitate rei attoniti, ne primam quidem impressionem tulerunt. Equitatus immixtus ad sylvas fugientium ingentem cadem edidit. Ita motus Trevirorum repressus, civitas à Labieno recepta. Germani qui auxilio veniebant, audita re ut erat gesta, domum regressi sunt. cum iis propinqui Indutiomari trans Rhenum abiverunt. Civitatis imperium Cingetorigi; quem ob studium erga Romanos socer Indutiomarus nuper expulerat, est traditum.

Cæsar iterum
Rhenum
transiit.
Diodorus.
Cæsar.
Grosius.

VIII. Victis ad hunc modum Treviris, Cæsar de Rheno iterum trans eundem deliberat; duplici stimulus utilitate: altera, ut puniret, qui contra se auxilia Treviris miserant: altera, ne receptus apud eos Ambiorigi esset. Idcirco in finibus Trevirorum haud multo supra, quam prius erat transgressus, pontem paucis diebus effecit: nota tum militibus ratione, sed ad hodiernam segnitiam nunc profus incredibili. Quippe non in præliis modo, sed magis in opere Romani militis invicta durities erat. Inter cætera pontibus struendis ita erat exercitus, ut quemlibet latum & profundum annum facillimo negotio transmittere posset. Cujus rei per illa & sequentia tempora, in Danubio, in Rheno, in Euphrate frequentia documenta dedérunt.

Parlo iungendorum pontium.
Flocus. q. 21.
56.
Liv. Epitom.
Grosius.

IX. Ratio autem iungendorum pontium hæc fuit usitata. Lato alveo naves, superiore, quam ubi pons destinaretur, loco constituebantur. Signo dato primum una earum secundo flumine demissa, quantum poterat applicabatur citimæ ripæ. deinde storea saxis repleta mergebatur fundo, anchoræ vicem firmatura deligant valido rudente navem. Continuo materia, cujus ipsa navis copiam præbebat, tota consernebatur, eadem cæterarum deinde navium adjungendarum erat ratio; quas & demissæ in annum moles; & vicinis utrimque navibus in nexa vincula retinebant. Quum ad alteram ripam deductus pons erat, in extrema nave turres cum machinis & catapultis, & ad egrediendum porta struebatur.

Cæsar recedit
ex Germania.
Cæsar.
Diodorus.

X. Cæterum nihil ultra gloriam bis transgressi fluminis hac expeditione questum est. Paucos dies moratus in Germania Cæsar, quum Suevi se in sylvas recepisse dicerentur; *inopiam*, ut ipse ait, *frumenti veritus*; ut Dio, *inveniens* (nam & frumentum ex Gallia subvehi nullo negotio potuisset) pontem in longitudinem pedum ducentorum rescindit, atque in extremo turrim tabulatarum quatuor constituit: præsidiumque tuendo ponti relinquit in Treviris, ut Germanis sæpius transiituri speciem faceret.

Ambiorigis
fuga.
Cæsar.
Diodorus.
Grosius.

XI. Sed ipse capiendi Ambiorigis causa per sylvam Arduennam, quæ per quingenta millia passuum, à ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios usque pertinebat, Minucium Basilum cum equitatu misit. Nihilque propius factum, quam ut comprehenderetur. effugit tamen, misitque nuncios, qui populares monerent, *ut sibi quisque consuleret.* Multi tamen hostili ferro, aut incommo-
dis fuga perierunt: Cativulus, Rex dimidia partis Eburonum, gravis ætate,
quum

quum fugere non posset, devoto diris Ambiorige, venenum, quod ex arboribus taxis in Hispania & Gallia exprimi solebat, sumpsit. Caesar Ambiorigem frustra & cum vexatione suorum persequutus, ut nomen Eburonum tolleretur, neque tamen milites adduceret in discrimen; quorum per ignotas sylvas subinde quidam desiderabantur; consilium inivit suam injuriam Gallico sanguine vindicandi. Missis igitur circum civitates nunciis, *Eburones, si vellent, diripiendi potestatem omnibus facit*. Ea res misifici cujusdam causa fuit, & inopinati eventus.

XI. Quippe Sicambri, transhenana natio, quæ nuper Tenchteros fugientes receperat, prædam ex infortunio Eburonum facturi, duo equitum millia, Rhenum navibus ratibusque transiverunt. Hi, quum à captivo didicissent, *profectum longius Casarem, totius exercitus impedimenta cum medico præsidio reliquiste Aunaticæ*, quo loco ante annum hyberna Titurii & Aurunculeii fuerant, protinus eodem captivo duce, ad castra Romanorum contenderunt.

XIII. Forte Q. Cicero cohortes aliquot frumentatum emiserat: eodem tempore veniunt Germani, portaque decumana conantur irrumper. In re subita, nihil enim tum hostile metuebatur; quum interfecti aut sparsi hostes, & cum novem victicibus legionibus in propinquo Caesar esset, vix defendi castra poterunt. Inter hæc reverlæ cohortes, quum & ipsæ improviso incidissent in hostem, multis amissis, ægre pertruxerunt ad suos. Germani spe castrorum ex pugnandum amissa, cum prædam ceperant, impune trans Rhenum redierunt: quod illos persequi tempore anni, & cura rerum Urbanarum, & cupiditate capiendi Ambiorigis Caesar prohibebat. Sed ille, quumquam Casariani tanta diligentia sequebantur, ut sæpe in conspectu fugientem, aliquando præne in manibus haberent; effugit tamen, quatuor equitibus comitatus, quibus solis vitam suam audebat credere. Interea Caesar Durocortori Rhemorum concilio Galliarum habito, de Accone Senonum principe, qui defectionis auctor civitati fuerat, supplicium sumpsit: deinde distributis per hyberna legionibus, per causam conventuum agendorum in Italiam profectus est, de rebus Urbanis sollicitus, quæ continuis certaminibus seditionibusque supra solitum ingravescabant.

XIV. Tribuni plebis, exemplo superiorum, Comitibus, quorum iterum tempus aderat, moram injiciebant; *Tribunos militum, sicut olim, fieri oportere dicentantes, quod Respublica pluribus magistratibus indigeret*. Sed ejus rei mentione, quia vix auribus admittebant homines, deposita, C. Lucceius Hirrus Tribunus plebis consentiente collega M. Cælio Liciniano, rogationem promulgavit, *ut Cn. Pompeius Respublica constituenda Dictator diceretur*. Sed inivisum hoc & detestabile Romanis nomen Sullæ crudelitas effecerat. Igitur sic invehitus est in Hirrum M. Cato, ut parum absuerit, ne abdicare cogeretur. Erat tamen anxius ob potentiam Pompeii Senatus, nec audebat latius quidquam ei, quod appeteret, denegare. Amici quidem ejus, ipse enim tum aberat, negabant Cn. Pompeio placere, nimios honores: & per Ciceronem petente Pompeio, Crassum Julianum, ne auctor fieret, dudum deterruerunt. Sed nihilominus ingenium ejus tectum, & alia cupiens, alia simulans metuebatur.

XV. Tandem ipse adventu suo composuit omnia; quum à Cænone lay-

Tit. Liv. Tom V.

Q999

Tenchteri castra
Caesar
oppugnavit
Caesar.
Diodorus.

Plutarch.
Pompeio.
cap. 39.

Re infecta re-
cedunt im-
pune.
Cic. Famil.
8.
Diodorus.

Urbanæ ec-
clatitum.
Plutarcho.
Cic. ad Q.
Fratt. J. 8.
Fratt. J. 8.

Lex de Pom-
peio Dictato-
re creando.
Cic. ad Q.
Fratt. J. 8.
Plutarch.

Ab ipso regu-
datus.

e Iodius a Milone
caesus.

Urb. cond.
an. 700.
De comitiis
habendis agi-
tur.
Diodorus.
Ascon. in
Milon
Macrob. Sa-
turnalis. 1. 3. 3.

et. In Consularibus comitiis auxilio ejus habuit Cn. Domitius, M. F. Calpurnius, M. Valerius Messalla creaci, mense demum Quintili. Itaque simul incurrebant, de Comitiis habendis actum, non faciliore quam proximis annis fuerat negotio. namque per candidatorum ambitum & factiones turbabantur: adeo ut velut in magno & atroce luctu Consules lato clavo posito, Senatum in Eques- tri habitu convocarent. Salubre tum decretum factum est, ne magistratus ante quintum annum quam Consules Praetoresve fuissent, provincias forerentur. Sic aliquantum reprimi posse ambitionem putabant; si sperata potentia longum in tempus, & vicios admissurum casus differrentur.

Kalendis fa-
nariis num-
dix.
Diodorus.

XVI. Nam eo turpitudinis audaciaeque res venerat, ut candidati tam largitionibus, quam ferro certarent: & aliquando Consul Cn. Domitius vulneraretur. Unde sic turbata sunt in Urbe omnia, ut initio sequentis anni, neque Consules, nec Urbani alii magistratus essent; & Kalendis Januariis, nundinae agerentur: quae res infaustum luctuosumque casibus annum praeflagire putabatur: idemque Lepidi tumultus acciderat. Sed hoc tempore & alia evenerant, quae stolido & tam divinum quam naturalium operum nescios territabant. Bubo visus erat: simulachrum quoddam triduo e caelino sudaverat: fax in caelo à meridie ad Orientem transcurrerat: glebae, lapides, restae inter pluvias frequenter ceciderant.

Pugna compe-
situm.
1. 14. Epitom.
Appianus.
lib. 6. Civil.
Alconius.

XVII. Crebra interea per factiones candidatorum in Urbe caedes edebantur: quoniam tamen comitia non haberentur, licet multis Consulatum petentibus. Erant inter competitors T. Annius Milo, per quem P. Clodii audaciam Pompejus re- proferat, Ciceronemque patriae restituerat. Idcirco Clodius, qui eundem in annum petebat Praeturam, ne ab inimico Consule premeretur P. Plautio Hypsæo, & Q. Metello Scipioni contra Milonem summe studebat. Unde tribus quodvis exercitiis Forum obsidentibus, crebra inter hos pugna committebantur, audacia omnium pari, causa meliore Milonis.

Pompeii oc-
culis ambitio.
Plutarch.
Catone cap.
34.
Cic. Famil. 2.

XVIII. Atque is quam primum comitia haberi cupiebat, & honorum consi- stendi studiis, pro quorum partibus steterat & populari favore, quem profusus largitionibus ludorumque magnificentia venatus fuerat; ita quidem animose, ut tria his consumeret patrimonium, praeter selectas à naturali parte Papio, & adop- tivo C. Annio hereditates, etiam uxoris Faustae facultatibus abusus. Sed com- petitiones ejus trahi rem volebant: non invito Pompeio, & hoc dissimulante; agente, ut perturbato rerum statu Dictatore opus haberet Res publica, quem se- mitique futurum esse nihil dubitabat.

Interregem
vocat:
Appianus.

XIX. Praeterea gratificari cupiebat Metello, qui filium ei desponderat Cor- nelium, P. Crassi viduam, ejus quem Parchi nuper interfecerant. Idcirco quum A. D. III. Kal. Februarias Interregem creari moris esset, antequam Pompeio, T. Munatius Plancius intercessit, ne ad Senatum referretur de patriciis convocandis, qui interregem proderent. Inter eas moras Milo, moleste ferens à Pompeio se perfidiosi ludi, simul quia Lanuvii, ex quo municipio erat, Flaminem à Dictato- re prodi ante certum diem oportebat, eo profectus est. Erat enim tum Dicta- tor Lanuvii Milo.

e Iodius à Mi-
lone interfici-
tus.
Plutarch.

XX. Forte per idem tempus P. Clodius Aricia fuerat. Igitur postridie fa- ctum, ut in Appia via paulo ultra Bovillas inimicissimi homines sibi occurre- rent: exiitque hic rei fuit, ut pugna oborta percussus à gladiatore Milonis

Clodius in tabernam proximam deportaretur. Hoc ubi rescivit Milo, subent-
dum atque vulnerati hominis atque occisi iudicium cogitans, ad hoc in omnem
causam ex inimici morte solatium habiturus, accersit, et cum Clodium atque
jugulari iussit. Hac re parata statim manumissit servos, ne praeberet quaestioni
cogeretur: ipse praeiudicium bene meritis vitae domini defensa, inimico sublato, da-
tum adseverabat. Sed cadaver interfecti relictum in via Sex. Tediis Curator forte
rure rediens, lecticae suae impoluit, Romanique deportandum curavit.

XXI. Ante primam noctis horam perlatum in atrio domus, quam paucis an-
te mensibus de M. Scauro sciam in Palatio emerat, uxor Fulvia confectui iussit:
statimque infanica multitudo servorum praecipue & infimae plebis, cui generi
propter amorem seditionum charissimus ille fuerat, moerens lugensque circum-
stetit. Sed & integri à factionibus, quamquam odissent Clodium, humanitati
intuere, & effusa lamentatione Fulvia, vulnera invidiose ostentantis, move-
bantur, & erant qui per hanc causam, Milonem quoque fraud minus turbulentum
civem extorbari posse sperarent.

XXII. Postridie quum vix dum hueret, maior eodem concursus fuit, ut notis
hominibus & inter hos C. Vibienus Senator, inter turba eliderentur. Sic aditum rem-
Tribuni plebis Q. Pompeius T. Plancus nacti, quum & ipsi Milonem odissent,
in Clodii domum accurrerunt. horum conspectu magis incitatur temeritas vulgi,
corripitur moerens, & uti nudus in lecto iacebat, ut conspici vulnera possent,
desertur in Forum, & in Rostris proponitur. Plancus & Pompeius in Milonem
conciabantur. nihil quod ad concitandum invidiam, commiserationemque fieri
posset, praetermittitur. His quum ultra solitum imperitiae multitudinis indignatio
exarsisset, Sex. Clodio scriba duce, qui praecipue Clodiani furoris signifer sem-
per fuerat, corpus infertur in Curiam Hostilium, neglectisque funerum ritibus,
sine imaginibus, sine canu, sine exequiis, rogo ex subsellis, & tribunatibus,
& mensis, & codicibus librariorum congesto concrematur. Hoc igne & Curia
hausta est, & vicina aliquot aedificia privatorum, comprehendit etiam Porciam
Basilicam, quam Censor Caro sub Curia in foro struxerat.

XXIII. Hoc tumultu excitati Patres sub vespere ejusdem diei in Palatio
convenisse, creatoque interrege M. Lepido, illi Tribunique & Pompeio, qui
Proconsul ad Urbem erat, curam Reipublicae mandaverunt. Sed Clodiana mul-
titudine ad oppugnandum absenti Miloni domum cucurrit cum facibus: sed sagi-
tis repulsa, saltem ex lecto Libicinae raptos ad domum Scipionis & Hypseï, tam-
quam Milone iamamoto, ætortorum Consulium, atque: mox cum iidem in ho-
tes protecta Pompei, modo Consulatum illum, modo Dictatorem inflamavit.

XXIV. Eadem nocte Milo, qui perfectus in voluntarium exilium putabatur,
silenti animo rediit Romano: quod auditis quae acciderant, maiorem inimicorum
quam suam injuriam fore sperabat. Itaque non legnius quam antea consulatum
petens, propitiandae multitudinis causa tribum singula millia assium populo
dedit. Igitur Scipionis & Hypseï factio, ut recenti adhuc Milonis invidia uteren-
tur, à M. Annio Lepido, qui erat interrex prodicus, haberi comitia postu-
labat. Id quum facturum se Lepidus negaret, nec enim moris erat per pri-
mum interregem haberi comitia; domus ejus per omnes interregni dies,
fluantem autem ex more quinque à multitudinis oblecta & oppugnata est: jam

Appian.
Alconius.

Memo delato
vulgi.
Cic. pro Mi-
lone cap. 10.

Clodii corpus
in Curia Ho-
stilia crema-
tur.
Liv. Epitom.
Appianus.
Alcon.
Cic. pro Mi-
lone cap. 11.

Interrex M.
Lepidus:
Diodor.
Alcon.

Milo rediit
Romam.
Diodorus.
Alcon.

vi expognata; dejectæ majorum imagines, & uxoris Cornelie, cujus castitas pro exemplo habita est, lectulus fractus.

In conicone
se purgat.
A. con.
Cic. pro Mi-
lone cap. 33.
Diodorus.

XXV. Actum erat de Lepido, si tantum, ab unis partibus oppugnaretur. supervenit Milonis manus, & ipsa haberi comitia postulans: ita licet eandem rem omnes flagitarent, tamen omiſſa est, converſis ab Interregis oppugnatione ad consueta certamina inimicis factionibus. Cæterum simulatque rediſſe Milonem innotuit, concionem ei M. Cælius Tribunus plebis dedit: sed iram simulans, nolle se concedere dilationem reo præſtaret, quin apud populum statim diceret causam. Porro ipſe favens Miloni, sic egerat cum populo, ut invidias ei faſſas à Clodio diceret. Quum ſilentio auditus eſſet, incepit Milo dicere; *forte, aut dolo Clodii commiſſam eſſe pugnam, ſe neſcio: ejuſque res evidens argumentum eſſe, quod impedimenta & uxorem in comitatu habuiſſet, res minime commodas pugnaturo.* Deflexit deinde ad vituperationem Clodii, facinoroſum & perditum hominem, ſuique ſimilitum ſigniferum, caput & faciem fuiſſe.

Expellitur
foro
Cn. Philip.
6. 4.
Appianus.
Liv. 39. 44.

XXVI. Quum adhuc loqueretur, contraria factionis Tribuni cum ſua multitudine irruerunt in Forum: jam gladii micabant; cædique fiebant; quum Milo & Cælius ſervili habitu evalerunt: aliorum magna ſtrages edita, multique ignoti pro Milonianis, libidine magis quam ira occiſi. nam inſima plebs & fervorum magna multitudine arma corripuerant: & per cauſam quærendorum Milonis amicorum effraſtis domuum & inſularum foribus, prædas agebant. Per multos inde dies continnato tumultu, quum ignibus, ſaxis, ferro dimicaretur; Senatus veſtem mutavit, omnes Italia iuniores conjurare, Pompeiumque delectus ex iis habere juſſit: iterato decreto, *videret ne quid Republica detrimenti pateretur.*

Pompeium
rogati.
Plutarch.
Cat. majore.
cap. 36.
Diodorus.

XXVII. Atque is quum ſumma celeritate comparato præſidio ad Urbem veniſſet, extra pomerium ad Theatrum Pompeii Senatus eſt habitus in porticu, ut intereſſe Pompeius poſſet: ſacrumque Senatusconſultum, *ut oſſa P. Clodii legerentur; Curiam Fauſtus Sulla inſtauraret, eaque deinceps Cornelia de nomine Sullæ vocaretur;* quia prius etiam pater Fauſti eandem reſecerat. Inter has turbas, quum alii ex aliis Interreges fierent, neque tamen Comitia haberentur; miſit ad Pompeium Milo, *deſiſtere ſe petitione, ſi iſta ei videretur.* Nam ob adſinitatem Q. Metello ſumme ſtudebat Pompeius: neque minus Hypſæo, quod Quæſtor ſuus fuiſſet.

ſe ſuſcita.
A. con.
C. cæſ. pro
M. lone cap.
33.

XXVIII. Reſponſum à Dompeio dicunt, *nemini ſe neque petendi, neque deſiſtendi auctorem eſſe: neque populi Romani poteſtatem, aut conſilium, aut ſententiam interpellaturum.* Idem deinde Cn. Lucullum familiarem Ciceronis, atque ideo Milonis amicum rogari dicebatur, *ne ſe hac de re conſulendo invidia oneraret.* Crebreſcebat interea rumor, *Diſtatores creandum Pompeium eſſe, nec aliter ſedari mala civitatis poſſe:* alius Cæſarem fieri Conſulem placebat, cujus ſub idem tempus maxima erat fama, propter ampliſſimas res geſtas ſæpius & plurius dierum, quam cuiquam ſupplicationibus decretis.

Cicero ſen-
tentiam Bi-
buli proban-
te.

XXIX. Neutrū eorum Senatui gratum erat: igitur ne aut Pompeius Diſtator, aut Cæſar iterum Conſul habendus eſſet; M. Bibulus, qui primo loco rogatus erat ſententiam, *Cn. Pompeium licet abſentem Conſulem faciendum eſſe cenſuit, ſine collega.* Sic enim aut evaſuram ex his malis Rempublicam; aut ſi domum ſolvandus ſit, optimo ſervituros. Ea ſententia quum & re & ob au-

Clotem nova videretur, quod Pompeii dignitati adversatus antea semper Bibulus fuerat; Cato exsurrexit: omnium opinione repugnaturus, quod & antea Pompeium Comitibus praeficiendum iubentibus, non legibus in Pompeio: sed Pompeio in legibus praesidium esse oportere responderat. Sed ille, hanc, inquit, sententiam non eram dicturus prius: sed dictam ab alio sequor, & approbo; quemlibet in Urbe magistratum, quam nullum esse praestat, & Pompeium quolibet alio relictis usum hac potestate confido. His auctoribus reliqui Patres haud gravatim annue- runt: salubriter temperasse visi, ut praesentibus coercendis turbis Pompeius imperium solus haberet, tamquam Dictator; rationi tamen reddendae tamquam Consul esset obnoxius.

XXX. Simul futurum rebantur, ut a Caesare & populo Pompeium abstraherent, Senatui se daturum, a quo tot ornatus novis honoribus esset. Neque Tribuni plebis repugnabant: ipso sic volente Caesare. nam cum Tribuni collegam Pompeio designarent: Caesar ad populum ferri malebat, ut in secundo petendo Consulatu, ratio alientis haberetur. Igitur Senatusconsulto in sententiam Bibuli facto, per Interregem Ser. Sulpicium Cn. Pompeius tertium Consul creatus est solus, A. D. V. Kal. Martias mense interealari, hae adiecta conditione, siquidem collegam desideraret, ut suo arbitrari, dum ne intra biennio, adlegeret.

XXXI. Pompeius statim inito magistratu, Catoni egit gratias, consiliumque ejus expetivit. Ille non desuturum se petenti privatim respondit consilio suo: publice etiam non petenti. Sed erat ad componendum Reipublicae statum novis legibus opus. Igitur in his omnis Consulatus ejus vis consumpta est. Post diem tertium magistratus iniit, quum de legibus ad Senatum, Consul retulisset, duas esse promulgandas Senatus censuit, alteram de vi, qua nominatim caedes Clodii, & incendium Curia, & M. Lepidi Interregis oppugnata domus continebatur: alteram de ambitu.

XXXII. De utroque non semel & antea latum erat: sed his legibus poena gravius constituebatur; cum severiore iudicii forma. Nam & iudices accuratius legebantur, & finiebat patronorum numerus, ne iudices horum multitudinem perturbarentur; & prius testes audiri per triduum domi, deinde uno eodemque die & ab accusatore, & ab reo perorari oportebat; ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur. Laudationes etiam & preces aliorum pro reo, quibus rebus multi erepti nocentes fuerant, tollebantur. Quaestitores utraque lege, ex iis qui Consules fuissent, suffragio populi creari oportebat. Et quo pluribus atque acrioribus vinculis ambitus constingeretur, dabatur accusatio iis etiam, qui damnati eodem crimine fuissent; praemio veniae proposito, si quis horum duos similis inferiorisve culpa, aut maioris unum reum peregrisset.

XXXIII. Voluerat & praeteritis delictis graviore poenas constituere Pompeius: sed id neque juri publico, neque commodo satis congruere Cato putabat. Nam & puniri quem ea lege, contra quam non deliquisset, absurdum; & desinere tempus unde incipere debeat hac animadversio, difficile, nec exemptum a sermonibus fore: Pompeius tamen, ut nec ipse refugere, quod in alios pararet, videretur, qui a primo suo Consulatu honoris adipiscendi causa largitiones fecisset, comprehendere volebat: ulterius non audiri. Sed eo temporis complexu Caesaris etiam Consulatus continebatur.

Appianus.
Diodorus.
Alcon.

Pompeius
Consul crea-
tur sine col-
lega.
Cic. pro M.
Ione cap. 3.
Alcon.

Urbe cond.
an. 709.
Leges Pom-
peii.
Appianus.
Alcon.

relatibus ad-
strictiores.
Cic. pro Mi-
lone cap. 39.
Appianus.
Cicero.

Etiam in
praeteritis delictis.
Cicero.
Appianus.
Diodorus.
Caesar. Gall.
7. 2.

Pompeius
Milonem
odit.
Appian.
Alconius.
Diodorus.
Cic. pro
Milo cap. 36.

XXXV. Igitur amicis ejus querentibus, moleste tulit *allegari Casarem, cuius sicut extra suspicionem esse rationes, ita extra periculum dicebat*. Constatuit tamen tempus, & secundum Consularium suum finem impunitatis & questionum constituit, non aliter se moderi Republica posse praeatus. His intercedere studiosissimas Milonis M. Caelius parabat, privilegia non leges appellando. Sed & praecipitari iudicia malo exemplo discitabat: donec Pompeius iracius, *seculus esset, armis se Rempublicam defensorum dixit*.

Sedem Cicerone
defendit.
Diodorus.
Alconius.
Cic. ad Attic.
75-76.

XXXV. Erat enim implacabili in Milonem odio, quod ab eo sibi patri infestas existimabat. Idecirco plerumque non domi sua, sed in hortis superioribus manebat, magna circum excubante militum manu. Mira enim ad eum defensorum rebantur, & in Cypriolo P. Cornificius frequentissimo Senatu exclamavit, *ferum Milonem habere sub tunica ad femur alligatum*. Sed ea quidem falsa criminatio fuit. refellitque statim nudato femore Milo, *exclamante Cicerone, talia esse & reliqua crimina, quae in Milonem sacerentur*.

Questiones de
iudices creati.
Diodorus.
Sueton. cap. 24-7.
Plutarch.
Pompeio
cap. 10.

XXXVI. Defendebat enim Milonem, summa fide & constantia M. Cicero, neque Pompeii offensionem reformidans, neque Tribunorum plebis convicia & minas: quamquam Q. Pompeius, T. Munatius Plancus invidiam ei concionibus omnibus faceret, & infernum Miloni populum in patroni ejus odium facile concitarent. Praesertim quum etiam C. Sallustius Crispus collegarum furor accessisset, inimicus Miloni, a quo deprehensus in adulterio Fauter, lorisque caesus neque dimissus, nisi data pecunia, fuerat. Sed ex his Plancus, ceteris, ut suspicio erat, in gratiam cum Milone ac Cicerone reversis, infestissime perstitit, *dicens Ciceroni dicturum prae se ferens*. Perlatam interim lege sua, statim Quaestorum creatorum causa Comitibus Pompeius habuit: creati sunt Cn. Domitius, Ahenobarbus, A. Manlius Torquatus, ut legibus Pompeiis, de vi Domitius Torquatus de ambitu cognoscerent.

M. Iulius
Cicero.
I. iv. Epitom.
Plutarch.
Alconius.

XXXVII. Iudices deinde sunt propofiti, tanta Pompeii cura, ut constaret non quam neque sanctiores viros, neque clariore propofitos esse. Tum à duobus Appiis adolefcentibus Caii filijs, qui Clodii fuerat frater, de vi postulatus est Milo: & a Domitio A. D. Non. Apriles adesse iussus. Sed eadem ei dies à T. Manlio praedicta erat, apud quem de ambitu postulabatur. Igitur ipse venit ad tribunal Domitii, à Torquato per M. Marcellum obtinuit, ne prius causam de ambitu diceret, quam esset de vi iudicatum. Iudicio confirmo, quum prima die productum testem C. Cassinium Scholam, qui se cum Clodio fuisse, *quum is occisus esset*, dicebat, M. Marcellus interrogaret, tantum Clodiana multitudo excitavit tumultum, ut ultimatus Marcellus, in tribunal à Domitio reciperetur.

Manlius in
auditione.
Alconius.
Plutarch.
Cic. Philippi
cap. 7.
Valerius.

XXXVIII. Igitur M. Caelius Tribunus, & ipse Milo praedictum ab Domitio, Domitius à Pompeio postularunt. Ille quum ad ararium sedens eodem clamore fuisset percubatus, promissit Domitio, *se postidie cum praesidio adstaturum*. Ita proximo biduo quietius auditi testes. Ultima testimonium diaerunt. Sempronia Tudicani, amens illius filia, foetus P. Clodii & uxor Fulvia: coronamque flutu muliebri magnopere commoverunt. Igitur dimisso circa horam decimam iudicio, T. Munatius populum adhortatus est, *ut frequens adesset & clabi Milonem non pateretur, indiciumque & dolorem suum ostenderet*. Postero die tortione facta iudicium unius & septuaginta, illique protinus sessum euntibus, Ag-

Cicero Mä-
nem defen-
dit in
Sulla Ca-
lar. ad. 2.
Appiani;

Clamor Cle-
diaporan-
Velleus.
Diod.
Sueton.
Alcon.

Allophani-
bus indicus
demonstr.
E. L. S. S. S.

Maffilium
 exilium
 abit :
 Afcon.
 Pluarch.
 Cic. Phil.
 1.7.
 Velleius.

Clodiani
multi dam-
nantur.
Cic. pro Mi-
lone cap. 5.
Alois.

XLIII. Post Milonem M. Scaevius M. F. postulator est, qui dux expugnandi apud Bovillas tabernae, occidentique Clodii fuerat. Ille tamen, licet peior eius causa quam Milonis esset, his adductus in iudicium, semel lege Pompeii iterum Plautia de vi, quam cum quaestione M. Confidii exercebat, absolutus est. Damnatioe Milonis facinorum erat publica indignatio, locale iterum apertus, inveterato hominum in Clodianam improbitatem animo. Igitur de Sca. Clodii, qui auctor inferendi in Curiam cadaveris fuerat, magno contentum damnatus est. Alii praeterea multi causis diversis eandem sortem lubuerunt: quibus maxima pars Clodianorum fuit, propter incendium Curiae: quo crimine

ne Plancus etiam; Rufusque simul potestate abierunt, condemnati sunt.

Pompeius legum suarum subversor.
Diodorus.
Auctor de
14 II. cor.
c. 109. 11. a.
Cic. Brut.
cap. 94. &
de Sen. 4. 10.

XLIV. Rufum alius Rufus damnavit, M. Caelius Orator: Plancum nobilior adhuc Orator M. Cicerone, iratus ab eo se oppugnari, quem defenderat. Sed id quidem iudicium omnino singularis exempli fuit. Quippe Pompeius legum quas ipse tulerat subversor, ut eriperet eum, incredibili contentione incubuerat. Sed accusatoris diligentia, & constantia iudicium, superior potentissimi viri studiis fuit. Jam primum M. Cato, quum missa à Cn. Pompeio laudatio legeretur obcuratis auribus, recitari prohibuit: indignans legem tam recentem, & ab ipso auctore violari. Et quamquam rejectus à reo, præiudicio ladebat: quod virum iustissimum nemo rejecturus, nisi nocens videbatur. præterea quia jam damnata in C. Ruso eadem causa fuerat: iudices ne servi esse Pompeii dicerentur, contra tantas opes, ejus, à quo ipsi lecti erant, eum condemnarunt.

Iniquus &
inconstans;
Diodorus.
Plutarch.
African.
Velleius.

XLV. In ambibus quoque judiciis notata Pompeii iniquitas & inconstantia fuit. Duo competitorum Milonis qui fuerant, Q. Metellus Scipio, P. Hypseus postulabantur. Hypseus egressum balneo Pompeium prostratus ad pedes, quum rogasset; reliquit jacentem, hoc tantum responsu: *Nihil enim aliud agere, quam ut convivium suum moraretur*. Sic ille quidem damnatus est. At pro socio suo Scipione venire in Forum, & coram rogare iudices non erubuit, veste quoque murata, quod & nonnulli iudicum imitari sunt. Id ubi C. Memmius vidit (is ipse secundum legem Pompeiam recuperandi quæ damnatus ipse nuper amiserat, Scipionem accebat) R. ei publicæ statum invidiose miseratus, accusatione destitit.

Pompeius col-
legam adsum-
mit.
Plutarch.
Catone cap.
70.
Appian. lib. 4.
Civil.

XLVI. Erat ea res quum per se parum probabilis; tum etiam inter tot illorum virorum ruinas, magis eminebat impudicus unius. Multi enim & alii per idem tempus damnationem passi erant; & inter hos M. Scaurus. Pro Scauto quum populus deprecaretur, per præconem Pompeius edixit, *iudicium sententiam expectari oportere*: deinde, quum sic quoque accusatoribus molestissima multitudo esset, Pompeiani milites immixti, audacissimo quoque interfecto, ut damnari tuto reus posset, effecerunt. Quum inter hæc anni pars magna præterlapsa esset, Pompeius locerum suum Scipionem, mense Sextili, collegam in reliquum tempus Consulatus adsumpsit.

Pompeio pro-
rogantur
provincia.
African.
Cic. pro Mi-
lone cap. 24.

XLVII. Is Scipio Cornelia gentis erat P. Nasice filius. sed adoptione Q. Pii transferat in Metellorum domum. eoque interdum quolibet istorum nominum, & quoties plura exprimerentur, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio vocabatur. Quum hæc ita essent a Pompeio gesta, ut exceptis quæ retulimus, virtute illius res Urbanas vel inimicorum testimonio commodiorem in statum pervenisse constaret: prorogata sunt ei in aliud quinquenium provincie: & stipendii ducenties quadrages in singulos annos attributum. Nec puduit eum accipere: quum sub idem tempus ex Senatusconsulto de provinciis legem ferret, non ante quantum à gesto magistratu annum cuiquam decerneret.

Leges tantum
invalidos
constituant.

XLVIII. Scripserat & de Comitiis legem, ne cuius absentis ratio in petendo magistratu haberetur; sed quum ea res amicos Cæsaris mirifice offenderet, addidit: *præterquam si quis nominatim exceptus esset*. Igitur, ut sit corrupta Republica, legibus invalidi tantum coërebantur; potentium cupiditates nullis adstrictæ vinculis erant. & Pompeius, quæ optabat, lungebat; & neque Cæsar deerat sibi, quo minus opum suarum securitati prospiceret. Qui nuper erat

Pompeius.

Pompeii legibus damnati, quum exfulare cogerentur, ad Cæsarem confugerant, ipsumque peti iisdem illis casibus inculcabant,

XLIX. Cæsar, uti solebat, illorum voluntate magnis congiariis auctorata, de Pompeio quidem honorifice loquebatur: cæterum per amicos cum Tribunis plebis agebat, *ut absenti sibi petere Consulatum liceret*. In ea tota causa talem se Pompeius gerebat, ut simulare magis amicitiam cum Cæsare, quam præstare videretur. Nam in Senatu, quum M. Caro perpetuus legum defensor, venire Cæsarem ad comitia juberet; restitit aliquando Pompeius, amicisque Cæsaris, eximia viri inerita respici orantibus, adfensit. Sed acrius instante Catone, tamquam argumentis victus, conticuit. Obtinuit tamen Cæsar quod petierat; inter ceteros Cicerone adjuvante, qui M. Cælium ei adjunxit, Tribunum plebis, etiam a Pompeio rogatus.

L. Igitur ea de re ad populum à decem Tribunis plebis concorditer latum est. Quum ita crebritate judiciorum & novis legibus omnia streperent; Scipio Consul Censoriam potestatem, abrogata Clodia lege restituit: haud magna utilitate civitatis. Quia enim proximis annis sublata animadverti one Censoria, multi & in Senatorio & in Equestri ordine maculosi homines manserant; quos simul aggredi periculosum, relinquere turpe erat futurum; quanto quisque prudencior vir erat, tanto magis à petitione honoris ejus abhorrebat. Sed & auctor restituendæ Censuræ talis erat, ut vix existere posset alius nota dignior. Sub idem enim tempus ad Gemellum Tribuniciū viatorem in convivium venit, à quo & Tribuni quidam (haud dubie illi quos Scipioni fuisse supra ostendimus) invitati fuerant.

LI. In eo convivio Gemellus Scipioni & Tribunis duas illustres matronas à patribus & viris abductas, itemque nobilem puerum Cn. Saturninum nefarie prostituit. Interea Cæsar, quum & motus Urbanos satis ex sententia sua compositos accepisset, & crebris suorum nunciis excitaretur, in Transalpinam Galliam ex Italia profectus est. Galli, Cæsarem civilibus discordiis disuneri putantes, propemodum universi rebellaverant, Carnutibus Arvernisque auctoribus. Genabi (nunc Aurelianum appellant) Romani negotiatores à Carnutibus intercepti sunt. Arvernos, deinde horum ope Senones, Parisios, Pictones, alioque complures populos Vercingentorix commovit.

LII. His deinde continuo Biturigas adjunxit, eum parte exercitus in fines illorum profectus. Nam à Romanis defendi nequiverant: & ab Æduis, qui cum exercitu eo venerant, metu an perfidia incertum, omnia res, reductaque domum copie fuerant. Eriam Lucterius Cadurcus, à Vercingentorige missus in Rhutenos, eam civitatem, prætereaq; Nitiobriges & Gabalos conciliaverat; & erumpere in provinciam Romanam cogitabat. Idcirco Cæsar nihil antiquius habuit, quam ut Narbonem, Tolosamque & reliquis circa urbes confirmaret, præsidique opportune dispositis hostem lubmoveret.

LIII. Id ubi feliciter & cito effectum est, Cebenna monte transito in fines Arvernorum pervenit: majore terrore hostium, quanto improvior adventus fuerat. Quippe durissimum erat anni tempus, quo tantis tegi nivibus Cebenna folet, ut vix expeditis & singulis eo tempore anni sit superabilis. Quod tamen nondum satis ad bellum virium habebat, biduo moratus, quò Vercingentorigem

Tit Liv. Tom. V.

R r r

Cæsar absenti sibi petere Consulatum licere postulavit. Aſcon. & Porph. in Notat. Saryen. 2. 2. Varro apud Agell. 17. 18.

Censoria potestas restituta.

Aſcon. Diodorus. Val. Maxim. 7. 8. 11.

Gallorum rebellio. Ck. Phillip. 3. 6. Acad. quæst. 4. 22. Plutarch. Cicer. cap. 50.

Vercingentorigis gesta. Cic. pro. Milione cap. 1. Aſcon. Diodorus.

Et Cæsar ec. currit. Diodorus. Aſcon. Plutarch.

ex Biturigibus attraheret; ſumma celeritate Viennam, deinde per fines *Aduo-*
rum in Lingones contendit. Inde ad reliquas legiones miſit, atque ita ex diſtanti-
bus hibernis contracto exercitu, Vellaunodunum movit; iter aperturus in Boio-
rum fines, quorum oppidum Vercingentorix oppugnabat.

Genabum ex-
pugnat.
Cic. pro Mi-
lone cap. 34.
Aſcon.
Vellei. 2. 47. 5.
Diodorus.

LIV. Vellaunoduni Senonum intra triduum recepto; Genabum exercitus de-
citur. Genabenſes, quod diutius ad Vellaunodunum pugnatum iri putaverant,
imparati ad reſiſtendum, noctu trans Ligerim tentarunt fugam: ſed Deſar duas
legiones, quas paratas in hunc uſum tenebat, incenſis portis, oppidoque oc-
cupato; paucis elapſis, ceteros ſomnes redegit in poteſtatem, quod anguſtiæ
pontis & itinerum fugam morabantur. Oppido propter erimen occiſorum ci-
vium Romanorum inoſo, præda militibus conceſſa, Ligerim Cæſar tranſ-
ducit exercitum, in Biturigum fines. Noviodunum in ea via ſitum erat. quod op-
pidum quum dederetur, jamque pars obſidium eſſet tradita, Vercingentorix ad-
ſuit; qui Cæſaris audito adventu, Boios oppugnare omiſerat.

Noviodu-
num deditio-
nem capie.
Flin. 36. 25.
Aſcon.
Diod. lib. 42.
Val. Maxim.
4. 2. 7.

LV. Hujus procul viſo equitatu, Bituriges Novioduni incolæ denno claufe-
runt portas. Interea Cæſar equeſtri prælio commiſſo, poſtquam ſuos urgeri vi-
det, Germanos equites circiter quadringentos, quos habere ſemper circum ſe
conſueverat, impetum facere jubet. ab his Galli funduntur fuganturque. Oppi-
dani eventu pugna conſpecto, auctores recipiendorum armorum victos ad-
duxerunt ad Cæſarem, ſequæ ei dederunt. Inde Cæſar Avaricum movit:
tunc quoque Biturigum caput, quorum de nomine poſtea *Bourges* appellatum
eſt. At Vercingentorix convocato ſuorum conſilio, non eſſe aliam ſperam victoriæ
docet, niſi ut inopia pabuli, frumentique Cæſar maceretur. id autem obtineri
nullo pacto poſſe, donec ſtint tot oppida, qua nec deſendi omnino queant,
& ſint quaſi ſocietatem Romanorum borrea, unde, ut quodlibet eorum ceperint,
in multos dies alimenta ſumant.

Galli ſua ipſi
oppida incen-
dunt.
Cic. Famil. 7. 2.
Plutarch.
Cic. cap. 34.
Tacit. 3. 48. 2.

LVI. Ità perſuaſum eſt Gallis, ut non modo vicos & agreſtia ædificia, ſed
etiã oppida ſua ultrò incenderent: quorum uno die tantummodo in Biturigum
civitate amplius viginti deleta ſunt. Avaricum tamen nec cremaretur, Bituri-
gum precibus datum eſt, diſſentiente primo, deinde concedente Vercingento-
rige. majore tamen præſidio deſectorum muniri placuit. Interim Gallicus equi-
tatus incenſis ædificiis, Romanos inopia rerum neceſſariarum premere ſatagebat;
& frumentatum pabulatumve euntibus inſidiabatur. Sed Cæſar tametiſi ſin-
commodis non leviter fatigabatur, ſtrenue oppugnationem urgebat.

Cum Cæſare
Avaricum pu-
gnant.
Plutarch.
Catone cap.
77.
Plutarch.
Pompeio.
cap. 33.

LVII. Cæterum à magno hominum numero, ſitu atque opere munitum op-
pidum haud ægre defendebatur. donec immenſo labore militum, diebus quinque
& viginti agger factus eſt pedes trecentos triginta in latitudinem patens, ero-
ſus in altitudinem pedum octoginta. Sed & hunc ſuffoſum cuniculo ſuccenderunt
Galli; & eruptione facta cum Romanis à tertia vigilia, uſque ad redditam lu-
cem conſequerunt manus. Neque prætermiſerim, quod a ſe viſum Cæſar memo-
riæ tradendum putavit.

Mira Gallo-
rum pudacia:
Diodorus.
Appianus.
lib. 2. Civ. lib.
Val. Maxim.

LVIII. Ut maximam Romanorum turrin incenderent Galli, per manus ſo-
viac picis tradebant glebas, quas acceptas qui proxime ardentem jam ignem
ſtabat, ad augendum incendium injiceret. Sed hic Scorpione à turri icus occi-
dit. ergo jacentem tranſcendit alius, ut idem munus perficeret, hunc etiã

telo dejectum excepit tertius, & tertium quartus: neque vacuum relictus est locus, priusquam omni ex parte finis pugnandi fieret. Quum à Romanis defensa opera essent, propugnatores consilio Vercingetorigis relinquere locum voluerunt: sed speminarum conclamatione atque etiam vocibus prodita Romanis fuga est: ut qui misericordia suorum non potuerant, saltem suo periculo absterrerentur. At ea res omnibus exicio fuit. Sequenti enim die, quum exorta pluvia Romanos ab oppugnatione in castra reverti coegisset; Galli que velut defuncti periculo, domos abirent: Caesar dispositas legiones subito vim facere ad muros iussit.

LIX. Ita quum vineæ, quas in occulto habuerat expeditas, celeriter admo-
verentur: & hostilium machinarum amenta nervique pluvia resoluti languerent, oppidum vi captum est: homines, citra discrimen sexus ætatisque caesi. De quadraginta millibus, vix octingenti, ad castra quæ in proximo, sed locis tutis, Vercingetoria habebat, evaserunt. Inde Gergoviam itum est, in altissimo monte positum Arvernorum oppidum. Sed amnis Elaver prius erat spatium Caesari concederet, ab altera semper ripa è regione Romanorum castra metabatur.

LX. Tandem Caesar sylvestri loco positis castris, postridie cum viginti cohortibus occultus eodem loco substitit: cæteras copias cum impeditis, quemadmodum prioribus diebus omnibus facere consueverat, dimisit. Hostes movisse eum toto exercitu Caesarem arbitrati, suo more insequuntur. Ut enim falleret non totas legiones, sed quartas quasque cohortes retinuerat: ita constabat legionum numerus, & deductis ordinibus species prioris multitudinis non ægre effiebat. Ita Caesar digressis hostibus, subitario opere pontem refecit: militesque transduxit; eademque nocte progressas reliquas copias revocavit.

LXI. Quintis deinde castris ad Gergoviam ventum. eodemque statim cum omnibus copiis Vercingetorigis accessit. Quum hic locorum situs esset, ut in plano castra metatum Caesarem, ex superioribus locis Galli plurimum infestare, Caesar vicissim nocere iis nihil posset; collem è regione urbis situm, noctu dejecto prasidio Arvernorum, occupavit: unde ad cætera quoque castella, urbemque ipsam aditum pararet. Sed eum ab hoc conatu, sollicitati à Vercingetorige Adui abstraxerunt. Auxilium ab his postulaverat Caesar decem millia. His ut præficeretur ipse, fratresque ejus cum aliis principibus ad Caesarem premittebantur, Litavicus curaverat: Arvernorum partes animo propositoque amplexus. Hujus astu iter facienti exercitui, quidam velut evitatis Romanorum insidiis occurrunt; principes suos interfectos Caesaris iussu nunciant: ipse convenit tem fraudi orationem habet.

LXII. Ita concitati milites, continuo cives quosdam Romanos, qui una faciebant iter, interficiunt: rem eam dimissis tota civitate nunciis Litavicus vulgat: mendacium de principibus occisis repetit: hortatur ut vindictam quisque hoc exemplo sumat, quod exercitus jam edidisset. Hæc ubi media nocte Eporedorix, quem interfectum Litavicus finxerat, ad Caesarem detulisset: permotus magnitudine rei statim legiones quatuor omnemque equitatum eduxit, ut Aduis in ignere occurreret. Ubi in conspectum venerunt,

Arvicum ex-
pugnatur.
Fragm. Caplt.
App. ann.
Dionorus.

Caesari Ar-
tagamus in tri-
fundo sumi-
ne.
Cic. Famil. 8.
Appian.
Caes.
de bello Gal-
lico 7. 6.

Auxillares
Adui des-
cendunt à Caesare.
Dionorus.
Appianus.
Suetonius.
Caesare 77. 3.
Liv. Epitom.

Fraude ducia
Litavici.
Suetonius.
Appianus.
Cic. Attic. 7. 8.

equitatu obsesso, qui progredi eos vetaret, Eporedorigem & Viridomarum quos illi putabant interemptos, appellare, suos jubent.

ad Caesare
recipiuntur.
Cic. Famil.
8. 22.
Diodorus.

LXIII. Ergo Aedui fraude Litavici cognita, projectis armis, fidei, Caesaris se permiserunt. Litavicus cum clientibus Gergoviam profugit. Ad civitatem Aeduorum nuntii de his rebus ab Caesare mittuntur. interea castra Caesariana totis viribus oppugnabant Galli; multosque Romanorum vulneraverant: pupabanturque postmodum redituri fuisse, nisi celeri reditu. Imperatoris essent ab hac spe dejecti. Sed Aeduorum vulgus, & qui Gallicarum partium inter principes erant, partim temeritate, alii ne esset sibi dicenda prodicionis causa, ad primum à Litavico nuntium cives Romanos occidere, bona diripere, alios qui se defendebant, oppugnare atque obsidere coeperant.

Mit. cogniti
Aeduorum ci-
vitas fluctuat.
Val. Maxim.
3. 2.

LXIV. Mox ubi suos milites teneri à Caesare didicerunt, ut hos recuperarent, decretum fecerunt, ut de bonis direptis quaestio haberetur: Litavici & fratrum bona publicarentur. legatis satisfactum Caesari mitterentur. Caesar legatis benigne respondit, ne alieno tempore potentissimam civitatem irritaret. Nam desperata Gergoviz expugnatione, quemadmodum citra dispendium exercitus aut fame discederet, cogitabat. Attamen inter eas cogitationes aliquando hostium castra propemodum vacua conspiciatur, quod ii ad certum communiendum locum milites eduxerant; parum à capiendi oppido absuit.

Caesar & Ger-
govia prope
vapia censebatur.
Cicilius in Cl.
ceron. Famil.
8. 14.
Cicilius de bello
Gallico 7. 6.
Liv. Epitom.

LXV. Nam celeri impressione tria hostium castra cepit: prosequentibus vigiliam spe praeda Romanis, nonnulli muros oppidi conscenderunt. Sed propter summam iniquitatem loci, quemadmodum Caesar praeviderat, facile reiecti detrimentum acceperunt: centurionibus sex & quadraginta, manipulariumque promississimis amissis circiter septingentis. Caesar hoc accepto incommodo, castigatissime simulatque in posterum confirmatis militibus, id tantum moratus, donec timoris opinionem repelleret, instructa acie copiam pugnandi hostibus per triduum fecit. Deinde quum à Vercingentorige tantum equitatus emissus, isque levi praelo iterum repulsus esset; quemadmodum constituerat, obsidione relicta, protectionem in Aeduos instituit.

Aedui publice
deficiunt.
Plutarchus.
Caesar cap.
37. 38.
Diodorus.
Caesar.

LXVI. Quum ad flumen Elaver venisset, Eporedorige & Viridomarus commeatum petunt: intelligere se ad commovendam civitatem Litavicum cum omni equitatu in Aeduos profectum: opus esse sua praesentia, ut in fide continent cives. Ita dimissi postquam Noviodunum venerint, ad Ligerim positum Aedui nominis oppidum, aperte desciverunt: nuntii suorum & praesente praeda incitati. Quippe Noviodunum Caesar obsides è tota Gallia, frumentum, pecuniam, impedimentorum partem, & coemptos in Italia ac Hispania equos contulerat. Igitur comperto Litavicum Bibracte, praecipue potentior oppido receptum à principibus civitatis ad illum venisse; publico nomine legatos ad Vercingentorigem mitti: occisisque qui Novioduni erant Romanis, equos & pecuniam inter se dividunt; obsides deducendos Bibracte eunt: oppidum incendunt: commeatu quod asportare non poterant, in flumen projiciunt. Quum ita omne nomen Aeduum defecisset; prorsus redintegratum bellum videbatur: quod victorias Caesaris & detrimenta Gallorum, his adiuncta opulentissima civitas haud difficulter aequabat.

F I N I S L I B R I C V I I.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Cæsar Gallos ad Alesiam vicit, omnesque Gallia civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius quæstor M. Crassi Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione Consulatus M. Cato repulsam tulit; creatis Consulibus Ser. Sulpicio, & M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter Consules, de successore C. Cæsari mittendo, agente in Senatu M. Marcello Consule, ut Cæsar ad petitionem Consulatus veniret, quum is lege lata in tempus Consulatus Provincias obtinere deberet, resque à M. Bibulo in Syria gestas, continet.

QUUM inter hæc Labienus, relicto Agendici præsidio, cum legionibus quatuor Lutetiam Parisiorum occupare statuisset; dispersa celeriter omisit ad Gergoviam obsidionis fama, defectionisque Aduorum, magnum ei periculum præter expectationem creavit. Nam præter finitimas civitates, quæ Camulogeno Auterco duce magnas copias paraverant, ab alio latere Bellovaci, quorum præcipua erat inter Gallos virtutis opinio, repente desciverunt. Idcirco Labienus omisso longius progrediendi consilio, quemadmodum copias incolumes Agendicum reduceret, agitabat. Sed huius proposito duo maxime obstant, Sequana magnum flumen; & qui cum Camulogeno erat, hostium exercitus. Audendum erat tamen, quod esset spes omnis in celeritate posita: & si contarentur, plures difficultates, majoraque pericula adfutura apparebat.

II. Transiit hæc nocte copiis, quum hostes prohiberi serius advenissent, signis collatis dimicatum est. Romani magna cæde hostium, duce etiam oppresso Camulogeno, ferro aperuerunt iter. profectusque Agendicum Labienus, inde cum omnibus copiis Cadzæfrem pervenit. Interea vocatus ab Aduis Vercingetorix ad communicanda consilia venerat, & quia de summa imperii controversia erat ab Aduis mota, totius Gallia concilium Bibracte indictum est. Ibi consensu omnium Vercingetorix Imperator constitutus, equitum millia quindecim contrahit: ut frumentationibus pabulationibusque Romanos arceret.

III. In Allobroges, itemque altera ex parte in Helvios aliosque Cæsaris socios copias mittit, quæ his bellum inferant. Cæsar interclusus omnibus in Provinciam & Italiam itineribus, adversus Gallicum equitatum, auxilia Germanorum trans Rhenum colentium evocat, ab iis civitatibus quas superiore anno pacaverat. Hi ubi cum electis peditibus una præliari solitis adfuerunt, quod equos parum idoneos habebant; Cæsar iis sumptos à tribunis militum, equitibusque

Labieni periculum.
Died. lib. 40.
Orosius. 6. 12.
Cæsar.

Vercingetorix Gallorum Imperator.
Orosius.
Piodorus.
Cæsar.
Plutarchus.
Cæsar c. 39.

Vincit ut equos per cella.
Liv. Epitom.
Cæsar.
Plutarch.

Romanis distribuit. & quo provinciæ facilius opem ferre posset, in Sequanos per extremos Lingonum fines proficiscitur. Hæc agentî supervenit eum ingentibus copiis Vercingetorix; & quum tribus locis equestri prælio dimicatum diu fuisset, tandem virtute Germanorum vincit Cæsar; multisque hostium interfectis, principibus aliquot captis, Vercingetorigem ad Mandubiorum oppidum Alesiam cedentem insequitur.

Nec sine peri-
culo Cæsaris.
S. ruius ad
Aineid. 1. 1.
Cæsar.

IV. Sed principium ejus pugne durum Romanis fuerat: suspenderuntque Arverni in sanctissimo templo gladium, quem de Cæsare tum captum dicebant. Feruntque postea Cæsarem conspecto eo adrisisse, amicisque detrahi jubentibus, non paruisse, quod sacrum illum esse duceret. Quin & in ephemeride sua prædicasse Cæsarem accepimus felicitate sua, quod captus in prælio Gallus quum in equo portaret, dimiserit, propter occurrentis alterius Galli vocem, insultantis Cæsari, eaque verba Latine credo proferentis, quæ Gallorum lingua dimitti Cæsarem juberent.

Vercingento-
rix.
Alesiam de-
fendit.
Diodorus.
Orobis.
Florus 3. 10.
24.

V. Ad Alesiam deinde iterum equestri prælio certatum est; ubi par Germanorum virtus Cæsari victoriam denuo dedit. Ergo Vercingetorix, postquam equitatum suum Germanis imparem videti simul frumentum paucis diebus inopiam veritus, priusquam à Cæsare circumvalletur, equites omnes à se dimittit: mandato, ut suam quisque civitatem excitaret, & omnes qui ferre arma possent, prælo esse cogeret. Ipse cum delectis octoginta millibus ad urbem defendendam sublitit. & quo tantæ multitudini diutius alimenta suppetere, Mandubios qui oppido suo eos receperunt, eum liberis & uxoribus exire cœgit.

Galli succen-
sunt abesse,
Orobis.
Diodorus.
Cæsare
Diod.

VI. Sed illos Cæsar quum ultimis precibus in servitum recipiarent, non admisit: ita inter urbem ac castra conclusi derelictique, miserabili morte consumpti sunt. Interea Galli, audito quo apud Alesiam loco res esset, non uti Vercingetorix censerat, omnes puberes, sed certum e civitatibus numerum contrahunt: equitum circiter octo millia, peditum ducenta quadraginta. Postquam hic ad Alesiam exercitus venit, rursum equestri prælio certatum est. neque tum etiam Germanis resistere Galli potuerunt. Igitur prope desperationem adducti hostes eruptionem tenere statuerunt dum: eodem tempore munitiones Romanorum à cæteris oppugnarentur.

Vercingento-
rix deditio.
Cæsar.
Diodorus.
Cæsar. cap 39.
Iolyen.

VII. Sed ea fuit Cæsaris ad omnia consilii celeritas, eaque peritita; ut quolibet hostium conatus efficeret irritos. Quum interfecto maximo Gallorum numero, reliquos è conspectu abstulisset fuga; convocato suorum concilio Vercingetorix, omnia se bona fide fecisse demonstrabat, quæ publica libertas facta testis foret: sed quoniam vi vincantur, offerre se corpus suum ad utramlibet conditionem, sive morte sua satisfacere Romanis; sive dedere vivum malint. Quum deditio placuisset, sumptis speciosissimis armis eximioque equo, venit in castra Cæsaris, sedentemque circumvectus, dimisit equum; phalerisque & armis ante victoris genum projectis, eodem & ipse accidit, nulla voce edita, sed gestu supplex. Cæsar commemorato quantis suis beneficiis quam malam ille gratiam retinisset; in vincula consocii iussit, triumphoque servari.

Galli, præter
Bellovacos,
pacem petunt.
Cæsar.
Orobis.
Florus.

VIII. Omnibus deinde civitatibus, exceptis Bellovacis, de pace mittentibus legatos, res ex suo usu composuit: Arvernique & Ædnis, ut potentissimas civitates præcipuo beneficio adstringeret, viginti millia captivorum reddidit, quum ex aliis populis, singula capita, toto exercitu, prædæ nomine divisisset.

Propter has res à Cæsare gestas, Romæ supplicatio dierum viginti decretâ est. Sub idem tempus irrumpentes in Syriam Parthos C. Cassius, qui M. Crassi Quoerstor fuerat, feliciter repulsi.

IX. Hic adhuc vivo Crasso, delatum sibi in Mesopotamia imperium, nec reco-
ptum, post mortem Imperatoris necessario receperat: Antiocho quodam con-
citante Syriam, & Parthis, quasi nudatam duce & exercitu provinciam incur-
rentibus. Sed ea ipsa fiducia saluti Romanis & Syriæ fuit. Quippe velut ad
facile bellum modica cum manu Parthi venerant: unde major milicibus animus
accessit; Cassique diligentia & virtute rejectus cum clade hostis est: Antiochus
interfectus. Sub idem tempus è Græcia nunciatum est, *inter ipsa solemnia ludo-
rum, Olympii Jovis statuum, admirandi operis, fulmine petitam percussamque esse.*

Cassius Par-
thos vincit.
Plinius.
Plutarch.
Diodorus.

X. Hic etiam annus Consulatus tres candidatos habuit: sed quanto meliores
viri erant, tanto civilius magistratum petebant. Ser. Sulpicius Rufus, M. Clau-
dii Marcellus erant: quibus tertius accesserat M. Cato; non honoris cupidine,
sed Reipublicæ cura adductus ad petendum. Eo enim procedi videbat, ut Pom-
peii Cæsarisque supra modum auctæ opes, sive concordēs opprimerent Rempu-
blicam; sive dissidentes, bellis civilibus involverent. Ut igitur nimiam horum
potentiam destrueret quia privatus frustra contenderat, Consulatu sibi opus esse
rebat. Nec tamen irascebatur competitoribus, & quom taxari Sulpicius au-
disset, quod Catonis amicitia proventus, eam tamen cedere recusat; non est mi-
randum, ait, si quod summum quisque bonum esse existimat, id alteri nolit
concedere.

Cato Con-
sulatum petit.
Cæsar.
Liv. Epitom.
Diodorus.
Orosius. 4. 23

XI. Senatui tamen persuasit, ut tolleretur morem, quo propinqui & amici pe-
titoris pro eo ambabant prensabantque; iuberetque quemlibet candidatum per se
santum petere. Sed eam rem populus indignanter tulit; omne suum ius à Catone
eripi questus: qui lucrum ex petitionibus nuper ademisset; nunc etiam accisa ro-
gandi populi consuetudine, honorem & gratiam. Idcirco quum & ami-
ci Cæsaris ac Pompeii populum ei inconciliarent, (semper enim mali viri
dissident bonis) & Cato minime factus ad ambitum, gravitate magis & integri-
tate in petendo, quam precibus & blanditiis uteretur; repulsam tulit: Sulpi-
cius Marcellusque designati sunt; ille pericia juris, hic eloquentia; uterque
comitate, favorem hominum meritus. Postquam hi Consulatum iniverunt, C.
Cæsar domicilis subita impressione Biturigibus, deinde Carnutum gente, in Bel-
lovacos venit.

Sed repulsam
tulit.
Eusebius
Chronico
preparat;
Evangel. lib. 4.

Urb. cond.
an. 705.
Cæsar Bello-
vacos aggre-
ditur.

XII. Cum his Ambiani, Aulerci, Callectes, Velocasses, Atrebares con-
junxerant copias, Correo Bellovaco, & Comio Atrebate præcipuis duciibus: &
locum paludibus sylvisque munitum, & ad omnia opportunum, castris cepe-
runt. Hos ut ad pugnandum eliceret Cæsar, cum quator tantum, sed inspecta
virtutis legionibus in conspectum venit. Deinde quum illi nihilominus loco se
suo tenerent, & præter levia certamina fieret nihil; quia neque castra hostium
oppugnari sine maximo periculo, neque circumveniri à tam paucis poterant;
C. Trebonium cum tribus legionibus accessit, magnumque sociorum equitatum
evocat, quem pabulatoribus præsidio mitteret.

Illi se castris
teneant.
Plutarch.
Cato.
cap. 63.
Diodorus.

XIII. Ex eo numero Rhemi Bellovacorum insidiis circumventi, Vertico-
nem principem civitatis, eundemque præfectum equitum cum magna mulieru-

Donec obli-
dionis metu
cogitatus pro-
scilicet.

Diodorus.
Liv. Epitom.
Cic. Brut.
cap. 74.

dine suorum amiserunt. Vicissim tamen Bellovaci à Germanis equitibus fusi fugatique, quum etiam accedere cum novis copiis C. Trebonium legatum cognovissent; trepidare cœperunt: & ne uno loco inclusa innumerabilis multitudo fame interiret, quidquid arate aut viribus festum, aut armis parum instructum aderat, cum parte impedimentorum statuerunt dimittere. Sed Cæsar animadverso hostiũ confilio, ad insequendum se parabat: hinc rei ut moram adferrent Galli, tuitionemque suis discessũ præberent, instructas & ipsi copias pro castris ostenderunt.

Sorum stragem.
Orosius. 6. 11.
Mittius de bello Gall.
8. 2.

XIV. Idcirco Cæsar per difficilia loca suis in jugum montis transductis, inde tela tormentorum pertinere ad hostium cuneos possent, castra ibidem posuit. At Bellovaci, quum neque discedere auderent, vicini hostis metu; neque diutius permanere sine cibariis possent: plenum calliditatis consilium capiunt. Mos erat Gallorum ut in acie non starent instructi, sed sederent: quominus ante prælium vires confunderentur. Tum etiam falcem stramentorum atque virgultorum, quorum summa erat iis copia, effecerant, quibus insiderent. hos per manus inter se traditos ante primam aciem coacervarunt: & sub vesperam diei, quo tempore se recepturi erant, simul ab omni loco incenderunt.

Insidias Cæsari
struit Cor-
reus.
Orosius.
Mittius.

XV. Quum sublatum maximus ignis esset, isque conspectum Gallorum Cæsari adimeret; ille tamen quid ageretur, solerti conjectura adsequabatur. Sed persequi fugientes tanto objecto incendio non poterat; & ne forte alicubi in insidiis lateret hostis timebat. Bellovaci hoc vasamento impune digressi, non longius inde millibus decem munitissimo loco castra posuerunt. Quum subsequens Cæsar esset, Galli locorum adjuti pericia, crebra pabulatoribus damna inferebant; eo successu animosior Correus, delectis ex omni copia lex peditum millibus, cum equitibus mille, quo loco futurum putabat, ut Romani frumentandi causa accederent, quod omnia circa jam delecta erant, in insidiis confedit.

Sed in ipsum
venit.
Orosius.
Mittius.
Cic. Fam. 12.

XVI. Campus erat haud amplius mille patens passus quem impeditissimæ silvæ à cæteris partibus, ab una flumen altissimum eingebar. Sed è captivo quodam Cæsar cognita fraude, insidiatorem suo astu petiturus, equitatum, interposita levi armatura, præmittebat; ipse cum legionibus citato gradu sublequitur. Ubi primum in campo conspecti sunt equites, Correus cum paucis occurrentes, conleric manum: deinde plures, postremo pedites ex sylvis erumpunt. Repugnant fortissime Cæsaris equites, levis armaturæ præsidio adjuti: donec crebris nunciis ipsi hostesque certiores facti sunt, Cæsarem cum instructis legionibus adesse.

Correo cæso,
Bellovaci de-
ditionem fa-
ciunt.
Mittius.

XVII. Eadem res & Romanorum auxit, & hostium fregit animos, & majore parte suorum amissa, Bellovaci in fugam se conjecerunt. sed irriteri eisdem locorum fraudibus, quas in exitium Romanorum delegerant, paucis exceptis ceciderunt. Dux eorum Correus æque fugam atque ditionem turpem ratus, fortissime præliari non omisit, donec Romanos, qui vivum capere maluissent, vulnerando, tela in se conjicere coëgit. Hoc prælio debellatum: missique ad Cæsarem oratores civitatum, obdites quos ille imperaverat, adduxerunt. Paucis omnibus aliis, solus Atrebas Comius arma retinebat, nulla resistendi spe. sed desperatione salutaris, quia nemini se Romanorum audebat committere.

Comius in
Britanniam
fugit.
Orosius. 6. 22.
Mittius.

XVIII. Nam superiore anno sub specie colloqui petitis insidiis, auctore Labieno, vulnere accepto vix evaserat. Cæsar eo bello confecto in fines Eburonum proficiscitur, eosque crudelissime devastat: eo consilio, ut Ambiorigem, quem capi

capi posse desperarant, in summum odium suorum adduceret, qui propter istius perisidiam atrociam paterentur. Sed Cornium in Britanniam fugientem insequutus deprehendere non potuerat, egregio hominis astu delusus. Nam is quum ad Oceanum veniens, ventum quidem secundum, sed astum recedentem invenisset, & in sicis aestuariis naves hærerent, pandi nihilominus vela jussit.

XIX. Ergo Cæsar, quum eminus tumentia vento videret, jam in cursu esse putans, non frustra periret sibi tempus, recessit. Interea in Pigionibus, Duracii atque Dumnaei discordia novum bellum ortum. Duracius qui semper Romanarum partium fuerat, in oppido Limono obsidebatur. Igitur C. Caninius Rebilus, duabus quas habebat legionibus adductis, quum ad dëmendam haud satis firmas copias haberet, munito loco confedit. Sed Dumnaeus castris per aliquot dies frustra oppugnatis; quum redisset ad obsidionem Limeni, certior factus de adventu C. Fabii legati, ne hinc ab exercitibus Romanis, inde ab obsessis invaderetur, Ligerim statuit copias transducere.

XX. Sed jam pontem C. Fabius occupaverat: isque equitatu in nescios & excitare sessos immisso, magnam stragem edidit. Cedentem deinde Dumnaeum insequutus ita prostravit, ut plusquam duodecim hominum millia conciderentur: Dumnaeus expulsiis sinibus, nudatus exercitu, errans, latitanque in extremas Galliarum partes profugere cogeretur. Ad quinque ferme hominum millia ad Drapetem Senonem ex fuga convenerunt, cum quibus ille Provinciam erat petiturus, adsumpto etiam Luterio Cadurco, summx audacia viro. Igitur Romani duces divisiss partibus, C. Caninius in Provinciam contendit, ut his occurreret: C. Fabius in Carnutes reliquasque civitates, quæ auxilia Dumnaeo miserant, impetum fecit.

XXI. Atque illæ viribus accisis, terrore aucto, datis obsidibus celeriter in deditionem venerunt. At Drapes & Luterius Uxellodunum in Cadurcis munitissimum oppidum occupant. Eodem & Caninius eum duabus legionibus procedit, visoque loci situ, tribus circa castris positis, paulatim munitionibus claudere oppidum instituit. Erat in animis omnium recens Alesie calamitas: ideoque, ut rei frumentariæ ratio haberetur, Drapes & Luterius, modico in urbe relicto presidio, cæteras copias frumenti comportandi causa educunt. Id quum castris intra decimum milliare positis per angustas sylvestresque semitas in oppidum importare cœpissent; strepitu prodente, à Caninio sub ipsam lucem sunt circumventi. Luterius qui cum frumentatoribus erat, cum paucis ita effugit, ut eorum nemo in castra reverteretur.

XXII. Igitur Drapes ignarus omnium, subito Germanis irruentibus turbatur: multi occiduntur hostium, cæteri atque in primis ipse dux, capiuntur. Caninius ad obsidionem Uxelloduni redit: eodem & Fabius accedit posttridie. Ita pluribus ex partibus opera administrantur. Interea Cæsar relicto in Bellovacis Quæstore M. Antonio, Carnutes adiit: concitoremque belli Gutturatum supplicio adfecit. Cognita deinde crebris nunciis Uxellodunensium pervicacia, faciundum sibi statuit, ut ipse eo proficisceretur: ne si unum oppidum diutius resistisset universam Galliam ad vires iterum tentandas sollicitaret.

XXIII. Postquam Uxellodunum Cæsar venit, inspicisque omnibus, situm loci inexpugnabilem, frumenti copiam in longum tempus oppidanis suppete-

In Pigionibus
bellum ortum.
Orosius.
Hirtius.
Diodor.

à Caninio &
Fabio oppri-
mitur.
Orosius.
Hirtius.
Frontin.
Strategem. 3.
29.11.

Uxellodunum
obsidio.
Orosius.
Hirtius.

Eodem & Cæ-
sar accedit.
Orosius.
Hirtius.

Et quum p. n.
hibere iussit.
it obsidens.

Uxellodunum Ca-
psum à Caesare.

Orosius.
Hirtius.

Aliiter quo-
dam ingensio.
Orosius.
Hirtius.

Uxellodunum
suum eruptio.
Front. Strat.
J. 7. 2.
Orosius.
Hirtius.

Caesar fuisse
io deditione.
Orosius.
Hirtius.

Tota Gallia
& Aquitania
piscatur.
Orosius.
Hirtius.

Comitum Ate-
bat in eadem
venio.
Orosius.
Hirtius.

re, nec omitti rem posse clauso operibus oppido cognovit: unam speciem victo-
riae in eo verti credidit, si aqua prohibere oppidanos posset. Et flumen qui-
dem, quod imis radicibus montis ita ferebatur, ut nullam in partem derivari
posset, per sagittarios funditoresque prohibere non erat difficile: ceterum sibi
ipsius oppidi munitibus, fons magnus prorumpebat; quem adimere obesse posse,
quum reliqui tantum optarent, Caesar unus vidit, remque effectam dedit.

XXIV. Namque ex adverso fontis vineas agi & aggerem strui jussit: & de
quamquam ex superiore loco multi milites vulnerabantur, tanta tamen constantia
fuit, ut agger sexaginta pedum altitudine efficeretur. In eo tumen erexit Ca-
sar tabulatorum decem: ita non quidem altitudo montium adaequabatur, quod
nullis obtineri operibus poterat; sed tamen fontis fastidium vincebatur: tela-
que tormentis ad ejus aditum mitti poterant, ne sine periculo ageretur. Eodem
tempore cuniculi ad fontis caput aguntur: cuius rei oppidani nescii, tantum
quod ubi oculus erat malum, formidabant.

XXV. Igne ut hoc averterent, cupes sevo, pice, & in scindulis repletas, &
igne immisso, in opera Romanorum devolvunt. Ibi cum ad prohibendum incen-
dium concursus esset, acriter praelium exstitit: quum Romanos victos, oppida-
nos locus adjuvaret. Sed ubi multos suorum vulnerari Caesar vidit; et omni parte
scandi montem cum clamore jubet. Ita ad speciem oppugnandorum ingens Uxel-
lodunenses omisso praelio revocant in oppidum armatos, & in circuitu muri dispo-
nunt: Romanus iniqua praelii conditione liberatur. In hoc statu, quum oppida-
ni, licet multis sibi pereuntibus, tamen resisterent, repente fons quo solo ure-
bantur, cuniculis interceptus exaruit. Eares, quod non humani consilii, sed
deorum ira accidisse putaretur, velut miraculo exanimavit hostes; deditionem-
que omni ope destitutis necessitas extorsit.

XXVI. Caesar omnibus qui arma tulerant, imputari manus jussit, vitam re-
linqui; ne penam eorum ex conspectu reliquorum amoveret. Nec enim crudeli-
tate, a qua plurimum abhorrebat, supplicium hoc irrogavit; sed in exem-
plum, quo ceteri à rebellando retinerentur. Quum enim unam tantum habere
imperii aetatem reliquam, eamque ipsam inimici capere cupere; nulla alia
ratione rebatur obtineri, quam tantis laboribus quiescat, pacata Gallia fa-
mam posse. consilium Caesaris solita ejus felicitas adjuvit. Sub idem tempus
Luterius, qui novas concitate turbas potuisset, ab Epasisto Arverno vinctus
ad Caesarem missus est. Drapes abque dictum in odia se confecit.

XXVII. Surus virtutis & generis fama nobilis, qui solus Aedunorum agum à re-
tinuerat; in Treviris à Labieno captus est, equestri pendio, quo de Treviri
& Germani Trevirorum socii superati sunt. Tota Gallia pacata, quum nomen
Aquitania adisset Caesar, sed per P. Crassum nonnullas civitates subegisset; co-
profectus est, omnibusque legatos & obseques mitionibus, Aquitania uni versis
in fidem accepta, Narbonem rediit: convenitque sibi habitio, in Belgas abire,
ut Nemetocennae hibernaret.

XXVIII. Ibi libenter cognovit, ne quid deinde barbarum in Gallia move-
ret, etiam Comitum Atebatem in fidem venisse. Is enim post factus sibi in-
dicias ad ultionem semper intentus, occasione tandem reposita, arma posuerat.
Nam C. Volusenus Quadratus equitum praefectus ad id colloquium, per ejus

simulationem Comii mors petebatur, missus à Labieno fuerat. Igitur quum hinc magnum inter eos odium intercederet; Volusenus Comii saepe interceptis equitibus, postremo capiendi ipsius cupiditate, cum paucis vehementissime est inloquutus.

XXIX. Ibi Comios, longe à suis abreptum videns, repente comitum invocat fidem, conversoque equo Volusenum petit: ceteri strenue sequuntur duces: Romani se improvisa territi terga vertunt. Comius Quadrati medium femur lancea trajicit: praefecti vulnus Romanos podore sistit. Ab his demum vertuntur in fugam Galli. Hac re perpetrata Comius, sive quod multis suorum amiserat, sive dolori suo satisfactum rebatur, legatos ad M. Antonium misit, imperata facturum pollicitus, dum ne Romani cujusquam in conspectum venirent. Antonius, ab isto metu proficisci postulata Comii ratus, obsidibus acceptis, veniam actorum omnibus qui cum eo fuerant, & ipsi quam petierat, vitandi Romanos facultatem concessit.

XXX. Atque hic bellorum eorum finis fuit, omni Gallia cis Rhenum, atque inter mare mediterraneum, & Oceanum, nisi qua palodibus invia fuit, perdomita. Dum his rebus Caesar occupatur, M. Marcellus Consul edictum proposuit, de summa se Republica altiorum: proximoque Senatu de multis rebus contra Caesaris rationes retulit; maxime de provincia, quam A. D. Kalend. Martias jubebat terminari: Caesaremque ad petitionem Confidatus venire. Nam & bello confecto dimitti victorem exercitum debere: & absentis rationem Comitiis non habendam; quia lege Pompeia, quo capite absentes bonorum petitione submo-
uebatur, ne Caesar quidem exceptus esset.

XXXI. Namque Pompeius, quum Caesarem excipere nominatum debuisset, sive per oblivionem, seu consilio, Caesaris mentionem nullam fecerat: & de-
mum lege jam in aes incisâ, & in ararium condita, correxerat errorem. Item Marcellus de civitate Novocomensibus adimenda retulit, quam coloniam roga-
tione Vatinia Caesar deduxerat: per ambitionem & ultra praescriptum datam cau-
satus. Donata autem jure Latii Novum Comum colonia fuerat: quo jure qui
erant coloniz, in iis qui magistratum annum gessisset, eo ipso civitatem ade-
ptus Romanam intelligebatur. Talem aliquem Marcellus nactus virgis cecidit,
qua pæna Romæ civis Romanus nullus adiciebatur: justique Caesaris vires
ostendere.

XXXII. Hec agenti Marcello summa ope Caesar per addictos sibi Tribunos
plebis & Ser. Sulpicium collegam Marcelli resistebat. neque plerisque exterrito
probabatur, alicui priusquam tempus lege datum exisset, provinciam transferri.
Sed & ipse Pompeius qui consilato ad Hispanienses exercitus itinere, & in
Italia subsisteret; in eadem sententia fuit. Clam tamen intendit animum, ut
exarmaret Caesarem, & statim atque elapsus imperii tempus foret, privatum
in Urbem redire egeret. Hoc ut facilius adsequeretur, C. Marcellum fratrem
patrualem Marci, qui simulationem gerebat cum Caesare, Consulem fecit: Ca-
tumque Curionem, in locum Servii, qui damnatus post designationem fuerat,
potentem, ut Tribunos plebis crearetur, adjuvit.

XXXIII. Plurimum enim praesidi in eo ponebat, si adolescens nobilis, di-
lectus, audax, inimicissimus Caesari, Tribuniâ potestate armaretur. Inter

factus ne ve-
niet in cons-
pectum eun-
quam Roma-
ni.
Orosius.
Hirtius.
Frontinus.
Dio.

Marcelli Cons-
ulis actiones
contra Cæsa-
rem.
Orosius.
Hirtius.

Civitatem
adimit Novo-
comensibus.
Appian. II.
Civ. Strab.
lib. 4.
Plutarch.
Dio.
Hirtius.

Pompeii ma-
chinationes
contra Cæsa-
rem.
Sueron.
Diodorus.
Cic. Famil. 2.
Velleius.
lib. 3.
Appianus.

Curio Tribu-
nus plebis de-
signatus.

ic. Famil. d.
l. 1. §. 4. §. 5.
Dio.

hæc crebro relatum de Galliis & graviter actum fuerat. A. D. Kal. Sextiles, quum Senatus ad Apollinis haberetur, essetque memio facta de legione quam Cæsari Pompeius expensam ferebat; itenique de successione C. Cæsaris: Pompeius respondit, *abdukturum sese legione in cam: de provinciis placuit, ut quæ-primum ad Urbem Pompeius reverteretur* (Ariminum profecturus ad exercitum erat) eoque *presente de successione provincialium ageretur*. Intervenit deinde iudicium C. Marcelli Consulis designati, quem M. Calpurnius postularaverat, competitor ejus, sed repulsam passus, & insuper accusatus à duobus Galliis.

Senatuscon-
sultum de
provinciis.
Plut. Pomp.
c. 94.
Cic. Famil. 2.
v. 11.

XXXIV. Tandem adficiente Pompeio, A. D. Prid. Kal. Octobres Senatus-consulta sunt in hæc verba perscripta: *Quod M. Marcellus Consul verba fecit de provinciis Consularibus, de eare ita consueverunt, uti L. Paulus, C. Marcellus Consules, quum magistratum inissent, de Consularibus provinciis ad Senatum referrent: neve quid prius ex Kalendis Martiis, neve quid conjunctim de eare referretur à Consulibus: utique ejus rei causa per dies comitiales Senatum haberent, Senatusque consultum facerent, & quum ea de re ad Senatum referretur à Consulibus, Equitum Romanorum, qui in trecentis iudiciis esset, sex adducere liceret. si quid de eare ad populum plebemve lato opus esset, ut Sext. Sulpicius, M. Marcellus Consules, Prætores, Tribuni plebis quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent: quod si non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ferrent.*

Tribun.
quidam in-
tercedunt.
Diodorus:

XXXV. Adscriptum erat: *Senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habeat intercedendi, impediendi, moram adferre oportere, quo minus de Republica quam primum ad Senatum referri, Senatusque consultum fieri possit. qui impedierit eum Senatum existimare, contra Rempublicam fecisse: si quis huic Senatusconsulto intercesserit, Senatui placere, auctoritatem perferri, & de eare ad Senatum Populumque referri.* Huic Senatusconsulto intercessit C. Cælius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, Tribuni plebis. Item: *Senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt: qui eorum stipendia emerua, aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causæque cognoscantur.*

Senatuscon-
sultum de
Provinciis.
Hirtius.
Sallust. Hist.
l. 1. c. 94.
Sueton.
Cæsar 77.

XXXVI. Itemque Senatui placere in Ciliciam provinciam & in octo reliquis provincias, quas Prætorii prætoribus obtinerent, eos, qui Prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex Senatusconsulto cum imperio in provincias prætoribus mitti oporteret: eos sortito in provincias mitti placere. si ex eo numero, quos ex Senatusconsulto in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum Prætorum esset, tum deinceps proximi cuiusque collegii, qui Prætores fuissent, neque in Provincias profecti essent, in sortem conficerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret.

Parthi in Sy-
riam redeunt.
Cic. ad Attic.
l. 3.
Liv. Epitom.
Sueton.

XXXVII. His etiam Senatusconsultis, quum intercessum à C. Cælio, C. Pansa Tribunis esset, auctoritates perscriptæ sunt. Attamen hoc postremum Senatusconsultum lege Pompeia nirebatur: qua etiam eodem anno duo Consulares M. Cicero in Ciliciam, M. Bibulus in Syriam cum imperio missi fuerant. Sed ante Bibulum in provinciam Parthi venerunt. Submoti superiore anno à C. Cassio cum iusto exercitu reverterant, Pacoro ducente, Regis Orodis filio, ut nomen

dncis hic haberet; ceterum Ofaces adolefcentulo custos additus, adminiftraret bellum. Hi quum omnibus in itinere redactis in potestatem Antiochiam veniffent; oppugnare urbem ceperunt, magna eum fpe, ultero fias ad partes acesfuram Syriam, pertaxam Romani imperii & quemadmodum locis, ita moribus Partho propiorem.

XXXVIII. Sed adverfus homines oppugnandis urbibus ineptiffimos, facile defenfa Antiochia eft. Et animos Caffio, timorem Parthis M. Cicero addiderat, qui in Amano, quo monte Cilices à Syris difcriminantur, re bene gefa Imperator appellatus, tranfiturus in Syriam credebatur: prefcrtim quod magnus equitum Parthorum numerus, quum in Ciliciam irrupiffet, ab equitibus Ciceronis, & cohorte Prætoria, quam Epiphane præfidii caufa collocaverat, erat concilius. Ducebat autem Cicero exercitum non paritendum, peditum duodecim millia, duo millia fexcentos equites. Præterea firma habebat & prompta fociorum auxilia, quos lenitate imperii amiciores quam fuiffent, populo Romano effecerat.

XXXIX. Etiam Ariobarzanem Cappadociæ Regem præfentibus infidiis liberaverat: Dejotarum autem ita habebat amicum, ut relicto Regno cum omnibus copiis ad eum proficifceretur. Habebat autem is peditum millia duodecim, Romano armatu, equitum millia duo. Reiecti ab Antiochia Parthi, Antigoniæ petierunt, quam haud procul inde Philippi filius Antigonus confiderat. Suburbium erat ibi frequentibus arboribus confitum. Id Parthi metu infidiarum ingredi non auri, fuccidendis arboribus aperire locum inftituerunt. Sed ubi homines huic labori non adjuetos, etiam Caffius adfide carpebat, relicta & hac obfidiōne difcefferunt.

XL. Caffius itinere hoftium mature cognito; quum per confragofa loca tranfeundum Parthis efferet, omni peditatu in infidiis locato, cum equitibus, quorum habebat haud magnas copias, fe oftendit. Celeriter contemptu paucitatis ad pugnam, deinde ad insequendum refugientem moti hoftes; priusquam animadvertere quo progredierentur, fpecs & cupiditas fineret, locis iniquis à peditatu circumventi funt. Illa clades (nam & magna pars exercitus ceciderat, & ipfe dux Ofaces paucis poft diebus interierat ex vulnere;) expulit Pacorum Syriam: diuque poft à Parthorum armis, quietam provinciam præftitit.

XLI. Interim M. Bibulus, quem aliquamdiu in obfidiōne Parthi habuerant, Antiochiam venit. Atque is quidem quamdiu cis Euphrate fuit hoftis, pedem porta non extulit. neque tamen legatis & amicis ac quæftore fuo Ciceronem ad fubfidium vocantibus ea de re litteras fcribere voluit: omnia perpeti malle, quam videri auxilio Cicero uis eguiffe præ fe ferens. Atque hoc ut malevoli animi; fic quod fequitur, conftantiffimi moderatiffimique fpecimen fuit. Duos fimul egregie indolis filios amiferat, occifos à quibuldam eorum equitum, qui eum A. Gabinio Ptolemæum in Regnum reducerant, deinde confederant Alexandriz.

XLII. Id ille inforunium ingenti animo tulit. Quippe nunciata morte filiorum, poft ridie proceffit ad folita munia: poftea quæ remiffos ad fe interfecutores à Cleopatra, quæ parenti recens defuncto fuccellerat, intactos reduci juffit ad Reginam; addito, potestatem huius vindictæ non suam, fed Senatus efse debere. Igitur Bibulus quum Antiochiam veniffet, accepto exercitu; in Amano monte, qui plenus erat hoftium fempiternorum, materiam triumphi cepit quætere.

Cicero nage-
lla.
Appian. lib. 2:
Civil.
Strab. lib. 4:
Plutarch. Ce-
sar cap. 43.

Parthi ab An-
tiochia reje-
cti.
Hirtius.

A. Caffio vin-
cuntur.
Diodorus.
Sueton.
Cic. Famil. 8.
+

M. Bibuli ge-
lla
Vellei. 1. 48.
Appianus.
Cic. Famil. 8.
2. 8. 11.
Plutarch.
Romulus,
cap. 99.

Et confanria
in morte filio-
rum.
Stephan.
Strab. lib. 16.
Front. Strato.
2. 5. 5.
Orob. 6. 13.

Sed contra quam speraverat, res cecidit: amissa cohorte Prætoria, & Asinio Denrone, qui primi pili centurio fuerat.

Cicero vexat
Amanienfes
Cæsar. Civil.
8. 33.
Senec. consola-
tion. Mar-
tialis. 14. 3.

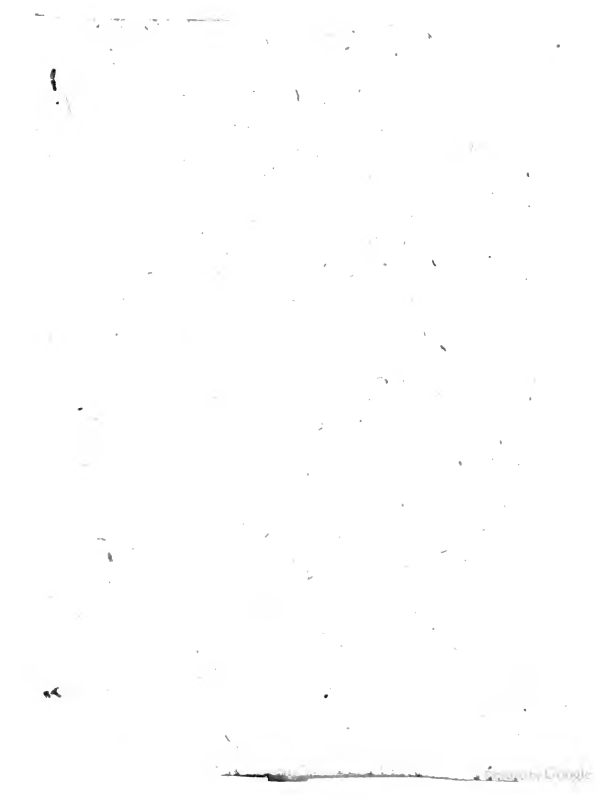
XLIII. Felicius in eodem monte Ciceronis expeditio fuit: nam communem ille cum Bibulo Amanum habebat, aquarum divortiiis dividendis provincias. Magna ille multitudine hostium occisa, Fugeranam, quod erat Amanii caput, præterea Sepyram, & Cominorim, cum aliis aliquot castellis cepit. Hinc ad oppidam Eleutherocilicam Pindenissum admoto exercitu, locum intricatissimum, aggeribus, vinctis, turribus oppugnavit, vallo & fossa tinxit, magnoque labore, post septimum atque quinquagesimum diem, in potestatem redegit. Inde Tibarenos petiit, qui finitimi Pindenissensibus, similiter receperant fugitivos, Parthorumque adventum expectabant.

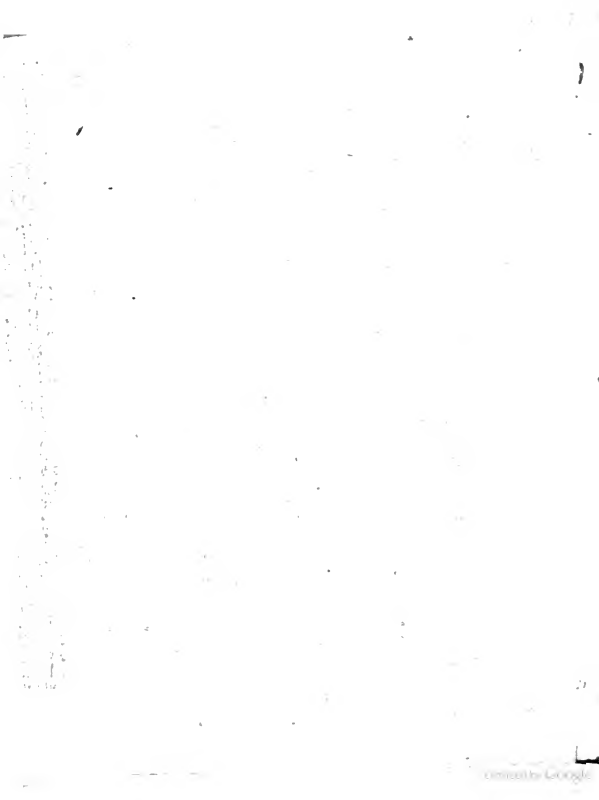
Cilicia res in-
quiesc.
Cic. Famil. 2.
20. 1. 9. 1. 12.
& ad Attic. 3.
20.
Cic. Brut.
63. 34.

XLIV. Sed hi obsides dare, quam bellum pati maluerunt. His rebus gestis, per loca dubia aut rocam pacata, M. Cicero exercitum distribuit; Quintumque fratrem præfecit hibernis: ipse ad conventus agendos in provinciam profectus est. Jam erant ad Urbem Imperatores duo, qui ex eadem Cilicia triumphare cuperent: Appius Claudius, cui Cicero successerat, & P. Lentulus qui provinciam ante Claudium obtinuerat. A multis enim annis inquietæ ibi res fuerant, vicinitate Parthorum, & ferocibus Cilicis accolarumque ingeniis. Et Lentulus rebus bene gestis, quam ante biennium decessisset, his Consulibus triumphavit. Sed Appius maiestatis reus à P. Dolabella factus, abjecta postulatione Triumphæ, Urbem ingressus est. Causam pro eo dixerunt M. Brutus Appii gener, & Q. Hortensius, ille adolescens; hic quarto & sexagesimo ætatis anno, paucis ante mortem diebus. Nec illo solum iudicio, sed etiam ambitus postea absolutus, Censuram petiit, Censorque designatus est.

F I N I S.

[

